



# Danske Domme 1375-1662

*De private domssamlinger*

VI: 1597-1608



Det danske Sprog- og Litteraturselskab

C. A. Reitzels Forlag

København 1983



## DANSKE DOMME VI

For tilskud til trykningen af denne udgave  
retter Det danske Sprog- og Litteraturselskab sin bedste tak til  
Statens humanistiske Forskningsråd og  
Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd,  
for dette binds vedkommende desuden til  
Johanne og Einar Flach-Bundegaards Fond  
G. E. C. Gads Fond  
Tuborgfondet

*Tilsyn: C. A. Christensen og Kristian Hald*

# Danske Domme 1375-1662

*De private domssamlinger*

VED ERIK REITZEL-NIELSEN

*Under medvirken af Ole Fenger*

VI: 1597-1608 (nr. 757-855)



DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

---

C. A. REITZELS FORLAG  
KØBENHAVN 1983

På omslaget: Københavns stads segl  
med indskrift *Sigill[um] civitat[is] Hafniensis*,  
jf. P. B. Grandjean: Danske Købstæders Segl indtil 1660,  
1937, tavle 8k. Orig.st.

Skrift: Fotosats Paladium. Papir: 100 g tonet offset 202-62

© DSL 1982, ISBN 87-87504-79-0

Printed in Denmark by Krohns Bogtrykkeri

Bogbinderarbejde: Harry Fløistrups Bogbinderi

*En dom, der var afsagt på grundlag af en overenskomst, kendt magtesløs, da overenskomsten, der ikke var indgået på tinge, kun var gyldig, hvis begge parter vedstod den.<sup>1</sup>*

*Hs.: GkS 1134,2° nr. 226.*

*Overskrift: En landztings dom att contract och forligells maall gielder inthet, wden begge parter samtycker, och forligels maall er gjort till tinge eller vid anden forsamling.*

Lauge Beck<sup>2</sup> till Forsløf,<sup>3</sup> lanndsdommer y Sielland, och Matz Hollm, landstingsscrifvere y Sielland, aar 1597, onsdagenn den 19. januarij, liudendis y sin beslutning:

Tha efter tiltalle, giensvar och den sags leylighedt blef der saa afsagt for rette, at efterdi for<sup>ne</sup> Lavritz Jennøen ved spørmaall hafver for<sup>ne</sup> Lavritz Degn<sup>4</sup> inden thinge forholdenn en contract och forligels maall, som dennum skall verre gangenn imellum, hvilcke dog icke er skeedt inden tinge eller ved anden forsamling, hvor dom och ret settis, och er tingsvidne efter tagenn, for<sup>ne</sup> Lavritz Degn icke heller vill verre hannum samme contract bestandig,<sup>5</sup> men hafver skut sig ind for sinn tilbørlige dommere efter ordinantzen<sup>6</sup> der at vndgielde, hves retten medgifver,<sup>7</sup> och herritzfogeden dog slig omstendigt<sup>8</sup> vilkor<sup>9</sup> wanseet hafver stedt lovgmall<sup>10</sup> ofver hannom, saa hafver hand der vdi af vanvittighed<sup>11</sup> oc misforstandt forseet sig, och hves lovgmaall, hannom er ofver gangitt, bør mactløs at blifve, och herritzfogeden plictig adt opliuse hannum<sup>12</sup> igienn och igiengifve hannum en billig och beviislig kost och tæring efter recepens liudelse.<sup>13</sup>

Thill vidnisbyrd vnder woris signeter.

(1) Sætningen om løfters verbindende kraft var ikke alm. anerkendt i ældre ret, og bestemmelsen i DL 5-1-1 (*med Mund, Haand og Segl*) peger vist tilbage til en tilstand, hvor det udentingelige, formløse løfte (*Mund*) ikke var forpligtende, men hvor iagttagelse af former, brev og segl eller tingsvidne, var af betydning, jf. Matzen, *Privatret* II.176f.; Thøger Nielsen.212ff.; Fenger, *Grundrids*.72; rettertingsdom 4. marts 1546 (I nr. 118), Viborg landstings dom 9. juni 1571 (III nr. 380), 17. januar 1585 (IV. nr. 521), Horns herredstings dom 10. marts 1597 (ndf. nr. 760). Også i ældre germansk ret var det mundtlige løfte alene ikke tilstrækkeligt, jf. Amira, *Grundriss*.221ff.; Hübner, *Grundzüge*.521ff. En højesteretsdom 31. oktober 1685 fastslog, at det mundtlige løfte alene var retlig verbindende, jf. Thøger Nielsen, 212, sa., Uddrag af Højesterets

Voteringsprotokoller (Kbh. 1950).4, og dette standpunkt har siden været fastholdt i dansk retspraksis, jf. H. Ussing, Aftaler paa Formuerettens Omraade (Kbh. 1931).54. Kanonisk ret hævdede - i modsætning til romerretten - gyldigheden af formløse løfter; fragtelse af et sådant løfte var løgn (*mendacium*), der var en synd, jf. Stig luul, Forelæsninger.64; Ole Fenger, Romerret i Norden (Kbh. 1977).30f.

(2) Lauge Beck (d. 1607) til Førslev, Beldringe og Havreløkke, søn af rentemester Joachim Beck (d. 1572) til Førslev og Anne Ravensberg (d. 1573) til Beldringe. Han var 1542 immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg, nævnes 1557 og senere som kannik i Roskilde, blev 1565 under den nordiske syvårskrig proviantmester for orlogslåden og senere også for landtropperne, 1571-72 og 1590-1606 landsdommer i Sjælland, 1572-73 og 1577-87 lensmand på Roskildegård, 1591-1605 på Ringsted Kloster. - (3) Hovedgården Førslev i Førslev s., Øster Flakkebjerg h. - (4) Om Lauritz Degn, der var degn i Skibby s., Horns h., se Sjællands landstings dom 26. februar 1585 (V nr. 733) og Horns herredstings dom 10. marts 1597 (ndf. nr. 760). - (5) *verre ... bestanndig*: vedkende sig, fastholde (Kalk. I.179b bet.3). - (6) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol.70 (Rørdam, Kirkelove I.114), hvorefter degne i gejstlige sager skulle tiltales for herredsprovsten eller superintendenten, jf. Sjællands landstings dom 26. februar 1585 (V. nr. 733). - (7) tillader, : medfører (Kalk. III.62b bet.2). - (8) herhen hørende (Kalk. III.317a). - (9) Forhold (Kalk. IV.825b bet.3). - (10) Dom (Kalk. II.729a bet.2).

(11) Uforstand, ukyndighed (Kalk. IV.742a). - (12) *hannum* er dommen, der var maskulinum (Kalk. I.369a). - (13) Reces 13. december 1558 § 9.

## 758 Sjællands landsting 19. januar 1597

*En købmands regnskabsbog bør være indbundet, hvis den skal stå til troende.<sup>1</sup>  
Vidner, der var lovligt stævnet, men som var udeblevet, idømtes 3 marks bøder.*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 217.

Ingen overskrift.

En lands tings dom om giæld, att en kjøbmands regnskabs bog bør at verre indbunden oc rigtig, om hunn skall staa thill troendis, døpmt emellom Søfren Kremmere y Skulleløff<sup>2</sup> oc Ambrosius Persøn y Slingerup<sup>3</sup> aff Lawe Beck<sup>4</sup> thill Førsløff,<sup>5</sup> landsdommere y Sielland, och Matz Hollm, landtztinnngs scriffuere, aar 1597, thenn 19. januarij, lydendis i sin beslutning:

Tha ephther tillthale, giensuaar oc thenn sags leylighedt bleff ther saa affsagt for rette, att ephtherdj for<sup>ne</sup> Ambros Perþenn haffuer till tinngeladedt fordre rede<sup>6</sup> och regensnkab aff for<sup>ne</sup> Søfrenn Kremmer for hues godtz, hand aff [aff]gangne<sup>7</sup> Kield Kremmers haffde opbaaredt effter hanns regenskabs bogs liudellþe, huilcken bog dog icke finndis indbundenn eller saa rigtig, att mand kannd haffue aff then nogen ephtherretning,<sup>8</sup> men alleniste en gammell indsyett papirs tegnebog,<sup>9</sup> for<sup>ne</sup> Seufren Kremmers ther emmodt befindis att haffue werredt ofuer rede oc

regenskab mett afgangne Kield Kremmers høstrue vdi dannemendtz næruerrellþe, oc ved afregning och quitterinng att hafue erlagt, hues hand er skylddig blefuen, oc herridtz fogedenn dog der imod hafuer tilldømt hannum att staa hender till videre regenskab, saa weedt wy thenn hanns dom icke att følge, menn finder then mactløþ att blifue.

Och eptherdj thett beuisis mett opschrift<sup>10</sup> paa steffninng for<sup>ne</sup> vidnisbyrdt hiid loughlignn stefnd och kaldidt att werre, och icke the erre møtte eller nogenn paa theris vegne mett fulld mact for thennom att gaa y rette eller thennum loughlige wnnndskyldte, tha bør enn huer att bøde theris iij marck for theris hiemsidellþe.<sup>11</sup>

Till vidnisbyrd wnder vores signether.

(1) Jf. Viborg landstings dom 19. januar 1583 (IV nr. 504). - (2) Landsbyen Skuldelev i Skuldelev s., Horns h. - (3) Byen (indtil 1569: købstaden) Slangerup i Slangerup s., Lyng-Frederiksborg h. - (4) Se 757.2. - (5) Se 757.3. - (6) Redegørelse, regnskab (Kalk. III.562a bet.5); forb. *rede och regenskab* (el. *rigtighed*) var alm. i datidens sprog, jf. *rede oc regenskab* i det flg. - (7) Forlægget har *gangne*. - (8) Oplysning (Kalk. V.205b). - (9) Regnskabsbog (Kalk. IV.325b bet.1); af *tegne*: notere, (op)skrive (Kalk. IV.325b bet.6; OdS XXIII.913 bet.2). - (10) Påskrift (Kalk. III.359b bet.1).

(11) Tremarksbøder er idømt for *rætløsæ* efter (analogien af) EsjL III.51, jf. Nellemann.539 note 1 om at udeblevne vidner for DL straffedes med tremarksbøder for overhørighed mod retten; *rætløsæ* er trods mod at opfylde de forpligtelser, som tinget pålægger, eller åbenlys mangel på respekt for andenmands ret, jf. Poul Johs. Jørgensen, Tyveri og Ran.189f.

## 759

### Sjællands landsting 2. marts 1597

*Nogle mænd, der havde frataget en mand en bryggerkedel som pant, fordi han i strid med deres landsbyvedtægt havde klaget til herskabet og derfor i henhold til vedtægten skulle bøde 1 tønne øl, blev dømt for hærværk, da landsbyvedtægten ikke havde det almennyttige formål, som nævnes i reces 1558 § 46.*

*Sager om 40 marks bod henhører under landstinget som første instans.*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 115.

Litt.: Poul Meyer.80, 84, 350f., 377 (de 2 sidstnævnte steder med datering 1596).

Overskrift: Enn domb vdgaet til Siellandsfare landsting om thennom som pante loughen vfordiellt.

Lauge Beck<sup>1</sup> till Førzslæff,<sup>2</sup> landsdommere vdi Sieland, och Matz Holm, landstingsschriffuere, giøre witterligt, att aar effter Guds bønd 1597, onþdagen thend 2. martij, paa Siellandsfare landsting vaar schicket erlig och welbørdig mand Christen Holck<sup>3</sup> till Høigaard,<sup>4</sup> høffuitzmand paa Thrøggeuilde,<sup>5</sup> hans fuldmechtige Olluff Hammer paa thend enne och haffde hidt vdi rette steffnett me-



nige Huerløbe,<sup>6</sup> Tockerup<sup>7</sup> och Ebbeschouß<sup>8</sup> bymend paa thend anden side och thennem titalitt for, att de ehre indgaaett till Oluuff Jsacksens<sup>9</sup> i Ebbeschouff och ther loug wforuonden fratagitt hannem en bryggekiedel och vdbrøt thend aff leritt, som thend stod jndmuret, huorudinden hand formente thennem wrett och imot lougen att haffue giordt och thennem plichtige at staa ther for till rette.

Dipligeste haffde och hiid vdj rette steffnett Gudmand Lauritzenn i Hyllede,<sup>10</sup> herritzfogitt i Faxeherrett, for en affuißnings domb, hand haffde giordt i samme sag hiid til landzting. Och vdj rette laugde same domb aff Faxeherritz ting den 22. octobris anno 96 vdgifuet, liudendis vdj sin mening:

Waar schickett Jørgen Møller i Trøggeueld mølle<sup>11</sup> på Oluuff Jacobsen<sup>12</sup> i Ebbeschouff hans wegne och haffde tiltale och forfulde Huerløbe, Tockerup och Ebbeschouffs mend for herwerck, som hand mente, de haffde giortt for<sup>ne</sup> Oluuff Jsacksen, i thet de haffde wdj hans frawerelse pantedt hannem hans brøggekiedel fraa och thend vdbrøtt aff thend sted, som hand stod jndmuredt och kliinet,<sup>13</sup> vden ald loumaall och rettergang vdj nogen maade, och mente thennom thermett at haffue giort hannom wold och heruerck och burde derfor at straffes, som lougen vdwiser. Da er møtt vdj rette Hans Pedersen i Huerløse paa for<sup>ne</sup> fangsmends<sup>14</sup> theris wegne och fremlagde theris schrifftelige forsett, indholdendis som effterfølger, at thet er deris gamle vedtegt, at ingen aff fangsmendene maa klage nogen for herschabit eller forfølge nogen sag til tinge imodt sin fangsmant<sup>15</sup> vdj fangs vilkor och rett vnder en tønne øll,<sup>16</sup> och de derfor maa pante<sup>17</sup> och inthet haffue forbrutt dermett effter theris gamle byloffs liudelse och effter receßens indhold i thet 46. capittel,<sup>18</sup> som de mene stadfeste theris gamle vedtegt, huilcket de formoder thennem at bekomme igien mett thiden och føre tilstede for dom i rette. Och setter de vdj rette, effterdj thet er theris gammel vinde<sup>19</sup> och wedtecht, som forskreffuett staar, da formener de ingen vrett att haffue giordt for<sup>ne</sup> Oluuff Jsacksen, i thet the haffue pandthet hannem i fangs vilkor och gammell vedtegt och mener, Oluuff Jsacksen ene mand icke kand bortkaste menige fangs rett och wilkor.<sup>20</sup> Der till suarede forskreffne Jørgen Møller och gaff for<sup>ne</sup> fangsmend heruerks sag, som hand mente, de haffde giordt for<sup>ne</sup> Oluuff Jsacksen i saa maade, och wille ther lide domb. Mett flere ord och tale thennem der om emellum war. Da effter sliig leilighet, tiltale och giensuar wed ieg icke andet at kunne paakiende och affsigte for rette, mens effterdj thet er xl marks sag, som Jørgen Møller tiltaler och sager<sup>21</sup> thennem for, da kiender ieg mig for ringe till at dømme ther paa, mens finder thend sag fraa mig och indtill landzdommere derom at kiende paa,<sup>22</sup> som same dom i sig sielff indholder.

Och therhøes berette, att thend byeloug, som for<sup>ne</sup> Huerløse, Tockerup och

Ebbeschous bymend thennem paa berober, icke er funderit paa lougen och rece-sen och aff øffrighet stadfest, ey heller findis giordt at were till den gemen mands tarff, men aleneste at vnderslaa,<sup>23</sup> hues bøder lougen tilholder kongen aff bunden for sin forseelse; formiente der for, at for<sup>ne</sup> bymend, som saaledis met vold och welde met webnet hand er inddragen i for<sup>ne</sup> Olluff Jsacksens gaard och der loug wfordielt vdbrøt hans brøggekiedel vdaff kielrummet,<sup>24</sup> som dend sad indmuret vdj, och thend rante och bortførde imodt hans willie och minde, sette derfor vdj alle rette, om de icke ere pligtige alle, saa mange som ware i ferd och følge at giøre slig gierning, at bøde effter lougen.

Saa er her vdj rette møtt nogle aff for<sup>ne</sup> mend [och berette,]<sup>25</sup> att thet till diß<sup>26</sup> haffde werit saa holdit vdj for<sup>ne</sup> byer, och thennem waar sliig byloug vndergiffuen, at huilcken bunde, som clagede for herschabit och icke wille giffue sin felligs bymend thet først tilkienne, schulle hand straffis for<sup>27</sup> j tønne øll; formente och ther hoes for<sup>ne</sup> theris byloug schulle i nogen maade met recepen bekrefftis, och at de der vdj icke haffde thennem forgrebit,<sup>28</sup> i thet de haffde pandthet for<sup>ne</sup> Olluff Jsacksen, for hand haffde giordt imodt for<sup>ne</sup> deris byloug.

Dißligeste er her och vdj rette møtt for<sup>ne</sup> herritzfougitt, formiente thend sag reiser till xl marck bøder, och aff thend aarsag haffde hand funden den hiidt till landztinget, effterdj hand formiener thet icke hans domb at were; ved sig ther for i ingen maade at haffue forgrebit sig.

Mett flere ord och tale thennem therom imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och dend sags leilighet bleff ther saa affsagt for rette: Effterdj thet befindis, at Huerløse, Tockerup och Ebbeschouffs bymend haffuer giordt samling<sup>29</sup> och er jnddragen vdj Olluff Jsacksens gaard och ther loug wfordielt saa och imodt hans villie haffuer hannem hans brygge kiedel fratagit, och thet effter en viide och wedtecht, som for<sup>ne</sup> bymend sielff giordt haffuer,<sup>30</sup> som imodt lougen [er],<sup>31</sup> i thet hun formindscher kongen thend ret, som lougen steder,<sup>32</sup> samme theris byloug ey heller stemmer sig henn till<sup>33</sup> den gemen mands tharff och anden byes nøtte om heignet och andet, som recepen formelder,<sup>34</sup> mens alleneste at søge bundens schade och forderffuelse met drick och andit, och lougen i sin anden boeg 20. capitel<sup>35</sup> klarlig formelder: End far mænd till bundens gaard och giør nogen vold, tager hand nogit eller bryder<sup>36</sup> wold<sup>37</sup> eller hugger wlougligen met femb mend, och ther hoffu[i]tmand er i, hand bøde xl marck, och [de,]<sup>38</sup> der met wore i følge, bøde huer iij marck met mere, som same capittel indholder, och effter slig tilfald,<sup>39</sup> saa och effterdj for<sup>ne</sup> mend saaledis er indragen i bundens gaard och hannem hans gotz wlouffligen fratagitt, da bør dend, som var formand vdj gierningen, at bøde sin xl marck och thennem, som var vdj ferd och

følge met<sup>40</sup> hannem, en huer at bøde dieris 3 marck effter lougen. Och effterdj sagen reiser till xl marck bøder, och herritzfougden for slig leiligheds schyld icke haffuer wist at dømme i sagen, saa kunne wi icke kienne hans wlempe der vdj, mens finder hannem quit for den steffning.

Thill vidnißbiurd wnder wort signete.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Christen Holck (d. 1641) til Højgård, Lyngbygård og Bustrup, søn af Hans Holck (d. 1579) til Rønhave og Magdalene Reventlow (d. omkr. 1602) til Søbo. Han studerede i Strasbourg, blev 1582 sekretær i kancelliet, var 1589-95 øverste sekretær ssts., 1590-96 domprovst i Roskilde, 1596-1630 rigsråd, 1596-1601 lensmand på Tryggevælde, 1601-11 på Hald, 1611-41 på Silkeborg, fungerede 1611-13 som rigskansler. Han udtrådte 1630 af rigsrådet på grund af alder (72 år). - (4) Hovedgården Højgård i Grejs s., Nørvang h. - (5) Hovedgården Tryggevælde i Karise s., Fakse h., der da (indtil 1670) var et kronlen og sæde for lensmanden over Tryggevælde len, der omfattede Bjæverskov, Fakse og Stevns herreder. - (6) Landsbyen Værløse i Fakse s. og h. - (7) Landsbyen Tokkerup i Fakse s. og h. - (8) Landsbyen Ebbeskov i Fakse s. og h. - (9) Han kaldes i det flg. undertiden *Jacobsen*. - (10) Landsbyen Hyllede i Kongsted s., Fakse h.

(11) Tryggevælde mølle i Karise s., Fakse h., der i 1682 havde et tilliggende af 0,14 tdr hartkorn og et dyrket areal af 0,4 tdr. land, jf. Henrik Pedersen.50. - (12) Jf. ovf. note 9. - (13) fæstnet, fastklæbet (OdS X.568 bet.2). - (14) De, der har del i et fang (∴ overdrev, græsmark) (Kalk.I.505a). - (15) Landsbyvedtægterne indeholdt ofte bestemmelser om, at tvistigheder mellem bymændene skulle indbringes for oldermanden eller for grandestævne og kun i nødsfald måtte indstævnes for domstolene, se Vider og Vedtægter I.66 (§ 10), 123 (§ 4), 176 (§ 18), 284 (§ 38), 413; II.49 (§ 49), 194 (§ 31), 216 (§ 14); III.182 (§ 16), 485 (§ 2), 486 (§ 8), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.492; Poul Meyer.349ff. Om landsbyvedtægter se Poul Johs. Jørgensen, op. cit.124ff.; Poul Meyer.27 og passim. I det foreliggende tilfælde har landstinget ikke taget hensyn til vedtægtens bestemmelse om, at ingen bymand må klage til herskabet eller forfølge en sag ved domstolene, men da det ikke af sagen fremgår, hvad der har været årsag til den skete pantning, har dommen måske ingen betydning ud over den konkrete sag, jf. Poul Meyer.351. - (16) ∴: under straf af erlæggelse af 1 tønne øl. Bøder for brud på landsbyvedtægten var oprindeligt fastsat i øl eller korn, og det forbrudte øl blev drukket af bymændene i fælleskab ved de gilder, der afholdtes i årets løb. Ved myndighedernes bekæmpelse af gildeskikken, jf. fdg. 1. maj 1618, reces 27. februar 1643 2-27-2 og senere DL 3-13-32, forsvandt ølbøderne og erstattedes af pengebøder, jf. Poul Meyer.401f. - (17) De i landsbyvedtægterne (viderne) indeholdte forskrifter håndhævedes ved bøder, der blev inddrevet af bymændene selv, uden at det var nødvendigt at erhverve en dom til tinge. Udpantningen foretoges enten af alle bymænd eller af oldermanden (landsbysamfundets øverste embedsmand, se Poul Meyer.106ff.) med et vist antal ledsagere eller af særligt ansatte pantemænd, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.412ff. og Viborg landstings dom 27. september 1595 (V nr. 745). - (18) Reces 13. december 1558 § 46, jf. reces 6. december 1547 § 37, bestemmer, at den vedtægt (vide), som almuen fastsætter om hegn, gærde »och anden byens nøtte och tarfve«, den må en eller to bymænd ikke kuldkaste, men de skal alle overholde vedtægten. Den, der bryder vedtægten, må pantes af de andre bymænd og gør sig derved ikke skyldig i vold, hærværk eller andet. - (19) ∴: vide. Ordet *vitæ* bet. opr. straf, bøde og gik derfra over til at betegne landsbyens vedtægt. Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 125; Kalk. IV.810b bet.3. - (20) Jf. reces 13. december 1558 § 46, 1. punktum. En bymand var pligtig at

samtykke den vedtægt, flertallet havde vedtaget, jf. Viborg landstings dom 23. juni 1616 (VLT 1616.53f.), der stadfæstede herredstingets dom, hvorefter en bymand fandtes pligtig at underskrive den vedtægt, de andre bymænd havde vedtaget, jf. Poul Meyer.88.

(21) sagsøger, anklager (Kalk. III.661b bet.1). - (22) lfl. EsjL II.50 skulle bl. a. 40 marks sager forfølges til landsting. - (23) dølge, skjule (Kalk. IV.662a bet.1; (OdS XXV.1275 bet.5, jf. DL 2-16-5: *dølle eller underslaa*). - (24) Kedelrummet. - (25) Det indklammede mgl. i forlægget. - (26) indtil nu. - (27) c: med (erlæggelse af). - (28) forsét. - (29) Forsamling (Kalk. III.675a bet.4). - (30) lfl. Poul Meyer.84 kan det forhold, at vedtægten ikke var godkendt af herskab og øvrighed næppe tillægges vægt. En (utr.) Viborg landstingsdom 1637 statuerede - ligesom herredstinget havde gjort - at en bymand med rette var pantet, uden at tage hensyn til hans indsigelse om, at herskabet ikke havde samtykket vedtægten.

(31) Ordet mgl. i forlægget. - (32) fastsætter (Kalk. IV.193a bet.8). - (33) retter sig, passer (Kalk. IV.118b). - (34) Reces 13. december 1558 § 46, se ovf. note 18. - (35) EsjL II.20 i Ghemens og Mads Vingaards udg. (1505 og 1576); i lovens text 1: II.16 (DgL V.91f., 439f.). - (36) Herefter udstreget i forlægget *noget*. - (37) EsjL text 1 (II.16): *brutær mæth wald*, text 2 (II.20): *bryther wold*: ødelægger noget med magt. - (38) Ordet mgl. i forlægget. - (39) Lejlighed (Kalk. IV.352a bet. 4). - (40) Herefter udstreget i forlægget *met*. - Udtrykket *ferd och følge* findes i EsjL II.24 (*i far oc i fulghæ*, jf. DgL V.102).

## 760

## Horns herredsting 10. marts 1597

*En overenskomst, der ikke er indgået på tinge, gælder kun, hvis parterne er enige derom.*<sup>1</sup>

Hs.: GkS 1134,2° nr. 218.

Overskrift: En herritztings dom, ath ingen contract holdes lennger, end begge parter samtycker, wden saa er, samme contract gioris til tinge.

Anno 1597, taarsdagenn denn thiende martij, Hans Oelbenn<sup>2</sup> y Mareboholm,<sup>3</sup> herritzfogitt y Hornherrit, dømde imellum Lauritz Degnn<sup>4</sup> och Lauritz Jennssøn y Skibby,<sup>5</sup> och lyder samme dom y sinn beslut:

Da efter tillthale, giensvard, bref och bevisning, saa oc thenn sags leylighed bleff der paa saa afsagt for rette, adt efterdi thenn forlig emellum Lauridtz Jennbøn och Lauriitz Degnn ey er giort hellder gangne till tinge efter begge theris bevilling, thaa kand ieg, Hans Oellbønn, ey anditt kiennde helder for rette afsige, end ieg till finder Lavritz Jennbønn adt vdgifve thenn sedvanlig degene rennte,<sup>6</sup> som er gangne vd af hans gaard y gammell thid och vdi hans formands thid. (Och hvad det sig belanger)<sup>7</sup> om hveþ kornn och anddit, som hand for<sup>ne</sup> Lavritz Degnn efter bemelte forliig fra forholdit hafver, thet till finder<sup>8</sup> ieg for<sup>ne</sup> Lauritz Jennbønn och vdi lige made at vdlige<sup>9</sup> till for<sup>ne</sup> Lauritz Degnn &c.

Till vidnisbyrd er voris signeter her vnder tryckt.

Datum anno, die et loco vt supra.<sup>10</sup>

(1) Jf. Sjællands landstings dom 19. januar 1597 (ovf. nr. 757). – (2) Hans Olsen var møller i Skuldelev og herredsfoged i Horns h., jf. V.733.9. – (3) Den nu forsvundne Marieboholm mølle i Skuldelev s., Horns h., der i 1682 var en gård af 6,2 tdr. hartkorn og 23,4 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.21. Møllen, som var en vand- og hestemølle, omtales første gang 1563 og tilhørte formentlig Vor Frue kloster i Roskilde, der omkr. 1403–09 bortmageskiftede den til provst (senere biskop) Christiern. 1563 tilhørte møllen kronen. Jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (Kbh. 1977).271ff. 276. – (4) Se 757.4. – (5) Se 757.4. – (6) d.s.s. degnepenge: pengeafgift (i stedet for korn) til degnen (Kalk. I.344a; OdS III.556). – (7) At disse ord er sat i parentes betyder formentlig, at der ikke her foreligger en ordret, men en forkortet gengivelse af dommen. – (8) tilkender (Kalk. IV.353a bet.3). – (9) udlægge, udrede (Kalk. IV.567b bet.3). – (10) Disse ord er i forlægget skrevet med anden og yngre hånd.

761

## Sjællands landsting 4. maj 1597

*En herredsfoged havde med 4 mænd hos en debitor gjort udlæg i noget løsøre til dækning af en kreditors krav i henhold til en dom. Da der ikke efter reces 1558 var gjort udlæg i de bedste varer i boet, og da de udlagte genstande yderligere var ansat til en for høj værdi, dømtes herredsfogden og de tiltagne 4 vurderingsmænd til at tage de udlagte genstande til sig og til selv at betale kreditor hans tilgodehavende og yderligere erstatte ham de omkostninger, han havde haft.*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 113.

Overskrift: En dom vdgangen til Siellandzfare landsting, at herritzfogden met vorderingßmændenn schulle till thennom annamme, hues wbilligt worderit er, och gielden betale.

Lauge Beck<sup>1</sup> til Førseff,<sup>2</sup> landzdomere vdi Sieland, och Matz Holm, landting scriffuere, gjøre witterligt, at aar effter Gudz børd 1597, onßdagen thend 4. maij, paa Siellandßfar landsting vor schicket Hendrich Friiþ<sup>3</sup> vdi Kiøge, raadmand, hans wiße<sup>4</sup> bud paa thend ene och haffde hiidt i rette steffnet Raßmus Pederßen i Schiørpinge,<sup>5</sup> herritzfougit i Steffns herrit, paa thend anden siide och hannem tiltalitt, for hand met fiire wurderingßmænd ere inddragen vdi Jens Olffßens boe<sup>6</sup> ibidem at wordere, for hues gield hand waar hannom plichtige effter thet mandhelligbreffs<sup>7</sup> liudelße, som hand till thinge offuer hannem haffde ladit forhuerffue, formente hannem at haffue fraathrindt<sup>8</sup> recessen<sup>9</sup> och icke till vurderit hannem<sup>10</sup> aff de beste ware i boendens boe, mens en hob wnøttige<sup>11</sup> och forderffuelig<sup>12</sup> gotz, och formenn met same worderingßmænd at haffue giordt hannem wret, saa at samme wordering burde machtæløß at were och plichtigen att forschaffe hannem fylliste aff bundens boe vdi gott ydeferdigt<sup>13</sup> korn eller och

andre nøgachtige<sup>14</sup> ware, effterdj ther findis korn och andit sligt paa boeligen, huorom en erlig mand kand en anden till thacke<sup>15</sup> betale. Deþligeste for hand lader sig befinde at thage pendinge aff hannem saa well som och aff andre, naar hand schall were thennem følgachtig vdj nogen theris gieldeners boe; formente thet ingen billig ret at were i saa maade at beschatte gode folck theris pending aff.

Sammeledis haffde och hiidt steffnet [wdj]<sup>16</sup> rette Knud Anderþen vdj Thorsø-  
ie,<sup>17</sup> i thend sag siddendis i dommerens stedt paa Steffns herritzting, for hand icke wille giffue hannem beschreffuett, effter hand till fierde thing haffde opbøditt same ware, mens haffuer hannom plutzlig<sup>18</sup> wden affsched<sup>19</sup> foruist;<sup>20</sup> formente hannom plichtigen at were at staa ther for till rette, som thet sig bør.

Vdj liige maade haffde och hiid steffnit Jens Duffue och Jens Ploug, thienndis for<sup>ne</sup> Jens Olffþen, for theris sandheedt at winde och bekiende om, hueþ heste och andet queg som waar vdj Jens Olffþens ploug<sup>21</sup> thend thiidt, hans thienere besøgte thennom paa marcken.

Deþligeste haffde och hiid steffnet vdj rette Jens Olffþen, Hans Schredder, Thammes Hanþen, Peder Hanþen i Schiørping och Matz Jørgenþen i Haffuenløff,<sup>22</sup> om de haffde ther nogit i at sige.

Och vdj rette lagde en zedel, vdj huilcken findis antegnet, hueþ gotz hannem war tilworderit, liudendis som her effter følger: Jens Olffsen er mig schyldige ij<sup>23</sup> pund ix schiepper j fierding biug. Er pundit, som nu gielder<sup>24</sup> i kiøbstederne, 24 marck, er xlv marck iiij schilling. Noch for en thunne<sup>25</sup> sild xiiij marck. Och for faldsmaal<sup>26</sup> iij marck. Summa lxij marck iiij schilling. Her imodt er hannom tiluorderitt en graalødet hest for xxviiij marck, et lidet gammelt schimmelt<sup>27</sup> øgh<sup>28</sup> for x marck, j gammell brøder<sup>29</sup> dyne for xij marck, j gammel brødden kiedel for ij marck och en fyrbielcke<sup>30</sup> for x schilling. Noch vdj pendinge j schilling. Summa lij marck xj schilling. Rester x marck j schilling.<sup>31</sup> Och haffuer Raþmus Pederþen paa regenschab<sup>32</sup> for hans vmag faaett en thunne sild spegegotz<sup>32</sup> for xviiij marck, och er ieg offuerbødige at giffue hannem till, om hand bør att haffue mere, en marck dansche for huer.

Saa er her vdj rette møtt forneffnde herritzfouget met samme wuorderingþmend och vdj rette lagde ett thingþuidne aff Steffns herritzting thend 12. aprilis anno 97 wdgiffuett, liudendis vdj sin mening: Vaar schicket for øþ Jens Olffþen i Schørping och tilspurde Thammes Hanþen, om hand wille tilstaa hannem thet, at hand med siine medfølgere giorde hans schudzmaall<sup>34</sup> for paasche, at hand war i sin huþbundis forfald. Da fremkom Thammes Hanþen och berette, att hand war Jens Olffþen, Peder Hanþen och Frandz Bundis fulde och faste hiemmel for thet, de giorde for paasche, och berette hand och soer met oprachte fingere, at hand da

war i sin hußbunds forfald och paa farten till Kiøbenhaffn, som same thingßuidne met mere i sig sielff indholder.

Dernest vdj rette lagde en Henrich Fresches<sup>35</sup> missiue,<sup>36</sup> liudendis i sin mening: Huad thet belanger Jens Olffßen, ethers naaboe, haffuer hand inthet werit her. Hand thencker inthet paa, huad hannem staar paa<sup>37</sup> mandhellidt, mens hand will were herritzfougitt, som icke schall bliffue hannem glempt for Christen Holck,<sup>38</sup> som<sup>39</sup> hand saa vill haffue. Dog saa ieg helst, att hand betalde mig, sa ieg icke schulle haffue mere wmag, end ieg hafft haffuer. Jeg will dog ingen dag beuilge lenger. Kiere Raßmus,<sup>40</sup> giører her vdj, som min guode thro er till eder. J schall icke thuiffle, ieg vill io forschylde<sup>41</sup> ethers wmag. Det beløber sig foruden peninge endnu j lest<sup>42</sup> korn, som mig tilstaar<sup>43</sup> ther i herredit, huilcket ieg icke gierne wille miste. Dersom ieg jho endeligen nødis till att tage fæ,<sup>44</sup> beder ieg eder, I wille haffue plougstude och wnge stude i acht och øgh, som kand thiene till plougen. Kobber och kleder thienet mig icke och suinn. J rammer wel mit gaffn, ieg will ramme eders igien, som samme messiue i sig sielff met mere jndholder.

Sammeledis i rette lagde en schrifftelig beretning, liudendis i sin mening: Effterdj wi fattige mænd nu ere for thenne sag till landzting indsteffnet, saa er dette wort suar till landzting, at wii mener ingen lougmaall<sup>45</sup> at gaa till landzting i thend sag, førend thend bliffuer lougligen till herritzting ordelit<sup>46</sup> och loulig indført same godz, som same beretning i sig sielff met mere indholder.

Och therhoß berette for<sup>ne</sup> herritzfogit, at effterdj for<sup>ne</sup> Henrich Fresch haffde laddett lougfordiele for<sup>ne</sup> Jens Olffsen met flere ther vdj herrithet, haffde hand tilschreffuett hannom och huoß forschicket hannom sin thienere, som schulle lade wduordere for gielden, wdj huilcken schriffuelße hand er begierendis, at hand motte bekomme gaffngiørendis<sup>47</sup> queg, heste och øgh. Och effter hand er inddragen met same hans thienere till Jens Olffßen i Sføringe,<sup>48</sup> haffuer hand effter hans schriffuelße och begiering met vorderingßmendene ladit til wordere hannom en hest och ett øgh, saa och klede och kober, saa witt som same mandhelle breff indholler, formente sig ther vdj for sig och sine medfølgere i ingen maade at haffue sig imodt hannom forgrebit,<sup>49</sup> och at de burde for thend sag quit at were.

Dertill suarede for<sup>ne</sup> . . . ,<sup>50</sup> at huad thet anlangendis [er]<sup>51</sup> met then vordering, som waar schedt met Jens Olffßen i Skorpinge, formente hand, herritzfougden och de fiire vorderingßmend haffde giordt hans hußbunde wrette och jmodt recessen, effterdj gielden vdj sig sielff waar korn, och ther fanthis korn paa boeligen och pendinge met andre goede gauff[n]giørendis ware, och de dog ther imodt haffde thennem vnderstaaett at lade til vordere hans hußbunde gammel heste och øg met andet wnøttigt och wdufflig boeschaff,<sup>52</sup> och haffde thet saa høgt paa vor-

dering anslagit,<sup>53</sup> saa thet kunne i ingen maade pæbere, naar thet bleff aff wuuldige dannemend besichthet; formenthe thennem ther vdinden at haffue fran thrindt recessen, som tilholdt thennom, at de schulle wduordere aff de beste ware i bundens boe. Satte fordj vdj alle rette, om for<sup>ne</sup> herritzfougit och vorderingßmend icke haffde ther vdj giortt hans hugbunde vret, och om same theris wordering icke burde machtølß at bliffue och thennom plichtig att were och tage same forderffuet queg och ware till thennom igien och sielff fornøige<sup>54</sup> hannem gielden, saa och att staa hannom till rette for, huis schadegield,<sup>55</sup> foering<sup>56</sup> och anditt saadandt, som hand terpaa anuendt och lidt haffuer.

Met flere ord och tale thennom ther om imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och thend sag[s] leilighet bleff ther saa paa afsagt for rette, at effte[r]dj for<sup>ne</sup> Jens Olffßen i Skørpinge mett flere ther vdj herrithet befindis at were for<sup>ne</sup> Henrich Fresche gield schyldige och therfor er mandhelligølß giortt till thinge, och herritzfougden met fire vorderingßmend ere jnddragene vdj for<sup>ne</sup> Jens Olffßens gaard och ther tiluorderitt hannem nogen gammell wbrugelig queg och anden wduffuelig ware, huilcke hand her idag haffde tilstede, begierede at thet mott jndföris, om thet kunne gielde slig werd, som det waar aff herritzfougden och worderingßmendene taxerit och sat, och effter samme godz aff effterschreffne dannemend: Søffrin Fang, herritzfougit i Thune och Voldbiergherritet, Christen Blok, ridefougit<sup>57</sup> till Anthuorschouff,<sup>58</sup> Peder Holst, borgere i Nestued, och Lauritz Jenßen, herritzfougit [i]<sup>59</sup> Alstedherritt, bleff besichthet, befands thet att were forhøgt anslagen wdj penninge, at thend hest, som waar vurderit for xxviiij marck, kunne gielde v daler<sup>60</sup> paa thet høyeste, ett lidet gammelt øgh, worderit for x marck, kunne gielde iiij marck och icke mere, en gammel dyne xij marck kunde gielde wed sitt yderste werd vj marck, en liden gammel kiedel for ij marck bleff satt for xxj schilling,<sup>61</sup> huilcket de wed theris eedt her for retten bekiende, at samme gods vdj ingen maade mere kunne gielde. Och recessen<sup>62</sup> klarlig formelder, at naar nogen mand bliffuer lougfordielt for gield, da schall herritzfougden met fiire mend indriide vdj hans gaard och ther vduordere aff de beste ware vdj boedt er fylliste for gielden met mere, som same capittel indholder, och for<sup>ne</sup> Jens Olßen<sup>63</sup> icke er forarmett, mens haffde fast bedre ware vdj boedt, och for<sup>ne</sup> herritzfougit met same vorderingßmend dog ther imodt haffuer tiluorderit for<sup>ne</sup> Henrik Fresche slig gamle och vdufflige queg och ware och thet fast<sup>64</sup> høiere anslagen vdj penninge end billigt och ret kunne were och vdj saa maade franthrindt recessen, och effter forberødte leilighet da kand wii icke kienne thend theris vordering saa lougligen och nocksom at were, som thet sig bør, mens bør machtølß at were, och herritzfougden met samme vorderingßmend plichtigen at



were att thage same wbrugelige guotz til thennem igien och sielff erlegge for<sup>ne</sup> Henrik Fresk for<sup>ne</sup> summa lxij marck iiij schilling, som for<sup>ne</sup> Jens Olffþen war hannem plichtige, och ther foruden at staa hannem till rette for, hueþ foerløn och be-  
kostning hand paa samme queg anuendt haffuer.<sup>65</sup>

Till vidniþbiurd vnder wordt signete.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. – (2) Se 757.3. – (3) *Friiþ* er skrivefejl for *Freske*, jf. ndf. i dommen *Fresche*. Der er tale om Henrik Freske, der var rådmænd i Køge, 1601–10 tillige tolder ssts., jf. Victor Hermansen og Povl Engelstoft, *Køge Bys Historie* (1932).76, 78. Jf. ndf. note 35. – (4) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (5) Landsbyen Skørpinge i Havnelev s., Stevns h. – (6) Gård, hus (Kalk. I.233b bet.1). – (7) Tingsvidne på, at den pågældende har mistet sin mandhelg. Den, der ved dom mistede sin mandhelg, ifaldt inden for herredet en begrænset fredløshed. Ifl. EsjL II.51 kunne domhaveren frit slå eller såre ham, når han blot ikke dræbte ham eller gjorde ham til krøbling. Desuden medførte mandhelgsfortabelsen, at vedkommende, indtil han rettede for sig, var udelukket fra at optræde som sagsøger og som vidne. Han var i så henseende ligestillet med fordelte (lovfældte) mænd, jf. Osterssøn Veylle.550; Matzen, *Offentlig Ret* II.138ff. – (8) fragæet, ♂: overtrådt, ikke overholdt (Kalk. I.771b). – (9) Reces 13. december 1558 § 54, stk. 1, hvorefter kreditor skal have »af de beste vaare udi boen er«. – (10) Ordet gentaget i forlægget.

(11) ubrugelige (Kalk. IV.679b bet.1). – (12) Her vel: fordærvet, ♂: beskadiget, ødelagt (Kalk. I.613b bet.1). De effekter, hvori der blev gjort udlæg (se ndf.), var ikke sådanne, der var uholdbare eller kunne gå i forrådnelse (Kalk. I.614a; OdS V.349). – (13) forsvarligt (til pligtig ydelse), i en sådan tilstand, at de kan ydes (til fuld tilfredshed hos modtageren), fuldgod (Kalk. IV.923b; OdS XXVII.1038 bet.2), jf. DL 2–22–16: *got og ydefærdigt Korn*. – (14) fyldestgørende, forsvarlig (Kalk. III.272a). – (15) *till thacke*: tilfredsstillende (Kalk. IV.302a). – (16) Ordet mgl. i forlægget. – (17) Landsbyen Tårøje (nu Store Torøje) i Smerup s., Stevns h. – (18) brat, uventet, hurtigt (Kalk. III.494a; OdS XVI.66 bet.1). – (19) Afgørelse (Kalk. I.27b bet.1). – (20) afvist (Kalk. I.746b bet.3).

(21) Næringsvej, virksomhed (OdS XVI.1031 bet.2.2); her næppe mål for jord (egl. så meget som kan dyrkes med én plov) (ib. bet.4; Kalk. III.491a bet.2; jf. Aakjær, *Maal og Vægt*.232ff.). – (22) Landsbyen Havnelev i Havnelev s., Stevns h. – (23) 1½. Brøken ½ blev skrevet ved en gennemstregning af romertallet I, der blev skrevet i eller, når det stod alene eller sidst af flere ettaller, j; jf. Erik Kroman, *Skriftens Historie i Danmark* (1943).41f. – (24) koster, er værd (Kalk. II.47b bet.4). – (25) Tønde. – (26) Bøde (Kalk. I.495b bet.1). – (27) gråspættet (Kalk. V.920b). – (28) Trækhest (Kalk. IV.981a bet.1). – (29) itureven, sønderbrudt (Kalk. I.279b bet.1). – (30) Fyrrebjælke, bjælke af fyr.

(31) Der må foreligge en skrive- eller regnefejl. Det samlede tilgodehavende var 62 mark 4 skilling, og de udlagte genstandes vurderingssum 52 mark 11 skilling. Differencen er da 9 mark 9 skilling. – (32) Regningen (OdS XVII.634 bet.3). – (33) Spegede (tørrede, saltede el. røgede) varer; jf. *spagemad* (Kalk. IV.55a). – (34) Begæring om udsættelse (Kalk. III.828b bet.2). – (35) Rådmænd Henrik Freske, se ovf. note 3. – (36) *Missive* er et brev, der (i modsætning til et diplom el. åbent brev) kun er rettet til én eller flere enkeltpersoner. – (37) *staar paa*: beror på, afhænger af, gælder om (Kalk. IV.105a bet.24): »hvad mandhelget afhænger af for ham«. – (38) Se 759.3. Christen Holck var 1596–1607 lensmand på Tryggevælde, hvorunder Stevns h. hørte. Herredsfogden udnævntes af lensmanden blandt kronens bønder (selvejere eller fæstere), jf. reces

6. december 1547 § 3, reces 13. december 1558 § 6. - (39) Muligt skrivefejl for om; men selv i så fald er meningen dunkel. - (40) ♂: herredsfogden Rasmus Pedersen.

(41) gengælde (Kalk. I.699b bet.3). - (42) *Læst* er et rummål for tøndevís udmålte varer; 1 sjællandsk læst var 40 tdr rug, 48 tdr byg, 80 tdr (undertiden: 96 tdr) havre, jf. Aakjær, Maal og Vægt.265. Når ingen kornsart er nævnt, er der vist her tale om byg, jf. OdS XI.111 bet.2. - (43) tilkommer (Kalk. IV.381b bet.3). - (44) Kvæg (Kalk. I.816b bet.1). - (45) Retssag (Kalk. II.728b bet.1). - (46) pådømt, afgjort (Kalk. III.381b). - (47) nyttigt (Kalk. V.343a). - (48) Fejlskrift for *Skørpinge*. - (49) forsét (Kalk. I.635b). - (50) Plads åben i forlægget til indføjeelse af navnet. Der er tale om rådmand Henrik Freskes rettergangsfuldmægtig (jf. *hans huðbonde* straks ndf.), hvis navn ikke tidligere har været nævnt.

(51) Ordet mgl. i forlægget. - (52) Løsøre (Kalk. I.235b). - (53) ansat (Kalk. I.68a bet.5). - (54) betale (Kalk. I.679a bet.3). - (55) Skadeserstatning (Kalk. III.751a). - (56) Foder (til de udlagte kreaturer). - (57) En *ridefoged* var den, der på godsejerens vegne forestod avlingen på godset, fordelingen af hoveriarbejdet, inddrivelsen af afgifter m. v.; på krongodset den embedsmand, der foruden de nævnte forretninger tillige deltog i udøvelsen af øvrighedsforretninger (OdS XVII.991). - (58) Antvorskov slot i St. Peders landsogn, Slagelse h. Det tidl. johanniterkloster, der 1580 omdannedes til et kongeslot, jf. kgl. åb. br. 17. april 1585, var da bortforlenet til Ebbe Munk til Fjellebro. - (59) Ordet mgl. i forlægget. - (60) 5 daler = 20 mark.

(61) De genstande, der tidligere blev vurderet til 52 mark 10 skilling blev altså nu kun vurderet til 30 mark 21 skilling. - (63) Fejlskrift for *Offþen*. - (64) meget, langt (Kalk. I.514a bet.1). - (65) Til samme dom som resultat af for lav vurdering kom Skast herredsting 23. maj 1637, jf. Skast Herreds Tingbog 1637 ved Poul Rasmussen (1956).118ff. (nr. 380, 386).

## 762

## Sjællands landsting 6. juli 1597

*Landstinget stadfæster en birketingsdom, hvorefter en mellem Løvetofte og Haslev gravet grøft, som Haslevbeboerne havde gravet på deres egen grund, fandtes lovlig.*

*En af to adelsmænd stillet hjemmel fundet gyldig, da de fremmødte fuldmægtige havde fuldmagt til at lide og undgælde.*

*Hs.:* Stockholm KB C 92 nr. 269.

Ingen *overskrift* i forlægget.

Lauge Beck<sup>1</sup> thill Førsløff,<sup>2</sup> landtztommer wdj Siellanndt, Madtz Holmb, landtzttingsschriffuer, giøre witterligt, att aar epter Gudtz biurd 1597, oennþdagenn thennd 6. julij, pa Siellanndtzfar landtztthing war skickett Niels Hanþenn ij Løffuetofft<sup>3</sup> och Søffrin Søffrenþenn ibidem paa dierþ egne och menige Løffuetoffte bymenndts wegne paa thennd enne och wdj rette lagde enn opsettelþe her aff landtztting thennd 22. junij nest forledenn wdgifuit, jndholdendis thennem tha att haffue hiid wdj rette steffnitt Suennd Nielþenn wdj Egede,<sup>4</sup> birckefougid till

Gißlefelde birckething,<sup>5</sup> paa thennd anddenn side oc hannom thilltallede, for hannd hagde quitt dømbtt Haglemendtt<sup>6</sup> for þamme Løffuetoffte byemendtz thilltalle epter enn hiemmell, erlig oc welbiurdige mennd Prebiørnn Gyldenstiern<sup>7</sup> oc Olluff Roþenspar<sup>8</sup> schall haffue hiemblitt, huilckenn hiemill the formeentte emod recessen<sup>9</sup> at were giortt saa oc emodt enn kongelige mandat;<sup>10</sup> formeentte hannom ther for wret att hae giortt, oc samme hanns domb burde mactløþ att bliffue oc hannem plictige att were att stæde lougmaall<sup>11</sup> offuer dennom for þamme hiemmiell, saa wiidt dieriþ fuldmectige hagde ladett giøre.

Diþligiste hagde dij oc till þamme tiid wdj rette steffnitt erllige oc welbiurdige mend Prebenn Gyldennstiern oc Olluff Roþenspaar saa oc Haslebyemend, om de hagde ther nogett y att sige.

Thaa war her wdj rette møtt erllige och welbiurdige mand Prebiørnn Gyldennstiern till Wosborig<sup>12</sup> och ther till suarede oc formeentte sig att were forwlempitt<sup>13</sup> med samme steffning epter bønderniþ angiffuene berettning, som war bliffuenn indførtt wdj steffningenn.

Oc tha for nogenn lieglighedtz skyld, ther wdindenn begaff, bleff thennd sag opsatt thill y dag som forbemeltt och bege partterne att møde wnder þamme steffningh, epter som samme opsættellþe widere wdj sig sielff formeltter.

Saa er her wdj rette møtt erllig och welbiurdig mannd Prebenn Gyldennstiern till Wosborig, kong: Maitz: befallingsmand offuer Bøulling<sup>14</sup> lenn, saa oc erlig oc welbiurdig mannd Olluff Roþenspar thill Skaroldt<sup>15</sup> hanns fuldmøndige Niels Boieþønn oc wdj rette lagde enn domb aff Gißlefellds bircketing thennd 4. februarij nest forledenn wdgiffuitt, jndholdenndis wdj sin meening Pouell Jennþønn oc Niels Hanþøn y Løffuetoffte paa thieris egne oc meenige byemendtz wegne att haffue thilthaldt Hasle byemend for enn wloglig grøfft, som de haffde graffuitt oc indhiegnitt emellom Hagle och Løffuetoffte fang<sup>16</sup> och willde wiide dieriþ hiemell till, huem ther willde hiemle dennem þamme grøfft oc jndhegnelþe. Huor thill Per Knipell och Niels Jennþenn i Hagle paa thieriþ egne oc dieriþ byemendtz wegne hauer suaritt, att di icke wiste nogenn wrett att hae giortt dennom, thi dett, huad som saa graffuitt och jndhegnitt er, thett er graffuitt paa dieriþ egen byesfangh och paa dieris hosbonndtz grund och eiendom, som de well willde føre dieriþ hosbundtz hiemell paa, huilckenn domb epter thingswinder, hiemellsbreffue, witteløfftig thilltalle oc giennsuar er saalediþe førtt till beslutning: Thaa epter thilltalle, giensuar, thingsuinder, hiemells breffue, berettninger, som for mig ere leþde och wdj rette lagdt, saa er oc epter Løffuetoffte mendtz thilltalle thill Hasle mend for thend wlouglike grøfft, som de paa klager at were graffuitt emellom dennom, kannnd ieg icke kiende þamme

grøfft att were wlouglig, thi dett er endnu wbeuþligt, att samme grøfft haffuer giortt nogenn skade, oc eptherdij the gode mendt, for<sup>ne</sup> Prebiørnn Gyldenstiern oc Olluff Ropønþpaar, haffuer hiemblit Haslemenndt samme grøfft, som er graffuitt saa paa dieriß egenn grund oc eiendom, finner ieg forskreffne Haslemend aldielis quitt for Løffuethoffte mendtz tilltalle, emeden oc ald thend stund samme dieriß hiemmelns breffue ære wid dieriß fuldmact, som samme domb vdj sig sielff med mere jndholder.

Dernest bliff wdj rette lagt erlig oc welbiurdige mennd Prebiørnn Gyldenstiern oc Olluff Ropønnspar thuende dieriß besiglede hiemmelnsbreffue medt dieriß egenn hender wnderschriffuitt, huor wdindenn the ere dieriß bønders och thienneriß wdj Hasle frie hiemell for thennd grøfft, som the haffuer graffuett oc jndhegnett paa dieriß egenn grund oc eiendomb emellom Hasle fang och Løffuetoffte, jndtill saa lenge the ther for fanger louglig warsell och bliffuer thennom affwundenn wdj domb och rettergang, att the icke epter recessen<sup>17</sup> maa giøre dennem dieriß egitt saa nøttig, som de kunde &c.

Oc for dett siste wdj rette lagde for<sup>ne</sup> welbiurdig Prebenn Gyldenstiern och Olluff Rosenspaar dieriß schrifftelige berettningh, jndholdenddiß: Epther som Niels Hanþen i Løffuetofft och Søffrenn Søffrennþenn ibidem paa dieriß egne och meenige Løffuetofft byemendtz wegne haffuer ladett steffne Suend Nielþønn y Egede, birckefougide thill Gislefeldtt birckething, for hannd haffuer quitt dømbtt Haslemennd for for<sup>ne</sup> Løffuetoffte thiltalle epter enn hiemell, som for<sup>ne</sup> guode mend haffuer hiemmellett, huilcken hiemell Løffuetoffte mend formeener emodt recessen<sup>18</sup> att were giortt, saa och emod enn kongelig mandat<sup>19</sup> oc formere<sup>20</sup> birckefougidenn der medt wrett att haffue giortt, oc att samme hans domb bør macteløþ adt bliffue, settenndiß der for wdj alle rette, om samme dieriß hiemell icke findis louglike att were giørtt epter recessen oc kong: mandat, epterdj the hagde frembsendt bege dieriß fuldmectige med dieris fuldmact strax att gaae y rette om hoffuett sagenn och paa dieriß wegne liide och wndgielde, huis loug och rett sig der wdindenn kunde begiffue, och ere ther om domb begierindiß. Dernest epter som Løffuetofft mend dennom formener nogenn rettighed att haffue till fællidtzgreþ och wannd ind paa Hasle marck indenn for thennd grøfft, som graffuitt er, dog the icke kienddiß thennom nogenn lod oc paartt enten y skouff eller marck, grund och eiendom att haffue, huerckenn thill grundenn, som grøfften er paa graffuitt, ei hellder ther inden for paa forneffuide<sup>21</sup> Hasle marck, som de till Gislefeldtz birckething aldielis haue benectid epter thingsuindiß liudelse, mens aldenest kiennde denom wid greþ och wand, huilcken for<sup>ne</sup> goede menndt formeener dennom ei mett nogenn rett eller billighiedt att kunde thilhol-

de i the marcker, som the ingenn lod oc partt y hauer, oc formeener, att the bør først att winde grund oc eigendomb, før de kand thilholde dennom fællidtz greß och wand, och meener icke helder skall befindiþ, att Haslemend hauer wdrøfft<sup>22</sup> med dieriþ queg<sup>23</sup> fra Hasle bye och ind paa Løffuetoffte marck och wongh wdenn for, som samme grøfftt graffuitt er, och ei helder fællidt med dennom ther thill greß och wannd, huor wd offuer att Løffuetofftemend for thennd aarsage ther emod kunde thilholde thennom thill greß och wannd ind paa for<sup>ne</sup> Hasle marck. Sammeledis findiþ ther grund och eigendomb emellom Hasle marck oc Løffuetofft marck, som liger och brugis thill Thuelstrup<sup>24</sup> bye, som Løffuetoffte mend icke sielff kunde benecte, och epterdij recessenn<sup>25</sup> medfører, att dett schall were huer addels mannd fritt fore att giøre dennom dieriþ egitt saa nøttig, som di kunde, oc haanndttfestningenn<sup>26</sup> formelder, adt addeleenn schall thill euige tiid frie niude dieriþ guodtz, skuoffue, grund och eigendomb medtt huis andenn ret-tighied ther paa kannnd were, oc kongenn sielff thilbiuder sig sambtt sin ombudtz-mænndt ei nogenn att beuare dennom med adellens grund, guodtz och eigendomb wdj nogin made, wdenn huiþ di kannnd haue y dieris minde oc sambttøcke, och der formeener di, att Løffuetoffte mend ingenn fællid att kand haue paa dieris grund och eigendomb och meener, samme grøfft bør luoglig att were graffuett. Och eptter slig forberørtt leighied sette wdj alle rette, om birckefougidenns domb jo bør wid sin fuldmacte att bliffue, oc dennom for for<sup>ne</sup> Løffuetoffte mendtz thilltalle quiitt att were, jndtill saa lenge att aasterderne, som samme grøfft er paa graffuett, bliffuer aff wuilighe dannemænd louglic besegthiitt, oc er ther paa enndelig domb begierendis, som samme dieris beretning jndholder.

Oc der hoes formentte for<sup>ne</sup> Prebiørnn Gyldenstiernn, at huis grøfft, som Hasle byemend epter hans och thennd gode manndt Olluff Rosenspars befaling hagde ladett graffue paa Hasle byes fangh, hagde hanndt saa well som och for<sup>ne</sup> Olluf Roþennspar schriffteligenn wiid dieriþ fuldmectige indenn thinge ladett hiemblett dennom, formoditt sig icke, att samme dieris hiemmell schulle findiþ wlougligenn, ei helder herrittsfougidens<sup>27</sup> domb, som er funderit paa samme thieriþ hiemmell, wrettferdelligenn dømbtt att were, och att samme hiemmell saa well som och dommenn bør wid sin fulde mectig<sup>28</sup> att bliffue, eptterdi dett er huer adelsmand fritt for att giøre sig sitt egidt saa nøttig, som hannd kannnd, epter kong: Maitz: handfestenings liudelþe.

Der till þuarede for<sup>ne</sup> Niels Hanþønn och Søffrin Søffrinþønn oc formentte, at<sup>29</sup> samme grøfft, som wor bliffuen graffuit emellom dieris byes fang och Hasle fang, wor dennom till dieris bye till stoer skade oc affbræck paa fællidtz greß oc wand, och aff orsagenn hagde de for dennom oc dieris bye mendt førtt klage der paa och

mentte, att di icke burde att formeene dennom med samme grøfft att driffue hornn emodt hornn,<sup>30</sup> naar fællidtt æffrid<sup>31</sup> wor, her epter som tilforne.

Medt flere ordtt dennom der om paa bege sider emellom forløb.

Daa epter thiltalle, giensuar och thennd sags leiglihedtt bliff der paa saa affsagt for retten, att epterdi Haeslebyemend haue ladett kaste en grøfft emellum Haesle byes fangh oc Løffuetoffte fangh, huor med di wilde formeene Løffuetoffte byemendtt thennd fællidtz græp gangh, som de thill thiþ oc aff aarildtz tiid haue hagtt, naar denn wong laae wdj fælidtz oc affrid<sup>32</sup> tillsammenn, oc epter Løffuetoffte mend haue laditt annholde thill thinge ther om oc formentte samme grøfft icke saa lougligenn att were, som dett sig burde, haffuer lodtzeigerne, for<sup>ne</sup> Prebiørnn Gyldenstiern och Oluuff Røpenspar, frembskieckitt dieriß fuldmectigh, huilckenn med dieriß hiemfels breffue daa strax er indtrætt wdj hiemfels sted oc hiemblitt Haeslemend samme gierning, eptterdj dett wor graffuitt paa dieris hosbunndtz grund oc eigendomb; dett oc befindiß, att Løffuetofftemend, som sagenn forfølger, schall haffue bekiend sellff, att same grøfft schall werre graffuitt paa Hasle byes fangh och icke paa Løffuetoffte fang, oc birckefogidenn for slig leiglihedtz skyld haffuer quiitt dømbtt Haesle mennd for Løffuetoffte mendtz thiltalle, saa kand wj icke kiennde nogenn tillgang<sup>33</sup> thennd hans domb att kunde wnderdømme, mens finder thennd wid sin fuldmact att bliffue. Sameledis huad thett anlanger med di hiemfels breffue, som for<sup>ne</sup> Prebenn Gyldenstiern och Oluff Røpenspar haue laditt bærrer j rette for birckefougden, saa epterdj att dieris fuldmectig der med er strax gaenn i rette med fuldmactt och wilde liide och wndgielde, saa witt retten kunde medt giffue epter recessens liudelþe,<sup>34</sup> oc effer berørtt leiglihed kand wi ei helder kiennde thennd dieris hiemell wnøigactig, mens finder thennd y lige maade wed sin fuld mact att bliffue, oc Løffuetofft mend plictig att were att igienn giffue birckefougidenn enn billigh och beuþligh kost och thæring epter recessens liudelþe.<sup>35</sup>

Thill windisbørdtt wnder woressigenetter.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Landsbyen Løvetofte i Øde Førslev s., Ringsted h. - (4) Landsbyen Vester Egede (tidl: Egede) i Vester Egede s., Tybjerg h., hvor Gisselfeld birketing holdtes, indtil det 1. januar 1906 flyttedes til Haslev, jf. bkg. nr. 170 af 18. november 1905. - (5) Oprettet ved kgl. åb. br. 22. maj 1567 (CCD I. 338). - (6) Indbyggerne i Haslev (tidl. kaldt Hasle) i Haslev s., Ringsted h. - (7) Preben (Predbjørn) Gyldenstjerne (d. 1616) til Nørre Vosborg, Totterupholm (nuv. Rosensdal) og Svaneholm (Vemmenhøg härad) m. v., søn af biskop Knud Henriksen Gyldenstjerne (d. 1568) og Jytte Pødebusk (d. 1573). Han var indtil 1573 hofjunker, 1573-76 lensmand på Vestervig kloster, 1576-95 på Åstrup, 1595-1616 på Bøvling, blev 1596 rigsråd. Han var gift 1. gang (1580) med Birgitte Rosensparre (d. 1583), datter af rigsråd

Sten Rosensparre (d. 1565) til Skarhult og Merete Rosenkrantz (d. 1588) og således søster til nedenn. rigsråd Oluf Rosensparre; 2. gang (1589) med Mette Hardenberg (d. 1629), datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Matstrup m. m. og Anne Rønnow (d. 1609). - (8) Oluf Rosensparre (d. 1624) til Skarholt (Skarhult), Vester Vallø og Holmegård, søn af rigsråd Sten Rosensparre (se foreg. note). Han studerede 1576-78 i Leipzig, var 1579-88 i hoftjeneste hos markgrev Georg Frederik af Ansbach, 1591-1602 lensmand på Landskrona, blev 1596 rigsråd, 1602-10 lensmand på Mariager kloster, 1610-24 på Dragsholm. Han var gift med Lisbeth Gyldenstjerne (d. 1638), datter af Henrik Gyldenstjerne (d. 1592) til Ågård og dennes 1. hustru Lisbeth Ottesdatter Brahe (d. 1563) og således broderdatter af ovenn. rigsråd Preben Gyldenstjerne. - (9) Reces 13. december 1558 § 12. - (10) Uvist, hvortil der sigtes.

(11) Dom (Kalk. II.729a bet.2). - (12) Hovedgården Nørre Vosborg i Ulfborg s. og h. - (13) gjort uret, generet (OdS V.1060; cf. derimod Kalk. I.724a). - (14) Bøvling slot (nuv. Rysensteen) i Bøvling s., Skodsborg h., der ved reformationen kom fra Ribe bispestol til kronen og blev sæde for lensmanden over Bøvling len, der omfattede Skodsborg og Vandfuld herreder, fra 1597 tillige Hind og Ulfborg herreder, jf. Erslev, Lensmænd II.21. 1664 solgtes slottet og godset til hollænderen Henrik Ruse (d. 1679), der adledes 1664 og 1671, og som 1. juli 1672 oprettede baroniet Rysensteen (Rusenstein). - (15) Hovedgården Skarholt (Skarhult) i Skarhult s., Frosta härad, Malmöhus län. - (16) *Fang* bet. tilliggende, overdrev, græsmark (Kalk. I.505a bet.5; Johs. Steenstrup, *De danske Stednavne* (1908).92). - (17) Reces 13. december 1558 § 34, stk. 3, jf. reces 6. december 1547 § 22, reces 30. oktober 1536 (SGL IV.169). - (18) Reces 13. december 1558 § 12, jf. reces 6. december 1547 § 4. - (19) Se ovf. note 10. - (20) Vist fejlskrift for *formene*.

(21) Kustoden har *for<sup>ne</sup>*. - (22) uddrevet. - (23) Ordet tilskrevet over linjen. - (24) Landsbyen Troelstrup i Haslev s., Ringsted h. - (25) Reces 13. december 1558 § 34, stk. 3, jf. reces 6. december 1547 § 22, reces 30. oktober 1536 (SGL IV.169). - (26) Frederik IIs hdf. 12. august 1558 § 6 (DKH.96f.); bestemmelsen gentoges i § 6 i Christian IVs hdf, 17. august 1596 (DKH.104). - (27) Fejlskrift for *birkefougdens*. - (28) Fejlskrift for *mact*. - (29) Ordet tilskrevet over linjen. - (30) *Horn* kan bet. (horn)kvæg i udtryk for vurdering af den ene bys kvæg i forhold til en andens (Kalk. II.267b bet.1; OdS VIII.456 bet.3), jf. DL 3-13-29: *Klov imod Klov, Horn imod Horn*. Jf. Brorson, *Tredie Bog I* (1796).427 hvor *Horn* og *Klov* bruges metonymisk, og Sjællands landstings domme 8. november 1570 (III nr. 368: *horn emodt hornn*) og 1571-92 (III nr. 384: *horn imod horn och kløf imod kløf*) samt rettertingsdom 16. juni 1595 (Secher, *Rettertingsdomme* I.104: *kløf emod kløf och horn emod horn*).

(31) *Ævred* er græsning (lødskraft) på de ikke længere indhegnede marker, hvorfra afgrøden er indhøstet (OdS XXVII.1423 bet.1, jf. Kalk. I.86b og Johs. Brøndum-Nielsen, *Studier og Tydnin-ger* (1951).233ff.). Udtrykket at *opgive ævred* bet. opr. at give stubmarkerne fri til kreaturerne græsning. - (32) *Ævred*; se foreg. note. - (33) Anledning (Kalk. IV.358b bet.4). - (34) Se ovf. note 9. - (35) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk.

## 763

## Sjællands landsting 19. oktober 1597

*Der kan ikke hos en debitor gøres udlæg i genstande, der ikke tilhører denne, men som er lejet af trediemand.<sup>1</sup>*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 227.

*Overskrift:* En landtztings dom att naar vrdningzmennd kommer y nogen mands bo, maa de icke vdtage anden mandtz godtz, som der kan findis, men till giældt at vdtage af bondens egidt goedtz.

Lavge Beck<sup>2</sup> till Førsløf,<sup>3</sup> landsdommere vdi Sielandt, och Mats Hollm, landztingschrifvere, giøre vitterligt, at aar efter Gudtz byrd 1597, oensdagen denn 19. octobris, paa Sielandtzfar landztung vaar skickedt Lavritz Oelløen y Lille Ladager<sup>4</sup> paa denn ene och hafde hid y rette stefnidtt Sevfreden Fogh y Roskilde, herritzfogidt y Tune herridt, Jep Oelløen och Lavritz Clemitzøen y Kagstrup<sup>5</sup> paa denn anden side och dennum tilltalede for en brøge kiedell,<sup>6</sup> de hafver vdvurderit fra Anders Hannøen vdi Sollrødt<sup>7</sup> och den tillvrderitt Jørgenn Jbøen y Kagstrup, wansedt det icke vaar hans egegn kiedell, men den hafde vdi leye af for<sup>ne</sup> Lavritz Oelløen, hvor vdiinddenn hand formente thennom wret at hafve giort och plictige at forskaffe hannum samme kedell igien.

Och der hois berette, at hand for nogenn thid forleden hafde leyedt for<sup>ne</sup> Lavritz Hannøen enn brøgge kiedell, och efter hand er blefven gieldskylddig till Jørgen Jbøen y Kagstrup och der ofver er blefven lougfordellt och herritzfogeden met flære indragenn vdi hanns gaard och der wdt vurderidt for gielld samme kedell, som hand hafde vdi leye af hannum, hvilckett hand formente ingenn lovg at verre, at naar nogen enten vedt laan eller till troer haandt<sup>8</sup> vaar blefven ofver antvordenn en andens gotz, at nogen kunde det lade vdvurdere vdi en andens gielldt, och at for<sup>ne</sup> herritzfogitt met vurderings mendenn skulde verre plictig at forskafve hannum samme kiedell ind paa grundenn igien.

Saa er her vdi rette møt for<sup>ne</sup> herritzfogidt och her imod svaridt oc berette, at efter for<sup>ne</sup> Anders Hannøen y Sollrødt, som samme kiedell findis hois, er blefven gieldskyldig och der ofver ladet sig lovg fordele, och hand medt flære danne- mentd efter sagvolderens anfordring er indragen vdi bondens gaard och der vdvurderidt samme kiedell vdi gielld som af de beste vaare efter recepens liudløse,<sup>9</sup> efterdi bonden er fast forarmit och megen gielld skyldig och icke hafde synderlig godtz, som duelig kunne verre at betalle met, formente thennum der vdj ingen wret at hafve giort, och at samme wrdering burde ved mact adt blifve.

Met flere ord dennum der om imellum vaar.

Tha efter tilltalle, giensuar och den sags leylighedt blef der saa affsagt for rette, at efterdi Anders Hannøen y Sollrødt er blefven Jørgenn Jbøen y Kagstrup gield skyldig, och efter hand hafver ladidt sig befindde forsømmeligen och icke hafver samme sin gielld thill tiidt och termin erlagt, er hans mandhelge<sup>10</sup> blefven hannum till tinge for giellden aftagen, och herritzfogeden da efter for<sup>ne</sup> Jørgen Jbøens anfordring hafver besøgt hans bo<sup>11</sup> me[d] vurderingsmennd och der vdi vurderit blant andit en brøge kiedell, som Lavritz Oelløen y Lille Ladager tilhørde, efter som hand lader angifve, saa kandt vy icke kiende den vurdering, som ved kiedelen anlanger,<sup>12</sup> saa lougligen at vere, som det sig bør, men bør mactløs at blifve,



och herritzfogeden met wurderingsmendene pligtig at verre at forskafe kiedelen ind paa boligen igien och vdvurdere af bonndens egidt godtz fyllist for giellden, saa viit boidt kand tillrecke, och nar for<sup>ne</sup> Lavritz Oellþen kand lovligen beviise sig at verre ret eyermannndt till samme kiedell, da den at føllge hannum wbehindridt.

Thill vidnisbyrd wnder vaare signeter.

Actum vt supra.

(1) JL II.69 fører til det stik modsatte resultat, men en lignende regel om ekstinktion af udlejers ret til fordel for den, der har dom over lejerer, findes ikke i sjællandsk ret, hvor EsjL III.43-45 alene omhandler forholdet ejer over for låner eller depositar. - (2) Se 757.2. - (3) Se 757.3. - (4) Landsbyen Lille Ladager i Ejby s., Ramsø h. - (5) Landsbyen Kagstrup i Kagstrup s., Tune h. - (6) Bryggerkedel. - (7) Landsbyen Solrød i Solrød s., Tune h. - (8) til tro bevaring. Jf. rettertingsdomme 25. september 1537 (GdD II.46f. med note 4) og 23. februar 1546 (I nr. 115) samt tilforordnede rådets dom 22. juli 1580 (III nr. 480). Jf. Wilhelm Ebel, Zum Begriff der Treuhand (Forschungen zur Geschichte des lübischen Rechts) og F. Beyerle, Die Treuhand, ein Grundriss des deutschen Privatrechts (Weimar 1932). - (9) Reces 13. december 1558 § 54. Jf. Sjællands landstings dom 4. maj 1597 (ovf. nr. 761). - (10) Se 761.7.

(11) Gård, hus (Kalk. I.233b; jf. ovf. 761.6). - (12) angår, vedrører (Kalk. I.63a bet.4; OdS I.637 bet.2).

## 764 Ramsø herredsting 21. november 1597

*Nogle gårdfolk, der ikke brugte avl, fandtes efter recessen, kirkeordinansen og Riberartiklerne pligtige at yde tiende af deres kreaturer og til at yde deres sognepræst en høstdag.*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 228.

*Overskrift:* Herridtztings dom att huusmend och garfolck paa landtzbyen erre plictige att thiennde af deris hiemfødde qveg.

Peder Niellþenn y Kimerslevf,<sup>1</sup> herritzfogedt vdi Ramsøherridt, Michell Hammer y Salby,<sup>2</sup> herridtzschrifvere, vy gjør for alle vitterligt, aar efter Gudz byrd 1597, mandagenn denn 21. novembr:, paa for<sup>ne</sup> herritzting vaar skickede hederlig och vellærdt mand her Sevfreenn Oellþønn,<sup>3</sup> sogne præst thill Gadstrup sognn,<sup>4</sup> hans vife<sup>5</sup> bud Christopher Diennþønn y Ramsømagle<sup>6</sup> paa den ene och hafde hid vdi rette ladit kalde Niells Pederþønn y Ramsømagle, gaardmand,<sup>7</sup> huusmendene,<sup>8</sup> pebersvene<sup>9</sup> och flere gaardfolck<sup>10</sup> vdi Gadstrup sognn paa denn anden side for qveg thiennde<sup>11</sup> af deris qveg aarlig, som hannd mente, de bør att gifve for<sup>ne</sup> deris sognepræst. Och vdi rette lagde it scrifvligt forset, liudennnis y sin rette men-

ning: Tiltale till Niells Pederbønn, gaardmand i Ramsømagle, sampt andre huusmennd, pebersvene och jndeste<sup>12</sup> vdi Gadstrup sognn. Efter som Niels Pederbønn y Ramsømagle, gaardmand, saa och huusfolck, pebersvenne oc flære gaardmend y Gadstrup sognn lader dennum vwillige finde medt kirckeskylld,<sup>13</sup> qvegtiende och andenn rettighed,<sup>14</sup> som de plictige erre aarligen deris sognepræst at gifve for deris wmage, der for dennum saa vell som for andre sognemennd y medgang oc modgangs tid hafve skall, tha hafve kong: Maitt: baade i recepenn<sup>15</sup> och ordinantzen<sup>16</sup> der om nogen vjpe artickler ladid vdgaa, hvorledis met huusmend och gaardfolck holdis skall. Først vdi den 51. artickell vdi recepen findis denne efterschrefvne artickell: Skulle bønder och mennige almue till gode rede tiende hver tiende kierff<sup>17</sup> af alle honnde kornn,<sup>18</sup> och det skall ydis y kierfven. Disligist for hver tiende hofvidt af qveg tiende skulle de gifve efter gammell sedvane. Och y kong: Maitt: kircke ordinantz finndis denne efterfølgendis artickell: Skall bonden thiende hver tiende kierf af allehonnde kornn och disligiste dend tiende hofde<sup>19</sup> af qveg efter recepens liudelse. Och y den 14. artickell vdi Riber ordinantzen<sup>20</sup> findis denne efterfølgendis artickell: De gaardmend och huusmennd, som icke saa korn, de skulle høste och arbeyde en dag met sognepræsten om aaridt y den sted, som de skulde tiennde. Efterdi kong: Maitt: befaller bønder och mennige allmue at thiende retferdelig icke allenniste hver tiende kierf af alle honde korn, menn och saa hver tiende hofvidt<sup>21</sup> af alle slags qveg, da menis ocsaa gaardmend och huusfolck icke fri at verre for qveg tiende af deris hiemføde<sup>22</sup> qveg. Och efterdi de icke hafve kornseedt till deris gade huuse at tiende af, da meenis de all ligevell plictig at verre at høste med præsten eller y andre maade at hafve det y minde<sup>23</sup> for sognne præstens wmage y kircken for dennom oc vden for. Derfor settis y rette, om forschrefne Niels Pederbønn icke met andre flære gaardmend, huusfolck och pebersvenne icke plictige erre at tiende af deris hiem fødde qveg som andre bomend<sup>24</sup> och y steden for korn tiennde høste med præsten eller y andre maade hafve det y minde met kirckeskylld efter leyligheden och efter sogne præstens samtycke, och er her paa dom begierrenndis. Sevren Oellbønn, sogne præst till Gadstrup, egegn haand.

Ther imod vaar y rette for<sup>ne</sup> Niels Pederbønn met flære af for<sup>ne</sup> huusmend och garfolck och mente dennum y saa maade icke at verre plictig at gifve deris sognepræst tiende af deris qveg, hvad som helst det verre kand, efterdi de erre icke bomend, som bruge afvill och hafve gaarde at høste till, icke heller plictige at verre at høste viidere met præsten eller derfor hafve y minde, end de tilforn giort hafve.

Met mange ord dennum imellum vaar, om hvilcken sag de gafve dennum y rette och begierdt dom.

Tha efter tilltale, giensuar och denn sags leylighed sagde vi der saa paa af for alle rette, at vy tilfinder Niells Pederbøn saa vell som andre huusmend och garfolck, som holle qveg y Gadstrup sogn, at tiende aarligen hver tiennde hofvid efter recepen oc ordinantzen, saa oc hver af dennum, baade huusmend, garmend, huusfolck oc pebersvenne, at høste en dag om aarit eller i andre maade hafve i minde met deris sognepræst, som tiene dennum paa sit embedis vegne y kircken oc vden for, efterdj den, som tienner, er sin løn værd.<sup>25</sup>

Till vidnisbyrd vnder vore signeter.

Datum vt supra.

(1) Landsbyen Kimmerslev i Kimmerslev s., Ramsø h. - (2) Enten landsbyen Store Salby el. landsbyen Lille Salby, begge i Højelse s., Ramsø h. - (3) Søren Olsen (Olufsen) (d. 1601); han fik 1557 et vikarie i Roskilde domkapitel, var 1558-67 øverste kapellan ved Roskilde domkirke, 1563 prior for vikarerne i domkapitlet, 1567-72 slotspræst på Frederiksborg slot, 1573-1601 på ny øverste kapellan ved Roskilde domkirke, jf. Wiberg II.638; KhS 3.rk. II.296,367f. Ved fundatser 17. januar 1592 og 19. december 1600, kgl. konfirmerede 9. juni 1601, stiftede han Søren Olsens stiftelse i St. Olsegade i Roskilde med friboliger for 6 trængende mænd og kvinder, jf. Hofman, Foundationer VII(1761).228. Han lod 1596-98 skrive forlægget (GkS 1137,2°), der særligt indeholder mange domme om sjællandsk gods. - (4) Gadstrup s., Ramsø h. (hvtill var annekteret Syv s.), var indtil 1752 henlagt til det øverste kapellani ved Roskilde domkirke, jf. Wiberg I.416. - (5) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (6) Landsbyen Ramsømagle i Gadstrup s., Ramsø h. - (7) En *gårdmand* var en fæster, fæstehusmand (Kalk. II.108a). Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459. - (8) En *husmand* er en mand, der bor til leje i et hus (Kalk. II.304a bet.1), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459; Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).16ff. - (9) En *pebersvend* var en omvandrende, ugift kræmmer, der drev småhandel med forskellige varer (opr. især peber) (OdS XVI.615, jf. Kalk. III.474b bet.2). Jf. DL 2-23-1: Husmænd, Inderster, Pebersvenne og Tienistefolk. Ifl. kgl.åb.br. 14. juni 1578 (Kanc.Br.) var det kronens bønder m.fl. forbudt at huse pebersvende og løsgængere, der kom fra fremmede steder og drev handel med bønderne, som de udsugede. - (10) d.s.s. gårdmand, se ovf. note 7 (OdS VI.560 bet.1).

(11) *Kvægtiende* er den tiende, der opr. bestod af hvert 10. kvæghoved, der fødtes (OdS XI.902). DL 2-23-2 sonderer ikke mellem forskellige arter af kvægtiende, men i en senere tid skelnede man mellem tiende af lam, kalve, føl og kid samt bisværme, der var kvægtiende i snævrere forstand, og tiende af gæs, høns, grise og ænder, der kaldtes småtiende el. småredselstiende. Denne sidste tiende blev ved fdg. 8. januar 1810 § 4 erstattet af en pengeafgift og ved pl. 17. juni 1816 af en afgift i byg. Den egentlige kvægtiende blev ved fdg. 7. april 1740 erstattet med en pengeafgift og ved lov 19. februar 1861 med en afgift i byg; den afskaffedes helt ved lov nr. 100 af 15. maj 1903 om afløsning af tienden. Jf. Matzen og Timm.297f. - (12) En *inderste* var en ugift person af landalmuen, der boede til leje hos en gårdmand (husmand), og som uden at have tjeneste hos denne havde sin egen husførelse (OdS IX.279). Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459; Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).19. - (13) d.s.s. kirkepenge: afgift til kirken (Kalk. V.569b). - (14) Udredelse (Kalk. III.589b bet.3). - (15) Reces 13. december 1558 § 51, jf. reces 30. oktober 1536 (SGL V.165f.), reces 24. juni 1539 § 8, reces 6. december 1547 § 31. - (16) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. 55f. (Rørdam, Kirkelove I.98f.). - (17) *Kærv* bet. neg af korn el. halm (OdS XI.1172). Udtrykket *tiende kierf* (el. *tiende i kærv*)

bet. tiende af det høstede korn, som det stod på marken (i modsætning til i skæppen), idet tien-deejeeren opr. lod udtage hvert 10. neg på marken. Ved at tienden toges i kærven og ikke i skæppen mistede bonden en tiendedel af halmen. - (18) Jf. DL 2-23-1: af alle Slags Korn, Rug, Byg, Hvede, Boghvede, Havre, Erter, Vikker. - (19) Høved, stykke (horn)kvæg, kreatur (Kalk. II.361b; OdS VIII.1301 bet.1). - (20) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 14 (Rørdam, Kirkelove I.202). Jf. DL 2-12-5, Osterssøn Veylle.313, Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).97.

(21) Se ovf. note 19. - (22) Om kvæg: født, opdrættet hjemme (i gården), jf. JL II.104 *hem-mæ fød*, DL 6-17-8 *hiemføde*. - (23) *hafve det y minde*: have det med tilladelse, billigelse (OdS XIV.81 bet.5). Jf. DL 3-13-16: *have det i hans Minde*. - (24) Fæstere (Kalk. I.234b bet.1, jf. OdS II.971). - (25) Jf. Lukas 10,7 og 1.Tim. 5,18; Matthæus 10,10 har: Arbejderen er sin føde værd.

## 765

## Ålborg byting 9. januar 1598

*En udlænding, der havde taget borgerskab i Ringkøbing, hvor han betalte skat og lejlighedsvis havde bopæl hos borgmesteren, men som rejste rundt i landet for at opkøbe kreaturer, dømt for ulovligt landkøb.*

*Skønt han havde løst borgerskab i Ringkøbing og betalt skat dér, blev Ålborg, hvor hans forseelse blev opdaget og hans kreaturer beslaglagt, anset som rette værneting, og hans påstand om sagens henvisning til Ringkøbing byting forkastedes.*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 56 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: En dom om landkiøb vdgiffuet till Aalborg byting.

Koertt Andersen,<sup>1</sup> byefougitt vdi Aalborgh, gjørre witterligt, at aar effter Guds byrd 1598, mandagen thend 9. dag januarij, paa Olborg byeting war schicket erlig och fornumstig Hans Wandell,<sup>2</sup> slodtzfoeget paa Olborg slott, paa hans hosbondis, erlig och velbyrdig mand Manderup Pasbierig<sup>3</sup> till Hagisholm,<sup>4</sup> høffuizmand paa Olborg slot, hans vegne och haffde vdj rette steffnet en kiøffmand veed naffn Mogens Graffue<sup>5</sup> och hannom tiltalet, for hand schall haffue kiøfft nogle hundrede greeß øxen<sup>6</sup> vdj Olborg lehn och vdj saa maade at schulle haffue brugt landkiøb<sup>7</sup> emod recessen<sup>8</sup> och kong: Mayt<sup>is</sup> offne breffue.<sup>9</sup> Och vdj rette lagde hand for<sup>ne</sup> Manderup Pasbiergs schrifftlige beretning, liudendis som effterfølger:

Effter som Mogens Graffue dette forgangen aar haffuer vdj Wendsysell och andre steder kiøfft nogle hundrede greeß øxen, och hand er en fremmet vdlend-sche mand och jcke er boesiddendis vdj Danmark, saa formeener jeg hannom med vret at haffue brugt slig landkiøff, rigens addels och borgere vdj kiøffste-

derne till stoer schade paa thierris nehring; och end dog hand giffuer tilkiende sig at haffue taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, saa haffuer hand det giort paa det, at hand vnder det schin som en andens rigens jndbygger kunde bruge slig stoer handel vdj landet, huilcket der aff er at forstaa, effterdj hand jcke haffuer willit nedersette sig eller boe derudj byen, men vdj Ringkiøbing som vdj en anden<sup>10</sup> kiøpsted i landet haffuer ligget till herberg och theret<sup>11</sup> for sine penge, naar hand er kommen der till byen, huilcket med borgemester och raadtz schriffuelse er at beuise. Och foruden det, att vdj recessen vtrøckeligen er landkiøff forbøden, daa er for nogen aar siden kong: Mayt<sup>15</sup> offne breffue vdgangen, liudendis at de fremmede och vdlendsche mend, som sig nedersette herudj rigit och bruger med korn och andre wahre dieris kiøffmandschaff, de schulle giørre dieris strenge och sandferdige certificatz<sup>12</sup> och foruaring,<sup>13</sup> at samme korn och wahre hører dennom selff till och jcke at verre kiøfft med nogen fremmede penge eller och jngen fremmet at haffue laad och deel derudj med dennom, och dersom nogen befindis heremod at giørre, daa schall hand dermed haffue forbrut alle huis wahre, som hand vdj saa maade ville vdføre, och derforuden straffis som thend, der moedtuilligen giør emod hans Mayt<sup>15</sup> forbud och forordning.<sup>14</sup> Och effterdj de vdlendsche, som erre boendis och boesiddendis her udj riget, jcke maa bruge thierris kiøbmandschaff, vden de giør slig foruaring, som for<sup>uitt</sup> staar, saa formeener jeg, at de vdlendsche, som jcke erre boesiddendis eller boendis herudj riget, de derforre meget minder maa bruge noget landkiøff, rigens addel och borgerne vdj kiøffstederne til stoer schade paa dierris nehring. Sammeledis er for nogen aar siden kong: Mayt<sup>15</sup> schriffuelse<sup>15</sup> vdgangen till kiøpstederne, at jngen maa tilstedis at bekomme borgerschaff vdj kiøpstederne, vden de straxs nedersetter sig och bliffuer boendis i kiøpsteden, som den tager borgerschaff, saa och en konning Christians offne breffue vdgangen, liudendis at jngen vdlendsche kiøffmand maa bruge handel vdj marckeder paa lanzbyerne.<sup>16</sup> Disligeste ochsaa en kong: Mayt<sup>15</sup> offne breff<sup>17</sup> vdgangen, vdj huilcken strengeligen er forbøden alt landkiøff, och huem som thed bruger, de dermed schulle haffue forbrut til kong: Maytt: och kronen alle huis wahre och goeds, de vdj saa maade haffuer med at fahre, och dertill med stande till rette som de, der forachteligen och moedtuilligen haffuer giort emod hans Mayt<sup>15</sup> offentlige forbud. Och effterdj at for<sup>ne</sup> Mogens Græffue haffuer vdj saa maade emod receßen och kong: Mayt<sup>15</sup> offne breffue brugt landkiøff, rigens vndersaatte till stoer schade paa dieris nering, saa haffuer jeg derforre paa kong: Mayt<sup>15</sup> vegne ladet anamme fra hannom et antal greeß øxen, som hand i saa maade med [wrette]<sup>18</sup> kiøfft haffuer, saa och haffuer for<sup>ne</sup> Mogens Graffue giffuet mig paa kong: Mayt<sup>15</sup> vegne sit breff och zegell for en part aff samme øxen at schulle

thennom paa foraaret lade leffuere fra sig, effter som hans vdgifne breff widere der om jndeholder. Och effterdj for<sup>ne</sup> Mogens Graffue schall lade sig formerke,<sup>19</sup> hannom vret derudj at werre scheedt, saa haffuer jeg derfor werret foraarsaget at steffne hannom derom vdj rette och vdj samme sag at verre domb begierrendis. Datum Olborg slot, thend 8. dag januarij aar 1598.

Och vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Hans Wandell borgemester och raad vdj Ringkiøbing dieris schriffuelse till Manderup Pasbjerg vnder datum thend 7. octob: aar 1597, som Frederik Busch<sup>20</sup> och Chresten Willadtzen,<sup>21</sup> borgemestere vdj Ringkiøbing, och Oluff Andersen, Oluff Tommisen och Anders Jensen med egen hender vnderschreffuet haffuer, liudendis att effter som Manderup Pasbjerg schriffuer thennom till om Mogens Graffue at schall haffue forregiffuet sig at schall haffue taget borgerschaff der vdj Ringkiøbing, disligeste om hand er boesiddendis der eller jcke, saa giffuer de hannom ydmygligen tilkiende, at Mogens Greffue haffuer taget borgerschaff der vdj byen och hues schatt och tyng, hannem er forrelagt, ere vdgifuet, och haffuer hand hafft sit herberge och kost vdj Fredrich Buschis huus, saa tit han haffuer verret derudj byen hoes thennom. Anderledes er hand jcke boesiddendis hoes thennom, end som for<sup>uitt</sup> staar, som samme dieres schriffuelse widere derom jndeholder.

Item fremlagde hand salig och høglofflig konning Fredrich thend Andens schriffuelse till borgemestere och raad vdj Olborg vnder datum thennd 17. aprilis 1585,<sup>22</sup> liudendis at de jcke skulle tage nogen till borger, vden hand will sig forplichte sig strax at boesette hoes thennom, och der som di nogen haffuer taget i borgerschaff, som jcke daa erre der boesiddendis, men omfare fra et sted till et andet, at de daa foreligger thend thid med det første sig effter sin borgerlige plicht at jndstille och siden at bliffue der besiddendis<sup>23</sup> eller och hannom med borger-schaff affsige, saa frembt de jcke wille stande hans Maytt: derfor till rette, som samme schriffuelse widere derom jndholder.

Disligeste fremlagde hand en domb aff Wiborg lanztung vnder datum Wiborg snaps lanztung aar 1588,<sup>24</sup> liudendis om tiltale, som borgemester och raad vdj Olborg paa Olborg borgis wegne haffuer hafft till nogen vdj Løgsøø,<sup>25</sup> som haffuer bruket kiøffmandschaff och handell och vdj samme lanztingsdomb jndført, at saadanne kong: Mayt<sup>is</sup>, allis worris naadigste herris breff til huer kiøffsted schall werre vdgangen, som samme domb widere derom jndeholder. Och formeente derfor for<sup>ne</sup> Hans Wandel sligt kong: May<sup>is</sup> schriffuelse saauel till Ringkiøbing som till andre kiøpsteder herudj riget at verre vdgangen.

End vdj rette lagde hand et kong: May<sup>is</sup> breff, som er vdgangen till kiøffstederne och er vnder datum thend [19.]<sup>26</sup> junij aar 1594,<sup>27</sup> liudendis at saa mange

fremmede och vdlender, som sig vdi nogle kiøpsteder herudj riget enten allerede haffuer nedersat eller och her effter kunde sig hiid jnd vdi riget begiffue och sig nedersette, schulle aldeelis werre forpflicht at giørre dieris strenge och sandferdige certificats och foruaring, at huis korn och wahre, som de kiøber, hører dennom selff allene til och jcke at verre jndkiøpt med nogen fremmede penge eller och nogen fremmede at haffue nogen deell och laad derudj med dennom. Dersom nogen befindes heremod at giørre och korn och ware vnderstaar sig at vtføre och sig hoes hans kong: May<sup>is</sup> embizmand jcke angiffuer och hannom eller borgemester och raadmand paa hans May<sup>is</sup> wegne nøiachtige certificerer, daa schall hand dermed haffue forbrut alle huis slags wahre, som hand wille vdføre, och derforuden straffis som thend, der moeduilligen giør emod hans May<sup>is</sup> forbud oc forordning, som samme breff derom jndeholder.

Disligeste vdi rette lagde hand et kong Christians offne breff vnder datum S: Mattei apostoli dag anno 1554,<sup>28</sup> liudendis at huor marckeder hollis paa lanzbyerne, daa schall lensmenden jcke tilstede nogen vdlendsche kiøffmend at besøge for<sup>ne</sup> marckeder och der handle och wandle.<sup>29</sup> Der som der findes nogen vdlendsche heremod at besøge samme marckeder, som kiøbe eller selge, och bliffuer der offuer befunden, daa schulle de haffue fuld macht at tage fra thenom, huis de haffuer med at fahre, och schall halffdelen den beholle, som paaklager, och den anden halffpart til dennom, der paagriber.

Sammeledis vdi rette lagde hand et kong: May<sup>is</sup>, worris allernaadigste herris offne breff vnder datum thend [20]<sup>30</sup> aug: aar 1590,<sup>31</sup> liudendis at jngen aff hans May<sup>is</sup> och kronens vndersaatte her vdi riget schulle maa bruge nogen landkiøff eller forprang<sup>32</sup> paa lanzbyerne eller andre steder, och ther som nogen effter denne dag befindis, ehuo det helst werre kunde, som bruger nogen land kiøff eller forprang med korn eller nogen anden kiøffmands wahre, daa schulle de dermed haffue forbrut alle huis wahre och goeds, som de vdi saa maade haffuer med at fahre, till hans Maytt: och kronen och dertill med stande till rette som de, der forachtelig och moeduillig haffuer giort emod hans May<sup>is</sup> offentlige forbud; seer och nogle hans May<sup>is</sup> lenßmend her emod med nogen jgiennem fingre, daa schall den, thed giør, haffue forbrutt hans May<sup>is</sup> lehn, hand med forlehnt er, effter som samme hans May<sup>is</sup> offne breff widere der om jndholder.

Disligeste ochsaa vdi rette lagde hand et breff, som Mogens Graffue for<sup>ne</sup> Manderup Pasbierge paa kong: May<sup>is</sup> wegne giffuet haffuer vnder datum Olborg, thend 15. octob: 1597, liudendis at efftersom for<sup>ne</sup> Manderup Pasbiergs foeget haffuer beslaget<sup>33</sup> de øxen, Mogens Graffue haffuer kiøfft, och haffuer ladet anamme et hundret øxen aff dennom, som han haffuer forsent till Kiøffuenhaffn,

aff thend aarsage at samme øxen schulle verre kiøfft emod recessen och emod kong: May<sup>is</sup> offne breff, som om landkiøff er vdgangen, och effter som hannom paa kong: May<sup>is</sup> naadigste behag er beuilget, at hand paa denne gang selff maa beholde et hundrede fyrretiuge och tre af samme øxen, thi beplichter hand sig vdj foraaret 8 dage for paasche<sup>34</sup> førstkommendis at leffuere hans May<sup>is</sup> lensmand paa Koldinghuus paa hans May<sup>is</sup> vegne j<sup>c</sup> fyrre tiuge och tree<sup>35</sup> goede stald øxen<sup>36</sup> och holde det for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg och hans arffvinger schadisløs vdj alle maade, som samme breff widere derom jndeholder.

Saa er och møtt jnden tinge erlig och forstandig mand Fredrich Christensen,<sup>37</sup> Neels Jffuersen,<sup>38</sup> borgemestere, Peder Laurizen<sup>39</sup> och Chresten Søffrensen,<sup>40</sup> raadmend hersammesteds, och paa dierris egne och thierris medbrødris saa och borgernis vegne herudj Olborg bekiende, at de for dierris kierre lensmand, for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg, haffuer thennom beklaget offuer for<sup>ne</sup> Mogens Graffue for vloulig landkiøff, hand brugt haffuer, thennom paa dierris nehring till stoer schade emod recessen och kong: May<sup>is</sup>, wor naadigste herris breffue, och hand jcke haffuer verret nogen boendis eller boesiddendis borger her vdj riget.

Saa møtte for<sup>ne</sup> Mogens Graffue vdj rette och gaff tilkiende, huorledis hand haffuer taget borgerschaff vdj Ringkiøbing och der vdgiffuet schatt och hollet borgerlig tyngde som en anden borger vdj byen, och vdj rette lagde en schriffblig beretning, liudendis som her effterfølger:

Effter som jeg aff thend goede mand Manderup Pasbjerg er nu steffnt med Kort Andersen, byefouget vdj Olborg, hans steffning steffnt till Olborg byeting thend 9. januarij nu nestkommendis for domb, for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg der wil lade forhuerffe om landkiøff, hand formeener jeg med nogen øxen schulle haffue brugt emod recessen och kong: May<sup>is</sup> breffs liudelse, huilcke øxen Manderup Pasbjerg haffuer anhollet, huor emod min suar och beretning er, at jeg er kong: May<sup>is</sup> schatteborger herudj landet vdj Ringkiøbing, huilcket nochsum med min borgemester och raads och fleere dannemends kundschaff er at beuise, och i jngen maade jeg veed mig schyldig eller brødig at haffue handlet eller kiøfft emod kong: May<sup>is</sup> breff eller receser, enten vdj Olborg byes friheed eller andensteds. Och effterdj jeg er en kong: May<sup>is</sup> schatteborger vdj Ringkiøbing, setter jeg vdj alle rette, om jeg derfor bør at lide nogen lougmaall<sup>41</sup> till Olborg byeting, men gjør fuld och fast min skuzmaal<sup>42</sup> for en tilbørlig dommere vdj Ringkiøbing, om enten for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg eller nogen paa hans vegne eller huem anden mig kand haffue med ret rette at beschylle. Daa er jeg offuerbødig der at wille suare en huer, saa wiit jeg bør och kand, med loug och ret, och er her paa begierrendis at maatte fange schreffuett och thette maatte jndførís vdj huis sententz her om



affsigendis worder; disligeste och at maa paaschriffuis huis andre breffue, som borgemester och raad och xxiii mend med fleere vdj for<sup>ne</sup> Ringkiøbing vdgiffuet haffuer, med huilcke jeg nochsom formeener at werre beuist, at jeg derudj byen er kong: May<sup>is</sup> schatte borger och der at verre min broepeel. Actum thend 7. januarij anno 1598. Mogens Graffue, borger vdj Ringkiøbing, egen haand.

Item vdj rette lagde hand et tingsuinde aff Ringkiøbing byeting vnder datum thend 28. dag octob: anno 1597, liudendis huorledis Mogens Graffue haffuer schut sit schuzmaall<sup>43</sup> till meenige borgere och jndbyggere vdj Ringkiøbing, huorledis hand haffuer werrit thierris medborger nu i femb aar och schattet med denom till kong: Maytt: och byen och der paa var xxiii mends vidne begierendis. Dertill suarede m:<sup>44</sup> Mads Bertelsen,<sup>45</sup> sogneprest i Ringkiøbing och herriz profuist vdj Hingherret, Michell Christensen, Poffuel Madtzen, Oluff Hansen med dieris medbrødre 24 mend aff borgerne vdj Ringkiøbing vdj femb aar, fra hand kom aff Fredrich Buschis tienniste, och till denne dag, och haffuer hand aarlig vdgiffuet hans schatt, tyngge, bybeschiøtter solt,<sup>46</sup> som hannom borgemester och raad haffuer lagt,<sup>47</sup> och kiender hannom goed for, saa at de och huer mand der vdj byen tacker hannom got for en goed schatteborger. Och haffuer hand till thend dag hafft sit hus, kost och tering hos Fredrich Busch, borgemester herudj Ringkiøbing, och haffuer hand handlet<sup>48</sup> och schicket sig derudj byen hoes thennom till thend dag, som en erlig, goed karll sømmer och bør vdj alle maade, saa jngen veed hannom andet at paasige, som samme winde widere deromb jndeholder.

Disligeste vdj rette lagde hand borgemester och raadt vdj Ringkiøbing dierris breff med dierris stadz segell for, vnder datum thend 28. octob: a<sup>o</sup> 97, liudendis at Mogens Graffue haffde werret dierris medborger der vdj Ringkiøbing vdj femb aar, fra hand kom aff Fredrich Buschis tienniste och till den dag, och haffuer hand aarligen vdgiffuet hans schatt, tyngge, byscheschiøtter sold, frøickenschatt<sup>49</sup> och kroning schatt,<sup>50</sup> som hannom aff borgemester och raad haffuer verret paa lagt, saa de tacker hannom got for en goed schatteborger, och haffuer hand till denne dag hafft sit huus, kost och herberge och hans goods til Fredrich Buschis, borgemesters hersammesteds, och haffuer hand till den dag schicket sig ehrligen och well hoes thennom, saa hand maa friit schiude sit schuzmaall till dennom, och de tacker hannom got vdj alle maade, som samme breff widere derom jndeholder.

Och effter for<sup>ne</sup> Mogens Graffuis egen begiering erre bleffuen schreffuit paa alle dise tree breffue dennom i dag paa Aalborg byeting at verre lest.

Och gaff derhøes for<sup>ne</sup> Mogens Graffue till kiende, at effterdj hand haffuer be-

uist sig at haffue taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, formeente hand sig derfor medt rette at maa kiøbe herudj riget saa mange øxen, som hand i behoff haffuer, effter som hand och herudj Aalborg aff nogen borger haffuer kiøfft greeß øxen saauell som och andre steder vdj Olborg lehn.

Deremod berette Hans Wandell, at endog for<sup>ne</sup> Mogens Graffue haffuer taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, saa er nochsum at forstaa aarsagen der till at verre, at hand vnder det schin som en rigens jndbyggere kunde bruge sin kiøffmandschaff med øxen herudj riget, effterdj de breffue, hand selff haffuer vdj rette lagt, jcke med fører hannom at verre boendis vdj Ringkiøbing, men hannom at haffue hafft sit huus, herberge och kost vdj Fredrich Buschis huus der vdj byen, och med for<sup>ne</sup> borgemester och raads schriffuelse till for<sup>ne</sup> Manderup Paßbierrig er beuist, at hand jcke haffuer werret boendis eller besiddendis borger der vdj byen. Disligestte ochsaa gaff hand tilkiende, at for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jcke med nogen ret kunde for schiude sig<sup>51</sup> till noget andet ting, som hans werneting schulle werre, effterdj hand jngen stedz er boendis eller besiddendis herudj riget, men Olborg byeting lige saa meget at werre hans werneting som Ringkiøbing byeting, effterdj hand vdj jngen aff begge byer er boendis, men paa begge steder tehrer for sine penge, naar hand der kommer. Och effterdj Moens Graffue sielffuer bekiender sig vdj Olborg bye at haffue kiøft greeß øxen aff nogen aff borgerne, saa formeente hand, at jngen vdlendsche maa vdj kiøffstederne kiøbe greeß øxen, och hand derfor burde till Olborg byeting at suare till samme sag. Disligestte haffuer hand ochsaa vdj Olborg lehn giort slig landkiøff, och veed Aalborg slot er øxene derforre fra hannom anammet, saa och vdj Olborg bye haffuer vdgiffuet sit breff och segell om en part aff samme øxen, som for<sup>uitt</sup> staar. Saa satte hand derforre vdj rette, om for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jcke bør till Olborg byeting at suare till samme sag, som den och er jndsteffnet, och der om var domb begierrendis. Disligeste och saa effter thend leilighed, som for<sup>uitt</sup> staar, setter for<sup>ne</sup> Hans Vandel vdj rette, om for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jcke haffuer med for<sup>ne</sup> grees øxen at kiøbe giort landkiøff emod recessen och kong: May<sup>is</sup> offne breffue, som derom er vdgangen, och om hand jcke dermed haffuer forbrut till kong: Maytt: alle de øxen, som for<sup>ne</sup> hans husbonde, Manderup Pasbierrig, for sligt landkiøff haffuer paa kong: May<sup>is</sup> vegne ladet anamme fra hannom, saa och de øxen, som hand sit breff och segell om vdgiffuit haffuer, som for<sup>uitt</sup> staar. Disligestte om hand jcke effter kong: May<sup>is</sup> offne breffuis liudelse bør at stande kong: Maytt: till rette, for hand saa moedtuilligen haffuer handlet och giort emod hans May<sup>is</sup> offentlige forbud och forordning, och derom var domb begierrendis.

Med fleere ord och tale som thennom derom emellom vaar.

Daa effter tiltalle, giensuar och thend sags leiligheed, saa och effterdj for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jcke beuiser sig at verre nogen boesiddendis borger vdj nogen kiøffsted i Danmark, och hand slig landkiøff haffuer giort vdj Olborg lehn, och hand selff haffuer bekient sig at haffue kiøfft greeß øxen herudj Olborg bye, saa och effterdj de øxen, for huilcke sagen er steffnet herudj rette, er beslagen och fra hannom anammet her veed Aalborg, och for<sup>ne</sup> Mogens Graffue for samme sag her udj Aalborg med sit breff och segell haffuer giort for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg sigelse<sup>52</sup> och forpflicht om et antal grees øxen, som for<sup>uitt</sup> staar, daa wiste jeg derom jcke andet at sige, end for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jo till Olborg byeting bør at suare till samme sag, som der och er jndsteffnet vdj rette. Dißligeste ochsaa effterdj borgemester och raad vdj Ringkiøbing dierris schriffuelse till for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg liuder, at for<sup>ne</sup> Mogens Graffue haffuer taget borgerschaff der vdj byen och haffuer hafft sit herberge och kost vdj Fredrich Busches huuß, saa thidt hand haffuer werrit der i byen hoes thennom, och derfor er aff samme breffue at forstaa, at hand jcke haffuer werret boendis eller besiddendis borger der vdj Ringkiøbing, och de breffue, som hand selff haffuer vdj rette lagt, vtrøckeligen formeller, at hand haffuer hafft sit huus, kost och herberge vdj Fredrich Buschis huus, och kong: May<sup>is</sup> schriffuelse, som er vdgangen till kiøpstederne, strengeligen forbiuder, at jngen schall bekomme borgerschaff vdj kiøpstederne, vden de dennom der straxs needsetter, sammeledis vdj recessen er alt landkiøff forbøden, saa och kong: May<sup>is</sup> offne breff liuder, at de fremmede och vdlendsche, som haffuer nedersat thennom vdj kiøpstederne, de jcke maa bruge kiøffmandschaff med korn och anden wahre, vden de schal giørre strengelig foruaring, at det er dierris egen penninge, som de bruger, och jcke fremmede dierris penge, dog der som nogen giør deremod, daa schall hand haffue forbrut alle huis wahre, som hand wille vdføre, huoraff er at forstaa, at de fremmede och vdlendsche, som jcke er boendis eller besiddendis vdj riget, meget mindre maa bruge dierris kiøffmandschaff med greeß øxen eller andet wahre, rigens jndbygger till schade, effter som och med konning Christians breffue er forbødit, at jngen vdlendsche maa bruge nogen handel eller vandel vdj marckeder paa lanzbyerne, och de, som det giørre, schulle ochsaa dermed haffue forbrut, huis de haffuer med at fahre; disligeste ochsaa effterdj kong: May<sup>is</sup> offne breffue er vdgangen, liudendis at jngen aff hans May<sup>is</sup> vndersatter herudj riget maa bruge noget landkiøff eller forprang pa lanzbyerne eller andre steder, och der som nogen befindis, ehuo de helst werre kunde, som giør der emod, daa schall de dermed haffue forbrut alle huis wahre och goeds, som de vdj saa maade haffuer med at fahre, till hans Maytt: och kronen, och der till med stande till rette som de, der forachteligen och moeduilligen haffuer giort emod

hans May<sup>is</sup> offentlige forbud; och effterdj at for<sup>ne</sup> Mogens Graffue er en fremmet och vdlendsche mand, och jcke hand beuiser sig at verre boendis eller besiddendis borger vdi nogen kiøffsted her i riget och alligeuel slig stoert landkiøff emod recessen och kong: May<sup>is</sup> offne breffue brugt haffuer daa wiste jeg jcke andet derom at sige, end for<sup>ne</sup> Mogens Graffue jo haffuer giort landkiøff emod recessen och kong: May<sup>is</sup> offne breffue och dermed haffuer forbrut til kong: Maytt: alle de øxen, som for<sup>ne</sup> Manderup Pasbjerg paa kong: May<sup>is</sup> vegne for sligt landkiøff haffuer ladet anamme fra hannom, och som hand sit breff och segel om vdgiffuett haffuer, som for<sup>uitt</sup> staar, och dertill med bør effter hans May<sup>is</sup> offne breffs liudelse at stande till rette som den, der moedtuilligen haffuer giort emod hans May<sup>is</sup> offentlige forbud.<sup>53</sup>

In cuius rei testimonium.

(1) Kort Andersen var 1593-1622 byfoged i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).165. - (2) Hans Wandell nævnes 1613-14 som rådmænd i Ålborg og 1614-32 som borgmester ssts., jf. P. C. Knudsen, op. cit.159, 162. - (3) Manderup Parsberg (d. 1625) til Sandbygård, Hagsholm, Kollerup m. v. Efter studier i Wittenberg (1565) og Rostock (1566) blev han lensmand på Hammershus 1576, på Silkeborg 1577, på Århusgård 1584, på Skanderborg 1589 og på Ålborghus 1597. 1593-96 var han, der 1578 var optaget i rigsrådet, medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 udnævntes han til kongens hofmester. - (4) Den tidl. hovedgård Hagsholm i Hovlbjerg s. og h. - (5) Han kaldes i andre kilder *Grefve* (f. eks. Kanc. Br.). - (6) Stude (øksne), der fodres på græs (Kalk. II.89b). - (7) *Landkøb* (også kaldet *landprang*) er handel på landet, især om varer, der kun måtte sælges i købstæderne (Kalk. II.740a bet.1). Allerede i sidste halvdel af 13. årh. begyndte en lovgivning, der i købstædernes interesse ville regulere handel og håndværk, og hvis endelige resultat blev en monopolisering af disse erhverv for byerne og inden for disse for borgerne, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.445. Om købstædernes eneret på handel og håndværk se Matzen, Offentlig Ret I.104ff., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.440ff. - (8) Reces 13. december 1558 § 33, jf. reces 6. december 1547 § 22. - (9) Kgl. åb. br. 21. juni 1575 (CCD I.628f.), 9. november 1587 (ib. II.485ff.), missive 17. august 1588 (ib.521ff.), kgl. åb. br. 20. august 1590 (ib.572ff.), 19. juni 1594 (ib.663ff.). - (10) Rettet fra *anditt*.

(11) egl. fortæret (Kalk. IV.516b bet.1), ♂: levet af. - (12) skriftligt bevis, attest, vidnesbyrd (OdS III.330). Udtrykket *certificaz och forvaring* er brugt i § 1 i kgl. åb. br. 19. juni 1594 (CCD II.664). - (13) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (14) Den, der modvilligt handlede mod kongens bud, dømtes gerne i kongens nåde og unåde, ♂: straffedes arbitrært, jf. Matzen, Offentlig Ret III.151f., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.321f. - (15) Missive 17. april 1585 om tilsyn med fremmede som bosætter sig i købstæderne (CCD II.389f.). - (16) Kongebrev 24. september 1554 til lensmændene i Danmark (Kanc. Br.). - (17) Kgl. åb. br. 20. august 1590 (CCD II.572ff.). - (18) Forlægget har *retten*. - (19) lade sig mærke (med) (Kalk. V.288b). - (20) Frederik Busch (Busk) (d. omkr. 1603) var 1587-1603 borgmester i Ringkøbing, jf. Carl Lindberg-Nielsen, Ringkøbing Købstads Historie (1970).320. Han nævnes fra 1597 tillige som tolder i Ringkøbing (Kanc. Br.). Ved missive 17. januar 1598 (Kanc. Br.) befalede kongen, at lensmanden over Bøvling len, Preben Gyldenstjerne, skulle tiltale borgmestrene i Ringkøbing, fordi de havde givet Mogens Grave (Grefve) borgerskab, men ved missive 3. marts s. å. (Kanc. Br.) bestemtes, at

tiltalen skulle frafaldes. Frederik Busch synes at have interesseret sig for handelen med staldøksne. Disse måtte da kun udføres af riget ved de lovlige og sædvanlige toldsteder, men da mange borgere i Ringkøbing havde anmodet om tilladelse til at udføre staldøksne til skibs, fik Frederik Busch kgl. missive 1. oktober 1597 (Kanc. Br.), at det tillodes borgerne at udføre staldøksne med skib indtil 1. maj 1598. Ved missive 23. februar 1599 til Frederik Busch blev fristen forlænget til 1. maj 1610 (Kanc. Br.).

(21) Christen Villadsen (d. omkr. 1602) var 1592-1601 eller 1602 borgmester i Ringkøbing, jf. Carl Lindberg-Nielsen, Ringkjøbing Købstads Historie (1970).320. - (22) Frederik IIs åbne brev 17. april 1585 (CCD II.389f.; Kanc. Br.). - (23) bosiddende, bosat; *besidde* kan bet. bo i, bebo, jf. Kalk. I.163b bet.2. - (24) Dommen ses ikke bevaret. - (25) Løgstør; var opr. et fiskerleje, men i begyndelsen af 16. årh. en handels- og ladeplads med eget toldsted (fra 1523). Handelen var til skade for Ålborg, og ved kgl. åb. br. 3. juli 1598 (CCD III.69f.) blev det forbudt indbyggerne i Løgstør at drive handel. Først ved lov nr. 63 af 7. april 1899 fik Løgstør (fra 1. januar 1900 at regne) købstadsrettigheder. - (26) Forlægget har ved fejlskrift 18. - (27) Fdg. 19. juni 1594 §§ 1 og 2 (CCD II.664f.). - (28) Kongebrev 24. september 1554 til lensmændene i Danmark (Kanc. Br.). - (29) virke, drive forretning (Kalk. IV.730b bet.1); forb. *handle och wandle* alm. i datidens sprog. - (30) Forlægget har ved fejlskrift 28.

(31) Kgl. åb. br. 20. august 1590 (CCD I.582ff.). - (32) *Forprang* er det forbudte opkøb af varer uden for torvet eller før torvetid (med det formål at forhøje priserne for køberne eller nedsætte dem for sælgerne) (OdS V.766 jf. Kalk. I.682a). DL 3-13-26 pålagde bønderne at føre deres varer til købstæderne og falholde dem på akseltorvene og forbød dem at sælge varerne til »Høkkere og Forprangere, som Landet omløber«. Forbudet mod forprang præciseredes senere, især ved fdg. 25. august 1741 om land- og forprang, og pl. 2. oktober 1741 forbød særlig for Kbh.s vedkommende købere at gå bønderne i møde uden for byportene og også at opkøbe på torvet før kl. 10 formiddag, for at stadens indbyggere kunne få lejlighed til forinden at gøre deres indkøb. Forbudet mod forprang indskrænkedes ved pl. 15. juli 1815, men blev først helt ophævet ved næringsloven 29. december 1857 § 100. - (33) beslagnagt (Kalk. I.174a bet.5). - (34) Påskedag indfaldt i 1598 den 16. april. - (35) C og M som potenstal ved romertal angiver hundrede(r) og tusinde(r), jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1943).42. - (36) Staldøksne er stude, der holdes på stald og fedes med salg for øje; især om de øksne, der efter fedning på gårde i Jylland solgtes sydpå (OdS XXI.912). - (37) Frederik Christensen nævnes 1579 som rådmand og fra 1580 til omkr. 1614 som borgmester i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).159, jf. 111, 162. - (38) Niels Iversen Ibsen nævnes 1592-1617 som borgmester i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, op.cit. 159. - (39) Peder Lauritzen nævnes 1584-1616 som rådmand i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, op.cit. 162. - (40) Christen Sørensen nævnes 1583-1603 som rådmand i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, op. cit. 162.

(41) Dom (Kalk. II.729a bet.2). - (42) (Begæring om) indskydelse for anden domstol (Kalk. III.828b bet.1). - (43) Her: vidnesbyrd, især om pågældendes vandel og opførsel (Kalk. III.828b bet.2; OdS XIX.1078 bet.2). - (44) Mester (☉: magister). - (45) Magister Mads Bertelsen (d. 1602). Han immatrikuleredes 1555 i Wittenberg, hvor han 1556 blev magister (KhS 4. rk. III.817), nævnes 1573 som sognepræst i Ringkøbing, ca. 1595 provst i Hind herreds provsti. Hans optræden under nærv. sag foranledigede, at der rejstes sag mod ham, se Ribe domkapitels dom 19. april 1598 (ndf. nr. 770), hvorved han dømtes fra sit kald. Ved kgl. missive 12. juli 1598 blev hans forseelse ham eftergivet, og han fik tilladelse til at forblive som sognepræst, men måtte fratræde som provst. - (46) Afgift til underhold (sold) af skytter, jf. Kalk. I.309a om *by-skytterhold* og *byskytterpenge* og I.306a om *bøsseskytterhold*. - (47) takseret (Kalk. II.867a bet.5). - (48) opført sig (Kalk. II.155b bet.6). - (49) Skat i anledning af en prinsesses udstyr (Kalk. I.793b); *frøken* bet. i tiden før enevælden: fyrstedatter (også efter giftermål), prinsesse;

efter enevældens indførelse om adelens døtre og fra slutningen af 17. årh. og især begyndelsen af 18. årh. også om borgerdøtre, hvis fædre havde rang eller embede, jf. OdS VI.136 bet.1. Skatten kaldes også *prinsessestyr* (styr: skat, jf. mnt. *sture*, ty. *Steuer*) eller *brudeskat*. Ved to kgl. åb. br. 15. november 1588 og ved missive 3. december 1588 (CCD II.524ff.) blev udskrevet skat i anledning af Frederik IIs datter Elisabeths bryllup 1590 med hertug Julius af Braunschweig-Wolfenbüttel og prinsesse Annas bryllup 1589 med kong Jakob (James) VI af Skotland, senere kong Jakob (James) I af England. Skatten indbragte ialt 34.980 daler. - (50) Skat i anledning af Christian IVs kroning (29. august 1596), jf. missiver til købstæderne og til landet af 28. februar 1596 (CCD III.7). Skatten indbragte 17.590 daler (CCD III.728).

(51) henskyde sig (Kalk. I.696b bet.4). - (52) Løfte, tilsagn (Kalk. III.719a bet.3). - (53) Ved missive 6. marts 1598 (Kanc.Br.) til tolderne i Kolding og Ribe meddelte kongen, at han havde tilladt Mogens Grefve, hvis øksne var blevet beslaglagt af Manderup Parsberg på kronens vegne, at måtte udføre 21 af disse toldfrit.

## 766

## Skåne landsting 11. februar 1598

*En sagsøger, der udebliver, har tabt sagen, indtil han stævner påny, og skal give den fremmødte sagsøgte kost og tæring.<sup>1</sup>*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 171.

Ingen *overskrift*, men følgende regist i registeret: Domb emellom Sønne Michelsen och Jens Persen for hand hafver forhuerffuit 2 steffninger offuer hannom.

Lawe Vrne<sup>2</sup> till Beltebjerg,<sup>3</sup> lantzdommer vdj Schaane, och Henrich Schomager, lantzingschriffuer, giøre vitterligt for alle, at aar effter Christi fødsel 1598, løfuerdagen den 11. februarij, her vdj Lund till Schaaninge lanztung vaar schiket for os och goede mend fleere Sønne Michelsen i Vrup,<sup>4</sup> tingfoeget <sup>5</sup> vdj Biereherrit,<sup>6</sup> och gaff tilkiende, at Jens Pedersen, borger i Malmøe, haffuer forhuerffuit offuer hannom tuende steffninger. Den enne steffning formellendis, at hand haffuer deelt och tiltalt Suend Aagesen i Torekou,<sup>7</sup> for hand haffuer hugget i hans dørre der samme steds, och jcke maa fange hans domb derom beschreffuet. Den anden steffning jndehollandis, at hand haffuer forfult Suend Lauritzen vdj for<sup>ne</sup> Torekou, for hand emod hans vilge haffuer boert taget hans steen, som stoed muret i hans kieller, och jcke hand derom maa bekomme domb. Effter huilcke steffningers jndhold bød sig for<sup>ne</sup> Sønne Michelsen vdj rette med hannom at verre, disligeste Suend Laurizen, som hand och haffde steffnet, och wille lide, huis der om kunde til rette achtis och affsigis.

Och bleff der paa raabt effter for<sup>ne</sup> Jens Pedersen. Daa møtte han jcke, ey heller hand haffde nogen for sig fremsent, som schulle gange for hannom vdj rette, effter huilcken leiligheed for<sup>ne</sup> mend satte vdj rette, at effterdj for<sup>ne</sup> Jens Pedersen

haffuer dennom denne lang wey forvmaget, och hand jcke wille møde och med dennom vdj rette were, om hand jcke er plichtig derfor at stande thennom till rette, och var domb begierendis.

Daa effterdj for<sup>ne</sup> Jens Pedersen aff Malmøe haffuer for<sup>ne</sup> mend hiid till Schaa-ninge lanzting steffnet, och hand jcke will møde och med hans steffninger vdj rette were, huorfore hand er plichtig at stande thennom till rette for kost och tering och at haffue tabt hans sag, jndtill hand steffner igien och will werre vdj rette.

(1) Ifl. reces 13. december 1558 § 5 skulle den, der indstævnedede en anden for kongen eller andre tilbørlige dommere, og som uden lovligt forfald udeblev, have »tapt sagen, til den stefnis loughlig egien, och gifve der til hans gienpart sin bevislige kost och tering egien«, jf. rettertingsdom 16. juni 1582 (IV nr. 496), Viborg landstings dom 16. juli 1603 (ndf. nr. 807), rettertingsdom 29. marts 1610 (ndf. nr. 864), men cf. to rettertingsdomme 19. juni 1582 (Secher, Rettertingsdomme I.115), der intet indeholder om kost og tæring. Sagsøgtes krav på kost og tæring i tilfælde af sagsøgerens udeblivelse blev først lovfæstet ved reces 1558. I ældre ret antoges det, at hvis sagsøgeren ikke mødte, »daa gaar alle hands ting och dellemaall tilbage y den sagh, och vill hand hannom [sagsøgte] yddermere til talle, daa skall hand hannem steffne och til talle paa ny« (RR § 14; se Da. Mag. 3. rk. I (1843).184). Det forekom dog også, at der i tilfælde af sagsøgerens udeblivelse blev givet dom efter indstævntes påstand, se Sjællands landstings dom 21. juni 1570 (III nr. 355), rettertingsdomme 25. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.40), 28. juli 1595 (ib.50) og 21. juni 1596 (ib.116). Reglen i reces 1558 gik over i fdg. 9. november 1634 § 2 CCD IV.620) og reces 27. februar 1643 2-6-11 nr. 3, 2. punktum (ib. IV.265) for så vidt angår indstævning til herredag, og i DL 1-4-32 for indstævning for »nogen Over-Dommere«, dog ikke højesteret, se DL 1-4-33, hvorefter appellanten, hvis han ikke mødte for højesteret, skulle have tabt sagen, give modparten kost og tæring og ikke senere kunne indbringe sagen for højesteret, jf. J. H. Deuntzer, Om Appel i civile Sager<sup>2</sup> (1890).135 og nu rpl. § 400. Bestemmelsen i DL 1-4-32 anvendtes analogisk på de tilfælde, hvor sagsøgeren udeblev allerede for underdommeren, jf. Nellemann.188. Ved forfølgning med rigens rets dele gjaldt, at sagsøgeren, hvis han ikke mødte første tægtedag, havde tabt sagen og ikke senere kunne indbringe den for rettertinget, se rettertingsdomme 22. juli 1579 (GdD III.321f.) og 12. januar 1282 (ib. IV.1f.) samt Danmarks rigens ret og dele 10. december 1621 §§ 26 og 39.

(2) Lave Urne (d. 1623) til Bæltebjerg (Bälteberga), søn af domprovst i Lund, rektor for Kbh. universitet, 1549-55 landsdommer i Skåne, rigsråd, magister Claus Urne (d. 1561) og dennes 1. hustru Margrete Trolle (d. 1551), 1589-1617 landsdommer i Skåne, 1590-1613 forlenet med Elleholm i Blekinge, 1613-17 med provstiet i Lund. - (3) Hovedgården Bæltebjerg (Bälteberga) i Ottarp s., Luggude härad, Malmöhus län. - (4) Landsbyen Ugerup i Köpinge s., Bjäre härad, Kristianstad län. - (5) Herredsfoged (jf. W. Christensen, Statsforvaltning.255ff.; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.362). Jf. IV s. 452 lin. 5: *tingfougit wdj Tuneherrett*. - (6) Bjäre härad, Kristianstad län. - (7) Landsbyen Torekov i Torekov s., Bjäre härad, Kristianstad län.

767

## Sømme herredsting 20. februar 1598

*Fæstebønder er pligtige at yde herskabet én nats gæsteri med 2 heste og karle for hvert pund skyld.*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 234.

Overskrift: Herrittz tings dom att thiennere erre theris herskaf gesteri plichtige.

Anders Lavritzsønn y Roskilde, herrittzfogett wdi Sømmeherridt, och Peder Aagepenn ibidem, tingscrifver, wy giøre alle witterliggt, att aar efter Gudz byrd 1598, mandagen den 20. februarij, paa for<sup>ne</sup> thing for oþ och dannemend fleere waar skickett erliig oc welacht Niels Hendrickþen<sup>1</sup> y Helsingøer hans fuldmechtige Lavritz Nielþenn y Roskillde paa den ene och hafde hid wdi rette kaldett Jens Thune y Glim,<sup>2</sup> Niels Jude och Jens Nielþen ibidem paa den anden side och dennum tiltalledt for en thønde hafre, som hand meente, att de burde att gifve paa hvertt pund skyld for den gesteri,<sup>3</sup> de burde aarligen att holde. Och hafver fremlaggt en salig och høyloflig konning Christians dom,<sup>4</sup> wdgifvitt paa Abramstrup,<sup>5</sup> liudendis ord fra ord som efterfølger:

Wij, Christian, mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis konningh, hertug wdi Sleswiig, Holsten, Stormarn, Dytmersken, grefve wdi Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle witterliggt, att aar efter Gudtz byrd Mdxlvi, søndagen nest efter Sancti Egidij dag,<sup>6</sup> paa waar gaard Ambramstrup, nerverrendis oþ elskelige Johan Friis<sup>7</sup> thill Heþellager,<sup>8</sup> wor canceller, her Eske Bilde<sup>9</sup> thil Svanholm,<sup>10</sup> her Moghns Gyldenstiern,<sup>11</sup> embitzmand paa wort slott Draxholm,<sup>12</sup> rider, waar mand och raad, waar skickett nogen Sancti Lavrentij capittels<sup>13</sup> thienner y Roskilde y Skuldeløf<sup>14</sup> och Sæby<sup>15</sup> boendis, paa then ene och beklagitt dennum, att oþ elskelig Andriis Barby,<sup>16</sup> provist y Roskilde, hafde laggt dennum ydermeere och støre besvering paa mett ect och arbeyde och gesterii, end de plichtig vore. Thi ther thill svarede oþ elskelig her Jep Heye<sup>17</sup> cantor wdi for<sup>ne</sup> Roskilde, paa for<sup>ne</sup> Andris Barbyes vegne, att samme hans thienner saae well som flære canicker och capittels thienner sider thidt ofverhørige baade mett echt och arbeyde, besynderlig mett gesterii, och ey will giøre dennum den rettighed, som andre wore och kronens och stichtens thienner thill wor lænn her y Sielland pleye och plichtige erre att gifve. Och ydermeere berette, att y høyborne førstis, konning Hanþis, wor kierre fader broders thid, skall werre gangen en dom<sup>18</sup> der paa, att alle closters och capittels thienner skulle werre plichtige att holde aarlige theris herskaf enn natz gesteri mett tho heste paa hvertt pund skyld och giøre slig echt<sup>19</sup> oc arbeyde som andre thienner her y landett plichtige erre. Mett flerre ord,



som dennum der om imellum løb. Tha blef der paa saa afsagt for rette, att alle capittels thienere skulle af hvert pund skyld aarlige werre thill for plichtige att holde deris herskaf en nats gesteri met tho heste och karle, som forscrefvitt staa, eller at hafve dett wdi theris hersckafs minde, och icke besvergis<sup>20</sup> mett ydermeere gesteri; och disligeste mett egtt, arbejde och andett werre deris hosbonde lydachtige, ligervis som andre kronens oc stictens thienere deris herskaf mett rette pligtige erre. Gifvit aar, dag och sted som for<sup>vi</sup> staa. Under wortt signett. Som samme kongelige Matt: dom indeholder &c.

Saa waar her y rette møtt for<sup>ne</sup> Jens Thune, Niels Jude och Jens Nielßen och bette, att the hafde wdgifvitt och ytt deris hosbonde saa megett hafre, som de mente hannum mett rette att were plichtige, och saa megett, som de mente att skulde findis vdi jordebogen, oc den skulde dennum tilholde.

Hvor thill for<sup>ne</sup> Lavritz Nielßen svaridt ney, att hver af dennum icke hafde gifvit och ytt Niells Hendrickbøn vden en thønde hafre om aarett, sidenn hand blef deris hosbonde, dog en partt der vdaf endnu stander thilbage, hvorfor hand sette vdi alle rette, om de icke wor forpligtig att gifve for<sup>ne</sup> deris hosbonde en thønde hafre paa hvert pund skyld aarligen eller att hafve dett y hans minde.

Mett mange flere ord dennum der om imellum waar, omm hvilcken sag de gaf dennum y rette paa begge sider och waare dom begierendis.

Tha efter tiltale, giensvaar och den sags leylighed, som for berørt er, kand wy icke andett kiende, end for<sup>ne</sup> mend io erre pligtige att holde deris hosbonde, for<sup>ne</sup> Niels Hendrichbøn, och hans efterkommere aarlige en nattz giesteri mett tho heste och karle aff hvertt pund skyld<sup>21</sup> eller att hafve dett wdi theris hersckafs minde, som andre capittels thienere gjør.

Att saa y thend sagh afsagt er, dett bestaaer wy met woris forseyling her neden vnderthrygtt.

Actum anno, die et loco vt supra.

(1) Niels Henriksen Rosenvinge (d. 1603), søn af borgmester og tolder i Helsingør Henrik Mogens Rosenvinge (d. 1583). Han fik 1567 ekspektancebrev på et kannikedømme, var 1580 kancellisekretær, 1583-1601 toldskriver i Helsingør. Om ham se Sjællands landstings dom 3. maj 1592 (V nr. 680) og Kanc. Br. 26. februar 1593. - (2) Landsbyen Glim i Glim s., Sømme h. - (3) Gæsteri er de ophold, som en overordnet gjorde hos sine underordnede, og hvorunder disse havde pligt til at underholde ham og hans følge med heste og hunde (OdS VII.477 bet. 2; Osterrøn Veylle.332f.; Arent Berntsen II.97ff.; Poul Johs. Jørgensen, Rets-historie.470f.; W. Christensen, Statsforvaltning.483ff.). Gæsteri var i slutningen af det 16. årh. de fleste steder afløst af en pengeafgift. - (4) Rettertingsdom 5. september 1546 (I nr. 122). Jf. rettertingsdom oktober 1590 (GdD II. 115; KRD I.322), Horns herredstings dom 19. december 1566 (II nr. 267) og Sjællands landstings dom 21. april 1585 (IV nr. 526). - (5) Abrahamstrup

(nuv. Jægerspris) i Dråby s., Horns h. – (6) Egidius' dag: 1. september. – (7) Rigsråd, kongens kansler, magister Johan Friis (d. 1570) til Hesselager. – (8) Hovedgården Hesselager i Hesselager s., Gudme h. – (9) Rigsråd Eske Bille (d. 1552), fra 1547 rigens hofmester. – (10) Hovedgården Svanholm i Krogstrup s., Horns h.

(11) Rigsråd Mogens Gyldenstjerne (d. 1569) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg), statholder i Norge. – (12) Dragsholm slot i Fårevejle s., Ods h., 1536-1664 et kgl. len. – (13) St. Laurentii kapel: se V.754.27. – (14) Se 758.2. – (15) Sæby s., Horns h. Ejendomme i disse 2 sogne var 1402 henlagt til St. Laurentii kapel, jf. J. O. Arhnnung, Roskilde Domkapitels Historie I (1937).251. – (16) Kgl. råd Anders von Barby (d. 1559) til Selsø, 1543 leder af tyske kancelli, blev forlenet med domprovstiet i Roskilde og kort efter tillige med domprovstiet i Viborg og St. Klara kloster i Roskilde. 1555 biskop i Lübeck. – (17) Jep Heye (d. 1550), fik 1538 et kanonikat i Roskilde, blev 1540 forlenet med kantoret ssts., jf. H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen (1859-63).151ff., sa. i Bricka VII (1893).442. – (18) Denne dom kendes ikke. – (19) Ægt er pligtkørsler, der påhvilede fæstebønderne over for herskabet. Ordet er afledt af *age* (køre) og bet. egl. kørsel. – (20) besvære (Kalk. V. 91a).

(21) ∴ for hvert pund korn, der blev ydet i landgilde. 1 pund korn var i almindelighed 3 el. 4 tdr., forskelligt efter kornsort, tid og sted. Jf. Fussing.101, hvorefter det 1556 om kronens gårde på Lolland bestemtes, at hver bonde skulle holde 2 heste for hvert pund skyld, han gav af sin gård.

## 768

## Viborg landsting 11. marts 1598

*En præst fandtes ikke skyldig i falsk, fordi han i en stævning havde slettet et urigtigt navn og indføjet det rigtige, da han ved rettelsen ikke havde forfulgt nogen mands ære, lempe, gods eller penge.*

Hs.: RA Hss. V B 18 nr. 245.

Ingen *overskrift*, men følgende regist i registeret: En dom att domeren icke haffuer vist att dømme en till falsknere, for hand corrigerritt en mandtz naffn y en steffning.

Mauritz Stygge<sup>1</sup> thill Holbeckgaardt,<sup>2</sup> Mogenns Jull<sup>3</sup> thill Palliþbiere,<sup>4</sup> lanndzdomere y Nøriuttlannd, och Gunnde Schriffuer,<sup>5</sup> lanndzthinngører ibidem, giør vitherliggt, att aar ephther Gudz byrd Mdxcviiij, thenn xj dag martij, paa Viburg lanndzthinng war skickett erlig och wellbyurdige mannd Chapper Marckdanner<sup>6</sup> thill Siøgaardt,<sup>7</sup> høffuidzmand paa Kollinghuþ, hans viþe<sup>8</sup> buodt Jenns Berthelþenn, ridefougett<sup>9</sup> ther samstedz, medt enn opþettelþe her aff lanndzthinngett jdag xiiij dagge vdgangen, lvudendis hannom tha att haffue ladett hid vdj rette steffne her Jørgen Nielþenn<sup>10</sup> y Høyenn<sup>11</sup> prestgaard for en steffning, hannnd haffuer borett vdj rette paa Riber chapittels huþ thenn 25. januarij anno 98 vdj erlig och welbyurdige manndt Albritt Friiþis,<sup>12</sup> chapittels herrer och anddre gott folckis offueruelþe, och the saa vell som for<sup>ne</sup> Chasper Marckdanner jcke kunde

kiende same steffning saa rigtige att uerre, som thett segh bourde, medenn falsk och vrigtige att skulle verre, som nogzom skulle siønne for segh selff, naar same steffning fremkom, fordj att Christenn Jennþenns naffnn y Heiþelballe<sup>13</sup> skall finndis att uerre vdskrabett och foruandlett,<sup>14</sup> och Jenns Chrestennþenns naffnn jgienn att uere jnndþatt y same steffning, som nogzom kannð beuiþis med en landzthings thinngsdom, som er forhuerffuett epther same steffning, och steffningenn skall verre schreffuett medt Hanns Sørrenþenns haand vidt Elthann<sup>15</sup> kiercke, och naffnet, som er fouandlet, ochþaa, huor for<sup>ne</sup> her Jørgenn vill foruennde<sup>16</sup> och forþpilde for<sup>ne</sup> Chasper Marckdanner sinn rettferdige lougmaall<sup>17</sup> och thilthale, som hannd hagde thill hanom paa kong: Mays: vegne, och same steffningh strax att uerre forzegett vdj enn [plads åben i forlægget] och offueranntuordet ridefougden thill Kollinghuþ at uerre vdj rette, naar thenn louglike bleff steffnett vdj rette.

Tha for nogenn leylighied seg thenn thiid herudindenn begaff bleff same sag oppatt thill jdag. Och nu fremlagde for<sup>ne</sup> Jenns Berthelþenn same steffning, som her vdj Viburg skall verre thagett och dathierett thenn 27. augustij 1597, vdj huilcken eblantt anddett med før, att her Jørgenn hagde thilthale først thill Chrestenn Jennþenn y Heyþelballe, for hannd hagde ladett hannom fordielle for firre aff kronnens agre. Disligeste och hagde thilthale thill Jenns Chrestennþenn, for hand och hagde ladett hannom fordielle for enn aalkiste,<sup>18</sup> som same steffning vdj seg sielff bemeller. Och finndis thett ord Jenns Chrestenþenn att uere chorigerett, saa att thett siønns, att ther thilforne skulle haffue standett Chresten Jennþenn.

Ther nest fremlagde ett breff her aff lanndzthingett thenn 8. dag octobris sist forledenn vdgiiiffuen, som bemeller, att ther thenn dag, for<sup>ne</sup> her Jørgenn hagde hid steffnett for<sup>ne</sup> Chapper Marckdanner hans fougett, Chrestenn Jennþenn y Heiþelballe, for nogenn dielle, hand hagde ladett hannom offuerkome &c. Och mientte, thet<sup>19</sup> for<sup>ne</sup> her Jørgenn falskeligen med same steffning skulle haffue hanndelett.

Saa møtte for<sup>ne</sup> her Jørgenn och berette, att ther hannd førstegangg lod schrifue same steffning, tha viste hannd icke andett, ennd Chresten Jenþen hagde ladett hannom fordielle for samme aalkiste. Och ther hannd fornam, at thett war Jenns Chrestennþenn, saa chorigerett hanndt thett naffnn y steffningenn, som nu staa Jens Chrestennþenn, och icke thett naffn skulle verre nogenn thieris erre eller lempe anrørende, saa hannd therefore medt thenn icke nogenn thieris ærre eller lempe hagde eptherthragtidd. Och mienntte fordj att hannd therudinndenn jcke skulle haffue giortt nogenn forfalskningh, och berøbett seg paa dome,<sup>20</sup> som thilforne vdj slig sager skulle verre vdgangenn.

Och bleff fremlagtt enn bog, vdj huilckenn findis en dom<sup>21</sup> jnndschruffuett, som erligh och velbyurdige mennd, salige Axell Jull,<sup>22</sup> Pallj Jull,<sup>23</sup> lanndzdomere, Annders Chrestennþenn<sup>24</sup> thill Quelstrup,<sup>25</sup> Erick Kaas<sup>26</sup> thill Linndbjerggaardt,<sup>27</sup> Jørgenn Skram<sup>28</sup> thill Thielle<sup>29</sup> och Hanns Skiell<sup>30</sup> thill Nyegaard<sup>31</sup> skall haffue vdgiiiffuett aar 1562, leffuerdagenn post Elisabetæ virginis dag,<sup>32</sup> som saa bepluttis, att eptherthj ther fanditz jcke anndett vdj enn dom att werre giortt eller schreffuett ennd Berthell, som same dom paalyuder, hanns faders naffn vforþeende att schriffue at hiede Jørgennþen och dog at hiede Hannþenn, och forschreffne først Berthell haffuer thett vdj saa maade same hans faders naffnn, som thett er, omschreffuett, och for<sup>ne</sup> Hanns Koldt haffuer jcke ther medt søgtt nogenn manndz hieder eller ære att nederlege eller nogenn thieris skade eller fordiell att foruinde, tha kunde the icke anndett kiende ther om, end for<sup>ne</sup> Hanns Koldt hagde giortt thett aff sin enfoldighiedt och vforstandd, och the epother slig leylighied jcke kunde sigge hannom therfore nogenn falskner at uerre eller fra sinn manndheld, hieder och ære att kunde døme, som then vdskrifft aff same dom vdj seg sielff bemeller.

Och therhuos bleff fremlagtt dielþbreffuett paa her Jørgenn for same fiskning, tha lyuder thett: Jenns Chrestennþenn skulle haffue ladett her Jørgenn fordielle.

Och satte for<sup>ne</sup> her Jørgen vdj alle rette, om hannd icke bourde for same thilthale quitt att uere.

Medt flierre ordt.

Tha epther thilthale &c., saa och eptherthj for<sup>ne</sup> her Jørgenn giffuer thilkiende, att første gang hannd lod schriffue same steffning, wiste hannd icke anndett, ennd Chrestenn Jenþenn lod hannom fordielle, och ther hand siden hagde forno-mett, thett Jenns Chrestenþen hagde ladett hannom fordielle, tha chorigerett hand och rettid hannd same naffn, och icke beuiiþis, thett hannd med same steffning skulle haffue epther thragtiddt nogenn manndz ære, lempe,<sup>33</sup> guodz eller penning, tha epther saadanne leylighiedt och dom vdj slig sager thilforne er vdganngett viste vy icke att thildøme for<sup>ne</sup> her Jørgenn therfore nogenn falskner att uerre.

*In cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius impreba.*

(1) Mouritz Stygge (d. 1604) til Holbækgård. Han var 1572–80 sekretær i kancelliet, 1577 kan-nik i Århus, sad 1578–79 retterting i Norge og var 1582–98 landsdommer i Nørrejyland. – (2) Hovedgården Holbækgård i Holbæk s., Rougsø h. – (3) Mogens Juel (d. 1605) til Pallebjerg og Søbygård, søn af nedenn. landsdommer i Nørrejyland Palle Juel (d. 1585). 1597 landsdommer i Nørrejyland, 1597–1605 forlenet med Asmild kloster, 1599–1605 med Viborg St. Hans kloster, jf. Erslev, Lensmænd II.66, 71. – (4) Hovedgården Pallebjerg i Staby s., Ulfborg h. – (5)

Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver) (d. 1619), 1559-1617 landstingshører og skriver ved Viborg landsting, 1571-1619 tillige borgmester i Viborg. Om ham se A. Heise i Jyske Saml. 1. rk. VI (1876-77).322ff., F. Hvass, Samling af Meddelelser om Personer og Familier af navnet Hvas V (1890).180, noten. - (6) Caspar Markdanner (d. 1618) til Rønningesøgård, Vejlevgård, efter overleveringen en søn af Christian III og en skomagerdatter fra Kolding, 1571 adlet af kejser Maximilian II, 1575-85 køgemester, 1586-1617 lensmand på Koldinghus, 1617-18 forlenet med Brunby og Nummedal i Norge. Han lod 1586 den store Jellingsten opgrave. - (7) Hovedgården Rønningesøgård (tidl. kaldt Søgård) i Rønninge s., Åsum h., som Caspar Markdanner 1577 havde erhvervet af kongen, og hvor han opførte en ny hovedbygning. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (9) Om *ridefoged* se 761.57. - (10) Jørgen Nielsen (d. 1603, jf. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613 ved Bue Kaae I (1976).140) var 1584 kapellan hos sin fader, sognepræst for Højen og Jerlev menigheder Niels Jensen Alroth (Wiberg I.738: Røed), jf. KhS 3. rk. II.211, hvem han efterfulgte som sognepræst. Ifl. Wiberg I.738, der bygger på præsteindberetninger 1766 til biskop J. C. Bloch i Ribe, blev han suspenderet 1595 og afsat 1598, og han karakteriseres som »egensindig og urimelig, en Procesmager, som ikke vilde adlyde Nogen«.

(11) Højen s., Jerlev h. - (12) Rigsråd Albert Friis (d. 1601) til Haraldskær m. m., 1581-88 lensmand på Sebbær kloster, 1580-94 på Riberhus. 1596-97 på Århusgård, 1597-1601 atter på Riberhus. Han sendtes 1594 med Christoffer Valkendorf til Gotland for at holde retterting dér og undersøge forholdene, jf. fdg. 21. november 1594 (CCD II.672ff.). - (13) Vel landsbyen Hesselballe i Øster Starup s., Brusk h. - (14) forandret (Kalk. I.737a bet.1). - (15) Landsbyen Eltang i Eltang s., Brusk h. - (16) fratage, berøve (Kalk. I.741a bet.2). - (17) søgsmål, rettergang (Kalk. II.728b bet.1). - (18) En ålekiste er et kasseformet redskab til ålefangst i åløb (OdS I.80). - (19) at (Kalk. I.358a bet.1). - (20) Se foruden den ndf. nævnte dom også Viborg landstings dom 25. september 1585 (IV nr. 538). Landskabslovene indeholdt ingen straffebestemmelse for dokumentforbrydelser, jf. Matzen, Offentlig Ret III.145. DL 6-18-6, der fastsatte straffen til fortabelse af hånd, ære og boslod, bygger på retspraksis, jf. rettertingsdom 13. april 1545 (I nr. 109) og J. Hartvig Jacobsen, Dokumentforbrydelsen (1927).18. Til forbrydelsen krævedes efter retspraksis subjektivt forsæt, og forsættet måtte være rettet på at skade andre, jf. f. eks. rettertingsdom 10. juli 1553 (I nr. 191).

(21) Viborg landstings dom 21. november 1562, se II nr. 301. - (22) Magister Axel Juul (d. 1577) til Villestrup, 1551-77 landsdommer i Nørrejylland. - (23) Palle Juel (d. 1585) til Pallesbjerg m. v., 1558-82 landsdommer i Nørrejylland. - (24) Anders Christensen Sandberg (d. 1567) til Kvelstrup. - (25) Hovedgården Kvelstrup i Tved s., Mols h. - (26) Erik Kaas (d. 1578) til Lindbjerggård. - (27) Hovedgården Lindbjerggård i Ølgod s., Øster Horne h. - (28) Jørgen Skram (d. 1572) til Tjele. 1578 rigsråd, 1582-88 landsdommer i Nørrejylland. - (29) Hovedgården Tjele i Tjele s., Sønderlyng h. - (30) Hans Skeel (d. 1565). - (31) Hovedgården Nygård i Øster Starup s., Brusk h. - (32) Elisabeths dag: 19. november. - (33) ære, gode rygte (Kalk. II.780b bet.4).

769

## Viborg landsting 11. marts 1598

*En fader og hans søn, der var blevet fordelt på grundlag af et gælds brev, påstod, at udlægshaveren falskelig og svigagtig var kommet til gælds brevet, og at gælds brevet var falsk. Da faderen måtte indrømme, at han havde forseglet brevet, fandtes fordelingen lovlig.*

Hs.: RA Hss. V B 18 nr. 244.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret: En dom att en er dømppt y diele, for hand for thingsdom vitte ett breff for falsk.

Mauritz Stygge<sup>1</sup> thil Holbeckgaard,<sup>2</sup> Mogens Jull<sup>3</sup> thill Pallibiere,<sup>4</sup> lanndzdomere vdj Nøriuttland, och Gunnde Schriffuer,<sup>5</sup> landzthinghører ibidem, gjør vitherligtt, att aar epher Gudz byrdt Mdxcviiij, then xj dag martij, paa Viburg lanndzthingg war skickett Chrestenn Joøpeppenn y Suenstrup<sup>6</sup> paa thenn enne och hagde hid vdj rette steffnett Chrestenn Jennøenn y Eystrup<sup>7</sup> paa thenn anddenn side, for hannd haffuer vitt<sup>8</sup> och sigtidt ett gieldzbreff, hanns fader och hanndt haffuer giiffuett hannom paa nogen gieldt, endog thieris zegle finndis for same breff, och icke Chrestenn Jennøenn haffuer seg lauguergett<sup>9</sup> same breff emod hanns vilgie och vidskab att uere forzeglett, mientnte fordj hannd bourde for same sigtning quitt att uerre.

Ther emod hagde for<sup>ne</sup> Chrestenn Jennøenn hid steffnett for<sup>ne</sup> Chresten Joøpeppenn, for hannd haffuer ladett hannom fordielle for same breff, enndog hannd hannem thett icke skulle haffue giiffuett eller forzeglett, mientte fordj hannd war vlouglike fordieltt.

Therthill suarett for<sup>ne</sup> Chrestenn Joøpeppenn och fremlagde ett breff, som finndis med thou zegell att uerre forzeglett, lyudenndis som her epherfølger: Wy epherschreffne, Jenns Lauridzenn y Eystrup och Chrestenn Jenøenn ibidem, kienddis och gjør vitherligtt for alle vdj thette vortt opnæ breff, att vy aff rett vitherlig gieldt pligtige er Chrestenn Chrestennøenn<sup>10</sup> xxiiij skipper byug och ij les hiøe, huilcke for<sup>ne</sup> kuornn och hiøe vy bepligter øø eller voris arffuinger att giffue och bethale for<sup>ne</sup> Chresten Chrestennøenn eller hans arffuinger ad Sancte Michels dag<sup>11</sup> nu førstkommenndis vdenn thøe<sup>12</sup> oc thrette vdj alle maade. Och therøom thett icke thill thenn dag bliiffuer bethalet, tha bepligter vy øø eller voris arffuinger att stande dielle<sup>13</sup> vdenn ald aduarøell eller skodsmaal<sup>14</sup> huilckenn thiid ther epher, som for<sup>ne</sup> Chresten Chrestenøenn paa[kreffuer?].<sup>15</sup> Att thett saa y sandhied holdis skall, kiendis vy med voris jnndzegell her vnnder. Dathum Suenstrup, thenn 9. martij aar 1597.

Therrest fremlagde ett thingsvinnde aff Aarøheridzthingg sist forganggen aar, thenn 4. octobris vdgangenn, liudendis for<sup>ne</sup> Chrestenn Joøpeppenn ther thenn dagh for dom att haffue hagt thilhale thill Jenns Lauridzen y Eystrup och hans søn, Chresten Jenøenn, och sagett<sup>16</sup> thennom epher ett breffs lyudelse nogett byug. Tha frem kom for<sup>ne</sup> Chrestenn Jennøenn y Eystrup ther thenn dag for dom och sagde, att for<sup>ne</sup> Chrestenn Joøpeppenn var falskeligen och suigeligen

komett thill same breff, och sagde thett att uere ett løgenn breff och vitte<sup>17</sup> thett falsk.

Thernest ett annat winnde aff for<sup>ne</sup> heridzthing same aar thenn 25. octobris vdgangen, bemellendis for<sup>ne</sup> Jenns Lauridzenn och Chrestenn Jennþenn y Eystrup bepligte thenom att stande for thenne same thilthale thenn dag otte dage som thenn dag, som Chrestenn Joþeþþen hadde thill thennom for thett breff, som Chresten Jenþen haffuer viitt falsk.

Jthem ett andett vinnde aff for<sup>ne</sup> heridzthing same aar, then 22. nouemb: vdgangett, lyudendis Chrestenn Joþeþþen icke att haffue ladett fordielle Chresten Jennþenn y Eystrup for faldt,<sup>18</sup> som hand thilforne var fordieltt for hoffuidgieldt, och gaff hannom sag for et breff, handd ther jndenn thingj haffuer viitt falsk, eþtherþom thingsvinde ther om formeller, som the vinder och breff wider bemeller.

Och saatte vdi rette, om for<sup>ne</sup> Chresten Jennþenn jcke findis att uere louglig fordieltt.

Saa var her jdag thilstede for<sup>ne</sup> Jenns Lauridzen och bekiennde, att hand thrøcte zeglett for same breff.

Medt flierre ord &c.

Tha eþther thilthale &c., saa och eþtherthj for<sup>ne</sup> Chrestenn Jennþenns fader bekiender, thet<sup>19</sup> hand thrøgtte zeglett for same breff, och for<sup>ne</sup> Chrestenn Jennþenn dog haffuer sigtid for<sup>ne</sup> Chrestenn Joþeþþenn for thett, tha funde wy eþther saadanne leylighiedt for<sup>ne</sup> Chresten Joþeþþen for same sigtning quitt att uere och icke viide oþ for<sup>ne</sup> Chrestenn Jennþenn aff same dielle att quitt dømme, førennd handd retter for seg, som thet seg bør.

In cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius impressa.

(1) Se 768.1. - (2) Se 768.2. - (3) Se 768.3. - (4) Se 768.4. - (5) Se 768.5. - (6) Landsbyen Svenstrupgårde (tidl. Suendstrup) i Hyltebjerg s., Års h. - (7) Landsbyen Ejstrup i Flejsborg s., Års h. - (8) beskyldt (for) (Kalk. IV.811a bet.2). - (9) forsvaret med ed (Kalk. II.730a). - (10) Der foreligger næppe fejlskrift, da dette navn nævnes to gange i det følgende citat af gælds-brevet. Sagsøgeren, Chresten Josefsen, er vel enten den, til hvem gælds-brevet er blevet transporteret, eller måske Chresten Chrestensens arving (fader?). Efter dommens formulering synes der ikke at foreligge en tvist mellem den oprindelige kreditor og de to debitorer; over for den oprindelige kreditor havde debitorerne vel heller ikke turdet fremsætte påstanden om, at gælds-brevet var falsk.

(11) Mikkelssdag: 29. september. - (12) Ophold, tidsspilde (Kalk. IV.519b); vendingen *vdenn thøe oc thrette* var alm. i datidens sprog, jf. f. eks. GdD IV.342 (1592). Jf. *tøve*. - (13) være genstand for retsforfølgning. - (14) Udsættelse (Kalk. III.828a) - (15) Forlægget har kun *paa*. - (16) sagsøgt (Kalk. III.661b bet.1). - (17) Se ovf. note 8. - (18) Bøde (Kalk. I.495a bet.5). - (19) at (Kalk. I.358a bet.1).

770

## Ribe domkapitel 19. april 1598

*En sognepræst, som i en verdslig sag havde afgivet et vidnesbyrd, der var hans embede uvedkommende, og som ikke var kaldet af sin øvrighed, fandtes at have handlet imod ordinansen og blev dømt fra sit kald.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 836c,2<sup>o</sup> nr. 20 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: En biscop oc capitel dom at en prest er fraadømt p̄it kald, for hannd haffuer befattidt p̄ig med werdplige sager.

Peder Hegelund,<sup>2</sup> superintendent wdj Riber stigt, saa oc wi Christian Lunge<sup>3</sup> til Braming,<sup>4</sup> contor,<sup>5</sup> Anders Søffrensenn Veddell,<sup>6</sup> Hanns Lauritzenn,<sup>7</sup> D:<sup>8</sup>, Mads Andersenn Pors<sup>9</sup> och Niels Søffrenbenn Glud,<sup>10</sup> cannicher wdj Ribber domkirche, tilbeden aff erlig oc welbiurdig mannd Preben Gyldenstiern<sup>11</sup> till Wopborrig,<sup>12</sup> høffuidsmand paa Bøuling,<sup>13</sup> oc aff superintendenten at were wdj dom med hannum wdj denne sag, giører witterligt, at aar epther Guds biurd 1598, denn 19. aprilis, war schicket for oþ paa capitels huþ wdj Ribe forstandig mannd Jeþ Jffuersønn wdj Hown,<sup>14</sup> for<sup>ne</sup> welbiurdige Preben Gyllenstiernis fuldmechtige, paa den ehne, som fremlagde enn opsettelse, wdgiffuen her sammesteds den 22. martj nest forgangenn om denn tiltalle, hand haffde till hederlig oc høilerd mennd m:<sup>15</sup> Mads Bertelsenn,<sup>16</sup> sogneprest wdj Ringkøbing och prouist wdj Hingherrit, paa den andenn p̄ide paa kong: M: wegne for itt schodsmaal oc windiþbiurd, som hannd haffuer werit wdj att giffue enn persoenn wid naffnn Mogens Growe<sup>17</sup> paa Ringkiøbings byeting den 28. octob: sidst forledenn, der paa at kiendis effter kong: M: aluorlige schriffuelse.<sup>18</sup> Oc fremlagde hannd itt forseglidt copie af samme schudsmaall, diþligeste oc aff kong: May: breff till welbiurdige Prebenn Gyllenstiern, lydendis wdj denne meningh, at hanns M: waar kommen wdj forfahring, at borgemester<sup>19</sup> wdj Ringkiøbings haffuer giffuidt Mogenns Growe borgerschab, som huþ oc gaard heller wdj anden billig maade haffuer werit wid denn leilighed, at hannd p̄iig borgerschab burde at nyde, oc der till med giffuit hannum adschellige breffue, schodsmaall oc windiþbiurd, huor med hannd hanns wloulige handell oc kiøbmandschab, borgernne wdj kiøbstederne der omkring liggendis till stoer schade och affbrech, schulle med forþuare oc defendere; diþligeste oc at sognepræsten der sammesteds schall oc haffue giffuit hannum hanns schodsmaall oc windiþbiurd wdj werdplige handell, som hanns prestelig embede aldielis intet wedkommer, oc der forre aluorligen befaller for<sup>ne</sup> Preben Gyllenstiernne at tiltalle oc forfølge for<sup>ne</sup> borgemester<sup>20</sup> saa well som och sogneprestenn, saa wit hannd med loug och ret giøre kunde. Oc satte derforre Jens Jffuersen wdj alle rette, at epterdie for<sup>ne</sup> mester Mads Bertelsenn findis at haffue giffuit hans



schodsmaal oc windþbiurd wdj werdslige handell, som hannd well kunde haffde i fordragh,<sup>21</sup> oc som hanns prestelig embid aldielis intet wedkom, oc werrit denn første mannd, som haffuer wdj denn stocheneffnn<sup>22</sup> till Ringkiøbings byeting, om hand iche dermed haffuer giort imoed ordinantzen<sup>23</sup> oc hanns kald der offuer at haffue forbrut.

Da møtte Christen Nielsenn, borger i Ribe, paa for<sup>ne</sup> mester Mads Bertelsenns wegne oc berette, at hannd for þinn alderdom och schrøbelighed [ey]<sup>24</sup> kunde møede, ey heller wille wdj nogre maade wnderstaa þeg at gaa i rette imoed kong: M:, þinn allernaadigste herre, oc som hand persoelig giort haffuer her tilforne, hand nu wdj lige maade giorde þin høgiste wndschyldning, at huis som scheid waar, waar scheid aff hanns alderdomb och enfoldighed, iche aff ret forsedt heller foracht wdj nogre maade: begierede derfor mildeligen at motte ordielis<sup>25</sup> om denne hanns første forseelse.

Med flere ord paa begge þider.

Da efter tiltalle oc gienþuar oc denne [sags?]<sup>26</sup> leilighed wiste wi icke anndit at þige der paa, end at i det for<sup>ne</sup> m: Mads Bertelsenn haffuer giffuidt windþbiurd och schodsmaall wdj fremmind och werdslige sager oc handell oc paa de steder, som hanns prestelig embede aldielis intet wedkom, oc iche heller waar presternne angiellendis, ey heller hannd findis at werre louligenn der till kaldit for nogenn þinn tilbørlig øffrighed at winde nogit, oc haffuer dog wundit oc forseigliidt med som en borger wdj borgerlige sager, da for<sup>ne</sup> m: Mads Bertelsen at haffue der med giort imoed ordinantzenn oc bør derforre at afstaa fraa þit kald.<sup>27</sup>

In cuius [rei] testimonium [sigilla nostra præsentibus inferius impressa].<sup>28</sup>

(1) Om sagens forhistorie se Ålborg bytings dom 9. august 1598 (ovf. nr. 765). – (2) Peder Hegelund (d. 1614), 1595–1614 biskop i Ribe; kendt også som forfatter af skuespil («Susanna» 1578). – (3) Christian Nielsen Lange (d. 1604) til Bramming hovedgård, en illegitim søn af rigsråd Niels Lange (d. 1565) til Kærgård og Faddersbøl, adlet 17. juni 1572 (våben: en rose), jf. DAA 1902.220. Han havde studeret i Wittenberg og i Paris, var 1561 sekretær i kancelliet, s. å. kannik i Ribe domkapitel, 1565 kantor ssts., 1569 stiftsskriver i Ribe stift. – (4) Bramming hovedgård i Bramming s., Gørding h., der 1572 var oprettet til hovedgård af ovenn. Christian Lange. – (5) ɔ: kantor (jf. ovf. note 3). – (6) Historikeren, magister Anders Sørensen Vedel (d. 1616), 1573 kannik i Ribe domkapitel, 1584–94 kgl. historiograf. – (7) Lægen, dr. med. Hans Lauritsen Amerinus (d.1605). Han blev 1571 immatrikuleret i Leipzig, fik 14. maj 1574 kongebrev på et kannikedømme ved Ribe domkirke, studerede 1575 i Wittenberg, 1577 magister dér, blev dr. med. i udlandet, fik 12. maj 1581 det lovede kannikedømme, vendte 1583 tilbage til Danmark og blev provincialmedikus i Ribe. Han har skrevet nogle af samtiden yndede latinske digte, bl. a. Carmina generis varii (Wittenberg 1576), men har ikke efterladt sig medicinske skrifter. Ved kongebrev 19. januar 1545 var det bestemt, at en doktor i medicinen skulle bo i Ribe og nyde et af de 12 præbender i Ribe med alle en residerende kanniks rettigheder, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (Odder 1884).41f. – (8) ɔ: doktor. – (9) Sognepræst

ved Ribe domkirke Mads Andersen Pors (d. 1618), søn af borgmester i Horsens Anders Madsen (d. 1601) og Anne Olufsdatter. Han blev 1580 immatrikuleret i Wittenberg, s. å. magister dér, omkr. 1580 skolemester i Horsens, 1585-90 rektor i Ribe, 1592-93 rektor i Bogense, 1595 sognepræst ved Ribe domkirke og kannik i domkapitlet ssts., afskediget 1616 på grund af usømmelig optræden. Han har udgivet nogle sentenser af Saxo (1585), et hæfte julesalmer med melodier til skolebrug (1589) og en større latinsk-dansk ordsamling (1594, trykt i Frankfurt a. M.). - (10) Niels Sørensen Glud (d. 1623), 1586 rektor i Sorø, nævnes 1587 som magister, 1588 lector theologiae i Ribe og sognepræst for Vester Vedsted menighed, 1597 sognepræst ved Cathrine (Sorbrødre) kirke i Ribe, kannik i Ribe domkapitel, jf. Wiberg II.606.

(11) Se 762.7. - (12) Se 762.12. - (13) Se 762.14. - (14) Hovungård (tidl. Hovm el. Hounn) i Hemmet s., Nørre Horne h., i 1682 af 11,3 tdr. hartkorn og 38,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.142. - (15) ♂: magister (mester). - (16) Se 765.45. - (17) Om ham se dom ovf. nr. 765. - (18) Missive 17. januar 1598 (Kanc. Br.). - (19) Borgmestre var Frederik Busch (d. omkr. 1603) og Christen Villadsen (d. omkr. 1602), se 765.20 og 21. - (20) Ved missive 3. marts 1598 (Kanc. Br.) frafaldtes tiltalen mod borgmestrene, jf. 765.20.

(21) *kunde haffde i fordragh*: kunne have opgivet, kunne ladet fare (Kalk. I.608b bet.3c). - (22) Et *stokkenævn* er de 8 (senere 4) mænd, der mødte på tinget, og som sad sammen med herredsfogden og skriveren på de 4 tingstokke (tingbænke) som bisiddere eller for at bevidne, hvad der foregik på tinge (Ods XXII.69). - (23) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. XLIX (Rørdam, Danske Kirkelove I.80) bestemte, at præster ikke måtte »beuare seg med nogen timelig handel, som dennom oc deris embede icke wedkommer«, jf. kirkeordinansen for Norge 2. juli 1607 og DL 2-11-10: De maa ingen Verdslige Bestillinger sig med bevare. Christian IIs byret 6. januar 1522 § 87 forbød gejstligheden at befatte sig med sager, der skulle forhandles på tinge eller på rådhus. - (24) Forlægget har *nu*. - (25) dømmes, afgøres (Kalk. III.381b). - (26) Ordet findes ikke i forlægget. - (27) Ved kgl. missive 12. juli 1598 (Kanc. Br.) fik præsten efter gode mænds forbøn eftergivet sin forseelse, da den var sket af alderdoms enfoldighed, og det tillodes ham at forblive i sit præsteembede, dog måtte han fratæde som provst, og lensmanden, Preben Gyldenstjerne, skulle foreholde præsten, at han herefter måtte afholde sig fra al sådan verdslig bestilling, som ikke vedrørte hans embede. - (28) Det indklammede findes ikke i forlægget.

## 771 Tilforordnede råder 19. august 1598 (Skibby)

*I en trætte mellem Eske Bille til Svanholm og Roskilde domkapitel m. fl. angående retten til fiskeri i Skibby sø dømmer tilforordnede råder, at, da begge parter har andel i de nedlagte landsbyer Krogstrup, Ulstrup, Klippestrup m. fl., der nu udgør den til søen stødende Krogstrup fællod, har begge parter ret til fiskeri i søen.<sup>1</sup>*

Hs.: Originalt dombrev (på papir med 6 røde vokssegl; RA<sup>2</sup>) (findes yderligere i 1 hs.).

Rep.: 2. rk. II nr. 9557.

Tryk: GAA III (1861-65) tillæg.78ff. (efter original).

Litt.: Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (Kbh. 1977).135, 163.

Overskrift i GkS 1134,2<sup>o</sup>: Gode mendz granndskningh paa Krogstrup oldtt och Klippestrups fangh, som ligger thill capittell y Roskilde.

Vij epherschrefne [Christopher] Walckendorff<sup>3</sup> till Glorup,<sup>4</sup> wor n[aa]digste herris hoffmester, Brede Rantzou<sup>5</sup> till Rantzou[sholm],<sup>6</sup> Arilddt Huitfeldt<sup>7</sup> thill Oderspberg,<sup>8</sup> rigenns [canze]ller, Hendrick Løcke<sup>9</sup> till Ofuergaardt,<sup>10</sup> Christiann Krabbe<sup>11</sup> till Aastrup<sup>12</sup> tilthagenn vdi Eske Brockis<sup>13</sup> stedt och Oluff Daa<sup>14</sup> till Raffnstrup<sup>15</sup> gjørre alle uithterliggt, ath uij haffue becommitt konng: Maytz:, allis uor naadigste herris obne befalling,<sup>16</sup> jndehollandis om thrette och wenighedt, som sig begiffuer emellom erlige och uelbyrdige mandt Oluff Bille<sup>17</sup> till Walløff<sup>18</sup> paa hans broders, Eske Billdis<sup>19</sup> till Suanholm,<sup>20</sup> hans uegne wdi hans frauærrillge paa thenn ene och hederlig capithell vdi Roskilde domkircke samptt nogenn de høglerde<sup>21</sup> vdi Kiøbnehaffnn och kierckeuerger vdi Hellþingøer<sup>22</sup> paa thenn andenn þide om fiskerj vdi Skiby søe,<sup>23</sup> som for<sup>ne</sup> Oluff Bille formenthe sin broder lodt och deell vdi ath tillkomme, och de der emodt formeenthe ath uære en frij enmercke søe till Skiby, huilckenn sag skall haffue wæritt till landtzthing<sup>24</sup> och derfra er fundenn till en grandskning aff gode mendt, huorfore høybe<sup>e</sup> hans Maytz: befalling tillholder oþ, ath uij skulle begiffue oþ [till]<sup>25</sup> aastæderne, grandske och forfare der om alldt leylighedt och om Krogstruppe olldt<sup>26</sup> haffuer sitt paaløb<sup>27</sup> paa for<sup>ne</sup> søe, och om for<sup>ne</sup> Eske Bille effther gammell winder och breffue haffuer lodt och deell vdi samme alldt, och om handt met retthe kandt sig fiskerij wdi for<sup>ne</sup> søe tillholde eller jcke, som samme hans Maytz: obne befalling ydermer jndeholder och wduiþer.

Tha erre uij saa uell som begge parther, denne sag uor anrørendis, nu møtthe paa aastæderne then 19. augustj effther vdgiffne steffnings liudellge. Och berette capithells fullmectige, huorledis vdi forðum skall nogenn byer uære afbrutt, som uor Krogstruppe,<sup>28</sup> Wllstruppe,<sup>29</sup> Klippestruppe<sup>30</sup> och flere,<sup>31</sup> thþ eyendom er lagdtt thill fellidtz ordrefftt<sup>32</sup> for capithells thiennerer skyldt, deris aff Suanholm och andre gode mendtz nõdthørfitt, aff huilcke byer Krogstruppe jcke skal haffue tillgang paa Skiby søe, menn Klippestruppe och Wllstruppe, som er serdelis<sup>33</sup> thuende eyendomme, som støde paa Skiby søe, dog dett nu kalldis tillhaabe vnder jtt Krogstruppe olldt. Och fremlagde de capithells jordbøgger, der aff de beuiiste capithell ath haffue aat<sup>34</sup> vdi forðum otthe gaarde<sup>35</sup> vdi Klippstruppe.

Thernest fremlagde de ith [skiødebre]ff wnder Gudtz aar 1270, Sancti Bla[sij mar]tiris dag<sup>36</sup> wdgiffuitt af prior B[entt Høns]kinde<sup>37</sup> vdi Anduerdskouff,<sup>38</sup> liudendis h[anno]m att haffue skøtt och affhendt till Niels Hermandtzenn, borger vdi Roskilde, alldt closters godtz vdi Wllstrup vdi Horrens herridt, och for<sup>ne</sup> øde eyendom Wlstruppe marck sidenn ath wære tilkommen Roskilde capithell och endnu ath ligge till Dorrittheæ allthere,<sup>39</sup> thj Fersløff<sup>40</sup> mendt giffue der aff paa denne dag jth pundt kornn till sogneprestenn vdi Roskyld medt andenn herlig-

hedt, tillmedt capitthells thienner vj Horrenns herridt for saadanne aff capitthell wdlagde byers eyendom ath haffue deris frij greß gang wformeentt for den nom aff Suanholim paa Krogstruppe olldt, dog de aff Suanholim medt wretthe skulle tillholde dennom allene greß pendinge aff huiß fremmidt qveeg, som jndledis paa for<sup>ne</sup> olldt, till huilckenn olldt de saa uell som Suanholim haffue wdlagdt och affbrutt byer och derforre burde ath nyde aff samme greßbeedt,<sup>41</sup> som thagis aff fremmidt qveeg for deris anpartt, och allegeuell for<sup>ne</sup> byer erre affbrutt och vdlagde tiill greßgang, saa formeenthe de dog eyendommen, som støder paa samme Skiby søe, som er Skiby, Klipestruppe och Wllstruppe serdelis och allene ath støde paa samme Skiby søe, och derfor fiskerj dennom allene effther recessen<sup>42</sup> ath tillkomme.

Ther till suarridt for<sup>ne</sup> Oluff Bilde, ath efftherdi eyendommen wor wdlagdt till fellitz gresßbeedt, saa burde och dennom till Suanholim ath haffue fellitz fiskerj vj Skiby søe. Paa dett sidste fremlagde handt ith kong Hanßis laaßebreff<sup>43</sup> paa, huis eyendom hans foreldre findiß ath haffue wdlagdt till fellitz greßbeedt, huor wj findiß ath hans foreldre haffuer aatt wj Klipstruppe fire gaarde, som skiuder paa<sup>44</sup> for<sup>ne</sup> søe, saa for<sup>ne</sup> Klipstruppe jcke allene haffuer tillhørtt capitthell for enmercke.<sup>45</sup>

Tha effther tillthale, giensuar och den sags leylighed haffue uij derom saaledis grandskitt och forfaritt, ath endog alldt den olldt kalldis Krogstruppe aff de byer, som erre ødelagdt, fordj ath dett uor sognekirckenn till samme ødelagde byer,<sup>46</sup> dog er Krogstruppe [en serdeljis eyendom, huor till de paa Suanholim och erre lodtzeyere, och støder jcke paa samme søe, men Skiby, Wlstruppe och Klipstruppe, och de paa Suanholim ath haffue aatt fire gaarde wj Klipstruppe effther deris laaßebreffs liudellße, thi sagde uij der paa saaledis aff for retthe, ath huer dennom nyder frij jiskerj wj for<sup>ne</sup> Skiby søe for sitt paaløb effther recessens liudellße.

Till windißbyrdt worre signether her wnder thröcte.

Actum Skibye, then 19. augusti a° &c. 98.

(1) Se Horns herredstings dom 29. juli 1596 (V nr. 754). – (2) Lakuner i dette er suppleret med GkS 1134,2°, der formentlig er afskrift af originalen. Tekst fra GkS 1134,2° sat i skarp klamme. – (3) Rigsråd Christoffer Valkendorf (d. 1601) til Glorup. Han var 1553 sekretær i kancelliet, 1556 lensmand på Bergenhus og Vardøhus, 1569–71 lensmand på Island, 1571–73 på Gotland, 1574–89 rentemester, 1576 rigsråd, 1579 statholder i Kbh., 1588–90 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 rigshofmester. Han, der var ugift, oprettede 1588 (fundats af 16. juli 1596) Valkendorfs kollegium i sin ejendom (det tidl. karmeliterkloster, »Hvide kloster«) i Sankt Peders Stræde i Kbh. – (4) Hovedgården Glorup i Svinninge s., Gudme h. – (5) Rigsråd Breide Rantzau (d. 1618) til Rantzauholm (nuv. Brahetrolleborg), Hinde-

mae, Løjtved, Lindenberg, Mogenstrup, Tybrind m. m., søn af statholder i hertugdømmerne Breide Rantzau (d. 1562) og Catharina Heest(en) (d. omkr. 1575). Han rejste 1568-73 i udlandet (Strasbourg, Heidelberg, Basel, Paris), var 1576 hofjunker, 1580 lensmand på Odensegård, 1581 rigsråd, 1582-96 lensmand på Tranekær, 1596-1610 på Møn, 1586-87 gesandt i Paris, 1601 statholder i Kbh. Han var gift 1. gang med Sophie Rosenkrantz (d. 1593), datter af rigsråd Erik Rosenkrantz (d. 1575) og Helvig Hardenberg (d. 1599), 2. gang (1599) med Karen Gøye (d. 1599), datter af rigsråd Absalon Gøye (d. 1602) og Else Lindenov (d. 1604) og 3. gang (1601) med Christence Viffert (d. 1604), datter af Corfitz Viffert (d. 1592) og Anne Gyldenstjerne (d. 1595). - (6) Hovedgården Rantzauholm (nuv. Brahetrolleborg) i Brahetrolleborg s., Sallinge h. - (7) Historikeren, rigsråd Arild Huitfeldt (d. 1609) til Oddersbjerg (Odersberga), fra 1586 rigens kansler. - (8) Hovedgården Oddersbjerg (Odersberga) i Fjälkestad s., Villands härad, Kristianstad län. - (9) Rigsråd Henrik Lykke (d. 1611) til Overgård, Hverringe, Kokkedal, Bonderup (nuv. Lerkenfeld) m. m., søn af rigsråd Jørgen Lykke (d. 1583) og Beate Brahe (d. 1602). Han studerede 1573-76 i udlandet (Wittenberg og Leipzig), var 1577-80 hofjunker, 1592-96 lensmand på Vordingborg, 1596-97 på Kalø, blev 1596 rigsråd, 1597-1611 atter lensmand på Vordingborg, 1600 gesandt til Polen og Brandenburg, 1606 til Brandenburg og Mecklenburg. Han var gift (1580) med Karen Frantsdatter Banner (d. 1616) til Kokkedal og Gisselfeld, datter af Frants Banner (d. 1575) til Kokkedal og Oxholm og Anne Johansdatter Oxen (d. 1581). - (10) Hovedgården Overgård i Udbynedal s., Gerlöv h.

(11) Christian Krabbe (d. omkr. 1612) til Bjørnholm (nuv. Høgholm) og Åstrup, søn af rigsråd, ridder Erik Krabbe (d. 1564) til Bustrup og Bjørnholm. - (12) Hovedgården Åstrup i Kirkesåby s., Voldborg h. Ved testamente 20. juli 1857, kgl. konfirmeret 11. april 1858, oprettet til Det grevelige Dannemandske Stift (Aastrup kloster). - (13) Eske Brock (d. 1625) til Gammel Estrup (Essendrup), Vemmetofte, Skærsø, Hevringholm og Rygård, søn af Lage Brock (d. 1565) og Margrethe Eskesdatter Bille (d. 1595). Han studerede i Strasbourg 1574-78 og flere tyske universiteter, blev 1596 rigsråd, var 1596-1625 lensmand på Dronningborg. Han var gift (1589) med Christence Viffert (d. 1624), datter af rigsråd Axel Viffert (d. 1590) til Axelvold, Viffertsholm m. m. og dennes 1. hustru Anne Lindenov (d. 1564). - (14) Oluf Daa (d. 1600) til Ravnstrup, Holmegård og Fraugdegård. - (15) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (16) Missive 12. august 1598 (Kanc. Br.). - (17) Oluf Bille (d. 1602) til Svanholm og Øster Vallø, 1588-96 lensmand på Abrahamstrup, søn af rigsråd, dronningens hofmester Peder Bille (d. 1586) til Svanholm og Øster Vallø. - (18) Hovedgården Vallø i Valløby s., Bjæverskov h. Ved fundats 28. november 1727, konfirmeret 14. maj 1738, oprettet til Vallø adelige Stift. - (19) Eske Bille (d. 1608) til Svanholm, søn af rigsråd Peder Bille (d. 1580) til Svanholm og Birgitte Olufsdatter Rosenkrantz (d. 1592). Han var hofjunker 1594-1600 og gift med Elsebet Nielsdatter Skram (d. omkr. 1637) til Urup. - (20) Hovedgården Svanholm i Krogstrup s., Horns h.

(21) *de høglerde* var bet. for doktorer og magistre (Kalk. II.851a); her: professorerne ved Kbh.s universitet. - (22) Efter Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956) ses Helsingør kirke (Sct. Olai kirke) ikke da at have ejet gods i nærheden af Skibby sø. - (23) Den nu næsten udtørrede Skibby sø (i slutningen af 18. årh. kaldt Oldesø) i Skibby s., Horns h. - (24) Sjællands landstings dom kendes ikke. - (25) Ordet mgl. i forlægget. - (26) Old er fællesjord, overdrev (Kalk. III.282b). I Krogstrup lå tidl. en landsby, se V.754.16. Om Krogstrup old se Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).130, 139, 166. - (27) tilgrænsende jord (Kalk. III.539b bet.3), det forhold at et landområde grænser op til en sø, å el. lign. (OdS XVI.320 bet.1). - (28) Se ovf. note 26. - (29) Den nu forsvundne landsby Ulstrup i Ferslev s., Horns h. Landsbyen lå vist mellem Ferslev og Skibby, jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).193f. Landsbyen er lagt øde mellem 1329 og 1472 jf. op. cit.191ff. - (30) Den nu forsvundne bebyggelse Klippestrup, der lå i Krog-

strup s., Horns h., jf. J. O. Arhning, Roskilde Domkapitels Historie I (1937).98 note 31; C. A. Christensen i Hist. Tidsskr. 12. rk. I (1963-66).324f. Landsbyen er nu nøjagtigt kartografisk fastlagt i Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt, Publikation 2 (1977).40.

(31) Ferslevlille, Ginnerup og Kunderslev, se V.754.19, 22 og 25. - (32) Overdrev. - (33) særskilte (Kalk. IV.268a bet.1). - (34) ejet; perf. particip. af *ege*: *eje* (Kalk. I.441b). - (35) Ifl. Roskilde kapitels jordebog 1568 ejede Roskilde domkapitel 8 øde gårde i Klippestrup på Krogstrup old, jf. V.754.14 og J. O. Arhning, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).78ff. - (36) Blasius' dag: 3. februar. 3. februar 1270 blev Ulstrup by af prioren for Antvorskov kloster overdraget til borger i Roskilde Niels Hermansen. 3. oktober 1329 disponerede kanniken Jens Ulstrup over indtægterne deraf, senere (1568, 1598 og 1614) tilhørte retten til den øde bys jorder St. Dorothea alter i Roskilde domkirke, jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).193, J. O. Arhning, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).160, 241. - (37) Henrik de Honscheid, der første gang nævnes som prior for Antvorskov 16. juli 1266 (DD 2. rk. II nr. 19); i Erik VI Menveds brev 5. februar 1293 kaldes han *quondam prioris in Andworthscogh* (DD 2. rk. IV nr. 93), men i brev 8. august s. å. kaldes han *priore de Anderskou* (DD 2. rk. IV nr. 111). - (38) Antvorskov johanniterkloster i St. Peders landsogn, Slagelse h., 1585 omdannet til et kgl. slot, 1589-1703 sæde for lensmanden og (fra 1662) amtmanden, 1703-05 ophøjet til et grevskab, derefter udlagt til ryttergods og ifl. kgl. resol. 15. august 1763 solgt og derefter nedrevet. - (39) Dorothea alter i Roskilde domkirke blev stiftet 1448. Med domkapitlets samtykke blev alterets vikarie i 1546 lagt til embedet som sognepræst ved Roskilde domkirke, men alteret opføres dog i jordebogen 1568 som et selvstændigt korpus, jf. J. O. Arhning, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).160. I kapitlets jordebog hedder det: *Oc giffue same Fersløff by mendt af Wlstrup marck, som the bruge tiill gressgang, 1 pundt byg* (Arhning op. cit.160). - (40) Landsbyen Ferslev i Ferslev s., Horns h.

(41) Ret til græsning (Kalk. II.88a bet.1). - (42) Reces 13. december 1558 § 31. - (43) Låsebrev på Svanholm 25. oktober 1456 (Rep. 2. rk. I nr. 657). Det fremgår heraf, at hovedgården Svanholm da ejede 4 gårde i den nu nedlagte landsby Klippestrup, jf. C. A. Christensen i Hist. Tidsskr. 12. rk. I (1963-66).325; Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).163. - (44) grænser til (jf. ovf. note 27). - (45) *Enemærke* er jord, der tilhører en enkelt ejer, og som er afgrænset fra andres ejendomme (OdS IV.398 bet.1). - (46) Krogstrup kirke (opført omkr. 1250) med tilhørende kirkegård ligger nu alene i terrænet, men har formentlig i ældre tid haft en central placering i sognet med de nu forsvundne landsbyer Kunderslev, Krogstrup, Klippestrup og Ginnerup, af hvilke den førstnævnte vist var den største. Endnu 1456 omtales præstegård og degnestavn i Krogstrup, men 1567 fandtes ingen af delene, jf. Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).163. Ejeren af Svanholm havde patronatsret til Krogstrup kirke.

772

## Odense stiftsøvrigheds dom 19. maj 1598

*Stiftslensmanden og biskoppen i Odense frifinder en herredsprovst for en af ham afsagt dom, hvorved han havde dømt Johan Rud til at tage beskrevet nogle præsters udsagn om, hvad de havde hørt af 2 kvinder, der var henrettet ved brænding. Det anførtes mod herredsprovsten, at recessen forbød udædiske mennesker at vidne, at der var tale om en »blodssag«, og at der om en kvinde, hvorom der ønskedes oplysninger, forelå et skudsmål, afgivet på Boller birketing, men heri-*

*mod anførtes, at disse oplysninger ikke forelå, da provsten afsagde sin dom, og at en upåanket landstingsdom forudsatte en vidneførsel.*

Hs.: NkS 836,2<sup>o</sup> nr. 314.

*Overskrift: Enn domb, som er affsagdt vdj Ottense af welb: Knud Rud och mester Jacob Madsøn, bishop, om her Jens i Assens vdi den sag emellom Otte Christoffer Rosenkrantz och Johann Rud.*

Knud Rud<sup>1</sup> thill Sannolt<sup>2</sup>,<sup>2</sup> befalingsmand paa konng: Mattz: gaard y Ottenøe,<sup>3</sup> Jacob Madzenn,<sup>4</sup> superintendent vdj Fyens stigt, gjøre witterligtt, att epher þom oþ er tilhaande kommen kong: Matt:, wor allernaadigste herris breff,<sup>5</sup> formelendis vdj þinn meening om en steffning, erlig oc welb: mand Otte Christopher Rosenkrantz<sup>6</sup> skulle vere aff oþ begierendis offuer nogle præster for dieris sandhed att bekiende vdj enn sag hannom fast andlangendis, oc wy oþ paa denne tid samme steffningh for adskielle leilighedtt att vdgiffue haffue vndskyltt, tha befaler hanns kong: Matt: oþ nu samtligenn att giffue for<sup>ne</sup> Otte Christopher Rosenkrands steffningh offuer for<sup>ne</sup> prester och sidenn epherþom christeligenn och rett er kiennde oc dømm, þom wy wille were bekienntt, þom hanns Matts: breff wiidere metfører. Tha epher høgbeulte konng: Matt: breff haffue wy vdj rette steffnitt her Jens Hannþenn,<sup>7</sup> sogneprest wdj Aþens oc herritzproust wdj Bogherritt, denn 6. aprilis sidst forledenn att møde for oþ vdj rette. Derhoþ wdj rette kallitt erliigh oc welbiurdig mannd Johann Rud,<sup>8</sup> denn dom oc vidne forhuerfuit haffue, om hannd hagde nogitt her y eller emod att sige.

Tha fremkomb for<sup>ne</sup> Otte Christopher Rosenkrands, tiltalede oc beskylte for<sup>ne</sup> her Jenns Hannsenn for enn domb, hannd dømbtt haffue wdj Aþens denn 8. februarij anno 1597, j huilckenn hannd haffue tilfundenn for<sup>ne</sup> Johann Rud att tage nogle prestemends bekiendelþe beskreffuit om. huif de haffue hørtt aff tuendde vdediske<sup>9</sup> mennisker vid naffnn Karinne Spandis<sup>10</sup> oc Mette Madsdaatter<sup>11</sup> paa Loffuismoþe,<sup>12</sup> oc ved<sup>13</sup> jldenn<sup>14</sup> der de ere henrettede, huilckenn sag nu y dag sex vger forledenn er aff oþ opsatt ved þinn fuldemagtt jndtill idag, aff denn aarsag for<sup>ne</sup> her Jenns Hannþenn paaskiud, at anddre erlige mennd haffue mett hannom forþeiglitt de bekiendellser, for<sup>ne</sup> prestemænd gjorde, som wore vsteffnitt oc vkalditt.

Da er idag møtt for oþ for<sup>ne</sup> Otte Christopher Rosenkrands oc fremlagde sit skrifttelige forsætt, liudendis ord fraa ord som epherfølger:

Dette er minn beretning oc vndskyldning<sup>15</sup> till prousten, her Jenns vdj Aþens haffue tildømppt nogle prester wdj Bogherritt att gjøre dieris vidne for sig wdj Assnes den 9. februarij anno 1597 om thuennde miþdediske menniskers vidne oc bekiendelþer, som de skall haffue giortt paa Løffuismoþe oc till Bogherritzting,

saa oc paa de steder, som de ere hedenrettede oc affliffuitt vdj aar 1596. For dett første ephtherdj der er vdgiffuitt itt skudsmaal<sup>16</sup> till Boluer<sup>17</sup> bircketinng<sup>18</sup> minn thieneris høstrue, Kirstine Jennp̄is, itt gaat erligtt rygte att haue, saa oc sogneprestenns mett flere dannemænds vidne oc kundschaff, som haffuer veritt læst oc forkynndett thill Bogherritzting oc derpaa skreffuitt, som ieg formener att for<sup>ne</sup> vindiþbyrd saa oc prestenn burde mett rette att skulle haffdtt hafue louglig warþell for samme vidnne, oc formeener det vlouglig att vere giortt, effter som handd haffuer tildømbt præsterne att giøre vidne ephther tuende vdediske menniskers bekiendelþe, oc enn partt aff samme vidne oc bekiendelþer ere aff landsdommer dømbtt magteløþ, oc enn partt haffuer handd icke vilde omkiendtt<sup>19</sup> eller omdømme,<sup>20</sup> for sagenn stor<sup>21</sup> jndsteffnit for konng: Matt: oc Danmarckis rigis raad. som samme fuldmagt haffuer ladett læse samme kong: Matt: steffningh, før handd dømp̄te, oc hand dog alligeuell haffuer tildømp̄tt dennom att giøre samme dieriß vidnne, som ieg formeener, hand icke hagde burt att giøre, ephtherdj for<sup>ne</sup> her Jenns haffuer tildømt for<sup>ne</sup> præster att giøre dieris vidnne vdj Aþnes den 8. februarij anno 1597 ephther tuende vdediske menniskers ord oc bekiendelþer, som for lang tid ere hedenn død oc affliffuitt. Denn ene vdj denn 16. augustj maanett anno 96, denn andenn nogitt tilforne, huiþ vidne oc bekiendelþer icke ere tagenn paa ferske foed, som ieg formeener icke heller bør at staa till troennde, fast minndre att tildømme nogenn erlig præstemand att vidne ephther dennom, som icke vidnne maa bære ephther receþenn,<sup>22</sup> oc samme for<sup>ne</sup> vidne och bekiendelþer tilforne her till landstingitt ere dømp̄t magteløþ, enn partt ochsaa att skall vere emod adskiellige domme, som ere vdgiffnne i slig sager tilforne. Disligiste befindis dette att vere blodþag,<sup>23</sup> att hand haffuer tildømp̄tt att vidne vdj, huilckett ieg formeener, handd haffde icke burt att giøre. Setter derfor y alle rette, om for<sup>ne</sup> herritzproust her [Jenns]<sup>24</sup> icke<sup>25</sup> haffuer giortt vrett oc bør derfor att stande till rette, oc hanns dom magteløþ att dømmis, huorfor iegh ephther konng: Matt: jndhold er endelig enn retferdig dom begierenndis, oc att denne minn beretning oc forsætt motte inddragis y þamme domb oc sententzs, som Y affsigenndiþ vorder, som denn i þig formelder oc idag for domb bleff læst oc tegnitt paa.

Her emod þuarede for<sup>ne</sup> Jens Hanþenn, sigenndis møgitt vdj forneffnnde oplæste opsætt att vere indförtt, som ere icke tilfornn indkommenn for hannom eller y for<sup>ne</sup> Otte Christopher Rosennkrandzs fuldmegtigis, Henndrick Niellþenn, fougitt paa Korupgaardtt, <sup>26</sup> forsætt, førennd hand dømbte for<sup>ne</sup> domb i Aþnes, oc meente þig derfor ingenn vrett att haffue giortt her vdj oc fremlagde sit skrifteilig forsætt, liudendiþ som ephtherfølger:



Effter som erlig oc velb: Otte Christopher Rosenkrands thill Boluer for nogenn tid sidenn haffuer vdj rette steffnitt mig for min kiere øffrighedtt, erlig oc welbiurdig mand Knud Rud thill Sannoltt, stigs lennømandtt, oc hederlig oc høylerd<sup>27</sup> mand mester Jacob Mattøenn, superintendent y Fyenns stiggt, for enn min dom denn 28. februarij 97 vdgifuit, tha suarer ieg dertill saaledis, at eptherdj vdj for<sup>ne</sup> domb er klarligenn jndførtt, huiß skriffthlig forsæt erlig mand Henndrich Nielsenn, fougit paa Korupgaardtt, haffuer y rette lagdtt, huorfor hannd formeente sig att vilde forhindre huiß bekiendeløer oc vidne, øom erlig oc velb: mand Johann Rud till Møgelskier haffde kaldett att ville føre. Oc deremod haffuer for<sup>ne</sup> Johann Ruds giennøuar oc landsdommere domme indholtt, som formelder, att derøom Johann Rud vill haffue vidne, huor vdj Kierstinn Jennøis y Sted<sup>28</sup> skall berøris, da att lade hinde mett øinn lauge verge kalle, tha kand christelige dommere deraff forfare, huad for mig haffuer verritt y rette, oc huorøaa minn domb er funderitt, att ieg icke kunde eller viste att forholde for<sup>ne</sup> Johann Rud fraa sinn vindløbiurd; menn huiß ydermere beskyldning mig giffuits vdj steffningenn, entenn for vidne y blodøage eller anddett, som icke for mig, før dommenn er gangenn, haffuer veritt vdj rette, formeener ieg mig icke pligtig att vere att suare thill, effterdj ieg meener, att der er gangenn domb for konng: Matt: [oc]<sup>29</sup> Danmarckis rigis raadtt, at huis icke haffuer weritt vdj rette først for enn domere, det bør hannd icke att lide for. Derforuden holder oc formelder ordniantzen i denn 17. Riber artickell.<sup>30</sup> Dersom enn bonde haffuer nogenn sogneprest till at tale mett rette, da skall hand tale hannom till for herritzproustenn y huilckett herritt, hand boendis er, oc herritzproustenn skall vere strax pligtige till att hielpe bonndenn saa møgitt, som ret er offuer samme prestemand, saa framtt som proustenn icke vill lade sig aff bondenn fordele till tinge. Setter derfor vdj alle rette, om minn domb icke ved magtt bør att bliffue oc mig ingenn vrett att haffue giortt oc derfor for denn for<sup>ne</sup> Otte Christoffer Rosenkrands tiltale quit att vere; begierer derhos, att dette mitt forsætt maa læsis, tegnis paa oc indføris vdj huis dom, som bliffuer affsagdtt, som øamme forsett bemelder, huilckett der idag oc er lest oc paaskreffuenn.

Huortill Otte Christopher [Rosenkrandz]<sup>31</sup> suaritt, att dett vor vell for<sup>ne</sup> her Jenns beuist diøe quinder vdediske mennisker att vere oc samme for<sup>ne</sup> prestemenns vidner vdj blodsag gangenn; oc eptherdj receøen formelder de vidne, som vidnis epther laugsøgtt mand, att vere feld,<sup>32</sup> oc vdediske menniskers ord icke staar till troende,<sup>33</sup> kunde hannd lettelig forfare sig icke saadann enn domb burde att vdgifue.

Hertill suarede velbiurdig Johan Ruds fuldmegtige Erick Brun oc meente, prou-

stenn ingenn vrett att haue giortt, epherdj hanns domb er paa konng: Matt: steffning, som velb: Otte Christopher Rosenkrands sielffuer haffuer forhuertfuitt, besluttitt, oc landsdommeres domb<sup>34</sup> iblanntt anndet mettfører, vill Johan Rud haffue nogenn vidne, vdj huilckenn Kierstinn Jennsis schall y berøris, da gif-fue hinde oc hinders lauge werge loulig varsill,<sup>35</sup> huilckenn dom endnu staar vid sinn fuldemagtt; forgaff<sup>36</sup> ocsaa loughigh varsill att vere giffuitt, som dett sig bør, baade for domb oc widne. Satte derfor y alle rette, om for<sup>ne</sup> proustens domb epher forbemeldte leylighedtt jcke bør ved magtt att bliffue.

Tha bleff Otte Christopher Rosenkrandsz adspurtt, om hand beskyllte for<sup>ne</sup> her Jens for nogenn breff eller beuißning, som skulle indføre y dommen oc icke er skeett. Da sagde hand sig ingen beskyldning att haue till for<sup>ne</sup> her Jenns for bref-fue eller beuißning, som skulle y dommen indførøis, menn allereniste meente hannom vrett att haffue giortt.

Tha epter tiltale, gienßuar oc denne sags leilighedtt oc kong: Matts: breff, som for oþ vor lagdt y rette, effterdj der bleff ingenn andenn forhindring, breffue eller beuißning, skrifftelige eller mundelige, aff for<sup>ne</sup> Otte Christopher [Rosenkrands]<sup>37</sup> fuldmegtige vdj Asnes denn daug, proustenn sinn domb affsagde, fremsatt, ind[en] for<sup>ne</sup> proust vdj sinn domb indtegnede,<sup>38</sup> saa oc epherdj Otte Christopher [Rosenkrands]<sup>39</sup> icke heller nu beskyllte for<sup>ne</sup> her Jenns, der hand aff oþ for rette bleff adspurtt, for nogenn breffue oc beuißning, skriffelig eller mundtlig, der skulle haffue werit for for<sup>ne</sup> proust, førend dommen gick oc bleff andstillt,<sup>40</sup> end som y dommen vor indførtt, dertillmett huad vdj steffningenn oc forsettenn om blodsag oc andenn leilighedtt er indskreffuenn, det icke i for<sup>ne</sup> Otte Christopher Rosenkrandsz fuldmegtige[s] forsett tilforne andtegnitt eller forgiffuenn finndis, saa oc epherdj der er enn domb gangenn<sup>41</sup> for konng: Matt: oc Danmarckis rigis raadtt, att huis som icke haffuer weritt y rette først for enn dommer, dett bør hann icke att lide for, huor forudenn ordinantzenn<sup>42</sup> finder proustenn till att forskaffe bonndenn strax rett offuer sine herritzprester, oc landsdommer haffuer tilfundenn Johan Rud, att dersom hand ville haffue nogenn vidne, huor vdj Kierstinn Jennßis y Seid skall berøris, da att lade hinde mett sinn lauge uerge kalle, kunde wy epher slig leylighedtt icke kiennde for<sup>ne</sup> her Jenns Hannßenn proust vrett att haffue giortt, emedenn landsdommers dom stander ved sinn fulde magtt, som proustenn haffuer funderitt sin dom paa.

Att saa er gangenn oc farenn oc paakiert,<sup>43</sup> þom forskreffuit staar, dett be-kiennder wy mett vore beseiglinger her nedenn vnder.

Actum Otthense, denn 19. may 1598.

(1) Knud Eriksen Rud (d. 1611) til Sandholt, Rudbjerggård, Enggård (nuv. Gyldensteen) og Fuglsang. Han blev 1571 immatrikuleret ved universitetet i Rostock, var 1577-88 hofjunker, 1588-97 lensmand på Krogen, 1597-1611 på Odensegård. - (2) Hovedgården Sandholt i Sandholt-Lyndelse s., Sallinge h. - (3) Det tidl. johanniterkloster i Odense, der ved reformationen kom under kronen, dog kunne de præstebrødre, der ønskede det, forblive i klosteret. I 1549 var der endnu 4 præstebrødre tilbage, jf. kongebrev 2. april 1549 (Rørdam, Danske Kirkelove I.294; Da. Kancellireg.409). 1559 og 1560 afholdtes retterting i klosteret, der 1575 indrettedes til et kgl. slot og herefter kaldt Odensegård og sen. Odense slot, jf. C. T. Engelstoft i Hist. Tidsskr. 1. rk. VI.101ff. - (4) Jacob Madsen Vejle (d. 1606). Han studerede 1561-62 i udlandet (Louvain, Paris, Wittenberg), blev magister 1563 (Wittenberg), var 1565-67 rektor i Ribe, blev 1567 sognepræst ved domkirken ssts., 1587 biskop over Fyns stift. - (5) Missive 9. februar 1598 (Kanc. Br.). Otte Christoffer Rosenkrantz til Boller havde meddelt kongen, at han havde henvendt sig til Knud Rud og biskop Jacob Madsen og begæret stævning af dem over nogle præster for at få dem til at bekende deres sandhed i en sag, som var ham meget magtpåliggende, men Knud Rud havde undslået sig for at udgive nogen stævning i sagen, da den var begyndt, før han (1597) fik Odensegårds len, og biskoppen havde vægret sig ved alene at udgive stævning. Kongen pålagde derfor ved det nævnte missive stiftslensmanden og biskoppen at udgive stævning over præsterne og siden dømme kristeligt i sagen. - (6) Otte Christoffer Rosenkrantz (d. 1621) til Boller og Stjernholm, søn af rigsråd, rigsmarsk Holger Rosenkrantz (d. 1575) til Boller, Rosen-vold og Stjernholm og dennes 2. hustru Karine Christoffersdatter Gyldenstjerne (d. 1613). Sagens forhistorie er følgende: 1598 meddelte Otte Christopher Rosenkrantz sin moder, fru Karine Gyldenstjerne, enke efter rigsråd Holger Rosenkrantz, at der for nogen tid siden på Båg herredsting var optaget et tingsvidne, hvori den ndf. nævnte Karen Jørgensdatter Spandis, der var beskyldt for ved trolddom at have forgjort Jørgen Ruds hustru, Anne Hardenberg, havde bekendt, at den ndf. nævnte Kirsten Jenses, der kaldes Fostermoder, i Sejlet, og som var gift med en af Johan Ruds tjenere på Løgismose, var hovedpersonen i trolddomssagen, og at det var fru Karine Gyldenstjerne, der havde købt dem til at øve trolddom. En anden af de i samme sag for trolddom sigtede kvinder, den ndf. nævnte Mette Madsdatter, der var datter af Karen Spandis, og som blev henrettet 19. juli 1596, havde bekendt, at hun med Kirsten Jenses og sin moder havde været med til at forgøre Anne Hardenberg. Nævninger havde svoret Kirsten Jenses kvit for trolddomssag, men nævningernes kendelse blev underkendt af Viborg landsting, hvorefter Otte Christopher Rosenkrantz 5. september 1598 indbragte sagen for rettertinget, jf. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruder II (Odense 1845).199ff. En rettertingsdom i sagen er dog ikke fundet. Sagen var således Otte Christopher Rosenkrantz »fast andlangendis«, som det hedder i dommen, da den angik hans moder. Der blev ikke rejst nogen trolddomssag mod fru Karine Gyldenstjerne. - (7) Jens Hansen (d. 1615), omkr. 1574 sognepræst for Ollerup menighed, 1577 for Assens og Kjærum menigheder, 1585 provst i Båg herreds provsti, jf. Wi-berg I.119, II.532. - (8) Johan Rud (d. 1609) til Møgelkær, Løgismose og Jensgård, søn af admiral Otte Rud (d. 1565) og Pernille Oxe (d. 1576). Han havde 1568 studeret i Strasbourg og Basel, 1573 i Padua, var 1578-83 hofjunker, 1588-97 lensmand på Bøvling, 1597-1609 på Ørum. Han var gift med Anne Eriksdatter Hardenberg (d. 1626) til Vedtofte, datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Mattrup, Hvidkilde, Fårevejle, Skovsbo m. m. og Anne Eilersdatter Rønnow (d. 1609). - (9) forbryderiske, slette (Kalk. IV.602a). - (10) Karen Jørgensdatter Spandis blev brændt som troldkvinde 1596, efter at hun havde tilstået, at hun havde været med til at forgøre Johan Ruds hustru, fru Anne Hardenberg, på Løgismose, jf. ovf. note 6.

(11) Mette Madsdatter, datter af nævnte Karen Jørgensdatter Spandis, blev for samme forseelse brændt 19. juli 1596, jf. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruder II (Odense 1845).199f. og ovf. note 6. - (12) Hovedgården Løgismose i Hårby s., Båg h. - (13)

Herefter udstreget i forlægget *naffnn*. - (14) o: på bålet; jf. reces 21. november 1576 § 8: *sverge nogen ... til ilden* (CCD II.33), hvilket udtryk også brugtes i domme, se f. eks. HDDomb. nr. 6 fol.396<sup>v</sup>: *dømppt ... tiill enn jldtt*. Om bålstraffen for trolddom se II.237,3. - (15) Retfærdiggørelse (Kalk. IV.674b). - (16) Her: vidnesbyrd om vandel o. l. (OdS XIX.1078 bet.2, jf. DL 2-19-10). - (17) Hovedgården Boller i Ut s., Bjærge h. - (18) Boller havde sit eget birk, der i 1700-tallet holdtes på Boller, da det tidligere tinghus i landsbyen Ustrup i Ut s. var nedbrudt. Birket blev senere sammenlagt med Møgelkær birk og ved reskr. 14. april 1852 henlagt under Bjerre og Hatting herred. - (19) påkende, dømme om (Kalk. III.303b). - (20) dømme om.

(21) står. - (22) Reces 13. december 1558 § 18. Samme indsigelse fremkom, da de 2 vidner mod præsten i Vejlbj, Søren Quist, efter dennes henrettelse bekendte, at deres vidnesbyrd var falske. Anstifteren af méneden og justitsmordet gjorde i 1634 gældende, at deres bekendelser var ugyldige ifl. recessens § 18, jf. A. P. Larsen, Sagen om Præsten i Vejlbj (Kbh. 1951).88ff. - (23) Livssag (Kalk. I.222a). - (24) Navnet mgl. i forlægget. - (25) Herefter udstreget i forlægget *burde*. - (26) Vist Korupgård i Solbjærg s., Helligum h. - (27) Se 771.21. - (28) Landsbyen Sejet i Ut s., Bjærge h. - (29) Forlægget har ved fejlskrift *at*. - (30) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 17 (Rørdam, Kirkelove I.203).

(31) Navnet mgl. i forlægget. - (32) Jf. reces 13. december 1558 § 17. - (33) Reces 13. december 1558 § 18. - (34) Landstingets dom kendes ikke, - (35) Herefter mellem to skråstreger, hvilket vel markerer en slettede: *were giffuitt*. - (36) anførte (jf. Kalk. I.616b bet.1). - (37) Navnet mgl. i forlægget. - (38) indskrev, indførte (Kalk. II.421a). - (39) Navnet mgl. i forlægget. - (40) fastsat (Kalk. I.68b bet.2). - (41) Rettertingsdom 20. juni 1597 (Secher, Rettertingsdomme I.168ff.). - (42) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 17, der »skulle holdis lige ved den rette Ordinantz«. Riberartiklerne kaldes undertiden *ordinantzen*. - (43) *paakiert* bet. klaget over, anklaget (Kalk. III.538b); er vel skrivefejl for *paakiendt*.

## 773

## Malmø rådstueret 28. maj 1598

*Borgmesteren i Malmø dømmes til at betale kongen en erkendt skyld, og der gives indførsel i debtors ejendom, dog med respekt af tidligere stiftede pante-rettigheder i denne, da kronens og kongens krav ikke er privilegerede.*

Hs.: Malmø rådstueprotokol 1597-1600 fol.91<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>).

Overskrift: Dom emellvm velbyrdig Christian Bernekou paa K: M: vegne och Jacob Møller.

Borgemestere och raad i Malmø gjør alle witterligt och bekenne med dette wort breff, at aar efter Guts byrd 1598, mandagen thend 28. may,<sup>2</sup> her paa wort raadhuß for oß for rette war schickedt erlig och velbescheeden Christiern Hanßen, slottzschriffuer, paa sin hoßbondis, erlig och velbyrdig mands Christian Bernekous<sup>3</sup> til Birckholm,<sup>4</sup> høffuidtzmand her paa Malmøhuß, hans vegne och efther thend kongelig befaling,<sup>5</sup> hand tilforn haffuer ladit kundgiøre, med huilcken hand haffuer ladit Jacob Møller,<sup>6</sup> her sammestedt borgemester, tiltale och till fiire raadhuis forfuldt for een summa pendinge ij<sup>M</sup> xvij daler xij skilling,<sup>7</sup> hand

kong: Maitz: er bleffuen for nogle aar siden schyldig, der offuer hand och haffuer ladit wed kongens fogit arrestere<sup>8</sup> Jacob Møllers gaarde och goeds, at der aff schall jntid affhendis, før end høg<sup>te</sup> kong: Maitz: worder for<sup>te</sup> summa betald, effter som samme forføllnings breff i sig selff formelder, den 24. februarj sist forleden daterit, och for<sup>te</sup> Christiern Hanßen efther samme befaling nu atter ladet steffne for<sup>te</sup> Jacob Møller i dag at møde i rette efther thend opsettelse, thend 19. may scheid er, i dag i sagen at hende<sup>9</sup> domb.

Der med lagde for<sup>te</sup> Christiern Hanßen i rette it schriftlig forset, lydendis som efterfølger:

Efter som I dannemend, borgemestere och raad, wel er at<sup>10</sup> indre,<sup>11</sup> at ieg paa kong: Maytz: vegne och efter min hoßbondis, erlig och velbyrdig mand Christian Bernekou til Birckholm, høffuidtzmand paa Malmøhuß, hans befaling haffuer for nogen kort tiid siden her paa Malmø raadhuß ladet indsteffne vellact mand Jacob Møller, borgemester her sammestetz, och hannem tiltalid for een summa pending, hand kong: Maitz: plictig och schyldig er, som beløber sig ij<sup>M</sup> xvij daler xij skilling, som mynten som nu gaar, och eftherdj ieg tha iij raadhuß efter huer andre haffuer forfuldt och tiltallit for<sup>ne</sup> Jacob Møller for samme summa pending, dog formedelst her hoffmesters<sup>12</sup> beuilling sagen ladet beraa till thenne tiid, men eftherdj at Jacob Møller eller nogen paa hans vegne jcke haffuer formildit<sup>13</sup> thend høige øffrighed, saa at hand for slig pendings vdgiftt maatte forskonis, tha haffuer for<sup>ne</sup> min hoßbonde sig icke tordt vnderstaait sagen lenger at lade opstaa, huorfor ieg i dag paa for<sup>te</sup> kong: Maitz: vegne och efter min hoßbondis befaling er begierendis, at ieg for for<sup>ne</sup> summa pending maa bliffue jndførdt vdj for<sup>ne</sup> Jacob Møllers huß, gaard och goedtz, saa at kong: Maitz: i dag maatte bliffue med alle<sup>14</sup> affbetaldt, paa det min hoßbonde der vdinden hoß hans Maitz; kand bliffue vfortenckt,<sup>15</sup> och forseer mig till<sup>16</sup> och setter vdj alle rette, at huis pandt, som tilforn er giort aff for<sup>ne</sup> Jacob Møller, icke bør eller kand komme kong: Maitz: vdj hans betalling til hinder eller schade i nogen maade, medenn hans Maitz: først for andre vden widere forhaling at bekomme och erlange sin betalling. Och ther som her imod nogen giensigelße scheer, tha er ieg endelig dom begierendis aff I dannemend, borgemestere och raad, om kong: Maitz: icke bør thend første at vere sin betalling [at]<sup>17</sup> maatte erlange. Er ieg och venlig begierendis, at dette mit forseth maatte leßis och paa schriffuis och siden jndførís i, huis I dannemend fraa ether giffuer beschriffuit om for<sup>ne</sup> giæld och pant. Ex Malmøhuß, thend 19. may aar 98, Christen Hanßen egen haand; som samme forseth i sig selff formelder.

Loed tha erlig quinde<sup>18</sup> Marine<sup>19</sup> Jacob Møllers vdj samme sin hoßbondis naffn, som end nu ligger maaløß<sup>20</sup> och med anden drabelige<sup>21</sup> kranckhed beslagen,<sup>22</sup>

fremlegge en quitandtz aff kong: Maytz: renterj,<sup>23</sup> huor vdj forklaris<sup>24</sup> ret regning<sup>25</sup> emellom hog<sup>te</sup> kong: [Maitz:]<sup>26</sup> och for<sup>ne</sup> Jacob Møller, saa at for<sup>te</sup> Jacob Møller haffuer forstract till hans Maitz: behoff nogle antall støcker engelst<sup>27</sup> och adschellige spelerij<sup>28</sup> paa vndersedelige<sup>29</sup> tider vdj a<sup>o</sup> 1583 och siiden til summa X<sup>M30</sup> lviiij daler iij skilling och der emodt bekommedt betalling paa adschillige tider till summa xj<sup>M</sup> lxxvij<sup>31</sup> daler, huilcked lignet och lagdt bliffuer for<sup>te</sup> Jacob Møller schyldig till hog<sup>te</sup> kong: Maitz: ij<sup>M</sup> xviiij daler xiiij skilling som mynten nu gaar, huilcken giæld for<sup>te</sup> hans hustruff bekiender och weed sig ther vdj jnte at vndschyllte.<sup>32</sup>

Der hoeß hun loed fremlegge jt schrifftlig forseth, som saa liuder:

Eftersom erlig och velbyrdig mand Christian Bernekou, vor kierre slotz herre paa Malmøhuß, haffuer efther kong: Maitz: befaling ladet citere<sup>33</sup> och steffne min hoßbonde, Jacob Møller, her for retten for een summa pending, min hoßbonde er for nogen tiid siiden bleffuet kong: Maytz: vdj hans Maitz: renterj schyldig, och velbyrdig Christian Bernekou er begierendis jndførøpell i min gaard och vdj mit boe paa kong: Maitz: wegne och haffuer ladit til kiende giffue wed Hendrich Daabelsten,<sup>34</sup> kong: Maitz: byfouged, at ieg icke schall affhende, selge eller pantsette samme min gaard eller noget aff mit boe, førend kong: Maitz: haffuer bekommed hans betalling, saa giffuer ieg fattig quinde sørglig<sup>35</sup> tilkiende, at min fattige hußbonde ligger paa sin soete seng som en fattig Gudtz fange<sup>36</sup> och kand huercken røre haand eller foed, talle, gaa eller staa, huilcket ieg fattige quinde for thend euige Gud høyeligen beklager,<sup>37</sup> och som I dannemend allesammen well wide, huordan hans fattige skrøbelig willkaar erh, huorfor hand fattige mand icke nu selffuer kand møde till retten, saa giffuer ieg ether och min kiere øfrighed sørgeligen tilkiende, at samme min gaard, som jeg nu vdj boer, er for lang tiid siiden pantseth hoeß nogle mine wener, och samme theris pant er kundgiort till Malmø byeting, som I dannemend vden tuiffuell well dragis til minde, huilcket Gud kiende ieg och min fattige hoßbonde icke haffuer giort aff lyst eller glede, men den stoere armod och nød haffuer øß der til tuenget, och den vstadige løcke<sup>38</sup> haffuer saa een tiid lang dreffuet sit spill med øß fattig folck, och der hoeß haffuer lid stuor schade til søes och vdj andre maade, der offuer wi fattige folck er kommen vdj allerstørste armod och fattigdom paa thenne woris gamle alder, och Gud schall werre mit widne, at ieg och min fattige hoßbonde icke haffuer thed wnøtteligen fortæridt eller omkommed, som I dannemend allesammen well wide, huorfor ieg fattige, sorgefulde och bedrøffuede<sup>39</sup> quinde med min siuge hoßbonde er aff eder som min kiere øffrighed paa det allerydmygeligste begierendis, at I wille vel giøre som mine guode venner, were mig och min fattige hoßbonde med it

goidt ord behielpelig hoeß thend gode mand Christian Berneckou, at hand wille vere mig och min fattig mand behielpelig hoeß thend høige øffrighed, at kong: Matz: wille werdis for Guds schyld och for hans kong: Matz: medfødde fromheds<sup>40</sup> schyld, wille øß fattige folck samme giæld och schylld naadigst efterlade och tilgiffue, eftherdj wi det dog aldrig vdi wore dage kunde betalle, huilcket øß fattige folck hierteligen wee<sup>41</sup> och bange gjør, det Gud kiende. Dette er mit sørge- lig och bedrøffuede giensuar; efter som samme forset i sig selff vduiøer.

Och for<sup>ne</sup> Chresten Hanßen war dom begierendis.

Tha efter tiltall och giensuar och thend sags leiglihed, besynderlig efterdj fremfarne koninger her i Dannemarck saa och nu woris allernaadigste koning icke haffuer willet thennom forbehollet nogen yder miere rett eller fordeell vdi landþens vdgiffne louger med theris Maitz: giæld at lade fordre end som een theris naadis egen vndersaat och thed aff theris Matz: egen fromhedt, thj wiide wy icke andet efther den leglighed at sige for rett i den sag, end at wj finde erlig och welbyrdig mand Christian Bernekou paa hog<sup>te</sup> kong: Matz: wegne ind vdi for<sup>te</sup> Jacob Møllers huß, gaarde och boe, och deraff at lade vdwurdere fyllest for hog<sup>te</sup> kong: Maitz: giæld, for<sup>te</sup> ij<sup>M</sup> xviii daler xiiij skilling lub.,<sup>42</sup> saa witt for<sup>te</sup> gaard och goeds kand sig ther til strecke, vndtagitt huad der aff for nogle aar siiden loughlig er blef- fuen forpantid her till Malmøs byeting efter hoglofflig och salig ihukommeløe ko- ning Frederich thend Andens breff<sup>43</sup> och mandatz formelding, som om kiøpstedes goeds at forpante er vdgaaen.

Til des vindipbyrdt haffue wij her vnder laditt trøct wor stads secreth. Giffuet och schriffuit i Malmø aar och dag vt supra.

(1) Dette (Uldall 257,4<sup>o</sup>) synes at være afskrift efter rådstueprotokollen, da det har samme fejl at indre, se ndf. note 11, og i øvrigt kun har ortografiske og ordstillingsvarianter. - (2) Date- ringen kan ikke være rigtig, da 28. maj i 1598 ikke var en mandag, men en søndag. - (3) Chri- stian Barnekow (d. 1612) til Birkholm (nuv. Løvenborg), Tølløse, Vittskøvlø m. v. Han var 1574-91 i udlandet, hvor han studerede i Jena, Ingolstadt, Padova, Genève og Siena og foretog rejser til Grækenland, Tyrkiet, Syrien, Palæstina, Ægypten og Abessinien, 1591 ansat i kancel- liet, 1593 hofjunker, 1595-1602 forlenet med Lunds bispegård og St. Peders kloster i Lund, 1597-1602 tillige med Malmøhus, 1602-12 med Landskrona. Han blev hyppig anvendt til diplo- matiske sendelser (1594 Skotland, s. å. Tyskland, 1597 England og Nederlandene, 1600 Emden, 1603 Polen og Brandenburg, 1606 England). - (4) Hovedgården Birkholm (nuv. Løvenborg) i Butterup s., Merløse h. - (5) Missive 8. februar 1598 (Kanc. Br.). Af dette fremgår det, at Chri- stian Barnekow allerede tidligere har fået befaling til hos Jacob Møller at indkræve kronens til- godehavende. - (6) Jacob Møller (d. 1598) var borger i Kbh., men flyttede 1562 til Malmø, hvor han drev en betydelig handel, navnlig med Rusland og Norge. 1578 nævnes han som råd- mand i Malmø, og 7. maj 1582 blev han borgmester ssts. Han var samtidig forstander for ho- spitalet (fattighuset) ssts., fik hospitalets kirke (St. Hans kirke) ombygget og udvirkede 2. juni 1587, at hospitalet af Malmøhus slot årlig fik 100 tønder korn. 1581 led han under Sveriges

krig med Rusland et betydeligt tab, idet to skibe, der tilhørte ham og en anden Malmøborger (Hans Sukkerbager), ladet med varer, blev taget af svenskerne i farvandet ved Narva. 1583 led han atter et stort tab, idet et af hans skibe, der var lastet med fisk, forliste på en rejse fra Bergen til Malmø. 13. februar 1591 (Kanc. Br.) fik han på grund af de tab, han til forskellige tider og på forskellige steder havde lidt, tillagt af Malmøhus årlig  $\frac{1}{2}$  læst rug,  $\frac{1}{2}$  læst byg,  $\frac{1}{2}$  læst havre, 1 td. smør, 3 fedesvin og 2 fede slagteøksne. Da han døde, fik hans enke ved kongebrev 14. november 1598 (Kanc. Br.) tilladelse til fortsat at oppebære disse ydelser. Som det fremgår af dommen, var han kommet i gæld til kronen. I missive 10. oktober 1599 (Kanc. Br.) til lensmanden Christian Barnekow pålagdes det denne at tilholde Jacob Møllers arvinger at betale, hvad Jacob Møller var kronen skyldig fra tiden fra 21. juli 1583 til 4. marts 1588, og ved mislive 24. december s. å. (Kanc. Br.) befaledes det lensmanden nu at gøre en ende på sagen og sende besked til rentekammeret. Den ejendom, hvori kronen fik indførsel, kom den først i besiddelse af i 1608, efter at der var rejst en sag imod Jacob Møllers enke. Jf. Isberg, II.79ff. - (7) 1518 daler 13 skilling. Om skrivemåden se 761.22 og 765.35. - (8) beslaglægge (Kalk. V.48a; OdS I.847). Om eksekution uden forudgående proces se Matzen, Offentlig Ret II.166f.; sa., Panterettens Hist.79ff. - (9) modtage, især: få en retslig afgørelse (Kalk. II.155b). - (10) Ordet er indføjet over linjen.

(11)  $\varnothing$ : erindre. - (12) Rigshofmester var da Christoffer Valkendorf til Glorup. - (13) gjort mildere, mildnet, jf. sv. *förmildra* (Kalk. V.287b; OdS V.692). - (14) aldeles, fuldt ud (Kalk. I.42b bet.3). - (15) umistænkt (Kalk. IV.615b bet.2),  $\varnothing$ : uden at pådrage sig mistanke for misligheder. - (16) fortrøster mig til (egl. har tillid til). - (17) Ordet mgl. i forlægget og i Uldall 257,4°. - (18) Hustru (Kalk. II.673b bet.2); særlig i østdansk havde *quinde* denne bet., jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist. II.247. - (19) Marine (Maren) Fechtel (d. 1616), datter af handelsmand Hans Pofvelsen Fechtel og hustru Mette Jacobsdatter. Efter mandens død 1598 forblev hun boende i den ejendom, hvori kronen nu havde gjort indførsel, og først i 1608 fraflyttede hun, efter at hun ved en mod hende anlagt retssag var tvunget til at aflevere nøglerne. Hun boede derefter i et lille hus på vestsiden af de såkaldte Skorstensboder. Jacob Møller havde tidligere været gift med Ingeborg Fransdatter (d. 1564), datter af rådmann i Kbh. Frans Ipsen. - (20) stum (Kalk. III.168a).

(21) store, alvorlige (Kalk. I.373a bet.1). - (22) ramt (OdS II.410 bet.5), jf. Moth: *beslæ med blindhed*. - (23) Rentekammeret, finanshovedkassen (Kalk. III.580a), jf. sv. *rånteri*, ty. *Renterei*. - (24) oplyses (Kalk. I.646b bet.1). - (25) Afregning (OdS XVII.626 bet.3),  $\varnothing$ : endelig og fuld afgørelse. - (26) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Uldall 257,4°. - (27) engelsk klæde (Kalk. I.474a bet.2). - (28) Glosen *spelerij* har ikke kunnet eftervises med relevant bet. i nordisk, tysk eller hollandsk. Det kunne muligt (?) være fejlskrift for *spisserie* (*spisserie*): kurze Waaren, jf. MndWb IV.332, hvor bl. a. *alias diversas res dictas spisserie*. Jf. OdS XI.173: korte varer = varer, der som isenkram- og galanterivarer sælges stykkevis, jf. Kalk. IV.63b lin. 2: *spiseri* = småvarer; eller muligt fejlskrift for *speceri* (*spiseri*, *spetseri*, *spedseri*): krydderi (Kalk. IV.62a, jf. 54b). Jf. *spidzerii oc kræmerii, som er brødh, løgh, eble, nødder, pattiner* [ $\varnothing$ : træsko; jf. Kalk. III.459a] *och thisligest* (Christian Is privilegier for Ålborg 12. juni 1449 § 5; DgK II.277). - (29) forskellige, adskillige (Kalk. IV.660b bet.1). - (30) 950. Romertallet X (10) med en »sløjfe« om den ene streg betegner  $9\frac{1}{2}$ , jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1942).42 fig. 24 (yderste kolonne til højre); Aakjær, Maal og Vægt.284b.

(31) 11.976 $\frac{1}{2}$ . Om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (32) frasige, retfærdiggøre (jf. OdS XXV.1336 bet.3; Kalk. V.1138a). - (33) stævne (OdS III.363 bet.1). - (34) Henrik Daabelsten (Dobbelsten) (d. 1610), 1588-1600 byfoged i Malmø, 1588-91 tillige tolder ssts. - (35) bedrøvet, sørgmodigt (OdS XXIII.408 bet.3). - (36) fange sigter næppe til, at ægtemanden (efter Guds vilje) er lammet, men er et religiøst udtryk for, at jordelivet er et fængsel, jf. *hvor længe mon*



*jeg end skal vandre i verdens sumpig fange-nest* (Kalk. I.508a). - (37) Ordet *beklager* havde i datiden en stærkere bet. end nu; her: begræder, bejamrer. - (38) *Skæbne* (OdS XIII.175). - (39) Her vel snarest: *plagede*, (af skæbnen) *hjem søgte*. - (40) *Bravhed*, *højsind* (OdS VI.81 bet.1). - (41) *wee* er her adj., jf. OdS XXVI.709 bet.3: *sørgeligt*, *pinefuldt*, *ondt*. - (42) *lybsk*. - (43) *Missive 22. august 1580 til købstæderne om at salg og pantsætning af købstadsgods skal ske til tinge* (CCD III.169f.).

## 774 Rettertinget 23. juni 1598 (København)

*En mand, der i henhold til bestemmelserne i den gældende fundats besad noget vikariegods, som hans forfædre havde skænket til Lunds domkirke, havde anmodet kongen om at måtte få dette gods til eje og fortav, at han havde en søster, som han var værge for, og som var medberettiget til det nævnte gods. Uanset at den pågældende, der nu var død, i 29 år havde besiddet godset, statuerede rettertinget, at søsteren var berettiget til en del af godset, som broderen havde erhvervet ved vrang undervisning.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 14 (1595-98) fol. 287<sup>r</sup> (findes yderligere i 3 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.191ff.

Overskrift: Dom emellem Palli Graatop paa hans moder, Ellpe Jørgen Boringhollms uegne paa den ene och Lauge Vrne till Bellthebiery, landsdommer i Skaane, paa denn anden þide.

Wy, Christian &c., giøre alle uittherligt, ath aar 1598, thenn 23. junij, paa uortt rettherthing paa uortt slaatt Kiøbnehaffnn wdj wor egenn næruærillpe, offueruærindis alltt raaditt<sup>3</sup> for oþ wor skickit oþ ellskelige Palle Graatop,<sup>4</sup> fogidt vdj Maribo closter,<sup>5</sup> paa þin moders, Ellpe<sup>6</sup> Jørgenn Boringhollms<sup>7</sup> vdj Mallmø, och þin egne uegne paa denn ene och haffde medt uor egen steffning<sup>8</sup> for oþ j retthe steffnitt oþ ellskelige Lauge Vrne<sup>9</sup> till Bellthebiery,<sup>10</sup> uor mandt, thienner och landtzdommer vdj uortt landt Skaane, paa denn andenn þide for en dom,<sup>11</sup> handt thenn 13. aprilis anno &c. 94 till Skonninge landtzthing skulle haffue dømtt och affþagtt emellom affgangne mester Wedtzell,<sup>12</sup> fordum cantor vdj Lunde domkircke, hans børnn och arffuinge paa then ene och hannom paa hans moders och þine egne uegne paa denn andenn þide anlangendiþ nogitt vicarj godtz, som deris formere slect uedt naffn her Follquin<sup>13</sup> wdj fremfarne gamle thidt skall hafue stifttit och funderitt ith allthere medt wdj Lunde domkircke, som fundatzen der om giortt er jndehollder, om huilckett godtz for<sup>ne</sup> mester Wedtzell skulle hafue laditt anlange<sup>14</sup> hoeþ affgangne salig och høylofflig jhukommellpe konning Frederich, ath ingen anden arffuinger uorre till þamme godtz endt handt allene,

effther huilcken hans beretning handt forhuerffuitt høgbeheldte uor kiære herrefaders breff,<sup>15</sup> ath handt och hans arffuinger skulde till euig thiidt beholde þamme godtz. Dog haffuer handt icke angiffuitt for<sup>ne</sup> Ellþe Palliþdaatther och hannom aff fader och moder ath haffue uærrit fullde sødskindt, och effther for<sup>ne</sup> mester Wedtzells dødt och afgang beretther for<sup>ne</sup> Palle Graatop þig ath haffue giortt forfølling till thinge paa þamme godtz. Da skall de der till landtzthing effther formeer mester Wedtzells forhuerffuede breff oc effther den heffdt, handt kunde hafft, haffde tildømt mester Wedtzeells børnn oc arffuinge samme godtz ath føllge, wanþeett ath for hannom skulde wærrer i retthe lagdt fundatsen saa och beuiiþning, ath for<sup>ne</sup> mester Wedtzell oc hans moeder worre aff fader och moder ecte sødskinde, och ath for<sup>ne</sup> mester Wedtzell skulde ingen sønner hafftt effther þig, mens Ellþe Palliþdaatter haffde sønner; meenthe derfor for<sup>ne</sup> godtz ath komme þaa uell hans moder och hindib børnn till som for<sup>ne</sup> mester Wedtzells høstru och børnn, och þamme hans domb icke burde ath komme hannom till hinder heller skade wdj nogenn maade.

Thiþligeste haffde hiidt steffnt oþ ellskelige hederlig oc høglerdt mandt mester Hans Raþmuþenn,<sup>16</sup> professor her wdj Kiøbnehaffnns vniuersiteet, paa hanns høstruis<sup>17</sup> uegne, Karinne,<sup>18</sup> Jørgenn Søffrenþens,<sup>19</sup> och Jahanne Wedtzells daatther,<sup>20</sup> borgerske wdj uor kiøbstedt Lundt, medt deris lauguerger, om de haffde der nogitt wdj ath sige. Och j retthe lagde þamme dom aff Skonninge landtzthing thenn 13. aprill: 94 wdgiffuitt, liudendis j þin beslutning: Tha effther tillthale, gienþuar och denn sags leylighed, och efftherdj her wdj retthe leggis kong: Mayttz breff, huor wdj befindib, ath hans Maytt: naadigst haffuer wntt mester Wedtzell och hans arffuinge samme godtz, som nu omthretthis, saa och benectis icke heller, ath þamme godtz haffuer fulldt afgangne mester Wedtzell och hans arffuinger wlast oc wpaakierdt wdj otthe och thiuge aar, wide uij inthet der emodt ath kunne pige eller dømmen, meden afgangne mester Wedtzells arffuinger ath føllge samme godtz her effther som tillforne effter kong: Mayttz: breffs och þin rolige heffdtz liudellþe, som þamme dom j þig þellff wiittløffthigenn jndholder.

Ther hoes j retthe lagde sin skriffthelig beretning, liudendis ath enn aff hans fremfarne forellder<sup>21</sup> haffde a<sup>o</sup> 1415<sup>22</sup> stiftitt ith allther wdj Lunde domkircke oc der till giffuitt aff þitt landegodtz och kiøbstedtz godtz, dog medt þlig willkor, ath dett allethiidt skulde presenteris<sup>23</sup> till en aff hans egne slect, som uor der till dueilig och bequem och uor en klerck, effther som fundatzenn der om ydermere jndholder, huilcket effther fundatzenn allethiidt haffuer fulldt hans slect effther fundatzenns liudellþe, saa dett uor beuiiþliggt, ath hans moders morbroder uedt

naffn Mickell Wedtzell<sup>24</sup> i Mallmø wdj hanns liiffs thiidt der till uor presenterit, och der handt uedt dødenn uor affgangenn, haffuer minn moders moder,<sup>25</sup> som uor hans søster, tilholltt þig þamme vicarj till þinn sønn, for<sup>ne</sup> mester Wedtzell, som da uor wdenn landtz ath studere, efftherdj handt da effther þin morbroder uor effther fundatzenn nest dett ath presenteris, effther hans moders moeder haffde jcke da flere sønner endt hannom allene, och handt þaa þamme godtz haffuer beholltt som ith capitthells beneficium jndtill a<sup>o</sup> 65, handt haffuer anholdenn ethers Maytts: herrefader och for hanns Maytt: berett, ath handt uor der ene arffuing till och<sup>26</sup> bekom hanns Maytts: beuilling samme godtz ath motthe beholde, och þidenn haffde beholltt þamme godtz och jcke laditt hans moder, som uor hans kiødelig søster, aff uide, ath handt þig þamme godtz anderledis uillde tillholde endt for ith capitthells beneficium, som j fremthidenn kunde en aff hindip sønner effther fundatzenn præsenderis till; men der handt uedt dødenn uor affgangenn wdenn sønner, och de formeenthe dennom ath uære nest der till effther fundatzenn, er hanns høstru<sup>27</sup> och arffuinge fremkommen med ethers Maytts: herrefaders breff oc uillde sig dett ene tillholde for eyendom och icke effther fundatzenn. Tha efftherdj hans morbroder, der handt þamme breff forhuerffuit, haffde en søster, som er hans moder, som da uor wmandefest,<sup>28</sup> och handt fordj þellff uor hindis uerge effther lougenn,<sup>29</sup> formener ieg, handt haffde burdt hinder der aff þin anpartt ath laditt føllge, efftherdj de baade uorre fødde aff en fader och en moder, och efftherdj handt wrangeligenn for ethers Maytts: herrefader haffuer berett, ath handt uor ene arffuing der till och icke uillde naffngiffue,<sup>30</sup> ath handt haffde en søster leffuendip, ey heller lodt þin þøster uide, ath handt effther ethers Maytts: herrefaders breff tilholltt þig þamme godtz, men for ith capitthells beneficium effther fundatzenn, tha formeenthe handt hannom jcke rettheligen ath haffue uergitt for þinn søster effther lougenn, men herieth,<sup>31</sup> och dett posses,<sup>32</sup> som handt þaa þamme godtz haffuer, jcke bør ath regnis for nogenn heffdt, efftherdj dett er emellom sødskindt om arffue, och ingen suig bør ath uære i sødskindskiffthe, saa broder allene skall arffue, och søster fra arffuen wdeladis. Och efftherdj hans morbroder denn thiidt, handt samme hanns Maytts: herrefaders breff forhuerffuede medt wrang vnderuiþningh,<sup>33</sup> wor hans moders werge, tha satthe handt wnderdanigst wdj retthe, om hans moder jcke burde ath wære deelactig for en søster wdj þamme godtz medt hannom, efftherdj handfestningenn<sup>34</sup> tillader, ath huiþ godtz, som er giffuen fra nogenn och till allthere, skall gjienkomme till retthe arffuinge och jcke formellder en eeniste arffuing dett ath skulle nyde, och om landtzdommeres dom burde eller kunde hinde derfra forhindre, och formeenthe, ath handfestningen mere burde ath anþeeis<sup>35</sup> endt kong: Maytts:

breff, som hanns morbroder medt wrang wnderuißning haffde forhuerffuitt. Palle Graatop.

Tha uor her wdj retthe møtt for<sup>ne</sup> uor landtzdommer och beretthe, ath kong: Maytt:, salig och høglofflig jhuekommellßis breff uor for hannom j retthe lagdt, ath mester Wedtzells børnn och arffuinge allene skulde beholde och þamme godtz føllge effther samme kong: breff och deris lange heffdt haffde dømtt denom þamme vicarj godtz her effther ath føllge, meenthe sig [icke]<sup>36</sup> anderledis der wdj ath kunde dømme oc þig ingen wrett der wdj ath haffue giortt, och hans dom fordj burde uedt mact ath bliffue.

Wor her och j retthe møtt oþ ellskelige hederlig och høglerdt mandt mester Hans Raßmußen paa þin høstru moders<sup>37</sup> och þine egne uegne och j retthe lagde sitt giensuar skrifftheligen, liudendis jblantt anditt:

Effther som mester Wedtzell skulde haffue berett for uor kiære herrefader, salig och høglofflig jhukommelße, ath handt ene skulde uære arffuing till þamme vicarj godtz och derfor anholditt, ath dett hannom skulde motthe føllge, skulde uære skeedt først, fordj ath fundatzenn wdj Greffuens feyde<sup>38</sup> uor borte, ther nest ath der uor thidende,<sup>39</sup> ath hans kongelige Mayst: skulde willde þig alltt vicarj godtz tillthage effther denn suenske feyde<sup>40</sup> och fordj uedt affgangne her Eyler Hardenberg,<sup>41</sup> Peder Bille<sup>42</sup> och andre gode mendt derfor der om laditt anholde, och dett<sup>43</sup> naadigst<sup>44</sup> bekommitt, for<sup>ne</sup> her Eyler Hardenbergs samme hans naadigste beuilling skulde haffue giffuitt Palle Graatops mormoder tillkiende och þagtt hinde, ath mester Wedtzell derfor skulde giffue hanns kong: Maytt: ith hundritt daler, och handt effther slig leylighed jcke skulde haffue bekommitt þamme godtz medt wrang vnderuißningh; men ath handt wdj þin anlangende jcke haffde anholtt om þin søster, som denn thiidt uor en pige j þin moders boe wmandefest, uor derfor skeedt, ath copienn aff fundatzenn tillholder alleniste samme frihedt suerdsiden. Aff sadann leylighed eskitt handt aff Palle Graatop, ath handt uillde loughlig þin tillgang<sup>45</sup> till þamme godtz [beuiße].<sup>46</sup> Thernest ath handt uillde beuiße nogenn andenn paa suerdßidenn ath haffue uæritt paa then thiidt wdenn mester Wedtzell allene. For det anditt saa wdelucker fundatzenn quindekjøn fra þamme vicarj godtz ath forrestaa. For dett thredie meenthe handt, ath mandt jcke kunde winde þig godtz till medt copier, men medt fundatzenn och retthe hoffuidbreff.<sup>47</sup> For dett fierde, der þom dett skulde wæritt arffuegodtz paa quindesiden, da skulde Anne Pallis, mester Wedtzells moder, haffue arffuitt dett medt þin broder, Mickell Wedtzell, dog handt allene haffde det. For det fembte, der Mickell Wendtzell uor dødt, thalitt hanns søsters mandt, Pallj Jensen, inthet om samme godtz, men bleff anammitt aff prælaterne i Lundt effther copienns liu-

delse, jndtill mester Wedtzell hiemkom i landitt. For det siethe er icke heller samme godtz skifft emellom Anne Pallis hindis børnn, mester Wedtzell och Ellþe, effther deris salig fader, men er platt<sup>48</sup> inthet thalldt om, huor aff siunis retthelig ath föllge, ath lige som Ane Pallis jcke kunde bliffue deellactig j þamme godtz, huercken denn thiidt hindis broder, Mickel Wedtzell, leffde, ey heller effther hans dødt, saa kandt ey heller Ellþe Pallisdaatter der till komme, endt skiøntt hun medt mester Wedtzell haffde en fader och en moder. For det siuffuende er der skiffthe gaaitt effther Palle Jenþenn emellom m: Wedtzell oc hans søster Ellþe och deris moder Ane paa alltt røringis och wrøringis godtz, som medt breff och segell uor at beuise. For det otthende haffde dett fulldt mester Wedtzell och hans arffuinge paa xxix aars thiidt fra denn thiidt, mester Wedtzell bekom salig kong: Maytts: breff, och till nu, Palle Graatop haffuer giortt der paa forfølling. Satthe fordj vnderdanigst j retthe, om þamme godts effther slig leylighedt, høgbeulte uor kiære herrefaders breff och rolig heffdt, jcke burde ath föllge.

Therhoþ j retthe lagde jth skiøde aff Mallmø raadhuþ den 6. dag julij a<sup>o</sup> 71, liudendis Hanns Graatop<sup>49</sup> ath haffue giffuitt hanns høstru moder, Anne Pallis, affkalldt for hans høstruis federne, for alltt røringis och wrøringis, jndenn landtz eller wden landtz, som þamme affkalldt uidere j þig þelff jndhollder.

Ther till suaredt for<sup>ne</sup> Palle Graatop, ath alldt thenn stundt for<sup>ne</sup> vicarj godtz wor och motthe bliffuit hoþ capitthelitt effther fundatzenn, da uiste handt uell, ath hans moder kunde dett jcke bekomme, men hans morbroder det medt retthe som ith capitthells beneficium kunde þig tillholde. Men der hans morbroder uillde þig dett for arffuegodtz tillholde, da formeenthe handt, ath hans moder saa uell haffde burdt der wdj for en søster ath uære jndthagitt som handt, och efftherdj de sellff bekiender, ath der hans morbroder forhuerffuitt høgbeulde uor kiære herrefaders breff, uor hans moder en pige hiemme hoes þin moder wmandefest, och hans morbroder, mester Wedtzell, fordj effther lougenn hindis retthe werge, och efftherdj handt da alleniste haffuer procurerit<sup>50</sup> for þig sellff och jcke der wdj jndtagitt þinn søster, men j þaa maade haffuer hinde herriett, och der þom hindis rett der offuer kandt uære bleffuen hinde forþømmitt, satthe handt vnderdanigst wdj retthe, om hanns arffuinge jcke derfor bøer ath stande hinde till retthe.

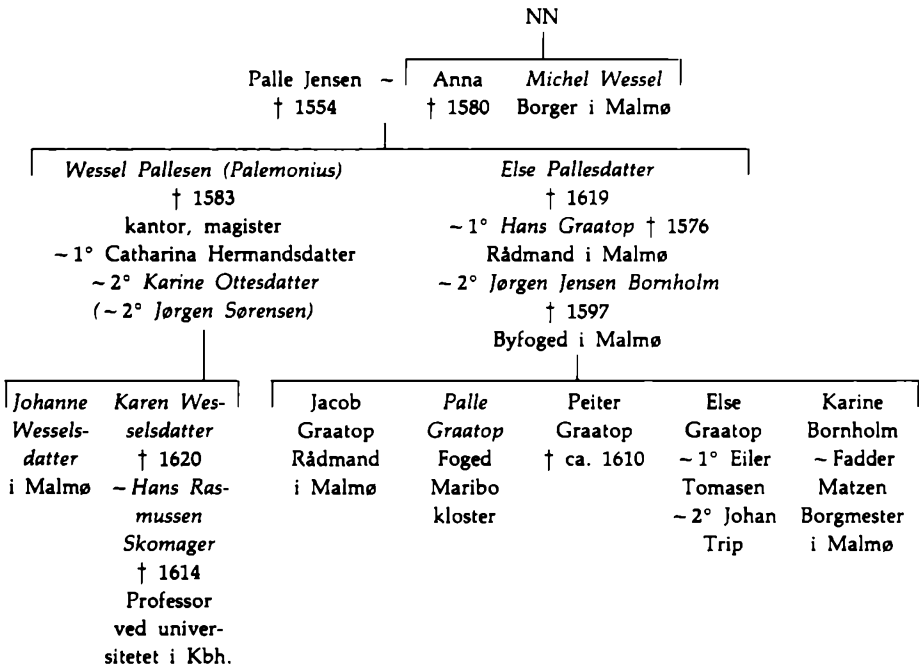
Medt flere ordt dennom der om emellom uor.

Tha effther tillthale, gienþuar och denn sags leylighedt sagde uij der paa saaledis aff for retthe, ath for<sup>ne</sup> uor landtzdommer effther uor kiære herrefaders breffs liudellþe jcke haffuer kundt dømtt anderledis, endt handt dømtt haffuer. Dog efftherdj for<sup>ne</sup> mester Wedtzell samme uor kiære herrefaders breff medt wrang

underuißningh forhuerrffuitt haffuer paa ßig allene och icke beret, ath handt haffde en søster, som uor for<sup>ne</sup> Palle Graatops moder, som uor till for<sup>ne</sup> vicarj for en søster partt paa ner som handt, ta er hans tilthale hannom och hans moeder till for<sup>ne</sup> mester Wedtzells arffuinge her medt friitt forre.

Datum ut supra.

(1) Slægtskabet mellem de i dommen nævnte personer vil fremgå af følgende oversigt:



(2) Af disse er NkS 836,2° og NkS 846m,2° afskrifter af dombrevet, da de har navnene på samtlige dømmende rigsråder, mens Thoft 1202,2° kun indeholder domskonklusionen. - (3) Rigsrådet bestod da af: Christoffer Valkendorf til Glorup, Christian Friis til Borreby, Peder Munck til Estvadgård, Steen Brahe til Knudstrup, Manderup Parsberg til Hagsholm, Erik Hardenberg til Matstrup, Henrik Below til Spøttrup, Axel Gyldenstjerne til Lyngbygård (Liungbygård), Jakob Seefeld til Visborg, Breide Rantzau til Rantzausholm, Albert Friis til Haraldskær, Arild Huitfeldt til Odersberg, Jørgen Friis til Krastrup, Preben Gyldenstjerne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Gammel Estrup, Christen Holck til Højgård, Absalon Gøye til Kelstrup og Henrik Ramel til Bäckaskog. - (4) Palle Graatop, søn af nedenn. rådmand i Malmø Hans Graatop (d. 1576) og dennes 3. hustru Else Pallesdatter (d. 1619). Han er formentlig identisk med den Palle Graatop, der 1597-98 var knyttet til Sorø kloster og på dets vegne de nævnte år lod optage tingsvidner, se ÆdA III (1868).355, jf. 307 (nr. 769). Om tilnavnet se DgP II.355. - (5) Birgittinerkloste-

ret Maribo kloster (opr. omkr. 1416) opretholdtes ved reformationen, dog opløstes snart efter munkekonventet. 1. oktober 1558 bestemte Christian III, at klosteret skulle være et frøkenkloster (Rørdam, Kirkelove I.517), og en ny fundats blev givet 7. juni 1596 (CCD III.11f.). Klosteret, hvis privilegier stadfæstedes 21. marts 1597 (CCD III.732), blev ophævet 1631, og ved gavebrev 30. november 1623 (Kr. Sk. I.420) skænkedes bygningerne til Sorø ridderlige akademi. – (6) Else Pallesdatter (Palnesdatter) (d. 1619), datter af rådmand i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554) og hustru Anna (d. 1580), søster til nedenn. kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583). Hun var 1. gang gift (1571) med nedenn. rådmand i Malmø Hans Graatop (d. 1576), hvis 3. hustru hun var, 2. gang med nedenn. byfoged i Malmø Jørgen Jensen Bornholm (d. 1597). – (7) Jørgen Jensen Bornholm (Borringholm, Borgholm) (d. 1597), nævnes som borger i Malmø 1559 og var 1568–87 byfoged sssts. Jf. Isberg II A.220. – (8) Udtrykket *medt uor egen steffning* betegner indstævning for den afdeling af rettertinget, hvor kongen (normalt) førte forsædet, i modsætning til udtrykket *vor og rigens stævning*, der betegner indstævning for den afdeling af rettertinget, hvor rigskansleren enten alene eller sammen med andre pådømte sager, jf. Secher, Rettertingsdomme I s. iiif. – (9) Se 766.2. – (10) Se 766.3.

(11) Ses ikke besvaret. – (12) Magister Wessel (Vedse) Pallesen (Palemonius) (d. 1583), søn af rådmand i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554) og hustru Anna (d. 1580) og broder til ovenn. Else Pallesdatter (d. 1619). Han blev 21. marts 1562 (Kanc. Br.) forlenet med kantorembedet i Lunds domkapitel. Ved skøde 25. februar 1565 (Kr. Sk. I.102) fik han det gods, som hans forfædre havde skænket til Christi Legems alter i Lunds domkirke. Ved gavebrev 4. september 1567 (Kr. Sk. I.112; Kanc. Br.) fik han kronens gård i Hunnerup (Knästorp s., Bara härad), der i årlig landgilde svarede 2½ pund korn eller 50 skæpper korn og 5 tdr. havre, der skulle lægges til den evige almisse, han påtænkte at fundere til de fattiges underhold. Han var 1. gang gift med Catharina Hermansdatter, datter af borgmester i Malmø Herman Cornelisen og Peiterker Jonasdatter og havde i dette ægteskab 3 døtre (Marine, Elisabeth og Anne), der vist alle døde ugifte. Gift 2. gang med Karine Ottesdatter, søster til borger i Malmø Lyder Ottesen og til rådmand sssts. Helmicke Ottesen. I dette ægteskab havde han den nedenn. datter Karine Wesselsdatter og formentlig også datteren Johanne Wesselsdatter. Hans enke blev 1588 gift 2. gang med den nedenn. borger i Malmø Jørgen Sørensen. Jf. Isberg II.146ff. – (13) Domprovst i Lund Folkvin Deynessen (d. 1423) skænkede 1412 (Rep. 1. rk. III nr. 5199) og 1415 (Rep. 1. rk. III nr. 5513) en del gods i Malmø, Falsterbo, Skanør og Lund til Hellig Legems alter i Lunds domkirke, som han tidligere på egen bekostning havde ladet bygge i ærkebiskop Jakob Geertsens tid, jf. Arild Huitfeldt, *Den Geistlige Histori* («Bispekrønike» (1660/1978) fol. X iiij. Der opstod senere strid med hans arvinger om denne godsgave, og ved ærkebiskop Peder Lykkes mægling blev 19. juli 1423 (Rep. 1. rk. III nr. 6035; Dipl. dioec. Lund. III (1900).22ff.) truffet en ordning, hvorved en del af godset blev tilbagegivet til arvingerne, medens resten skulle høre til Hellig Legems Alter, til hvilket Folkvins arvinger skulle have patronatsret. – (14) andrage, ansøge (Kalk. I.62b bet.2). – (15) Skøde 25. februar 1565 (Kr. Sk. I.102), jf. ovf. note 12. Godset omfattede en gård i Virke (Harjager härad), vikarieresidensen i Lund, 3 jorder og 1 gård i Lund samt i Malmø en gård med et stenhus. Det nævnes udtrykkeligt, at alle andre arvinger til dette gods var døde. – (16) Professor Hans Rasmussen Skomager (d. 1614). Han studerede 1572 i Rostock, sen. i Wittenberg, hvor han 1579 blev magister, 1580 extraord. professor ved Kbh.s universitet, 1582 professor pædagogicus, 1608 professor i matematik, 1603 i fysik, 1610 rektor magnificus. Han var 1. gang gift med Anna Pedersdatter (d. omkr. 1583), 2. gang 1553 med Karen Wesselsdatter (d. 1620), datter af ovenn. kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583). – (17) Karen Wesselsdatter, se foreg. note. – (18) Karine Ottesdatter, der 1. gang var gift med kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583), 2. gang (1588) med nedenn. Jørgen Sørensen. – (19) Jørgen Sørensen, borger i Malmø, 1588 gift med Wessel Pallesens enke, ovenn. Karine Ottesdatter. –

(20) Johanne Wesselsdatter, en ellers ikke kendt datter af ovenn. kantor, magister Wessel Pallesen.

(21) Forfædre (Kalk. I.750b bet.2). – (22) Rep. 1. rk. III nr. 5513. – (23) gives, overdrages (til) (Kalk. III.520b bet.2). – (24) Michel Wessel, borger i Malmø, svoger til ovenn. rådmænd Palle Jensen, se stamtavlen ovf. note 1. Han nævnes 1545–55 oftere på Malmø byting, se Malmø Rådstueprotokol (Stadsbok) 1503–1548 udg. af Erik Kroman (1965).222f., Malmø Stadsbok 1549–1559 udg. af Einar Bager (1972).4, 24, 39, 82, 84, 104, 134, 290. – (25) Anna (d. 1580), gift med rådmænd i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554), se stamtavlen ovf. note 1. – (26) Herefter udstreget *denn hans*. – (27) Magister Wessel Pallesens enke, Karine Ottesdatter, gift med Jørgen Sørensen, se ovf. note 18. – (28) ugift (Kalk. IV.645a). – (29) SkL 57. – (30) nævne (Kalk. III.203b bet.1).

(31) ødet (Kalk. II.344a). Jf. P. Laale nr. 1135: *then ær næsth at wærye, icke wil hæræ og SkL 57, ASun 21, VsJL A&O I.5, JL I.28*. – (32) Besiddelse, jf. lat. *possessio*. – (33) Oplysning, fremstilling (Kalk. IV.668b); *urang undervisning* kan bet. svig. – (34) Christian IVs hdf. 17. august 1596 § 35, jf. Frederik II's hdf. 12. august 1558 § 35 (DKH 99, 107). – (35) De private dombøger har *agtis*. – (36) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. – (37) Karen Ottesdatter, se ovf. note 18 og 27. – (38) 1534–36. – (39) Forlydende(r), efterretning(er) (OdS XXIII.1062 bet.1). – (40) Vel den nordiske syvårskrig 1563–70.

(41) Rigshofmester Eiler Hardenberg (d. 1565). – (42) Rigsråd Peder Bille (d. 1580) til Svanholm og Vallø. – (43) Herefter udstreget *vnderdanigst*. – (44) Ordet tilskrevet i marginen. – (45) Adkomst (Kalk. IV.358b) – (46) Ordet mgl. i forlægget. – (47) Sml. rettertingsdomme august 1528 (I nr. 63), 20 juni 1553 (I nr. 189) og 11. oktober 1599 (Secher, Rettertingsdomme I.266f.). – (48) aldeles, absolut (OdS XVI.896 bet.3.2). – (49) Hans Graatop (d. 1576), nævnes 1562 som borger i Malmø og forstander for altergodset, var 1571–75 rådmænd og købmand i Malmø. Han var gift 3 gange; 1. gang med Margrethe Kock, 2. gang med NN Jacobsdatter Holst, datter af borgmester i Lund Jakob Holst, og 3. gang med Else Pallesdatter (d. 1619), se ovf. note 6, der 2. gang blev gift med byfoged Jørgen Jensen Bornholm (d. 1597). Jf. Isberg II A.166. – (50) handlet, talt (Meyer.841a).

## 775 Rettertinget 30. juni 1598 (København)<sup>1</sup>

*Rettertinget underkender en af Oslo rådstueret afsagt dom, hvorved en mand mod sin benægtelse var dømt for ærekrænkelse, da han havde aflagt ed på ikke at have fremsat de påklagede ærekrænkende sigtelser, og da tingsvidne herom først var optaget 14 uger efter, at udtalelserne skulle have været fremsat. Intet hensyn taget til indstævntes påstand om, at sagen skulle have været indbragt for statholderen i Norge og ikke for rettertinget i Kbh.*

Hs.: HDDomb. nr. 14 (1595–98) p. 377ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Overskrift: Dom emellom Peder Lercke, borger vdj Opplo, paa den ene och Thøstel Baadten, laugmandt þammestedt, paa den anden þide.

Wy, Christian &c., gjøre alle uithterliggt, ath aar &c. 1598, thenn 30. junij, paa uortt rettherthing paa uortt slaatt Kjøbenhaffnn, ofueruærindiþ alltt raaditt<sup>3</sup>



wndthagen Peder Munck,<sup>4</sup> Axell Gyldenstiern<sup>5</sup> och Arrildt Huittfeldt,<sup>6</sup> for oþ wor skicket Peder Lercke, borger vdj uor kiøpstedt Opslo,<sup>7</sup> paa den ene och haffde medt uor egen steffning<sup>8</sup> for oþ j retthe steffndt oþ ellselig Thøstell Baardtsonn,<sup>9</sup> laugmandt<sup>10</sup> vdj Opslo, paa denn andenn þide och hannom tillthalitt for en dom,<sup>11</sup> handt for nogen thiidt forleden sidenn skall haffue dømtt emellom hannom paa denn ene och oþ ellselige Anders Niellþenn,<sup>12</sup> borgemester vdj uor kiøpstedt Opslo, paa hanns hustru søsterdaatter, Ingere Hans datter, hindis uegne paa denn andenn þide om ordt, þom en uedt naffn Hans Wiborig haffuer baade angiffuedt och uillde uinde Peder Lercke þin mund aff,<sup>13</sup> ath hanndt vdj druckenskaff och vdj sitt egitt huuþ skullde haffue thalldt, ath Peder Pederþenn aff Thønþberg<sup>14</sup> skullde haffue þagtt om for<sup>ne</sup> Ingere Hansþdaatter, dett hindis ære skullde wære forner, och hannom derforre skullde haffue dømppt for<sup>ne</sup> Peder Lercke fra þine iiii marck och ath stande en sex mandtz dom,<sup>15</sup> huilckenn hannom ochþaa er offuergangenn och dømppt, emedenn hans dom stander uedt þin fullde mact, wedt huilckenn hans dom for<sup>ne</sup> Peder Lercke formeener þig ath wære skeedt wrett och forkort,<sup>16</sup> och denn derfor bør macteløþ at uære och hannom plictig ath wære ath stande hannom till retthe for, huip<sup>17</sup> handt pa hans næring och biering<sup>18</sup> formedellst saadann hans affþagde dom kandt haffue liidt, effther þom handt den þags leylighed ydermere uiste ath beretthe.

Och j retthe lagde samme dom aff Opslow raadstuffue thenn 7. februarij a° 96, liudendes j þin besluttening:

Tha effther tillthale, giensuar, breffue och beuuiþning j retthe lagdis och denn þags leylighedt, och efftherdj Mats Joensþenn och Hanns Wiborg endnu ther for retthe uor deris proffue<sup>19</sup> bestandig och bekiende slig skiellord paa Inger Hansþdaatthers ath haffue hørtt aff Peder Lercke, som før er rørtt, och Peder [Lercke]<sup>20</sup> da ingen mandt haffde der tillstæde, huormedt handt kunde for<sup>ne</sup> Inger Hansþdaater slig last offuerbeuie, som handt hinder paaþagdt haffde, och inthet handt haffde effther þom hannom nochþom bleff tillspurtt, huor medt handt for<sup>ne</sup> proffe kunde driffue, saa och effther þom Norgis loug vdj mandhellge ballck 23. capitell formellder.<sup>21</sup> Om nogenn skyllder mandtz quinde, søster eller daatter ath haffue liggitt medt manne, det skall ingen føllge, wden hannom føllger hiemells quæde<sup>21</sup> vinde, bleff derfor þaa for retthen affþagdt, ath Peder Lercke bør ath bøde till konng: Mayt: for þin munndt och stande Anders Niellþen paa for<sup>ne</sup> Inger Hansdaatters uegne en sex mannds dom, for handt hinde slig wanære haffuer tillagdt och jcke beuie kunde, þom dett þig burde, som þamme dom j þig sellff jndholder.

Och beretthe, ath for<sup>ne</sup> laugmand haffde effther nogenn windisþyrdt, som

haffde hannom paavunditt nogen ordt, handt skullde þagtt om en pige uedt naffn Jnger Hansdaatter vdj þin druckenskaff, ath en karll skulle þig haffue berømmitt<sup>22</sup> ath haffde beliggitt hinde, huilcke ordt handt for retthen haffde benectitt, och jcke heller handt dennom for dom eller rett haffde hinde tillþagtt, jcke heller paa fersk foedt uor derfor tillthalitt, men 14 vger effther dett skullde wære skeedt hannom paasagdt, och for<sup>ne</sup> laugmandt dog haffde dømtt hannom fra ære och lempe,<sup>23</sup> handt och þidenn effther þamme dom er aff vj mendt baade dømppt fra sitt godtz och ath bliffue vdj þaadan forsmædelþe, som handt hinde tillagdt haffde, huor vdj handt meente þig wrett ath uære skeedt. Och þatthe vnderdanigste vdj retthe, om þamme laugmandtz dom saa uell þom huiþ dom hannom der effther offuergangitt er, jcke bør macteløþ ath bliffue.

Ther emod ath suarre uor her i retthe møtt for<sup>ne</sup> Thøþtell Baardþens fulldmectige, Raþmus Jacopþenn, och j retthe lagde hans skriffthelig giensuar, wdj huilcken handt formeenthe þig effther Norgis loug ath haffue dømtt och besuergit<sup>24</sup> þig ofuer for<sup>ne</sup> Peder Lercke, ath handt haffde hannom hidt for oþ jndsteffndt och jcke for uor statthollder i Norge,<sup>25</sup> rigens cantzeler och andre gode mendt. Och effther slig leylighed satthe for<sup>ne</sup> Raþmus Jacopþenn vdj retthe, om þamme laugmandtz vdgiffne dom jcke burde uedt mact ath bliffue.

Medt flere ordt dennom der om emellom uor.

Tha effther tillhale, gienþuar och den þags leylighed sagde uij der paa saalediþ aff for retthe, ath efftherdj for<sup>ne</sup> Peder Lercke jcke haffuer for<sup>ne</sup> Jnger Hansdaatter sligtt tillþagtt eller hinde nogitt werligtt paatheedt,<sup>26</sup> men befindis ath skall uære hannom paavunditt xiiij vger effter, handt sligtt skall haffue wdj druckenskab sagtt, handt och dett for retthenn saa uell som endnu uedt þin høgiste eedt beneceter, och for<sup>ne</sup> uor laugmandt sligtt wanseett haffuer dømtt hannom fra þin ære, och handt der effther er dømtt fra þitt godtz och till ath uære vnder denn þamme forsmædelþe, handt hinde tillagdt haffuer, da er hannom der vdj skeedt wrett, och þamme domme bør macteløþ ath bliffue och for<sup>ne</sup> laugmandt plictig ath stande hannom derfor till rette och jgiengiffue hannom þin kost och thæring.

Datum ut supra.

(1) Norske sager blev kun sjældent indstævnet for rettertinget i Danmark. Når kongen ikke var i Norge, fik nogle rigsråder fuldmagt til i hans navn at holde retterting dér og afsige domme. Disse domme er indført i en særlig række af norske dombøger. Undtagelsesvis blev dog sager som i det foreliggende tilfælde indstævnet for rettertinget i Danmark, og sådanne domme findes da anført i Herredagsdombøgerne eller Rigens dombøger. I dombog nr. 14 (forlægget) findes således 8 norske sager. Disse er ikke refereret i Sechers Rettertingsdomme, se anf. v. l. xvii. – (2) Dette (Bergen UB 251), der urigtigt er dateret 23. juni, er afskrift af dombrevet, da det har kongens fulde titel og navnene på samtlige dømmende rigsråder. – (3) Om rigsrådets medlemmer se

774.3. - (4) Peder Munk (d. 1623) til Estvadgård m. m. Han var 1559-62 hofjunker, deltog i toget til Ditmarsken 1559 og i den nordiske syvårskrig, fra 1567 som flådens øverstkommanderende, blev 1590 rigsråd, fik 1576 titel af rigsadmiral, var 1588-93 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 rigsmarsk, opgav 1608 på grund af alder (74 år) sit sæde i rigsrådet og sine forlener. - (5) Axel Gyldenstjerne (d. 1603) til Irup, Lyngbygård (Liungbygård) m. m., søn af rigsråd Knud Pedersen Gyldenstjerne (d. 1556) og Sidsel Ulfstand (d. omkr. 1575). Han rejste 1562-63 i Tyskland og Frankrig, blev hofsinde, var 1579-85 landsdommer i Skåne, blev 1581 rigsråd, 1588 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1588-1601 statholder i Norge og lensmand på Åkershus. Han var gift med Karine Gyldenstjerne (d. 1596), datter af biskop Knud Henriksen Gyldenstjerne (d. 1566) og Jytte Pødebusk (d. 1573) og søster til rigsråd Preben (Predbjørn) Gyldenstjerne (d. 1616) til Vosborg. - (6) Se 771.7. - (7) Oslo. Under syvårskrigen blev byen 1567 brændt, dels af borgerne, dels af svenskerne. Den genopførtes, men brændte påny 1624, og byen blev herefter flyttet til Akershus' vold. Den ny by blev grundlagt 27. september 1624 af Christian IV og fik navnet Christiania, mens Oslo blot blev en forstad, der 1857 indlemmedes i Christiania. Ifølge stortingsbeslutning juli 1924 skiftede byen navn til Oslo fra 1. januar 1925. - (8) Se 774.8. - (9) Tjøstel Bårdsen (d. efter 1604) af adelsslægten Handingsmand (af linjen Hartgenger eller Rosensværd, jf. Nyt da. Adelslex.113) til Blekengård, Fåberg, Hafslund og Grettens, søn af sognepræst Bård Rolvsen (Rolfsen) til Østby (d. omkr. 1572) og Karine Tjøstelsdatter (d. 1584). Han fik 1577 bestalling som skibshøvedsmand, tiltaltes 1578 for et i Oslo begået drab, blev 1585 el. 1586 lagmand i Oplandene, 1593 udnævnt til lagmand i Oslo, 1595-97 forlenet med Fornebu. Jf. DAA 1896.172; Norsk slekthistorisk tidsskrift XV (1956).204; Samlinger til Det norske Folks Sprog og Historie I (Christiania 1833). 429ff. - (10) En *lagmand* var i Norge en embedsmand, hvis opgave det var efter anmodning at meddele orskurd, s: udsagn om gældende lov og ret i anvendelse på konkrete retstilfælde, og på tingene at vejlede dommerne. Da lagmanden herved reelt blev den egentlig afgørende, fortrængte hans orskurd på landet i stor udstrækning bygdetingets domme, mens hans deltagelse i købstæderne bevirkede, at man lod appellen forbigå det også af lagmanden ledede lagting og indbragte den direkte for kongens ret. Først ved fdg. 6. august 1607 blev det forbudt lagmanden at sidde til doms på bytinget sammen med borgmestre og råd. Om lagmand se i øvrigt Brandt, Retshistorie II.181ff. og Torfinn Tobiassen i Kulturhist. Leks. X. (1965).153ff. -

(11) Ordene *for en dom* er i forlægget gentaget og derefter overstreget. - (12) Anders Nielsen (d. omkr. 1600), søn af skipper Niels Jørgensen Frendesonius (d. 1549) og Hilleborg Jonsdatter. Han var 1585 rådmand i Oslo og 1589-1600 borgmester ssts. Han var broder til Oslobispen, mag. Jens Nielsen (d. 1583), til sognepræst i Sande i Vestfold Christoffer Nielsen (d. 1565) og til Lauritz Nielsen (»Kloster-Lasse«) (d. 1622), der konverterede til katolicismen og virkede for dens genindførelse. Jf. Edv. Bull, Kristianias Historie I (1922).472f.; S. H. Finne-Grøn i Norsk Tidsskrift for Genealogi I (Christiania 1910).41f. - (13) *uinde ... bin mund aff* (el. *fravinde en sin mund, vidne paa ens mund*) bet. føre vidner mod, hvad nogen har sagt uden for retten og derved afskære hans benægtelse (Kalk. III.143a). Jf. GdD I.244 (1557), III.308 (1578), P. Syv, Danske Ordsprog II (1688).332: *ingen kan vind e en sin mund fra*, DL 1-13-21: *vidne paa ens mund*. Jf. Kolderup-Rosenvinge i GdD I.xxvi, Stemann, Retshistorie.197, Matzen, Offentlig Ret II.103. - (14) Købstaden Tønsberg på Oslofjordens vestside. - (15) Ifl. Magnus Lagaböters landslov, der optog Frostatingslovens bestemmelser om ærekrænkelser og om bevisførelsen i sådanne sager, bestemtes, at den skyldige skulle straffes efter 6 mænds dom, hvorved straffen kunne gradueres efter krænkelens grovhed, og desuden bøde 4 mark til kongen. I Christian IVs norske lov 4. december 1604 III.21 tilføjes, at den pågældende skal »blive en Løgnere derfor«, hvorved man lovfæstede den samme infami, der i Danmark var knyttet til tremarksboden, jf. Brandt, Retshistorie II (1883).37, men som allerede var gennemført i retspraksis, jf. om dommen

ndf. Om ældre norsk rets regler om ærekrænkelser se Brandt, Resthistorie II.88ff. - (16) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (17) Bergen UB 251 tilføjer *schade*. - (18) Næring(svej), underhold (Kalk. I.211b bet.2). Forb. *næring och biering* alm. i datidens sprog. - (19) Vidnesbyrd (Kalk. III.515b). - (20) Navnet mgl. i forlægget; indføjet efter Bergen UB 251.

(21) ML landslov IV Mandhelgebolken kap. 23 (R. Keyser og P. A. Munch, Norges gamle Love indtil 1387 (Christiania 1848).68f.). - (22) Loven har *heimilskuiðar vitne*: vidnesbyrd om, hvad der fortælles el. hvilket rygte, der går om en i hans hjembygd (Fritzner I.769b). Man forstod derved et vidnesbyrd af 10 mænd, hvoraf 2 skulle sværge, og de 8 bekræfte deres ed om, at de havde hørt rygte om, at den sigtede havde gjort sig skyldig i det påsagte, jf. Brandt, Resthistorie II.93. I Christian IVs norske lov 4. december 1604 har man misforstået heimskviðar vidnet, der er blevet til: bevis for beskyldningens sandhed. - (22) beråbt sig på (Kalk. I.162b). - (23) Ære, gode navn og rygte (Kalk. II.780b bet.4). - (24) besværede (Kalk. V.91a). Om sammenblandingen af *besvæрге* og *besvære* se Kalk. I.185a. - (25) Statholder i Norge var da Axel Gyldenstjerne (d. 1603), jf. ovf. note 5. - (26) beskyldt for (Kalk. III.545a).

## 776 Tilforordnede råder 7. juli 1598 (København)

*En væрге dømmes til at gøre sine myndlinge regnskab for værgemålet indtil den dag, han frasagde sig værgemålet, og til at fremskaffe jordebøger over arvegods, fortegnelser over løsøre, der ved arv er tilfaldet myndlingene, samt til for retten at indtale deres krav på jordegods m. v.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 834,2° nr. 45 (findes yderligere i 1 hs.).

Ingen overskrift og ingen regest i registeret, der kun er ført frem til og med dom nr. 41.

Wij effterschreffne, Manderup Paßberrig<sup>2</sup> thill Hagisholm,<sup>3</sup> Hendrich Belluf<sup>4</sup> thill Spøtterup,<sup>5</sup> ombedit i erlig och welbiurdig mandt Mouritz Styge<sup>6</sup> hans sted, Jacob Sefelldt<sup>7</sup> thill Wisborig,<sup>8</sup> Prebiørnn Gyldenstiern<sup>9</sup> thill Vopborig,<sup>10</sup> Eske Brock<sup>11</sup> till Estrup,<sup>12</sup> Hans Lindenow<sup>13</sup> thill Øsløff<sup>14</sup>, thilltagenn wdj erlig och velbiurdige mand Knud Brahe<sup>15</sup> hans stedt, Niels Skram<sup>16</sup> thill Wrrup<sup>17</sup> och Eske Billde<sup>18</sup> till Ellinge<sup>19</sup>, thilltagen i erlig och welbiurdige mand Ølrich Sandbierig<sup>20</sup> [hans]<sup>21</sup> sted, gjør vitterligt, dett<sup>22</sup> vij haffuer bekomitt kong: Mayt:, alles voris naadigste herris och kongis schriffllig befallning, dateritt Hadersleffhuß neruerendis aar, thend 27. martij, jndholdendis: Epther som der begiffuer sig adskillige jringer<sup>23</sup> j mellom erligh och welbiurdig mand Otte Banner<sup>24</sup> thill Giepingholmb<sup>25</sup> paa sin egne och hans søsters, jomfrue Pernelle Banners,<sup>26</sup> wegne, som hand er verge for, Niels Kaaß<sup>27</sup> thill Bierckels,<sup>28</sup> Christoffer Kraufføe<sup>29</sup> thill Egholmb<sup>30</sup> och Erich Billde<sup>31</sup> thill Thierritt<sup>32</sup> paa dieris høstruers vegne paa

denn enne och erlig och welbiurdige mand Johan Rud<sup>33</sup> thill Møgillkier<sup>34</sup> paa den anden side om vergemaaell med sin thilbørlige beskiedt och leglighedt, som for<sup>ne</sup> Johan Rudt for denom hafft haffuer, med huiß anditt omstendighed sig der wdj begiffuer, och thillholder oß same kong: Maytt: befallingh, vj begge partter for oß schulle jndsteffne och der wdindenn all leglighedt grandgiffueligen forfare och sidenn denom om alle hueß jringer om for<sup>ne</sup> vergemaaell och ellers i ander maader om gaffue breffue eller andett emellom ere eller jndfallede kand, [oc]<sup>35</sup> dem thill mindellighed jmellom forhandle eller ved dom och rett denom adskille, saa dj engangh for alle kand kome der medt thill en endellig ende, effter som same kong: Maytt: befallning vittløfftelligen der om formelder, saa haffuer for<sup>ne</sup> guode mend ephther woris wdgifne steffning i dagh, som er thend 7. julij anno 98, for oß møtt wdj rette och kiendis denom loughlig att uerre steffnitt.

Och for dett første beretted for<sup>ne</sup> Otte Banner och hans suoger,<sup>36</sup> att der Gud allermechtigste ved dødenn bortt kallit sallige Otte Banner,<sup>37</sup> daa bleff Johann Ruedt hans och hans søsters och dieris høstruers lauguerge och formentte hanom der for ephther lougenn pligtig att were att giøre dennom rede<sup>38</sup> och regenschab, jndthill hand thet sig loughligenn fra sagde, som the formentte thill anno 1595.

Huor thill for<sup>ne</sup> Johan Ruedt beretted, att sallig Erich Banner<sup>39</sup> hanom wbeuist<sup>40</sup> haffde jndraggitt paa Gießingholmb aar 91 och vnder sin heffdt annamitt gaard och guodtz och effter sin villie gaardtzens och guodtzens jndkomst med handlett.<sup>41</sup> J lige maade schall och Erich Banner och hans søskinde<sup>42</sup> a° 93, thend 13. septembris, skifft och deeltt dieris løßøre paa Giesingholmb denom emellom, hanom aldiellis vaffuist, huilckett hand med vnder-schreffne och forseglede register will beuße. Och formenthe ther aff noch som att forstaais, Erich Banner same wergemaaell att haffue sig thilltagitt och hanom der for icke att were pligtig at giøre regenschab for den deell, Erich Banner sauell som enn partt aff hans søskinde aff goedzitt haffde opborritt, mens hanom for regenschaffitt imidllerthid burde frie att uerre.

Huor jmuodt for<sup>ne</sup> Otte Banner och hans suoger berette, att der thieris sallige broder<sup>43</sup> aff Thyslandt<sup>44</sup> er hiembkommen, kunde de icke benecte, hand jou var dragenn thill gaardenn, dogh schulle icke befindis Johan Rued thill hanom same vergemaaell att haffue offuerleffueritt; och i rette lagde itt Johann Ruedtzs thilbudt, datteritt Gießingholmb thend 7. julij a° 95, jblantt anditt formellendis, disligiste och weyrer<sup>45</sup> denom wdj att lade forhørre<sup>46</sup> fougdernis regenschab. Da ved ieg mig icke lenger nogett att vill haffue med nogitt dieris goedtz eller vergemaaell att befatte, som same thilbud videre om formelder.

Noch i rette lagde fire Johan Rudtz beußer. Den første och andenn wnder datto

1592, formelendis om nogenn haffre, mangh<sup>47</sup> och brød, Hans Vest i Laigaardt<sup>48</sup> effter Johan Ruedtz befallning thill Hagenschow<sup>49</sup> schulle forschicke. Det thridie och fierde vnder datto 93 i lige mehningh formelendis. Noch en frue Anne<sup>50</sup> Johan Ruedtz beuiß thill for<sup>ne</sup> Hans Vest vdgifffuitt, dateritt anno 93, thend 26. nouembris, formellendis paa halff tholffte daller, hunn aff hannom haffde annamitt, huilchett wdj hans regenschab schulle bliffue hannom quitteritt. J lige maader i rette lagde thrende quittandtzer, Jffuer Hanßen, fougitt paa Møgillkier, till for<sup>ne</sup> Hans Vest vdgifffuitt, de thuende vnder dato 91, formellendis paa een och thyffue gies, sex faaer, nij lamb, den andenn paa halffanden leest<sup>51</sup> biug, hand paa hans hoßbondis vegne aff for<sup>ne</sup> Hans Vest anamitt haffde, thend thredie vnder datto 92, formellendis pa fyrrethiffue och otte gieß, thyffue och sex lamb, som same quitandtzt widere om formelder.

Fremdiellis i rette lagde enn opsettelse thill Viborrigh landtzthing den 31. januarij anno 96 vdgifffuitt, formellendis da paa for<sup>ne</sup> landtz thing var skickett erligh och welbiurdig mandt Johan Rudt thill Møgillkier, høffuittmand paa Bøffling,<sup>52</sup> hans vipe<sup>53</sup> bud Søffrenn Jenßen i Estrup<sup>54</sup> med en sex wgers opsettelse, formellendis hanom da att haffue i rette steffnett Vogenn Hanßen i Salthum,<sup>55</sup> for hand haffde dømpd hanom fra rigens eskning, som hand offuer erligh och welbiurdig frue Christendtze<sup>56</sup> Biørnn Kaaßis<sup>57</sup> thill Huettbou<sup>58</sup> herretztz thing begyndt haffde, for enn gaardt i Vester Hiermisleff,<sup>59</sup> som same opsettelse videre derom formelder, huilckenn gaard dj berette denom paa arffs wegne med lodt att were thillfaldenn.

Och effterdj Johan Ruedt same vergemaall icke før a° 95 fra sig sagt haffde eller och loughigenn sig der med fraa skildt, och saa med hans egenn sauell som med hans høstruis och fogdis quittandtzer beuißis, hanom aff dieris thienere, sidenn dieris broder och suoger, Erick Banner, anno 91 er hiemb kommen, baade pending och anditt annamitt, och epther quittandtzeres lydelße der for quittertitt, i lige maader hafft dieris guodtz wdj forsuar, som med landtzthings opsettelse beuist er, sette de vdj alle rette, om Johan Ruedt icke pligtig er thill anno 95 for same vergemaall och regenschab att staae denom thill rette, saa witt enn werge pligtigh ehr. Dogh hueß [louligenn]<sup>60</sup> beuisis kand, dieris broder eller de opeboritt eller paa gaarden fortheritt haffuer, waare de offuerbødigh wdj regenschabit att quittere.

Med flere ord och thalle denom der om emellum war.

Da effter thillaell, gienþuar och den sags leglighedt, saa och effterdj att Johan Rudt epther loughenn haffuer weritt Anders Banners børns verge, och icke hand beuißer med nõyacktig quittandtzt att haffue fra sig anttuorditt same verge-

maaell, disligiste och saae effterdj thet beuþis med adskillige quittandtzer, att hand haffuer opeboridt landgille aff Anders Banners børns guodtz, sidenn Erich Banner er hiemb kommen thill Gieþingholmb, disligeste ochsaa er beuist med ett thilbud med Johan Ruedtz egenn handt wnderschreffuitt, lydendis att Johan Ruedt icke lenger ville befatte med nogett dieris guodtz eller vergemaall jndtill thend thid, som same thilbud videre jndholder, sameledis er beuist med en landtzthings opsettelse aff Viborrig landzthing, att Johan Ruedt haffde thill Viborrig landtzthing ladett suare for Anders Banners børns thiener, siden Erich Banner er hiemb kommen, saa wiste wij eþther slig leglighed icke andet der om at sige, end for<sup>ne</sup> Johan Ruedt bør att gjøre Anders Banners arffuinge rede och regenschab for jndtheft och wdgifft, som hand paa dieris vegne haffuer opeborritt och vdgiffuitt, jndthill det aar anno 1595, paa huilckenn thid hand eþther for<sup>ne</sup> wnderschreffne thilbudtz liudelse haffuer affsagt sig same vergemaall. Men effterdj dett befindis, att Erich Banner sauell som flere aff Anders Banners børnn och suogre haffuer wdj adskillige maader opborritt och paa gaarden fortheritt, tha bør dett Johan Ruedt wdj regenschabitt att gaaett gjøris och hanom der for att quitteris.

For dett anditt thillthallitt dj for<sup>ne</sup> Johan Ruedt och formentte, effterdj hand eþther sallig Otte Banner haffde annamitt dieris guodtz vnder sitt vergemaall, tha schulle hand pligtig vere ved rigtig och wnderschreffne jordebogh<sup>61</sup> paa alle dieris goedtz thill dennom att leffuere, sauell paa dett, dennom paa arffs wegne siden Otte Banner ved dødinn affgiick er thillfaldenn som paa thet, hand eþther Otte Banner annamitt.

Huor thill for<sup>ne</sup> Johan Ruedt gaff for suar, der hannom ingen wnderschreffne jordebogh bleff leffueritt, huor for hand formentte sig icke pligtig att vere att leffuere thet fra sig, som hand icke annamitt haffde. Medens paa hueþ goedtz, hand vnder sitt vergemaall annamitt, waar fogderne her thillstede, som jordebøggernne med dieris regenschab thillstede haffde. Da eþther den sags leglighed wiste wij icke anditt for rette at sige, end eþtherdj for<sup>ne</sup> Johan Ruedt er pligtig at gjøre dennom rede och regenschab som enn verge thill anno 95, da bøer hand och saa thillstede førre<sup>62</sup> och fra sig anttuorde enn klar<sup>63</sup> jordebogh paa saa møgitt goedtz, hand annamitt, der hand bleff dieris verge, eller denom och arffuelligenn thillfaldenn midler thid, hand wor dieris werge.

For dett thredie beretted de, att midler thid Johan Ruedt haffuer veritt hans och dieris høstruers vergie, tha schal denom adskillige løbøer pa arffs vegne vere thill faldenn och formenthe hannom der for pligtig att uere same løbøre mett klar register thill dennom att leffuere.

J lige maade beklagede denom icke att haffue bekomitt dieris eydombs breffue, formentte der for Johan Ruedt och pligtig att vere denom fra sig att leffuere.

Huor thill for<sup>ne</sup> Johan Ruudt berettet, at hueß løbøøer dennom aff rette thillkommer, och hand icke fra sig haffde leffueritt, ville hand lade dennom bekomme, saa witt hand aff rette burde. Men huad dieris jorde breffue belangett, berette hand schulle findis wdj breffue kamerett paa Gießingholmb. Och ephtherdj de sielff haffde gaardenn vnder dieris heffdt, kunde dj breffuenn anname, naar denom gaatt siunthis.

Tha ephther den sags leglighedt viste vij icke andit der om at sige, end ephtherdj Johan Ruedt er thill dømp<sup>t</sup> att giøre denom regenschab for opbørøøell aff godtzitt, da bøer hand och saa at giøre dennom regenschab for, huiß løbøøer som denom arffuelligen er thillfaldenn, sidenn hand bleff dieris verge, saa och att offueranttuorde thill denom huiß eydombs breffue, som dennom meth rette thillhørde, och hand paa dieris wegne annamitt haffuer.

For det fierde berette, thet handtz och dieris høstruers farbroder, Otte Banner, schall haffue giffuitt denom Asdall gaardt<sup>64</sup> med mere guodtz och dett Johan Ruedt paa dieris wegne, baade guodtzitt och gaffue breffuitt, offuer anttuordett, for menntte der for, ephtherdj same gaardt och guodtz denom giffuitt er, och Johan Ruedt dett paa dieris vegne annamitt, formentte de hannom pligtig att vere samme gaffue breff thill denom att leffuere. J lige maade thend kong: Maytt: domb,<sup>65</sup> som om samme gaffue dømp<sup>t</sup> er.

Huor thill for<sup>ne</sup> Johan Ruedt suarede och formentte sig icke pligtig att vere samme gaffue breff fra sig att leffuere, fast mindre den kong: Maytt: domb, som der offuer dømp<sup>t</sup> er, ephtherdj hand inthed andit i de maader haffde at lege<sup>66</sup> emellom sig och sinne søster børnn, om dj hannom i saa maader wille thiltalle.

Tha ephther den sags leglighedt haffde wij affsagt for rette, att effterdj Otte Banner haffuer giffuitt hans broder børnn same gaardt och guodtz, och thet gaffue breff Johan Ruedt paa dieris vegne anttuorditt, da bøer Johan Ruedt same gaffue breff thill denom att leffuere. Men huad den kong: Maytt: domb belanger, som offuer samme gaffue dømp<sup>t</sup> er, thaa effterdj Johan Ruedt giffuer thillkiende, hand icke anditt haffuer i de maader att forsuare sig med, om hand aff hans søsterbørnn der for bleff thilltallt, end med same domb, da bøer hand [att]<sup>67</sup> forschaffe denom enn clar och rigtig forseglitt vidj<sup>68</sup> aff samme domb.

For det fembtte thilltalde de for<sup>ne</sup> Johan Ruedt for nogett goedtz, som dieris sallige farbroder, Anders Banner, vdlagde thill Mouritz Podebusk<sup>69</sup> for hans anpartt wdj Jensgaardt<sup>70</sup> ephther enn forføllning, for<sup>ne</sup> Mouritz Podebusk offuer sal-



lige frue Pernelle Oxee<sup>71</sup> begynntt haffde, huilcken gaardt Johan Ruedt allenne nu haffuer. Och formentte hannom der for pligtig att vere att wdlegge denom skiell och fyldist for, hueß dieris fader wdlagt haffuer videre, end som hans annpartt vj same wdlegh aff rette kunde thillkomme.

Huor thill Johan Ruedt haff thillkiende, thet hand vdenn domb i de maader war offuerbødigh, saa witt hannom for hans anpartt med rette thillkom, att wille vdlegge.

For det siette thilltalde de for<sup>ne</sup> Johan Ruedt for denn arffue partt, denom ephther affgangenn frue Zitzell Oxee<sup>72</sup> effter enn conntragt, som jmellum Johan Ruedt, hans suoger<sup>73</sup> och søskindt giortt erre, med rette vaar thillfaldenn. Och effterdj Johan Ruedt, midler thid same arffue er thilfalden och skifft, waar hans och hans søsters och dierris høstruers verge, formentte de hannom pligtig att were samme arffue partt, saa witt denom ephther contractenn med rette thillkomer, paa sin bekostning att jndthalle. Och i rette lagde same conntragt, formelendis ord fra ord som effter følger:

Wy effterschreffne, Johan Rued, Knud Ruedt<sup>74</sup> thill Møgillkier och Seebye-gaardt,<sup>75</sup>[Hendrich]<sup>76</sup> Gyldenstiernn<sup>77</sup> thill Aagaardt,<sup>78</sup> Anders Banner thill Gieþingholmb, paa woris høstruers vegne, Doritte Ruedt<sup>79</sup> och Mette Ruedt,<sup>80</sup> jomfrue Pernelle Rued<sup>81</sup> kiendis och gjører alle vitterligt med dette wortt obne breff, att vij alle med woris frie villge och welberaadt hou haffuer nu beuulgitt och samtygt huer andenn for den møgenn huldhed<sup>82</sup> och throuhiedt, som vij haffuer althid befundenn aff hin andenn, och der som der falder nogenn arffue enthenn effter wor fader eller moder eller ephther vore brødre eller søster eller i nogenn andre maader om hueß arffue, som falde kandt, enthenn i jordegodtzs, guld eller sølff, pending eller løþøer, och huad helst thet were kand, da haffuer wij sambtyckett och beuulgitt, att huilckenn aff oþ, som døer och lader børnn ephther sig, da schall vore børnn staae wdj wor stedt, lige som wij sielff personlig wdj liffue war, och anname alle hueß arffue, der falde kandt, lige som wi sielff leffde; dette haffuer wij beuulgitt och samtyckett hinn andenn for oþ och alle wore rette arffuinger, att saa wdj alle maader wdbrydelligenn holdis schall wdenn all hinder, list eller nyefundt<sup>83</sup> eller nogenn behielpninng<sup>84</sup> i nogenn maader, saa bepligte wij oþ och alle wore rette arffuinger at holde alle for<sup>ne</sup> punckter och artickler, som forskreffuitt staa, paa voris guode throu och loffue. Till ydermere foruar-ringh, att saae fast och wbrødelligenn holdis schall, thrøcker wij woris zingenetter nedenn for dette wort obne breff, wnderschreffuett med woris egenn handtt. Dattum Møgillkier, thend 30. dagh septembris aar Mdlxxvij. Johan Ruedt med egenn handt paa min egenn och min søster Pernellis vegne, Knudt Ruedt

Ottepen med egenn handt, Hendrich Gyldenstiernn thill Aagaardt egen handt, Anders Banner med egenn handt.

J lige maade och saa berette denom ephther affgangenn Otte Banner att schulle verre nogenn arffue faldenn, som der paa er nogenn laader fremblagt, och dog beklagit, enn partt aff godtzitt denom icke effter følger. J lige maader dieris anpartt wdj dett forlehning goudtzs, sallig Erich Lycke<sup>85</sup> med forlehnntt vor, skulle dennom der wvindenn icke heller skie skielltd, och formentte, effterdj Johan Ruedt war werge, der same arffue faldt, hanom da pligtig at were same godtzs att jndthalle, som denom i saa maader icke ephtherfølger.

Huor thill for<sup>ne</sup> Johan Ruedt suarede, att huad den conntragt belanger, berette hand sligt aff hannom, hans søskind och suoger att uere beuilgitt, dog med slig willkor, att enn huer aff dem wdj lige maade schulle bekomme nøyacktig forsickringh; och formentte, effterdj hans affgangenn suoger, Anders Banner, dett icke haffde effterkomitt, och der paa giffuitt hannom foruaringh,<sup>86</sup> daa kunde denne contract icke verre eller aktis endelige och i saa maader komme hannom thill skade. Huad den andenn artickell belanger, om thet guodtz, som denom icke ephtherfølger, formentte hand, ephtherdj di nu sielff haffde anttagitt dem dieris guodtz och thet skifft och diellt denom jmellom, formentte hand denom sielff pligtig at were att jndthalle hueß denom wdj saa maader kunde verre skiedt for kortt.

Med flerre ord och thalle dennom der om emellom var.

Da ephther den sags leglighedt viste vij icke anditt der om att sige for rette, end ephtherdj der beuipis med enn conntragt, som er gangenn emellom Johan Ruedt och hans suoger och syskindt om huiß arffue, som dennom kunde thillfalde, skulle dieris børnn threde vdj foreldernis stedt i arffue, lige som dieris forelder sielff leffde, och same conntragt endnu stander veedt sin fuldmagt, thaa wiste vij icke andett der om att sige, end ephtherdj Johan Ruedt haffuer hafft wergemaallitt, denn thid arffuenn er faldenn, da bøer hand paa sin søsterbørnns wegne att indthalle, hueß arffue laadt, som dennom meddeler thid med rette thillfaldenn er.

For dett siste thillthallitt de for<sup>ne</sup> Johan Ruedt for dieris sallige faders gaardt her wdj Kiøbenhaffnn,<sup>87</sup> huilcken sallig Jørgenn Roøenkrantzis<sup>88</sup> arffuinger ephther Johan Ruedtz samtycke dennom thillholder. Och formentte Johan Ruedt pligtig att were att indfrie denom same dieris gaardt jgienn weedt denn weer<sup>89</sup> och priß, hand vor, der hand samtycke Jørgenn Roøenkrantzis denn at beholde.

Huor till for<sup>ne</sup> Johan Ruedt suarede, dett hand ephther nogen guode mendtz vnder handllingh beuilgitt Jørgenn Roøenkrantz same gaardt for femb hunder daller, dogh med slig beskiedt,<sup>90</sup> att naar hans søsterbørnn opuoxtte, och hues de

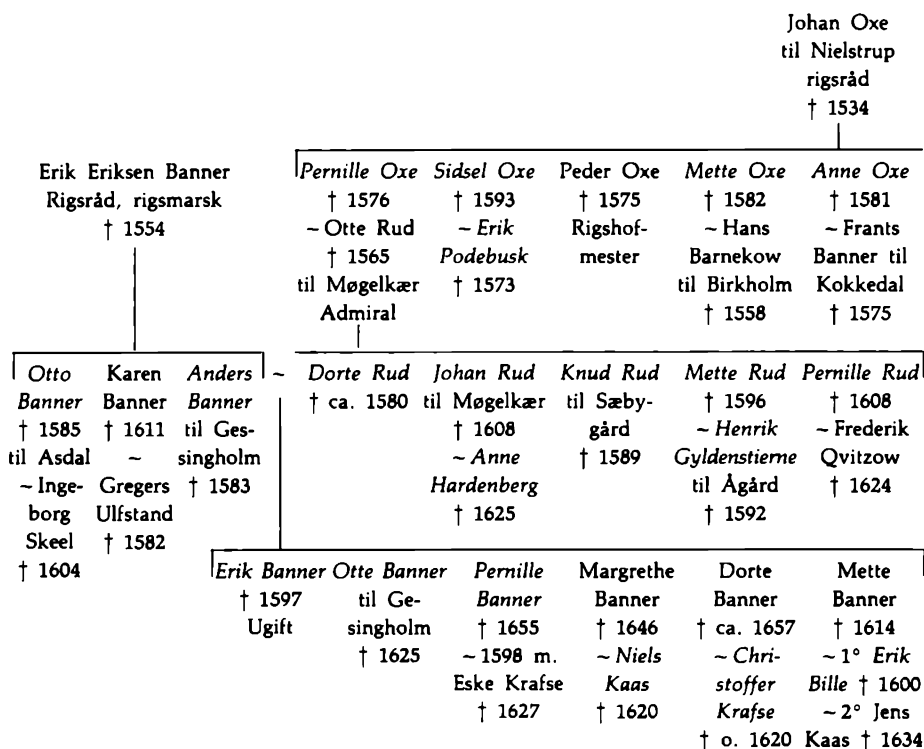
da med same forhandling icke nøyes willde, da schulle de [den]<sup>91</sup> gienn thill ett giennkiøb bekomme; dog hueþ Jørgenn Roþenkrandtz loedt der paa forbygge,<sup>92</sup> schulle erlegges, førennd hand same gaardt schulle frastaae.

Da epher denn sags leglighedt haffuer vij saa omkiendt for rette, thedt Johann Ruedt er pligtigh same dieris gaardt jgenn att indfrie och Anders Banners arffuinger att bettalle, hueþ bygning Jørgenn Roþennkrandtzs der paa effter danne-  
mendtzs vorderringh antuendett haffuer

Till vindisbyrdt wnder woris forseglingh.

Dattum Kiøbenhaffn vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af følgende oversigt:



(2) Se 765.3. - (3) Se 765.4. - (4) Henrik Below (d.1608) til Spøttrup. Han studerede i 3 år ved universitetet i Rostock, kom 1555 i tjeneste hos hertug Albrecht af Preussen, blev 1564 hofsinde hos hertug Johan Albrecht af Mecklenburg, 1568 mecklenborgsk hofråd, tog 1575 ophold i Danmark, blev s.å. hofsinde og sen. hofmarskal, 1579-85 lensmand på Koldinghus, 1581 rigsråd, 1584-92 på Skivehus, 1592-96 på Hald, 1596-97 på Tranekær, 1597-1608 på Kalø. Han var gift

med Lisbeth Skram (Fasti) (d.1600), datter af rigsråd Laurits Skram (d.1587) til Hastrup og Maren Bille (d.1607). - (5) Hovedgården Spøttrup i Rødding s. og h. - (6) Se 768.1. - (7) Jacob Seefeld (d.1599) til Sostrup, Visborg, Skærvad m.m. Han var 1565-68 hofjunker, blev 1581 rigsråd og stiftslensmand i Århus stift, var 1583-99 lensmand på Mariager kloster, 1595-96 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1598 hofmester hos dronning Anna Cathrina. - (8) Hovedgården Visborggård i Visborg s., Hindsted h. - (9) Se 762.7. - (10) Se 762.12.

(11) Se 771.13. - (12) Hovedgården Gammel Estrup i Favsing s., Sønderhald h. - (13) Hans Lindenov (d.1610) til Ørslevkloster, Drenderup m.m. - (14) Hovedgården Ørslevkloster i Ørslevkloster s., Fjends h. - (15) Knud Brahe (d.1615) til Tostrup (Ingelstad härad), Engelsholm og Kongstedlund, søn af rigsråd Otte Brahe (d.1571) og Beate Bille (d.1605) og broder til rigsråd Axel Brahe (d.1616) til Elvedgård. Han var 1589-1602 lensmand på Århusgård, 1602-15 på Bygholm. - (16) Niels Skram (d.1601) til Urup. - (17) Hovedgården Urup i Østbirk s., Voer h. - (18) Eske Bille (d.1619) til Vallen og Ellinge. - (19) Hovedgården Ellinge i Västra Sallerup s., Harjager härad, Malmöhus län. - (20) Ulrich Sandberg (d.1636) til Bøgsted, Kvelstrup, Vellingehøj m.m., sen. (1609) ritmester.

(21) Ordet mgl. i forlægget. - (22) at (Kalk. I.358a bet.1). - (23) Uenighed, strid, trætte (Kalk. II.427b). - (24) Otte Banner (d.1625) til Gesingholm (nuv. Løvenholm), Voergård, Lyngholm, Løgismose, Ringstedgård og Stustrup, søn af Anders Eriksen Banner (d.1583) til Gesingholm. - (25) Hovedgården Gesingholm (nuv. Løvenholm) i Gesing s., Sønderhald h. - (26) Pernille Banner (d.1655); hun blev 1598 gift med Eske Krafse (d.1627) til Assendrup. - (27) Niels Kaas (Sparre-Kaas) (d.1620) til Birkelse, Støvringgård m.v. Han var (1592) gift med Margrethe Andersdatter Banner (d.1646), søster til ovenn. Otte Banner. - (28) Hovedgården Birkelse i Åby s., Kær h. - (29) Christoffer Krafse (d. før 1620) til Egholm, broder til den i note 26 nævnte Eske Krafse. Han var gift med Dorte Andersdatter Banner (d. efter 1657), søster til ovenn. Otte og Pernille Banner. - (30) Hovedgården Egholm i Sæby s., Volborg h.

(31) Erik Bille (d.1600) til Løgismose og Rønnowsholm. Han var gift med Mette Andersdatter Banner (d.1615), søster til de ovenn. Otte, Pernille og Dorte Banner. Hun blev gift 2. gang 1605 med Jørgen Kaas (Sparre-Kaas) (d. senest 1634) til Birkelse. - (32) Hovedgården Tierit (nuv. Rønnowsholm) i Vrejlev s., Børglum h. - (33) Se 772.7. - (34) Hovedgården Møgelkær i Rårup s., Bjærge h. - (35) Forlægget har ved fejlskrift *er.* - (36) Otte Banners svogre: Niels Kaas, Christoffer Krafse og Erik Bille. - (37) Otte Banner (d.1585) til Asdal og Bangsbo, søn af rigsmarsk og rigsråd Erik Eriksen Banner (d.1554) og dennes 1. hustru Mette Rosenkrantz (d. 1533). - (38) Betaling (Kalk. III.562a bet.4). - (39) Erik Banner (d. ugift 1597) til Gesingholm (nuv. Løvenholm), var 1596 hofjunker; søn af Anders Eriksen Banner (d.1583). - (40) uafvildende (Kalk. IV.537a, V.1103b).

(41) handlet med, behandlet (Kalk. III.63a; OdS XIII.1182 bet.2.1). - (42) Erik Banners søskende se DAA 1885.49f. - (43) Erik Banner, se ovf. note 39. - (44) Tyskland. - (45) nægter (Kalk. IV.786a bet.1), jf. mnt. *weigeren* (MndWb.V.655b). - (46) undersøge (Kalk. I.644b). - (47) Klid (Kalk. III.32a). - (48) Lajgård (1586: Laedegaardt) i Ørslevkloster s., Fjends h., i 1760 ved sammenlægning med 2 gårde oprettet til Lerkenborg. - (49) Hovedgården Hagenskov (1667-1962: Frederiksgave) i Sønderby s., Båg h., der da tilhørte Erik Hardenberg (d.1604) til Matstrup. - (50) Anne Eriksdatter Hardenberg (d.1625) til Vedtofte, gift 1587 med ovenn. Johan Rud (d.1609) til Møgelkær og Løgismose (ovf. note 33).

(51) *Læst* er rummål for tøndevise udmålte varer af noget forskellig størrelse. En jysk læst var 24 tdr. rug og byg, 48 tdr. havre, jf. Aakjær, Maal og Vægt. 263,265. - (52) Se 762.14. - (53) befuldsmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (54) Usikkert hvilken landsby Estrup, der her er tale om. - (55) Landsbyen Nørre Saltum el. Sønder Saltum, begge i Saltum s., Hvetbo h. - (56)

Christence Nielsdatter Rotfeld (d.1601), enke efter neden. rigsråd Bjørn Kaas. – (57) Rigsråd Bjørn Kaas (d.1581) til Starupgård, Vangkær, Kærsgård, Ellinggård, Voergård, Tybjerggård m.v. – (58) Hvetbo. – (59) Landsbyen Vester Hjermeslev i Vester Hjermeslev s., Hvetbo h. – (60) Forlægget har ved fejlskrift *lougenn*.

(61) En *jordebog* er en fortegnelse over de til et gods hørende ejendomme med angivelse af disses indtægter, afgifter og øvrige forhold (Ods IX.847). – (62) føre, bringe. – (63) fuldstændig (Ods X.490 bet.9, Kalk. V.575a). – (64) Hovedgården Asdal i Asdal s., Vennebjerg h. Den tilhørte Otte Banner (d.1586) og derefter dennes enke, Ingeborg Skeel (d.1604) til Voergård. Ved skiftet efter hende kom den 1608 til Otte Banners søster, Karen Banner (d.1611), enke efter Gregers Truidsen Ulfstand. – (65) Rettertingsdom 25. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.33f., GdD IV.422.) – (66) lægge; jf. ndf.: *icke andit haffuer ... at forsuaere sig med*. – (67) Forlægget har ved fejlskrift *aff*. – (68) En *vidisse* er en bekræftet afskrift af et dokument (Ods XXVI.1390f.). – (69) Mourids Podebusk (d.1593) til Kørup, Krapperup, Spandetgård, Korsbrødregård ved Ribe. – (70) Hovedgården Jensgård i Glud s., Bjærg h., der ejedes af Johan Rud til Møgelkær.

(71) Pernille Johansdatter Oxe (d.1576), gift med admiral Otte Rud (d.1565) til Møgelkær m.v. – (72) Sidsel Oxe (d.1593), søster til ovenn. Pernille Oxe, gift med Erik Podebusk (d.1583) til Bidstrup. – (73) Henrik Gyldenstjerne (d.1592) til Ågård, gift med Mette Rud (d.1590), Johan Ruds søster. – (74) Knud Rud (d. ugift 1589) til Sæbygård og Søndergårde, Johan Ruds broder. – (75) Hovedgården Sæbygård i Volstrup s., Dronninglund h. – (76) Forlægget har ved fejlskrift *Frederich*. – (77) Henrik Knudsen Gyldenstjerne (d.1592) til Ågård, søn af biskop Knud Gyldenstjerne (d.1568) og gift (1574) med Johan Ruds søster Mette Rud (d.1596). Han havde 1. gang været gift med Lisbeth Brahe (d.1568). – (78) Hovedgården Ågård i Ketttrup s., Vester Han h. – (79) Dorte Rud (d.1579 el. 1580; begravet 10. januar 1580), gift med Anders Banner (d.1583) til Gesingholm (nuv. Løvenholm) og Lyngholm. – (80) Mette Rud (d.1596), gift med ovenn. Henrik Knudsen Gyldenstjerne (d.1592) til Ågård.

(81) Pernille Rud (d.1608), gift med Frederik Qvitzow (d.1624) til Qvitzowsholm (nuv. Hofmangsgave), der 1. gang var gift med Anne Lykke. – (82) Trofasthed (Kalk. II.291a). – (83) Påfund. – (84) Udflugt, undskyldning (Kalk. I.135a bet.4). – (85) Erik Lykke (d.1592) til Skovsgård og Rugård. – (86) Sikkerhed, bekræftelse (Kalk. I.739a bet.1). – (87) Anders Eriksen Banner og hans hustru Dorte Rud ejede fra 1554 i Kbh. ejendommen matr. nr. 40–42 af Strand kvarter, der tidligere havde tilhørt Erik Eriksen Banner. Ejendommen blev 25. august 1589 tilskødet Jørgen Ottesen Rosenkrantz, idet genkøbsret forbeholdtes. Genkøbsretten blev opgivet 10. juni 1608, og der blev givet skøde til Jørgen Rosenkrantz' enke Dorte Gundersdatter Lange (d.1613), jf. H.U.Ramsing, Københavns Ejendomme 1377–1728 II(1943).44. – (88) Rigsråd Jørgen Ottesen Rosenkrantz (d.1596) til Rosenholm og Skaføgård. – (89) Værdi. – (90) Betingelse (Kalk. I.167a bet.4). – (91) Forlægget har ved fejlskrift *da*. – (92) istandsætte, opbygge (Kalk. I.601b bet.2).

777

## Fyns landsting 22. juli 1598

*En mand, der havde dræbt en anden, var svoret til sin fred og skulle bøde 18 daler. Da det oplystes, at den dræbte 9 år tidligere for et drab var dømt fredløs, statueredes – med støtte i bestemmelsen i JL II.26 – at de 18 daler hverken kunne*

*tilkomme den dræbtes slægt eller den jorddrot, der i sin tid havde foranlediget, at den dræbte blev erklæret fredløs, men som ikke havde foretaget sig videre i sagen. Beløbet skulle tilfalde kongen.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 836b,2° nr. 315

*Overskrift: Enn domb aff Fønboe landsting emellom erlig och welbiurdige Knud Rud till Sannolt, befalingsmand offuer Ottensegaards lehnn, paa denn enne och erlig och welbiurdig Absalon Gøie thill Kelstrup, befalingsmand paa Dalum closter, saa och erlige och welbiurdig Arrid Huitfeld, rigenns cantzler, disligiste Michell Sandbiert till Tøystrupe.*

Hanns Skriffuer y Ottennøe, tinghører till Fønboe lanndzting, siddendis y dommersted paa erlige oc velbiurdige mand Eyller Quidzow<sup>2</sup> thill Lyckisholm<sup>3</sup> hanns vegnne, landsdommer wdj Fyenn, giøre vitterligt for alle mett dette mitt obnne breff, att aar ephther Guds biurd 1598, løffuerdagen som vor denn 22. julij, paa Fønboe landsting skickett vor Jep<sup>4</sup> Hiortt y Fraude,<sup>5</sup> hannd idag fremkomb her indenn tinge oc gaff tilkiende, att hannd haffuer veritt her 3 samfelde<sup>6</sup> ting till Fønboe landsting oc opboditt xvij daler soerenn boed paa sinn sønn, Clemenn Ibøenn Hiortt, hanns vegnne for Peder Jennøenn, ßom boede y Haffuendrupe,<sup>7</sup> hanns død, som for<sup>ne</sup> Clemen Hiortt (diþuer) kom for skade oc drefte oc ihielsloe oc derfor bleff soerenn till fredtt oc bod oc att bøde ephther lougen 18 daler,<sup>8</sup> huilcke for<sup>ne</sup> atten daler for<sup>ne</sup> Jep Hiortt<sup>9</sup> nu paa sinn sønn, Clemenn Hiortt, hans vegne vdlagde oc her emod till dett fierde ting, som er idag, hagde laditt erlige oc welbiurdige Knud Rud<sup>10</sup> thill Sannolt,<sup>11</sup> befalingsmand paa kongg: Matt: gaard y Ottenøe, paa høgbemelte kongg: Matts: vegnne, och Hanns Jennøenn y Allerup<sup>12</sup> oc for<sup>ne</sup> Hanns Jennssenns broder tingkalde, ether som thoff<sup>13</sup> tingsteffn<sup>14</sup> hiemblitt varsill her idag inden tinge.

Da møtte nu erlige oc welbiurdige Knud Ruds fogidt, Søffrenn Baye, paa kongg: Matt: gaard paa hans Matt: oc sinn høþbonds vegnne, suaritt oc sagde, at ephtherdj dett befandtis, att for<sup>ne</sup> Peder Jennøenn, som vor ihielslagenn, wor for nogenn aar forledenn sidenn kommenn for skade oc sielff drebt oc ihielslagen enn vid naffnn Mads Pederssenn, som var fød y Høyerup,<sup>15</sup> som hand bleff sorenn fredløþ fore, ephther ßom for<sup>ne</sup> Søffrenn Bay nu mett tingsuinder beuiste her aff landztingit vdgiffuitt vnder dato 1589, leffuerdagenn denn 20. septemb.,<sup>16</sup> som det derom formelder, meente hand derfor att ßamme soerenn boed burde att tilkomme oc følge hans høþbonde, for<sup>ne</sup> Knud Rud, paa forbemelte kongg: Matt: vegnne, epterdj att for<sup>ne</sup> Peder Jennøenn vor enn fredløþmand, som vor drebt oc ihielslagen, oc befindis att verre ihielslagen vdj kongg: Matt: gaards leenn vdj Ottenøe.

Dertill suarede for<sup>ne</sup> Hanns Jennþenn oc berette, att eptherdj Peder Jennþenn, som vor død bleffuen, vor hanns broder, meente hand, att for<sup>ne</sup> soerenn boed 18 daler burde att tilkomme hannom oc hans slegt oc foruante.

Disligiste møtte oc Mads Jennþenn y Nerow<sup>17</sup> paa sinn hoþbonnde, erlig oc welb: mannd Michell Sandbiery<sup>18</sup> thill Tøystrup,<sup>19</sup> hanns vegne oc gaff tilkiende, att for<sup>ne</sup> hans hoþbonde hagde ladett tilfølgge sandmendene att suerge for<sup>ne</sup> Peder Jenþen fredløþ; satte derfor vdi rette, om hans hoþbonde burde icke emod for<sup>ne</sup> opbiudelsþe tingkallit at vere, oc om for<sup>ne</sup> boed icke burde att følge hannom.

Dertill suarede for<sup>ne</sup> Søffrenn Baye oc formeente, att ingenn burde samme soerenn boed att haffue eller beholde vdenn konng: Matt:, eptherdj at for<sup>ne</sup> Peder Jennssenn haffuer veritt fredløþ, der hand er bleffuen drebt oc ihielslagenn, oc lougenn mett fører vdi 2. bog 27. cap:<sup>20</sup>: Huo, som huser fredløþmand vidende epther dag oc maanit, bøde kongenn 3 marck. Møgit miere mente hand, att konng: Matt: burde at haffue denn soerenn boed, som nu for for<sup>ne</sup> fredløþ mannds død vor vdlagdt, oc meente, at dersom for<sup>ne</sup> Michell Sandbierig haffde ladett for<sup>ne</sup> Peder Jennssenn fredløþ suerge, hagde hand oc vell burtt att haffue ladett rette offuer hannom epther kong: Matt: reces,<sup>21</sup> eptherdj hannv ved 7 aars tid, epther att hannv er fredløþ suorenn, haffuer sig her vdi landitt forherdett.<sup>22</sup>

Mett fleere ord oc tale dennom derom emmellom vor.

Tha epther tiltale, giennþuar, breff oc seigel, som vor vdi rette lagdt, oc den sags leilighett, att eptherdj mett tingsuinder for mig beuiist vor, at for<sup>ne</sup> Peder Jennþenn ere fredløþ soerenn vdi dett aar 89, oc lougenn formelder y 2. bogs 27. cap:, huo som huser fredløþ mand videndis epther daug oc maanitt bøde konngen 3 marck, tha epther forbemelte leilighett viste ieg herpaa icke andett att kunde kiende, end att høybemelte kong: Matt: bør io mere for<sup>ne</sup> soerenn boed 18 daler att nyde oc beholde ennd nogenn andenn, eptherdj att denn, som haffuer ladett hannom fredløþ soerenn, haffuer icke villet ladett rette offuer hannom, jndtill saa lenge att kong: Matt: oc Danmarckis rigis raadtt vill giøre der nogenn viidere forandring paa, eptherdj att ieg vdi lougenn eller recesen inthett om saadann sager kand forfare att anderledis bør att handlis.

Till ydermere vidniþbiurdtt haffuer ieg trøgtt mitt signette her nedenn paa dett mitt obne breff.

Actum anno, die & loco vt supra.

(1) Efter den kun lidt ældre retspraksis havde drabsmanden, der i nødværge eller af våde havde dræbt en person, der tidligere var dømt fredløs, formentlig ikke haft pligt til at erlægge bod til den dræbtes slægt, i alt fald næppe, hvis han vidste, at den dræbte var fredløsdømt. Fredløs-

hedsstraffen medførte, at den domfældte blev fuldstændig retsløs og straffrit kunne dræbes af hvemsomhelst og hvorsomhelst, jf. rettertingsdom 1466 (I nr. 14), Knud Mikkelsens latinske glosse til JL II.26 (DgI IV.110), dansk glosse 48 (ib. Tillæg til IV.28f.), hvorefter den fredløse kan pågribes hvorsomhelst, og rettertingsdomme 25. september 1537 (GdD II.45f., KR D I. 406f.), 30. september 1546 (nærv. udg. I nr. 123) og 29. oktober 1546 (GdD I.164ff.) samt Viborg landstings dom 29. juli 1570 (nærv. udg. III nr. 359), hvorefter enhver straffrit kunne dræbe en fredløs, jf. Osterløse Veylle.294, J. E. Larsen.507,543, Stemmann, Retshistorie 608ff., 640f., Matzen, Privatret I.29, sa., Offentlig Ret II.136ff., sa., Offentlig Ret III.158, Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.276, Stig Luul, Lov og Ret.82, Poul Meyer i Kulturhist. Leks. IV(1959).592ff., Fenger, Fejde og Mandebod.511 note 594 samt Amira, Grundriss.288. Ifl. tillæg til Thords art., der tidligst findes i hss. fra midten af det 15. århundrede, jf. DgI Tillæg til IV.105 og 169, der muligt bygger på en nu tabt dom, tilkom det kun den dræbtes frænder at dræbe den fredløse; andres drab af denne var kun straffrit, hvis det godkendtes af kongen eller af slægten som udført på dens vegne. I det 16. århundrede blev privates drab af den fredløse sjældent, hvilket dels beroede på, at adgangen såvel for den forurettede som for andre til at dræbe den fredløse blev gjort afhængig af, at kongen udtrykkeligt havde tilladt det (havde givet *skøvling* over den fredløse, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.326, en praksis der vel havde udviklet sig på grundlag af bestemmelsen i JL II.22, der bruger bet. *skyflæ*), dels en mere effektiv retsforfølgning, efter at det var indskærpet kongens og adelens embedsmænd at lade den fredløse pågribe og henrette, jf. Christian IIs landret 1521 § 53, reces 24. august 1537 § 7 (SGL IV.176f.), reces 28. juli 1539 § 1 (ib.191), reces 29. december 1551 § 6, stk. 2 (ib.239) og reces 13. december 1558 § 21, hvortil kom, at de tidligere ubodemål nu var omdannet til forbrydelser, der straffedes med livsstraf, jf. Stig Luul, Den gl. danske Strafferet.278. Adelens fejderet berørtes ikke af de nævnte bestemmelser, jf. Fenger, Fejde og Mandebod.517.

(2) Eiler Qvitzow (d.1640) til Sandager, Lykkesholm og Qvitzowsholm (nuv. Hofmangave), søn af Henning Qvitzow (d.1569) og dennes 2. hustru Birgitte Rønnow (d.1590). Han studerede 1582 i Rostock, derefter i Padua og Siena, 1587 i Heidelberg, var 1588-92 sekretær i kancelliet, 1598-1613 landsdommer i Fyn, 1603-05 og 1628-30 lensmand på Rugård, fik 1619 et kannikedomme i Århus domkapitel. - (3) Hovedgården Lykkesholm i Ellested s., Vindinge h. - (4) Herefter udstreget *Jude*. - (5) Landsbyen Fraugde i Fraugde s., Åsum h. - (6) på hinanden følgende (Kalk. III.672a). - (7) Landsbyen Havndrup i Hellerup s., Vindinge h. - (8) Ifl. reces 13. december 1558 § 21, stk. 3, skulle den, der begik drab af våde eller i nødverge, sværtes til fred og bøde trende atten mark. - (9) Navnet *Hiortt* er gentaget i forlægget. - (10) Se 772.1.

(11) Se 772.2. - (12) Landsbyen Allerup i Sønder Broby s., Sallinge h. - (13) to. - (14) Stævningmænd (Kalk. IV.394b). - (15) Landsbyen Højrup i Hillerslev s., Sallinge h. - (16) Ses ikke bevaret. - (17) Vel enten landsbyen Nørre Nærá i Nørre Nærá s., Skam h., el. landsbyen Sønder Nærá i Sønder Nærá s., Åsum h. - (18) Mikkil Nielsen Sandberg (d. omkr. 1620) til Tøjstrup, Vejstrupgård m.m. - (19) Hovedgården Tøjstrup i Ryslinge s., Gudme h. - (20) JL II.26. Dommen citerer bestemmelsen efter den trykte udg. 1590, hvori bestemmelsen findes II.27.

(21) Ifl. reces 13. december 1558 § 21, stk. 1, påhvilede det kongens foged eller lensmand at eftersøge fredløse og lade dem henrette; ved kgl.åb.br. 29. december 1580 (CCD II.181f.) pålagdes det fogder og befalingsmænd at pågribe de fredløse, så de kunne blive straffet, hvilket indskærpedes ved kgl.åb.br. 30. juni 1589 (CCD II.540f.). Det lykkedes ofte de fredløse at undgå straf, jf. Fenger, Fejde og Mandebod.521ff. - (22) gjort sig hård, trodsig (OdS V.549).



## 778 Sjællands landsting 1599 uden dag

*En bonde skal give tiende af en jord, der lå til Butterup præstegård, til præsten i Søstrup og til Søstrup kirke, da jordene lå i Søstrup sogn.*

Hs.: Uldall 250,4° nr. 25.  
Ingen overskrift.

Anno 1599 er dømbt enn domb aff welb: Laffue Beck,<sup>1</sup> daa landtzdomer j Sieland, ad enn bunde schulle giffue tiende aff enn jord, som laae till Buderup<sup>2</sup> preestegaard (till prestenn j Søstrup<sup>3</sup>) saa well som till Søstrup kirche, fordj saa jorderne laae j Søstrup sognenn.

(1) Se 757.2. - (2) Landsbyen Butterup i Butterup s., Merløse h. - (3) Landsbyen Søstrup i Søstrup s., Merløse h. Søstrup s. er nabosogn til Butterup s. Ifl. Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).157 hørte til præstegården i Butterup en jord i Springstrup vang, der ligger i Søstrup s.

## 779 Sjællands landsting 17. januar 1599

*Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter en bonde på grund af ulydighed og misligholdelse af ejendommen i henhold til reces 1558 § 42 havde forbrudt sit fæste.*

*Sagsøgeren, der havde fået medhold i realiteten i første instans, påanker dommen til landstinget til ændring af præmisserne. Landstinget statuerer, at herredsfogden havde taget stilling til alle sagsøgerens påstande.*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 118.  
Litt.: Fussing. 234, 276.

Overskrift: Dom vdgangen paa Siellandsfare landtzting emellum Claus Podebusch och hans bunde att haffue forbrut hans gaard.

Lauge Bek<sup>1</sup> till Førpleff,<sup>2</sup> landsdommere vdj Sieland, och Matz Holm, landtztings schriffuere, giøre witterligt, att aar effter Guds børd 1599, onsdagen thend 17. januarij, paa Siellandsfare landzting waar schicket erlig och velbørdig mand Claus Podebusch<sup>3</sup> till Krapperup<sup>4</sup> hans fuldmechtige Anders Thommesen, fogit paa Wemmetufft,<sup>5</sup> paa thend ene och haffde hiidt vdj rette steffnet Matz Olsen vdj Riibbye,<sup>6</sup> herritzfogit vdj Smørumherrit, paa thend anden side och hannem tiltalit for en dom, hand nogen thidt siden forleden haffuer dømpet och affsagt emellum hannom och Olluff Skoning vdj Thrannegille<sup>7</sup> och haffuer ansieth<sup>8</sup> de 3 articuler, hand haffuer angiffuet for hannem vdj dommen, huoreffter hand

kunne haffue sig at forholde, saa och effter hues loughlige forfølding, hand offuer hannem forhuerffuet haffuer for wlydelse, men aldeniste funderitt samme domb paa de 8 mends affsecht ther om er vdgangen, huilcken dom hand formente wendeligen<sup>9</sup> affsagt at were, saa thend burde machtløø att bliffue och therfor plichtige att vdstaa<sup>10</sup> hannem retten for, hues omkostning hand ther paa anuendtt.

Dipligeste haffde och hiid vdj rette steffnet for<sup>ne</sup> Olluff Skoning, om hand haffde ther nogit i at sige.

Och vdj rette lagde en domb aff Smørnigherritzting thend 9. octobris anno 98 vdgiffuett, liudendis vdj sinn mening: Da waar schickett erlig oc velbørdig mand Claus Paadebusch till Krapperup hans fuldmechtige Anders Tomsen och tiltalit Anders<sup>11</sup> Schoning vdj Thrangille, som personligen waar tilstede inden tinge, for hues wlydelse, hand imodt hannom paa hoøbundens wegne beuist haffuer vdj thet, hand icke haffuer lucht<sup>12</sup> gierder ved Wemmetofftt, effter som hannem er tilsagt saa well som de andre hans medtienere, disligeste icke fremført en hoppe till Skaane met nogle breffue, hannem er antuordit, och icke holditt sin gaard loufflig<sup>13</sup> wed heff[d] och bygning, som thet sig bør effter en 8 mends affsecht<sup>14</sup> ther om er vdgangen. Och sette for<sup>ne</sup> Anders Tomsen i rette paa hans huøbundens wegne, om for<sup>ne</sup> Olluff Skoning epter forberørte leilighet icke haffuer forbrudt sin gaard, hand vdj boer, och bør thend quit att were till neste kommendis fardag; och waar ther paa en endelig dom begierendis. Och herritzfougden der paa saa haffuer affsagt for rette, at effterdj for<sup>ne</sup> Olluff Schoning haffuer werit for<sup>ne</sup> sin huøbundis fougitt vlydige och icke giort, huis hand hannem paa huøbundens wegne haffuer ladit befallit, som hans andre medthienere giort haffuer, och icke holdit sin gaard wed loughlige heff[d] och bygning, som thet sig bør effter same 8 mends affsecht, och effter slig forberørte leilighet kan ieg aff min ringe forstand icke andet kiende, end for<sup>ne</sup> Olluff Schoning jho haffuer forbrøt sin gaard effter receøen vdj then 42. artickell<sup>15</sup> och bør thend quitt at were, emeden samme 8 mends affsecht staaer wed sin fuldmacht, som samme dom vdj sig sielff widre for melder.

Dernest i rette lagde en schrifftelig beretning, vdj huilcken hand formener for<sup>ne</sup> herritzfogit att haffue giort wrett, formeddelst at hand ickon alleneste haffuer funderit samme hans dom paa en 8 mends affsecht och inthet formelder om de fiire artickler, som hand haffde tiltagit sig<sup>16</sup> dom om, effter som i hans beretning i bemelte domb er indførde; formiente hand plichtige were at tage same domb till sig igien och thend anderledes forklare och ther offuer at stande hannem till rette for, hues anuendt omkostning hand ther paa vndfangen haffuer och thereffter anwendendis worder, som same beretning i sig sielff indholder.

Saa er her vdi rette møtt for<sup>ne</sup> herritzfougit och war same sin domb bestendig och formiente sig ther vdi ingen wret at haffue giordt, effterdj hand icke alleneste haffde funderit sin domb paa de 8 mends affsecht, mens och schulle findis i hans dombs besluttelse att were inddragen om bundens wlydelse och anden forsømmelse, som hand haffde hafft imodt hans hußbonde och hans fuldmechtige; formiente therfor hans domb paa recessen at were funderitt, saa hand burde aff thend aarsage wed sin fuld macht at bliffue och hannem for thend hans tiltale at were forschonit.

Met flere ord och thale thennom therom imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilighed bleff ther saa paa affsagt for rette, at effterdj receßen 42. capittel clarlig formelder, schall ingen mand vduis aff sin gaard, som hand haffuer i feste aff sitt herschab den stund, hand holder same gaard ved<sup>17</sup> heffd och bygning och thend bygger och forbedrer, giffuer landgille vdi laughtid<sup>18</sup> och er hans hoßbund och hans fougit vdi hans frauerelse hörig och lydige met mere, och forschreffne Olluff ther imodt er bleffuen forsømlig och icke holdet hans gaard wed heff[d] och bygning, ey heller giordt echt<sup>19</sup> och arbeit och wdrettet, hues hannem aff hans hußbundis fuldmechtige er bleffuen befallitt, och vdi saa maade icke<sup>20</sup> werit hans hußbundis fuldmechtige vdi hans frauerelse hörige och lydige, effter som receßen hannem tilholder, samme hans wlydelse och befindis att were jnddragen vdi beslutningen i herritzfougden domb, och herritzfougden effter for<sup>ne</sup> Claus Podebuschis fuldmechtigis anfördrung haffuer dømp<sup>t</sup> hannem fraa hans gaard och at haffue forbrutt hans fæste, saa kand wii icke finde nogen tilgang<sup>21</sup> den hans domb att kunne felde eller wnderdømme, mens finder dend wed sin fuldmacht at bliffue.

Till widnidßbörd wnder woris zignetter.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Claus Podebusk (d.1616) med tilnavnet »den rige« til Kørup, Krapperup m.v. Han blev 1579 immatrikuleret i Padua, rejste derpå i Tyskland, Nederlandene, Italien, Frankrig og England, var 1582-86 hofjunker, 1602-11 forlenet med Kullegård. Han var gift med Sophie Nielsdatter Ulfstand (d.1635) til Barsebæk og Vemmetofte. - (4) Hovedgården Krapperup i Brunnbj s., Luggude härad, Malmöhus län. - (5) Hovedgården Vemmetofte i Vemmetofte s., Fakse h., hvoraf Claus Podebusks hustru ejede en andel, der 1599 solgtes til Eske Brock, der derved blev enejer. Vemmetofte blev ved fundats 10. juni 1735 oprettet til et adeligt jomfrukloster. - (6) Landsbyen Risby i Herstedvester s., Smørum h. I Risby holdtes tidligere Smørum herredsting. - (7) Landsbyen Tranegilde i Ishøj s., Smørum h.

(8) Her: ladet stå hen (Kalk. I.66a bet.4); jf.: se tiden an. - (9) En uendelig dom er en dom, som ikke ender sagen, f.eks. fordi den forbeholder en ikke mødende part ret til at gøre indsigelse (jf. rettertingsdomme 2. juli 1537 (GdD II.43; KRD I.235), 23. oktober 1540 (GdD II.118; KRD I.379), 1. november 1540 (KRD I.365) m.fl., se register u. Uendelige domme i KRD I.

937, II.893), eller fordi dommen slutter med at udtale »uden det anderledes kand afbevises, havis i minde, aftalis, forstaais, bevisis og andre deslige Uendeligheder« (DL 1-5-12). Afsigelse af uendelige domme blev forbudt ved fdg. 23. maj 1623 § 3 (CCD IV.669), reces 27. februar 1643 2-6-1 og 3-21 (ib. V.261,338) og DL 1-5-12, jf. Nellemann. 558ff. Forbudet i DL mod uendelige domme anses for opretholdt ved retsplejeloven, jf. H. Munch-Petersen, Den danske Retspleje<sup>2</sup> I (1923).287, dog kan kravet om, at dommen skal være ubetinget og bestemt ikke altid absolut gennemføres, jf. Stephan Hurwitz, Tvistemål (1941).231. - (10) lide, yde (Kalk. IV. 590b bet. 6).

(11) Fejlskrift for Olluff. - (12) lukket. - (13) Ordet tilskrevet over linjen. - (14) Afgørelse, kendelse (Kalk. I.26b). - (15) Reces 13. december 1558 § 42, der refereres ndf. i dommen. - (16) antager sig (Kalk. IV.383b bet.3c; OdS XXIII.1443 bet. 2.1). - (17) Ordet gentaget (i formen *weed*) (linjeskifte). - (18) rette tid (Kalk. II.722a). - (19) Om ægt se 767.19. - (20) Ordet indføjet over linjen. - (21) Anledning (Kalk. IV.358b bet.4).

## 780 Ribe stiftsøvrigheds dom 20. april 1599

*En præst havde ved sin kaldelse til kapellan over for sognemændene, der havde kaldet ham, forpligtet sig til ikke uden med deres vilje at befatte sig med kirkens part af korntienden, når sognepræsten, der havde denne tiende i fæste, var afgået ved døden. Det var ikke i strid hermed, at han efter sognepræstens død ved 2 mænd lod forespørge, om han måtte få denne tiende i fæste. Da han heller ikke på anden måde havde befattet sig med denne tiende, frifandtes han for sognemændenes tiltale.*

*Sognemændene havde indstævnet præsten for landstinget, der havde afvist sagen og henvist sognemændene til at sagsøge præsten for hans rette dommere.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 836c, 2° nr. 22 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: Enn dom ephther en kong: Maytz: breff att enn prestis breff er wid mact dømbt.

Wy effterskreffnne, Prebenn Gyllenstiern<sup>2</sup> till Wopborrig<sup>3</sup> och mester Peder Hegelund,<sup>4</sup> superintendent wdj Ribber stigt, kiendis oc gjør for alle witterligt, at ephther som wi haffuer bekommit k: M:; wor allernaadigste herris mispiue breff,<sup>5</sup> formellendis at sognmendene wdj Wandborig sognn haffuer vnderdanigst supli-cerit oc til kiende giffuit, huorledis att her Christen Kieldsenn,<sup>6</sup> sognneprest der sammesteds, for nogen tid pidenn haffuer giffuit dennum pit breff och segll iche att skulle befatte pig med kirchens annpart korntiende aff for<sup>ne</sup> sognn, wdenn det kunde schie med for<sup>ne</sup> sognnemenns wilge och minde, och at Anders Dressel-berg<sup>7</sup> till Wognnserup,<sup>8</sup> som med Harbøsell prouistj naadigst forleennt er,<sup>9</sup> hanns fuldmechtige fougit haffuer indsteffnnit sognmendene till landsting for samme breff, dennum wdj saa maade aff for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsen giffuit er, formeen-

nendis det at werre imoed k: M: forordning om kirchenns tiende<sup>10</sup> wdj for<sup>ne</sup> proustj wdgangit er, oc saa tilholder oþ høgbemelte k: M: misþiue, at wi med det første schulle indsteffne her Christenn Kielsenn och sognemendene for oþ wdj rette, grandgiffuelig forfarendis all leilighed derudinden oc þidenn kiende och dømme, om for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsenn hannþ breff och segll haffuer holdit oc epterkommit, som enn erlig prestmandn bør, oc huis wi derudindenn dømmendis och for ret affþigendis worder fraa oþ wnder woris hender oc signether clarligen schulle giffue beschreffuidt, som samme kong: M: breff widere inndholder, huilchit er daterit Kiøbenhaffnn denn 20. martj þidst forledenn.

Saa haffuer wi nu idag, som er denn 20. aprilis anno 1599, her paa Woþborrig lehnn parternne for oþ wdj rette ladit steffne med for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsens wdgiffne breff oc alt huis andit, de wdj denn sag haffde oc wille nyde oc wndgælde.

Saa er for oþ samme tid och sted wdj rette møet for<sup>ne</sup> sognnemend oc først wdj rette lagde for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsenns breff och hanndschrifft, daterit wdj Wandborrig kirche denn 20. maj anno 1595, lydendis ord fraa ord som effterfølger:

Jeg, Christenn Kieldzenn, barnnfød wdj Wldberrig sognn. kiendis for alle med dette mit obne breff, at dersom Gud<sup>11</sup> haffuer det saa forseett, at ieg fangendes worder [Wandborrig]<sup>12</sup> sognn och bliffuer prest oc Guds ords tienner i samme sognn, effter som ieg nu haffuer bekommit kaldsbreff aff for<sup>ne</sup> Wandborrig sognemennd med herrids [prouistens?]<sup>13</sup> sambtøche, da haffuer jeg nu loffuit oc med dette mit breff oc egenn haandschrifft loffuer for<sup>ne</sup> Wanborrigh sognnemend, at ieg schall iche befatte mig med Wandborg kirchenns part tiende kornn epther her Peder Christensenns<sup>14</sup> dødelig afgang, som nu i feste haffuer samme kirchenns tiende, wdenn det kand schie med for<sup>ne</sup> sognnemends willie och minde, som mig for<sup>ne</sup> kaldsbreff giffuit haffuer. At saa wbrødeligen holdis schall, thill windþbiurd trøcher jeg mit signnet nedenn for dette mit obne breff oc egenn handschrifft. Datum vt supra.

Dernest wdj rette lagde enn domb aff Wiborg landsting, Mogenns Juell,<sup>15</sup> Jffuer Juell<sup>16</sup> och Gunde Schriffuer<sup>17</sup> dømbt haffuer denn 20. januarij anno 1599, huilchit erlig och welbiurdig mand Annders Dresselberg hanns weþe<sup>18</sup> bud Hanniball Nielsenn forhuerrfuidt haffuer, som wdj meningenn saa besluttis: Da epter tiltalle, gienþuar oc sagenns leilighed, saa och epterdie nu beuiþis med viditzj<sup>19</sup> aff høgbemeldte k: M: breff, at hanns naade alffuorligenn will haffue forbudenn, at aldielis ingenn, huis stand hannd er heller were kannd, maa heller schall hereffter antage þig nogenn kirche wergedomb heller befatte þig med nogenn kirchens ind-

kombst, wdenn de haffuer det wdj dom proustens, som samme proustj wdj befalling haffuer, heller hanns fuldmectigis wilge och minde, da wide wi iche for<sup>ne</sup> breff, som for<sup>ne</sup> herr Christenn Kieldsenn wdgiffuit haffuer, at maa forhindre domprouistenn heller hanns fuldmechtige paa samme tiende at bortfeste, wdenn den de det wnde<sup>20</sup> will, med miehre samme domb indholder.

Dernest wdj rette lagde enn anden domb aff for<sup>ne</sup> goede mend samme dag och tid till lanndstingitt dømbt er, huilchit Laß Clemidsenn och Thomis Nielsenn paa dieris egenn och mennige Wandborrig sognnmends wegne forhuerffuidt haffuer, lydendis dennum wdj rette at haffue ladit steffnne hederlig mannd her Christen Kieldsenn, prest till Wandborrig kirche, for the feste breffue, hannd þig aff berømmer<sup>21</sup> at schall haffue forhuerffuidt paa Wandborg kirche tiende med wrang vnderuißning<sup>22</sup> oc imod hanns egen forpligt, huilchenn domb saa besluttis: Effter saadann leilighed at dersom for<sup>ne</sup> sognemend paaschod<sup>23</sup> for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsen nogitt, da indsteffnne þig hannum for hanns tilbørlig dommere epter ordinantzens lydelse,<sup>24</sup> som det þig bøer, med mere samme domb indeholer; oc derhoes formeente for<sup>ne</sup> her Christenn wret at haffue giort, oc at hannd burde samme þinn forpligt at holde oc epterkomme.

Dernest møtte for<sup>ne</sup> her Christen Kielsenn och formeente þig wret at werre schieed wdj det, for<sup>ne</sup> sognemend hannum for þinn naadige herre och konning forklagit haffde wdenn aarsag, som hannd formeente, oc derhoes formeente, at dersom hanns wlempe<sup>25</sup> haffde fundist, huilchet hannd forhaabedis iche findis schulle, at de da haffde burdt at giffue hanns lehnsmand heller superintendenten saadant tilkiende, eptherdj prouistenn<sup>26</sup> waar død, och det epther den domb, de selffuer till lanndsting forhuerffuidt haffuer, oc sognmendenn iche at schulle kunde beuise, at hand wdj nogenn maader nogidt imoed þit breff handlit haffuer, ey heller þig med samme tiende at schulle haffue befattidt, þidenn s: her Peder Christensenn wid døden affgangen er, andit end hannd wid tuende dannemennd for<sup>ne</sup> þinne sognemend paa det wenligste haffuer ladit beþøge<sup>27</sup> oc ombede,<sup>28</sup> om hand samme thiende motte om fødre<sup>29</sup> at bekomme wdj dieris minde, huilchit hand her for oþ holder weed þin siell salighed, oc bekiende for<sup>ne</sup> sognnemend, at samme tuende mend waar hoes dennum som for<sup>uitt</sup> staar.

Oc dernest wdj rette lagde hannd Hanniball Nielsens obnne beseglede hannd-schrifft, lydendis ord fraa ord som her eptherfølger:

Kiendis ieg, Hanniball Nielsenn, oc giør for alle witterligt, epther som Vandborg sognnmend schulle haffue berobit dennum, at her Christenn Kielsenn, dieris sognneprest, schulle haffue forhuerffuidt minn feste breff paa kirchens part korntiendenn aff Vandborrig sognn effter s: her Peder Christensens død oc aff-

gang, saa bekiender ieg wid min Gud och salighed, at ieg aldrig ep̄ter her Peders død haffuer bortfest samme tiende entenn til her Peders effterleffuendis hustrue,<sup>30</sup> her Christenn Kieldsenn heller nogenn andenn paa hanns wegne haffuer werrit det begierendis, menn huorfor ieg iche det her till haffuer wild bortfeste, er aarsagen, att ieg først wille giffue minn hoßbunde det tilkiende all leilighedenn. At saa er wdj sandhed till windisbiurd mit signnet her nedenn trøgt oc egegn haand. Aff Wldborrig, denn 3. aprilis 1599. Hanneball Nielsenn egen haand.<sup>31</sup>

Da ep̄ter tiltalle, giennßuar oc denn sags leilighed, oc effterdj Wandborrigh sognnmend iche haffuer i dag for oß bewist for<sup>ne</sup> her Christenn Kieldsenn at haffue befattit ðig nogit med for<sup>ne</sup> kirches part tiende effter for<sup>ne</sup> her Peder Christensønns dødelig affgang, som paa samme tiende haffde k: M: naadigst liffs breff, widere end at hannd wid tuende dannemend haffuer ladit dennum paa det wendigste beþøge oc ombede, om hannd med dieris wilge och minde maatte fordre om samme thiende at bekomme, huilchet der de iche haffuer wildt hannum tilsted, beretter hannd ðig aldielis intet ydermere derom at haffue ladit fordre, oc iche for oß nu anderledis er bewist, da ep̄ter ðlig leilighed kunde wi iche kiende for<sup>ne</sup> her Christenn Kielsen imoed for<sup>ne</sup> ðit breff at haffue giort.

Till windigßiurd wnder wort signnet.

Datum vt supra.

(1). Ifl. kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. 70 (Rørdam, Kirkelove I.114f.) skulle præster i gejstlige sager tiltales for herredsprovsten eller for superintendenten i lensmandens overværelse. Verdslige sager (»om iord, agger, eng eller gield«) mod præster skulle anlægges ved herreds- og landsting. - (2) Se 762.7. - (3) Se 762.12. - (4) Se 770.2. - (5) Missive 20. marts 1599 (Kanc. Br.). - (6) Christen Kjeldsen (d.1609) blev 1595 kapellan hos sognepræsten for Vandborg menighed Peder Christensen (Krogager) og efter dennes død 1598 sognepræst ssts., jf. Peder Hege-lunds Almanakoptegnelser 1565-1613 udg. af Bue Kaae I (1976).259,516. Han var gift med Dorthe Clemensdatter, der 2. gang blev gift med eftermanden i kaldet Gregers Jensen (Lemvig). - (7) Anders Dresselberg (d.1613) til Vognserup. Efter universitetsstudier i udlandet (Wittenberg, Strasbourg, Heidelberg og Tübingen) gjorde han 1572-80 tjeneste i kancelliet, var 1577 kannik i Lund, nævnes 1580-81 nogle gange som rentemester, var 1582-90 landsdommer i Sjælland, 1597-1606 lensmand på Alholm, 1608-13 på Holbæk. - (8) Hovedgården Vognserup i Kundby s., Tuse h. - (9) Hardsyssels provsti (domprovstiet) se V nr. 721 og Dahlerup, Sysselprovstiet. 119ff. - (10) Missive 28. februar 1596 (CCD III.5ff.) til lensmanden på Riberhus, at der ikke ved præsteskite skal tages nyt fæstebrev på kirketienden eller kirkejorden.

(11) Ordet indføjet over linjen. - (12) Forlægget har ved fejlskrift *Wldborrig*. - (13) Forlægget har kun *herrids*; herefter er et ord udraderet. - (14) Peder Christensen (Krogager) (d.1598), fra 1546 sognepræst for Vandborg menighed i Vandfuld h., nævnes 1584 som provst i Vandfuld h. (KHS 3.rk.II.212). Jf. Wiberg.III.466. - (15) Se 768,3. - (16) Iver Juul (d.1627) til Villestrup, 1598-1627 landsdommer i Nørrejylland, 1616 rigsråd. Han var søn af landsdommer Axel Juul (d.1577) til Villestrup. - (17) Se 768,5. - (18) befuldmægtigede (Kalk. IV.844 b bet.1). - (19) Se 776.68. - (20) give (Kalk. IV.765b bet.1).

(21) påberåber sig (Kalk. I.162b). - (22) Se 774.33. - (23) påberåbte sig, henholdt sig til (Kalk. III.800a bet.12c). - (24) Se ovf. note 1. - (25) Uret (Kalk. IV.637a bet.3). - (26) Ovenn. Peder Christensen (Krogager), se ovf. note 14. - (27) ansøge (Kalk. I.187b bet.2). - (28) bede om (Kalk. III.291a). - (29) kræve; jf. rettertingsdom 12. marts 1606: *fordre om kundskab* (Secher, Rettertingsdomme II.37), cf. derimod Kalk. III.209a (*fordre påny*). - (30) Hendes navn kendes ikke. - (31) Dommen blev indsendt til kongen, og herefter udgik der 14. maj 1599 (Kanc. Br.) kgl. missive til Preben Gyldenstjerne, der fik ordre til at anlægge sag mod Hannibal Nielsen, Anders Dresselbergs ridefoged over Hardsyssels provsti, som Anders Dresselberg var forlenet med, idet det af dommen fremgik, at Hannibal Nielsen med brev og segl og ved sin højeste ed havde benægtet nogensinde at have bortfæstet kirkens andel af korntienden, hvilket efter sognemændenes forklaring skulle forholde sig anderledes. Udfaldet af den sag, der eventuelt herefter er rejst mod Hannibal Nielsen, kendes ikke.

## 781 Rettertinget 11. oktober 1599 (København)

*Rettertinget stadfæster landstingets og birketingets domme, hvorefter en mand var idømt 6 marks bøde efter EsjL II. 45 for at have kastet en sten efter en kvinde, og 15 marks bøde efter reces 1558 § 22 for husfredskrænkelse.*

*Ægtemanden dømmes for hustruens forseelser.*

*Hs.:* HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 26<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme I. 264ff.

*Litt.:* Matzen, Offentlig Ret III.113.

*Overskrift:* Domb emellom Hans Thønnessen paa Gilleleye paa dend ene och Lauge Beck till Førsløff, landsdommer i Siellandt, paa dend anden side.

Wj, Christiann &c., gjør alle witterliggt, att aar 1599, dend 11. octobris, paa wortt rettertingh paa wortt schlott Kiøbenhauffnn wdj wor egen nerwuerellþe, neruerendis alltt raaditt<sup>2</sup> for oþ wor schickett Hans Thønneþen paa Gilleleye,<sup>3</sup> tiener till wortt schlott Cronneborg, paa dend ene oc haffde medt wor egenn steffning<sup>4</sup> for oþ vdj rette steffnid oþ elschelige Lauge Beck<sup>5</sup> til Førþløff,<sup>6</sup> wor mandt, thiener och landzdommer i wortt land Siellandt, paa dend anden side och hannom tilthallidt for tuende domme, hand schulle haffue wed magtt funditt, som Hendrich Eillerþen i Kragerup<sup>7</sup> schall haffue affsagdt till Croneborg bircketingh, dend første liudendis att hand schulle bøde till oþ 6 marck och till Anders Snidker for ett steenkast, som hans hustrøe schall haffue jndkast effter Margrette Snidkers oc ind i hindis hafwe, huilchen domb hannnd formentte wor emod lougen, som formellder i dend 3. bogs 18. cap:<sup>8</sup> om stenslag, som mand iche slaar medt holden<sup>9</sup> haandt. Den anden domb, huorvdj hand aff for<sup>ne</sup> Hendrich Eillerþen wor tildømmt paa sin hustruis vegne att bøde til oþ xv marck oc till for<sup>ne</sup> Anders



Schnidker xv marck for husfred oc gaardfred, som for<sup>ne</sup> hans høstrue schall hafue giortt med samme steenkast, och icke xij mend er tilhagen aff thinge till att grandsche och forfare, see oc siune om hußfred effter recessen,<sup>10</sup> icke heller hafuer fangidt varsell fraa tinge till att høre paa xij mends affsigtt,<sup>11</sup> och icke dend xij mends affsigtt er jndførtt i herridsdomb oc huis affsigtt, som for<sup>ne</sup> Hendrich Eillerpennn haffuer førtt till landsthing, bag paa sin domb, formeentte hand hannem wrettferdeligenn att haffue bekiendt oc derfor med rette burde felldt att were.

Och wdj rette lagde samme domb aff Siellandsfar landsthingh dend 20. junij neruerendis aar 99 wdjiffuit, liudendis i sin beslutningh: Da ephther tilhalle, gienþuar och dend sags leiglighedt bleff der paa saa affsagdt for rette, att ephtherdj dett er beuist for birckefougden med en xij mend affsigtt, att for<sup>ne</sup> Hans Thønneþens høstrue, Johanne, haffuer giortt hußfredt till Anders Snedkers, i dett hun haffuer giortt schade paa hanns stue winduer oc wegge, huilchen affsigtt icke haffuer weritt her wdi rette steffnidt, att der kunde paakiendis, om dend rettferdeligenn wor soren eller icke, oc birckefougden for slig leiglighedt schylldt hafuer tildømppt for<sup>ne</sup> Hanns Thønneþen att bøde emod boenden xv marck och xv marck till koningen effther recessen<sup>12</sup> for hußfred, saa wiide wi samme hanns domb icke att kunde felde eller wnderdømme, mens finder thend wed sin fuldmacht att bliffue, emeden oc alld dend stund denn xij mendz affsigtt staar wed macht oc er wsteffndt. Dißligeste effterdi dett er for birckefougden beuiist, att Hans Tønneþens hustrøe haffuer slagidt Anders Snidkers hustrøe med en steen bag paa hendis schulder, saa hun haffuer hafft blaatt kiød, oc siellandsche loug 3. bogs 18. cap:<sup>13</sup> clarlig blant andett formeller: End thager hand been eller steen, stauß eller stangh oc slaar anden med holden haandt, huad heller hannd slaar ett slaug eller flere, da bøde icke mere forre en 6 marck, om ey worder liude paa, oc birckefougden for sligh leiglighedt haffuer tildømbtt for<sup>ne</sup> Hans Thønneþen att bøde paa sin hustruis vegne for samme stenslaugh 6 marck emod Anders Snidker oc 6 marck emod konningen,<sup>14</sup> emeden de windisbiurdt, som vdj sagan hafuer wunditt, staar wed macht, saa kand wi icke kiende birckefougden derudj nogen wrett att haffue giortt, mens finder dend hans domb vdj liige maade wed sin fuldemacht att bliffue, och for<sup>ne</sup> Hanns Tønneþenn forpligtt were att igiengiffue hannom en billig oc beuislig kost oc theeringh effter recessens liudellþe,<sup>15</sup> som samme domb i sig sellff wider jndholder.

Da wor her vdj rette møtt for<sup>ne</sup> wor landsdommer oc vdj rette lagde enn schriffthligh beretningh, wdj huilchen hannd formeente sig ingen wrett att haffue giortt for<sup>ne</sup> Hans Thønneþen, att hand haffde wed magtt dømbtt for<sup>ne</sup> birckefoug-

dens domb, emeden dend 12 mends affsigtt, som for hannem wor boren vdj rette, stoed wed machtt och wor vsteffndt. Disligeste effterdj dett nocksom for hannom wor giortt beusliggt, att for<sup>ne</sup> Hans Thønneþens hustrøe haffde blaaeslagenn oc med steen threllborridt<sup>16</sup> Anders Snidckers hustrøe, och lougen clarlig formellder, at denn, som threllbær anden med steen eller been, stauff eller stangh, schall der forre bøde 6 marck, saatte fordj wnderdanigst vdj rette, om hans domb iche burde wed magtt adt bliffue, oc om Hanns Thønneþen iche burde effter recessen att stande hannom till rette.

Tha effter thiltalle, giensuar och denne sags leiglihedt sagde wi der paa saalhedis aff for rette, at for<sup>ne</sup> wor landsdommer ingen wrett haffuer giortt for<sup>ne</sup> Hans Thønneþenn, effterdj dett haffuer weridt och er hannom friidt forre att steffnne samme xij mendt, om hannom nogitt paa dennem schader, och denn hanns domb bør wed sin fuldemachtt adt bliffue, oc for<sup>ne</sup> Hans Thønneþen pligtigh att igien-giffue hannom billig kost och therring.

Datum vt supra.<sup>17</sup>

(1) Dette (Thott 1201,2°) er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. – (2) Om dettes medlemmer se 774.3. – (3) Landsbyen Gilleleje i Gilleleje s., Holbro h. – (4) Om dette udtryk se 774.8. – (5) Se 757.2. – (6) Se 757.3. – (7) Gården Krogerup i Asminderød s., Lyng-Kronborg h., der hørte under Kronborg birk. Henrik Ejlersen nævnes 1577 som ejer af gården, jf. DSL I(1963).172. I slutningen af 17. årh. tilkøbtes mere gods, og i 1682, da gården ejedes af ridefoged Hans Rostgaard (d.1684), var den på 19,25 tdr. hartkorn og med 96,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.14. – (8) EsjL II.45 (i Ghemens udg. 1505 og Mads Wingaards udg. 1576: III.18, jf. DgL V.461). – (9) ♂: idet han holder stenen i hånden. Jf. VsJL IV.33. Om legemsfornærmelser ved slag og hug se Ste-mann, Retshistorie.664f.; Matzen, Offentlig Ret III.112f. – (10) Ifl. reces 13. december 1558 § 24 skulle fogden ved husfredskrænkelse udnævne 12 af de bedste uvildige herredsmænd til at afsige kendelse.

(11) Afgørelse, kendelse (Kalk. I.26b). – (12) Reces 13. december 1558 § 22, stk. 2. – (13) EsjL II.45; se ovf. note 8. – (14) At der også skulle bødes til kongen havde ikke hjemmel i EsjL, men havde udviklet sig gennem retspraksis, jf. Matzen, Offentlig Ret III.113. – (15) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. – (16) skamslået; egl. slået som en træl (Kalk. IV.471b). Dette udtryk findes ikke i EsjL, men i JI III.32. Udtrykket findes endnu i DL 6-7-9: End vorder mand trælbaaren. – (17) Herefter har den private dombog: Nostra ad causas sub sigillo teste Arnolde Huitfeldio, iustitiario nostro dilecto.

*Rettertinget stadfæster landstingets dom, hvorefter selvejerbønder er pligtige at gøre ægt og arbejde som kronens og adelens bønder.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 32'ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.268f.

Overskrift: Domb emellom Chresten Tøgersen i Thøbøll paa dend ene oc Mogens Jull oc Jffuer Jull, landzdommer i Nørrejudlandt, paa dend anden side.

Wij, Christiann &c., gjør alle witterliggt, att aar 1599, dendt 12. octobris, paa wortt retterthingh paa wortt schlott Kiøpnehauffn vdj wor egen nerwerelsøe, offuerwerendis altt raaditt<sup>3</sup> vndthagen Axell Gyllenstiern,<sup>4</sup> for os wor schickett Chresten Thøgerøen i Thøbøll<sup>5</sup> paa dend ene oc hafde med wor egen steffning<sup>6</sup> for os i rette steffnidt os elskelige Jffuer Jull<sup>7</sup> till Willestrup<sup>8</sup> och Mogens Jull<sup>9</sup> till Pallisbiørg,<sup>10</sup> wore mend, thiennere och landzdommere i wortt land Nørre Judlandt, paa dend anden side och thennom tilthallidt for enn domb, de dend 20. januarij sidst forlhedenn emellom os elskelige Eggertt Abbildgaardt<sup>11</sup> till Skodborg<sup>12</sup> paa dend ene och hannom paa dend anden side dømbtt och affsagdt haffde, wdj huilchen deris domb de herridzfougden domb till Moltt herridzthingh wdgifffuit haffde magttløø dømbtt, huorudinden hand hannom effter gamle kongebreffue oc domme schulle haffue quitt dømbtt for egtt<sup>13</sup> oc arbeide<sup>14</sup> for<sup>ne</sup> sin høøbundt att gjøre eller oc høøgre aarlig landgilde att vdgifffue, end wor domb<sup>15</sup> och for<sup>ne</sup> Eggertt Abildgaardz schifftebreff hannom thilholder, effter handd formeentte for<sup>ne</sup> hans gaardt att were frie kiøbtt<sup>16</sup> aff konning Fredrich dend Første, salig oc høøglofflig jhuekommelse, och siden wdj effterkommende kongers thiidt haffde weritt frij for egtt oc arbeide: formeentte sig derudindenn medt samme deris domb emod samme gamble breffue att were skeedt forkortt.

Och i rette lagde samme domb aff Wiburg landstthingh thenn 20. januarij 99 wdgifffuitt, liudenndis i sinn beslutning: Da effter thiltalle, giensuar oc sagenns leiglighed, saa oc effterdj beuiis med konningh Frederichs breff,<sup>17</sup> att hanns Maytt: for wederlaugs goeds<sup>18</sup> haffuer tillschiff salig frue Kierstin Wlfeldtt<sup>19</sup> for<sup>ne</sup> gaard, Chresten Thøgerøenn jboer, disligeste oc beuiis medt hanns Mayttz: føøllgebreff thill for<sup>ne</sup> Chresten Thøgersenn med flere, att de skulle rette dennom effter att suore for<sup>ne</sup> frue Kierstine Wlfeldtt, hendis børnn och deris arffuinge, giffuenddis oc giørendis thennom oc ingen anden deris aarlig landgillde, giesterij, sagfalld, egtt, arbeide oc alld andenn rentte oc herllighed, som thend pligtig er att giffue och gjøre, och eptherdj høøgbemeldte kong: Maytt:, allis wor naadigste herris domb<sup>20</sup> iche nauffnlig<sup>21</sup> vdj sententzen besluttis, dett<sup>22</sup> for<sup>ne</sup> Chrestenn Thøgerøen schulle werre quitt for egtt oc arbeide, sammeledis effterdj nu beuiis for<sup>ne</sup> Chresten Thøgersenn att haffue giortt eegtt oc arbeid aff samme gaardt till sitt herschab, oc for<sup>ne</sup> herridzfougidt dog haffuer for<sup>ne</sup> Chresten Thøgersenn quitt dømbtt frij for egtt oc arbeide, oc schall were emoed dommen, som om frie bøn-

der egtt oc arbeid er vdgaaidt, tha wide wi iche andett der om att sige, end att hand jo derudindenn haffuer sig forseet och samme hans domb magttløß att were. Dog affstoed<sup>23</sup> for<sup>ne</sup> Eggertt Abbildgaardt samme forþeelsþe med for<sup>ne</sup> herridz-fougidt, at hannnd derfor iche wille haffue tilthalle till hannom,<sup>24</sup> som þamme domb wider i sig sellff indeholder.

Och vdj rette lagde sin schrifftlich beretningh, vdj huilckenn hannnd vnderdännigst begierer att motte nyde dend friehed, frembfarne konger hans forældre vntt haffde paa samme gaardt, saa hand iche effter for<sup>ne</sup> Eggertt Abbildgaardz willge medt affgiffit eller anden thønge schulle widre besuergis,<sup>25</sup> endt som wor kiere forfaders och wor egenn domme formellde, och att same landzsthingsdomb och anden forføllging iche mote komme hannom till hinder eller schade.

Der emoed att suare wor her vdj rette møtt os elskelige Mogens Jull, wor landzdommer, med fuldmacht aff hans medbroder, os elskelig Jffuer Jull, saa well som for<sup>ne</sup> Eggert Abbildgaardt, och wor for<sup>ne</sup> wor landsdommer samme deris domb bestandig oc berette, att de effter goede mends domme, som vdj slige sager dømbde ere, baade till landsthing och andenstedz,<sup>26</sup> saa oc effter thenn wonnlig brug, som er vdj wortt lannd Nørre Judlandt saa well som i andre wore lannde, att sielffeiger bønnder giøre egtt oc arbeide saa well som cronens och adelens bønder, haffde dømbtt, och widste dennom derudj ingen vrett att haffue giortt. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om samme deris domb iche burde wed magtt att bliffue.

Medt flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter tilthalle, giensuar oc dend sags leiglihedt, och effterdi alle jordeigne bønder giøre egtt oc arbeide, och wore landsdommere effter slig leiglihedt haffuer tilldømbtt for<sup>ne</sup> Chrestenn Thøgersenn at giøre egtt oc arbeide som andre jordeigne bønder, da haffue dj derudj ingen wrett giortt, oc denn deris domb bør wed sin fulde magtt att bliffue.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 1540 (KRD I.322; GdD II.115ff.), rettertingsdom 5. august 1546 (I nr. 122), Horns herredstings dom 19. december 1566 (II nr. 311), Viborg landstings dom 28. april 1571 (III nr. 378), Sjællands landstings dom 21. april 1585 (IV nr. 523). - (2) Dette (Thott 1202,2<sup>o</sup>) er formentlig afskrift efter HDDomb. - (3) Om rådets medlemmer se 774.3. - (4) Se 775.5. - (5) Landsbyen Tobøl i Føvling s., Malt h. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Hovedgården Villestrup i Åstrup s., Hindsted h. - (9) Se 768.3. - (10) Se 768.4.

(11) Eggert Abildgaard (d.1622) til Skodborghus. - (12) Den tidl. hovedgård Skodborghus i Vejen s., Malt h. - (13) Om ægt se 767.19. - (14) Da der er tale om en selvejerbonde, bet. *arbeide* ikke hov(eri)arbejde. Arbejdsydelser, f.eks. markarbejder på de kronen tilhørende ladegårde, blev i det 15. årh. afkrævet såvel af selvejere som af fæstere på krongodset; hertil kom

ekstraordinære ydelser som f.eks. bygningsarbejder på kronens slotte og gårde, jf. W. Christensen, Statsforvaltning.435ff.; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.479f. - (15) Rettertingsdom 29. januar 1598 (Secher, Rettertingsdomme I.223f.) i en trætte mellem Eggert Abildgaard og Christen Thøgersen, hvorved det statueredes, at den omhandlede gård i Tobøl og et byggested i Ravning mark (i Hygum s., Frøs h.) skulle følge Christen Thøgersen som »fri bondegods efter fremfarne kongers breve och domme«, dog »at hand aarlige gifver Eggert Abildgaardt den vonlige landgilde efter vor herrefaders mageskiftebrevs liudelse«. - (16) Christen Thøgersens svigerfader, Mads Madsen i Holleskov (Føvling s.), havde 29. december 1527 (Fr. Is Registranter. 146) af Frederik I fået et øde byggested på Ravning mark samt Tobøl mark mod at betale kronen 5 mark danske og 1 tønde øl til »boffuæ iacktt« (klapjagt, jf. Kalk. I.240b, jf. I\*39a), »oc siden were quitt fore gesterii oc all anden tyngde lige som andre bynder, som segh kiøpitt quittæ oc frii aff hogborne fyrstæ, wor kiere herræ fader, konning Hans« (KRD I.490; jf. Fr. Is Registranter.146). Af den i note 15 nævnte rettertingsdom fremgår, at besiddelsen af den nævnte gård i Tobøl blev stadfæstet af Viborg landsting og af rettertinget, se rettertingsdom 11. juni 1539 (KRD I.489ff.). - (17) Eggert Abildgaards moder Kirstine Ulfeldt fik 22. marts 1580 (Kr. Sk. I.228) ved mageskifte med kronen Skodborghus med 18 gårde og bol samt kronens rettighed i 28 jordegne gårde, herunder 4 gårde i Tobøl. - (18) *Wederlaugs gods*: mageskifte (Kalk. IV.771b). - (19) Eggert Abildgaards moder, Kirstine Ulfeldt (d.1589), der først var gift med Poul Abildgaard (d.1563) til Vranderup og derefter med Morten Svendsen Orning (d.1574) til Eget. - (20) Den i note 15 nævnte rettertingsdom 29. januar 1598 (Secher, Rettertingsdomme I.223f.).

(21) særligt, specielt (OdS XIV.1033 bet.1.3). - (22) at (Kalk. I.358a bet.1). - (23) tilgav, eftergav (Kalk. I.30b; OdS I.291f.). - (24) Tiltale i henhold til § 9 i reces 13. december 1558. - (25) tynges (Kalk. V.91a); om sammenblandingen *besvære* og *besværg* se Kalk. I.185a. - (26) Jf. ovf. note 1.

## 783 Rettertinget 15. oktober 1599<sup>1</sup> (København)

*Frederik Rosenkrantz, der havde tjent som kongens kammerjuncker, og som havde besvangret Rigborg Brockenhuus, der hørte til dronningens jomfruer, dømtes efter gårdsretten §§ 16 og 17 til at være æreløs og miste to fingre, medens Rigborg Brockenhuus efter reces 1558 § 12 dømtes til af sin værge at indsættes i fængsel på livstid.<sup>2</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 43<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 3 hss.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.275f.

Litt.: C. T. Engelstoft i Hist. Tidsskr. 4. rk. IV(1873-74).502ff.; A. Thiset i DbL IV(1934).159f.; Henry Bruun ib.XX(1941).66; Matzen, Privatret I.49; sa., Offentlig Ret III.22,146; Inger Dübeck i Politikens kronik 1. juni 1979; Hans H. Worsøe i PhT 1979.251.

Overskrift: Dom emellom kong: Maytt: paa den ene och Fredrich Rosenkrantz till Rosenwold, for dum cammerjuncker, paa dend anden side.

Wi, Christiann &c., gjør alle witterliggt, att aar [1599],<sup>4</sup> dend 15. octobris, paa wortt rettertingh wdj wortt kiøpstedt Kiøpnehauffn, nerwerendis allt raaditt,<sup>5</sup>

for os wor schicket os elschelige Henning Gøie<sup>6</sup> till Kerstrup,<sup>7</sup> wor hoffmarschalck,<sup>8</sup> paa dend ene oc effter wor fuldmagtt och naadigste befalling haffde paa wore wegne medt wor egen steffning<sup>9</sup> i rette steffnndt Fredrich Rosenkrantz<sup>10</sup> til Røpenwolld,<sup>11</sup> wor fordum cammerjuncker, paa dend anden þide oc hannom thilthallidt, for hand haffde krenckitt oc beliggitt Rigborrig Brockenhuß,<sup>12</sup> imedler thidt de begge wdj wor oc woris elschelige oc kiere gemhaals<sup>13</sup> thiennist och wpuaring<sup>14</sup> tientt och weritt haffuer, huorudinden hand formeente hannom saaledis att haffue forseedt sigh emoed gaardzretten,<sup>15</sup> att hand derfor burde att were erløß oc att straffis paa lifff oc welferdt, fordj hand þig i saa wtilbørlig maade haffde forhandlitt emoed os oc wor kongelig høyhed.

Sammeledis haffde hiid jndsteffnidt for<sup>ne</sup> Rigborg Brockenhuß och hinde thilthallidt, for hunn haffde ladett sig belegge aff for<sup>ne</sup> Fredrich Rosenkrantz, men hun wor i wor elschelige gemhaals jomfrue cammer, huorwdj hand formeente hinde icke allene att haffue forseedt sigh, effter som gaardzretten formeller, meden oc saa emoed os och wor høyhed saaledes hafuer giortt, att hun derfor bør att straffis oc stande till rette.

Och satte for<sup>ne</sup> wor hoffmarschalck wnderdanigst wdj rette, først om for<sup>ne</sup> Fredrich Rosenkrantz for slig sine begangne daader oc gierninger icke bør att were erløß oc effter dett 16. capittell j gaardzretten, dernest at hannd icke bør att miste sine ij fingre, fordj hand os sin throe thienniste tillsagdt och loffuidt haffuer oc dog slig wtroeschaff begangitt, och dett effter dett 17. cap: i for<sup>ne</sup> gaardzrett.

Emoed for<sup>ne</sup> Rigborg Brockenhuß saatte hannd wnderdanigst wdj rette, om hun icke burde att holdis i fengzell hendis liffs thidt aff dend werge, hunn nu hafuer eller fangendis worder, oc samme fengsell att were vdenn alld willd<sup>16</sup> effter den 12. capittel i denn callundborgiske recesþ.<sup>17</sup>

Tha wor her wdj rette møtt for<sup>ne</sup> Fredrich Roesenkrantz oc kunde samme gierning icke benecte, men wor vnderdanigst begierendis, wi hannom for Gudz oc hans slect oc wanner skyllid wille benaade oc icke strenge med hannom<sup>18</sup> i det yderste, menn retten naadigst med hannom wille formilde.

Wor her och thilstede for<sup>ne</sup> Rigborg Brockenhuß, med huilckenn hand haffde afflit barn<sup>19</sup> och haftt sitt leigerschab<sup>20</sup> sambtt henndis lauguerge.

Tha effter thilthalle, gienþuar och dend sags leighlighedt, och effterdj for<sup>ne</sup> Fredrich Roesenkrantz, midler thidt hannd hafuer thientt os for enn cammerjuncker, haffuer sig tilfordristitt att beligge oc forkrencke Rigborrig Brockenhus, midler thidt hun wor [wdj]<sup>21</sup> wor elschelige gemaals jomffrue kammer, os oc høigborne, wor elchelige gemahll icke till ringe spot oc haan, oc gaardzretten i dett 16. capit: formeller: Beligger nogen adelsmand nogenn frue eller jomffrue, och dett

hannom schielligenn offuerbeuipis kand, da schall hannnd were erløß; gaardzretten och i dett 17. capitell formeller, att om nogen, fattig eller righ, der soeritt eller troe thiennest sagdt haffuer att were hulld oc troe och dierffuis siden till att krencke nogen møe wdj dronningens eller adelens gaardt, hand schall miste thoe finger, wdenn herren eller hoßbonden hannom benaade will, da haffuer hand derudj forseett sigh emoed gaardzretten oc wor høyhed oc bøer derfore att were erløß oc miste sine thoe fingre.<sup>22</sup> Sammeledis effterdi for<sup>ne</sup> Rigborrig Brockenhuß haffuer ladett sig beligge aff for<sup>ne</sup> Fredrich Rosenkrandt, da bør hindis werge nu strax effter dett [12.]<sup>23</sup> capitell i dend callundborgiske reces hinde wdj hindis liffs thidt att lade jndsette och hinde wden alld willd i fengsel foruare.<sup>24</sup>

Datum vt supra.

(1) Dommen er i forlægget dateret 1601; C. T. Engelstoft har i sin afhandling i Hist.Tidskr. 4.rk. IV(1873-74).505, jf. s.rk.V(1875-76).516, påvist, at det er en skrivefejl for 1599; jf. Secher, Rettertingsdomme I.xii, 274 note 1, 276 note 1. - (2) Jf. rettertingsdom 16. oktober 1599 (ndf. nr. 784). - (3) Disse (NKS 836c,2°, NKS 836m,2° og Thott 1202,2°) er formentlig afskrifter efter HDDomb. - (4) Se om dateringen ovf. note 1. - (5) Om dettes medlemmer se 774.3. - (6) Henning Gøye (d.1617) til Kærstrup og Kelstrup. Han immatrikuleredes 1553 i Wittenberg, var 1561-66 hofsinde, 1577-86 lensmand på Nykøbing, 1590-1611 forlenet med Reins kloster m. v. i Norge, 1606-17 lensmand på Højstrup. - (7) Hovedgården Kærstrup i Fuglse s. og h. - (8) Som hofmarskal var Henning Gøye på Kbh.s slot formand i gårdsretten, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.525. Ved missive 16. oktober 1656 bestemtes, at fodermarsken skulle føre forsædet i gårdsretten på Kbh.s slot, jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for Ret(1980).43f. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) Frederik Rosenkrantz (d.1602) til Rosenvold, søn af rigsråd Holger Ottesen Rosenkrantz (d.1575) til Boller, Rosenvold og Stjernholm og dennes 2den hustru Karen Gyldenstjerne (d.1613). Han studerede 1584-86 i Rostock, 1586-89 i Wittenberg, var 1589-91 i Italien, 1592 i England, blev 1593 hofjunker, var 1595-99 forlenet med Giske len i Norge, 1599 lensmand på Lundenæs. Ifølge en slægtbogstradition var der tale om, at han skulle ægte den velhavende unge enke Christence Viffert (d.1604), datter af Corfitz Viffert (d.1592) og Anne Gyldenstjerne (d.1595), der først var gift med Henrik Bille (d.1592) til Mogenstrup, 2den gang (1601) med rigsråd, statholder i Kbh. Breide Rantzau (d.1618) til Rantzausholm (nuv. Braeholm), Hindemae, Lindenberg m.m.

(11) Hovedgården Rosenvold i Stovby s., Bjærgø h. - (12) Rigborg Brockenhuus (d.1641), datter af Laurids Brockenhuus (d.1604) til Egeskov og Bramstrup og Karen Skram (d.1625). Hun var 1597 hos enkedronning Sophie på Nykøbing slot og blev 1598 dronningens jomfru. - (13) Christian IVs dronning Anne Cathrine (d.1612). - (14) Tjeneste (Kalk. III.373b). - (15) Gårdsretten 9. maj 1562 §§ 16 og 17 (CCD I.187f.). Bestemmelserne refereres ndf. i dommen. - (16) Partiskhed (Kalk. IV.823a bet.1). - (17) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II.40f.). - (18) handle strengt, gå til det yderste (Kalk. IV.161a bet.2). - (19) Rigborg Brockenhuus fødte 24. juli 1599 en søn Holger (d.1634), der 1624 anerkendtes af slægten Rosenkrantz. Han gik i fremmed krigstjeneste, blev sen. kaptajn ved kongens livregiment, blev taget til fange i slaget ved Lutter am Barenberg 1626, men løskøbt, var 1628-29 dansk oberst, gik i hollandsk krigs-

tjeneste og faldt i slaget ved Venloo 1634. – (20) d.s.s. lejemål: samleje uden for ægteskab (OdS XII.591).

(21) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c.2°. – (22) Frederik Rosenkrantz blev dog benådet på vilkår, at han rejste til Ungarn for at deltage i kampen mod tyrkerne. Han viste sig her så dygtig, at hans militære foresatte i 1601 gik i forbøn for ham hos Christian IV, der imidlertid afviste enhver tanke om benådning. Han døde ugift i Wessely i Mähren, hvor han blev dræbt under et forsøg på at skille to duellanter og blev begravet i Teinkirken i Prag. – (23) Forlægget har ved fejlskrift 17; de private dombøger har rigtigt 12. – (24) Rigborg Brockenhuus blev sammen med en pige indemuret i et værelse på Egeskov, hvor hun var indtil faderens død 1604. 1608 fik hun, der da opholdt sig hos moderen, på enkedronning Sophias forbøn tilladelse til at søge sin sognekirke, og 18. juni 1616 (Kanc. Br.) fik hun tilladelse til at tage ophold i Odense eller Nybølle, hvor hun ejede gods, dog måtte hun ikke drage længere bort end til sin sognekirke. Fra 1625 levede hun i Nybølle og fik 1627 tilladelse til at sælge gods for at kunne løskøbe sin søn, der under krigen var taget til fange (se ovf. note 19).

## 784 Rettertinget 16. oktober 1599<sup>1</sup> (København)

*Frederik Rosenkrantz, der uden for ægteskab havde besvangret Rigborg Brockenhuus, dømmes efter hendes faders påstand til at være æreløs i henhold til gårdsrettens § 16.<sup>2</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 45<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.276f.

Litt.: C. T. Engelstoft i Hist.Tidsskr. 4.rk.IV(1873–74).505.

Overskrift: En dom emellom Lauridz Brockenhuß till Brangstrup och Fredrich Rosenkrandz till Rosenuold.

Wi, Christiann &c., gjør alle witterliggt, att aar [1599],<sup>4</sup> dend 16. octobris, paa wortt rettertingh wdj wortt kiøpstedt Kiøpnehauffn, vdj wor egegn neruerellsþe, offueruerendeþ alltt raaditt,<sup>5</sup> for oþ wor schickitt oþ elschelige Laurids Brockenhus<sup>6</sup> till Brangstrup,<sup>7</sup> wor mand, thiener oc embitzsmannd paa wortt slott Nyeborg, paa dend ene och haffde med vor egen steffning<sup>8</sup> for os vdj rette steffnidt Fredrich Rosenkrandz<sup>9</sup> thill Rosennwolld<sup>10</sup> paa dend anden siede oc hannom thilthalde oc beskyltte, for hanns dotter Rigborrig Brockenhuß<sup>11</sup> aff hannom wor bleffuen besoffuitt<sup>12</sup> och forsueckitt,<sup>13</sup> formeenendiþ hannom der for pligtig att were effter gaardsretten oc recessen<sup>14</sup> att stannde thill rette, som dett sig burde, och saatte vnderdanigste vdj rette, om for<sup>ne</sup> Fredrich Roßenkrandz for slig sinn begangen daad oc gierningh iche burde att vere erløb ephther thenn 16. artickell i gaardsretten<sup>15</sup> och wor forrige dombs<sup>16</sup> liudellþe.

Der emod att suare wor her i rette møtt for<sup>ne</sup> Fredrich Rosenkrandz, kunde saadan sin gierning iche benecte, menn effterdj retten wor hannom for streng, och



effterdj hannd sig der udj saa høylig haffde forseedt emoed for<sup>ne</sup> Lauridz Brockenhus, haanns slegtt och venner, begierde hannd paa dett wennligste, hand iche wille strenge med<sup>17</sup> hannom i dett ydderste.

Tha effter thiltalle, giensuar och denn sags leilighedt och wor forrige dombp liudellspe, ephtherdj gaardsretten i det xvj artickell formeller: Beligger nogen adelßmand nogenn frue eller jomffrue, och dett hannom skielligenn offuerbeuißis kandt, da schall hannd were erløß, sagde wi der paa saaledis aff for rette, att for<sup>ne</sup> Fredrich Rosenkranzd haffuer derudj forseett sikh emoed gaardsretten och bør der for att were erløß.<sup>18</sup>

(1) Om dateringen gælder det samme som anført i note 1 til dom nr. 783. - (2) Se rettertingsdom 15. oktober 1599 (ovf. nr. 783). - (3) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (4) Om dateringen se ovf. note 1. - (5) Om dettes medlemmer se 774.3. - (6) Laurids Brockenhuus (d. 1604) til Egeskov og Bramstrup, 1579 lensmand på Nyborg og stiftslensmand på Fyn, 1580-82 tillige lensmand på Tranekær. - (7) Hovedgården Bramstrup i Nørre Lyndelse s., Åsum h. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 783.10. - (10) Se 783.11.

(11) Se 783.12. - (12) forført (Kalk. V. 88a). - (13) forført, krænket (Kalk. I. 714 b bet. 2). - (14) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II. 40f.). - (15) Gårdsret af 9. maj 1562 § 16 (CCD I. 189). - (16) Ovf. nr. 783. - (17) Se 783.18. - (18) Om ærestab som straf se Matzen, Offentlig Ret III. 44ff. Visse forbrydelser var efter deres natur vanærende, og andre kunne ved den måde, hvorpå de iværksattes, medføre ærestab, men lovgivningen havde ikke nærmere specificeret, hvilke omstændigheder der medførte ærestab, jf. Viborg landstings dom 16. januar 1591 (V nr. 650: tre mænd dømt æreløse for overfald på sagesløs mand), rettertingsdom 30. juni 1591 (V nr. 665: 2 adelsmænd dømt æreløse for uprovokeret overfald på sagesløs adelsmand), Kbh.s rådstuerets dom 7. februar 1603 (ndf. nr. 798: en østrigsk adelsmand dømt æreløs for urigtigt at have udgivet sig for friherre). Den, der dømtes æreløs, blev i det hele stillet som en »mindremand«: han kunne ikke optræde som sagsøger eller vidne og var derved afskåret fra at være værge; han kunne ikke påtale æreskrænkelser og ikke afhænde sit jordegods, jf. Viborg landstings dom 1. maj 1557 (I nr. 82), og var udelukket fra statsembeder, jf. A. W. Scheel, Personretten fremstillet efter den danske Lovgivning<sup>2</sup> (1876).354ff. Derimod medførte ærestab ikke fortabelse af adelsskab. Regler herom blev - bortset fra bestemmelsen i reces 27. februar 1643 2-2-1 (CCD V. 221), jf. fdg. 29. november 1641 § 1 (ib. 301), hvorefter en adelig frøken ved ægteskab med en ikke-adelig ikke måtte føre sin adelige slægts navn og våben - først givet ved DL 6-4-1, 2 og 3 (ophævet ved § 308 i borgerlig straffelov 10. februar 1866), jf. A. W. Scheel, anf. v. 291f.

## 785 Rettertinget 23. oktober 1599 (København)

*En markskelsforretning, foretaget af adelsmænd, der ikke var udpeget dertil af kongen, landstinget eller begge parter, men kun af den ene af disse, fandtes magtesløs, og de pågældende dømtes til at betale modparten erstatning, da Viborg landsting i en dom havde lagt denne markskelsforretning til grund ved sin pådømmelse.*

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 105<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 2 hss.<sup>1</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.300ff.

Overskrift: Domb emellom frue Margrette Rosenkrandtz thill Hundtzlund paa dend ene och Wogen Suendsen, Thomas Gallskøtt, Lauridtz Friis och Mogens Jull paa dend anden side.

Wi, Christiann denn Fierde &c., gjøre alle witterliggt, att aar 1599, thenn 23. octobris, paa wortt retterting paa wortt schlott Kiøpnehauffnn vdj wor egenn neruerøse, offueruerendis altt raaditt<sup>2</sup> vdenn Peder Munck<sup>3</sup> och Absalon Gøie,<sup>4</sup> for øþ wor schickett os elschelige frue Mergrette Roßenkrandzs<sup>5</sup> till Hundzlund,<sup>6</sup> affgangenn Hanns Johanßens<sup>7</sup> epherleffuersche, paa denn ene och haffde medt wor egenn steffningh<sup>8</sup> for os wdj rette steffnidt øþ elschelige Wogn Suendsenn<sup>9</sup> thill Gierrumsgaardt,<sup>10</sup> Thommis Gallskøtt<sup>11</sup> till Huidstedgaardt,<sup>12</sup> Lauridtz Friis<sup>13</sup> till Lundegaardt<sup>14</sup> oc Mogens Jull<sup>15</sup> thill Kniffholt,<sup>16</sup> worre mend oc thie-  
nere, paa denn anden side och dennom thilthallidt for ett breff oc seigell, som de for nogen thid siden forlhedenn thill os elschelige Peder Munck,<sup>17</sup> wor mand, raad oc marsk i wortt rige Danmarck oc embidtzmandt vdj Westerwig closter,<sup>18</sup> oc frue Ingeborg Skeel<sup>19</sup> till Worgaardt,<sup>20</sup> affgangen Otte Banners<sup>21</sup> efterleffuersche, vdgiffuitt haffde, formellendis hannom a<sup>o</sup> 1587, denn 7. dag 9<sup>bris</sup>,<sup>22</sup> att haf-  
fue werit ombeditt aff for<sup>ne</sup> Peder Munck oc frue Ingeborg Skeel thill att see, grandsche oc forfare nogenn aasteder, som sandmendt aff Jerslouffherridt<sup>23</sup> for nogenn aar sidenn schulle haffue giortt marckeschiell emellum Allerup schouff<sup>24</sup> oc Hundzlund birck<sup>25</sup> oc schouff, oc da vdi mange attschillige aasteder att schulle haffue grandskitt, siunitt, sammeledis windisbiurdt for dennom forhørtt, oc dett giffuen beschreffuitt, endog oc wanseett goede mend wdi samme aar thenn 24. 8<sup>bris</sup><sup>26</sup> thillforne hafuer weritt effter wor kierre herre faders, sallig oc høiglofflig jhukommellþis befalling forsamblitt, oc da grandskitt oc grandgiffueligenn for-  
faredt samme aasteder, oc jche da for dennom wor kommen nogen sand-  
menndzbreff heller anden loughlig eller nøigactig beuiiþning slig skiell att haffue da weritt kiendeliggt oc rettferdiggt befundett, oc effter slig leiglihedt formeente hunn dennum, for<sup>ne</sup> Wogen Suendtzenn, Thomas Gallskøtt, Lauridz Friis oc Moens Jull, iche haffuer weritt nogen thilfforordnitt dommer, ey heller thill-  
thagenn epher konggelig befalling eller aff landzthingitt tilneffnntt, ey heller aff begge partter att were beuillgett oc thillbethroidt dennom att motte grandske, siune oc windisbiurdt forhøre heller nogen waarssell derfor att were giffuenn, oc hinde derudoffuer formedelst deris vdgiffne breff till Wiburglandstthingh wor hindis rett forspiltt oc forslagenn,<sup>27</sup> huilchett breff, som hunn formeente schulle formellde oc jndholde att were grandschnings winde, siunswinde, dommerlig

embedis wforordnidt, att schulle haffue eder thilthagidt, huilchett for<sup>ne</sup> deris vdgiffne breff hunn formeentt jche saa loulig, christelig, thillbørlig oc rettferdig att were vdgiffuitt, att dett burde nogen magtt adt haffue, men burde magtløß att were oc dennom pligtich were att stande hinde till rette for, huiß brøst oc skade, som hunn der fore haffuer lidt oc fangendis worder.

Sammeledis hafde hiidt steffndt for<sup>ne</sup> Peder Munck och frue Ingeborch Skeell, som samme breff thagitt oc forhuerffuitt haffde.

Och vdi rette lagde hindses schrifftlich beretning, liudendis eblantt andett: For nogen thidt forlhedenn att were kommen nogen jrringe<sup>28</sup> oc thrætte emellom hindses affgangen hosbondt oc Peder Munck om schouffhug, Peder Munck schulle ladett giortt i Hundzlund birck, oc Peder Munck formeente dett att were giortt i Allerup schouff inden enn sandmendzgang,<sup>29</sup> som hand berobtte sig paa, huorforre de naadigst hafde forhuerffuitt [konngelig mayestætz]<sup>30</sup> befalling till goede mennd, huilcke oc haffde ephther samme befalling werrit paa aastederne oc icke kunde kiende der at haffue weritt nogenn sandmendtzgangh emellom Allerup skouff oc Hundzlund birck. Dog schulle for<sup>ne</sup> iij herremenn wed enn xiiij dags thidt der ephther dennom fordristett att drage ofuer same skiell oc giffuitt fraan dennom beschreffuitt, adt de haffde grandskitt, forfaritt oc siunett for<sup>ne</sup> marckeskiell oc forhørtt vindnisbiurdt, som de och wnder deris forseigling schall haffue ladett wdgaee, hindis hosbonde oc hinde wuitterligtt oc vdenn nogen warbell. Wor jche heller der till vdi nogen befalling tilthagenn, ey heller af begge partter beuilgett, huorfor hindis rett er till landzthingh bleffuenn forspiltt. Meente dennom derudindenn wrett att hafue giortt oc saatte vnderdanigst wdj rette, om for<sup>ne</sup> deris grandschning oc windiþbiurdtz forhør, de haffde giffuenn beschreffuitt, jcke wor wloulig oc burde magtteløs att bliffue, oc om de jche burde derforre att staae hinde thill rette for, huis kost oc thering hunn der offuer lidt haffde eller her effter kunde lide.

Der emoed att suare er i rette møtt for<sup>ne</sup> Peder Munck paa sinn egnenn wegne oc fremlagde for<sup>ne</sup> Thomas Gallsköttis fuldmacht, liudendis: Jegh, Thomas Gallskött till Huidsterttgaardt, kiendis och gjør witterligtt for alle wdj dette mitt obne breff, ath ieg hafuer fuldmacht giffuenn erlig oc velbiurdig mand Peder Munck thill Estuadgaardt, Danmarckis riges marsk oc befallingsmand paa Westeruiig, att were mitt suar emoed den kongl: Mayttz: steffning, som e[r]lig oc velb: frue, frue Margrette Roßenkrandzs till Hundzlund, s: Hans Johanßens ephtherleffuersche, haffuer mig mett steffnidt thill nestkommendis herredag, som er berammitt att stande vdi Kiøpnehauffn denn 8. octobris, ephtherdj jegh formeener mig icke saa loulig steffnidt att were, som dett þig burde, dog alligeuell er jeg mitt breff oc

zeigell bestandig, som jegh vdi saa maade medt fleere goede mend vdgiffuitt hafuer, och ydermeere will were bestandig, om behouff giøris, oc for<sup>ne</sup> Peder Munck paa mine vegne her vdi att thalle min thalle, were mitt suar oc lade och giøre ligerwiß, som jeg sellff persoelig thillstede wor. Thill windisbiurdt her vndertrøgtt mitt zignett och medt egen haandt vnderschreffuitt. Actum Viburg, thenn 24. septembris anno 99.

Wor her och vdj rette møtt oß elschelige Mogenns Jull<sup>31</sup> till Palliøbierrig,<sup>32</sup> wor mandd, tiener oc landzdommer i wortt landt Nørreudlandt, paa for<sup>ne</sup> Wogenn Suendtzsens och for<sup>ne</sup> Mogens Juls wegne oc fremblagde først Wogenn Suendzens magtsbreff, liudendiß: Jegh, Wogen Suendtzen till Gierumgaardt, kiendis oc giør witterliggt for alle med dette mitt obne breff, att jeg fuldmøndig och magtt gifuer erlig oc velbiurdig mandt Mogens Jull Palliøenn till Pallisbierrig, landtztzdommer vdi Nørre Judlandt, att suare for mig till denn konge: Mayttz: steffningh, som erlich oc velbiurdig frue, frue Margrette Roøenkrandzs till Hundtzlund, s: Hans Johansens effterleffuersche, haffuer mig ladett medt steffne nu till neste thilkommendis herredag, som schall stande vdi Kiøpnehauffnn denn 8. octobris, for ett breff oc seigell, som siges att jeg med fliere goede mend schulle haffue wdgiffuitt, huilckenn for<sup>ne</sup> steffning jegh iche hafuer hørtt førrend i dag, som er den 21. septembris effter middag, oc iche jegh nu saa kortt enn thidt kunde komme till att raadslaae mig med de andre goede mend, som samme breff med mig schulle haffue wdgiffuitt, och formeener jegh mig iche att were saa loughlig steffntt, som dett þig burde, huorfor jegh fuldmøndig oc macht giffuer erlig oc velbiurdig mand Mogenns Jull Paaleøenn thill Pallisbierrig att suare thill same for<sup>ne</sup> steffning, huis lough oc rett kand findes, oc will jegh friidt were bestendig, huis breffue oc seigell, som jegh wdgiffuitt hafuer. Thill ydermeere vindisbiurdtt thrøcker jegh mitt zig[n]eett neden vnder dette mitt obne breff oc med egenn haandt vnderschreffuitt. Datum Gierumgaardt, thenn 27 7<sup>bris</sup><sup>33</sup> a<sup>o</sup> 1599.

Dernest i rette lagde for<sup>ne</sup> Mogens Jull ett andett magtsbreff, som Mogens Jull thill Kniffholtt hannom giffuitt hagde, daterit Kniffholtt denn 27. 7<sup>bris</sup> sidst forlhedenn, liudendis i same tenor,<sup>34</sup> ordt fraan ordt, som for<sup>ne</sup> Wogenn Suendtzsens magtsbreff jndeholder.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Offue Lunge<sup>35</sup> till Odden,<sup>36</sup> wor mand oc thiener, medt fuldmacht paa os elschelige frue Ingeborch Skeels wegne oc meentte for<sup>ne</sup> Mogens Jull,<sup>37</sup> for<sup>ne</sup> Wogenn Suendøenn oc Mogens Jull<sup>38</sup> iche att haffue hafft saa lang thidt oc respit, de møde kunde, oc fordj iche saa loughlig steffntt att were. Och i rette lagde for<sup>ne</sup> Peder Munck for<sup>ne</sup> breff, liudendis: Wij, effterschreffne Wogenn Suendsenn till Gierinnsgaardt, Thomas Gallsøtt thill

Huidstedgaardt, Lauridz Fris till Lundeagger oc Mogens Jull till Kniffholt, giør witterliggt, att aar effter Gudtz biurd 1587, dendt 7. dag nouembris, wore wij thillbeditt aff erlich oc welbiurdich mandt Peder Munck thill Estuadgaardt oc e[rlig] oc welb: frue Ingeborge Skiell thill Worgaardt, sallig Otte Banners effterleffuersche, thill att grandsche, see och forfare nogenn aasteder, som sandmend aff Jerslouffherridt for nogenn aar siden hafuer giortt marckeschiell emellom Alleruppe skouffue oc Hundzlund birck och skouffue. Oc bleff oþ først foruiist westenn aff Hiþellbeck<sup>39</sup> wed dieris felde,<sup>40</sup> som sandmend haffde sett enn steenn, och wor strax paa aastedditt for oþ tilstede diþe epherschreffne dannemend: Peder Hansþenn i Allerup, Jens Michellsenn ibidem, Matzs i Kragdrup,<sup>41</sup> Thomas Pederþen i Allerup, Anders Berttellsþenn i Kattholm,<sup>42</sup> Las Jenþenn i Kragdrup, Olluff Jensþenn i Allerup oc Jens Søffrenþenn i Sterrup,<sup>43</sup> huilcke der wunde for os enn huer seerlige ued deris hellgenns eed oc opragtte fingre, att de haffde hoes werritt samme dag oc thidt, der sandmend aff Jerslouffherridt giorde deris æd oc though paa for<sup>ne</sup> aasteder. Saa bleff oþ foruiist der fraann y wester op ad Hiorttedall<sup>44</sup> offuen paa backenn sandmend at hafue sett en andenn steen, som wij erfoere, att der fandttis kuoll<sup>45</sup> i jorden wnder, som steenen haffde standett, endog steenen wor kast aff huollenn,<sup>46</sup> oc wor dette wed enn griimet<sup>47</sup> bøg. Saa ginge wij sudwest<sup>48</sup> meere adt enn siig,<sup>49</sup> som os wor forwiist, oc kaldis denn Suinn siig;<sup>50</sup> j samme sig sagdis att sandmennd hafde sett enn steen, oc fantis i huollenn, som samme steen schulle hafue standett, theigell oc kuoll, oc stenen laa der hoes, som siunttis att schulle hafue standett i samme huoll. Siden ginge wij der fraan wester adt Fouellthuedt<sup>51</sup> paa beckenn wed weyen; wor os foruiist, att sandmend haffde grimett enn bøggh, oc for<sup>ne</sup> otte dannemend sagde for os, att skoufffogdenn y Hundtzlund for nogenn thid þidenn haffde soltt samme grimede bøggh. Saa ginge wij fraan denn bøg oc vd<sup>52</sup> thill Skinderheeden,<sup>53</sup> nordenn en groff,<sup>54</sup> som Raþmus i Obennholt<sup>55</sup> haffde graffuitt, oc bleff beuist, att enn stenn, som laae nordenn for<sup>ne</sup> groff, haffde werit enn schiellsteen oc staaitt i samme groff. Saa ginge wij fraan denn groff oc steen och till en bøggestub rett søndenn for denn mandz gierde, som boer i Obenholtt, som sagdes for os att sandmend hagde satt enn steen, oc samme steen schulle om natter thide weritt henthagenn,<sup>56</sup> oc bleff beuist for os att schulle obenbarlige were kommidt i bann<sup>57</sup> for same steen. Saa bleff os foruiist for att sandmend haffde gaaidt derfraan oc att Helskouff<sup>58</sup> beck, paa huilcken for<sup>ne</sup> aasteder for<sup>ne</sup> Peder Munck oc frue Ingeborg Schieel sagde for os, at denum paaførdis thrette aff erlig oc welbiurdich mandt Hanns Johanþenn thill Hundtzlund, oc bestoedt oc wantt for<sup>ne</sup> otte mendt for os, att de haffde hoes weritt paa alle for<sup>ne</sup> aasteder samme dag oc thidt,

der sandmend aff Jersløffherridt der gjorde deris æd oc thoug. som for<sup>ne</sup> Peder Munck oc frue Ingeborig Schiell hinndes fuldmyndige fougidt Matz Pederþenn i Gierndorp<sup>59</sup> oþ foruiste. Att wij sligt i alle maad haffuer seett och erfaritt, som for<sup>uitt</sup> staar, thill windniþbiurdt er wore zignetter her vnder trøgtt oc medt egne hennder vnderschreffuit. Datum Worgaardt vt supra.

Deremoed vdj rette loed for<sup>ne</sup> frue Margrete legge enn grandschning, som goede mendt effter wor naadigst befalling haffde grandschitt paa for<sup>ne</sup> aasteder a<sup>o</sup> 87, thenn 24. octobris vdgiffuit, liudendis i sin besluttningh: Da effterdj vdj for<sup>ne</sup> besichtelþe iche findis, huor langdt bircken þig strecker, eller huor langdt schouff de haffuer for<sup>ne</sup> Hanns Johanþenn wdlagdt, saa wij der epther kunde wide oþ att rette, huor widt oc<sup>60</sup> thill huilckenn aastedt birckett schall begyndis oc endes, disligeste jcke her fremlegges nogenn sandmenndzs breffue, att der schall were giortt schiell imellum Hundtzlund birck oc Allerup skouff, da kunde wi epther slig leiglihedt jche nu grandsche, kiende eller dømme, huad heller for<sup>ne</sup> bøger schall were huggen wdj Hundzlund birck eller oc wdj Allerup schouff, som samme breff widre jndeholder.

Oc formeente, att effterddj the vj wor goede mendt paa denn thidt iche kunde kiende nogenn schiell emellom for<sup>ne</sup> birck oc schouff, schulle de andre megitt mindre 14 dage der effter finde samme skiell.

Der hoes berette, at for<sup>ne</sup> breff wor førtt i rette emoed hinnde till Wiburglandzting, saa hindes rett der offuer wor bleffuen hinde forspildt, oc hun derofuer wor kommenn paa stoer omkost. Oc j rette lagde enn domb aff Wiborglandsting thend 1. 7<sup>bris</sup> sidst forlhedenn wdgiffuitt, liudendis i sin besluttningh: Da effter thilthalle, giensuar oc sagens leiglihed, saa oc eptherdj for<sup>ne</sup> herremend haffuer vdgiffuitt deris for<sup>ne</sup> breff oc zeigell, huorledis de haffuer werit paa aastederne, och windismenn for dennom haffuer wundtitt, oc for<sup>ne</sup> mendz vinde dermed bestørckis oc bekrefftis, da wide wi iche om for<sup>ne</sup> xxvij mendz widne at dømme, emeden for<sup>ne</sup> breff stander wed magtt, som samme domb i sig sellff jndholder.

Och effter for<sup>ne</sup> goede mend wed slig deris vdgiffne breff forspiltt hinde sinn rett, oc hinde schade, kost oc therinng anbracht<sup>61</sup>, saatte hunn vnnderdanigst wdj rette, om deris vdgiffne breff jche burde magtløs att bliffue, och om de jche wor pligtich derfor att stande hinde till rette oc igienn oprette hinde, huis schade, kost [oc]<sup>62</sup> theringh hun deroffuer liidt oc fangidt haffuer.

Ther thill suaridt for<sup>ne</sup> Peder Munck, att for<sup>ne</sup> wore goede mendt iche hafde giortt nogitt skiell, men alleniste haffde hørtt nogenn menndzs bekiendellþe, som haffde hoes weritt, thenn thidt sandmendt gjorde deris tough, huilcke och foruiste thennum paa huad steder, de haffde giortt samme thoug, huilckett de

aldeniste hafde giffuitt fraan dennom beschreffuitt, oc formeentt dennom dermed jngen wrett att haffue giortt.

Medt flere ordt dennom der om emellum wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denn sags leiglihedt, [oc]<sup>63</sup> effterdj ingen wor befalling wor vdgaaitt thill for<sup>ne</sup> goede mend, the jche heller aff landtztshing ere thagne vdj nogen granskning, samme grandschningh jche heller er thilbøden heller beuillgett aff begge parter, men aff thenn ene partt allene thagidt, ei heller er warpøll for giffuidt, da bør for<sup>ne</sup> herremenndtzs breff oc grandschning att were magttløs oc jche att komme for<sup>ne</sup> frue Margrete thill hinder eller schade i nogen maade. Oc eptherdj for<sup>ne</sup> frue Margrette hindis rett thill landsthing formiddelst samme deris breff er bleffuen spildt, saa hunn der offuer haffuer lidt schade, da bør the ther for att staae hinde till rette oc jgiengiffue hinde billig kost oc the-ringh.

Datum vt supra.

(1) Disse (NkS 836c,2° og NkS 846m,2°), der er dateret 12. oktober, og som iøvrigt er ret fejlfulde, er afskrifter efter dombrevet, da de har navnene på samtlige dømmende rigsråder. – (2) Om rigsrådets medlemmer se 774.3. – (3) Se 775.4. Han var part i sagen. – (4) Absalon Gøye (d.1602) til Kelstrup, søn af Anders Gøye (d.1558) til Kelstrup og Karen Valkendorf (d.1557). Han studerede 1553 i Wittenberg, var 1560 og 1566 hofjunker, 1579–1602 lensmand på Dalum, 1582 rigsråd. Han var gift med Else Lindenov (d. efter 1604) til Rørbæk og Løjtved, datter af Anders Hansen Lindenov (d.1562) til Fovslet, Rørbæk m.v. og Margrethe Lange (d.1554). – (5) Margrethe Ottesdatter Rosenkrantz (d.1635). – (6) Hundslund kloster (nuv. Dronninglund) i Dronninglund s. og h., kom ved reformationen under kronen og blev af denne 1581 bortmageskiftet til nedenn. Hans Johansen Lindenov. – (7) Hans Johansen Lindenov (d.1596) til Fovslet, Gaunø, Hundslund kloster m.v., 1569–75 lensmand på Silkeborg, 1574–96 på Hindsgavl. – (8) Om dette udtryk se 774.8. – (9) Vogn Svendsen Orning til Gjerumgård, søn af Svend Madsen Orning (d. efter 1556) til Eget og Maren Sørensdatte Munk (Vinranke-Munk) til Gjerumgård. – (10) Hovedgården Gjerumgård i Gerum s., Horns h. i Jylland.

(11) Thomas Galskyt (d.1600) til Hvidstedgård, søn af slotsfogden på Nyborg Vil Thomesen Galskyt til Hvidstedgård og dennes 2den hustru Elsebeth Mogensdatter Juel, der var faster til nedenn. Mogens Juel. – (12) Hovedgården Hvidstedgård i Tårs s., Børglum h. – (13) Laurits Friis til Lundergård. – (14) Hovedgården Lundergård i Jetsmark s., Hvetbo h. – (15) Mogens Mogensen Juel (d.1604) til Knivholt, Bustrup og Søbygård, søn af Mogens Mogensen Juel (d. omkr. 1579) og dennes 2. hustru Inger Tidemand. – (16) Hovedgården Knivholt i Flade s., Horns h. i Jylland. – (17) Se 775.4. – (18) Vestervig kloster i Vestervig s., Revs h., der var grundlagt omkr. 1190, kom ved reformationen under kronen, der 1660 afhændede godset, der en tid (1731–98) ophøjedes til stamhus. I beg. af 19. århundrede udparcelleredes godset. – (19) Ingeborg Skeel (d.1604) til Voergård m.v., enke efter nedenn. Otte Banner (d.1585) til Asdal m.v. – (20) Hovedgården Voergård i Voer s., Dronninglund h. Den nuv. hovedbygning er 1586–91 opført af Ingeborg Skeel.

(21) Otte Banner (d.1585) til Asdal, søn af rigsmarsk, rigsråd Erik Eriksen Banner (d.1554) og dennes 1ste hustru Mette Rosenkrantz (d.1533). – (22) ☉: septembris. – (23) Det tidl. Jerslev

herred omfattede sognene Vrensted, Tise, Stenum, Tolstrup, Vester Brønderslev, Øster Brønderslev, Hallund, Ørum, Hellum, Hellevad, Serridslev, Jerslev samt dele af Skave, Torslev, Horsens, Albæk, Voer og Hundslund sogne, altså dele af nuv. Børglum, Vennebjerg og Horns herreder, jf. Henrik Pedersen 311ff. Jerslev herredsting holdtes indtil 1688 i Øster Brønderslev. - (24) Allerup skov i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. i Jerslev h.). - (25) Hundslund kloster (Dronninglund) havde birkeret; denne ret blev 1801 tilskødet kongen, hvorefter birket ved reskr. 26. oktober 1813 henlagdes under Børglum-Jerslev herreders jurisdiktion. - (26) ♂: octoberis. - (27) forspildt (Kalk. I.701b bet. 2). - (28) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). - (29) Når sandemænd satte og svor markeskel, jf. JL II.2 og 2i, gik de fra den ene skelsætning til den næste og fastslog derved markeskellet, jf. Arent Berntsen II.472f. og Skautrup, Hardiske Mål II.74. *Sandemandsgang* bliver da synonym med sandemandsskel; *innden enn sandmandzgang* bet. da: inden for skellet. - (30) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°.

(31) Se 768.3. - (32) Se 768.4. - (33) ♂: septembris. - (34) Indhold (Meyer.1075a). - (35) Ove Lunge (Dyre) (d.1601) til Odden. - (36) Hovedgården Odden i Mygdal s., Vennebjærg h. - (37) ♂: Mogens Juel til Pallesbjerg. - (38) ♂: Mogens Juel til Knivholt. - (39) Hesselbæk i Tårs s., Børglum h. - (40) Fælled.

(41) Kragdrup (Kragerup) i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.); jf. Henrik Pedersen 317. - (42) Katholm i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.); jf. Henrik Pedersen 316. - (43) Landsbyen Sterup i Jerslev s., Børglum h. (tidl. Jerslev h.). - (44) Har ikke kunnet lokaliseres. - (45) Kul. Når sandemænd gjorde markeskel, markeredes skellet ved sten, der blev halvt nedgravet i jorden, og under stenen lagdes »Flint oc Kul som ævigvarende oc u-foranderlige kiende Tegn oc Vidniþbyrd, at saadanne Steene til Marckeskæls underskeed der ere hensatte« (Arent Berntsen III.470). - (46) Hullet. - (47) Bøg, der danner skel; af vb. *grene*: gøre skel (Kalk. II.71b). - (48) NkS 836c,2° har *norduest*. - (49) Sump, mosedrag (Kalk. III.716b). - (50) Har ikke kunnet lokaliseres.

(51) Føltved i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.). - (52) NkS 836c,2° har *need* i stedet for *oc vd.* - (53) Skinderhede i Hellevad s., Dronninglund h. - (54) Grøft eller dige (Kalk. II.91a-b bet.2 el. 3). - (55) Landsbyen Obenholt i Hundslund s., Jerslev h. (nu: Dronninglund s. og h.). - (56) taget, ført bort, fjernet (Kalk. V.429a bet.3; OdS VII.1225 bet.2). - (57) Der foreligger formentlig en bandlysning af ukendt gerningsmand, se herom C. Klitgaard, Bandsættelse af ukendt Tyv (Vendsysselske Aarbøger 1932.335), H. F. Rørdam, Bandlysning som Retsmiddel (KhS 5. rk.I.760ff.), L. Holberg, Bansættelse af ukendte Forbrydere (ib.V.132ff.), V. A. Secher, Bandsættelse af ukendt gærningsmand til en forbrydelse (Nordisk Tidsskrift for Filologi 3.rk.XVII(1909).190ff.), P. Severinsen, Bandsættelse af ukendt Gærningsmand (Aarbog for Sorø Amt XV(1927).150f., jf. XIV(1926).106ff. Om bandlysning i anledning af uretmæssig optagelse af skelsten, se kongebrev 13. august 1585 (Rørdam, Kirkelove II.385f.). Bandlysning gik af brug i det 18. århundrede uden formelt at blive ophævet, jf. reskr. 22. maj 1744 og 31. januar 1744; dens ophævelse ved desvetudo anerkendtes i (utr.) skr.10.juli 1869. - (58) Halskov i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.). - (59) Landsbyen Øster Gerndrup (1425: Giierundrop) i Øster Brønderslev s., Børglum h. (tidl. Jerslev h.). - (60) Herefter udstreget i forlægget *huor*.

(61) anvendt, sat til (Kalk. V.34b). - (62) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (63) Ligeledes.



786

## Viborg landsting 26. april 1600

*Da der til en lovbydelse ikke var givet louligt varsel, og da ejendommen ikke var tilbudt fædrene og mødrene frænder ved navn, fandtes lovbydelsen og en der-  
efter foretagen skødning magtesløs.*

*Hs.: NkS 845,2° nr. 294 (findes yderligere i 1 hs.).*

*Ingen overskrift i forlægget, men følgende regest i registeret: En dom at et laugbodz vinde er vnderlagt, for ther icke wor giffued varpel for thet.*

Mougens Jul<sup>1</sup> til Pallisbierig,<sup>2</sup> Jffuer Jul<sup>3</sup> til Villestrup,<sup>4</sup> landzdomer vdj Nøriutland, och Gunnde Skriffuer,<sup>5</sup> landztinghører ibidem, gjøre witterlig, at aar ephther Gudz byrd Mdc, thenn 26. aprilis, paa Viborg landzting var skickid erlig och velbyrdige mand Jørgen Friis<sup>6</sup> til Krastrup,<sup>7</sup> høffuitzmand paa Hald,<sup>8</sup> med en opsettelse her aff landztingid idag manid vdgangen, liudendis hannom tha at haffue hid vdj rette steffnidt Niels Olluffben y Thostrup<sup>9</sup> for en laugbodz vinde,<sup>10</sup> hand til Liusgaard heritzting forhuerffuid haffuer, huor vdj hand paa høglerd mandz docter Peder Jffuerbens<sup>11</sup> vegne skal haffue laugbodit hans høgbundz bund guotz<sup>12</sup> y Knudstrup<sup>13</sup> och Skre,<sup>14</sup> vantageet ther var bodit sølff och peningh, serdielis<sup>15</sup> til docter Per sielff och serdielis til thingi, paa thet samme guotz icke skulde skiødis eller affhendis til thennom, som med thiden kunde gjøre bunde eie vfrije, formienendis samme laugbodz vinde med huis vinder, the kand veidtage,<sup>16</sup> icke buorde at komme stormectigste hogborne første, kong: Majs:, allis voris naadigste herre, bunden eller thennom, paa boeligitt er, til hinder eller skade eller then skiøde, ther ephther er giort, til behielpling y nogen maade.

Saa och hagde hid steffnidt for<sup>ne</sup> docter Per, om hand hagde nogit ther vdj at suare.

Disligeste hagde och paa hogbemelte kong: Majs:, voris allernaadigste herris vegne hid steffnidt for<sup>ne</sup> docter Peder Jffuerben for en skiøde, hand Pouel Mouritzen y Vngstrup<sup>17</sup> paa same bundguotz giort haffuer, vantageet at bynderne, som paa samme guotz boer, med fuldmact skal haffue thilboditt sølff och pening same guotz med at uille kiøbe, ther thett til Liusgaard heritz tingh skulle vere laugboden, eller thet motte ansees ephther recepen,<sup>18</sup> och ephthersom aff vidniøbyrd skulle forfaris icke eller med same kiøb skal vere loulig thilgangen, och miener same skiøde, som y saa maade giort, icke buorde nogen mact at haffue, men macteløs at uere, och ei adt kome høgbemelt allis voris naadigste herre eller same bynder til hinder eller skade, men same skiøde at uere och bliiffue, som then vgiortt vor.

Disligeste hagde hid steffnidt for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzben med same skiøde, saa och erlig och velbyrdige frue Kiersten Jul<sup>19</sup> til Kiersholum,<sup>20</sup> om hun haffuer nogid her til at suare.

Ther emod hagde for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzen hid steffnidt for<sup>ne</sup> docter Per for same skiøde, hand hannom paa same guotz giort haffuer, huilcken skiøde hand formiente louglic dreffuen och forhuerffued at uere, och at then fordj bourde vid sin fuldmact at bliffue, och at same bund eie vdj same gaard buorde hannom och hans arffuinger med thieris rettighied och rette thilliggelße, som ther nu thilligger och aff arildz tiid thilliggid haffuer, at ephtherfølge, ephtersom same skiødebreffue ther paa y seg sielff formeller och indholler.

Sameledis hagde hid steffnidt Erick Chrestenben y Kiellerup,<sup>21</sup> som var heritzfougitt y Liusgaardheridit, som same skiøde vdsted haffuer, om hand hagde nogid thertil at suare.

Och findis i for<sup>ne</sup> opsettelse inddragit at uere Niels Jenben y Knudstrup idagh manid<sup>22</sup> her at uere møtt och berett, at hand for hans person icke vile kiøbe eller giffue pening for same guotz, men vile ecte<sup>23</sup> och arbeide for kongen. Disligeste och tha at uere møtt Niels Bødicher y Knudstrup och sagde sig inthet at haffue thilboditt for same guotz, och icke eller hand vill thett kiøbe. Thernest haffuer Michel Laßenn och Søffren Laßen møtt och berett, at the ville haffue kiøpt same guotz, ther thett bleff laugbøden, om the kunde haffue bekomid thett.

Tha for nogen leilighied seg then thiid hervdjnden begaff, bleff same sag opsaatt til idagh. Och nu idag haffuer forbemelt Jørgen Friis hid steffnidt Anders Chrestenben, Jens Pouelsen y Demstrup,<sup>24</sup> Peder Knudzen y Graagaard,<sup>25</sup> Chresten Chrestenben y Vium,<sup>26</sup> Jep Søffrenben y Elsborg,<sup>27</sup> Jens Jenben, Jep Jenben och Per Brød y Siørsleff<sup>28</sup> for et vinde, the til Liusgaard heritzting then 5. martij anno 99 vondit haffuer, att the then dag haffuer hørt och seett Niels Olluffben y Thostrup hagde standit ther ij thing thilforne och then dag thet thridie och laugbøditt huis guotz, som docter Per Jffuerben hagde y Knudstrup och Skree, huilcke thieris winde for<sup>ne</sup> Jørgen Friis formiener icke saa nochsom och nøiactige at uere, at thett borde nogen mact at haffue, ephtherdj thett icke skulle vere mouligt, at the then dag skulle kunde see eller høre, at hand kunde haffue stoed ther ij ting thilforne; jcke eller, som hand formiener, skal findis med nogen opschrift<sup>29</sup> paa nogen laugbyudelse hanom ther at haffue verid for<sup>ne</sup> thou thing, jcke eller vere y windit indført same laugbyudelse vinde medfør at uere vdrett ephther loughen, ei eller ther vdj benefnid federne frender at uere thilboden federne guotz, ei eller møderne frender møderne guotz, som loughen<sup>30</sup> om thaler guotz at skulle laugbydis.

Sameledis haffuer hid steffnidt for<sup>ne</sup> docter Peder Jffuerßen, Pouell Mouritzen y Vngstrup och Niels Olluffßen y Thostrup med same vinde.

Saa møtte docter Peder och framlagde et thingsvinde aff Liusgaardherritzting aar 1599, mandagen som var then 5. dag martij, vdgiffuid, Anders Chrestenßen, Jens Pouelßen y Demstrup oc thieris medbrødre otte mend at haffue vondit thenom at haffue seet och hørt thet then dag for thingsdom, at for<sup>ne</sup> Niels Olluffßen paa docter Per Jffuerßen hans vegne tha at haffue standit ther y ij ting tilforne och then dag thet tridie ting och louligen laugbøden huis bundguotz, som for<sup>ne</sup> docter Per Jffuerßen haffuer y Knudstrup och Skree, som thett thingsvinde y seg sielff bemeller.

Thernest framlagde et thingsvinde aff Liusgaard heritzting thette aar, then 18. februarij vdgiffuid, som bemeller for<sup>ne</sup> Erick Chrestenßen y Kiellerup at haffue vonditt, att y fiørd,<sup>31</sup> tha for<sup>ne</sup> Niels Olluffßen paa docter Per Jffuerßens vegne ther til thingit laugbøtt thett bundguotz y Knudstrup ther til thingidt huer thingdag och thilbød sølff och peningh och begierrid at the motte faa thett att kiøbe och sagde, at the vile thet kiøbe och giffue kongen thett, och hand tha icke kunde giffue thennem thett beskreffuid, for the icke haffde giffuid for<sup>ne</sup> docter Per Jffuerßen varsel therefore, som thett vinde ydermiere indholder.

Thernest framlagde docter Per sin skriffteligh suar, liudendis som epherfølger:

Er thete mit skriffelig suar til erlig och welbyrdige Jørgen Friis til Krastrup, min kiere lensmandz, steffninger, vdi huilcken hand y beslutningen aff en<sup>32</sup> setter<sup>33</sup> seg at mienne,<sup>34</sup> min skiøde icke bør at komme kong: Majs: eller bynderne, som boer paa guotzit, til skade, huor aff siønnes, at ieg skulle vere angiffuen<sup>35</sup> aff bynderne, som ieg skulle haffue giort hans Majs: nogen skade, endog ieg icke endnu haffuer hørt thieris suplication och chlage, saa forhober ieg, at the icke med sandrue vindiþbyrd skal kand mig slig offuerbeuiße, at ieg entthen haffuer giort hans Maiss: nogen skade, eller ieg haffuer hagt hue och vilie thertil eller haffuer kundgiort<sup>36</sup> hannom skade med thenne min skiøde enthen nu eller y framthiden, saa och at ieg haffuer giort nogitt vlouligt, som Y guode domere vel her aff kand acte, att ieg først haffuer sold en bunde same guotz, huilcken, thersom hand icke thilbørligen wdreder kongelig thøngi,<sup>37</sup> miener ieg bunden ther for bør at stande thil rette. Thernest haffuer ieg icke vild giøre hans Majs: skade, epherdj ieg icke haffuer sold nogid aff hans naadis rettighied. For thet thridie haffuer thett verid mig vmueligt at giøre hans Majs: skade, buode for chronnens iordbog,<sup>38</sup> som icke kand forringis eller forandris, saa och epherdj thete guotz icke kand kome fra chronnen y nogen maade, vden kong: Majs: vil thett sielffuer thillade, ei eller nogen haffuer forboden same thienere at giøre thieris zeduanlig arbeid til chronnens

slott Silkeborg,<sup>39</sup> ei eller fordrister seg nogen til at forbiude, men at ieg for min nød och thrangh skyld haffuer sold thett ringe guotz en partt min stuore giæld med at betale, forseer iegh mig til, at thett icke er min allernaadigste herre til nogen skade. Ther nest formien ieg mig icke eller at haffue giort nogen vlouligh, fordj thett er iij thing laugbøden, och the mend, som siger sig at haffue boden guld och pening til, haffuer icke hagt at betale thett med. Ei eller haffuer fougden thieris thilbuod for louglic villet ansee, som aff thingsvinde er at beuiise, meden haffuer først min laugbod med thingsvinde bekrefftid och siden skiøden, som hand for loulig haffuer anseet, forzeglid. Ei eller the haffuer mig thilthalid om same kiøb, ei eller the ere samfrender thertil, jcke eller the haffuer thagid fuld med<sup>40</sup> aff nogen, som ere samfrender til same guotz, huorfor ieg icke miener, att Y guode domere for saadan thilboud kand min skiøde dømme macteløs eller mig nogen skade med rette at kand paaføris, eptherdj kong: Majs: breff<sup>41</sup> icke anderledis liuder wden alting til loug och rett, och ingenn skade hans Maiestæt endnu haffuer thaggid eller y frembthiden kand fange aff thenne min skiøde, som er gangitt och giort epther then viis och maade, som haffuer althid verid vonlig her y rigidt. Och thersom hans naade er thett enthen sielffuer begierendis, eller ochþaa at en anden bunde skal thet eige och beside, kand ieg icke andit forneme,<sup>42</sup> end eigermanen vil thet io gierne oplade,<sup>43</sup> och begier gierne, Y guode dommer thenne min skriffelig suar vil lade indføre, ehvad Y fra ether y thenne sag beskreffuidt giffuendis vorder. Peder Jffuerþen meth egen haand.

Therhuos framlagde for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzenn same skiøde aff Liusgaard heritztingh aar 1599, mandag som vor then 19. daug martij, vdgiffuidt,<sup>44</sup> som bemeller for<sup>ne</sup> Per Jffuerþen ther at haffue stoed, soldt, skiøtt och aldielis affhendit fra seg och sine arffuinger och til for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzen och hans arffuinger diþe eptherskreffne hans gaarde och guotz, som er en gaard y Skre, Birgitte Lasdatter<sup>45</sup> och Elþe Jensquone iboer, skylder aarligen x skipper rug, en boel y Knudstrup, som Niels Jensen<sup>46</sup> iboer, skylder aarligen x skipper rug, xij skipper biug, disligeste en gaard y for<sup>ne</sup> Knudstrup, som Søffren Laþen<sup>47</sup> iboer, giffuer aarligen til skylde x skipper rug, xij skipper biug, j skouffþuin,<sup>48</sup> huilcke for<sup>ne</sup> gaarde och guotz med all thieris rette thilligelþe, huþe och gaarde, ager och eng, skouff och marck, hiede, kierd<sup>49</sup> och mouþe, fiskuand och fegang, vott och thiurt, enmercke och fellitt, vdj jndmarck<sup>50</sup> och vdmарck,<sup>51</sup> jnthet med alle vnderthagid y nogen maade vid huad naffn thet er eller heldst neffnis kand aff thet, som nu thilligger och aff arildztiid tilligid haffuer och bør thertil at ligge med rette, alle fire vegne til marckmode<sup>52</sup> for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzen och hans arffuinger til euindeligh eigendom at skal haffue, eye och beholde. Och medføre same skiøde at uere beuiist med

thingsvinde aff for<sup>ne</sup> heritzting, at for<sup>ne</sup> Niels Olluffßen paa for<sup>ne</sup> docter Per Jffuerßens vegne liudelig att haffue laugbøden huis bundguotz, docter Per Jffuerßen haffde y Knudstrup och Skre, som same skiøde y seg sielff indholder.

Therhuos och framlagde for<sup>ne</sup> Pouel Mouritzen en skriffblig zedel, liudendis som her ephtherfølger:

At ephther som erlig och welbyrdige mand Jørgen Friis til Krastrup, høffuitzmand paa Hald, haffuer begierid aff docter Per, at hand enthen sielff vil beholde sin bundguotz eller vnde kong: Majs: och chronnen thette eller och en anden bunde, som kand giøre kong: Majs: sin rettighied ther aff ephther thingsvindis liudelse, saa ephtherd jæg formercker, att thett skal være kong: Majs:, min allernaadigste here, til emod, at ieg samme guotz haffuer kiøpft, och ieg thett vden møde<sup>53</sup> och thrette icke maa nyde och beholde, tha er ieg, Pouel Mouritzen, offuerbødig til same guotz at diele aff<sup>54</sup> til Jørgen Friis paa kong: Majs: vegne eller och til bynderne, som paa same guotz boendis er, som siger sig thilforne at haffue boden guld och pening til therfore, eller och huem kong: Majs: thett vil vnde, och ieg igien maa bekomme min udlagt rede pening therfore, och begier gierne, at thet mitt thilbuod motte vdj ethers opsettelse eller dom indföris, huad som Y guode mend ther om for retten affsigendis vorder. Actum Viborg, then 30. martij anno 1600. Pouel Mouritzen egen haand.

Thertil suarid forbemelte Jørgen Friis och framlagde et thingsvinde aff Liusgaardheritzting aar 1599, mandag som var then 5. dag martij, vdgiffuid, viij mend vondit hagede thennom at haffue hørt och seett then dag for thingsdom, at tha som Niels Olluffßen y Thostrup stod ther paa for<sup>ne</sup> docter Peder Jffuerßens vegne och laugbød hans bundguodtz y Knudstrup och Skree, tha fram kom Michel Laßen och Søffren Laßen<sup>55</sup> y Knudstrup och thilbød sølff och pening for for<sup>ne</sup> bundguotz och begierid, at the motte faa thet at kiøbe och sagde, at the vile giffue kongen thet.

Thernest framlagde et thingsvinde aff for<sup>ne</sup> Liusgaardheritzting thette aar, then 14. aprilis, vdgiffuidt, Søffren Rasmußen Kiersgaardt, Pouel Jenßen och thieris medbrødre xiiij mand at haffue vondit thennom fulduiterlig at uere y rette Gudz sandhied, at y fiurd, then mandag for<sup>ne</sup> Niels Olluffßen paa docter Per Jffuerßens vegne begierid thet laugbyudelßvinde beskreffuid paa thet bundguotz y Knudstrup och Skre, och Søffrenn Laßen y Knudstrup stod ther och thilbød sølff och peningh och begierid, at the motte faa same bundguotz at kiøbe och sagde, at the vile kiøbe thet och giiffue kongen thett, och the same dag thitt och mange sinde begierid aff fougden, Erick Chrestenßen, at hand vile vnde thennom same thieris thilbuod beskreffuid.

Jthem framlagde for<sup>ne</sup> Jørgen Friis et thingsvinde aff Karup<sup>56</sup> bierckting sist forgangen aar, then 10. augustij, vdgiffuid, Niels Pederþen y Karup, Michel Matzen, Anders Jenþen ibidem och thieris medbrøder xxiiij mend at haffue vondit, at thet var thennom alle fulduitterlig y Gudz sandhied, at Skree bye ock Knudstrup bye at the thuine byer ligger nest østen op til Karup bierck nest til kong: Majs: dyr stand<sup>57</sup> och endielst<sup>58</sup> bierck, och stander kong: Matts: dyr saa vel buode paa Skree marck och Knudstrup marck, wnderthiden som ther stander y kong: Mayestæts dyurstand Karup bierck.

Ther huos framlagde høibemelt kong: Majs:, allis voris naadigste herris, skrifuelþe och messiue<sup>59</sup> til hannom vdgangen, och bemeller same breff inden y seg som eþtherfølger:

Christian then 4., med Gudz naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis konningh. Vor synderlig gunst thilforn. Vide, eþthersom thiþe breffuiþer vnderdanigste haffuer thenom at bechlagge emod os elskelige frue Kiersten Jul, dis leilighied Y videre aff thenn her huop liggende suplicatz haffuer at forfare, tha eþtherdj thett siunis, at thett fast vlouligen skal tilgaa med thet kiøb, som the y for<sup>ne</sup> thieris suplicats vnderdanigste foregiiffuer, bede vi ether och ville, at naar Y her med besøgis<sup>60</sup> Y tha ther om grandgiffueligen forfarer all leilighied och siden paa vore vegne for<sup>ne</sup> bynder til alle rette forhielper, saa viitt Y med loug och ret giøre kunde, thaggendis thet beskreffuid, saa vi ther aff all leilighiederne kunde forfare. Ther med skeer vor vilgie. Befalendis ether Gud. Skreffuid paa vort slott Fredericksborgh, then 7. dag januarij anno 1600. Vnder vort signet. Christian.

Ther eþther y rette lagde forbemelt Jørgen Friis en skriffblig beretning, lyudendis som her eþtherfølger:

Er dette min, Jørgen Friiþis, beretningh mod docter Peder Jffuerþen for huis kiøb, hand haffuer giort med Poul Mouritzen y Vngstrup och thet eþther kong: Majs:, min allernaadigste heris breff och messiue. Først formiener ieg docter Peder icke loulig at haffue laugboditt sin bundguodtz y Knudstrup och Skre, eþthersom lougen<sup>61</sup> formeller federne at skulle thilbyudis federne frender och møderne møderne frender, men miere at haffue anseett sin egen fordiel intil<sup>62</sup> then thet at haffue affhendit anthen paa federne eller møderne, som same guotz aff hannom kunde for sin egen och icke, som thet sigis, for en andens pening at haffue kiøpt och med thiden kunde kome til skade. For thet andit formiener ieg, at eþthersom same vinde medfører otte mend at haffue vonditt thennom at haffue hørt same laugbodz vinde at uere giort threi thingdage eþther huer andre, och eþtherdj thett icke beuiiþis med opskriff huer thing dag at uere paa et zedel opskreffuid, och throeligt for<sup>ne</sup> otte mend icke alle for<sup>ne</sup> dag haffuer verid skreffuid til stocke<sup>63</sup> at

skulle vinde, huis ther gick, och formiener icke alle threi thing dage alle til thingi at haffue verid. For thett thridie at eptherdj same laugbuod icke skeed epther lougen, haffuer ij aff the mand werid thil thinge then dag, same laugbuod skulle<sup>64</sup> giffuis beskreffuid, och thilboditt sølff oc penningh och formiendte, at eptherdj thet huercken tilbodis federne eller møderne frender, vor the, ther paa guotzid boer, nermiere at kiøbe end fremid, som huercken nøtte<sup>65</sup> thet ene epther lougen, ei eller boede therpaa. For thet fempte tha kong: Majs: lensmand paa Silkeborg slig kiøb haffuer fornummid, haffuer hand laditt thagge vinde same guotz at ligge vdj kong: Majs: dyr stade<sup>66</sup> och nest op til hans Maiestæts bierch Charup bierck, som same vinde y seg sielff formeller, och forbøditt fougden same skiøde at vd-stede. Disligeste at hand paa kong: Majs: nadigste behauff<sup>67</sup> thet paa then thiid heller at uile kiøbbe epther slig och andre forberørt leilighied, end thet skulle kome til fremid, epthersom thett vor hans Majs: beleilig. Huad nu docter Peder Jffuerßen haffuer beuegit<sup>68</sup> thet icke at uile vnde kong: Majs:, ei eller bunden, ei eller nogen sin egen, veed hand sielffuer best. Setter iegh therfore paa kong: Majs:, min allernaadigste herris, vegne y alle rette epther slig forberørt thilfald och leilighied, om same laugbodz vinde jcke bør at uere macteløs och then skiøde ther epther thaggen och giort er ei eller nogen mact at haffue och icke at kome kong: Majs: eller bynderne paa guotzid boendis er til hinder eller skade y nogen maade; och gierne er begierendis, at thenne min begiering motte indføris vdj huis som for retten bliffuer affsagt. Datum Hald, 26. aprilis aar 1600. Jørgen Friis egen haand.

Och ther huos gaff for<sup>ne</sup> Jørgen Friis thilkiende, at ther skulle findis dome thilforne vdgaaid<sup>69</sup> y then miening, at ther buorde varsel for sadane laugbodz vinde at giffuis; och thilmed skal recepen<sup>70</sup> indholde for alle thingsvinder, ther er egen- dom angiellendis, loulig varþel af skulle giiffuis, och same laugbodz vinde er eigendom anrørendis, och icke ther for thet er giiffuid nogen varsel.

Thertil suarid Pouel Mouritzen, at eptherdj hand formercte, att bynderne, som paa guotzid boer, skulle haffue chlaggid och suplicerid til kong: Majs:, och hans hosbundz<sup>71</sup> naffn skulle vere ther indført, tha begierid hand buode paa husbundz och sin egen vegne, at same suplicats motte framlegis och indføris vdj domen, at ther aff kunde forfaris, huorledis thieris chlagemaall skulle haffue verrid.

Thill huilckis forbemelt Jørgen Friis suarid, at same suplichatz vdj hogbemelt kong: Majs:, allis voris naadigste herris skriffuelþe skal haffue verid indlagt, och fordj icke hand skulle vere plictig thett nu her at lade leþe.

Medt fliere ordt &c.<sup>72</sup>

The epther thilthale &c,<sup>73</sup> saa och eptherdj recepen formeller jngen thingsvinde

at skulle vdgiiffuis anthen til heritzting, landzting, bierckting eller byeting, som gielder paa nogen mandz ære, liiff eller egendom, vden hand, thet paagielder, bliffuer thertil loulig kallid och fanger varsel eller och er sielff til vedermaalþting, och eptherdj same laugbodz vinde er egendom belangende och anrørende, och icke findis for thett nogen varsel at uere giiffuid, disligeste och eptherdj same laugbodz vinde jcke jndholler same guotz federne eller møderne frender naffnlig<sup>74</sup> thilboden at uere, tha epther sadanne leilighied och epther dome, som thilforn om laugbodz vinder, som icke er loulig varsel for giffuen, findis vdgangen, finde vi samme laugbodz vinde ingen mact at haffue, och eptherdj for<sup>ne</sup> skiøde epther for<sup>ne</sup> laugbodz vinde, som nu er vndersagt, findis dreffuen och vdgiiffuen at uere, tha bør then at uere som vgiort var och ingen til hinder eller skade at kome y nogen maader.

(1) Se 768.3. - (2) Se 768.4. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Jørgen Friis (d.1616) til Krastrup og Halkær, søn af Iver Friis (d.1557) til Haraldskær og Sophie Albertsdatter Glob (d. omkr. 1575). Han blev 1581 lensmand på Sebbes kloster, 1589-95 på Vinderslevgård og Lysgård h., 1594 på Vestervig kloster, 1595-96 på Skivehus, var 1596-1616 landsdommer i Nørrejylland, blev 1596 rigsråd, var 1596-1616 lensmand på Hald og i Sønderlyng h., 1601-08 lensmand på Akershus og statholder i Norge, 1608-16 lensmand på Sejlstrup med Børglum h. Han var gift 1. gang (1573) med Anne Juel (d. 1576), datter af landsdommer i Nørrejylland Palle Juel (d.1585) til Pallesbjerg og Strandet og Anne Lykke (d.1585) og søster til landsdommer i Nørrejylland Mogens Juel (d.1594) til Pallesbjerg og Strandet; 2. gang med Else Bjørn (d.1594), datter af rigsråd Bjørn Andersen Bjørn (d.1583) til Stenalt og Bjørnsholm og dennes 1. hustru Sidsel Truidsdatter Ulfstand (d.1561); 3. gang (1596) med Lisbeth Galde (d. 1616), datter af admiral Christoffer Galde (d.1555) til Åby og Birte Clausdatter Bille (d. omkr. 1614). - (7) Hovedgården Krastrup i Farstrup s., Slet h. - (8) Slottet (sen. hovedgården) Hald i Dollerup s., Nørlyng h. - (9) Landsbyen Tostrup i Almind s., Lysgård h. - (10) Vidnesbyrd om foretagen lovbydelse. Om lovbydelse se Matzen, Privatret I.100f.; Chr. Kier. 118f.; Stig Iulul i Kulturhist. Leks. X.699. Lovbydelse skulle ikke ske ved købstadejendomme, der betragtedes som løsøre, jf. rettertingsdomme 23. oktober og 25. oktober 1553 (I nr. 197 og 198), ej heller med adelens gods, men bøndernes landejendomme skulle fortsat lovbydes, jf. DL 5-3-1 og 3; formelt afskaffedes lovbydelsespligten først ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning, men var vist gået af brug allerede i midten af det 18. århundrede, jf. Stig Iulul, Lov og Ret. 62.

(11) Peder Iversen (d.1629), søn af skriver Iver Pedersen og Margrethe Hegelund. Han rejste 1577 udenlands, studerede i Tübingen (1579), Strasbourg, Altorf, Padua (1586), Rom, Basel, hvor han 1591 blev dr.med., vendte så tilbage til Viborg, hvor han nedsatte sig som praktiserende læge, fik løfte om et kanonikat ved domkirken, som han dog først fik 1615. Han var gift 1. gang (1592) med Karen Pedersdatter (Løvenbalk) (d.1610), datter af biskop i Viborg Peder Thøgersen Løvenbalk (d.1595) og Margrethe Jensdatter (d.1603; hun gift 2. gang 1598 med ovenn. landstingshører, borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver)), 2. gang med Inger Bloch (d.1613). Jf. Ehrencron-Müller IV.344; Vitus Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I (1873).367f.; Kr. Carøe, Den danske Lægestand 1479-1900 I. Doktorer og Licen-



tiater (1909).65. - (12) Bondegård(e). - (13) Landsbyen Nørre Knudstrup i Torning s., Lysgård h. - (14) Landsbyen Skræ i Torning s., Lysgård h. - (15) særskilt (Kalk.IV.268a bet. 1). - (16) optage (OdS XXVI.790 bet. 1.5). - (17) Landsbyen Ungstrup i Torning s., Lysgård h. - (18) Af det flg. fremgår, at der ikke har været givet lovligt varsel. Der sigtes vel da til § 14 i reces 13. december 1558. - (19) Kirsten Juul (d.1626), enke efter Hans Sandberg (d.1588) til Kærsholm. - (20) Den tidl. hovedgård Kærsholm i Torning s., Lysgård h.

(21) Landsbyen Kellerup i Hørup s., Lysgård h. - (22) idag for en måned siden. - (23) gøre ægt (Kalk.IV.958b). Om ægt se 767.19. - (24) Landsbyen Demstrup i Sjørsløv s., Lysgård h. - (25) Landsbyen Grågårde i Torning s., Lysgård h. - (26) Landsbyen Vium i Vium s., Lysgård h. - (27) Landsbyen Elsborg i Elsborg s., Lysgård h. - (28) Landsbyen Sjørsløv i Sjørsløv s., Lysgård h. - (29) Indførsel (i tingbogen) (Kalk. III.359b bet. 2). - (30) Ifl. JI I.34 skulle fædrenejord først tilbydes fædrene frænder og mødrenejord mødrende frænder.

(31) ifjor. - (32) ♂: en af de nævnte *steffninger*. - (33) anfører, anbringer (OdS XXIII.186 bet. 14). - (34) *seg* (sig) er dativ; *seg at mienne*: sig at udtale som sin mening (jf. OdS XIII.1311 bet. 4.5), ♂: at han mener. - (35) anmeldt, angivet (Kalk.V.37b). - (36) bevist (Kalk.II.657b bet. 3). - (37) Afgift (Kalk.IV.484b bet. 3). - (38) Om jordebog se 776.60. - (39) Silkeborg slot kom ved reformationen fra Århus bispestol under kronen og blev sæde for lensmanden, 1660-64 for amtmanden over Silkeborg amt. Slottet led meget under krigen 1627-29 og 1644-45 og kaldtes 1645 ganske øde. Det blev nedrevet 1726. - (40) Vist fejlskrift for *fuldmact*; således NkS 839,2°.

(41) Missive 7. januar 1600 (Kanc. Br.) til ovenn. Jørgen Friis, hvormed der sendtes ham en supplikats, hvori Mikkell Lassen og Birgitte Lasdatter i Skræ, Niels Jensen, Søren Larsen, Niels Christensen og Niels Skøt i Knudstrup klager over ovenn. fru Kirsten Juul. Missivet gengives ndf., dog uden at nævne klagerens navne. - (42) indse (Kalk.I.676a bet. 1). - (43) afstå, overdrage (Kalk.III.343b bet. 5). - (44) Efter formuleringen synes skødet ikke blot læst på herredstinget, men også udfærdiget og beseglet af herredsfogden, jf. ovf. *som samme skiøde vdsted haffuer* og senere: *Skjøden ... forzeglit*, samt ndf. at lensmanden havde *forbødid fogden same skiøde at vdstede*. Jf. herved kgl.åb.br. 24. december 1572 (CCD I.527f.), hvorefter skøder i Ålborg skulle skrives af byskriveren, og (utr.) rettertingsdom 1. maj 1639, jf. Matzen, Privatret II.80, hvoraf fremgår, at noget tilsvarende var gældende i Kbh. Om herredsfogders skrivsevne se Skautrup, Hardiske Mål II.47f. Ifl. kgl.åb.br. 1. januar 1583 for Sjælland (CCD II.325f.) måtte ingen være herredsfoged og tingskriver tillige; skriveren skulle sammen med fogden forsegle alle domme, tingsvidner og andre breve, som til tinge blev afsagt og udgivet, jf. Skautrup, anf. v. 55. Om landstingsskrivere hedder det i fdg. 14. maj 1636 § 4 (CCD IV.665), at de ikke i nogen funktion måtte befatte sig med udfærdigelse af skrivelser, som siden kunne indstævnes for landstinget. Denne regel gentoges i reces 27. februar 1643 2-6-7 (CCD V.263) og i DL 1-8-12. - (45) Hun var blandt dem, der klagede til kongen, se ovf. note 41. - (46) Han var blandt klagerne, se ovf. note 41. - (47) Ligeledes. - (48) *Skovsvin* er svin, der skal gå i skoven (for at æde olden) og den afgift, der skal betales herfor til skovejeren (Kalk.III.807a). - (49) Kær. - (50) Marken nærmest byen (Kalk.V.524a).

(51) Fjernere liggende mark (Kalk.V.1113a). - (52) Markeskel (Kalk.III.43b bet.1). Her: skellet mellem mark og overdrev, jf. Matzen, Offentlig Ret II.35. Om udtrykket *alle fire veje* (*vegne*) til *markemode* se Matzen, Privatret II.14., sa., Panterettens Hist.171. Ifl. JI I.56 skulle der til hver by føre 4 veje. - (53) Plage, møje (Kalk.III.176b bet.1). - (54) afstå (jf. Kalk.V.170b). - (55) Disse to havde klaget til kongen, jf. ovf. note 41. - (56) Landsbyen Karup i Karup s., Lysgård h. Den var tidligere en ret anseelig by og havde sit eget birk, der ved kgl.åb.br.9.marts 1637 (CCD IV.687f.) blev henlagt under Lysgård herredsting. - (57) Vildtstand. vildtmængde (Kalk.V.177b). - (58) særeje-, særskilt (Kalk.I.461a; OdS IV.376). - (59)

Missive 7. januar 1600 (Kanc.Br.), se ovf. note 41. - (60) ansøges, anmodes (Kalk.I.187b bet.2).

(61) JL I.34. - (62) Læsemåden tvivlsom. NkS 839,2° har *indtil*. - (63) Tingstokkene, de bænke, hvorpå de tingmænd (stokkemænd) sad, der skulle bevidne, hvad der skete på tinge. - (64) Ordet gentaget i forlægget (sideskifte). - (65) bruge (Kalk.III.247a). - (66) Dyrstand, vildtstand, se ovf. note 57. - (67) *paa... behauff*: under forudsætning af samtykke (Kalk.V.73b). - (68) bevæget, foranlediget, fået til (Kalk.V.95a). - (69) At et tingsvidne (her om sket lovbydelse) blev ugyldigt, hvis de interesserede ikke var indstævnet, fulgte af RR § 6 (Da.Mag. 3.rk.I.181; DdR 147,176), fdg. 21. februar 1547 for Nørrejylland (Krag og Stephanus II.171f.), reces 6. december 1547 § 8, stk. 1, og § 14, stk. 2, reces 2. december 1551 § 16, stk. 2, reces 13. december 1558 § 8, stk. 1, og § 27, stk. 2, samt DL 1-4-1 og var fastslået i praksis, se f.eks. rettertingsdom 9. juni 1543 (GdD II.140ff. med urigtig datering, se ib.141 note 4) jf. Matzen Offentlig Ret II.33. - (70) Reces 13. december 1558 § 14, stk. 1, jf. reces 6. december 1547 § 8.

(71) Poul Mouritzens husbond synes at måtte være fru Kirsten Juul (se ovf. note 19); det er ellers ret uforklarligt, hvorfor hun er medindstævnet, og hvorfor bønderne klager over hende til kongen (jfr. ovf. note 41). - (72) *&c.* erstatter: och thale thennom ther om emellom wor. - (73) *&c.* erstatter: giensuar og thend sags leiglihied. - (74) med navns nævnelse (Ods XIV.1033 bet.1).

## 787

## Skåne landsting 24. maj 1600

*To mænd, der var gået i borgen for en mand, der nu var undveget af riget, skulle svare til hans forpligtelser og skulle derfor tiltales ved deres værneting.*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 50.

Overskrift: Domb emellom Peder Zander och borgemester och raad i Ydsted.

Lave Vrne<sup>1</sup> till Beltebjerg,<sup>2</sup> lantzdommer i Schaane, och Johan Friß, lanztung-schrieffuer, giøre witterligt for alle med thette vort offne breff, at aar effter Christi fødsel 1600, løffuerdagen thend 24. maij, herudj Lund till søgne landztung effter pinzedag waar schicket for os och goede mend fleere erlig och welacht Peder Zander,<sup>3</sup> ridefoeget<sup>4</sup> till Mogenstrup,<sup>5</sup> och haffde hiid vdj rette steffnet borgemester och raad i Ydsted for en vendelig<sup>6</sup> domb, de haffde dømp<sup>t</sup> emellom hannom och hans wederp<sup>a</sup>rt, Helmer Hograffue,<sup>7</sup> och jcke haffuer willet ansee for<sup>ne</sup> Helmer Hogroffuis egen forpligt, hand paa Ydsted raadhus vdgiffuet haffuer, att hand schulle bliffue tilstede och suare for<sup>ne</sup> Peder Zander enten vdj Ydsted eller vdj Malmøe for, huis sag och beskylding hand hannom tilforn til-sagt haffuer,<sup>8</sup> och det jcke haffuer kundet hannom lougligen eller nøiagtigen offuer beuisse, effter som samme raadhuus winde der widere om formeller.

Disligeste haffde hand ochsaa hiid steffnet samme dag Jørgen Smed<sup>9</sup> och Peder

Hansen, borgere vdj Malmøe, for<sup>ne</sup> Helmer Hograffuis forløfftingsmend,<sup>10</sup> at de och saa schulle møde till for<sup>ne</sup> thiid tilstede, om de haffde der noget i at sige.

Saa haffuer Hendrich Giertsen<sup>11</sup> och Tommis Yde,<sup>12</sup> raadmend vdj Ydsted, møt paa borgemestre och raads wegne och formeente dennom, at Peder Zander burde at tiltale och bliffue veed hans boegsmend,<sup>13</sup> som haffde loffuet och borget for for<sup>ne</sup> Helmer Hograffue, och begieret derforre, at for<sup>ne</sup> Peder Zander wille affstaa samme steffning, hand offuer hannom haffde forhuerrffuit, effterdj for<sup>ne</sup> Helmer Hograffue nu var for reigset vd aff riiget och er æhre och lempe anrørendis.

Daa effter lang wiidt løfftig vnderhandling haffuer Peder Zander for worris och goede mends forbøn schyld affstaait<sup>14</sup> samme steffning, hand haffde offuer for<sup>ne</sup> borgemester och raad vdj Ydsted.

Och setter vdj alle rette, om for<sup>ne</sup> Helmer Hograffuis forløfftings mend, for<sup>ne</sup> Jørgen Smed och Peder Hansen, jcke bør at lide och vndgielde alle huis lougmaall,<sup>15</sup> som hand kunde haffue till for<sup>ne</sup> Helmer Hograffue effter thierris breffs och segels liudelse.

Daa effter tiltalle, giensuar och thend sags leiligheedt, at effterdj for<sup>ne</sup> Jørgen Smed och Peder Hansen jcke møder tilstede och suare till sagen effter thierris vdgiffne breffs liudelse, som her i dag for retten lest och paaschreffuet er, wiste wi herpaa jcke andet at kunde sige, end for<sup>ne</sup> forløfftings mend bore at deelis och tiltalis till dierris werneting oc der at lide och vndgielde, huis loug och ret er, effter thierris egen breffs liudelse.

Till windesbyrdt vnder worris zigneter.

Actum vt supra.

(1) Se 766.2. - (2) Se 766.3. - (3) Peder Zander (Sander, Sandersen) (d.1631) var 1590-96 ridefoged på Monstorp, flyttede 1612 til Malmø, hvor han nævnes som rådmænd fra 1618. Efter at et lybsk skib var strandet 1596 ved Sandhammeren i Skåne, sigtedes han af de lybske købmænds fuldmægtig (prokurator) Helmer Hogrefe for uretmæssigt at have tilegnet sig noget af vraggodset. Peder Sander(sen) klagede til kongen over, at Helmer Hogrefe forfulgte ham på det yderste på liv, ære og velfærd, og han havde måttet stille borgen for, at han ville blive til stede, indtil sagen kunne afgøres ved dom. Han anmodede nu kongen om, at det også måtte blive pålagt Helmer Hogrefe at stille borgen, indtil sagen var endeligt pådømt, for at denne, der var udlænding, ikke skulle unddrage sig retten, hvis sagen gik ham imod. Ved missive 4. oktober 1597 (Kanc. Br.) pålagdes det lensmanden Christian Barnekow at tage nøjagtig borgen af Helmer Hogrefe, at han bliver til stede, indtil sagen er pådømt. Peter Sander(sen) blev ved Oxie herredstings og Skåne landstings dom 29. april 1598, stadfæstet ved rettertingets dom 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.391ff.), frifundet for de rejste sigtelser. Peder Sander(sen) anlagde derefter sag mod Helmer Hogrefe, hvorefter borgmester og råd i Ystad fik mæglet forlig imellem dem. Se om Peder Sander(sen) to rettertingsdomme af 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.390ff.). - (4) Om ridefoged se 761.57. - (5) Hovedgården Monstrup (Monstorp) i Östra Grefvie s., Oxie härad, Malmøhus län. - (6) Om uendelige domme se 779.9. - (7) Helmer Hogrefe

(Hoggreffe, Hoggraf, Hoffgraff, Hochgreffue) (henrettet 1603 i Malmø) var fuldmægtig for nogle lybske købmænd. Om ham se ndf. Malmø rådstuerets dom 16. august 1602 (nr. 799) samt de ovf. i note 3 nævnte to rettertingsdomme af 21. april 1602. - (8) Se ovf. note 3. - (9) Vel borger i Malmø Jørgen Smed Wenstermand, der oftere gav møde på Malmø byting, se Malmøs Tingbog 1577-83 og 1588-90 (Kbh. 1969) registeret 427. - (10) Forlovere, kautionister. Ordet *kaution* kommer først i brug i det 17. århundrede, jf. DL 1-24-47; de almindelige betegnelser var *borgen* og *forløfte* (jf. DL 1-22: *Om Borgen og Forløfte*). Om betydningen af ordet *kaution* i ældre dansk ret se Henry Ussing, *Kaution* (1928).4f.

(11) Henrik Gertsen (d. 1633) var byskriver i Ystad, nævnes senere som rådmand og kirkeværge sssts. Han drev sammen med sin broder, Laurits Gertsen, en betydelig kornhandel. - (12) Iflg. Riksarkivet i Stockholm og Landsarkivet i Lund kendes på denne tid ingen rådmand i Ystad ved navn Thomas Yde. Universitetsbiblioteket i Lund har venligst oplyst, at der formentlig foreligger en skrivefejl, og at der skal stå *Thomas Jude* (ɔ: *Jyde*). En Thomas Jude findes opført i Fredrik Grönwalls optegnelser over Ystad-slægter (Saml. Fredrik Grönwall, LUB) i årene 1580-1623 og i 1599 og 1609 som rådmand i Ystad. Sidstnævnte år tillige som ejer af en mølle. - (13) borgensmænd (kautionister). - (14) frafaldet (Kalk.I.30b bet.1). - (15) Rettergang, søgsmål (Kalk.II.728b bet.1).

## 788

Ribe domkapitel<sup>1</sup> 31. januar 1601

*Fru Anne Grøn må skilles fra sin ægtefælle, Anders Rytter, på grund af dennes utroskab og tyranni, og han må kun på de i ægteskabsordinansen indeholdte vilkår indgå nyt ægteskab.*

Hs.: NkS 836c,2° nr. 38 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: Domb imellom Prebenn Gyllennstierne paa frue Anne Grønns wegnne oc hendis egtemann Anders Rytter dieris egteschab ahnrørenndis.

Christen Lange<sup>2</sup> til Bramming,<sup>3</sup> cantor, Peder Hegelund,<sup>4</sup> superintendent wdj Ribber stigt, Annders Sørennsenn Weddell,<sup>5</sup> Hanns Lauritzenn,<sup>6</sup> D:<sup>7</sup> Mads Andersenn Paars<sup>8</sup> oc Niels Søffrensenn Glud,<sup>9</sup> cannicher i Ribber stigts domkirche, giører witterligt, at aar effter Guds byrd 1601, neste løffuerdag før kyndermiß,<sup>10</sup> som indfald denn sidste januarj, waar her på capitelshuß wdj Ribbe effter kong: M:, wor allernaadigste herris mandat och schriffuelse<sup>11</sup> erlig och welbiurdig mannd Prebenn Gyllennstiern<sup>12</sup> till Wopborrig,<sup>13</sup> høffuidsmann paa Bøuling,<sup>14</sup> med opsettelse her wdgifuidt paa capitels huß den 17. decemb: forledenn paa welbiurdige frue Anne Grønns<sup>15</sup> wegnne, som oc nu her selff tilstede waar oc møtte nu her anndenn binde, paa denn ehne, som haffde wdj rette steffnnit welb: Annders Rytter<sup>16</sup> till Kabell,<sup>17</sup> hindis egte mannd, paa denn andenn pide oc klage-ligenn gaff tilkiende, at hannd schulle haffue megit wtilbørlig holdt<sup>18</sup> sig emoed hinde oc giffuit hinde med tirrannj oc wdj andre maaeder ocsaa aarsag till nu fast

paa fierde aar at drage bort oc holde þig fraa hannom, oc imedlertid schulle hannd haffue indlagt<sup>19</sup> þig med enn hanns tienniste pige wid naffnn Marenn Jensdaatter oc afflit barnn wid hinder, formeendis saadan at werre imoed echteschabs løffte oc denn christelig forordning<sup>20</sup> imoed<sup>21</sup> echteschab. Och fremblagde paa erlig oc welb: frue Anne Grøns wegnne for oþ wdj rette oc loed leese wdj dag breffue, tingsuinder och domme, forhuerffuidt wdj samme sag, oc iblanndt dem, som kunde werre echteschab nest anliggende, waar it stochneffn<sup>22</sup> till Schodborgherristing denn 18. aug: forleedenn wdgiffuit, at Jørgenn Christoffersenn wdj Stoere Heegaard,<sup>23</sup> Jenns Søffrensenn wdj Tueed<sup>24</sup> och dieris medbrødre 24 mennd for 8 mennd [wundit haffde?]<sup>25</sup> at de haffde [hørt]<sup>26</sup> røgt och tiende,<sup>27</sup> at Annders Rytter haffde lohit<sup>28</sup> oc beliggit Marenn Jennsdaatter, at schall werre fadder<sup>29</sup> till det barnn, hun schall haffue faaet.

Derhoes at bekreffte for<sup>ne</sup> stochneffn med bleff fremblagt it winde aff Schodborgherristing denn 1. sep: forleden wdgiffuidt, at Peder Pedersenn i Hoffueþnab<sup>30</sup> oc Peder Louring, som tiente wdj Kabell, wonde; først wantt Per Persenn, at Annders Rytter haffde mere end it aar þøgt seng med Maren Jennsdaatter, som tiente wdj Kabell, som der bleff lohit, och tidt och offte obennbarlig seet dennum ligge wdj senng tilsammen. Dernæst want for<sup>ne</sup> Peder Louring, at hand tiente wdj Kabell, der Marenn Jennsdaatter gjorde barsell wdj for<sup>ne</sup> Kabell nogit for S: Woldborg dag<sup>31</sup> forledenn om nattenn, oc bleff hun om andenn dagenn førdt till Jenns Christensenns wdj Buþgaard,<sup>32</sup> oc laa hun der wdj barsell seng mere end en maanit, oc midler tid fich<sup>33</sup> Anders Rytter hannum mad oc øll, som hannd bar till henne, som det winde widere formelder.

Noch it winde aff Schodborgherristing denn 18. augustj [forledenn wdgiffuidt],<sup>34</sup> at Jenns Christensenn wdj Buþgaard haffuer wundit, at Marenn Jennsdaatter, som bleff beliggit wdj Kabbell, laae wdj barsell seng till hanns, der hun kom aff Kabbell, oc waar hun till hanns 3 dage oc enn maanit, oc da wdj medler tid bar Jens wdj Hadehuod<sup>35</sup> oc hanns pige, Marenn, oc enn karll wid naffnn Peder Louring, som tiente wdj Kabbell, huis mad oc øll till hinder, som hun behøffuede, denn stund hun waar till hanns; huor de det fich, wiste hannd iche.

Jtem wantt Jens Christensenns hustrue Karen oc hanns daatter Anne lige saa. Ydermere want for<sup>ne</sup> Jens Christensenn, hanns hustru Karen och datter, at dennum witterligt waar, at Jenns wdj Hadershuod haffde Anders Rytters nøgler till Annders Rytters øll och mad wdj aar tidt och offte. Dernest want Jenþis quinde<sup>36</sup> i Hadershuodt wid naffnn Marenn Jenþis, at huis øll oc mad, som hindis hoþbunde, Jens i Hadershuod, oc hindis pige, Marenn Thomisdaatter, bar wdj aar till Byeþgaard till Maren Jensdaatter, som laa der wdj barsellsenng, det bar Peder

Louring, som tiente wdj Kabell, till dieris oc sagde for dennum, at Anders Rytter fich dennum det, at de schulle fange Marenn Jensdaatter det, oc for<sup>ne</sup> Maren Pedersdaatter lige saa want, som forschr<sup>it</sup> stander, som det windne widere bemelder.

Noch bleff fremlagt et winde, wdgiffuit till Schodborgherristing denn 19. maj aar [1600],<sup>37</sup> lydendis at Jep Mickelsenn,<sup>38</sup> Peder Schriffuer<sup>39</sup> oc dieris medbrødre med oprachte fingre wantt for 8 mennd, at denn neste fredag for pindzdag<sup>40</sup> forleeden waar de forschicket aff dieris kiere lehnsmannd, erlig oc welbiurdig mannd Prebenn Gyllenstiernn till Wopborrig, at schulle beþøge denn quinde wid naffnn Marenn Jensdatter, [som]<sup>41</sup> er beliggenn<sup>42</sup> wdj Cabbell, oc da paa for<sup>ne</sup> dieris hoþbunds wegnne drog till Byeschue,<sup>43</sup> oc da fannd de for<sup>ne</sup> Marenn Jensdaatter liggendis wdj enn seng wdj enn kielder oc laa et speet barnn hoes hinder. Saa tilþurde de hinder, huo hindis barne fader er till samme barnn, at hun wille det wid høgiste eed bestaa for dennum. Da þuarede hun, at om S: Oels dags<sup>44</sup> tid forledenn, der Anders Rytter waar wdj Wiborg, kom der enn karll till Kapell, haffde hiemme wid Warde, hiede Anders Oelsenn; denn waar hindis barne fader. Dog wille hun ingen rede giøre der paa for dennum, som [det]<sup>45</sup> tingsuinde ydermere om formelder, huor aff er at formerche, at hun iche wtrøckeligenn kunde heller turde befrj Anders Rytter.

Bleff endnu fremlagt it tingsuinde aff Schodborgherristing den 1. septemb: forleden wdgiffuidt, at Mads Welladsen oc Peder Jensen, som tiente wdj Kabell, med opragte fingre oc eed haffuer wunditt, at aar 99 waar det fuld witterligenn oc tidt oc offte wdj midler tid saa at welb: Anders Rytter oc Marenn Jensdaatter, som oc da tiente, oc laa wdj seng sammen hoes huer andre, stundum aarlig,<sup>46</sup> stundum bildig, oc aldrig de saa nogenn karls persoenn, som schulle haffue hafft hiemme wdj Warde eller hoes Warde, som hiede Anders Wollesenn,<sup>47</sup> wdj nogen maader at haffue werrit wdj Kabbell, enten der Anders Rytter waar hiemme heller till landsting. Ydermere want for<sup>ne</sup> Mads Welladsenn, at hannum witterligt er, at for<sup>ne</sup> Marenn Jensdaatter giorde barþell wdj Kabbell, oc strax der epter bleff hun førdt till Jenns Christensenns wdj Buþgaard oc laa nogenn tid lanng wdj barselsenn oc wid 3 wgger, først Knud Kongis dag<sup>48</sup> þidst forledenn, kom hun oc barnid till Kabbell igienn. Sammeledis want hand, at en gang frue Anne Grønn waar hiemme wdj Kabbell, saa hannd, at Annders Rytter þlog hinder med enn staffuer for nogen ringe drøeþ<sup>49</sup> kornn, hun gaff hindis hønns, och enn ganng þlog hannd hinder wdj stegerþit,<sup>50</sup> at hunn laa paa jordenn. Saa tog hannd wannd oc þlog paa hinder, som det widne widere bemelder.

Her forudenn er dette giortt for oþ beuiþligt med landstingsdomb,<sup>51</sup> at alle

dise for<sup>ne</sup> tingsuinder och stochneffnn er aff Annders Rytter selffuer steffnt wdj rette till Wiborig snapslandsting forledenn denn 17. januarj aar 1601, oc er det da wid magt sagt.

Satte derfor Prebenn Gyllenstiernn paa for<sup>ne</sup> frue Anne Grøns wegnne i alle rette, om hun iche for for<sup>ne</sup> Anders Rytters forseelpe burde fraa hannum ledige oc frj at werre, effterdj hun her i dag beuiser for oþ þinn wschuldighed med þinne windiþbiurd, beskreffuidt aff þin sogneprest, hederlig mand her Peder Gregerþen,<sup>52</sup> wdgiffuidt wdj Lembuig den 14. dagh nouembris anno 1600, diþligiste med þin schudsmaall tagit till Schodborgherristing denn 12. martj forledenn<sup>53</sup> och itt till Lembuig byeting denn 14. nouemb: anno 1600, saa och med sognmenden tagenn till Lembkirche<sup>54</sup> denn 16. nouemb: forganggendis, jtem et stochneffnn till Wanndfoldherristing<sup>55</sup> wdgiffuidt den 24. martj anno 1599.

Da møtte erlig mannd Olluf Karlsenn, borger wdj Ribbe, oc gaff þig wdj rette paa for<sup>ne</sup> welb: Annders Rytters wegnne med fuldmagt, lydendis: Jeg, Annders Rytter till Kabbell, giør witterligt, at ieg fuldmøndig oc mectig giør denne breffuiser, forstandig mannd Olluf Karlþenn, borger wdj Ribbe, at werre min þuar till Ribber cappitell neste løffuerdag for Kyndermiþ dag emoed erlig oc welb: mannd Prebenn Gyllenstiernn till Wopborrig oc Anna Grøn oc lade oc giøre wdj min sag oc ganng wdj domb oc rette oc at lade lepe mine breffue oc dennum lade paa-schriffue oc indførre huad domb, de goede capitelsherrer for rette affþigendis worder, ligeruiþ som ieg selffuer perþoenlig tilstede waar. Thill windiþbiurd haffuer ieg schreffuidt med egen haannnd her neden for. Datum Wiborg, denn 24. januarj anno 1601. Anders Rytter egenn haannnd.

Fremblagde oc enn copie, giffuidt erlig oc welb: Peder Munch<sup>56</sup> paa kong: M: wegnne, lydendis som her effterfølger: Jeg, Annders Rytter till Kabbell, kiendis oc giør witterligt wdj dette mit obnne breff, at epter som min kiere hustrue, frue Anne Grønn, haffuer supplicerit till min allernaadigste herre oc konning hanns Maytt:<sup>57</sup> huorledis at jeg med slag, trusell oc wtilbørlig omgenngelse, ieg schulle emoed hinder forholdis, huorfor hanns M: breff, manndat oc befalling<sup>58</sup> er till hende kommen<sup>59</sup> erlig oc welbiurdig mannd Peder Munch till Estuadgaard,<sup>60</sup> Danmarckis rigis marsch, bemellendis, at hannd schall beschiede<sup>61</sup> mig till denn neste kiøbsted hoes minn gaard er beliggendis oc der tage haannnden aff mig,<sup>62</sup> saa ieg wid min adelig ærre icke schall der fraa wduige, førind iegh vdgiffuer min forpligt, thj bepligter ieg mig, Annders Rytter, paa min adelig ærre, tro oc loffue, at ieg hereffter denne dagh schall forholde mig emoed min kiere hustrue wdenn alle þlag, trusell och wtilbørlig exempell, menn førre it erlig, schickeligh, gud-frychtig leffnnit med wennlig oc kierlig omgenngelpe med hinder, som enn erlig

adelsmandd well annstaaer, som ieg will werre bekienddt for Gud oc min øffrig-  
hed. Till widniþbiurd haffuer ieg mit signeet her nedenn trøgt oc med egen  
haandd wnderschreffuidt. Datum Estuadgaard, denn 24. septembris anno 1599.  
[Annders Rytter]<sup>63</sup> egenn haandd.

Noch bleff leest itt tilbud, liudendis: Effter som min kiere hustrue, Anne  
Grønn, haffuer ført klagemaall offuer mig for konng: M:, min allernaadigste  
herre, effter huilckenn hindis clagemaal kong: M: haffuer befaldt erlig oc wel-  
biurdig mandd Peder Munch till Estuadgaard, Danmarckis rigis marsch, sagenn  
till widere forhørringe, saa haffuer ieg mig emoed hannum wdj de maader erkle-  
rit epter konng: M:, min allernaadigste herris manddatt oc schriffuelþe, huorfor  
ieg er aff for<sup>ne</sup> min kierre hustrue begierenendis, at hun mit huþ [oc]<sup>64</sup> hiemb wille  
beþøge oc igienn hiembdrage oc þig der wdj forholde som enn erlig dannequinde  
oc adels perþoen eigner, bøer oc well annstaaer. Jeg will det wdj lige maade effter  
komme for min perþoenn, epter som konng: Maytt: min allernaadigste herris  
schriffuelþe mig der om tilholdenn, oc begierer giernne, at hun her paa med diþe  
tuende erlige oc welb: mennd, Tyge Krabbe<sup>65</sup> till Bustrup<sup>66</sup> och Jffuer Munch<sup>67</sup>  
till Thuis,<sup>68</sup> will giffue mig þinn þuar, huor effter ieg mig kannd haffue at rette.  
Datum Langting,<sup>69</sup> denn 20. sep: anno 1598. Anders Rytter egenn haandd. – Wy  
effterschreffne, Tyge Krabbe till Bustrup och Jffuer Munch till Thuis, bekiender,  
at wi haffuer tilbudit Anne Grønn den bud denn 20. dag septembris aar 1598, det  
bekiender wi med worris egnne hender wnderschreffuidt. Tyge Krabbe egenn  
haandd. Jffuer Munch egenn haandd.

Diþligiste et tilbud, lydendis som her effterfølger: Wy epterschreffnne, Olluf  
Munch<sup>70</sup> till Quistrup,<sup>71</sup> Hanns Munch<sup>72</sup> till Wisþelberg,<sup>73</sup> kiendis med dette wort  
obnne breff, at effter som wi wdi dag, som er den 25. sep:, waar wenlig tilbudit<sup>74</sup>  
aff erlig oc welbiurdig mandd Anders Rytter till Kabbell, at wi schulle fordre  
hoes hanns hustrue, frue Anne Grønn, at effterþom hand paa lanng tid med erlig  
oc welb: mand Tyge Krabbe oc Jffuer Munch haffde med hanns schriffftlig tilbud  
hender beskichett,<sup>75</sup> oc der paa Langting schulle haffue giffuit for þuar, at hann  
wdj Wiburg nu till S: Mouris dag<sup>76</sup> der wilde þig beraadþlaae, oc da at wide<sup>77</sup>  
hannum þuar, huilchit samme hanns schriffftlig tilbud med hans egenn haandd  
wnderschreffuidt þamme dag wdj Wiborg wdj worris neruerelþe oc paahørelþe  
for hinder bleff leest, da gaff hun oþ saa for suar, at hun wille þig med hindis wen-  
ner beraadþlaae, oc nu her wdj Wiborg giffue hannum þuar. At saa wdj sandhed  
er, som forskreffuitt staaer, bekiender wi med worris egnne hender wnders-  
schreffuitt. Datum Wiborg, den 25. sep: anno 98. Olluf Munch egenn haandd.  
Hanns Munch egenn haandd.



For det þidste bleff leest it stochneffnn wdj þamme sag, forhuerffuidt paa Schodborgherristing denn 3. octobris anno 1597, huilchit for oþ med landstings domb<sup>78</sup> bleff beuist at werre denn 22. nouemb: aar 1600 funden machtisløþ oc iche at komme for<sup>ne</sup> frue Anne Grønn till hinder heller schade wdj nogenn maade.

Offuer alt<sup>79</sup> fremblagde for<sup>ne</sup> Prebenn Gyllenstiernn enn snapslandstings domb, wdgiffuit denn 17. januarj forledenn, liudendis wdj þin beþlutning, at eptherdj for<sup>ne</sup> Prebenn Gyllenstiernis tilbud nu her wdj dag haffuer werreit, at dersom for<sup>ne</sup> Anders Rytter wille þelff tollffte forwerrgit<sup>80</sup> þigh iche at haffue beligit for<sup>ne</sup> Marenn Jensdaatter oc iche er hindis barnefader, da haffuer hannd det iche wille indgaae, menn giffuen þuar, at hannd iche wiste þig at werre for<sup>ne</sup> Prebenn Gyllenstiern nogenn eed pligtig; diþligiste at effterdj Anders Rytter iche wille giørre þinn egenn eed der paa, effter som hannd oc da bleff forlagt, oc hannd inngen windiþbiurd frembligger, med huilche hannd samme winder rygger oc tilbage kannnd driffue, iche sanndrue at werre, da wide wi epter saadan leilighed iche imoed for<sup>ne</sup> windiþbiurd, som steffnit er, som forschreffuitt staar, at þige, ey heller machteløþ dømme.

Med flere ord oc talle, dennum derom imellom waar.

Da epter tiltalle, gienþuar oc sagens leilighed, saa oc epter[dj]<sup>81</sup> for<sup>ne</sup> Annders Rytter beschyldis oc offuerbeuipiþis thirannj oc horrerj, oc iche hannd kannnd wdj saa lanng tid languergit þig for saadanne obenbarlige<sup>82</sup> þigtelþe wdj hoer sag, som det þig burde, ey heller selff wille giøre þin egen eed, som hannum paa lanndsting bleff forrelagt, och sagenn haffuer werreit for cappitell tuennde ganng oc er opþatt och nu tredie gang indsteffnnit for oþ, wiste wi iche derpaa andit at kunde kiende, end for<sup>ne</sup> Annders Rytter med þaadanne hanns groffue forþeelþe haffuer brut þinn echteschabs troe oc loffue, oc for<sup>ne</sup> frue Anne Grønn bøer der for fraa hannum ledige oc frj at werre oc tilstedis echteschab, menn for<sup>ne</sup> Anders Rytter iche maa giffte þig wden med de wilkor, ordinantzenn om echteschabs sager wtrøcheligen om formelder.<sup>83</sup>

Quod testamor sigillis nostris. Actum ut supra.

(1) Ifølge Riberartiklerne 4. maj 1542 §§ 3 og 4 skulle ægteskabssager pådømmes af stiftsbefalingsmanden og domkapitlet eller, hvor intet domkapitel fandtes, af befalingsmanden og sognepræster eller lærde mænd (Rørdam, Kirkelove. I. 198f.). Jf. DL 1-2-17, hvorefter ægteskabssager skal pådømmes af stiftsbefalingsmanden og lærde mænd eller sognepræster, der bor nærmest stiftsstad. Disse domstole (tamperretter) afskaffedes for Kbh.s vedkommende ved fdg. 15. juni 1771 og for hele landet ved fdg. 1. december 1797. - (2) Se 770.3. Det er ejendommeligt, at han nævnes før superintendenten. Sml. domkapitlets dom 19. april 1598 (ovf. nr. 770). - (3) Se 770.4. - (4) Se 770.2. - (5) Se 770.6. - (6) Se 770.7. - (7) ∅: doctor. - (8) Se 770.9. - (9) Se 770.10. - (10) Kyndelmisse: 2. februar. Af lat. *missa candellarium* (lysenes messe), der fejredes

2. februar som Mariæ renselsesfest (Mariæ purificatio, Vor Frues kirkegang) ved hvilken lejlighed kirkelysene blev indviet.

(11) Missive 29. oktober 1599 (Kanc.Br.) til nedenn. Preben Gyldenstjerne. Fru Anne Grøn havde til kongen klaget over, at hendes ægtefælle, Anders Rytter, opførte sig meget utilbørligt og uskikkeligt imod hende, således at hun ikke kunne være sikker for liv og helbred, når hun var hos ham. Endvidere klagede hun over, at han bortødede hendes gods. Det var en sag, der henhørte under domkapitlet, men da Anne Grøn på grund af mandens vold og tyranni ikke turde indlade sig i nogen rettergang med ham, befalede det Preben Gyldenstjerne at give møde og hjælpe hende. Anne Grøn havde tidligere klaget dels over ægtemandens vold, dels over at han afhændede eller pantsatte hendes gods. Ved kgl. åb.br. 3. juli 1598 (Kanc.Br.) blev det enhver forbudt at pante, købe eller tilforhandle sig noget af Anne Grøns arvegods af Anders Rytter. Skulle nogen handle her imod, skulle købet være ugyldigt. Ligeledes 3. juli 1598 (Kanc.Br.) udgik det ndf. i dommen nærmere omtalte missive til Peder Munck om at aftvinge Anders Rytter en erklæring om, at han herefter ville afholde sig fra sin utilbørlige behandling af Anne Grøn. - (12) Se 762.7. - (13) Se 762.12. - (14) Se 762.14. - (15) Anne Eriksdatter Grøn (d. 1602) til Ulsund, datter af Erik Grøn til Ulsund. - (16) Anders Rytter (d. omkr. 1618 som slægtens sidste mand) til Kappel, søn af Oluf Rytter (dræbt 1559 af svogeren Niels Kaas) og Ide Hansdatter Munk (Lange) (d. omkr. 1615), af Lisbeth Bryske kaldet »gale fru Ide Munk« (DAA 1901.256). Ved missive 16. november 1596 (Kanc.Br.) blev hans værgemål for søsteren, Edel Rytter, frataget ham, da han ikke havde skikket sig som en kristelig værge mod hende. Med den ndf. omtalte tjenestepige Maren Jensdatter havde han ifl. DAA 1912.448 »en del børn«. Om Anders Rytter se rettertingsdom 30. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme 1,469ff.), hvor hustruen - ligesom i HDDomb. - fejlagtigt kaldes Anne Gøye. - (17) Kappel Hovedgård i Nørlem s., Skodborg h. - (18) forholdt, opført (Kalk.II.261a bet.25). - (19) indladt (Kalk.II.408b bet.5). - (20) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582.

(21) Vel fejlskrift, påvirket af det foranstående *imoed*, for *om*. - (22) Om *stokkenævn* se 770.22. - (23) Landsbyen Store Hedegårde (1664: Stoerheegaard) i Resen s., Skodborg h. - (24) Landsbyen Tved i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (25) Det indklammede mgl. i forlægget. - (26) Forlægget har *giort*. - (27) Tidende, efterretning (Kalk.IV.339a; Ods XXIII.1062). - (28) forført (Kalk.II.833b). - (29) Fader. - (30) Hoffuepnaab er landsbyen Snabe i Hove s., Vandfuld h. Sml. Hovvinkel, Hovmark, Hovdam, Hovmade og Hovlind i samme sogn.

(31) Valborg dag: 1. maj. - (32) Landsbyen Budsgård i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (33) gav, skaffede (Kalk.I.506a bet.2). - (34) Det indklammede findes ikke i forlægget. - (35) Hadehoud skal efter sammenhængen søges i Skodborg h., men findes ikke blandt bebyggelsesnavnene i Danmarks Stednavne XVII, 1. halvbind. Der er vel enten tale om en nu forsvundet bebyggelse eller en forskrevet navneform. - (36) Hustru (Kalk.II.673b bet.2). På denne tid anvendtes udtrykket *quinde* mest i østdansk i bet. *hustru*, jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist.II.247. - (37) Forlægget har 1606, hvilket ikke kan være rigtigt. Skodborg herredstings ordinære tingdag var mandag; i 1600, men ikke i 1606 var 19. maj en mandag. Ved reskript 10. november 1688 ændredes tingdagen til torsdag. - (38) Fæsteren Jep Mikkelsen var 1609-14 herredsfoged i Skodborg h., jf. Skautrup, Hardiske Mål II.41 og tillæg XVII. - (39) Peder Skriver var herredsskriver ved Skodborg herredsting, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.57, tillæg XXXI. - (40) Pinse-dag indfaldt i 1600 den 11. maj.

(41) Ordet mgl. i forlægget. - (42) beligget, ♂: besvangret (Kalk.I.149a bet.3). - (43) Landsbyen Byskov i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (44) Olufs dag: 29. juli. - (45) Ordet mgl. i forlægget. - (46) årle, tidligt (Kalk.IV.948a). - (47) *Wolle* er jysk form for *Ole*. - (48) Knud Konges dag: 10. juli. - (49) Affald fra korn under bindingen (Kalk.I.392a). - (50) Køkkenet (Ods XXI.1112).

(51) Dommen ses ikke bevaret. - (52) Peder Gregersen, sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder (Wiberg II.301). - (53) 12. marts var i 1600 en onsdag, men Skodborg herredstings ordinære tingdag var mandag, jf. ovf. note 37. I 1599 var 12. marts en mandag. - (54) Nørlem (Nørre Lem) i Skodborg h.; Nørlem s. var annekteret til Lemvig s. - (55) Vandfuld herredsting. Vandfuld h. blev ved adg. 17. februar 1688 sammenlagt med Skodborg h. Vandfuld herredstings ordinære tingdag var lørdag, så dateringen 24. marts 1599 synes rigtig. - (56) Se 775.4. - (57) Se ovf. note 11. - (58) Missive 3. juli 1598 (Kanc.Br.). Se ovf. note 11. - (59) overbragt, kommet i hænde (OdS XXIII.1297, VII.588). - (60) Hovedgården Estvadgård i Estvad s., Ginding h. Ved fundats 22. maj 1754 oprettedes Estvadgård til et kloster for adelige enker og frøkener.

(61) stævne (Kalk.I.167b bet.2). - (62) modtage min hånd til bekræftelse (Kalk.II.141a bet.3). - (63) Forlægget har ved fejlskrift *Peder Munch*. - (64) Ordet findes ikke i forlægget. - (65) Tyge Krabbe til Bustrup, søn af den retskyndige ridder, rigsråd Erik Krabbe (d. 1564) og dennes 1. hustru Karen Lykke (d. 1540). - (66) Gården Bustrup i Ranning s., Rødding h. - (67) Iver Munk (Lange) til Tvis, søn af biskop, magister Oluf Munk (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606), halvætter til ovenn. rigsmarsk Peder Munk. - (68) Tvis kloster i Tvis s., Hammerum h., der ved reformationen kom under kronen og 1577 købtes af biskop Oluf Munk, der omdannede klosteret til en herregård. - (69) Hovedgården Landting i Ejsing s., Ginding h., der da ejedes af Holger Rosenkrantz (d. 1647) til Glimminge. - (70) Oluf Munk (Lange) (d. 1615) til Kvistrup og Strandbjerggård, søn af Ludvig Munk (d. 1595) til Kvistrup og Volstrup og Anne Hansdatter Lykke (d. omkr. 1609).

(71) Hovedgården Kvistrup i Gimsing s., Hjerm h. - (72) Hans Munk (Lange) (henrettet 1616) til Visselbjerg og Oksvang, søn af Jørgen Munk (d.1547) til Krogsgård, Visselbjerg og Oksvang og Dorte Galt (d.1579). - (73) Gården Visselbjerg i Alslev s., Skast h. - (74) Fejl for *tilbedit*. - (75) sendt (Kalk.I.169a bet. 5). - (76) Mauritii dag: 22. september. - (77) give (OdS XXVI.1362vi). - (78) Dommen ses ikke bevaret. - (79) I det hele, fremfor alt (Kalk.II.399a bet. 1&2). - (80) fralægge (Kalk. I.749b).

(81) Forlægget har *epter*. - (82) åbenlyse, offentlige (Kalk. IV.934a bet. 2). - (83) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 bestemte i S-1 nr. 4, at den ægtefælle, der havde gjort sig skyldig i hor, ikke måtte gifte sig igen uden kongens »synderlige bevillinge och tilladelse, och dog skal det icke maa skie, før end tre aar ere forlobne; da skal dend person føre nøigachtig vindisbyrd, at dend medellertid siden hafver skicket sig erligen och christeligen, om dend skal benaadis at gifte sig egien. Dog skal dend skyldige persom, som udi saa maade skillis fra dend uskyllige, icke mue gifte sig eller blifve boendis udi dend sogen, herrit eller bye, som dend uskyllige er besidendis« (CCD II.287f.).

*En kreditor kan kræve hele sit tilgodehavende hos en af de kautionister, der hæfter en for alle og alle for en, men den kautionist, der har fyldestgjort kreditor, kan kun søge sine medforlovere for hver deres andel af hovedstol med renter og omkostninger.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 16<sup>2</sup> fol. 1<sup>r</sup> ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.334ff.

Litt.: Matzen, Privatret II.232 (hvor 391 formentlig er trykfejl for 334); E. Ladewig-Petersen i PhT 15.rk.IV.(1970).16f.

Ingen overskrift i forlægget; Thott 1202,2<sup>o</sup> har flg. overskrift: Domb emellem Axell Rosenkrantz till Glimming paa denn enne och hans broder Børge Rosenkrantz paa denn andenn side, daterit Kiøbennhaffuens slott dennd 12. aprilis anno 1602.

Then 12. ap: a<sup>o</sup> 1602.

Kong: Matt:, cantzeler,<sup>4</sup> Peder Munck,<sup>5</sup> Sten Brahe,<sup>6</sup> Hendrich Belou,<sup>7</sup> Brede Rantzou,<sup>8</sup> Arildt Huitfeldt,<sup>9</sup> Hendrick Løcke,<sup>10</sup> Oluff Roøen:;<sup>11</sup> Chrestenn Holck.<sup>12</sup>

Giøre alle witterligt, att for osø wor schickedt osø elskelig Axell Roøenkrantz<sup>13</sup> till Glemminge<sup>14</sup> paa thend ene och haffde i rette steffndtt hans broder, osø elskelige Børge Roøenkrantz<sup>15</sup> til Ørup<sup>16</sup> paa thend anden side och hannom thiltalld for et løffte, de sambtligenn med affgangne Knud Grubbe<sup>17</sup> for affgangne Hanns Speyll<sup>18</sup> schall haffue wdj weridt thill fru Anne von Buckfeldt<sup>19</sup> for tho tusinnd daler hoffuidstoll och sex daler til aarligen rente aff huert hundrit<sup>20</sup> epher hoffuidbreffuens<sup>21</sup> liudelsø, huilcked hoffuidbreff for<sup>ne</sup> Axell Roøenkrantz alene motte jndløøe, och hoffuidstolen med ydermere rente end hoffuidbreffuid paa liuder, nemblich thj daler aff huert hunder, medt skade, kost, thæring ther paa er opgangen och anuendndt, erlege och affbetalle, huorfore hand formente for<sup>ne</sup> Børge plichtig were sinn annpartt wdj for<sup>ne</sup> hoffuidstoll, rente och skadegield at erlegge och hannom derfor schadisløs at holde i alle maade.

Och i rete lagde sin schrifftlig beretning, lydendis i sin mening:

For thet første: Epher att Dettleff vonn Alefeldt<sup>22</sup> som enn hoffuidhmand<sup>23</sup> hannom haffde manid<sup>24</sup> for same hoffuidstoll och rente, huilcked hand aff en god mening haffde ladit for<sup>ne</sup> sin broder wiide, att hand sin anpart sig kunde tillschike att vdlegge, tha hand hannom vwitterligenn<sup>25</sup> haffuer der<sup>26</sup> vdsent sit breff och aldene jndløøst hoffuidbreffuene aff hoffuidmanden vmanidtt, vanseet for<sup>ne</sup> Axell haffde schreffuit for<sup>ne</sup> hoffuidmand till, att hand pendingenne thill omslaug<sup>27</sup> wille lade bestaa,<sup>28</sup> att forloffuerne<sup>29</sup> en huer kunde bringge sin anpartt op,<sup>30</sup> och samptlig jndløøe hoffuidbreffuit och siden søge deris skade hos den, de hafde loffuid for, formenendis hans broder ther vdj vrett<sup>31</sup> haffue giortt, att hand hoffuidbreffuid medt sin zegell och hand vmanid och hannom vwitterlig haffde jndløøst, och siden thill en deris medborger<sup>32</sup> affhent, och aff hannom tagid foruar<sup>33</sup> paa den hele sum, sig till merkelig<sup>34</sup> skade. Thernest<sup>35</sup> for<sup>36</sup> hans broder haffde maanit Melkor Vlfstand<sup>37</sup> for den hele sum, och ike for sin anpart som en

medborgen, vanset att hans broders breff thil Dettleff vdgiffuid jcke selff haffde jndløst eller jndfried, men endnu stod hos hannom vigenløst, och haffuer derpaa i liige maade tagit Melkors foruaring for ald summenn och ike for sin anpart ther vdj affkorted, huoraff siden at were foraarsagit en stor pendingsvdgiffit och skade, hand siden haffuer lid for denn jndlagher<sup>38</sup> i Wehe,<sup>39</sup> som forlangt wor at jndføre, alt aff den orsage, hans broder jke wille lade dennom tilhobe jndløse hoffuitbreffuidt, som seduonligt i Danmarck her thill<sup>40</sup> haffuer werrit, formenendis hannom ingen macht att haffue nogen hans medborgen at mane widere end for sin anpartt, men hoffuidmandenn, som pengene wdfoett,<sup>41</sup> aldene mechtig at were sine borgen,<sup>42</sup> en eller flere, for ald sumen at mane ephther hoffuidbreffuens liudeløse; therefore hans broder, ephther som for<sup>witt</sup> staar, vrett at haffue giort och plichtig were hannom at stande til rette for sin anpart for hoffuidstoll, rente, skade, kost och thæring, hand der offuer fangit haffuer, disligeste for sin skade, kost och thæring, hand der offuer i mange maade lid och bekommid haffuer.

Ther emodt j rette møtte for<sup>ne</sup> Børge Rosennkranzis fougitt, Thøger Pedersen, och [medt]<sup>43</sup> fuldmacht fremlagde for<sup>ne</sup> hans hosbondis schrifftlig beretning och giensuar, liudendis ord fra ord som ephtherfølger:

Er thette ephtherschreffne min gandtzt vnderdanigste suar och beretning emod min broder, Axell Rosennkrantz thill Gleming, som mig medt kong: Maitz: steffning<sup>44</sup> thill først<sup>45</sup> almindelig berampte herredag for hogbe<sup>te</sup> k: M: och Danmarckis riiges raad haffuer ladit jndsteffne och mig beskylder for itt forløffte, ieg medt hannom och flere gode mend for Hanns Speyell vdloffuidt haffuer, huilcket forløffte hand formener mig forpligt at schulle en part att erlegge, hwilket ieg mener jcke seduonligt eller brugeligt nogen thid thilforn her vdj riiged at haffue werid, mens formene her vdj riiged om slig løffte och manelser at haffue werid holdit, huilcken som først bleff manid och giorde vdleg<sup>46</sup> thend schulle haffue macht och rett thill att mane en aff dj andre forloffuere, huilcken hannom løster, och saa hannom ther medt quit at were, huor ephther ieg mig ochsaa haffuer retted och jndløst Hans Speigels hoffuidbreff til mig, och saa jndmanit en min medforloffuer,<sup>47</sup> Melkor Vlfstand, igien, och hand saa haffuer mig fornøyed och tilfredz stilled och flyed<sup>48</sup> mig min hand<sup>49</sup> och seill igien paa samme løffte, och formener mig therefore jke plichtig att were ydermere ther till at suare i nogen maade. Mens huor minn hand och seill findis, will ieg were offuerbødigh till att ephtherkomme och fuldgjøre, som enn erlig mand bør at giøre, saa ingen skall haffue mig therefore at beschylde i nogen maade. Vdj liige maade formener ieg, om minn broder haffuer mig nogid medt ret at beschylde i thend sag, att hand da først burde at besøge<sup>50</sup> mig till mit herritzting och landzting, førend hand lader mig jndsteffne

for hogbe<sup>16</sup> kong: Mattz: och Danmarckis rigis raad, ephther som recessen<sup>51</sup> ther om formelder. Och setter ephther slig forberørd leiglihed vnderdanigste vdi alle rette, om jeg ike bør for denne min broders steffning och thilltalle quit att were och nyde thennd same rett, som om slig forløffte<sup>52</sup> och formanelse<sup>53</sup> seduonligt haffuer werrid holden her vdi riiged thil denne dag, och om min broder ike bør ephther recessen<sup>54</sup> att staa mig thil rette for, huis kost och thæring ieg ephther slig hanns steffning giortt och lidt haffuer, och ieg gandsche vnderdanigste her paa er en retferdig sententz och dom begierendis, thenne min fuldmectig vdi min frawerelse att motte meddelis. Actum Sønderschouff,<sup>55</sup> thend 28. martij a<sup>o</sup> 1602, Børge Rosenkrandtzt medt egen handt.

Medt<sup>56</sup> flere ord thennom ther om emellom wor.

Tha effther tiltalle, giensuar och then sags leilighedt<sup>57</sup> sagde wj der paa saaledis af for rette, att huadt hoffuidtmanden<sup>58</sup> belanger, som haffuer vdlaaant samme pendinge, tha maa hand mane forloffuer, en for alle,<sup>59</sup> menn belangendis forloffuerne, efftherdj de alle haffuer loffuit sammens, tha bør the att lide alle sammens last och brast<sup>60</sup> medt huer andre<sup>61</sup> och att wdlegge alle<sup>62</sup> sammens, huer for sinn anpart, bode i hoffuidstolen och skaden,<sup>63</sup> och for<sup>ne</sup> Byrge Roßenkrantz<sup>64</sup> wdj same wdleg och skade att fornøge þin broder, saa wide handt<sup>65</sup> kandt tilkome.

(1) Efter ældre dansk ret var kautionsistens ansvar ikke subsidiært. Dette fulgte muligt allerede af JL II.63, jf. Ørsted, Haandbog VI(1835).402; C. G. Møller, Ueber die germanische Bürgerschaft mit besonderer Rücksicht auf das jütsche Low (Zeitschrift für deutsches Recht und deutsche Rechtswissenschaft I (Leipzig 1839).837); P. C. D. Paulsen, Lehrbuch des Privat-Rechts der Herzogthümer Schleswig und Holstein<sup>2</sup> (Kiel 1842); F. T. C. Gram, Den danske Formueret II,2 (1878).72f.; J. E. Larsen. 485f.; Stemann, Retshistorie, 555; Matzen, Privatret II.231; F. W. Ekström, Löftesmans Regres I (Helsingfors 1907).229; H. Ussing, Kaution (1928).78, og var ialtfald fastslået i praksis, jf. Taranger IV(1909).198, og iøvrigt i overensstemmelse med gammel nordisk og germansk ret, der ikke indrømmede kautionisten det i den yngre romerret (Novella 4 cap.1) hjemlede *beneficium ordinis (excussionis)*, hvorefter kautionisten har krav på, at kreditor først søger fyldestgørelse hos debitor (hovedmanden), før han rejser krav mod kautionisten. Landskabslovene omhandler ikke, hvorledes der skal forholdes, når der er flere kautionister, men herom bestemte RR § 35 (Da. Mag. 3. rk. I(1843).191f.), der muligt er fra midten af det 15. århundrede, at når flere med sammenlagte hænder gik i borgen, hæftede de som selvskyldnere og solidarisk, således at hele gælden af kreditor straks kunne fordres hos enhver af kautionisterne, jf. således også rettertingsdom 12. marts 1549 (GdD I.112ff.), jf. Stemann, Retshistorie. 557; Matzen, Privatret II.232. Få år senere ændredes retspraksis, antagelig under indflydelse af tysk ret, der havde accepteret romerrettens *beneficium divisionis* (jf. Hadrians novella 99). Rettertingsdom 18. december 1554 (GdD II.143), der er kilde til bestemmelsen i DL 1-23-14, statuerede, at af flere kautionister, der havde lovet »met enn samblet handt«, kunne en enkelt ikke søges for hele beløbet, når de ikke udtrykkeligt havde lovet »ienn for alle«, jf. således også ret-

tertingsdom 16. marts 1564 (GdD III.13ff.), fdg. 1. juli 1619 § 4 (CCD III.586) og reces 27. februar 1643 2-18-3 (CCD V.314). I praksis synes man dog fortsat at have anerkendt, at forloverne betalte én for alle, jf. E. Ladewig-Petersen i PhT 15.rk.IV(1970).15 og ndf. Børge Rosenkrantz' indsigelse, om den ret, som *seduonligt haffuer werid holden her vdi riiged thill denne dag*: men ved nærv. dom fastsloges det, at en forlover kunne manes én for alle, men at den forlover, der havde betalt på debtors vegne, havde krav på de øvrige forlovere for deres anpart. Reglen om, at kautionister kun hæfter solidarisk, når de udtrykkeligt havde forpligtet sig dertil, opretholdtes ved DL 1-23-13 og 14. Om den senere retsudvikling se H. Ussing, Kaution (1928).88ff.,305ff.; Thøger Nielsen, 319ff. og Ole Fenger, Grundrids 88ff.,191ff. Forholdet er nu ordnet ved § 61 i lov nr. 146 af 13. april 1938 om gældsbreve, hvorefter samkautionister hæfter solidarisk, medmindre andet er aftalt. At samkautionisterne havde indbyrdes regres - hvilket ikke var tilfældet i romersk ret, jf. Andreas Aagesen, Forelæsninger over den romerske Privatret II(1882).320f.; Jul. Lassen, Lærebog i romersk Privatret<sup>3</sup>(1924).334 - var tidligt anerkendt i dansk retspraksis og blev lovfæstet i DL 1-23-14, hvorefter den indbyrdes regres var solidarisk, dvs. den kautionist, der havde måttet fyldestgøre kreditor, må »søge hvem ham lyster af sine Medforlovere for den resterende Sum, naar hand sin egen Part afdraget haver«. Nærværende dom og rettertingsdomme af 20. og 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.385f., 397f.) anerkender derimod kun en anpartsregres mellem kautionisterne, dvs. den kautionist, der har fyldestgjort kreditor, kan kun søge en anpart af beløbet hos hver af sine medforlovere. Nu bestemmer § 61 i lov nr. 146 af 13. april 1938 om gældsbreve, at regres mellem samkautionister skal ske efter lovens § 2, stk. 2, hvorefter den, der har indfriet en fordring, kun kan afkræve hver enkelt af sine medkautionister vedkommendes andel.

(2) For året 1602 foreligger ingen renskreven domssamling, men kun koncepter. Samlingen er ikke fuldstændig, hvilket ses dels deraf, at der i senere domme påberåbes rettertingsdomme fra 1602, der ikke findes i samlingen, jf. Secher, Rettertingsdomme I.423,483,493,494,559, dels af, at der i det følgende gengives to rettertingsdomme (nr. 794 og 795), der ikke findes blandt koncepterne, men kun er bevaret i private domssamlinger. I domskoncepterne er domskonklusionen skrevet med en anden hånd. Det kan ses, at det var rigens skriver, der redigerede dommenes tekst, men han har ladet sin skriver koncipere de sædvanlige vendinger, uddragene af stævningen, indlæggene og fremlagte dokumenter m.v., som rigens skriver så derefter har rettet og tilføjet domskonklusionen, jf. Secher, Rettertingsdomme I s.xiii. - (3) Dette (Thott 1202,2<sup>o</sup>) er afskrift efter konceptet. - (4) Christian Friis (d.1616) til Borreby og Hagedsted, søn af Henrik Friis (d.1571) og Margrethe Bild (d.1571). Han studerede 1572-80 i udlandet (Rostock (1572), Leipzig, Jena, Tübingen, Basel (1576), Genève, Siena og Padua), var 1580-83 kancellisekretær, 1583-89 lensmand i Trondhjem len med Herjedalen og Jemteland, 1580 lensmand på Jungshoved, s.å. på Antvorskov, 1584 og 1586 medlem af gesandtskaber i anledning af dansk-russiske stridigheder i Lapland, 1596 rigsråd og kongens kansler. Han var gift (1585) med Mette Hardenberg (d.1617), datter af Knud Hardenberg (d.1564 el. 1565) til Skjoldemose og Mette Jørgensdatter Urne (d.1587). - (5) Se 775.4. - (6) Steen Brahe (d.1620) til Knudstrup (Knutstorp), Bregentved, Tersløse, Næsbyholm, Hvedholm m.m., søn af rigsråd Otte Brahe (d.1571) til Knudstrup, Elvedgård m.m. og Beate Bille (d.1605) og således broder til rigsråd Axel Brahe (d.1616) til Elvedgård. Efter tjeneste i udlandet var han 1573-75 hofjunker, 1575-82 forlenet med Frosta härad, 1577-78 med Vrangstrup på Sjælland, blev 1578 rigsråd, var 1578-80 forlenet med Saltø, 1580-81 med Kalundborg, 1581-88 med Ravensborg på Lolland, 1588-92 med Helsingborg og 1592-1620 påny med Kalundborg. Han var 1593-96 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed og benyttedes til flere diplomatiske sendelser. Han var gift 1. gang (1585) med Birgitte Rosenkrantz (d.1588), datter af Otte Rosenkrantz (d.1557) og Ida Mogensdatter Gøye (d.1563), 2. gang (1590) med Kirstine Holck (d.1591), datter af Hans Holck

(d.1565) og Margrethe Rotfeld (d.1573), og 3. gang (1602) med Sophie Rostrup (d.1632), datter af Jørgen Rostrup (d.1563) og Margrethe Andersdatter Skeel (d. omkr. 1565). - (7) Se 776.4. - (8) Se 771.5. - (9) Se 771.7. - (10) Se 771.9.

(11) Oluf Rosensparre, se 762.8. - (12) Se 759.3. - (13) Axel Eriksen Rosenkrantz (d.1630) til Glimminge, Gundestrup og Skjoldemose, søn af Erik Axelsen Rosenkrantz (d.1591) til Landting, Glimminge og Ørup m.m. og dennes 1. hustru Margrethe Børgesdatter Ulfstand (d. omkr. 1582). Han var (1584) gift med Mette Pallesdatter Grubbe (d. omkr. 1640). Han søgte 1603 regres hos nedenn. Melchior Ulfstand, der ikke gav møde for rettertinget, hvorfor dette 23. maj 1603 kendte ham nederfældig (Secher, Rettertingsdomme I.493). Af rettertingsdom 15. juni 1608 (ib. II.223f.) fremgår, at Axel Rosenkrantz var fyldestgjort af sin broder, nedenn. Børge Rosenkrantz, og Melchior Ulfstand. - (14) Hovedgården Glimminge i Vallby s., Järrestad härad, Kristianstad län (tidl. Malmöhus län, jf. Erslev, Lensmænd II.3,5). - (15) Børge Rosenkrantz (d.1614) til Ørup og Sønderskov, broder til ovenn. Axel Rosenkrantz. Han sagsøgte for rettertinget 1606 af nedenn. Melchior Ulfstand, hvem han havde sagsøgt ved herreds- og landsting for den under nærv. sag omhandlede borgen, men rettertinget dømte 15. marts 1606, at det ikke kunne påkende sagen, før landsdommerens dom blev indstævnet (Secher, Rettertingsdomme II.58). Derefter indstævnedes Melchior Ulfstand i 1609 landsdommeren i Skåne, Lave Urne, fordi han i sin dom af 9. juni 1604 havde tildømt ham at stå Børge Rosenkrantz til rette angående den omhandlede borgen for Hans Speil. Melchior Ulfstand anførte, at nærv. dom havde bestemt, at forloverne skulle stå last og brast og hver kun udlægge en anpart. Her over for anførte Børge Rosenkrantz, der havde måttet betale 2750 daler, at da Melchior Ulfstand var hans »hægter« (∴ forlover, jf. Kalk. II.338b) for hans kaution, havde han sagsøgt ham ikke som medforlover, men som hægter. Rettertinget stadfæstede 15. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.223) landstingets dom, da Melchior Ulfstand ikke var tiltalt som medforlover, men kun som hægter for Børge Rosenkrantz' borgen. Børge Rosenkrantz fik efter herreds- og landstingsdomme og rigens forfølgning ved ridebrev 8. august 1610 indførsel i nogle Melchior Ulfstand tilhørende gårde i Skåne. Da Melchior Ulfstand ikke evnede at indløse gårdene, blev de ved rettertingets dom 5. juni 1613 (Secher, op.cit.426) tilkendt Børge Rosenkrantz.

(16) Hovedgården Ørup i Benestad s., Ingelstad härad, Kristianstad län. Ordene til Ørup er indføjede over linjen. - (17) Knud Grubbe (d.1600) til Alslev, 1597-1600 lensmand på Sølvborg. Han var gift med Mette Gregersdatter Ulfstand (d.1602) til Torup. Hun blev efter mandens død manet for den borgen, hendes mand havde indgået for nedenn. Hans Speil og dennes hustru og havde måttet betale. Da hendes mand havde et større tilgodehavende hos Jørgen Svave, der ikke selv ejede gods, hvori hun kunne gøre udlæg, fik hun ved kongebrev 28. juli 1601 (Kanc.Br.) tilladelse til at gøre udlæg i det gods, hvormed Jørgen Svave var forlenet af kronen. - (18) Hans Speil (Spiegel) (d.1599) til Julskov, søn af Hans von Spiegel til Gerstendorf (i Preussen) og Catharina von der Werne. Han kom til Danmark i slutningen af Christian III's regeringstid, var 1558-59 hofsinde og »kammerer« (kammertjener), fik 2. februar 1559 (Kanc.Br.) Borgeby (Borreby) gård og by (Torna härad i Skåne) i forlening og tilkøbte sig 4. december 1563 (Kr.Sk.I.98) dette gods. Da han eller hans foged plagede bønderne med for meget gæsteri og arbejde, dømte rettertinget 18. juni 1572 (utr.), at bønderne ikke måtte pålægges mere, end de hidtil havde ydet, jf. Fusing. 216f. 1564 tilbagemageskiftede han dette gods til kronen. 1560-64 var han forlenet med Herridsvad kloster, 1566-82 med Bo len, 1563 med Strø og Önnestad, var 1565-66 proviantmester, 12. april 1597 (Kanc.Br.) forlenet med Gladsaxe len, ifl. kongebrev 31. august 1599 (Kanc.Br.) uden afgift. Han benyttedes af Frederik II til flere diplomatiske sendelser. Han var gift 1. gang med Catharina (Karen) Ahlefeldt (d.1582), datter af kgl. råd, lensmand på Bahus og Møgeltønder Ditlev Ahlefeldt (d.1572) til Bollingsted og dennes 1. hustru, født Rantzau; 2. gang (1586) med Hilleborg Hansdatter Lindenov (d.1602) til Juelskov, datter af



Hans Johansen Lindenov (d.1568) til Fovslet og Juelskov og enke efter Emmeke Kaas (d.1584) til Gjelskov. Jf. E. Ladewig-Petersen i PhT 5.rk.IV(1970).14, Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie I(1912).78f., sa. i Historisk Tidsskrift för Skåneland II (Lund 1904-08).349ff. og DAA 1917.512 (hvor Catharina Ahlefeldt urigtigt angives at være en Gregoriidatter, se herom Bobé i Historisk Tidsskrift för Skåneland II.354). Om Hans Speils øvrige gældsforpligtelser se rettertingsdomme 12. oktober 1599, 21. april 1602, 24. april 1602 og 23. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.269f., 397ff., 406ff., 436ff.). - (19) Hun kaldes i rettertingsdommene 15. juni 1608 og 5. juni 1613 *Buchvold* (Secher, Rettertingsdomme II.224, 426). Har ikke kunnet identificeres. - (20) Maksimalrenten var da ifl. reces 20. maj 1557 § 8 (SGL IV.250f.) og reces 13. december 1558 § 16 kun 5% p.a., men var før 1557 6¼% p.a., jf. fdg. 18. februar 1547 (*iche mue tage mere till renthe aff huer marck danske weerdt end en skilling danske om aarit*), jf. Da.Mag.4. rk.I.274; Rørdam, Kirkelove I.268f.; Axel Rubow, Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Chr.Vs Danske Lov (1914).33. Da der gik 16 skilling på en mark, blev renten således 6¼% p.a. Forbudet mod at tage højere rente synes ikke altid at blive overholdt, se f.eks. rettertingsdom 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.369f.) om en gæld, hvoraf der svares 9% p.a. I tysk rigsløvgivning (Reichs-Policey-Ordnung 1530 tit. 26 § 8) var maksimalrenten 5% p.a., men i partikulærlovgivningen anerkendtes flere steder en rente på 5-8% p.a., jf. Hübner, Grundzüge.594; Axel Rubow, anf.v.34. Ved gældsbreve udstedt i Kiel antoges dansk rets regler om rentemaksimum ikke at gælde, jf. Axel Rubow, anf.v.123ff. og rettertingsdom 30. marts 1615 (ndf. VII nr. 872), hvor der krævedes en rente af 8% p.a., og hvor kreditor gjorde gældende, at »slig giæld vdi wort førstendomb och iche her vdi rigt er giort«, hvorfor han håbede, at »motte niude dend þame rett hiid indtil her vdi rigt i plog tilfald seduanlig haffde weritt.«

(21) Originaldokumentet (Kalk. II.275a). - (22) Ditlev von Ahlefeldt nævnes i rettertingsdommen 23. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.436f.) til Oldenhof og Hütten. Hütten ejedes vist indtil 1583 af Jørgen Ahlefeldt og derefter og indtil 1611 af hans ældste søn Gudske Ahlefeldt (d.1621). Muligt (?) er der her tale om dennes yngre broder Ditlev Ahlefeldt (d.1644), fra 1608 til Lindau, der 1. gang var gift med Birgitte Buchwald, datter af Ditlev Buchwald til Pronstorf og Anna Reventlow, 2. gang med Appolonia Buchwald, datter af Hans Buchwald til Borstel og Catharina Ahlefeldt, jf. Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie III(1903).95. - (23) *Hovedmand* er i nugældende jur. sprog den egentlige skyldner, den trediemand for hvis forhold kautionisten indestår (Kalk. II.277a), jf. DL 1-23-15 og Henry Ussing, Kaution (1928).5. Den, der i det foreliggende tilfælde kautioneres for, er Hans Speil; ordet hovedmand synes da her at måtte være brugt om den oprindelige kreditor (eller den, til hvem han har transporteret sin ret). Hermed stemmer også dommens konklusion: *hoffuitmanden ... som haffuer vllaant samme pendinge*. - (24) *Maning* er kreditors krav til debitor om at gå i indlager, s: opholde sig på et bestemt sted, hvor han forpligter sig til at forblive, indtil han har opfyldt sin forpligtelse. Indlager brugtes vist praktisk talt kun blandt adelen. I Danmark har indlager været brugt siden slutningen af det 13. århundrede efter tysk forbillede (Einlager, jf. Amira, Grundriss.217; Hübner, Grundzüge.514; Matzen, Privatret II.229), men først ved fdg. 5. juli 1651 (CCD VI.29) blev der lovgivet herom, og i slutningen af det 16. århundrede synes indlager ret hyppigt anvendt, jf. Friis Edwardsen.612ff., Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.344 note 6; Axel Petersen, Om Indmaning i Danmark indtil Christian Vs Danske Lov (Germanistische Abhandlungen zum LXX Geburtstag Konrad von Maurers (Göttingen 1893).151ff.); Secher, Rettertingsdomme I.623f., II.566, og instituttet opretholdtes i DL 1-22-1ff. Nyere tiders tvangsmidler over for forsømmelige skyldnere gjorde maningsinstituttet upraktisk, og ifl. Brorson, Første Bog II(1797).275 var »denne Maning ... ganske gaet af Brug«. Formelt blev maning først ophævet ved § 97 i grundloven af 5. juni 1849. I middelalderlig sprogbrug brugtes *maning* også i bet. skarp tiltale,

skældsord, jf. Valdemar IV Atterdags forpligtelsesbrev 24. maj 1360 II.7 (uerbis malis et contumeliosis, que manyng dicuntur) og Olufs håndfæstning 3. maj 1376 § 33 (DdR 246, 251, 257, 264, 269, 274, 283, 290, 296, 301, 307, 312, 317), jf. Kalk. III. 31b bet. 3, Brorson, Første Bog II. 273. - (25) uden hans vidende (Kalk. IV. 713b bet. 1).

(26) Ordet indføjet over linjen. - (27) Omslag (af mnt. *ummeschlach*) bet. et (stort) marked, messe (OdS XV 611 bet. 6.1) og brugtes især om det marked, der siden omkr. 1480 afholdtes i Kiel helligtrekongers dag og påfølgende uger («Kieler-omslag»), og som i det 16.-18. århundrede spillede en stor rolle også i Danmark. Her betaltes renter af lån, nye lån optoges, her solgtes og købtes gods, og her afsluttedes ægtepagter og familiieoverenskomster, jf. Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie I (1912). Lxxxiii. - Jf. rettertingsdom 24. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 406ff.), hvoraf det fremgår, at også anden gæld, som Hans Speil var Ditlev Ahlefeldt skyldig, skulle indføres på Kieler omslaget. - (28) henstå, bero (Kalk. I. 178a bet. 2). - (29) Her-efter udstreget *sampt*. - (30) *bringe ... op*: bringe til veje (Kalk. III. 327a bet. 2).

(31) Herefter udstreget *att*. - (32) Medkautionister (cf. Kalk. III. 58b). - (33) Sikkerhed (Kalk. I. 739a bet. 1). - (34) mærkbar, stor, betydelig (Kalk. III. 41a bet. 1). - (35) Herefter udstreget *att*. - (36) Ordet indføjet over linjen. - (37) Melchior Ulfstand (d. 1617) til Kærgårdsholm og Stensgård, søn af Gregers Holgersen Ulfstand (d. 1583) til Sønder Vosborg og Anna Lange (d. 1559). Han var 1585 blandt de adelsmænd, der sad retterting i Norge, 1601-12 lensmand på Lyse kloster. Om hans retssager med Børge Rosenkrantz se ovf. note 15. - (38) Indlager (Kalk. II. 406b). - (39) Vel købstaden Væ, der i datiden ofte blev skrevet Wee (KRD I. 410, 418; II. 410, 411, 412), Wææ (DgK IV. 219ff.) eller Wehe (se IV. 565.17). - (40) Ordene *her thill* er indføjet over linjen.

(41) udredede (Kalk. IV. 552b bet. 2); Secher læser *udførte*. - (42) Kautionister (Kalk. I. 252b bet. 2). - (43) Forlægget har *vdj*; rettet efter Thott 1202,2°. - (44) Om kgl. stævning se 774.8. - (45) Herefter udstreget *komendis*. - (46) Betaling, udredelse (Kalk. IV. 567b bet. 2). - (47) Af rettertingsdommen 15. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II. 233f.) fremgår, at Børge Rosenkrantz sagsøgte Melchior Ulfstand til betaling af 2750 daler, som Børge Rosenkrantz havde måttet udrede for sin borg for Hans Speil. Da Melchior Ulfstand var Børge Rosenkrantz' *hegter* for dennes borg for Hans Speil og ikke kun var en medforlover, som efter nærv. dom kun skulle betale en anpart, dømtes Melchior Ulfstand til at betale dette beløb. Af dommen fra 1608 fremgår yderligere, at Axel Rosenkrantz, der havde fyldestgjort kreditor, havde fået betaling af såvel Børge Rosenkrantz som af Melchior Ulfstand. Forholdet synes da at måtte have været det, at Melchior Ulfstand ikke blot har været medforlover for Hans Speils gæld, men tillige over for Børge Rosenkrantz har indestået denne for det tab, han eventuelt måtte lide ved sit forløfte, ♂: at han tillige har været kontrakautionist, jf. H. Ussing, Kaution (1928).377ff. Det synes som om udtrykket *hægter* - der ikke ses at forekomme i lovsproget - i datiden har haft bet. kontrakautonist, jf. de hos Kalk. II. 338a-b anførte eksempler, medens udtrykkene *forløfte* og *borgen* er anvendt om almindelig kaution, jf. Secher, Rettertingsdomme I. 637b og E. Ladewig-Petersen i PhT 15. rk. IV (1970) 24 note 19. - (48) givet (Kalk. I. 570a bet. 3). - (49) *minn haand ... jgienn*: løst mig fra min forpligtelse (Kalk. II. 140b bet. 3); egl. tilbagegivet det om forløftet udstedte dokument. - (50) søge, sagsøge, (Kalk. I. 187a bet. 1).

(51) Reces 13. december 1558 §§ 5 og 8, reces 21. november 1576 § 2. - (52) Borgen, kaution (Kalk. I. 662a). Om brugen af ordet *kaution* se 787.10. - (53) Maning, indmaning. - (54) Reces 13. december 1558 § 8 in fine. - (55) Hovedgården Sønderkov i Folding s., Malt h. - (56) Her fra er domskonceptet skrevet med en anden hånd. - (57) Herefter udstreget *bleff der paa*. - (58) Ditlev von Ahlefeldt. - (59) Thott 1202,2° tilføjer *och alle for enn*. - (60) egl.: byrde og skade (OdS II. 1116, XII. 424 bet. 2), ♂: være fælles om vinding og tab. - (61) Ordene *att lide ... huer andre* er tilskrevet i marginen med samme hånd. - (62) Herefter udstreget *til*. - (63) Vel:

påløbne renter og omkostninger. - (64) Herefter udstreget for sin anpart til. - (65) Rettet fra hannom. Thott 1202,2° har hannom.

## 790 Rettertinget 12. april 1602 (København)

*Rettertinget stadfæster en landstingsdom, der havde frifundet en kvinde for trolldom. Da den landsdommer, der havde afsagt den indankede dom, var afgået ved døden, indstævntes hans arving, en datter, til for rettertinget at svare til dommen.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 16 fol. 4<sup>r2</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 337.

Litt.: Matzen, Privatret I. 136; sa., Offentlig Ret II. 78; sa., Offentlig Ret III. 155; O. Haack i NTfS 1940.161 note 34; J. C. Jacobsen.168,261.

Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har flg. overskrift: Dom emellem Jørgenn Rasmussen, borger vdi Rudkiøbing, paa denn enne och frwe Sophia Juell, affganngne Erich Nordbyes efterleffuersche, och hendes laugwerge paa denn andenn siede, daterit Kiøbenhaffnn slott, denn 12. aprilis anno 1602.

Dend 12. aprilis anno 1602.

Paa wortt retterthing paa wort slott Kiøpnehauffn vdi wor egen neruerelße, neruerende candzeler,<sup>4</sup> Peder Munk,<sup>5</sup> Sten Brahe,<sup>6</sup> Manderup,<sup>7</sup> Hendrik Belou,<sup>8</sup> Brede Randzou,<sup>9</sup> Arrild Huitfeldt,<sup>10</sup> Hendrich Løcke,<sup>11</sup> Olluff Roßenspar,<sup>12</sup> Christian Holck,<sup>13</sup> for os wor schickett os elschelige Jørgenn Rasmusßenn, borger i wortt kiøbsted Rudkiøbing, paa dend ene oc haffde medt wor egen steffningh for os vdi rette steffnidt os elschelige frue Sophia Jull,<sup>14</sup> affgangenn Erich Norbyes<sup>15</sup> effterleffuersche, med hines louguerge paa dend anden þide och hinde thillthallidt for en domb, hines affgangenn fader<sup>16</sup> schall haffue dømbtt oc affsagdt, huorudindenn hand schall haffue ued magtt dømbtt enn kirkeneffn,<sup>17</sup> huilckenn for<sup>ne</sup> neffnn<sup>18</sup> schall haffue suorid Marrin Niels Christensens quitt for for<sup>ne</sup> Jørgenn Raßmusßens thilhalle, som hand hafde till hende for trolldombs sagh, effter som hun wor aff thuende trolldquinder vdlagdt, som bleff brendt effter deris egenn bekiendellße, domme oc adskillige thingsuinder, som ere gangen i dend sagh, oc for<sup>ne</sup> Jørgenn Raßmusßens bogs eed<sup>19</sup> paa for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis war funterit paa samme bekiendellsße, domme oc thingsuinder, saa lenge de stande wed magtt. Formenendis samme sagh att were forandrit for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis till behielpningh, j dett der schall were jndførtt attschillige støcker oc punckter vdi hanns domb widere, end for<sup>ne</sup> neffninge gjorde deris toug effter, oc aldielis jche som for<sup>ne</sup> Jørgen Raßmusßens thingsuinder i dennom sellff schall haffue jndholdett,

och iche heller motte faa sitt schrifftlige forsett i þamme domb jndførtt eller schreffuitt der paa, som hand schall haffue hannom thilbøditt paa landstingett 14 dage, førind hand dømbtte i þamme sag. Och formeentte hand for<sup>ne</sup> thoe quinder jche att haffue werritt wdediscke,<sup>20</sup> der de sagde for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis till oc bekiende troldombs gierninger om henne, effterdi de bleffue dømbte till døde, þiden de þamme bekiendellþe giort haffde, oc meentte hand for<sup>ne</sup> hinds affgangenn fader att haffue burdt att fulde samme bekiendellþe oc hans boegs eedt och jche gangitt der emoed; formeenendis hinds affgangenn fader dermed att haffue giortt wrett, oc hun derfor burde att þtande thill rette.

Haffde oc hid steffnid Niels Chrestensen, om hand haffde der nogit i att þige.

Och i rette lagde same domb aff Langelandz landsthing<sup>21</sup> thendt 4. julij a° 1599<sup>22</sup> wdgiffuid, liudenndis i sin beslutningh: Tha effter thilthall, gienþuar oc denn sags leiglighed, for thet første effterdi att for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis wed iij aar sidenn er kommenn vdi thrette om denn samme gierdt<sup>23</sup> formiddelst enn lanndstryger wed nauffn Erland, som komb fraann Lolland oc gjorde þig thill en spaamand oc med þaadan sitt skalckhed<sup>24</sup> þig fremdrogh<sup>25</sup> eblantt<sup>26</sup> folck, huilchen sagh som paa dend thid for borgemester oc raad wor bleffuen forlhigitt, dernest er dett louglic for mig beuist jnden landsthingh, att samme Erland hand war vdi Jurgen Raþmuþens hus, siden att hand denne thrette oc digtt<sup>27</sup> Marrine Nielþis paaførtt haffde om þame gierd, oc da wor Marrine Nielþis begierendis, att Jurgen Raþmuþenn wille med hinde lade Erland sett wed þine been<sup>28</sup> oc hannom thilhalle for saadanne ordt, som hand sagtt haffde, hun wille staa dend halffue bekostningh, huilchett Jurgenn Raþmuþen jche wille. Dernest haffde for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis þitt erlige schudzmaall, som hun bekommidt haffde, þiden þamme thrætte begynttis, louligen beþeglid, att hun haffuer handlitt sig erlich oc christeligh. Dernest effterdj att denn første troldquinde, som bleff brentt, wed nauffn Marrine Hansþis, huilchen som wor enn berøgtid quinde for hinds vndskaff, thiffuerj oc throldomb oc bleff først fengkligen annholdenn<sup>29</sup> for thiufferie, huilchett hunn sellff bekiende, førind Jørgen Raþmuþenn befattid þigh med hinde oc gaff hinde sag for troldomb. Dernest att huis vntt, som hun loffuitt folck, dett bleff beuiist indenn thingj, att dett thenom er wederfarenn,<sup>30</sup> oc for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis wor inden thingj dend dagh, for<sup>ne</sup> Marrine Hannþis bleff dømbtt thill døde, och formanidt hinde wed sin sallighedt, att hun schulle sige hinde, vdi huad maader eller vdi huis gierninger hun widste hinder att haffue bedreffuidt noger throldomb medt hinde, oc Marrine Hanþis der thill iche wille suare anderledis end sagde: Gack oc statt hoes<sup>31</sup> din mand. Men huis hun<sup>32</sup> haffde sagdt, dett sagde hun thend thid, hun bleff pintt aff bøddellenn.<sup>33</sup> For dett thredie, effter som denn anden throll-

quinde, som bleff brennt, wed nauffn Kierstine Peder Thygißens, hun y sin pin-  
þell haffde sambthøcktt Marrine Hanþis beretningh i saa maade, att de baade  
effter Marrine Nielþis begieringh haffde giortt Jurgen Raßmußenn skade paa sin  
vrтт<sup>34</sup> oc brøgning,<sup>35</sup> oc der effter dend thid hun bleff førtt till thingett, oc hinde  
bekiendellþe bleff oplæst, da møtte Marrine Nielþis thill thingj, formaanitt hinde  
oc sagde: Kierstine, effterdj du haffuer thallidt paa mig, som anlanger min heder  
oc ære, da beder jegh dig for dend Guds skyld, som haffuer skabtt os baade, att  
du siger mig, huor eller naar, i huad maade iegh haffuer bedreffuitt troldomb  
eller nogen wchristelig gierningh medt dig i nogen maade. Tha suaritt Kierstine  
Peders oc sagde, att huis hun haffde sagdt om hinde, dett wor løigen. Hun haffde  
sagdt dett, for de schulle jche pine hinde. Huilchett er beschreffuitt. Der effter  
thoeg Jurgenn Raßmußenn for<sup>ne</sup> Kierstine Peders samme dag vdaff byefogdens  
hus oc holtt hinde oc bøddelen med i þitt egitt huþ thill dend neste thing dagh der  
effter, oc da igien førde hinde thill thingj. Oc da i lige maade møtte Marrine  
Nielþis thill thingj oc atter formanitt hinde oc sagde hinde, att hunn wille bestaa  
och þige vdj sandhed, om hunn widste nogenn wchristelig gierningh med hinde i  
nogle maade, enten att hun war orsage att giøre Jørgenn Raßmußen schade paa  
hans gierdt eller andett. Da þuarid hun oc sagde: Jegh kand jche þige andett end  
dett, jegh haffuer sagdt; dett er beschreffuitt. Effter saadan leighed, att Mar-  
rine Hanþis hun haffde bekiend, att hun haffde giortt oc sambthøcket thiufuerie  
oc siden aff bøddellen er pyntt thill sin anden bekiendellþe, oc Kierstine Peders  
hun wor oc aff bøddelen piint, thill huis hun bekiendt haffuer, oc recessen<sup>36</sup> for-  
melder i dett 18. capittell, att þaadane miþdeder, huis de wille sige om nogen,  
schall jche staae thill throendis, och saa att effterdj att Jørgen Raßmußen iche  
kunde beuiþe Marrine Nielþis offuer, att hun hafuer loffuitt hannom nogen  
wløcke, som er hannom i nogle maade wederefare, anderledes end med thuende  
throidquinder, oc Jørgen Raßmußen haffuer hafft nocksom løcke till gierdt paa  
wrтт och øll, naar att hand imidler thid loed brygge paa andre steder end y hans  
bryggers i thett hus, hand jboer, oc for<sup>ne</sup> Jørgenn Raßmußen jche wille anderledis  
giffue Marrine Nielþis fulld sagh oc schylld end epher de thoe throidquinder,  
som hans boghs eed formelder, oc for<sup>ne</sup> kirckeneffninngge haffuer berett, adt de  
icke der effter widste med rette att kunde suerge for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis dend sagh  
paa haand,<sup>37</sup> {ørrind anderledis for dennom bliffuer beuist, widste jegh iche att  
þamme [kierckeneffninge]<sup>38</sup> haffuer derudj giortt wrett, som þamme domb i þigh  
selff widre jndeholder.

Och<sup>39</sup> y rette lagde en skriffelig beretning, wdj huilcken handt gaff tilkiennde,  
for<sup>ne</sup> affgangen landtzdomer att haffue jndført wdj sinn dom adschellige puncter,

som icke wor y the neffningers tougs breff, som skulle werre hans wedertpart till behielpning; som wor først, att then sag emellom hannom och Niels Christensøn wor forligt iij aar siden; formente, handt well skulle forfares aff hans dome och breffue, att en vedt naffn Erlandt, som wor skyldt for throidom, skall haffue sagdt om Marren Nielþis, att hun y iij pindtzdage haffde soldt xviiij tønder øll, huorfor Niels Christensøn wor tildømt att tilltall hannom, och att thenn skudzsmoll, hun haffde faait, wor icke endelig, thi den wndtog den thrette, dennom emellom wor; for<sup>ne</sup> Marenn Nielþis och icke skulle benectit, det hun haffde sagdt om Marenn Nielþis, men bedet hinde gaa till þin mandt, hun wille bestaa det, hun haffde sagdt. Kirsten Peder Tøgesþøns och jlige maade skull haffue hinde wdlagdt, och att hun dett egien benegtet skulle were skeet der fore, att byfogdens hustrue med flere skulle raadt hende fran, att hun icke skulle bliffue wedt hendis ordt, och Marren Nielþis skulle loffuitt hinde, att hun wille giffue hendes børn brødt for ij sk. huer dag, mennþ hun leffde; formeente och, att efftherdj de ij troidquinder, som effther theris bekiendelþe er dømt till døde, haffde wdlagdt andre ij quinder, och then ene wor rømt, de och haffde wdlagdt hinde, att hendis patron<sup>40</sup> hede Blaamand,<sup>41</sup> haffde och naffngiffuid theris egen patroner; meente fordj, att efftherdj de begge wore rettit, burde hun jcke att were frj.

Der emodt att þuare wor her y rette møtt for<sup>ne</sup> fru Soffi Juls fuldmectig, Daniell Johansenn, oc y rette lagde en hindis skriffelig beretning, vdj huilcken hun formennte, att efftherdj for<sup>ne</sup> Jørgenn Raþmuþenn icke haffde giffuitt Marrene Nielþis fuldt sag for troidom, ei heller haffde beuist, att hun haffde loffuid hannom ontt, och hannom der effther wor nogen skade vederfarit enten paa liff, helbredt, queg eller godttz, ei heller fandts nogen kiendtzgierninger eller vuilig<sup>42</sup> windiþbyrdt; hun och haffde enn erlig skudtzmaall, och jngen verlig gierning wor hinde offuerbeuist, effther som wor receþ<sup>43</sup> y thet 20. artickell formelder, formennt hun, hindis affgangenn fader jngenn wret att haffue giordt der udj, att handt same næffnings eedt vedt magt dømbde. Men att handt skulle jndførd adskiellige puncter Marrine Nielþis till behielpning, formente hun icke saa were, men mere der medt þin dom att forclare, aff huadt aarþag handt icke neffnings eedenn kunde felde. Och efftherdj same quinder aleniste vdj deris pine sligt hafuer hinde paaþagdt, och thet þiden franthrinid, formente hun, att hindis fader y then þin dom jngen wret haffde giort, och satte vnderdanigste y rette, om hanns dom icke burde vedt mact att blifue, och om for<sup>ne</sup> Jørgen Raþmuþen iche wor plictig att egiengiffue hinde þin kost och thering.

Medt flere ordt thennom ther om emellom vor.

Tha effther tilltale, gienþuar och then þags leiglighed sagde wj der saaledes paa

for rette, att<sup>44</sup> effterdj dett iche wor beuist for neffninne, att for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis haffuer werit befunden med nogen troldombs gierninger eller att haffue truidt for<sup>ne</sup> Jørgen Raþmusþen att wille hannom beskade, oc der effter er nogen offuerfallende skade hannom thillsaged, men alleniste aff ij misdedereske wdlagdt att schulle kunde troldomb, som dog jche haffuer specificerit, huorledis eller i huad maade hun sliggt schulle kunde eller haffue bedreffuitt, oc for<sup>ne</sup> Jørgen Raþmusþen alleniste ephther slig deris bekiendellþe, som de dog, effter the aff pine ere entleddiget, haffuer fraanthrint, haffuer bonditt<sup>45</sup> bogs eed paa hinde, emedenn dett stoed wed magtt, oc jche fuldkomligen þoerid hinde dett paa haandt oc hinde offuerbeuist; for<sup>ne</sup> Marrine Nielþis oc haffde ett erliggt schudzmall, oc for<sup>ne</sup> wor landzdomer effter slig leiglihedt jche haffuer widst de neffninge, som hinde haffde quitt suoridt, att felde eller deris though att vnderdøme, da haffuer hand derudj jngen wrett giortt, men dend hans domb bør wed magtt att bliffue, oc for<sup>ne</sup> Jørgenn Raþmusþenn pligtich att jgienngiffue for<sup>ne</sup> frue Sophie Jull kost oc theringh effter wor recesþes liudellsþe.<sup>46</sup>

(1) Efter datidens procesordning var det under appel dommeren i underinstansen og ikke den private modpart, der indstævnedes for at forsvare sin dom, og var dommeren død, når sagen appelleredes, indstævntes hans arvinger som i nærv. tilfælde, jf. rettertingsdom 1. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.150ff.), 1624 (J. C. Jacobsen.263; HDDomb.1624 fol.83) og 1631 (J. C. Jacobsen.270; HDDomb.1631 fol.257), reces 13. december 1558 § 8, stk. 1, og DL 1-2-3, hvorefter appellanten skal »stævne Dommeren og de Vedkommende«, jf. fdg. om rettens pleje 16. januar 1828 § 18. Endnu langt ind i det 18. århundrede stævnedes dommeren som hovedmand og den private modpart kun accessorisk, jf. Andreas Hojer, Juridisk Collegium (1742). 301, men derefter blev det praksis at stævne den private modpart principalt og dommeren accessorisk, og efterhånden blev indstævningen af dommeren en formssag, jf. J. H. Deuntzer, Om Appel i civile Sager<sup>2</sup> (1890).74. Indstævning af underinstansens dommer(e) bortfaldt helt ved retsplejelov nr. 90 af 11. april 1916, jf. H. Munch-Petersen, Den danske Retspleje<sup>2</sup> III (1921).460. - (2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette (Thott 1202.2<sup>o</sup>) er formentlig afskrift efter konceptet. - (4) Christian Friis (se 789.4) til Borreby. - (5) Se 775.4. - (6) Se 789.6. - (7) Manderup Parsberg, se 765.3. - (8) Se 776.4. *Belou rettet fra Ramell.* - (9) Se 771.5. - (10) Se 771.7.

(11) Se 771.9. - (12) Se 762.8. - (13) Se 759.3. - (14) Sophie Gregersdatter Juel (Juel af Langeland) (d.1603), datter af nedenn. landsdommer Gregers Juel og dennes 1. hustru Maren Brock (d.1589). - (15) Erik Norby (dræbt 1584) til Lindskov (Lehnskov) og Vestergård. - (16) Gregers Juel (d.1600) til Pæregård, 1599-1600 landsdommer på Langeland. - (17) Ifl. tillægget til JL (JL III.61) skulle den, der sigtedes for trolddom, fri sig ved nævn, udtaget blandt sognets beboere (nævn i kirkesogn, kirkenævn, jf. Matzen, Offentlig Ret II.78). Institutet, der er omtalt i SkK § 3 og SJK § 5 virkede i trolddomssager, jf. reces 21. november 1576 § 8. Retsbrugen i det 16. og 17. århundrede var vaklende, da loven ikke gav tilstrækkelig vejledning, og trolddomssager ses påkendt af herredsnævn, se f.eks. rettertingsdomme 26. juni 1560 (GdD II.282ff.) og 23. maj 1574 (ib.III.266ff.). Undertiden blev herredsnævningernes afgørelse underkendt af kgl. kommissærer, se rettertingsdom 27. oktober 1558 (GdD II.251ff.). Antallet af nævninger

var varierende: 15 (J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884) 668; GdD II.256ff.), 14 (Da.Mag.3.rk.V (1857).188), 12 (Stemann, Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert (1855).222, 224, 251) og 8 (Secher og Støchel I.132). Nævninger fungerede ellers ikke i købstæder, men flere domme fra det 16. og 17. årh. viser dog, at de undertiden anvendtes og især i trolddomssager, se rettertingsdomme 29. april 1557 (II nr. 237), 25. april 1569 (GdD III.93ff.), 15. oktober 1580 (ib.332ff.), 4. november 1486 (ib.IV.86ff.), 5. august 1590 (ib.226ff.). Ifl. reces 21. november 1576 § 8 måtte nævningernes kendelse i trolddomssager ikke fuldbyrdes, før de var prøvet og stadfæstet af landstinget. – (18) Rettet fra kirckneffn. – (19) ∴ han har under ed, aflagt på en bog (biblen, evt. en ting- eller lovbog) sigtet den pågældende. Jf. Osterssøn Veylle.107. – (20) forbryderiske (Kalk.IV.602a).

(21) Langelands landsting ophævedes ved fdg. 25. januar 1805 § 1. De sager, der tidligere henhørte herunder, skulle fra 1. april 1805 henhøre under Den kgl. landsover- samt hof- og stadsret i Kbh., jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for ret (1980).250f. – (22) Denne dom ses ikke bevaret. – (23) Gær (OdS VII.453f.). – (24) Svig, ondskab (Kalk.III.759b). – (25) udmærkede, ∴ gjorde sig bemærket (OdS V.1235 bet.1.2). – (26) Herefter slettet i forlægget gott. – (27) Opdigtelse, opspind (Kalk.I.360a bet.2). – (28) ∴ fængsle (hvorved fangens ben blev fastgjort til en træblok (blok, stok) med huller). – (29) fængslet. – (30) Forbrydelsen trolddom krævede vistnok efter datidens opfattelse, at der var forvoldt skade, jf. rettertingsdomme 29. april 1557 (II nr.237), 24. oktober 1558 (GdD II.256ff.) og 23. maj 1573 (GdD III.206ff.: »thett var icke giortt beuiisligen, at for<sup>m</sup>e Marene Ryttjer-Kone haffde forgiorrt nogen«), jf. Christian II's landret 1521 § 78 (»bevisligt, at nogen er scheedt ther schade ofuer«); således også i svensk ret, jf. J. C. Jacobsen.160.

(31) vær hos (Kalk.IV.104b bet.15). – (32) Ordet indføjet over linjen. – (33) Tortur var til- ladt i trolddomssager, se 798.11. – (34) Urt: ved brygning af øl den ved kogning af malt og humle fremstillede væske (OdS XXV.1500). – (35) Brygning (her: af øl). – (36) Reces 13. december 1558 § 18. – (37) *suerge . . . paa haand*: med ed beskyldte en for noget (OdS XXII.1332). – (38) Forlægget har ved fejlskrift *bierrckneffninge*. – (39) Herefter er konceptet skrevet med anden hånd. – (40) Den, der havde indgået en pagt ved djævelen, fik efter datidens overtro overladt et tjenende væsen (»patron«), en djævel af lavere rang. Navne på sådanne er bevaret i flere kilder, jf. Troels-Lund III.287, Vilh. Bang, Hexevæsen og Hexefølgelser især i Danmark (1896).20f. og Viborg landstings dom 28. april 1571 (III nr.376), hvor underdjævlene hed Gielster og Apelone.

(41) *Blaamand* bet. i datiden: neger, morian (Kalk.I.230a: OdS II.750 bet.1). – (42) uvildigt. – (43) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 1, hvorefter ingen skal »findis til loug for nogen mummiesag«. – (44) Herfra og dommen ud skrevet med den hånd, der har skrevet dommens første del. – (45) Ordene *haffuer bonditt* er i forlægget gentaget, men atter udstreget. – (46) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk.

## 791 Rettertinget 13. april 1602 (København)

*En afsat borgmester i Kbh. søgte borgmestre og råd, idet han gjorde gældende, at han i 2 år ikke havde fået det vederlag, der tilkom ham som borgmester. Borgmestre og råd frifandt, da det oplystes, at han i overensstemmelse med byens vedtægt det første år havde fået vederlag som rådmand og i det andet år kun havde deltaget to gange i møder inden sin afsættelse, men desuagtet havde fået lov til at beholde brugen af en af byens markjorder.<sup>1</sup>*



Hs.: HDDomb. nr. 16<sup>2</sup> fol. 10<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 341ff.

Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har følgende overskrift: Domb emellem Jacob Bruun, borger och jnduonner vdi Kiøpennhaffnn paa denn enne och borgmester och raadt sammesteds paa denn anden siede. Daterit Kiøbenhaffnn slott denn 13. april: anno 1602.

Dend 13. aprilis. Kong: Maytt: och allt raaditt.<sup>4</sup>

Giøre alle witterligt, at for os vaar schicket os elskelige Jacob Brun,<sup>5</sup> borger och jnduonner herudj Kiøbenhaffnn, paa thennd ene och haffde vdj rette steffnt os elskelige borgemestere och raad her sammesteds paa thend andenn siide och thennum thiltallet for, at dj wdj forleedenn aar 98 icke aldeniste schall haffue hannum fratagit ald thennd anpart och rettighed, som hannum for sin thienniste och vmag kunde verre thilfaldenn, menn och det aar thilforn saadann hans rettighedt forkortted emodt de statuter emellum borgemestere och raad aff arrildtzsthid haffuer werrit holden, endog dj ingenn straffwerdige gierninger her thil hans vernething haffuer hannum offuer beuiist, huor met hand saadannt emod denn kunde haffue forbrut. Formeener hand dennum plichtig att verre enthen saadann rettighed at lade hannum igienn bekomme eller och der fore at stande thil rette.

Och i rette lagde en schriffthlig beretning, liudendes i sin meening, at eblant anden jnuria,<sup>6</sup> som mig<sup>7</sup> aff en part borgemestere och raad thill min schadis befordring vederfarit er, er icke thend ringiste, som ieg endnu vnderdanigst haffuer mig offuer at beklage, at effter dj icke haffuer verrit fornøiget met thend store vløcke, som de mig vdj formedelst deris vindipbiurd och beschriffuelse haffuer foraarsagitt,<sup>8</sup> medt mindre, end at de och deris hungrige, hadsche affecter<sup>9</sup> thill fulde at mette och stille thill theris fordeell at fordre, med minn store schade haffue fremfarit och fratagit mig icke aldeniste ald thend rettighed och anpart, som mig for min thienniste kunde verre hiemfaldenn, emoed de oprettede statuter aff arrildtzsthid emellum borgemestere och raadt haffuer werrit och endnu holdis, och andre for mig bekommit haffuer, men och thet aar thilforne forkortted mig thend anpartt, som mig som enn borgemester burde hafde, och vdj saa maade ephther theris egen affecter thill fordeell vdtyder<sup>10</sup> statuterne och vddeeler besoldingenn,<sup>11</sup> effter som venschabit er thill, vanseet ieg haffuer siddet hos thennum vdj liige fare paa ære och velfardt. Wiste therfor icke, for huad aarsag de mig saa haffuer fornedit,<sup>12</sup> at ieg icke maatte verre thennum ligh saa well i fordeel som i fare at niude, huad andre for mig effter þamme selff veedtagne statuter bekommit haffuer och hermedt icke aldeniste laditt theris stoere had mod mig thill min store schade betee,<sup>13</sup> menn meere schmerzter mig, att thennd mand,<sup>14</sup>

som thilforne vdj aabennbare straffuerdige gierninger er bleffuenn befunden, thiltalit och anklagidt och for saadan sine misgierninger selff vnduiget sin burgemesters seede, saadann rettighed bekommit haffuer, schulde mig nu thill foract och wanære foredragis,<sup>15</sup> huilcket mig endelligen haffuer hentrengt,<sup>16</sup> at ieg weed schudtzmaall och anden louglig thilganng<sup>17</sup> her thill min werne ting wilde winde, for huad aarsage saadannt emod mig scheid er, om ieg enthen aff thennum eller nogen anden kunde beschylidis at haffue nogen straffuerdige gierninger begaait, som saadanne mißgierninger kunde entten werre liig eller offuergaa, at thennum kunde giffuis aarsage mig saadann hiemfalden rettighedt at fratage och forkorte. Och effter de ingenn anden sag her thill minn werne ting emod mig haffuer angiffuit end kong: Mtzs: naadigste effterladne sag<sup>18</sup> aldene, som the mig forwiit<sup>19</sup> haffuer, ey heller beuist for nogenn sag at werre domb offuergaaitt eller mett rette offuerwundenn, som dennum kunde hiemle, at de mig vdj saa maade vdenn retmesþige aarsage maatte mig minn rettighed forkorte och fratage, therfore will ieg mig thrøsteligen haffue at thilforsee, at ingenn rett thennum hiemle eller stadfeste schall, at de saadannt mod mig begaae maatte, anseendis at dersom jeg end schiøntt for nogen sag thill fulde haffde werrit offueruundenn, som entten liiff, ære eller goedtzs hafde werrit forbrut, tha hagde ieg aldene werrit e: kong: Maytt: faldenn och iche thennum at werre giffuen thill priis saa mod mig at fremfare som nu scheid; kand och nogen rett thennum hiemle och tilstaae, at de dennum wnder en fremmet sagh mig att offuermegtige<sup>20</sup> och berøue, maatte schiule och forsuare, thet retten ellers forbiuder, thet vill ieg adelis haffue e: kon: Mtt: retferdige domb vnderdanigst indstillit. Och effter saadan omstend och leiglihed, som forberørt er, at epherdj de her thill min werneting icke haffuer mig nogen sag giffuenn eller nogen gierninger offuerbeuiist, huor med ieg saadant i nogenn maade<sup>21</sup> kunde haffue forbrut, och thennum kunde hiemle, at de thennum saadann min rettighed maatte thilholde och forkortte, setter therfore vnderdanigst i alle rette, om de dennum herudindenn saa richtigen haffuer forholdit som veedbøer, at de icke plichtig er at stande mig thill rette for, huiþ de mig vdj saa maade forkortet och fratagit haffuer och holde mig thet schadisløes i alle maade.

Theremod<sup>22</sup> møtte borgemester och raadt och fremblagde deris schriftlig betretning och gienþuar, liudendis att effter som Jacob Brun formeener sig at hafue os til at tale for, at wj vdj forleden aar 98 icke alleniste schulle haffue hannum fragagit ald thend anpart och rettighed, som hannum for sin thienniste och vmage kunde werre thilfalden, menn ochsaa thet aar thilforne saadan hans rettighed forkorttet emod de statuter (som hans siiger) aff arrildtzthid emellum borgemestere

och raad schulde werre holdet, enddog vy hannum ingenn straffwerdig gierning schall haffue offuerbeuiist, huor med hand saadant kunde haffue forbrut, tha ehr therpaa for e: k: M: woris wnderdanigst suar, at Jacob Brun os derudindenn wrangeligenn angiffuer och siunis, at hand sinn beretning en ringe thing achter, fordj hand selff weed (om hand ellers vil), at hannd for nogenn ord schyld, som hand taled e: M: salige her fader, høglofflige jhukommelse, (huor fore hand her till byetingitt er tiltalidt och forfuldt) bleff sagt fra sit borgemesters embeede den 24. januarij 98, och haffuer ickonn thuende gange det aar siddet ret med os, som waar thend 20. och 23. januarij thilforne, som met hanns egen hand beuiiþligt [er].<sup>23</sup> Och effterdj hand for dend sag schyld er fra os schild och icke haffuer nogenn wmage met os wiidere vdj thet aar, som hand beretter, wiste wi hannum intet plichtig werre vdaff, hues wy thet heele aar thiente fore. Dog loed wj hannum følge och bruge jorden i wonggenn thet aar och tyckis, at hannum for den ringe vmage wdj for<sup>ne</sup> 2 dage er scheid meere end nock, vdenn der fandtes støere tack<sup>24</sup> hos hannum, end hand lader paakiende. Thet andit aar 97 haffuer hand faait sinn deeling<sup>25</sup> som en aff de andre raadtzspersoner,<sup>26</sup> thj hannd bleef borgemester thennd xj martij och fick fordj ickonn en raadmandtzs deeling, efftersom thet haffuer werrit holden vdj langþommelig thiidt for hannum saa och epther hannum. Menn effterdj hand formener sig att werre scheid derudinndenn forkortt<sup>27</sup> och emod de statuter (som hannd kalder), som schall emellum borgemestere och raad aff arrildtzs thiid werre holdit, och hand fordj steffner os medt worris raadstuebog, som thet er indschreffuid, saa findis wdj en aff bøgerne enn weedtegtz fortegnelþe, som er schreffuit anno 1557,<sup>28</sup> saaledes lydenndis: Huilckenn som aff raadet dødelig affgaar, tha schall hans hustrue, børn och arffuinge annamme vdj deeling saa stoer part, som hannum med rette kunde thilfalde, entten heel eller halff part, effter thiidsens leiglighedt. Och er den raadmand eller borgemester død effter nye aars dag, tha schall hans arffuinge beholde det thilkommendes aar hans ager och enng; dør hand och fore nye aars dag, da haffuer hand sielff oppebaarit det aars grøde, saa denn effter hannum kommer schall haffue siidenn dend ager och eng for sin vmage.<sup>29</sup> Vdj huilckenn icke er achtet eller maae schee paatenntct saadann leiglighed,<sup>30</sup> som Jacob Bruns er, huorfore samme vedtegt hannum inthet veedkommer. Men formeener, at hand wdj saadann hans wbeuiiþlig angiffuen haffuer giort os wrett, och erre vnderdanigst begierrindis, at hand derfore maae thilbørligen stande thill rette.

Met flere ord och tale thennum ther om emellum vaar.

Tha effter tiltale, giensuar och thend sags leiglighed sagde wy der paa saaledes aff for rette, att<sup>31</sup> efftherdj der er giort en almindelige skick paa, som haffuer

werit holdit vdj langbømelig tiidt, huorledis att rennten skulle skifftis, och Jacob Brun første aar haffuer bekommid sinn lønn<sup>32</sup> som enn raadmand, och anden aar haffuer handt icke pidet raadhuþit vden ij dage, før handt aff oþ er bleffuen affsatt, hand och der till medt till offuerflød och wider, endt som forordnid er, haffuer nytt marcke jordenn,<sup>33</sup> haffuer de hannum y de maade jngen wret giort och bør for thend hans tilltale quit att were.

(1) 13. april 1602 afsagde rettertinget dom i 4 af Jakob Brun anlagte sager, jf. Secher, Rettertingsdomme I.341ff. og ndf. nr. 792. Københavns havde »landstingsret«, 3: ret til ved appel at overspringe landstinget og indbringe rådstuerettens dom direkte for rettertinget (fra 1661: højestret), jf. rettertingsdomme 4. august 1590 (V nr. 638 og 639). Før 1586 havde flere byer denne ret, »beraabendis denum enten paa nogen formente privilegier eller sedvonne« (CCD II.449), og herved kom rådstueretten, der bestod af borgmestre og råd, til at fungere som overinstans for bytinget, der lededes af byfogden, samtidig med at rådstueretten dømte i 1ste instans. I flere købstæder, særlig i det østlige Danmark (Sjælland og Skåne), var det almindeligt, at byfogden var med til at dømme også i rådstueretten, der således fik samme sammensætning som bytinget, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.511 og ndf. Malmø rådstuerets dom 16. august 1602 (nr. 798, se 798.1), hvilket blev forbudt ved fdg. 14. maj 1636 § 5 (CCD IV.665f.). Fdg. 6. juni 1586 § 1 (CCD II.449f.) berøvede rådstueretterne deres appelstilling, idet bytingets og rådstuerettens domme skulle appelleres til landstinget, dog beholdt ifl. § 2 København, Malmø og Ribe landstingsret, jf. Poul Johs. Jørgensen, anf. v.517. I det 17. århundrede genvandt flere købstæder landstingsret, således Ålborg (privilegier 22. august 1661), Århus (privilegier 22. oktober 1661), Fredericia (privilegier 11. marts 1682 § 17), Nyborg (privilegier 13. januar 1664; oph. ved reskr. 30. juli 1772), Odense (privilegier 30. november 1648 og 29. juni 1649), Randers (privilegier 16. juli 1718), Viborg (privilegier 20. september 1661), Nakskov (privilegier 19. marts 1662; oph. ved reskr. 13. marts 1683), Korsør (privilegier 17. november 1664; oph. ved reskr. 7. december 1775), jf. Brorson, Første Bog I(1797).407. Københavns landstingsret ophævedes ved oprettelsen af Hof- og Stadsretten ved fdg. 15. juni 1771 fra 15. juli s. å. at regne, jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for ret (1980).27,160.

(2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette er afskrift efter domskonceptet. - (4) Rigsrådernes navne se ndf. nr. 796. - (5) Jakob Brun (d. efter 1622) blev 31. maj 1591 rådmand i Kbh.; 15. december 1596 (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.V.750) fik Christoffer Valkendorf som statholder over Kbh. befaling til at udnævne Jakob Brun til borgmester ssts., i hvilket embede han indsattes 11. marts 1594 (Kbh.Dipl.VI.102). Ved missive 1. februar 1598 (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.IV.752f.) pålagdes det Valkendorf at tiltale Jakob Brun for nogle utilbørlige ord, han havde ytret om Frederik II. Jakob Brun måtte ikke befatte sig med borgmesterembedet, før der var faldet dom i sagen, og dom måtte ikke afsiges, før kongen igen kom til byen. Ved missive 3. marts s. å. (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.IV.753) meddelte kongen, at han ikke så snart kom til byen, hvorfor det pålagdes Christoffer Valkendorf at forfølge sagen til dom; dog kunne den bilægges i mindelighed, men Jakob Brun måtte ikke fortsat være borgmester. Jakob Brun blev afskediget som borgmester 28. januar 1598, og 20. oktober 1598 valgtes i hans sted en anden borgmester (Christen Albrechtsen) (Kbh.Dipl.VI.103). Jakob Brun havde været forlenet med et vikarie i Roskilde domkirke, men 30. april 1598 (Kanc. Br.) blev en anden forlenet hermed. Ved kongebrev 26. maj 1622 (Kbh.Dipl.V.49) meddeltes det Kbh.s magistrat, at Jakob Brun i kancelliet havde søgt stævning i en sag mod magistraten; da det imidlertid var oplyst, at Jakob Brun »skulle gaae udj barndom«, pålagdes det magistraten at beskikke ham en god, ærlig dannemand, der ikke måtte

være hans modpart, for at han kunne gennemse sagen og indstævne den, hvis han fandt, der gjordes Jakob Brun uret. Jakob Brun var gift 1. gang (1590) med Anna, enke efter borgmester i Kbh. Claus Rytter (d. 1589), 2. gang med en datter af møntmester Hans Dalhusen (også kaldet Hans Mynter) (d. 1604). Om Jakob Bruns trætte med Claus Rytters arvinger se rettertingsdom 13. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.343ff.). Se endvidere rettertingsdom 16. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.295ff.) i den af Jakob Brun mod Henrik Mumme anlagte sag.

(6) Krænkelser. - (7) Rettet fra *hanom*. - (8) Der sigtes til, at borgmestre og råd havde afgivet vidnesbyrd om de ærerøriges ord, Jakob Brun havde udtalt om Frederik II, og som medførte hans afskedigelse som borgmester. Se udførligere herom ndf. i dom nr. 492. - (9) (oprørt) sindsstemning (OdS I.157), jf. DL 2-4-9: *privat Affecter eller Had*. Ordet *affekt* brugtes i 16. og 17. århundrede mest i pluralis. - (10) fortolker (Kalk. IV.597a).

(11) Lønnen, vederlaget (Kalk. I.175b bet. 2). - (12) forringet, formindsket (Kalk. I.675b) - (13) vise (Kalk. I.189b). - (14) Usikkert hvem der sigtes til. Muligt er der tale om Mikkel Nielsen Remsnider, der blev borgmester 17. maj 1583, men som året efter blev afsat. jf. missive 14. august 1594 til Christoffer Valkendorf, at Mikkel Remsnider har forsét sig i »sin echteskabs stand« og derfor skal afsættes, og en from, skikkelig og kristen dannemand udnævnes i hans sted. Skønt kongen nok kunne have grund til at straffe Mikkel Remsnider »for saadanne mis-handling« efter lov og ret, har han dog eftergivet ham hans forseelse, jf. Da.Mag.2.rk.I.105; O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III (1881) 192. - (15) foretrækkes (Kalk. I.616a bet. 2). - (16) tvunget. - (17) Forhold (Kalk.IV.358b bet. 5). - (18) Den ovf. i note 5 nævnte sag angående de ærerøriges udtalelser om Frederik II. - (19) bebrejdet (Kalk. I.743a bet. 1). - (20) overvælde, få magt med (Kalk. III.423a).

(21) Ordet indføjjet over linjen. - (22) Herefter udstreget *att suare*. - (23) Ordet mgl. i forlægget; indføjjet efter Thott 1202,2°. - (24) Thott 1202,2° har *lack*: mangler, fejl (Kalk. II.732a bet. 1). - (25) Del (Kalk. V.170b). - (26) Jakob Brun var rådmand i Kbh. 1591-97, jf. ovf. note 5. - (27) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (28) Jf. Kbh.Dipl.I.277. - (29) I købstæderne blev der tidligt givet regler om en art enkeforsørgelse, hvilket var rimeligt, da regeringen altid holdt sig til enken for at få sit eventuelle tilgodehavende, jf. Mackeprang.90 og Malmø rådstuerets dom 28. maj 1590 (ovf. nr. 773; se 773.6 in fine). 1447 fastsatte Malmø magistrat, at en borgmesters enke skulle have den jord, efterfølgeren havde brugt som rådmand, og enken efter en rådmand skulle beholde halvdelen af den ham tillagte jord, så længe hun forblev ugift. 15. maj 1542 vedtoges det, at hvis en borgmester eller rådmand havde en kálhave uden for byen, der tilhørte købstaden, skulle hans enke beholde den, så længe hun forblev enke, jf. Malmø Rådstueprotokol (Stadsbog) 1503-1548 ved Erik Kroman (1965).201. Også andre steder fandtes tilsvarende ordninger, jf. Mackeprang.90 note 2. - (30) Tilfælde, forhold (Kalk. III.778a bet. 2).

(31) Herefter med anden skriverhånd. - (32) Ordene *haffuer bekommid sinn lønn* er med samme hånd tilskrevet i marginen. Hverken rådmænd eller borgmestre oppebar egentlig lønning. Embedet var et hædershverv og krævede en vis velstand. Da håndværkere var udelukket fra sæde i rådet, jf. fdg. 15. februar 1422 § 2 (GAA V.57; SGL V.121; Kbh.Dipl.I.149), rekrutteredes det alene af byens velstående købmandsstand, undertiden også af adelige, der havde nedsat sig i købstaden. Der var dog til embedet som borgmester og rådmand henlagt visse indtægter, der i enkeltheder varierede i de forskellige byer. Blandt de hyppigste var den i nærv. dom omtalte brug af de købstaden tilhørende jorder, søer og fiskevand, der vistnok fandtes i alle købstæder, jf. Mackeprang.90, fdg. 22. maj 1614 om anlæg af Kristianstad § 3 (CCD III.42), rettertingsdom 24. februar 1565 (GdD III.23f.). I flere købstæder oppebar rådet gebyrer for visse offentlige udfærdigelser, f.eks. andel i borgerskabspenge, forlovspenge (den afgift af gods, der tilfaldt en udenlandsk arving), jf. f.eks. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 I.59 (DgK III.90f.), sagefald, skøde- og seglpenge (i Helsingør kaldet skødetønde, fordi afgiften var 1

tønde øl, jf. Helsingørs Stadsbog 1549–1556 ved Erik Kroman (1971).201). I mange købstæder havde magistraten efter tysk forbillede ret til at drive en vinkælder, hvortil var knyttet eneret på detailhandel og udskænkning af vine og udenlandsk øl, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 V.57 (DgK III.59), privilegier for Roskilde 13. april 1518 (ib. 192). Rådet havde desuden ret til at oppebære told (»sise«) af dem, der indførte vin eller tysk øl, jf. Ribe stadsret (før 1443) § 116 (DgK II.54), Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 II.2 (ib. III.79), privilegier for Kbh. 19. april 1458 (ib. 101) og 18. maj 1461 (ib. 104), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, bearbejdelsen for Odense, § 7 (ib. V.53), jf. vedtagelse 13. juli 1503 af borgmestre og råd i Malmø (ib. V.97). Af betydning i de større byer var indtægten af byens vejerbod, idet adskillige varer skulle vejes på byens vægt, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 III.10 (DgK III.81), Kbh.s privilegier 6. juni 1479 (ib. 112), Kong Hans' alm. stadsret, yngre redaktion, § 11 (SGL V.525f.), Skagens stadsret 10. november 1507 (DgK II.307), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, bearbejdelsen for Odense, § 3 (ib. V.53), fdg. 2. august 1605 (CCD III.189), kgl.åb.br. 24. april 1609 (ib. 256). Fra 1553 er bevaret en fortegnelse over, hvilke indtægter borgmestre og råd i Kbh. årlig oppebar »til deres Profit«, jf. E. Pontoppidan, *Origines Hafniensis* (1760/1973).396f., R. Nyerup, *Kjøbenhavns Beskrivelse* (1800).71, P. V. Jacobsen i *Hist.Tidsskr.* 1.rk.V(1844).92f., hvoraf ses, at magistratens indtægter ikke var ubetydelige. Hertil kom, at borgmestre og råd var fritaget for den årlige byskat, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 V.58 (DgK III.90), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, ældre redaktion, § 80 (ib. V.48), redaktionen for Odense, § 76 (ib. 65), Christian Is privilegier for Kbh. 18. april 1454 (ib. III.101), privilegier for Odense 17. juni 1454 (ib. 478) og 10. maj 1495 (ib. 491), Kong Hans' stadsret for Malmø 16. februar 1487 § 58 (ib. IV.89), Svendborgs privilegier 24. juni 1504 (ib. III.549), fdg. 7. april 1619 § 13 (CCD III.569), reces 27. februar 1643 2–2–3 (ib. V.229). Se om emnet iøvrigt P. V. Jacobsen i *Hist.Tidsskr.* 1.rk.V (1844).92ff.; O. Nielsen, *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse I*(1877).83ff.; J. Kinch, *Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen*(1869).521; sa., *Ribe Bys Historie og Beskrivelse efter Reformationen*(1884).520; Matzen, *Offentlig Ret* 1.93f.; Mackeprang.89ff.; P. Munch, *Købstadsstyrelsen i Danmark I*(1877/1900).7. – (33) Herefter udstreget *er hannum der wdj.*

## 792 Rettertinget 13. april 1602 (København)

*Borgmestre og råd i Kbh. kunne ikke pålægges noget ansvar for et tingsvidne om, hvad en afskediget borgmester havde udtalt, da der intet fremførtes, der kunne svække vidnesbyrdet.<sup>1</sup>*

*Hs.:* HDDomb. nr. 16<sup>2</sup> fol. 26<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

*Tryk:* Secher, *Rettertingsdomme* I.346ff.

Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har følgende *overskrift*: Dom emellem Jacob Brunn, borger och jnduonner vdj Kiøpenhaffnn, paa denn enne och Olluf Mortennsenn, Peder Munck och Olluf Madtzenn borgemester sammestedzs, paa denn andenn siede. Daterit Kiøbennhaffnns slott denn 13, april: anno 1602.

Dend 13. aprilis. Kong: Matt: oc altt raaditt.<sup>4</sup>

Giøre alle witherligt, att for os wor schicked oþ elschelige Jacob Brun,<sup>5</sup> borger och jnduoner vdj Kiøpennhaffnn, paa thend ene och haffde i retthe steffndt oþ elskellige<sup>6</sup> Olluf Mortennsen,<sup>7</sup> Peder Munck<sup>8</sup> och Oluff Madtzenn,<sup>9</sup> borgemestere

her samestedzs, paa denn andenn siede<sup>10</sup> och dennom thiltalde for nogen ord han-  
nom her paa raadthusit schulle haffue paaundit, som hand schulle haffue ladit  
falde om woris kiere herre fader,<sup>11</sup> salig och høylofflig jhukomelse, emod hans  
egen høige benechtelse for dom och rett, førend de om same ord vundit haffuer,  
huilcke deris winneþbiurd hand formeente ike bør att komme hanom paa hans  
ære, naffn och gode røchte till nogen forhindring vdj nogen maade.

Disligiste thiltalde oþ elskelige Christen Albritþen,<sup>12</sup> borgemester, Jørgen  
Bendtsen,<sup>13</sup> Erich Clemendsen<sup>14</sup> och Knud Marquordsen,<sup>15</sup> raadmend her same-  
stedzs,<sup>16</sup> for att de for<sup>ne</sup> winneþbiurd offuer hannom haffuer giffued beschreffuid  
och therwdinden aldiellis vdelatt hans benechtelse, som hand for dom och rett  
giort haffuer, førend for<sup>ne</sup> windiþbiurd vdj femb gode mendz neruerelþe och paa-  
hør er forhørtt, hannom thill [stor]<sup>17</sup> skade och vleiglihedt, formenendes den-  
nom plichtig att vere att forklare, huorfor och vdaff huad orsag, de samme hans  
ord och benechtelþe vdelat haffuer, therhos och med deris eed att winde och be-  
kiende, huad hans benechtelse och affbedelse<sup>18</sup> haffuer werrid, førend nogen  
windiþbiurd i saa maade forhørt ehr.

Och therhos fremblagde for<sup>ne</sup> windiþbiurd schriftlig<sup>19</sup> lydendis ord fra ord  
som eþtherfølger:

Wij eþtherschreffne, Albritt Christensen,<sup>20</sup> Jens Schøt,<sup>21</sup> Jørgen Bendsen, Erich  
Clemidsen, Christen Albritzen och Knud Marquordsen, raadmennd i Kiøben-  
haffn, giøre witterliggt, att aar 1598, thisdagen thend 24. januarij, paa Kiøben-  
haffns raadstufue opkom erlig och welb: mand Christoffer Walkendorp<sup>22</sup> till  
Glorup,<sup>23</sup> kong: Maitz: och Danmarckis riigis hoffmester, haffuendis medt sig er-  
lig och welb: mend Henrich Løcke<sup>24</sup> thil Offuergaard,<sup>25</sup> Anders Green<sup>26</sup> till  
Sundtzbye,<sup>27</sup> Enuold Kruþe<sup>28</sup> till Hiermitzløfgaard,<sup>29</sup> Børge Throlle<sup>30</sup> till Troid-  
holm<sup>31</sup> och Siguord Bek<sup>32</sup> till Førsløff<sup>33</sup> och gaff tilkiende, huorledis hand haffde  
ladit erlig och velachte mand Oluff Mortenssenn, Peder Munck och Oluff Mad-  
zenn, borgemester her i Kiøbenhaffn, opførdre till sig paa slottid och eblant  
andre ærender, som hand haffde at thale medt denom paa k: M: wegne, bad  
hand denom, att de schulle were hos och høre, at hand thaledede medt Jacob Brun  
och Henrich Berner,<sup>34</sup> Hans Mynters<sup>35</sup> suoger,<sup>36</sup> paa hogbe<sup>e</sup> k: M: wegne. Och  
tha lod hannd for<sup>ne</sup> Jacob Brun och Henrich Berner komme jnd for sig. Da sagde  
hand thil dennom, att de vj<sup>M</sup> marck,<sup>37</sup> som for<sup>ne</sup> Hans Mønter haffde nu jndførtt i  
sitt sidste regennschaff att haffue lont kong: Matts: a<sup>o</sup> 68,<sup>38</sup> wor kongl: Maitts:  
ike schyldig at betalle, och paa dett att hans lempe<sup>39</sup> hos for<sup>ne</sup> Hans Mønter och  
hans suoger motte findis des større, wille hand ike paa kongl: Mattz: vegne føre  
sagen saa hastig jnd thill domb och rett och bad dennom therfore, att de wille gaa

thil Hanns Mønter och talle med hannom therom, hand wiste well selff besched, huorledis det haffde sig med diße pendinngē. Tha suarede de, att de haffde thilforn thalid medt deris hustrues fader her om; hand wilde intet giøre ther wed och sagde, att deris faders<sup>40</sup> første regenschaff laa paa Rentecamerit, ther schulle de vj<sup>M</sup> marck jnthet findis i same regenschaff att were affregnid, och att deris fader haffde paa thend thiid faaid k: M: fulde quitantz<sup>41</sup> och mente ther for, deris fader burde for<sup>ne</sup> vj<sup>M</sup> marck igien at betalīs. Tha haffde hoffmesteren suarid paa k: M: wegne, att de schulle see i deris quitantz, huorledis thend formelder, och thalle med deris fader therom; hand kunde best berette dennom thend leiglighedt. Tha suarede Jacob Brun, att hand wiste well sielff, huad thet waar; thedt wor, att deris fader haffde<sup>42</sup> giffued kongen thuiffue tusind daler; dennom haffuer kongen nød och trengd hannom aff med wrett. Ther till suarede hoffmesteren paa hans Mattz: vegne och bad Jacob Brun dragis til minde, huis ord hand thalede om s:<sup>43</sup> kongl: Maittz:; hand bad och de dannemend borgemestere, att de wille komme for<sup>ne</sup> ord och talle ihuff. Med flere ord dennom emellom løb om samme handdell. Och bad hand dog liiguell for<sup>ne</sup> Jacob Brunn och Henrich Berner att gaa thill deris fader att thalle med hannom om for<sup>ne</sup> vj<sup>M</sup> daler. Da sagde de ja. Dog sagde de dennom att haffue endnu en handschrifft aff kong: Maittz:, þom de lode hoffmesteren see. Ther de ere igien komne fra deris fader, da sagde de for suar, att deris fader stod therpaa, att samme pendinngē komme hannom thill medt rette. Tha sagde hoffmesteren til Jacob Brunn paa k: M: wegne, att hannd ike schulde forglemme de ord, hand haffde tald om s: k: M: . Tha sagde Jacob Brun, hannd mente Peder Oxe<sup>44</sup> ther medt och ike kongl: Maittz. Tha begierede for<sup>ne</sup> Christopher Walchendorp paa k: M: vegne, att for<sup>ne</sup> borgemestere motte frembkome och wed deris ed med oprachte fingre bestaa deris sandhed. Tha først frembstod Henrich Berner, for<sup>ne</sup> Jacob Bruns suoger,<sup>45</sup> och sagde thill Jacob Brun: Suerge ike derforē, att J ike naffngaff kongens naffn. Thj ieg sagde det thill eder, ther wij ginge vd fra hoffmesteren, att det var ike well giort, att J neffnde kongens naffn ther till. J liige maade fremkomme och for<sup>ne</sup> borgemestere Oluff Mortensen, Peder Munck och Oluff Madtzen och medt deris oprachte fingre och helgens ed sagde och vidnede, att i gaar, som hoffmesteren talde med Jacob Brun och Henrich Berner paa k: M: wegne om de vj<sup>M</sup> marck och om deris faders quitantz, och hoffmesteren bad dennom, de schulle tale med deris hustruers fader om same quitantz, hand wiste best att berette dennom dend leiglighedt, tha suarede Jacob Brun, att hand wiste dett well. Hanns Mønter mote giffue k: M: for nogen aar siden tuige thusind daler, dennom nøde och trengde kongenn hannom aff med wrett. Och rachte hand sin haand op och sagde: Saa erbarme dig Gud! Tha sua-



rede hoffmesteren hannom och bad hanom dragis thillminde och bad os, wij thed och schulle dragis tilminde. Men ther for<sup>ne</sup> Jacob Brun och Henrich Berner komme nu op igien fra Hanns Mønter och sagde hoffmesteren suar igien paa kongl: Matts: vegne, att deris fader kunde well liide, huis rett kunde were i thend sag, tha sagde hoffmesteren paa nye igien thill Jacob Brun, att hand iche schulle forglemme, huis ord hand haffde tald om salig k: M: . Tha suarede Jacob Brun, att hand miente ike k: M: ther medt, men Peder Oxe. Och effther slig forberørte leiglighed, och ephtherdj att for<sup>ne</sup> Jacob Brun beklagede sig offuer for<sup>ne</sup> pendinge, som Hans Mønter haffde giffuid s: kong: Mattz: , ther hand bekom sin quitantz, tha tilbød Christopher Walkendorp paa kongl: Matts: wegne att giffue Hans Mønter sine pendinge igien, dog med slig forord,<sup>46</sup> att Hanns Mynter schulle andtuorde sin quitantz fra sig och ther hos giøre sin boe saa god, som thend wor fra a<sup>o</sup> 68 och till a<sup>o</sup> 71, hand fik same quitantz, och ther schulle hans suogre<sup>47</sup> siige god fore till konngl: Mattz: , saa att hand med sin boe kunde were saa god, som hand wor tilforn, att staa kong: Mattz: til rette, om kongl: Mattz: kunde nogit besuerge sig offuer hanns regenschaff. Ther till suarid Henrich Berner besønderlig, att de det ike giøre kunde, men begierrit for Gudtz schyld paa sin faders vegne, att thett motte bliffue hos samme handell och quiteringe, som konngl: Mattz: quitantz formelder. Och wor Hans Mønter loughlig kaldit i dag hid till raadhusit att suare her till. Att saa for os er gaaid och farid, thed widne wij medt woris signether her vndertrøcht. Datum vt supra.

Ther nest i rette lagde sinn fremsett, lydendis for thed første: Epthersom Søfren Christensen, riidefogidtt,<sup>48</sup> atter igien paa nye haffuer mig thiltalidt for nogen ord, mig er beschyldet fore att schulle haffue vdsagdt a<sup>o</sup> 98 om salig kongl: Mattz: , milde och høylofflige jhukommelse, att hans M: schulde nødt Hans Mønther 20.000 daler aff medt vrett, thes sig Gudt erbarme, epthersom thend beschriffuelse, raadmendene haffuer vdgiffuedt att schulle were ephther de iij borgemestere ydermeere der om<sup>49</sup> vduiser, endog hand wel wiste sig att jhukome, som medt thingsuinde beuises, huad min benechtelse och bekiennelse ther emod saa well som min protestation thend thid thill sagens yddermere forhør paa minn vschuldighedt her till Kiøbenhaffns bytting med same beschriffuelse och windisbiurd for 4 aar thilfornne weridt haffuer; alligeuell haffuer hand her med fremfarid, som før er rørdt, saa vidner ieg endnu her i dag saa wel som thilforn paa Kiøbenhafnns raadhuus och byeting for den aldmechtigste Gud och thend gandsche høglofflige christen gemen<sup>50</sup> och samfund och obenbare benechter, att ieg de ord aldriig enten haffuer tengt, thalit eller vdsagdt om hans kongl: Mattz: , som paa mig er giffuid beschreffuidt, eller haffuer hørt denom aff nogen thale eller

vdsiige, fast mindre hørt eller seet dennom for nogen dom och rett vinde och medt ordentlig eed bekreffte, førend ieg fandt dennom i deris beschriffuelse jndført, saa sant mig Gud hielpe i ald euighedt. Tha, paa thed thend heilsame<sup>51</sup> justitia herudinden kand ske fylliste, jeg fattige mand ey mod ordentlig rett paa æren schulle schamferis, en christen øffrighedt ey heller paa mig fattige mandt i nogen maade vdenn tilbørlig forhør schulle sig forgriibe,<sup>52</sup> tha er min allerunderdanigste bønn och begiering, att eders k: M: for Gudz och rettferdigheds schyld naadigst wille beuise mig thend christelig och louglig bistand, att de maa thillollis huer wdj sønderlighedt wed deris høgste ed her vdj min egen paahør, førend sagen ydermere tracteris, endeligen at maa bekiende, om ieg de ord vdtrøckeligen vdsagdt haffuer, som paa mig er gifued beschreffuett, førend ieg mig ydermere ther emod forclarer eller iche. Thisligeste om raadmendene och maa thillholdis ved deris eed at bekiende, huorfore att de min benechtelse, som ieg same dag vdj femb riddermendezmendez paahør vdj een gemen<sup>53</sup> forsamling giortt haffuer, vdaff deris beschriffuelse haffuer vdelatt, førend ieg raadstuen er bleffuen foruist,<sup>54</sup> och ike saa well jndførtt som de faa ord och samtale, ieg med Henrich Berner haffde, saa och bekiende, huad min benechtelse och bekiendelse ther emod werid haffuer. Saa hobis ieg och will haffue mig thil denn allermechtigste Gud at forsee,<sup>55</sup> att hans guddommelig Mattz: schall eders kong: Mattz: vdj denne sags rette forstand opliuse, att e: Matts: ther vdaff saa well som wdaff efftherfølgende min egen beuislig erklering om min vschyldighed schall bliffue jnformerit, att e: M: mig naadigst schall haffue vndschyldit, och paa thed att thend rette orsag och begyndelse thill denne min store vlycke ydermere kand forfaris, er vdaff ephtherfølgende beretning widere at formercke. A° 1598, in januario, effter at min hustru fader, Hans Mønter, hade vdj rigens rett thiltalled och offuerwunden Henrich Mumme<sup>56</sup> for 2000 daller, som hand vdj 20 aar haffuer verrit schyldig, haffuer her hoffmester adschellige tiider wed nogle aff borge-mesterne, som her tilstede er, ladit aff hannom begiere, att hannd for hans schyld samme 2000 daller wille ephtherlade.<sup>57</sup> Eblant anden ord, som hannom for-slogis, bleff anmodit, att hand schulle giøre nogitt for hans børns gode naffn oc røchte schyldt. Och der hannom saadanne hans begiering jke aldelis kunde beuilgis, tha haffuer hand først ladit førdre hans regenschaber, som hand 20 aar tilforne haffuer werid offuerbødig att wille haffue forclarid, besønderlig a° 91, ther hand endda wor i thend wellmacht sielff att kunde fremgaae och suare till, huis behouff giordis, som hans høye alder tha saa well som nu aldelis forhindrer, haffuer forhuerffuit en kongl: Mattz: schrfftlige befallinge<sup>58</sup> aff riigens regierindis raad<sup>59</sup> till hannom, att hand samme regenschaber schulle foretage och forclare,

huilcken e: Mattz: beffaling ey ehr eptherkomit i nogen maade. Eblant anden mangell, som aff hanns regenschaber er vdtragen och adschellige thider schrifftligen offuergiffuet att giffue suar paa, er en besønderlig behollende paa 6000 marck, som ey schriffteligen motte offuergiffuif,<sup>60</sup> att hand och ther paa med de andre schrifftligen kunde haffue sig erclerit, wdaff huad forsett och mening er letteligen vdaff førige beschickelse paa Henrich Mummis vegne att beslutte. Therefore haffuer hand thend 23. januarij a<sup>o</sup> 98 ladit opkalde Henrich Berner och mig paa slottid och vdi de iij borgemesters offueruelse, som woris samtale schulle paahøre, eblant andit som hand os paa wor hustrue faders vegne foregaff de 6000 marck anrørrendes, befallid, att wij schulle gaa neder till hannom och spørge hannom ad, om hand wille betalle dj 6000 marck, som hand formente vdi hans sidste quitandt at were beslutid,<sup>61</sup> eller wdstaa en dom der paa aff borgemester och raad, att hand sig ther paa schulle erklere, om hand thet giøre wille eller ike, thj hand wiste well, huad ther fulde<sup>62</sup> same regennschaber, førend hand fick quitantz. Tha eblannt anden talle, som os ther om emellem forløb, sagde ieg, att ieg ike andet wiste, der burde at følge same regenschaber end quitantzer denem at beuisse; spurde hand atter igienn, om ther ike andit medfulde, sagde ieg, att ieg thet ike wiste. Men Henrich Berner spurde, om hoffmesteren mente de 20.000 daller, som Powell Fechtell<sup>63</sup> och Hans Mønther vdgaff till kong: Mattz: . Der paa hoffmesteren spurde, huorfor de wdgaffs. Tha sagde ieg, att de ike wdgaffs denom, for de ware denom schyldig vdi deris regenschaber. Huorfore da? sagde hoffmesterenn. Tha sagde ieg igen: Her hoffmester, huorfore? Tha wdaf saadann min hastige modsigelse och giensuar bleff hand fortørnid oc traade nermere till migh och hart paa trengde, att ieg schulle siige huorfor. Tha sagde ieg, att de wor nød till at giffue dennom kong: Mattz. Tha trengde hand atter hart paa att wille wiide, aff huem de wor nød thill. Tha sagde ieg paa thed sidste: Aff Peder Oxe. Tha bad hand, att<sup>64</sup> borgemester schulle dragis tilminde, huad ieg haffde sagt. Tha sagde ieg: Tha erbarme sigh Gud, att ieg schulle opkaldis och fangis i minne ord. Och bleff der medt nederuist<sup>65</sup> thill Hanns Mønther och tage besched, som forberørt ehr. Och ther wij kom tilbage igien, thilsagde hand mig, att ieg schulle dragis tilminde, att ieg haffde sagdt kongl: Mattz: att haffue nød Hanns Mønther 20.000 daller aff. Tha sagde ieg, att ieg ike taledede om kongl: Mattz: , men sagde Peder Oxe alene och bad, att Gudt schulle sig offuererbarme, att ieg schulle saa epthertragtis och fangis i mine ord och min mund frawinde. Och endog hand selff saadanne mine ord och bekiendelse paa Peder Oxe winder och beretter aff mig paa stedditt, førend ieg affwigte,<sup>66</sup> att were sked, och the vdi deris beschriffuelse thed samme medt hannom stadfester, haffuer saadant alli-

geuell jnthed hos hannom kunde formaae. Men hans optende wrede emoed migh medt mindre ey kunde stillis, førend att hand selff om anden dagen, som wor den 24. januarij, er mødt paa raadhusitt medt femb herremend och ladit Henrich Berner och mig opkalde och da igien repeterit, huis ordt om dagen tilforne emellom os wore forløbitt, och ieg benechtet hade, som forberørtht er, och da eblant anden beretning besluttid hans talle och ey ydermere teede<sup>67</sup> mig att schulle haffue sagdt, end att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønter 20000 daler aff, huilcke ieg endda saawell som tilforne paa slotted wed min høigeste ed benechtet hade. Alliguell haffue de vnderstaaid dennom och saadanne ord paated att haffue vdsagdt, som ieg aldrig tengte, och her med fratagid mig ald thend frijhed, som Gud aldmechtigste mig haffuer giffued, och alle naadeligenn loffuer tillader en huer att maa were sine egne ord selff mechtig att vdtyde och forclare. Kand nogen loug eller woris egen dansk rett stadfeste att were rett och christeligen, att nogenn schulle sine ord fratagis och aff sin modstannere och mißundere vdtydis och foruendis<sup>68</sup> till skade, synnderligt paa lifff och ære, ther will ieg wnderdanigst haffue retten jndstillitt,<sup>69</sup> med huilcke hastige proces och hans høye autoritatis bistand hand strax med en for megid hastige och strenge execution med mig haffuer fremsatt och same stundt vdi thend almindelige<sup>70</sup> forsamling meg thill ingen ringe forsmeelse, førend ieg fich nogen aff same acta beschreffuitt och vden ald dom och rett och ydermere loughlige forhør, befalidt mig raadhusitt att affuige,<sup>71</sup> foruiiste mig mit sæde och mod ald borgerlig rætt, domb woffuergangen, jndlagde vdi bestrickning,<sup>72</sup> att ieg som eders Maittz: edsuorne borgemester jke motte niude thend friihed att motte vere vnder borgen och paa min frij fod, som retten end thillader thyffuer, troldfolck och alle dennom, som vdi offentlig mißgierninger betredis,<sup>73</sup> jndtill ieg haffde bekomit saadan acta beschreffuitt och for samme sag mig enthen kunde loughligen vndschylle eller och medt dom endeligen offueruindis, førend ieg medt saadan strenge execution schulle offueriilis, som forberørtht er, och vdi saa maade paa en timis thid affschild fra ære, werdzens welfærdt, næring och ald den lycksaliighed, som Gud allermechtigste mig och min fattige hustrue<sup>74</sup> och børn till woris erlige vnderholding giffuid och tilføyed haffuer, och vdi enn hastig armod och vndergang, huilcked allesammen ieg lader jngen anden were beklagid end den aldmechtige Gud aldene, som rettfedeligen der vdi schall dømmе. Vdi saadan minn bestricking hafuer hand midler tiid thagit beschreffuen aff raadmennden, huad som os 23. och 24. januarij emellom forlobbed hade, som forberørtht er, vdaff huilcke deris beschriffuelse ieg sørgeligen motte see och forfare, huorledis de derudaff min ord och høye benechtelse aldeelis haffuer wdcladit och ike saauell jndførtht, som ellers den ringe samtale,

som Henrich Berner och ieg schulle hafft medt huer andre, huor med de deris vindisbiurd haffuer bestyrkid och de førige ord, som her hoffmester mig haffuer paateed, att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønther 20.000 daler aff (saa meget mere haffuer tilsatt) med vrett, thedt sig Gud erbarme, huilched ieg will haffue Gud aldmechtigste och retten vnderdanigste beklagid. Huad hand och thereffther med same beschriffuelse till minn hastige vndergang att beførdre haffuer wdrettid, førend hand hans willij och afsechter<sup>75</sup> med mig fuldkomelig kunde fremme, thed haffuer ieg vdaff de ærerørige forføllinger, som ieg vdj midler tiid, ting ephther anden, medt beskiemmelse haffuer vdstaait, medt allerstørste hiertesorg forfaritt. Och ephther at ieg tilforne her till byetinget modt same vindisbiurd och beschriffuelse offentlig hade protesterit for e: kongl: M: rettfærdige domstoll att wille vdstaae dom och rett, haffuer ieg paa det sidste bekomit e: k: Mattz: steffning,<sup>76</sup> och ephtherdj her hoffmester strax her ephther haffuer sig ladit beuilge och mig tilsiige, att huis tiltale, som hand hade til migh paa e: k: M: wegne, som vdj steffningen wor vndertagen, schulle huile och opstaa<sup>77</sup> och louitt att wille thilhielp selff hos eders k: M: sagen att affbede, naar ieg medt flere, huem ieg der till beuilge kunde, e: M: ther om vnderdanigste wille lade besøge,<sup>78</sup> huorfore ieg same steffning wforkyndt affstod,<sup>79</sup> och þom en schyldig lege sagenn paa mig aldene och paa thet allerunderdanigste ladit eders M: sagen affbede, huilcked e: M: for nogle aff Danmarckis riigis raadz vnderdanigste jntercession<sup>80</sup> och forbønn vdaff naade haffuer ephtherladit, huorfor ieg e: M: paa thet allerunderdanigste wille haffue betacked, och same thid steffningen i e: k: Mattz: cantzelij igen offuerandtuordit paa thed fembte aar siden forleden. Alligeuell haffuer de i saa maade mod mig fremfarit och denne e: M: naadigste ephtherladne sag foruid<sup>81</sup> min skudzmoll, forbudit och tiltuungen mig mod denom vdj retergang att jndlade och domb vdj denne sag vdstaa, som thilforn beret er.

Och paa thet, att e: k: M: endnu ydermere om min vschyldighed schall komme vdj rett forfaring, att jeg de ord, som paa mig ere giffuen beschreffuenn, ey haffuer eller kunde denom haffue wdsagdt om salig, høylofflig milde jhukommelse, k: M.; beuise ieg først vdj saa maade medt Henrich Berners windisbiurd, som ther hos war, och hans egen ords forclaring wed thuende borger hannom der om beschiked,<sup>82</sup> som hand paa Kiøbenhafns byting haffuer werid offuerbødig wed sin ed at bekreffte, om hand motte bliffue forhørd, som vdaff neruerende schriffelig forklaring medt egen hand wnderschreffuit ydermeere ehr at forfare. Sameledis beuise ieg och her vdj dag medt breff och segell, att de ord, paa mig er gifuen beschreffuit (att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønther 20.000 daler aff med vrett, thed sig Gud erbarme) ey aff mig kand were sagd. Thj ieg wiste aff

sann forfaring,<sup>83</sup> att 5 aar, førend same pendinge enthen er anlouit eller vdgiffuit, hade Pouell Fechtell for hans høye alder schyld resigneret mønthen ath be-  
 come af kongl: Mattz: en naadig affshed, och Pouell Fechtell och Hans Møn-  
 ter sambtligen haffuer anlouit och vdgiffuit till Peder Oxe och Eyler Grubbe<sup>84</sup> 20.000  
 daler, som wor paa huer anpartt 10.000 daller, kong: Mattz: thill en vnderdanig-  
 ste foræring aff mønten samedsteds. Och ephtherdj de ike strax hade pendingen  
 vdj henderne att vdlegge, haffuer de till ydermere forwiþning<sup>85</sup> att holle thet  
 kong: Mattz: vden skade motte stille Peder Kremer<sup>86</sup> i Kiøge, Hans Olsen<sup>87</sup> och  
 Albrit Albritsenn<sup>88</sup> aff Kiøbnehaffn till borgenn paa en viþ tidt att betale, som  
 medt breff och<sup>89</sup> quitantzer er at beuise. Giffuer therfor huer christeligen att be-  
 tencke och offuerweye, om nogen wille achte mig saa groffue och vbeskeeden,<sup>90</sup>  
 att ieg mod breff och segell, som vdrøckeligen vinder om, huorfore samme pen-  
 ding er anlouit och vdgiffuet, saa vforschammitt<sup>91</sup> schulle s: kongl: M: epher-  
 siige<sup>92</sup> och hans M: hoflofflige naffn tillegge, att hans Mattz: schulle Hans Møn-  
 ther 20.000 daller haffue afftuungen medt vrett, som ey haffuer anlouet eller  
 vdgiffuedt ydermere end 10.000 daller eller kunde siige att were tagen medt  
 vrette, som medt breff och segell beuisis met rette vdgiffuid hanns Maittz: thill en  
 vnderdanigste foræring aldene. Thed andit ord, som er thilsatt (det sig Gud er-  
 barme) bekiender ieg i saa maade at were sagdt, att ther her hoffmester bad bor-  
 gemester dragis tillminde de ord, ieg hade vdtalit 23. januarij, som ofte berørdt  
 er, beklagid jeg och bad Gud schulle sig erbarme, att jeg saa schulle ephertragtis  
 och fanges i mine ord och min mund fra winnde. Vdaff denne min allervnderda-  
 nigste beuiste beretning, allernaadigste herre och koning, thuiller jeg ike, att  
 eders k: M: thenne sags aarsag, proces och vdgang till nødtørfft<sup>93</sup> naadigst haffu-  
 er forstandenn. Will derfore allervnderdanigst haffue mig thill eders Mattz: kon-  
 gelig rettfærdighedt att forsee, att e: k: M:<sup>94</sup> naadigst will betencke, om saadanne  
 mine gerninger haffuer fortient thend hastige beschemelige vndergang och ex-  
 communication i nogen maade, och beder eders k: M: paa thet allerunderdanig-  
 ste for Gudzs schyld, att e: konggl: M: mig fattiige manndt vdj denne min  
 bedrøvelig<sup>95</sup> tilstand och elends wilkor minn vschyldighed medt naade wille an-  
 see och ike tilstede, att ieg skall vdluckis, men blifue behollendis vdj thend same  
 eders k: M: beuiste naade, som eders k: M: mig wed nogle aff Danmarkes riigis  
 raad naadigst haffuer ladit tilsige, paa huilche e: k: M: naadige løffthe och tilsagn  
 ieg mig fast holler och alldelis forlader, Gud aldmechtigste schall eders kong: M:  
 thet naadeligen belønne. Och till ydermere beslutning setter jeg vnderdanigste  
 vdj alle rette, om saadane mine ord, som de selff winder om, ieg paa slottid  
 strax paa stedit saa uell som andden dagenn paa raadhusit haffuer benechtet,

och med saadann min<sup>96</sup> bekiendellse anderledis mig paateed och mine ord foruend, end ieg dennom enthen<sup>97</sup> thengdt eller vdsagdt haffuer, huilcked medt fremfarnne høilofflige domme, riddermendsmends domme saauell som theris egen se-duanlige daglige domme<sup>98</sup> och almindelig landrett stadfestis att were vlougligt, saa och beuiser med leffuindis windisbiurd, breff och zegell och anden erklering, att ieg samme ord ey haffuer eller kunde haffue vdsagdt, som paa mig er giffued beschreffuit, och same deris windisbyrdt therfore ere saa lougligen och retferdigen wundenn, som rettenn vdkreffuer, att de bør at ansees eller were mig till hinder eller skade paa min ære, gode naffn och røchte i nogen maade, och om ieg for ydermere tiltale for denne sag jke bør angerløb och forskonit at were. Och ephtherdj de haffue vldadt aff deris beschriffuelse ald, huis mine ord och bekiendelse for dom och rett werit haffuer, som ieg formener medt vrett och att were aarsag till enn wløcke och vndergang, der som retten i nogen maade kand stadfeste, att de dennom herudinden saa retteligenn mod mig haffuer forholdit, som den edtz pligt vdkreffuer, de retten medt foruandt ehr, att de ephther den 9. artickell vdj recespen,<sup>99</sup> som ieg berober mig paa, jke bør att stande thill rette och igien oprette saadan stoer skade, som mig her udoffuer er wederfarit, thet will ieg allerunderdanigst haffue eders k: M: till en rettferdig som aldeelis jndstilled och befallit och foruenter her paa e: kongl: M: rettferdig domb och affsceed.

Ther hoes i rette lagde enn zedell, som oþ elskelige Johan Badschier<sup>100</sup> och Balzzer Gierlitz<sup>101</sup> medt Henrich Berner vnderschrefuidt haffde, som wor suar paa en beschikelse, de paa for<sup>ne</sup> Jacob Bruns wegne haffde werid hos Henrich Berner om, lydendes paa denne Jacob Bruns schrifftlige besckikelse och begiering:

Er dette mod diþe dannemend min endelig erklering, att huad belanger de ord, som vdj dend beschriffuelse<sup>102</sup> er jndfòrtt, att ieg schulle sagdt thil hanom, att hand ike skulle suerge, att hand ike naffn gaff kongens naffn, och att dett ike war wel giort, att hand naffngaff kongens naffn, dett lader ieg well were mueligt, att ieg saadane ord til hanom sagd haffuer, men at ieg schulle hørt hanom sige, att k: M: schulle haffue nød Hans Mønther 20.000 daller aff medt wrette, det sig Gud erbarme, det hørde jeg hanom ike sige; men jeg hørde, att hand sagde om de 20.000 daller, som Pouell Fectell och Hans Mønther wdgaff, att de wor nød till att gif-fue dem k: M: Sagde och ydermere, der hoffmesterenn bad borgemestere dragis saadanne ord til minde, att Gud schulle sig erbarme, att hand schulle opkaldis och fangis i sine ord. Huad det ord: med wrett belanger, þom och er jndfòrtt, hørde ieg ey thalle aff hanom eller nogen anden, førend hand wiiste mig thet beschreffuidt, som thet i þig selff widere jndholler.

Ther emod at suare wor her i rette møtt for<sup>ne</sup> wor borgemester och raad. Och

borgemesterne først j rette lagde enn schrifftlig beretning, lydendis att a° 98, den 23. januarij, ehre wij aff s: her hoffmester bleffued hid paa slotted opfordritt, och huis sambtale emellom hanns welb: paa eders k: M. wegne och Jacob Brun samme thid forløb, formeldis wdj it beseglit raadstue winde, der paa vdgiffuet ehr, saa och vdj bemelte s: her hoffmesters fuldmagt medt hans egen hand wnder schreffuid, medt huilcken hand wed<sup>103</sup> Søffren Christennsenn, riidefogit, lod Jacob Brun her paa bytingit tiltale, som och medt vdgifne tingsuinde er at beuise. Och epther at sagen da aff byfogden bleff optagit att schulle verit paa dømp<sup>t</sup> den 13. febr: nest effter, och dog formedelst Jacob Bruns fremschickede zedell ike skede, men endda paa nye vdj 14 dage opsatt, er da sagenn midler thid bleffuid fordraget och bilagdt,<sup>104</sup> och huorledes er endnu well vdj saa fersch jhukomelse, att os siunis vnødigt thidenn der medt att forlengte. Och endog Jacob Brun vdj samme 98 aar, den 20. apr.:, vdj den sag haffde forhuerffuit offuer os och raadmendene e: k: M: steffning, haffuer hand den dog wforkyndit hosß sig holdit. Aarsagen der till maa hand self wiide. Dog dersom hans sag haffde werit saa richtig och god, som hand nu formener, haffde hand den thid well fremfarit, men epther at thiden nogit er forlengidt, kunde wij ike anderledis forstaa, end thend forseelse, Jacob Brun med sin stiffsindige hoffuit och throdzige ord sig sielff haffuer paaførdt, huorfor hand och aff sit embede er vdsatt,<sup>105</sup> wilde hand giernne paa os henuende,<sup>106</sup> huor thill<sup>107</sup> wij vdj thed<sup>108</sup> allerringeste ike ere orsage. Och paa thed wij fra denne sag maa bliffue entledigt,<sup>109</sup> er wij ochsaa e: k: M: sentenntz vnderdanigst begierindis, om woris windigbiurd bør att stande wed macht, och om wij der med haffuer giortt Jacob Brun nogen forhindring paa sin ære, naffn och røchte, som hand os beschylder, eller jke, att wij her epther medt hans vrichtig thrette kunde were forschonit.

Thernest fremlagde raadmeden deris beretning schrifftlig, lydenndis att dett haffuer sig thildragit vdj fremgangen aar 98, den 24. januarij, att s: her hoffmester Christopher Walckendorp medt nogen flere gode mend ere opkomne paa raadhusitt. Da epther widtløfftige ord och talle, hoffmesterenn haffde med Jacob Brun och Henrich Berner om dj vj<sup>M</sup> marck,<sup>110</sup> de formente e: k: M: herre fader schulle were Hans Mønter schyldig bleffuen, haffuer hoffmesterenn iblannt andit och forregifued,<sup>111</sup> huorledes Jacob Brun schall om dagen tilforne haffue sagdt, att Hans Mønter haffde gifued koningen xx<sup>M</sup> daller,<sup>112</sup> denom haffde kongenn nød och trengd hannom aff med wrett, huilcke ord hoffmesterenn strax beuiste først med Jacob Bruns egen suoger, for<sup>ne</sup> Henrich Berner, som bad Jacob ike suerge derforre, och siden medt Oluff Mortennsenn, Peder Munck och Oluff Madtzen, borgemestere, huis windisbiurd hand befol os medt thuende andre aff raad-



mendene, som sidenn ehre døde,<sup>113</sup> at giffue fra os beschreffuit. Huad Jacob Brun foregiffuer, att wij aff samme beschriffuelse schulle haffue hans benechtelse wdelat, det beretter hand formilt,<sup>114</sup> fordj hans benechtelse findes der vdj thuende steder. Først vdj hoffmesters beretning och dernest vdj windesbiurdens ord, som war att hand haffuer sagdt, hand mente ike kongl: Mattz:, men Peder Oxe, medt huiß hand haffde thalit. Huad Jacob Brun der paa bleff suarid aff welb: Henrich<sup>115</sup> Løcke<sup>116</sup> paa Peder Oxis arffuings wegne, wed hand sig end nu<sup>117</sup> vden tuifl at erindre, dog hand huercken slige giensuar eller andit, som hanom wor imod, lod schriffue eller jndtegne. Men sex dage ephther hoffmesteren haffde hanom tiltalit, och windisbiurden da vore giffne beschreffuen, haffuer Jacob Brun tilschicked os en schriff medt sin egen hand, huorledis hand aff os wille were vndschyldit,<sup>118</sup> huilcked os siuntis seldzomt, ephtherdj ingen slige ord for rette fanthis antegnede, kunde der fore hans optenckte<sup>119</sup> begiering, synderlig vdj den sag som s: k: M: høighedzt och naffn paa galt, ike ephtherfølge, thj Jacob Brun wed well selff, att hand vdj sine stolte ord och tale haffuer sig den vleiglighed<sup>120</sup> paa ført, for huilcken hand bleff satt aff sit embede, och jke woris beschriffuelse i nogre maade der vdj er orsage, formenendis fordj att hand medt denne steffning haffuer giort os vret och plichtig der for at stannde til rette.

Medt flere ord denom der om emellom wor.

Tha ephther tiltale, giensuar och den sags leiglighed sagde wij therpaa saaledis aff for rette, att<sup>121</sup> effterdj for<sup>ne</sup> Jacob Brunn wor kallit emodt same windisbyrdt, for<sup>ne</sup> wor borgemestere och til same hans ordt att bekiende wor aff salig hoffmester fordrit, handt och bekiender þig samme ord att haffue sagdt, dog icke der medt meent wor kiere herre fader, men affgangen Peder Oxe, och effter wore borgemestere sligt haffuer wondet, och handt der emodt jntit frember, huor medt handt thet kandt wkrafftig giøre, wden hans egne ordt, och ther emodt findis tingswinde, hans benectilþe icke heller ere sceed før vj dage effter, de det wundit haffde och icke strax den tiidt, de der om wandt, tha haffuer wore borgemestere jngen wret giordt wdj then sag, ei heller for<sup>ne</sup> raadtmendt, att the theris winde och sandhedt gaffue beskreffuen, och bør fordj for denn hans tilltale quit att were.<sup>122</sup>

(1) Jf. dom nr. 791. - (2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette er afskrift efter domskonceptet. - (4) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (5) Se 791.5. - (6) Herefter udstreget *Bor.* - (7) Oluf Mortensen (d.1606) var 1575 byskriver i Kbh., blev 1579 rådmand ssts. og 1590-1606 borgmester ssts., jf. O. Nielsen, *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III* (1881). 195; *Kbh. Dipl. VI*.103. - (8) Peder Munk Jakobsen (d.1613) var 1589-91 rådmand i Kbh., 1591-1613 borgmester ssts., jf. O. Nielsen op.cit.195. - (9) Oluf Madsen (d.1608), 1595-1601 borgmester i Kbh., jf. O. Nielsen, op.cit.197. - (10) Ordene *paa denn andenn siede* er tilskrevet i marginen.

(11) Frederik II (d. 1588). - (12) Christen Albrechtsen (d. 1616) var 1596-98 rådmænd i Kbh., 1598-1616 borgmester ssts., jf. O. Nielsen, op. cit. 199; Kbh. Dipl. VI. 105. - (13) Jørgen Bentsen (d. 1605), 1585-90 byfoged i Kbh., 1590-95 rådmænd ssts., jf. O. Nielsen, op. cit. 231; Kbh. Dipl. VI. 103. - (14) Erik Clemensen (d. 1602), 1591-1602 rådmænd i Kbh., jf. O. Nielsen, op. cit. 231; Kbh. Dipl. VI. 103. - (15) Knud Markvardsen (d. 1629) 1593 byskriver i Kbh., 1596 rådmænd ssts., 1606-28 borgmester ssts., 1621 hospitalsforstander. Han var gift med en datter af ovenn. Erik Clemensen. - (16) Herefter udstreget *epther steffning liudelse*. - (17) Forlægget har for; rettet efter Thott 1202,2°. - (18) Undskyldning, bøn om tilgivelse (Kalk. I. 11b). - (19) Herefter udstreget *giffuit paa Kiøbenhaffns raadstuffue thiisdagen thennd 29. januarij a° 1598*. - (20) Albert Christensen (d. 1598), 1581-82 tolder i Mollesund i Norge, 1593-98 rådmænd i Kbh., jf. O. Nielsen, op. cit. 228f.

(21) Jens Skytte (Schiøt) (d. 1601), 1585 svend hos toldereren i Mollesund i Norge, sen. købmand i Kbh., 1588-1601 rådmænd ssts., jf. O. Nielsen, op. cit. 230; Kbh. Dipl. VI. 103. - (22) Se 771,5. Christoffer Valkendorf, der var død 17. juni 1601, var flere gange i kongens fravær statholder i Kbh. - (23) Hovedgården Glorup i Svindinge s., Gudme h. - (24) Henrik Lykke (d. 1611) til Overgård, Hverringe, Kokkedal, Bonderup (nuv. Lerkenfeld), Gisselfeld m. m., søn af rigsråd Jørgen Lykke (d. 1583) til Hverringe, Overgård m. m. og Beate Brahe (d. 1602). Han studerede 1573-76 i udlandet (Wittenberg og Leipzig), var 1577-80 hofjunker, 1592-96 lensmand på Vordingborg, 1596-97 på Kalø, blev 1596 rigsråd, 1597-1611 atter lensmand på Vordingborg, 1600 gesandt til Polen og Brandenburg, 1605-11 tillige lensmand på Jungshoved, 1606 gesandt til Brandenburg og Mecklenburg. Han var gift (1580) med Karen Frandsdatter Banner (d. 1616) til Kokkedal, Gisselfeld m. m., datter af Frands Banner (d. 1575) til Kokkedal og Oxholm og Anne Johansdatter Oxe (d. 1581; søster til nedenn. rigshofmester Peder Oxe). - (25) Hovedgården Overgård i Udbyneder s., Gerlev h. - (26) Anders Green (d. 1614 som slægtens sidste mand) til Sundby, søn af lagmand Laurits Olufsson Green og Bente (Berte) Andersdatter Baden. Han var 1572-76 sekretær i kancelliet, blev 1575 forlenet med Dals præstegæld i Bergens stift, 1579 tillige kannik i Oslo, deltog fra 1602 i udarbejdelsen af Christian IVs norske lov 4. december 1604, 1604 Norges riges kansler, 1605-06 forlenet med Nonnekloster i Oslo og Onsen. Han var gift med Marie Grubbe (d. efter 1612), datter af Erik Grubbe (d. 1585) til Alstrup (Olstrup) og Anna Lauridsdatter Vasspyd. Se Norsk biografisk Leksikon IV (1927). 569f. - (27) Hovedgården Sundby i Valla s., Tjörns härad. - (28) Enevold Kruse (d. 1611) til Hjermelevgård, Stenalt, Svenstrup Hovgård, Ryomgård, Kappel og Åstrup, søn af Tyge Kruse (d. 1610) til Vingegård og Birgitte Lauridsdatter Munk (Vinranke-Munk). Han studerede ved universitetet i Helmstedt, blev 1578 sekretær i kancelliet, var 1582-1608 rentemester, 1582 kannik i Oslo, 1585-1611 forlenet med Viborg provsti, 1597-1600 med Åstrup, 1600-06 med Dueholm, 1605-08 med Sejlstrup, blev 1608 rigsråd, var 1608-18 statholder i Norge og lensmand på Akershus, 1618-21 lensmand på Tranekær. - (29) Hovedgården Hjermelevgård i Tolstrup s., Børglum h. - (30) Børge Trolle (d. 1610) til Trolholm (nuv. Holsteinborg) og Tvis kloster, søn af Niels Trolle (d. 1565) til Brådegård (sen. Trolholm, nuv. Holsteinborg) og Anne Hansdatter Friis (d. 1570). Han var (1597) gift med Anne Poulsdatter Munk (Lange) (d. 1641), datter af Poul Munk (d. 1601) til Tvis kloster og Elsbæ Pallesdatter Juel (d. 1626).

(31) Hovedgården Trolholm (tidl. kaldt Brådegård, nuv. Holsteinborg) i Holsteinborg s., Vester Flakkebjerg h. Børge Trolle påbegyndte opførelsen af den nuv. hovedbygning. - (32) Sivert (Sigvard) Beck (d. 1623) til Førslev, Vibygård og Tågerød, søn af landsdommer Lauge Beck (se 757.2) og dennes 2. hustru Agate Grubbe (d. 1623). Han var 1580-88 udenlands og studerede bl. a. i Wittenberg og Leipzig, ansattes 1589 i kancelliet, var 1596-1623 rentemester, 1599-1623 forlenet med Giske len i Norge. - (33) Se 757.3. - (34) Henrik Berner (d. 1632), klædekræmmer i Kbh., medlem af Klædekompaniet og af Islandsk Kompagni; han havde flere tillidsposter:

kirkeværge for Nikolaj kirke, 1608 og 1610 fuldmægtig ved hydningen af Christian IV, 1620-21 kæmner. Han var gift 1. gang med Alhed Hansdatter (d.1612), datter af nedenn. møntmester Hans Dalhusen (også kaldet Hans Mynter) (d.1604), 2. gang med Maren, datter af borgmester i Kbh. Simon Surbek (d.1583) og enke efter borgmester i Slangereup Hans Pedersen (d. senest 1614). Han var således i sit 1. ægteskab svoger til Jakob Brun. Jf. O. Nielsen, op.cit.IV.239f. - (35) Hans Dalhusen (d.1604), også kaldet Hans Mynter (Mønter), 1565-76 møntmester. Han var gift med en datter af møntmester Povel Fechtel (d. omkr. 1590), hvem han efterfulgte som møntmester, jf. O. Nielsen, op.cit.III.349f., IV.12,22,233. - (36) Svigersøn (Kalk. IV.239a); ordet *suoger* havde i ældre tid en videre bet. end nu. - (37) 6000 mark; om skrivemåden se 765.35. - (38) Under den nordiske syvårskrig (1563-70). - (39) gode navn, ære (Kalk. II.780b bet.4). - (40) Svigerfader (Kalk. V.227b bet.3).

(41) 22. september 1598 (Kanc.Br.) meddeltes der Hans Dalhusen kvittering for sølv m.v., han havde modtaget i tiden fra 22. maj 1571, da han senest fik kvittering, og til 21. februar 1576, da han fratrådte som møntmester. I missive 21. juli 1591 til Christoffer Valkendorf meddeltes det, at Hans Dalhusen (Mønter) til kongen havde berettet, at noget regnskab mellem ham og kongens fader (Frederik II) henstod uforklaret. Da Christoffer Valkendorf var rentemester på den tid, hvorfra regnskaberne skrev sig, pålagdes det ham at gennemgå regnskaberne, så Hans Dalhusen (Mønter) kunne få kvittering og kongen kunne få at vide, om møntmesteren skyldte noget. - (42) Ordet indføjte over linjen. - (43) salig (s: afdød). - (44) Rigshofmester Peder Oxen (d.1575) til Gissellev m.v. - (45) Se ovf. note 34 i.f. - (46) Vilkår, betingelse (Kalk. I.679b bet.1). - (47) Svigersønner. - (48) Ridefoged på Kbh.s slot. Om ridefogder se 761.57. - (49) Ordene *der om* indføjte over linjen. - (50) Samfund (Kalk. II.23a bet.1).

(51) sunde, gavnlige (Kalk. II.201a bet.2), jf. ty. *heilsam*. - (52) forcé (Kalk. V.277b). - (53) almindelig; jf. ndf. ved note 69 *vdj thend almindelige forsamling*. - (54) bortvist fra (Kalk. I.746a bet.3). Jakob Brun blev afsat som borgmester 28. januar 1598, se 791.5. - (55) have tilid til fortrøste mig til (Kalk. I.690a bet.4). - (56) Henrik Mumme, borger i Kbh. Han søgsøgte 1597 af Hans Dalhusen ved svigersønnen Jakob Brun for rettertinget til betaling af 2000 daler. Rettertinget dømte 27. november 1597 (Secher, Rettertingsdomme I.151), at sagen skulle udsættes til 26. januar 1598, og imens skulle parterne søge at komme overens med hensyn til det indbyrdes regnskab. Sagen ses ikke senere at have været indbragt for rettertinget. Se om Henrik Mumme rettertingsdom 16. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.295ff.). - (57) eftergive (Kalk. I.432b bet.5). - (58) Missive 21. juli 1591 (Kanc.Br.) se ovf. note 41. - (59) s: formynderegeringen under Christian IVs mindreårighed 1588-96. - (60) gives (Kalk. III.411a bet.1).

(61) indbefattet (Kalk. I.172b bet.2). - (62) efterfulgte, påfulgte (OdS VI.419 bet.7). - (63) Povel Fechtel (d. omkr. 1590), 1541-65 møntmester i Kbh., møntmester Hans Dalhusens svigerfader. - (64) Ordet indføjte over linjen. - (65) henvist. - (66) tog bort, trak mig tilbage (Kalk. I.366 bet.1 & 2). - (67) beskyldte for (Kalk. III.545a). - (68) forandres, forvanskes (Kalk. I.741a bet.4). - (69) fremlagt, fremført (OdS IX.485 bet.4.2). - (70) Jf. ovf. note 53.

(71) forlade (Kalk. IV.676a bet.2). - (72) Fængsel (Kalk. I.182a). Ifølge en optegnelse af Kbh.s magistrat fik Jakob Brun 24. januar 1598 af Christoffer Valkendorf befaling til, »att hand skulde forholde sig vdj sitt hus till uider beskeedt« (Kbh. Dipl.VI.102). - (73) gribes (Kalk. I.191b bet.2). - (74) NN Hansdatter, datter af møntmester Hans Dalhusen. - (75) Hensigt (OdS 254 II), jf. ty. *Absicht*. Thott 1202,2° har *affecter* (s fejllest som f). - (76) Om kgl. stævning se 774.8. Stævning til sager, der skulle foretages for rettertinget, skulle erhverves i kancelliet. - (77) henstå, vente (Kalk. III.346b bet.5). - (78) ansøge (Kalk. I.187b bet.2). - (79) afstod fra (Kalk. I.30b bet.1), s: leverede stævningen tilbage til kancelliet, jf. ndf. - (80) Mægling. Ved missive 3. marts 1598 (Kanc.Br.; Kbh.Dipl.IV.753) til Christoffer Valkendorf blev det meddelt, at sagen mod Jakob Brun kunne bilægges i mindelighed, dog måtte han fratræde som borg-

mester. O. Nielsen, op.cit.III.198 mener, at dette kunne tyde på, at kongens sag ikke var »saa aldeles ren«.

(81) forment, hindret (Kalk. I.743b bet. 2). – (82) beskikke (for at optage beskikkelsesvidne, v: vidne, der udsendes af nogen for at afæske en andens erklæring eller svar på visse spørgsmål). Jf. Viborg landstings dom 23. september 1570 (III nr. 364) og DL 1-13-23. – (83) Kundskab, viden (Kalk. I.625b bet. 3). – (84) Rigskansler, rigsråd Eiler Grubbe (d.1585) til Lystrup. – (85) Sikkerhed (Kalk. I.747a). – (86) Peder Pedersen Kræmmer, 1574-88 borgmester i Køge. Han var en meget velstående mand, der bl.a. har givet betydelige beløb til fattige og til kirken. I betragtning af hans tro tjeneste bevilgede Frederik II 7. september 1584 (Kanc.Br.), at hans hustru Alhed Poulsdatter, der var datter af møntmester Povl Fechtel, om hun skulle blive enke, måtte være fritaget for skat, hold, vagt og al anden kongelig og borgerlig tyngte, jf. Victor Hermansen og Povl Engelstoft, *Køge Bys Historie* (1932).42,70,108f.,110f. – (87) Hans Olsen (Olufsen) (d.1578), rådmand i Kbh. 1566-69, borgmester ssts. 1569-78. Han var gift med Dorte Sandersdatter, datter af den kendte øresundstolder og borgmester i Helsingør Sander Leiel (d. 1560), og drev en betydelig handel, tildels i kompagni med nedenn. Albert Albrechtsen. Jf. O. Nielsen, op.cit.III.188f. – (88) Albert Albrechtsen (d.1594), rådmand i Kbh. 1572-89, borgmester ssts. 1589-94. Han drev en betydelig handel bl.a. på Nederlandene, Spanien, Nordlandene i Norge og Rusland. – (89) Ordet gentaget i forlægget. – (90) usømmelig (Kalk. IV.623a).

(91) skamløst (Kalk. IV.613b). – (92) påsige (Kalk. I.436b). – (93) Fornødenhed (Kalk. III.267b); *till nødtørfft*: tilstrækkeligt. – (94) Ordet gentaget i forlægget. – (95) Thott 1202,2° har *bederffuelige*. – (96) Thott 1202,2° tilføjer *benechtelse och*. – (97) Thott 1202,2° har *huerckenn*. – (98) Jf. f.eks. Viborg landstings domme 1555-56 (II nr. 216), 1. april 1559 (II nr. 281), 9. juni 1571 (GdD III.133ff.), Sjællands landstings dom 10. oktober 1576 (III nr. 443), rettertingsdom 30. maj 1578 (GdD III.307ff.) og 30. juni 1598 (ovf. nr. 775), jf. DL 1-13-21 og 22 og P. Syv, *Danske Ordsproge II(1688).332 (ingen kan vinde een sin mund fra)*. Jf. ovf. 775.13. – (99) Reces 13. december 1558 § 9. – (100) Johan Badskær (d. omkr. 1604), købmand i Kbh., 1595-96 kæmner ssts. Han drev en betydelig handel på Østersølandene og Nordlandet. Jf. O. Nielsen, op.cit. III.288,306, IV.210,216.

(101) Baltzer Gerlitz, købmand i Kbh., der især handlede på Nordlandene, jf. O. Nielsen, op.cit.IV.216. – (102) Thott 1202,2° har *beschickelse*. – (103) Ordet indføjet over linjen. – (104) Se ovf. note 78. – (105) afsat. – (106) tillægge (Kalk. II.103b bet. 3). – (107) Rettet fra *wdj*. – (108) Ordet er overstreget i forlægget, hvilket sikkert er en fejltagelse. – (109) befriet (Kalk. I.478a). – (110) 6000 mark; om skrivemåden se 765.35.

(111) fremstillet (Kalk. I.616b bet. 1). – (112) 20.000 daler; se 765.35. – (113) Jørgen Bentsen (ovf. note 13) og Erik Clemensen (ovf. note 14). – (114) for mildt, for svagt (OdS XIV.40 bet. 2.3). – (115) Thott 1292,2° har *Christoffer Walkendorp och Hendrich Løcke*. – (116) Se ovf. note 24. Henrik Lykkes svigermoder var søster til Peder Oxe. – (117) Ordene *end nu* indføjet over linjen. – (118) retfærdiggjort (Kalk. IV.674a). – (119) opdigtede, opfundne (Kalk. III.373a). – (120) Nød, vanskelighed (Kalk. IV.636a).

(121) Det følgende er i forlægget skrevet med en anden hånd. – (122) Formuleringen af domskonklusionen synes at have voldt vanskeligheder, idet der er flere udstregede udkast hertil, skrevet med samme hånd. Domsresultatet i disse udkast dog det samme som i den endelige dom.

## 793 Rettertinget 13. april 1602 (København)

*Rettertinget underkender en af Skåne landsting i 1574 afsagt dom og statuerer, at indbyggerne i Harjager og Rønneberg herreder skal vedligeholde Hellerup bro, der ligger i skellet mellem disse herreder.*

Hs.: HDDomb. nr. 16<sup>1</sup> fol. 48<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 354f.

Ingen overskrift i forlægget; Thott 1202,2° har flg. overskrift: Domb emellem welbyrdige Oluff Rosenspar till Scharollt och mennige herridtzmennd vdi Rønnebiegh och Harragger herrider, daterit Kiøbenhaffnn slott denn 13. aprilis anno 1602.

Then 13. aprilis 1602. Kongen, cantzeler,<sup>3</sup> P. Munck,<sup>4</sup> Steen Brahe,<sup>5</sup> Manderup,<sup>6</sup> Belou,<sup>7</sup> Axill Gyllenstiern,<sup>8</sup> Brede Rantzou,<sup>9</sup> Arrildt,<sup>10</sup> Ramell,<sup>11</sup> Axill Brahe,<sup>12</sup> Prebiørn G.,<sup>13</sup> Hend: Løcke,<sup>14</sup> Chrestinn Holck.<sup>15</sup>

For oþ wor skickit oþ elskelige Oluff Roßenspar<sup>16</sup> till Skarollt,<sup>17</sup> wor tro mandt, raad och embidtzmandt paa wor slott Landtzkronne,<sup>18</sup> paa then ene och haffde hiidt y rette steffnit herritzmendt och meninge almue vdi Rønnebiegh herrit och Harragger herrid<sup>19</sup> paa then anden þide och thennom till tallit for<sup>20</sup> en domb, de for nogen rumm thidt<sup>21</sup> forleden till Skonne landtzting (som affgangne Biøre Saxtrup<sup>22</sup> dømp<sup>t</sup> haffuer) skall forhuerffuet emellem dennom<sup>23</sup> paa then ene oc Simon Hannssen, ridefougit<sup>24</sup> till Landtzkronne slott, paa then anden side ahngaaendis Hellerup<sup>25</sup> brou, huilcken broe de icke skall wille effter recessen<sup>26</sup> ferdigholde,<sup>27</sup> oc formeente forbemelte Oluff Rossensparre samme domb icke att werre funderit eller grunditt paa nogen artickell enthenn vdi lougenn eller recessen, meden allenniste effter nogen windisbiurd, som wildige [vdj]<sup>28</sup> theris egen sag haffuer wunditt, formenendis denom plictig att werre sambtligen same broe ferdig<sup>29</sup> och wed magt att holde, effter dj then giører<sup>30</sup> herritz skiell, liggendis emellom bege for<sup>ne</sup> herritter.

Der<sup>31</sup> emodt att þuare wor her y rette møtt Pouell Hannþenn y Dagstrup<sup>32</sup> y Harraggers herrid<sup>t</sup> paa meenige herritzmendtz vegne i Harraggers herrit och Hanns Trudtzenn y Thulstrup<sup>33</sup> paa menige Rønnebiegheritz mendtz wegne. Och først y rette lagde samme dom aff Schoning landtzting a° 1574, then 24. aprilis wdgiffuidt, liudendis y sin<sup>34</sup> mening, Simen Hanþenn, ridefogid till Landtzkronne slott, der vdi fire ting och flere att haffue tiltalid Harraggers herritz mendt och Rønnebiegherritz mendt, for the icke will holde Hellerup bro ferdig, och Jens Olsen y Harrager tha att were y rette møtt och beret, att Haragger herritzmendt aldrig haffde hollt same bro ferdig.<sup>35</sup> Och tha fremlagde ett tings winde same aar, then 7. martij, wdgiffuitt, liudendis y þin mening nogle mendt att

haffue wondit, huer effther þin alder och aar, att Harraggers herritz mendt och Rønnebiegherritzmendt icke y theris minde haffuer byggit paa<sup>36</sup> Hellerup bro, effther huilcken winde landtzdomer medt flere gode mendt saa haffuer affsagdt for rette, att<sup>37</sup> Harraggers herrids[mendt och]<sup>38</sup> Rønneberig herridtz mendt bør for for<sup>ne</sup> Hellerup bro fri att were, emeden oc ald denn stund tingsuinde staar wid sin fulde magt, som samme dom sielff indeholder.

Der huos wdj rette lagde en skriffblig beretning, wdj huilcken de vnderdaningst gaff thill kiende, att de wdj Haraggersheridt och Rønneberg herritz menndt aldrig haffde ferdig holditt Hellerup bro j 90 aar och lenger, menn haffde ellers<sup>39</sup> broer noch att ferdig holde; begierede fordj vnderdanigste for Hellerup bro att werre for skaanedt.

Haffde der huos hidt steffnid wor wndersatte wdj wor kiøbstad Landtz krunne och formente, att effterdi samme Hellerup bro laa deris by mest till gaffn for ind førsel skyld, formente de, att worre borgere i Landtz krunne wor nermer thill att bøge samme bro end de.

Ther i mod att suare wor i rette møt oþ elskelige Jens Ennersþen,<sup>40</sup> borgemester i for neffnde wor kiøbsted, paa sin eigen och meninghedens wegne och i rette lagde en skrifftlige beretning, wdj huilcken hand gaff vnderdanigste<sup>41</sup> thill kiende, att Landz krunne borger aldrig haffde<sup>42</sup> befattid sig med samme broes bøgning. Der och vor thre bymarcke emellem deris bøg<sup>43</sup> och samme bro, de och seelff holde en lang bro for deris by, som de med stor besuerlighed schulde holde ferdig, och der for vden boede i en befested by, som de er [och]<sup>44</sup> besuerditt med att holde ferdig [med]<sup>45</sup> wolle och graffuer ferdig. Och for dj<sup>46</sup> vnderdanigste wor begierendis for for<sup>ne</sup> Hellerup broes bygning att motte<sup>47</sup> were forschonit.

Mett flere ordt thennem ther om emellom wor.

Tha effther tilltale, gienþuar och then sags leilighed sagde wi der paa saaledis aff for rette, att efftherdj Hellerup bro ligger paa en alfar wey emellom Haragger herrit och Rønnebieg herrit, och lougen<sup>48</sup> formeller, ad allt herritt skall herritz<sup>49</sup> bro bygge och siden ferdig holde, och for<sup>ne</sup> landtzstings dom icke er endelig, tha kandt then icke befri Harrager herritz och Rønnebiegherritz mendt, att the jo bør effther lougen Hellerup bro att bygge och þiden ferdig<sup>50</sup> holle.

(1) Om denne dombog se 789.2. - (2) Dette er afskrift af domskonceptet. - (3) Kongens kansler Christian Friis, se 789.4. - (4) Se 775.4. - (5) Se 789.6. - (6) Manderup Parsberg, se 765.3. - (7) Henrik Below, se 776.4. - (8) Se 775.5. - (9) Se 771.5. (10) Arild Huitfeldt, se 771.7.

(11) Henrik Ramel (d.1610) til Bækkeskov (Bäckaskog) og Vallensgård, søn af Gert Ramel (d. omkr. 1581) til Wusterwitz (i Bagpommern) og Margaretha von Marsow. Han studerede

1569 i Padua, kom 1581 i dansk tjeneste, blev 1582 hofjunker, 1593 leder af det latinske og tyske kancelli, 1583-90 hofmester for prins Christian, 1587 forlenet med provstiet i Lund, 1590 med Åhus len i Skåne, 1594 med Fovslet, blev 1596 rigsråd, 1597 forlenet med Villands härad, 1607 med Hörby (Frosta härad). Han var gift 1. gang (1589) med Abel Rantzau (d. 1596), datter af Daniel Rantzau (d. 1589) til Søgård og Dorothea Ahlefeldt (d. 1599), 2. gang (1599) med Else Brahe (d. 1619), datter af Henrik Brahe (d. 1587) til Vittskövle og Lene Thott (d. 1599). - (12) Axel Brahe (d. 1616) til Elvedgård, Orebygård, Eskebjerg (nuv. Scheelenborg), Korselitse m.m., søn af rigsråd Otte Brahe (d. 1571) til Elvedgård m.m. og Beate Bille (d. 1605) og broder til rigsråd Steen Brahe. Efter tjeneste i udlandet blev han 1584 hofsinde, var 1582-85 lensmand på Gudum kloster, 1585-95 på Odensegård, 1595-1602 på Helsingborg, blev 1596 rigsråd, 1602-16 forlenet med Dalum kloster. Han var gift 1. gang (1575) med Mette Gøye (d. 1584), datter af Falk Gøye (d. 1554) og Ida Truidsdatter Ulfstand (d. mellem 1600 og 1602), 2. gang (1589) med Kirsten Hardenberg (d. omkr. 1603), datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604 som slægtens sidste mand) til Mattrup, Vedtofte, Skovsbo, Fårevejle, Hvidkilde m.m. og Anne Rønnow (d. 1609). - (13) Preben Gyldenstjerne, se 762.7. - (14) Se 771.91. - (15) Se 759.3. - (16) Se 762.8. - (17) Se 762.15. - (18) Oluf Rosensparre var 1591-1602 lensmand på Landskrona slot. - (19) Rönneberg og Harjager herreder i Malmøhus län. - (20) Herefter er konceptet skrevet med en anden hånd.

(21) Det fremgår af det flg., at landstingets dom er afsagt i 1574. En appelfrist indførtes først ved fdg. 8. juni 1639 § 2 (CCD V.37f.), der bestemte, at appel til landsting skulle ske inden 2 år og appel til rettertinget inden 3 år efter dommens overlevering. Denne regel optoges i reces 27. februar 1643 2-6-15 (CCD V.266f.), jf. Matzen, Offentlig Ret II.123. DL 1-6-12 og 14 nedsatte appelfristen til 6 måneder ved appel til landsting og til år og dag ved appel til højesteret. Ved lov nr. 55 af 11. april 1890 § 7 fastsattes appelfrist til overret til 4 måneder og til højesteret til 6 måneder fra dommens afsigelse. - (22) Børge Saxstrup (d. 1596 som slægtens sidste mand) til Osbygård (Osbyholm), 1572 landsdommer i Skåne. - (23) Rettet fra *han*. - (24) Om ridefoged se 761.57. - (25) Häljarp, dels i Tofta s., Rönneberg härad, dels i Saxtorp s., Harjager härad. Häljarp ligger ca. 5 km fra Landskrona. - (26) Reces 13. december 1558 § 58. - (27) holde i god stand (Kalk. I.824a bet. 2). - (28) Forlægget har *de*; rettet efter Thott 1202,2°. - (29) i god stand (Kalk. I.824a bet. 2). - (30) udgør, danner.

(31) Herefter atter den første skriverhånd. - (32) Landsbyen Dagstrup (nu Dagstorp) i Dags-torp s., Harjager härad, Malmøhus län. - (33) Landsbyen Tulstrup i Örja s., Rönneberg härad, Malmøhus län. - (34) Herefter udstreget *beslutning*. - (35) Herefter udstreget *huilcket handt*. - (36) *byggit paa*: arbejdet på (Kalk. V.155b). - (37) Herefter atter skriverhånd nr. 2. - (38) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (39) også, tillige, iøvrigt (Kalk. V.213b). - (40) Jens Evertsen (d. 1625), borgmester i Landskrona. Med sin hustru Anne blev han fader til Anna Evertsen (d. 1627), der 1594 blev gift med boghandler og forlægger i Kbh., magister Hans Aalborg (d. 1619), se DbL I.29. Jens Evertsen havde også været gift med Bente Nielsdatter (d. 1598), enke efter Frans Jensen og Hans Bager (muligt identisk med borgmester i Landskrona Hans Bagger, d. 1583), jf. Hans Wählin, Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken (Malmö 1939).64; N. E. Lovén, Landskrona under svenska tiden III (Landskrona 1909).41.

(41) Ordet tilskrevet i marginen. - (42) Herefter udstreget *nogen thidt*. - (43) By. - (44) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (45) Herefter udstreget *icke vor god for att fordi att ferdig holde forneffnde bro*. Det følgende er skrevet med skriverhånd nr. 1. - (46) Ordet indføjet over linjen. - (47) SkL indeholder ikke en sådan bestemmelse. Der er formentlig tænkt på JL I.56 (*æn ær thæt all hæræthæ wægh, tha skal alt hæræth hialpæ til at gøræ bro oc haldæ sithæn*). Secher (Rettertingsdomme I.355 note 2) antager, at der snarere er tænkt på ML

landslov, bygningsbalk 27-1 (*hæræpsbro, som alt hæræpe ægher byggiæ*). - (48) Herefter udstreget *wey ferdig holde och*. - (49) Thott 1202,2° har *ved magt*.

## 794 Rettertinget 14. april 1602 (København)

*Viborg landsting havde på grundlag af en adelsmands underskrevne og beseglede jordebog, men ikke på grundlag af de gamle adkomstbreve, der ikke havde kunnet forelægges retten, truffet afgørelse om en engs tilhørsforhold. Rettertinget statuerede, at landsdommerne, der ikke ville være overdommere over denne jordebog, men havde indladt sagen for rettertinget, ikke derved havde begået nogen uret.*<sup>1</sup>

Hs.: HDDomb. nr. 16<sup>2</sup> fol. 58<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.360f.

Ingen overskrift i forlægget; Thott 1202,2° har flg. overskrift: Dom emellem Peder Munck, Danmarckis riges marsch, och Mogenss Juul, Jffuer Juul, landzsdommere i Nørre Jydlandt, och Gundj Schriffuer, landztinghører thill Wiburg landzsting, daterit Kiøpennhafnn slott denn 14. april: 1602.

Thend 14. aprilis. - Kongen, alt raadit<sup>4</sup> vden Peder Munk<sup>5</sup> oc Axell G:<sup>6</sup>

For oþ wor schicked oþ elskelige Peder Munk till Estuadgaardt,<sup>7</sup> wor mannd, raad,<sup>8</sup> marsch wdj wort rige Danmarck och embidzmand vdj Westeruig closter,<sup>9</sup> paa thend ene och haffde i rette steffnitt oþ elskelige Mogens Jull<sup>10</sup> till Pallißberg,<sup>11</sup> Jffuer Juell<sup>12</sup> till Willestrup,<sup>13</sup> wore mendt, thienere och landtzdomere i wort land Nørre Judland, och Gundj Schriffuer,<sup>14</sup> landtzting hører til Wiborg landtzting, paa thend anden siide och dennom tiltalld for en domb, de emellom hannom och os elskelige Godtzleff Bode<sup>15</sup> till Nedtzou,<sup>16</sup> wor mannd, thiener och embidtzmand paa Børglum closter,<sup>17</sup> dømpth haffuer om en eng, som for<sup>ne</sup> Godtzløff Bode sig wille tilholle jnden hans endels mark<sup>18</sup> imod gamell adkomb, som medt riddermendtzmendt er jnduonden och medt kongelige domme stadfested, inden laas och laugheffd, som haffuer fuld till Hamelmose<sup>19</sup> i rolige brug och besidelse mere end hundret aar siden i affgangne Albrett Skiels<sup>20</sup> thid och der ephther i hans thid vpaaanked och wpaaklagid i alle maade, och de dog ephther en jordbog och ike ephther hans gamble breffue och adkomb haffuer funderit deris dom, huilcken jordbog hans fougit i hans frauereelse thill herritzsting<sup>21</sup> vdj rette borit haffuer till enn beuis, att thend eng haffuer fuld Hamelmose, ephtherdj hand den tid ike kunde kome thil sinn hosbondis breffue.

Och i rette lagde same domb aff Wiiborglandtzting vdgifued thend 20. junij a° 1601,<sup>22</sup> lydendis i sin beslutning:



Ephther tiltalle, giensuar och sagsens leiglighed, saa och effterdj forbemelt Peder Munk nu her wedgaaer thend same eng at were der om trettis, som hans beseigled jordbog, hand nu her vdj rette lagd haffuer, paa liuder, och samme bog nu findis aff hannom medt hans egen hand at were vdj schreffuit, och ther vdj findis indschreffuit: Las Mørk i Saltum<sup>23</sup> aarligen at skall giffue hannom en pund biug af for<sup>ne</sup> eng, och thend haffuer werit for herritzfougeden och findis same dag, ther hand dømpit haffuer, for hannom paa tinging att were lest och paa schreffuid, och hand fordj sin domb ephther for<sup>ne</sup> Lasø Mørkis breff och for<sup>ne</sup> jordbog haffuer funderid, och same Las Mørkis breff medt jordbogen bestørckeø och bekrefftis, tha wiide wij os ike dommere offuer same bog at were, och fordj nu ike wiide os offuer for<sup>ne</sup> winder, breffue och herritztings domb, som nu hidkaldit er, att kannd dømmе.

Ther emod att suare wor i rette møtt oø elskelige Jffuer Juell och fremlagde en beretting aff Mogens Juell och Jffuer Juell medt egenn hender vnderschreffuit saaliudendis, att ephtherdj Peder Munk wdj samme hans steffning wedgaar sig same hans jordbog for os till landtzting att haffue vdj rette lagdt till en beuiø, att same eng, som omtrettis, haffuer hannom ephtherfuld och ther medt sine winder och adkoms breffue att wille bekreffte, huor emod Godsleff Budde medt en landtztingsdom, som forrige landzdomere affsagd haffuer, sine winder och breffue ochsaa befester,<sup>24</sup> ephthersom hand findis tha vdj same dom thennd same eng, der nu omtrettis, for kronens eigenndom till Børlum closter att haffue wdgongenn, och medt en vidiz, som ephther wor allernaadigste herre och konnings naadigste beffaling aff landtztings thingbog vnder woris forseigling er vdgangen, haffuer beuist, och for<sup>ne</sup> jordbog fanthis medt Peder Munkis egen haand vdj schreffuit och hans seignett ther vnderhengt, huor offuer wij ike wiste os domere at were och fordj ike wiste offuer same domb, ther ephther funderit ehr, ey heller de winder och breffue, som saaledis medt same hans bog bestyrckis, att kunde paa dømmе, formeenendis ephther saadan leiglighedt os ike anderledes burde eller kunde ther om kiende, end som wij giortt haffuer, och vdj ingen maade Peder Munk nogen wrett ther medt aff os att were sched, men for hans thiltalle och steffning bør quit at were och hannom wor thering igen giffue ephther recepen.<sup>25</sup>

Medt flere ord dennom ther om emellem wor.

Tha ephther tiltalle, giensuar och den sags leiglighedt sagde wij saa ther paa aff for rette, att<sup>26</sup> efftherdj handt haffuer fremlagt sin wnderskreffne och forseiglede<sup>27</sup> jordbog och der wdj wedgaaedt thet den samme eng att were, som Godsløff Budde paatalde, och medt same jordbog wille øin breffue bekreffte, och for<sup>ne</sup>

wore landtzdomer da icke haffuer kiendt dem for dommere offuer hans jordbog, men jndfundenn det for oß, da haffuer de<sup>28</sup> der medt jngen wret giordt for<sup>ne</sup> Peder Munck, men bør for then hans tiltale quit att were och hannum plictig att egien-giffue dem deris kost och thering effter wor recesßis liudelße.

(1) Jf. rettertingsdom 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 364ff.), hvorved den omtvistede eng tildømmes kronen og Børglum kloster. – (2) Om denne dombog se 789.2. – (3) Dette er afskrevet efter domskonceptet. – (4) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. – (5) Se 775.4. – (6) Axel Gyldenstjerne; se 775.5. – (7) Se 788.60. – (8) Herefter udstreget och. – (9) Se 785.18. – (10) Se 768.3.

(11) Se 768.4. – (12) Se 780.16. – (13) Se 782.8. – (14) Se 768.5. – (15) Godslev Budde (d. 1622) til Netzow, Rødslet og Gunderupgård, 1579–1622 forlenet med Børglum kloster. – (16) Godset Netzow i Pommern. – (17) Børglum kloster i Børglum s. og h. var opr. (i beg. af 12. årh.) en kongsgård, blev omkr. 1230 et præmonstratenserkloster, kom ved reformationen under kronen og blev et kgl. len. 30. november 1623 (Kr. Sk. I. 420) henlagdes klosteret (og Maribo kloster) til Sorø Akademi og overgik ved akademiets nedlæggelse til privateje 1669 ved et mageskifte med kronen. – (18) Mark, der er særeje (Kalk. I. 461a). Af rettertingsdom 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 364ff.) fremgår, at engen lå mellem Søndre Hestehave og Stavads eng til kronens gård i Sønder Saltum under Børglum kloster. – (19) Gården Hammelse i Tise s., Børglum h., i 1682 af 77,8 tdr. hartkorn og 103,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 319. – (20) Albret Skeel (d. 1568) til Fussingø havde 1541 erhvervet gården Hammelse, der fra 1408 og til reformationen havde tilhørt Børglum kloster.

(21) Ved dom af Jerslev herredsting var engen tildømt Peder Munk; se Secher, Rettertingsdomme I. 364. – (22) Dommen ses ikke bevaret. – (23) Landsbyen Sønder Saltum i Saltum s., Hvetbo h. – (24) bestyrker, bekræfter (Kalk. I. 127a bet. 1). – (25) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. – (26) Herefter er konceptet skrevet med en anden hånd. – (27) ∴: beseglet. Ordene och forsejlede er med samme hånd tilskrevet i marginen. – (28) Rettet fra hand.

## 795 Rettertinget 14. april 1602 (København)

*Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter borgmester Jens Pors i Horsens, der havde overtalt 2 mænd til at afgive urigtige forklaringer, ikke fandtes at burde agtes bedre end dem, der havde begået gerningen, og derfor ikke kunne være i lov eller tov med nogen ærlig mand.*

Hs.: Thott 1202,2° nr. 134.<sup>1</sup>

Litt.: Hans H. Fussing i Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Aarhus Stift XLVIII (1954). 52ff.

Overskrift: Domb emellem Jenns Pors<sup>2</sup> wdi Horsenns och Mogenns Juell<sup>3</sup> och Jiffuer Juell,<sup>4</sup> landtzsdommere vdj Nøre Judland. Daterid Kiøpennhafnns slott, denn 14. aprilis 1602.

Da<sup>5</sup> effter thiltalle, giennsuar och sagsenns leylighedt, saa och effterdj nu beuises medt endelig domb her aff landzstinged, for<sup>ne</sup> Peder Christennsenn och Søfrenn

Rasmussenn att hafue wundet wrett och bør feld ad werre och straffes paa derrick fingre effter recesbens liudelse<sup>6</sup> for samme skudzmaal, dj med helgenns æed och oprachte finngre wundit haffuer, och effterdj for<sup>ne</sup> Jenns Porsß saadanne skudzmaal er blefuenn optagenn, och for<sup>ne</sup> Jenns Porsß derforre thilforne hafuer weridit hidsteffnid, och tunnde wendelige domme<sup>7</sup> hannom ad werre offuergaaen, da wiede wj effter saadann leylighed och kongelige forordnings<sup>8</sup> lydelse, som er wdгааed, huorledes dj schulle straffes paa derrick boeßlodt och jche achtens bedre end dj, som gierningen giordt haffuer, effter thiltalle, giennsuar och sagenns leylighed, saa och epterdj for<sup>ne</sup> Jenns Porsß haffuer ladett giøre sitt skudzmaall her till landztinged, och dj thou personer, som samme schudzmaall giordt haffuer, domb ad werre offuergaaed dennom wret ad haffue wundet och dennom burde feld at were, dißligeste epterdj for<sup>ne</sup> Jenns Porsß sidenn haffuer werid hidkalditt for saadanne schudzmaall, hand haffuer ladett giøre, da ere thilfundenn at schulle straffes paa hanns boeßloedt och iche actes bedre ennd de, som gierningenn giordt haffuer, da wide wj effter saadann leylighed och dombs liudelse for<sup>ne</sup> Jenns Porsß icke at maa werre i loug<sup>9</sup> eller thoug<sup>10</sup> med nogenn erlig mannd.

Da<sup>11</sup> effter thiltall, giensuar och dennnd sags leylighed sagde wi derpaa saaledes aff for rette, at for<sup>ne</sup> wore landzsdommere ingenn wret haffuer giordt for<sup>ne</sup> Jenns Porsß vdj dj thuinnde derrick domme, menn samme derrick domme bør ved deris fulde mact ad bliffue.<sup>12</sup>

Datum vt supra.

(1) Dommen findes ikke blandt den bevarede samling koncepter til rettertingsdomme fra 1602 (se 789.2) og er derfor ikke gengivet i Sechers Rettertingsdomme. Forlægget for Thott 1202,2<sup>o</sup> synes efter formuleringen at måtte have været domskonceptet, der altså senere er bortkommet. - (2) Jens Pors nævnes 1584-1602 som borgmester i Horsens, 1584-1591 tillige som tolder ssts., 6. juni 1600 (Kanc.Br.) påny tolder og sisemester ssts. I 1600 kom Jens Pors i strid med flere af sine medborgere, der fik ham dømt ved bytinget. Jens Pors mente, at der var sket ham uret og klagede til kongen, der i missive 28. januar 1601 (Kanc.Br.) pålagde lensmanden Niels Skram at stævne byfogden og de andre, der havde erhvervet dom over Jens Pors, og hjælpe ham til at få sin ret. Imidlertid bragte kongen i erfaring, at Jens Pors havde underkøbt 2 vidner, der i strid med sandheden havde vidnet, at Jens Pors lå på sin sotteseng, da han skulle møde på Viborg landsting. I missive 16. juli 1601 (Kanc.Br.) befaledes det Knud Brahe, der var lensmand på Århusgård, at tiltale både Jens Pors og de 2 falske vidner. Se Viborg landstings dom 20. januar 1593 (V nr. 693, spec. 693.33). - (3) Se 768.3. - (4) Se 780.16. - (5) Det følgende er konklusionen af landstingets dom.

(6) Ifl. § 16, stk. 1, i reces 13. december 1558 skulle den, der vidnede løgn, straffes på sine to fingre og have sin boslod fortabt til herskabet, og han måtte aldrig få oprejsning. - (7) Om uendelige domme, se 779.9. - (8) Fdg. 14. august 1590, der optoges i DL 1-13-10, om straf for dem, der købte andre til at aflægge falsk vidnesbyrd (CCD II.566). De skulle »straffis paa deris boedslod och achtis ikke bedre end de, som gierningen giort hafve«; derimod skulle de ikke

miste deres 2 fingre, da de ikke havde aflagt ed. – (9) Edsbevis, særligt partsed med mededsmænd (Kalk. II.723a bet. 2). – (10) Vidnesbyrd (Kalk. IV.412b). Forb. *loug eller (och) thoug* i bet. vidne for retten var alm. i datidens jur. sprog, jf. Kalk. IV.413a.

(11) Det følgende er konklusionen af rettertingets dom. – (12) Jens Pors fik dog 16. juli 1603 oprejsningsbrev, efter at have tilfredsstillet sine modparters og lensmanden på kongens vegne, men han måtte herefter ikke fortsat være bosat i Horsens.

## 796 Rettertinget 15. april 1602 (København)

*En lavhævd underkendes, da ikke alle lodsejere havde fået varsel, og da den, der gjorde lavhævden, ikke havde fuldmagt dertil.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 836c, 2° nr. 35 (findes yderligere i 1 hs.).<sup>2</sup>

Overskrift: Domb ad enn laugheffd er wnderdømbt, for alle lodzeigernn icke haffde fangit warpill, dipligeste for denn, som samme laugheffd haffde giort, icke der till haffde fuldmact.

Wy, Christian denn Fierde, med Guds naade, gjøre alle witterligt, at aar 1602, denn 15. aprilis, paa wort retterting paa wort slodt Kiøbenhaffnn wdj wor egenn neruerelse, neruerenndis oþ elskelige Christian Friþ<sup>3</sup> till Borrebye,<sup>4</sup> wor canntzeler, Peder Munch<sup>5</sup> till Estuadgaard,<sup>6</sup> rigenns marsch, Steen Brahe<sup>7</sup> til Knudstrup,<sup>8</sup> Manderup Parþberg<sup>9</sup> till Hagishollum,<sup>10</sup> Henndrich Below<sup>11</sup> till Spøtterup,<sup>12</sup> Axell Gyllenstiernn<sup>13</sup> till Liungbyegaard,<sup>14</sup> Breide Rantzow<sup>15</sup> till Rantzowhollum,<sup>16</sup> stadtholder, Arrild Huitfeld<sup>17</sup> till Oddersberg,<sup>18</sup> rigens cantzeler, Henndrich Rammell<sup>19</sup> till Becheschouff,<sup>20</sup> Axell Brahe<sup>21</sup> till Elwid,<sup>22</sup> Henndrich Lyche<sup>23</sup> till Offuergaard,<sup>24</sup> Olluf Roþennsper<sup>25</sup> till Scharolt<sup>26</sup> och Christiann Holch<sup>27</sup> till Høigaard,<sup>28</sup> wore troe mennd och raad, for oþ wor schicket oþ elskelige Prebenn Gyllenstiernn<sup>29</sup> till Wøþborrig,<sup>30</sup> wor mannd, raad och embidzmannnd paa wort slott Bøuling,<sup>31</sup> paa denn ehne oc haffde med wor steffning<sup>32</sup> for oþ wdj rette steffnnit oþ elskelige Jørgenn Friþ<sup>33</sup> till Faerschow,<sup>34</sup> wor mannd och tienner, paa denn andenn þide oc hannum paa wore och chroennens wegne tiltalidt for en laghæffd,<sup>35</sup> hand denn 5. julj anno 1600 till Wiborg landsting wdj rettenn haffuer frembaarit, med huilchenn logheffd hand formener þig mere gods oc eigendomb [at]<sup>36</sup> wille tilholde end som hannum burde med rette, wore oc cronnsens eigendomb der hoes liggerndis till stoer brøst oc schade, oc formeente þamme loughheffd iche þaa loulig oc ret at werre dreffuen oc giort, ey heller loulig warþell for-giffuenn, som det þig burde.

Hagde oc hid steffnnit Christenn Schriffuer<sup>37</sup> i Vinckell,<sup>38</sup> som samme loughheffd giort oc dreffuit haffuer, sammeledis Christenn Wognnsen<sup>39</sup> till Sundgaard,<sup>40</sup> Knud Mørch<sup>41</sup> till Hammelswannng<sup>42</sup> oc Christen Munch<sup>43</sup> till Nør-

agger,<sup>44</sup> affgangne Jenns Grønns<sup>45</sup> oc Bertell Munchs<sup>46</sup> arffuinger, som samme lougheffd forseglidt haffde, om de haffde nogit der wdj at þige.

Derimoed at þuare waar her wdj rette møtt for<sup>ne</sup> Jørgenn Friþis fuldmectige Mogens Jensenn och wdj rette lagde samme logheffd, daterit Schodborgh herristing, mandagenn effter visitationis Mariæ<sup>47</sup> anno 1570, liudenndis i þinn meening Christenn Schriffuer, fogit paa Bøuling, paa worre oc croennens wegne att haffue giort lougheffd oc indwored<sup>48</sup> Thorstennsgaard<sup>49</sup> i Lemtorp<sup>50</sup> med for<sup>ne</sup> gaards rette tilligelþe, som er wdj huþ oc jord, agger oc enng, fourte<sup>51</sup> oc fellidt, waat och tiurt, øde oc byggit, hede oc moese, klippe<sup>52</sup> oc kier, fischeuannd oc fægangng, intet der aff wnnntagenn wdj nogenn maader, oc der wdj naffngiffuis wdj besynderlighed alle huis agger oc enng, som till for<sup>ne</sup> gaard laa oc brugt waar; jnnduaarde hand oc alle de huse, som bøgite waar østenn wid Linings aae<sup>53</sup> med alle dieris rettighed oc tilliggelse, som waar aabyggit<sup>54</sup> i s:<sup>55</sup> Anders Schriffuers tid, med all denn jord, som laa østenn Schalleþiø<sup>56</sup> vnnder Siøbergh<sup>57</sup> sønnder till Kieldubbe,<sup>58</sup> westenn till Møltestrømme<sup>59</sup> i Schalleþide<sup>60</sup> med mere, þamme laugheffd med þig selff wittløfftig inndholder.

Derhoes i rette lagde Jørgenn Friþis schriffilig beretning, liudenndis i þinn meening, ad for<sup>ne</sup> hanns hoþbunde haffuer giort mageschiffte<sup>61</sup> med wor s: herr fader, s: oc høiloulig ihuekommelþe, konning Frederich denn Andenn, oc da er bleffuenn hannum naadigst till wedderlaug wdlagt tho gaarde, denn ehne waar enn selffeiger bundegaard, denn andenn er denn, som for<sup>ne</sup> Christenn Schriffuer haffuer giort logheffd paa, liggendis i Bøuling lehen wdj Lemsogn<sup>62</sup> i Lemtorp, kallis Torstenggaard, huilchenn gaard findis innduaarit sted fraa sted med lagheffd haffde paa samme goeds, eigendomb oc tilliggelþe, huilche lagheffd er bleffuenn giort 15 aar oc paa det 16., førind hannd haffuer bekommit þamme gaard til mageschiffte, oc haffuer hannd haffd þamme gaard paa 17. aar oc þamme lagheffd standenn wid mact paa 32 aar, þidenn eigendommenn er giort, oc þamme eigendomb altid þamme lougheffd haffuer epterfuld wpaakiert, førindd nu Preben Gyllenstienn haffuer steffnnit denn oc intet widere tilholder þig end<sup>63</sup> der er tillagt aff førstenn. For det anndit, at Preben Gyllenstienn formener iche at werre giffuenn loulig warþell for þamme logheffd, der emoed formeente hannd iche giøris behouff att giffue croennen warþell for denn eigenndomb, som waar innduaarit till kroenenn, oc Hendrich Krag<sup>64</sup> till Trinderup,<sup>65</sup> som ickuns haffde enn tienner der till, bekiender þig inntidt aff hanns eigendomb induaarit i þamme heffd, forneffnde heffd alleniste at werre giort paa croennens vegne oc haffde hafft þinn roelig heffd epter lougenn; satte fordj vnderdannigst wdj rette, om det iche bøer wid mact at bliffue.

Derhoes wdj rette lagde wor kierre her faders, s: h iloulig ihuekommel is, denn 2. mageschiffte breff, daterit Nyekiøbing slotd denn 23. aug: anno 55,<sup>66</sup> derwdj blannt andit goeds formeldis enn cronegaard liggendis i Schodborgherrit i Lembsogn<sup>67</sup> i Lemtorp, Peder Munch wdj boer, schylder aarlig iij t nder, iij<sup>68</sup> schiper j fierdincar<sup>69</sup> och 1/3 af j fierdingcar rug, v t nder biugh, ij haarboepund<sup>70</sup> vj marck<sup>71</sup> smør, viij skilling leding,<sup>72</sup> j brennd uin,<sup>73</sup> 1/4 feed kow, 1/7 part aff en schouwognn,<sup>74</sup> for j Kolding voggn<sup>75</sup> j daler, ij t nder giesterij haffre,<sup>76</sup> vij<sup>77</sup> marck iij skilling giesterj penge,<sup>78</sup> oc er till for<sup>ne</sup> gaard fischeri wdj Schalle oe oc v gadehuse ibidem, som er bygt paa for<sup>ne</sup> gaards grund, som  amme mageschiffte breff med mere vitl fftiger indholder.

Der till  uaridt for<sup>ne</sup> Prebenn Gyllenstiernn, at for<sup>ne</sup> Christenn Schriffuer haffde giort samme lagheffd wdenn lehnsmandenns wilge oc befalling, denn stund hannd waar wdj wor herre faders errinde wdj  ster enn,<sup>79</sup> oc der wdj haffde inndwaarit wor eigendomb oc fischerj wdj Schalle i  mere, end der laa till gaardenn med rette; till med waar iche giffuen nogen varbell emoed  amme logheffd. Formeente och for<sup>ne</sup> Jørgen Fri  mere eigendomb med  amme loughheffd at schulle  ig tilholde, end  amme loughheffd schulle paaliude. Satte fordj vnnderdanigst wdj rette, om samme logheffd burde iche machtisl   at werre.

Der till  uaridt for<sup>ne</sup> Mogenns Jen enn, at huad det varbell war belangid, h rde all Lemtorp k: M: till oc laa till Bøuling vndtagenn enn gaard, som o  elskelige Hendrich Krag der wdj haffde, oc efterdj intet waar uduarit<sup>80</sup> aff hanns eigendomb, clagit hannd der intet paa, oc fordj iche waar forn denn, at Christenn Schriffuer schulle giffue lehnsmandenn warbell, epterdj det andit waar wor och croennenns eigendomb. Och wdj rette lagde it Hendrich Krag mis iue denn 27. martj  idst forledenn wdgiffuit, for<sup>ne</sup> Jørgenn Fri  tillschreffuidt, huor wdj hannd giffuer tilkiende, at hannd haffuer bekommit hanns schriffuelse, der udj begierendis hannd wille lade hannum wide, om hannd haffde faaed warbell for denn laugheffd, som Christenn Schriffuer i Winnckell paa croennenns wegne giorde paa enn gaard i Lemtorp, som s: Thomas Hiull<sup>81</sup> i boede, kallis Thorsteensgaard, saa giffuer hannd hannum wenlig at wide, at hand  amme tid waar tilfalden enn gaard i for<sup>ne</sup> Lemtorp epter hans s: foreldre med  inn eigendomb oc herlighed, saa wilde hannd den tid  aa well som nu iche spilde wor ret och sag, heldst fordj der intet waar induort aff hanns, klagitt der intet paa i nogen maade.

Med flere ord och talle dennum der om emellum waar.

Da epter tiltalle, gien uar oc denn sags leilighed, ad epterdj for<sup>ne</sup> Christenn Schriffuer,  om giorde  amme lagheffd, iche haffuer hafft nogen fuldmacht aff wor lehnsmandd at giøre  amme laugheffd, oc befindis flere lodseiger at haffue

hafft goeds i for<sup>ne</sup> Lemtorp, som der emoed billigen haffde burd at werre steffnit oc kallid, oc endog for<sup>ne</sup> Hendrich Krag nu wdj þinn schriffuelse beuilger þamme lougheffd, þidenn hannd þig goedtzit haffuer affhenndt, saa kannnd dog iche det, som for saa lang tid goeduilligen giort er, nu epter þlig hanns beuilling, som nylligenn schieed er, loulig agtis, och epter þlig leilighed bøer for<sup>ne</sup> laugheffd død oc mactisløþ at werre och iche komme for<sup>ne</sup> Prebenn Gyllenstiernn paa wore och croennenns wegne till hinder heller schade wdj nogenn maader, men huad den eigendomb belanger, som omtrettis, der om gaee till herridsting och lanndsting, huis ret er.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816; Secher, Rettertingsdomme I.562ff.). - (2) Hss. er afskrifter efter dombrevet. Dommen findes ikke blandt den samling koncepter til rettertingsdomme, der er bevaret fra 1602, se 789.2, og dommen er derfor ikke refereret i Sechers Rettertingsdomme. - (3) Se 789.4. - (4) Hovedgården Borreby i Magleby s., Vester Flakkebjerg h. - (5) Se 775.4. - (6) Se 788.60. - (7) Se 789.6. - (8) Hovedgården Knudstorp i Kågerød s., Lügude härad, Malmöhus län. - (9) Se 765.3. - (10) Se 765.4.

(11) Se 776.4. - (12) Se 776.5. - (13) 775.5. - (14) Hovedgården Ljungbygård i Ljungby s., Villands härad, Malmöhus län. - (15) Se 771.5. - (16) Se 771.6. - (17) Se 771.7. - (18) Se 771.8. - (19) Se 793.11. - (20) Hovedgården Bækkeskov (Bäckaskog) i Kiaby s., Villands härad, Malmöhus län.

(21) Se 793.12. - (22) Hovedgården Elvedgård i Veflinge s., Skovby h. - (23) Se 771.9. - (24) Se 771.10. - (25) Se 762.8. - (26) Se 762.15. - (27) Se 759.3. - (28) Se 759.4. - (29) Se 762.7. - (30) Se 762.12.

(31) Se 762.14. - (32) Se om dette udtryk 774.8. - (33) Jørgen Friis (d.1632) til Favrskov og Vadskærgård. - (34) Hovedgården Favrskov i Lyngå s., Sabro h. - (35) Dom, hvorefter den, der upåtalte i 3 år har besiddet en fast ejendom, får sin ejendomsret fastslået over for alle og enhver. - (36) Ordet mgl. i forlægget. - (37) Christen Skriver i Vinkel var (før 1604) foged og skriver på Bøvling; han nævnes 1596 i Bøvling lens jordebog, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.57. 1604 var han ikke længere skriver på Bøvling, se Secher, Rettertingsdomme I.566. - (38) Gården Nørre Vinkel el. gården Sønder Vinkel i Heldum s., Skodborg h. Jf. Henrik Pedersen. 186. - (39) Christen Vognsen findes ikke i stamtavlen over de adelige slægter Vognsen (DAA 1936 II.93ff.). (Muligt er han identisk med den kgl. sølvpopknægt Christen Vognsen, der ved kongebrev 6. juni 1600 (Kanc.Br.) fik fri bolig i et hus i Helsingør, så længe han var i kongens tjeneste.) - (40) Gården Sundsgård i Nees s., Skodborg h., i 1682 af 4,27 tdr. hartkorn og 20 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 123.

(41) *Mørch* vist fejlskrift for *Munk*. Gården Hammelsvang ejedes i 17. århundrede af major Knud Munk. - (42) Gården Hammelsvang i Ølstrup s., Bølling h., i 1682 af 12,94 tdr. hartkorn og 74,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 145. Gården blev 1585 af kronen mageskiftet til Peder Gyldenstjerne (d.1594) til Tim og tilhørte senere ovenn. major Knud Munk. 1588 tilhørte den to bønder og lå under Volbjerg. - (43) Christen Nielsen Munk (Vinranke-Munk) (d.1612) til Nørager, Hungstrup og Gjessinggård, søn af Niels Munk (d. omkr. 1545) til Gjessinggård og Kirsten Nielsdatter Juel (d. efter 1558) til Hastrup. Han var 1559-67 hofjunker, 1564-67 køgemester, blev 1577 skibshøvedsmand, 1580 underadmiral, 1586 admiral. Han var gift med Anne Skram (Fasti) (d.1612), datter af landsdommer i Nørrejylland Erik Skram

(d. 1568) til Hastrup og Maren Løvenbalk til Tjele. - (44) Gården Nørager i Nees s., Skodborg h., i 1682 af 12 tdr. hartkorn. - (45) Jens Grøn (d. omkr. 1584) til Nørager, Kokholm og Ul-sund. Han var gift 1. gang med Johanne Ovesdatter Skram, enke efter Bertel Juel til Kokholm, 2. gang med den ufri Bodil Madsdatter. - (46) Bertel Munk (d. efter 1583 som slægtens sidste mand) til Nørager, søn af ovenn. Christen Munk. Han solgte 1580 Nørager til Malte Jensen Se-hested til Holmgård. - (47) Mariæ visitationis (Marie besøgelse): 2. juli. - (48) hævdet besiddelsen af (Kalk. II.424b). - (49) Den nu forsvundne gård Torstengård i Nørlem s., Skodborg h. - (50) Landsbyen Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h.

(51) Græsgang, fællod (Kalk. I.730a bet. 1). - (52) Her vel; fast grund (i modsætning til det følgende *kier*, opregningen er hovedsagelig antiteser). - (53) Formentlig fejlskrift for Lemvig å. - (54) bygget (jf. Kalk. IV.936a). - (55) salig (c: afdøde). - (56) s. s. s. Lemvig sø, sydøst for by-en. Der kan ikke være tale om nuv. Skallesø i Sevel og Sahl sogne, Ginding h., altså langt fra Lemvig. At der er tale om Lemvig sø fremgår af rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816), hvor det hedder *Skalleβøe, Bom oc kallis Lemuig βøe*, og hvor der endvidere tales om en toft østen ved *Lemuig aae, norden Skallesioe*; endelig fremgår det af den nævnte dom, at ejeren af Torstengård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h., havde ret til at fiske i denne sø. Søen har navn efter fisken *skalle* (Kalk. III.754a; OdS XIX.197). Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas V, 2 (1769) skriver om Lemvig sø, at det er »en liden fersk og Fiskerig Sø«. - (57) Har ikke kunnet lokaliseres. - (58) *kieldubbe* kaldes i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816) *Kirke-dubbe*, jf. Danmarks Stednavne XVII.5 og 48f. Ordet *dubbe* forekommer flere steder i omegnen som betegnelse for en fordybning i terrænet. - (59) Har ikke kunnet lokaliseres. - (60) Fejlskrift for *Schalleβioe*.

(61) 3. august 1585, jf. Kr. Sk. I.293f. - (62) Nørlem s., Skodborg h. - (63) Herefter udstreget *denn*. - (64) Henrik Krag (d. omkr. 1613) til Trinderup og Gjessinggård, gift med Karen Nielsdatter Munk (d. 1620), søster til ovenn. Christen Nielsen Munk. - (65) Hovedgården Trinderup i Sønder Hornum s., Onsilh d. - (66) Mageskiftet er af 3. august 1585, jf. Kanc. Br. og Kr. Sk. I. 293f. samt ndf. 816.170 og Secher, Rettertingsdomme I.564. - (67) Nørlem s., Skodborg h. - (68) 2½; om skrivemåden se 761.23. - (69) 1 fjerdingkar er som kornmål ¼ skæppe (4,3475 liter). - (70) 1 hardbopund er 1/9 td. smør (ca. 14 kg), jf. Aakjær, Maal og Vægt. 187f., 261.

(71) 1 mark = ½ pund (OdS XIII.1001 bet. 1.2). - (72) Afgift i stedet for krigstjeneste (Kalk. II.768a bet. 2). - (73) Afgift af svin, der skal gå på olden i skoven, og som derfor fik indebrændt et ejermærke. - (74) Vogn til hjemkørsel af skoveffekter (Kalk. III.867a; OdS XIX.762 bet. 1). Jf. Arent Berntsen II.192, 252. - (75) Udtrykket *Kolding vognn*, der også forekommer i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816) betegner måske en vogn af en type, der er fremstillet eller benyttet i Kolding, muligt ved opførelsen 1602-04 af det store tårn på Koldinghus, sml. *koldingkniv* (Kalk. II.576a, V.593a) og *koldingskib* (ib. V.594a). - (76) Gæsterihavre er afgift i korn i stedet for gæsteri (Kalk. II.119a). Om gæsteri se 767.3. - (77) 6½; jf. 761.23. - (78) Pengeydelse i stedet for gæsteri. - (79) Lovhævden blev gjort 1570, altså under den nordiske syvårskrig. Lensmand på Bøvling var da (1569-86) rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet og Fussingø m.v., jf. Erslev, Lensmænd. 55. - (80) Vel fejlskrift for *indvordet* (se ovf. note 48).

(81) Thomas Hjul (d. før 1585) til Hedegård, der tilhørte en nu uddød adelslægt, jf. Nyt da. Adelslex.122, fik 17. maj 1569 (Kanc. Br.) livsbrev på Torstengård for sin og sin hustrus, Maren Jensdatter Munks livstid. Hustruen, der var datter af Jens Munk (Vinranke-Munk) (d. 1528) og Anne Kruse (d. 1524), blev 2. gang gift med Peder Munk (d. før 1616) til Staby og Kærgård, som nævnes i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816, Secher, Rettertingsdomme I.656). Han fik for sin og sin hustrus livstid brev på Torstengård mod at svare sædvanlig afgift til lensmanden på Bøvling. Da Jørgen Friis forhandlede med kongen om mageskifte, lovede han 28.



april 1585, at han ikke ville fortrænge Peder Munk eller hans hustru af Torstensgård, da Peder Munks hustru havde livsbrev på gården. Efter Peder Munks død skulle Jørgen Friis besidde gården lige så frit som sit arvegods, jf. Kanc.Br. 1584-88.301 note 2. Gården kom ved mageskifte 3. august 1585 (Kr.Sk.I.293f.) til Johan Friis til Favrskov.

## 797 Rettertinget 19. april 1602 (København)

*Et skøde dømt magtesløst som værende gjort for at skade arvingernes ret, da køberen intet havde betalt for ejendommen, men blot udstedt et gælds-brev, da gælds-brevets beløb ikke skulle betales til sælgerens arvinger, hvis han døde uden livsarvinger, og da der mellem parterne var truffet aftale om, at sælgeren skulle have godset igen, hvis han fik ægte livsarvinger.<sup>1</sup>*

*Forlæg:* NkS 833,2° nr. 284<sup>2</sup> (HDDomb.nr.16<sup>3</sup> fol.97<sup>1</sup>; findes yderligere i 2 hss.<sup>4</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme I.377ff.

*Overskrift:* En koninglige och Danmarckis rigis raadz dom, at huar gienbreff findis emod skiøde, er skiødet macteløs dømpet.

Wi, Christian den Fierde, med Guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning, hertug vdi Sleþuig, Holsteen, Stormarn och Ditmerschen, greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, gjører alle vitterlig, att aar 1602, den 19. aprilis, paa vor retterting paa vor slott Kiøbenhaffn vdi vor egen neruerilþe, neruerendis oþ elschelige Christen Friis<sup>5</sup> till Borreby,<sup>6</sup> vor cantzler, Peder Munck<sup>7</sup> thill Estuadgaardt,<sup>8</sup> marsch, Stheen Brahe<sup>9</sup> till Knudstrup,<sup>10</sup> Manderup Parþberg<sup>11</sup> thill Hagiþholm,<sup>12</sup> Henrick Below<sup>13</sup> thill Spøttrup,<sup>14</sup> Axill Gyldenstiern<sup>15</sup> thill Liungbygaardt,<sup>16</sup> Brede Rantzow<sup>17</sup> till Rantzowholm,<sup>18</sup> Arrild Huitfeld<sup>19</sup> till Odisberg,<sup>20</sup> Danmarcks riigis cantzeler, Henrick Ramill<sup>21</sup> til Beckeschouff,<sup>22</sup> Predbiørn Gyldenstiern<sup>23</sup> til Vosborig,<sup>24</sup> Axill Brahe<sup>25</sup> thill Eluidt,<sup>26</sup> Henrick Løcke<sup>27</sup> thill Ofuergaardt,<sup>28</sup> Oluff Rosenspær<sup>29</sup> till Scharolt<sup>30</sup> och Christen Holck<sup>31</sup> till Høygaardt,<sup>32</sup> voris thro mendt och raadt, for os var schickit oþ elschelige Niels Kaap<sup>33</sup> thill Dambsgaardt<sup>34</sup> [Hartuig Kaap<sup>35</sup> till Hørupgaardt,<sup>36</sup> Hermann Kaap<sup>37</sup> thill Schouffgaardt,<sup>38</sup> Jørgen Kaap<sup>39</sup> till Gielschouff,<sup>40</sup> Lauritz Friis<sup>41</sup> thill Lundergaardt,<sup>42</sup> Lauritz Ebbeþen<sup>43</sup> till Tulstrup<sup>44</sup> och Godsche Friis<sup>45</sup> till Lundergaardt,<sup>46</sup> vore mend och thienner, och oþ elschelige fru Charine Malthisdatter<sup>47</sup> thill Brunbiere,<sup>48</sup> alle] affgangne Anders Malthiþøns<sup>49</sup> arffuinger, paa thenn ene och hagde [med vor egen steffning]<sup>50</sup> for oþ vdi rette steffnitt oþ elschelige Niels Krabbe<sup>51</sup> thill [Tostelundt],<sup>52</sup> vor mand och thienner, paa den anden side och

hannom tiltalt for en schiøde, som dennom er thil videndis vorden, handt aff for<sup>ne</sup> Anders Malthiøn nogen kort thiid for hans dødelige affgang at haffue forhuerffuidt och schall formelle paa Møllerupgaard<sup>53</sup> och goeds, [och med samme schiøde vilde sig och hans arffuinger for<sup>ne</sup> gaard och goeds fra dennom och thieris arffuinger thilvinde med vrett, som de formiente],<sup>54</sup> i dett att samme gaard och gods och eyndomb icke schall findis y Anders Malthiøens lifff aff hannom att være annamid eller nogen aff thennom, [som der paa boendis er, hannom at haffue suarit med nogen rettighed thill hanum att vdrette i nogen made, och fordi eyndomb icke]<sup>55</sup> nogen thiidt [schiøden]<sup>56</sup> at haffue epherfuldt, disligeste samme kiøb och forhandling paa for<sup>ne</sup> Møllerupgaard och goeds, som samme schiøde paaliuder, schall findis at være giord med om<sup>57</sup> och vilckaard och thill it gienkiøb och i saa made selff giort dett vendeligtt, som aff hans vdgiffne breffue schulle forfaris; ey eller nogen penge for for<sup>ne</sup> gaard och godtz, enthen lidet eller møgit, thill for<sup>ne</sup> Anders Malthiøn eller nogen paa hans vegne schall vere bethalen eller vdgiffuenn y nogen made, ey heller nogen thiid for<sup>ne</sup> hans arffuinge at schulle vdredis, huor aff schulle forfaris, som de miener, samme forhandling biliger for en gaffue burde att actis och ansees end for it kiøb epher skiødens liudelse, formeendis effter for<sup>ne</sup> leiglighed dennom der med att schee forkortt<sup>58</sup> och samme schiøde, som saledis wed vendelig<sup>59</sup> middell<sup>60</sup> och forhandling schall findis drefuen att uære, och godtzit icke at haffue epherfuldt, ey eller bethaldt och forlagt<sup>61</sup> er, bør epher recessen<sup>62</sup> och kongelige domme<sup>63</sup> macteløß att være, och inthet att komme dennom paa deris retferdige arff wdj for<sup>ne</sup> Møllerupgaard och goeds thill hinder eller schade y nogen made.<sup>64</sup>

Med flere ord dennom deromb imellom var.

Da epher thiltalle, giensuar och den sags leglighedt sagde vi derpaa saaledis aff for rette, at epherdj vi befinder, at for<sup>ne</sup> Niels Krabbe jngen penge haffuer vdgiffuit thill forskreffne Anders Malthiøn for for<sup>ne</sup> Møllerup gaardt och goedtz, men giffuit hannom sin breff och forschriffning paa vj<sup>M</sup> daler,<sup>65</sup> som skulle vdgiffuis der for et aar effther frue Anne Thidemandtz<sup>66</sup> dødelig affgang, och samme giæld breff dog forbeholder for<sup>ne</sup> Niels Krabbe selff samme vj<sup>M</sup> daller, om Anders Malthiøn vden echte liifs arffuinger affdøde och icke at schulle thill hans arffuinger betallis, det och befindis for<sup>ne</sup> Niels Krabbe at hafue giffuet afgangen Anders Maldthiøn sit gienbreff, formeldendis att thersom Anders Maldthiøn sich echte liiffs arffuinger, schulle hand igien bekomme samme godtzs for vj<sup>M</sup> daler, hues icke schulle hand samme godtzs beholde, huorudaff er at fornemme samme schiøde at werre giort hans arffuinger thill schade och er meere it gauffue end it kiøb, saa wist Anders Maldthiøens arffuinger angeller, tha epher forbe-

rørde leiglihed bør for<sup>ne</sup> schiøde icke at komme for<sup>ne</sup> Anders Maldthisþønns arffuinger thill hinder eller schade, menn bør machteþlões at bliffue.

Datum ut supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af oversigten side 179.

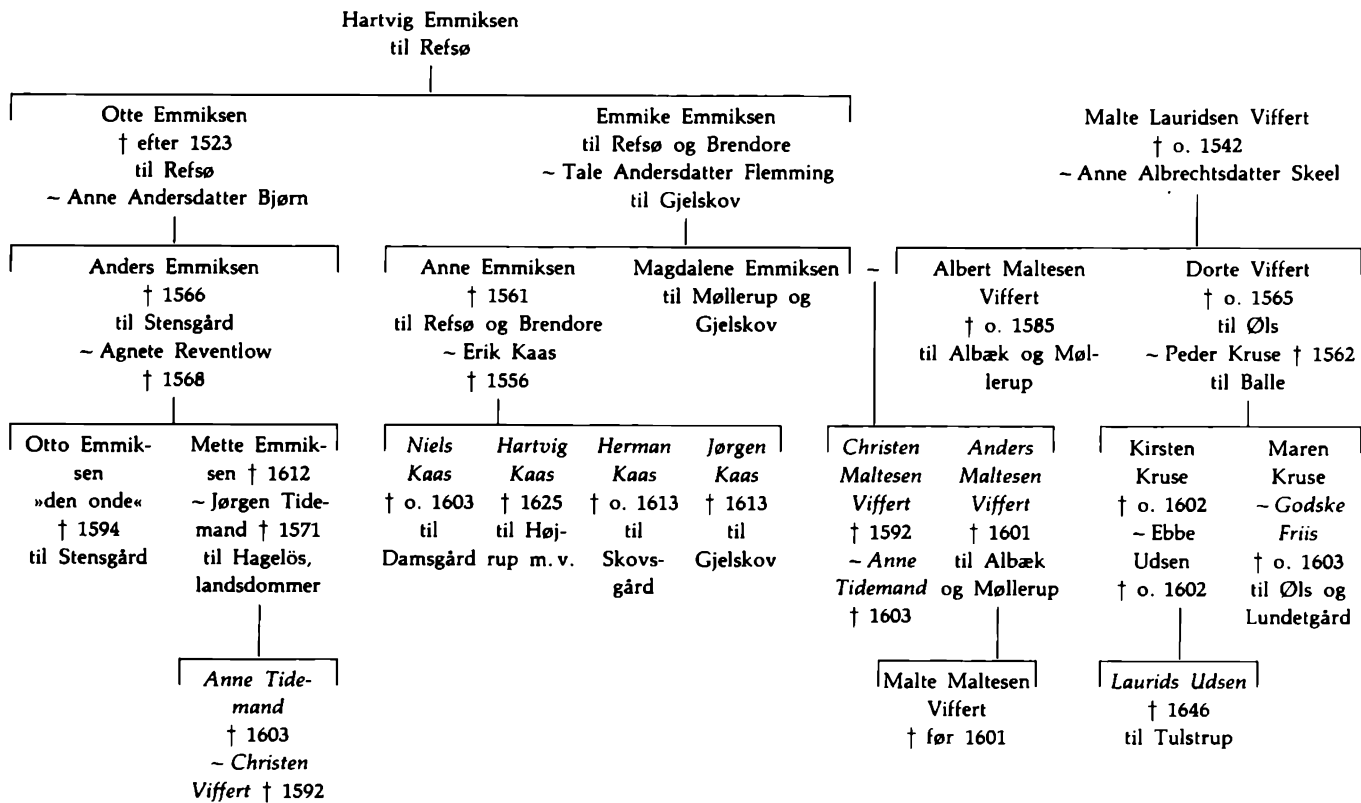
(2) Dette, der formentlig er afskrift efter HDDomb., indeholder en forkortet gengivelse af dommen. Udeladt er bl. a. navnene på Anders Maltesen Vifferts arvinger, der ndf. er anført i skarp klamme; endvidere er udeladt referat af de i rette lagte dokumenter, se ndf. note 64, samt enkelte andre ord el. sætninger, der ndf. er anført i skarp klamme. - (3) Om denne dombog se 789.2. Ud for dommen er i marginen tilskrevet: Hæc est vera copia sententiæ hujus latæ inveni-tur, tamen primus copiae hujus projectus, sed sine clausila finali, qvæ hic est ascripta (oversæt-telse: Dette er en rigtig afskrift af den afsagte dom, dog findes der et første udkast til denne af-skrift, men uden den afsluttende klausul, der er tilføjet her). Dommen er i dette koncept bortset fra et enkelt indskud skrevet med samme hånd, medens domskonklusionen i de andre koncepter er skrevet med en anden hånd (af rigens skriver), se 789.2. - (4) I disse (NkS 836c,2° og NkS 846,2°) findes dommen kun i registeret (som nr. 40). - (5) Se 789.4. - (6) Se 796.4. - (7) Se 775.4. - (8) Se 788.60. - (9) Se 789.6. - (10) Se 796.8.

(11) Se 765.3. - (12) Se 765.4. - (13) Se 776.4. - (14) Se 776.5. - (15) Se 775.5. - (16) Se 796.14. - (17) Se 771.5. - (18) Se 771.6. - (19) Se 771.7. - (20) Se 771.8.

(21) Se 793.11. - (22) Se 796.20. - (23) Se 762.7. - (24) Se 762.12. - (25) Se 793.12. - (26) Se 796.22. - (27) Se 771.9. - (28) Se 771.10. - (29) Se 762.8. - (30) Se 762.15.

(31) Se 759.3. - (32) Se 759.4. - (33) Niels Kaas (Mur-Kaas) (d. omkr. 1603) til Damsgård, søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gjelskov og Anne Emmiksdatter (Emmiksén) (d. 1561). Han var gift med Karen Nielsdatter Friis (Friis af Haraldskær), datter af provst i Han h., magister Niels Friis (d. 1557) til Kærsgård og dennes 1. hustru Anne Høeg (Banner) (d. 1545). - (34) Hovedgården Damsgård i Ovtrup s., Morsø sønder h. - (35) Hartvig Kaas (d. 1625) til Højrup, Møllerup, Agerkrog og Faddersbøl, broder til ovenn. Niels Kaas. Han var gift med Anne Axelsdatter Juul (d. 1632) til Hedegård, enke efter Laurids Navl til Hedegård. - (36) Gården Højrupgård i Hillerslev s., Sallinge h. - (37) Herman Kaas (d. omkr. 1613) til Skovsgård, broder til de ovenn. Niels og Hartvig Kaas. Han var gift med Birte Nielsdatter Kaas (Sparre-Kaas), datter af Niels Kaas (d. omkr. 1582) til Ølby og Maren Iversdatter Dyre. - (38) Gården Skovsgård i Tapdrup s., Nørlyng h. - (39) Jørgen Kaas (d. 1619) til Gjelskov, broder til de ovenn. Niels, Hartvig og Her-man Kaas. Han var 1578 skibshovedsmand, 1587-96 lensmand på Vardøhus, 1601-16 Stavan-gers len, 1608-14 på Kbh.s slot, 1614-20 på Arhusgård. Han var gift med Dorte Ovesdatter Juul (d. 1648) til Mejlgård. - (40) Hovedgården Gjelskov i Hillerslev s., Sallinge h.

(41) Laurids Friis (Friis af Vadsøkærgård) (d. før 1617) til Lundergård, søn af Palle Friis (d. omkr. 1565) til Lundergård og Agate Lauridsdatter Vestenie (d. omkr. 1567) og broder til ne-denn. Godske Friis. - (42) Den tidl. hovedgård Lundergård i Jetsmark s., Hvetbo h. - (43) Lau-rids Ebbesen Udsen (d. 1646 som slægtens sidste mand) til Tulstrup, Hvidsten og Lyngballegård m.m., søn af Ebbe Lauridsen Udsen (d. omkr. 1602) og Kirsten Kruse (d. omkr. 1602). Kirsten Kruse var datter af Peder Kruse (d. 1565) til Balle, Ryomgård og Kjellerup og Dorte Maltesdat-ter Viffert (d. omkr. 1562) til Øls; den sidstnævnte var søster til nedenn. Albert Maltesen Vif-fert. - (44) Den tidl. hovedgård Tulstrup i Sal s., Hovlbjærg h. - (45) Godske Friis (Friis af Vadsøkærgård) (d. efter 1603) til Øls og Lundergård, broder til ovenn. Laurids Friis. Han var gift 1. gang med Maren Pedersdatter Kruse, datter af den i note 43 nævnte Peder Kruse (d. omkr. 1562) og Dorte Maltesdatter Viffert, 2. gang med Johanne Eriksdatter Kaas (Sparre-Kaas), datter af Erik Kaas (d. 1578) til Støvringgård og Lindbjerggård og Kirsten Pedersdatter Galt (d. 1616). -



(46) Se ovf. note 42. - (47) Karen Maltesdatter Viffert (d. omkr. 1608) til Brondbjerg, Risager og Lindtorp, datter af Christen Maltesen Viffert (d. omkr. 1547) til Brondbjerg og Bodil Nielsdatter Friis til Vadskærgård. Hun var enke efter Timme Rosenkrantz (d. 1592) til Rydhave. - (48) Den tidl. hovedgård Brondbjerg i Staby s., Ulfborg h. - (49) Anders Maltesen Viffert (d. 1601, vist som slægtens sidste mand) til Albæk, søn af Albert Maltesen Viffert til Albæk, Møllerup og Gjelskov (d. omkr. 1586) og Magdalene Emmiksdatter (Emmiksen). Han var gift 1. gang med Anne Andersdatter Sandberg, 2. gang med Pernille Knudsdatter Sparre (d. omkr. 1609), enke efter Holger Brahe (d. 1576) til Hagelös og Hammer. Anders Maltesen Viffert havde en søn, Malte Maltesen Viffert, der døde før faderen. - (50) Om dette udtryk se 774.8.

(51) Niels Krabbe til Vesløsgård, Brunsgård og Torstedlund, søn af Kjeld Krabbe (d. 1550) til Nebel og Susanne Lykke (d. 1596). Han var gift 1. gang med Ingeborg Juul (d. 1587), datter af Palle Juul til Pallesbjerg og Anne Lykke, 2. gang (1590) med Vibeke Ulfstand (d. 1611), datter af Gregers Ulfstand (d. 1583) til Sønder Vosborg og Anna Eriksdatter Lange (d. 1559). - (52) Hovedgården Torstedlund i Årestrup s., Sønder Djurs h. NkS 833,2° har *Vesløffgaard*: den tidl. hovedgård Vesløsgård i Vesløs s., Vester Han h., der også ejedes af Niels Krabbe. - (53) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (54) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (55) Ligeledes. - (56) Ligeledes. - (57) Adv. om brugt substantivisk; jf. samme forb. *wden alt om eller wilkor* (Hans Tausens Postil 1539), jf. Kalk. III. 200a. - (58) Uret (Kalk. II. 600b bet. 4). - (59) uklar, ikke afgørende (Kalk. IV. 603a bet. 2). - (60) Underhandling (Kalk. III. 53b bet. 5).

(61) erlagt, betalt (Kalk. I. 653b bet. 4). - (62) Reces 13. december 1558 § 39. - (63) Jf. rettertingsdom 14. juni 1572 (III nr. 400), tilforordnede rådernes dom 12. juni 1571 (III nr. 382), rettertingsdomme 25. februar 1573 (GdD III. 185ff.), 12. juni 1574 (nærv. udg. III nr. 424), 9. juni 1575 (GdD III. 260ff.), 5. maj 1576 (ib. 291ff.), Skåne landstings dom 3. marts 1577 (nærv. udg. III nr. 445), rettertingsdomme 4. juni 1577 (GdD III. 300ff.), 7. juni 1586 (nærv. udg. IV nr. 553), 1. august 1590 (GdD IV. 188ff.), 29. juni 1591 (ib. 288ff.), 1. juli 1609 (Secher, Rettertingsdomme I. 484ff.). Denne retspraksis lovfæstedes ved DL 5-3-32, der formelt først blev ophævet ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning.

(64) Herefter indeholder HDDomb. referat af de i rette lagte dokumenter: 1) Niels Krabbe fremlagde skøde, dateret Brusgård (Ølst s., Galten h.) 15. november 1600, hvorved Anders Maltesen Viffert skødede sin hovedgård (Møllerup) i Feldballe s., Mols sønder h., til Niels Krabbe og hans arvinger, 2) Niels, Hartvig, Herman og Jørgen Kaas, Laurids Friis, Laurids Ebbesen Udsen og Godske Friis fremlagde deres skriftlige indlæg, indeholdende at fru Anne Tidemand (d. 1603) af sin afdøde ægtefælle, Christen Maltesen Viffert (d. 1592), for sin levetid var forlenet med Møllerup, og at Anders Maltesen Viffert var dømt (jf. rettertingsdomme 25. juli 1595 og 21. og 22. juni 1596; Secher, Rettertingsdomme I. 35f., 117, 121) til at medbesegle dette brev, men desuagtet havde solgt godset til Niels Krabbe, men godset havde dog ikke fulgt skødet, idet fru Anne Tidemand stadig besad Møllerup. 3) Niels Krabbe fremlagde et brev, hvori han erkendte at have betalt 14.000 daler af de 20.000 daler, han skulle betale Anders Maltesen Viffert for hovedgården Albæk (Suldrup s., Hornum h.) - hvis salg ikke berøres af nærv. dom - og for Møllerup; de resterende 6000 daler skulle forblive indestående hos Niels Krabbe, indtil han eller hans arvinger ved fru Anne Tidemands død kom i besiddelse af godset. Skulle Anders Maltesen Viffert afgå ved døden uden livsarvinger før fru Anne Tidemand, skulle brevet være dødt og magtesløst og Møllerup gods følge Niels Krabbe efter Anders Maltesen Vifferts skøde. 4) Videre fremlagdes Niels Krabbes brev, dateret Brusgård den 15. november 1600, hvori han forpligtede sig og sine arvinger til, såfremt Anders Maltesen Viffert skulle overleve sin hustru, fru Pernille Sparre (d. omk. 1609, se ovf. note 49) og efterlade sig ægte livsarvinger, og såfremt han da begærede Møllerup til genkøb, skulle han betale Niels Krabbe eller dennes arvinger 6000

daler; efterlod han sig ikke livsarvinger, skulle brevet være dødt og magtesløst og Møllerup tilfalde Niels Krabbe eller hans arvinger. Niels Krabbe anførte, at Anders Maltesen Viffert havde solgt sin andel i Møllerup, som han havde arvet efter sin broder, Christen Maltesen Viffert, da han på grund af gæld var nødt til at sælge. Parterne påberåbte sig rettertingsdomme 7. juni 1588 (V nr. 555) og 1. august 1590 (ib.nr. 636). – (65) 6000 daler; om skrivemåden se 765.35. – (66) Anne Tidemand (d.1603) til Hagelös (Luggude härad), datter af landsdommer i Skåne Jørgen Tidemand (d.1571 som slægtens sidste mand) og Mette Andersdatter Emmiksen (d.1612), enke efter Christen Maltesen Viffert (d.1592), broder til ovenn. Anders Maltesen Viffert.

## 798

## Malmø rådstueret 16. august 1602

*En strandfoged var for uretmæssig omgang med vraggods, der tilhørte nogle lybske købmænd, af herredstinget dømt til at stå til rette herfor efter søretten. De lybske købmænds fuldmægtig lod derefter den domfældte, der var fængslet, underkaste tortur for at få oplysning om, hvor vraggodset befandt sig, og lod ham derefter hænge. Da den domfældte ikke var dømt til døden, da han underkastedes tortur, og da den afsagte herredstingsdom ikke var en dødsdom, dømtes den lybske fuldmægtig til herfor at straffes på livet, uanset at han gjorde gældende, at han ikke kendte disse regler, og at han tidligere havde fået kongens tilgivelse.*

Hs.: Malmø rådstueprotokol 1601-08 fol. 307<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: Thend 16. augustij domb offuer Helmer Hoggreffue.

Borgemester oc raadtmandt i Malmø<sup>1</sup> gjøre alle witterligt och bekennde med dette wort obne breff, at her for oþ for rette wor skicket a<sup>o</sup> 1602, mondagen thend 2.<sup>2</sup> augustij,<sup>3</sup> Marcus Skoning,<sup>4</sup> kong: Mayz: ridefouget<sup>5</sup> her till slottedt, och paa sin høþbondis vegne, erlig och welbiurdig mand Siguor Grubbis<sup>6</sup> vegne, høfuidtzmand paa Malmø huþ, epter kong: Mayz: breff och befallning<sup>7</sup> ladit tiltale och forfølge Helmer Hoggreffue<sup>8</sup> af Lübeck vdi neste forledne fire raadhus och nu i dag tegte dag<sup>9</sup> at lide domb for Morthen Lenþmand,<sup>10</sup> hand først hafuer pinlige<sup>11</sup> ofuerhørt<sup>12</sup> och siden hafuer ladet hannom ophenne,<sup>13</sup> vannseet inngen lifsdomb er hannom ofuergangen.

Her til suarede Helmer Hogreffue, som hans jndlagde forsett lyder, som efterfølger:

Epterdj jeg af ehrlig och welbiurdig mand Sigword Grubbe, kong: Mayz: høfuidzmandt paa Malmøes huþ, for eder viþe och welforstandige herrer bliffuer tiltalit, at ieg schall hafue Morten Lenþmandt piinlige forhøre och ophenge siden, førendt hand met 8 mend vor dømt,<sup>14</sup> hafde ieg icke forhaabit, at ieg derfor wi-dere schulle bliffue beklagit, fordj ieg aar 1598 thill kong: Mayz:, min allerna-

digste herre och konning, supplicerit hans kong: Mayz: vnnderdanigst ombedet, om vj oþ i nogen maade med strandt fougeden forseet hafde, hans kong: Mayz: ville det naadigst mig effterlade, thj det icke aff moeduillighed, men megit mere af wforstandt och vanuittighed<sup>15</sup> sceed wor, paa huilchet mine ofuergifne suplicatz de erlige welbiurdige och strenge herrer Christofer Walckendorp,<sup>16</sup> s: med Gud, Christian Friiþ,<sup>17</sup> cantzeler, och, om jeg vet<sup>18</sup> hafuer beholdenn, Axell Gyl-denstjerne<sup>19</sup> gaff mig bescheedt, h: k: M: hafde naadigst epterlat mig thenne sag. Derfor motte ieg vel reigþe af rigett, nar ieg ville; thil mehrer bestyrkelse hafuer ieg sammetid bekommit it schrifuelþe<sup>20</sup> til erlig och velbiurdig mand Chresten Bernekou,<sup>21</sup> som thend thid vor slodtzherre paa Malmø huþ, med huilckit hannom bleff gifuit thilkiende, att høig<sup>16</sup> kong: Mayz: mig thenne sag naadigst epterlat hafde; med flere omstende<sup>22</sup> þom samme schrifuelþe jndeholder och endnu huoþ den guode junker<sup>23</sup> wel findis, och mig af kong: Mayz: secreterer, erlig och velbiurdig Jenns Mogenþøn,<sup>24</sup> er blefuen ofuer antuorditt. Om well þiden ieg nu paa de fattige kiøbmends wegne motte drage hid vdj rigit emodt kong: Mayz: och andre herre flere af mine wuenner er blefuen ahngifuit, at iegh saa<sup>25</sup> wchristelig och tyranisch schulle hafue ladet pine strandfougeden och met støre løjgnn mig blifuer der till dichtedt och paasagdt, at ieg hannem schulle hafue ladet skere remmer aff hans legom, ther vdj støbt suofuell och begh, for thet andet ladit tage it beken fuld med gloendis kull settendis paa hans bare krop, saa lenge at kiødet til beenet vaar henbrent, for det tredie at hannom schulle vere støbt bly vdi hans ører, for det fierde att hannom schulle vere stungenn fieder pinde<sup>26</sup> fulde med suofuel och beg<sup>27</sup> vdj hans kiødt saa lenge, de der vdj waare slet op brende med andre wchristelig gierninger flere, som ieg schulle hafue bedreffuit, huor ofuer hans kong: Mz: icke wbilligt paa mig er bleffuen fortørnedt, men ieg trøster mig deremodt at dette altsammen af had oc nidt och met vsandrughed mig<sup>28</sup> offuerdickted er, af huilchet det aller mindste met sandhed mig icke schall ofuer beuiþis. Menn der dommen till herritzting waar afsagdt, som jndeholder, epterdj strandfougeden til tinget nocksommelig er blefuen ofuerbeuist, huilcket hand selff bekiende, huor wtroligt<sup>29</sup> hand hafuer omgaaitt med voris wraggodtz och schiffs baadt, epter herritztinnings doms lydelpþe sub dato 1. augustj a<sup>o</sup> 1597<sup>30</sup> skulle hand der fore lide som for andet whiemplet guodtz epter sørettenn<sup>31</sup>; nu findis der vdj thet 49. cap:;<sup>32</sup> huemb som wragguodtz vnnderslar<sup>33</sup> schal strafis som en tiuf, der til met wor k: M: ridefougit, Jørgenn Lauriþøn, sielfuer till tinget, der dommen vaar affsagdt, thilstede hand slodtzliggerne,<sup>34</sup> at de strandfougeden førde til Ydstedt<sup>35</sup> och ofuer andtuordis min medfuldmechtig der vdj hennderne, thj ieg samme tid vaar vdj Kiøbenhafn, huilche hannom lod beuare<sup>36</sup> vdj byens fengþel, och

siden er hand blefuen pint met skruer<sup>37</sup> paa hans been, stracht paa en stie<sup>38</sup> och bespreng<sup>39</sup> met suofuel feder,<sup>40</sup> huilchet vj icke benechte kandt, thj vi [giernne]<sup>41</sup> hafde hafft sandhedt att vide, huort woris guodtz waar hennkommit, som ved en half mil wegs laa langs vd met landit, och altsammen inden tho dage blef hennstollen och borttagit, sammeledis aff huem hand bekom knifuen, huor med hand vilde myrde sig, der hand blef førd fra tingit thil Ystedt, om slodtzliggerne hannom det icke hafde forhindret, huilchet handt icke ville bekiennde, aff huilchet nochsommelig kand fornemmis, huor hart [hand]<sup>42</sup> er blefuen pinntt; hafde wj wist, at dennem hafde icke werit saa richtig epter recessen,<sup>43</sup> som den burde at vere, hand schulle icke blefuen pint, megit mindre hegnndt; haffuer wi oþ der vdi forþett, tha hafde kong: Mayz: ridefougit, som wj formener, ther vdj mere schyld end wj, thj hafde hand icke tilstedt, at slodtzliggerne hafde lefuerit strandfougeden min medfuldmechtig vdj henderne, tha hafde vj oþ slet inthet befattet med hannom; ther thill met wor wj fremmede och oþ wuitterligt, om en miþdeder schulle dømmis med 8 eller flere mendt, huilchet ridefougeden och herridtzfougeden oc bedre schulle hafue wist. Der til met haffuer høig<sup>e</sup> kong: Matz: lennþmand til Ystad vdsent nogne, huor met strandfougeden bleff vdført tiil galligen, huilchet hand icke hafde giort, om hannom dette icke hafde werit befallit af øffrighet, thj wj ingelunde hannom det burde<sup>44</sup> befale kunde; men om wj osþ wdj nogen maade haffuer forseett, huilchet ieg icke widste, saa sant Gud i himmeln schal<sup>45</sup> were mig naadig paa den sidste<sup>46</sup> domme dag, tha beder ieg vnderdanigst høig<sup>e</sup> kong: May: som en christelig och gudfrychtig potentat wille naadigst mig dette effterlade, huilchett Gud i himmelen h: k: M: igien rigelig belønne schall, och der emodt betencke, huor wchristelig och wtrolig Morten Lennþmandt met hanns sønner och theris selschab saa uel emoed hans k: Mtz: som de fattige lybsche kiøbmendt met woris paa Sandhammer<sup>47</sup> thil lands kommendis guodtz, huilchet mange tusind daler kostedt, huor af wj icke for 400 daler igien bekom, handlit haffuer, och effterdj I dannemendt jo endelig schall dømmen paa denne sagh, at tj da alle omstennde och leiglighed ville betencke, sammeledis at denne min beretningh maa leþis, paaschriffuis och vdj dommen blifue jndført. Helmer Hogreffue, de lybsche kiøbmendere, som aar 1596 hafuer mist deris schib och guodtz paa Sandhammer fuldmechtighe.

Och for<sup>ne</sup> Marcus vdj rette lagde herridtsfougden, Niels Torkelþøns, til Ingelsted herridtzting hans domb, som þaa melder vdj sin beslut:

Tha epter tiltal och giensuar och epter den sags leiglighedt, och effterdj at for<sup>ne</sup> Morten Perþønn<sup>48</sup> wor tilbetroid at were kongens strandfougit, at hand schulle were der tilsius mandt, och hand saa waar met at løffte kistenn paa wognen och



ike førde den til byenn i foruaring, tha blef her þaa i dag inden tinge for rette afsagdt, att for<sup>ne</sup> Mortenn Perþøn at staa til rette och lide der fore som for andet whiemplet guodtz epter siøretten.<sup>49</sup>

End for<sup>ne</sup> Marcus vdi rette lagde velbiurdig mandtz Laue Vrnis,<sup>50</sup> landsdommeres, dom, daterit thend 14. januarij a° 1598,<sup>51</sup> som saa formelder i sin beslut:

Tha epter for<sup>ne</sup> leiglighed, þom forberørd er, kand mand icke befinnde, at thingfougedenn hafuer dømbt vrett ofuer for<sup>ne</sup> Morten Lenþmand, men hans dom at stande ved magt. Men huis Swend Ingmarþønn þetter vdi rette, at Morten Lenþmand er blefuen hengdt, och icke dommen schal formelde, att hand wor dømbt til galie och grehn, och dog er blefuen hengdt, formeenendis at den thysche bør derfore self at thage hannom ned igien, da effterdj for<sup>ne</sup> herridtztingsdomb icke formelder, att for<sup>ne</sup> Morten Lenþmandt er dømbt til gallie oc gren, och Helmer Hogrefue hafuer lige uel ladet hannom først pinlige offuerhøre och siden ophenge och icke hafuer thingfougedes och otte mends domb for sig, at hand burde at ophengis, ther medt hafuer for<sup>ne</sup> Helmer Hogreffue forþeet sig och icke giort epter recessen. Der fore bør hand at vere i kong: Mayz: naade och vnaade.<sup>52</sup>

End vdi rette lagde for<sup>ne</sup> Marcus en schriffte met sex jndþegel, lydendis om Mortenn Lenþmands pine, diþligest it sendebref fra Hans Søffrenþøn,<sup>53</sup> borgemester i Ystedt, jndeholdendis huorledis Morten Lenþmandt er tuende gange pinlige forhørt; thend første gang vor Helmer [inted]<sup>54</sup> huosþ, anden gang, en dag før Helmer lod hannom aflifue, lod [hand]<sup>55</sup> hannom þaa ynkelig pine, at mestermanden<sup>56</sup> aldrig kunde pine hannom saa, at Helmer robte jo:<sup>57</sup> mehr; paa det sidste<sup>58</sup> ynckedis manden, þom wor der ofuer,<sup>59</sup> och bad Helmer ville lade holle op. Tha robte hand alt lige<sup>60</sup> suart.<sup>61</sup> Mestermanden þagde: Hand dør; suarede Helmer: Thet schader icke,<sup>62</sup> pine en<sup>63</sup> pine. Saa kaste mestermanden stangen,<sup>64</sup> handt rachte<sup>65</sup> hannom medt, sagde: Wille I hafue hannom mehre pint, saa pine selfuer. Tha wor der en gammel mand huosþ af Lybeck,<sup>66</sup> hand gick der fra och þagde, att Helmer hafde icke befalning paa at fare saa mett<sup>67</sup> folck, epter þom samme schriffte omb hans pine och sendebrefuit i dennom þielf widere wduiþer.

End vdi rette lagde Marcus it schriffte forþett med welbiurdig Siguor Grubbis egen haand vnnderschreffuit, lydendis þom her epterfølger:

Effter kong: Mayz:, min allernaadigste herris schriffte befalning<sup>68</sup> at thiltale Helmer Hoggrefue for Morten Lenþmand, hand hafuer ladet rette, setter ieg paa høig<sup>le</sup> kong: Maz:, min allernaadigste herris och konnings vegne vdi alle rette, att epterdj for<sup>ne</sup> Helmer Hoggrefue haffuer først ladet for<sup>ne</sup> Morten Lenþmandt pine och det well haardelig, førend nogen lifsdomb er hannom ofuergangen, och siden ladet hannom rette<sup>69</sup> och ophenge vden herritzfougdens och siuf<sup>70</sup> mends domb

och i þaa maade icke loughligen haffuer ladet hannom forfølge och vschydlig lade hannom tage af dage, i det hand icke hafuer bewiist hannom nogenn tiuf sag ofuer, om hand der fore icke bør at lide och straffis paa hans lifff och er her paa aff de dannemend borgemester och raadmend i Malmø en endelig dom begieren-  
dis vden<sup>71</sup> widere forhaling at motte affsigis och det efter høig<sup>te</sup> kong: Maytz; egen och strenge befaling. Giffuit paa Malmø huß, thend 9. julij anno 1602. Sig-  
wort Grubbe, egen haandt.

Tha epter tiltall, giensuar och for<sup>ne</sup> sags leiglihed, och for thet første att for<sup>ne</sup> Helmer haffuer emod receßen,<sup>72</sup> førendt nogen lifsdomb er Mortenn Lenßmandt ofuergangen, ladet hannom pinligen och møgit ynckeligen<sup>73</sup> forhøre emod ald rett och vdenn ald naade och dißligeste ladet hannom ophenge foruden fougdens och otte mends domb, huorfore hand er aff welbyrdig landtzdommer Lawe Vrne dømp<sup>t</sup> v<sup>d</sup>j kong: Maz: naade och vnaade, som hans domb deromb widere med-  
fører, huilchen domb kong: May: och hans elschelig Danmarckis rigis raad hafuer bekrefftedt,<sup>74</sup> och der vdofuer er nu kommen til oß kong: Mayz:, wor allernaadigste herris och konnings strenge befaling,<sup>75</sup> þom tilholder oß widere at dømm<sup>e</sup> v<sup>d</sup>j sagen, tha epterdj at hand þaadane v<sup>h</sup>ørlige<sup>76</sup> grofue stycker<sup>77</sup> haffuer bedrefuitt, som for<sup>uit</sup> ere, tha vide wj icke andet epter þaadan leiglihedt at sige, end at for<sup>ne</sup> Helmer jo derfor bør att lide paa sit lifff som andre, der kong: Mayz: och hans naadis ret forachter.<sup>78</sup>

Thil ydermere vidnißbyrdt hafuer wj her vnder ladet trække wor stads sechret och jeg, Peder Hannßen,<sup>79</sup> mit signet.

Gifuet och schrefuit i Malmø, aar och dag vt supra.

(1) Herefter har Linköping J 4 (nr. 273), der muligt er afskrift efter dombrevet, och Peder Hannßen, byfogit sammesteds. Som det fremgår af dommens slutning (se ndf. ved note 79) har byfogden medbeseglet dommen. I mange byer, særlig i det østlige Danmark, var det dengang almindeligt, at byfogden var med til at dømme også i rådstueretten, der således fik samme sammensætning som bytinget, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 510f. Dette blev forbudt ved fdg. 14. maj 1636 § 5 (CCD IV.665f.). – (2) Cf. dateringen i dommens overskrift. Linköping J 4 har datering den 16. augustj. Både den 2. og den 16. august var i 1602 en mandag. – (3) Linköping J 4 tilføjer paa vort raadhus. – (4) Marcus Skoning (Skaaning) fik ved kgl. åb. br. 30. maj 1605 (Kanc.Br.) ret til indtil videre at beholde den af ham beboede Esserupgård i Dalby klostres birk (Bara härad, Malmøhus län) fri for afgift, ægt, arbejde og anden tyng. – (5) Om ridefoged se 761.57.

(6) Sivert (Sigvard) Grubbe (d. 1636) til Hofdal (Hovdala), Torup, Høgholt og Alslev, søn af rentemester, rigskansler Eiler Grubbe (d. 1585) til Lystrup og dennes 1. hustru Else Laxmand (d. 1575). Han studerede i Danmark og 1580–86 i udlandet (Wittenberg, Heidelberg, Strasbourg, Basel, Genève og Altorf), var 1587–89 i Italien, Østrig, Ungarn og Bøhmen, blev 1589 sekretær i kancelliet, var 1595–1600 øverste sekretær, 1601–28 forlenet med Jungshoved slot, 1602–28 med Malmøhus, Lundegård og Dalby kloster, 1605–06 tillige med Helne kirkes gods. Han har

efterladt en latinsk dagbog (Uldall 449,4°; jf. Da.Mag.4.rk.II.361ff., IV.4ff.), der er et vigtigt kildebeskrift til samtidens historie. Han var gift (1602) med Hilleborg Grubbe (d. 1613), datter af Knud Grubbe (d. 1600) til Alslev og Mette Ulfstand (d. 1602) til Torup. - (7) Ved missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.) befaledes det Sivert Grubbe at tiltale nedenn. Helmer Hogrefe for borgmestre og råd i Malmø, tage dom over ham og lade den afsagte dom eksekvere. - (8) Se 787.7. - (9) ☉: den dag, på hvilken en sag skal behandles i retten (OdS XXIV.1377); herefter har Linköping J 4 *nete forleden dag*. - (10) Morten Pedersen Lensmand var, som det fremgår af det flg., strandfoged, ☉: den embedsmand, der skulle føre tilsyn med bjergning i strandingstilfælde, jf. søret 9. maj 1561 § 73 (CCD I.157) og DL 4-4-2. En *lensmand* var i norske og svenske forhold en underordnet administrativ embedsmand, hvis arbejde især var af politimæssig art (OdS XII.641 bet. 2), jf. Poul Johs. Jørgensen, Rethshistorie.363 om bønderlensmænd øst for Øresund. Han havde tidligere haft en retssag med Helmer Hogrefe. 23. juli 1597 (Kanc.Br.) meddeltes der den tidligere herredsfoged i Ingelstad h. Morten Andersen oprejsningsbevilling, efter at han for kort tid siden på Skåne landsting var dømt nederfældig for en dom, han havde afsagt mellem Helmer Hogrefe på den ene side og Morten Pedersen, lensmand i Sandby, og hans medfølgere på den anden side om noget vraggods, der var blevet frastjålet. I rettertingsdom 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.392) nævnes det, at der i Morten Lensmands hus lå 11 eller 12 tønder øl, der hidrørte fra den under nærv. sag omhandlede stranding.

(11) ☉: under tortur (Kalk. III.463b). Ældre dansk lovgivning kendte ikke tortur i retssager, men den kanoniske ret, der her byggede på romerrettens regler om majestætsforbrydelse og falsk, indførte tortur i gejstlige sager (kætteri, trolddom, mened o.l.), senere også ved borgerlige forbrydelser, jf. Ole Fenger, Romerret i Norden(1977).97. Den norske Gulatingslov 262 (NGL I.25) forbød tortur, men i ældre svensk ret findes bestemmelser, der kan tolkes som hjemlende tortur, jf. Kulturhist.Leks.XVIII.518ff. Fra det 15. århundrede og navnlig efter emanationen af Constitutio Carolina Criminalis (Kejser Carls peineliche Halsgerichtordnung) 1532 blev tortur i de fleste lande anerkendt som et lovligt tvangsmiddel i straffesager. I Danmark indførtes tortur under påvirkning af kanonisk og tysk ret og blev anvendt i retsbrugen. Christian II's landret 1521 §§ 72, 77 og 78 (SGL IV.39,41,42) og hans byret 6. januar 1522 §§ 38 og 39 (ib. 96f.) hjemlede tortur for dem, der med føje sigtedes for tyveri eller trolddom (»dogh hanss lemmer wskamfærdhet«), men efter reces 6. december 1547 § 17, jf. reces 13. december 1558 § 19, måtte ingen »pinligen forhøris, uden den er tilforne loughligen forvunden til døden for nogen ugerning«, jf. DL 1-20. Undtagelse fra denne regel blev dog undertiden gjort i praksis, dels i trolddomssager, jf. f.eks. rettertingsdom 12. april 1602 (ovf. nr. 790), dels hvor vigtigere statshensyn gjorde det nødvendigt, f.eks. ved spionage, jf. missive 15. juli 1552 (Kanc.Br.). Dog ses tortur undertiden anvendt uden for disse tilfælde, se f.eks. Da.Mag.1.rk.VI(1752).24 (falsk), 4.rk.II(1864).365 (ulovlig jagt), missive 21. marts 1563 (Kanc.Br.; ulovlig jagt), men tortur har aldrig i Danmark spillet nogen større rolle. DL 1-20 tillod tortur »in crimine Majestatis i højeste Grad [☉: de forbrydelser, der omhandles i DL 6-4-1 og 2], hvor Sagens beskaffenhed ikke lider [☉: tåler], at den almindelige danske Proces kand følges«. Da man i slutningen af det 17. århundrede mente at kunne spore en betydelig stigning i antallet af tyverier, udvidedes adgangen til tortur ved fdg. 13. april 1681, der oprettede en permanent inkvisitionskommission - Brorson, Første Bog II(1797).201 kalder den «et redselsfuldt Inquisition-Tribunal» - der fik til opgave at opklare og pådømme sager om tyveri, hæleri, løbsagtighed og trolddom og herunder kunne anvende tortur: tamp (☉: piskning) eller (efter speciel kgl. tilladelse) rosenkrans (paternosterbånd). Dette sidste torturinstrument bestod i et bånd med knuder, der anbragtes på delinkventens hoved, hvorefter båndet strammedes så meget, som var nødvendigt for at fremkalde den ønskede tilståelse, jf. Stig luul. Den gl.da.Strafferet.292. Under Struensee ophævedes tortur ved fdg. 30. december 1771, men efter Struensees fald genindførtes den ved reskript 29. oktober 1772, dog således, at

kun kat (∴ en svøbe af tovværk, hvorpå var slået knuder, evt. en læderrem med blystykker indsyet) eller tamp måtte anvendes, og der skulle tages hensyn til delinkventens helbredstilstand og førlighed. Helt afskaffet blev tortur ved kgl. resol. 6. december 1837. Inkvisitionskommissionen ophævedes først ved fdg. 5. januar 1842.

(12) forhørt (Kalk. III.414a). – (13) hænge (Kalk. III.339a). – (14) Ifl. reces 21. december 1551 § 5 og reces 13. december 1558 § 13 skulle fogden, når en tyv eller en anden ugerningsmand skulle dømmes til døden, tage til sig de bedste tingmænd og dømme sammen med dem. Noget bestemt antal var ikke foreskrevet i recesserne, men i retsbrugen havde udviklet sig den regel, at der skulle være 8 mænd, jf. f.eks. Ringsted herredstings dom 22. marts 1571 (III nr. 374): *otthe mænd effter recessen*, og dette antal lovhjemledes i DL 1-15-9, hvorefter fogden skulle »tage til sig de otte bedste Tingmænd«. At man i retsbrugen krævede 8 mænd skyldtes formentlig enten en analogi fra § 28 i reces 13. december 1558, hvorefter 8 uvildige, lovfaste mænd skulle foretage rebning, eller at man i det 16. århundrede opkrævede 8 dannemænd til et tingsvidne. Et tingsvidne bestod opr. af 7 mænd, jf. JL I.38, men i en senere tids praksis, vistnok allerede i det 14. århundrede, øgedes tallet til 8, jf. Poul Johs. Jørgensen, Vidnebeviset.354; Skautrup, Hardiske Mål II.65ff. – (15) Ukyndighed, uvidenhed (Kalk. IV.742a). – (16) Se 771.3. Christoffer Valkendorf var død 17. januar 1601. – (17) Se 789.4. – (18) Forstand (Kalk. IV.805a bet. 1), ∴ om jeg husker ret. – (19) Se 775.5. – (20) Denne skrivelse kendes ikke.

(21) Se 773.3. Han var 1597-1602 lensmand på Malmøhus. – (22) Forhold, omstændigheder (Kalk. III.316b). – (23) ∴ Christen Barnekow. – (24) Jens Mogensen Harbou (d. 1635) til Sindinggård, Ørumgård m.v., 1586-1603 sekretær i kancelliet. – (25) Ordet gentaget i forlægget (sideskifte). – (26) Fjerpose (OdS IV.1074), de rørformede, hule inderste dele af større fugleljer. – (27) Svovlet fænger, og beget vedligeholder brændingen. – (28) Ordet gentaget i forlægget (linjeskifte). – (29) troløst, uredeligt (Kalk. IV.708a). – (30) Herredstingets dom kendes ikke.

(31) Søret 9. maj 1561 bestemmer i § 73, stk. 3 i.f., at den, »som utrolig omgaar met vrag, straffis der ofver som for andet uhemlet gods«. – (32) § 49 i søret 9. maj 1561 (CCD I.145) bestemte, at »hvem som saadant vrag oc gods underslaar, hand skal straffis som en tiuf«. – (33) skjuler, dølger, begår underslæb (Kalk. IV.662; OdS XXV.1275). Jf. ovf. note 10 om de tønder øl, der lå i Morten Pedersens hus. – (34) *Liggere* var de fremmede, der havde lov til under midlertidigt ophold at drive handel; især personer, der fra en udenlandsk plads drev forretning som kommissionær for en eller flere udenlandske købmænd (Kalk. II.797b; OdS XII.892 bet. 2; SvAO XVI.681 bet. 10). At de her kaldes *slottzliggere* bet. måske, at de handlede med eller havde tilslutning af slottet (Malmøhus). – (35) Ystad. – (36) bevogte (Kalk. I.195a bet. 1). – (37) *Skrue* er et torturretskab (Kalk. V.933a), undertiden kaldt *jomfru* (Kalk. II.443b bet. 4, GdD II.124(1540) eller *malling* (GdD II.122 note 1). Her er tale om en *benskrue* (Kalk. V.80b; jf. *fodskrue*, OdS V.93), ∴ en skrue til at sætte på delinkventens fødder eller ben, jf. Hübertz, Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus II.255: *pindte en fangen quinde och det tuinde gange med thoe beenschrue* (1686) og *lod skrue iomfruerne oc klemmen hart ad benene* (A. M. Hjøring, Leyres Politie(1661).2). Skrue kunne også sættes på delinkventens fingre, især tommelfingre (*tommeskruer*), jf. Moth: sette skrue på ens finger (OdS XIX.251 bet. 1.1 in fine). Jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).232. – (38) Stige (Kalk. IV.130a). Strækning på en stige var en alm. torturmetode i datiden. Delinkventen blev anbragt på en lang og forholdvis bred stige, hans håndled blev bundet fast ved den øverste ende, mens fødderne var fri. Man bandt så kraftige reb el. kæder om anklerne, og ved hjælp af en valse og et dertil fastgjort stort hjul med radialet udstående knager i forlængelse af hjulets eger kunne kæden el. rebet strammes over stigens fodstykke, indtil i værste fald hoften gik af led og alle led og sener blev revet over, jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).230. Jf. Da.Mag.3.rk. I.56: bleff ... pinligen atspurt, som hand hengde vdstracht paa stige saa hart, att hans lem-

mer motte skilde att (1543); ib. 1.rk.VI: lode wii scharpretteren binde hanum till en stie, stödde scharpretteren hanom aff stien, saa hand hengde wedt armene, tha begiereth hand, att mand wilde lade hanom vp igien, tha wilde hand bekiende sandhed (1545). - (39) bestænket el. bestrøet (OdS II.428; SvAO III.1623), jf. mnt.: besprenket mit synen blode (MndWb I.282a). - (40) Fjerpose fyldt med svovl (jf. ovf. note 26 og 27), jf. ty. *Schwefelfeder*: ein folter-instrument (Grimm IX.2395).

(41) Ordet indføjet efter Linköping J 4. - (42) Ordet mgl. i forlægget: indføjet efter Linköping J 4. - (43) Reces 13. december 1558 § 13. - (44) Linköping J 4 har *biude*, hvilket vist er rigtigere. - (45) Linköping J 4 tilføjer *hielppe och*. - (46) Linköping J 4 har *yderste*. - (47) Sandhammaren er Skånes sydøstligste punkt, en odde med flyvesand, der var meget frygtet af de søfarende. - (48) Morten Pedersen Lensmand, se ovf. note 10. - (49) Sørent 9. maj 1561 § 49. - (50) Se 766.2.

(51) Landstingsdommen ses ikke bevaret. - (52) Den, der dømtes i kongens nåde eller unåde, kunne efter kongens befaling henrettes og alt hans gods konfiskeres, men kongen kunne også lade den dømte slippe billigere med forvisnings-, fængsels- eller formuestraf, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.312. - (53) Hans Sørensen (d. 1611) var slotsskriver på Malmøhus i Corfitz Vifferts tid (1580-91; jf. Erslev, Lensmænd.6), nævnes 1601 som rådmand i Ystad og 1602 som borgmester ssts. Han udsendtes 1608 til Kbh. til Christian IVs hyldning. Han var gift med Margrethe Tellufsdatter, datter af rådmand i Ystad Telluf Jensen. Efter mandens død drev hun sammen med sin farbroder, Hans Tellufsen, i Ystad en omfattende kornhandel. - (54) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Linköping J 4. - (55) Ligeledes. - (56) Bøddlen, skarpretteren (Kalk. III.85b bet. 5); egl. om bøddlen som (håndværks)mester i modsætning til hans hjælpere (rakkerknægtene). - (57) alligevel, hele tiden. - (58) omsider, langt om længe. - (59) overværede det (Kalk. IV.911b bet. 14), men dog måske snarere: overmanden, ♂: den tilsynsførende, kontrollerende; sml. NN »till en offuermand eller brofogit at antage oc hannum fuldmagt giffuit med wognmend, broleggere at haffue opsiuffn« (Kalk. I.276a, Kbh.Dipl.II.754). Det var almindeligt, at der ved retslig tortur var en eller to læger (badskærere) til stede for at overvåge, at pinslerne ikke strakte sig over så lang tid, at delinkventen døde eller mistede bevidstheden; desuden var til stede en skriver, der protokollerede, hvad der blev sagt under torturen. Jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).234. - (60) Jf. mnt. *allentliken, allike*: lige (MndWb I.56f.).

(61) slemt (Kalk. V.1022a). - (62) ♂: det har han kun (rigtig) godt af (jf. OdS XIX.139 bet. 1 i.f.). - (63) pine og (atter) pine; jf. mnt. *en = ende* (und) MndWb. I.658b. Jf. *durch en durch*. Linköping J 4 har i stedet for *en: mer*. - (64) Vel den (ret korte) stang, fattet med begge hænder, hvormed strækket øges ved omdrejning. Se Salmonsens Konversationsleksikon<sup>2</sup> XXI.660 (Skruestik) fig 1 & 2. - (65) strakte (Kalk. III.647b), jf. mnt. *reckebank*: pinebænk. - (66) Linköping J 4 tilføjer *och*. - (67) *fare ... met*: behandle, handle med (Kalk. III.60b). - (68) Missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.), jf. ovf. note 7. - (69) henrette (Kalk. III.587b bet. 5). - (70) Jf. ovf. note 14 i.f.

(71) Linköping J 4 tilføjer *nogen*. - (72) Reces 13. december 1558 § 19. - (73) hårdt, voldsomt (Kalk. IV.927b bet. 2). - (74) Dommen ses ikke bevaret, men for 1602 er ikke alle rettertingsdomme bevaret, se 789.2. - (75) Missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.). - (76) skammelige (Kalk. IV.628b). - (77) Forhold (Kalk. IV.185b bet. 2). - (78) Ved missive 30. juni 1603 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Malmø meddelte kongen, at Helmer Hogrefe skulle straffes på sin hals efter rådstuerettens dom. - (79) Peder Hansen (d. 1626) nævnes 1596 som borger og »klædebomand« i Malmø, 13. juli 1600 blev han byfoged og tolder ssts. (ifl. missive 8. august 1589 (CCD II.545) skulle byfogden i Malmø tillige være tolder).

## 799                    Københavns rådstueret 7. februar 1603

*En østrigsk adelsmand, Andreas Holt, der i Sverige havde udgivet sig for friherre med navnet von Bernick og dér havde ægtet en svensk adelsfrøken, var på svensk foranledning stillet for en domstol af tilforordnede råder, der dømte, at han havde gjort sig skyldig i bedrageri og burde stå til rette derfor. Da råderne ikke ville tage stilling til et fra svensk side rejst krav om livsstraf, blev sagen efter kgl. befaling indbragt for Kbh.s rådstueret, der ikke kunne idømme livsstraf, da det oplystes, at den mod Andreas Holt rejste sag kunne hæves, hvis han ville lade sin hustru rejse tilbage til Sverige med sit gods, og da hustruen og den svenske anklager havde tilladt ham inden en vis frist at bevise sit adelskab.<sup>1</sup>*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 122.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret III.44; Henrik Schück, Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. 2. serie (Stockholm 1894).133ff.; Elgenstierna III.663; Sven Ulric Palme, Sverige och Danmark 1596-1611 (Uppsala 1942).393ff.; Svenskt biografiskt Lexikon XIX (Stockholm 1971-73).319f.; Erik Reitzel-Nielsen, Den falske friherre (Hist. Medd. om Kbh. 1983).

Overskrift: En domb vdgiffuet aff borgmestere och raad vdj Kiøbenhaff offuer en hermand wed nafn Anders Holt, som sig vdj Suerige for en friherre haffde wdgiffuitt, huoroffuer hand haffde bekommit velbørdige greffuinde Ebbis datter<sup>2</sup> Brigita Gribis till sin echte hustruff.

Wii, burgemestere och raadmend vdj Kiøbenhaffn, giøre alle witterligt, at effter som wii haffue bekommit konge: Mayts:, woris aldernaadigste herris breff och befaling, daterit her paa slaattit thend 25. januarij nest forleden,<sup>3</sup> eblandt andit indholdendis, att velborne greffinde Ebbe<sup>4</sup> till Raspeburg,<sup>5</sup> fruve till Greffønes<sup>6</sup> och Kogleholmen,<sup>7</sup> vnderdanigste mett hendis schriffuelse haffuer ladit høg-bemelte kong: M: besøge<sup>8</sup> anlangendis Anders van Berinck,<sup>9</sup> som siger sig at were en østerrigis frihere,<sup>10</sup> huilcken for nogen tidt forleden haffuer sig indlatt vdj echteschab mett hendis dotters<sup>11</sup> dotter<sup>12</sup> vdj Suerige, och ther offuer hende schendtligen<sup>13</sup> bedragen, men ther for<sup>ne</sup> greffinde Ebbe slig hans bedregerij haffuer formerckett, haffuer hun flittigen wdenlands ladet forspørge om hans stamme och herkomst, huilckitt sig<sup>14</sup> da icke saa haffuer befundit, som hand ellers haffde angiffuitt, huorfore høg-bemelte k: M: effter hendis wnderdanigst anførdring<sup>15</sup> haffuer ladit hans Mayts: befaling<sup>16</sup> till nogle guode mend vdгаа, som for<sup>ne</sup> Anders von Bernick saa well som for<sup>ne</sup> greffinde<sup>17</sup> Ebbis fuldmechtige schulle for thennem jndsteffne vdj rette och siden effter tiltale och giensuar derwdinden kienne och dømme, hues christeligt och rett kunne were. Och effter at for<sup>ne</sup> greffinde Ebbes fuldmechtige for samme gode mend haffuer satt vdj rette, om hand icke for slig sin bedregerij burde at straffis paa liffuett, och theris domb<sup>18</sup> icke formelder, huad hans straff vdj saa maade schall were, men thet at indkomme for

hans tilbørlige dommere, da biuder och befaler hans Mayestæt øß, at wij schulle lade for<sup>ne</sup> Andreas von Bernick stille for retten och hannem for saadane hans forseelse lade forhøre och siden ther paa endeligen kienne och dømme, hues hand therfor paa sitt lifff bør att liide och wndgielde, effter som same kongelige breff i sig sielff widre formelder.

Da er thend 26. januarij der nest effter paa wortt raadhuß opkommen velbelte greffinde Ebbis fuldmechtige, erlig, welbørdige Jørgen van Wolstruff,<sup>19</sup> paa thend ene och for<sup>ne</sup> Andreas van Barnick (som nu lader sig kalle Anders Holdt) paa thend anden side. Och loed Jørgen [van Wolstrup]<sup>20</sup> lese sitt schrifftelige klagemaal met hans egen hand wnderschreffuitt, lydendis ord fraa ord som effter følger:

Gunstige Herren vnd gutte Freunde. Jst zum ersten meine Klage vber denselben, der sich vor einen osterreichschen Freihehren mitt Namen Andreas vonn Bernick gegen Hertzog Kaarlen<sup>21</sup> vnd der gantzen Freundtschafft<sup>22</sup> hatt außgeben, welches er zu keine Zeit nicht beweisen kan. Zum andren beclage ich ihne, das dießer der Greffinnen Tochter<sup>23</sup> mit ein anseelichen Brautschatz,<sup>24</sup> Kleider vnd Clenoden von der Greffinnen vnd der gantzen Freundtschafft mitt Bedregerij vnd List an sich gelangen vnd bedrogen. Zum dritten, nach dem maall das solcher falscher, listiger vnd betreglicher Fürsten, Graffuen, Freiheren vnd andre erliche vom Adell betrogen mitt seiner Hinderlistigkeit vnd betreglichen Stücken, setze ich ins Recht vnd begere eines rechtens Vrteill darauff, welches ich gerne mitt Diensten widderumb zuvorschulden schuldig bin. Jürgen von Wolstorff egen handt.

Emodt huilcken for<sup>ne</sup> Jørgen van Wulstorffs clagemaal bemelte Anders Holt gaff tilkienne, att endog hand er ingen friiherre, som hand sig først haffuer wdgifuet for, saa er hand aldligeuell fød aff goed gammel adelig stamme och herkomst och lod lese sin genealogiom,<sup>25</sup> eblandt [andit]<sup>26</sup> formeldendis, att hand anno 1566, thend 27. februarij, er født paa thet keißerlige slot eller borg Wels<sup>27</sup> aff ehrlich velbørdige foreldre; hans fader, salige Hans Holt,<sup>28</sup> som offuer de thiffue aar haffuer bestandig wiß hafft thet slodt Wartenborg<sup>29</sup> jnde, er siden kommen ther fraa till thet slott Vels, huor hand nogen aar haffuer weritt statholdere oc der-effter formeddelst sin alderdom begiffuett sig fraa same slott och i sitt egit huß (huor Andreaßis frun moder<sup>30</sup> endnu schall were boesiddendis), er och<sup>31</sup> ther wed døden bortkalditt och ligger begraffuen till Wels, haffuer sitt epitaphiom<sup>32</sup> im neueren Gottes Acher<sup>33</sup> (som hand thet kallede). Der samesteds findes och hans, saa och hans tuenne hustruers och børns contrafey. For<sup>ne</sup> hans fader haffuer hafft thuenne hustruver, den første en Ottenbergerin,<sup>34</sup> som tilforne haffde hafft en

adels bunde<sup>35</sup> v. Birthing.<sup>36</sup> Effter hendis affgang haffuer hand bekommit bemeldte Andreas<sup>37</sup> frue moder, Rosine, geborne Remboldin,<sup>38</sup> och mett hende aufflet tuenne sønner, Wencharten Holt<sup>39</sup> (nu boendis till Aschov,<sup>40</sup> fiire miile fraa Linds<sup>41</sup> hoes Thonair<sup>42</sup>) och bemelte Andreas, saa och thuo dottere, begge met nafne Sophia, som erre døde, effter som same hans genealogiæ om andre hans slecht, adelige herkomst och blodzforuante saa och om hans perßonn, vandel och wesen wdj sig sielff witløfftig metfører. Och sagde Anders Holt, at hand will døde paa, att dette for<sup>ne</sup> er sandt om hans adelig stamme och herkomst; och berette therhøes, at ther som hannem motte forløffues,<sup>43</sup> will hand thet inden thre maaneder nøgacteligen beuise.

Och effterdj for<sup>ne</sup> Jørgen v. Wulstorff paa thend thidt ingen breff eller beuißning i rette førde, huormet hand for<sup>ne44</sup> Anders paa sitt lifff anklage ville, begierede hand sielff, att sagen till fredagen ther nest ep<sup>ter45</sup> motte opstaa.

Da opkomme begge parter igien her for rette thend j. februarij, och haffde Jørgen v. Wulstroff met sig welbemelte greffinde Ebbens schriffuer, Johann Edlich,<sup>46</sup> huilcke lode lese ett andett schrifftelige beseglede och vnderschreffne klagemaall emot for<sup>ne</sup> Anders Holt saa formeldendis:

Erbare,<sup>47</sup> wolweise, großgunstige Herren. Noch dem ich, George Wolfframps-torp vnd Johannes Edlich vonn der edlen und wolgebornen Frauwen, Frau Ebbe, Greffinne zu Rabborg, Frau v. zu Greffnes vnd Kegelholm, zu volmechtigen gemacht vnd auß den Reiche Sueden ahn here in das Königreich Denemarck abgefertigit, denselbigen, welcher sich vor einen ostereichschen Freyheren hat außgegeben vnde sich her Anders von Bernick, Freyhere zu Millenberch<sup>48</sup> vndt Heidink<sup>49</sup> hat nennen lasßen, mitt diesen nachuolgenden Puncten, jhnen<sup>50</sup> gerichtlich anzuklagen.

Zum ersten beklagen<sup>51</sup> wihr ihme, das die Zeit er ihme das Frewlein vonn dem Freunden wart zugelaßen vnd auch zuvor, ehr die Copulation<sup>52</sup> geschaa, hatt er sinen Heyr[a]zts Contract auffgerichtet vnde durch frömsten<sup>53</sup> andre ehrliche vom Adell vnde andre guete erliche Leuthen Beisein mitt Handt vndt Mundt angelobet der gantzen zugetaner Freundtschafft nicht er aus dem Reiche Schueden zu zien odder zuweichen, besonder er habe dan den Contract gnuchsam foll gethan, welches er nicht gehalten hatt.

Zum andren so hat er sich denoch vor obligiert kegen<sup>54</sup> Hertzog KarlN vnd der gantz Freundtschafft nicht ehr aus dem Reiche weichafftig zu werden, beßonder er hatte dan zovor Stam vnd Geschlechte, dar er sich vor außgeben habe, ehrlichen bewiesett.<sup>55</sup>

Zum dritten dieweile<sup>56</sup> aaber die Greffinne vornam vnd vormerket, das er in



keine wegen gesinnet wahr dahin zuschicken, sonndren sie mitt listigen, bübischen<sup>57</sup> vnd schelmerschen<sup>58</sup> Worten auffgehalten tethe, so hatt die Greffinne auff ihre Expens vnd große Bekostunge einen ihren Dieneren dahin abgefertigt mitt den Heyradz Contract vnd Brieff mehr seines Herkommens nach zufragen, jedoch er da nichts hatt erfragen können. So haben wihr nun auff dieße vorgeschriebene Puncten auff der Greffinnen wegen vber ihn gerichtlich zuklagen vnd könnens gnuchsam schriftlich vnd mündlich mit Brieffe vnd Ziegel beweisen, das dem nicht so sey, wie er forgegeben habe. Deswegen wollen wihr es den erbaren, wolueysen Herren vnd den Gericht zuerkennen geben, ob er nicht hat Ehre vnd Glimpfe,<sup>59</sup> Leib vnd Leben hierdurch vorwircktt,<sup>60</sup> vnd begeren hier auff eine gerechtes vnd gefelles<sup>61</sup> Vrteyll. Das diesses, alß wir obengeschrieben, im Wahrheidt ist und befunden werden soll, haben wihr vnser Pitzner<sup>62</sup> hierunther gedrucktt vnd vns mitt eigener Hænden vnderschrieben. Wöllen auch dasselbige, was eß von nöttten,<sup>63</sup> ferner bey vnseren Gewissen erhalten vnd wahr machen. Actum Kopfenhagen, den 31. Januarij a<sup>o</sup> 1603. Jürgen von Wolffrompstorp egene Handt. Johannes Edlich.

Dernest bleff lest en beseglede domb, som erlige welbørdige mend Lauge Wrne<sup>64</sup> till Belteberg,<sup>65</sup> Lauritz Ebbesen<sup>66</sup> till Thulstrup,<sup>67</sup> Ennewold Kruse<sup>68</sup> till Hiermedsløffgaard,<sup>69</sup> Siffuertt Bek<sup>70</sup> till Førbløff,<sup>71</sup> Jørgen Brackenus<sup>72</sup> till Rynckeberggardt<sup>73</sup> och Hartwig Bille<sup>74</sup> till Bildeßchow<sup>75</sup> then 25. januarij nest for gangen her paa slottet dømt och affsagt haffue, lydendis vdi sin beslutning saaledis:

Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilighet, effterdj Anders van Berink her for rette bekiender, at hand icke er nogen friiherre, endog hand hertildags haffuer vdgiffuett sig for en østerrichs friiherre af Bernik och nu siger sig at were ingen friiherre, men en vdaff Bernik,<sup>76</sup> och thet at were vdi Beyren, saa er hannom och mett breff och segel offuerbeuist, att ther er nu ingen friiherrestamme till vdi Østerrige, som fører nogen friiherre stamme och naffn aff Bernick, men for mange aar siden bordtdøde,<sup>77</sup> effter þom forberørdt er; och effter slig leilighet och beuiþning och effter hans egen bekiendelse, huilcken er offentlig<sup>78</sup> emodt hans forige friiherre stamme och berømmelse och hans vdgiffuene breff och segell, ehr therfor saa affsagt for rette: Effterdj for<sup>ne</sup> Anders von Berink haffuer hidindtill tilagnitt sig thend stamme och naffn som en friiherre aff Østerrige och formeddelst slig friiherris stammis anseelighedt haffuer indladit sig vdi echteschab met forne adels slecht vdi Suerige och ther vdoffuer bekommit til echte her Mouritz Gribs<sup>79</sup> dotter, thj kunne wij icke andet ther paa erkienne och dømme, end for<sup>ne</sup> Anders v. Bernik haffuer suigachtelige och bedraglig sig forholden och foedt sa-

me friiherris stamme och naffn icke ehrligen, men bør therfor att stande till rette.<sup>80</sup> Och waar for<sup>ne</sup> greffinne Ebbis fuldmechtige widre begierendis, om for<sup>ne</sup> Anders v. Bernik effter slig leilighet jcke burde att straffis [paa]<sup>81</sup> liffuett, huilcket wii icke wiste att were wor dom<sup>82</sup> eller oþ hans Mays: befaling tilholder paa hans liff att dømme, men ther som widre ther paa talis, da thet at indkomme for sin tilbørlige dommere, effter some same<sup>83</sup> gode mends dom mett vnderschedlige<sup>84</sup> breffue och beuþning ther vdj befattet ere vdj sig sielff widre indholder.

Och effterdj for<sup>ne</sup> Jørgen Vlfstoffs klage waar Anders Holtis liff paagiendendis, bleff førdrett vdj rette huis original fuldmacht, jnstruction, breffue och beuþning hannem fra forbemelte fruve Ebbe metgiffuen waar, huilcke hand icke enda<sup>85</sup> tilstede haffde, men sagde, nogen aff thennem waar paa slottet och en part vdj hans losemente. Kort ther effter er oþ fraa slottet tilschicket hues breffue, som forbemelte gode mend haffde for thennem vdj rette haffdt, och vdj theris dom findis indført, eblandt huilcke och war ofte bemelte fruw Ebbis schriftelige beseglede fuldmacht mett hendis egen hand vnderschreffuitt, ord fraa ord liudendis:

Wier, Ewa,<sup>86</sup> Greffuinne zu Roßburg, Fraw zu Greffsnes vnd Kegleholmen, thun kund vnd bekenne für jeddermennichlich in Crafft diesþes Brieffes, das nach dem wihr vnsren Hoffmeistern,<sup>87</sup> den edlen vnd ehrenuesten<sup>88</sup> Georg Wolffstorp, vnd vnsern Schreiber, Johan Edlen,<sup>89</sup> vnsera Sachen widder den vormeinten vnd falschlich berümten Freyhern Andres v. Bernik in der gutte<sup>90</sup> odder gerichtlich zu prosequiren<sup>91</sup> vnd zuverfolgen, wor zu wihr berürten Sachen zu thun vnd zulaþen, waþ der Notorfft desselben erheischen wirt, alls wan wihr selbst in eingner Person zur Stete þolches alles hetten thun, þollen, können odder mögen, constitueret vnd beuolmechtigett. Dennoch vorpflichten wihr vns hiermitt krafft gegenwertiger Volmacht, das alles was die obbemelte thun vndt lasþen werden vnd darüber in Vordries, Vngelegenheit, Nodt, Schaden vnd Gefahr gesetz werden solte odder mitt Arrestamenten vnd andre Beschuer kommen vnd gerathen möchten, sie des wegen nun vnd in künftigen Zeiten Nodt vnd schadeloþ halten, ohngefer,<sup>92</sup> vrkuntlich vnterschriebenn<sup>93</sup> haben wihr diese Vorpflichtung mitt vnsera Handt unterschrieben vnd angeborne Secret wisþentlich vorsigelt. Actum 10. Januarij Anno 1603. Ebbe Greffinne mit eg(ner) Handt.

Effter forberørte leilighet ere begge parter i dag, den 7. februarij, her for retten igien indkommen och for<sup>ne</sup> Jørgen von Wulstrott endnu som førre war offuer Anders Holt en endelig domb begierendis.

Da bleff hannem tilspurd, om hand haffde nogen andre eller flere breffue denne sag anrørendis, huortill hand suarede ney; men tuenne breffue bekiende hand

sig at haffue bekommit fraa fru Ebbe, thet ene paa tydsch och thet andet paa suensche, dog begge vdj en mening liudendis. Thet suensche haffde hand ladit for<sup>ne</sup> Anders Holt offuerantuorde, thet thydsch beholt hand sielff, huilcket en adelßfruwe nu huos sig haffde och icke war hannem igien tilhende kommitt.<sup>94</sup> Samme breffs jndhold sagde Jørgen van Wullstorff var thenne, att frue Ebbe lader hannem wide, att ther som hand kand fange hendes dottersdotter met sig tilbage vdj Suerige, och Anders Holt will lade hende følge, hues klenodie beholden<sup>95</sup> er och drage sin vey fraa hender, daa maa hand lade han hannem patzere &c.

Effter huilcke Jørgen van Wlstorffs bekiendelse Anders Holt mente sig for streng att vere anlagitt ydermere end frue Ebbes wilge waar saa well for de gode mend, som alrede vdj sagen dømbt haffde, som nu er for retten. Och fremblagde en schriffthlige forhandling<sup>96</sup> mett hans gemaals<sup>97</sup> saa och bemelte Jørgen v. Wlstroffs egne hender vnderschreffuett, lydendis ord fra ord som effter følger:

Ich, Brigita Holdin,<sup>98</sup> geborne Freyin<sup>99</sup> zu Weiris<sup>100</sup> vnd Dorne,<sup>101</sup> bekenne hiermitt offentlich in Crafft dießes Brieffes für geistlich vnd weltliche Oberichkeit, wo der zuuornemen fürkumpt, das nach dem ich fur neun Monthen mich mitt meinen lieben Ehegenosen, dem edlen vnd gestrengen Anders Holden, zur Standt der hilgen Ehre<sup>102</sup> begeben vndt bis gegenwertige Stunde beygewonet,<sup>103</sup> auch mitt Leibs Frucht van Gott gesegnett,<sup>104</sup> er aber seinen Nahmen vnd Stammenn noch nicht werweist, jst meine liebe Großmutter vorwrsachett worden, jhn auff freyen Fuß, do er off Kopenhagen reisen wollen, zu aristieren zulasßen vnd mich solange widder zu sich in Schueden, biß er nach Haus in Osterreich zu seinen befreundeten reiße vnd alda seines ehrlichen Herkommens gnuchsam Beveis bringe. Da nun gedachter<sup>105</sup> mein hertzlibster Ehegenosß sein genuchsam Schein<sup>106</sup> vnd Beueis seines erlichen, christlichen Herkommens, Namens vnd Stammens mit sich bringe, so gelobe ich ihme nochmaals, als ich ihme vor Gottes Angesicht vnd der heiligen christlichen Kierchen versprochen, ihne hertzlich gerne mitt Leib vnd Gutt zuzolgen, Gutt vnd Blut bey ihm dar zu setzen vnd wie ein ehrlichen Frauen threuv vnd christlich beyzuwonen gebuertt, in Leib<sup>107</sup> vnd Leidt, wie bißhero threulich geschehn, nimmermer zuvorlasßen. Solches Gelobe vnd Zußage ich noch zum andren vnd dritten Maale bey dem allerhögsten vnd dem Bunde meiner Thauße<sup>108</sup> der heylgen Dreyfaltichkeit auch zu Leib mirh meine Sellichkeit ist. Habe auch solches vor meine vorsichtigen<sup>109</sup> vnd wolweisen Raht der Stadt Kopenhagen offentlich vorlesen lasßen. Zur wahrer Vrkundt vnd Zeugnus habe ich erbeten den edlen vnd erenvesten Georg Wolffstroffen, meinen geliebten Großfraumutter Hoffmeister, das er solches neben mirh vorfertigt vnd vntherschrie-

ben, doch ihme vnd seinen Erben ohne Schaden vnd Geferde, zu Zeuchnus threulich vnd vngeferlich. Datum Kopenhagen, den 28. Januarij Anno 1603. Borgita Grip. Jørgen v. Wolstropff egne henden.

Huilcken forhandling saa<sup>110</sup> well som och bemelte frue Ebbis schriffuelse Anders Holt begierede tilbørligen mott[e] tagis vdj acht, at hannem therimodt icke schulle komme forkort<sup>111</sup>; sagde och, at ther som hans frw mormoder<sup>112</sup> her sielff tilstede waar, wiste hun sig vdj thend leylighet bedre at forholde och icke saaledis frambfare, thj inthet wchristliger i denne werden er bleffen hørdt, end at en mormoder, naar hun vdj echteschab haffde vdgiffuet sin dottersdotter, och thend siden aff Gud waar welsignet mett liffsfrucht, hun da wille lade samme hendis dotterdotters mand affliffue, och icke hand motte nyde thidt och respit sin beuisning imodt sin wedderpardt at indføre. Derhoes formanede hand oþ, at wii som dommere offuer mennischens blodt wille herudinden woris embede betencke, som wii hannem for Christij ydderste dombstoell andsuare wille.

Met flere ord och tale dennom emellum forloben er.

Da effter tiltale, giensuar, breffue, som for oþ i rette haffuer werit, och denne sags leilighet, och effter som for<sup>ne</sup> Anders Holt haffuer vdj Suerige angiffuet sig at were en østerrigis friiherre och ther ladit sig kalle Anders v. Bernik, huilcket icke saa befindis, huorvdinden hand epter bemelte<sup>113</sup> goede mends domb och affsecht<sup>114</sup> haffuer suigachteligen och bedrageligen seg forholdit och førdt samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande till rette, och endog høgbeelte kong: Maytz: breff<sup>115</sup> tilholder oþ at schulle kienne och dømmе, hues hand therfor paa sit liff burde at lide och wndgielde, effter huilcken h: M: befalning oþ er forekommit først forbemelte frw Ebbis schrifftelig fuld-macht,<sup>116</sup> att for<sup>ne</sup> Jørgen van Vlffstorff hendis sag emodt samme formente friiherre til minde eller rette maa prosequere och forfølge, for thet andet haffuer Jørgen v. Wolstrop sielff bekiendt sig at haffue bekommit fru Ebbis sendinge breffue, at ther som for<sup>ne</sup> Anders Holt will sin gemaall goduilligen fraa sig lade, at hand da sin wey motte patzere, huilcket hand sig endnu tilbiuder weliilligen at will giøre och sin adelige stamme siden louffligen att beuise, for det thredie er och nu for oþ i rette lagt en schrifftelig forhandling, vdgiffuet three dage effter høgbeelte k: M: breff och befalinge till oþ wdgangen er, och for<sup>ne</sup> goede mend vdj sagen dømt haffuer, huilcken forhandling anklageren, for<sup>ne</sup> Jørgen van Volstorff, sielff met frue Børgete Griib haffuer forfærdigitt och sin egen hand hoes hendis ther wnderschreffuet, huorvdinden Anders Holt loffues och tilsigis, at ther som hand kand føre noksom beuiiß om hans erlige och christelige herkommen, stamme och naffn, will hun hannem aldrig forlade, och effterdj bemelte Børgete Grib er aff

greffue slecht och stamme, och Jørgen van Wolstorff, hendes modermoders hoffmester, en adels person och fuldmechtige i thenne sag, offuer hues breffue<sup>117</sup> wii fornemme op icke dommere at were, kunne therfor<sup>118</sup> icke heller finde Anders Holt till liffs straff, ald thend stund same breffue och schrifftelige forhandling staa wed theris fuldmacht.<sup>119</sup>

Thill widnøpbiurdt haffue wii ladet thrøcke woris stads secreter nedden for.

Giffuett vdj Kiøbenhaffn, thend 7. februarij anno 1603.<sup>120</sup>

(1) Jf. Kbh. rådstuerets dom 11. maj 1603 (ndf.nr.802). Livs- og æressager mod danske adelige skulle anlægges for konge og rigsråd, jf. fdg. 1. september 1466 §6 (GAA V(1871-75).68) og reces 13. december 1558 §27, sidste stk. in fine, og senere DL 1-2-11, hvorefter adelige i disse sager skulle søges for højesteret, jf. privilegier 24. juni 1661 §13, grevernes privilegier 25. maj 1671 §23 og friherrernes privilegier af s.d. §20. Dette rettergangsprivilegium gjaldt ikke ubetinget udenlandske adelige, jf. reces 27. februar 1643 2-2-2, hvorefter udenlandske adelige ikke skal »bevilgis eller actis at være udi danske ridderskabs adelige rettigheders oc friheders delactighed, med mindre den først af kongen oc hvilke af rigens raad, kongen der til forordner, hafver sin adelige anhær [afstamning, jf. Kalk. I.61a] og herkomst nøiactig bevist« (CCD V.219) og DL 3-2-2 og 3-2-3, hvorefter udenlandske grever og friherrer ikke må nyde danske grevelige eller friherrelige privilegier, medmindre de er naturaliserede af kongen. Den sagsøgte Andreas Holt var adelig, men havde endnu ikke ført noget bevis for sit adelskab. Da han ikke var svensk statsborger, kunne han ikke påberåbe sig den ved §§2 og 8 i Stettinfreden 13. december 1570 (efter den nordiske syvårskrig) hjemlede asylret, jf. Sven Ulric Palme, *anf.v.393*. - (2) Fejl for: datterdatter. - (3) Missive 25. januar 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh.Dipl.IV.762f.). - (4) Grevinde Ebba Månsdotter Lilliehöök (d.1609) til Raseborg m.v., datter af sv. rigsråd, ridder Måns Bryntesson Lilliehöök (henrettet 1529 for deltagelse i en opstand mod Gustav I Vasa) og Brita Jönsdotter Roos. Hun, der da var 74 år gammel, var enke efter Steen Eriksson, friherre og greve af Lewenhaupt (Leijonhufvud) (d.1568) til Grävsnäs (Gräfsnäs), Käggleholm m.m., der var broder til Gustav I Vasas 2den hustru, Margareta Leijonhufvud (d.1547), og som under Erik XIVs sindssygdøm sammen med rigsdrost Per Brahe (d.1590) havde varetaget rigets styrelse. Hun stod hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland (senere kong Carl IX) nær, jf. Svenska Män och Kvinnor IV (Stockholm 1948).514. Efter mandens død blev hun 1568 optaget i grevestanden. Hun tilhørte en af Sveriges mest indflydelsesrige slægter - blandt hendes svigersønner var rigsdrosten, ridder grev Magnus Brahe (d.1633), rigskansler, præsident i Svea Hovrätt grev Svante Bielke (d.1609) og nedenn. rigsråd, generalkrigsøverste, friherre Moritz Grip (d.1581) - og var en yderst handlekraftig kvinde. Hun kaldtes (undertiden også af sig selv) »grev Ebba«. Hun havde taget aktivt del i begivenhederne ved Erik XIVs afsættelse (1568), men lå senere i strid såvel med kongerne Johan III (d.1592) og Carl IX (d.1611) - den sidstnævnte befalede hende til sidst (1607) at forblive på sit gods Törnö i Södermanland - som med andre, jf. Elgenstierna IV.599f., 707f.; Svenska Män och Kvinnor IV (1958).590. - (5) Raseborg slot i Nyland i Finland ved kysten øst for Ekenäs. Slottet er nu kun ruin. - (6) Den tidl. hovedgård Grävsnäs (Gräfsnäs) i Erska s., Älfsborg län, Västergötland, der fra omkr. 1550 og til 1724 var i slægten Leijonhufvuds besiddelse. Af gården er nu kun ruiner tilbage. - (7) Hovedgården Käggleholm (Käggleholm) i Ödeby s., Närke härad, ca. 19 km nordøst for Örebro. - (8) ansøge (Kalk. 1.187b bet. 2).

(9) Andreas (Anders) Holt (Hold, Holte, Holten), født 1566 på slottet Wels i byen Wels i

Øvre Østrig, død før 1611, søn af kejserlig forvalter Hans Holt (d. 1582) og dennes 2. hustru Rosine Reinwald (Rembold?) (d. efter 1603). Han havde som ung sig »till studiis oc siden mange aar sig til krigsbrug begiffuet« (dom nr. 802 ndf.) og henvendte sig til hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland, der 1600-09 var regent i Sverige, og tilbød at træde i svensk tjeneste. Hertugens svar må have været imødekommende, for i vinteren 1601-02 kom Andreas Holt til Stockholm, medbringende en introduktionsskrivelse fra ærkehertug (1612-19 tysk-romersk kejser) Matthias (d. 1619) og kaldte sig Anders von Berneck, friherre til Miltenburg og Heiderick. Mens han i Stockholm afventede hertug Carls komme - han var da på rejse i Lifland - trolovede han sig med nedenn. friherreinde Brigitta Grip, der dengang var 19 år gammel, og som, da hendes forældre var døde, sammen med sine søskende blev opdraget hos mormoderen, ovenn. grevinde Ebba Lilliehöök. Han stiftede i Stockholm en ret betydelig gæld hos købmænd, der vidste at han skulle ægte en rig adelsfrøken. Da der var tale om bryllup, advarede hertug Carl her imod. Efter hans ønske opsøgte rigs- og kancelliråd Abraham Brahe (d. 1630), broder til grevinde Ebbas svigersøn, grev Magnus Brahe, den 11. juni 1602 grevinde Ebba og meddelte, at efter hertug Carls mening burde brylluppet ikke finde sted, »för än hun visst finga veta, om han [Andreas Holt, alias friherre von Berneck] var den, han gifvit sig ut före, därtill grefvinnan svarade, at hun hade visst [sikker] besked, att han var en friherre af Berneck, som han gaf sig ut före« (Abraham Brahes tidebok s. 52). Ifl. grevinde Ebbas brev 21. december 1602 til Christian IV (original i RA: TKUA Sverige A III 79) fik hun, da hun ville udsætte brylluppet, Andreas Holt til at forpligte sig til ikke at rejse ud af landet, før han fra sin slægt havde fået bevis for, at han var den, han udgav sig for, og at han ville holde, hvad han havde lovet. Brylluppet fandt derefter sted 13. juni 1602 i grevinde Ebbas hus ved Stortorget i Stockholm. Efter brylluppet stiftede Andreas Holt yderligere gæld, og da han solgte af hustruens smykker, guld og sølv, som hun havde medbragt i ægteskabet, og da han stadig ikke erlagde den morgengave, han i ægteskabskontrakten havde forpligtet sig til, fik grevinde Ebba mistanke om, at han ikke var den, han udgav sig for, og hun fik ham derfor til at underskrive en erklæring om ikke at ville føre sin hustru ud af landet, før han havde bevist sin byrd og opfyldt ægteskabskontrakten. Imidlertid havde guldsmed Claus Boye (Klas Boje) i Stockholm, der stadig ikke havde kunnet få sin betaling (630 daler) for det halsbånd og det »clenodie«, Andreas Holt havde givet sin hustru ved brylluppet, klaget til hertug Carl herover, og dette, i forbindelse med at nogle af hertug Carls rådgivere sigtede »friherren« for at omgås de oppositionelle kredse i Stockholm, medførte, at Andreas Holt i september 1602 blev fængslet. Da hertug Carl kort efter forlod Stockholm, tilskrev Andreas Holt hertugens hofmarskal Otte Helmert von Mörner (d. 1612), at han med 800 daler »schweffell« havde betalt guldsmeden, hvilket senere erklæredes for urigtigt. Han blev derefter løsladt, efter at han 9. september 1602 (RA: TKUA Sverige A III 79) påny havde forpligtet sig til ikke at forlade Stockholm, før han havde bevist sin byrd. I efteråret 1602 skal han have solgt flere af hustruens smykker og søgt at optage lån med sikkerhed i hustruens fædrene arv. Da det blev opdaget, blev han påny fængslet, men det lykkedes ham at flygte, og sammen med hustruen, der var gravid, kom han i november 1602 til Danmark. Imidlertid havde grevinde Ebba i Østrig ladet undersøge, om der fandtes nogen friherre von Berneck og havde af den kejserlige overhofmarskal, grev Wolff (Wolffgang) Sigismund von Losenstein (d. 1626) fået oplyst, at der havde eksisteret en sådan slægt, men den var for længst uddød. Hertug Carl tilskrev da 29. november 1602 Christian IV og anmodede om, at Andreas Holt måtte blive fængslet, indtil grevinde Ebba kunne anlægge sag imod ham i Kbh. Grevinde Ebba tilskrev selv Christian IV 6. december 1602 (RA: TKUA Sverige A III 79) og 21. s. m. dronning Anna Cathrine (ib.). Christian IV svarede 27. december 1602, at det forekom ham betænkeligt at arrestere en østrigsk friherre, men for godt naboskabs skyld ville han holde ham fængslet indtil 12. februar 1603. Hvis grevinde Ebba inden denne dag sendte sine rettergangsfuldmægtige til Danmark, ville kongen

lade en kommission påkende sagen. Andreas Holt, der også i Danmark kaldte sig friherre von Berneck, blev da i december 1602 fængslet, og i breve af 24. og 30. december 1602 til Christian IV (RA: TKUA Sverige A III 79) meddelte han, at han var genstand for politisk forfølgelse fra hertug Carls side, og at han intet havde gjort, der kunne berettigg hertugen til at begære ham fængslet. Det var vel rigtigt, at han ved den hastige flugt havde glemt at betale nogle svenske kreditorer, men dette var ikke tilstrækkeligt grundlag for en fængsling. Iøvrigt skyldte hertug Carl hans afdøde svigerfader (rigsråd, friherre Moritz Grip) en større sum penge, der kunne anvendes til dækning af gælden. Om grevinde Ebbas brev til kongen udtalte han, at det var blevet hende aftvunget (skrevet »formidinæ penæ«) af hertug Carl og ikke var udtryk for hendes virkelige mening. Han erkendte, at det var rigtigt, at han ikke havde ydet den stipulerede morgengave, men til gengæld havde han ikke modtaget den aftalte medgift. Endelig anførte han, at han ikke var svensk statsborger og ikke havde været i hertug Carls tjeneste, hvorfor denne intet havde at sige over ham. Hans hustru, Brigitta Grip, skrev 31. december 1602 til dronning Anna Cathrine (RA: TKUA Sverige A III 79) og bad hende udvirke mandens løsladelse, da grunden til hans flugt alene var hertug Carls forfølgelse. Hun underskrev sig »Brigitta, freyherinn von Berneck, geborne freyhin zu Wines«. Grevinde Ebba skrev også til kong Sigismund III Vasa i Polen, hertug Carls brodersøn, om sagen, men da hans svar af 28. februar 1603 (RA: TKUA Polen A 1 2) nåede frem, var sagen sluttet, jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 394. Ved missive 23. februar 1603 (Kanc. Br.) pålagde Christian IV 6 adelsmænd den følgende dag at kalde grevinde Ebbas rettergangsfuldmægtige (de nedenn. Jürgen von Wolfframsdorf og Johannes Edlich) samt Andreas Holt (friherre von Berneck) for sig og påkende sagen. Dommen af 25. februar 1603 er refereret ndf. i dommen (orig. i RA: TKUA Sverige A III 79; trykt i Hist. Medd. om Kbh. 1983). Flere svenske kilder, bl.a. Henrik Schück, anf. v. 142, Elgenstierna III. 662, Sven Ulric Palme, anf. v. 393 og Svenskt biografiskt Lexikon XIX (1971-73). 319, anfører urigtigt, at Andreas Holt blev dømt til døden og henrettet. Gabriel Anrep, Svenska Adels Ättar-Tafler II (Stockholm 1860). 288, der ikke nævner dommene over Andreas Holt, anfører derimod, at han senere blev oberst for et svensk kyrassérregiment, hvilket ikke er sandsynligt i betragtning af hertug, senere kong Carls uvilje mod ham, og Anreps oplysninger ses heller ikke styrket af andre kilder. Slægtsnavnet angives i varierende former (Holt, Holdt, Holtte, Holter, Hold); Andreas Holt skrev sig Hold, en sønnesøn Hold och Hältz, en anden sønnesøn Hold och Hältzen, og først den næste generation kaldte sig Holst, jf. Elgenstierna III. 662, Svenskt biografiskt Lexikon XIX. 319.

(10) Friherre (af ty. Freiherr) bet. opr. en godsbesidder, der ikke har tjenestepligt over for nogen. Adelstitlen stammer fra den kontinentale, særligt den tyske feudalret og gav opr. indehaveren en status, der næsten var en ligestilling med fyrster; de i middelalderen forekommende rigs-umiddelbare »Freie Herren« udgjorde første stand næst efter fyrsten. Senere kunne andre – også borgerlige – ved diplom optages i friherrestanden, der derefter blot blev en adelstitel. I Sverige indførtes friherrer ved Erik XIVs kroning 1561, da nogle af rigets fornemste mænd (bl.a. medlemmer af slægterne Leijonhufvud og Grip) kronedes til friherrer. Under kong Johan III (1569-92) udlagdes krongods til friherrerne, hvorved deres økonomiske indflydelse voksede samtidig med, at de fik visse judicielle og administrative beføjelser inden for lenet (friherreskabet). 1568-1680 oprettedes i alt 43 friherreskaber i Sverige og Finland, men ved reduktionen 1680 inddrogges de alle under kronen, og friherre har siden da været en adelstitel. Ifl. en lov af 1626 udgør friherrerne sammen med greverne den første af de 3 klasser på Riddarhuset, hvor afstemninger længe skete klassevis. I Danmark indførtes greve- og friherretitlen først ved grevernes og friherrenes privilegier af 25. maj 1671. Et grevskab forudsatte en ejendom på mindst 2500 tdr. hartkorn eller en formue på mindst 120.000 rdl., et friherreskab (baroni) mindst 1000 tdr. hartkorn eller en formue på mindst 50.000 rdl. For at hindre godsernes deling ved arveskifter indførtes

samtidig majoratsretten, hvorefter grevskabet eller baroniet ubeskåret tilfaldt en enkelt descendent. I betragtning af den bekostning, oprettelsen af et grevskab og et baroni medførte, tillagdes der grever og friherrer (lensadlen) en række forrettigheder, jf. A. W. Scheel, *Personretten*<sup>2</sup> (1871).293ff., Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West, *Danske Len* (1916).viii ff., Stig Luul, *Fideikommisærisk Substitution*.118ff.

(11) Grevinde Edla Lewenhaupt (Leijonhufvud) (d.1586), gift med rigsråd, generalkrigsøverst, friherre Moritz Grip (d.1581) til Vinäs og Tärnö (Tärna), søn af sv. rigsråd Birger Nilsson Grip (d.1565) og Brigitta Joachimsdatter Brahe (d.1554), Gustav I Vasas søsterdatter, jf. *Svenskt biografiskt Lexikon VII* (Stockholm 1967-69).310, *Elgenstierna IV*.60. - (12) Friherreinde Brigitta Grip (d. omkr. 1622) til Vinäs og Tärnö, gift 1602 med ovenn. Andreas Holt. Hun blev gift 2. gang 1612 med kancelliråd hos hertug Johan af Östergötland Peder (Per) Nilsson Natt och Dag (d.1634), søn af hofmester hos dronning Christina den ældre Nils Nilsson (Natt och Dag) (d.1613) og dennes 1. hustru Anna Gylte (d.1603), jf. *Elgenstierna V*.391. - (13) skammeligt, bedragerisk (Kalk. III.765a bet. 2). - (14) Herefter udstreget *icke*. - (15) *Begæring* (Kalk. I.57a bet. 1). Grevinde Ebbas skrivelser af 6. og 21. december 1602 findes i orig. i RA (TKUA Sverige A III 79). - (16) Missive 25. januar 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh., Dipl.IV.762ff.). - (17) *Rettet fra frue*. - (18) Det underskrevne, men ikke beseglede koncept til dommen, hvis slutning gives ndf., findes i orig. i RA (TKUA Sverige A III 79); trykt i *Hist. Medd. om Kbh.* 1983. - (19) Om Jürgen von Wolfframsdorf, der da var grevinde Ebbas hofmester, vides, at han 1612-19 var statholder på Åland, og at han var gift med Magdalena von Farenbach. Han opgives i brevregisteret til rigshofmester Axel Oxenstiernas arkiv (Meddelanden från svenska Riksarkivet, Ny följd 2:2 (Stockholm 1907).255) at være liflandsk adelsmand, men ifl. *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Teil I: Estland (Görlitz u.ä. [1931]).158* hører slægten von Wolfframsdorf ikke til det baltiske ridderskab, men stammer fra Thüringen. Stamtavler over slægten von Wolfframsdorf fra Thüringen findes i *Jahrbuch des Deutschen Adels III* (Berlin 1896).833f. og i *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser (Deutscher Uradel)*.1920.545f., men her er Jürgen von Wolfframsdorf ikke anført. - (20) Det indklammede findes ikke i forlægget.

(21) Hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland (d.1611), søn af kong Gustav I Vasa (d.1560) i dennes 2. ægteskab med Margarete Eriksdotter Leijonhufvud (d.1551), var 1600-09 rigsforsøger i Sverige (hvor Sigismund III Vasa (d.1632), søn af kong Johan III (d.1592), formelt var konge, men opholdt sig i Polen, der da var i personalunion med Sverige), 1604-11 konge (Carl IX) af Sverige. - (22) *Slægt*; jf. ænyd. *frendskaff* (Kalk. I.792b bet. 1). - (23) Ovenn. Brigitta Grip (ovf. note 12). - (24) *Medgift* (Grimm I.338), jf. sv. *brudskatt*. Ordet *brudskatt* findes også i ænyd., jf. rettertingsdomme 29. juli 1590 (GdD IV.177) og 15. juni 1593 (ib.372), jf. Kalk. I.284a. - (25) *Stamtavle*. - (26) Ordet findes ikke i forlægget. - (27) Det kejserlige slot Wels, der muligt opr. var et romersk kastel, i byen Wels ved floden Traun i Øvre Østrig, ca. 25 km sydvest for Linz. - (28) Hans Holt (d.1582) var i 20-30 år foged på slottet Wartenburg, blev omkr. 1564 forvalter på kejserslottet Wels, levede fra 1570 på sin ejendom i Wels. - (29) Det tidl. slot Wartenburg ved Vöcklabruch (mellem Linz og Salzburg), der ejedes af friherreerne von Polheim, der nævnes her allerede år 909, jf. Ernst Heinrich Kneschke, *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon III* (Leipzig 1867).207. Ovenn. Hans Holt var forvalter eller foged hos friherre Casimir von Polheim (d.1565) til Wartenburg. - (30) Hans Holts 2. hustru, nedenn. Rosine Rembold (i dom nr. 802 kaldt Reinwald). Endelsen *-in* angiver hunkønsform jf. ndf. og i dom nr. 802 *Ottenbergerin* (Ottenbergen), *Holdin* (Hold, Holt), *Reinwaldin* (Reinwald).

(31) Ordet gentaget i forlægget. - (32) Kustoden har *epitaphium*. - (33) *Gottesacker* bet. kirkegård. - (34) Hans Holt var gift 1. gang med Barbara Ottenberger. I dette ægteskab var en datter, Regina Holt (vel identisk med den ndf. i dom nr. 802 nævnte Rosine Holt), der blev gift



med Christoph Artstetter til Wartberg, jf. Johann G. A. v. Hoheneck. Die löbliche Herren Herren Stände deß Ertz-Herzogthumb Oesterreich ob der Enns (Passau 1727). 674. - (35) adelig husbond. - (36) Har ikke kunnet identificeres. - (37) Herefter udstreget *moder* - (38) Om Rosine Rembold, der i dom nr. 802 kaldes Rosine Reinwald (d. efter 1603), har oplysninger ikke kunnet skaffes. - (39) Fornavnet Weikard (Weickhardus) var et meget hyppigt forekommende fornavn inden for adelsslægten von Polheim, som slægten Holt stod nær, se Johannes Hübner, Genealogische Tabellen II (Leipzig 1728), tabel 741-42, 744-45 og 747. - (40) Byen Aschau ved Ischl i Østrig.

(41) Byen Linz i Østrig. - (42) Donau, der løber gennem Linz. - (43) tillades (Kalk. I. 663a bet. 2). - (44) Ordet tilskrevet over linjen. - (45) Fredagen efter mandag 26. januar var 30. januar. Sagen foretoges først søndag 1. februar og derefter påny fredag 7. februar. - (46) Om Johannes Edlich, der var grevinde Ebbas skriver, er det ikke lykkedes at tilvejebringe oplysninger. Riksarkivet i Stockholm har i br. 16. marts 1982 til udgiveren meddelt, at Edlich »har ej alls kunnat identificeras«. - (47) Velfornemme, ærlige og velbyrdige. - (48) Kaldes i dom nr. 802 ndf. Miltenborch. Vist fejlskrift for Mistelbach (i ældre form: Mustlbach), der ligger nord for Wels. - (49) Kaldes i dom nr. 802 ndf. Heidinck. Muligt byen Haiding i Øvre Østrig, ca. 8 km fra Wels. - (50) Fejl for *ihm*.

(51) anklager. - (52) Vielsen (af lat. *copulatio*). - (53) bedste, ærligste (Grimm IV. 1. 242 bet. 4). - (54) *gegen* (over for); ordet blev i datiden ofte skrevet *kegen*, jf. Grimm. IV. 1. 2193f. - (55) Andreas Holts forsikring af 9. september 1602 findes i RA (TKUA Sverige A III 79). - (56) eftersom. - (57) skurkagtige, slyngelagtige. - (58) bedrageriske, forbryderiske. - (59) Ære(sbevisninger). - (60)  $\text{v}$ : verwirckt (forbrudt).

(61)  $\text{v}$ : gefälliges. - (62)  $\text{v}$ : Pitscher (signet). - (63) vonnöten (behøver). - (64) Se 766.2. - (65) Se 766.3. - (66) Se 797.43. - (67) Se 797.44. - (68) Se 792.28. - (69) Se 792.29. - (70) Se 792.32.

(71) Se 757.3. - (72) Jørgen Brockenhuus (d. 1634) til Sebberkloster og Rynkebygård, søn af rentemester Otte Brockenhuus (d. 1594) til Volderslevgård og Karen Venstermand (d. 1588). Han blev 1588 immatrikuleret i Marburg og var 1595-1606 sekretær i kancelliet. - (73) Hovedgården Rynkebygård i Ringe s., Gudme h. - (74) Hartvig Bille (d. 1649) til Billeskov, Damsgård, Bjørnsholm og Møllerup, søn af Knud Bille til Billeskov m. v. og Hilleborg Gyldenstjerne. Han studerede 1597 i Genève, var 1598-1604 sekretær i kancelliet, 1604-18 forlenet med Nordlandene. - (75) Hovedgården Billeskov i Kerte s., Båg h. - (76) Vel Berneck i Oberfranken i Bayern. Berneck er iøvrigt et ret alm. forekommende stednavn. - (77) I Siebmacher, Neues Teutsches Wappenbuch II. 31 er afbildet et våben for en friherre von Berneck, III. 82 et våben for en anden slægt Berneck, III. 101 et våben for en slægt Pernegg, jf. Hanns Jäger-Sunstenau, General-Index zu den Siebrmacher'schen Wappenbücher 1605-1961 (Gratz 1964). 47. Ifl. Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon I (Leipzig 1859). 364 fandtes der en adelig tyrolerslægt Bernick, der i Tyrol uddøde 1540, men hvis sidelinjer endnu da levede i Østrig. - (78) klart, åbenlyst (Kalk. V. 761a). - (79) Se ovf. note 11. - (80) I missive 25. januar 1603 til borgmestre og råd (Kanc. Br.; trykt Kbh. Dipl. IV. 762ff.) gengives dommen ikke helt således. Det hedder i missivet, at kommissærerne har dømt, at Andreas Holt ikke så ærligt og oprigtigt har efterkommet sit brev og segl, som han burde, »och derforre for sliche og andre hans groffue forseellser att bør were ehrlös och eller bør i andre maade at straffis«. Om ærestab som straf se 784.18.

(81) Ordet mgl. i forlæggnet. - (82) Der ligger ikke heri, at kommissærerne ikke skulle anse sig for kompetente til her i landet at påkende en af en udlænding i udlandet begået forbrydelse, jf. herom F. C. Bornemann, Forelæsninger over den danske Criminalrets almindelige Deel (Samlede Skrifter III (1866). 29ff.), C. Goos, Indledning til den danske Strafferet (1875). 207ff., Carl

Torp, Den danske Strafferets almindelige Del (1905). 104ff. - (83) Ordet indføjet over linjen. - (84) adskillige (Kalk. IV. 661a bet. 3). - (85) endnu (Kalk. I. 468b). - (86) Fejl for *Ebba*. Således oftere i dom nr. 802 ndf. - (87) En hofmester er den person, der har ledelsen el. overopsynet med et forment hus, en hofholdning el. større husholdning (OdS VIII. 533 bet. 1.1). - (88)  $\text{c}$ : ehrenvester: hæderlige. jf. Grimm. III. 59. - (89) Fejl for *Edlich*. - (90) im guten (med det gode).

(91) forfølge, sagsøge, anklage (Meyer. 850a). - (92)  $\text{c}$ : ungefährlich (uden fare, uden skade) el. ungefährdet (uden for fare, ikke truet). - (93) Ordet tilskrevet i marginen. - (94) Jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 394 om, at det ikke kan betvivles, at grevinde Ebba Lilliehöök også har henvendt sig til sine slægtninge i Danmark for at få Andreas Holt dømt. - (95) i behold (Holberg-Ordb. I. 446f.). - (96) Her vel: erklæring. - (97) Hustru (Kalk. V. 354a). Ordet, der nu kun anvendes om ægtemanden, anvendtes tidl. om begge ægtefæller. Ordet bet. egl.: forbunden ved overenskomst (Da. etym. Ordb. 127b). - (98) Holdin er hunkønsform af Hold (Holt), jf. ovf. note 30. - (99) Freiin er en ugift friherreinde (baronesse), modsat Freifrau. - (100) Måske fejlskrift for Vinäs, gods i Västra Eds s., Kalmar län, der ejedes af slægten Grip indtil 1592.

(101) Herregården Tärnö i Husby Oppunda s., Södermans län. - (102) Fejlskrift for *Ehe*. - (103) boet sammen med (Grimm. I. 1408 bet. 1). - (104) Brigitta Grip fødte 3 måneder senere (10. maj 1603) en søn, der blev døbt Moritz Holt, efter datidens skik opkaldt efter moderens fader. At han var søn af Andreas Holt, hvilket har været betvivlet, jf. Gabriel Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor II (Stockholm 1860). 288, Henrik Schück, anf. v. 143, fremgår deraf, at Brigitta Grips 2. ægtefælle, Peder (Per) Nilsson Natt och Dag, over for ridderhuset, da stedsønnen skulle introduceres, kaldte ham sin stedsøn. Moritz Holt (d. 1655) var efter tjeneste hos hertug Johan af Östergötland på rejse i udlandet, 1623 student i Leiden, fra 1626 i svensk krigstjeneste i Preussen, blev såret og taget til fange i slaget ved Lützen (1632), introduceredes 1638 på ridderhuset, blev 1644 oberstløjtnant, 1653 oberst, i 1653 landshøvding i Kronobergs län. Af den mødrene ejendom Herrestad i Rappestad s. i Östergötland dannede han sædegården Ekströmmen, der var i slægtens eje indtil 1887. Slægten, der i mandslinjen uddøde 1906, førte navnet Holst, jf. Elgenstierna III. 662f. Svenskt biografiskt Lexikon XIX (1971-73). 319. - (105) ovennævnte. - (106) Bevis, vidnesbyrd. - (107) Vist fejlskrift for *Lieb'*: in *Lieb' und Leid*: i glæde og sorg. - (108) Bund meiner Thauffe: min dåbspagt. - (109) fremsynede; dannet som adj. til mnt. *vorsen*, jf. højty. *Vorsehen*, jf. mnt. *vorsichtlich* (= vorbedacht) (MndWb. V. 444b) og *Vorsichticheit* (= Bedacht). Jf. ældre dansk *forsigtig* (OdS V. 816 bet. 1). Talemåden: Forsigtighed er en borgmesterdyd bet. altså: Fremsynethed, forudseenhed er en borgmesterdyd (OdS V. 817). - (110) Herefter understreget *och*.

(111) *komme forkort*: ske uret (Kalk. II. 600b bet. 4). - (112)  $\text{c}$ : hustruens mormoder, grevinde Ebba Lilliehöök. - (113) Ordet indføjet over linjen. - (114) Afgørelse, dom (Kalk. I. 26b). - (115) Missive 25. januar 1603 (Kanc. Br.; trykt Kbh. Dipl. IV. 762f.). - (116) Fuldmagten af 10. januar 1603 blev fremlagt »kort. .effter« det andet retsmøde 1. februar 1603, se ovf. side 160. - (117) Herefter understreget *oþ*. - (118) Ordet tilskrevet i marginen. - (119) Andreas Holt blev dog ikke efter afsigelsen af denne dom løsladt. Af dom 11. maj 1603 (ndf. nr. 802) fremgår, at han da vedblivende var fængslet. (»das ich nun das fünfte Monat ein armer, gefangner Man bin«). - (120) Forlægget tilføjer: Nota. Thend 11. may her nest effter haffuer borgemester och raad anden gang dømt paa Anders Holtt, som her effter følger (hvorefter følger den ndf. nr. 802 gengivne dom).

800

## Viborg landsting 9. april 1603

*En mand frifandtes for på birketinget at have slået en kvinde, da det oplystes, at hun først havde slået ham.*

*Hs.:* Lund UB De la Gardieska Saml., Christen Barnekows Copiebok VI,1, nr. 27.

*Overskrift:* Enn domb att en ehr quitt dømptt aff wold, som haffuer slagett ehnn andenn for thingsdomb.

Mogenns Juill<sup>1</sup> thill Sybyegaardt,<sup>2</sup> Jffuer Juull<sup>3</sup> thill Willestrup,<sup>4</sup> lanndsdommerre wdj Nøriudlanddt, och Gunde Schriffuer,<sup>5</sup> lanndstinghører ibidem, gjør witterligt, att aar epter Guds biurdt 1603, denn 9. dagh aprilis, paa Wiborrig lanndstingh vaar schikidt Annders Christennsenn i Søffuell<sup>6</sup> paa denn ehne och haffde hidt i rette steffnidt Jenns Jennsenn i Nautrup.<sup>7</sup> Peder Christensen i Dielde<sup>8</sup> och dierris medbrødre sanndmænd i Søffuell birk,<sup>9</sup> paa denn andenn side, for dj haffuer soerridt Annders Christennsenn voldt offuer, for hannd schulle haffue slagett Boelde Søffrennsdaatter i Nautrup paa Søffuell birkthingh, endogh for<sup>ne</sup> Boelde Søffrennsdaatter skulle først haffue slagett hannomb paa hanns mundt paa thinngidt, och ehnn huer epter lougen<sup>10</sup> schall wehere thilladt sigh sielff att werge, och hannd dogh derimoedt ehr wold offuersuorridt, somb hannd mienntte wlouglig och med wrette.

Saa møtte erligh och velbiurdigh mandt Kieldt Juull<sup>11</sup> thill Stubergaardt<sup>12</sup> och framblagde ett thinngsuinde aff Søffuell birckthingh denn 4. dagh martij sidst forledenn wdgiffuidt, viij mænd wondett haffuer, att Boelde Sørenns daatter i Nautrup slogh Annders Christennsenn paa hanns mundt, och hannd slogh hinnder offuer hinndis hoffuidt medt ehnn suøbe jgienn. Dett samme for<sup>ne</sup> mennd att haffue vondett medt mienige mandt, somb denn dagh thingh søgte.

Dernest fremblagde ett thingsuinde aff for<sup>ne</sup> bierckhethingh samme dagh wdtgiffuidt, somb bemeller sanndmennd i Søffuell bierckh att haffue soerridt Annders Christennsenn Sands<sup>13</sup> och Boelde [Søffrennsdaatter]<sup>14</sup> i Nautrup huer en fuld wold offuer thill konggenn och bundenn och bierkitt for denn baardagh,<sup>15</sup> dj giorde der paa Søffuell thingh denn dagh 14 dage effter windpbiurds liudelse, och bade dem saa Gudt thill hielpe, somb dj widner vidre bemeller.

Dernest møtte nogenn aff for<sup>ne</sup> sanndmænd och mientte dennomb icke andet att kunde suerige, ennd somb dj giordtt haffuer.

Medt flerre ordt och thalle, dennomb deromb emellomb waar.

Thaae epter thilltalle, giennsuar och sagsenns leiligheedt saa och effterdj lougen<sup>16</sup> medfør, omb mand drebis i ledinng, samblinng, paa thingie eller thing-

vey, och omb aarad<sup>17</sup> ehr, da gielde<sup>18</sup> denn, som aarad gjorde, och den anddenn wehrre sageløs, denn sigh weerde,<sup>19</sup> fordj huer ehr forløffuedt<sup>20</sup> med all lough<sup>21</sup> att verge sigh selffuer, och effterdj for<sup>nc</sup> Boelde Sørensdatter haffuer først [slagidt]<sup>22</sup> Anders Christensenn paa hanns mundt, och Annders Christensenn dogh der effter er woldsoerridh, daa finde wi epter saadann leiligheedt hannomb aff samme woldt quitt att wehrre.

Jnn cuius rej testimonium.

(1) Se 768.3. - (2) Hovedgården Søbygård i Søby s., Gern h., som landsdommer Mogens Juel havde erhvervet 1600 ved mageskifte med hovedgården Strandet. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Landsbyen Sevel i Sevel s., Ginding h. - (7) Landsbyen Navtrup i Sevel s., Ginding h. - (8) Landsbyen Djeld i Sevel s., Ginding h. - (9) Sevel birk blev ved reskr. 10. december 1687 forenet med Hjerm og Ginding herreder. - (10) JL III.22.

(11) Kjeld Juel (d. 1606) til Stubbergård. - (12) Stubbergård, opr. benediktiner nonneklosteret Stubberkloster i Sevel s., Ginding h., der ved reformationen kom under kronen og 1547 blev afhændet til magister Iver Kjeldsen Juel, der omdannede klosteret til hovedgården Stubbergård. - (13) Læsemåden yderst tvivlsom; muligt forkortelse for: sanndmendstog? - (14) Forlægget har ved fejlskrift *Christensdatter*, vel påvirket af det foran stående *Christensenn*. - (15) Slagsmål (Kalk. I.317a bet.2). - (16) JL III.22. - (17) *Aråd* bet. overfald (og delagtighed heri) (Kalk. IV.949a). Ordet *arath* (*aræthæ*) bet. opr. angreb; senere indskrænkedes betydningen til: forsætligt og forud overlagt svigefuldt overfald, stimandsgerning, jf. Molbech, Glossarium I.4f., GdD II.17 note 1, III.58 note 1. Ordet anvendtes sjældent i 16. årh., jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist. II.288, men genfindes dog endnu i DL 6-12-2. Ordet *aræthæ* (overfald) gled sammen med hærværksbetingelsen (*rathæt raath*) og blev til *aråd*, hvis bet. af fredsbrud efterhånden blev ret dunkel, jf. Ole Fenger, Fejde og Mandebod. 514 note 606. - (18) bøde (Kalk. II.47a bet.3). - (19) værgede, forsvarede. - (20) tilladt (Kalk. I.663a bet. 2).

(21) ∅: ret. - (22) Ordet mgl. i forlægget.

## 801

### Viborg landsting 9. april 1603<sup>1</sup>

*Fæstere, der efter lovlig opsigelse fraflytter til et andet gods, må medtage foder og korn.*<sup>2</sup>

Hs.: NkS 846,2<sup>o</sup> nr. 285 (findes yderligere i 5 hss.).

Litt.: Fussing.304 (datering: 1599).

Overskrift: En dom om fuoring.

Mogens Jull<sup>3</sup> till Siøbygaard,<sup>4</sup> Jffuer Jull<sup>5</sup> thill Willestrup,<sup>6</sup> landzdomere vdj Nørutland, oc Gundi Schriffuer,<sup>7</sup> landztingshører ibidem, giøre vitherligt, att aar eptther Guds biurd Mdciij,<sup>8</sup> thennd 9. aprilis, paa Wiburg landtztting var skickitt erlig oc velbørdig mannd Jørgen Friis<sup>9</sup> thill Wadskergaard<sup>10</sup> med en opsettelpø her af landztinget idag monit vdgangitt, liudendis hannem tha att haffue hid i rette

steffnitt Christen Pouilßen i Dall<sup>11</sup> for en dom, hand schall haffue dømpt oc thildømpt Peder Jenßen i Opilstrup,<sup>12</sup> Anders Nielßen i Vaisted<sup>13</sup> oc Niels Chrestennßenn i Gistrup,<sup>14</sup> som fløtte aff for<sup>ne</sup> Jørgen Friißeis godtz i Skoustrup,<sup>15</sup> att the motte fløtte thieris fuoring<sup>16</sup> saa vell som kornitt thill thieris hosbundz gaard, som the nu thilfløtt er, mienendis for<sup>ne</sup> Jørgen Friis, att the icke motte fløtte same fuoring fra hans gaard oc gjøre hannem same hans godz giødeløs,<sup>17</sup> och for<sup>ne</sup> herritzfougitt skall thilforne haffue dømpt i sagenn oc same hans dom schall her thill landztingitt vere macteløs dømpt, mienendis for<sup>ne</sup> herritzfougitt ther med vrett att haffue giort oc borde therfore att stande til rette, oc same hans dom ingenn mact att haffue.

Disligeste hagde hid steffnit Peder Jenßen i Opilstrup, Selgenn Christenßen i Førsløff,<sup>18</sup> Peder Segemand i Mølholm<sup>19</sup> oc Niels Christenßenn i Gistrup med same dom.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff bleff same sag opsat thill idag, oc nu bød for<sup>ne</sup> Jørgen Friis sig i alle rette.

Saa møtte Selgen Christenßen, oc same dom bleff framlagt aff Fleskonherritzting thend 21. februarij sist forleden vdgiffuet, som saa besluttis, att eptherdj ther thend dag beuißeis med thingsvinde, att for<sup>ne</sup> mend haffuer thieris gaard loulig opsagt, oc same vinde er thill lanndzting steffnitt oc her vid mact dømpt, oc guod loffning<sup>20</sup> og vißing<sup>21</sup> for skyld oc landgieldd saatte thend at yde vdj thilbørlig thid oc haffue biergitt hyett oc vdj laden indlagt, epther som for<sup>uitt</sup> staar, oc icke fougden hagde lougen eller receßen vdj the made att følge, att hand kunde thennem thieris fuoring aff korn auffill fra dømme, at ti jo motte fløtte thieris fuoring mett kornitt thill de gaarde, the tilfløtte, som the nu sted<sup>22</sup> oc fest<sup>23</sup> haffuer, tha viste fougden icke rettere therom att kiennde, at ti jo motte fløtte fuoritt saa vell som kornitt thill kong: Maytt: eller huilcken god mandz stauffn, the ville, som thend dom vider bemeller.

Thernest møtte for<sup>ne</sup> Christen Pouilßen oc minte sigh icke andit att kunde dømme, end som hand giort haffuer.

Ther til suaritt for<sup>ne</sup> Jørgen Friis, att ther som halmen<sup>24</sup> schulle føris fra hanns gaard, tha bleff gaarden giødeløs, oc minthe, att thett var icke lideligt,<sup>25</sup> att halmenn schulle føris fra gaarden, att the jou ther motte vdthæris,<sup>26</sup> att gaarden icke schulle bliffue med affuill forkorthet.

Ther till suarit for<sup>ne</sup> Selgen Christenßen, att for<sup>ne</sup> bønder haffuer pløffuitt oc saaitt jorden thill the gaarde, the i boffde,<sup>27</sup> oc icke var thennem epther lougen fra vondett, oc the haffuer loulig opsagt thieris gaarde, som thingsvinder ther om vdgangitt formeller, huilckitt her thill landztingitt schall vere vid mact dømpt, oc

the haffuer biergitt høitt oc i gaarden indført, saa thett følger gaarden, oc inthitt the aff thett bort thog eller bortt førde. Oc bleff fremlagt ett thingsvinde aff Fleskumherritzting, vdgifuit thend 28. junij, liudendis for<sup>ne</sup> mend thieris gaarde tha att haffue loulig opsagt ephther recepen. Thernest fremlagde en dom her aff landztingitt, att same vinde er vid mact fundit. Jtem indholder same herritztingsdom for<sup>ne</sup> mend att haffue beuist med thieris vinde, att the hagde sat Niels Jenßen paa for<sup>ne</sup> Jørgen Friis vegne loffning oc vißning for skylde oc landgiæld vdi rette laugthide<sup>28</sup> att schulle bethale oc fuldt giøre, huilckett for<sup>ne</sup> Jørgen Friis<sup>29</sup> bestod. Oc satte for<sup>ne</sup> Selgen Christenßenn i alle rette, om samme herritztingsdom icke borde vidt mact at uere.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem vor.

Tha ephther thiltale, giensuar oc sagenns leilighed, saa oc ephtherdj for<sup>ne</sup> mend haffuer loulig opsagt the gaarde, the iboffde, som for<sup>ne</sup> thingsvinde ther om vdgoitt formeller, huilchen vinde her til landztingitt er vid mact fundett, oc for<sup>ne</sup> mend haffuer laditt bierge hiøen<sup>30</sup> thill gardene laae och thett vdi laden i gaarden laditt indført, oc inthitt the siden med thett haffuer thennem befathitt att bortføre, disligeste ephtherdj for<sup>ne</sup> Jørgen Friis sielff bekiender, att hannd haffuer laditt thage vißning oc loffning for skylde oc landgiæld, oc for<sup>ne</sup> herritzfouget fordj haffuer thildømt for<sup>ne</sup> mend att motte fløtte fuoritt saa vel som kornitt, tha vide vy ephther sadann leilighed icke emod same dom at sige eller macteløs døme, vndtagen kong: Majst:, vor allernadigste herre, oc Danmarckes riges raad anditt ther om nadigsten for ordnitt ville.

In cuius rej testimonium &c.<sup>31</sup>

(1) I hss. GkS 1135,2° og GkS 1140,2° er dommen dateret 1599. Den 9. april var ikke i dette år, men derimod i 1603 en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag, hvorfor dommen formentlig er fra 1603 som anført i hss. NkS 844,2°, NkS 846,2° og NkS 1384,4°. Videre kan nævnes, at landsdommer Mogens Juel skrives til Søbygård, som han først i 1600 erhvervede, jf. 800,2. – (2) Fussing.304 nævner, at der ca. 50 år senere findes mange domme, der statuerer, at foderet skal blive ved gården. Nærv. dom skulle således stå isoleret og måske repræsentere en ældre retsopfattelse. – (3) Se 768.3. GkS 1135,2° og GkS 1140,2° nævner først Mouritz Stygge til Holbækgård; han var 1598 afgået ved døden. – (4) Se 800.2. – (5) Se 780.16. Han nævnes ikke i GkS 1135,2° og GkS 1140,2°. – (6) Se 782.8. – (7) Se 768.5. – (8) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har 1599; jf. ovf. note 1. – (9) Se 796,33. – (10) Hovedgården Vadskærgård i Tæbring s., Skodborg h.

(11) Landsbyen Dal i Dal s., Fleskum h. – (12) Landsbyen Ooppelstrup i Gunderup s., Fleskum h. – (13) Landsbyen Vårst (16. årh.: Waisted) i Gunderup s., Fleskum h. – (14) Landsbyen Gistrup i Nøvling s., Fleskum h. – (15) Landsbyen Skovstrup i Gunderup s., Fleskum h. – (16) Foder (Kalk. I.581a bet. 1). – (17) uden gødning el. snarere: således at man ikke kunne fede kreaturerne; jf. vb. *gøde*: fede (Kalk. II.63b). – (18) Landsbyen Førsløv i Førsløv s., Fleskum h.

- (19) Mølholm, nu en forstad til Ålborg (Ålborg Budolfi landsogn, Hornum h.). - (20) Borgen, sikkerhed (Kalk. II.839b bet. 2).

(21) Sikkerhed, borgen (Kalk. IV.846a). - (22) fæstet, lejet (Kalk. IV.193b bet. 9). - (23) fæstet. - (24) GkS 1135, 2° og GkS 1140,2° har *halmitt*. - (25) tåleligt, tilfredsstillende (Kalk. II.787a bet. 1). - (26) spises op, fortæres (Kalk. IV.597b). - (27) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har *i boede*. - (28) rette tid (Kalk. II.722a). - (29) Herefter har GkS 1135,2° og GkS 1140,2° *her i dag*. - (30) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har *hiøett*.

(31) &c. erstatter: *sigilla nostra præsentibus inferius impressa* (således GkS 1140,2°).

## 802 Københavns rådstueret 11. maj 1603

*Rådstueretten påkender påny sagen mod Andreas Holt, der i Sverige havde udgivet sig for friherre, og som nu yderligere tiltales for majestætsfornærmelse ved at have udtalt sig nedsættende om hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland. Han frifindes herfor, da der intet bevis fremførtes fra anklagerens side.<sup>1</sup>*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 123.

Litt.: Se den ved dom nr. 799 anførte litteratur.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret: Anden domb dømbt aff borgemester och raadit i Kiøbenhaffn paa Anders Holtt, som sig for en østerrigis friherre vdi Suerig haffde vdgifuet.

Wii, borgemestere och raadmend vdi Kiøbenhaffn, giøre alle witterligt, att effter som en met naffn Anders Holt<sup>2</sup> nogen thidt forleden haffuer sig vdi Suerige for en østerrigsche friiherre wdgifuet och ther ladit kalle och schriffue Anders van Bernek, friiherre till Milthenborch<sup>3</sup> och Heidink,<sup>4</sup> huoroffuer hand samesteds haffuer bekommit velborne greffinde Ebbis<sup>5</sup> daatters datter, fru Børgete Grib,<sup>6</sup> till sin<sup>7</sup> echte hußfruve, och effter at hand siden met same sin fruve haffuer begiffuet sig hiid til Kiøbenhaffn, er hand aff welbemelte greffinde Ebbis hoffmester och fuldmechtige, velbørdige Jørgen Wulstorff,<sup>8</sup> och hendis schriffuere, Johan Edlich,<sup>9</sup> her paa slaatthet for ehrlige och welbørige mend Lauge Wrne<sup>10</sup> till Belteberg,<sup>11</sup> Lauritz Ebbesen<sup>12</sup> till Thulstrup,<sup>13</sup> Enneuold Kruse<sup>14</sup> till Hiermedsløff gaard,<sup>15</sup> Signuort Bek<sup>16</sup> till Førøløff,<sup>17</sup> Jørgen Brockenhus<sup>18</sup> til Rynckebierggaard<sup>19</sup> och Hartuig Bille<sup>20</sup> till Biledschow<sup>21</sup> vdi rette anklagit, for hand er wddragen aff Suerige, føren hand haffde fuldkommit thend heyraadz contract, som imellom hans gemaall<sup>22</sup> och hannem er opret, effter som hand loffuet och tilsagt haffuede, deßligeste for hand icke haffde beuist sin stamme och herkomst, huor om welbemelte greffinde Ebbe wdenlands haffde ladet kundschabe<sup>23</sup> och forfare. Och effterdj for<sup>ne</sup> Anders van Bernik da for samme goede mend bekiende sig ingen friiherre at

werre, haffue de therfor thend 25. januarij nest forleden vdgiffuett theris schrifftelige sententz och domb, vdj sin beslutning saa liudendis: Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilighet, effterdj Anders van Bernik her for retten bekiender, att hand icke er nogen friherre, endog hand hertildags haffuer vdgiffuet sig for en østerrigsche frihere aff Bernick och nu siger sig at were ingen friiherre, men er wdaff Bernik,<sup>24</sup> och thet at were udj Beyren, saa er hannem och mett breff och segell offuerbeuist, att ther er nu ingen friiherre stamme till vdj Østerrige, som fører nogen friiherre stamme och naffn aff Ber[n]ick, men for mange aar siden ere bortdøde, effter som forberørt er; och effter slig leilighet och beuiþning och effter hans egen bekiendelse, huilcken er offentlig<sup>25</sup> emodt hans forige friiherris stammes och berømmelse och hans wdgiffuene breff och segell, er therfor saa affsagt for rette: Effterdj for<sup>ne</sup> Anders van Bernick haffuer hiidintill tilegnet sig dend stamme och naffn þom en friiherre aff Østerrige och formeddelst slig friiherris stammis anseelighed haffuer indlat sig vdj echteschaff met fornemblige adels slegt vdj Suerige och thervdoffuer bekommen till ecte her Mouritz Gribs<sup>26</sup> dotter,<sup>27</sup> thj kunne wii icke andet therpaa kienne och dømme, end for<sup>ne</sup> Anders van Bernik haffuer suigachtelig och bedregelig sig forholditt och ført samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande til rette. Och waar for<sup>ne</sup> greffinde Ebbis fuldmachtige widre begierendis, om for<sup>ne</sup> Anders van Bernik epter slig leilighet jcke burde att straffis paa liffuitt, huilcket wij icke wiste att were wor dom eller oþ hans Mayestedtz befalning tilholder paa hans liff at dømme, men ther som widre her paa talis, da thet at indkomme for sin tilbørlige dommere.

Och effter at wii thend 26. januarij nestfølgendis finge k: M:, woris aldernaadigste herris, breff<sup>28</sup> och befalning att schulle kienne och dømme, hues for<sup>ne</sup> Anders Holt for saadan sin gierning paa sitt liff burde att liide, haffuer wii effter fremblagde breff och beuiþ thend 7. februarij der nest effter och døm[pt]<sup>29</sup> vdj sagen, huilken woris dom vdj sin beslutning er saa lydendis: Da effter tiltale, giensuar, breffue som for oþ vdj rette haffuer werett, och thenne sags leilighet, och effter som for<sup>ne</sup> Anders Holt haffuer vdj Suerige angiffuet sig at were en østerrigsche friiherre och ther ladit sig kalle Anders van Bernek, huilcket icke saa befindis, huorwdinden hand effter bemelte gode mends domb och affsigt haffuer suigachtelig och bedregelig sig forholdit och førdt samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande til rette, och endog høgbe- melte kong: Maitz: breff tilholde[r] oþ at schulle kienne och dømme, huis hand ther for paa sit liff burde att liide och vndgielle, effter huilcken hans Mayestatz befalning oþ er forekommitt først forbemelte fru Ebbis schrifftelige fuldmacht, at



for<sup>ne</sup> Jørgen van Wolstroff hindis sag emodt samme formente friiherre till minde eller rette maa prosequere, for thet andett haffuer Jørgen van Wulstrop sielff bekiendt sig att haffue bekommit fru Ebbis sendinge breffue, at ther som for<sup>ne</sup> Anders Holt will sin gemaall goedwilligen fraa sig lade, at hand daa sin wey motte patzere, huilcket hand sig enndnu tilbiuder weluilligen at will giøre, och sin adelig stamme siden louffligt att beuise, for thet thredie er och nu for oþ i rette lagt en schrifftelig forhandling,<sup>30</sup> vdgiffuet thre dage effter høgbemelte k: M: breff och befalning till oþ vdgangen er och for<sup>ne</sup> guode mend vdj sagen dømppt haffuede, huilken forhandling anklageren, for<sup>ne</sup> Jørgen van Wolstroff, sielff met fru Børgete Grib haffuer forferdigitt och sin egen hand hoes hendis der vnderschreffuet, huorvdinden for<sup>ne</sup> Anders Holt loffues och tilsigis, at ther þom hand kand føre noksom beuiþ om hans ehrlig och christelig herkom, stamme och naffn, will hun hannem aldrig forlade; och effterdj bemelte Børgete Griib er aff greffue slecht och stamme, och Jørgen van Wolstroff, hindis modermoders hoffmester, en adels personn och fuldmechtige i thenne sag, offuer hues breffue wii formene oþ icke domere at were, kunne therfor icke heller finde Anders Holt till liffs straff, ald then stundt samme breffue och<sup>31</sup> schrifftelig forhandling staa ved theris fuld-  
mact, som samme domme wdj dennem sielffuer widre jndholder.

Siden er oþ den 18. aprilis nest forleden tilhande kommen et andet høgbemelte k: M: breff<sup>32</sup> och befalning, daterit her paa slottet thend 16. aprilis nest tilforn, jndholdendis att effter som velbemelte greffinnde Ebbe nu paa ny igien haffuer werit begierendis, att ther maa gange domb<sup>33</sup> paa Anders Holtis liff, som sig ther vdj Suerige for en østerrigesche friiherre haffuer vdgiffuet och ther wdoffuer hindis dotterdotter bedragitt, och endog hendis fuldmechtige, Jørgen Wolstroff, formeddelst nogen tilfald<sup>34</sup> och wdj rettergangen tilfaldene leilighet sielff haffuer foraarþagitt, att icke nogit endeligt, der hand senesten haffuer weritt for oþ vdj rette, er bleffuen dømbt i þagen, da byder och befaler hans Maytt: oþ, at wii mett allerførste leilighet och wden lang forhalning schulle lade for<sup>ne</sup> Anders Holt indkomme for oþ vdj rette<sup>35</sup> och siden kienne och dømme, om hand for þaadan hans bedriff och forseelse bør at straffis paa liff eller icke, som samme kongelige breff i sig sielff widre formelder.

Da er dend 3. may nest følgendis paa wort raadhuþ for oþ opkommen högborne førstis och herris, her Carls,<sup>36</sup> Suerigis rigis arffurste, hertug till Sydermanland, Nerke och Wermeland, hans sø[rstelige] naa[dis]<sup>37</sup> fuldmechtige, wellerd Johannes Starkouw,<sup>38</sup> sampt greffinde Ebbes fuldmechtige, Johannes Edlich, vdj Jørgen Wolstorffs neruerelþe paa thend ene och bemelte Anders Holt paa thend anden siide och fremblagde for<sup>ne</sup> Johannes Starkou effterschreffne breffue och

schriffter, som var først høgbemelte hertug Carls beseglede och vnderschreffne Instruction, saa lydendis:

Instruction vnd Vnterricht, darmit wihr, Carolus, von Gots Gnaden der Reiche Schueden, Gotten und Wenden regirende Erbfürste, Hertzug zu Sydermanlandt, Nerke vnd Wermeland, zeigen den erbahren<sup>39</sup> vnseren Dienern und lieben getreuen Johan Starkowen in Dennemarken abgefertigt vnd ihn beuehli[n]g<sup>40</sup> gegeben, das er alsda auff das an vns gelangete königliche Schreiben<sup>41</sup> einen, der sich Anders von Bernik nennet, mitt Rechte besprechen vnd dafelbige widder ihn gerichtlich außführen soll:

1) Fürs erste hatt gedachter<sup>42</sup> Anders sich für einen Freyheren von Bernik aus gegeben, welches wihr der konichliche<sup>43</sup> Wirde zu Dennemarken Scribein anders vornommen vnd befunden, das sich solches in der Warheidt alß nicht erholt,<sup>44</sup> besondern<sup>45</sup> das seine Nahme ist Anders Holter.

2) Fürs ander, wie beide wihr vnd auch des Reichs Schueden Greuen, Freiherren und darein geseßen<sup>46</sup> vom Aadell nicht anders gewost, als das gedachtter Anders solte der sein, dafür er sich ausgegeben (worumme wihr ihne dan alle Gnade, Ehr und Guts erzeugt) hat er dardurch Gelegenheit gesucht, seinen schelmischen<sup>47</sup> Fürhaben ins Werk zustellen vnd darnach die wolgeborne Greffinne Fraw Ewa,<sup>48</sup> Greffinne zu Raßburch,<sup>49</sup> Fraw zu Greffsnes<sup>50</sup> vnd Keglaholmen,<sup>51</sup> vberredet, das sie bewilligitt ihm ihr Tochterkindt ehlich zuvormahlen.

3) Fürs dritte hat er wie ein Schelm<sup>52</sup> vnd ehrenuergeßenen<sup>53</sup> Mann seine Handstreckung<sup>54</sup> alhier bey uns stehn laßen vnd nicht erweisen, das er derselbige sey, dafür er sich alhie im Reiche bei vns vnd menichleich<sup>55</sup> ausgegeben, besonder ist heimlich dauon gelaufen vnd hat diefelbige Personn, ðo er alhie im Reiche zur Ehe bekommen, heimlich endfürtt.

4) Fürs vierte hat er vnse Frauwendzimmers Hoffmeistern,<sup>56</sup> den edlen vnd erenuesten<sup>57</sup> Christoffer Schedding,<sup>58</sup> dreisich Thaler ihm gelentt, dem Burgermeistern zu Linköping<sup>59</sup> auch dreißich Taler abgelogen, ahn was er sonsten zu Stokholm ehrlichen Leuten mit seiner Lügen abhendich gemacht.<sup>60</sup>

5) Fürs fünffte hat er wie ein ehrenuergeßener Man seine vnnöttes<sup>61</sup> Maull zu Kopenhagen in seinen Herberge vnd an andren Örtern auff vns (für die jhme betzeigte Gnade vnd Guttess) gantz schelmisch vnd vngebürlich gebrucht vnd vns an wnßer fürstlichen Reputation bey mennichlichen zum höchsten Vorungliffen<sup>62</sup> wollen, wan dan in gemeinen keiserlichen Statuten<sup>63</sup> auch andren beschreybenen Rechtes gnugßamb wehrsehen, das derselbie ðo crimen læsæ maiestatis<sup>64</sup> comitierit,<sup>65</sup> vnd sich for denselben außgibt, der ehr<sup>66</sup> doch nicht ist (wihe dan dießer ehrenwergeßener Man gethan) an Ehr vnd Leben soll gestraffett werden.

Alls ist derewegen vnser Will vnd Begeren, das ernanther vnser Diener Johan Starkow sich ins Konichreiche Dennemarken verfügen vnd widder den ehreuergeßner Man Anders, der sich nennett von Bernik, Recht suchen vnd dabelbige widder ihm außfüren soll. Solches ist der Pillichkeitt gemeß, vnd wihr seindt es in gleichen Fallen zuerwiedern geflißen.<sup>67</sup> Das zur Vrkundt haben wihr dießes mit vnseren auffgedrückten fürstlichen Secret vnd vntherschriebenen Handtzeugnus bestedigt. Gegeben<sup>68</sup> auff vnseren Haus Öreboe,<sup>69</sup> den 29. Aprilis a° 1603. Carolus.

Dernest hans f[ø]rstelige] n[aadis]<sup>70</sup> beseglede och vnderschreffne fuldmacht, formeldendis som effterfølger:

Von Gotts Gnaden wihr, Carolus, der Reiche Schueden, Gotten und Wenden regierender Erbfürste, Hertzog zur Sudermanlandt, Nerche vnd Wermelandt, thun hiermit kundt vnd zuwißen: Nach dem wihr glaubwirdich erfahren, das einer, so sich Anders von Bernik nennet, vnd wegen seines vngebührlichen Vorhaltens aus dem Reiche Schueden in Dennemarcken entweichen, alsda angehalten<sup>71</sup> vnd vorstricket<sup>72</sup> ist, das wihr derowegen Zeigern<sup>73</sup> den ehrbahren, vnsern Dienern und lieben getreuwen Johan Starkowen darhin abgefertigt vnd ihn Vulmacht gegeben, thun das auch hiermitt vnd in Crafft dießes, das er sich ins Koninichreiche Dennemarken verfügen laut vnserer jhm zugestaltten Instruktion widder gedachten Andres, der sich nennett von Bernik, vmb gebürlich Rechtes Hilff anhalten vnd ihme mitt Rechte veruolgen soll. Ist derowegen an die konigleiche Wihrde zu Dennemarken, auch alle die jennigen so seiger<sup>74</sup> vnser Diener wmb gebürliche Rechtes Hilff derentwegen ersuchen wirt, vnser freundliches Pitten, auch gnedigis Gesinnen vnd Begeren, sie wolten Zeigern wber ermelten Anders, der sich nennett vonn Bernek, die Gerechtigkeit mittheilen. Solches gereicht vns zu freundlichen nachbarlichen Gefallen, vnd wihr seindt es im gleichen Vall als zuehalten vnd zuerwiderne erbödig. Vrkundtlich vnser auffgetrücktes fürstlichen Secrets vnd vntherschriebenen Handtzeichens. Gegeben auff vnßern Hause Örebro, den 29. Aprils Anno 1603. Carolus.

For dett thredie lod bemelte Johannes Starkow lese sitt schrifttelig clagemall, som hand sagde met egen hand at haffue schreffuett, lydendis saaledis:

Erenueste,<sup>75</sup> achtbahre vnd wolweise großgunstige Herren! Vor eure Werde<sup>76</sup> vnd Gunst<sup>77</sup> erscheinet der erbarne vnd wolgelanter<sup>78</sup> Johannes Starkow in Crafft habender Volmacht, Cleger, vnd producierer seine peinliche<sup>79</sup> Anklage widder Andres Holdten, der sich nennett von Bernik, nicht zuar wie ein zierliches Libellen,<sup>80</sup> besondern schlechter,<sup>81</sup> einfeltiger Weisen, jedo[ch]<sup>82</sup> wie das zu Rechte, auch nach Aardt vnd Gewonheidt dieß[er] loblichen Statt Statuten, am zierlich-

sten, krafftigsten vnd bestendigsten geschehn soll, kan vnd mach, mitt Vorbehalt aller rechtlichen Notorfft, Priuilegien vnd Begnadungen der Rechte, derer gewolmechtiger Cleger in dießer seiner peinlichen Anklage zugemeßen befügt. Doch will er sich zu keiner Weitleufftigkeit, vbermeßigen Beweiße odder lankwirigen Proces verbunden wißen, woruon er in optima forma juris<sup>83</sup> hiermit solenniter<sup>84</sup> Proteste thutt.

1) Vormittelst solcher seiner Prodestation setzett gefolmectiger Cleger anfecklich<sup>85</sup>: wo hr sein<sup>86</sup> das der Anders Holter im Reiche Schueden bey Fürsten, Grafen, Freyherren vnd jeddermenichlich sich einen Freiherren von Bernik geschrieben vnd genennett, dafür außgegeben vnd solchen seiner gerünten Standt vnd ansehnliche Herkunfft zuerweisen, sich mitt gnugsamer Handstreckung vorobligiertt.

2) Wo hr,<sup>87</sup> das gedachter Andres Gelegenheit gesucht seine schelmische Furhaben ins Werk zustellen vnd hatt die wolgeborne Graffinne, Fraw Eua, Graffinne zu Raßburgk, Frauw zu Greffsnes vnd Kegleholm, mitt Liste wberredett, das sie ihm ihrer Tochtertochter ehelich vormehlett.

3) Wo hr, das gedachter Anders widder seine Handstreckung vnd Obligation seinen gerünten Standt vnd Herkunfft nicht erweisen, besundern seine Handstreckung im Reiche Schueden stehn laßen, ist wie ein ehrenvorgebener Man heimlich dauon gezogen vnd hatt dieselbige Perßon, so er im Reiche Schueden zuer Ehe bekommen, heimlich entführt.

4) Wo hr, das er aus dem Reiche Schueden etzlicher<sup>88</sup> ehrlichen Leuten, insonderheit dem Hoffmeister Christoff: Schedinge auch dem Bürgemeister zu Lindköping, eine ahnsehliche Summe Geldis (zu geschueigen was er ßonst andern zu Stokholm abgelogen) entführt.

5) Wo hr, das er für die ihm bezeigte Gnade, Ehr vnd Gutz, seine unnötzes Lestermaull<sup>89</sup> auff den durchlauchtigsten, hobebornen Fürsten vnd Herren Hern Carohl, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden regierenden Erbfürsten vngebürlicher Weisen gebrauchet vnd seine f{ürstliche} G[naden] bey menichlich Vorunglimpfen wollens, wodurch er dan crimen lesæ majestatis begangen.

Wan dan in gemeinen beschriebenen Rechten allen den jennigen, so sich für den jennigen außgeben, der sie doch nicht sein poena arbitraria<sup>90</sup> zugeordenett, auch derselbige, so crimen cæsæ<sup>91</sup> maiestatis comitteret, an Ere vnd Leben soll gestraffet werden, als thutt bemelt[er] volmechter Cleger, Johannes Starkow, solche seine widder erwenten Anders Holten, der sich nennet von Bernik, angestellte Clage ad arbitrium dominorum judicantium<sup>92</sup> zu gerichtlicher Erkantnus stellen, mitt Dienst fleißiger Pitt,<sup>93</sup> hierein zuerkennen vnd vbererwenten be-

klagten ergehn zulaßen, was den Rechten gemes ist hierüber vnd was sonsten den gevolmechtigen Cleger in diesßer seiner Anklage vnd rechtmeßigen Sachen ersprießlich sein möchte, das hoch adeliche miltrichterliche Ampt<sup>94</sup> dienstwilligst anruffende humiliter potendo<sup>95</sup> sibi in his omnibus et singulis jus et iusticiam sanctam administrarj, saluo jure, addendj, minuendj, carigandi<sup>96</sup> et quibus cunque alis<sup>97</sup> beneficijs juris.<sup>98</sup>

Depligeste haffuer velbemelte greffinde Ebbis fuldmechtiger Johannes Edlich for oß paa nye offuergiffuet hendis schriftlige beseglede och vnderschreffne fuldmacht, ord fraa ord saa lydendis:

Wihr, Ewa, Greffinne zu Rasburgh, Fraw zu Greffsnes vnd Kegleholmen, vrkunden und bezeugen hiermi[t] für jeddermennichlichen in Chrafft dießes Brieffes, das nach dem wihr glaubwirdig vornommen, das vnser Hoffmeister, der edler vnd ehrenuester Jürgen von Wolfframpstorff, nun hinfordt den Sachen zuischen vns vnd den felschlichen gerumpten<sup>99</sup> Freyhern von Bernik, jzt<sup>100</sup> Anders von Holt, ferner zu prosequiren vnd zuerfolgen, zu vntherstehn nicht geneigt, sondern derselbigen renunciiren vnd sich vehrzihen, wan wihr vnser Diener Johan Edlich des wegen die volenkommene Commission gegeben vnd gelaßen, ferner die berürte Sachen gerichtlich auß zuwhben. Als geben wihr demnach ex super abundantij<sup>101</sup> odder zum Wberflus nachmall gedachten Johannes Edlich sampt denselben so er nebenst ihm darzu adiungieren<sup>102</sup> odder in seine Stete substituiren würde volenkommene Macht vnd Gewalt, die mehre angeregte Sache widder bemelten Andres von Holten, so weitt sich die zu Rechte erfurdren vnd erstrecken kan odder mach, zum eusersten, es sey zum Leib vnd Leben, Gutt vnd Ehr, gerichtlich prosequiren<sup>103</sup> vnd vorfolgen, thun vnd lasßen, was die Sachen Gelegenheit vnd Notorfft erfurdren wihr, gleich wan wihr zustete solches alles gerichtlich hetten furdren, thun vnd lasßen solte, könten odder machen, gelobende wnther gutten Glauben was vnser Constituent<sup>104</sup> sambt seinen der zu erwählten adjunctis<sup>105</sup> odder substituerte handeln, thun vnd lasßen werden, solches alles vnwiderrufflich stett fast, Nodt vnd schadeloß woll zu halten, ohne einige Geferde.<sup>106</sup> Vrkundtlich haben wihr diese Volmacht zu merer fester Haltung mitt eigener Handt wnterschrieben wnd mitt wnsern Secret vorsigelt. Gegeben zu Kegleholm, den achten Dach des Monnatz Martij, nach Christj Geburt im Sexzehn Hundert vnd drietem Jahre. Ebbe, Greffinne, min egen handt.

Herhoes fremblagde och bemelte Johan Edlich sitt schriftlige wnderschreffne klagemaall saa formeldendis:

Erbare, großgunstige, wolweise Herren! Nach dem ein ehrbahr Raadt gnuksame wißen sich zu erkündigen durch was Vhrsache die edle vnd wolgeborne

Frauw Ewa, Greffin &c., dießen gegenwertigen felschlich berumbten Freiern Andres von Barnik, Freyhern &c., alhier in dießer konichlichen Stadt Kopenhagen gefenklich<sup>107</sup> eingezogen<sup>108</sup> vnd gerichtlich prosequieren vnd vorfolgen lassen vnd noch ferner gesinnett ihme an Leib, Er vnd Blut gerichtlich zuvorfolgen geneigt, ich des wegen, Johannes Edlich, von der Greffinnen zum Volmechtigern gemacht vnd darzu vorordnet nach Laut meiner Volmacht dießen felschlichen berünten Freiern weiter gerichtlich zu prosequieren vnd auff die eingewanten<sup>109</sup> Puncten an Leib vnd Leben zuvorolgen gesunnet,<sup>110</sup> vnd weill demnach Zuerneuerung die vorklagte Puncten widerholt vnd repitirt haben wie folgett:

Zum ersten hatt dießer vermeinter vnd felschlicher berumter Freiher so ein wnerhörliche Dreistigeitt sich vntherstanden dörrften, seinen leiblichen vnd angeborenen Namen zuvorlauchnen<sup>111</sup> vnd sich durch lügenhaftiger Weise eines Freiern Nahmen selben gegeben vnd sich wngerblicher Weyse von so einen hogen<sup>112</sup> vnd ansehnlichen Stammen geschrieben wihe in gantz Osterreich ist, das er im geringsten nicht hat erweisen können, sondern alles mitt Vnwahrheit ist befunden, welches ihm genuchsam mitt Brie[ff] vnd Ziegell, mitt Handt vnd Mundt, vberzeuget ist worden.

Zum andren aber hatt er durch seine schelmischehaftige, listige vnd betriechliche Worte vnd bübische Fürhaben hoge vnd furneme erliche Personen darzu bewogen seine schelmisches Fürhaben darmitt einen Furtgang zuerwerben vnd machen, das sie haben ihr eigene Hand vnd Sigell für ihm dargetahn vnd außgegeben, darmitt er schelmischer vnd betrieglicher Weyse der Greffinnen Tochter Tochter<sup>113</sup> vonn ihr vnd an sich gelogen vnd gebracht.

Zum dritten hatt dieser felschlicher berümbter Freyher auch ehe vnd zuvor die Copulation<sup>114</sup> hie zuischen geschae, sich gegen<sup>115</sup> den durchlauchtigen vnd hogenbornn[en] Fürsten, Hertzog Karlnen, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden<sup>116</sup> regierender Erbfürst, vnd der gantzen Freundtschafft<sup>117</sup> vor abligiertt,<sup>118</sup> auch mitt Handt vnd Mundt angelobett, nicht ehr aus dem Reiche Schueden weichafftig zuwerden, er habe den zuvor seines ehrlichen Herkommens, Stammens vnd Geschlechte gnugsam erweisen, aber hiegegen vnd widder alle Hoffnungk, ist er schelmischer Weiße vndt mitt Hinansetzung seiner Eren, Zusage vnd Gelonus<sup>119</sup> heimlich dauon gezogen vnd endweichen, auch dar beneben der Greffinnen Thochtertochter mitt zihrliehen vnd ansehnlichen Geschmücke vnd Clenodien endtfürtt, sein Handt vnd Ziegell wie ein ehrvorgespener hinder sich gelaßen.

Nun vber dießes alles clage ich ihme alhie öffentlich nach Zustetung meiner Fulmacht an Hals, Leib, Handt vnd Blut vnd bin der Zuorsicht gentzlich off der

Greffinnen wegen die Gerichten vnd Schepfen<sup>120</sup> werden der Billichkeitt gemeyß auff diese meine ingewante<sup>121</sup> vnd peinliche Clage eine gerechtes Vrteill darüber ergehn vnd erfolgen laßen. Nach solchen allen der Billichkeitt gemeyß wiirt sich der Greffinne mitt aller Dankbarkeitt vnd Gunsten hiegegen finden laßen. Vt supra, Kopenhagen, den 3. Maij Anno 1603. Johannes Edlich.

Suarede hertil for<sup>ne</sup> Anders Holt och begierede, att hannem motte meddelis vdschrift<sup>122</sup> aff bemelte Johannes Starkouwes offuergiffuene clagemaal och forundis dilation<sup>123</sup> till i morgen, saa wille hand sig in specie<sup>124</sup> schriftligen erclere. Och endog bemelte Johannes Starkow sagde sig icke at wille hannem saa lang respitt sambtøcke, men effter sin indlagde breffue och schriftter strax war dom begierendis, saa haffue wii adligeuell (effterdj samme clagemaal war Anders Holtis lifff paagieldendis) hannem sligt tilstedt.

Huorpaa hand och anden dagen, som war den 4. maij, loed oß aff fengselitt tilschicke sitt schrifttelige giensuar mett hans egen hand vnderschreffuett, som her effter findis indført. Samme dag gaffue wii for<sup>ne</sup> thuenne fuldmechtige till afscheedt,<sup>125</sup> att wii wille lade thennem om afftenen tilforne i theris loßemente adware, naar de om morgenen der effter schulle her møde och hende<sup>126</sup> domb. Och effter wii haffde optagitt till den 6. maij, paa huilcken dag begge parter och møtte her i rette, haffuer bemelte Anders Holt da fremblagt hues breffue och bewiis, hand sig haffuer paa berøbt (och den første februa[rij]) nest forleden sig her forpflichtet att wille føre inden three maaneder der nest efter) anlangend[is] hans adelig stamme och herkomst, huilcke breffue hand berette att hannom samme dag war tilhende kommen, huoroffuer wii toege sagen i betenckende till i dag, den xj maij.

Da ere begge parter igien opkommen for oß i rette och vdj theris paahør bleff først lest for<sup>ne</sup> Ande[rs] Holtis beuisninger, som war thuenne pergament och ett papihrs breffue, alle three dateritt i Wels<sup>127</sup> vdj Østerrige thend 20. aprilis nest forleden. Dett første aff velborne herrer her Loduig, herre til Polhamb<sup>128</sup> i Wels paa Liechtenck,<sup>129</sup> her Sigmund Luduig,<sup>130</sup> herre till Polhamb i Wels paa Jhrenharting,<sup>131</sup> rømersche keiserlige Mayestatz raadt, och Wolff, friiherre till Pollham<sup>132</sup> och Wartenborch<sup>133</sup> paa Mustebach<sup>134</sup> &c. vnder theris egen besegling och henders wnderschriftuelse. Dett andett aff borgemestere, richter<sup>135</sup> och raadt i thend keiserlige stad Wels vdj thet ertz hertugdomb<sup>136</sup> Østerrige ob der Enns<sup>137</sup> vnd Thraun<sup>138</sup> liggendis, vnder theris stads secret vdgiffuen, begge vdj thend mening formeldendis, att thend edle och welbørdig salige her Hans Holt haffuer wdj thrediu[e] och nogen aar i thend friiherris her Casimirij,<sup>139</sup> herre till Polhamb och Wartenburgh, hans thieneste, huor hand wdj adschillige commission och

bestillinge sig saa throe och flittige haffuer laditt finde, att hand er forordnett till en øuerst testamentarij curator offuer samme herris børn, vdj huilcken bestilling hand haffuer werit nogit ner till sitt endeligt. Siden vngefer anno 64 haffuer hand begiffuet sig der fraa, som [en]<sup>140</sup> forwalter paa thet keiserlige herschab och borg foderie<sup>141</sup> vdj Wels, och thet vdj lige maade met stoer loff flittige administrert och forestaaet vdj sex aar og midler tidt met hans kiere gemall, welbørdig frue Rosine, fød Reinwaldiin<sup>142</sup> (som endnu leffuer och haffuer boett der till Vels<sup>143</sup> vdj hendis egitt hueß offuer thiuge aar, och sig som en from, christelig matron forholt) aulet thuenne sønner, som er edle och velbørdige Wichart Holtt,<sup>144</sup> fød anno 64 (huilcken nu vdj nogen aar haffuer weritt vdj echteschab och er boendis till Aschou<sup>145</sup>) och Andres Holt, som anno 66 och er echtefød och vdj sin wngdom først till studiis och siden mange aar sig till krigsbrug begiffuett. Desligeste haffuer hun hafft thuenne dotter, huilcke nu ere døde. Siden haffuer bemelte Hans<sup>146</sup> Holt begiffuet sig therfraa och vdj sitt egitt huß till Wels, och ther som en adels mand aff sitt egitt gotz sig opholden och imod høye och nedrig stand som en forstandige herre christlig och venlig sig forholdit och vdj sin besuerlig<sup>147</sup> alder, vngefer wed 80 aar, er hand i Vels dend xj martj anno 82 wed 9 slet om formiddag wed døden bortkallitt. Dett 3., som waar et papirs breff, haffue Wichart Holt till Aschow och Wolfgang von Egk<sup>148</sup> till Ens<sup>149</sup> vnder theris besegling och egne hender vdgiffuet, lydendis eblandt andet, at de effter edle och strenge herrer Anders Holtis, deris rette och steffbroders<sup>150</sup> offuerschickede genealogum<sup>151</sup> berette, att samme Andres den 2. februar anno 66 emellum 8 og 9 slett for middag i Krabben tegen<sup>152</sup> vdj den keiserlig borgh Wels (saa well som Wichart Holt tilforne 64) er født, och ere begge aff den edle och strenge herre, salig Andres von Königs-mark<sup>153</sup> holden offuer den christelig dob. Huem theris foreldre, her fader och fru moder, haffuer weritt, er aff de herrirs aff Polhamb &c. och den keiserlige stadt Wels testimonis vdtrøkelig att forfare, men eller[s] haffuer deris rette och stefffader, her Hans Holt, i begindelsen tagit sig en adels encke (som war Anna Holdin,<sup>154</sup> den herris aff Bircking<sup>155</sup> och Syßhartings<sup>156</sup> effterleffuersche) till sin echte hustru, huilcken war en Ottenbergerin<sup>157</sup> aff anseenlig gammell adels slegt, och met hende afflet en daatter wed naffn Rosina.<sup>158</sup> For<sup>ne</sup> Anna Holdin ligger begraffuen i de friherrirs till Polham och Wartenborg theris hospitall,<sup>159</sup> som er i closterkiercke hoes Sancte Anna, vnder hendis egen graffsteen. Huorledis nu theris fader haffuer leffuet och mett theris moder begiffuen sig vdj echteschab, och huormange børn de haffue aufflet tilsammen, er alt aff de offuerschickede testimonis at forfare, effter som samme three breffue i thennem sielff widre formelder, uormett bemelte Andres Holt formente noksom effter sin forpflicht och



tilsagn at haffue beuist sig att were født aff goed gammel adelig stamme och herkompst.

Suarede hertill bemelte Johannes Starkouw och Johannes Eddelich, att de inthet taler paa for<sup>ne</sup> Anders Holtis adelschab, men allene nu som tilforn effter theris offuergiffne schriffter och clagemall (som de mente noksom met høibemelte hertug Carls och greffinde Ebbis egne hender och zegell at haffue datert och bewist) war offuer hannem dom begierendis.

Dernest bleff lest bemelt Anders Holtis schrifftlige vnderschreffne erclering, hand<sup>160</sup> for<sup>ne</sup> 4. majj (emodt Johan Starkow och Johan Edlichs klagemaall) lod indlegge, lydendis:

Wolweise, großgunstige Herren Bürgemeistern vnd Radtmanne dießer konnichlichen Stadt Kopenhagen. Dieweil ich abbermaals gestrigen Tages bin vor E[uer] l[iebden] W[ürden]<sup>161</sup> angeklagit worden, vnd Euhr l[iebden] W[ürden] mihr als ein armer bedrengten<sup>162</sup> vnd gefangnen Man ßo viell Gunst erwießen, das ich die Puncten der Anklage habe schrifflichen mugen bekommen dieselben zubeantwoorten, so bitte ich E[uer] l[iebden] W[ürden] wollen als Liebhaber der Gerechtigkeitt meine Antuortt mitt Fleis erwegen, vnd wan sie daraus werden vornemen, wie nichtich alle Puncten der Anclagen seyen, ferner meine Ancleger samtlichen mitt solchen jhren nichtigen Sachen vnd Clagen vorweisen vnd mir bedrengten, hilflosen Manne widder allen vnrechtmäßigen Gewalt, den meine Widdersacheren zebrauchen gesinnet, beipflichten. Es sein aber fünff Puncten: 1) Das ich mich soll haben höher ausgegeben als ich sey. 2) Das ich mitt List soll mein Weib an mich gebracht haben. 3) Das ich widder gegebene Obligation aus Schueden vorrökt<sup>163</sup> vnd mein Weib mitt genommen habe. 4) Das ich in Schueden noch soll viell schuldigh sein. 5) Das ich soll den durchleuchtigen, hogebornen Fürsten vnd Herren Hertzog Carlln vngebürlich Dinge nach geredet haben. Anntuorde ich derowegen also:

Auff den ersten Punct, das da ich vnbedachtsamer Weis mihr ein Titull (deßen ich doch woll hette in kurzen Zeiten kunnen fähig werden, wan ich an meinen Furhaben nicht were vorhindert worden) habe geben laßen, der doch nitt viell mer auff sich hatt, wan mans will recht bedenken, bezeuge ich durch Gott, das ich solches nimmermer gethan habe einigen Menschen dadurch nachteilich zu sein vnd habe durchaus nit getan, wie meine Widdersacher es deuten, aber solches weitlaufftiger zubeantwoorten ist vnnötig, deweil ich schon von dem loblichen Adell dießes Reichs ein Vrteill<sup>164</sup> darüber empfangen habe, welches leider, Gott erbarme es, mihr ein viell harter Straff ist, als ich hette gemeint, man mitt solche einen geringen Jrthum hette vordienen können. Vnd haben gleichfals E[uer]

L[iebden] W[ürden] auch schon darüber geurtheilt, vnd werden Zweifels ohne nicht zueierley Vrteill vber eine Sache sprechen, das alß meine Feindt mitt dieser Clage billich nicht mehr zuhören seindt, Laße derowegen dießen Puncten als nichtich in seinen Vnwerdt beruhen.

Auff den andern, das ich habe meinen Weib genommen, da sie mir angeboten vnd ordentlicher Weise gegeben wurde vnde dieselbige ehrliche, gotselige Person gaar nitt mitt Listen an mich gebracht habe, ist mer beantuortens nitt werdt, dieweill nitt allein solches schon zuor vor dem loblichen Reichs Adell so woll auch von E[uer] l[iebden] W[ürden] ist geurtheilt worden, vnd vber das dieselbige Person als mein ehrengeliebten Weib solches zu sampt Wolstroffen, als ihren Fraw Mutter<sup>165</sup> abgesandten vnd volmechtigen mir Brieff vnd Siegell gegeben, das sie mich, wan ich meine Geschlechte vnd Ankunfft glaubwirdig werde ercleren, nimmermer in dieser Welt vorlaßen wölle, derowegen auch diser alte und zuor bereit entschiedene Punct vngebürlich in der Anklage verneuret wihrtt vnd also in seinen Vnwerdt hinfahrt.

Auff den dritten, das ich widder gegebene Obligation aus Schueden gezogen vnd mein Weib mitt genommen, darzu habe ich nodwendich Wrsach gehabt, den mein Weib vnd ihre Fraw Mutter<sup>166</sup> vnd meine Ancleger selbs, wan sie ihren Gewißen wollen zu Zeugen nemen, mich genuchsam entschuldigen können. Ich wahr kein Gleid<sup>167</sup> des Reichs Schueden, war hochgedachten Hertzogh Cahrll mit keinem Pflichten odder Schulden durchaus nichts verbunden, war zuor vnschuldiger Weise (als Wolstroff kan selbs Zeugen geben) arrestiert,<sup>168</sup> hatte auch keine Practiken<sup>169</sup> odder nichts Wbels widder einigen Menschen in Schueden angericht. Worumbe solte ich dan da lenger bleiben vnde mich vnschuldiger Weis (laßen als ich Hertzog Carols Feinde were) gefangen setzen vnd vielleicht gahr hinrichten,<sup>170</sup> da ich es beseren<sup>171</sup> kundte. Da mein Obligation erstreckt sich gahr nicht dahin, das ich mich als ein Feindt der Schueden wolte fengßelen odder rechtfertigen<sup>172</sup> laßen, sondern das ich als ein freyer Mann alsda leben wolte, biß ich ihnen füglich Bericht all meines Thuns möchte nach Gelegenheit insinui- ren.<sup>173</sup> Habe auch ietzo ein einigen<sup>174</sup> Botten<sup>175</sup> in Theudschan[dt]<sup>176</sup> vorschickt, deßen Widderkunfft ich thechlig<sup>177</sup> erwarthe, vnd will nicht destoweniger hier, so woll als ob ich in Schueden were, meine Obligation erfüllen. Wenn ich abber Hertzog Carlln odder dem Reich Schueden mit Eidt odder Pflichten vorwandt<sup>178</sup> gewesen, so were ich schuldich gewesen zu bleiben. Ich habe niemandt in Schueden kein Eidt<sup>179</sup> vnd Plicht getann als meinem Weib, den will ich halten, ßo lange ich lebe. Vnde zum Vberfluss, da ich schoen ohne Wrsach widder meine Obligation aus Schueden were gezogen, so kan jo jeddermenichlichen erkennen, das ich

deshalben von jhnen schon mer als zuhart gestraffet bin, jn dem sie bey k: M: so viell erlangt haben, das ich nun das fünfte Monat ein armer gefangner Man bin. Vnd vber dis alles so ist dieser Punct auch zuuor schoen bey forigen Clagen vnd Wrteilen furgewesen<sup>180</sup> vnd erörtert. Bin derowegen gewißer Zuuorsicht E[uer] l[iebben] W[ürden] werde auch hierinen nichts anders vrteln alse sie zuuor gethan, sondern dießen nichtigen Punct in seynem Vnwerdt lassen vorsinken.

Auff den vierten, das ich in Schueden soll noch viell schuldich sein, ist auch nicht, den meine furnemste Creditoren [sind]<sup>181</sup> schoen hier gewesen vnd also abgefertiget sein, vnd welchen ich noch sunsten schuldich bin, die haben mehr wirdige<sup>182</sup> Pfandt als die Schult groß ist, haben derowegen keine Vrsache zu klagen. Dem fürstlichen Hoffmeyster Christoffell Scheding<sup>183</sup> bin ich 30 Thaler vnd dem Bürgemeister zu Linköping<sup>184</sup> 20 Thaler schuldig, das ist alle Schult, dauon sie das Maull offsperrn, da sie doch keinen Befell odder Volmacht haben von denselben mich zu plagen. Dieselben will ich auch woll ohne meiner Feinde odder Anclager Zuthun bezalen. Derowegen ich vnbillich deßhalben beklagt wert, vnde vorsehe mich E[uer] l[iebben] W[ürden] werde solche ihre Anbringen gebühlich abweysen.

Auff dem letzten Artickull, das ich den durchleuchtigen vnd hoghebornen Fürsten vnd Herren, Herren Carolo, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden regierende Erbfürste, meinen gnedigen Herren an denselben<sup>185</sup> fürstliche Dignitet fursetzlicher Weise verunglimffet haben soll, bin ich deßen in keine Wegen bestendich, weis mich auch deßen im wenigsten zuerinnern. Es ist aber meine auseriges Begeren, Ire f[ürstliche] D[urchleuchtigkeit] odder derselben vorordneter Anwalde wolle mir solche Personen, welche mir deßen bezeugtigt,<sup>186</sup> vnder Augen stellen, darmitt er mich deren Reden, so er von mir außzugießen vormeindt, selbsten erinnere vnd auff<sup>187</sup> mich beweise, so will ich alßdan mich nach Notorfft vnderthenig woll zuentschuldigen vnd zuuorantuorten wißen. Aber es können E[uer] l[iebben] W[ürden] als die hochuorstendigen selbsten erachten, das mir solches (als denn man vmb Leib, Leben, Ehr vnd Gutt zubringen begerede) aus fursetzlichen Neidt zugewesen wiht vnd ist hierauff meine hoch fleisige Bitten, E[uer] l[iebben] W[ürden] wölle mich solcher vorsetzlichen Clagen erledigen vnd als christlichen Oberkeit mich viell mer beschermen.

Dis habe ich auff meine Widdersachern vnnötige vnd nichtswirdige Clagen wollen antuorten, das nemlich die ersten drey Puncten schon lang zuuorn geurteilt vnd erörtert vnd ich ja hart gnug gestrafft bin, der vierte nichts auff sich hat, auch sie nichts angehet, sondern ohne sie woll zu seine Zeit von mir soll richtig gemacht werden; der fünfft[e] aber vnerwiesen ist vnd derowegen als falsch von

sich selbst felt, das also E[uer] l[iebden] W[ürden] als hochvorstendige Richter gnuchsam mit Henden fülen können, das meine zugenötige Ankläger ohne gnugsame Wrsache meine Weib, die ich nun Jahr vnd Tag habe nehmen vnd mir aus vnchristlichen Herten nach Leib vnd Leben trachten, vnd E[uer] l[iebden] W[ürden] mit Blutschulden beladen wollen, hoffe abber vnd bitte darbeneben vmbe Gots Willen, E[uer] l[iebden] W[ürden] willen sich zu keinen vnristlichen Dingen laßen bewegen, sondern mihr widder ihren Gewalt helffen, welches Gott im Himmell wirt belohnen, vnd ich will es die Tage meines Lebens vmb E[uer] l[iebden] W[ürden] vnd alle die Eurigen hinwidder zuuordienen mich befleissen. E[uer] l[iebden] W[ürden] Andres Holtt.

Depligeste bleff lest en schriff, som bemelte Börgeta Grip her nu lod frembschicke met hendis egene hand vndertegnet, lydendis iblandt andett, at effter som bemelte Anders Holt nu noksom haffuer sin adelige stamme och herkomst bewist, och thet erlige frundschaft<sup>188</sup> saa well som hans fruv moder<sup>189</sup> haffuer hende tilschreffuet, att der som behoff giørdis, och tiden thet kand tole, wille de fraa romersche keyserlige Mayestet<sup>190</sup> och det gandsche lofflige landschab<sup>191</sup> nocksom testimonia hidschicke och wed fornemme personer anseelinge jntercessionis<sup>192</sup> till kong: Mayt: forsende; er derfor begierendis, wii som christelige øffrighet wille hendis wedderparters forgangene, erbarmlige och schrecklige tragedie tilsinde føre,<sup>193</sup> thj hun met hendis foster<sup>194</sup> haffuer werit i saadan stor hiertens sorg och bedrøffuelse, at thet er wnder, de icke begge ere omkommene, huilcket hun allene will haffue Gud beclagit. Och endog hendis wedderparter endnu icke afflade at wille haffue thennem affschilt, sa kand sligt aldrig schee, thj hun haffuer endelig beslutthet att will sig imod same hendis echte mand saa forholde, som hun for Gud och werden kand forsuaere, jtem will heller døe end hendes samuittighet besuere. Och formeddelst hendes kiere echtemand met hendes wenners consent er hende en gang giffuen, och de vdi mange høige och nedrige personers offueruerelse ere echte cupulert och sammen wiede, da will hun hannem och indtil hendis endeligt erholde, effterdj hand wdi kriig och anseenlige thieneste haffuer forfaren och lerdt saa møgit, att hand sin hustruff och børn kand forsørge. Och forhobis, att christelig øffrighet her vdi schall haffue flittige jndseende, saa hendis arme fangene mand sitt langevarendis fengzel maa bliffue endtleddiget, som samme hendis offuergiffuene schriff i sig sielff widre metfører.

Huilcke alle for<sup>ne</sup> breffue bemelte Anders Holt begierede, wii tilbørligen wille offuerweye och tage vdi acht, at hannem therimodt (effter sine wuenners ønsche och begier) icke schulle schee forkortt.<sup>195</sup>

Med flere ord begge parterne emellum forløb.

Da effter tiltale, giensuar, breffue och bewisning for oþ i rette werit haffuer och denne sags leilighedt, och effter som Andreas Holt er for retten anlagitt, først for hand vdj Suerige sig for en østerrigesche friiherre aff Bernik haffuer vdgiffuett, for dett 2., at hand formeddelst saadan friiherris naffn schall haffue offuertald den welborne greffinde Ebbe, att hand haffuer bekommit hendis dotters barn, frue Børgeta Grib, til echte, for thet thredie, at hand saadane berømmede friiherre stamme icke haffuer beuist, men schall mett sin gemaall aff Suerig hiemmeligen were vddragen, for thet fierde beschyltis at were f[ørstlig] N[aadis] hertug Carls hoffmester, Christoffer Scheduling, saa och borgemester vdj Lindköping met nogen pendinge vnwigt, for det fembte at schall haffue brugt en wnøttige<sup>196</sup> schends mund<sup>197</sup> paa høgbemelte hertug Carll och hans f[ørstlige] N[aade] ilde efftertalt<sup>198</sup> och for sadane gierninger stillet for oþ vdj rette och paa sit liff anklaget, huorimodt for<sup>ne</sup> Anders Holt haffuer suarit, att huad dend første, anden och thredie punct er anlangendis, for at hand ett fremmed tilnaffn eller tittell offuer sin egen adelige schiold och hielm førdt haffuer, derfor achtede hand sig effter for<sup>ne</sup> sex gode mends domb och met languarendis fengsell nocksom at were straffett, endog hand sagde sig welle at wille haffue erlangit sadan thittell, hues hans forsett icke waar bleffuen hannem forhindrett; erclerede sig och att hand icke war till nogen vdj Suerige met eeds plicht forbunden wden sin hußfruve, wiste sig therfor met sin vdreysen ingen schyld at haffue. Paa thend fierde punct anlangendis hans bortschuldige gield sagde hand sin fornemste creditores att haffue werit her i byen, aff huilcke hand nogre alrede haffde tilfreds stillet och de, som hand endnu schyldige er, at schulle haffue nocksom pandt vdj haande. Derhos berette, att forneffn[t]e Christoffer Schedulinges gield icke er mere end 30 daler och borgemester i Lindköpings gield 20 daler, huilcke hand offuerbødig er at betale, naar deris fuldmectiger paaescher. Dend fembte och siste beschylding belangendis att hand f[ørstlige] N[aade] hertug Carll jlle schall haffue paatald, det benechter hand høyligen, begierendis att motte stillis hannem for øgene, som hannem for hans f[ørstelige] N[aade] forførdt<sup>199</sup> haffuer, da wille hand sig therimodt tilbørligen erclere. Och effterdj der paa ingen vidnisbiurd effter woris dansche rett for oþ weritt haffuer, och forbemelte Anders Holtt nu her for retten mett thrende naffnkundige herres, som ere Ludwig och Sigmund Lodwig, begge friiherrer aff Polhamb, keiserlige raad, och Wulff, friiherre till Polhamb och Wartenborch, saa och met thend keiserlige stad Wels vdj Østerrige deris thuende beseglede och vnderschreffne pergaments breffue, haffuer beuist sig at vere født och baarn aff en erlige adelig slecht och herkomst, hues genealogia sampt adelige schiold och vaben mett thuenne hans brødris, Wichartt Holt till Aschow och Wolffgang till

Ens, deris beseglede och vnderschreffne papirs breffue vdj liig maade er bevisligt giordt, huorfor och forbemelte frw Börgeta Grib (met huilcke[n] hand effter thend hellige christelige kierckis forordning ehre komne vdj echteschab) lader sig met hans person och beuiste adelig stamme were fornøgitt och hannem aldrig forlade will, effter som adschillige hendis offuergiffne<sup>200</sup> schriffter och woris forige vdgiffne beseglede domb widre jndholder, da wiste wii effter saadan berørde tilfallende leylighed for<sup>ne</sup> Anders Holt ingen dødsstraff att tilfinde.<sup>201</sup>

Thill widnisbiurd haffuer wii ladett thrøcke woris stadz secret her nedden fore. Giffuett vdj Kiøbenhaffn, thend xj majj anno 1603.

(1) Jf. Kbh. rådstuerets dom 7. februar 1603 (ovf. nr. 799). - (2) Se 799.9. - (3) Se 799.48. - (4) Se 799.49. - (5) Se 799.4. - (6) Se 799.12. - (7) Ordet indføjet over linjen. - (8) Se 799.19. - (9) Se 799.46. - (10) Se 766.2.

(11) Se 766.3. - (12) Se 797.43. - (13) Se 797.44. - (14) Se 792.28. - (15) Se 792.29. - (16) Se 792.32. - (17) Se 757.3. - (18) Se 799.72. - (19) Se 799.73. - (20) Se 799.74.

(21) Se 799.75. - (22) Se 799.97. - (23) undersøge (Kalk. II.659a); jf. sv. *kunskapa*. - (24) Se 799.76. - (25) Se 799.78. - (26) Se 799.11. - (27) Se 799.12. - (28) Se 799.3. - (29) Se ovf. nr. 799. - (30) Se 799.96.

(31) Herefter udstreget *fuldmacht*. - (32) Missive 16. april 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh. Dipl. IV.764f.). - (33) Ordene *haffuer werit ... gange domb* er tilskrevet i marginen. - (34) Tilfælde (Kalk. IV.351a bet. 2). - (35) Andreas Holt var stadig fængslet, hvilket også fremgår af formuleringen *lade indkomme for op*. - (36) Se 799.21. - (37) Forlægget har her og flere steder i det flg. kun *fø: naa*: - (38) Johannes Starkow, der kaldes »hovprokurator och notarie«, synes at være en af de tyske jurister, som hertug Carl ansatte i sit kancelli (iflg. meddelelse fra Riksarkivet i Stockholm 16. marts 1982 til udgiveren). Han var i Danmark i september 1602 i officiel mission, i oktober s.å. i Markaryd, i november s.å. atter i Stockholm og derefter rejste han til Livland, jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 392 med note 8. - (39) velbyrdige. - (40)  $\text{v}$ : Bewilligung (bevilling, tilladelse).

(41) Christian IVs brev 27. december 1602, se 799.9. - (42) ovennævnte. - (43) Herefter udstreget *schreiben*. - (44) forholdt. - (45)  $\text{v}$ : sondern (men); jf. Grimm I.1633. - (46) geseßen = angeseßene: boende, hjemmehørende; jf. Grimm II.4066. - (47) bedrageriske, forbryderiske. - (48)  $\text{v}$ : Ebba; samme fejl flere steder i det flg. - (49) Se 799.5. - (50) Se 799.6.

(51) Se 799.7. - (52) Bedrager (jf. Kalk. III.862b). - (53) skamløs; jf. ænyd. *æreforglemte, æreforgættet* (Kalk. IV.965b) og sv. *äreförgäten*. - (54) det at give hånden til bekræftelse, jf. mnt. *hantestreckinge* og ænyd. *handstreckning* (Kalk. II.151b),  $\text{v}$ : sit ord. Der sigtes formentlig til Andreas Holts forpligtelse af 9. september 1602 (RA TKUA Sverige A III 79), se 799.9. - (55)  $\text{v}$ : männlich (alle og enhver). - (56) Se 799.88. - (57) velbyrdige. - (58) Christoffer Scheding, adlet 1582 von Scheiding (d. 1614) til Skedevi. Åby og Kullestad, alle i Östergötland. Han kom 1570 til Sverige, blev straks kammerjunker hos hertug Carl, adledes 1582 i Sverige af kong Johan III, hofmester hos hertuginde Anna 1584 og 1604 hos dronning Christina den ældre. Jf. Elgenstierna VI.764. - (59) Der var i 1603 3 borgmestre i Linköping: Per Eriksson (d. omkr. 1616; borgmester 1576-1611), Nils Ivensson (borgmester 1602-05 og 1610-13, rådmand ssts. 1614-16 og 1618-19) og Måns Ångerman (borgmester 1602-04), jf. Salomon Kraft og Folke Lindberg, Linköpings Historia II,2 (Uppsala 1946). 621f., 624f., jf. II,1.168. - (60) Blandt kreditorer er nævnt guldsmeden Klas Boye (Claus Boje), der havde et tilgodehavende på 630 daler,

jf. 799.9, samt købmændene Jacob Homodei (360 daler), Mikael Wousin (280 daler) og Henrik Borgering (50 daler). De pågældendes erklæringer om deres tilgodehavender i breve til hertug Carl findes i RA (TKUA Sverige A III 79) og har sikkert været fremlagt under sagen mod Andreas Holt. Jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 392 note 1.

(61) usømmelig; jf. ty. *unnötig*, mnt. *unnütich*, fornsvensk *onytogher* og ænyd. *vnöttig* (Kalk. IV.680a; Grimm XI,3.1209). - (62)  $\text{c}$ : Verunglimpfung (forsmædelse, forhånelse). - (63) Der sigtes vel til de romerretlige regler om *crimen læsæ maiestatis* (lib.XLVII tit. 4 ad legum Juliani maiestatis), der var reciperet af det tysk-romerske kejserrige. Udtrykket kejsrerret o.l. anvendtes dengang især om den i det tysk-romerske kejserrige gældende ret og navnlig den, der hidrører fra romerretten, jf. Ole Fenger, *Romerret i Norden* (1977). 163b. - (64) Majestætsforbrydelse. Om dansk rets regler herom se Matzen, *Offentlig Ret III.148ff.*, Poul Johs. Jørgensen, *Retshistorie*. 113ff., 137, 280f., 310ff., 321ff., Ole Fenger, *Romerret i Norden*. 78ff. - (65) begået; af lat. *committo*: begår, udøver noget ulovligt. - (66) Fejlskrift for *er*. - (67) beflittet på (Grimm IV. 2144f.). - (68) Forlægget har ved fejlskrift *gegegeben*. - (69) Slottet Örebro i Örebro, der var tilfaldet hertug Carl, der 1573 foretog en gennemgribende ombygning. Slottet forfaldt, men restaureredes i slutningen af 18. årh. og påny 1897-1901. - (70) Forlægget har her og flere steder i det flg. kun *f*: *N*:

(71) anholdt, arresteret. - (72) fængslet. - (73) Brevviser, overbringer af et brev, jf. Grimm XV.507 bet. 5; jf. ænyd. *visere* (Kalk. IV.848a) og sv. *visare*. - (74) *c*: Zeiger; se foreg. note. - (75) Velbyrdige. - (76)  $\text{c}$ : Wurde, jf. Grimm XIV,2. 2065f. - (77) gunstige, nådige (høflig tiltaleform), jf. *ich bitte ew. gunsten, ew. gnaden, herrlichkeiten und gunsten* (Grimm IV, 1. afd., 6. del. 1161). - (78) wohlgelehrter (vellærd). - (79) kriminelle, strafferetlige. - (80) Klageskrift, skriftlig anklage, jf. lat. *libellus*.

(81) ligefremt, jævnt, ukunstlet. - (82) Hs. er ved indbinding beskåret, således at nogle bogstaver flere steder mangler. Konjekturen er i det flg. sat i skarp klamme. - (83) i bedste juridiske form. - (84) højtideligt. - (85) Vel *anfechtlich*: anklagende, jf. mnt. *anvechten*: anklage, angribe (MndWb I.115a) og ty. *anfechten* (Grimm I.328). - (86) *wohr sein* er vist fejl for: (als) wahr seiend. - (87)  $\text{c}$ : wahr. - (88) nogle. - (89) Bagvaskelse, spot. - (90) arbitær (vilkårlig) straf.

(91) Skrivefejl for *læsæ*. - (92) til de herrer dommeres skøn. - (93)  $\text{c}$ : Bitte. I datidens tysk brugtes ofte *p* for *b*. - (94) den højædle, mildtdømmende domstol. - (95) Fejlskrift for *petendi*. - (96) Fejlskrift for *corrigendi*. - (97) Fejlskrift for *aliis*. - (98) Oversættelse (ved universitetslektor, cand.mag. Herluf Nielsen): idet han ydmygt beder om, at der ydes ham ret og hellig retfærdighed i alle forhold, dog under forbehold af retten til at tilføje, mindske, forbedre og alle andre retlige begunstigelser. - (99) geräumten (rømmede, flygtede). I det flg. hedder det *felschlich berumbten*, og måske er *gerumpten* her skrivefejl for *berumbten*. - (100) nu.

(101) til overflod. - (102) tilforordne, give til medhjælp. - (103) forfølge, anklage (Meyer. 850a). - (104) befuldmægtigede. - (105) Tilforordnet, medhjælper. - (106) Gefährde (= Gefahr). - (107) gefänglich (fængslet). - (108) fængslet. - (109) Vel fejlskrift for *ingesandten*: indlagte, jf. *ingewante* i det flg. - (110) kræve, begære, ønske (Grimm II.4118). - (111) Vel vorläugnen (vorleugnen); fornægte.

(112)  $\text{c}$ : hohen. - (113) Ordene *der Greffinnen Tochter Tochter* er tilskrevet i marginen. - (114) Vielsen. - (115) Om formen *gegen* (= gegen) se 799.54. - (116) Herefter udstreget *König*. - (117) Slægt. - (118) obligiert (forpligtet). - (119) Vel fejlskrift for *Gelöbnis* (højtideligt løfte). - (120) Rådmænd.

(121) indlagte. - (122) Afskrift (Kalk. IV.582a); i forlægget rettet fra *schriftt*. - (123) Udsættelse, opsættelse. - (124) Punkt for punkt. - (125) Besked (Kalk. I.27b bet. 9). - (126) modtage, få (især: få en retlig afgørelse) (Kalk. II.155a bet. 1). - (127) Se 799.27. - (128) Friherre Ludwig

von Polheim (d. 1608) til Lichtenegg, som han 1573 havde fået af kejser Maximilian II, søn af friherre Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1544) og Anna von Eckartsau (d. 1535). Han var gift 1. gang med Maria Elisabeth von Starhenberg (d. 1580), 2. gang med Magdalene von Losenstein (d. 1582) og 3. gang med Anna von Prag (d. 1603), jf. Johannes Hübner, Genealogische Tabellen III (Leipzig 1728) tabel 746. Slægten von Polheim var en af de rigeste, mægtigste og mest ansete adelsslægter i Øvre Østrig, jf. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs XXIII (Wien 1872).60, Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexikon VII (Leipzig 1867).267. - (129) Lichtenegg (Lichteneck), der lå lidt sydvest for Wels ved floden Traun; nu en del af byen Wels. - (130) Kejserlig råd, friherre Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1622) til Polheim (en borg i Wels ved Grieskirchen, der var slægtens stamsæde, men som nu ikke længere eksisterer), søn af Andreas von Polheim (d. 1589) og dennes 1. hustru baronesse Maria Salome Schiefer, jf. Johannes Hübner. anf. v. tabel 746. Han blev 1597 kejserlig råd, 1610 Landeshauptmann i Øvre Østrig. Han var gift 1. gang med Anna Sophia von Trautmansdorf (d. 1597), 2. gang med Margareta von Starhenberg (d. 1620) og 3. gang (1622) med Anna Catharina von Keinach.

(131) Irnharting (Ihrnharting) sydvest for Wels. - (132) Friherre Wolf (Wolfgang) von Polheim (d. 1604) til Mistelbach og Wartenburg, søn af Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1576) og Anna von Prag (d. 1603), senere gift med ovenn. friherre Ludwig von Polheim, se ovf. note 128). Han var gift med Anna Maria von Franck, jf. Johannes Hübner, anf. v., tabel 747. - (133) Se 799.29. - (134) Se 799.48. - (135) Dommer. - (136) Østrig var et ærkehertugdømme indtil 1804, da det blev et kejserrige. Ærkehertugen af Østrig var tillige konge af Böhmen og af Ungarn og ofte tysk-romersk kejser. - (137) Byen Enns ved floden Enns (biflod til Donau), ca. 17 km øst for Linz. - (138) By ved floden Traun (biflod til Donau), ca. 10 km øst for Linz. - (139) Friherre Casimir von Polheim (d. 1565) til Polheim og Wartenburg, søn af friherre Cyriat von Polheim (d. 1537) og grevinde Elisabeth von Oettingen. Han var gift 1. gang med Euphemia von Starhenberg (d. 1567), 2. gang med grevinde Barbara von Prösing (d. 1563), jf. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs XXIII (Wien 1872). Johannes Hübner, anf. v., tabel 797. - (140) Forlægget har ved fejlskrift er.

(141) Fogderi, ♂: det område, der har samme foged (Kalk. I.582b). - (142) Rosine Reinwald (d. efter 1603), kaldes i dom nr. 799 Rosine Rembold, se 799.38. Om formen *Reinwaldin* se 799.30. - (143) Ordene *til Vels* er tilskrevet i marginen. - (144) Har ikke kunnet identificeres. Weikard (Weickhardus) er et meget hyppigt forekommende fornavn inden for adelsslægten von Polheim, der stod slægten Holt nær, se. 799.39. - (145) Se 799.40. - (146) Rettet fra *Anders*. - (147) besværede, tyngende (Kalk. I.185a). - (148) Grev Wolfgang von Egk (Egg), søn af grev Adam von Egk og dennes første hustru Anna Maria von Khisl. Han var gift med Anna von Praunsberg, jf. Johannes Hübner, anf. v. tabel 834. - (149) Se ovf. note 137. - (150) Den ovenn. Wolfgang von Egk, halvbroder til Weikard og Andreas Holt, er formentlig søn af Hans Holts første hustru i hendes første ægteskab.

(151) Stamtavle. - (152) Det stjernebillede i dyrekredsen, som nu hedder Krebsen (OdS VI.228 (Krabbe) bet. 1 i. f., jf. lat. *cancer*, eng. *the Crab*). Oplysningen kan ikke referere sig til den gængse astrologiske angivelse af solens placering i dyrekredsen, da denne periode ligger om sommeren, snarere til tidspunktet for himmeltegnets opgang i øst, jf. at ordet horoskop (*hora*: årstid, dagstid, time) astrologisk betyder det opstigende punkt af ekliptika, der er i horisonten ved et barns fødsel, og det samtidige billede af himlens udseende, hvoraf barnets fremtid afhænger. - (153) Vel general Andreas Joachim Christoph von Königsmarck til Kötzlin, Roddahn, Berlitt, Vehlin og Studnitz, der kæmpede mod tyrkerne 1582 under kejser Rudolf II (d. 1612), jf. Genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser (Gotha 1873).431. - (154) Se 799.34. *Anna* sikkert fejlskrift for *Barbara*. - (155) Har ikke kunnet lokaliseres. - (156) Ligeledes. - (157) Se



799.34. - (158) Vist fejlskrift for *Regina*, se 799.34. - (159) Det af biskop Weikard von Polheim (d. 1283) i Wels oprettede franciskanerkloster med tilhørende kirke, der 1549 blev et kejserligt hofhospital, 1626 påny grundlagt. Hospitalet blev ophævet 1748, og gravstenene over medlemmerne af slægten von Polheim findes nu i byens sognekirke (ifl. venlig oplysning af Österreichisches Staatsarchiv 28. september 1981 til udgiveren). - (160) Herefter udstreget *emodt*.

(161) I forlægget her og i det flg. forkortet *E: L: W:* eller *Ew: L: W:* - (162)  $\text{c}$ : bedrængten (plagede). - (163)  $\text{c}$ : verrückt (flyttet). - (164) Kommissionsdommen af 25. januar 1603. - (165) Fejl for *Großmutter*. - (166) Samme fejl. - (167) Vel fejlskrift for *Glied*. - (168) Andreas Holt var i Stockholm fængslet 2 gange, se 799.9. - (169) Underfundigheder, rævestreger. - (170) Hertug Carl straffede som bekendt strengt alle, der opponerede mod hans styre, og mange blev henrettede, bl.a. ved det såkaldte »Linköpings blodbad« (februar 1600), se Salomon Kraft og Folke Lindberg, Linköpings Historia II,1 (Uppsala 1946).14f., Ingvar Andersson, Sveriges Historie gennem Tiderne<sup>2</sup> (Kbh. 1946).174, Niels Bache, Nordens Historie III (Kbh. 1884).622ff.

(171)  $\text{c}$ : besseren: skabe bedre forhold. - (172) indstævne, forhøre. - (173) indgive. - (174) Er vist fejlskrift for *eigenen*. - (175) Bud, sendebud. - (176) Tyskland. Ordet brugtes i ældre tid i videre forstand som omfattende de lande, hvori sproget var tysk, herunder altså bl.a. Østrig. Jf. at eng. *Dutch* egl. bet. tysk, men nu kun bruges om nederlandsk. - (177)  $\text{c}$ : täglich (daglig). - (178) forbundet; jf. mnt. *vorwont*, sv. *förvandt* og ænyd. *forvant* (Kalk. I.738a). - (179) Herefter udstreget *gethan*. - (180)  $\text{c}$ : vorgewesen (tidligere forhandlet).

(181) Ordet mgl. i forlægget. - (182)  $\text{c}$ : würdige (værdifuldt). - (183) Se ovf. note 58. - (184) Se ovf. note 59. - (185) *selben* tilskrevet i marginen. - (186)  $\text{c}$ : bezüchtigt (besigtigt): sigtet, beskyldt for. - (187) Ordet indføjjet over linjen. - (188) Slægt, se 700.22. - (189) Rosine Reinwald (Rembold?). - (190) Tysk-romersk kejser var da Rudolf II (d. 1612), ærkehertug af Østrig og konge af Böhmen og Ungarn.

(191) Rige. jf. OdS XII.312 bet. 2. - (192) Mægling, mellemkomst. - (193) *tilsinde føre*: minde om (Kalk. III.726b bet. 9b). - (194) Brigitta Grip fødte 10. maj 1603 sønnen Moritz Holt, se 799.104. - (195) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (196) usømmelig (Kalk. IV.679a bet. 2). - (197) slem mund (Kalk. III.736b),  $\text{c}$ : fremsat nedsættende, ærekrænkende ytringer (OdS XIX.1431). - (198) bagtalt (Kalk. I.438b). - (199) bagtalt, angivet (Kalk. I.632b bet. 2). - (200) Ordet tilskrevet i marginen.

(201) Cf. Henrik Schück, Ur gamla papper. Populära kunsthistoriska uppsatser, 2. serie (Stockholm 1894).143, Elgenstjerne III.662, Sven Ulrik Palme, anf. v. 393 og Svenskt biografiskt Lexikon XIX (Stockholm 1971-73).319, der urigtigt antager, at Andreas Holt blev dømt til døden og henrettet, jf. 799.9. Kbh.s rådstuerets dom ses ikke appelleret til rettertinget. Om Andreas Holts videre skæbne har intet kunnet oplyses. Han må være afgået ved døden før 1. december 1612, da Brigitta Grip indgik nyt ægteskab, se 799.12.

## 803 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

*Et af en ugift adelsdame til en adelsmand udstedt skøde tilsidesat, da det ikke var gjort med næste frænders samtykke. Køberen havde ikke krav på at få den erlagte købesum tilbagebetalt.<sup>1</sup>*

HS.: HDDomb. nr. 17 fol. 61ff. (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.447ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.30,32; Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.295.

*Overskrift:* Domb emellom Predbiørnn Gyllenstiern till Wosborg paa dend ene och Jurgen Friiþ thill Waschergaard paa dend anden side, dateritt Kiøpenhauffn slott dend 28. junij a° 1603.

Kongen oc allt raadit<sup>3</sup> except: Prebiørnn Gyllend:<sup>4</sup>

Wi, Christian, giør alle witterliggt, att for os wor schickedt os elschelige Predbiørnn Gyllenstierne thill Wosborig,<sup>5</sup> wor mannd, raad oc embidzmand paa wortt slott Bøuffling,<sup>6</sup> paa os elschelige jomffrue Edelele Rytters<sup>7</sup> vegne paa dend ene oc effther wor naadigste befalling hafde med wor egen steffning<sup>8</sup> for os wdj rette steffnid os elschelige Jørgenn Friiþ<sup>9</sup> thill Wasschergaard,<sup>10</sup> wor mand oc thierner, paa denn anden side oc hannom thiltallid for enn schiøde, som hand aff for<sup>ne</sup> hinnders datter, jomffrue Eddelle Rytters<sup>11</sup> daatters bekommid haffuer for enn gaard liggendis i Thrabierig<sup>12</sup> bye i Gudom sogen, som Erich Jenßen paaboer, huilckett hunn formeente att wor giortt emoed lougenn oc icke med hinds wergis willie eller sambthøcke [skied]<sup>13</sup> att were, eller hand med hinder thend forsigtlig oc <sup>14</sup> vnderschreffuitt hafuer, formeente therfor samme schiøde burde magttløs att were och iche i nogen maade att komme for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter thill hinder eller schade vdj nogen maade.

Dernest vdj rette lagde hinds schrifftelig beretning, wdj huilchenn hand formeente, att effterdi jomffrue Eddele Rytters datter er enn jomffrue, som iche er ßin egenn werge och iche maatte eller kunde<sup>15</sup> sinn goedz loughigenn schiøde eller affhende, huilcken schiøde hand formeener jche heller att were giortt enten med hinds rette wergis beuilling, sambthytte eller forseigling, disligeste effterdj lougens 3. bog vdj 44. capitell<sup>16</sup> formelder, att der som høstrue, der selff hafuer bonde, skøder nogitt bortt, maa hinds arffuinger deelle dett tilbage igienn, oc dend sin værd att haffue forthabitt, som med bundens høstrue kiøffte, oc effterdj høstruen, som er vnder wergemaall, iche nogit maae bortt schiøde och thend sin værd att haffue forthabid, som med hinde kiøffte, formeener hannd vdj lige maade thennd sin weerd att haffue forthabitt, som emoed lougenn kiøper med jomfruer, huilche ere vnder wergemaall. Setter fordi allervnderdanigst wdj rette, om samme schiøde iche er giortt emoed lougens første bog 31. capitell<sup>17</sup> oc recessen 49. cap:<sup>18</sup> och bør der fore ingenn magtt adt hafue oc iche adt komme for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytters dotter eller hinders moder<sup>19</sup> thill hinder eller schade vdj nogen maade, och om for<sup>ne</sup> Jørgen Friiþ, som i saa maade emoed lougenn wlogligenn kiøfft hauer, iche sin verdt dermed att hafue forthabid oc stande till rette for, hues oppebørsell oc schade der offuer lid oc giortt er.

Deremod att suare wor her i rette møtt for<sup>ne</sup> Jørgenn Friis och først i rette lagde

ett pantebreff, daterit Waschergaard thennd 7. januarij a<sup>o</sup> 1599, wdj huilchen jomffrue Edele Rytters bekiender sig schyldig adt were for<sup>ne</sup> Jørgen Friis til Waschergaard ij<sup>c</sup> xiiij<sup>20</sup> goede daller,<sup>21</sup> huorforre hunn hannum hafuer wdj pantt satt enn af sine gaarde och goeds liggendis i Schodborgherrid vdi Gudum sogen i Traabierrigbye, som Erich Jensenn nu paa boer, schylder aarligen 1 td. rug, iiij skp. biug, iij tdr. are,<sup>22</sup> ij pund schmør, j pund, enn schouffwogen,<sup>23</sup> j suin, ett fodernød<sup>24</sup> at niude, bruge oc beholde, jndthill hannd sine pendinge igienn bekomb; forpligtt sig oc wdj samme breff, att der som hunn blef thillsinds samme gaard att affhende, da schulle hunn thend thill ingen anden end hannom eller hanns arffuinge affhende.<sup>25</sup>

Der nest wdj rette lagde enn schiødebreff, daterit Waschergaard thend 13. majj samme aar, vdi huilken hun bekiender sig att haffue soltt och affhendtt for<sup>ne</sup> gaard y Traebiergbye fraan sig oc sine arffuinge oc thill Jørgen Friis oc hanns arffuinger thill euindelig eigendomb, som samme schiøde y sig sellff widre jndeholder.

Derhoes wdj rette lagde sinn schrifftlig beretning, liudendis:

Effter som frue Idde Munck hannom for dett første wdj hinds steffning beschylder for enn schiøde, hannd af hinds daatter, jomffrue Eddele Rytters, schulle haffue bekommit, formellendis paa enn gaard liggendis vdi Traabierrig, som Erich Jenßenn jboer, saa er dette hanns suar, att for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter hafuer hafft thuende gaarde i Traabierrig, oc indthett meere. Denn beste hauer hunn satt os elschelig Thames Malthissen<sup>26</sup> thill Thanderup<sup>27</sup> i pantt, huelchen gaard for<sup>ne</sup> jomfru Eddele Rytter nu sellff jboer. Oc der hunn ingenstedz kunde bekomme pendinge till att jndløße for<sup>ne</sup> gaard med, er hunn kommen thill hannom oc weritt begierendis med grædendis thaare, att hand wille forstrecke hinder med ij<sup>c</sup> xiiij daller att jndløße for<sup>ne</sup> gaard fraa Thomas Malttisßenn med. Da wille hunn vdi pantt sett hannom thend anden gaard, som wor denn ringeste, oc hendes broder<sup>28</sup> och fød werge haffde loffuid att wille forseiglle med hinder. Saa haffuer hunn satt hannom samme gaardt i pantt, oc haffuer hun der hoes sig oc sine arffuinger vdi samme panttebreff forpligtt, adt der som hunn eller hinds arffuinger schulle affhennde sig samme gaard, schulle hun jndthett afhennde sig thend thill andre end thill hannom oc hanns arffuinger, som samme panttebreff i sig sellff widre formeller, huelche for<sup>ne</sup> artickle oc panttebreff hinds broder oc rette fød werie hafuer med hinder forseiglitt oc vnderschreffuit. Saa hafuer for<sup>ne</sup> [jomfrue]<sup>29</sup> Eddele Rytter siden soltt hannom samme gaarde effther hinds forpligtt oc hinds broders samtøcke, som hannd med hinder vdi samme panttebreff samtyckt hafuer, huorforre hand setter oß oc rigens raad vnderdanigst vdi

rette, effterdj for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytther hafuer sig oc hinds arffuinger wdj samme panttebreff thill forpligtett, ad der som hunn schulle affhennde sig same gaard i Traabierig, da schulle hunn icke giøre dett thill anden end thill hannom eller hanns arffuinger, oc for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytters broder oc fød werrie haffuer forseigliid oc sambtøckit for<sup>ne</sup> artickell oc panttebreff, om samme for<sup>ne</sup> schøde effther slig forberørtt leiglighed icke bør wed magtt att bliffue.

Der thill suarid for<sup>ne</sup> Predbiørn Gyllenstiernn, att huad dett panttebreff belangid wor, bethallt hannd och haffde loffuid att forskaffe hinder igienn, dog dett icke scheede wor. Och der som dend schøntt icke wor betallid, da formeente hand, thend oc wlouglig oc emoed lougen<sup>30</sup> giort att were. Och saatte vnderdanigste wdj rette, om dend, som icke motte sitt goedtz sellge, om thend motte sitt goedz borttpantte, oc om same panttebreff, huilcken for<sup>ne</sup> Jørgen Friøb sellff her for os bekiende, bethallt att were, burde icke med schiøde magttløs att bliffue.

Med flere ord [och thalle]<sup>31</sup> dennom der om emellom wor.

Thaa effter thilthalle, giensuar oc denn sags leiglighed, oc effterdj lougenn wdj 1. bogs 30. capittell<sup>32</sup> formeller, att ingen werge maa affhende børnjord, oc i same bogs 36. cap.<sup>33</sup> formellis, att møebarnn maa aldrig sinn jord afhennde, wdenn om hunn worder saa fattig, att hunn dett sellger for liffs føde,<sup>34</sup> da schall hunn sellge thet med neste frenders raad, dog ey mere thill sammenn end for hallff marck søllff ett aar, oc der som icke skiøde ey heller panttøette, da sagde wij der paa saalhedis af for rette, at for<sup>ne</sup> pantt oc schiøde er giortt emod lougenn oc bør fordj magttløs att bliffue, oc for<sup>ne</sup> Jørgenn Fris, som slig wlouglig pantt oc kiøb med for<sup>ne</sup> jomffrue Eddelle Rytter vden hinds neste frenders oc thill forordnede<sup>35</sup> wergis widschab giortt haffuer, bør sin værd att thabe.<sup>36</sup>

Datum vt supra.<sup>37</sup>

(1) Jf. rettertingsdom af s.d. mellem samme parter ndf. nr. 804. - (2) Disse er afskrifter af vidisse af dombrevet 28. januar 1604 af Viborg landsting (Iver Juul og Gunde Skriver). - (3) Rigsrådets medlemmer se nr. 796. - (4) Preben Gyldenstjerne (se 762.7). - (5) Se 762.12. - (6) Se 762.14. - (7) Fejlskrift for Ide Munk, jf. ndf. *hinnders datter, jomffrue Eddelle Rytters daatters og senere frue Idde Munck ... wdj hinds steffning*. Ida Hansdatter Munk (Lange) (d. 1618), kaldet »den gale«, enke efter Oluf Rytter (d. 1559), se 788.16. Hun boede 1599 i Byskov og lå da i idelig strid med sine børn (DAA 1912.448). 1609 klagede hun til kongen over, at hun på det højeste forfulgtes og tribuleredes af sin søn, Anders Rytter (se 788.16), særlig fordi hun ikke havde nogen, som kunne forsvare hendes sag tilbørligt imod ham. Ved missive 4. maj 1609 (Kanc.Br.) blev Preben Gyldenstjerne befalet at forsvare hende imod sønnen. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 801.10.

(11) Edel Rytter til Trabjerggård, datter af Oluf Rytter (d. 1559) til Kappel og ovenn. Ide Munk (Lange) (d. 1618). Hun boede 1599 i Trabjerg, men havde pantet sine gårde og levede i trange kår. 1596 klagede hun til kongen over, at hendes fædrene arv stadig indestod hos hendes

moder, der havde solgt noget deraf, og over at hendes broder, Anders Rytter (se 788.16) til Kappel, ikke førte fornødent tilsyn med hendes gods, hvoraf moderen oppebar alle indtægterne. Ved missive 16. november 1596 (Kanc. Br.) befaledes det Kjeld Juel at påtage sig værgemålet, da broderen ikke havde skikket sig som en kristelig værge over for hende. 1617 udgik der kgl. befaling til Anders Rytter om at sørge for sin søsters underhold, og 1619 fik Frands Munk befaling til at have indseende med hendes forhold. - (12) Landsbyen Trabjerg i Gudum s., Skodborg h. - (13) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. - (14) GkS 1137,2° har *eller*. - (15) GkS 1137,2° tilføjer *nogid*. - (16) JL III.44. - (17) JL I.36, hvorefter ugift kvinde ikke måtte sælge sin jord, medmindre hun blev så fattig, at hun solgte for at opretholde livet, og da kun måtte sælge med nærmeste frænders samtykke og ikke mere end for en mark sølv i ét år. - (18) Reces 13. december 1558 §49 bestemte, at kun adelsmænd måtte sælge deres gods med brev og segl og gode mænds vidnesbyrd. - (19) Ovenn. Ide Munk, se ovf. note 7. GkS 1137,2° tilføjer *for<sup>ne</sup> fru Ide Munk*. - (20) 164; om skrivemåden se 761.23 og 765.35.

(21) GkS 1137,2° har *rixdaller*. - (22) Havre (Kalk. I.72a). - (23) Se 796.74. - (24) Et stykke kvæg, der af fæsteren fodres for godsejeren. (Kalk. I.581a bet. 1). - (25) GkS 1137,2° tilføjer *som samme brev i sig self vider indholder*. - (26) Thomas Maltesen Sehested (d. 1609) til Tanderup og Bækmark. - (27) Hovedgården Tanderup i Snejbjerg s., Hammerum h. - (28) Anders Rytter (se 788.16); hans værgemål for søsteren var ham frataget i 1596, se ovf. note 11. - (29) Ordet indføjet efter GkS 1137,2°. - (30) JL I.36, der ikke alene omhandler det at *sælæ sinæ iorth*, men også det *andær lund af hænde*.

(31) Det indklammede indføjet efter GkS 1137,2°. - (32) JL I.30, 4. punktum. - (33) Se ovf. note 17. - (34) Livets ophold. - (35) I ordet *thill forordnede* ligger vel, at rettertinget har klarhed over, at den fødte værge, broderen Anders Rytter, ikke længere var hendes værge, og at der var beskikket hende en anden værge (se ovf. note 11). Da værgen ifl. JL I.30 ikke måtte afhænde myndlingens jord, var værgespørgsmålet uden relevans for afgørelsen. - (36) Dommen accepterer ikke Preben Gyldenstiernes forståelse af JL III.44, der handler om, hvad husbond og hustru kan bortskøde, se ovf. ved note 16. Retspraksis er da, jf. Secher, Rettertingsdomme I.449 note 4, kilde til bestemmelsen i § 2 in fine i fdg. 1. juli 1619 (CCD III.586), der optoges i reces 27. februar 1643 2-18-1 (CCD V.313) og derfra i DL 5-3-10. - (37) GkS 1137,2° tilføjer: *Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio iustitiario nostro dilecto*.

## 804 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

*Et af en ugift adelsdame udstedt gældsbrief kendt ugyldigt, da hendes værge ikke havde medunderskrevet, og da det desuden måtte anses for tvivlsomt, om kvinden havde modtaget det beløb, gældsbrevet lød på.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 17ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.452ff.

Overskrift: Domb emellom Predbiörn Gyllenstiern till Wosborg paa den ene oc Jørgen Fris till Waschergaard paa dend anden side. Daterit Kiøbenhaffn slott dend 28. junij a° 1603.

Kongen oc allt raaditt<sup>3</sup> except: Predb: Gyll:<sup>4</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterliggt, att for os wor schickitt oþ elschelige Predbiørnn Gyllenstiern til Woþborrig,<sup>5</sup> wor mand, raad och embidzmand paa wortt schlott Bøuffling,<sup>6</sup> paa jomffrue Eddele Rytters datters<sup>7</sup> vegne paa dend ene och effter wor naadigste befalling hafde med wor egenn steffning<sup>8</sup> for os vdj rett steffnidt os elschelige Jørgen Friis<sup>9</sup> thill Waschergaardt,<sup>10</sup> wor mand och thienner, paa den andenn side och hannom thillthallid for ett gioldbreff, hannd aff hinded daatter, os elschelige jomfrue Eddele Rytters daatter,<sup>11</sup> bekommid haffuer paa j<sup>M</sup> daller,<sup>12</sup> och iche hindirs werge samme breff med hinde forseigliid haffuer, jche heller wed hinders dotter thill threngt slig enn summa pendinge af hannom ad schulle bekommid, thj hannd hinde breff giffuett haffuer oc derudj bekiender sig hennedes daatter att were schyldig ij<sup>C</sup> daller<sup>13</sup> thill forgangenn Martiniij<sup>14</sup> att schulle bethalle; formeener, att dersom hinded dotter hafde weritt hannom nogitt schyldig, kunde hand well med hinde affregnid oc iche haffue giffuet hinde hanns breff paa nogen giold, der till med haffue hinded dotter bethallid hannom ij<sup>C</sup> xvij daller,<sup>15</sup> som hannd hinde hanns breff paa giffuett hafuer, meenendiþ samme gioldbref, som hinded dotter hannom giffuitt haffuer, att were giortt emoed lougenn oc iche bør derfor att komme hinded dotter thill hinder eller skade i nogen maade, men bør magtløs att were.

Deremoed ad suare wor her i rette møtt for<sup>ne</sup> Jørgenn Friiþ oc vdj rette lagde sin schrifflich berettning, liudendes som efterfølger:

Att effter som jomffrue Eddele Rytter er kommen thill hannom thit oc offte oc haardeligenn sig beklagid, att hunn haffde huerckenn att æde eller saae heller sette huþ med thil en gaard, hunn jndløste fraa<sup>16</sup> Thomas Malthieþen<sup>17</sup> thill Thandrup,<sup>18</sup> huilchenn hun sellff haffde hannom vdj pantt satt och, effter at hunn nu sellff thenn hafde jndløst, hollt hus vdj, saa haffuer hand effter hinders begiering laant oc forstragtt hinder med korn, penge oc whare, som hand haffuer thagid vd hoes kiøpmend for hinder, saa er hun bleffuenn hannom ij<sup>C</sup> xvij daller schyldig, som hun haffuer sidenn giortt regenschab medt hannom om oc giffuet hannom sit breff paa; siden der effter er hunn kommen till hannom thil Waschergaard oc sig med gredendis thaare haardeligenn beklagid, at hunn hafde indthet att holde huuþ med eller hielpe sig med, vden hand wille haffue forstragt hinde med flere pendinge, nødis hun thill att gange fraa huþ oc gaard med schamme; berettendis der hoes sig att were enn stoer hoeb pendinge borttschyldig oc hafde indthet att kiøbe for, enten heste eller hopper, fhee, queg, eller huad hunn haffde behouff thill husholding. Saa haffuer hand beuillget att wille laane hinder j<sup>M</sup> daller med de ij<sup>C</sup> oc xvij daller, som hannd hafde hindis breff paa, saa dett kunde blifue j<sup>M</sup>

daller thilsammen, som hand ocsaa gjorde. Oc komb hannd samme dag i nogen forhandeling med nogen gott folck, førind hun drog fraa hannom, som hannd kunde giøre sig nogen fordeel hoeß, och wor hannd der for aff hinder begierindiß, att hunn wille laane hannom ij<sup>c</sup> daller igienn af saame penge, huilcket hunn ocsaa gjorde, oc jgiengaff hinde sitt breff paa same ij<sup>c</sup> daller. Oc hafuer hunn siden oppeborid af hannom paa regenschab paa for<sup>ne</sup> ij<sup>c</sup> dallers breff dette effterschreffne effter hanns regenschabsbogs liudellße: Først for anno 1602, dend 11. octobris iij tdr. rug, dend 17. martij vdj samme aar 1 td. rug, ij tdr. biug, 1 td. maltt oc 1 daller; denn 30. martij vdj samme aar 1 td. biug, j td. rug, v daller; thennd 25. aprilis vdj samme aar vij tdr. arre,<sup>19</sup> dend 19. aprilis vdj samme aar ix tdr. arre oc j daller; dend 21. aprilis samme aar ij tdr. arre, noch xx skp. rug, [som]<sup>20</sup> hanns thiener Erich Jenspenn i Traabierrig<sup>21</sup> fick<sup>22</sup> hinder; noch xij daller, som hannd fick hinde vdj Holstedbroe markid aar 1602, som hand haffuer hindis quitanz paa med egen haand vnderschreffuid. Effter som frue Idde Munck<sup>23</sup> hannom med hindirs steffning beschylder, att hinders dotter icke schulle vere trengd till att lane saadann en summa penge, saa haffuer hun werritt megit hartt threngdtt, som mange gott folck well witterligt er, som hun selffuer i hinds gieldzbreff paa samme 1<sup>M</sup> daller haffuer bekiendtt; saa effterdj for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter er hannom schyldich effter hinders vdgiffne breffs liudellße, oc hannd findes ochsaa att werre hinder schyldich effter hanns vdgiffne breffs liudellße, oc for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter haffuer oppeborrid paa regenschab baade kornn oc penge paa dett ij<sup>c</sup> dallers breff, som hannd hinder giffuet haffuer, och beuißis med hinds egen quitanz att hafue oppeborrid xij daller, saatte fordj vnderdanigste i alle rette, om denne sag iche bør at hiemb att komme till hannß wernetinng, oc for<sup>ne</sup> jomfrue Eddele Rytter att sidde offuer reede oc regenschab med hannom, som dett sig bør. For dett andet, effterdj for<sup>ne</sup> jomffrue Eddelle hunn hafuer giffuett hannom hinders bref och seegill, huorwdj hunn bekiender sig att were hannom j<sup>M</sup> daller schyldig, oc goede mend med hinder samme breff forþeigllid och vnderschreffuitt hafuer, huorfore hand i lige maade setter vdj rette, om hunn iche er pligtig att holde hendiß bref oc seigell, som en erlig adels personn well anstaar, oc hinder jo saa well forpligtig att bethalle hannom effter hindis vdgiffuene breffs liudellße, som hand hinder er effter hanns vdgiffuene breffs liudellße.

Der hoes vdj rette lagde samme gieldbreff, daterit Waschergaardt dend 27. januarij anno 1601, som oc oß elschelige Enuold Kruße<sup>24</sup> oc Lauridz Friis<sup>25</sup> med hinder forseiglitt oc vnderschreffuit haffuer, liudendis vdj sin mening, att hun bekiender att were for<sup>ne</sup> Jørgen Fris schyldig 1<sup>M</sup> goede gamle vforfalschede rigs

daller<sup>26</sup> oc sex daller, som hand hinde laantt oc forstragt hafuer, och sex daller thill rentte<sup>27</sup> af huertt hundrede, huilcke hunn loffuer att bethale hannom vdj Wiburg till snaps landtzthing<sup>28</sup> der nest effter och holde hannom thet vden schade oc schadesløs i alle maade.

Der thill suarid for<sup>ne</sup> Predbiørnn Gyllenstiern, att for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter haffde for hannom saa vel som goede mend flere wed sin høgiste eed benegtid, att hun aldrig slig enn summa pendinge af hannom bekommit haffde, menn widste sig well att erjndre, att hunn enn gang komb thill hannom thill Waschergaard, oc da gaff hannd hinder miød att dricke, saa hunn bleff drucken, oc da begierede hand af hinde, att hunn wille giffue hannom sitt breff paa enn summa pendinge; hand loffuid, de schulle aldrig vdj hinded liffs thid kreffuis hinde, oc da [j]<sup>29</sup> sin druckenschab gaff hunn hannom ett breff; huad dett jndeholdt, wiste hunn icke, menn huor der om war, saa formeentte hand dog derforuden af effterfølgende orsager att were giortt vlouglig. Først effterdj at for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele er enn jomffrue och icke wederhefflich<sup>30</sup> sligh enn stoer summa pendinge att bethale, oc der for icke throeligt, att hannd vdenn forloffuer, vdenn pantt eller anden nøigactig forsikring schulle hinde saadann enn stoer summe penge forthroe. Dernest att hunn wor vnder wergemaall, oc hendes werge samme giellid breff icke hafde forseigllid oc wnderschreffuitt. Sammeledis schulle oc befindes, att Jørgenn Fris schulle were hinde schyldich ij<sup>C</sup> daller, huilche hand wor bleffuen hinde schyldich paa dett neste ett aar, effter hunn hannom samme gieldbref paa j<sup>M</sup> daller giffuet haffde, oc icke then samme dag, hunn samme j<sup>M</sup> daller schulle annammid, som hannd berett haffde; formeente fordj samme gieldbreff icke saa louglig att were, att thend burde wed magtt att bliffue.

Och i rette lagde ett Jørgenn Frißes beseiglede breeff med egenn haand vnder schreffuitt, daterit Waschergaard denn 13 X<sup>bris 31</sup> a<sup>o</sup> 1601, vdj huilchenn hannd bekiender att were schyldich jomffrue Eddell Rytters ij<sup>C</sup> xxx daller, huilcke hand loffuer att bethalle hinde eller hinded arffuinger udj Wiburg thill S: Mouridz dag<sup>32</sup> dernest effter oc holde hinde dett vdenn schade oc schadeløs i alle maade, som samme breff i sig sellff jndeholder.

Och saatte wnderdanigst vdj rette, om samme gielldbreff wor saa loughigh oc nøigactig, att dett burde att komme jomffrue Eddele Rytter thill hinder eller schade.

Med flere ord dem der om emellom wor.

Thaa effter thiltalle, giensuar och denn sags leiglighedt, oc effterdj for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter er enn jomffrue oc wnder wergemaall oc fordi icke motte slig enn stoer summe pendinge vden hinded thilforordnede wergis willie och wid-



schab laane, oc handd iche samme gielddreff med hinde haffuer forseigliid, hunn oc benegtter þig samme pendinge att hafue becommitt, oc fordj er thuiffell, om hunn dem becommid haffuer, effterdj hunn iche er wdj thend formue, att nogenn hinde lettelig for saa stoer enn summa paa en thid schulle bethroe, dett oc befin-des, att Jørgenn Friis siden er bleffuenn hinde gielld schyldich, som handd hafuer giffuet hinde sit breff paa, oc der icke afquitterit wdj, huis hunn hannom schulle thillforne weritt schyldig bleffuen, men thill wisþe terminer loffuid hinde dett att bethalle, da sagde wij der paa saalheedis aff for rette, att for<sup>ne</sup> gielld breff iche er saa loulig, att thenn bør att komme for<sup>ne</sup> jomffrue Eddele Rytter thill hinder eller schade, men bør magttløs att bliffue.

Datum vt supra.<sup>33</sup>

(1) Se rettertingsdom af s.d. mellem samme parter ovf. nr. 803. - (2) Dette (Kalk. 568,2°), der iøvrigt har flere urigtige læsemåder (f.eks. *Visborriggaard* for *Waschergaardt*, *tilladt* for *thill-thallid*, *sententz* for *quitanz*, *marken* for *marked*, *ij<sup>M</sup>* for *j<sup>M</sup>* m.fl.), er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. - (3) Se rigsrådets medlemmer dom nr. 796. - (4) Preben Gyldenstjerne (762.7). - (5) Se 762.12. - (6) Se 762.14. - (7) Se 803.7. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 801.10.

(11) Se 803.11. - (12) 1000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (13) 200 daler; se 765.35. - (14) Mortens dag: 11. november. - (15) 167 daler. - (16) Kall 568,2° tilføjer *velbiurdige*. - (17) Se 803.23. - (18) Se 803.24. - (19) Havre (Kalk. I.72a). - (20) Forlægget har *saa*.

(21) Se 803.12. - (22) gav (Kalk. I.506a bet.2). - (23) Se 803.7. - (24) Se 792.28. - (25) Se 797.41. - (26) Betegnelsen *rigsdaler*, der i lovsproget vist først forekommer i fdg. 17. marts 1605 (CCD III.182), betegnede en her i riget slået daler. Værdien af en sådan daler var i 1600 4 mark danske. - (27) Se 789.20 om maksimalrenten. - (28) *Snapsning* er det første ordinære landsting efter udløbet af julehelgen (»20. dag jul«, 13. januar). - (29) Ordet mgl. i forlægget. - (30) i stand til at gøre fyldest, opfylde sine økonomiske forpligtelser (Kalk. IV.768b; OdS XXVI. 753 bet.1).

(31) Decembris. - (32) 22. september. - (33) Kall 568,2° tilføjer: *Nostro ad causas sub sigillo teste Arnolde Hvitfeldio, justitiario nostro dilecto.*

## 805 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

*En søster og ikke tillige en afdød søsters søn var arving efter en afdød abbedisse i Maribo kloster.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 64<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.449ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.27.

Overskrift: Domb emellom Hans Graboe paa dend ene oc fru Anne Huitfeldt thill Ingestofte paa denn anden þide, daterit Kiøbenhaffn slott thend 28. junij anno 1603.

Kongen oc allt raaditt.<sup>3</sup>

Wi, Christiann, gjør alle witterligd, att for os wor schicked os elschelige Hanns Graaboe<sup>4</sup> paa dend ene oc haffde med wor egenn steffning<sup>5</sup> for os wdj rette steffnid os elschelige frue Anne Huittfeld<sup>6</sup> thill Jngestoffte<sup>7</sup> med hindes laugewerge paa denn anden side och hinde thilthallid paa sit barns, Joachim Grabois,<sup>8</sup> wegne for, att hunn forholder hannom paa samme barns wegne, som er hindes søsterbarn, oc hunn iche will stede att lade komme thill laad oc lage schiffte wdj huis arffue, som er faldenn effter samme barns modersyster, sallig jomffrue Ellße Huitfeld,<sup>9</sup> fordum abbedisße wdj Marieboe closter,<sup>10</sup> meenendiß att samme barns moder, affgangne frue Barbare,<sup>11</sup> Hanns Grabois, saa well som hunn schall haffue hafft rett thill for<sup>ne</sup> jomffrue Ellsße Huitfeltz goedzs att anthaste,<sup>12</sup> der<sup>13</sup> hunn sig i closter jndgaff, oc som jomffrue Ellße da att haue thagit ßit egitt goedz vdj forlhening af bege ßine søstre, effter som the forlhenings breffue, der er funden effter hindes død, der om vduißer, formeenendis samme hindes goedz att were faldenn thill dennom hinder arffue schulle, [der]<sup>14</sup> hun ßig i closter gaff,<sup>15</sup> oc for<sup>ne</sup> Hanns Graaboe med ßit barn att were lodthagenn der udj effter thend regell,<sup>16</sup> som om closterfolk haffuer weritt holden, att de huerckenn arffuer eller arffuiß, oc effter de omstendighed oc vilkaar, att hunn wor clostergiffuen, endog hun iche wor<sup>17</sup> wiett<sup>18</sup> till closter, som i fordumm dage scheid, mens dog kommet thill den ypperste closters bestilling: att were abbedisse, der ingen schlett<sup>19</sup> closters jomfru maae tilkomme, som er fritt fore att affuige fraa closter, naar dennom ßelff løster, men fordj de iche maa niude denn artickell vdj lougen,<sup>20</sup> att sødschenne arffuer anden, effterdj hun wor closter giffuen och hafde iche goedzitt j forlhenning, menn att samme goedz, som Hanns Graboes høstrue haffde forlhentt ßinn søster, bør jo att schifftes oc were forfallenn thill hanns barn paa ßin moders wegne, som dett bortt forlhent hafuer, och iche thill hinder allene, oc att hunn derudj gjør hannom vthilbørlig forhallinng oc derfor bør att stande hannom thill rette.

Samelhedis hafuer hannd thilthalle thill hinnder for, att hun wdj lige maade forholder forlhennings breffuitt, att hunn iche will forthro<sup>21</sup> hannom thennom paa nøgacthig beuis oc reuersaler,<sup>22</sup> menn vdj closter ere bleffuenn hedenliggendis.

Deremod att suare paa for<sup>ne</sup> frue Anne Huittfeldz wegne wor her vdj rette møtt os elschelige Erich Mogenßen<sup>23</sup> thill Bramsløcke,<sup>24</sup> wor mand oc thiener oc landzdommer i wore lande Lolland oc Fallster, och først vdj rette lagde ett breff oc forschriffning, for<sup>ne</sup> frue Anne Huittfeld och hindes søster, frue Barbara Huitfeld, affgangenn jomfrue Ellsße Huitfeld giffuet haffde, dat: Marriboe thend 25. octobris anno 1597, luidendiß i ßinn meening, ath effter som for<sup>ne</sup> jomffrue

Ellsþe Huittfeld wor effter hines begiering oc slegt och weners sambtøcke beuillgett, att hunn wille jndgiffue sig i Marieboe closter, da haffde de loffuit oc thillþagd, att hunn sellff motte beholde hines arffuegoedz oc thett were raadigt oc megtich. Oc hues der aff wor vdsatt igienn att jndløþe oc dett þiden niude, bruge oc beholde quitt oc frie hinderþ liffs thid, wbehindrett af dennom oc theris arffuinger, oc naar hunn wed døden afgick, da schulde samme hines goedz wbehindrett igien komme, were oc bliffue quitt oc frie hoes thennom oc deris arffuinger oc ingenn andre vdj nogen maade, som þamme breff i sig þellff wittløfftiger jndeholder.

Dernest i rette lagde ett andet breff, for<sup>ne</sup> fruer Anne och Barbara for<sup>ne</sup> deris søster, jomffrue Elþe Huittfeld, giffuitt haffde, daterit Marieboe closter 23. septembris anno 1597, fast vdj samme mening, dog findes thennd artickell meere wdj samme breff: Dog schall thett iche were hinde fritt forre samme goedz met en lønlig eller obenbare entten ad borttgiffue eller oc till pannt [eller]<sup>25</sup> wnderpannt vdj nogen maade att forsette, vdenn hunn dett kunde haffue med theris oc deris arffuingers willie oc sambthøcke, saa frembt same forschriffning oc beuilling iche schulle were forbrutt som þamme breff<sup>26</sup> widre jndeholder.

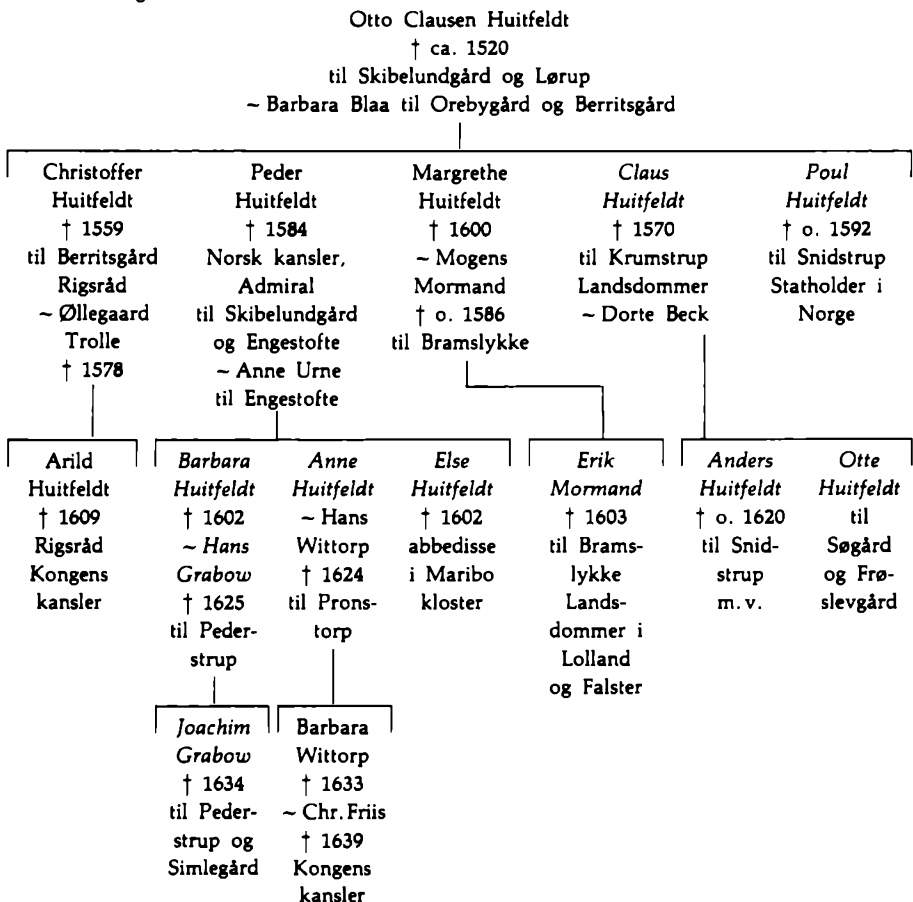
Dernest vdj rette lagde hinders schrifftlich beretning, vdj huilchenn hunn skiuder þig thill lougen,<sup>27</sup> som formeller, att sødschinde arffuer anden, huilchen artickell hunn meente iche att schulle haue thend exception, som schulle fra skillie hinder thend arff, som Gud oc lougen haffde hinde tillføgett. For dett andett formeente hunn, att ingen gamell schick eller brug kunde bryde lougen och meente, att slige closter regel och gammell schick, som vdj paffuedommitt wor vdj brug, nu schulle were affschaffid oc forandritt baade med religion oc andenn seldzom<sup>28</sup> process<sup>29</sup> oc ceremonier, som closter jomffruer vdj de thider bleffue jndwied oc regelbunden,<sup>30</sup> huilchett hunn formeente med hinders søster iche sched wor, menn effter wor nadigst beuilling were jndragenn vdj closter med hinders løþøre, oc hinders jordegodz att haffue fulld hinder vbehindertt thill hinders døde dag. Dett oc vaar hinders søster fritt forre att vddrage igienn, om hun haffde løst, oc derfor iche saa regelbunden, att hunn hines jordegodzs therfor kunne myste, ey heller wor annamid, der hunn komb y closteritt, schiftt emellom hines sødschinde, oc siden igen hinde forlhentt och derforre iche kunde siges att vere nogitt forlhennings goedzs, men meere hendes egette rette arffuegoedzs. Och effterdj hun ene hafde hendes død offuerleffuitt, och lougenn formelder, att sydschind arffuer anden, tha saatte hand paa hines wegne allerwnderdannigst wdj rette, om hunn iche ene burde att arffue hines søster.

Med fleere ord [och thalle]<sup>31</sup> thennom der om emellom wor.

Da effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglihed, och effterdj religionen saa well som denn schick wdj gammell thid om þaadann jndgiffuelse wdj closter er nu forandritt, saa mand icke nu lenger hauer þig ther effter att rette, oc for<sup>ne</sup> frue Anne Huitfeldt ene sin syster, jomffrue Elþe Huitfeldz, død offuerleffuitt hafuer, [och]<sup>32</sup> er en lidt nermer end Hanns Grabois søn, da sagde wj der paa saaledis af for rette, att hunn bør sinn syster ene att arffue effter lougenn.

Datum vt supra.

(1) De i nærv. dom og i dom nr. 806 nævnte parters indbyrdes slægtskab vil fremgå af nedenstående oversigt:



(2) Det ene af disse (RA Hss V B nr. 19) er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens derimod det andet (Thott 1202,2<sup>o</sup>), der er dateret 1604, er

en (lidt forkortet) afskrift efter HDDomb. – (3) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. – (4) Hans Grabow (d. 1625) til Pederstrup, søn af Joachim Grabow til Wutiche og Else Vincentsdatter von Bretschen til Schönhausen. Han kom til Danmark 1582, var i tjeneste hos Mogens Gøye til Gundestrup, statholder Gert Rantzow og enkedronning Sophie, for hvem han 7–8 år var hovedsmand på Nykøbing slot. Han var virksom ved anlæg af fæstningsanlæg i Danmark. Gift 1. gang (1599) med Barbara Pedersdatter Huitfeldt (d. 1602), datter af norsk kansler, admiral Peder Huitfeldt (d. 1584) til Skibelundgård og Anne Urne til Engestofte, 2. gang med Merete Pedersdatter til Simlegård (Bornholm) (d. 1624). – (5) Om dette udtryk se 774.8. – (6) Anne Huitfeldt (d. efter 1603) til Skibelundgård og Engestofte, søster til den i note 4 nævnte Barbara Huitfeldt og gift med Hans Wittorp (d. 1624) til Pronstorp, søn af Jesper Wittorp og Anna von Uncken. – (7) Hovedgården Engestofte i Engestofte s., Musse h. – (8) Joachim Grabow (d. 1634) til Pederstrup, Simlegård m.v., søn af ovenn. Hans Grabow og dennes 1ste hustru. Han studerede i Wittenberg, Leipzig og Halberstadt og var senere i venetiansk og florentinsk krigstjeneste. – (9) Else Huitfeldt (d. 29. november 1602), søster til de ovenn. Barbara og Anne Huitfeldt. Hun kom 1597 i Maribo kloster, hvor hun 14. marts 1602 blev abbedisse. – (10) Maribo kloster, der var grundlagt omkr. 1410, opretholdtes efter reformationen som opholds- og forsørgelsessted for adelens ugifte døtre, efter at adelen i 1552 havde klaget over, at den ellers var nødt til at bortgifte sine døtre til bønder og andre ufri folk, jf. Krag og Stephanus, supplement. 110 og fdg. 1. oktober 1556 (Rørdam, Kirkelove I.497). Frederik II gav 17. juni 1572 klosteret en ny fundats, da der »sammesteds begiver sig stor usikkerlighed« og desuden »skal være megen uenighed mellem abbedissen og jomfruerne« (Rørdam, Kirkelove II.178f.). En ny fundats blev givet 7. juni 1596 (ib. 547; CCD IV.11ff.) og 21. marts 1597 (CCD IV.722). Klosteret blev ophævet 1621, da det »befindes fast at misbruges«, og ved fundats 30. november 1623 (CCD IV.120) blev godset henlagt til Sorø akademi. Efter akademiets nedlæggelse i 1665 overgik klosteret til kronen og indlemmedes i dronning Sophie Amalies livgeding. Klosterbygningerne er nu forsvundet, men klosterkirken blev 1596 sognekirke for Maribo, hvis gamle sognekirke var brændt s.å., og 1601 overdraget til byen. Kirken er nu, jf. resol. 30. december 1803, domkirke i Lolland-Falsters stift.

(11) Barbara Huitfeldt (d. 1602), søster til de ovenn. Anne og Else Huitfeldt, gift med ovenn. Hans Grabow. – (12) Ordet mgl. i forlægget. – (13) gribe, tage (Kalk. I.\*18b). – (14) Herefter udstreget *maa*. – (15) RA Hss B V 19 har *jndgaff*. – (16) VsJL A&O I.69, jf. JL I.25 i.f., SkL 39, ASun.15. Ifølge kanonisk ret var den, der indtrådte i kloster, død for verden og kunne ikke gøre krav på arv, jf. c.8, C.16, q.1 (mundo mortuus est, Deo autem vivit), men c.41 forudsatte dog, at den klostergivne kunne tage arv, og samme standpunkt indtoges senere i flere pavebreve, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.68 med note 17. Efter reformationen anerkendtes en arveret for munke, der var fordrøvet fra deres kloster, jf. Viborg landstings dom 20. januar 1571 (III nr. 372), men derimod ikke for nonner, der egenmægtigt var rømt derfra, jf. rettertingsdom 1. maj 1537 (I nr. 81; i dette tilfælde forelå dog tillige det, at den rømte nonne uden nærmeste frænders råd havde indgået ægteskab, jf. JL I.33). En utrykt rettertingsdom 19. juni 1622 statuerede, at jomfruer ikke havde mistet deres arveret ved at indgives i Maribo kloster, jf. Matzen, Privatret I.109. – (17) RA Hss V B 19 og Thott 1202,2° har *bleff(ue)*. – (18) indviet; Thott 1202,2° har *indwiede*. – (19) almindelig (Kalk. III.887b bet. 4). – (20) JL I.4.

(21) betro (Kalk. I.723b bet. 1). – (22) Forpligtelser (Kalk. III.591a). – (23) Erik Mogensen Mormand (d. omkr. 1603) til Bramslykke, Hundslev, Skovgård og Tybjerggård, landsdommer på Lolland og Falster, søn af Mogens Mormand (d. omkr. 1586) og Margrethe Huitfeldt (d. 1606) og således fætter til søstrene Barbara, Anne og Else Huitfeldt. – (24) Hovedgården Bramslykke i Musse s. og h. – (25) Forlægget har *och*; rettet efter RA Hss V B 19. – (26) RA Hss V B 19 tilføjer i sig *selff*. – (27) JL I.4. – (28) sælsom, ejendommelig (Ods XXIII.105). – (29) Proccession (Kalk. III.514b bet. 2). – (30) bundet til at leve efter en klosterregel (Kalk. III.566b).

(31) Det indklammede indføjet efter RA Hss V B 19. – (32) Ordet indføjet efter RA Hss V B 19 og Thott 1202,2°.

## 806 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

*En adelsmand indstævner 2 adelsmænd til betaling af 2000 daler med rente m. v. i henhold til et af disses afdøde fader udstedt gældsbev. De indstævnte frifindes, da gældsbeviset fandtes at være ulovligt, og der tillægges de indstævnte kost og tæring.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 74<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.455ff.

Litt.: Axel Rubow. Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Chr. Vs Danske Lov (1914), 176, 183.

Overskrift: Domb emellom Anders Huidtfeltt till Snidstrup paa dend ene oc Otte Bild oc Knud Bild paa dend anden side,<sup>4</sup> daterit Kiønehaffns slott dendn 28. junij anno 1603.

Kongen oc altt raaditt.<sup>3</sup>

Wi, Christiann, &c., gjør alle witterligt, att for os wor schicked os elschelige Anders Huitfeld<sup>4</sup> thill Snidstrup,<sup>5</sup> wor mand och thienner, paa dend ene och haffde med wor egenn steffning<sup>6</sup> for os vdi rette steffnid os elschelige [Otte] Bild<sup>7</sup> till Neg<sup>8</sup> och Knud Bild<sup>9</sup> till Lundgaard,<sup>10</sup> wore mend oc thienner, paa dend anden side och thennom thiltallid for tho thugind daller, som theris affgangne fader, Daniell Bild,<sup>11</sup> wor hanns fader, affgangen Claus Huittfeld,<sup>12</sup> schyldig blefuen. Oc der hannd haffuer bekommid hoffuidbreffuitt, haffuer hannd dennom vdi rette thide for 2000 daller hoffuidstoell med sin effterstaaendis rentte opschreffuit<sup>13</sup> att bethalle vdi wor kiøbsted Opsloe<sup>14</sup> till S: Hanns dag<sup>15</sup> sidst forlhedenn anno 1602 dend 24. junij eller oc att afbeuise med nøigactige quitantzer, huilchett iche scheed er, menn strags hafuer thagitt oþ elschelige Jørgen Fris<sup>16</sup> till Krastrup,<sup>17</sup> wor mandt, raad oc stattholder vdi wortt rige Norge, hanns steffning offuer hannom første søgne effter S: Hanns dag<sup>18</sup> att møde for lougenn<sup>19</sup> vdi<sup>20</sup> wor kiøbsted Opsloe. Oc der hannd er møtt oc staaitt for rette, haffuer de ingen quitantzer hafft samme gielt [medt aldt att]<sup>21</sup> affbeuise att were bethallidt, men paa dett de hannom iche haffuer wille bethallid, haffuer de strags for retten ladett lھے wor steffning offuer hannom thill første allmindelig herredag att møde oc i saa maade sin rett att wille forlegge<sup>22</sup> hannom thill stoer schade. Oc effter som theris faders hoffuidbreff indeholder, att der som þamme 2000 daller iche vdi rette thid bleff bethallid, da schulle Clauþ Huitfeld eller dend, samme

breff hafuer, magtt haffue att annamme Moulandsgaard<sup>23</sup> och goedzs med meere goedz<sup>24</sup> syndenfieldzs<sup>25</sup> och i wortt rige Danmarck liggendes, oc for<sup>ne</sup> Daniell Bildt eller hanns arffuinger forpliggt att [werre adt]<sup>26</sup> lade lefuere for<sup>ne</sup> Claus Huitfeldt eller thend, samme breff haffuer, enn clar jordebog<sup>27</sup> paa Moulands gaardt oc goedz oc aldt dett dansche goedz wdenn<sup>28</sup> erlig jndemanellspe,<sup>29</sup> som hoffuidbreffuit widere jndeholder. Oc der hannd hafuer ladet esche samme jordebog oc dend iche bekommid, haffuer hand effter theris affgangenn faders breffs liudellspe dennom ladett jndmane, att de enttenn hannom samme jordebog schulle lefuere eller holde ett erliggt jndmanellspe vdj dett eldste borgemesters huß vdj for<sup>ne</sup> wor kiøbsted Opsloe, huilchenn manellspe hand meener dennom iche att haffue effterkommid, som dett sig burde, menn ere dragen aff byenn och iche haffuer wille achte manelpe, ey heller hannom samme jordebog ladett andtuorid, huoroffuer hannd formeener dennem som deris affgangenn faders rette arffuinge iche haffuer effterkommitt hanns breff oc seigell, som andre goede mend med hannom beseiglit<sup>30</sup> haffuer thill windigbiurdt, menendis dennom forpliggt [adt]<sup>31</sup> were, samme deris affgangne faders breff att effterkomme och hannom adt lade leuere enn clar oc rigtich jordebog offuer Moulandz gaard och goedz oc dett dansche goedz oc hannom vbehindert att lade föllge goetzitt thill euindelich eigendomb, effter de iche haffuer vdj rette thide bethallid hoffuidstoellenn oc renttenn eller oc dett affbeuist med nøgactig beuis oc quitantzer att were bethallid, oc meente dennom som rette arffuinge for sin anpartt en huer att stande hannom thill rette for, huis schade, kost oc thering, hand der offuer lid haffuer eller her effter lide kannnd.

Wor oc for os schicked for<sup>ne</sup> Otte Bildt oc Knudt Bildt oc haffde i lige maade i rette steffnid for<sup>ne</sup> Anders Huitfeldt for ett gioldbreff, som hannd sig paaberober, deris affgangen fader, Daniell Bildt, schall hafue wdgiffuet tjill affgangen Claus Huitfeldt thill Krumstrup paa ij<sup>M</sup> daller<sup>32</sup> hoffuidstoell sambtt 21<sup>33</sup> aars rentte der aff, huilckett breff de formeener iche loughlig effter norsk lough och kongelige rette bøder<sup>34</sup> saa oc for mange attschillige leigligheder och orsager schyld saa rigtich oc rett giortt att were, som dett pig eigner oc bør, oc burde derfor ingen magtt att hafue eller komme dennom thill hinder eller schaade i nogen maade, oc hannom pliggtich were att stande dem thill rette for huip beuislig schade, kost oc thering, hand thennom haffuer viltt paaføre, om dett sig anderledes befindes, som the formeente.

Och først vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Anders Huitfeldt ett breff, som affganngen Daniell Bildt till Neß schulle haffue wdgiffuit thill affgangenn Claus Huitfeldt thill Krumstrup, daterit Opsloe S: Hanns dag anno 73, derudj hannd bekiender pig

hannom schyldich adt were ij<sup>M</sup> daller hoffuidstoell oc aarligenn aff huertt hundritt v daller renttependinge. Oc huis for<sup>ne</sup> hoffuidstoell oc rentten iche bleff bethallt neste S: Hanns dag, effter de effter xij vggers warþell wore opschreffenn,<sup>35</sup> da schulle Claup Huittfeld eller huem dett breff haffde strags mue annamme Morland hoffuidgaard och allt Morlandzgoedzs med allt [andet]<sup>36</sup> goedzs, som ligger vdj Bahuslheen<sup>37</sup> søndenfieldz, diþligeste allt huiþ goedz, som hannom arffueligen wor thillfalden wdj Juttlandd eller offuer ald Danmark, huor dett fandttis, eller hannom der effter kunde arffueligen thillfalde eller þig thilforhandele med kiøb<sup>38</sup> eller i andre maade, oc det nyde oc beholde for euig eigendomb med alld othelsløþning<sup>39</sup> oc anden herlighed af dette danske goedz. Oc der som samme goedz bleff annammid, beþligtitt hannd sig oc sine arffuinger, att de ingen forhindring schulle giøre hannom eller huem dett breff haffuer, men dett hannom eller dennom att føllge till euinndelig eigendomb. Beþligtett oc sig oc sine arffuinger, att der som nogitt af for<sup>ne</sup> goedzs blef hannom affwunden, da schulle hannd eller hannþ arffuinger inden sex sambfelde<sup>40</sup> vgger wederlegge hannom saa gott goedzs igien. Beþligtet oc þig och sine arffuinger att forschaffe<sup>41</sup> Claup Huittfeld eller huem dett breff hafde, enn clar jordbog paa Morland oc Morlandz goedz med allt andet goedz, hand haffde eller der effter kunde faae i Danmark, naar de der om thillsagdes, oc indthett aff dett norske oc danske goedzs att were derudj forgiett.<sup>42</sup> Oc der som de samme jordbog icke forschaffede, da hannom eller dennom att jndrage vdj ett erligtt herberge vdj Opsloe eller vdj Danmark, huor dennem lystid dennom jnd att mane, och der att holde ett<sup>43</sup> adeligt jndliggere, jndtil samme jordbog bleff leueritt. Befantis oc<sup>44</sup> nogit aff samme norske eller danske goedz aff samme jordebog att were vdelatt, da schulle Claus Huittfeld eller huem thet breff haffde ligeuell annamme oc beþligter sig oc þine arffuinger jndthet att schulle selge, bortgiffue eller henbytte aff for<sup>ne</sup> norske eller danske goedzs, førrind hannd och hanns arffuinger bleff thillfridzstillet for hoffuidstoell, rentte, schadegiellid medt anden rest, menn schulle hafue fuldmagtt att þellge dett norske oc danske goedzs allt sammen eller giøre þig dett saa nytigt, som the best kunde, som þamme breff i þig sellff wiittløfftig jndeholder, oc schall were forþeiglid af hannom, affgangen Pouill Huittfeld<sup>45</sup> oc Hanns Pederþenn.<sup>46</sup>

Derhoep vdj rette lagde enn missiue, affgangenn Poffuill Huitfeld schall haffue thillschreffuitt Claus Huittfeld, datterit Aggershuþ<sup>47</sup> thend 5. julij anno 1575, att hannd schall haffue tilschreffuitt Daniell Bildd, att hannd schall tillthencke<sup>48</sup> att bethalle hannom de ij<sup>M</sup> daller, effter som hannd kunde aff hanns thienners breff forfare, hannd der hoes sender, huad hanns mening och begiering wor. Daniell



haffde anttworit hanns thiener ij<sup>C</sup>,<sup>49</sup> som wor thoe aars rentte aff de ij<sup>M</sup> daller, der hoes haffde sendtt hannom x daller, som hannd tenckte schulle were rentte aff rentte,<sup>50</sup> huilcke 210 daller Poffuill Huitfeld hafde annammidt oc wille quietere hannom, vdj huip kongl: Maytt: schulle haffue aff hannom.

Der hoes vdj rette lagde enn schrifftlich berettning, derudj hannd giffuer till kiennde, att hannd haffuer opschreffuitt oþ elschelige Otto Billd oc Knud Billd for<sup>ne</sup> ij<sup>M</sup> daller hoffuidstoell, huer for theris annpartt, som theris affgangenn fader, Daniell Bild, for<sup>ne</sup> Claus Huitfeld wor schyldig blefuenn eller med nøig-actig quittanzer beuiþe att were affbethallid, huilckett the iche haffde effterkommid. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om the icke wor pligtich huer for sin anpartt theris affgangen faders breff och zeigell att fyllistgiøre oc Morlandd gaard oc goedzs oc allt dett dansche godzs hannem vbehindrett att følge. Disligeste effterdj breffuitt thilholder for<sup>ne</sup> theris fader att holde dett Claus Huitfeld eller huem samme breff hafuer shadesløs i alle maade wed theris adelige æhre oc loffue, om dj jcke wor pligtich derfor att oprette hannom hanns schade, kost oc therring, hannd deroffuer lidt hafde, att the iche haffde fyllistgiortt for<sup>ne</sup> theris affgangen faders breff oc seigell. Sammelhedis huis dett kannnd befindes, att frue Margrette Hardenberg<sup>51</sup> haffuer arffuitt nogitt effter for<sup>ne</sup> Daniell Bild, om hunn iche da ocsaa burde att giellde oc vdj lige maade att staae hannom thil rette oc effterkomme hindis sallige hosbondz breff oc seigell, oc for<sup>ne</sup> Otto Billd oc hanns medarffuinger att lewuere hannom enn clar<sup>52</sup> jordebog paa Morlandd gaard oc goedz oc paa allt thett dansche goedzs, som de hafuer arffuitt effter theris fader, eller formeentte, Otte Bild burde igien att jnddrage vdj manellþenn, huilckett icke wor effterkommitt.

Der emodt att schuare wor her vdj rette møtt for<sup>ne</sup> Otte Bild och vdj rette lagde hanns schrifftlig berettningh, liudenndis att hannd formeentte oc wor vdj tuiffell, att deris fader jche haffde wdgiffuett for<sup>ne</sup> breff for attschillige orsager schyllid, som er først, att Morlandd oc Morlandtz goedz, som breffuitt paalydder, jche den thid breffuitt vdgaffs, wor deris faders, menn hans fader saa well som andre her Vincenz Lunges<sup>53</sup> arffuinger nogen aar effter haffde dett jndwurdet,<sup>54</sup> oc som hannd formeentte þig med domb att wille beuiþe. Och wdj rette lagde enn domb aff Opsloe raadhuþ anno 80, thend 29. junij, vdgiffuitt, wdj huilckenn for<sup>ne</sup> Morlandd oc Morlandzs goedzs med meer goedzs er her Vincennz Lunges arffuinger thilldømbtt.

Der hoes gaff thilkiende, att hanns fader oc hafde bortt schifft aff samme goedzs vdj Claup Huitfeldtz wellmagtt och alldrig der wor paaklagid; thillige schall alld Morlandd oc Morlandz goedz iche heller haffue thilhørtt hanns fader,

men alle her Vincenz Lunges arffuinger och emellom dennom alle att were deeltt oc schifft, huilchet hand oc med schifftebreff anno 84, thennd 13. februarij, vdgiffuet beuiste. Oc huercken Claus Huitfeldt eller hanns arffuinger da nogit att haue der om thallid.

Der hoes gaff thilkiende, att slig giæld aldrig schall haffue weritt hanns stiffer<sup>55</sup> beuist<sup>56</sup> eller aff hanns fader for hinde omthalld, formeente att der som hand slig enn stoer summa pendinge weritt borttschuldigh, motte thet vdj dett mindste weritt hanns hustru beuist. Oc der om vdj rette lagde hindis missiue, vdj huilcken hun wed sin Gud suerger, ath samme giæld er hinde vdj alle maade vbewist, oc aldrih hun haffuer hørtt hindes s: højbund<sup>57</sup> eller nogen anden der om thalle, entenn paa schiffte eller andenstedzs, som dett hindes breff i pig þellff widre jndeholder.

Sammelhedis gaff thilkiende, att hann oc hans sødschind siden hafde schifft thennom emellom, huis thennom aff þamme goedz wor thillfallen, oc da iche af Claus Huitfeldts arffuinger paathallid, huilchett hand formeente the hafde burtt att giøre, om de hafde kiendt dennom nogen rettighed derthill. Och der om vdj rette lagde ett schifftebreff dennom ther om emellom gangenn wor, daterit Opsloe dend 1. maj anno 85.

Her hoes gaff oc thilkiende, att for<sup>ne</sup> giældbreff iche schall weritt tillstede paa nogen aff de schiffter, som emellom Clauß Huitfeldt arffuinger skeett er, saa dett aldrig hanns børnn eller hustru schall werit beuist.<sup>58</sup> Och vdj rette lagde enn beschickellsþe,<sup>59</sup> hand wed os elschelige Axell Roßenkrandtzs<sup>60</sup> oc Erich Mormand<sup>61</sup> Otto Huitfeldt<sup>62</sup> beschickett hafuer, huorthill hand haffuer schuarid, att for<sup>ne</sup> giældbreff, som lyder paa 2000 daller hoffuidstoell, som theris s: fader, Daniell Bild, schulle were Claus Huitfeldt schuldich, som deris fader nu kreffuis aff Anders Huitfeldt, aldrig haffuer weritt fremborid paa nogen schiffter, hannom och hanns sødschinde effter theris affgangen forældre emellom gangen er, oc weed hand ey heller aff for<sup>ne</sup> breff nogitt att sige i nogen maade, førrind nu der paa thalis. Gaff oc thilkiende, att affgangenn Hanns Pederþenn, som for<sup>ne</sup> breff schall haue forseigliitt, schall i hannþ wellmagtt dett haue benegtid, oc der om vdj rette lagde enn Hanns Pederþenns misþiue, for<sup>ne</sup> Otte Bild thillschreffuitt, dateritt Semb,<sup>63</sup> dend 5. aprilis 1602, vdj huilckenn hannd giffuer thilkiende, att hand iche mere widste aff for<sup>ne</sup> giæld end for<sup>ne</sup> Otte Bild, iche heller hauer hørtt eller wist nogitt af att þige vdj nogenn maade, vnderthagendis enn bonde, som enn gang wor hoes hannom oc berettid nogitt der om, som dett breff widre jndeholder. Disligeste formeente, att iche schulle were throligitt, att hanns fader schulle vdsatt sinn hustrues hans mørnegodzs søndenfieldz, þom schulle beløbe sig

offuer j<sup>c</sup> gaarde, for ij<sup>m</sup> daller, fast minndre selge dett thill euindelig eyenndomb for saa ringe pendinge; dett schulle were nocksom att beuiße med gott folkis windnisbiurd, ath hans fader wor enn formuendis mand, wdlaante mange hundrede daller oc panntede goedzs for mange thußinde daller, saa hand thill þaadan dicht<sup>64</sup> oc forpliggt alldelis wor wtrengd. Och der om vdj rette lagde thuende brefue, dett ene aff Opsloe raadhuß neruerendis aar [vdgiffuitt?],<sup>65</sup> vdj huilchett 24 aff de fornembste borgere wunditt haffuer, att affgangenn Daniell Bildd haffuer erlig oc redelig afflagt oc affbethaltt, huis hannd er bleffuen schyldich, oc att de haffuer kiend hannom for enn erlich oc oprigtich adelþmand i alle maade. Huad denn gielldsag, Claus Huitfeld oc hannom wor anlangendis, hafde de aldrig hørtt eller aff widste, førind till S: Hanns laughting dend thid sagenn wor did steffnt, jche heller thilforne haffde hørtt, att for<sup>ne</sup> Claus Huitfeldt hafde aff Daniell Bildes goedzs vdj pannt vdj noger maade, som thet breff i þig þellff widre jndeholder. Dett andet breff aff Frederichsstad<sup>66</sup> neruerindis aar dend 19. martij vdgiffuett, vdj huilckett mange gott folck, der eblantt aff<sup>67</sup> Daniell Bilds gamle thienere, hafde bekiend, att de aldrig haffde hørtt eller widste, att for<sup>ne</sup> Daniell Bildd schulle weritt vdj nogenn slig stoer gielld eller oc noget þitt goedzs att schulle hafue forpanttid enttenn till Claus Huitfeld eller nogen anden, men haffde vdlagd till andre mange hundrede daller, som dett breff i þig þellff widre jndeholder.

Der hoes gaff tilkiende, ad dett wor huer mand vell bewyst, att Claus Huitfeld wor vdj stoer beschuering<sup>68</sup> oc haffde for gielld soltt sin hoffuidgaard oc goedzs; der som hannom slig gielld hagde thillstanden, hafde hand dend well jndfordrit; thillmed formelder, att Anders Huitfeld hafde laannt pendinge aff hanns fader, som endnu en partt stoede vbethalled, huilchet hand oc med breff oc seigell beuiste. Derhøes vdj rette lagde først ett pergamendzs breff som et forlheningsbreff, os elschelige frue Mette Grubbe<sup>69</sup> hinds hosbond Axell Rosenkranndzs paa hinds goeds oc løþøre giffuitt haffuer, som hanns afgangene fader, Daniell Bildd, som en werge forseigliid oc wnderschreffuitt haffuer, saa vell som andre attschillige breffue, huilcke affgangenn Pouill Huitfeld oc Hanns Pederþenn forþeglit haffde, huoraff hannd formeente schulle forfaris møgenn vrictighed om þamme breff, om dett ellers motte rett agttis. Och þatte fordj vnderdanigste vdj rette, om samme breff kunde kiendes saa loughlight och nøigactigt att dett bør att komme hannom eller hanns medarffuinger thill hinder oc schade.<sup>70</sup>

Med flere ord dennom derom emellom wor.

Da effter thilthalle, gienguar och denne sags leiglighed, oc effterdj wi befinde, att dett gieldbreff, som for<sup>ne</sup> Anders Huitfeld vdi rette bheer, huor effter hand

for<sup>ne</sup> Otte Bild oc hanns broder saadan enn stoer summa pendinge will kreffue, som deris affgangenn fader, Daniell Bild, schulle<sup>71</sup> werid Claus Huitfeldt schyldich, iche haffuer weritt paa schiffte effter Claus Huitfeldtz dødelig affgang oc Anders Huitfeldt eller nogen hanns arffuing med lod thilfalden; for<sup>ne</sup> Anders Huitfeldt jche heller frembbher nogen beuisning oc adkomb, huor hannd samme gielddreff bekommid haffuer; wi oc befinde, att Anders Huitfeldt sellff haffuer werit Daniell Bild penngeschyldich, der hand wed døden affgick, som endnu enn partt staar vbethallid; befinde ochsaa, att Daniell Bild wor wdenn gielld oc alldid i denn formue, att hannd megit goedzs thill sig kiøbtte och panttede, oc iche haffde fornødenn þitt goedz entten thill kiøb eller pantt att afhennde; disligeste befinde, att Claus Huitfeldt haffuer werid wdj sliig besuering, att hand haffuer weritt tillthrengd sig þin hoffuedgaard<sup>72</sup> oc goedzs for gielld att afhende; wi oc befinde, att thend seigell, þamme gielddreff medforseiglid er, þom schulle were Daniell Bilds, jcke hanns allmindelige þeigell, hannd pleigede med att forseigle, dett oc befindis, att bogstaffuen wdj dett seigell, Poffuill Huitfeldt þchall þamme breff medforseiglit haffue, ere vdrøctt; disligeste thett seigell, þom þchulle were Hanns Pederþenns, iche att were dette zeigell, hannd allmindeligenn pleigede med att forseigle, da sagde wj derpaa saaledis aff for rette, att þamme gielddreff er vlouglic oc iche saa nøigachtig, att dett bør att komme Daniell Bilds arffuinger thill hinder eller schade i nogen maade, menn bør magttløs att bliffue. Och effterdj for<sup>ne</sup> Anders Huitfeldt deroffuer haffuer førtt dem paa kost och therring, da bør hannd der for att stande till rette och jgiengiffue dennom deris kost oc the-ringh.

Datum vt supra.

(1) Se stamtavlen 805.1. - (2) Dette er afskrift efter HDDomb. - (3) Rigsrådernes navne se dom nr. 796. - (4) Anders Huitfeldt (d. omkr. 1620) til Snidstrup, Trondsted m.v., søn af nedenn. Claus Huitfeldt (d. 1590) til Krumstrup og Dorte Beck. 1591 havde han en strid med sin broder om arven efter faderen, var 1591-97 forlenet med Hof og flere gårde, måtte 1603 gå i indlager for gæld. Han var gift med Margrethe Pedersdatter Litle (d. 1602), datter af befalingsmand på Akershus Peder Hansen Litle og Ingeborg Nielsdatter Gyldenløve af Østråd. Om ham se rettertingsdomme 20. juni 1593 (GdD IV. 377ff.), 19. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I. 26f.), 3. marts 1600 (ib. 313ff.), 5. september 1600 (ib. 320ff.), 26. september 1600 (ib. 322f.), 24. april 1602 (ib. 406ff.), 30. juni 1603 (ib. 468), 23. maj 1604 (ib. 584f.) og 20. november 1606 (ib. II. 95). - (5) Hovedgården Snidstrup (Snöstorp) i Snötors s., Tönnersjö härad, Hallands län. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) HDDomb. har ved fejlskrift *Anders Bildt*. Der er tale om Otte Bildt (d. efter 1611) til Næs, Hæstrupgård og Overklit (Ørklit), søn af nedenn. Daniel Bildt (d. 1585). Han var gift med Inger Jespersdatter Vognsen. - (8) Hovedgården Nes i Borge præstegæld, Tunø og Onso fogderi. - (9) Knud Bildt (d. omkr. 1604) til Lundgård, Brandstrup. Morland og Abildgård, broder til ovenn. Otte Bildt. Han var gift med Sidsel Romelsdatter Brun. - (10) Hovedgården Lundgård i Bergens domkirkes s., Nordhordlen og Vosses fogderi.

(11) Daniel Bildt (d. 1585) til Nes, Overklit (Ørklit) og Abildgård, søn af Knud Bildt og Anne Bagge. Han var gift 1. gang med Blanceflor Vincentsdatter Lunge (Dyre) (d. 1571) til Morland, Lungegård (det tidl. Nonnesæter kloster ved Bergen) m.v., 2. gang med Margrethe Corfitzdatter Hardenberg (d. 1610) til Skjoldemose, Lindsted og Høgested, enke efter Palle Grubbe (d. omkr. 1561) til Høgested. - (12) Claus Huitfeldt (d. 1590) til Krumstrup, søn af Otte Clausen (Huitfeldt) (d. mellem 1517 og 1529) til Skibelundgård og Lørup og Barbara Eriksdatter Blaa (d. tidligst 1553) til Orebygård og Berritsgård. Han blev 1557 landsdommer på Lolland og Falster, 1558 stiftslensmand på Lolland og Falster, 1567-71 lensmand på Akær, 1569-72 yderligere på Dronningborg ved Randers. Han var gift med Dorte Beck, datter af rentemester Joachim Beck og Anne Jakobsdatter Ravensberg. - (13) opsagt (skriftligt) (Kalk. III.359b bet. 4). - (14) Oslo. - (15) 24. juni. - (16) Se 786.6. - (17) Se 786.7. - (18) 24. juni. - (19) Lagtinget i Oslo (jf. Secher, Rettertingsdomme I.622b). - (20) Thott 1202,2° tilføjer *for<sup>ne</sup>*.

(21) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (22) krænke, forurette (Kalk. I.654a bet. 8). - (23) Hovedgården Morland i Morlanda s., Oroust västra härad, Bohus län. - (24) Thott 1202,2° tilføjer *der*. - (25) Søndenfjelds bet. ved norske forhold: syd for Dovre og øst for Langfjeldene (OdS XXIII.375). - (26) Det indklammede indføjet efter Thott 1202,2°. - (27) Om jordebog se 776.60. - (28) Thott 1202,2° har *wedt itt*. - (29) Om (*ind*)-*maning* se 789.24. - (30) Thott 1202,2° tilføjer *och underschreffuid*.

(31) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (32) 2000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (33) Thott 1202,2° har *vj och tiuffue*, hvilket er rigtigere, da gælds brevet er fra 1573. - (34) Rettebøder var forbedringer i den bestående lovgivning, kgl. forordningeer, der tilsigtede en forbedring i den bestående ret og indførte ny ret på et specielt område (Kalk. III.586b bet. 2; OdS XVII.920 bet. 1). Ordet bruges næsten kun om norske forhold, jf. Amira, Grundriss.104. - (35) Se ovf. note 13. - (36) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (37) Bohus len; blev ved Roskildefreden 1658 afstået til Sverige. - (38) Thott 1202,2° tilføjer *och sall*. - (39) Odelsløsning er den i norsk ret gældende adgang for slægten til at generhverve en slægtsgård. Se herom III.362.32. - (40) på hinanden følgende (Kalk. III.673a).

(41) Rettet fra *for<sup>ne</sup>*; Thott 1202,2° indføjer *for<sup>ne</sup>*. - (42) glemt (Kalk. I.636b). - (43) Thott 1202,2° tilføjer *erligt*. - (44) Thott 1202,2° tilføjer *da*. - (45) Poul Huitfeldt (d. 1592) til Snidstrup, broder til ovenn. Claus Huitfeldt. Han var 1548 foged på Bergenshus, 1548-56 forlenet med Nordfjord len, sendtes 1551-53 og påny 1554 til Island, 1553-92 forlenet med Snidstrup i Halland, som han ved mageskifte 6. juni 1581 (Kr. Sk. I.245) erhvervede fra kronen, 1556-59 lensmand på Kbh.s slot, 1563 på Koldinghus, under syvårskrigen befalingsmand i Halmstad, 1572 lensmand på Akershus, 1572-77 statholder i Norge, 1581-83 lensmand på Laholm. Se om ham DbL X.659f. og Norsk biografisk Leksikon VI(1934). 388ff. - (46) Hans Pedersen Basse (d. 1602) til Sem og Fos. Han var 1561 kannik i Oslo, tjente 1564 til søs, var 1571-82 sammen med ovenn. Daniel Bildt forlenet med Rakkestad, 1572-86 med Maria kirkes provsti, 1574-78 lensmand på Bergenshus, 1575 forlenet med Romsdalen, 1579-80 med Vesterålen og Lofoten fogderi, 1585-92 med Nedenæs, blev 1593 Norges kansler. Han har indlagt sig fortjeneste ved udarbejdelse af den norske lov (4. december 1604). Han var gift 1. gang med Else Mogensdatter Gyldestierne, 2. gang med Anne Hansdatter Skinkel. - (47) Slottet og fæstningen Akershus ved Oslo, der i det 17. århundrede var sæde for statholderen og overhofretten. - (48) tænke på, huske (Kalk. IV.385b bet. 1). - (49) 200; om skrivemåden se 765.35. - (50) Udregningen synes at måtte være forkert. Hvis renten er erlagt bagud, hvad der er det sandsynligste, bliver der kun ét års rentes rente (5 daler). Udregningen er heller ikke rigtig, hvis renten skulle have været erlagt halvårlig bagud. Ved flerårige gældsforhold var det almindeligt selv uden udtrykkelig aftale, at renter betaltes årlig bagud, jf. Axel Rubow, anf.v.183f. Om rentes rente (ofte kaldt: rente på rente) hedder det i Kbh.s rådsterets dom 1593, at »rente af rente hidindtil ikke har været

sædvanligt« (Rubow, op.cit.176), jf. rettertingsdom 27. oktober 1601 (Secher, Rettertingsdomme I.333), at rentes rente »her til dags icke hafver verit sædvanligt«. Fra begyndelsen af det 17. århundrede bliver rentes rente dog almindelig, jf. rettertingsdomme 30. juni 1603 og 23. maj 1604 (Secher, op.cit.I.467, 583) og J. H. Schlegel, Sammlung zue Dänische Geschichte, Münzkenntniss, Oekonomie und Sprache II(1776).157. De holstenske kreditorer krævede ikke rentes rente, men til gengæld efter omslags skik dobbelt rente, når ydelsen ikke blev erlagt rettidigt. Om rentes rente se Axel Rubow, op.cit.171ff.

(51) Se ovf. note 11. - (52) Thott 1202,2° tilføjer *och rigtig*. - (53) Daniel Bildts svigerfader Vincents Lunge (Dyre) til Morland, Lungegård m.v. - (54) hævdet besiddelsen ved lovhævd (Kalk. II.424b). - (55) Blanceflor Vincentsdatter Lunge (Dyre) (d. 1571), se ovf. note 11. - (56) bekendt, vitterligt (Kalk. I.196b). - (57) Thott 1202,2° tilføjer *Daniell Bild.* - (58) Se ovf. note 56. - (59) Afæskning af erklæring (Kalk. I.169b) ved såkaldte beskikkelsesvidner, 3: vidner, der udsendtes af nogen for at afæske en andens erklæring el. svar på visse spørgsmål. Jf. Viborg landstings dom 23. september 1570 (III nr. 364) og DL 1-13-23. - (60) Se 789.12.

(61) Erik Christoffersen Mormand (d. 1621) til Esperød og Sæddinge, søn af Christoffer Erik-sen Mormand (d. omkr. 1598) til Esperød og Kirsten Clausdatter Urne. - (62) Otte Huitfeldt til Søgård og Frøsløvgård, søn af landsdommer Claus Huitfeldt (d. 1570) til Krumstrup og Dorte Beck, se stamtavlen 805.1. - (63) Hovedgården Sem i Eger præstegæld, Buskeruds fogderi. - (64) Opdigtelse (Kalk. I.360a bet. 2). - (65) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (66) Købstaden Frederiksstad i Smålenenes amt i Norge. - (67) Thott 1202,2° tilføjer *for<sup>re</sup>*. - (68) Byrde, 3: vanskelighed (Kalk. I.185a). - (69) Mette Grubbe (d. efter 1638), gift med ovenn. Axel Rosenkrantz til Glimminge. - (70) Thott 1202,2° tilføjer *i nogenn maade*.

(71) Thott 1202,2° tilføjer *haffue*. - (72) Hovedgården Krumstrup i Ryslinge s., Gudme h. Af rettertingsdom 30. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.465f.) fremgår, at Claus Huitfeldt 1. juni 1593 havde solgt sin nævnte hovedgård til Jakob Høeg til Trudsholm for 9000 daler. Claus Huitfeldt beholdt dog gården til sin død 1590; hans søn, Lage Huitfeldt (d. 1590), overtog den, men døde kort efter, og 1609 tilhørte gården Just Jakobsen Høeg.

## 807 Rettertinget 30. juni 1603 (København)

*Rettertinget stadfæster Nykøbing Falsters bytings og Falsters landstings domme, hvorefter en i bytingets bog indført aftale er lige så forpligtende for parterne som en af dem selv underskrevet kontrakt.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 136<sup>v</sup>ff. (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.478f.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.108.

Overskrift: Domb emellom Niels Jurgenþenn Bomell, borger y wor kiøbsted Nyekiøping y Fallster, paa denn ene och Peder Andersþenn, borgemester ibidem, paa denn anden þide. Darterit Kiøpnehauffns slott denn 30. junij 1603.

Kongen oc allt raaditt,<sup>3</sup> exopt: Per Munk.<sup>4</sup>

Wi, Christiann, giør alle witterligd for os wor schicked os elschelig Niellþ Jørgenþenn Bomell, borger i wor kiøpsted Nyekiøping y Fallster, paa thenn ene

och hafde med wor egenn steffning<sup>5</sup> for os wdj rette stefnid os elschelige Peder Andersenn,<sup>6</sup> borgemester jbidem, paa denn anden þide och hannom thilthallid for enn dom, hand for nogen thid þiden schall hafue dømbtt oc affsagd emellom hannem paa den ene oc os elschelig Niels Bager, borger ibidem, paa denn anden þide och wdj þamme hanns domb thilfundenn hannom att bethalle for<sup>ne</sup> Niels Bager xvij daller, som hannd for siuff aar þiden hafuer thilthalet hannom forre, som hand meener att schulle komme hannom thill hiellp oc bethalle hannom for hanns anpartt aff xxxvj daller, þom hannd fordrer af hannom oc hanns moder vdj de 330 daller, som hand er bleffuen Christoffer Lauridþenn paa Schaffuen<sup>7</sup> schyldich, huilchett hannd formeener emoed hanns egenn vdgiffuene haandschriftt oc schadesløþbreffs liudelþe oc thet effter enn sellffgiort contract, for<sup>ne</sup> Niels Bager beraaber þig paa, schall were jndførtt i Nyekiøpings raadhuþ bog, huilchenn hand aldrig hafuer sambtøktt, wnderschreffuitt eller forseigllid och ey kienddis hannom vdj nogen maade gielltdt schyldig were, samme gielltd ei heller med nogen handschriftt, regenschabs bog eller leffuendis røst er beuist rigtich att were, formeente hannom med þin vdgiffuene domb att hafue giortt hannom wrett oc derfor pligtich att stande hannom thill rette.

Hafde oc hid steffnid os elschelige Erich Mogensenn<sup>8</sup> thill Bramslycke,<sup>9</sup> wor mand, thienner oc landzdommer i wore lande Lolland oc Fallster, for hand hafuer wed magtt fundin þamme domb, huorudinden hand formeener þig fast were wforrettid, saa hand i lige maade er pligtich att þtande hannom thill rette effter lougenn oc recessen.

Och først i rette lagde enn domb aff Nyekøpings byetingg dend 23. martij anno 1601 wdgiffuitt, liudendiþ i þinn meeningh, Niels Raþmusþenn Bomell att hafue thillthallid Niels Bomell for nogen gielltd, þom hand oc hanns moder hafde vdlagd til Christoffer Lauridþenn, þom hand schulle med hannom bethalle, effterdj hannd wor enn medarffuing, och de derom thillforne wore forligte for borgemester oc raad, oc for<sup>ne</sup> Peder Anderþenn, borgemester i wor kiøpsted Nyekiøbing, som dend thid þad i fogdens þted, saa hafuer afsagd for rette, att effterdj Niels Boemell saa well som hanns hostruis moder vdj borgemesters, raad, fogdenns oc fleere dannemendzs nerwerellsþe, som beuiist er, oc Niels Bomell iche heller hafuer benegttid paa Nyekøpings raadhuþ, hafuer venligh med þin schuoger, Niels Bager, giortt enn wenlig achort<sup>10</sup> oc forhandeling, att for<sup>ne</sup> Anne Bagers oc Niels Bomell schulle bethalle thill Christoffer Lauridþenn i thenn gielltd, s: Rasmus Bager wor hannom schyldich, thrediuue oc sex daller, oc dett nu befanttis, Niels Bager hafuer giortt vdlegh oc bethaltt thill Christoffer Lauridþenn eller hanns arffuinge dend gandsche summa, widste ieg iche andett her paa att kiende for rette,

end finder Niels Bomell igien att bethalle þin anpartt, hand vdloffuitt haffde effter hans egen bekiendellþe, emeden oc alld denn þtund contracten staar wed sinn fuldemagtt.

Der hoes wdj rette lagde enn wor landzdommers domb dend 6. junij anno 1602 vdgiffuitt, liudendis i þin beslutning: Thaa effter thilthalle, giennsuar och sagens leiglighed bleff der paa affsagd for rette, att effterdj borgemester oc raadzs domb er besluttid paa enn contract, som er scheid for siddendis raad oc rett paa Nye-kiøpings raadhuþ wdj Niells Bomells neruerellsþe, wide wij iche att kunde emod þige, men finde wed þin fuldemagt att bliffue oc Niells Bomell, þom haffuer steffntt for<sup>ne</sup> borgemester for þinn domb, som er vdgifuett effter þamme contract, att staae der for thill rette med kost oc therring effter recessen<sup>11</sup> oc kongl: Maytt: forordning,<sup>12</sup> þom samme domb i þig þellff widføfftigenn jndeholder.

Och wdj rette lagde enn schrifflich beretning, wdj huilchenn hand formeente borgemester att haffue giortt hannom vrett, att hand hafde thilldømbtt hannom att bethalle þinn anpartt aff xxxvj daller effter enn contract, þom schulle werett giortt emellom hannom oc hans suoger oc moder paa raadhusþitt, endog hand þamme contract benegtid, hand iche heller dend haffde forseigliid eller vnder-schreffuit; formeente oc wor landzdommer wdj lige maade att hafue giortt hannom wrett, att hand hafde wed magtt dømbtt þamme domb, þom paa slig enn þellffgiortt contract wor funderitt. Saatte fordj wnderdanigst wdj rette, om þamme theris domme iche burde macteløs att bliffue, och om hans wedderpartt Niells Bager, borgemester oc byefougid, jche wor pligtich ad igiengiffue hannom huis pendinge, hand hafde vdgiffuitt effter þamme domb, oc om for<sup>ne</sup> landzdommer saawell som de iche wor pligtich ad staae hannom thill rette for alld huis schade, omkost, forþømmelsþe, kost oc therring, hand der paa lid hafde.

Deremod att þuare er her wdj rette møtt for<sup>ne</sup> wor landzdommer saa well som borgemester oc berette, att Niells Bomell hafde Niells Bagers syster, oc der deris fader døde, oc boid iche kunde strecke thill gieldenn, bleff de forligtte paa raadhusþitt, att Niels Bomell oc hans høstrue moder schulle med Niels Bager bethalle xxxvj daller, som boen iche kunde thillstreke, huilchen contract er scheid for domb oc rett oc strags y raadhusbogen jndførtt, huilchen raadhusbog hand oc her i rette lagde, wdj huilchen saa findis jndschreffuitt: Anno 1596, dend 28. octobris, daa blef Niells Rasmusþenn oc hans moder, Anne Bagers, oc hans suoger, Niels Bomell, wdj borgemesters, fougdens och raadtzs oc i flere gott folkis neruerellsþe oc paahøring wenligen oc well forligtte om, huis jrring<sup>13</sup> oc thrette dennom thil denne dag haffuer werit emellom effter byþens bogs jndholtt. Saa bleffue de udj saa maade forligtte, att for<sup>ne</sup> Anne Bagers oc hindis suoger, Niells



Bomell, schulle fuldgjøre oc fornøige Christoffer Lauridþenn, naar þom hand kommer till stede, xxxvj daller, huilchen contract denn ene vdaff parterne, som er Niels Bager och hans moder, endnu wedgaar och ere bestendige, och effter þamme contract for domb oc rett er giortt och strax i byes raadhus bog er jndførtt, och det seduanligtt er wdj alle kiøpsteder baade vdj Lolland oc Fallster saa well þom her vdj Siellannd oc Skone þaadann contracter i stadzbøgerne att jndføre oc iche anderledis att giffue beschreffuett, vden partterne dett i synderlighed begiere, och effterdj for<sup>ne</sup> Niells Bomell iche dett þellff for ting och domb kunde benegtte saa well som thill byetinged som thill landzthinnet, att hand io wor thillstede, der contracten giordis, oc thend beuilgede, widste fordj iche borgemesters domb att kunde wnderdømme. Saatte fordj vnderdanigst wdj rette, om hanns domb iche burde wed magt att bliffue, oc om hannnd iche wor plichtich att jgiengiffue dennom kost oc therring.

Med flere ord dennem der om emellom wor.

Tha effter thiltalle, gienþuar och denn sags leiglighed, och effterdj for<sup>ne</sup> contract er giortt paa raadhuþitt for domb oc rett och strags i byes bogh indførtt, dend ene af partterne wedgaar þamme contract, oc for<sup>ne</sup> wor landzdommer fordy hafuer wed magt funden for<sup>ne</sup> borgemesters domb, da sagde wij der paa þaaledis af for rette, att for<sup>ne</sup> wor landzdommers domb bør wed þinn fuldemagt att bliffue oc hannom pligtich att jgiengiffue for<sup>ne</sup> landzdommer oc borgemester billig kost och therring.

Datum vt supra.<sup>14</sup>

(1) Jf. Sjællands landstings dom 18. januar 1570 (III nr. 347), Viborg landstings dom 16. januar 1580 (III nr. 472), rettertingsdom 12. marts 1606 (ndf. nr. 825). - (2) Dette (NkS 842,2°) er afskrift efter dombrevet, da det har kongens fulde titel, navnene på alle de dømmende rigsråder samt rigskanslerens attestation. - (3) Om rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (4) Se 775.4. - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Peder Andersen nævnes som borgmester i Nykøbing F. endnu i 1608, jf. Georg Nørregaard, Nykøbing på Falster gennem tiderne I (Nykøbing F. 1977).268. Købstaden havde dengang 2 borgmestre; den anden var formentlig Rasmus Jensen, se op. cit. - (7) Skagen. - (8) Se 805.23. - (9) Se 805.24. - (10) Overenskomst, forlig (Kalk. V.266 (akkordatz), Holberg Ordb. I.30; OdS I.384).

(11) Reces 13. december 1558 §8, sidste stk. - (12) Kgl. åb.br. 30. juni 1589 om kost og tæring (CCD II.542f.). - (13) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). - (14) Herefter har NkS 842,2°: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnolde Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

808

## Viborg landsting 16. juli 1603

*En sagsøger, der var udeblevet ved sagens foretagelse for landstinget, blev under en særlig sag dømt til at betale indstævnte, der havde givet møde, kost, tæring m.v.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 846,2° nr. 286 (findes yderligere i 2 hss.).

Overskrift: En dom om kost oc thæring.

Mogens Jull<sup>2</sup> till Siøbyegaard,<sup>3</sup> landzdomer vdj Nøriuttland, oc Gundi Schriffuer,<sup>4</sup> landztingshører ibidem, giøre witterlig, att aar epther Gudz biurd Mdcij, thend 16. julij, paa Viburg landzting var skickit erlig, hederlig oc gudfrøctige Marine,<sup>5</sup> salig Casper Mulis<sup>6</sup> aff Odense, hendis viø<sup>7</sup> bod Christen Jpsen i Wiburg paa thend ene oc hagde hid i rette steffnit Niels Krag<sup>8</sup> i Gamst<sup>9</sup> paa thend anden side, for hannd haffuer laditt steffne hinder hid thill landzting att schulle møde thend 18. junij, oc hannd tha icke er møtt eller nogen paa hans vegne hinder sag att giffue, endog hun tha thil same thid haffuer møtt oc ther offuer giort sig stuor vmag, bekostning oc vandring; forminnte for<sup>ne</sup> Christen Jbsenn paa for<sup>ne</sup> Marine Casper Mulis vegne, hannd borde att stande hinder thill rette for, huis kost, thæring, vandring, forsømmelse oc vmag, hun ther offuer lid oc her effter fangendis vorder.

Disligeste hagde hid steffnit for<sup>ne</sup> Niels Krag med huis vndskylding, hand there-mod haffuer. Oc framlagde for<sup>ne</sup> Christen Jbsen ett breff her aff landztingitt thette aar thend 18. junij vdgiffuitt, som medfør for<sup>ne</sup> salig mester Caspar Mulis høstrue aff Vogens<sup>10</sup> tha her att haffue veritt oc giffuit thil kiende, huorledis hun var tha hid steffnitt aff for<sup>ne</sup> Niels Krag for thend gaard i Ribe, hindis hosbund schulle haffue kiøbt oc var thildømpit aff borgemester oc raad i Ribe,<sup>11</sup> oc hun da haffuer frameskitt for<sup>ne</sup> Niels Krag, att hannd ville giffue hinder sag. Tha var hand icke møtt eller nogen paa hans vegne for<sup>ne</sup> Marine mester Caspars sag att giffue, epther som hun hannem thill landzting var affholtt haffuer forbid,<sup>12</sup> som thett breff i sig sielff bemeller. Oc satte for<sup>ne</sup> Christen Jbsen i alle rette, om for<sup>ne</sup> Niels Krag icke er pligtige att giffue for<sup>ne</sup> Marine mester Caspars hinndis kost och thæring igien, som hun paa same reise gjorde.

Saa møtte for<sup>ne</sup> Niels Krag och bekiennde, att hannd thil same thing lod steffne for<sup>ne</sup> Marine mester Caspars oc for nogenn leilighed icke kunde møde thend thid.

Med fliere ord oc tale thennem ther om emellum var.

Tha epther thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj for<sup>ne</sup> Niels Krag hid till forbenefnte lanndzting hagde steffnitt for<sup>ne</sup> Marine mester Caspars,

oc icke hand tha møtte att giffue hinder sag, tha bør handd igienn att giffue hinder, huis skiellig billig kost oc tæring, hun paa samme reijse gjorde.

In cuius rej &c.<sup>13</sup>

(1) Om sagsøgers udeblivelse se 766.1. – (2) Se 768.3. – (3) Se 800.2. – (4) Se 768.5. – (5) Marine Hansdatter (d. 1607), enke efter nedenn. domprovst Caspar Mule. Hun blev gift 2. gang 1606 med Mads Knudsen Skriver i Odense, der dog forlod hende året efter (DAA 1904.324). – (6) Caspar Mule (d. 1581), søn af borger og klejnsmed i Odense Hans Mule. Han studerede 1544 i Wittenberg, blev 1553 informator for hertugerne Hans og Magnus, s.å. kannik i Ribe, 1556 domprovst ssts. – (7) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet. 1). – (8) Niels Krage i Gamst. – (9) Landsbyen Gamst i Anst s. og h. – (10) Fejlskrift for Odense, hvor Marine Hansdatter Mule da var bosat, jf. ovf. i dommen og f. eks. Ribe bytings dom 30. juni 1592: *wellacht quinde Marrinæ Mulæ, salig mester Caspar Mulis efftherleffuerske och borgerske wdti Othense* (Ribe Rådstuedombøger 1527–1576 og 1580–1599 ved Erik Kroman (1974).204).

(11) Enten den i note 10 nævnte dom eller dom 18. maj 1593, se Ribe Rådstuedombøger 1527–1576 og 1580–1590 ved Erik Kroman (1974).208ff. Tvisten drejede sig om en ejendom i Gråbrødregade i Ribe. – (12) ventet (forgæves) (Kalk. I.595a bet. 3). – (13) &c. erstatte: testimonium sigilla nostra inferius impressa.

## 809

## Viborg landsting 24. september 1603

*En af en enke foretaget skødning fundet gyldig, uanset at hendes ældste søn som født værge ikke havde samtykket deri, da hun havde valgt sin yngre søn til værge i den sag, og da ejendommen var behørig lovbudt.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 289 (findes yderligere i 2 hss.).

*Overskrift:* En dom om en skiøde, som lyder paa noget egindom, oc same egindom at uere laugboden oc fordi er vid mact dømpet.

Jffuer Jull<sup>1</sup> till Willestrup,<sup>2</sup> landzdomer vdi Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,<sup>3</sup> landztingshører ibidem, gjøre vitterlig, att aar epther Gudz biurd Mdcij, thend 24. septembris, paa Viburg landzting var skicket Hanns Michelßen i Stubdrup<sup>4</sup> med en opsettelße her aff landztinget i dag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannem tha at haffue hid i rette steffnitt Pouel Bundißen i Høлинд<sup>5</sup> for en skiøde, handd thil Jersløff<sup>6</sup> herritzting forhuerffuit haffuer nogenn thid siden forleden, liudendis att hans egen broder, Anders Michelßen i Buorleff,<sup>7</sup> skulle paa sin moders, Dorrethe Peders, vegne haffue sold oc skiøtt Pouel Bundißen thend lod oc part, som hun hagde i thend bundegaard i Høлинд, vantage att Hans Michelßen er hindis elste søn oc rette laug verie, oc icke hand same vergemoll er loulig fradømpet, saa oc at uere vederhefftig att uere hindis rette verge, oc same egindom icke att uere

sold, skiøtt eller afhend aff hindis thrang eller armod, men samme egindom emod hindis rette laug vergis vilie oc samtøcke skiøtt oc sold att uere, oc same skiøde therfore icke loulig eller rett att uere, som hand miener; mienendis fordj samme skiøde borde macteløs att uere oc icke att komme Hans Michelßen thill hinder eller skade paa hanns moders eyendom i nogen made.

Disligeste hagde hid steffnitt for<sup>ne</sup> Pouell Bundeßen med same skiøde oc laugbod<sup>8</sup> saa oc Dorette Peders oc Annders Michelßen med thieris laugbods vinde.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff, bleff same sag opsatt thill idag. Oc framlagde ett thingsvinde aff Jersleffherritzting thend 18. majj sist forleden vdgiffuitt, som bemeller Christen Sørensen i Wollund<sup>9</sup> ther att haffue standet for thingsdom vdj iij ting til forne oc thend dag thed fierde oc haffuer louligen laugboden saa møgitt jord och eigendom, som Niels Hansßen i Lime<sup>10</sup> och hanns høstrue, Mette Nipkoene, oc Dorrethe Peders i Jersløff de haffuer arffuitt vdj thend halff bundgaard oc eydom oc hindis rette thilliggelße i Høllind, som salig Matz Hanßen affdøde oc boffde paa, oc for<sup>ne</sup> Christen Sørenßen paa for<sup>ne</sup> Niels Hansßens, Mette Nipkonis oc Dorrethe Peders vegne hannd laugbød, federne jord thil neste federne frender oc møderne jord thil neste møderne frender ephther lougenn,<sup>11</sup> som thet sig borde.

Thernest framlagde ett breff, som findis med viij segill att uere forseglitt, liudendis som ephtherfølger:

Wy ephterschreffne menndt, Bunde Christenßen i Jersleff,<sup>12</sup> Jenns Nielßen i Høllind, Hanns Pouilßen i Jersleff, Peder Michelßenn, Staffen Jensßen, Peder Lasßen, Jens Sørinßen, Søren Jenßen ibidem, kiendis wij for<sup>ne</sup> mend for alle med thette wort obne breff, att thet er oþ fuld vitherlig i Guds sandhed, att Dorrethe Michels i Jersleff hun stod personlig for thingsdom med begie hindis sønner, Hanns Michelßøn oc Anders Michelsßen; tha adsporde herritzfougden Dorrethe Michels ad, huilcken aff hindes sønner hun ville haffue till hindis vergi, enthen Anders Michelsßen eller Hanns Michelßen. Tha suarede hun, hun ville haffue Anders Michelsßen thil hindis rette værge then dag, hunn gjorde thend skiøde, oc er thett oþ viij for<sup>ne</sup> mend fuld vitherlig, [at Anders Michelsßen?]<sup>13</sup> er en vederhefftig gaardmand oc er vederhefftig thill att uere hindis vergi [meere?]<sup>14</sup> end Hans Michelsen i Stubdrup, som er en arm buolsmand,<sup>15</sup> oc icke hun vill haffue hannem thil hindis vergi att skiøde hindis egindom bortt, som skiødene i sig sielff beuiß. Thill ydermeere vindisbørd, att saa i sandhed som for<sup>uitt</sup> staar, tha thrøcker vij for<sup>ne</sup> mend voris zignetten neden paa thette vort obne breff. Skreffuitt i Høllind, thend 21. octobris anno 1603.<sup>16</sup>

Ther hous framlagde same skiøde aff Jersleff herridzting thette aar onpågden thend 18. majj vdgiffruit, som bemeller eblandt anditt Anders Michelþen i Bora<sup>17</sup> paa sin moders, Dorrethe Peders, vegne [af]<sup>18</sup> Jerslef oc med hindis egenn neruerilþe och med hindis frie villie, ja oc samtøcke, oc epther som hun thend dag i thend sag gjorde hannem thill sin fuldmøndige formønder oc rette verie, tha stod, skiøtte, solde oc slet aldielis affhende fra thennem oc thieris arffuinger oc til for<sup>ne</sup> Pouil Bundeþenn oc thil hanns festemøe, Elþe Nielþdatter, oc thil begie thieris rette sande arffuinger tho fulde søster loder, som Mette Niþkone oc Dorrethe Perþ epther thieris fader, Hanns Jenþen oc epther thieris moder, Buole Hannskone, vdi thend halff bunde gaard oc egindom y Høllind arffuitt haffuer, som same skiøde i sig sielff bemeller. Oc satte for<sup>ne</sup> N: N:<sup>19</sup> i alle rette, om same skiøde icke burde vid mact att bliffue.

Med fliere ord &c.

Tha epther thiltale &c., saa oc eptherdj lougen<sup>20</sup> med før encker att maa sinn jord med neste frenders raad bode sellie oc skyffte, oc eptherdj skiødenn med før, for<sup>ne</sup> Dorrethe Peerþ att haffue giort hindis sønn, for<sup>ne</sup> Anders Michelþen, thill sin fuldmøndige formønder oc rette vergie j thend sagh, oc hun oc hannd haffuer giort for<sup>ne</sup> Pouill Bundeþen same skiøde oc egindommen att uere laugbodenn, som for<sup>uitt</sup> staar, tha vide vy epther sadann leilighed icke emod same skiøde att si ge eller macteløs dømmе.

In cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus &c.<sup>21</sup>

(1) Se 780.16 - (2) Se 782.8. - (3) Se 768.5. - (4) Landsbyen Stubberup (1460: Stubdrup) i Høj- en s., Jerlev h. - (5) Landsbyen Høllund (1459: Høllind, 1664: Høllind) i Ødsted s., Jerlev h. - (6) Om Jerlev h. se 785.23. - (7) Landsbyen Borlev i Øster Starup s., Brusk h. - (8) Lovbydel- se. - (9) Landsbyen Vollund i Egtved s., Jerlev h. - (10) Landsbyen Lime i Nørup s., Tørrild h.

(11) JL I.34. - (12) Landsbyen Jerlev i Jerlev s. og h. - (13) Det indklammede mgl. i forlæg- get. - (14) Ligeledes. - (15) En *bolsmand* er ejer af en mindre landejendom (Kalk. V.120a). - (16) Dateringen er urigtig, jf. dommens dato. - (17) Fejlskrift for Borlev, se ovf. ved note 7. - (18) Forlægget har ved fejlskrift oc. - (19) vel: Pouil Bundeþen. - (20) JL I.36, 3. punktum.

(21) &c. erstatter: inferius impressa.

## 810 Tilforordnede råder 2. november 1603 (Ringsted)

*Tilforordnede råder afgør dels ved forlig, dels ved dom en række stridspunkter under et skifte mellem admiral Herluf Trolle Daa og hans søstre. Herunder bl. a. dømt, at Herluf Daa som værge for søsteren Else Daa, der havde gjort sig skyldig i løsagtighed, ikke havde fortabt sin ret til at besidde hendes arvegods, så længe*

*hun levede, uanset at han ikke havde holdt hende fængslet, idet det var lykkedes hende at undvige til Sverige, hvor hun var blevet gift med en adelsmand. Det fandtes ikke at kunne tilregnes Herluf Daa, at hun ikke var blevet fængslet.*

Hs.: Add 152,2° nr. 149.

Overskrift: Domb emellum Herloff Daa och hans søskinde.

Mortenn Skinckell<sup>1</sup> till Østrup,<sup>2</sup> Anders Dresþelberg<sup>3</sup> till Wogenserup,<sup>4</sup> tiltagen vdi erlig och welbiurdig Christopher Krauffþis<sup>5</sup> till Egholmb<sup>6</sup> hans sted, Wilhelm Dresþelberg<sup>7</sup> till Windinge<sup>8</sup> och Peder Basþe<sup>9</sup> till Siørup<sup>10</sup> kiendis och gjør for alle witterligt med dette wort obne breff, att wij haffuer bekommet stormechtigit høigbornne førstis, wor allernaadigste herre och konnings strenge befalling,<sup>11</sup> Kiøpenhaffn den 14. septembris seenist forleden daterit, formellendis fast vdi sin meening, at der begaff sig jrring<sup>12</sup> och trette emellum welb: Herloff Daa<sup>13</sup> till Snedinge<sup>14</sup> paa hans egne, Claus Porþ<sup>15</sup> till Øllinge<sup>16</sup> paa hans hustrois<sup>17</sup> weigne, frue Dorrette Daa<sup>18</sup> till Gierdrup,<sup>19</sup> Claus Hundemarchs<sup>20</sup> epterleffuersche, paa hindis egne, Lauge Beck<sup>21</sup> till Førþløff<sup>22</sup> och Børge Throlde<sup>23</sup> till Throldholmb<sup>24</sup> paa welb: jomfrue Ane Daaes,<sup>25</sup> jomfrue Margrette Daaes<sup>26</sup> och jomfrue Linne Daaes,<sup>27</sup> søstere, som de erre werge forre, deris weigne om arfue och schiffte vdi jordegøeds, løþøre och boeschabff epter deris salige forældre.<sup>28</sup> Och epterdj de worre tilsindz met det første derom at wille forretage, forhandle och till ende gjørre och haffde oþ tiltaget och betroed at werre offuerwerrendis herhøes tilstede och dennem om samme arff schiffte endten till mindelighed at schulle emellom forhandelle eller med domb och rett endeligen adschillie, da beder och befaller hans Mayst: och naadigst fuldmacht giffuer oþ, att naar samme arffueschiffte schulle forretagis, wij da schulle rette oþ epter at werre derhøeþ tilstede och grandgiffueligen forfare om ald jrring, dennom derom emellom war eller jndfalde, till mindelighed endten dennom emellom forhandle eller med dom och rett adschillie, som samme befaling vdi sig selff wiidere formelder och jndholder.

Da epter som mand war derom forsamlet vdi Nestued den 20. octobris seenist forleden, och sagen bleff da for synderlig aarsag schyld optagen till den tiid, erre wij nu den anden dag nouembris vdi neruerrendis aar 1603 igien møt herudj Ringsted och haffuer for<sup>ne</sup> medarffuinger endten vdi eigen person eller deris forordnede werge och fuldmechtige dennom for oþ jndstillet.

Och gaff først for<sup>ne</sup> Lauge Beckh tilkiende, at hand haffde bekommet høigbemeldte kong: Maytz: messiue breff och befalling, for<sup>ne</sup> den 14. septembris vdgiffuen,<sup>29</sup> at naar hand dermed besøgtis,<sup>30</sup> schulle hand, midlertiid samme schiffte

paastoed epter deris affgangne forældre, paatage sig for<sup>ne</sup> jomfrue Ane Daaes wergemaall, haffuendis derudinden flittige jndseende, at hinde kunde wederfaris, huis loug och ret war. Och derfor paa hindis weigne forgaff<sup>31</sup> och meente, at [hun]<sup>32</sup> paa lod vdi schiffte epter hindis forældre war tilholdet<sup>33</sup> nogen gaarde, som iche schulle giffue saa meget, som de paa lodden war jndteignet, och begierede derforre hinde maa skee fyldiste och jeffninge vdi huis goedz nu ydermeere war ad schiffte, endten vdi dertill war forordnet eller vdi det, som epter hines affgangne søster Ellinn<sup>34</sup> falden war, huilcket och vdi sig selff saauel som epter den besiglet beuilling och sambtøcke søkinde emellom gangne iche siuntis wbiligt.

Bleff derforre saa derom forabschedet,<sup>35</sup> at nu de gjørre endeligt schiffte, da bør den leilighed at forfaris och ahnsees, och huis hun da kand werre derudinden brøsthouden<sup>36</sup> och wanloddit,<sup>37</sup> epter at lod staar och jeffning gaar, den stund søschinde sammenleffue, da bør samme hines lod saauel som de andere hindis søschine leffuere fra sig, som wandloddet erre at forbedris, och saauitt mueligt er at schifftis, jeffnis och giørris alle liige goede aff det goedz, de dertill haffue sambtøcht och forordnit, saa en huer dennom bekomme vdi samme arffue den deell hannom bør med rette, och huis siiden till offuer er med det goedz, epter affgangne Elline Daa falden, siiden at schifftis och jeffnis dennom emellom som søschinde, saa en huer bekommer derudj sin rette och louglic ahnpart och fylleste hannom bør, saa brødere tager broderlod och søster tager søsterlod, som lougen<sup>38</sup> derom formelder.

Dernest gaff for<sup>ne</sup> Lauge Bech ydermeere paa hindis weigne tilkiende, at hun schulle haffue giffuet hendis broder Herloff Daae nogen tiid forleden it breff, hun haffde aff hannom, paa en summa pendinge, dog med den bescheed, som hun berette, at hand schulde giffue hende it giendbreff,<sup>39</sup> at dersom hannd vden echte liffs arffuinger affgick, schulle for<sup>ne</sup> giendzbreff findis vdi hans werge hinder tilbeste; det hand war paa hendis weigne begierendis hende maatte vederfaris.

Deremod berette for<sup>ne</sup> Herloff Daae, at hand well bekiende for<sup>ne</sup> hans søster Ane nogen goed tiid forleden at haffue giffuet hannom it breff, hun haffde aff dennom, paa en summa pendinge, det hand meente, efter hand iche synderlig haffde hoes hinde derom ahnlanget, hun aff søsterlig kierlig bewegened haffde hannom aff frij støckte<sup>40</sup> eigen forærit, som och en part de andre hans søstre giort haffde och ingen giendbreff begierret, huorforre hand hinde saauell som de andre paa det høigeste och kierligste wille haffue betacket,<sup>41</sup> men at hand schulle samme breff affhende, vdi den meening hand haffuer annammitt, at hand hinder med noget giendbreff schulle igien forskicket, det wiste hand sig iche at æhrin-

dre, och dersom hun haffde hafft med hannom derom paa samme tiid saadanne forord<sup>42</sup> och meening, war hun saauel besindig<sup>43</sup> och paaholde<sup>44</sup> at hun iche haffde giortt sig samme hoffuidbreff affhendig,<sup>45</sup> førend hun med giendbreffuet haffde werret forsickrit; icke heller schulle hun fuldiligen kunde siige, om hun midler tiid saadan haffde hannom nogen tiid forregiffuet eller herom hoes hannom ahnlanget; och eptherdj hun nu strax slig hendis ahngiffuende iche med nogen richtig bescheed eller breffue kunde hannom tilsige eller offuerbeuuiße, satte hand vdi rette, om hand iche burde derforre quit at werre. Och waare paa begge siider domb begierrendis.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj nu iche andit befindis, end at for<sup>ne</sup> jomfrue Ane Daa joe saauell som en part af de andere hendis søstere aff frij willie till for<sup>ne</sup> Herloff Daa haffuer for<sup>ne</sup> breff offuerandtuordet och iche strax tage aff hannom noget giendbreff, ey heller hun med nogen breffue eller leffuendis røst fuldkommeligen hannom offuerbeuuiises nogen giendbreff at haffue hende loffuit och tilsagt, epter hun och bedre haffde werret med hoffuidbreffue end med giendbreffue forwarit,<sup>46</sup> om hun iche haffde wilt hannom samme giend epterladit, och iche heller nu beuuißes, at hun midlertiid noget haffde hoes hannom derom richtig ahnlanget, och hand endeligen benechter sig noget om samme giendbreff och løffte at ærrindre, da kunde wij epter den leilighed nu iche kiende hannom till samme giendbreff vden hans eigen goeduillig sambtøcke igien at vdgiffue at werre forpligtige.

Dernest berette och forregaf for<sup>ne</sup> Claus Porß paa sin och sin hustrøes, frue Karren Daaes, weigne at haffue bekommet nogen landgildis penge, bereignet 3 marck danske emoed it siellandsch pund korn, huilchet hand meente war forringe och sig derforre paa hans hustrøes lod skee forkort.

Deremoed bleff beretted, at der war giort en taxering och offuerschlaggh offuer alt goedit, hurledis dett schulle schiffdis dennom emellom, huilcket aff alle medarffuingerne saauel som aff for<sup>ne</sup> Lauge Bech och affgangne Oele Daae<sup>47</sup> til Rauffnstrup<sup>48</sup> vdi for<sup>ne</sup> schiffte, den tiid tilbetroed och beuilget werge och fuldmønder, war vnderschreffuen och sambtøcht, epter huilcken lodderne erre bleffuen giorde och vnderschreffuene, thj wiste wij iche epter slig leilighed noget emoed samme deris eigne och tilbetroede werge eller formønders vnderschreffuenn sambtøcke at giørre eller affsige, men naar neffning<sup>49</sup> nu schall schee paa samme lodder, da den leilighed och saauitt mueligt at schulle achtis och ahnsees, saauel som det hand wdi liige maade besuerrede sig offuer de 8 schepper korn vdi den gaard vdi Hielmsbøe<sup>50</sup> vdi hans hustrøes lod war jndført, och hand iche kunde bekomme, epterdj bunden gaff iche meere end it pund korn, huilcke for<sup>ne</sup>



jomfrue Ane och jomfrue Margrette Daa war falden paa lod, saa hannom derforre da scheer fylleste for, huis hand derpaa kand werre brøstfalden.<sup>51</sup>

Frembdelis som hand gaff tilkiende, at endog hans hustrøe saauel som en part de andere hans søstere haffde frijuilligen jgiengiffuet och forærit hendis broder, for<sup>ne</sup> Herloff Daa, it hans gielzbreff paa en summa pendinge, hand hende schyldig war, saa haffde det hannom dog ey nogen tiid fortrøtt och wille det icke fortryde, men epterdj hand haffde paa hans hustrøes weigne meehre vdlagt i giæld, end hindis søsterlod kunde beløbe emoed hendis broeder Herloff Daaes broederlod, derudinden meente hand sig at schee for kort<sup>52</sup> och begierrede, at gielden maatte tilbørligen lignes och jeffnes dennom emellom, at hand icke meere, end som ret war, schulle besuergis.

Dere moed bleff forregiffuet, at den tiid, der bleff schifft epter deris forældre, da bleff betencht och offuerrueyet den store besuerring, Herloff Daa war kommen med den høige giæld, for huilchen hannd till huer sin søster vdi seer maatte sig forschriffue och forpflichtige och derforre beuilget, at hand paa hans broderpart icke schulle saa høigt besuergis<sup>53</sup> med gielden dennom schulle schifftis emellom, som hans søster huer for deris lod och ahnpart, huorom bleff saa forabscheedet,<sup>54</sup> at naar de nu gjør endeligt schiffte med huer andere, da bør och eblant andet gielden at lignes och jeffnes dennom retteligen emellom, och en huer saa at tage vdi giæld som hand tager vdi arffue och icke ydermeehre och holde huer anden derforre kraffuis och schadebløs, som det sig bør.

Dere pter berette for<sup>ne</sup> Børge Trolde, at hand och nogen kort tiid forleden haffde bekommet høigbemeldte kong: Maytz: schrifftlig befalling<sup>55</sup> med hans Maytz: eigen hand vnderteignet, at hand vdi diße sager schulle antage jomfrue Margrette och jomfrue Linne Daas, søstere, deris wergemaall, och strax fremblagde samme hans May: breff, Kiøpenhaffn den 14. septembris siist forleden daterit, lydendis vdi sin meening, at forbemeldte jomfruer haffde ladet for hans Mayt: berette, huorledis deris broeder, Herloff Daa, och andere deris søschinde worre tilsinds med det første at wille schiffte epter deris affgangne forældre, vnderdannigst begierrendis hans Mayt: wille dennom naadigst en werie midlertiid samme schiffte paastod forordne, som deris wergemaall sig wille paatage och dennom vdi samme deris schiffte till jndfallende leilighed forsuare och til alle rette forhielpe; och epterdj hans Mayt: aff øffrihedz embede war schyldig<sup>56</sup> och plichtig faderløøe och dennom, huis nød hans Mayt: vdi de maade wille at lade werre befallet, da beder hans Mayt:, at naar hand dermed besøchtis, hand da for<sup>ne</sup> jomfruers wergemaall sig schulle paatage, emeden for<sup>ne</sup> schiffte paastoed, haffuendis derudinden flitig jndseende, at dennom vdi samme schiffte maatte wederfaris, huis loug och ret er,

epter som hand wilde det for Gud forsuare och for hans Mayt: werre bekiendt, som samme breffue vdi sig selff wiidere jndholder och medfør.

Dernest epter en seddell, hand haffde sig aff jomfrue Margrette Daa, som iche war nu weed helbreden eller her tilstede, war offuerandtuordit, først war begierrendis, at Snedingegaard<sup>57</sup> maatte anderledis taxeris och settis for landgilde, end den er nu taxerit, epterdj der kand saaes 16 pund korn dertill vden den schyld, der gaar aff byen.

Deremoed berette Herloff Daa den nu at haffue taget saa høigt, som den 120 aar tilfornne ehr gangen vdi schiffte, som hannd med breff och seigll beuiiste, ey heller war hand højgre lodit och schifft emellom hans affgangne fader<sup>58</sup> och faerbroeder<sup>59</sup> vdi deris schiffte, thilmed haffde hannd selff marckene møgit forbedrit med sten at afrydde och vdi andre slig maade.

Thj wiste wij nu iche epter slig leilighed det anderledis at kunde taxere, end som beuiist bleff den tilfornne at werre gangen vdi søschinde schiffte.

For det andet forregaff hand, at hun begierret ingen schiffte at jndgaae, førend goedzit bliffuer lignet och jeffnet, saa huer kand fange lige meget vdi rug, biug, arre,<sup>60</sup> giesterij,<sup>61</sup> landgild, høns och erridspenge,<sup>62</sup> huilcket well kunde werre tilbørligt, epterdj ingen vdi søschende schiffte burde at werre fordeelt, men epterdj sligt iche kand saa jeffnligt skee vden stor wiidløfftighed och besuerring och sidde med huer andere vdi fellit til sammen vdi goedzit och selff haffue tilforn beuilget och vnderschreffuit en taxering, som for er bemelt, offuer alle persiller,<sup>63</sup> som kommer till schiffte, da bør det saa meget mueligt och richtige schee kand, naar lodderne igien lignes och jeffnes, och actis och ansees epter den bescheedt førre ehr bemeldt, at huer derepter scheer fylliste, och siiden kand eller bør hun eller hindis werge paa hindis weigne sig ingen schiffter vdi de maader att vndslaae.

Huad for<sup>ne</sup> Børge Trolde paa hindis weigne frembdelis for det tredie angaff, at hun iche haffuer bekommet ix schepper kornn aff en gaard i Hielmsøe, som war hinder falden paa lod, huilcket maaschee hun iche haffuer fordret, dipligeste for det fierde at hinde schulle skee forkort med j schippe boghuedegrynn, hun schulle haffue aff en bunde vdi Thyeberrigh,<sup>64</sup> som ickon giffues de 2 aar och iche det tredie aar, dermed schall saa actis och hinde skee fylleste, naar lodderne igien lignes och jeffnes, som for er meldt.

End for det fembte Børge Throlde paa hindis weigne begierrede fylleste for de nye biugge vdi Skaane, som hindis salige fader<sup>65</sup> haffde ladet biugge, eller och bekomme hendis ahnpart vdi goedzit, saa epterdj det haffuer werret dennom samtlig emellom vdi sønderlighed beuilget, at samme schonsche goedz vdi Gyngeherrit schulle schifftis och deeles dennom emellom epter mageschifftebreffuit,

och samme breff iche noget formelder om for<sup>ne</sup> nye biugge, men befindis at de erre biugde paa de gaardis grund och eyendomb, en part hindis søschinde er tilschiffet och falden paa fuld lod, bønderne maaschee paa gaardene boendis till besuerring och trengsell,<sup>66</sup> och naar jordrotten och høpbunden det iche lenger liide<sup>67</sup> will, kand hand det strax affskaffe, kunde wij iche kiende hinde eller andere nogen rettighed derudj at haffue, men bør at følge dennom, som grunden er biugget paa, er tilfalden paa lod.

Sammeledis som hand for det siette begierrede, at hinde maatte vdleggis en hoffuidgaard saa beleiligh som andere hinders søsters, derpaa er giffuen den bescheed, at naar loderne først, som forberørt er, erre lignet och jeffnet, epterdj hun haffuer och werret begierrendis, at alt goedzit maatte først lignes och jeffnes och før ingen schiffte wilde jndgaae, da kand hun, naar dette bequømmeligst och leiligste, som før er sluted, scheedt er, handelle med hindis søschinde, at de hende endten vdi det goedz epter hindis affgangne søster Elline falden er, om arffuen det formaee eller taale kand, eller vdi andre maade, som hun och dennom kand foreenes, will dermed mage och tiene.

For det siuffende hand ahngiffuer paa hindis weigne, at en gaard vdi Thyberrig er sat for it par høns, j tønne arre høigre, end bunden beretter at giffue, der bør och at achtis och forfaris om och forhandles dermed, naar jeffning skeer, som hun vdi de maader bliffuer wbrøstholden.

Begier och for det ottende, at hun maa bliffue affgangne jomfrue Ellin Daas goeds och løbøre quit, som staa vdi Flackeberrig,<sup>68</sup> och at samme goedz och tilstaaendis giæld maa schifftis. Det er beuilget med det første at schulle schee, saa gaarden for det goedz kand igien bliffue hinde ryggelig,<sup>69</sup> och schall giældenn schifftis, som det sig bør søschende emellom, huer till sin anpart som for er meldt.

Och for det siiste begierrede for<sup>ne</sup> Børge Trolde, at hindis affgangen søster, jomfrue Elline Daas, jordegøedz sampt Elbe Daaes<sup>70</sup> tilfallende jordegøedz maatte och komme hannom nu till schiffte.

Hertill suarede for<sup>ne</sup> Herloff Daae, at huad belangede hans affgangne søster Ellines goedz, endogh hand och well meente sig nogen rettighed at kunde haffue dertill paa hans søsters Elbe Daaes weigne, som endnu war vdi leffuendis liffue, och iche haffde for hindis forseelse<sup>71</sup> hindis arff till nogen anden end hannom som hindis neste loughlige werge forbrut hindis liffs tiid epter gaardzretten,<sup>72</sup> saa wilde hand dog ligeuell vdi denn forhaabniing, hand kunde hans søsters goede beuaagenhed emoed sig igien fornemme och for hanns person beuilget och epterladet,<sup>73</sup> at deris affgangne søster Ellins goedz aldsammens, baade jordegøedz och løbøre,

maatte nu komme dennom samptlig till schiffte, och iche wille paa for<sup>ne</sup> hans søsters Elsis ahnpart derudj dennom [i]<sup>74</sup> nogen maade hindere eller emodstaae. Dog huad belangende den lod, for<sup>ne</sup> hans søster Elþe war selff eller hinders forældre tilfalden, kunde eller wilde hand iche vden domb affstaae, huorforre for<sup>ne</sup> hans søster och suoger och werge gaffue dennom med hannom vdi rette och formeente, at hand iche strax haffde hinde eptertrachtid<sup>75</sup>, taget och ladet hende fengseligen jndsette och forwahre, som det sig burde epter recessen,<sup>76</sup> men werret derudinden forsømmeligh, saa hun er bleffuen flychtig<sup>77</sup> och kommen vdi hendis behold<sup>78</sup> och er nu med en riddermandzmand och adelþ person vdi Sueririge kommen vdi erligt echteschabff,<sup>79</sup> huorforre de meente, at epterdj hand iche holdt hinder vdi nogen fengþlig forwaring, sig till nogen besuerring med hindes vnderholdingh och anden bekostningh, da burde hand iche heller till sig annamme, huis goedz hinder arffueligen war tilfalden epter hindis affgangne forældre, menn burde at komme dennom alle till schiffte som forfallit goedz til rette och neste arffuinge liige som epter den, som med alle<sup>80</sup> weed døden allerede affgangne.

Dertill suarede for<sup>ne</sup> Herloff Daa och berette, at endogh hand iche haffde hende vdi nogen fengþlig forwaring eller jndsettelse, saa haffde hand dog epter leilighed iche sparit derpaa vmage och bekostning, thj strax epter hand om hindis forseelse vdi løþachtighed er bleffuen først atwarit,<sup>81</sup> der hand komb hiemb aff denn reigse, hand schulle haffue giort for kong: Mayt: till Hispanien,<sup>82</sup> haffde hand strax bud derom baade till Judland och till Norge, huor hun først war hendrømt, iche kunde hinder bekomme, det hand och med welb: Esche Brockis<sup>83</sup> schriffuelþe saauell som med Børge Trolde selff med fleere andere gaatt folckis, baade adels och wadelþ, bekiendelse och windiþbiurd sagde sig at kunde och wille beuise; och epter at hand er strax bleffuen igien vdi høigbemeldte kong: Maytz: och riigens werff och bestilling med salig och høiglofflige jhukommelse hertug Hans<sup>84</sup> afferdiget ind vdi Rydzland, da kunde hand vdi de maader hinder iche ydermeere saa hastig lade eptertrachte. Och der hand epter langsommelige tiid er igien hiembkommen vdi riiget, bleff hand epter høigbemeldte kong: Maytz: befalling nogen kort tiid beliggendis vdi Kiøpenhaffn och strax paa nye igien afferdiget jnd vdi Rydzland, och der hand omseyer er atter hiembkommen, haffde hand wist<sup>85</sup> spurt och fornemmet, at for<sup>ne</sup> hans søster Elþe war da vdi Suerrig kommen vdi echteschabff med en adelþ person, den hand dog iche kiende eller affuiiste,<sup>86</sup> ey heller det war scheedt med hans wilge eller sambtøcke i nogenn maade. Och epter saadan leilighed formeente hand iche at haffue forseetlig, som fast forregaff, seet med hende emoed gaardzretten egiennem fingre. Och epterdj hun war vdi it fremmit kongeriige kommen vdi hendis behold och vdi echte-

schabff med en adelß personn, da kunde hand hinder ey eller nu ydermeere lade eptertrachte och epter recessen holde vdi nogenn forwaring eller fengsell. Dipligeste epterdj at gaardzretten saauellsom recessen stemme fast med huer andre derudinden offuer it, at om hans forsømmelse kunde nogen maade derudj formerckis och beuiises at wille see med hinde egiennom finngre, da samme hindis arffuegoedz liigeuell hindis liffs tiid iche aff nogen anden vden aff hinded neste forwant eller och aff kong: Mayt: lehenßmand at schulle annammis, och epter hindis død først ad falde till hindis neste och rette arffuinge eller echte børn, och ingen nu kand siige, emeden hun er vdi leffuende liffue, huem hindis neste arffuinge er heller kand bliffue, naar hun epter Gudz willie och forsiun weed døden affgaar, huorforre hand satte vdi rette, om hannd epter ald slig forberørte leilighed kunde nogen maade haffue forspildt hans rictig lod till for<sup>ne</sup> hans søster och Elßis arffuegoedz, och om hand iche burde det at annamme och beholde epter gaardzretten och recessen vdi Callundborrig vdgiffuenn. Och war parterne paa begge sider domb aff oß begierrendis.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj nochsommelig er witterligt, och adskillige reigser, werff och bestilling for<sup>ne</sup> Herloff Daae haffuer hafft och werret vdi beschicket paa høigbemeldte kong: Mayt: och riigens weignne om den tid<sup>87</sup> och siiden, hand om hans søster Elßis forseelse er bleffuen atwarit och forwiiset haffuer och epter leilighed och epter got adelsfolckis saauel som andere deris schriffuelse, kundschabff och windißbiurd giort derpaa stor waaegning<sup>88</sup> och bekostning hinde at eptertrachte och iche haffuer kundit bekommet førend nu, som forskreffuet staar, haffuer werret vdi hendis secker behold och ehr bleffuen gifft vden hans widschabff och sambtøcke, saa hans forsømmelse derudinden med billighed iche kand achtis, och epterdj gaardzretten vdi den 16. art: formelder alleniste, at huilcken frue, jomfrue, som aff adell er, der lader sig beligge, schall haffue forbrut alt hendis arffuegoedz till hendis rette werge, och hand schall det strax maa annamme och følge epter och beholde, saa lenge hunn leffuer, men epter hinded død schall hinded goedz komme till hendes neste arffuinge, och den callundborske recess vdi den 12. art: jndholder om den fengselig forwaring till en straff offuer den, som sig vdi slig løßachtighed lader befinde, epter adskillige clagemaal till den tiid derom erre forkommit, huilcken<sup>89</sup> forwaring dog [af]<sup>90</sup> neste werge schulle skee, och hand vdi liige maader all hinded arffuegoedz till sig annamme, niude och beholde, saa lenge hand hinde saa vdi forwaring holdt, och iche derhoes [i]<sup>91</sup> nogen maade formeldis, om hun bliffuer flychtig och komb vdi hendis behold, saa neste werge iche kunde hende eptertrachte och vdi forwaring indsette, ligeuell hand gjorde derpaa omkostning och

saa meget mueligt ahnwende sin fliid, at hand da derweed haffde forspilt hans richtighed<sup>92</sup> till goedzit hannem epter gaardzretten och recessen tilladt, saa det burde strax vdi hendis leffuendis liff at schiffdis søschinde eller andere neste forwant emellom som andet arffuegoedz derepter, som nogen weed døden erre affgangne, kand falden werre, da kunde wij ey andet derom kiende, endogh at for<sup>ne</sup> Elße Daaes arffuegoedz joe er for hindis obenbarlige forseelse till hindis broeder och neste werge, for<sup>ne</sup> Herloff Daae, forbrut och forfallet, saa det nu iche vdi hindis liffstiid kand eller bør at komme hindis søschinde till schiffte, men det at følge for<sup>ne</sup> Herloff Daae som nest werge, och hand det epter gaardzretten och recessen at niude och beholde, jndtill kong: Mayt: med Danmarckis riigis raad will giørre nogen anden forordning, huorledis forholdis schall med deris arffuegoedz sig vdi sligh maade forseer,<sup>93</sup> rømmer och kommer vdi deris behold, førend de till nogen fengsell och forwaring kunde bliffue paatagen<sup>94</sup> och ahnholden.

Ennd haffuer for<sup>ne</sup> Børge Throlde paa jomfrue Line Daas weigne forregiffuet først, at hun begierrede her maatte schriffuis en rigtig jordbogh<sup>95</sup> paa alt jordegoedzit, baade kiøb och arffue, epter hun meente jordebogen at werre forskreffuen,<sup>96</sup> som de haffuer giort tockeschiffte<sup>97</sup> epter.

Derom bleff saa forabscheidet, epterdj de haffue vdi en beschreffuen beuilling dennom sambtlig emellom gangen forpflicht, epterdj der fandz ingen anden jordbogh epter deris affgangne forældre end den, deris faders foget, Niels Stub, haffuer fra sig offuerandtuordit, epter huilcken tockeschiffte er scheedt, och huer haffde annammet sin lod, som den faldenn war, med den bescheed, at huer dennom schulle grandgiffueligen forfare, om bønderne gaff slig landgilde, som de fandz jndschreffuen fore, och dersom nogen aff dennom fandz brøsthouden at werre, da schulle de møede vdi Kiøpenhaffnn till neste almindelig herredag der epter och der da altingest at lade jeffne och ligne igien, saa huer kunde skee schiell och fylleste, som samme beuillingh derom wiidere formelder, da kunde wij iche andet kiende, end at samme deris samptligh beuillingh joe bør at epterkommis, saa at der som nogen findis epter samme jordbogh brøsthouden, da bør en huer dennom epter rigtig forfaringh<sup>98</sup> derom at schee vdi jeffning och ligning schiell och fylleste, som det sig bør søschinde emellom.

Dernest for det andit som hun begierrede, at hinde maatte vdleggis samblet och beleiligt goedz till en hoffuidgaard, som er hinded anden søschinde, och de maatte tage igien noget aff strøgoedzit, som er forschyldet,<sup>99</sup> da bliffuer det weed den bescheed<sup>100</sup> derom giort ehr paa for<sup>ne</sup> hindis søster jomfrue Margrette Daas sit fremsatte ahngiffuendis.

For det tredie paa hindis weigne ahngaff for<sup>ne</sup> Børge Trolde om det nye biugge

vdi Skaane tilforne er och omformeldet, som hun lod forregiffue war ÷ iij fierring smør, xix marck penge ÷ ij skilling och x schepper arre, huorudj hun begierrede at bekomme hindis ahnpart. Derom siuntis oþ ey heller at kunde herudinden gaae fra den bescheed, som forschreffuet staar paa hindes søsters, jomfrue Margrettes, fembte fremsat om samme nye biugge.

End ahngaff for<sup>ne</sup> Børge Trolde for det fierde paa for<sup>ne</sup> jomfrue Lines weigne, at hun begierrede lodderne maatte lignes och jeffnes epter fader och moder, førend andet schiffte scheede. Det bliffuer och weed den affscheed<sup>101</sup> och beslutningh tilforne giort er paa jomfrue Ane och jomfrue Margrette Daas besuerringe och ahngiffuende och wilde nu indted ydermeehre derudindenn at forandre.

Frembdelis for det fembte ahngaff, at schouffuene stod dennom wschiffte emellom, siden schiffte er scheedt, at de en huer gjorde regenschabff for oldengield och schouffhug, som siden kunde werre faldit, huoremoed en part sig besuerrede och meente først att schouffen nu enn tidlang haffde en ringe ting werret grøsamme<sup>102</sup> till olden, der mand kunde sønderlig reigne paa, thilmed kunde och iche schouffuens, besønderlige herudj landet, well schiffdis fra det goedz, der war thiliggendis. Och epterdj herom inted war rørt<sup>103</sup> vdi den beseiglet och vnderschreffuen beuilling tilforne er omformeldet, da haffde en huer thilholdet sig schouffuene, som laae till det goedz, hannom war falden paa lod, och formeente sig det frij vden regenschabff at burde niude och beholde med oldengield och anden richtighed, men naar schouffuene bliffuer besigted, taxerit och schiffd dennom emellom, da en huer siden at niude sin ahnpart, baade med oldengield, schouffhug och vdi andere maader, som det sig bør, huorforre bleff derom saa forabschedet,<sup>104</sup> at epterdj de worre tilsindz med det første om schouffuenn at lade forfare, dennom taxere, ligne och jeffne, saa huer derudj bekommer sin ahnpart eller andit fylleste deremoed, som de selff kunde billigen om foreenis, da kunde det och med beroe till det scheedt war, siiden huer at niude den deell, hannom bør med rette.

Nochsom<sup>105</sup> for<sup>ne</sup> Børge Throlde paa for<sup>ne</sup> jomfrue Lines weigne for det siette forregaf, at hun och besuerrede sig om landgildes pendinge, at hun haffde derudj bekommet meehre end en part de andere søsckinde, som emoed pendinge haffuer bekommit landgilde korn, dermed bør forholdis, som før er meldt vdi en part de andre hindes medarffuinger besuerring och ahngiffuende, saa en huer herepter skeer den deel, som ret er.

Huad hand oþ for det siuffuende och ottende forregaff paa jomfrue Lines weigne om affgangne jomfrue Ellin Daaes goedz, epter som Herloff Daas beuilling medførerer, at det nu aldsammen vden hinder eller modsigelse kommer till

schiffte, men huad belanger Elþe Daas goeds, derom forholdis epter den bescheed och domb forskreffuet staar, jndtill kong: Mayt: med Danmarckis riigis raad wille gjørre vdi sligh fald, som forbemeldt er, nogen anden forordning.

Noch epterdj en contract och beuilling, for<sup>ne</sup> medarffuinge ganget vdi schiffte epter deris affgangne forældre eblant andet formelder om nogen eyendomb, deris affgangne fader schall formedelst marckeschiell werre tilgangen, som brugis till Snedinggaard, diþligeste at salig och høigloufflige jhukommelþe konning Frederich haffde naadigst bebreffuet<sup>106</sup> deris fader en liiden eng weed en høigh derhoes, kallis Grefflingbierg,<sup>107</sup> som och war lagt vnder gaarden, och at de haffde beuilget och sambtøcht, at nogen deris fellidz sambfrender schulle dømmе dennom emelom om samme eyendomme, som i saa maade war lagte till Snedingegaard, burde at reignes for landgilde eller ey, da waare de och nu samptligh om den jrning aff oþ domb begierrendis, och formeente en part dennom, epterdj Snedinge gaard war vdi saa maade med for<sup>ne</sup> eyendomb forbedrit ydermeehre, end som den haffuer werrit tilfornn, der den er gangen vdi schiffte emellom forældre, da burde samme eyendom och at taxeris for seher<sup>108</sup> landgilde offuer den gamble taxering paa gaarden.

Deremoed suaret for<sup>ne</sup> Herloff Daa och gaff thilkiende, att endogh der well war vdi forbemeldte hans faders tiid noget formedelst marckeschiell tilgangen, saa war det dogh ey anden eyendomb end den, som med rette haffde werret aff arildz tiid der tilliggendis och formedelst forsømmelse haffde paa nogen tiid werret heffdet derfra, som han sagde nochsom med windiþbiurd vdi marckskelsbreffue jndført kunde werre at beuiise.

Dernest huad den eyendomb belanger, s: och høigloufflig jhukommelse kong: Mayt: haffde hans affgangne fader bebreffuet, kallis Grøfflingberrig,<sup>109</sup> med et liidet støcke engh, derom gaff hand slig bescheed, at hand formeente den eyendomb at werre aff høigbemeldte s: och høiglofflige jhukommelse konning Frederich hans fader bebreffuet vdi stedet for nogen eyendomb, som med rette marckeschiels tough bleff ganget fra 2 hans gaard i Jenstrup,<sup>110</sup> hannom siden er paa lod och schiffte tilfalden, som beløb sig høigt och meehre, end den eyendomb kunde belange, enddough breffuet vdi sig selff icke saa vdtrøckeligen schall derom formelde. Och epterdj slig forberørte leilighed satte vdi alle rette, om hand iche burde for<sup>ne</sup> eyendom, Snedingebye er vdi hans faders tiid med forbedret, vden wiidere tilreigning paa landgilde at niude och beholde.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj for oþ ey anderledis er beuiist, end at samme eyendomb som Snedingegaard er weed marckeschiell vdi affgangne Jørgen Daaes tid med forbedrit, jo haffuer med rette aff arildz tiid werret



der tilliggendis, endogh den med rette kand werre fraheffdet paa nogen tiid, thj ellers haffde iche werret nødigt at føre der windißbiurd paa och dett søgt igien med oldingstough, da kunde wij ey andet derpaa kiende, end at for<sup>ne</sup> Herloff Daae joe bør till Snedingsgaard samme eyendomb med marckeschiell tilganget at niude vden det landgilde, som aff arilds tiid er gangen aff gaard, och som gamble schiffte derom kunde formelde; men huad belanger den anden eyendomb, deris fader war bebreffuet och haffde ligget vnder gaarden offuer den rette gamble gaardsens tilleggelße, endog well kand werre, at den emoed den eyendomb, de gaarde vdi Jenstrup bleff fraganget, war deres fader naadigst jgiengiffuet och bebreffuet, ligeuell epter som Herloff Daa selff bekiender, att breffuet aldels indted derom formelde, da wiste wij iche at kunde den eyendomb reigne vnder det gamble gaardzens landgilde och taxering, men bør som en seher och synderlige eyendomb at werre alle medarffuinger tilbeste, dog saa, at naar schouffuen bliffuer grandschet och taxeret, da denne eyendomb och for billigt at schulle med taxeris, och siden ligeuell som nest beliggendis at følge Snedinge hoffuidgaard for saa meget, som den bliffuer taxerit for, och Herloff Daas søster vdi andre maade deremoed ad skee for deris anpart jeffnet och fylleste, som det sig bør.

At wij nu slig affskeed och forhandling och sententz epter huer deris angiffuende besueringe och frembsette, som forschreffuet staar, haffue giort och for rette affsagt dennom emellom, det bekiende wij med worris signeter herunder trøcht.

Actum die et loco quibus vt supra.

(1) Morten Skinkel (d. tidligst 1614) til Østrupgård, broder til Hilleborg Skinkel (d. 1612), der var gift med nedenn. Herluf Trolle Daa. - (2) Hovedgården Østrupgård i Østrup s., Lunde h. - (3) Se 780.7. - (4) Se 780.8. - (5) Se 776.29. - (6) Se 776.30. - (7) Vilhelm Dresselberg (d. 1620) til Vindinge (nuv. Fuirendal), Vognserup og Hjulerød, søn af Niels Dresselberg (d. 1594) og Johanne Hansdatter Rud (d. 1564) og således broder til ovenn. landsdommer i Sjælland (1582-90) Anders Dresselberg (d. 1612). Efter flerårig udenlandsrejse, bl. a. til universiteterne i Wittenberg, Strasbourg, Heidelberg og Tübingen, var han 1572-88 sekretær i kancelliet, 1605-15 landsdommer i Sjælland og forlenet med Ringsted kloster. Han var gift (1591) med Karen Grubbe (d. 1630) datter af rigskansler Eiler Grubbe (d. 1585) og dennes 1. hustru Else Laxmand (d. 1575). - (8) Hovedgården Vindinge (nuv. Fuirendal) i Fuirendal s., Øster Flakkebjerg h. - (9) Peder Basse (d. 1639 som slægtens sidste mand) til Sørup, Fredsgårde m. v., 1596-1601 forlenet med Nonnekloster i Norge, 1598-1613 med Roskildegård, 1613-18 med Svenstrup, 1619-29 med Stegehus, 1629-39 med Tranekær. - (10) Hovedgården Sørup i Vettterslev s., Ringsted h.

(11) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.) til Lauge Beck. Jomfru Anna Daa havde berettet, at hendes broder, Herluf Daa, og hendes søstre med det første ville skifte efter deres afdøde forældre og havde derfor anmodet om, at der midlertidigt måtte beskikkes hende en værge. S.d. udgik ligelydende missive til Børge Trolle om under skiftet at være værge for Margrethe og Lene Daa. - (12) Uenighed, trætte (Kalk. II. 427b). - (13) Admiral Herluf Trolle Daa (d. 1630) til Snedinge, søn af Jørgen Daa (d. 1598) til Snedinge og Kirsten Beck (d. 1598). Om ham

se rettertingsdom 26. juli 1595 (V. nr. 738). - (14) Hovedgården Snedinge i Ørslev s., Vester Flakkebjerg h. - (15) Claus Pors (d.1617) til Øllingesøgård og Dansted, der (1600) var blevet gift med nedenn. Karen Daa. - (16) Hovedgården Øllingesøgård i Græshave s., Lollands sønder h. - (17) Karen Daa (d. efter 1655) til Dansted, søster til ovenn. Herluf Daa. - (18) Dorte Daa (d.1624) til Birkebjerg (Göinge härad) og Gerdrup, søster til de ovenn. Herluf og Karen Daa. Hun var enke efter nedenn. Claus Hundermarck. - (19) Hovedgården Gerdrup i Eggeslevmagle s., Vester Flakkebjerg h. - (20) Claus Hundermarck (d.1593) til Øksendrup, Gerdrup og Skårupgård.

(21) Se 757.2. Han var morbroder til Herluf Daa og dennes søstre. - (22) Se 757.3. - (23) Se 792.30. - (24) Se 792.31. - (25) Anne Daa, søster til de ovenn. Herluf, Karen og Dorte Daa. Hun blev senere (1616) gift med Henrik Aagesen Gere til Malsørød m.v. (han gift 1. gang med Beate Madsdatter af Heseleholm, 3. gang med Birte Mormand). - (26) Margrethe Daa (d.1633), søster til de ovenn. Herluf, Karen, Dorte og Anne Daa. Hun blev senere (1607) gift med Ulf Christoffersen Grip (Stråle) (d.1644) til Bjørkeberga og Hörlinge, søn af Christoffer Andersson Stråle, siden kaldet Grip (d.1599) og dennes 2den hustru Gertrud Ulfsdatter Snackenborg (d. 1588). Han blev gift 2. gang med Helle Urup (d. efter 1674), jf. Elgenstierna III.266. - (27) Lene Daa (d.1642), søster til de ovenn. Herluf, Karen, Dorte, Anne og Margrethe Daa. Hun blev senere (efter 1604) gift med Jens Bonde (d.1642) til Stensholm, Sund og Öretorp. - (28) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge og Kirsten Joachimsdatter Beck (d.1598). - (29) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.). - (30) anmodedes, opsøgte (Kalk. I.187b bet.3).

(31) forelagde, fremstillede (Kalk. I.616b bet.1). - (32) Forlægget har ved fejlskrift *hand.* - (33) tilstået (Kalk. IV.365a bet.3), muligt fejlskrift for *tilfaldet*. - (34) Ellen Daa var død ugift. Dødsår ukendt. - (35) bestemt, aftalt (Kalk. I.587b). - (36) Vist rettet fra *brøstfalden*. - (37) forurettet, brøstholden (Kalk. IV.736a). - (38) JL I.4, SkL 22, jf.34, VsJL A&O I.1. - (39) Skriftlig forpligtelse, især en sådan som man påtager sig til gengæld for en anden (skriftlig) forpligtelse fra modpartens side (OdS VI.773). - (40) vist fejlskrift for *tøcke*.

(41) takket (Kalk. I.189a). - (42) Aftale, betingelse (Kalk. I.679b bet.1). - (43) besindig, o: fornuftig (Kalk. I.165a). - (44) påholden, karrig (Kalk. III.536b). - (45) *giortt ... affhendig*: afstået, bortgivet (Kalk. I.19a). - (46) sikret (Kalk. I.738b bet.2). - (47) Oluf Daa (d.1600) til Ravnstrup, Holmegård, Fraugdegård, søn af Claus Daa (d. omkr. 1575), gift med Dorte Hansdatter Friis (d.1618). Han var farbroder til Herluf Daa og hans søskende. - (48) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (49) Navne (Kalk. III.204b: *neffninge*). - (50) Landsbyen Hjelmsømagle (1370: Hjalmsøe) i Sneslev s., Ringsted h.

(51) o: brøstholden. - (52) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (53) besvære; om sammenblandingen af *besvære* med *besværg* se Kalk. I.185a. - (54) bestemt, aftalt (Kalk. I.588a bet.1). - (55) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.), jf. ovf. note 11. - (56) Jf. JLs fortale (Thæt ær konungs æmbothe ... at gømae dóm oc gørae ræt oc frælsæ them thær mæth wald thuyngæs, swa sum ær widue oc weriløsæ børn ... them gøraes tithæst wald, jf. DgL II.9f.) og JL I.28. - (57) Se ovf. note 14. - (58) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge. - (59) Oluf Daa (d.1600) til Ravnstrup m.v., se ovf. note 47. - (60) Havre (Kalk. I.72a).

(61) Om *gæsteri* se 767.3. - (62) Pengeydelse i stedet for hoveri (Kalk. IV.973a). Jf. Arent Berntsen II.97: Æritz Pendinge er en aarlig Pendingis Rættighed, som aff en ringe andeel Gaarde paa atskillige Stæder i Danmarck udgiffvis, siunis at haffve sit Naffn aff det gamble Danske Ord Ærie er: At pløye oc saae, derfor da saavel som fordi samme Penge end oc saa stedse udi Taxterne actis som Landgilds Penge, er vel at slutte, saadanne Æritz Penge aff nogen visse en Gaards Eyendomb eller plougs Ærie at udgifvis. - (63) Stykker, punkter (Kalk. III.470b). - (64) Landsbyen Tybjerg i Tybjerg s. og h. - (65) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge. - (66) Plage (Kalk. IV.433b). - (67) tillade (Kalk. IV.786b bet.2). - (68) Landsbyen Flakkebjerg i Flakkebjerg

s., Vester Flakkebjerg h. - (69) ryddelig. - (70) Else Daa. I DAA 1890.173 hedder det, at hun »skikkede sig ilde«. Hun blev gift med Lars Håkonsson Dufva (d.1647) til Kårtorp, søn af Håkon Larsson, der blev adlet med navnet Dufva, og Birte Svensdotter. Han gift 2. gang med Ingeborg Store (d. før 1648), jf. Elgenstierna II.333a tabel 3.

(71) Af det flg. fremgår, at Else Daa havde ladet »sig udi uære beligge«, d: haft uægteskabeligt samleje. - (72) Gårdsretten 9. maj 1562 § 16, stk. 3 (CCD I.190). - (73) tilladt, indrømmet (Kalk. I.432a bet. 3). - (74) Ordet mgl. i forlægget. - (75) efterstræbt, sat efter, forfulgt (Kalk. V.207a bet.1). - (76) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II.40f.) om løsagtighed blandt adelen. - (77) *bleffuen flychtig*: er flygtet (Kalk. I.567b bet.2). - (78) Sikkerhed, frihed (Kalk. I.135b). - (79) Se ovf. note 70. - (80) *med alle*: helt, aldeles (Kalk. I.42b bet.3).

(81) underrettet (Kalk. I.9b). - (82) Herluf Daa var 1590 i Spanien og 1594 »mod Tyrken«. - (83) Se 771.13. - (84) Prins Hans (d.1602), Frederik IIs søn, skulle indgå ægteskab med czar Boris Feodorovitsch Godunovs eneste datter Xenia. Han afrejste 12. april 1602 til Rusland, hvor han blev syg og døde inden brylluppet den 28. oktober s.å. Ved missive 1. august 1602 (Kanc. Br.) fik Herluf Daa befaling til som admiral for flåden at ledsage prins Hans til Rusland. - (85) sikkert, rigtigt (Kalk. IV.845b). - (86) kendte, vidste (Kalk. I.36b). - (87) Ordet indføjjet over linjen. - (88) Vagt (jf. Kalk. IV.889b: *vågelse*). - (89) Ordet gentaget i forlægget. - (90) Forlægget har at.

(91) Ordet mgl. i forlægget. - (92) Rettighed (Kalk. III.599a bet.2). - (93) *sig ... forseer*: flygter, begiver sig bort (Kalk. I.689b bet.3). - (94) (på)grebet (Kalk. III.844b bet.2). - (95) Om *jordebog* se 776.60 - (96) forkert skrevet. - (97) Foreløbigt skifte efter arvingernes private overenskomst (Kalk. IV.415a; Ods XXIV.108). Jf. Matzen, Privatret I.146. - (98) Fremgangsmåde (Kalk. I.625b bet.1). - (99) sat i for høj afgift (Kalk. I.699b bet.4). - (100) Ordning (Kalk. I.167a bet.5).

(101) Afgørelse (Kalk. I.276b bet.1). - (102) frugtbar (Kalk. II.91a). - (103) omtalt (Kalk. III.655a bet.3). - (104) bestemt (Kalk. I.587b). - (105) Endvidere, dernæst (Ods XIV.1318 bet.1). - (106) ved gavebrev givet (Kalk. I.114b). - (107) Grævlingebakke i Gyrstinge s., Alsted h. - (108) særskilt (Kalk. IV.267b bet.1). - (109) Se ovf. note 107. - (110) Landsbyen Jenstrup i Vallensved og Hyllinge s., Øster Flakkebjerg h. el. i Sønder Dalby s., Fakse h.

## 811 Viborg landsting 5. november 1603

*Nogle vurderingsmænd ville under en udlægsforretning ikke vurdere debtors effekter, da den fungerende herredsfoged var domfældt og derfor ikke kunne gøre udlægget. Vurderingsmændene fandtes fri for ansvar i den anledning.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 287 (findes yderligere i 2 hss.).

*Overskrift*: En dom om vdleg oc nam oc taxmennz vlempe icke kunde kiendis, oc herritz-fougden at uere tildompt at gjøre vdleg, naar hand med dielsbreffuene besøgis.

Mogens Jull<sup>1</sup> till Siøbyegaard,<sup>2</sup> Jffuer Juell<sup>3</sup> thill Willestrup,<sup>4</sup> landzdommer wdi Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,<sup>5</sup> landztingshører ibidem, gjøre witterlig, att aar ephther Gudz byrd Mdcijj, thennd 5. novembris, paa Wiburg landzting var skicket erlig oc welbørdig frue Kierstine Persdatter<sup>6</sup> thill Himmestrup<sup>7</sup> hendis viþe<sup>8</sup> bod,

erlig oc fornumstig Jenns Lauritzen, med en opsettelþe her aff lanndztinget i dag monitt vdgangitt, liudendis hinder tha att haffue ladit hid i rette steffne vng Las Jensþen i Huornum,<sup>9</sup> Jenns Perþenn oc Las Søndergaard, for the icke ville vordere hinder fuldist oc udleg aff Matz Nielþenns oc Laust Lauritzens boe i Søndersholt<sup>10</sup> eþther fougdens befaling, huorfore for<sup>ne</sup> Jens Lauritzen paa for<sup>ne</sup> frue Kierstinne Piersdatters vegne formiente, att the buorde att giffue hinder hindis gield oc huis skade, hun ther aff lid oc fangitt haffuer.

Disligeste haffde hid steffnit for<sup>ne</sup> Matz Nielþen oc Laust Lauritzen.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff, bleff same sag opsott thill idag, oc nu møtte for<sup>ne</sup> Las Jenþen oc berettede, att Matz Nørgaard<sup>11</sup> var vdj herritzfougdenns sted, ther the war wid for<sup>ne</sup> gaard, oc thett bleff beuist thend thid med diels breff, att hand var dieltt oc loug forvonden, saa hand icke var due- lig at same wdlæg kunde giøris, oc therfor bleff ther ingen vdleg giortt. Oc fram- lagde en diels breff aff Huornum herritzting thette aar, thend 7. februarij, vd- giffuet, som bemeller Anders Jenþen i Binderup<sup>12</sup> paa hans hosbundz, erlig oc vel- børdig mandz Haniball Gyldenstierns<sup>13</sup> vegne ther eblant andre att haffue ladit fordiele for thie[n]de Matz Nørgaard for iij skipper aff huer slags, som same diels breff i sig sielff bemeller; oc eþther slig leilighed formintte sig oc sine medbrødres vlempe icke att schulle findis.

Thertill suarit for<sup>ne</sup> Jens Lauritzen oc formiente, att eþtherdj hand paa hanns hosbundz vegne finge ingen nam eller vdleg, att hannd tha borde att skee vdleg, naar fougden besøgis<sup>14</sup> med hans hosbondz dielsbreffue.

Med fliere ord oc thale thennom ther om emellem var.

Tha eþther thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eþtherdj for<sup>ne</sup> Matz Nørgaardt, som var i fougdens sted, var dieltt oc lougforvonden, tha same nam skulle ske, oc ther bleff therefore ingen vdleg thennd thid giort, tha kunde wy icke kiende taxmenndens vlempe ther vdinden att uere, oc eþtherdj ther wdj saa maade icke skede nogen nam eller vdleg, tha for<sup>ne</sup> frue Kierstine Piersdatter att lade besøge herritzfougden med hindis dielþbreffue, att hun tha kannd veder- faris, huis loug oc rett er.

*Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.*

(1) Se 768.3. - (2) Se 800.2. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Kirsten Pedersdatter Galt (d.1616) til Hemmestrup, enke efter Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d.1578) til Lind- bjerg og Støvringgård og datter af Peder Ebbesen Galt (d.1548) til Palsgård, Tyrrestrup m.v. - (7) Hovedgården Hemmestrup i Le s., Middelsom h. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (9) Landsbyen Øster Hornum (1368: Huornum) i Øster Hornum s., Hornum h. - (10) Landsbyen Søndersholm i Søndersholm s., Hornum h.

(11) Identisk med den ovf. nævnte Mads Nielsen? – (12) Landsbyen Binderup i Vokslev s., Hornum h. – (13) Hannibal Gyldenstjerne (d. 1608) til Restrup, 1572–73 hofjunker, 1594 lensmand på Bohus, 1595–97 forlenet med Åstrup. Han var 1593–1598 forlenet med gården Binderup i Vokslev s., Hornum h. – (14) anmodes (Kalk. I. 187a bet. 2).

## 812 Viborg landsting 19. november 1603

*Landstinget stadfæster en sandemandskendelse, hvorved to mænd var fundet skyldig i skoutyveri. Bl. a. lagt vægt på, at de pågældende ikke havde noget alibi.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 288 (findes yderligere i 2 hss.).

*Overskrift:* En dom at et vinde, siøns vinde oc sandmendz eed er dømt vid mact anlængendis om skouffhug.

Jffuer Jull<sup>1</sup> till Willestrup,<sup>2</sup> landzdomer vdj Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,<sup>3</sup> landztingshører ibidem, gjør witterlig, at aar epther Guds biurd Mdcijj, thend 19. novembris, paa Wiburg landzting var skicket Therckild Anderþønn i Kiilstrup<sup>4</sup> paa thend ene oc hagde hid i rette steffnitt Anders Raþmuþen Holck i Tostrup<sup>5</sup> paa thend anden side for ett vinde, hannd thil Feldballebiercketing<sup>6</sup> vonditt haffuer, att hand schulle haffue siett hannem kiøre aff Feldballe skouff med thou leþ ved oc offuer ett vad,<sup>7</sup> huilcken vinde for<sup>ne</sup> Therckild Anderþen hordelig beneceter, att thett icke saa schall vere oc borde therfore macteløs att bliffue.

Disligeste hagde hid steffnitt Niels Jenþen i Thostrup, Raþmus Jenþen, Søren Jenþen i Ebdrup<sup>8</sup> oc Raþmus Jenþen i Feldballe<sup>9</sup> sandemend i Feldballe bierck, for the haffuer hannem oc hans thienners dreng<sup>10</sup> epther same vinde vold<sup>11</sup> offuer suoritt med vrett, som hannd miener, oc att same thieris eed borde macteløs att uere.

Sameledis hagde hiid steffnitt Raþmus Hanþen i Ebdrup med same vinde, siøns vinde oc voldzbreff, som i thend sagh thagitt oc forhuerffuitt er.

Saa møtte Niels Friis, ridefougitt<sup>12</sup> thill Aarhusgaard,<sup>13</sup> oc framlagde same vinde aff Feldballe biercketing thend 24. septemb: sist forleden vdgiffuit, Anders Raþmuþen i Thostrup, skoff vocter<sup>14</sup> offuer Feldballe skouff, for viij mend vid helgens eed oc opragt finger att haffue vonditt, att Therckild Anderþønn i Kiilstrup oc hans thiennist dreng, Therckild Jenþen, the hog<sup>15</sup> oc bort thogh ett leþ ved paa thend nordre ende Brusþøe beck<sup>16</sup> oc ett leþ ved vid fougitt sletten<sup>17</sup> i Feldballe skouff, som siønsmend haffuer om hiemlitt.

Therhuos framlagde same vinde med att bekreffte ett siøns vinde aff for<sup>ne</sup> thing

same dag vdgiffuet, Niels Sørenþønn, Anders Hanþønn oc thieris medbrøder sex siønsmend for viij mend att haffue hiemlitt oc kundgiortt, att the thend dag var thil siønn thill nogen vindfelder<sup>18</sup> i Feldballe skouff, epter som de fra thinge var opneffnt. Tha foruiste Anders Raþmußen i Thostrup thennem ett vindfeld paa thend nordre ende Bruþebeck; ther var aff thagen ett leþ greinne, therfra thil thou ved thopper<sup>19</sup> vid fougitt sletten, ther var hugen oc bortt thagen ett leþ. Huem thett hagde giortt, viste the icke.

Thernest framlagde ett thingsvinde aff for<sup>ne</sup> biercketing thend 15. octobris sist forleden vdgiffuit, som bemeller Niels Jenþenn i Thostrup, Raþmus Jensen, Søren Jørgenþen i Ebdrup oc Raþmus Jenþen i Feldballe, sandemend i Feldballe bierck, att haffue suoritt Therckild Anderþen i Kiilstrup oc hanns thiennist dreng, Therckild Jenþen ibidem, en huer ett fuld vold offuer for ij leþ ved, the vlouligh hafuer bekomitt i Feldballe skouff epter siøns vinde oc vindisbiørdez liudelþe, som the vinder videre bemeller.

Thernest møtte for<sup>ne</sup> Anders Raþmußen oc med høgiste helgens eed oc opragt finger var same sitt vinde bestendig.

Ther nest møtte nogen aff sandmenden oc miente thennem icke andit att kunde suerge, end som the giortt haffuer.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem var.

Tha epter thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj for<sup>ne</sup> skouff vocter Anders Raþmußen nu er møtt oc med høgiste helgens eed oc opragt finger veritt for<sup>ne</sup> sit vinde bestendig, oc same vinde med siøns vinde bekrefftis gierningen att uere giortt, oc icke beuipis for<sup>ne</sup> Therckild Anderþønn att haffue verit vdj andre egenn eller paa ander steder thend thid, skoffhugen er giortt, tha vide vy epter sadann leilighedt icke emod for<sup>ne</sup> vinde ey eller for<sup>ne</sup> sandemendz eed, ther epter suorit er, att sige eller macteløs dømme.

*In cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.*

(1) Se 780.16. - (2) Se 782.8. - (3) Se 768.5. - (4) Landsbyen Kejlstrup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (5) Landsbyen Tåstrup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (6) En stor del af Feldballe s. lå i middelalderen til Århus bispestol, som havde birk, der i 1564 forøgedes med landsbyen Ebdrup. - (7) Vadested (Kalk. IV.718a). - (8) Landsbyen Ebdrup i Ebdrup s., Sønder Djurs h. - (9) Landsbyen Feldballe i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (10) Tjenestekar; jf. ndf. *thiennist dreng*.

(11) I retsændelsen blev begrebet vold (idømmelse af voldsbøder) også anvendt på forseelser, hvor der ikke forelå anvendelse af magt(midler), men hvor der var tale om en (grovere) krænkelse af andres ret, hvorved der påførtes skade. - (12) Om *ridefoged* se 761.57. - (13) Århusgård var den tidligere bispegård i Århus, der efter reformationen og til omkr. 1580 var sæde for lensmanden. Senere blev den brugt til kornpakhuis, og 5. maj 1661 af kronen tilskødet Ga-

briel Marselis. 1781 blev den sidste rest af bygningen nedbrudt. - (14) Den, der (som skovløber el. skovfoged) har opsynet med en skov (OdS XIX.762). - (15) huggede. - (16) I Feldballe s., Sønder Djurs h. - (17) Der er en Fogedgård i Feldballe s. - (18) En vindfælde er et (skov)træ, der er blæst om af vinden (OdS XXVII.5). - (19) Trætøppe.

## 813 Viborg landsting 14. januar 1604

*Fragment af dom om stævnevarsel.*

Hs.: GkS 1137,2° nr. I (efter paginering med arabertal).  
Ingen overskrift og ingen regest i registeret.

Mogens Jull<sup>1</sup> till Siøbygaardt,<sup>2</sup> Jffuer Jull<sup>3</sup> till Wellestrup,<sup>4</sup> landzdomer wdj Nøruttlandt, och Gundj Schriffuer,<sup>5</sup> landztingshører ibidem, giøre wetterligt, att aar effter Gudz biurdt Mdciiij, then 14 januarj, paa Wiburg snapslandzting<sup>6</sup> war skickett erlig och welbiurdig mandt Frantz Randzou<sup>7</sup> till Resendorff,<sup>8</sup> høffuidsmandt paa Silkeborrig, hans buod Mickill Anderþenn y Bøggildt<sup>9</sup> udj for<sup>ne</sup> Frantz Randzous egen neruerelþe medt en opsetilþe her aff landztingitt thendt 17. december sist forledenn vdgangitt, formillindis hannom thaa att haffue y rette steffnitt Chrestenn Perþenn, fogidt paa Thielle,<sup>10</sup> och Niels Vogensuendt ibidem, for the her til landztingitt schall werre heruerck offuersuoritt, och segs wgers daag skall were forgangin, och the iche schall haffue bøett eller barginn<sup>11</sup> saatt, ey heller schall haffue loughlig steffnitt y saggin, minindis thj der for att faare som fredzløs mendt, som receþen<sup>12</sup> ther om formelder.

Thaa epter beuilling er same saag opsaat till idaag, och nu framblagde for<sup>ne</sup> Michill Andersønn ett breff her aff landztingitt sist for ganginn aar, thendt 10. septembris, wdgangendis, formellendis for<sup>ne</sup> Frantz Randsous boed, for<sup>ne</sup> Mickill Andersønn, thaa att haffue hid kallitt sandmend aff Liusgaards herritt heruerch att suerre offuer Chresten Perþønn, Chresten Dyrskytt, Chrestenn Wogensuendt<sup>13</sup> och Per Nielsønn y Damstrup,<sup>14</sup> for<sup>ne</sup> kong: Maitz: thiennier, Chresten Sørenþønn y Thorningh<sup>15</sup> och hanns høstru, Boell Buedquonne, the samptligenn skall haffue fengzlit och borttførtt meth thieris kaste<sup>16</sup> epter vindissbyrdts lydilþe. Thaa haffuer for<sup>ne</sup> sandmendt suoridt for<sup>ne</sup> Chrestenn Perþenn, Niels Wogensuendt och Chrestenn Dyrskytther heruerck offuer soeritt for for<sup>ne</sup> Boell Lasdatter,<sup>17</sup> the vførmit<sup>18</sup> och paa togh, ther hundt saad y vogeninn paa allfor veye,<sup>19</sup> och ther nest quitt suor the Chresten Perþenn, Niels Wogensen, Chrestin Dyr-

schytt och Per Nielsenn for heruerck, the waar tilliust for Chrestin Sørrensenn, the though. Och der huos berett for<sup>ne</sup> Michill Andersenn, att for<sup>ne</sup> Frandz Randzou ichj schulle for same saag haffue we[r]idt steffnitt, førindt 14 wgger effter sandmendt haffuer soeritt, och hand ther for<sup>20</sup> icke indenn segs vggers daag att schulle werre loughigh steffnitt. Och saatte for<sup>ne</sup> Frandz Randzou och Michill Andersin ther for y alle rette, om for<sup>ne</sup> Chrestenn Perþøn och Niels Vogenþøn icke burde att faare som andre fredløsmendt, och fremblagde en opsethilpe her aff landztingitt aar 1603, thennd 8. octobris, vdgangin, som medtfør ith erlig och welbiurdig frue Hilleborigh Daae<sup>21</sup> till Thielle hinders boed, for<sup>ne</sup> Chresten Pedersen, thaa att haffue hidkalitt Peder Brødt y Særsløff,<sup>22</sup> Sørren Jensen ibidem och thieris medtbrødre sandmendt y Liusgaardheridt, for the haffuer suoritt for<sup>ne</sup> Chresten Pedersenn, Niels Voginsuendt<sup>23</sup> och Chrestenn Dyreschyther heruerch ofuer. Thisligeste och thaa hidt steffnitt Michill Andersenn medtt same sandmendz eedt. Och saggin thaa er opsaatt y fiorthen dage, och for<sup>ne</sup> Chrestenn Pirsin<sup>24</sup> saa lenge aff same heruerch att schall quit were.

Ther nest framblagde en anden opsetilsis her aff landztingitt sist forganginn aar, thennd 22. octobris, vdlagt, som medfør for<sup>ne</sup> fru Hilleborig Daaes boed, for<sup>ne</sup> Chrestenn Perþøn, thaa effter same 14 dags opsetilpis att haffue hidt kallidt for<sup>ne</sup> Peder Buodt, Sørinn Jensenn och thieris medbrødre sandmend for same heruerch, the hannom offuersuorit haffuer, saa och Michill Andersenn medt same sandmendz eedt. Och thaa er ther framkominn Niels Jensin och Lauritz Pedersinn y Frausing<sup>25</sup> och berettitt, att same saag vaar for<sup>ne</sup> Frandz Randzou anrørindis, och hand waar wdj kong: Maytz: forfald vdin riggitt forhindritt, och begieritt sagenn nogen thid att maatte opestaae; och effter saadan leyllighed er same saag opsaatt wdj segs vgger, och for<sup>ne</sup> Chresten Perþinn, Niels Wogensinn och Chrestinn Dyrskytt saa lenge aff same heruerch att skulle quit werre, som same opsethilser y thennom sielffuer bemeldir.

Och ther huos berett Chrestenn Pedirsenn, att for<sup>ne</sup> Michill Andersinn haffuer forfuld sagen med same heruerch paa for<sup>ne</sup> Frandz Randzous vegne, och hand førind monids daag er loglig steffnitt och kallidt och siden for for<sup>ne</sup> Frands Randzous schodzmol, att hand war vden rigitt, er opsatt wdj segs vgger, och hand medt for<sup>ne</sup> Niels Woginsin saa lengj aff same heruerck schulle quitt werre, och icke for<sup>ne</sup> Michill Andersinn then thidt haffuer omtaldtt eller berørtt, ther hand formint, thett Frandz Randzou bordis att steffnnis, meden for<sup>ne</sup> Michill Andersen sielff att haffue forfuldt saggin med same heruerck, at hand er loglich steffnitt och kallidt, och saatt ther for y rett, om hand och for<sup>ne</sup> Nils Wogginsuendt for samme thilthalle paa fredløsmoll quitt att were.<sup>25</sup>



(1) Se 768.3. - (2) Se 800.2. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Se 804.28. - (7) Frantz Rantzau (d. 1612) til Rantzau, Redingdorf, Søholm, Brobygård m.v. Han studerede i Louvain, deltog i nederlændernes opstand mod Spanien, var 1577-84 hofjunker hos Frederik II, 1584-87 lensmand på Korsør, 1587-88 på Kalundborg, 1588-1611 på Silkeborg og 1611-12 på Tranekær. - (8) Godset Redingdorf i Holsten. - (9) Landsbyen Bøgild (1662: Bøgildgård) i Torning s., Lysgård h. - (10) Hovedgården Tjele i Tjele s., Sønderlyng h., der da ejedes af fru Anne Skram (d. 1612), gift med admiral Christen Munk (Vinranke-Munk) (d. 1618) til Gessinggård. Nedenn. Hilleborg Daa, enke efter den tidl. ejer af Tjele, Jørgen Skram (d. 1592), boede på og skrev sig til Tjele.

(11) Borgen, forløfte. - (12) Reces 13. december 1558 §26, der forudsætter, at den pågældende er idømt 40 marks bøder og ikke inden 6 uger betaler eller stiller borgen, jf. reces 6. december 1547 §13. - (13) Han kaldes ovf. og senere i dommen *Niels Wogensuendt*. Tilnavnet bet. kusk (Kalk. IV.855a). - (14) Landsbyen Demstrup i Sjørslev s., Lysgård h. - (15) Landsbyen Torning i Torning s., Lysgård h. - (16) Ting, redskaber (Kalk. II.605b bet. 3). - (17) Den ovenn. *Boell Buedquonne*, ♂: bodkone, kvinde som bor i en bod (hytte). - (18) forurettet, handlet ilde med (Kalk. IV.621a). - (19) jf. JL II.38, hvorefter det er fuldt hærværk at berøve bonden hans vogn, som hans hustru sidder i. Følgelig sker der frifindelse vedr. bortførelse af manden. Overlast imod ham på alfar vej var ranssag ifølge JL II.75 og ikke hærværk. - (20) Ordet indføjet over linjen.

(21) Hilleborg Clausdatter Daa (d. 1613), enke efter rigsråd, landsdommer i Nørrejylland (1582-88) Jørgen Skram (d. 1592) til Tjele, broder til den ovf. i note 10 nævnte Anne Skram. - (22) Landsbyen Sjørslev i Sjørslev s., Lysgård h. - (23) *Vogin* indføjet over linjen. - (24) Christen Pedersen. - (25) Landsbyen Fravsing i Hinge s., Lysgård h. - (26) Slutningen af dommen mangler. I forlægget er 1½ side blank til senere indførsel af dommen, der ikke ses at foreligge i andre private domssamlinger.

## 814 Rettertinget 19. maj 1604 (København)

*Et gavebrev til en slegfredsøn, der ikke var sket til tinge eller med hustruens og arvingernes samtykke, og som ikke var gjort gældende i rette tid, dømt magtesløst.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 103<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.545ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.95,140; sa., Offentlig Ret II.22; Sindballe.77.

Overskrift: Domb emellum m:<sup>3</sup> Mats Pors, cannick vdi Ribe, oc borgemester oc raad ibidem, daterit Kiøpfnehauffn slott thenndt 19. may anno 1604.

Kongen oc altt raaditt.<sup>4</sup>

Wi, Christiann &c., gjør alle witterligt, for os wor schickett os elschellige m: Matzs<sup>5</sup> Porþ,<sup>6</sup> cannick vdj Ribe, paa sin egnne oc afgangnne Peder Bagesenns<sup>7</sup> arffuingers wegne paa denn ene och hafde med wor egnn steffning<sup>8</sup> for os vdj

rette steffnid os elschelige borgemester oc raad ibidem paa denn anden side och dennom tilthallidt for enn domb, de dend 18. 9<sup>bris</sup> 9 bidst forlhedenn paa Riber raadhusß schall haue dømbtt oc affsagdt emellom thennem paa denn ene och os elschelige Stygge Høg<sup>10</sup> thill Wonng,<sup>11</sup> wor mannd oc thienner, hanns fuldmegtige fogidt, Peder Luno, paa dend anden side om edt breff, som enn Peder Baggesenns slegfredsønn, Peder Pedersenn<sup>12</sup> wed nauffn, thill for<sup>ne</sup> Stygge Høg schall haffue opdragitt,<sup>13</sup> liudendiß paa v<sup>c</sup> daler<sup>14</sup> oc derudinden wed magtt funden wor byefougdes þammesteds deelle vdj þamme sag thillforne affsagtt, wed huilchen for<sup>ne</sup> Peder Baggesens ældste sønn, Bagge,<sup>15</sup> schall were thillfunden att bethalle for<sup>ne</sup> Stygge Høgs fuldmegtige paa for<sup>ne</sup> Peder Pedersens vegne þinn partt aff for<sup>ne</sup> v<sup>c</sup> daler, wansett de formeente for<sup>ne</sup> Peder Baggeßens haandt vnder þamme breff icke adt haue werritt saa nocksom grandschitt oc besiett emod for<sup>ne</sup> Peder Baggeßens regenskabsbogh eller vdj andre maade, att mand derudaff kunde forfare, om þamme handschrift er saa rigtich, som dett þig bør eller icke; thillmedt schall samme pendingge icke were eschitt thill rette thide effter handschriftens liudellsþe oc inden tredinge dag<sup>16</sup> effter recessen<sup>17</sup> eller nogen thid der ephther, all dend stund hannd haffuer weritt i theris omgiengellsþe,<sup>18</sup> førrinndt effter theris moders<sup>19</sup> død oc affgang, som dett sig burde, oc ei heller saadann forschriffning schall were louglic, effter att hannom som enn slegfridsønn samme breff och summam pendingge icke ere bleffuen skøt oc giffuin thill thinge, som dett þigh eigner, oc lougenn<sup>20</sup> medfører; hand ey heller hauer giortt sinn fader nogen thienniste eller standen hannem for nogen regenschaff, som same haandschrift i lige maade jndeholder. Theþ<sup>21</sup> allt sammen vanseet schulle de ligeuell med deelen<sup>22</sup> haffue thillfundett for<sup>ne</sup> eldste sønn Bagge for<sup>ne</sup> summa pendingge sinn anpartt adt bethalle, dog imidler thid samme breff staa ved sin magtt, medt huilhenn theris wendelige domb<sup>23</sup> de formeente dennom att were scheett forkortt,<sup>24</sup> oc dennom billigen entten ad schulle kiende breffuid nøigactig<sup>25</sup> eller wnøigactig, førriind de dennom pengenne att erlegge schulle med deelle haffue thillfundett. Sammeledis for the huerckenn schall haue magttløs dømppt dend deele, som om samme giel er gangen offuer for<sup>ne</sup> theris ældste broder, wanþeett dend for dennom schall haue werit jndsteffnidt aff os elschelige Bertell Struck,<sup>26</sup> raadmandt der samme stedz, oc icke heller schulle haue jndfunden samme sag igienn for byefougden om for<sup>ne</sup> breff endeligen att dømmе.

Sammelhedis haffde hid steffnid os elschelige Stygge Høg thill Wong, wor mannd oc thienner, med hanns fuldmegtige, som þamme sag forfuld haffuer, med þamme slegfredßens breff, saa oc Peder Pedersen, borger y wor kiøpsted Sæbye, som samme handschrift thill for<sup>ne</sup> Stygge Høgh opdragitt haffuer.

Och vdj rette lagde enn domb aff Riber raadhus, thend 28. 9<sup>bris</sup> anno 1603 vdgiffuitt, liudendiþ i sinn beslutning:

Da effter thiltalle, gienþuar, breffue, beuiþning oc thenne sags leiglighed, saa oc effterdj for<sup>ne</sup> Lauridz Schriffuer<sup>27</sup> hauer sted deelle offuer for<sup>ne</sup> Bagge Pederþenn for hanns anpartt af for<sup>ne</sup> 500 daller effter for<sup>ne</sup> s: Peder Baggeþens breffs liudellsþe, saa lhenge dend stander wed fuldmagtt, da wide wj iche for<sup>ne</sup> Lauridz Schriffuers whempe herudj att kunde findes, som samme domb wider jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn schrifftlich berettning, liudendis i sin mening for dett første, att samme breff jndeholder, att for<sup>ne</sup> summa schulle were for<sup>ne</sup> slegfredsøn goduiligenn thillsagdt for þinn thienniste oc willighedt, huoremod lougenn<sup>28</sup> schall formelde, 1. bogs 21. cap: Saa megitt som slegfredsøn worder skiøtt thill thingj, dett beholder hannd oc ey mere. Ydermeere formeller breffuitt, att for<sup>ne</sup> summa schulle erleggis thill rette thidt effter faderens død. Saa formeller lougenn<sup>29</sup> 23. cap: 1. bog: Huo arffue eller gielld will kreffue effter andens død, hannd eller hanns wisþe bud komme paa tredwengs dag, om de ere inden byes, end ere the vdennd byes, sex wgger, vdenlandzs aar oc dag, att stannde. Saa befindes, att dett iche kreffuis louglig, menn fast meere end 12 aar effter faderens død, saa att schiffte er scheett effter faderen oc mestepartenn effter moderen, och lougenn i saa maade iche er fuldgiort. Ydermeere jndeholder breffuitt, ath dend eldste sønn, Bagge Pedersen, eller huilcken aff børnene med breffuitt slige pendinge affeskendis worder inden monids dag att bethalle eller der for att stande thill rette. Deremod formeller recessen,<sup>30</sup> att ald witterlig gielld schall bethallis aff fellidtz boe, oc enn huer bethalle sinn anpartt vdj gielld lige som hand thager wdj arffue, oc en huer att thiltallis thill wernnethingh, och þiunttis dennom fremmid, om deris sallige fader saa wtithungen schulle hae forpligtet sine wmyndige børnn oc enn partt wfødde slig gielld att bethalle, huilckett de formeente emod lougenn. Diþligeste forfaris aff ett thingsuinde i denne sag thagenn, dateritt Riber gieste-thing<sup>31</sup> anno Dominj 1603, dend 4 9<sup>bris</sup> Peder Luno hanns egenn bekiendellsþe, for<sup>ne</sup> summa pendinge enn partt der aff att were enn gaffue, och effterdj loughen<sup>32</sup> thilholder: Huad slegfredsøn schall skødes, dett thill thinge schulle schie, meente fordj saadann gaffue, som dog iche strags er fuld, burde magttløs att bliffue, oc att borgemester oc raadmennd vdj Ribe haffde burdt att annþeett och ofuerueigitt breffuitt och derfor iche wed magtt kiend byefougedens loughmall ofuer Bagge Pedersþenn, førind domb vor gangenn. Meente dennom derudinden adt were scheett forkortt och saatte vnderdanigste vdj rette, om for<sup>ne</sup> breff, som iche thill thinge er giortt, ey med dannemends offueruerellsþe oc beþeigling stad-

fest, jche medt høstruens widschab oc arffuingernis sambtøcke, ey heller vdi rette thide kreffuid effter lougenn, menn som de formeente emod lougenn oc recessen kand were saa nøigactig, att dett bør wed magtt adt bliffue.

Saa er her vdi rette møtt os elschelige borgemester oc raadmend aff Ribe, deris fuldmegtich, och fremblagde deris schrifftlige beretning, vdi huilckenn de formeente dennom iche anderledis att kunde dømme vdi denn sag, effterdj byefogdenn hafde sted delle offuer for<sup>ne</sup> Bagge Pederβenn i dend sag for hanns anpartt aff for<sup>ne</sup> v<sup>c</sup> dl. effter hans faders, Peder Baggeβens, breffs liudelspe. Oc saatte vnderdanigste vdi rette, om deris domb iche burde wed magtt adt bliffue.

Deremoed att suare er vdi rette møtt os elschelige Stygge Høgh thill Wonng, wor mand oc thienner, hanns fuldmegtich Peder Luno och vdi rette lagde samme breff med Peder Baggeβens zeigell oc egenn haand vnder, liudendis som effterføllger: Jeg, Peder Baggeβenn, raadmand i Ribe, kiendes vdi dette mitt obne breff, adt jeg aff welberaad hue hafuer goeduillig thilsagdt min sønn, Peder Pedersβenn, som sinn thienniste oc willighed v<sup>c</sup> enkende<sup>33</sup> daller, och quitterer jeg, for<sup>ne</sup> Peder Baggesβenn, for<sup>ne</sup> Peder Pedersβenn for allt, baade for regenschab eller huad nauffnn, dett neffnis kannd, thill denne dag i alle maade. Och der som Gud kaller mig, førind for<sup>ne</sup> Peder Pederβenn kommer thill hanns rette thidt oc forstanndt, da bepligter jeg mig, for<sup>ne</sup> Peder Baggesβenn, eller mine børnn effter min død och affgannng att oplhegge<sup>34</sup> oc bethalle for<sup>ne</sup> Peder Pedersβenn for<sup>ne</sup> v<sup>c</sup> enkende daller eller iiij marck dansche i steditt for huer daller,<sup>35</sup> oc ingen andre vdleg, samtlig huer theris anpartt. Dipligeste bepligter jeg, for<sup>ne</sup> Peder Baggesβenn, min sønn, Bagge Pedersβenn, eller huilckenn aff for<sup>ne</sup> mine børnn effter min død thill rette thid for<sup>ne</sup> pendinge, naar for<sup>ne</sup> Peder Pedersβenn eller huem hannd thette mitt breff med βinn fuldmagtt thilbetror oc affeskindis worder, da forpligter jeg mig, for<sup>ne</sup> Peder Baggeβenn, eller mine børnn adt schall jndenn monidz dag oplhegge oc bethalle for<sup>ne</sup> Peder Pederβenn for<sup>ne</sup> pendinge, naar de bliffuer eschendis, som for<sup>uitt</sup> staar, vdenn ald moedsigellpe eller thrette, kostløs oc schadesløs i alle maade. Oc huis for<sup>ne</sup> 500 dl. iche bliffuer for<sup>ne</sup> Peder Pederβenn effter hanns villge bethallid, da att lide thilthalle effter lougenn, paa huad sted hannom lyster. Ath saa i sandhedt er oc wbrødeligenn holddes schall thill winnisbiurd haffuer jeg trøgtt mit signett her vnder oc med egenn haand vnderschreffuitt. Actum<sup>36</sup> Mauritij<sup>37</sup> anno 1590.

Der hoes vdi rete lagde hanns hosbonndz, for<sup>ne</sup> Stygge Høgs, schrifftlige beretning, wdj huilchenn hand giffuer thilkiende, att samme haandschrifft er hannom for nogenn giellid, for<sup>ne</sup> Peder Pederβenn hauer werit hannom schyldig, i hanns bethalling vdlagdt oc offueranttuordid, oc effter som Peder Bageβenns arffuinger

vdj steffningen lader angiffue, att samme breff iche schulle were saa nøigactigh grandschitt oc offuerueigett, att der aff kunde erfaris, om dett wor Peder Baggeßens haand, som det fanntis vnderschreffuitt eller iche, saa hafuer handd thill Ryberbyeting ladett beße þamme breeff, oc da af mange gott folk kiendndt adt were s: Peder Baggeßens egen haandt; haffuer oc thilbøden for<sup>ne</sup> Peder Baggeßens arffuinger, om de dennom for þamme gieldsag kunde erklere,<sup>38</sup> dend iche att were saa richtig, som dett þig burde, wille hand widere thalle med dennom oc dend, hannom samme breeff haffde thillstillitt, der om att vndgielde, huis loug oc rett wor, huilcken hanns begiering ingen dennom hauer wiltt jndrømme, och byefougden fordj ephther samme breeff haffuer sted deelle offuer for<sup>ne</sup> Bagge Pedersßenn for hanns anpartt aff for<sup>ne</sup> v<sup>c</sup> dl., huilchenn deele for<sup>ne</sup> borgemester oc raad vdj wortt kiøpsted Ribe haffuer wed magtt funden. Saatte fordj vnderdannigst vdj rette, om theris domb iche burde ved magtt adt bliffue.

Medt flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilhalle, gienþuar oc denne sags leiglighed sagde wj der paa saalhedis af for rette, att effterdj for<sup>ne</sup> gaffue, affgangenn Peder Baggesßenn sin slegfridþønn giffuett oc bebreffuit haffuer, iche er scheett thill thinge effter lougenn, jche heller er skeett med hanns høstruis oc arffuingers beuilling oc sambtycke, for<sup>ne</sup> breff oc i þin still er tuistig,<sup>39</sup> samme gaffue iche heller er krauffdt oc paathalt i rette thid, som lougen formeller, da bør dett Peder Baggeßens breff døtt oc magttløs adt bliffue oc iche att komme hanns arffuinger thill hinnder eller schade vdj nogenn maade. Och effterdj borgemester och raad iche haffuer dømbtt endelig, menn alleeniste funderit theris domb paa samme breeff,<sup>40</sup> førind hannom er sted thill nogen lougmaall, da bør deris domb iche heller komme Peder Baggeßens arffuinger thill schade, dog ingen af parterne for denn sag att were huer andre nogen kost eller thæring pligtich.

Datum vt supra.

(1) Ribe havde landstingsret, se herom 791.1. - (2) Dette (Thott 1202,2<sup>o</sup>) er afskrift efter HDDomb. - (3) ♂: magister. - (4) Medlemmer af rigsrådet var i 1604: Christian Friis til Borreby, Peder Munk til Estvadgård, Sten Brahe til Knudstrup, Manderup Parsberg til Hagsholm, Henrik Below til Spøttrup, Breide Rantzau til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Arild Huitfeldt til Odersberg, Preben Gyldenstjerne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Estrup, Christen Holck til Højgård, Henrik Ramel til Bäckaskog og Jørgen Friis til Krastrup. - (5) Herefter udstreget *Bagge*. - (6) Se 770.9. Han var (1592) gift med Anne Pedersdatter (d. omkr. 1641), datter af nedenn. rådmænd i Ribe Peder Baggesen (d. 1591). - (7) Peder Baggesen (d. 1591), søn af rådmænd i Ribe Bagge Jensen (d. 1579) og hustru Karen. Han var 1581-91 rådmænd i Ribe og en anset og velstående borger; 1582 var han byens største skatteyder. Han var gift (1572) med Dorthe Sørensdatter Stage

(d. 1602), datter af borgmester i Ribe Søren Jacobsen Stage (d. 1597) og blev derved svoger til bl. a. historikeren Hans Svaning (d. 1584), Ribebispen, senere Sjællands biskop Poul Madsen (d. 1590) og rådmænd i Ribe Anders Sørensen Klyne (d. 1598). Hans enke blev 1593 gift med nedenn. rådmænd i Ribe Bertel Struck (d. 1621; han gift 2. gang 1604 med Anna Andersdatter Vedel (d. 1655), datter af kgl. historiograf Anders Sørensen Vedel (d. 1616). Om Peder Baggesen se J. Kinch i Jyske Saml. 1. rk. VIII (1880-81). 62f., sa., Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884). 156, 250, 622 samt Ole Degn, Livet i Ribe 1560-1700 i samtidiges optegnelser (1971) (se registeret). Jf. tilforordnede rådets dom 13. juni 1571 (III nr. 383), Viborg landstings dom 16. februar 1572 (ib. nr. 392) og rettertingsdom 12. juli 1572 (GdD III. 148ff.). - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) ☉: novembris. - (10) Stygge Høg (d. omkr. 1630) til Vang, Kærgårdsholm og Steensgård.

(11) Hovedgården Vang i Sulsted s., Kær h. - (12) Peder Pedersen tog ophold i Sæby og blev borger dér, men havde ikke held med sine forretninger, jf. J. Kinch i Jyske Saml. 1. rk. VIII. 63f. - (13) overdraget (Kalk. III. 330a bet. 6). - (14) 500 daler. Om skrivemåden se 765.35. - (15) Bagge Pedersen (d. 1621), ældste søn af ovenn. rådmænd Peder Baggesen (se ovf. note 6). Han var 1616-21 rådmænd i Ribe og (1603) gift med Margrethe Lauridsdatter (d. 1637), datter af borgmester i Ribe Laurids Thøgersen (d. 1594) og dennes 2den hustru Karen Jensdatter (d. 1570). - (16) den 30. dag (JL I.23: thretivghænd dag). Denne termin efter dødsfaldet forekommer hyppigt i de germanske retskilder, bl. a. i Sachsenspiegel, jf. Hübner, Grundzüge. 676f. Indtil dette tidspunkt fortsattes den afdødes husholdning, som om han stadig var i live, og udgifterne herved udrededes af hans efterladenskaber. Først efter den 30. dag påbegyndtes skifte, og arvingerne traf bestemmelse om, hvorvidt de ville vedgå arv og gæld, jf. JL I.23 og 26, jf. I.3, DL 5-2-2, 3 og 12. En arving, der ikke inden 30 dage gjorde krav på arv efter en afdød slægtning, havde, for så vidt de boede i samme by, tabt sin ret til at tage arv, jf. JL I.23 og rettertingsdom marts 1537 (I nr. 77). Om 30. dagen i almindelighed se K. G. Homeyer, Der Dreissigste (Abhandlungen der Preussische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. 1865) og H. Siegel, Der dreissigste, insbesondere nach Hofrecht (Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. 1865. 265ff.). - (17) Ingen af recesserne indeholder nogen regel om 30 dages fristen. Der må være sigtet til JL I.21. - (18) Omgang, ☉: havde omgædedes dem (Kalk. III. 300a bet. 3; OdS XV. 537 bet. 3.1). - (19) Dorthe (Dorette) Sørensdatter Stage døde 1602, jf. ovf. note 7. - (20) J.L.I.21.

(21) *Theþ . . . vansset*: desuagtet (Kalk. I. \*48a). - (22) Dommen (Kalk. I. 347a bet. 4). - (23) Om uendelige domme se 779.9. - (24) Uret (Kalk. II. 600b bet. 4). - (25) Rettet fra *wnøigactig*. - (26) Bertel Struck (d. 1621), 1596-99 rådmænd i Ribe; 1604 gift med rådmænd Peder Baggesens enke Dorthe Sørensdatter Stage (d. 1602), se ovf. note 7. - (27) Laurids Steffensen Skrivers (d. omkr. 1630), byfoged i Ribe 1602-18, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884). 634f., sa. i Jyske Saml. 1. rk. VI. 133. - (28) JL I.21. - (29) JL I.23. - (30) Reces 13. december 1558 § 53.

(31) *Gæsteting* er et ekstraordinært ting, der ikke afholdes på den ordinære tingdag, og hvor en gæst, ☉: en uden for byen boende, kunne sagsøge en borger og omvendt en borger kunne sagsøge en fremmed, der midlertidig opholdt sig i byen (Kalk. II. 118a, jf. *gæsteret* OdS VII. 476 bet. 2). Gæsteting omtales ofte i Ribe, jf. skrå for Skipperlavet (St. Sørensen lav) i Ribe 1478 (Da. Mag. 2. rk. II (1806). 161) og domme i GdD III. 150f. (1578), Secher, Rettertingsdomme I. 356 (1598), II. 21 (1603; jf. ndf. nr. 825), 117 (1604), 118 (1607), 525 (1613). Ifl. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884) 658 kunne i Ribe udenbys folk kun stævne borgere i Ribe mandag og torsdag. Undtagelser ses dog at forekomme; således er det i nærv. dom nævnte tingsvidne optaget en fredag, der var Ribe rådstuerets ordinære tingdag. Flere købstadsretter hjemlede borgerne ret til for bytinget at indstævne udenbys boende ikke blot for misgerninger, begået i by-

en, men også for andre forpligtelser, jf. Slesvig byret fra 1. halvdel af 13. årh. §88 (DgK I.17, jf. 37), Flensborg stadsret 16. august 1284 §16 (ib.112, jf. 116, 140, 165), Haderslev stadsret 1292 §16, (ib.270), Koldings privilegier 29. november 1452 §4 (ib.II.113), Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 IV §1 og V §50 (ib.III.82 og 89), Roskilde stadsret 15. juni 1268 §12 (ib.168, jf.180), Holbæks privilegier (efter 1268) §35 (ib.330), Svendborgs privilegier 10. november 1442 (ib.536), Malmøs privilegier 23. december 1360 §21 (ib.IV.36, jf. 41), Christoffer af Bayerns alm. stadsret §76 (ib.V.47), kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) §§ 69 og 97 (ib.91 og 96), kgl.åb.br. 30.maj 1473 om høringsdele i Fyn (CCD I.545f.), jf. Stemann, Retshistorie.228. I en senere tid tilsigtedes ved gæsteretsbehandling særligt at fremme sagernes behandling mest muligt; indstævning kunne derfor ske med aftens varsel, jf. fdg. 12. februar 1745 I §9, reskr. 2. juni 1747, fdg. 15. oktober 1778 IX §1, efter lov nr. 55 af 11. april 1890 §1, stk.4, dog med 3 dages varsel, hvis indstævnte boede i jurisdiktionen, og ellers 1 uge. Gæsteretter ophævedes 1. oktober 1919 i henhold til lov nr.96 af 11.april 1916 om rettens pleje. Om den historiske udvikling se J. H. Deuntzer, Den ekstraordinære Civilproces (1884).2ff., Harald Jørgensen, Thi kendes for Ret (1980).165,195ff.,345,351. - (32) JL I.21. - (33) *enckende* bet. enkelte, men i forb. med møntnavn: fuldvægtige, fuldgyldige (Kalk. II.476b). - (34) *henlægge*, gemme (Kalk. III.345b bet.1). - (35) 1 daler var i midten af 16. årh.=3 mark danske, men i slutningen af årh.=4 mark danske, jf. Galster.210. Jf. rettertingsdom 4. december 1598: 150 gode *enckende daler*, 4 *mrk. danske på daleren* (Secher, Rettertingsdomme I.246). - (36) Herefter tilføjer Thott 1202,2° *Wiborg*. - (37) 22. september. - (38) *rense*, retfærdiggøre (Kalk. I.480a). - (39) omtvistelig, tvivlsom (OdS XXIV. 1177 bet. 2.2). - (40) Herefter har Thott 1202,2°: *emedet det stoedt ved magt*, endog de hafde well burdt att dømme paa samme breff.

## 815 Rettertinget 19. maj 1604 (København)

*Corfitz Rud påstod, at der ved nogle skifter under hans mindreårighed var tilfaldet hans ældre broder, Knud Rud, der var hans væрге, mere og bedre gods, end han havde modtaget i arv. Da Knud Rud burde have draget omsorg for, at der var blevet udnævnt en uvildig person til at varetage den mindreåriges interesser under skifterne, fandtes disse magtesløse. Det pålagdes derhos Knud Rud at give sin broder nøjagtig regnskab for sit værgemål, fremlægge jordebøger m.v. Da Knud Rud havde hævdet, at alle dokumenter var brændt, dømtes han til selv-tolte med riddersmændsmænd at aflægge ed herpå.*

Hs.: HDDomb.nr.18 fol.88<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>)

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.539ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.145, 148.

Overskrift: Domb emellom Korffidtz Rud till Fuelsanng paa dend ene oc Knud Rud till Sandoltt paa dend anden side, daterit Kjøpnehauffn slott dend 19. may a° 1604.

Kongen oc allt raaditt.<sup>2</sup>

Wi, Christiann, gjør alle witterligt, for os wor schicked osþ elschelige Corffidz Rud<sup>3</sup> thill Fullþang,<sup>4</sup> wor mannd oc thiener, paa dend ene och haffde med wor

egen steffning<sup>5</sup> for os vdi rette steffnid os elschelige Knud Rud<sup>6</sup> thill Sandoltt,<sup>7</sup> wor mannd, thienner oc embidzmand paa wor gaard i Odenøe, paa den anden bide och hannom thilthallid, for hand þig paa arffs wegne ephther begge theris affgangenn fader,<sup>8</sup> moder<sup>9</sup> oc brødre<sup>10</sup> allene thill holder Sandoltt oc Enggaard,<sup>11</sup> oc dett effter nogle loder, þom hand med nogle theris affgangne brødre vdi Corfidz Rudts wmyndige aar schifft oc giortt haffuer, huor emodt for<sup>ne</sup> Corffidz Rud schulle hae Rubierriggaardt,<sup>12</sup> endog þtoer vnderscheed oc fordeell paa þamme hoffuidgaarde oc goedtzis schiffte schall findes, thj Sandoltt allene schall findes megett bedre, baade paa eigendomb oc herlighed end Rubierriggaard; oc formeener sig derudj stoerligenn brøsthholdenn were oc der fore huis schiffte, som i þaa maade vdi hans wmyndige aar giortt er, iche þaa nockþom were, adt dett kunde forhindre hannom huis arffue, þom effter fader, moder oc sødschinde hannom arffueligen er thilfalden, och formeente þig for enn broder jo þaa well burde att schee fylliste oc fulld lod vdi hoffuidgaarde oc goedzs, som for<sup>ne</sup> hanns broder, Knud Rud, for þig; wdj lige maade som for<sup>ne</sup> hanns broder strags effter theris s: faders død effter lougen anntoeg þig Coruidtz Rudz wergemaall, formeener hand hannom pligtich were att forschaffe hannom thill þtede enn rigtig forþeiglitt oc vnderschreffuenn jordbog<sup>13</sup> paa allt theris s: faders jordegodzs, were sig vdi huis maade dett were kannnd, saa oc wnder goede mendz registrering och forþeigling paa ald huis løspøre, guld, søllff, pendinge, tillstaendis giæld, giæld breffue oc allt andet, rørendis eller wrørendis, som fandttis effter theris s: fader, moder oc brødre, oc þiden for samme wergemaall effter lougenn pligtich adt were att stande hannom till rette oc att giøre hannom rede oc regenschab for allt for<sup>ne</sup> wergemaall vdi alle maade.

Och i rette fremlagde þinn schrifftlige beretning, liudendis, att der Gud aldermegtigste wed døden haffuer borttkallidt min sallig fader, Erich Rud, haffuer jegh tha weritt et wmyndigt barn,<sup>14</sup> oc er da<sup>15</sup> Knud Rud effter lougen<sup>16</sup> bleffuen min werge, oc emedler thid hannnd min formynder weritt hafuer, ere oc nogle mine brødre wed døden affgangenn. Oc der jeg nu thill min myndige aar er kommen,<sup>17</sup> oc aff forbe<sup>ne</sup> min broder, þom min verge weritt hafuer, paa feederne, møderne oc sødschinde arff begieritt nogen richtig bescheden, huorlhedis med þamme arff forholden wor, da forfarer jeg effter nogle lodder, som for<sup>ne</sup> min broder med nogle andre mine brødre schall hae giortt, dett<sup>18</sup> hand Sandoltt oc Enggaard allene wille þig thilholde, og ieg der emoed thill min lod Ruberriggaard schulle hafue, aff huis aarþager jeg mig om þamme arff oc schiffte y saa maade haffuer at beþuerge:

Thill dett første formeener jeg, ad effterdj for<sup>ne</sup> min broder hafuer weritt min



verge, der þamme arff er falden, oc þamme arfff hannom saa well som mig anrørendis, da paa dett at þaadan schiffte vdenn mistancke kunde haffue scheett, oc att enn huer thes bedre kunde haffue wederfarid, huis billigt oc rett hafde weritt, da formeener ieg, att for<sup>ne</sup> min broder endeligen<sup>19</sup> hafde burdt enn kong: Mayttz: befalling thill enn anden goed mand i dend sag ad forhuerffue,<sup>20</sup> som neruerrendis paa mine vegne vdj þamme schiffte kunde haffue hafft thilbørlig oppiun, att mig saa well þom min broder, Knud Rud, þom da min werge wor, kunde haffue wederfarid þaa goed fylliste oc wederleg þom hannom.

Thill thett andett effter þamme lodders formelling schall min broder, Knud Rud, Sandoltt och Enggaard were thillfalden oc mig der emoed Ruberggaard, huilchet ieg formeener it wbilligt broderschiffte att were, thj Sandoltt allene fast<sup>21</sup> bedre baade paa eigendomb oc andenn herlighed schall findis end Ruberggaardt, oc dog thill med ocþaa haue Enggard, som jeg oc bedre end Rubiergegaard achter. Oc effterdj wj ere brødre, da formeener jeg slig vnderscheid i woris schiffte iche bør att were, oc om min broder wille formeene, att huad Rubiergegaard icke þaa goed paa eigendom oc herlighed er þom Sandoltt oc Enggaard, att mig deremod vdj bøndergoedz schulle were scheett fylliste oc wedderlagh, deremoed er mitt suar, att der þom min broder vden trette will oplade<sup>22</sup> mig Sandoltt oc Enggaard med theris eigendom, herlighed oc thilliggendis goedz emoed Ruberggaard oc dett andet goedzs, som mig schall were thillfalden, da will jeg were offuerbødig att giffue min broder j<sup>M</sup> daller<sup>23</sup> oc endda meere, men der þom sligtt icke scheekand, da er jeg vnderdanigst aff E: Maytt: oc rigens raad domb begierendis, om de loder, þom min broder, Knud Rud, i min wmyndige aar, emedler thid hannd þelff hauer werit min werge, som þiunes þig þellff thil fordeell oc beste ad were scheett, vdenn andre goede mendtz offueruerelþe paa mine vegne, om de lodder ere saa lofflige oc nocksom, att de bør macht ad haffue att forhindre mig paa, huis arff mig effter fader, moder eller sødschinde arffueligen thillfallen er. Och effterdj lougens 30. capitell<sup>24</sup> clarlig formelder: Jngenn werge maa affhende børne jord, þom hannd haffuer vnder hanns vergemaall, da formeener jeg, enn werge fast mindre vdj þlig arff megtich er med þinn vmøndige broder vdenn andre goede mend thillforordned slig arff att schiffte oc deelle.

Vdj lige maader oc effterdj forbe<sup>16</sup> min broder effter min sallige faders død haffuer þig mitt vergemaall anthagitt, saa emidler thid hannd minn formynder weritt haffuer, nogle aff mine brødre wed døden er affgangenn, da formeener jegh, at for<sup>ne</sup> min broder, Knud Rud, pligtich er att forschaffe mig enn rigtich vnder schreffuenn jordebog paa altt huis jordegodzs, were sig entten kiøb, pantt eller andett, der faltt effter min sallige fader och brødre; wdj lige maader rigtige

vnderschreffne fortegnellþer oc register paa alle løsbøre, were þig guld, søllff, pendinge, thillstaaendis giell, rørendis oc wrørendis, jndthett med alle vnderthagid, oc huiþ mig tha wdj þamme løsbøre iche er skeett fylliste, ad min broder da der for bør thillfridz att þtulle wdj lige maader oc pligthig att giøre mig nøigactige reede oc regenschab for altt mit goedzis oppebørþell, saa witt hannd vdj de oc andre maader effter lougenn mig pligtich er.<sup>25</sup>

Der emoed att þuare war her i rette møtt for<sup>ne</sup> Knud Rud oc i rette lagde þin wittløffttig schriffllige beretningh, liudendis:

Effter þom min broder, Corffidz Rud, haffuer mig for min allernaadigste herre [och]<sup>26</sup> konning oc Danmarckis riges raad vdj rette steffnid, for jeg schall thilholde mig Sandoltt oc Enggaard, och hannd der emoed schulle haffue Rubierriggaard, huor paa schall were stoer vnderscheed, oc formeener woris schiffte der for iche nocksom were, som steffningenn wiittløffttiger formeller, saa er der emoed min vnderdanigste schuar, att ieg iche haffuer tilholtt mig þamme mine hoffuidgaarde, jche heller jeg haffuer thagitt mig dem thill, menn de ere mig thillfalden paa lod, oc der gangen tuende schiffter emellom os þødschinde, oc nogle aar emellom huertt schiffte. Oc effterdj woris goede s: forældre haffde effterlatt þaa mange sædegaarde, adt huer broder kunde thillfalde enn sædegaard i første schiffte, da haffuer de goede mennd, woris fællidz wenner, þom wore thillstede, der woris goedz bleff os lignid emellom (þom jeg iche rettere drages thill minde end dett wor Jacob Vllfelt,<sup>27</sup> Erich Hardenbergh,<sup>28</sup> Brede Randtzou<sup>29</sup> oc Lauge Wenstermand<sup>30</sup>) schickett det þaa, att paa huer broder lod er lagdt enn sædegaard, oc huis dend ene sedegaard haffuer werit bedre end thend anden, da haffuer de thend sædegaard, som ringere var, forbedritt med þaa megitt meere jordegoedz oc giortt sædegaarden i þaa maade eens goede, þom ieg formeener att were seduanligt vdj alle sødschindeschiffter y Dannmarck att sædegaarde oc goedzs saalhedis jheffnis emellom sødschinde. Oc der de hauer þaaleedes lignett gaardene oc goedzit oc giortt brødrepartterne lige goede, da er min s: broder Jacob Rud<sup>31</sup> thilfalden Hynderup<sup>32</sup> med thes thilliggendis enemercke for enn hoffuidlod, taxeritt for 18 tønder kornn, effter loddens liudellþe, minn s: broder Jørgen Rud<sup>33</sup> for hoffuidlod er thilfaldenn Enggaard med thes thilliggendis enemercke effter loddens liudellþe, taxeritt for ij<sup>34</sup> lester kornn. Min broder Peder Rud<sup>35</sup> for enn hoffuidlod er thillfaldenn Fullþang med þin thilliggellþe, effter loddens liudellþe taxeritt for ij lester korn, wdj lige maade er min broder Corffidz Rud for enn hoffuidgaard thillfaldenn Rubbiergegaard, taxeritt for j lest kornn effter loddens liudellþe. Saa er och mig, Knud Rud, thillfaldenn for enn hoffuidlod Sandholtt med thes thilliggendis enemercker, effter loddens liudellþe taxerit for iiij

lester kornn. Da førind for<sup>ne</sup> lodder er giortt oc gangenn, haffuer for<sup>ne</sup> goede mend, þom forberørtt er, ofuerweigett oc forfarid alle ennercker oc leighed thill alle for<sup>ne</sup> hofuidgaarde oc da aff dennom saa vell þom aff os brødre þellff beuillgett oc sambtøgtt, att for<sup>ne</sup> hoffuidgaarde, þaaleedis þom for<sup>uitt</sup> þaar, þchulle annammis oc thagis vdi sødschindeschiffte for fulde. Och tha haffuer Anne Roþenkrantz,<sup>36</sup> þom thend thid wor ett barnn,<sup>37</sup> borrid och kast der lodder paa, oc huer aff os, þom møndige ware, haffuer þinn lod thill þig annamid, oc s: Jacob Wilfeldt paa min broder Peder Rudz vegne och s: frue Hellig Hardenberg<sup>38</sup> paa min broder Coruidz Ruds vegne haffuer ophagitt theris lodder, effter[dj] de wore wmyndige paa de thider, oc wor dennom aff woris s: forældre befallid paa theris ydderste, huilche lodder findes wnderschreffne med wore egne hender, þom da møndige wore. Nogen aar effter dette wortt første schiffte haffuer wj schiff effter woris tuende brødre, Jacob Rud oc Jørgen Rudt, huis jordegoeds os effter dennom wor fallen, oc ephther att goede mend hafde jeffnid dett vdi lige broder partter, hoffuidgaardenn paa enn broder partt oc jordegoedz emoed paa de andre partter, oc ett fattigt barnn er ophentt for broen,<sup>39</sup> som haffuer borrid oc kast de lodder paa, oc wor s: morþøster, frue Heluig,<sup>40</sup> ophog min broder Corfidz<sup>41</sup> lod, da er mig Enggaard tillfalden oc [ieg]<sup>42</sup> will skiude mig thill Brede Randzou, þom alleniste jgienleffuer aff de goede mend, þom offueruerende wor beggi for<sup>ne</sup> schiffte emellom oþ, att ieg iche haffuer søgtt nogenn wild<sup>43</sup> eller fordeell, huerckenn i dett første eller andett schiffte, iche heller thagit mig nogitt thill, oc der þom jegh wille haue giortt dett, da schulle mine andre brødre iche þted<sup>44</sup> mig dett, fordj de wille heldst huer for þig haffue hafft dend lod, mig tillfaltt, men ieg haffuer ladett Gud, løckenn<sup>45</sup> oc lodden wolde<sup>46</sup> och nøigdes med, huad mig kunde thillfalde, oc iche ieg enn gang haffuer weritt jnde hoes de goede mend eller schriffueren, der ligguede os gaardene oc goedzit emellom, eller giorde dem nogen jndsagen,<sup>47</sup> som jeg och will beuise med thuende aff woris gamble fougder, som wor da thilstede, der wore schiffte gick, oc will formode, att huis schiffte oc vnderschreffne lodder os vdi saa maade, þom for<sup>uitt</sup> staar, er emellom giortt oc gangenn, bør att þtande for fullde oc icke nu kunde ryggis aff thend orsage, minn broder Corffidz paa denn thid iche war sin egen werge; thett iche heller kunde were mueligt, att der for<sup>ne</sup> wore arffue wore falden, dett da kunde weret<sup>48</sup> vschiff thill saa lenge dend yngste broder, som iche wor þin egen werge, kunde þellff bliffue møndige och thagenn sin lod, os andre brødre alle thill schade, thj enn huer af os, þom da møndig wor, wille wide þitt, som dennom kunde thilfalde, oc icke lenger lade dett bliffue wschiff, menn þiden giøre þig dett þaa nøttig, þom de kunde, och forþeer mig thill, ad min broder well haffuer þaa goed

fylliste af dett beste jordegoedz thill Rubierriggaard oc anden stedz paa þinn lod, att hand iche schulle kunde beþuerge þigh brøstholdenn der offuer, att jegh haffuer de tuende sedegaarde. Men der þom nogen schulle med rette hafue þig adt beklage, da formeener jegh, att kunde haue mig att beklage, att jegh schulle thage Sandoltt for iiij lester kornn, þom er forhøyett j lest kornn høyre end dett thillforne haffuer gangenn i sødschindeschiffte. Wdj lige maade Enggaard for ij lest kornn, þom oc schall were forhøyet j lest korn. Dog huis dett belanger þig, da loderne att maae staae oc jeffnid att gaae thill huilchen, þom kunde findes brøstholdenn att were effter lougenn, och sette vnderdanigst i alle rette, om de schiffter os i þaa maade, þom for<sup>uitt</sup> þtaar, os emellom giort wed goede mendz offueruerellsþe, oc om de loder, som aff woris sallige brødre fuldbyrd oc sambtøckett er oc med deris hender vnderschreffuitt, iche bør att þtande wed theris fulde magtt oc vryggett, effterdj de haffue leffuid oc forholdett þig som erlige mend, och min broder Corffidz Rud nu paa 13. aar haffuer hafft þit arffuegoedz wdj haand oc heffd, þom hannem er thillfaldenn effter fader, moder oc brødre, Jacob Rud oc Jørgenn Rud, oc þellff der aff oppeborrid landgilde oc herlighed effter hanns vdgiffne breffs liudelþe, oc iche klagid der paa, førre hand thet haffuer antagid,<sup>49</sup> att hannd war brøstholdenn, oc hannd dend thid wor þin egen verge, saa well þom hand nu er.

Och effter þom min broder Corffidz Rud formeener mig pligtich att forschaffe hannom enn forþeiglid oc wnderschreffuen jordebog paa alld woris s: faders jordegoedz, saa ere huis iordebøger saa well þom andre breffue oþ alle wor þtoer magtt paa liggendis diþuer bleffuenn opbrenntt paa Sandholtt wdj dend þtore oc vlyckelige skadelige jlldebrand, mig der offuer gick,<sup>50</sup> þom min broder haffuer biden þellff þeet dett, saa well þom mange andre gott folck wdj Danmark der om er beuyþt,<sup>51</sup> och ieg disuer aldt formegit befundet<sup>52</sup> haffuer; weed der for icke ad kunde føre þaadanne jordbøger thilþtede, menn vdj Thomas Holdstis, enn aff wor gamble fougders, verge er funden enn summarum paa allt wortt s: forældris jordegoedz, der effter lignelþenn oc taxtenn<sup>53</sup> ere giorde, þom mig kannð tækisþ, oc aff de loder, huer broder thillfallett, baade vdj thet første och andet schiffte, haffuer jegh vdschrifft aff, som er tillþtede, om min broder er der af gienparttenn begierendiþ, schulle de goedwilligen were hannom föllgachtich.

Sammeledis effter þom min broder formeener mig pligtich att forschaffe hannom wnder goede mendz registrering oc forþeigling paa løþøre, gulld, søllff, pendinge, thillþtaendis giellid, gioldbreffue oc allt andet, rørendis oc wrørendis, þom fanntis effter woris s: fader, moder oc brøder, saa er oc þaadann registrering jche ad bekomme, oc om þadanne haffuer werit, de ere da þamme thid opbrenntt.

Huad boeskaff, som mine andre brødre oc søster thillfaltt, haffuer huer thill þig annammid, men min broders oc min anpartt bleff opbrendt paa Sandoltt, vden nogett ringe, þom bleff befriett aff jldenn; guld oc søllff, þom min broder thillfaltt, er hannom offuerantuorid, oc hand thet haffuer annammit, vndthagenn min s: faders guldkjæde, þom min søster<sup>54</sup> haffuer faaitt, oc mine brødre oc ieg haffuer giffuet hinde wor partt, oc hunn þagde þig þellff att wille forenis med min broder Corffidz om þin anpartt der aff. Rede pendinge ere anduorid Thomas Holdst, oc hannd dennom thill wor s: faders begraffuillþes bekostningh hafuer vdgiffuitt. Belangendis tilþtaaendis giellod oc gielddreffue haffuer min broder sig thill annammit þamppt þinn vnderschreffuen lod paa þamme breffue effter for<sup>ne</sup> lod och hanns breffs liudellsþe, som jegh formoder, ath hannd iche þiger der ney till, oc jegh weed aff ingenn anden thillþtaaendis giellod att þige, end þom der fantis breffue paa, och os er emellom schifft och deeltt oc lod gaaitt paa. For min broder Corffidz Rudtz anpart boe, boeschab, fhe, queg, diþligeste korn oc fhethallie<sup>55</sup> paa Fullþanng oc Rubierriggaard, thi os er indthett schiffte emellom giortt paa nogen løsbøre eller queg, rørendis eller wrørendis, vden allenniþte paa thet, þom fannts paa Sandoltt, huilckett min andre brødre oc søster thend thid huer þin anpartt thill sig annammid. Forþehendis mig vnderdanigste thill kong: Mayttz: oc Danmarckis riges raad, att mig iche thilfindis att flie<sup>56</sup> thillþtede dett mig er iche mueligt oc er opbrendtt eller att þtande yddermere thill rette for denn deell, min broder enn gang þellff haffuer till þig annammid effter sin lod oc anpartt.

Disligeste efter þom min broder formeener mig pligtich att giøre hannom rede och regenschab for hanns vergemaall effter lougen, saa hafuer jeg thillforne schreffuid min broder thill, att om hannd for þin perþoen wille beuillge enn kong: May: befalling om, huis jrringer<sup>57</sup> os kunde emellom were, thill nogen woris felidtz samfrender oc wener, da wille ieg gierne nøyis der med, huis loughlitt, biligt oc rett kunde were, och wille ieg oc gierne beuillge enn befalling med hannom oc er endnu dett þamme offuerbødig ad will giøre, saa os paa baade þider motte wedderfaris thend dell,<sup>58</sup> rett kunde were effter min forrige schriffuelþis jndhold. Och er paa thet vnderdanigste kong: Maytt: oc Danmarckis rigis raadtz<sup>59</sup> domb begierendis effter denne forberørtte leiglihedt.

Derhøes wdj rette lagde enn lod, huis thitell wor Sandholts lod, þom for<sup>ne</sup> Knud Rud, Jacob Rud oc Jørgenn Rudt med egen hender hafde vnderschreffuid. Dernest i rette lagde enn anden lod paa Enggaard, þom hand þellff, Peder Rud oc Sophj Rud<sup>60</sup> med egne hender hafde vnderschreffuit. Sammeledis i rette lagde ett breff, þom Corffidz Rud hafde beþeiglid oc med egen haand vnderschreffuit, dat: Korþøer slott, dend 22. junij anno 92, liudendis i þin mening, adt for<sup>ne</sup> Knud Rud

haffuer da ladet offuerandtuorde hannom wdj haand oc haffuendis werge Ru-  
 bierriggaard wdj Lolland med huiß andet mere jordegoeds, þom hannom vdj Lol-  
 land, Fyenn, Sielland, Skone, Fallþter, Møen oc paa Hathersleffnis<sup>61</sup> arffueligen  
 er thilfalden effter hans k[iere] s[alige]<sup>62</sup> forældre, saa wel þom oc effter hanns s:  
 brødre, Jacob oc Jørgen Rud, oc for<sup>ne63</sup> Knud Rud thill thes<sup>64</sup> paa hanns wegne  
 haffuer hafft i hannd oc vergemaal i hans vmyndige aar effter de jordebøggers  
 liudellþe, þom fougderne hannom leuerit haffuer, oc att hand þellff da oppebar  
 oppebørþlen aff for<sup>ne</sup> goedz, huor dett helþt wor liggendis, fraa Philippj Jacobj  
 dag<sup>65</sup> nest forlheden 92 effter hans vdgiffne quitandtzis liudellsþe, baade aff wisþe  
 och wuisþe jndkombst; disligeste [och]<sup>66</sup> for<sup>ne</sup> hanns broder hafde leueritt oc and-  
 uorid hannem þellff vdj hand attþchillige gioldbreffue, þom hannom i lige maade  
 effter hanns s: forældre wor thillfaldenn, effter denn vnderschreffne lodz  
 liudellsþe, þom hannd hannom med þamptt breffuenne haffde offueranttuoritt.  
 Sammeledis att for<sup>ne</sup> hanns kierre broder haffde hannem offueranttuorid wdj  
 giortt<sup>67</sup> guld 34 lod<sup>68</sup> vngersche<sup>69</sup> guld och 12½ lod crone guld<sup>70</sup> oc tuende guld  
 ringe, vdj dend ene er enn rubin oc vdj denn anden en smaragd forfatted. Saa oc  
 vdj rette lagde ett andett breff, þom for<sup>ne</sup> hanns broder Corffidz Rud haffde  
 forþeiglid oc med egenn haand vnderschreffuitt, daterit Fullþanng dend 19. may  
 anno 99, liudendis att Knud Rudt hafde da offueranttuoritt hannom enn søllff  
 kouschenn<sup>71</sup> med log paa, thoe forgyltte begere, enn søllffkande oc þiuff daller j  
 ort,<sup>72</sup> þom weyede thillsammen ij<sup>c</sup> lod þøllff, þom hannom arffueligen wor thill-  
 faldenn effter hanns salige forældre. Diþligeste 299 lod aff huis søllff, hanns salige  
 broder Peder Rud hafde effterlatt, for huilchett for<sup>ne</sup> søllff, þom hannd effter  
 hanns forældre oc sin broder Peder Rud wor tillfaldenn, hannd gaff hanns broder  
 Knud Rud oc hanns arffuinger for þig oc þine arffuinge quitt oc kraffuisløþ, þom  
 dett breff i þig þell þellff widre jndeholder.

Wdj lige maade i rette lagde enn contract, þom effter wor naadigste befalling<sup>73</sup>  
 aff wor raad oc goede mend emellom os elschelige Jacob Løcke<sup>74</sup> thill Thande-  
 rup<sup>75</sup> paa hanns høstruis<sup>76</sup> vegne oc for<sup>ne</sup> Knud Rud giortt wor, daterit Kiøpne-  
 hauffn dend 6. julij a° 1603, formellendis dennom om alle jrringer att were forligt-  
 te i saa maade, att for<sup>ne</sup> Knud Rud schall giffue Jacob Løcke paa þinn høstruis  
 wegne iiij<sup>M</sup> dl. oc hannom dennom med þitt breff oc þeigell thill en wisþe<sup>77</sup> termin  
 forsickre,<sup>78</sup> och schal de pendinge, Knud Rud haffuer vdlagd thill Knud Rud til  
 Wedbye,<sup>79</sup> þom er 1300 dl., quittis emoed de 500 vngersche gylden, frue Sophie  
 Jacob Løckis haffuer Knud Ruds breff paa. Dermed schall aldthingest, þom den-  
 nom thill denne dag emellom haffuer weritt om wergemaall, wergemaals pendin-  
 ge, bygning, løspøre, oppebørsþell oc allt andett, vdj huiß maade dett were kand,

jndthett vnderthagid, effter deris s: fader, moder oc brødre were thill endelighed forligte oc clartt giortt; dog huis gaffuegoedz oc kiøpstedgoedz, þom kand findis dennom vschrifft emellom effter deris s: fader oc moder, saa oc huis jordegøedz oc løsbøre, þom endnu ocþaa er vschrifft effter afgangenn Peder Rud,<sup>80</sup> der aff schall enn huer hafue theris anpartt, saa wiitt dennom bør effter lougen.

Wor her oc i rette møtt for<sup>ne</sup> Jacob Løcke oc berette, att hand paa hanns høstruis wegne well nøyedes med den lod, hanns høstrue wor thillfalden och jndthett wille haue der med ad giøre, menn wille bliffue wed denn contract, Knud Rud oc hannom emellom giortt wor.

Med flere ord<sup>81</sup> dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglihedt, att effterdj for<sup>ne82</sup> Corfidz Rud wor ett barnn y þinn wmyndige aar, denn thid hanns forældre wed døden afgangick, oc Knud Rud, þom wor hanns ældste broder oc werge effter lougen, haffuer med þine brødre<sup>83</sup> deeltt oc schiift deris forældris effterlatte goedtz dem emellom, oc iche for<sup>ne</sup> Knud Rud da hafuer fordritt nogen koninglig befaling thill nogen deris fellidz wener, þom serrdelis<sup>84</sup> paa for<sup>ne</sup> þin vmyndige broders vegne kunde hoes uere, oppebehre hans lod oc hafue opþiun med, att hannom skede þaa gott schiell oc fylliste, þom andre hanns sødschinde; de lodder, for<sup>ne</sup> Knud Rud frembberer, iche heller findes med andre goede mendz eller hanns egen oc brødris hender vnderschreffuenn, oc i þaa maade befindes for<sup>ne</sup> Corffidz Rud i þamme schiifte ingen andenn werge att haue hafft end for<sup>ne</sup> Knud Rud þellff, da bør dend schiifte oc the lodder, dennom vdi hanns vmyndige aar emellom giortt oc gangitt er, iche att komme for<sup>ne</sup> Corffidz Rud thill hinder oc schade, menn bør magtløs att bliffue.<sup>85</sup> Diþligeste effterdj for<sup>ne</sup> Knud Rud hauer till þig annammid for<sup>ne</sup> þin broders goedz oc vergemaall i hanns vmyndige aar, oc dett forreþtaaitt, oc der aff oppeborrid landgilde, oppebørsþell med alld herlighed, da bør for<sup>ne</sup> Knud Rud att giøre hannom rede oc regenschab for allt, huis hannd paa hanns vegne haffuer hafft vnder þinn wergemaall, mideler thid hannd hanns goedz oc vergemaall haffuer forþtaaid, oc forschaffe hannom en clar, rigtich jordebog paa allt hanns forældris jordegøedz, were þig arffuegoedz, kiøbegoedz oc panttegoedz. Wdj lige maade bør oc for<sup>ne</sup> Knud Rud adt forschaffe hannom enn clar fortregnelþe vnder goede mendzs hender oc þeigill paa ald huis løsbøre, gulld, þøllff, pendinge, thillstandendis giell, gioldbreffue och allt andet, rørendis oc wrørendis, þom fandtis effter hanns fader, moder oc brødre, oc i lige maade giøre hannom der for rede oc regenschab. Oc effterdj for<sup>ne</sup> Knud Rud þig paaberaaber þlige register oc breffue att were opbrendte paa Sandoltt, dend thid gaarden brende, oc dog befindes, att for<sup>ne</sup> Knud Rud frembbær nogen breffue þig thill behielpning oc andre, þom

hanns broder kunde komme thill behielpning, þiger att were brendt, da der þom hand icke for<sup>ne</sup> register oc gioldbreffue will føre thillþtede, da bør hannd med þin eed þellfftolffte med goede riddermendz mend att foruerge þig effter lougenn, att þaeme register, jordebøger, gioldbreffue oc andre<sup>86</sup> ere bleffne opbrendtt, saa the jcke kannð føris tillþtede. Och for dett sidste, huad belangendis er denn lod, þom for<sup>ne</sup> Jacob Løcke paa þinn høstruis vegne i jordegøeds oc løþøre er thillfallen, da effterdj der er giort oc gangid enn contract emellom hannom oc for<sup>ne</sup> Knud Rud om for<sup>ne</sup> schiffte, oc for<sup>ne</sup> Jacob Løcke der med lader þig nøye oc begierer icke widere schiffte, da bør denn contract wed þinn fuldemaagt ad bliffue, saa witt dend emellom Knud Rud och hannom effter kongelige befalling<sup>87</sup> aff goede mend giortt er, men effterdj ad þamme contract er gangitt emellom for<sup>ne</sup> Jacob Løcke oc Knud Rud, da kand [dend]<sup>88</sup> icke der heden tydes, att dend med rette kand forhindre, huis tilhale for<sup>ne</sup> Corffidz Rud kand haffue thill for<sup>ne</sup> Jacob Løcke om, huiþ hannom effter hanns forældre oc brødre arffueligenn er thillfaldenn. Datum vt supra.<sup>89</sup>

(1) Dette (NkS 833,2°), der er dateret 19. marts og ikke 19. maj, er afskrift af dombrevet, da det har kongens fulde titel, navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. Det synes på flere steder at have en rigtigere formulering end HDDomb. – (2) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. – (3) Corfitz Rud (d.1630) til Fuglsang, Sandholt, Enggård (nuv. Gyldensteen) m.v., søn af rigsråd Erik Rud (d.1577) og Anne Hardenberg (d.1575). Han var 1603–04 i tjeneste i Nederlandene hos Morits af Oranien, 1606–21 lensmand på Hindsgavl; ritmester. Dagen efter afsigelsen af nærv. dom blev han gift med dronningens kammerjomfru Birgitte Rosensparre (d.1644), datter af rigsråd Oluf Rosensparre (d.1624) – der deltog i pådømmelsen af nærv. sag – og Lisbeth Gyldenstjerne (d.1638). – (4) Hovedgården Fuglsang i Toreby s., Musse h. – (5) Om dette udtryk se 774.8. – (6) Se 772.1. Han blev 1607 gift med Ellen Marsvin (d. 1649); gift 1. gang (1589) med tidl. statholder i Norge Ludvig Munk (d.1602) til Nørlund. Hans enke måtte efter langvarige processer afstå Sandholt til ovenn. Corfitz Rud og ifølge rettertingsdom 7. juni 1613 (Secher, Rettertingsdomme II.445ff.) yderligere betale 2000 rdl., fordi hun havde ladet nedtage gårdens kobberspir og de 50 fløje, hvilket ansås for en fornærmelse. – (7) Se 772.2. – (8) Rigsråd, admiral Erik Rud (d.1577) til Fuglsang, Møgelkær, Sandholt, Enggård (nuv. Gyldensteen), Rudbjerggård m.v. – (9) Anne Hardenberg (d.1575), datter af rigsråd Jacob Hardenberg (d.1542) til Holme Kloster (nuv. Brahetrolleborg), Hvedholm, Arreskov og Sandholt og dennes 2. hustru Sophie Pedersdatter Lykke (d.1570). – (10) Jakob Rud (d. omkr. 1583) til Rudbjerggård, Peder Rud (d.1592) til Fuglsang og Jørgen Rud (d.1584) til Enggård (nuv. Gyldensteen).

(11) Hovedgården Enggård (nuv. Gyldensteen) i Nørre Sandager s., Skovby h. Fra 1719 kaldet Gyldensteen og 8. april 1720 erigeret til et grevskab. – (12) Hovedgården Rudbjerggård i Tilitse s., Lollands nørre h. – (13) Om *jordebog* se 776.60. – (14) Corfitz Rud var ved faderens død 4 år gammel; Knud Rud var da 21 år gammel. – (15) NkS 833,2°, der er afskrift af dombrevet, indfører *bemeldte min broder*. – (16) JL I.28, jf. EsjL I.47. – (17) Corfitz Rud var i 1604 30 år gammel. – (18) at (Kalk. I.358a bet.1). – (19) til det formål (Kalk. I.471a). – (20) Ifølge



reces 21. november 1576 §2, stk. 2, skulle kgl. befaling udgå i de sager, hvor samfrænder skulle dømmes.

(21) meget (Kalk. I. 514a bet. 1). – (22) overgive, afstå (Kalk. III. 343b bet. 5). – (23) 1000 daler; om skrivemåden se 765.35. – (24) JL I. 30, næstsidsste punktum. – (25) NkS 833,2° tilføjer: *och er der paa underdanigste dom begierendis*. – (26) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. – (27) Rigsråd Jakob Ulfeldt (d. 1593) til Selsø, Kogsbølle (nuv. Holckenhavn) m.v. – (28) Rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Mattrup, Vedtofte, Skovsbo, Hvidkilde, Hagenskov m.v. – (29) Se 771.5. – (30) Lauge Venstermand (d. 1587) til Pederstrup.

(31) Se ovf. note 10. – (32) Den tidl. hovedgård Hønnerup (Hynderup) i Gelsted s., Vends h. – (33) Se ovf. note 10. – (34) 1½; om skrivemåden se 761.23. – (35) Se ovf. note 10. – (36) Secher antager (Rettertingsdomme I. 661b) med tvivl, at der er tale om Anne Rosenkrantz, født 1522, død 1589, datter af rigsråd Otte Holgersen Rosenkrantz (d. 1525) til Boller, 1538 gift med Albrecht Gøye (d. 1558) til Krenkerup. Hun kunne dog næppe ved skiftet efter Erik Rud og Anne Hardenberg siges at være *ett barnn*, da hun da var myndig. Der er formentlig tale om Anne Rosenkrantz (født 1566), datter af rigsråd Erik Ottesen Rosenkrantz (d. 1575) til Arreskov m.v. og Helvig Jakobsdatter Hardenberg (d. 1599), datter af Knud og Corfitz Ruds bedstefader, rigsråd Jakob Hardenberg (d. 1542) og dennes 2. hustru Sophie Lykke (d. 1579). Anne Rosenkrantz blev (1584) gift med Frantz Rantzau (d. 1612). – (37) Jf. Arent Berntsen II. 370f.: Naar da saaledis med altting derudi er handlet, ordnet og giort, oc hver Loddis Hoved-Gaard med dens tilregnede Bøndergods er særdelis Skrifftligen forfattede, vnderskrifviis oc Forseiglis da aff sambtlige Arffvinger eller deris Værger med forbe<sup>tte</sup> offver værende gode Mænd alle saadanne skrifftlige forfattede Lodder. Derefter skriffvis hver Hoffvetgaard eller Lod paa en særdeelis liden Zedel, hvilcken sammen vickles oc udi en ny Pænfæder indstickis eller saaledis hver for sig blifver forvaret, saa de alle ere gandske u-atskillige, naar nu først Broder Lodderne udi et Becken ere indlagde oc sammen skyddede, hvad da der aff enhver aff it Barn eller anden de dertil ville beskicke bliffter undtagen oc rammet, haffve de sig der med at lade nøye. – (38) Helvig Hardenberg (d. 1599), datter af rigsråd Jakob Hardenberg (d. 1542) og moster til Corfitz og Knud Rud. Hun var gift med rigsråd Erik Ottesen Rosenkrantz (d. 1575) til Arreskov, Valsøgård m.v., se ovf. note 36. – (39) Vel stenbroen, brolægningen ude på gaden. NkS 833,2° har *brofuen*, der gengiver jysk udtale *brav'en*. – (40) NkS 833,2° tilføjer *Hardenbierg*.

(41) NkS 833,2° tilføjer *Ruds*. – (42) Mgl. i i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. – (43) Fordel, partiskhed (Kalk. IV. 823a bet. 1 & 2; OdS XXVI. 1486 bet. 2; jf. DL 1-5-1, 1-5-3, 2-17-16). – (44) tilstedt, tilladt (Kalk. IV. 193a bet. 7). – (45) Skæbnen (OdS XIII. 175 bet. 1). – (46) råde (Kalk. IV. 850b bet. 1). – (47) Fordring (Kalk. II. 413a). – (48) Herefter overstreget *standet*; ordet findes i NkS 833,2°. – (49) modtaget (Kalk. I. 69b bet. 2). – (50) Hovedgården Sandholt brændte 1590, men blev genopbygget og udvidet af Knud Rud.

(51) bekendt (Kalk. I. 196b). – (52) mærket (Kalk. I. 124b bet. 2). – (53) Vurderingen (Kalk. IV. 321a bet. 1). – (54) Sophie Eriksdatter Rud (d. 1624), 1599 gift med nedenn. Jakob Lykke (d. efter 1630). – (55) NkS 833,2° tilføjer: *ehr ieg der imodt offuerbødigh nu saauelsom til forne, ieg haffuer tilbudet at afstaa der imod min anpart fæ, queg, boe, boeschab, korn och fitallie*. – (56) skaffe, give (Kalk. I. 570a bet. 3). – (57) Uenighed, strid (Kalk. II. 427b). – (58) I stedet for *thend dell* har NkS 833,2° *huis billigt och*. – (59) NkS 833,2° tilføjer: *sententz och*. – (60) Se ovf. note 54.

(61) Halvøen syd for Haderslev fjord. – (62) Forlægget har kun *k: s:* – (63) NkS 833,2° indføjer *hans broder*. – (64) indtil da (Kalk. I. 350a). – (65) 1. maj. – (66) Forlægget har *epther*; rettet efter NkS 833,2°. – (67) forarbejdet (OdS VII. 503 bet. 1.8 in fine). – (68) 1 lod var 1/32 pund (= 4 kvintin). Ophævet som vægtenhed ved lov 19. februar 1861. – (69) Ungarsk gyldgyl-den havde ifl. møntfdg. 8. september 1602 en finhed af 23½ karat, jf. Galster. 193. – (70) Kro-

neguld skulle holde 21 karat (mens dukat- eller rosenobelguld skulle holde 23-24 karat) (Ods XI. 450 bet. 2).

(71) Bæger (Kalk. II. 609b, IV. 281a). - (72) 1 ort = ¼ daler (Ods XV. 1800). - (73) Kendes ikke. - (74) Jakob Lykke (d. efter 1630) til Torp, Tandrup, Mogenstrup, Estvadgård m.v., søn af Niels Lykke (d. 1575) til Torp og Tandrup og Karen Mogensdatter Gyldenstjerne (d. omkr. 1618). Han var 1593-97 hofjunker, 1605-16 forlenet med Lime på Mors. Han var (1599) gift med Sophie Eriksdatter Rud, se ovf. note 54. - (75) Hovedgården Tandrup i Bested s., Hassing h. - (76) Se ovf. note 54. - (77) fastsat, bestemt (Kalk. IV. 845a bet. 4). - (78) tilsikre, love (Kalk. I. 691a). - (79) Rigsråd Knud Jørgensen Rud (d. 1554) til Vedby og Møgelkær, Knud og Corfitz Ruds fætter. - (80) Se ovf. note 10.

(81) NkS 833,2° tilføjer *och thalle*. - (82) I stedet for *att effterdj for<sup>ne</sup>* har NkS 833,2°: *sagde wy saa der aff for rette, at for<sup>ne</sup>*. - (83) NkS 833,2° tilføjer *och sødschinde*. - (84) særlig (Kalk. IV. 268a bet. 2). - (85) NkS 833,2° tilføjer: *saa som dend med alle* [Ϛ: aldeles; Kalk. I. 42b bet. 3] *icke giort eller ganget vor*. Jf. rettertingsdom 25. maj (III nr. 415), der erklærer et samfrændeskifte ugyldigt, da en af arvingerne efter at være blevet myndig gjorde indsigelse mod skiftet. - (86) NkS 833,2° tilføjer *breffue*. - (87) NkS 833,2° tilføjer *Mayestætz*. - (88) Ordet mgl. i forlægg; indføjet efter NkS 833,2°. - (89) NkS 833,2° tilføjer: *nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldi Huitfeldei, iustitiario nostro dilecto-*

## 816 Rettertinget 22. maj 1604 (København)

*Rettertinget afsiger dom i en trætte mellem Preben Gyldenstjerne på kronens vegne og Jørgen Friis til Farskov angående ejendomsretten til nogle ejendomme ved Lemvig, der tildømmes kronen.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 145<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 562ff.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II. 19, 20; J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie (Lemvig 1969). 24ff.

Overskrift: Domb emellom Predbiørn Gyllenstiern till Wosborrig paa dend ene och Jurgen Fris till Farschouff paa dend anden side. Daterit Kiøpnehaffn slott, thend 22. may a<sup>o</sup> 1604.

Altt raadit<sup>3</sup> excpt: Brede<sup>4</sup> oc Prebiørn Gyllen:<sup>5</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterligt for os wor schickett os elschelige Predbiørnn Gyllenstiernn thill Wøpborrig,<sup>6</sup> wor mand, raad oc embidsmand paa wortt slott Bøuffling,<sup>7</sup> paa denn ene och hafde med wor egenn ðteffning<sup>8</sup> for os wdj rette ðteffnid os elschelige Jurgenn Fris<sup>9</sup> till Farschouff,<sup>10</sup> wor mand oc tiener, paa dend anden ðide och hannom thiltallid for enn beretning,<sup>11</sup> hand forgangenn aar dend 16. maij paa Schodborrigherridstinnng hafuer berett, ad hand wille beuïße med denn lignellsþe,<sup>12</sup> þom goede mand hafue vdgiffuett, att de huße oc byggeþeder<sup>13</sup> østenn Lembuigs aae, þom hannnd med for<sup>ne</sup> Predbiørnn Gyllenstiernn om-trætter, er lignett och lagd.<sup>14</sup> Diþligeste hannnd oc dend 5. martij nu þist forlhedenn

thill Schodborrigherridzsthing hafuer kundgiortt oc sagd, att de husø, som stander østenn Lemuigs aae, ere de husø, som þitt<sup>15</sup> þschifftebreff<sup>16</sup> om formeller oc þtander paa gaardþens grund. Sammelhedis hafde hand thilthalle till hannom for tuende festebreffue, dend første hand afgangen her Lauridz Bark,<sup>17</sup> sogneprest i Lemuig, a° 1593, dend anden hand thill os elschelige her Peder Gregerþenn,<sup>18</sup> sogneprest ther þammestedz, a° 1595 paa enn hallff tofft<sup>19</sup> liggendiø østen Lemuigs aae, wdgifuit hafuer, huilchenn hanns beretning oc vdgiffne festebreffue for<sup>ne</sup> Predbiørnn Gyllenstiernn formeente handd iche med nogen loughlig adkomb schulle kunde bekreffte, att þamme boeliger oc tofft med thend [egendomb],<sup>20</sup> skyld oc landgilde, som der aff gangenn er oc thilligger, schall findes hannom att were thillschiff, menn schall findes ad were enn seerlig eigendomb,<sup>21</sup> som handd nocksom formeente þig med gamble breffue oc adkomb ad wille beuiø, oc iche for þaadann hanns beretningh och vdgiffne festebreffue kand thill herridztinng nogen endelig domb wdj hoffuidþagenn forhuerffue; formeendis ephther forberørtt leighlghed þamme hanns beretning oc vdgiffne festebreffue iche þaa nokþom oc rett adt were, att de bør att komme hannom paa wor oc cronens wegne thill hinder eller schade vdj nogenn maade emoed hues loughlige thilthalle Predbiørnn Gyllenstiernn thill hannom kand haue thill herridzthing oc landzthingh om þamme boelige oc eigendomb, saa well þom om for<sup>ne</sup> tofft.

Sammelhedis hafde hidsteffned for<sup>ne</sup> her Peder Greger[þen]<sup>22</sup> i Lembuig med for<sup>ne</sup> tuende festebreffue, som handd oc her Lauridtz Barck af for<sup>ne</sup> Jurgenn Friis bekommid hafuer.

Och wdj rette lagde ett schiødebreeff aff Lemuigs byetingg fredagenn nest effter S: Lauridz dag<sup>23</sup> a° 1508 wdgifuet, liudendiø i þinn meening, ath Chrestenn Torstenþenn i Lemtorp<sup>24</sup> oc Jahanne, hanns søster, som hand wor laugwerge for, oc Anders Pouilþenn ibidem oc hans høstru, Kaye<sup>25</sup> Thorstens daatter, de paa for<sup>ne</sup> thing solde oc schiøtte thill biscop Jffuer Munck<sup>26</sup> i Ribe oc hanns ephtherkommere biscopper y Ribe thette ephtherschreffne jordgoedz, som er nest fraa dend [strøm],<sup>27</sup> som løbber þøndenn wed Helle Kors cappell<sup>28</sup> for Lembuig oc þaa op med Kierke Dubbe<sup>29</sup> thill engj wedthager,<sup>30</sup> oc þaa langd nør, thill Wor Frue jord<sup>31</sup> wedthager, oc wester, som er Rønberg<sup>32</sup> oc [Store]<sup>33</sup> Engdeell,<sup>34</sup> thill fiordenn<sup>35</sup> thager wed, som dett i þig þellff widre jndeholder.

Dernest i rette lagde ett andett schiødebreeff, daterit Ribe leffuerdagenn nest effter Bartolomæj dag<sup>36</sup> a° 1507, liudendis i þin meening Pouill Tostensøn i Lemuig att hafue soltt oc schøtt fraan þig oc þine arffuinger oc thill for<sup>ne</sup> biscop Jffuer Munck i Ribe oc hanns effterkommere biskopper ibidem dette effterschreffne jor-

degodzs, þom er thoffter oc eng, hannom wor thill arffue kommen effter hanns fader, þom er nest fra dend strom, þom løbber þønden for Helle Kors capell wed Lemuig oc þaa op med Kierckedubbe thill engj wedthager, och þaa langd neder thill Wor Frue jord wedthager, oc wester, þom er Rønneberg oc S[tore]<sup>37</sup> Engediell, thill fiordenn thager wed, þom thet i þig þellff jndholder.

Dernest i rette lagde denn tredie schiøde, dat: Ribe onþdagen for S:Jørgenns dag<sup>38</sup> anno 1513, liudendis i þin mening Matzs Pederþen i Østerboell<sup>39</sup> i lige maa-de att hafue soltt oc affhend thill for<sup>ne</sup> biscop Jffuer Munck i Ribe thuende brøder laadder, þom hand hafde liggendis neden Lemuigs bierge,<sup>40</sup> emellom søen<sup>41</sup> oc fiorden, oc þaa westenn neder thill aaenn,<sup>42</sup> þom samme schiøde i þig þellff widre jndeholder.

Dernest wdj rette lagde ett siunþwinde aff Skodborigherridzthing dend 20. februarij sidst forlhedenn wdgiffuett, liudendis sex siunþmendt ad hafue hiemblid, att de fredagenn nest thillforne hafde werritt paa the aæstedes, þom for<sup>ne</sup> Predbiørnn Gyllenstiern dennom paa wore wegne hafde thillkreffd, effter þom<sup>43</sup> de oc thillforne wdj for<sup>ne</sup> Jørgen Friþis neruerellþe hafde weritt paa for<sup>ne</sup> siunn. Da bleff dennom aff gamble danemend foruist enn strøm,<sup>44</sup> løbber þønden om, þom Hellig Kors cappell haffde standenn østen Lemuig, saa der fraa med þamme þtrøm thill enn dall, dennom forberett<sup>45</sup> bleff kaldid Kiercke Dubbe, saa op med for<sup>ne</sup> Kierckedubbe oc østen thill enn weig, ligger østenn om Lem<sup>46</sup> kircke oc westenn nogen engj marcke,<sup>47</sup> saa nør oc nordost med þamme wig thill nogitt jord, bleff<sup>48</sup> berett for dennom liggendis till kircken och schoellen<sup>49</sup> i Lemuig; dett<sup>50</sup> wor tuertt offuer i bredenn 56 faugne<sup>51</sup> oc mere. Derfraan oc i nordost offuer nogen agger, dennom<sup>52</sup> bleff forberett der findes enda<sup>53</sup> jord liggendis till kircken oc schoellen, þom er i bredenn 64 faugne oc meere. Der fraan endnu<sup>54</sup> offuer nogenn agger thill en haardereyen,<sup>55</sup> synden til nogitt jord,<sup>56</sup> dennom bleff forberett kaldis Hestboreg,<sup>57</sup> saa wester med þamme haardereyen thill nogitt jord dennom bleff forberett kalldis Wor Frue jord.<sup>58</sup> Saa wester paa med enn haardereyenn sønder thill for<sup>ne</sup> Wor Frue jord, oc neder offuer enn daell, þom ligger enn liden backe i daellen oc offuer þamme backe i wester thill nogitt jord, dennom bleff forberett kallis Rønberg, oc þaa rett i wester med enn anden haardereyen paa for<sup>ne</sup> Rønberg, møder lige emoed denn haardereyen øster for<sup>ne</sup> daell. Saa medt þamme haardereyenn offuer for<sup>ne</sup> Rønnerig thill enn eng, dennom forberett bleff kallis Store Engedeell.<sup>59</sup> Saa i wester offuer for<sup>ne</sup> eng thill fiorden affwender.<sup>60</sup> Saa der fraa med fiordenn, thill aeen thill søen<sup>61</sup> wedthager, dernest bleff dennom af gamble dannemendt foruist, þom<sup>62</sup> for<sup>ne</sup> capell hafde standen østen thill dend nordiste lade thill enn aff de byggeþeder østenn Lemuigs aae; der fanttis theigell,

þom capellen hafde standen, oc þom dennom bleff forberett. Syntis dennom for<sup>ne</sup> lade stoed paa dend jordmon<sup>63</sup> oc eigenndomb, þom capellens kircke jord hafde werritt, som oc goede mendzs vidisse af de schiøder om formeller, huilche Matz Pederþenn, forðum boendis i Østerboell, paa ij brøder deelle, Christenn Torstenþenn oc hanns søster paa enn broderdeell oc enn søsterdeel, Anders Poffuillþen paa hanns høstruis vegne paa enn þøsterdeell, oc Pouill Torstenþenn paa en broderdeell biscop Jffuer Munck giortt hafuer, huilche vidisse oc andre breffue paa þamme aaeþteder for dennom bleff lest och forkyntt. Da forfoer oc befantt de þamme eigendomb, þom de om formellder, jnden alle for<sup>ne</sup> aaeþteder liggendis att were. Dernest þaae de enn tofft østenn Lemuigs aae norden thill Skialleþøe,<sup>64</sup> þom oc kallis Lemuigs þøe, emellom for<sup>ne</sup> byggeþteder oc søen liggendis, þom prestenn i Lemuig wdj brug hafuer; oc þtander<sup>65</sup> nogen aff for<sup>ne</sup> byggeþtolder<sup>66</sup> med deris kallgaard<sup>67</sup> och jndheffd<sup>68</sup> norden indthill þaeme tofft. Dernest þaa de enn tofft paa Lemtorpis marck, wender i sønder oc nør med enderne, oc westre þide till backen østen for<sup>ne</sup> siøe, huilcke tofft dennom bleff forberett mestepartten att were cronens. Oc wor dennd y lengden þønder oc nør sexþindtztiuge faugnne oc mere. Och þyntis dennom att nørændenn aff þamme tofft er fast wed þaa nordelig<sup>69</sup> þom nørænden af þame siøe. Derfraa þyndenn offuer enn daell, oc nogitt andett jord bleff dennom foruiist ix<sup>70</sup> agger, att schulle ligge thill denn gaardt i Lembtorp thill Bøuling liggendis er, oc wender med østerændenn paa<sup>71</sup> for<sup>ne</sup> gaardt oc gadelucke,<sup>72</sup> oc med vesterænden thill backen, þom ligger østen for<sup>ne</sup> siøe. Derfraan offuer enn anden daell, der laae gammell<sup>73</sup> grønnd jord,<sup>74</sup> dennom bleff foruiist att were Lembtorpis fhelligh<sup>75</sup> thill enn aae emellom Lembtorpis marck och Romme<sup>76</sup> marck; oc iche dennom bleff foruist nogen jord eller eigendomb Jurgen Fris hafde, þom paa schøed<sup>77</sup> for<sup>ne</sup> søe wdj nogen mader. Dernest þaae de wdj Lamtorpis bye westenn for Torstennsgaard<sup>78</sup> i gaden ij gadehusþe oc [k]aalgaardssted<sup>79</sup> thill huer med enn lidenn foderskorenn<sup>80</sup> agger nordenn till dennd westerste aff þame huuß. Derfran i suduest westenn till enn aggertofft oc þaa paa gaden; der saa de oc enn huuß wor staaendis oc enn kaalgaardþted thill þamme huuß. Altt dette for<sup>ne</sup> hiemlede the for enn fuld<sup>81</sup> siun, som þamme siunsuinde i þig þellff widre jnde-holtt.

Dernest wdj rette lagde ett thingsuinde aff Vldborre herridsting dend 18. februarij þist forlhedenn vdgifuedt, liudendis Peder Munck<sup>82</sup> i Stabye Kiergaardt<sup>83</sup> wunditt hafde, att huuß eigendomb, þom hand for goede mendt opregnidt hafuer, der hand boede i Torstennsgaardt, oc Jørgenn Friis fick thend aff kong: Mayt: thill magelaug,<sup>84</sup> thett schulle nocksom<sup>85</sup> findis thill gaardenn, þom hand opregnidt haffuer, foruden thend jord þom brugis thill de boeliger østenn Lemuigs

aae, thj hand aldrig bruget denn eigenndomb thill Torstensgaardt entenn med saad<sup>86</sup> eller driftt,<sup>87</sup> dens þtund hannd boede i for<sup>ne</sup> gaard. Wdj lige maade want for<sup>ne</sup> Peder Munck, att der stoed nogen gadehusþe paa Torstensgaardzs fhellid oc grund westenn Lhemtorp foruden de femb boeliger, þom þtander østenn Lemuigs aae, dend thid Jørgen Friis fick gaardenn thill magelaug, oc nogre aff þamme husþe stoed, der hand fløtte thill<sup>88</sup> Thorstensgaardt. Yddermeere wantt for<sup>ne</sup> Peder Munck, att dend thid hand stedde<sup>89</sup> Torstensgaard aff s:<sup>90</sup> Chresten Schiel<sup>91</sup> thill Fusingøe,<sup>92</sup> þom da wor lhensmand paa Bøuling, da wntt hand hannom for<sup>ne</sup> boeliger østenn Lemuigs aae och dj gadehusþe, som stoed westenn Lemstorp, att bruge thill gaardenn, þom s: Thomas Hiull<sup>93</sup> for hannom y brugh haffde. Oc huiþ schyld, landgilde och andre affgiff, þom afgick oc gaffuis aff þamme boelig oc gadehusþe, oppear for<sup>ne</sup> Peder Munck aarligen, þom s: Chrestenn Schiell wntte hannom quit oc frie, saa well þom hanns gaardþens afgiff for dend ringe<sup>94</sup> thieniþte oc wmage, hand hafde for dend goede mannd, midler thid hand wor hanns thienner till Bøufflingh. Yddermeere wantt for<sup>ne</sup> Peder Munck, att hand aldrig, meden hannd boede i for<sup>ne</sup> gaard, iche oppear þtedtzmaall,<sup>95</sup> schyld eller landgilde af prestenn i Lembuig af dend tofft liggendis østenn Lemuigs aae oc norden Skalleþiøe,<sup>96</sup> thj dend wdj langþom<sup>97</sup> thid, førind hannd komb thill Torstensgaard att boe, hafuer dend weritt brugtt af prestenn i Lemuig, en effter anden, þom hauer boed i bispgaardenn.<sup>98</sup> Och yddermeere wantt for<sup>ne</sup> Peder Munck, att hand iche brugtte wider fischerie i Skalleþøe, emedens hand thill Bøuffling slott war tienner, end for Torstensgaardtz grund, oc naar lhensmandenn paa Bøuffling wille hanom det thillþtede att fische i for<sup>ne</sup> siøe. Disligeste wantt for<sup>ne</sup> Peder Munck, ad dend agger, þom ligger þøndenn Torstensgaard langtt<sup>99</sup> westen op med Olluff Anderþens jord, þom de damsteder<sup>100</sup> er kast paa de nørre ender, haffuer hand iche opregnid<sup>101</sup> for Torstensgaards jord, thj dett er þagd for hannom, att thet schall were aff Bangsgaards<sup>102</sup> jord i Lemtorp, dogh brugtte for<sup>ne</sup> Peder Munck þamme agger, emedenn hand boede i Torstensgaard, som þamme tingsuinde i þig þellff widre jndeholder.

Och der hoes berette, att for<sup>ne</sup> Jurgenn Friiþ thilholtt þig femb boelle liggendis østenn Lemuigs aae for att schulle ligge paa Torstensgaardz grundt. Sammeledis oc enn hallff tofft, huiþche husþe oc tofft iche schulle findes i denn beþichtellsþe, goede mennd hafde vdgiffuett dend thid, hand þamme Torstensgaard bekomb thill magelaug aff wor kiere her fader, s: oc høylofflig jhukommellþe, der och schulle giffues seær<sup>103</sup> landgilde aff for<sup>ne</sup> boell, þom schulle fast vere meere end hallffparttenn af dennd landgilde af Torstensgaard. Oc der om wdj rette lagde enn register, huad for<sup>ne</sup> boell oc tofft schylder, liudendiþ Søffrenn Lougþen biug ij

tønde,<sup>104</sup> Søffren Bødicker biug j tønde, Søffren Anderßen biug j tønde, Peder Murmester biug j tønde, Matzs Niellßen biug j tønde, smør j pund. Nock enn bol- lig, kaldis Mußind,<sup>105</sup> þom Jurgenn Friis haffuer ladett oppette paa denn eigen- domb, þom de skiøder paaliuder biscop Jffuer Munck giffuen er, schylder aarli- gen biug j tønde, þmør j pund. Item enn hallff tofft wed Lemuig, þom her Peder Gregerßen i feste hauer, schylder aarlig biug j td., huilcken landgilde oc eigen- domb hand formeente huercken i Jurgenn Friiþis beþichtellþe eller i hanns mage- schiffte breeff schall werre jndførtt, ey heller os oc cronen der fore att schulle we- re scheett nogen wedderlag,<sup>106</sup> huilchett hand oc formeente þig med enn af de goede mends breff, þom hafde weritt wdj þamme besichtellþe, adt wille beuiiþe. Och derudj rette lagde først os elschelige Erich Lunge<sup>107</sup> till Stouffgaard,<sup>108</sup> wor mand oc thienner, hans missiue med egnn haand wnderschreffuitt, dateritt Stouff- gaardt, dend 10. martij anno 1604, huorudj hannd biuder hannom thill,<sup>109</sup> adt hannd och de andre goede mend hafde wdj deris besichtellþe clarligen fraan den- nom giffuett beschreffuidt, huad landgilde þom gaffuis aff huer gaard oc boell, Jurgenn Friis bekomb, diþligeste ad de iche hafuer beþiget, lignett eller lagdt ent- ten thofft eller andett wider, end þom theris besigtellþe støckeuiþ medfører oc jndeholder, som samme missiue wdj þig þellff wittløffttich jndeholder.

Derhos wdj rette lagde ett thingswinde aff Lambuigs byething, dend 17. februa- rij þidst forlhedenn vdgiffuitt, liudendus 18 mend att hafue wunditt, att der þtoed nogen gadhusþe i Lembtorþis bye, førind Jørgen Friis till schiff t þig Torstens- gaard, oc att der stander endnu nogen gadhuþe. Derrnest wantt Chrestenn Schriffuer<sup>110</sup> i Winckell<sup>111</sup> med opragtte fingre oc hellgens eed, att dennd thid, hand wor fougid paa Beugling, da þtoed der nogen gadhuþe i Lemtorþis bye, førind Jørgenn Fris tillschiffte þig Torstensgaard, och att de folck, þom boede i þamme husþe, gjorde dagsgierning<sup>112</sup> oc arbeide<sup>113</sup> till Torstensgaard, mens s: Thomas Hiull boede i Torstensgaard, oc att der endnu stander nogen gadhuþe. Frembdeelis wantt for<sup>ne</sup> 8<sup>114</sup> mennd paa troe<sup>115</sup> oc rette þandenn,<sup>116</sup> att for<sup>ne</sup> Pre- biørn Gyllenstiernn lydelig for thingsdomb<sup>117</sup> thillspurde e[rlig]<sup>118</sup> och velb: mand Jørgenn Friis thill Waskiergaard,<sup>119</sup> om hand iche enndnu hauer for<sup>ne</sup> gadhuþe i Lembtorp, þom om wonden<sup>120</sup> er, oc om de iche haffuer sorridd oc giortt hannom rettighed der af. Der thill suaridd for<sup>ne</sup> Jørgenn Fris, att de huþe er byggitt oc þatt i fortte<sup>121</sup> eller fhellid, med mere þamme thingswinde i þig þellff jndehol- der.

End wdj rette lagde ett thingsuinde aff Lemuigs byting, thend 17. februarij a° 1604 vdgiffuett, liudendiþ, xxij mend att haue wunditt med opragtte fingre och hellgens eed, huer effter þin alder oc minne,<sup>122</sup> att dennom fullt witterligt wor wdj

sandhed, somme wdj xxx, somme vdj xx [och]<sup>123</sup> somme wdj xv aar, att der, þom de husþe oc byggesteder østenn Lemuigs aae nu stander, der hafuer werid biugt oc þtanden huþe i for<sup>ne</sup> aringer oc meere, oc er gangen særlig<sup>124</sup> schyld oc anden ret-tighed aff denom. Ydermeere wantt for<sup>ne</sup> windiþbiurd med opraggte fingre och hellgens æd, huer paa denn alder, som forskreffuitt þtander, att de hafue iche hørtt, der er gangenn schyld andenþtedzs af for<sup>ne</sup> huþe oc byggeþteder, end þom kong: Maytz: lhenþmend wille, de schulle dett yde, førrind [for<sup>ne</sup>]<sup>125</sup> Jurgenn Fris tillschiffte sigh Torstensgaard i Lhembtorp. Wdj lige maade wunde de alle med opragtte fingre oc hellgens æd, att thill for<sup>ne</sup> huþe oc byggeþteder brugis af denn eigendom, þom the goede mendtz vitisþe aff de schiøder oc andre breffue om for-meller, þom biþcop Jffuer Munck der paa bekommid hafuer, oc Predbiørn Gyl-lenstiern þamme dag for thingsdomb hafuer ladett lheeþe oc paaþschriffue. Der-hoes<sup>126</sup> berette, att denn hallffue tofft aldhid<sup>127</sup> hafde fuld prestenn i Lembuig vdenn alld schylld oc landgilde, jndthill saa lhenge for<sup>ne</sup> Jørgenn Fris fick samme Torstensgaard, oc hand da vnderstoed<sup>128</sup> þig þamme hallffue tofft thill presten att bortt feþte. Och der om i rette lagde<sup>129</sup> ett thingsuinde af Lemuigs byetingh freda-gen nest effter Wor Frue ascensionis dag<sup>130</sup> a° 1547 vdgifuett,<sup>131</sup> vdj huilchen 8 mennd wunditt hagde, att dett wor thennom fuld witterligd, ath her Mouridz Niellþen<sup>132</sup> i Ramme,<sup>133</sup> som wor capelan i Lembuig, hand brugtt thend tofft thill Lemuigs prestgaard, þom ligger nest nordenn thill Skalleþiøe neden Lembuigs bierge, før m:<sup>134</sup> Jenns Anderþenn<sup>135</sup> komb thill Lemuig. Oc þiden m: Jens komb did, hafuer hand brugtt þamme tofft thill Lemuigs prestgaard, som þamme tings-uinde i þig þellff jndeholder. Dernest wdj rette lagde ett for<sup>ne</sup> her Mauridtz Niel-sens obne beþeiglede breff, dat: Ramme søndagenn for Bartholomæj<sup>136</sup> a° 1547, vdj huilchett hand bekiender,<sup>137</sup> ath dend thid hannd wor i Lemuigs prestegaardt, først for<sup>138</sup> Jffuer Munck, biscop thill Ribe, oc þiden for Olluff Munk,<sup>139</sup> som blef electus, da gaff for<sup>ne</sup> Olluff Munck hannom befalling<sup>140</sup> att bruge dend tofft, som ligger østenn fraa aa oc nest norden op thill Skalleþiøe, baade thoftt oc berg thill denn gamle dige, þom ligger offuer, [som?]<sup>141</sup> bierrig wedthager. Oc begierid<sup>142</sup> hand þamme tofft oc jord<sup>143</sup> thill prestegaard der effter, þaa lhenge þom hand bleff der, effter þom Olluf Munck hafde lad dend thill gaardenn. Oc dend thid forlade<sup>144</sup> Olluff Munck Madtzs Oelsþen<sup>145</sup> i Lemuig enn anden støckie jord och tofft paa bierrig igienn,<sup>146</sup> þom Matzs Olluffþenn nu bruger oc hafuer vdj werge. Sammeledis kiendes hannd, att hand ocþaa brugett thill prestegaard Bratt-bierig,<sup>147</sup> Stoere Engideell, Schriffuertoftt<sup>148</sup> oc nogen andre þmaa støcker stugh<sup>149</sup> oc engedeell,<sup>150</sup> þom hannd ocþaa brugid, oc hafde weritt brugtt for<sup>151</sup> hannom thill prestegaard; oc gick der aldrih schyld eller thønngæ af for<sup>ne</sup> jord,



dend thid<sup>152</sup> hand hafde dett i biſcop Jffuers thid eller Olluff Munckes, som þamme breeff i þig þiellff jndeholt.

For dett þidste berette for<sup>ne</sup> Prebørn Gyllenstiernn, adt for<sup>ne</sup> Jurgen Fris wille thilholde þig hallff Skalleþiøe, wanþeett hand ickon en ringe paaløb<sup>153</sup> der paa hauer, oc de bønnder, þom for hannom i Torstensgaard hafde boed, aldrig hafuer derudj maatt fische, vden dett þchede wet wor lhensmandz thilladellsþe oc minde, huilchett hand oc med adschiellige forbudtzs breffue for os beuiþte. Och formeentte, adt for<sup>ne</sup> Jurgenn Friiþ iche burde wider fischerie att bruge i for<sup>ne</sup> Skalleþiøe end for hanns egenn grund.

Och saatte vnderdanigst vdi rette, att effterdj hand hauer beuist, att dend eigendomb neden Lemuigs bierge er skiøtt oc soltt thill affgangenn<sup>154</sup> biſcop Jffuer Munck oc hanns effterkommere, diþligeste att der gaar seerdelis landgilde af de 5 bole,<sup>155</sup> þom hand hauer beuiþt att þtaae paa þaeme eigendomb, huilchenn landgilde iche findis vdi hanns besigtellþe eller mageschifftebreff, om þaeme eigendom oc boell iche da burde hanom paa wor oc cronens vegne adt føllge. Diþligeste effterdi hand hafde beuist, att denn hallffue tofft hafde fuld prestenn i Lemuig i langþommelig<sup>156</sup> thid, førriind Jurgen Fris fick Torstensgaard thill magelaug, om þaeme tofft iche da her effter burde presten att føllge; wdj lige maade om Jurgenn Friis kunde med rette thillholde sigh widre fischerie vdi Skalleþiøe end for hanns egenn grund.

Deremoed att þuare wor her vdi rette møtt for<sup>ne</sup> Jurgen Fris och først vdi rette lagde for<sup>ne</sup> besichtellþe, liudendis eblant andett: Enn crone gaard<sup>157</sup> ibidem Peder Munck iboer, schylder aarligen: rug iij tønnder iij skipper<sup>158</sup> þ fierdingkar<sup>159</sup> 1/3 aff þ fierdingkar; biug v tønnder; smør ij harboepund<sup>160</sup> vi marck s.;<sup>161</sup> leding<sup>162</sup> viij sk.; brendþuin<sup>163</sup> j, fierdepart af enn feed koe, siffuende partt aff enn schouffuogen,<sup>164</sup> for enn Colding wogenn<sup>165</sup> j daler, gesterie<sup>166</sup> arre<sup>167</sup> ij tønnder, gesterie pending vij marck iiij sk. Kannd saae oc auffle<sup>168</sup> rug 7 tønnder, biugh xv tønnder, arre lx tønnder, eng lx leesþ. Findis thill for<sup>ne</sup> gaard fischende<sup>169</sup> i Skallþøe, disligeste femb gadehusþe, þom er byggett paa þaeme gaardz grund.

Dernest vdi rette lagde enn wor kiere herrefaders, sallig oc høylofflig jhuekommellþe mageschifftebreff, daterett Nyekøping denn 3. augustij anno 1585,<sup>170</sup> liudendis hans Mtt: eblantt andett goedz adt haue tillschiff hannom enn cronegaard þamestedz, Peder Munck jboer, schylder aarligenn iij tønnder, iij schipper, þ fierdingcar oc trediedeelen af þ fierdingcar rug, v tønnder biug, ij harboepund smør, vj marck þmør, 8 sk. leding, j brendþuin, fierdepartt aff enn feed koe, siffuendepartt aff enn schouffwogenn, sifuendepartt aff enn Coldingwogn, ij tønnder giersterij arre, vij marck iiij sk. giersterij pendinge. Oc er thill for<sup>ne</sup> gaard

fischerie vdj Skalleþøe, femb gadehusþe þaemestedzs, þom ere bygdte paa for<sup>ne</sup> gaardzs grund. Och berette, att for<sup>ne</sup> v husþe ware de þamme femb husþe, þaa þom goede mend hafde beþigtet oc i hanns mageschifftebreff wor jndfrtt oc<sup>171</sup> iche schulle findes andre husþe paa gaardþens grund. Der om vdj rette lagde ett tingsuinde af Skodborgherridzsthinngh dend 2. aprilis þist forlhedenn vdgiffuett, liudendis y þinn meening iij mend att haue wunditt, adt de widste iche, der wor flere husþe paa Lembtorps gade vdj Lembtorps bye end dend ene gadehuþ, þom deris fader iboede i salligh Thomas Hiuls thid, dend thid hand boede j Torstensgaard. Dernest i rette lagde ett thingsuinde aff Skodborigherridzsthinngh, dennd 5. martij þist forlhedenn vdgiffuett, liudendis Anders Michelþen i Lemb<sup>172</sup> med flere att haue wunditt, att denn øverste oc nordiste<sup>173</sup> huþ, þom schulle þtande paa gadenn vdj Lembtorp, som Mortten Thøgersþen och hanns medbrødre siunsmend omhiemblitt hafuer, denn byggitt Kierstenn Torstens koene, þidenn Peder Munck flytte aff Lemphorp, oc dend huþ, þom þtander langd þuduest der fraa, þom schulle þtande paa gaden, siunsmend om hiemblitt haffuer, dend bygtte Birgitte Pedersdatter, þiden Peder Munck flytte af Lemtorp; oc jche der hafuer þtanden huþe der thillfornn, þiden hannd kand minde, oc att dend hus, hand þiellffuer iboer, er bygd, þiden for<sup>ne</sup> Jurgen Fris fick Torstensgaard. Oc dend øde hus paa Fordnubbierge<sup>174</sup> bleff oc bygd, þiden for<sup>ne</sup> Jurgen Friþ fick Torstensgaardt. Dernest vantt Chrestenn Lycke i Thørring,<sup>175</sup> att hand iche weed rettere, end dett er sanden, for<sup>ne</sup> Anders Mickellþenn vantt. Oc ther hoes wantt for<sup>ne</sup> Chrestenn Lycke ligeruis þom Anders Michellþen, þom før er rrtt. Disligeste vdj rette lagde ett thingsuinde af Gudumbircketinng,<sup>176</sup> fredagenn dend 23. martij a<sup>o</sup> 1604 vdgiffuitt, liudendis for<sup>ne</sup> Anders Mickellþenn med flere att haue wunditt, att de femb huþe, þom þtander østen Lemuigs aae norden Skalleþøe, de laae thill Torstensgaardt, som Peder Munck iboede, dend thid Jørgenn Fris becomb þaeme gaard thill schiffte aff<sup>177</sup> kong: Maytt:, oc for<sup>ne</sup> huþe ere de v gadehusþe, som kong: Maytts: schifftebreff<sup>178</sup> omformeller<sup>179</sup> þtander paa for<sup>ne</sup> gaards grund. Oc wunde yddermeere, att dett wor dennom rett witterligt vdj Gudz þandhed,<sup>180</sup> att for<sup>ne</sup> Peder Munck hafde for<sup>ne</sup> husþe af for<sup>ne</sup> Jurgen Friþ, jo þaa vell þiden for<sup>ne</sup> Peder Munck bleff for<sup>ne</sup> Jurgenn Friþis thiener þom thillforne, alld denn þtund for<sup>ne</sup> Peder Munck bode i for<sup>ne</sup> gaard, med mere þaeme thingsuinde i þig þellff indeholde.

Och der hoes berette, att for<sup>ne</sup> biþcop Jffuer Munck hafde opgiffuett dett kiøb,<sup>181</sup> þom hand med Knud Torþtenþenn, Jenns Pouilþenn oc Søffren Chrestennþen hafde giortt. Och der om vdj rette lagde en vitimus<sup>182</sup> af Schodborrigheridz thinng mandagen nest for hoffuidfastdag<sup>183</sup> anno 39 vdgiffuett liudendis

Knud Torstensþen oc Søffren Christenþen i Lemtorp hafde der ladett lھےþe biþcop Jffuer Munckis breff, liudendis þom effterføllger: Wij, Jffuer Munck, med Gudtz naade biscop vdj Ribe, giøre alle witterligd med dette wortt obne breff, att Knud Thorstenþenn, Jenns Pouillþenn oc Søfren Chrestensþenn hafuer nu thallid wor minde<sup>184</sup> for huis pendinge, þom de haffuer vdgiffuedt paa de toffter, þom ligger østenn oc norden Hellig Kaars capell. Thj lader<sup>185</sup> wi dennom þaeme toffter jgienn. In cuius rei testimonium, sigillum nostrum hic inferius est impressum. Datum Jnnergaardt alias Munckgaard,<sup>186</sup> anno dominj 1536, die beati Petri ad vincula,<sup>187</sup> som þaeme breff i þig þellff jndeholld. Och berette for<sup>ne</sup> eigendomb þiden denn thid att hafue fuld Torstensgaard.

Derhøes gaf thilkiennde, ath thend tofft, for<sup>ne</sup> Predbiørn Gyllenstiern formeente ad ligge till prestegaarden, dend hafde fuld thill Torstensgaard, dog prestenn i Lemuigh dend brugd hafde oc iche giffuett anden landgilde der aff, førrind hand fick gaarden þellff ad bruge, andett end boenden, som vdj gaarden boede, hafde wntt hanom dend, for hand iche skulle giffue<sup>188</sup> widere thiende. Menn þiden hannd hafde faaid gaarden thill mageschifft, hafde prestenn<sup>189</sup> dend i hans minde, dog bunden, der boede vdj Torstensgaard, haffuer vnd hannom denn att bruge, for hand ingen anden tinde gaf hannom. Menn þiden hand þellff fick aufflen thill gaarden, da haffuer hand der aff giffuitt hannom landgilde, Och der om først vdj rette lagde ett breff, affgangenn her Lauridz Barck, sogneprest i Lemuigh, anno 1586, dend anden paasche dag<sup>190</sup> vdgiffuitt [haffuer],<sup>191</sup> vdj huilchett hannd bekiender, att for<sup>ne</sup> Jurgenn Friiþ hafuer vntt oc thillatt hannom først hallffpartt af dend tofft, þom ligger norden Skalleþøe oc østen wed Lemuigs aae, þom hannd enn thidlang haffuer haftt af de mend, þom boede<sup>192</sup> i Torstensgaardt, diþligeste enn bierrig, þom ligger østenn þamme tofft, dend nørre ende till allweyenn<sup>193</sup> oc þønder ende thill Peder Munckis gaardz jord affwender,<sup>194</sup> haffde och forlaantt<sup>195</sup> hannom med ett støcke jord østenn Romsdall,<sup>196</sup> þom løbber med sønder ende paa allweyenn oc nørende till Kiercke Dubbe, þom thett breff widere jndeholder. Dernest vdj rette lagde for<sup>ne</sup> her Peder Gregerþens, sogneprest vdj Lemuigh, hanns breff,<sup>197</sup> dat: Wadskiergaard, dend 19. aprilis anno 95, vdj huilckett hand bekiender ad haue fest af for<sup>ne</sup> Jurgenn Friiþ hallffparten af dend tofft, þom ligger nest østen ved Lemuigs aae, norden Skalleþøe, som thett breff widre jndeholder. Berette och for<sup>ne</sup> Jurgenn Fris, ath dend fischeri i Skalleþøe hafuer althid fuld<sup>198</sup> Torstensgaardt. Och der om vdj rette lagde ett thingsuinde aff Skodborrigheridzstthing, dend 19. maij anno 1600 vdgiffuett, vdj huilckett Jep Michelþenn i Offuis gaard,<sup>199</sup> Peder Schriffuer i Fabierre Siøegaard<sup>200</sup> medt fleere wunditt haffde, att dennom fulld witterligd wor i rett Gudzs sandhed, att thend

thid, der Torstensgaard i Lemtorp, som Offue Nielsben da paaboede, wor vnder cronens plott Bøuling, da loed lensmendenn, som da hafde Bøuling i forlhenning, paa mange de kand minde, bruge fuld oc frie fischeri med voddretter<sup>201</sup> wdj Skallebøe paa well paa østre bide<sup>202</sup> som paa dj andre bider, huor best woidretter<sup>203</sup> oc woihoufninng<sup>204</sup> fanndis, vlast oc ukierd i alle maade. Och paaatte vnderdanigst vdj rette, effterdj hand formente sig nochsom att hafue beuist for<sup>ne</sup> huspe att were bygd paa Torstensgaards grund, oc att hafue fuld hanns mageschifftebreff, dipligeste effterdj hand vdj lige maade hafde beuißt, att for<sup>ne</sup> hallffue tofft oc haffde fuld hannom, siden hannd fick Torstensgaard, disligiste oc hafde beuißt, ad lensmendene paa Bøuling hafde brugd fischeri i Skallebøe, formedellßt Torstensgaardt dend thid laae vnder Bøuling oc siden haffde fuld hannom effter hanns mageschifftebreffs lydellpe, om paaeme huspe med thes thilligendis eigendomb, for<sup>ne</sup> hallffue tofft oc fischerie vdj Skallebøe, iche burde her effter hannom angerlø<sup>205</sup> att følge.

Med fliere ord dennom der om emellom wor.

Da effter thiltalle, giensuar oc denne sags leiglihed, att effterdi for<sup>ne</sup> femb boele med theris eigendomb iche findes i thennd besichtelpe, wore goede mend, som effter wor kierre herre faders, sallig oc høylofflig jhuekommellpe, hans k: Mts: naadigste befalling haffuer bepigtted for<sup>ne</sup> Torstensgaard, hafue fraa denom giffuett beskreffuid, ey heller findes vdj høigbemelte wor kierre herre faders mageschifftebreff med de bønders nauffn, der paa boede oc aarligen landgilde jndschreffuen, som dett sig hagde burd, for<sup>ne</sup> Predbiørn Gyllenstiernn oc med schiøder beuißer, dend eigendomb, for<sup>ne</sup> 5 boele ere paabygd, att were enn seerdelis eigendomb,<sup>206</sup> som er for<sup>ne</sup> bißcop Jffuer Munck aff þellffeigere bønder soltt oc skiøtt, saa dett iche kand af hanns besichtellpe eller mageschifftebreff befendis hannom der for nogen vdleg,<sup>207</sup> schiell<sup>208</sup> eller fyllist ad hafue giortt thill oþ oc cronen, da kand for<sup>ne</sup> Jurgen Fris med thend bepicelpe oc mageschifftebreff iche thillholde þigh de femb boelle eller thend eigendomb, de paabygde erre, mens bør att føllge for<sup>ne</sup> Predbiørnn Gyllenstiernn paa wor oc cronens vegne. Dipligiste effterdj dett beuißes, att dend tofft, hand sig i lige maade tilholder, haffuer fuld prestenn i Lemuig vdj langsommelig thid, førind Jurgen Fris fick Torstensgaardt thill mageschiffte vdenn alld affgiff, dend oc huerckenn findes vdj hanns bepicellpe eller mageschifftebreff, da bør paaeme tofft her effter prestenn i Lemuigh angerløþ ad føllge. Huad belangendis er dett fischerie vdj Skallebøe, der paa pagde wi paaledis for rette, at for<sup>ne</sup> Jurgen Friis iche bør der udj nogenn fischerie vidre att bruge end for þin egenn grundt, saa wide denn sig forstrecker.

Datum vt supra.<sup>209</sup>

(1) Jf. rettertingsdom 15. april 1602 (ovf. nr. 796). - (2) Dette (GkS 1137,2°) er formentlig afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har kongens fulde titel, navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Breide Rantzau, se 771.5. - (5) Se 762.7. - (6) Se 762.12. - (7) Se 762.14. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 796.34.

(11) skriftlig redegørelse (Kalk. V.82a). - (12) d.s.s. ligning: udligning, ligelig fordeling (OdS XII.912 bet. 3.2, jf. Kalk. II.796a bet. 3 og V.663a bet. 3). - (13) Grunde (Kalk. I.311b bet. 1; jf. J. Kousgaard Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted (Kbh.1958).190ff.). - (14) takseret (Kalk. II.867a bet. 3). Forb. *lignett och lagd* alm. i datidens sprog, jf. l.c. og OdS XII.905 bet. 8.1, og bet. egl.: når alt er udregnet og udjævnet. - (15) ♂: hans (jf. Kalk. III.725a). - (16) GkS 1137,2° har *skiødebreff*. - (17) Laurids Barch (d. 1594), 1554-94 sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder, nævnes 1584 som provst, jf. Wiberg. II.301, suppl. 102. - (18) Peder Gregersen (d. omkr. 1630), sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder omkr. 1595, nævnes 1606 som provst i Skodborg herredsprovsti (jf. Ribe domkapitels dom 11. juni 1606 ndf. nr. 836). Jf. Wiberg II.301, suppl. 102. - (19) En *toft* er den til bebyggelse m.v. for den enkelte bonde udskilte og særligt indhegnede jordlod (OdS XXIV.88 bet. 1; Osterssøn Veylle.778). - (20) Ordet indføjet efter GkS 1137,2°.

(21) Jf. ndf. ved note 206: *enn seerdelis eigendomb*, ♂: en særlig jordejendom uden for fællesskabet, jf. Kalk. IV.268b (*særjord*). - (22) Forlægget har kun *Greger*. - (23) St. Laurentii dag: 10. august. - (24) Se 796.50. - (25) Vist kortform for Katharina, jf. DgP I.718. - (26) Iver Munck (d. 1539), 1499-1536 biskop over Ribe stift. - (27) Forlægget har *steen*, der muligt er fejlskrift for *stren*, *stræm*, vestjysk form for *strøm*, jf. Feilb. III.614b. Det ndf. nævnte skøde af 28. august 1507 har *strøm*, jf. Rep.2.rk.VI nr. 10856. Der er tale om Lemvig å. - (28) Sydøst for Lemvig lå et Helligkors kapel, der formentlig er nedbrudt kort efter reformationen. Som det fremgår af det flg., fandtes der endnu i 1604 enkelte murrester. - (29) Se 796.58. - (30) begynder, kommer (Kalk. IV.776a bet. 2).

(31) Lemvig kirke, der ifl. præsteindberetning 1638 var viet St. Nikolaj, kaldtes tidligere Vor Frue kirke, jf. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas V,2(1769).789. - (32) Gården Rønbjerg i Nørlem s., Skodborg h. (Danmarks Stednavne XVII.23). - (33) Forlægget (og GKS 1137,2°) har ved fejlskrift *for*. - (34) *Engdeel* (jf. ndf. note 59 og Rep.2.rk.V.10856) er et appellativ. En *engdel* er et engstykke (Kalk. V.219a). - (35) Limfjorden el. en del deraf (Nissum Bredning el. Lem Vig). - (36) Bartholomæus' dag: 24. august. - (37) Forlægget har kun *s*. - (38) St. Jørgens dag: 23. april. - (39) Den tidl. hovedgård Østerbol i Nørlem s., Skodborg h., i 1682 af ca. 10½ tdr. hartkorn og 57,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.187. - (40) Næppe navnet på en konkret lokalitet, men angiver blot det bakkede terræn omkring Lemvig, jf. Erich Pontoppidan, Den danske Atals V,2(1769).786, at Lemvig er »mod Østen, Synden og Vesten omringet med en Kiæde af høie Bierge, som betager dem al Udsigt til Landet paa de Kanter«.

(41) Lemvig sø, sydøst for byen. - (42) Lemvig å. - (43) *effter ßom* her med tidsbet.: efter at. - (44) Lemvig å. - (45) meddelt, fortalt (Kalk. I.594a). GkS 1137,2° har *dennom bleff berett*. - (46) Landsbyen Nørlem i Nørlem s., Skodborg h. - (47) Engjord (Kalk. V.219a). - (48) ♂: som blev. - (49) Lemvig havde en latinskole, hvortil Christian III 7. juni 1542 henlagde kongetienden af Lem (Nørlem) s., jf. Rørdam, Kirkelove I.216, Da. Kancellireg.225. Skolen blev nedlagt 1. januar 1740 i henhold til fdg. 17. april 1739. - (50) *dett* refererer til det foregående *nogitt jord*; *jord* er neutrum i nordjyske dialekter, jf. f.eks. gadenavnet *Klosterjordnet* i Ålborg. - (51) 1 favn som længdemål: 3 alen. - (52) ♂: om hvilke dem. - (53) også dér. GkS 1137,2° har *jnd da*. - (54) atter; nok en gang.

(55) Jf. ndf. *en(n) haardereyen(n), ßaemme haardereyen(n), enn anden haardereyen, denn haardereyen*. Secher, Rettertingsdomme I.563 læser urigtigt *haarderveien* og må for at få en

slags mening i teksten udelade 2 ord, jf. op.cit.570 note 2 og 3. Til de anførte tekstformer giver mag.art. Kaj Bom i august 1980 følgende note (jf. nærv. udg. I. s. 26 note 30): »I nogle leksikalske arbejds papirer 1964-65 (jf. Danske Studier 1973.185) fremsatte jeg - i videre sammenhæng, og flersidigt motiveret - den hypotese at man her træffer et subst. som ikke direkte kan slås op i de gængse ordbogsværker: *ård-ær(e)jen*, af *ard* (*år(d)*): plov af særlig (ældre, lettere) konstruktion (Kalk. IV.946b, jf. Feilb. IV.1196a 32: *år*, fra Salling, spøgende om en stor kniv; jf. også register til Kulturhist. Leks.137a) plus et verbal-subst. på -n til *ærje*: pløje (Kalk. IV.971 a og V.1202a). Denne sammensætning genfindes antagelig (jf. Kalk. V.469b,14) i rettertingsdom af 29. juni 1591 om en trætte lokaliseret til netop Lemvig-egnen: at hand skulle befalle her Jens i Heþedall at skulle bandføre for de *horre renne*, þom holthis for skiell emellum Søegaardt marck och Stiernborg marck, diþligeste emellum Haldgaardt marck och Stiernborg marck baade thennum, þom þamme *horre renne* haffuer ladett oppløffue, saa och ... (HDDomb. nr. 13(1590-95) fol. 164<sup>r</sup>, jf. GdD IV.262). Kolderup-Rosenvinge (GdD IV.262 note 7) opfatter *horre renne* som agerrene el. agerfurer, som er opløjede til at angive markskellet på urigtigt sted. (Et verb. *ård-ærje* ligger evt. bag *hvolørie*: OdS XXVII. 1351; citat 1765 fra (reliktområdet) Mols). Bet. måske: åvending, forpløjning (OdS I.82, V.763). Til Sechers *haardveien* (optaget Kalk. II.166a) ses hverken realia, tekstoverlevering eller andre kendte kilder at give nogen form for støtte; desuden er konstruktioner som (*den* (*anden*) *haardveien* (Secher, op.cit.I.563) in a kilde af denne proveniens sprogligt uantagelige«.

(56) GkS 1137,2° har her (og flere steder i det flg.) *fordt*, der måske er det rette; *fordt* = forte, ɔ: et stykke græs jord (OdS V.970 bet. 4), græslod, græsmark (Feilb. I.359a bet. 2). - (57) GKS 1137,2° har *Hestborig*. Vel en lokalitet (marknavn) i Nørlem s., Skodborg h., men ikke nævnt i Danmarks Stednavne XVII. I *Hestbore* er andetledet *båre*: hvilende jord, græsning (OdS I.1000 III Baare), jf. Feilb. II.244b (*Kobåre*: græsmark for køer), IV.87b (*bårehyrde*: hyrde for køer på græs). - (58) GkS 1137,2° har her *fordt*, jf. ovf. note 56. - (59) Se ovf. note 34. - (60) Ifl. Kalk. I\*96 (med nærv. sted som kilde): vender (mod). Der synes ikke at kunne udrykke *vende* (p)å: danne grænse, støde på; jf. subst. *åvending* (OdS I.82) (af *af-* som sekundær form for præp. *a(a)* se f.eks. *åsat* (OdS I.81f.), *amindelse* (ib.519), *afgrøde* (ib.176). Jf. *jord, som vender på åvending* (1592; Vider og Vedtægter I.334).

(61) Lemvig sø. - (62) hvor. - (63) Grundstykke, grund (Kalk. II.449a). - (64) Lemvig sø, se 796.56. - (65) her vel: grænser (direkte) (op til). - (66) GkS 1137,2° har *biug stolder*. Jf. glida. *stæthil* med sideformen *stathel*: bolig, jf. J. Kousgård Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted (1958).209f., endnu kendt i det vestjyske stednavn Stadil (Hing h.: 1291 Stathæl). Jf. *stedel*: grund, tomt (Kalk. IV.114a), der dog muligt kun findes på Bornholm. Secher, Rettertingsdomme I.564 læser formentlig urigtigt *byggstedder*, hvilken form ikke forekommer sandsynlig i tiden og miljøet. - (67) Køkkenhave, urtehave (Kalk. II.691b; OdS IX.1032; jf. DL 6-17-13: Abildgaard eller Kaalgaard). - (68) Indtagen jord, jf. Vider og Vedtægter II.33 § 37: *uloflig indteget eller nye indhefved* (Vester Brønderslev 1682). Et subst. *jndheffit* ses ikke nævnt i de alm. ordbøger. - (69) ɔ: ligger næsten lige så langt mod nord som ...; *fast* = næsten (Kalk. I.314b bet. 6), *wed* = omtrent (Kalk. IV.764a bet. 7; OdS XXVI.739 bet. 12.2). - (70) GkS 1137,2° har *vij*.

(71) *wender* ... *paa*: støder op til; jf. Vider og Vedtægter I.334: *jord, som vender på åvending* (1593). - (72) Et til gaden stødende indhegnet stykke jord (Kalk. II.3a). - (73) Her vel: uden spor af opdyrkning; jf. *gammel græs, gammel jord* (Danmarks Stednavne V.127). Af det flg. fremgår, at det er *fhellig*. - (74) Grøn jord: græsbevokset jord, spec. om flerårig græsmark, der ikke mere skal anvendes til græsning, men ligger brak el. tilsås (OdS VII.274; Feilb. I.504b; jf. *grønland* med sa. bet. (OdS VII.224 bet. 1; Feilb. I.504b). - (75) Fælled, ɔ: den del af van-

gen, der i et givet år lå udyrket hen og brugtes som græsgang el. jordstykke (overdrev), der i jordfællesskabets tid henlå som fælles græsningsareal (Kalk. I. 819a bet. 3; OdS VI. 314 bet. 1). – (76) Landsbyen Rom i Rom s., Skodborg h., nabosogn til Nørlem s., hvori landsbyen Lemtorp. – (77) grænsede op til (Kalk. V. 833b). – (78) Se 796.49. Den har vel tilhørt den Torsten, der var fader til de ovenn. Christen Torstensen, Poul Torstensen, Johanne Torstensdatter og Kaie Torstensdatter. – (79) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *aaelgaardsted*, jf. straks ndf. *en kaalgaardsted*. Rettet efter GkS 1137,2°. En ålegård (grundbet.; ålegærde) er et risgærde for enden af hvilket er anbragt en ruse til fangst af ål, jf. Arent Berntsen II.20f. – (80) med afslået foder (Kalk. I\* 60b).

(81) gyldigt (Kalk. I. 797a). – (82) Peder Munk (Vinranke-Munk) (d. omkr. 1615) til Vesterris og Staby Kærgård, søn af Peder Munk til Havbro (d. efter 1556) og NN (gift 2. gang med borgmester i Lemvig Peder Nielsen, se Ribe domkapitels dom 11. juni 1606, ndf. nr. 836). Han var gift 1. gang (før 1584) med Anna Nielsdatter Skade (d. før 1585; hun gift 1. gang med Laurits Bertelsen Hørby til Vesterris), 2. gang 1585 med Marine Jensdatter Munk (hun gift 1. gang med Thomas Hjul) og 3. gang med Karen Christensdatter Munk (i rettertingsdom 15. juni 1608 kaldt Kirstine Laveretsdatter, se Secher, Rettertingsdomme II.221; hun gift 2. gang med Niels Munk (Munk af Vejbjerggård)). Ovenn. Thomas Hjul fik 17. maj 1569 (Kanc.Br.) for sin og sin hustrus levetid livsbrev på ovenn. Torstensgård mod at svare sædvanlig afgift til lensmanden på Bøvling slot. Da Jørgen Friis forhandlede med kongen om det ndf. nævnte mageskifte, lovede han 28. april 1585, at han ikke ville fortrænge Peder Munk eller hans hustru af Torstensgård, da Peder Munks hustru, Marine Munk, havde livsbrev på gården. Efter Peder Munks 2. hustrus død skulle Jørgen Friis besidde gården så frit som sit arvegods (Kanc.Br.1584–88.301 note 2). Af dom nr. 820 ndf. (13. april 1605) fremgår, at Peder Munk i 1605 var i tjeneste hos Henrik Gyldenstjerne til Åkær og Møgelkær og mødte som rettergangsfuldmægtig for denne. Om Peder Munk se iverigt Ribe domkapitels dom 11. juni 1606 (ndf. nr. 836). Peder Munk og Niels Munk betegnes urigtigt som bønder i registeret til Secher, Rettertingsdomme. – (83) Gården Staby Kærgård i Staby s., Ulfborg h., i 1682 af 14,9 tdr. hartkorn og 50,1 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.161. – (84) Mageskifte 3. august 1585 (Kr.Sk.I.293f.). – (85) fuldt ud. – (86) Såning (Kalk. IV.258b bet. 1 & 2). – (87) Græsgang (Kalk. I.386a bet. 1). – (88) GkS 1137,2° har *fra*. – (89) fæstede, lejede (Kalk. IV.193b bet. 3). – (90) salig (∴ afdøde).

(91) Rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet, Fussingø m.v., der 1569–85 var forlenet med Bøvling slot. – (92) Hovedgården Fussingø i Alum s., Sønderlyng h. – (93) Se 796.81. – (94) Her vel anvendt som beskedenheds-udtryk, jf. OdS XVII.1088,42ff. – (95) Indfæstning (afgift ved tiltrædelse af fæste) (Kalk. IV.193b). – (96) Lemvig sø, se ovf. note 64. – (97) lang (Kalk. II.753a bet. 3; OdS XII.381 bet. 1.2). – (98) GkS 1137,2° har *bispenns gaardt*. Vel en gård, der som mensalgods lå til Ribe bispestol. – (99) GkS 1137,2° har *langs*. – (100) Steder, hvor opdæmning af vand til en mølledam kan finde sted (OdS III.477, jf. DL 5–11–1: damstød). GkS 1137,2° har *dammesteder*.

(101) Her vel: medregnet. – (102) Gården Bangsgård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h. Ved kongebrev 23. maj 1604 (Kanc.Br.; Kr.Sk.I.343) tillodes det Lemvigs borgere, der havde klaget over, at de mod øst havde ringe ud drift (∴ adgang til græsning, jf. Kalk. IV.550b), at måtte bruge kronens gård Bangsbo m.v., der var blevet Jørgen Friis til Favrskov fradømt, mod årlig at svare sædvanlig skyld til lensmanden på Bøvling slot, jf. J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie (1909).24 (hvor kongebrevet er dateret 23. april). – (103) særskilt (Kalk. IV.267b bet. 1). – (104) 1½; om skivemåden se 761.23. – (105) Vel gården Mosekær (1539 Mosekyer, 1595 Møpkier) i Nørlem s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.23. – (106) GkS 1137,2° har *wlegh*: betaling (Kalk. IV.567a bet. 2). – (107) Erik Lunge (d. 1616) til Stovgård. Secher, Rettertingsdomme I.565 har urigtigt *Lange*. – (108) Hovedgården Stovgård i Tør-

ring s., Vrads h. - (109) *biuder* ... *thill*: meddeler (Kalk. V.102a bet. 13b). - (110) Se 796.37.

(111) Se 796.38. - (112) Pligtarbejde, hoveri (Kalk. I.332b). Hvis ordet ikke er synonymt med det flg. *arbejde*, hvilket måske er mest sandsynligt, bet. *dagsgierning* vel ugedagsgierning (jf. Ods XXV.949,44), der udførtes på en hovedgård af bønderne 1-3 dage ugentlig hele året igennem, jf. Kalk. IV.622a-b (ugedagsarbejde, ugedagsbonde, ugedagsgierning, ugedagsmand m.fl.). - (113) *Arbejde* kan bet. hoveri jf. Ods I.794,50; DL 3-12-4; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 471. - (114) Ovf. er nævnt 18 mænd. Også GkS 1137,2° har her 8. - (115) *Ærlighed*, pålidelighed (Kalk. IV.446a bet. 2). - (116) *Sandhed* (Kalk. III.685a). Forb. *troe oc sandenn* alm. i datidens sprog, se Kalk. I.c. - (117) de på tinget fungerende dommere (Kalk. IV.391b bet. 1, jf. V.1068b). - (118) Forlægget har kun *e*. - (119) Se 801.10. - (120) GkS 1137,2° har *offuer wunden*.

(121) Fælled (Kalk. I.730a bet. 1). - (122) Hukommelse, erindring (Kalk. III.92 bet. 1). - (123) Indføjjet efter GkS 1137,2°. - (124) GkS 1137,2° har *samededis*. - (125) Indføjjet efter GkS 1137,2°. - (126) *Derhoes* er næppe ren stil-variant til *yddermeere* og *wdj lige maade* i det foregående, men bet. vist her: i tilgift, desuden. Mærk, at de pågældende nu siges at *berette*, mens de før *wanttt* (*wunde*). - (127) GkS 1137,2° har ved fejlskrift *aldrigh*. - (128) *understå sig* havde i datiden en mindre polemisk, fordømmende klang. Kan vel gengives ved: tillod sig; tog sig den frihed. - (129) Det er Preben Gyldenstjerne, der fremlægger de her nævnte tingsvidner. - (130) 15. august.

(131) GkS 1137,2° har *wdgangitt*. - (132) Om Mourids Nielsen, der ikke er nævnt hos Wi-berg, er det ikke lykkedes at fremskaffe oplysninger. - (133) Landsbyen Ramme i Ramme s., Vandfuld h. Ramme s. blev 1796 annekteret til Dybe s. - (134) magister (mester). - (135) Jens Andersen (d. 1554), 1536-54 sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder. Han var opr. dominikanermunk i Århus, sendtes til Rom for bedre at kunne disputere med lutheranerne, kom på hjemrejsen til Wittenberg, hvor han blev vundet for Luthers lære. Han var fader til lægen, professor, dr.med. Anders Lemvig (d. 1603). Jf. Wiberg II.301; J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie(1969).63f. - (136) Se ovf. note 36. - (137) erklærer (Kalk. I.140a bet. 5). - (138) Vel: med biskop Ivar Munk som sin foresatte, jf. Ods V.178 bet. 15.1. - (139) Rigsråd Oluf Munk (d. 1569), søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Mogens Munk (d. 1558) og brodersøn af ovenn. biskop Ivar Munk. Han blev magister i Kbh., 1533 kannik i Ribe domkapitel, 1533-36 medlem af rigsrådet, 1534 valgt til biskop i Ribe (*electus*), blev 1536 sammen med de øvrige biskopper fængslet, men 1537 løsladt mod forpligtelse til at gifte sig. Han blev 1537 forlenet med Tvis kloster (som han 1547 afkøbte kronen) og St. Hans kloster i Horsens, havde 1539-50 Skivehus i pant, var 1550-52 forlenet med Ålborghus, 1564 med Lundenæs, 1565-69 med Ørum. 1542 blev han genoptaget i rigsrådet. - (140) Her vel: bemyndigelse, fuldmagt (Ods II.95 bet. 1, jf. ApG 26.12(1740): med magt og befalling) el. muligt: i varetægt. I sidstnævnte bet. ifl. Kalk. I.122b og Ods II.95 bet. 1 næsten altid styret af præp. *i*, der kan være udfaldet her. Jf. straks ndf. *hafde lad dend* [toften] *thill gaardenn*.

(141) Forlægget (og GkS 1137,2°) har formentlig ved fejlskrift *paa*. - (142) GkS 1137,2° har *biergitt* (= bjærgede), der vist er rigtigere, jf. *holme* ... *at bierge* (1588: Da.Mag.1.rk.VI.181; Kalk. I.22a) og subst. *enngiebiering* (Kalk. I.817a). - (143) GkS 1137,2° har *fordt*, jf. ovf. note 58. - (144) overlod (Kalk. I.652b bet. 5); muligt fejlskrift for *forlagde*: erstattede (Kalk. I.653b bet. 4). - (145) GkS 1137,2° har *Olluffßen*. - (146) til gengæld. - (147) Gården Bratbjerg i Tørring s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.33. - (148) Findes ikke i Danmarks Stednavne XVII. - (149) Stuf, *o*: den del af bymarken, der ved salg, gave el. på anden måde var skilt fra det bol, hvortil den opr. hørte (Ods XXII.662 bet. 2). - (150) Her: *endel* (Ods IV.376) der er synonymt med stuf og ornum, jf. DL 5-10-13.

(151) før (Kalk. I.586a bet. 2). - (152) GkS 1137,2° har *stund*. - (153) tilgrænsende jord eller



vand (Kalk. III.539b bet. 3). - (154) GkS 1137,2° har *for<sup>ne</sup>*. - (155) GkS 1137,2° har *buoller*. - (156) GkS 1137,2° har *langsom* (jf. ovf. note 97). - (157) Torstengård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h., se 796.49 og ovf. note 78. - (158) 2½; om skrivemåden se 761.23. - (159) Se 796.69. - (160) Se 796.70.

(161) Smør. - (162) Se 796.72. - (163) Se 796.73. - (164) Se 796.74. - (165) Se 796.75. - (166) Om *gæsteri* se 767.3. - (167) Havre (Kalk. I.72a). GkS 1137,2° har her og i det flg. *havre*. - (168) *saae* må gå på de 3 slags udsæd, *auffle* kun på enghøet. - (169) Fiskeri (Kalk. I.549a). - (170) Kr.Sk.I.393f.; jf. Kanc.Br.

(171) Vel fejlskrift for *att*; GkS 1137,2° har samme form som forlægget. - (172) Landsbyen Nørlem i Nørlem s., Skodborg h. - (173) ∅: længst i nordøst. GkS 1137,2° har ved fejlskrivning *then østerste och then westerste*. - (174) GkS 1137,2° har *Fordum bierigh*. Vel skriveform for Forumbjerg (1664: Formbjerg) i Nørlem s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.20. - (175) Landsbyen Tørring i Tørring s., Skodborg h. I dette sogn lå Jørgen Friis' hovedgård Vads-kærgård. - (176) Gudum birketing hørte opr. til Gudum nonnekloster, og 1464 fik Ribebiskoppen, der havde klosteret i forsvar, stadfæstelse på birkeretten, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil 1660 I(1869).266. Birketinget blev ved reskr. 7. oktober 1684 henlagt under Skodborg og Vandfuld herredsting. - (177) GkS 1137,2° tilføjer: *s* (salig). - (178) GkS 1137,2° har *breff*. - (179) GkS 1137,2° indføjer *der*. - (180) GkS 1137,2° har *fuld witterligt y rett Gudtz sandhiedt*.

(181) Handel (Kalk. II.704a). - (182) d.s.s. vidisse. GkS 1137,2° har *vidimus*. - (183) Onsdag efter 1. søndag i fasten (Kalk. V.472b, cf. II.275b: askeonsdag). Secher, Rettertingsdomme I.637a antager, at det er 1. søndag i fasten. - (184) *tale minde*: søge tilladelse (Kalk. III.92b bet. 5). - (185) overlader, giver (Kalk. II.717b bet. 3). - (186) Gården Munkgård i Seem s., Ribe h., som Ribe bispestol 1501 havde erhvervet ved et mageskifte med Løgumkloster, i 1682 af 5,66 tdr. hartkorn og 49,5 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.114. Den foranstående *Jnnergaardt* (GkS 1137,2°: *Jenergaardt*) synes at måtte bero på en fejlskrift, og en datering med *alias* er ikke truffet i samtidige kilder. *Jnner* er måske fejllæsning af *Iuer* (brevudstederen er Ivar Munk). - (187) 1. august. - (188) GkS 1137,2° tilføjer *hanom*. - (189) GkS 1137,2° tilføjer *haft*. - (190) 2. påskedag indfaldt i 1586 den 4. april.

(191) Ordet mgl. i forlægget (og i GkS 1137,2°). - (192) GkS 1137,2° har *haffde boedt*. - (193) Adelvejen, ∅: hovedvejen, den alm. vej (Kalk. I.5b). - (194) Se ovf. note 60. - (195) forlenet, overdraget (Kalk. I.664b). - (196) GkS 1137,2° har *Runsdall*. Måske fejlskrift for gården (nu landsbyen) Ravndal i Nørlem s., Skodborg h., jf. Henrik Pedersen.187. - (197) GkS 1137,2° har *giennbreff*: skriftlig tilståelse for at have modtaget noget (Kalk. II.24b bet. 1). - (198) GkS 1137,2° tilføjer *thill*. - (199) Gården Ovsgård (1610: Ousgaard, Offuisgaard) i Nørre Nissum s., Skodborg h., i 1682 af 5,66 tdr. hartkorn og 37,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 188. - (200) Gården Søgård i Fabjerg s., Skodborg h., i 1682 af 5,12 tdr. hartkorn og 34,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.190.

(201) Voddræt(te)steder (OdS XXVII.333; Molbech, Dialect-Lexicon.653). - (202) Side eller muligt: bred, kyst (Kalk. III.314a bet. 2). - (203) Voddrætter, det at drage vod (OdS XXVII.333). - (204) GkS 1137,2° har *woyhøffenig*: sted, hvor voddene drages på land, jf. Secher, Rettertingsdomme I.642b, men cf. Kalk. IV.885a. Jf. Feilb. I.723a (*hyvvimand*), 762b (*høverbrink*), III.442b,24 (*høvkanten*) og I.742a bet. 3: *hyw*: at slæbe voddet ind. - (205) fri for ansvar el. tiltale (Kalk. I.59a). - (206) Jf. ovf. note 21. - (207) Betaling (Kalk. IV.567b bet. 2). - (208) Erstatning, gengæld (Kalk. III.849a bet. 12). - (209) GkS 1137,2° tilføjer: *Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto*.

## 817 Rettertinget 23. maj 1604 (København)

*En enke, der for livstid var forlenet med sin afdøde ægtefælles jordegods og løsøre, fandtes pligtig til at give den afdødes arvinger jordebøger, hvoraf fremgik, hvilket jordegods den afdøde havde ejet. Da registrering af den afdødes løsøre var foretaget i overværelse af kun enkens venner, skulle hun derhos gøre boet så godt, som det var, da hendes mand døde, og selvtolvt aflægge ed herpå. Endelig skulle hun med sin slægt eller andre give mandens arvinger sikkerhed for, at gods og løsøre ikke blev forødt i hendes besiddelsestid.<sup>1</sup>*

*Hs.:* HDDomb. nr. 18 fol. 170<sup>r</sup> (findes yderligere i 3 hss.<sup>2</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme I. 573ff.

*Litt.:* Sindballe. 109; Stig Iuul, Fællig og Hovedlod. 281 med note 100; E. Ladewig-Petersen i PhT 15. rk. IV (1970). 25 note 30.

*Overskrift:* Domb emellom Palli Fasti till Mindstrup oc Lauge Vrne thill Belttebergh paa denn ene och frue Anne Peders daatter till Smidstrup, afgangenn Anders Bings efterleffuersche, paa denn anden þide, daterit Kiøbenhaffns slott dend 23. may 1604.

Kongen och allt raaditt.<sup>3</sup>

Wii, Christian, gjør alle witterlig, for os wor schickett os elschelige Pallj Fastj<sup>4</sup> till Mindstrup<sup>5</sup> oc Lauge Vrne<sup>6</sup> thill Beltteberg,<sup>7</sup> landsdommer i wortt lannd Skaane, paa hanns høstruis<sup>8</sup> vegne, paa dend ene oc hafde med wor egenn steffning<sup>9</sup> for os vdj rette steffnid os elschelige frue Anne Peders daatter<sup>10</sup> thill Smidstrup,<sup>11</sup> afgangen Anders Bings<sup>12</sup> efterleffuersche, paa thend andenn þide och hinde tilthalliid for, att hunn iche schall wille thilþetde dennom en clar jordbogh<sup>13</sup> paa for<sup>ne</sup> hines afgangenn hosbundzs efterladendis jordegodzs,<sup>14</sup> men vdj ett<sup>15</sup> offuerandtuorid jordbog jndførd baade hanns oc hindis egitt jordegodzs med kiøbegoeds, panntegoeds oc mageschiffgoeds eblanndt huer andre, saa ingenn forschiehell heller rigttighed der paa er giortt, huilchit hanns heller hindis jordegodz er, jche heller huilckett kiøbe-, pantte- eller mageschiffte goeds er, huoraf i fremthidenn þtoer jrringe,<sup>16</sup> trette oc miþforstand emellom hinde oc for<sup>ne</sup> hines afgangenn hoþbunds arffuinger kand fororþagis. Diþligeste for, att hunn iche heller schall will leuere fraan þig clar register<sup>17</sup> paa, huis jordebrefue,<sup>18</sup> kiøbebrefue, panttebrefue oc mageschifftebrefue sampt paa huis løsbøere, þom fantes effter for<sup>ne</sup> hines hoþbunde, da hand wed døden er afgangenn, huilckett de formeente, ad hunn med alld billighed pligtich er att giøre med hines kiøns æd<sup>19</sup> effter lougenn,<sup>20</sup> effter þom hunn oc aff herridzfougden vdi Jngellþedherritt thillfunden er. Vdi lige maade formeente de hinde pligtich were dennom att forþekre oc nøigactig foruaring<sup>21</sup> att giøre medt hines neste þlegtt oc biurd, att

20. Gamle danske Domme VI

hunn iche schall þellge, afhende eller forkomme<sup>22</sup> nogitt aff thet goeds, hunn hafuer wdj forlhenning af for<sup>ne</sup> hinds affgangenn hoþbonds, rørendis eller wrørendis, þom arffuingerne med rette eþther hannom thilkommer, emoed forrige domme<sup>23</sup> wdj þaadann sager thillforn affsagd oc vdgangen ehre.

Och vdj rette lagde theris schriffthlig beretning liudendis: Er thenne woris forþett emoed erlig och velbiurdig frue Anna Annders Bings till Smidstrup med hindis lauguerge, som effterføllger: Først effterdj for<sup>ne</sup> frue Anne hafuer thill þig annammid allt Anders Bings goeds, rørendis oc wrørendis, oc dett beþidder effter hinds forlhennings breff, endog hinds forlhennings breeff schall formelde, ad huis goeds, þom for<sup>ne</sup> frue Anna effter Anders Bings død annammendis worder, dett schall hans arffuinger effter hinds død friett oc vbehindert igien bekomme, oc effterdj att iche nogen af Anders Bings arffuinger haffuer werit thillþede, der frue Anna þliggt goeds, rørendis oc vrørendis, thill þig annammid hafuer, erre wj begierendis, att frue Anne wille lade paa clar register antegne oc þamme register os leuere oc thillþtille effter lougenn,<sup>24</sup> som er først enn clar jordebog paa hanns arffuegoods, for dett andett enn klar register paa, huis mageschifftegoeds þom hannd hauer giortt enten paa þine egenn eller þin høstruis wegne. For dett tredie ett clar register paa, huis kiøbegoeds þom er kiøfft i begge theris thid; for dett fierde ett clar register paa huis panttegoeds þom panttidt er, jtem kiøpþtedgoeds oc møllegoeds, diþligeste ett clar register paa, huis rede pendinge, þom fannttis i deris boe, der hand døde, saa oc alle gieldbreffue, þom hannom thillþtoed,<sup>25</sup> diþligeste paa mønttid guld oc giortt<sup>26</sup> guld, kieder, clenodie, gulldringe, smøcker, perlehuffuer, sølff, kleder, boeschaff, queg, fhee oc allt andet, rørenndis oc vrørendis goeds, dett were þig wed huad nauffnn dett neffnis kann. Diþe for<sup>ne</sup> register ere wj begierendis, att frue Anne wille leuere fraan þigh effter lougenn oc er der paa en domb begierendis.

Sammeledis effter att oþ forekommer, att enn þtoer partt aff huis løþþøre,<sup>27</sup> Anders Bing þig schall haue effterladet, allerede schall were forkommen och endnu daglig dags aff boen forkommis, saa formeener wi, for<sup>ne</sup> frue Anne medt hinds laugeuerge, slegtt oc venner bør att giøre os enn nøigactig foruaring medt breeff oc seigell, ad hun vdj hinds liffs thid iche schall sellge, borttpantte eller vdj andre maade afhende<sup>28</sup> aff for<sup>ne</sup> Anders Bings goeds eller løþþøre, som hannd þig, der Gud hannom wed dødenn henkalde, haffuer effterlatt, jcke heller att lade forhugge de schoffue thill wpligtt,<sup>29</sup> þom der nu tilligger eþther hindis forlhennings breeffs liudellþe, oc dett effter kongelige domme,<sup>30</sup> þom i þaadanne sager thilforn vdgangen er; oc der þom kand skee hunn will þig paaberobe att haffue wdj goede menndzs neruerrelsþe ladet registrere, huis þom er funditt effter

hans dødelige afgang, saa hafuer wj indthett<sup>31</sup> weritt der hoes eller aff widst, om rett er for de goede mend opthegnid eller icke; formeener fordj dend opthegnellsþe icke kannd hinde befrie, att hun jo bør med loug<sup>32</sup> att forklare rett ad were opthegnid.<sup>33</sup>

Och der hoes i rette lagde enn domb af Jngelstedherridstning dend 5. july anno 1596 vdgifuett, liudendis i þin beþlutning: Tha effter thilthalle, giemþuar oc denne sags leiglighed, och effterdj att frue Anne Peders daatter tilbiuder dend goede mand Lauge Vrne med de andre Anders Bings arffuinger wdj hinds forþett register paa, effter þom hans thilthalle er om jordebøgger, þom þaeme forþett vduiþer yddermere, da bleff her paa i dag inden thinge for rette þaa paaþagdt, ath dend goede frue, frue Anne Peders dotter, medt hinds lauguerge bøer att forschaffe oc flie<sup>34</sup> dend goede mand Lauge Wrne nøigactig foruaring paa alle de lougmaall,<sup>35</sup> tiltalle oc artickler, þom hans deelle<sup>36</sup> oc thillthalle er, þom for<sup>uitt</sup> þtaar, effter lougenn, med clare register, breeff oc zeigell, wdenn denn goede mand Lauge Vrne oc denn goede frue, frue Anne Peders daatter kunde i andre maader forennis der om.

Der emoed att suare wor vdj rette møtt os elschelige Predbiørnn Gyllenstiernn<sup>37</sup> thill Wogborrig,<sup>38</sup> wor mannd, raad och embidzmand paa wortt plott Bøuffling,<sup>39</sup> paa for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatters vegne och vdj rette lagde ett forlhenningsbreeff,<sup>40</sup> þom for<sup>ne</sup> afgangenn Anders Bing þin høstrue, for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatter, giffued haffuer, dateritt Rask,<sup>41</sup> onþdagen nest effter S: Dionisij,<sup>42</sup> þom er dend 16. 8<sup>bris</sup><sup>43</sup> 1577, liudendis i þin mening, att der þom Gud vden liffs arffuinger hannom hedenkaller, da hafuer hand med hans rette arffuingers raad oc fuldþiurd<sup>44</sup> forlhenntt for<sup>ne</sup> hans høstrue, frue Anne Peders daatter, hinds<sup>45</sup> liffs thid oc þaa lhenge hunn leffuer hans hoffuidgaard Smidþtrup med bygning oc alle hans løþþore, diþligeste allt<sup>46</sup> hans jordegøeds, møllegøeds, kiøþegøeds, panttegoeds oc kiøþþtedgoeds, som hannd da haffde heller der effter i hans liiffs thid wed arff, kiøþ, pantt eller i nogen maade bekomme kand, i huad land<sup>47</sup> dett were kannd i ald Danmark med ald thes rette tilleggelþe, wed huad nauffn dett heldst neffnis kand, oc hans arffuinger effter hans død effter hannom arffueliggenn kunde thillfalde, dog att hunn schall holde gaardenn oc goedtzitt wed goed heffd oc magtt oc ey schouffuene forhugge eller forhugge lade thill vpligt i nogen maade. Oc naar hunn wid dødenn afgaar, da for<sup>ne</sup> hans hoffuidgaard med allt andet jordegøeds, møllegøeds oc ald anden eigendomb komme quitt oc frie jgienn thill hans arffuinger med hans partt i biugning, løþþore, panttegoeds, kiøþegøeds oc kiøþþtedgoeds, þom hunn thill þig effter hans død annammendis worder, som dett breeff vdj þig þellff widre<sup>48</sup> jndeholder.

Derhoes vdj rette lagde enn contract, þom os elschelige Peder Munk<sup>49</sup> thill Estuadgaard,<sup>50</sup> Danmarckis riges marsk, Predbiørnn Gyllenstiernn thill Wogborrig och Axell Brahe<sup>51</sup> till Elluid<sup>52</sup> emellom for<sup>ne</sup> Lauge Wrne paa hanns høstruis vegne paa dend ene oc for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatter paa denn anden side emellom giortt haffuer, datteritt Mallmøe dend 28. septembris anno 1596, liudendis att de haffuer weritt offuer enn wenligh contractt emellom for<sup>ne</sup> Lauge Wrne oc<sup>53</sup> Anne Peders daatter om alle huis jringe oc thrette, þom dennom her thill dags emellom weritt hafuer om breffue, register oc løsbøre effter for<sup>ne</sup> Anders Bing. Da hafuer for<sup>ne</sup> Lauge Wrne affþtaaid<sup>54</sup> thenn domb oc eschening,<sup>55</sup> han thill Ingellþtedherridsthing i de maader offuer for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatter forhuerffuitt hafuer, saa de þchall were cassetit, døde oc magttløs, þom de icke dømppt eller forhuerffuitt haffde veritt. Sammelhedis hafuer oc for<sup>ne</sup> Lauge Vrne beuillgett oc sambtøcktt ad annamme hanns deell oc anpartt vdj løsbøre, hannom paa hans høstruis vegne kand thillfalde effter for<sup>ne</sup> Anders Bing, och derforre paa hanns høstruis vegne quittere for<sup>ne</sup> frue Anne Peders dotter oc derforre giffue huer andre afkalld oc foruaring. Schall oc<sup>56</sup> frue Anne Peders daatter beramme en dag, naar hun þaeme schiffte will fuldgjøre vdj Kiøbenhauffn, som saeme concontract vidre jndeholder.

Dernest wdj rette fremlagde for<sup>ne</sup> Laue Vrne enn quitandz paa de registre, frue Anne Peders daatter hafuer ladet hannom antuorde, daterit Lund, dend 17. 8<sup>bris</sup> anno 1598, liudendis paa Anders Bings oc frue Anne Peders daatters løsbøre, som er ett register paa, huiþ guld oc søllff oc boeskab,<sup>57</sup> þom fanntis paa Warberg.<sup>58</sup> Jtem enn regiþter paa s: Anders Bings klæder. Jtem enn register paa laggenn, dugge, sengeklæder och andden boeskaff, þom fanttis paa Warberg. Jtem ett register paa thin, kobber. Jtem ett register paa bøþer, verger, þom fanttis paa s: Anders Bings røstkammer.<sup>59</sup> Jtem ett<sup>60</sup> register paa biug, maltt, rug, homble oc flesch, som fanttis paa Wardberg. Jtem miød vdj kelleren. Jtem huis þom fanttis vdj stallene. Jtem paa huis staldøxenn,<sup>61</sup> þom fanttis paa slottit oc Aas closter<sup>62</sup> med andett mhere, þom vdj saeme register findes. Jtem noch ett register paa, huis þom fanttis paa Smidþtrup, effter þom þaeme register i þig þellff formeller, huilcke for<sup>ne</sup> registre ere alle vnderschreffne med frue Anne Annders Bings egen haand. Jtem noch haffuer hunn ladett anttuorde mig ett register paa, huis gioldbreffue, þom fannttis i s: Anders Bings breffue<sup>63</sup> skrin paa hanns tillstaaendis giell. Jtem paa huis penge, þom er funden i s: Anders Bings skrin med widere, som þaeme register formeller, huilcket register er vnderschreffuitt med frue Anne Anders Bings egenn haand. Frembdelis hafuer jeg oc annammid ett regiþter paa nogitt kiøþtedgoeds med meere, som þaeme register jndeholder, som vdj lige

maade med for<sup>ne</sup> frue Anne Anders Bings<sup>64</sup> haand er vnderschreffuitt. Diþligeste hafuer ieg oc annamid enn jordbog thill Smidþtrup paa allt s: Anders Bings oc frue Anne Peders dotters arffuegoedzs her vdj Skaane, saa oc paa allt kiøbe- goedzs oc mageschifftegoedzs, s: Anders Bing i beggis deris liiffs thid thill þig kiøfft oc mageschiffthafuer, huilchenn jordbogher er vnderschreffuenn med frue Anne Anders Bings egen haand. Jtem findes enn liden erklering sist wdj þaeme jord[bog]<sup>65</sup> om nogitt panttegoedzs, som s: Anders Bing hafde vdj pantt oc iche er jndførtt i for<sup>ne</sup> jordbog aff thenn orsag, at alle gieldebrefue thillforunn vdj løsbøre register er opthegnid oc jndschreffuidt, och widste þig der forre inthet widre vdj de maader ad erklære, huilcken frue Anne vdj lige maader med egenn haand haffuer vnderschreffuidt.

Lagde oc vdj rette en missiue,<sup>66</sup> som Pallj Faþtj for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatter thillschreffuidt hafde, dateritt Mindþtrup dend 6. 8<sup>bris</sup> anno 1598, liudendis i þinn meening, ath hindes tiener hafde anttuorid hannom enn vdschrifft af hindes s: hoþbondz jordebog oc nogenn register med hindes egenn haand vnderschreffuid, som þaeme missiue yddermeere jndeholder.

Diþligeste vdj rette lagde enn jordbog, þom tittelen vden paa wor saa lydendis: Jordebogenn thill Smidþtrup paa allt s: Anders Bings oc frue Anne Peders daatters arffuegoedzs her vdj Skone, saa oc paa allt huis kiøbegoedzs och mageschifftegoedzs s: Anders Bing vdj beggeþ deris liiffs thid thill þig kiøfft oc mageschiffthauer; oc wdj beslutningen jndeholder att were enn clar vdschrifft oc copia aff denn rette jordbog thill Smidþtrup paa allt min sallige hoþbondzs oc mitt arffue-, kiøbe- oc mageschifftegoedzs her wdj Skaane, som jeg, Anne Peders daatter, thill mig effter min s: hoþbondzs død oc affganng annammitt haffuer, ord fraan ord þom foreschreffuid þtaar, bekiender jeg med mitt zignett her neden for oc med egen haannnd vnderschreffuitt.

Sammeledis vdj rette lagde enn beþichtellþe, liudendis: Wi effterschreffne Axell Wggerup<sup>67</sup> thill Allerup<sup>68</sup> oc Corwidz Thott<sup>69</sup> thill Sanderup<sup>70</sup> kiendes oc giøre witterliggt for alle med dette wortt obne breeff, att wij nu haffuer weritt her forþamlitt paa Warberg þlott dend 4. februarij anno 90 effter þom wi wore ombedenn aff e[r]lig<sup>71</sup> och welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings effterladendis høstrue, att wy wille offueruere oc beþee huis guld, søllff oc boeskaff, þom fannttis her paa Wardbergh. Da er her bleffuenn fundenn dett epherschreffne, þom effterfølger, som dend vdj þig þellff wider jndeholder.

Jtem lagde oc vdj rette enn registrering, som wor lydendis: Wi effterschreffne Hendrich Gyllenstiernn<sup>72</sup> thill Agaard,<sup>73</sup> høffuidzmand paa Bahuþ,<sup>74</sup> oc Gabriell Kaap<sup>75</sup> thill Thybierregaard,<sup>76</sup> kiendes oc giør witterliggt for alle med dette wortt

opne breeff, att wj haffuer med weritt her forþamlide paa Wardbergslott dend 15. januarij anno 90 effter som wj wore ombeden aff e[r]lig]<sup>77</sup> oc welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings effterlhadendis hørstrue, ad wi med flere erlige gott folck wille offuerwere oc registrere, huis gield breffue, som fanttis i s: Anders Bings skrinna paa hanns thillstaaendis gield. Da er der funnden disþe effterschreffinne gielddrefue, þom effterføllger, som dett i þig þellff<sup>78</sup> jndeholder.

Diþligeste vdj rette lagde sinn schrifftlige beretning liudendis: Effter þom ieg aff Eders Maytt: er befallid<sup>79</sup> vdj denne sag ad þuare for e[r]lig]<sup>80</sup> oc welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings till Smidþtrup, emoed e[r]lig]<sup>81</sup> oc velb: mannd Pallj Faþtj thill Mindþtrup oc Lauge Wrrne thill Beltebierrig, er dette vnderdannigst min gienþuar oc beretning, att epther þom de hafuer ladet hinder vdj rette steffne for enn clar jordebog paa allt hindes sallige<sup>82</sup> hoþbondis, Anders Bings, egitt jordegøedz, vdj huilchenn kunde findes rigtighed, huis hans arffuegoeds,<sup>83</sup> kiøbegoeds, mageschiffte- oc panttegoedz kunde were, suarer ieg þaaledes thill det første, att hun enn gang for nogen aar forlhedenn hafuer tillstillet dennom enn jordebogh med hindis egen haand vnderschreffuid, som jeg formeener paa allt hindes s: hoþbondz arffuegoeds, kiøbegoeds, mageschiffte goeds oc panttegoeds, þom hinder allt þammen aff hindes s: hoþbonde oc hanns arffuinger er bebreffuitt hindes liffs thid, oc er vdj for<sup>ne</sup> offueranttuordt jordbog dette thillþammen jndførtt af denn orþag, hindes s: hoþbonde i hanns leffuendes liff oc wellmagtt hafuer bortt mageschiff<sup>84</sup> hindes egitt arffue goeds vdj Judland med s: høyløfflig jhuekommelþe konning Frederich oc igien bekommid goeds vdj Skaane, oc eblant dett mageschiffte haffuer oc weritt vdj af hans egitt arffuegoedz derthill ocþaa en deell, hand hafde kiøfft; herforuden haffuer hindes s: hoþbonnd ocþaa, midler thid de hafuer leffuitt tillþammen, kiøfft nogitt goeds vdj Skaane, effter de mageschiffte oc kiøbbeffs formelling, der paa giffne ere, som ligger paa hindes s: hoþbonds gaard Smidþtrup thilþtede wdj goed foruaring oc paa þamme beleiglig þted, som hindes<sup>85</sup> hoþbund der till forordnitt haffuer. Der thill med hunn þellffuer effter hindes s: hoþbondz død hafuer afkiøfft thuende hindes s: hoþbondz arffuinger ald deris lod oc andell vdj Smidþtrup hoffuidgaard oc thilliggendis goeds þaa vell þom løþþere, och effter forberørtt leiglighed formeener [jeg]<sup>86</sup> hinder jngen wrett ad haffue giortt vdj dett hun fran þig haffuer leueritt dend jordbog lige þaadan, þom hunn dend effter hindes s: hoþbondz død for þig funden haffuer, ei heller formener jeg effter þlig leiglighed hinder plictich were þellff att kunde attschillie hindes s: hoþbundz oc hindes jordebogh, thend stund hun leffuer emoed hindes forlhennings breeff oc kong: Mayttz: der paa forhuerffuede domb.<sup>87</sup>

For det andit, effter þom de hafuer ladett hinder vdi rette jndsteffne for clare register paa alle huis breffue oc løsbøre, þom fanttis effter s: Anders Bing oc hinder med enn kiønns eed att jndføre effter lougen, þom hunn af herridsfougden i Jngellstedherrid þshall were thilldømbtt,<sup>88</sup> suarer ieg saa thill oc formeener, att hunn vdi lige maade hafuer thillstillet dennom klare registre paa alld hinds s: høþbondz oc hinds løsbøre med hinds egenn haand vnderschreffuitt, effter þom deris quitandz oc breffue der om wduiþer, oc er der copier aff de forþeiglede registre, þom nu her ligger thillþtede, huilche ieg formeener þshall findes clare oc rigtige nock att uere, oc hunn wed goede mend effter hinds s: høþbondzs død haffuer ladett offuerþe,<sup>89</sup> registre oc opthegne, þom den haffuer beþeiglid oc vnderschreffuid, huorforre jeg formeener<sup>90</sup> hun iche pligtich er effter lougenn þig for þamme breffue oc løsbøre anderlhedis bør att erklere, effterdj hunn med goede mends breff oc seigell kannnd beuiþe, huis þom fandtis effter hinds s: høþbonds død oc afgangg och ey heller dend herridzfogdis domb vdi thenne leiglighed att were vndergiffuen, effterdj denn findes vdi Lauge Vrnis egen contract cassarit oc magttløþ giortt.

For thet thredie þom welb: Pallj Faþtj oc Laue Vrne dem formeener ad burde af frue Anne Anders Bings neste þleggt oc venner foruaring att giøris, hunn iche þshall þellge eller afhennende nogitt af hinds s: høþbonds goedzs, hun vdi forlhening haffuer, suarer ieg þaalhedis thill, att hinds s: høþbonds forlhenings breeff der om nockþom<sup>91</sup> thilholder hinde jche att schulle affhende nogitt af hinds høþbonds goedzs, huilchit jeg formeener hinde iche vdi nogen maade endnu thill thes<sup>92</sup> ad haue giortt. Men der þom hunn end skiøntt hafde borttgiffuett nogitt, da er dett af hinds egenn arff oc eye, þom hunn med þine klare lodder nokþom (om behoff giøris) kand beuiþe. Och formeener jegh,<sup>93</sup> effterdj hunn þellff er vederhefftig ad þuare dem oc huer erlig mand thill rette, da iche pligtig were adt giffue thennom foruaring, vdenn welb: Palli Faþtj oc Lauge Vrne hinder nu i dag offuerbeuiþe kand ad haue forkommid nogitt af hinds s: høþbonds goedzs,<sup>94</sup> þom hunn iche burde.

Effter forberørtt leiglighed setter jeg vnderdaanigst i alle rette, eþtherdj for<sup>ne95</sup> Pallj Faþtj oc Laue Vrne engang thillforne hafuer annammid thill dem baade jordebog oc register, som er nu nesten sex aar forlhedenn þidenn, oc de iche da, ey heller midler thid thill nu haffuer paaklagid paa þamme offuerantuorde jordebog oc register, enten med theris schriffuellþe eller i nogen maade thill herridsthingh eller landsthingh, førrend de nu haffuer hinde for Eders Maytt: oc rigens raad jndsteffnid, der hoes iche befindis hinde ad haue forargitt<sup>96</sup> hinds s: høþbonds goedzs, men der emoed kiøfft oc thill þig forhanndlitt thuende søster lodder i



Smidþrupgaard oc goeds saa vell þom løsbøre, sidenn hindes s: høþbonde er wed dødenn affgangenn, som er ad beuiþe med affkalld oc skiødebreffue, oc giffuer Ederes Maytt: oc I goede herrer þellff denn leiglighed<sup>97</sup> att betencke, att hunn iche kannð þellige eller afhende nogett af hindes s: høþbonds goeds, þom þaaledis þtaar vdi fhellig oc vþschiffte emellom, vden kong: May: oc I goede herrer will thillfinde hinde att maae schiffte med hindes s: høþbonds arffuinger vdi goede mends neruerellþe, da er hunn dett offuerbødig, oc naar the wide, huis dennom thilkommer med rette, oc de da þiunis hinde þellff iche wedderhefftich ad were, da att gifue dennom foruaring, saa jndthett aff theris i hindes liffs thid schall forkommis, dog hindes forlhenings- oc liffs breeff i alle maade wforkrenckid, formeener effter þlig leiglighed oc saadann hindes venlige thilbud, att for<sup>ne</sup> frue Anne Peders dotter bør for Palle Faþtis oc Lauge Vrnes thilthalle frie att were.<sup>98</sup>

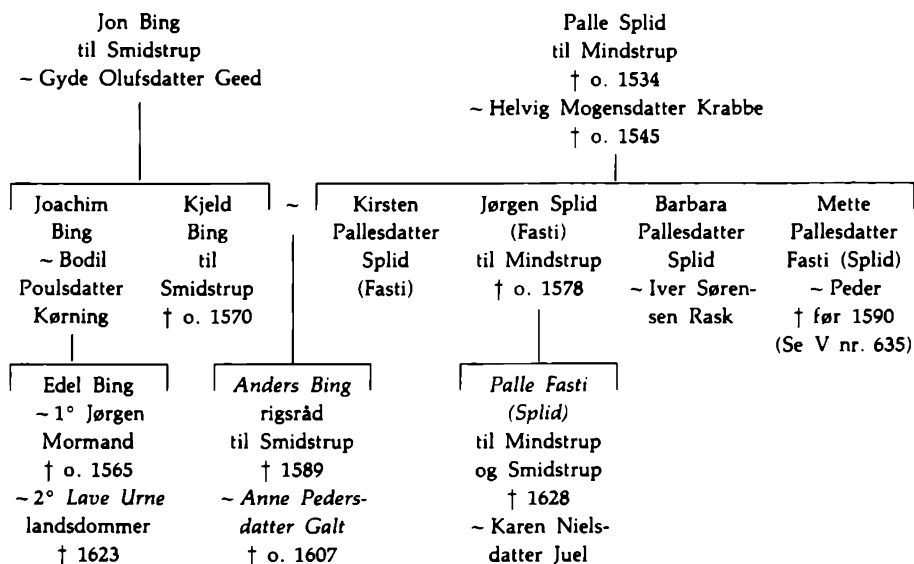
Med flere ord dem der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giennþuar och denne sags leiglighed sagde wij der paa saalhedis af for rette, ath effterdj denn jordbog, þom for<sup>ne</sup> frue Anne Peders daatter hafuer hindes affgangenn høþbonds arffuinger ladet thilþtille, iche findes þaa rigtig, þom thet þig bør, effterdj der wdj ingen forþchiell giøris, huilchett hindes høþbondzs oc huilckett hindes arffuegoeds er,<sup>99</sup> da bør hunn endnu att forþchaffe dennom en rigtig oc klar jordbog paa allt for<sup>ne</sup> Anders Bings jordegøeds, were þig arffuegoeds, kiøbegoeds oc panttegoeds, saa der aff kand forfaris, huilckett hanns arffuegoeds oc huilchett hanns kiøbegoeds oc panttegoeds hafuer werit; sammelhedis effterdj affgangenn Anders Bing iche hafuer giffuet þin hustrue þinn løsbøere, menn dett alleniste forlhennt hinnder wdj hindes liffs thid, oc þamme hindes liffs forschriffuing clarlig formeller, ad dett effter hindes dødelige afgangn þschall komme frie oc wbehinderet thill hanns arffuinger igien, da effterdj hunn iche haffuer ladett hindes høþbondzs arffuinger wide, huad hanns løsbøere wor, thend thid hand wed døden afgick, men dett vden deris vidschab oc dennom vaduarid ladett aff nogle þine egne venner jnuentere,<sup>100</sup> oc huerckenn de eller nogenn paa theris vegne haffuer der hoes veritt, dett och enn anden thid wille falde hindes arffuinger beþuerligtt att wide oc føre hanns goeds oc løsbøere thillþtede, da er hunn pligtich med eed effter lougenn<sup>101</sup> sellfftolffte med goede riddermendtz mend att giøre þin boe þaa gott, þom thend wor, thend thid hindes høþbonde døde, oc þamme þinn eed att ædle<sup>102</sup> paa Smidþrup dend 10. augustj først kommendis. Diþligeste er hunn och pligtich med þinn þlegtt oc venner eller andre wederhefftige goede mend att foruisþe for<sup>ne</sup> Pallj Faþtj paa hanns egenn oc hanns systems<sup>103</sup> vegne saa vell þom<sup>104</sup> Lauge Vrne paa hans høstruis vegne, att huis thieris annpartt aff Anders Bings arffuegoeds, panttegoeds oc kiøbegoeds saa vell

þom huis dennom vðj løsbøre (som hun<sup>105</sup> hinds liffs thid medforhenntt er, belanger), schall iche forødis, menn effter hinds dødelige afgang komme dennom eller theris arffuinger thillhende effter hinds forlhennings breeffs liudellsþe, vden de anderlheedis der om kannð forenis.

Datum vt supra.<sup>106</sup>

(1) Jf. rettertingsdomme 8. maj 1557 (II nr. 240) og 21. juni 1596 (Secher, Rettertingsdomme I. 117). Den i nærv. dom indeholdte regel optoges i DL 5-4-20, hvortil dommen formentlig er en af kilderne, jf. GdD I.245 note 1. Allerede i 1590 havde slægten søgt at omstøde Anne Pedersdatter Galts forleningsbrev, se rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 634). Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:



(2) Af disse er NkS 836c,2° formentlig afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. NkS 846m,2° er afskrift efter NkS 836c,2°, mens Thott 1202,2° er afskrift af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. Det er formentlig en fejl, at Preben Gyldenstjerne, der møder som rettergangsfuldægtig for indstævnte, er opført blandt dommerne. - (4) Palle Fasti (Splid) (d. 1628 som denne slægts sidste mand) til Mindstrup og sen. også til Smidstrup, søn af Jørgen Pallesen Splid (Fasti) (d. omkr. 1578) og Karen Iversdatter Dyre. - (5) Den tidl. hovedgård Mindstrup i Hvejsel s., Nørvang h. - (6) Se 766.2. - (7) Se 766.3. NkS 835,2° tilføjer *wor mand, tienner oc.* - (8) Edel Bing, datter af Joachim Bing og Bodil Poulsdatter Kørning. Hun var gift 1. gang med Jørgen Eriksen Mormand (d. mellem 1563 og 1566) til Løvested. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) Anne Pedersdatter Galt (d. omkr. 1607), datter af rigsråd, stiftslensmand Peder Ebbesen Galt (d. 1548) til Rudbjerggård, Tyrrestrup, Skumstrup (nuv. Vilhelmsborg), Ingelstad, Birkelse m.m. og

Ingeborg Gjordsdatter Drefeld (d.1552) til Ingelstad. Hun blev 1572 gift med nedenn. Anders Bing.

(11) Hovedgården Smedstorp i Smedstorp s., Ingelstad härad, Kristianstad län. - (12) Rigsråd Anders Bing (d. 1589 som slægtens sidste mand) til Smidstrup (Smedstorp), søn af Kjeld Bing (d. efter 1568) til Smidstrup og Kirsten Pallesdatter Splid (Fasti). Han gjorde nogle år krigstjeneste i Ungarn og i 1553 under Moritz af Sachsen, blev 1559 køgemester, deltog i kampen mod ditmarskerne 1559 og i den nordiske syvårskrig (1563-70), blev 1562 forlenet med Nederby, 1566 med Vor Frue kloster i Oslo og fra 1572 med Varberg og Nume kloster, 1581 rigsråd. - (13) Se 776.60. - (14) Herefter har NkS 836c,2° som *hannnd pig haffuuer effterladt*. - (15) NkS 836c,2° har *enn*. - (16) Strid, uenighed (Kalk. II.427b). - (17) Fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). - (18) Skøder (Kalk. II.446a). - (19) Ed, der aflagdes af den søgsøgte slægt (Kalk. II.711b; *Køn = slægt*). - (20) JI I.18.

(21) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (22) tilintetgøre, ødelægge (Kalk. I.648a bet.1). - (23) Se ovf. note 1. - (24) JI I.18. Jf. rettertingsdomme 19. juli 1595 og 24. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I, 25f., 30f.) og Matzen, Privatret I.82 og den dér citerede dom af 16. marts 1615. - (25) tilkom (Kalk. IV.381b bet.3). - (26) Se 815.67. - (27) NkS 836c,2° tilføjer *forme*. - (28) NkS 836c,2° tilføjer *nogit*. - (29) Skade (Kalk. IV.682b bet.1), især i forb. med (for)hugge (om skov). - (30) Se ovf. note 24.

(31) ikke (Kalk. II.426b). - (32) Ed (Kalk. II.733a bet.2), spec. partsed med mededsmænd. - (33) NkS 836c,2° tilføjer *oc er her paa wdj lige maade wunnerdanigst domb begierrendis*. - (34) skaffe, give (Kalk. I.570a bet.3). - (35) Søgsmål (Kalk. II.728b bet.1). - (36) Retsforfølgning (Kalk. I.346b bet.3). - (37) Se 762.7. - (38) Se 762.12. - (39) Se 762.14. - (40) Dette er in extenso gengivet i rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 635).

(41) Den tidl. hovedgård Rask i Hvirring s., Nim h. Den tilhørte da Iver Sørensen, kaldet Iver Rask, der var gift med Palle Fastis faster, Barbara Pallesdatter Splid (Fasti) (d.1577), se stamtavlen ovf. note 1. - (42) Dionysii dag: 9. oktober. NkS 836c,2° tilføjer *dag*. - (43) *o*: octobris. - (44) Samtykke (Kalk. I.799a). - (45) NkS 836c,2° har *þinn*. - (46) NkS 836c,2° tilføjer *andit*. - (47) *o*: landsdel; jf. det flg. i *ald Danmarck*. - (48) NkS 836c,2° har *ydermehre*. - (49) Se 775.4. - (50) Se 788.60.

(51) Se 793.12. - (52) Se 796.22. - (53) NkS 836c,2° tilføjer *frue*. - (54) frafaldet, afstået fra (Kalk. I.30b bet.1). - (55) Krav, fordring (Kalk. IV.974b bet.1). - (56) NkS 836c,2° tilføjer *forme*. - (57) Bohave (Kalk. I.235b). - (58) Varberg slot i Hallands län, hvormed Anders Bing fra 1571 havde været forlenet. Ved freden i Brömsebro 1645 kom slottet under Sverige. - (59) Rum, hvori de til personers udrustning til krig nødvendige materialer (rustninger, håndvåben m.v.) opbevaredes og repareredes (OdS XVII.1480 bet.1). - (60) NkS 836c,2° tilføjer *annditt*.

(61) Okser, der holdtes på stald og fededes med salg for øje (OdS XXI.913). - (62) Ås kloster i Halland, en milsvej nord for Varberg; opr. et cistercienserkloster, grundlagt 1194, der ved reformationen blev en kgl. ladegård. - (63) Ordene *þom fannttis i. . breffue* er gentaget i forlægget (sideskifte). - (64) NkS 836c,2° tilføjer *egenn*. - (65) Forlægget har ved fejlskrift *jordegoeds*; rettet efter NkS 836c,2°. - (66) Brev. - (67) Axel Urup (d.1601) til Allerup (Alnarp) m.v. - (68) Hovedgården Allerup (Alnarp) i Lomma s., Bara härad, Malmöhus län. - (69) Corfitz Thott (d.1649) til Sanderup (Sannarp), søn af Claus Clausen Thott (d.1585) til Hjuleberg og dennes 2. hustru Vibeke Tygesdatter Krabbe. - (70) Hovedgården Sanderup (Sannarp) i Årstad s. og härad.

(71) Forlægget har kun *e*; NkS 836c,2° *erlig*. - (72) Admiral Henrik Gyldenstjerne (d.1592) til Ågård, 1574 lensmand på Bohus (Båhus). - (73) Hovedgården Ågård i Kattrup s., Vester Han h. - (74) Båhus (Bohus) slot i Bohus län, der blev afstået til Sverige ved Roskildefreden 1658. - (75) Gabriel Kaas (Sparre-Kaas) (d.1581) til Tybjerggård og Bjersjøholm. - (76) Hoved-

gården Tybjerggård i Tybjerg s. og h. Gabriel Kaas mageskiftede 1596 denne gård mod Torsjö i Skåne. - (77) Se ovf. note 71. - (78) NkS 836c,2° tilføjer *widere*. - (79) Den kgl. befaling kendes ikke. - (80) Se ovf. note 71.

(81) Ligeledes. - (82) NkS 836c,2° tilføjer *affgannenn*. - (83) NkS 836c,2° tilføjer *herhoes huilchit*. - (84) Mageskifte 5. marts 1582 (Kr. Sk. I. 250f.). - (85) NkS 836c,2° tilføjer *salig*. - (86) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (87) Ved rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 634). - (88) Dette fremgår ikke af referatet ovf. af herredstingsdommen. - (89) gennemse, undersøge (Kalk. III. 425b bet.1). - (90) Ordene *jeg formeener* er gentaget i forlægget.

(91) tilstrækkeligt (Kalk. III. 235b). - (92) *thill thes*: hidtil (Kalk. I. 350b bet.c). - (93) NkS 836c,2° tilføjer *derfor*. - (94) NkS 836c,2° tilføjer *i nogenn maader*. - (95) NkS 836c,2° tilføjer *welbiuridge*. - (96) forringet, ødelagt (Kalk. I. 590b bet.1). - (97) Forhold (Kalk. II. 778a bet.2). - (98) NkS 836c,2° tilføjer *oc er her paa wnderdanigst domb begierenndis*. - (99) NkS 836c,2° tilføjer: *ey heller naffn giffuen, huilchit kiøbe-, pantgoeds*. - (100) registrere (Kalk. II. 427a).

(101) JL I. 18. - (102) aflægge (Kalk. IV. 955b), spec. bekræfte med mededsmænd. - (103) Palle Fasti havde 3 søstre: Johanne, Mette og Helvig; af disse var Mette Fasti udelukket fra arv i henhold til rettertingsdom 1. august 1590 (IV nr. 634). - (104) NkS 836c,2° tilføjer *for<sup>ne</sup>*. - (105) Ordet indføjet over linjen. - (106) Herefter har NkS 836c,2°: *nostro ad causas sub*; fortsættelsen skal lyde: *sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto*.

## 818 Rettertinget 23. maj 1604 (København)

*Rettertinget stadfæster Malmø bytings dom, der opretholdt en morgengave (en ladegård), der var opført i afdødes regnskabsbog og yderligere indført i hans senere oprettede testamente.*

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 180<sup>r</sup> (findes yderligere i 4 hss.<sup>1</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 576ff.

Litt.: Matzen, Privatret I. 63, 123, 138; Sindballe. 77ff. 102; Poul Johs. Jørgensen, JLS Historie. 59 m. note 115; Stig luul, Fællig og Hovedlod. 248 m. note 2, 290f. m. note 140.

Overskrift: Domb emellom Hanns Christoffersen paa hanns moders, Giertrud Hansdotters, vegne aff Olborrig paa dend ene oc borgemester, raadmend och byfougitt i Malmøe paa dend anden side. Daterit Kiøbenhaffn slott, thend 23. may anno 1604. I marginen er tilskrevet: Vdi denne dom findes kong: Maytt: oc allt raaditt<sup>2</sup> vndthagenn Sten Brahe,<sup>3</sup> Manderup Papberg,<sup>4</sup> Henrich Below,<sup>5</sup> Olluff Røpenøpar,<sup>6</sup> Esche Brock<sup>7</sup> oc Christen Holck.<sup>8</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterliggt, for os wor schickett os elschelige Hanns Christofferspenn<sup>9</sup> paa hanns moder, Giertrud Hanns datter,<sup>10</sup> jnduonnersche i wor kiøpsted Olborrig, hinds vegne paa denn ene och hafde med wor egen øteffning<sup>11</sup> for os vdi rette steffnid os elschelige borgemester, raadmend oc byfogid i wor kiøpsted Mallmøe paa thend anden side och dennom thilthallid for att efter ßom hanns morbroder, afgangen Engelbrett Fris,<sup>12</sup> schall hafue giffuett hanns høstrue, Anne Hanns daatter<sup>13</sup> wed nauffn, thill morgengaffue en ladegaard, lig-

gendis y wor kiøpsted Mallmøe, huilchenn hannd i ßin regenschabs bog schall hafue jndschreffuenn oc vidrer ßiden i sitt teßtamentte paa sitt ydderste bekreff-tigett, med meere hans goeds, ßom hannd ßamme thid paa ßitt yderste ßine arff- uinger thill ßchade ßchall borttgiffuett, vdenn deris wilie och sambtøcke, oc thet emoed lougenn<sup>14</sup> (som hannd formeentte), huilchenn gaffue oc testamenntte de dog schall haue wed magtt kiend, endog hand formeentte ßaadann gaffue [och]<sup>15</sup> teßtamentte icke widre burde ad anþees, end ßom for<sup>ne</sup> hanns arffuinger derud- inden beuillgett oc samtøcktt hafuer, vndthagenn huis hannd thill kirkenn, hoß- pitallid,<sup>16</sup> the fattige och thill præstenn vdj ßamme ßitt teßtamentte borttgiffuett haffuer,<sup>17</sup> ßom paa hanns moders vegne enn gang thillfornne beuillgett wor; for- meente thennom derfor i ßamme theris domb vret att haue giortt, oc att thend burde magttløs ad were oc icke komme hannom paa hanns moders vegne thill hinder eller ßchade vdj nogen maade. Och wdj rette lagde hines ßchriftlige be- rettningh, liudendes fast i lige meening, som ßteffningen indeholder.

Dernest fremblagde for<sup>ne</sup> borgemester oc raadzs domb, daterit Malmøe raad- huß dend 22. 9<sup>bris</sup> 18<sup>o</sup> anno 1602, liudendis i ßin beslutning: Da effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed oc effter ßom Chresten Marquordßens<sup>19</sup> første thilthalle er, om byefogden<sup>20</sup> icke hafde burd, ßtrags Engelbrett wor død, att jnd- gaaid vdj boud och goedzitt forþeiglid oc beßchreffuid, der paa bleff ßaa for rette afsagd, att effterdj woress skonsche lough<sup>21</sup> thillader, att høstrue effter bundens død (huor leigligheden saa findes ßom her, att høstruenn er vng) maa ßidde vdj xx vgger i wschiff boe, oc denne dannequinde icke hafuer ßiddett lenger end wed sex eller otte vgger, førrind arffuingerne hafuer deeltt oc schiff med hinder, oc ingen dett vdj midler thid af fougden haffuer begierett, thj kand wij icke kiende, att kongens fougid hafuer der udj giortt nogen vrett. For dett andett er Christenn Marquardßens tilthalle ad wille wide af Anne Engelbretz, huem hindis hiemmell haffuer weritt att þellge aff goedzitt oc vdlaane pendinge. Der paa bleff saa ßagd lige ßom paa denn forrige artickell, att effterdj høstruen bør ad ßidde oc raade vdj fhellids bohe i xx vgger effter hußbondens død, da hiembler rettenn hinde, huis hunn vdj saa maade giortt hauer i dend ringe thid, hun hauer siddett i fhellidz boe, wndthagen att om nogenn kand beuiße hinde offuer nogen vtroeschab,<sup>22</sup> hunn midler thid begangitt hafuer, huilckett hinde thill thes icke offuerbeuißt er. Huad belangendis thett j<sup>c</sup> daler,<sup>23</sup> Anne haffuer vdlaantt oc førtt till bogs, dere- moed bekiender Hanns Christoffersþenn, ad hannd hafuer annamid j<sup>c</sup> daler aff Anne Ingelbretzs, dermed dett enne lignes emod dett andett. For dett [tridie]<sup>24</sup> om de 18 eller 20 roßennobelers,<sup>25</sup> s:<sup>26</sup> Engelbrett hauer giffuett Anne thill festen- gaffue,<sup>27</sup> vanþeett de jngen festenøll<sup>28</sup> hauer haftt, der paa bleff saa ßagd, ad wij

vdj jngen woris louger finder, att enn erlig mand eller suend<sup>29</sup> maae jo giffue thill þin festeencke eller festemøe, huad hannð þellff siunis; thi kannð wj hinde þamme feþtengaffue iche fraadømme. For det fierde om denn ladegaard, Anne Engelbretts er af<sup>30</sup> hines s: hoþbonde, Engelbrett Fris, giffuenn thill morgengaffue, huilchett Chresten Marquartþenn formeener ad were vbilligt, der paa bleff þaa sagd, att effterdj Engelbrett Friiþ hauer mandagenn vdj sin bryllups dage giffuett þinn høstrue enn ladegaard thill morgengaffue oc þtrags<sup>31</sup> jndschræffuett þamme morgengaffue i hanns regenschabs bog rentt oc clartt med þin egen haand oc der effter jndførtt dett y sitt testamentte, oc þamme gaffue oc teþtamente er giffuen med lougenn oc ey emod woris skonske lough,<sup>32</sup> þom findes i dend 2. bogs X capittell, vdj kirkelougen<sup>33</sup> i dett 9. cap., vdj kong Waldemars 3. bogs 40. cap.,<sup>34</sup> som formeller klarlig oc vdrøckelig, att huer maa giffue þin halffue hoffuidlod thill, huem hand vill, foruden andre louger, þom er dend judsche lough, forklarid oc stadfest aff wor allernaadigste konning, konning Christian dend 4. in anno 1590,<sup>35</sup> dett þaeme tillader, och denne gaffue icke kommer nherr wed denn sallige mandzs halffue hoffudtlod, thj wide wj icke ad kiende for<sup>ne</sup> Anne fraa þamme ladegaard, þom hinde er giffuen till morgengaffue,<sup>36</sup> menn hinde denn att føllge effter hines huþbondzs clare regenschabs bog oc testamentis liudellsþe, saa oc eþther kongelige domme,<sup>37</sup> þom thillforne om feþtensgaffue oc morgengaffue dømbt er. For dett fembtte forregiffuis aff Chrestenn Marquardþen om Engelbrettz teþtamentte, huilckett hannð formeente iche louglig were scheett, i dett s: Engelbrett hafuer begaffuett hans høstruis venner oc hanns egne arffuinger aldielles vdelugtt, der thill med ad þamme teþtamentte schall were platzerit<sup>38</sup> oc iche þaa rigtig þchreffuitt, ad nogen kannð eller bør þig der effter ad rette, med meere þamme 5 puncter jndeholder oc vduiþer. Der paa bleff saa þagt, att þom woris louger<sup>39</sup> formelder och forskreffuid þtaar, att mand maae siug eller helbrede giffue bortt þin halffue hoffuidlod, diþligeste þom wore giffne priuelegier,<sup>40</sup> huilcke woris allerkierriste naadigste herre oc konning haffuer confirmerit oc stadfest,<sup>41</sup> formeller, att jndthett teþtamente vdj þtaden þschall holdis, førrind dend dødis giellð er bethallt, dermed forbiudes iche teþtamente, naar gielðenn er bethalld, saa befindes dett, att hanns theþtamente iche kommer nheer wed hanns halffue hoffuidlod, derthill med wor her ingen gielð, men meere [goeds]<sup>42</sup> oc nock effter hanns døð, thillmed ad hand med fuldkommen forþtand och fornuftt hauer beschicked þidit teþtamente oc þellff<sup>43</sup> vnderschræffuid dett och þiden præsten<sup>44</sup> dett vnderschræfft, der hannð hafde giffuett hannom sacramenttid, oc somme forþeiglid samme hanns teþtamentte, þom de och þidenn for retten med opragte fingre oc hellgens eed nockþom hauer bekreefftigett, saa haffuer oc Chresten

Marquortþenn enn þtoer deell af samme testamentte sambtøckit, þom er thill præsterne, hospitalid oc de fattige, effter þom med hanns schrifftlige forþett oc egenn haand er att beuiþe. Thi wide wj iche andett end saeme sallige mandz testamentte bør fuld oc fast wed magtt ad bliffue. Menn þom Chresten Marquardþenn forregiffuer i þitt schrifftlige forþett saaledis endnu er ad erachte oc vdj sandhed att forfare, att effter þom Anne Hans daatter þig thilholder de toe beste gaarde, þøllff, fleeste pendinge med widre, der paa bleff saa sagd: Om ladegaarden er allreede dømbt, þom for<sup>uill</sup> þtaar i thend 4. punct; dend anden gaard, som s: Engelbrett affdøde oc hun nu iboer, oc effterdj þamme gaard ichun er enn mands eye oc Lunde capittellþ goedzs, þom icke kand skillies ad oc [hun]<sup>45</sup> hauer førtt i hendes gienþuar, [at]<sup>46</sup> hunn jche thilholder þig þamme gaard vdenn for schiell<sup>47</sup> oc fylliste<sup>48</sup> werd, effter þom dannemend kand siunes dend mest ad vere weed, will hunn giernne med anden goed frie eigendomb giøre dennom schiell oc fylliste eller oc med reede pendinge, huilchett dennom þellff kommer best thill paþ, þom hunn er offuerbødig, och formeenner þig iche, att arffuingerne, þom erre kommen aff ett andet land,<sup>49</sup> kand saa skiude hinde aff<sup>50</sup> gaardenn meere end andre baade her oc andenþtedzs, oc hunn ene hafuer hallffgaarden eþther hines afdøde hogbonnd. Oc effter þaadann leighdeth saa oc hines wenlige thilbud wide wj iche andett, end hunn jo for þchiell oc fylliste bør att were gaarden nest. Item huis sølff oc pendinge þig belhanger, som Chrestenn Marquartþenn beretter, ad Anne þig thilholder, saa beuiþer Anne med schiffte registeritt, ad søllffuid bleff deelltt oc schiff i lod<sup>51</sup> oc quintin,<sup>52</sup> oc penningene ere oc schiff wdj tuende partter, oc huer annamid þin lod oc partt thill rett jeffnid effter windþbiurds liudelþe, þom er kongens oc stadzens weddemester<sup>53</sup> oc byefougid oc andre fleere gott folck, saa befindes derudj iche hines vlempe.<sup>54</sup> Ennd þom findes vdj þaeme Chrestenn Marquardþens forþett þaalhedis: Derhoes Anne haffuer vdthagid alle s: Engelbredtz jfarne<sup>55</sup> kleder med meere, der paa bleff þaa sagd, att effterdj Anne Hanns dotter beuisþer med schiffregister, att Engelbredtz arffuinger finge s: Engelbretz skønne jfarne kleder, þom registeret formeller, och hun beholt de faae kleder der emoed eþther hines forþettes liudellþe med arffuingernis saa oc Chrestenn Marquardþens egenn samtøcke, som oc beuiþligt er med Niells Madtzenn<sup>56</sup> oc Knud Jacoppenn,<sup>57</sup> raadmend oc weddemestere, Peder Hanþenn,<sup>58</sup> byefougid, oc mange fleere, þom offuerwor, thj siunis os dett wnødigtt þaadantt i þitt forþett att jndføre, oc hines wlhempe derudinden ey heller att findes. Ennd som findes y þaeme forþett saaledis: Och huer mand weed, huorlhedis<sup>59</sup> Engelbrett Friis hinde hafuer thill egtte thagitt,<sup>60</sup> men huorlhedis hunn igien emoed hans arffuinger þig forholder, kand huer erlige forfare. Da effterdj ath Chrestenn Markurþen, ei hel-

ler arffuingerne, vdj nogen maade hauer beuist Ane Hanns dotter offuer andet end det, þom erliggt er vdj alle maade thill denne dag, och þom hunn vdj sitt forþett nochsom erbyder sig emoed en huer þig erligenn atd erklere,<sup>61</sup> om nogen vill giffue hinde sag oc ey schied er, da wide wj vdj ingen maade hindes vlempe ad kunde findes oc derforre for saadann angifft<sup>62</sup> quitt ad were, som þaeme domb fast wittløffttiger i þig þellff jndeholder.

Deremod att suare er vdj rette møtt os elschelige borgemester oc raad i wor kiøpsted Mallmøe och vdj rette lagde thieris schrifftlige beretning, vdj huilchenn de formeener dennom att haffue fuld oc dømbtt effter skonske loug oc deris priuelegier, som de jndeholder. For det første jndeholder lougenn<sup>63</sup> 2. bogs X cap.: Will bonde helbrede<sup>64</sup> eller karsk i closter fare, da maa hand med ald þin hoffuidlod y fare. Worder hannd siug, da maa hannd hallffdellen<sup>65</sup> þin hoffuidlod giffue thill closter eller huem, þom hand will, oc iche meere fraa þine arffuinger, jcke closter eller nogen anden mand.<sup>66</sup> Wdj kirckelougen<sup>67</sup> 9. cap: End om mand ligger i þin dødz thime oc will gifue thill Gudz huþ af sitt goedtz, da maa hand giffue hallt þinn hoffuidlod oc ey meere i þinn siugdomb. Vdj konning Voldemars nye loug<sup>68</sup> i dett 40. cap:<sup>69</sup> End om saa worder, ad mand bliffuer siug, oc will hand þiden i closter fare, eller hand will till kirkenn giffue eller thill anden mand, da maae hann jche affhende fraa þine arffuinger meere end hallff þinn hoffuidlod. J dett 41. cap: i samme bog:<sup>70</sup> Ennd om þaa worder, ad mand bliffuer þaa gammel och suag, att hand kand ey till thingj komme oc ey kand suare for þig, oc hannd will giffue nogitt effter þig, da maae hand huerckenn helbred eller i hanns siugdomb thill kirke, closter, præst eller thill nogen anden mannd meere end hallff þinn hoffuidlod giffue fraa þine arffuinger.<sup>71</sup> Jtem vdj Malmøes birck,<sup>72</sup> þom er denn ældste rett, Mallmøes bye er giffuen, findes þaaledis: Mand eller quinde maae ey giffue meere end hallff þinn hoffuidlod fraaa þine arffuinger; dør fader eller moder, oc ere ey børnn thill, gange siellegifft vdaff hinn dødes lod, oc gielld aff beggis theres lod. Jtem vdj konning Hanþis priuelegier,<sup>73</sup> Mallmøes bye er giffuen, findes saalhedes: Jndthett testamente schall fuldgiøris, førind dend døde mandz gielld er vdgulden<sup>74</sup> dennom, þom paakreffuer oc i þtaden er oc witterlig gielld er. Oc effterdj lougenn saa well som woris priuelegier thillstæder, ad enn mand maa gifue bortt þin halfue hoffuidlod till huem, hannd will, oc jngenstedz i wor schonske loug forbiudes hogbondenn jo att maa giffue þinn høstrue nogitt thill festengaffue, morgengaffue eller siellegaffue, dett þom hand oc haffuer giffuitt þinn høstrue er fast ringere end dett, þom lougenn thillþteder hannom att maa borttgiffue oc iche neer kommer fierdeparttenn wed<sup>75</sup> hanns hoffuidlod, och effterdj huer prouindze vdj rigett þschall dømmen effter denn loug, dem er vndergiffuenn,<sup>76</sup>



thorde wj os iche wnderβtaa att dømme emoed lougen; formeener wi os derudj ingen vrett ad haue giortt.

For det andett, som hand formeener, ad denn siellegaffue hand haffuer giffuet hende oc hinded att were for βtoer, oc hand deremoed haffuer indthett giffuett nogen aff hannβ, suarer wj saa thill: Først, att hannd wrangelig dett beretter, thj hannd weed βig well ad erindre, ad s: Engelbrett hafuer giffuett hannom vdj rede pendinge xj<sup>c</sup> daler,<sup>77</sup> huoraff hannd oc haffuer annammid, βiden Engelbritt wor død, iij<sup>c</sup> daler,<sup>78</sup> oc hannd alleeniste haffuer giffuett βinn høstrue thill siellegaffue v<sup>c</sup> daler,<sup>79</sup> βom er iche hallff saa meget, βom hand allene bekommid, For dett tridie, huiβ hand haffuer widre giffuett βinn høstrue, dett haffuer hand giffuet hinde thill feβtengaffue oc morgengaffue, huilchenn morgengaffue hannd med βinn egen haand i hanns regenβchabs bog hauer jndβshreffuid oc siden vdj hanns thestamente foruisβett<sup>80</sup> hinde, oc effterdj dett er seduanligt eblantt fattige folk baade vdj kiøpsteder oc paa landzbyerne saa vell βom eblantt adelen, att huad βom enn erlig mand giffuer sin feβtemøe thill feβtendegaffue eller βinn brud thill morgengaffue, βom ey er emoed lougen, thet thager hun forloddis af boid, om hunn hanns død offuerleffuer,<sup>81</sup> oc βaadan morgengaffuer er wed domb oc rett wed magtt dømmt,<sup>82</sup> satte fordy vnderdanigβt vdj rette, effterdj the allenigste effter lougenn oc priuilegerne dømmt haffuer, om theres domb jcke burde wed magtt ad bliffue.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilhalle, gienβuar oc denne sags leileighedt, oc effterdy skonsche loug formeller, att der βom bonde will i closter fare, da maa hannd hallffdeelen βinn hoffuidlod giffue thill closter eller huem, hand will, oc icke meere fraa βine arffuinger; diβligeste effterdj vdj Mallmøes birckerett findes, att mand eller quinde maa ey giffue meere end hallff βinn hoffuidlod fraa sine arffuinge, och effterdj huer prouintz schal dømms effter βinn loug, oc for<sup>ne</sup> wore borgemester oc raad fordj effter den skonske loug oc deres priuilegier, βom wi dennom naadigst haffuer confirmerit, hauer tildømmt for<sup>ne</sup> Anne Engelbredtz dend gaffue, hinded hoβbond hinde giffuett haffde, βom er ringe att regne emoed hanns hallffue hoffuidlod, da sagde wj der paa saalhedis aff for rette, att wor borgemester och raad ingen wrett hauer giortt for<sup>ne</sup> Hanns Christoffersβens moder wdj thend deris domb, menn βamme domb bør wed βinn fuldemagtt att bliffue och hannom plig-tich adt igengiffue dennom billig kost oc theering.

Datum vt supra.<sup>83</sup>

(1) Af disse er Bergen UB 251, NkS 842,2° og Uldall 257,4° afskrifter af dombrevet (el. afskrift deraf), da de har navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. Thott 1202,2° er derimod afskrift af HDDomb. – (2) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. – (3) Se 789.6. – (4) Se 765.3. – (5) Se 776.4. – (6) Se 762.8. – (7) Se 771.13. – (8) Se 759.3. – (9) Hans Christoffersen, søn af Christoffer og nedenn. Gertrud Hansdatter Friis og således nevø til nedenn. rådmand Engelbrett Friis. – (10) Gertrud Hansdatter Friis, søster til nedenn. rådmand Engelbrett Friis.

(11) Om dette udtryk se 774.8. – (12) Engelbrett Friis (d. 1602), også kaldet Frese, se f.eks. Malmø Tingbøger 1577–83 og 1588–90 ved Leif Ljungberg og Erik Bager (1968).240–44, 250–52, 258, 261–63, 284, 288, 296. Nævnes 1587 som borger og købmand i Malmø, hvor han fra 1593 til sin død var rådmand. Han var medlem af islandsk kompagni. Jf. Isberg II.178f. – (13) Anne Hansdatter (d. 1645). Hun, der var født på Fyn af fattige forældre, kom som ung sammen med sin søster Kathrine i tjeneste hos Engelbrett Friis, med hvem hun blev gift 1601. Hun blev gift 2. gang 1602 med borgmester i Malmø Niels Christensen Hammer (d. 1610; han gift 1. gang med Karine Pedersdatter, d. 1602) og 3. gang 1613 med borgmester i Malmø Morten Bendsen (d. 1633), jf. Isberg II.179f. – (14) Der hentydes vist til JL III.43. Selv om denne regel kun omhandler gifte kvinder, forudsætter den de almindelige regler, som nævnes i dommen, jf. Stemann, Retshistorie 425. – (15) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Uldall 257,4°. – (16) Hospital bet. i datiden fattighus el. stiftelse for gamle trængende (Ods VII.482 bet. 1). – (17) Engelbrett Friis har givet flere gaver til Malmø St. Petri kirke, således f.eks. i 1593 22 daler, hvis renter skulle anvendes til en ildpande (ildbækken til opvarmning, især i kirker, jf. Kalk. I. 450b). – (18) ☉: novembris. – (19) Christian Marquardsen var borger i Lund (jf. Secher, Rettertingsdomme I.325) og var procesfuldmægtig for Gertrud Hansdatter Friis. – (20) Byfoged var da Peder Hansen (d. 1626). Han nævnes 1596 som »klædebomand« i Malmø, udnævntes 1600 til byfoged ssts., fratrådte 1623 på grund af skrøbelighed, jf. Isberg II A.221f.

(21) SkL 1, jf. ASun 1. – (22) Her: uredelighed, uærlighed (Ods XXVI.89), jf. DL 3–18–4: Uflid, Utroeskab; cf. Kalk. IV.708a. – (23) 50 daler. Om skrivemåden se 761.23 og 765.35. – (24) Forlægget har ved fejlskrift *andett*; rettet efter Uldall 257,4°. – (25) Fin engelsk guldmønt (med en rose i præget), først præget omkr. 1350 af Edward III. Betegnelsen brugtes også om dansk guldmønt fra 1584 og om de såkaldte »guldriddere« fra 1611–13, jf. Galster.190, 195f, 203, 208. – (26) ☉: salig (afdøde); Uldall 257,4° har *som*. – (27) Fæstensgave var en gave, som fæstemanden gav sin tilkommende hustru el. modtog af hende. Udbredelsen af fæstensgave (og morgengave) hænger muligt sammen med, at dispositioner mortis causa til fordel for ægtefællen uden arvingernes samtykke var forbudt efter JL III.43, jf. Sindballe.100ff. Fæstensgave var i det 16. årh. ofte af meget betydelig værdi. Fra slutningen af 16. årh. fæstnede den opfattelse sig, at fæstensgave var noget for de ufri stænder ejendommeligt, medens morgengave var et adeligt privilegium, jf. rettertingsdom 20. juli 1590 (GdD IV.176ff.) og fdg. 18. oktober 1577 (CCD II.71ff.), men reces 27. februar 1643 2–8–2–1 (CCD V.280) forudsatte dog fæstensgave blandt adelige. For købstædernes vedkommende bestemte kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) i § 30, at morgengavens værdi aldrig måtte overstige 20 mark (DgK V.80), og fdg. 18. oktober 1577 (CCD II.71ff.) bestemte, at morgengaven, der var en særret for adelen, uden arvingernes samtykke ikke måtte overstige en værdi af 2000 daler. Ved fdg. 1. maj 1624 § 11 blev det bestemt, at gejstlige, borgmestre, rådmænd og sådanne købmænd, hvis formue oversteg 2000 daler, måtte give en fæstensgave til en værdi af 10 lod sølv; mindre velstående måtte kun give til en værdi af 2 rosenobler, og »gemene handverksfolk« o.l. måtte intet give (CCD IV.157f.), hvilken bestemmelse gentoges i reces 27. februar 1643 2–8–2–13 (CCD V.283f.). Ifl. DL 5–4–1 måtte fæstefolk ikke give hinanden mere »end som Politie-Ordningen tillader«, men den bebudede polititordning kom aldrig, og der var således ingen legal grænse for gavens størrelse, jf. T.

Algreen-Ussing, Haandbog i den danske Arveret(1855).123. Efter DL 5-4-2 måtte værdien af morgengaven ikke uden arvingernes samtykke overstige 4000 lod sølv. Arvefdg. 21. maj 1845 § 16 in fine opretholdt bestemmelsen i DL 5-2-25, hvorefter hustruen beholdt sin fæstens- eller morgengave, der skulle udredes af husbondens arvingers lod, såfremt hun ville afstå den broderlod, der ellers tilfaldt hende efter manden. I midten af det 19. årh. hedder det, at »disse Gaver finde i Almindelighed ikke mere Sted«, jf. T. Algreen-Ussing op.cit.123. - (28) Jf. *dricke brøllup* i Viborg tamperrets dom 19. september 1576 (III nr. 441); sml. *barsel* (egl. barns-øl), *korsøll* (ved indtræden i Johanniterordenen, jf. Dueholms Dipl.23), *gravøl*, *arveøl*, *juleøl*, *jaøl*, *sjæleøl*. - (29) ugift mand. - (30) Ordet indføjet over linjen.

(31) Om morgengaven gjaldt det, at den skulle gives dagen efter brylluppet eller på selve bryllupsdagen, jf. rettertingsdomme 15. juni 1593 (GdD IV.370ff.) og 6. juni 1594 (ib.423ff.), der erklærer et morgengavebrev ugyldigt, fordi det ikke var oprettet efter brylluppet, og rettertingsdom 19. august 1538 (GdD II.70f.), der statuerede, at fæstens- og morgengave, som en mand skænkede sin hustru, da han lå på sit yderste, var ugyldig. - (32) SkL 38 (DgL I,1.23); i lovens text III og Ghemens udg. af SkL(1505) II.10 (DgL I,1.291). - (33) SkK § 5, stk. 2; i lovens text IV og i Ghemens udg. § 9 (DgL I,2.891). - (34) VsJL A&O I.49 (DgL VII.35f.). - (35) JL blev 1590 udg. af Mads Wingaard i henhold til fdg. 14. august 1590. - (36) Herefter udstreget i forlægget *jcke heller*. - (37) Jf. f.eks. rettertingsdomme 1. december 1562 (II nr. 302), 13. maj 1568 (ib. nr. 329), 31. maj 1578 (III nr. 452 og 454), Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487), rettertingsdomme 29. juli 1590 (GdD IV.176) og 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.371ff.). - (38) beskadiget, overstreget (Kalk. III.484b bet. 2), jf. GdD III.9 ved note 2. - (39) SkL 38. - (40) Kong Hans' privilegier for Malmø af 16. februar 1487 § 64 (DgK IV.90), jf. kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) § 103 (ib.V.98).

(41) Kgl. åb. br. 16. april 1597 (CCD III.48). - (42) Forlægget har ved fejlskrift *gud*; samme fejl i Uldall 257,4°. - (43) Herefter tilføjer Uldall 257,4° *først*. - (44) Sognepræst ved Malmø St. Petri kirke var da (1583-1607) digteren Hans Christensen Sthen (d. 1610). - (45) Ordet mgl. i forlægget. - (46) Ligeledes. - (47) Gængæld, erstatning (kalk. III.849a). - (48) Erstatning, godtgørelse (Kalk. I.798a). - (49) ∴: landsdel. Sagsøgeren boede i Jylland. - (50) bortvise hende fra (Kalk. V.923a bet. 17b).

(51) 1 lod = 4 kvintin = 1/32 pund. - (52) 1 kvintin = 1/4 lod = 1/128 pund. - (53) Embedsmand, der overvåger eksekveringen af de af byrådet idømte straffe (vider) og bøder (Kalk. IV.896a, jf. mt. *Weddemester*). - (54) Uret (Kalk. IV.637a bet. 3). - (55) brugte (Kalk. II.367a). - (56) Niels Madsen Wejer (d. 1612), nævnes som borger i Malmø 1572, var vistnok brygger dér, 1581-1612 rådmænd ssts., jf. Isberg II A.169f. - (57) Knud Jacobsen (d. 1612), nævnes 1581 som foged på Glimmingehus, var 1587-88 byfoged i Malmø, 1588-1612 rådmænd ssts., jf. Isberg II A.174. - (58) Se ovf. note 20. - (59) Uldall 257,4° tilføjer *at sahl*: - (60) Der sigtes vel her til, at Anne Hansdatter, der var fattig, som ung kom i tjeneste hos Engelbrett Friis. Han skænkede 14. januar 1594 både hende og hendes søster Karen, der også var i hans tjeneste, hver en fast ejendom og en del løsøre, og 26. oktober 1601 giftede han sig med Anne Hansdatter, jf. Isberg II A.179.

(61) retfærdiggøre, rense (Kalk. I.480a). - (62) Beretning, angivelse, beskyldning, påstand (Kalk. V.38a). - (63) Se ovf. note 32. - (64) sund, rask; SkL har i II.10 i text III *karsck och sund*, jf. dog varr. DgL I,1.291, hvorefter *helbrede oc karsk* forekommer i et større antal hss. - (65) Uldall 257,4° tilføjer *aff*. - (66) Den katolske kirke søgte at hævde fuld testationsfrihed, men dette mødte modstand i de nordiske lande, hvor slægtens interesser kolliderede med kirkens. Dansk ret fastslog et kompromis, hvorefter der gjordes forskel på, om vedkommende person, der ville indtræde i et kloster, var sund eller syg. Var den pågældende rask, kunne han medtage hele sin hovedlod i klosteret, for da var faren for, at dødsfrygten skulle indvirke på

hans beslutning til skade for slægten fjernere; jf. Matsen, Privatret I.120. - (67) Se ovf. note 33. - (68) VsJL A&O har som titel *Kong Woldemar ny lou* (DgL VII.133). - (69) VsJL A&O I.48-49 (DgL VII.35f.), i Ghemen-trykket (1505) I.39. - (70) VsJL A&O I.49 sidste punktum (DgL VII.36); i Ghemen-trykket (1505) I.41.

(71) VsJL A&O I.50 (DgL VII.36); i Ghemen-trykket (1505) I.41. - (72) Malmøs birkeret (senest af 1414) § 37 (DgK IV.50). - (73) Kong Hans' privilegier for Malmø af 16. februar 1487 § 64 (DgK IV.90). - (74) udbetalt (Kalk. IV.560a). - (75) Uldall 257,4° har *aff.* - (76) Kgl. åb. br. 14. august 1590 »saa oc huer Prouintz oc Land effter huer deris Low wdi alle de Sager, som bliffue kaldet eller stæffnit for eder udi rette«. - (77) 1100 daler; om skrivemåden se 765.35. - (78) 300 daler. - (79) 500 daler. - (80) tilsikret, lovet (Kalk. I.747a).

(81) Rettertingsdom 1. december 1562 (II nr. 302) havde statueret, at en enke havde ret til forlods af boet at udtage den hende tillagte fæstens- og morgengave, jf. Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487) og den deri citerede Viborg landstings dom 19. januar 1566. Om fæstensgave bestemtes i kong Hans' almindelige stadsret § 24 (DgK V.79), at hvis brudgommen døde før brylluppet, havde hans fæstemø ret til at beholde fæstensgaven. Der var derimod ikke hjemlet hende nogen udtagelsesret, hvis han døde efter brylluppet, og en rettertingsdom 1622 (HDDomb 1622 fol.96) statuerede, at en enke ikke havde en sådan ret, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.290. I det her foreliggende tilfælde statueredes det modsatte, men med den begrundelse, at gaven ikke oversteg den halve hovedlod, som i henhold til Malmøs birkeret frit kunne bortgives. Om morgengave bestemte kong Hans' almindelige stadsret § 31 (DgK V.81), at hvis brudgommen døde barnløs, skulle enken beholde sin morgengave. - (82) Se ovf. note 37. - (83) Uldall 257,4° tilføjer: *Nostro ad causas sub sigillo teste Arnolde Huitfeldio justitiario nostro dilecto.*

## 819

Sjællands landsting<sup>1</sup> 4. juli 1604

*Efter at en adelsmand havde erhvervet låsebrev på tre gårde, søgte en anden adelsmand ved herredstinget optaget vidnesbyrd angående adkomsten til disse gårde. Herredsfogden afviste sagen og citerede i sin afvisningsdom bl.a. en rettertingsdom vedrørende de omhandlede gårde. Landstinget dømte, at herredstingets dom var magtesløs, da lås er lovens ende.<sup>2</sup>*

Hs.: Add 152,2° nr. 150.

Overskrift: Domb emellum Lauge Beck til Førzløff, landzdommer vdi Sielland, paa den ene och Christoffer Bilde paa Aastrup paa den anden side.

Wilhelmb Drespelberrigh<sup>3</sup> till Windingh<sup>4</sup> kiendis och gjort witterligt for alle, at epter som stormechtigste høigborne herre och førstis, min allernaadigste herris och konnings breff och missiue, Kiøbenhaffn den 21. maij<sup>5</sup> senist forleden daterit, er mig nogen tid siden tilkommen, lydendis vdi sin meening huorledis det begaff sig nogen jrringe<sup>6</sup> och trette emellom erlig och welbiurdig Lauge Beckh<sup>7</sup> till

Førþløff,<sup>8</sup> landzdommer herudj Sielland, paa den ene och Christopher Bilde<sup>9</sup> paa Aastrup<sup>10</sup> paa den anden siide, huorom for<sup>ne</sup> Christopher Bilde, saa sagen schulle forrettis søgnelandztingh,<sup>11</sup> som schulle holdis vdi Ringsted den 6. junij seenist forleden, och epterdj for<sup>ne</sup> Lauge Beckh vdi sin eigen sagh iche kunde werre dommer,<sup>12</sup> beder hans Mayt: migh och befaler, at ieg till samme ting schulle møede till stede samme sagh dennom emellom at forhørre och derudinden endeligen kiende och dømme emellom, huis billigt och christeligt kunde werre, och det giffue beschreffuet, som samme breff vdi sig selff wiidere formelder. Saa epter at ieg epter samme schriffuelse haffuer vnderdannigst der møet tilstede, ehr sagen till forhør bleffuen optagen till den tiid, aff den aarsage at herridzfogden vdi Mierløbeherrit, Lauridz Olsen vdi Ølckestrup,<sup>13</sup> huilcken aff begge parterne, Lauge Beckh saauell som Christopher Bilde, haffuer for en affuiþningsdomb werret steffndt till landzting, iche haffuer werret tilstede eller om det søgneting epter herredagen adtwarrit och erre derforre nu igien vdi dag, den 4. julij aar 1604, for<sup>ne</sup> begge parter møet her for rette.

Och først tiltalit for<sup>ne</sup> Lauge Bech herridzfogden epter den steffnings jndhold, hand haffuer ladet lyde offuer hannom for en affuiþnings domb, hand haffde fra herridztingett giffuet beschreffuet och derudj jndført enn høglofflige jhukommelþe konning Christians domb med meere adschilligt, som hand meente, hans laaþ epter riigens ret forhuerffuet paa 3 gaarde vdi Aastrup<sup>14</sup> kunde werre till hinder eller forfang, vahnseet at hand eller hans fuldmechtige iche war till wedemaalsting, eller hand selff emoed nogen domb war lougligen kaldet, huorfor hand alleniste haffde frembeschit en bunde med it gienmælle, derudj hand lod omgiffue,<sup>15</sup> at Christopher Bilde iche schulle haffue fornøden at førre windigbiurd, at dennom eller hans fuldmechtige iche haffuer forfuldt for<sup>ne</sup> 3 gaarde till laaþ till Mierløbeherridztingh, epterdj hand det selff war stendig; formeente Lauge Beckh derforre, at herridzfogden haffde giort hannom vret, at hand sligt haffde giffuet fra herridztinget vdi hans affuiþnings domb beschreffuet bagh<sup>16</sup> paa hans laaþ, saa at samme hans domme burde derforre machtølþ at werre.

Dernest tiltalit for<sup>ne</sup> Christopher Bilde epter hans steffnings jndhold for<sup>ne</sup> herridzfoget for, at hand iche haffuer wildt stede hannom nogen windigbiurd till forhør, vahnseet samme windigbiurd war dertill lougligen deelt<sup>17</sup> och forfuldt; haffde och deremoed giffuet baade till riigens candzler och landzdommer herudj Sielland, det paagalt, och huercken for<sup>ne</sup> widne maatte frembkomme at giørre lougen fuld, ey heller hannom kunde stedis forfølling offuer dennom, endogh de stode till wedemaalsting ahnlangende 3 gaarde vdi Østrup med deris grund och eyendomb, som omtrettis, om Niels Jensen vdi Eschildstrup,<sup>18</sup> tingriider,<sup>19</sup> haffde

nogen tiid till Mierløbe herridzting forkyndet, at for<sup>ne</sup> Lauge Beckh fulde for<sup>ne</sup> 3 gaarde endten till landzting eller Mierløbeherridzting till laaß.

Dißligeste tiltalit hand for<sup>ne</sup> herridzfoget, for hand iche wille stede hannom eschening beschreffuit, at hand haffde ladit esche for<sup>ne</sup> Lauge Beckis adkombstbreffue med laaßbreffuett och andere breffue, hand haffde paa for<sup>ne</sup> 3 gaarde, som iche kom for rette, huorudinden hand formeente sig af herridzfogden fast wforrettid och hannom plichtig at stande hannom till rette for omkostning, hand derpaa liider och ahnwender.

Da er och møet vdi rette for<sup>ne</sup> herridzfoget och war samme affuißnings domb bestendig och meente sigh ey anderledis epter den leilighed at kunde dømme. Och fremblagde huer aff for<sup>ne</sup> sagwoldere sin giendpart, som waare ehens lyndes och saa ord fra ord som epterfølger:

Lauritz Oelsen vdi Ølkestrup, herridzfoget vdi Mierløbeherret, och Jens Pederßen vdi Holbeck, tingschrieffuer, gjørre alle witterligt, at aar epter Gudz biurd 1604, thorßsdagen den 1. martij, paa for<sup>ne</sup> Mierløbeherridzting for oß och meenige tingmend, som den dag for<sup>ne</sup> ting søchte, war schicket erlig och welbiurdig mand Christopher Bild paa Aastrup, som berette och gaff tilkiende, at hand haffde dertill tinge ladit eschit och begierret, huad adkombst erlig och welbiurdig mand Lauge Beckh till Førþløff, landzdommer vdi Sielland, haffde paa de 3 gaarde vdi Østrup vdi Mierløbeherret, som hand aff hans søster, erlig och welbiurdig jomfrue Birgette Bild,<sup>20</sup> bekommet haffuer. Dißligeste war och saa begierrendis, at hannom maatte stedis nogen windißbiurd till forhør, at de 12 mend, som sidde ting, och landztingriidere maatte widne deris sandhed, om det war kyndet<sup>21</sup> till Mierløbeherridzting, samme 3 hans søsteris gaarde vdi for<sup>ne</sup> Østrup war fuldt til laaß eller ey. Och derhøes vdi rette lagde for<sup>ne</sup> Christopher Bild en kongens domb,<sup>22</sup> som epterfølger: Wij, Christian, med Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, hertug vdi Sleuig, Holsten, Stormaren och Dytmersken, greffue vdi Oldenburg och Delmenhorst, gjørre alle vitterligt med dette wort obne breff, at aar epter Gudz biurd 1541, løffuedagen nest epter alle helgens dag,<sup>23</sup> vdi wor eigen neruerrelße vdi wor kiøsted Ottense, neruerrendiß oß elschelige Johan Friiß,<sup>24</sup> wor candzler, Peder Ebbeßen,<sup>25</sup> Jacob Hardenberg,<sup>26</sup> worre mend och raad, her Otte Krumpen,<sup>27</sup> ridder, och Michell Brockenhuß,<sup>28</sup> embidzmand paa wort slot Nyborgh, worre mend och tienere, war schicket for oß paa wort retterting oß elschelige Jacob Brockenhuß,<sup>29</sup> wor landzdommere vdi Fynn, och Claus Brockenhuß<sup>30</sup> till Søndergaard<sup>31</sup> paa sin eigne och med fuld-macht paa sin broeders<sup>32</sup> weigne och Eggert Hendrichsen<sup>33</sup> paa sin hustrøes<sup>34</sup> weigne paa denn ehne och oß elschelige frue Birgette,<sup>35</sup> Niels Bildz<sup>36</sup> epterleffuer-

sche, paa den anden siide och tiltallede for<sup>ne</sup> Jacob Brockenhuß och for<sup>ne</sup> hans arffuinge<sup>37</sup> for<sup>ne</sup> frue Birgette Bildz och Niels Bildz arffuinger for en arffue, jordegoedz och andet, som dennom war tilfalden epter deris medsøster,<sup>38</sup> jomfrue Ane Bildz datter,<sup>39</sup> och hun haffde schiødt och soldt sin broeder Niels Bild, som de meente det at werre giort emoed lougen,<sup>40</sup> epterdj et møebarn ey maa selge eller affhende sit goedz. Dertill suarede for<sup>ne</sup> frue Birgette, at nogen tiid siden forleden, før den fremfarne feide<sup>41</sup> paagick, da haffuer for<sup>ne</sup> jomfrue Ane Bildz datter schiødt och soldt for<sup>ne</sup> sin broeder, Niels Bild, alt sit arffuegoedz, fæderne och møderne, och giort hannom der schiøde och forwaring<sup>42</sup> paa, huilcket schiøde med andere fleere breffue hun berette dennom forkommen werre bleffuen paa Sandholdt<sup>43</sup> vdi samme feigde, och sagde, att Claus Oelsen,<sup>44</sup> den elste broeder<sup>45</sup> och hindes werge, den tiid haffde beseiglet samme schiøde med for<sup>ne</sup> jomfrue Ane, sin søster, och fleere goede mend, som død och affgangen erre, och derforre haffuer jomfrue Ane paa det nye giort for<sup>ne</sup> sinn broeder Niels Bild, den tiid hindis rette werge, schiøde igien paa sit arffuegoedz hertill Fønboelandzting, huilchet schiøde her for oþ nu vdi rette er lagt och bemelder samme nye schiøde, at der war før giort dennom schiøde emellom, och war forkommen, dog røris<sup>46</sup> iche derudj, at Claus Oelsen det beseiglet haffde. Dertill suarit Jacob Brockenhuß och hans medarffuinge, at for<sup>ne</sup> Claus Oelsen iche war<sup>47</sup> jomfrue Anes rette werge, thj høigbornne første kong Hans, wor kierre herrefaders broeder, togh samme wergemaall fra hannom, och sette vdi rette, om slig schiøde och kiøbebreffue burde weed macht at bliffue, epter møebarn maa iche selge eller affhende sit goedz epter lougenn. Dertill suarit for<sup>ne</sup> frue Birgette, at hindis høbunde, for<sup>ne</sup> Niels Bild, haffde och forlagt<sup>48</sup> for<sup>ne</sup> sinn søster, jomfrue Ane, med guld, pendinge, fætallie och andet vdi den meening och acht, at hand meente, at hand och hans arffuinge schulle ene niude hendis goedz epter hindis død; och sette vdi rette, om hinder och Niels Bildz arffuinger iche burde slige vdlagde pendinge och andet igien at haffue, om kiøbet iche maatte holdis, och diþligeste om dennom iche burde den tredie pending epter lougen,<sup>49</sup> saa lenge Niels Bild war for<sup>ne</sup> jomfrue Ane, sin søsters, werge. Da epterdj de ej till mindelighed fordragis wille, men de begierede domb epter wor danske lough<sup>50</sup> och gaffue dennom paa baade siider vdi alle rette, [tha sagde wii ther so paa for rette],<sup>51</sup> at epterdj at møebarn iche maa affhende sit goedz vden med wilkaar,<sup>52</sup> som lougen<sup>53</sup> siiger, da bør det kiøb ingen macht at haffue, och schiøden, derpaa giort er, ad werre død och machteloþ epter denne dagh, och alle jomfrue Ane Bildz arffuinge samme hindis jordgoedz och andet goedz at niude och beholde huer sinn ahnpart, som dennom derudj tilfalde kunde, och bør huer hindes arffuinge at vdlegge och betalle deris ahnpart

vdi for<sup>ne</sup> giæld och for<sup>ne</sup> Niels Bildz vdlagde pendinge och andit, som de toge vdi arffue till, och for<sup>ne</sup> Niels Bildz arffuinger bør den tredie pending epter lougen, saa lenge for<sup>ne</sup> Niels Bild war for<sup>ne</sup> jomfrue Ane, sin søsters, werge Datum vt supra.

Endnu vdi rette lagdis den goede mandz welbiurdige Lauge Beckis giendsuard med hans eigen hand vnderchreffuet, lydendis som epterfølger:

Som erlig och welbiurdig mand Christopher Bild haffuer ladet mig besøge med erlig och welbiurdig mand Preben Bild<sup>54</sup> till Aggerborg<sup>55</sup> och Jørgen Kaa<sup>56</sup> till Birkelse<sup>57</sup> om 3 gaarde, som ieg hans søster haffuer affhandlet och med reede pendinge fornøiget och betalet, och hand aff mig er begierrendis, att ieg hannom samme gaarde igien wille epterlade for, huis pendinge ieg hans søster derpaa giffuet haffuer, saa kand ieg derpaa till et wenligt suard icke forholde,<sup>58</sup> at ieg iche kand affhende samme goedz for pendinge, fordj ieg det till en mine wenner haffuer forloffuit for goedz igien till mageschiffte. Dersom ieg det tilforne vdi tiide haffde wist, wille iegh giernne haffue tient Christopher Bild herudj. Lauge Beckh eigen hand.

Huorforre for<sup>ne</sup> Christopher Bild satte vdi alle rette och formeente, at samme hanns søsters gaarde och goedz epter slig berørt leilighed burde at epterfølge hannom med rette och ad werre det nest for sølff och pendinge.

Da war der vdi rette møet erlig och welbiurdigh mand Lauge Beck till Førbløff, lanndzdommer vdi Sieland, hans tiener Lauridz Pederßen vdi Ordrup,<sup>59</sup> som vdi rette lagde den goede mandz, hans hogbundis, fremsat med eigen hand vnderchreffuet:

Epter som welbiurdig Christopher Bilde haffde ladet giffue mig wardzell for min gaard Førbløff for windisbiurd, hand achter at lade førre till Mierløbe herritzting dermed at wille beuiße, at ieg eller min fuldmechtige dertill tinge icke schulle forfuldt de trej gaarde vdi Østerup till laaß, saa schall Christopher Bilde iche haffue fornøden derom at førre windisbiurd, thi ieg er det self bestendigt, fordj det giordis iche behoff, epterdj ieg haffuer ført min adkomb for riigens candzler och derepter bekommet riigens breffue och dennom till Siellandzfarlandzting laditt bryde, læße, paaschriffue och weed tingriiderenn kyndet epter riigens ret. Som hand och haffuer giffuet mig warsell for eschning paa min adkomb paa forschreffne 3 gaarde, saa haffuer ieg dem ført paa de steder, som det giordis behouff, epter som forschreffuit staar; forseer mig dertill, at herridzfogden den iche er saa daarlig och wanuittig,<sup>60</sup> at hand sig vnderstaar endten at stede windisbiurd eller giffue nogen eschning derom beschreffuet bag paa min laaß. Actum Ringsted closter,<sup>61</sup> den 1. martij anno 1604. Lauge Beckh med eigen hand.



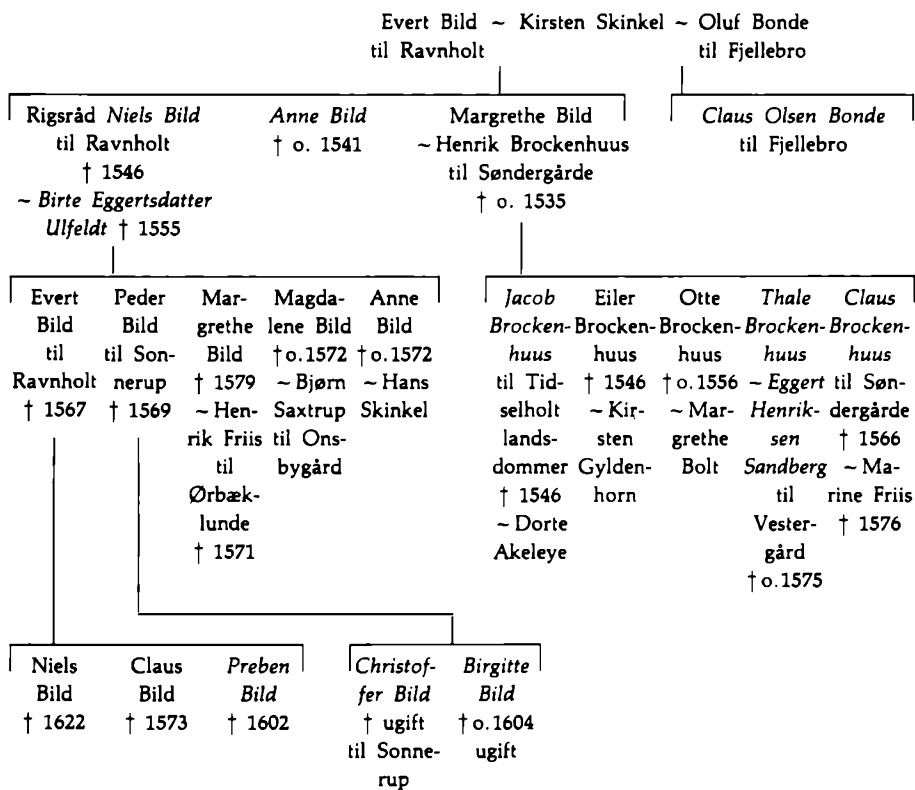
Da epter forberørt leilighed, och epterdj denn goede mand Lauge Beck vdi sin ahngiffuende beretning bekiende, at hand till Mierløpe herridzting iche haffuer forfuldt samme gaard, som omtrettis, till laaß, [men]<sup>62</sup> med louglig adkombst søgt riigens candzler och der faaet sin loughige forfølling, som hand til Siellandz-farlandztingh loughigen haffuer ladet forkynde, huorepter hand haffuer fanget laaßen, som er lousgens ende, besluttet, da torde wij oß iche tilfordriste at stede nogen lougmaall bag paa samme laaß, som loughigen epter riigens ret er forhuerfuit. Thill windiþbiurd er worris beseigling her vndertrøcht. Actum vt supra, som samme affuiiþningsdomb vdi sig selff formeller, weed huilcken for<sup>ne</sup> Lauge Beckh saauell som for<sup>ne</sup> Christen Bild epter som forskreffuit staar och huer dennom vdi sønderlighed formeente sig at werre vforretted och worre paa begge sider domb deroffuer begierrendis.

Tha epter tiltale, giendsuard och den sags leilighed wiste ieg iche andet at kunde derom kiende eller affsige for rette, end at epterdj Lauge Beckh haffuer epter riigens ret forfuldt for<sup>ne</sup> 3 gaarde vdi Østerup till laaß epter huiß adelþ schiøde,<sup>63</sup> hand derpaa haffuer hafft, och aldelis ingen giendbreff emoed samme forfølling till laaß er taget aff Christopher Bild, ey heller nogen steffning offuer det adelþ schiøde for sin tilbørlig dommer och derpaa kiendt, førend laaßen er bleffuen epter riigens ret endelig besluttet och euig tielse er sadt paa den sagh, och epter at laaßen er lousgens ende, saa ingen lougmaall eller rettergang bør der epter med rette at falde for herridzfogder till tinge eller for nogen anden vnderdommer, och for<sup>ne</sup> herridzfoget ligeuel deþ wahnseet haffuer vnderstaaedt sig bag paa samme laaß fra herridztinget at giffue en affuiiþnings domb beschreffuit, vdi huilcket adschilligt till rettergang er jnndført for<sup>ne</sup> laaß saauell som schiødet, det hannom iche burde at weedkomme, icke vden merckelig preiuditio<sup>64</sup> eller forfang, som det ey anderledis achtis kand, bør samme affuiiþnings domb derudinden emoed eller bag paa forbemeldte laaß och adelþ schiøde ey anden macht at haffue, end som den aldrig der dømpet eller besluttet war, epter huilcken leilighed ieg och for min person ey wiste at kunde mig vnderstaae nu nogen anden breffue eller nye forsetter mod forbemeldte laaß och euig tielse end forskreffuet staar vdi denne min sentenz at jndføre. Men dersom nogen ellers schader paa forskreffne laaß eller ander vdi den sagh, da gaae derom for sinn tilbørlig dommere, naar loughigen steffned worder huis loug och ret er.

Thill windiþbiurdt haffuer ieg trøcht mit signet her neden vnder.

Actum anno, die et loco quibus supra.

(1) Dommen fremtræder vel ikke som en Sjællands landstings dom, og landstingsskriveren er ikke nævnt og har øjensynlig ikke, som det var sædvanligt, medbeseglet dommen. Da dommen er afsagt i Ringsted og på Sjællands landstings ordinære retsdag (onsdag), og da den er afsagt af en sættemommer, må den vel betegnes som en landstingsdom. - (2) Christoffer Bild forfulgte sagen og søgte at hævde, at Lauge Becks låsebrev ikke var lovligt forkyndt, men ved rettertingsdom 13. marts 1606 (ndf. nr. 828) stadfæstedes låsebrevsforfølgningen. De i dommen nævnte personers indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:



(3) Se 810.7. - (4) Se 810.8. - (5) Kanc.Br. - (6) Trætte, uenighed (Kalk. II. 427b). - (7) Se 757.2. - (8) Se 757.3. - (9) Christoffer Bild til Sonnerup, søn af Peder Bild (d. 1566) til Sonnerup og Dorte Christoffersdatter Ravensberg. Han boede på Åstrup, der da tilhørte rigsråd Enevold Kruse. - (10) Hovedgården Åstrup i Kirke-Såby s., Voldborg h.

(11) Det første søgning efter pinsen; i 1604 indfaldt pinsedag 27. maj. - (12) At ingen kunne være dommer i egen sag var ikke udtalt i landskabslovene, men i Knud Mikkelsens glosse II.83 (til JL II.87), hvor det hedder: nullus potest simul et semel esse iudex et actor uel iudex et testis in eadem causa (DgL IV.195), jf. dansk glosse 83 (ib. Tillæg til IV.43), og var fastslået i retspraksis, jf. Viborg landstings domme 18. januar 1589 (IV nr. 599) og 1. september 1593 (V nr. 706) samt rettertingsdom 6. november 1596 (Secher, Rettertingsdomme I.137). At rigskansleren ikke kunne dømme i egen sag var udtalt i hdf. 23. juli 1513 § 35, 3. august 1523 § 40, 30.

oktober 1536 § 43 og § 41 i hdf. 12. august 1559, 17. august 1596 og 8. maj 1648 (DKH 61, 75, 88, 100, 108, 117). Fdg. 14. maj 1636 § 3 (CCD IV.665) bestemte, at birke- og herredsfogder skulle vige deres sæde, når sagen angik dem selv, hvilken bestemmelse optoges i reces 27. februar 1643 2-6-18 (CCD V.271). DL 1-5-6 bestemte, at ingen dommer må dømme i sager, »som hannem selv gielde paa«, jf. adg. 23. januar 1739 § 18, hvorefter ingen landsdommer må beklæde retten i en sag, der gælder ham selv, og højesterets instruks 23. januar 1739 § 18, hvorefter ingen højesteretsdommer »maa votere eller være tilstede ved Voteringen i en Sag, hvori han selv paa nogen Slags Maade maatte være interesseret«. Om nævninger bestemte EsjL II.26, at ingen kunne beskikkes til nævning, der var så nær beslægtet med sagsøgeren som næstsøskendebarn. - (13) Landsbyen Alkestrup i Asmindrup s., Merløse h. - (14) Landsbyen Østrup (denne form sen. i dommen) i Undløse s., Merløse h. - (15) Vel fejlskrift for *angiffue*. - (16) efter (Kalk. I.\*22b). - (17) indstævnet (Kalk. I.348a bet.2). - (18) Landsbyen Kirke-Eskilstrup i Eskilstrup s., Merløse h. - (19) *Tingridere* (landstingridere, jf. dette udtryk ndf.) havde det hverv at bringe meddelelse om, hvad der lystes på tinget, til herrederne eller sognene, således som det også fremgår af nærv. dom. Ordningen med tingridere kan tidligst påvises i den sidste halvdel af det 15. årh., men kan meget vel være ældre. Tingridere udnævntes i det 16. årh. af lensmanden og lønnedes af herredet el. sognet med en afgift, der kaldtes tingriderhavre, jf. Poul Johs. Jørgensen, *Retshistorie*.247. - (20) Birgitte (Berete) Bild (d. omkr. 1604), fra 1601 i Maribo kloster.

(21) forkyndt (Kalk. II.659b bet.1). - (22) Rettertingsdom 5. november 1541 (HDDomb. nr. 4 fol.59<sup>r</sup>), trykt KRD II.27f. - (23) 1. november. - (24) Rigsråd, magister Johan Friis (d.1570) til Hesselager, kongens kansler. - (25) Rigsråd Peder Ebbesen Galt (d.1548) til Rudbjerggård og Tyrrestrup. - (26) Rigsråd Jacob Hardenberg (d.1542) til Sandholt, Holme kloster (nuv. Brahetrolleborg), Arreskov m.v. - (27) Otte Krumpen (d.1569) til Højbygård m.m., 1523-36 og fra 1542 rigsråd, 1554-67 rigsmarsk. - (28) Admiral Mikkil Brockenhuus (d.1555), lensmand på Nyborg slot, søn af rigsråd Peder Brockenhuus (d.1505). - (29) Jakob Brockenhuus (d.1546) til Tidselholt, søn af Henrik Brockenhuus (d. omkr. 1535) til Søndergårde og Margrethe Jakobsdatter Bild. Studerede 1519 ved Kbh.s universitet, 1521 immatrikuleret ved universitetet i Rostock, 1535-46 forlenet med Vejstruppgård, 1537-46 landsdommer i Fyn. - (30) Claus Brockenhuus (d. 1566) til Søndergårde, broder til ovenn. landsdommer Jakob Brockenhuus.

(31) Hovedgården Søndergårde i Rørup s., Vends h. - (32) Dommen har *theres brødrer*. Brødrene var: Eiler Brockenhuus (d. 1546) til Søndergårde og Otte Brockenhuus (d. omkr. 1556) til Søndergårde. - (33) Eggert Henriksen Sandberg (d. omkr. 1575) til Vestergård, søn af Henrik Christensen Sandberg (d. omkr. 1512) til Højrup og Berte Albrechtsdatter Emmiksen. Han var 1. gang gift med nedenn. Thale Henriksdatter Brockenhuus, 2. gang med Kirsten Pedersdatter Tide-mand (d. 1576). - (34) Thale Brockenhuus, søster til de ovenn. Jacob og Claus Brockenhuus. - (35) Birgitte (Berte, Beate) Eggertsdatter Ulfeldt (d. 1555), var 1543 hofmesterinde hos dronning Dorothea, datter af Eggert Andersen Ulfeldt (d.1565) til Kragerup, Elmelunde og Højbygård (Bara härad) og Kirsten Pedersdatter Væbner. - (36) Rigsråd Niels Bild (d.1540) til Ravnholt, søn af Evert Bild til Ravnholt og Kirsten Johansdatter Skinkel (der 1. gang var gift med Oluf Bonde til Fjellebro). - (37) HDDomb. har *metarffinge*, jf. KRD II.27. - (38) Fejlskrift for *modersyster* (således HDDomb., jf. KRD II.27). - (39) Anne Bild (d. omkr. 1541), søster til ovenn. rigsråd Niels Bild. Hun, der var ugift, boede i 1530 i Svendborg, efter at hun havde solgt sin andel i Ravnholt til broderen. - (40) JL I.36.

(41) Grevens fejde (1534-36). - (42) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (43) Se 772.2. Gården tilhørte da ovenn. rigsråd Jacob Hardenberg. - (44) Claus Olsen Bonde til Fjellebro, søn af Oluf Bonde til Fjellebro og Kirsten Johansdatter Skinkel og således halvbroder til rigsråd Niels Bild og til jomfru Anne Bild. - (45) ♂: halvbroder. - (46) berøres, omtales. - (47) Herefter slettet

(ved underprikning) i forlægget *Claus Oelsen*. - (48) betalt (Kalk. I. 653b bet. 4). - (49) Værgedogtførelse efter JL I. 30. - (50) Om denne betegnelse for JL se Poul Johs. Jørgensen, JLS Historie. 51f.

(51) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter KRD II. 28. - (52) Betingelser (Kalk. IV. 825b bet. 2). Det krævedes, at kvinden var så fattig, at hun måtte sælge for at opretholde livet, og i så fald måtte hun sælge for ½ mark sølv om året. - (53) JL I. 36. - (54) Preben Bild (d. 1602) til Aggersborg, Lindholm og Lundegård, søn af rigsråd Evert Bild (d. 1567) til Ravnholt og Aggersborg. Se stamtavlen ovf. note 2. - (55) Hovedgården Aggersborg i Aggersborg s., Øster Han h. - (56) Jørgen Kaas til Birkelse og Ravkærgård. - (57) Se 776.28. - (58) fortie, skjule (Kalk. I. 641b bet. 7); her vel: undlade at meddele. - (59) Vel landsbyen Ordrup i Tostrup s., Merløse h. - (60) ukyndig, uforstandig (Kalk. IV. 742a).

(61) Ringsted kloster, opr. et benediktinerkloster, grundlagt omkr. 1180, kom ved reformationen under kronen. 1592 blev Lauge Beck forlenet med klostret der indtil 1660 var len for landsdommerne i Sjælland. - (62) Forlægget har ved fejlskrift *med*. - (63) Skøde fra den oprindelige ejer (Kalk. I. 5a). - (64) Retstab, jf. lat. *præjudicium*.

## 820

## Viborg landsting 13. april 1605

*En mand havde ved landstinget erhvervet en uendelig dom angående ejendomsretten til nogle enge og havde for landstinget angivet, at modparten var indstævnet. Da dette godtgjordes at være urigtigt, blev den pågældende dømt til at stå til rette som den, der beretter løgn for dommeren. Han blev derefter fordelt ved sit hjemting. Landstinget opretholdt fordelingen, indtil den pågældende rettede for sig.*

Hs.: Nks 836c, 2<sup>o</sup> nr. 27 (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>).

Overskrift: En domb emellum Peder Munck i Stabye Kiergaard oc Palle Søffrennøen paa Slumstrup om en wendelig domb, som er dømbtt offuer nogen windigbiurd oc er med wrang vnderuißning forhuerrffuidt, huilcke igenn er mactisløß dømbt, for steffninngerne denne icke waar møett.

Mogens Juel<sup>2</sup> till Palliggaard,<sup>3</sup> Jffuer Juell<sup>4</sup> till Willestrup,<sup>5</sup> landsdommere wdj Nørre Judtland, oc Gunnde Schriffuer,<sup>6</sup> landstinghører, giøre alle witterligt, at aar 1605, denn 13. aprilis, paa Wiborg lanndsting waar schicket Peder Munch<sup>7</sup> i Kiergaard<sup>8</sup> paa denn ehne oc haffde hid i rette steffnnit Pouell Søffrennøenn, tienendis paa Slomstrup,<sup>9</sup> paa denn andenn þide for enn wendeligh domb,<sup>10</sup> hannd her till lanndsting denn 11. augusti þidst forledenn med wrang<sup>11</sup> oc vsanndrue wnderuißningh<sup>12</sup> oc beretning forhuerrffuidt haffuer offuer nogenn sanndferdigh oc nøiachtig windigbiurd, Knud Gyllenstiernis<sup>13</sup> fuldmectige till Bolling<sup>14</sup> herristing forhuerrffuit haffuer offuer 3 ennge, liggendis østen oc westen Slomstrup brouff,<sup>15</sup> som Hannß Christenøenn, Peder Jenøenn i Bølling bye<sup>16</sup> med flere omwundit haffuer, wanþet at for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiern heller hanns fuldmectige icke

schall finndis till þamme domb at werre kaldit, þom det þig burde, och formedelst þamme domb for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernns þag at werre kommen till en langþommelig forhallingh oc þtoer bekostringh, och þamme wendelig domb þschall were her till landztingit mactisløþ dømbt; formeenn for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernn epter þaadan forberørte leilighed for<sup>ne</sup> Pouell Søffrennsenn wret der med at haffue giort oc bøer derforre at þtaa till rette þom denn, der wsannferdig oc løgnachtig beretter for dommerenn, oc oprette Knud Gyllenstiern, huis schade hand der offuer lid oc fangit haffuer, oc formener, at hannd endnu<sup>17</sup> endeligh domb bøer at haffue offuer for<sup>ne</sup> Pouell Søffrennsenn, effterþom hannd tilforne tuenne wendelig domme wdj sagenn forhuerffuidt haffuer.

Item haffde hidsteffnnit Pouell Søffrennsenn i egenn persþoenn med þamme wendelig domb saa oc med tho perþoener oc folch, huer wdj egenn perþoenn, som þamme steffning þschall haffue forkynnet, oc her med dieris opragte fingre oc eed epther recessens<sup>18</sup> formelling at winnde oc bekiende, paa huad dag oc tid oc þted, de þamme steffningh forkynnte, oc huem, de denn forlæst haffuer, oc steffningenn i þig þelff, þom denn wendelig domb effter forhuerffuidt er, saa och Niels Jenþenn i Handderup,<sup>19</sup> þom þamme wendeligh domb her till lanndztingit i rette lagt haffuer, med þamme domb. Diþligeste erlig och welb: frue Karenn Brysche<sup>20</sup> till Slomstrup, om hunn haffuer noget dertill at þuare.

Therimoed fremblagde for<sup>ne</sup> Niels Jenþenn paa for<sup>ne</sup> frue Karene Bruschis wegne enn opþettelse her aff landstingit i dag sex wgger wdgangit, lydendis hannum da hid i rette at haffue steffnnit for<sup>ne</sup> Peder Munch for þamme tuenne wendelig domme, hannd offuer for<sup>ne</sup> Pouell Søffrennsenn forhuerffuidt haffuer hanns ære oc lempe anrørendis, oc meente þamme domme burde ingenn macht at haffue heller komme for<sup>ne</sup> Poffuell Søffrennsenn till nogenn forhindring heller nogenn forkleyning paa hanns ære oc lempe.

Diþligeste haffde hid steffnid Per Lauridþenn i Hindheed,<sup>21</sup> for hand effter þamme dombs liudelse þschall haffue ladit fordeele Poffuell Søffrennsenn, wanþeet at for<sup>ne</sup> Pouell Søffrennsenn ingen werlige gierning giort haffuer heller þschall werre offuerbeuist.

Frembdielis haffde hid steffnnit for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernn, om hand haffde noget der till at þuare.

Dertill þuarid for<sup>ne</sup> Peder Munch oc berette, huorledis hanns hoþbunde þschall haffue ladit forhuerffue winnde om iij ennge, liggendis østenn och westenn Slomstrup till denn gaard i Bølling bye, Niels Joestþenn paaboer, oc for<sup>ne</sup> Poffuell Søffrennsenn der effter at þschall haffue dragitt hid till lanndstingit med enn steffning offuer þamme winndiþbiurd oc ladt schriffue paa steffningenn dennum

formedelst tho mennd at werre þteffnrit, enndog det iche scheede, saa de iche bleff þteffnrit, oc hannd dog med hanns wrange oc løgenactige beretning þshall haffue forhuerrffuid enn wendeligh domb offuer þamme windiþbiurd dieris winde at werre vnderþagt, oc for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstierns sag dermed at werre forkrenched, oc hannd þamme domb þidenn haffuer ladit steffnne oc kalle oc Pouell Søffrenþenn med þamme domb oc den þteffning, hand den epter forhuerrffuidt haffuer, och de folch och perþoener, þom þamme steffning haffuer forkynnt, oc iche de perþoener denn tid at werre frembkommen, ey heller steffningenn at werre i rette lagt. Oc fremblagde enn domb her aff lanndstinget þidst forgangen aar, 25. augustj, þom medfører for<sup>ne</sup> Peder Munch da at haffue hidþteffnrit for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn for þamme wendelig domb oc med denn steffning, hannd deretter forhuerrffuidt, oc de folch och perþoener, þom þamme steffning þshall haffue forkyennt; da er de iche møet, menn for<sup>ne</sup> Niels Jenþen da at werre møet. Och fremblagde þamme domb her aff lanndstingit denn 11. augustj þidst forledenn wdgifffuidt, þom medfører for<sup>ne</sup> Poffuell Søffrenþenn paa for<sup>ne</sup> frue Karens wegne da at haffue hidþteffnrit Jenns Christenþenn i Bølling, Peder Jenþen ibidem oc dieris medbrødre for nogenn winde, de haffuer wundet om nogenn eng, liggendis østenn oc westenn Slomstrup brouff; da er windiþbiurd oc Peder Munch iche møet, oc þamme winde fordj er funditt machtlesløþ jndtill huem, der haffde wdj at þige, þteffnrit paa nye. Tha er her þaa omþagt, at eptherdj þamme domb lyder iche ydermehre, indtill sagenn bleff steffnrit paa nye, oc det da þcheed waar, da burde denn iche lennger mact at haffue, som den domb wide-re bemelder.

Oc dernest berette for<sup>ne</sup> Peder Munch, huorledis hannd þidenn paa hanns høþbunds wegne hagde hidsteffnrit for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn for þamme domb, hannd haffuer forhuerrffuidt, oc meente, at hannd burde at þtande till rette þom denn, der løgnnactig beretter for dommerenn, oc oprette hanns høþbund, huis schade hannd deroffuer haffuer lidt. Oc fremblagde enn domb her aff lanndstinget 1604, denn 22. aug.; wdgifffuidt; da er Pouell Søffrenþenn iche møet oc der forre tilfundenn at þtande till rette þom denn, der løgennactig beretter for dommerenn oc oprette, huis þchade Knud Gyllenstiernn der offuer haffuer lid, indtill huem der haffde i at þige þteffnrit paa nye.

Dernest fremblagde en domb her aff snapslanndsting<sup>22</sup> þidst forledenn wdgifffuidt, som medfør, for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernn da at haffue hid þteffnrit Pouell Søffrenþenn for þamme domb, for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn med wrang beretning forhuerrffuidt haffuer; ocþaa haffde hidþteffnrit hannum med denn steffningh, hand þamme domb epter forhuerrffuidt, saa och de perþoener oc folch, þom

þamme steffning schall haffue forkynndt; da er her ingenn møet. Effter þaadann leilighed er Poffuell Søffrenþenn tildømbt at þtande till rette þom denn, der løgnn-achtig beretter for dommerenn, oc oprette Knud Gyllenstiernn, huis schade handd der offuer lid oc fangitt haffuer, jndtill huem der da haffde i at þige steffn- nit paa nye.

Dernest fremblagde þamme deelsbreff<sup>23</sup> af Bøllingherristing denn 14. januarj þidst forledenn wdgiffuidt, bemellendis for<sup>ne</sup> Peder Lauritzenn der paa þinn hoþbunds, for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernns, wegnne med sex hørring<sup>24</sup> at haffue ladt fordiele Pouell Søffrenþenn, tiennendis paa Slomstrup, for handd løgnnachtig þschall haffue beret for dommerenn oc der forhuerrffuidt wenndelig lanndstings domb oc der offuer spild for<sup>ne</sup> Knud Gyllenstiernn þinn sagh oc for huis schade, handd der offuer lid oc fangitt haffuer, effterþom lanndstings domb der om for- meller, som þamme domb oc deels breff der om widere bemeller.

Oc þatte for<sup>ne</sup> Peder Munch wdj all rette, om handd iche nu burde at haffue enndelig domb, oc om for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn iche waar louglig fordeelt.

Saa bleff for<sup>ne</sup> Niels Jenþenn tilþurt, om handd wille paa þchiude<sup>25</sup> oc naffnngiffue dennum, þom haffde þteffnrit for þamme lanndstings domb, oc om handd wille flie<sup>26</sup> dennum her tilþtede, da þchulle handd faae reþpit, at de kunde fremb- komme. Da þuarit Niels Jenþenn, at handd dennum iche wille naffnngiffue hel- ler flie tilþtede.

Med flere ord och talle dennum der om imellum waar.

Da effter tiltalle, giennþuar oc sagenns leilighed, saa oc effterdj for<sup>ne</sup> Peder Munch tuennde wenndelige lanndstings domme offuer for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn fremligger oc nu begierit denn tredie endelige, epter þom handd haffuer þteffnrit for, oc det nu er for<sup>ne</sup> Niels Jenþen tilbudit, om handd wille paa schiude, huem de thoe steffningsmennd waar, der schulle haffue steffnrit for for<sup>ne</sup> landstings- domb, der for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn forhuerrffuidt, och om handd wille flie den- num tilþtede, da þchulle handd niude reþpit, och epterdie for<sup>ne</sup> Niels Jenþenn þiger þig iche det at wille gjøre, sammeledis effterdj steffningsmenndene, effterþom de ere steffnrit, ingenn tid er møet effter steffningens liudelþe, da wide wi effter þaadann leilighed iche anndit der om at þige, end for<sup>ne</sup> Peder Munch bøer io enndelig domb offuer for<sup>ne</sup> Poffuell Søffrenþenn at haffue, hannum forneffne- de domb med wrang oc løgnnachtig beretning at haffue forhuerrffuid, och effterdj for<sup>ne</sup> Pouell Søffrenþenn effter þame første lanndstingsdomb er deelt bleffuenn, da wide wi hannum iche aff þamme deele at quit dømmen, førend handd retter for þig, som det þig bøer.

In cuius rei testimonium sigilla &c.<sup>27</sup>

(1) Dette (NkS 846m,2°) er afskrift af NkS 836c,2°. - (2) Se 768.3. - (3) Se 768.4. - (4) Se 780.16. - (5) Se 782.8. - (6) Se 768.5. - (7) Se 816.82. - (8) Gården Staby Kærgård, se 816.83. - (9) Den tidl. hovedgård Slumstrup i Sædding s., Bølling h., der da ejedes af fru Karen Bryske (d. 1624). - (10) Om uendelige domme se 779.9.

(11) urigtig (Kalk. IV.871b bet.2). - (12) Oplysning(er), fremstilling (Kalk. IV.668b). - (13) Knud Gyldenstjerne (d.1627) til Ågård og Møgelkær, søn af admiral Henrik Gyldenstjerne (d.1592) og dennes 2. hustru Mette Rud (d.1596). - (14) Landsbyen Bølling i Bølling s. og h. - (15) Vel: broen over Ganner å [?]. - (16) Se ovf. note 14. - (17) nu (ligesom tidligere) (OdS IV.384 bet.1). - (18) Reces 13. december 1558 §5. Jf. kgl. åb. br. 19. august 1582 for Skåne §2 (CCD II.314). - (19) Landsbyen Hannerup i Faster s., Bølling h. - (20) Karen Bryske (d.1624) til Slumstrup, datter af Gert Bryske (d.1552) til Dallund og Anne Tønnesdatter Viffert (d.1586) og enke efter Iver Lunge (Dyre) (d.1587) til Tirsbæk, Nielstrup og Østrup (han gift 1. gang (1541) med Maren Bjørn (d.1561) til Nielstrup og Østrup).

(21) Gården Hindhede i Sønder Lem s., Bølling h., i 1682 af 4,90 tdr. hartkorn og 40,1 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.146. - (22) Se 804.28. - (23) Skriftligt vidnesbyrd om fordeling (Kalk. I.347a bet.1). Om fordeling se Matzen, Offentlig Ret II.150ff. - (24) I Jylland foregik fordelingsprocessen med høringer, 3: 6 af herredsfogden udnævnte mænd, der afsagde fordelingskendelsen, jf. Matzen, Offentlig Ret II.153. - (25) påberåbe sig (Kalk. III.542b bet.1; OdS XVI.340 bet.2). - (26) skaffe, bringe (Kalk. I.570a bet.3). - (27) &c erstatte: nostra præsentiibus inferius impressa.

## 821 Viborg landsting 23. november 1605

*Landstinget statuerer, at en foged, der var rømt af sin tjeneste, og hvis regnskaber var gennemset af mænd, udvalgt af begge parter, og ikke befundet i orden, ikke havde handlet så ærligt og redeligt over for husbonden, som han burde.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 290 (findes yderligere i 4 hss.).

Overskrift: En dom at en fougitt, som er dragitt oc bortuigt sin tieniste oc icke giort regenskab, er derfor tildømt icke saa erligt oc redeligt att haffue<sup>1</sup> giort, som det sig borde, emedenn trei skriffuere dieris breff paa hans mangil vdgiffuit stander wid mact.

Jffuer Jul<sup>2</sup> till Willestrup,<sup>3</sup> landsdommer vdj Nøriutlannd, oc Gunde Schriffuer,<sup>4</sup> landztingshører ibidem, giøre vitterlig, att aar ephther Gudz biurdt Mdcv, thennd 23. novembris, paa Wiburg landzting var skickitt erlig oc velbørdig mand Jffuer Løcke<sup>5</sup> thill Buderupholm<sup>6</sup> hanns vijs<sup>7</sup> bod, Jenns Sørennøenn, med en opsettelße her aff landztingit i dag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannom tha att haffue hid i rette steffnitt Michel Perßen, for dum fougitt paa Buderupholm, for hannd haffuer rømt aff hans gaard oc thienniste, som hand haffuer loffuitt oc sagt hannom, med hans reginschab, pending oc andit oc icke gjorde hannem richtigh regensschab eller rede for, huis rede pending som hand paa for<sup>ne</sup> Jffuer Løckis vegne haffuer opboritt oc igien vdgiffuit, formiennindis hannum ther vdj icke saa erlig oc redelig att haffue handlitt oc skickett sig som en god, thro thiener sin hosbund



pliktig vor, oc epther sadann hans bortrømmilþe haffuer for<sup>ne</sup> Jffuer Løcke ladit ført klage offuer for<sup>ne</sup> Michel Pederþen til Hornum herritzting, som thend 4. februarij vdsted er oc thingsvinde epther thagitt, oc same klagevinde<sup>8</sup> er vpaathalitt oc stander vid sin fuldmact. Oc formientte, att for<sup>ne</sup> Michel Perþenn kunde sig icke med sandferdighed ercklere<sup>9</sup> eller vndskylde emod same klage, mienendis same clage borde therfore vid mact att bliffue oc hannem att stande thill rette, som thett sig bør.

Tha for skodzmoll<sup>10</sup> skyld bleff same sag opsatt thil idag, oc nu berette for<sup>ne</sup> Jenns Sørennþen, huorledis for<sup>ne</sup> Michel Perþenn schall haffue thiennt for<sup>ne</sup> Jffuer Løcke for en fougitt oc standit for reginschab paa gaarden med indtegt oc vdgiffit, oc hand haffuer bortt dragitt oc icke giort rede oc reginschab eller stillitt hans hosbund thilfredz, men ther hans reginschab siden aff schriffueren er begrandskitt och offuer siett, tha findis ther stor mangill vdj hanns reginschab. Oc framlagde same reginschab, som saaledis begyndis: Mangill, som findis i thett reginschab, Michel Perþenn haffuer paa 1136 daler ringere 4 skilling, som er fra Philippi Jacobi dag<sup>11</sup> 1602 oc till Sct: Olþdag<sup>12</sup> 1603, som samme opschreffne mangill i sig selff bemeller. Tha besluttis thet vdj en summa saaledis: Summa summarum offuer diþe mangill, som tha vor giortt vdj Michel Perþens reginschab er halffsiette hundre halffsøttan daler ij mark<sup>13</sup> 1 skilling. Oc beslutter samme [schriffuelse]<sup>14</sup> saledis: Tha epterdj vy epterschreffne Chresten Kieldþen i Rold,<sup>15</sup> Anders Jenþenn i Binderup<sup>16</sup> oc Niels Klemidþenn, fougit paa Nørlund,<sup>17</sup> er thill be-throfuitt aff erlig oc velbørdig mand Jffuer Løcke thill Buderupholm saa oc hanns thiener, Michel Perþen, att offuerlege<sup>18</sup> oc schulle igiemillsee forbemeltt Jffuer Løckis fougdis reginschaber, om the findis þaa rictig anþschriffuitt, þom thett sig bør, tha haffuer vy þamme reginschaber forhørtt<sup>19</sup> oc igiemill siett med huis mangill, þom for<sup>uitt</sup> þtaar med anden attþskiellig pening vdgiffit, som findis vdj attskiellig mader att uere vdgiffuit och icke eller findis vid aar, dag eller thid, huo thend þtørste part aff þame penning bekomitt haffuer, saa vy icke þiønis thett att uere saa rictig anþschreffuen, þom vi formiener, att thett kannnd forþuaris for þin hosbund, vndthagenn huis hans husbond vill anþee<sup>20</sup> oc giøre hannem gott. Thill vindisþørd med voris egne hender her vnder schreffuit. Ex Buderupholm, thend 14. februarij anno 1605. Christen Kieldþen Rold med egen haand, Anders Jenþen egen haand, Niels Klemidþen egenn hannd.

Och therhoþ berette for<sup>ne</sup> Jens Sørennþen, att hand haffuer forhuerrffuit thuinde vendelig lanndztingsdomme offuer for<sup>ne</sup> Michel Perþen for þame sag, huilcke hand framlagde: Thend første her aff landztingitt thend 28. septembris sist forleden vdgangitt, vdj huilcken wy haffuer fundett þame klage vid mact att uere oc

for<sup>ne</sup> Michel Perþen icke saa erligen oc redeligen att haffue handlitt oc skickitt þig som en guod, thro thienner oc bør therefore att þtannde thill rette, som thett sig bør, jndtill huem, ther haffuer i att þige, þteffner paa nye &c. Thend anden her aff landztingitt thend 26. octobris sist forleden vdgiffuit, wdj huilcken vy haffuer funditt þame clage vid mact att uere oc for<sup>ne</sup> Michel Perþen icke þaa erligen oc redeligen att haffue handlitt oc skickitt þig som en guod, thro thienner oc bør ther fore att þtannde thill rette, som thet þig bør, jndtill huem, ther haffuer i att þige, þteffner paa nye, som de dome videre bemeller.

Oc satte for<sup>ne</sup> Jenns Sørenþenn i alle rette, om hand icke nu borde endelig dom offuer for<sup>ne</sup> Michel Perþenn att haffue.

Saa møtte for<sup>ne</sup> Michel Perþenn oc forminte, att þame mangill aff for<sup>ne</sup> schriffuere icke schulle vere rictig opþschreffuit oc siger sig att ville verre offuerbødige att bethale for<sup>ne</sup> Jffuer Løcke, huis hand kand findis att uere hannum skyldig med rette.

Med fliere ord och thale thennem ther om emellem var.

Tha epther thiltale, gienþuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj nu beuþis med for<sup>ne</sup> threi schriffuere, Christenn Kieldþen, Anders Jenþenn oc Niels Klemidþen att haffue for<sup>ne</sup> Michel Perþens reginþchab offuerþieitt, begrandþkitt oc forfaritt, tha haffuer the beregnitt, att ther fandis mangill vdj thet vj<sup>c</sup> xvij daler ij mark<sup>21</sup> 1 skilling, oc eptherdj for<sup>ne</sup> Michel Perþenn er dragitt oc borttuigt aff þin thienniste fra for<sup>ne</sup> Jffuer Løcke, oc icke þtillet hannem thilfredz for for<sup>ne</sup> mangill paa hanns regenshab, tha kunde vy icke kiende for<sup>ne</sup> Michel Perþenn ther vdinden þaa erlig oc redeligt att haffue giortt oc handlitt, þom thett þig borde, emeden for<sup>ne</sup> threi mendz breff paa for<sup>ne</sup> mangill vdgiffuit stander vid mact.

Jn cuius rej testimonium sigilla &c.<sup>22</sup>

(1) Herefter har forlæggjet oc. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Ivar Lykke (d. 1648) til Buderupholm, Grinderslev kloster, Havnø, Vindum Overgård, Bigum m.v., søn af Christoffer Lykke (d. 1541) til Buderupholm, Skovsgård og Grinderslev kloster og dennes 1. hustru Anne Nielsdatter Rosenkrantz (d. før 1588). - (6) Hovedgården Buderupholm i Buderup s., Hornum h. - (7) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet. 1). - (8) Vidnesbyrd om en fremsat anklage, sigtelse (Kalk. II. 518b). - (9) retfærdiggøre, rense (Kalk. I. 480a). - (10) Udsættelse (her til vidnesbyrd) (Kalk. III. 828b bet. 3).

(11) 1. maj. - (12) 29. juli. - (13) 1½; om skrivemåden se 761.23. - (14) Forlæggjet har ved fejlskrift *schriffuer*. - (15) Landsbyen Rold i Rold s., Hindsted h. - (16) Landsbyen Binderup i Vokslev s., Hornum h. - (17) Hovedgården Nørlund i Ravnkilde s., Års h. - (18) efterregne (Kalk. III. 422a bet. 3). - (19) undersøgt (Kalk. I. 644b). - (20) bære over med (Kalk. I\*. 17b bet. 3).

(21) 550+16½ daler: 566½ daler+1½ mark; om skrivemåden se 761.23 og 765.55. - (22) &c erstatte: nostra præsentibus inferius impressa.

822

## Viborg landsting 18. januar 1606

*Landstinget stadfæster en bogseed, som en foged på sin herres vegne havde aflagt over en for tyveri sigtet person, da der intet fremlagdes, der kunne svække sigtelsen.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 291 (findes yderligere i 3 hss.).

*Overskrift:* En dom att en bogseed er wid mact dømptt, effterdi ingen beuising imod same bogseed framlegis, med huilcke den rygis oc tilbage driffuis kand icke sandrue att uer.

Jffuer Jull<sup>1</sup> till Willestrup,<sup>2</sup> landzdommer vdi Nøriutlannd, oc Gunde Schriffuer,<sup>3</sup> lanndztingshører ibidem, gjør witterligt, att aar epther Gudz biurd Mdcvj, thend 18. januarj, paa Viburg snaps lanndzting<sup>4</sup> var skickitt erlig oc welbyrdig mannd Henrik Reffuentløff<sup>5</sup> thill Citzendorph,<sup>6</sup> høffuitzmannnd paa Skyffuehus,<sup>7</sup> hanns viþe<sup>8</sup> bodt, erlig oc fornumþtig Hanns Jenþen, ridefougitt<sup>9</sup> ther þameþtedz, med en opsettelþe her aff lanndztingitt thend 23. novembris sist forledenn vdgiffuitt, liudendis hannom tha epther en anden opsettelþe att haffue hid i rette þteffnitt Jenns Nielþenn i Skanngaardt,<sup>10</sup> for hannd thend 16. julij bandt<sup>11</sup> bogseed<sup>12</sup> paa Sørenn Melþen,<sup>13</sup> som er fød i Skanngaardt och thientte paa Jungittgaardt,<sup>14</sup> och iche ther beuiþtis i nogen made for rannsneffninger, att þlig gierning þchulle vere þkeed. Therefore miener for<sup>ne</sup> Hanns Jenþen paa for<sup>ne</sup> Henrick Reffuentløffþ vegne, att þame þag þchulle haffue veritt forfuld med gaardzretten,<sup>15</sup> eptherdj for<sup>ne</sup> Søren Melþen thiente paa Jungittgaardt for en liffdreng<sup>16</sup> eller oc<sup>17</sup> med høringsdiele,<sup>18</sup> eptherdj for<sup>ne</sup> kleder oc hatt var for<sup>ne</sup> dreng foit<sup>19</sup> i haffuendis være oc var skoren<sup>20</sup> thill hanns liff,<sup>21</sup> som hannd formiener hanns egen hoþbund þchulle haffue giffuitt hannom, for thett hannd hagde thiennt hannem; miener fordj, att þame bogseed vnøgactig att uere oc ingen mact att haffue.

Diþligeste hagde hid þteffnitt for<sup>ne</sup> Jenns Nielþenn, þom þame bogseed bondit haffuer, med samme eed, saa oc Just Jenþen i Gamstrup,<sup>22</sup> herritzfougitt i Nørreherritt, þom þame for<sup>ne</sup> eed vdsted haffuer, och mienner hannum ther med att haffue giortt vrett oc borde ther for att þtande till rette.

Diþligeste hagde hid þteffnit for<sup>ne</sup> Albrit Skiell<sup>23</sup> til Jungitgaardt, om hand haffuer nogitt ther til att þuare.

Tha epther beuilling bleff þame þag opþett thil idag. Saa møtte for<sup>ne</sup> Jenns Nielþen oc framlagde ett vinde aff Nørreherritzting thend 25. junij sist forleden vdgiffuitt, viij mend vondit haffuer, att the hørde oc þaae þame dag paa for<sup>ne</sup> thing, thett<sup>24</sup> for<sup>ne</sup> Albritt Skiell ther thend dag beklagett þig, att hanns dreng,<sup>25</sup>

hannd hagde thil þig annammit, var fra hannem dragen vdenn hanns villie oc minde oc fra rønt<sup>26</sup> hannum kleder, sølff oc andit, oc ther hos befalid hannd hanns fougit, Jenns Nielþen i Skanngaardt, hannem med en thyff rann<sup>27</sup> att forfølge oc forfølge thennom, som huþit oc hælitt<sup>28</sup> hannum oc haffde hanns gotz i forvaring.

Therneþt fremlagde ett vinde aff for<sup>ne</sup> thing thend 23. julij vdgifffuett, viij mend vondit haffuer, att the hørde oc þaae þame dag paa for<sup>ne</sup> thing, thett for<sup>ne</sup> Albritt Skiell fram eskitt førstegann, anden oc thridie ganng Sørenn Melþenn, fød i Skanngaardt, om hannd var tilþtede oc ville þuare for þig emod thend klage, hand hagde ladit klage paa hannom for hanns hatt, hattbond oc kleder, hannd var vigt fra hannem medt emod hanns villie oc minde, oc iche for<sup>ne</sup> Søren Melþenn framkom oc suarit eller forklaritt þig emodt þamme þag.

Jtem framlagde ett vinde aff for<sup>ne</sup> thing thend 16. julij sist forledenn vdgifffuit, viij mend vonnditt haffuer, att the hørde oc þaae þamme dag paa for<sup>ne</sup> thing, thett for<sup>ne</sup> Jenns Nielþen þtod ther thend dag for things dom oc vdþotte<sup>29</sup> sin eed oc banndt bogseed paa Sørenn Melþenn, fød i Skanngaardt, saa att for<sup>ne</sup> Søren Melþen hagde fuld rønt oc fra thagen for<sup>ne</sup> Albritt Skiell kleder oc gotz for halff thyffuende daler aff hanns gaardt Jungittgaardt emod hanns willie oc minde eþther klagevindis<sup>30</sup> indhold oc kreffuitt rannsneffninger ther i for<sup>ne</sup> herritt, att the møder ther thingitt thend dagh otte dage først kom oc gjør thieris eed effter hannum vdj þamme þag eþther lougen, þom thet sig borde, vnder thieris faldzmoll, som the vinder vider bemeller.

Oc ther hos berette for<sup>ne</sup> Jenns Nielþenn, att for<sup>ne</sup> Søren Melþen icke møtt thill thingi thend dag, neffninger thøffuit,<sup>31</sup> att suare for þig eller emod þige, att hannd icke þame kleder, þølff oc hattbonnd schulle haffue fra thagitt for<sup>ne</sup> Albritt Skiell, oc end nu icke er thilþtede, oc ingenn beuþning ther skulle findis emodt hanns bogseed; oc minte fordj, thennd borde wid mact att bliffue.

Med fliere ord oc thale thennum ther om emellum var.

Tha eþther thiltale, gienþuar oc þagenns leilighedt, saa oc eþtherdj for<sup>ne</sup> Sørenn Melþen er sagitt<sup>32</sup> oc beschyltt att haffue thagit for<sup>ne</sup> sølff, hattbonnd oc hat med miere fra for<sup>ne</sup> Albritt Skiell, som for<sup>ne</sup> Albritt Skiell thill thingi paa klagitt haffuer, oc for<sup>ne</sup> Jenns Nielþenn paa for<sup>ne</sup> Albritt Skiells vegne therfor haffuer bonnden bogseed paa for<sup>ne</sup> Sørenn Melþenn, oc ingen beuþning emod þame bogseed fremlegis, med hvilcke thend rygis oc thilbage dryffuis kannnd thend iche sanndrue att uere, tha vide vy eþther þadann leilighedt icke emodt for<sup>ne</sup> bogseed att þige eller macteløs dømme.

*In cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferia impressa.*

(1) Se 780.16. – (2) Se 782.8. – (3) Se 768.5. – (4) Se 804.28. – (5) Henning Reventlow (d. 1624) til Ziesendorf, Brockhusen og Reetz. Han kom 1573 til Danmark, var 1573–76 hofsinde, 1579–94 kammerjunker og var i en årrække (1584–1606) dansk lensmand, men døde som mecklenborg-güstrowski landråd. – (6) Godset Ziesendorf i Mecklenburg. – (7) Det kgl. slot Skivehus ved Skive, der indtil 1661 tjente til bolig for lensmanden over Skivehus len. Henning Reventlow var 1602–06 lensmand på Skivehus. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet. 1). – (9) Om *ri-defoged* se 761.57. – (10) Gården Skammergård i Junget s., Nørre h. (Salling), i 1682 af 6,47 tdr. hartkorn og 35,9 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 252.

(11) aflagde (ed) (Kalk. I. 203a bet. 7). – (12) *Bogsed* er den ed, der aflagdes på biblen el. anden hellig bog; i senere tid ses bogsed aflagt på tingbogen (Jyske Saml. 4. rk. VI. 307f., 5. rk. III. 249) eller på en lovbog (ib. 5. rk. VI. 263f.). JI II. 39 og 106 krævede denne ed i ranssager og tyverisager. Ifl. JI II. 106 skulle den bestjålne, når han troede at vide, hvem tyven el. ransmanden var, rejse ranssag mod denne og på det 2det ting aflægge ed på dels, at den pågældende var skyldig, dels på værdien af det stjålne. Knud Mikkelsen advarede i glosse 102 til JI II. 106 (DgI IV. 185f.) sagsøgeren mod mened, når han i disse sager præsterede bogsed (iuramentum in litem). JI anvendte ikke udtrykket bogsed. – (13) Om navnene Melsen og Meli se DgP I. 951. – (14) Hovedgården Jungetgård i Junget s., Nørre h. (Salling), der da ejedes af nedenn. Albret Skeel. – (15) Frederik IIs gårdsret 9. maj 1562; om straf for tyveri se §§ 11–13, for rømning §§ 31–33. – (16) personlig tjener, kammertjener (Kalk. II. 809a). – (17) Kustoden har *och*. – (18) Se 820.24. – (19) givet (Kalk. I. 506a bet. 2). – (20) klippet, afskåret, tilskåret (Kalk. III. 858a).

(21) Skikkelse (Kalk. II. 808b bet. 3). – (22) Landsbyen Gamstrup i Roslev s., Harre h.; en del af Roslev s. ligger i Salling nørre h. – (23) Albret Skeel (d. 1609) til Jungetgård. Han blev for et drab ved rettertingsdom 25. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II. 255ff., ndf. VII nr. 856) dømt til døden og henrettet. – (24) at (Kalk. I. 358a bet. 1). – (25) Tjener, karl (Kalk. I. 380b bet. 2). – (26) fraranet (Kalk. I. 770b). – (27) Tyveri, for hvilket samme straf anvendtes som for ran, hvilket var tilfældet, når den sigtede hverken var grebet på fersk gerning eller fandtes i besiddelse af de stjålne effekter, jf. GdD I. 249 note 1, Stemann, Retshistorie. 684 og rettertingsdomme 11. maj 1558 (GdD I. 248ff.) og 18. september 1573 (ib. III. 218ff.) og Viborg landstings dom 1575 (nærv. udg. III nr. 430). – (28) skjulte (Kalk. II. 339b bet. 1). – (29) Her vel: afgav, aflagde. – (30) Se 821.8.

(31) afgav kendelse, gjorde deres tov (Kalk. IV. 413b). – (32) anklaget, sagsøgt (Kalk. III. 661b bet. 1).

## 823 Rettertinget 11. marts 1606 (København)

*Anders Skram, der havde giftet sig med Jørgen Munks enke, og som ikke havde udskiftet hendes børns arv, dømtes til at indføre i boet, hvad han havde udtaget og til selvtolvte at gøre sin ed på, at alt var tilbageført.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 10<sup>r</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 8ff.

Overskrift: Domb emellom Jffuer Munk paa den ene oc Anders Skram paa den anden side, daterit dend 11. martij 1606. Altt raadit.<sup>3</sup>

Wi, Christian, gjør alle vitterliggt, for os wor schiked os elschelige Jffuer Munck<sup>4</sup> thill Krogsdall,<sup>5</sup> wor mannd oc thienner, hans fuldmechtig, oþ elschelige Børge Trolle<sup>6</sup> thill Troldholm,<sup>7</sup> wor mand oc thiener, paa dend ene oc haffde med wor egenn þteffning<sup>8</sup> for os vdj rette steffnid os elschelige Anders Skramb<sup>9</sup> till Deiberglund,<sup>10</sup> wor mannd oc thienner, paa dend anden side och hannom thilthallid, for hand nogen forlhedenn thid þiden<sup>11</sup> schall were thildømbtt af goede mend at thilþtulle hannom enn richtig forseigliid oc vnderschreffuen lod saa oc enn rigtich vnderschrefuen jordbogh<sup>12</sup> paa hanns broederbørns, os elschelige jomfrue Ide Munck<sup>13</sup> oc jomffrue Karine Munck,<sup>14</sup> deris fhederne jordegøeds, løsbøre, breffue oc annat meere, oc hand endnu iche for<sup>ne</sup> domb schall hafue fuldgiortt eller effterkommid, huorudoffuer hand af for<sup>ne</sup> børns thilforordnit werge, oþ elschelige Peder Skram<sup>15</sup> thill Strandbyegaard,<sup>16</sup> wor mand oc thienner, paa dett høiste schall forføllges oc thilthallis for for<sup>ne</sup> schiffte, jordebogh, breffue och andet meere, þom hand endnu schall haue hoes þig, oc hand iche derfor kand komme thill regenschab eller gjøre for<sup>ne</sup> Peder Skramb nogen vdleg paa for<sup>ne</sup> hans broderbørns vegne. Formeente hannom plichtig were for<sup>ne</sup> goede mendz domb vden widre forhalling at fuldgiøre oc eþtherkomme oc þtande for<sup>ne</sup> Jffuer Munk thill rette for, huis schade hand der offuer lid oc fangendis worder.

Hafde oc hidþtefnd os elschelige Peder Skramb thill Strannbyegaard oc Jffuer Friis<sup>17</sup> thill Ørebeck,<sup>18</sup> wore mend oc thienner, om de hafde der nogit vdj att þige.

Och vdj rette lagde þamme domb, daterit Wiburg dend 26. 7<sup>bris</sup> 1605, liudendis i þin beþlutning: Da eþtherdj denne sag findes trende gange thillforn at were opþatt, oc þamme opþettelþe for for<sup>ne</sup> Anders Skrambs broefiell<sup>20</sup> findes lþeþt oc forkyntt at were, som aff opþchrifften<sup>21</sup> vden paa dennom findes er at forfare, diþligeste at wj hafuer bekommid tuende kong: Maitz:, wor allernaadigste herris þtrente missiuer,<sup>22</sup> huorudindenn os befallis, at wj thill dend thid oc termin oc vden ald widre opþettelþe eller forhallingh begge parterne om for<sup>ne</sup> jrring<sup>23</sup> enten thill minndelighed emellom forhandler eller oc med domb oc sententz endeligenn attskillie, thør wi os icke thillfordriþte þamme sag widre at oppholde, meden effter for<sup>ne</sup> leiglighed oc effterdj at aff for<sup>ne</sup> brefue,<sup>24</sup> Olluff Nielþenn<sup>25</sup> fremblagd hauer, forfaris, for<sup>ne</sup> Anders Skram at were jndkommen till þalig frue Mette Skramb,<sup>26</sup> før hendes oc hinds børns boe, giold oc goeds findis dennom emellom skifftt oc attskilltt ad were, oc hannd hauer vidgangen sigh at haue vnderschrefne lodder paa theris goeds, som hanns suar paa for<sup>ne</sup> Jffuer Munks thilbud der om formeller, thillfinde wi for<sup>ne</sup> Anders Skramb fraa þig at leuere oc thillstille for<sup>ne</sup> Jffuer Munk effter lougenn en rigtich forþeglid oc vnderschref-

fuen lod paa for<sup>ne</sup> Jffuer Munckes broderbørns wegne paa, huis jordegøeds oc løbøre de ere epther deris afgangne fader<sup>27</sup> thilfallen, diþligeste oc enn klar oc vnderschreffuen jordebog paa deris afgangen faders jordegøeds oc eigenndomb, sammeledis adkombs breffue oc andre breffue paa jndgiæld oc vdgiæld, dennom bør med rette oc arfueligenn er tillfaldenn, for<sup>ne</sup> Anders Skram at leuere och thillstille for<sup>ne</sup> Jffuer Munck paa for<sup>ne</sup> hans broderbørns wegne epther lougenn,<sup>28</sup> saa wiitt hand iche kand beuise for<sup>ne</sup> Jffuer Munck eller dennom at hafue oppeborid oc bekommid, menn huis guld, sølff, perler, kleder eller anden boeskab þig belanger, þom for<sup>ne</sup> Jørgenn Munckes<sup>29</sup> børnn bør med rette oc er arffueligenn thillfalden, epterdj der frembleggis it skifftebreff emellom dennom blandt annet jndehollendis, ath Jffuer Munck oc Anders Skramb hauer sett<sup>30</sup> ofuer skiffte om huip boeskaff, guld, søllff, perller med andet, saa enn huer af dennom hafuer annamid þin partt, som þaeme skifftebref i þig þellff der om widre formelder, och wi icke wed, huor witt þaeme skifftebreff om for<sup>ne</sup> guld, þøllff oc løbøre bør att hedentyes<sup>31</sup> oc forþtaais, da wed wj nu icke nogit at kunde der om kiende. Dog huis guld, perler oc andet, som s: frue Mette Skrambs breff paaliuder<sup>32</sup> þig at hae annamid, bør for<sup>ne</sup> Anders Skramb igienn fraa þig thill for<sup>ne</sup> Jffuer Munck att leuere, saa vitt hand iche kand beuise for<sup>ne</sup> Jffuer Munk eller hans broderbørn at hae bekommid oc offuerantuordit at were, som þamme dom vidre jndeholder.

Da er vdj rette møt os elschelige Anders Skram thill Deiberglund, wor mand oc tiener, hans fuldmegtich, Anders Pederþenn, och vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Anders Skrambs schriffelige beretningh, vdj huilchen hand er offuerbødig þin loug<sup>33</sup> att edle<sup>34</sup> oc fuldgjøre epther for<sup>ne</sup> dombs liudelse, som dett þig bør, naar oc thill huilcken thid hannom blifuer forelagtt, oc maa naadigst tilladis tuenne goede mend, þom kunde were þin loughshøringe.<sup>35</sup>

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Jffuer Friis thill Ørebeck, wor mand oc thiener, oc formeente, att for<sup>ne</sup> Jffuer Munck hafde jndthagit hanns høstruis<sup>36</sup> goeds vdenn loug oc domb; formeente, att hand det igienn burde med loug at vdlegge þaa well þom forskreffne Anders Skramb, huorthill for<sup>ne</sup> Børge Trolle þuarid, att Jffuer Munk derfor wor vsteffnt. Naar hand hannom derfor steffnde, schulle hannd faae tilbørlig þuar.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha epther tilhalle, gienþuar oc denne sags leiglighed sagde wj der paa saaledis af for rette, ath for<sup>ne</sup> Anders Skram er pligtich epther for<sup>ne</sup> goede menndz domb þaeme jndførþell at gjøre oc þaeme þin loug þellff tolfte med goede riddermendsmend at edle i wor kiøpsted Viburg dend næste onsdag for pindzdag, som er dend 4. junij først kommendis. Wi hafue naadigst forordnitt os elschelige Prebiørnn

Gyllenstiern<sup>37</sup> thill Voßborich<sup>38</sup> oc Eske Brock<sup>39</sup> thill Estrup<sup>40</sup> at were hans loughøring oc þamme hanns loug aff hannom at hende.<sup>41</sup> Naar det skeed er, hafuer da for<sup>ne</sup> Jffuer Fris nogen thilthalle till for<sup>ne</sup> Jffuer Munck entenn for jndførbøll eller andet, da gaais der om, huis loug oc ret ehr.

Datum vt supra.

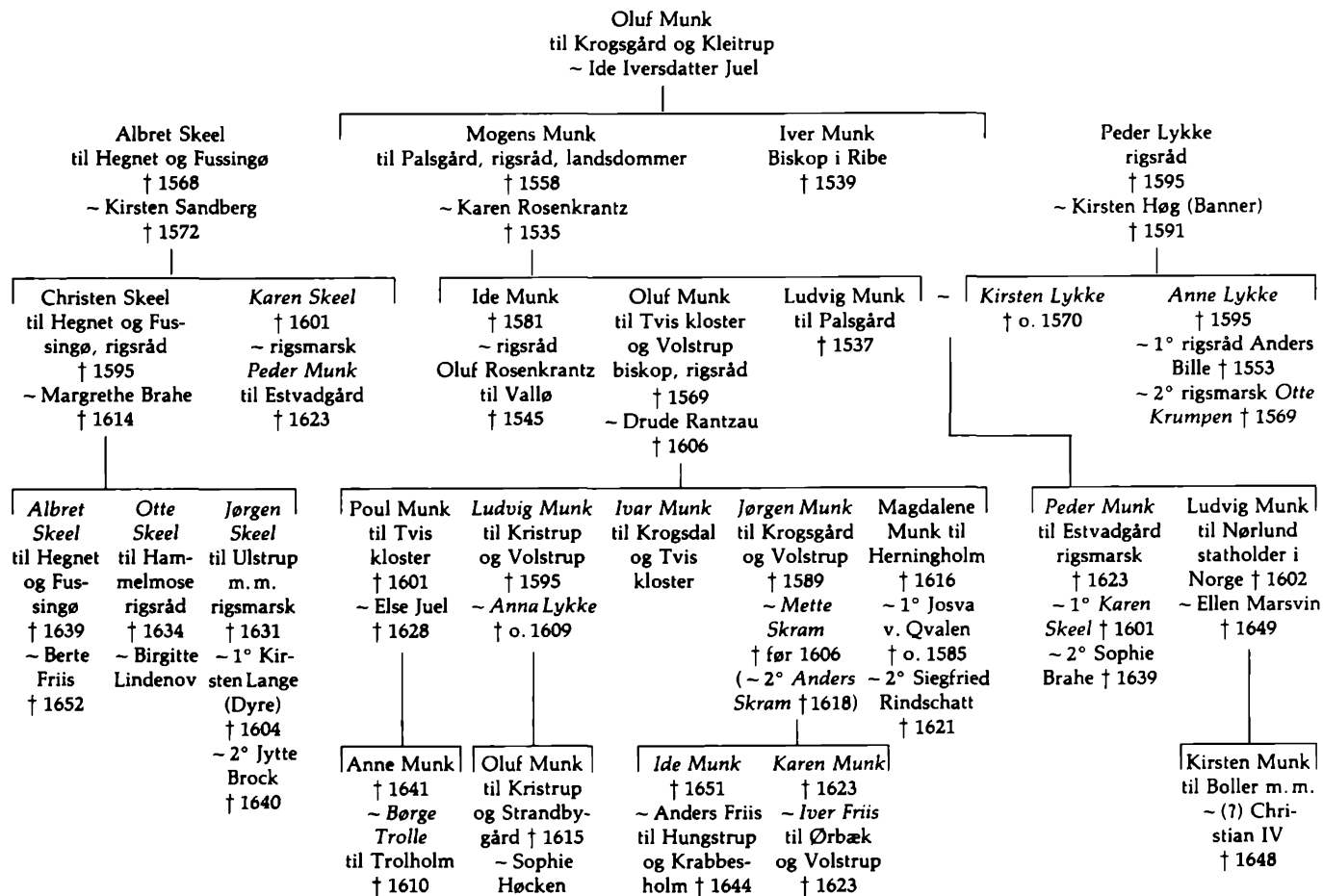
(1) Jf. rettertingsdom 7. november 1606 (Secher, Rettertingsdomme II. 109ff.). Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af oversigten side 344, der her er gengivet noget udførligt, således at den også kan benyttes ved dommene nr. 831 og 832 ndf.

(2) Disse er afskrifter af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Iver Munk (Lange) til Krogsdal og Tvis kloster m.m., søn af rigsråd Oluf Munk (Lange) (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606). Han var farbroder til de nedenn. Karen og Ide Munk, som han indtil 1603 havde været væрге for. Ved missive 9. juli 1603 (Kanc.Br.) befaledes det de pågældendes morbroder, Peder Skram til Strandbygård, at påtage sig værgemålet, da Iver Munk havde solgt sit gods og ikke var vederhæftig. Jf. rettertingsdom 11. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II. 200f.). - (5) Den tidl. hovedgård Krogsdal i Nørre-Felding s., Ulfborg h. - (6) Se 792.30. Han var (1597) gift med Anne Poulsdatter Munk (Lange) (d. 1641) til Pallesbjerg, datter af ovenn. Iver Munks broder, Poul Munk (d. 1601), og Elsabe Pallesdatter Juel (d. 1626). - (7) Se 792.31. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Anders Skram (d. 1618) til Dejbjerglund, Nonnebo, Kokholm og Varho, søn af Hartvig Skram (d. omkr. 1556) til Dejbjerglund, Fruergård m.m. og Kirsten Jørgensdatter Skovgaard. Han var gift 1. gang med nedenn. Mette Iversdatter Skram (Fasti) (hun gift 1. gang med nedenn. Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup), 2. gang med Ellen Clausdatter Hundermark (d. 1651; hun gift 2. gang med Johan Kunningham i Gerdrup). - (10) Den tidl. hovedgård Dejbjerglund i Dejbjerg s., Bølling h.

(11) Tilforordnede rådets dom 26. september 1605, hvis konklusion gengives ndf. - (12) Se 776.60. - (13) Ide Munk (Lange) (d. 1651) til Visselbjerg og Krogsgård, datter af Jørgen Munk (d. 1589) til Volstrup og Mette Iverdatter Skram (d. før 1606). Hun blev 1609 gift med Anders Friis (Friis af Haraldskær) (d. 1644) til Hungstrup, Krabbesholm m.m., søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og dennes 2. hustru Else Bjørnsdatter Bjørn (d. 1594). - (14) Karen Munk (Lange) (d. 1623) til Volstrup, søster til ovenn. Ide Munk. Hun blev gift med nedenn. Iver Friis (Friis af Haraldskær) (d. 1623) til Ørbæk, Oksholm og Volstrup, søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og dennes 1. hustru Anne Pallesdatter Juel (d. 1576) og altså halvbroder til den ovf. i note 13 nævnte Anders Friis. Han blev gift 2. gang med Dorete Budde, datter af Godslev Budde (d. 1622) til Rødslet m.m. - (15) Peder Skram (Fasti) (d. 1613) til Voldbjerg og Strandbjerggård, søn af Iver Skram (d. omkr. 1580) og Ellen Jensdatter Spend og broder til den ndf. note 26 og ovf. note 9 nævnte Mette Iversdatter Skram. - (16) Hovedgården Strandbjerggård (Strandbygård) i Humlum s., Skodborg h. Peder Skram solgte 1613 gården til den i note 13 nævnte Anders Friis. - (17) Se ovf. note 14. - (18) Hovedgården Ørbækgård i Ørum s., Nørre Djurs h. - (19) 3. septembris. - (20) Bopæl (Kalk. I. 275b bet. 1); egl. overgangsbræt til en bolig.

(21) Påskriften (Kalk. III. 359b bet. 1). - (22) Jf. missive 14. august 1605 (Kanc.Br.), hvori omtales, at de pågældende (Niels Krabbe, Iver Juul og Jakob Lykke) tidligere har fået kgl. befaling til at påkende sagen. De, der 3 gange havde udsat sagen, fik nu kgl. befaling til uden yderligere forhaling at påkende tvisten. - (23) Strid, trætte, uenighed (Kalk. II. 427b). - (24) NkS 836,2° tilføjer som. - (25) Vel Iver Munks rettergangsfuldmægtig. - (26) Mette Iversdatter Skram (Fasti) (d. før 1606), gift 1. gang med Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup,





2. gang med ovenn. Anders Skram (d. 1619) til Dejbjerglund, jf. ovf. note 9. – (27) Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup, søn af rigsråd Oluf Munk (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606). – (28) Her vel blot i bet.: på lovlig måde. – (29) Se ovf. note 13 og 14. – (30) sidde; NkS 836c,2° har *βidit*.

(31) udtydes, fortolkes, forstås (Kalk. II.193a). – (32) nævnes (Kalk. III.539a). – (33) Ed (Kalk. II.723a bet. 2). – (34) aflægge (om ed) (Kalk. IV.955b bet. 1). – (35) De af retten udmeldte mænd, der skulle påse og påhøre, at eden blev lovligt aflagt og aflægge vidnesbyrd derom (Kalk. II.727b; OdS XII.1220f.). – (36) ∴: Mette Iversdatter Skram. – (37) Se 762.7. – (38) Se 762.12. – (39) Se 771.13. Ved kgl. missive 28. marts 1606 (Kanc.Br.) udgik befaling til Preben Gyldenstjerne og Eske Brock om at overvære edsaflæggelsen. Eske Brock fik forfald, hvorfor det ved kgl. missive af 20. maj 1606 (Kanc.Br.) befaledes Christen Holck (se 759.3) sammen med Preben Gyldenstjerne at være Anders Skrams lovhøring. – (40) Hovedgården Gammel Estrup (tidl. kaldt Essendrup) i Favsing s., Sønderhald h.

(41) modtage (Kalk. II.155b bet. 1).

## 824 Rettertinget 11. marts 1606 (København)

*En mand, der hemmeligt havde givet en andens bud nogle politiske skandskrifter med til Sverige, hvorved der påførtes denne anden pengeudgift og anden skade, dømt til at yde erstatning herfor. En mand, der for Helsingør byting havde påtaget sig ansvaret, kunne, da han ikke var vederhæftig og ikke havde nogen fast bopæl, ikke være hjemmel.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 27<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.16ff.

Overskrift: Domb emellom Alexander Leyel vdi Helþingøer paa dend ene och borgemester oc raadmend ibidem paa dend anden side, daterit Kiøpnehaffn slott dend 11. martij 1606. Neruerendis kong: Matt: oc allt raadit<sup>3</sup> vndthagen Hendrich Ramell<sup>4</sup> oc Hendrich Løcke.<sup>5</sup>

Wi, Christiann, gjør alle witterligd, for oþ wor schicked os elschelige Allexander Leyell,<sup>6</sup> borger och jnduoner vdi Helþingøer, paa dend ene och hafde med wor egen steffning<sup>7</sup> for os vdi rette þtefnid os elschelige borgemestere oc raadmennd der þammeþteds paa dend anden siide oc thennom thilthallede for enn domb emellom hannom paa dend ene och enn wed nauffn Willum Adrianþen,<sup>8</sup> de statters vdi Holland theris fuldmegtich, paa denn anden side, de dømppt oc afsagd hafuer, vdi huilchen de þchall hafue frie dømbt for<sup>ne</sup> Willom Adrianþenn for for<sup>ne</sup> Alexanders thilthalle, huorudj hannod formeener þig att were skeett forkortt oc dennom pligtich der fore att þtande thill rette.

Och vdi rette lagde enn domb af Helþingøer byeting thend 9. maij anno 1603 vdgangenn, formellendis i þin meening, ath os elschelige Alexander Leyell hafuer thilthallid Willom Adriannþen i Helþingøer for nogen breffue, hannod hafuer

offuerandtuordidt hans thiener, Jens Ollufsen, der iblant itt med enn opschriftt<sup>9</sup> paa thill bispenn aff Lindkiøbing,<sup>10</sup> vdi huilckett breff schall hafue weritt jndlagd nogen pasquiller<sup>11</sup> oc skandschriftter, herttug Carell<sup>12</sup> vdi Suerrige anrørende, oc ephther dett skulle bleffuid der ßaemeßteds berøgtid,<sup>13</sup> adt ßaeme pasquiller wore spargerede<sup>14</sup> oc af hannom did jndførtt, hafuer hannd først motte kiøbe ßig der fraa for 40 daller oc sidenn, der hannd er igien did jndkomenn i rigett om beskeden der om att fordre, er hannd blefuen fengßligenn jndßatt paa hanns lifff. Oc effther for<sup>ne</sup> Willom Adrianßenn derfor er blefuen thilthallid, hafuer hannd berett, ath Anders Colding haffuer hannom ßamme brefue leueritt oc begierit, ath hand Alexander Leyels thienner dett ßaeme med de andre brefue wille met gifue att forrette thill bispenn vdi Lindkiøping, sigendis dett at were kommenn fraa hanns sønn, som tha skulle haue studeritt thill Leiden i Holland, oc for<sup>ne</sup> Anders Colding er gangenn hannom vdi hiemmellßted, at hand hannom ßamme breffue antuoridt haffde, huorppaa wor borgemester oc raad der paa ßaa hafuer affßagd for rette: Tha ephther thilthalle, gienßuar, breffue, beuis oc thenne sags leiglihed och ephther ßom vdi woris stadzbog findes fortehgnid, at Alexander Leyell paa hans thienneris, Jenns Oluffßens, vegne af oß er forrelagd ad beuiße, ad for<sup>ne</sup> hanns thienner hauer lid nogen schade eller ocßaa vdgiffuett de 40 daller for de breffue, ßom Villom Adrianßenn hauer hannom andtuoridt, huilckett Alexander Leyell endnu icke giortt haffuer, oc ephther ßom Villom Adrianßenn hauer nu vdi dag inden thingj ßaa vell ßom offte thilforne skeett er ladett føre Anders Colding vdi rette, huilcken hafuer gangitt Villom Adrianßenn i frie oc fuldkommelig hiemmels ßted for for<sup>ne</sup> breffue, baade munttlich oc schrifttlich, da widste wi icke anderlediß der paa at afsige for rette, ath ephtherdj Anders Colding ganger vdi fuldkommenn hiemmellßted, da bør Anders Colding at pleye hiemmels bøder oc huis omkostningh paa baade ßider anuentt er, der at gaee om, huis loug oc rett er, som ßaeme theris domb vdi sig þellff wittløfftigenn jndeholder.

Och berette for<sup>ne</sup> Alexander [Leyell],<sup>15</sup> huorlhedis Villom Adrianßenn haffde antuorid hans thienner nogen brefue at jndføre vdi Suerrig, eblant huilche schulle werit et breff thill bispenn aff Lingkiøbing, ßom ßchulle werit fraa hanns sønner, ßom studerer thill Leiden vdi Holland, menn der ßaeme breff er indkommenn vdi Suerrig, er befundet derudj adt haue werit jndlagdt nogen pasquiller oc skandschriftt paa høyborne første hertug Carll aff Suerrig, huorofuer hans thiener først hafuer mott kiøbe ßig derfraa, enn høgbaarne<sup>16</sup> hertug Carls thiener oc gifuit hannom xl daller paa det hand hannom icke røbe ßchulle. Och der hand wor hiembkommen oc thilthallede for<sup>ne</sup> Willom Adrianßenn, formeennendis sig hoes hannom at wille søge ßin skaadis oprettning, hafde borgemester oc raad hannom

frikiend, jndthill þaa lhenge hannd kunde beuiße þig for de breffue nogen pendings vdgifft at were jkommenn, huorfore hand fororsagedes igienn at opdrage thill Suerrigh om þamme beuis, huor hannd er bleffuen fenckeligenn anholdenn.<sup>17</sup> Oc der hannd þaa vell þom for<sup>ne</sup> hanns thieners brødre thiltallede Willom Adrians for þaeme deris thieners oc broder igien ad føre tilþtede, þom hand formiddelþt þlige breffue haffde forført,<sup>18</sup> hafuir for<sup>ne</sup> Villom Adrianþen jndført<sup>19</sup> for rettenn en perþonn wed nauffn Anders Colding, huilckenn hiemlede hannom þamme gierning, oc borgemester oc raad fordj hafde quit dømbt for<sup>ne</sup> Willom Adriannþenn for denn deris tilthalle, oc for<sup>ne</sup> Anders Colding ad pleye hiemmels bøder, vanþeett ad for<sup>ne</sup> Anders Coldinng iche wor vederheftig for þlig þchade oc omkoþt, der paa giortt wor, att þtannde thill rette, ei heller hafde nogenn broefiell<sup>20</sup> her vdj rigett, huorudj hand formeente dennom<sup>21</sup> wrett at hae giortt. Oc saate vnderdannigste i rette, om samme theris domb iche burde magtløs ad blifue, och om dj iche der for thilbørligenn burde att þtande thill rette.

Wor her oc thilþtede for<sup>ne</sup> Jens Olluffsennc oc haardelig sigh beklagide, huorlhedis hand formedelþt the brefue, hannom af for<sup>ne</sup> Willom Adrianþenn wor andtuorid ad fraa sig leuere thill bispen i Lingkiøbing, icke allenniþte wor geraadit vdj for<sup>ne</sup> pendings vdgifft, saa handt hemmelig dend thid motte rigett vnduige, menn der hannd þiden igienkomb om kundschab i thend sag ad fordre, bleff hand angreben<sup>22</sup> [och]<sup>23</sup> spolieritt<sup>24</sup> þine kleder, satt vdj fengþell, lid hunger oc tørþt oc endeligenn pericliterit<sup>25</sup> om lifluet, der þom hand iche wor naadigste jntersession<sup>26</sup> hafde niudt thillgoede.<sup>27</sup> Och saatte vnderdanigste vdj rette, om for<sup>ne</sup> Willom Adrians, þom þaa suiglig<sup>28</sup> hafde hannom vdj saadann omkostning, fare oc elendighed bracht, icke derfor burde att þtande hannom thill rette.

Deremoed att suare vor her vdj rette møtt oþ elschelige Conroed Buwickhuþen,<sup>29</sup> borgemester, oc Michell Greffue,<sup>30</sup> byefogid i wor kiøbsted Helþingør, paa deris egne oc theris medbrødris borgemester oc raads vegne, wore theris domb beþtendich, oc vdj deris schrifftlich berettning gaff thilkiennde, at for<sup>ne</sup> Willom Adrianþen hafde holtte dend perþon wed naufn Anders Colding thilþtede, þom hafde enttuorid hannom þame brefue at forþende i Suerrige, þom the formeente vden tuiffell schulle haffue affwidst,<sup>31</sup> att þamme pasquiller schulle were vdj þamme brefue jndlagde, huilchen och hafde gangit hannom vdj hiemmelþted, oc for de haffue tildømbt hannom at pleye hiemmelsbøder. Meente de dermed ingen vrett hafde giortt, oc þatte vnderdanigst vdj rette, om þamme deris domb iche burde wed þin fuldemaþt ad blifue och for<sup>ne</sup> Alexander [Leyell]<sup>32</sup> plicitich att þtande dennom for kost oc theering thill rette.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha ephther thilthalle, gienþuar oc thenne sags leiglighed, oc ephtherdj for<sup>ne</sup> Willom Adrianþenn þellff for domb oc rett hauer bekiend at hauer antuorid for<sup>ne</sup> Alexander Leyells thiener, Jenns Olufsenn, dett pack brefue thill bispenn i Lindkiøping, som þame pasquiller ere funden vdj, oc sig att vndskylde hauer førtt enn wed nauffn Anders Colding, þom þaeme gierning hannom hauer hiemblit, huilckenn hiemmell for<sup>ne</sup> borgemester oc raad haffuer anþeett oc der effter frie kiend Villom Adriannþenn for hanns thilthalle, vanþeet at for<sup>ne</sup> Anders Colding iche wor vederhefflich at þtande thill rette for, huis þchade hannnd der offuer lid hafde, ei heller nogen þted wor bøþatt, saa kunde vides, huor hand med rette kunde thilthallis, oc recessen<sup>33</sup> i dett 12. artickell clarligen formeller, att ingen hiemmell schall þtaae for fulde vden dend, der vederhefflich er, tha bør denn borgemester oc raads domb iche at komme for<sup>ne</sup> Alexander Leyell paa for<sup>ne</sup> þin thienneres wegne thill hinnder eller<sup>34</sup> schade,<sup>35</sup> men bør magtløs ad blifue, oc for<sup>ne</sup> Willom Adrianþenn pligtich at þtande thill rette och oprette hannom, huis þchade, kost, thering och jnteresse,<sup>36</sup> hannnd formiddelst samme pack breffue bekommid hafuer.

Datum vt supra.

(1) I Thott 1202,2° er tilskrevet i marginen: *Ingenn bør at staa for fulde vden denn, der vederhefftig ehr, recessens 12. art.* - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.3. - (4) Se 793.11. - (5) Se 771.9. - (6) Alexander Leiel (d. 1607), søn af rådmand (1566-79), Øresundstolder (1583-91) og borgmester (1591-1601) i Helsingør Frederik Leiel (d. 1601) og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter (d. efter 1601), jf. Hostrup-Schultz. 4f. og ndf. 838.14. Han var gift med Birgitte Sinnisdatter (d. 1634), der sen. blev gift med toldskriver i Helsingør Willum Mortensen Rosenvinge (d. 1637), jf. op.cit. 124f. I missive 15. maj 1603 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Helsingør meddeles, at Alexander Leiel har beklaget sig over Willom Adriansen, og at han agter at indstævne denne; det pålægges derfor borgmestre og råd uden forhaling at afsige dom. - (7) Om dette udtryk se 774.8. - (8) Willum Adriansen nævnes 1604 som »de hollandske staters commissarius her udi staden«. Fra slutningen af det 16. årh. havde de fleste europæiske lande, hvis skibe i større tal passerede Øresund, deres egne betroede udsendinge til at varetage deres interesser ved sundtolden, jf. Laurits Pedersen, Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857 II(1926-29). 247. - (9) Udskrift (på et brev) (Kalk. III. 359b bet. 2, jf. Secher, Rettertingsdomme II.582b). - (10) Biskop i Linköping stift var da (1589-1696) Petrus Benedicti Oelander.

(11) Smædeskrifter. - (12) Se 798.17. - (13) bekendt, rygtedes (Kalk. I.160b bet. 1). - (14) udbredt (Kalk. IV.53b). - (15) Mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (16) Thott 1202,2° tilføjer *førstes*. - (17) fængslet (Kalk. I.508a). - (18) ført bag lyset, narret (Kalk. I.632b bet. 3). - (19) fremført (Kalk. II.400a bet. 4). - (20) Se 823.20.

(21) Forlægget har *denn*. - (22) (på)grebet (Kalk. I.60a bet. 1). - (23) Mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (24) berøvet, frataget (Kalk. IV.71b). - (25) været i fare (Meyer. 773b). - (26) Indgriben, mellemkomst. - (27) nydt godt af. - (28) svigefuldt (Kalk. IV.232b). - (29) Conrad Buwinckhusen (d. 1611), 1594-1604 rådmand i Helsingør, 1604 borgmester ssts.

Han var formentlig fra Amsterdam; ialtfald havde han i 1603 en broder, Herman Buwinckhusen, dér, se rettertingsdom 2. august 1603 (Secher, Rettertingsdomme I. 496ff.). Han var gift med Anna Jørgensdatter (d. 1611), datter af borgmester i Helsingør Jørgen Mahr (d. 1595) og Margrethe Willumsdatter (d. 1590). Jf. Hostrup-Schultz. 5. – (30) Michel Seidel (Greve) (d. 1616) fik borgerskab i Helsingør 1590, blev rodemester ssts. 1592, kæmner ssts. 1594, rådmand ssts. 1596–1602, byfoged ssts. 1602–11, påny rådmand ssts. 1611–16. Han var gift 1. gang med Margrethe Baltzersdatter (d. 1611), 2. gang med Trine (Karen) Reinholdtsdatter (Gerdsdatter) (d. efter 1616), enke efter rådmand i Helsingør Claus Ruhofdt (d. 1610). I 1. ægteskab havde han 7 døtre, af hvilke den enes 2 sønner antog navnet Seidelin. Han kaldes undertiden Michel Greve (se f. eks. Kanc. Br. 8. januar 1607), hvilken betegnelse hentyder til hans stilling som kgl. embedsmand (OdS VII.62), sml. digegeve (ib. III. 722) og Plyndergreve (ib. XVI. 1063 bet. 1). Se Mogens Seidelin, Den Seidelinske Slægtsbog I (1953). 3ff.; Hostrup-Schultz. 27f.

(31) været vidende om, vidst (Kalk. I. 36b). – (32) Mgl. i forlægget og i Thott 1202,2°. – (33) Reces 13. december 1558 § 12. – (34) Ordet i forlægget indføjet over linjen. – (35) Thott 1202,2° tilføjer *i nogenn maade*. – (36) Rente (Kalk. II. 426b bet. 3).

## 825 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

*På grundlag af en indførsel i Ribe rådstuebog anset bevist, at afdøde Albret Friis i 1598 havde købt Ribe gamle bispegård af Ribe hospital, hvorover han siden havde rådet som ejer, uanset at intet skøde var udfærdiget og købesummen ikke betalt. Hans arvinger fandtes derfor pligtige at erlægge købesummen.<sup>1</sup>*

Hs.: Originalt dombrev<sup>2</sup> (Ribe stifts arkiv i Landsarkivet for Nørrejylland) (findes i HDDomb. nr. 19 fol. 32<sup>r</sup> og yderligere i 1 hs.<sup>3</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 19ff.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II. 22, 108; J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884). 802f.

Overskrift i HDDomb.: Dom emellom Albrett Friises arffuinger oc borgemester vdi Ribe, daterit Kiøpnehaufn slott dend 12. martij 1606. Altt raadit<sup>4</sup> vndtagen Henrich Løcke.<sup>5</sup>

Wi, Christian dend Fierde, med Gudtz naade Danmarkis, Norgis, Wendis oc Gottis konning, hertug wdi Sleßuig, Holsten, Stormarn oc Dittmersken, greffue wdi Oldenborg oc Delmenhorst, gjør alle witterligt, at aar 1606, dendt 12. martij, paa wortt retterthing paa wort slott Kiøbenhaffn wdi vor egen nerwerelße, neruerendis oß elschelige Christian Friis<sup>6</sup> thill Borrebye,<sup>7</sup> wor candtzeler, Peder Munck<sup>8</sup> thill Estuadgaardt,<sup>9</sup> Danmarkis rigeß marsk, Steen Brahe<sup>10</sup> thill Knudstrup,<sup>11</sup> Mandrup Parßberrig<sup>12</sup> thill Hagesholm,<sup>13</sup> Hendrick Below<sup>14</sup> thill Spøtterup,<sup>15</sup> Brede Randtzow<sup>16</sup> thill Randtzouholm,<sup>17</sup> stadtholder, Arrildt Huidtfeldt<sup>18</sup> thill Odigbierre,<sup>19</sup> Danmarkis riigis candtzeler, Henrich Ramell<sup>20</sup> thill Beckeskouff,<sup>21</sup> Predbiørn Gyldenstern<sup>22</sup> till Voßborrig,<sup>23</sup> Axell Brahe<sup>24</sup> thill Eluidt,<sup>25</sup> Olluff Roßenspar<sup>26</sup> thill Scharoldt,<sup>27</sup> Esky Brock<sup>28</sup> thill Estrup<sup>29</sup> oc Christiann

Holck<sup>30</sup> thill Høygaardt,<sup>31</sup> vore tro mendt oc raad, for os vor skickitt os elschelige [Frede]rick Munck<sup>32</sup> thill Krogsgaardt,<sup>33</sup> wor mand oc [thiener, paa] sine egne oc þine medarffuingers, aff[gangen Albrett] Friiþis<sup>34</sup> børns<sup>35</sup> vegne paa dend ene oc [haffde med] wor egen stefningh<sup>36</sup> for os wdj rette steff[nid os els]chelige Kieldt Jørgenþen,<sup>37</sup> borgemester i wor [kiøbsted Ribe,] paa den anden þide oc hannom thilthald, huor[lhedis] aff dennom schall fordriþ nogen betaling [effter de]riþ byesbogs jndhold for nogen grund oc eige[ndom] der udj wor kiøpsted Ribe liggendiþ, som affgangenn [Alb]redt Friis, fordomb lenþmandt der same stedz, [schall] þig haffue thilhandlidt, vanþeett att for<sup>ne</sup> Albredt Friiþ lenge der effter lefuidt haffuer, oc icke der er bleffuen giortt nogen anfordring enten om hanþ breff eller beuiþ paa nogen pendinge for for<sup>ne</sup> jordt, ey heller der paa nogen louglig skiøde er giortt, menþ allene þame bethalling fordrer effter for<sup>ne</sup> opskriffit,<sup>38</sup> som hanþ haandt icke vnder findis, oc effter for<sup>ne</sup> Albredt Friiþ wed døden er affgangen, som ey kand nogidt der till þuare, huad her om kandt wind[es] eller þiges, formeenner der for for<sup>ne</sup> Jurgen Friiþ<sup>39</sup> paa þin broderbørnþ wegne, Fredrich Munck och frue Anne Friiþ<sup>40</sup> paa deriþ egne vegne same for<sup>ne</sup> byes opskriffit icke bør at komme dennom thill hinder el[ler] skade vdi nogen maade, men dennom derudinden at were skedt for kort.<sup>41</sup>

Haffde oc hid steffnit Hans Rasmusen,<sup>42</sup> jnduonner vdi wor kiøbstedt Ribe, þom for<sup>ne</sup> byes bog skreffuid haffde.

Och wdi rette lagde deriþ skriftelige beretning, liudendiþ i þin meening, att ephther þom aff os fordriþ oc kreffuis halff siette hundrit daller for en gammell øde oc forfalden bispgaardt<sup>43</sup> vdi Ribe, þom woriþ s: fader oc br[oder], Albredt Friiþ, skulle haffue þig thill forhand[lid anno] 1598, thendt 27. maij, effter Riber by[es] bogs] oppskriffit, vanþiett att for<sup>ne</sup> woriþ s: [fader oc bro]der, Albredt Friiþ, haffuer leffuidt le[nge der eph]er thill a<sup>o</sup> 1601, oc icke der er bleuen giort med]ler thid nogen anfordring, enten om hanþ [breff ell]er beuiþ paa nogen penge for þame j[ordt, ey] heller der paa nogen louglig skiøde er giort [i nogre] maader, mens allene þame betaling fordr[e efft]er for<sup>ne</sup> opskriffit, som hanþ haand icke vnder findis, oc effterdj for<sup>ne</sup> woris s: fader oc broder, Albridt Friiþ, vid døden er affgangen, som ey kandt nogidt der thill þuare, huad her om nu kandt vindeþ eller þigis, oc skiffte oc jeffningh for nogen aar þiden er gangen oc giort emellom s: Albridt Friiþis børn oc arffuinger, oc dendt thidt icke er frembkommen med nogen breeff, seigell eller haandskriffter paa for<sup>ne</sup> halffþiette hundrit daller at were hospitall skyldig eller pligtig i nogen maade, huorudinden wj formeener os at werre skedt forkort oc þame oppskriffit icke at komme os thill hinder eller skade wdj nogre maader.

Der emod adt suare wor her wdi rette møtt for<sup>ne</sup> Kieldt Jurgenßen, borgemester i wor kiøbsted Ribe, oc wdj rette lagde en skrifftelig beretning, vdi huilken hand vnderdanigste giffuer thillkiende, att ephther wor kiøbsted Ribe nogen aar forlheden fickh dendt store jldeskade,<sup>44</sup> skall dendt skade ocsaa were deriþ hoþpitall<sup>45</sup> offuergangen, saa dendt neppelig da kunde formaa igien at lade opbygge, huiþ nødtørffigt wor, megid mindre att holde for<sup>ne</sup> forfalden biþpgaardt med des thillhøringe boder wed magt oc lige, huor fore de haffuer forhuerffuidt wor kierre her[re faders,] s: oc høyloffligh jhukomelþe, breff,<sup>46</sup> [at saad]ann øde oc bygfeldige platzer oc huþe motte selgis for<sup>ne</sup> hoþpitall thill beste thill dendt, þom mest der for will gifue, huilkit de oc med for<sup>ne</sup> breeff, som de for os vdj rette lagde, beuiste. Der effter hafuer afgangen Albredt Friiþ ladit opkalde de danemendt wdj capitelidt, borgemester oc raad saa oc nogle af de fornemmiste borgere paa Riber raadhuþ dendt 27. maij 1598, att for<sup>ne</sup> biþpgaardt da kunde þelgis. Saa haffuer en af borgemesterne, afgangen Jb Tornum,<sup>47</sup> bødit der fore 500 daller att bethalle thill S: Hannþ baptiste dag<sup>48</sup> nest ephther, huilcket Albred Friiþ da meente wor for ringe. Bød derfor sielff strax for samme eigendomb halff þiett hundrit daller. Och effter at ingen da wille byde høyere, end dog nogen gange bleff om þpurtt, sagde for<sup>ne</sup> Albredt Friis, adt hand for<sup>ne</sup> bispegaardt wille beholde for for<sup>ne</sup> vj<sup>c</sup> daller,<sup>49</sup> huilke hand wille erlegge thill nest ephther følgende S: Hanþ baptistæ dag, oc strax befoell byeskriffueren vdj hanþ neruerrelþe dett wdi raadstuebogen at jndtegne. Oc effter dett kiøb haffuer hospitalls forstander inthet widre beuaridt þig<sup>50</sup> med þame bispegaardt, men Albredt Friiþ at haffue ladit dendt anthage.<sup>51</sup> Oc endog hand om þame penge att bethalle nogen gange er paamintt, saa oc aff hanþ arffuinger wdi hanþ begraffuelþe der om fordrit, haffuer dog ingen bethalning effterfuldt, huor offuer sagen er jndkommen thill herr[ids]thing oc landtzthing der þame pendinge at vde[ske, oc for]<sup>ne</sup> Fredrich Munckh da med wor steffni[ng er frem]kommen oc dennom for os jndsteffnidt. Och effter slig leiglighedt, effterdj for<sup>ne</sup> Albred Friiþ haffuer þiellff giortt kiøbett vdi mange gott folkis neruerrelþe paa raadhuuþit och strags wdi raadstue bogen er jndthegnid oc end nu staa wid magt, Albridt Friis oc haffuer same gaardt vdj þin forualltning laditt anname oc ladit fordeelle for huuþleyen der af, satte fordj wnderdanigst vdj rette, om for<sup>ne</sup> Albredt Friiþiþ arffuinger jcke bør at bethalle for<sup>ne</sup> hospitall for<sup>ne</sup> halvesiettehundrit daller med effter staaendis renthe, kost oc thæring, som þamme beretning widre i þig þiellff jndeholder.

Der hoes vdi rette lagde deriþ raadstue bog, vdi huilken saa findiþ jndtegnid: Anno 98, dendt 27. maij, paa Riber raadhuþ, neruerrindis erligh oc velbyrdig mandt Christen Lange<sup>52</sup> thill Braminggaardt,<sup>53</sup> m:<sup>54</sup> Anders Søffrenßen Weylle,<sup>55</sup>



d:<sup>56</sup> Hans Lauritzßen,<sup>57</sup> m: Madzs Pors<sup>58</sup> oc mester Nielß Glud,<sup>59</sup> canicker vdi Riibe dombkirke, Jb Tornum, Kield Jurgenßen, borgemestre, Nielß Pouelßen,<sup>60</sup> Jens Lauritzßen,<sup>61</sup> Niellß Grißbeck,<sup>62</sup> Olluff Roed<sup>63</sup> oc Berthell Struck,<sup>64</sup> raadmendt, med nogle wdaff borgerne, som thillstede wor, solde oc affhendede forbemelte hæderlige capittels herrer saa oc for<sup>ne</sup> borgemestre oc raad fraa det almindelig høspittall her wdi Ribe oc deriþ effterkomere jndthill erligh oc welbyrdig mand Albredt Friiþ thill Haridzkier,<sup>65</sup> høffuidtzmandt paa Riber huß, oc hanß arffuinger bispgaarden, som beliggendis er vdj Bißpgaardsgade vdj alle þinne lengde oc breede, [med bygni]ngen, som der nu stander opbyggidt,<sup>66</sup> gaards[rum oc] anden sin rettighed oc rette thillhørring, jntheit wnderthagidt vdj nogen maade, huorfor handt skall giffue for<sup>ne</sup> Riber høspittall [vj<sup>c</sup> daller]<sup>67</sup> thill S: Hanß dag midßommer att vdgiffue oc betalle. Dog skall Marine Thomis kone haffue hindiß frie huß hendis liffs thidt effter kong: Mattz: breeffs<sup>68</sup> liudelþe.

Derhos vdj rette lagde deris stadzpriuilegier, vdi huilckit findes i det xxxiiiij<sup>69</sup> capittell saalhedes: Huilken sag raadmendt med ombodtzmanden kommer offuer ens, dett skall holdis fast oc stadigt vden nogen aff borgerne eller nogen anden deris moedþigelþe.

Sammelediß vdi rette lagde itt thingsuinde aff Ripe giestething<sup>70</sup> dendt 2. maij anno 1603 vdgiffuet, liudendiþ i sin meening, otte mendt att haffue wunditt athi<sup>71</sup> paa for<sup>ne</sup> thing hørde oc saa, att effter Riper byes thingbogs liudelþe, som dendt dag liudelig bleff oplhest for thingsdomb, liudendes a<sup>o</sup> 1600, thorþdagen post Catharinæ virginis,<sup>72</sup> dendt 27. novembris, at Niellß Kølholdtt<sup>73</sup> handt liudelig þamme dag for thingsdomb forfultte oc fordeelte Berthell Søffrenßen, borge-mand, for huþleye aff dett huß, handt iboede i Bispegaardtgade, som hand rester medt. Jtem itt thingswinde aff for<sup>ne</sup> thing dendt 16. decembris 1603 wdgiffuen, derudj mester Madtz Porß, cannicke oc sogneprest thill Wor Frue dombkircke sammestedt, Nielß Grißbeck oc Berthell Struck, raadmendt ibidem, att haffue wundit wed opragte fingre oc høyeste eedt epher deriþ skrifttelig vnderschreffuenn bekiendelþe, atti a<sup>o</sup> 1601 paa anden dag effter Albredt Friiþis begraffuelþe, som wor thendt 5. [junij, da] haffuer de giffuidt thill kiende oc eskidt paa Har[aldskier] aff Jørgen Friis oc Fredrich Munck for<sup>ne</sup> halffþiette hundritt daller paa høspitals wegne for dendt gamble bispgaardt der þammsted soltt thill Albrett Friiþ effter Riiber byes bogs liudelþe, som samme thingsuinde vider medfør-rer. Endt ett things winde aff for<sup>ne</sup> thing dendt 5. decembris nest forleden vdgiffuitt, liudendiþ i þin meening Karrene Christen Mouridßen oc Jenß Boelßen Aastrup att haffue vundit, at epher Maren Tomiþ kone, som boede i en aff de gamble bißpgaardtz huße ibidem, wor dødt, da er slodtzfougden paa

Riberhuß, Nielß Kølholtt, nederkommen i þamme bißgaardt och gaff Karrine Christens forloug till, att hun motte boe i samme huß, som Marine Thomis kone jboede. Karrine, Lauritz Erickþens Thømmermandtz høstrue, att haffue vundet, der hun med hendiß børn oc godtz wor fløtt jndt i dendt steenße,<sup>74</sup> som Berthell Borgmand afffløtte, som er for<sup>ne</sup> bißgaardtz huß, dend thid wor der jnthet inde aff Berthelß godtz, men wed en halff thime der effter, da komb Niels Kølholtt med en aff byes thiennere<sup>75</sup> oc kaste hindiß godtz wdt paa gaden oc slog en nye trind laas for dørren, som sidder der endnu forslagen. Jthem att were wundit, Niels Kølholdtt skulle bestaait, att hand slog samme laaß for dendt dør, som þame thingswinder i dem sielff widre jndeholler.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thillthalle, giensuar oc dendt þags leiglighedt, oc effterdj det beuißis med Ribis byeß bog for<sup>ne</sup> Albridt Friis att haffue kiøbt aff capittell oc borgemester oc raad der [þame] stedtz med de fornemmiste borgers sam[tycke for<sup>ne</sup>] hospitals gaardt, den gamble bißgaardt, oc der for loffuidt halff siette hundrit daller, dett oc beuißis, att handtt samme gaardt haffuer laditt anname och wed sin fuldmyndige fougidt affþatt oc jndtþatt folch<sup>76</sup> i huiß boliger paa þamme gaardt findes, oc en part aff hußene laaße att haffue fore slagidt, j lige maade er beuist, at handt haffuer laditt opbere huuþleye oc laditt thill thinge forfølge oc fordele demb, som deriß huuþleye icke haffde vdgifuidt, sammelediß er beuist þamme pendinge att were krafft, der skifftedt stoedt<sup>77</sup> paa Harridtzkier effter for<sup>ne</sup> Albredt Friis, da þagde wi der paa saalediß aff for rette, att for<sup>ne</sup> Albridt Friiþis arffuinger bør att fornøge oc betalle for<sup>ne</sup> hōþpitals forstandere for<sup>ne</sup> halffþiette hundritt daller<sup>78</sup> effter for<sup>ne</sup> Riber byes bogs liudelße oc samme grundt att nyde oc beholde.

Datum ut supra, nostra ad causis sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiaro nostro dilecto.

(1) Jf. Sjællands landstings dom 18. januar 1570 (III nr.347), Viborg landstings dom 16. januar 1580 (III nr.472), rettertingsdom 30. juni 1606 (ovf. nr.807). - (2) I dombrevet, der er på papir, er flere huller. Lakunerne er (i skarp klamme) udfyldt efter HDDomb. - (3) Dette (Thott 1202.2°) er afskrift efter HDDomb. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (5) Se 771.9. Rigsråd Jørgen Friis (se 786.6) til Krastrup, der var part i sagen, var ej heller blandt de dømmende rigsråder. - (6) Se 789.4. - (7) Se 796.4. - (8) Se 775.4. - (9) Se 788.60. - (10) Se 789.6.

(11) Se 796.8. - (12) Se 765.3. - (13) Se 765.4. - (14) Se 776.4. - (15) Se 776.5. - (16) Se 771.5. - (17) Se 771.6. - (18) Se 771.7. - (19) Se 771.8. - (20) Se 793.11.

(21) Se 796.20. - (22) Se 762.7. - (23) Se 762.12. - (24) Se 793.12. - (25) Se 796.22. - (26) Se 762.8. - (27) Se 762.15. - (28) Se 771.13. - (29) Se 823.27. - (30) Se 759.3.

(31) Se 759.4. - (32) Frederik Munk (Lange) (d.1634) til Krogsgård, Haraldskær, Rugballegård, Rybjerg, Holmgård, Sneumgård, Øksvang, Lindet m.m., søn af Jørgen Munk (d.1577) til

Visselbjerg og Krogsgård og Dorte Pedersdatter Galt (d.1579). Han var gift med Sophie Albretsdatter Friis (d. omkr.1655), datter af nedenn. rigsråd Albret Friis (d.1601). - (33) Hovedgården Krogsgård i Tjæreby s., Skast h. - (34) Se 768.12. Albret Friis var 1590-94 og 1597-1601 lensmand på Riberhus. - (35) Af hans 13 børn var 7 døde før 1606. De 6 overlevende var: Sophie Friis (d. efter 1651) gift med Frederik Munk (se ovf. note 32); Anne Friis (se ndf. note 40); Lisbet Friis (d. ugift omkr. 1641) til Agerbæk, Vosmergård og (fra 1622) Haraldskær; Karen Friis (d.1635) gift med Truid Bryske (d.1653) til Langesø; Margrethe Friis (d.1656) til Rugballegård, gift med Laxmand Gyldenstjerne (d.1655) til Biersgård og Duege; samt Else Friis, gift med Henrik Holck til Højgård. - (36) Om dette udtryk se 774.8. - (37) Kjeld Jørgensen (d.1623), nævnes 1582 og 1587 som slotsfoged og skriver på Riberhus, var 1590-1619 tolder i Ribe, fik 1592 borgerskab ssts., 1594 rådmand ssts., 1595-1623 borgmester ssts. Jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884).235ff.,312. - (38) hvad der er opskrevet; indførsel (OdS XV.1021 bet.1). - (39) Se 786.6. Han var broder til ovenn. rigsråd Albret Friis. Han har ikke været nævnt i det foregående. - (40) Anne Friis (d. omkr. 1628) til Haraldskær og Vosnæsgård, enke efter Gert Rosenkrantz (d.1600) til Stensballegård, søn af Folmer Rosenkrantz til Langtind og Stensballegård og Margrethe Knudsdatter Gyldenstjerne (d.1581).

(41) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (42) Hans Rasmussen (d.1606), søn af byskriver i Ribe Rasmus Hansen; han var fra 1595 medhjælper hos faderen, udnævntes 1605 til byskriver i Ribe, men afskedigedes s.å. - (43) Den gamle bispegård lå i St. Hansgade (tidl. Bispegårdsgade) og havde et stort grundareal ud til Hundegade. - (44) HDDomb. har *ildbrand*. Ved en brand 3. september 1580 ødelagdes i Ribe ialt 213 gårde og huse. - (45) Ribe hospital, stiftet 1537, fik ved fundats 12. oktober 1543 (Rørdam, Kirkelove I.221; Da. Kancellireg. 267f.; J. Kinch, op.cit. II.36ff.) det tidligere sortebroderkloster med dertil hørende ejendomme og 15. december 1558 den gamle bispegård i Ribe (Rørdam, op.cit.I.558). - (46) Ved missive 8. marts 1587 (Kanc.Br.) fik forstanderen for hospitalet i Ribe tilladelse til at sælge den gamle bispegård til den højstbydende, dog med samtykke af lensmanden, kapitlet og borgmestre og råd i Ribe, jf. Kinch, op.cit.II802. - (47) Ib Tornum (d.1602), nævnes 1574 som kirkeværge for St.Cathrine kirke i Ribe, 1578-98 rådmand ssts., 1594-99 borgmester ssts., jf. Kinch, op.cit.II.235. - (48) 24. juni. - (49) 550 daler; om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (50) givet sig af med (Kalk. I.195b bet.1).

(51) overtage (Kalk. I.69b bet.3). - (52) Se 770.3. - (53) Se 770.4. - (54) Magister (mester). - (55) Se 770.6. - (56) Doctor. - (57) Se 770.7. - (58) Se 770.90. - (59) Se 770.10. - (60) Niels Poulsen (d.1606) nævnes 1564 som husfoged på Riberhus, 1581-90 herskabsfoged i Ribe, 1591-94 byfoged ssts., 1594 rådmand ssts., 1602 borgmester ssts., jf. Kinch, op.cit.II.308f.

(61) Jens Lauridsen (Laugesen) (d. omkr. 1608), 1595-1608 rådmand i Ribe. Han, der var broder til biskop i Ribe Hans Laugesen (d.1594), var gift med Dorte Hansdatter Svaning og blev fader til præsten og historikeren Hans Jensen Svaning (d.1676), jf. Kinch, op.cit.II.626. - (62) Niels Hansen Griisbech (d.1618), 1594-98 rådmand i Ribe. Hans børn antog navnet Friis efter moderens, Kirstine Christensdatters, første mand, borger i Ribe Christen Friis, jf. Kinch, op.cit.II.312,626. - (63) Oluf Pedersen Roed (d.1620), 1596-99 rådmand i Ribe, jf. Kinch, op.cit.II.626. - (64) Se 814.26. - (65) Hovedgården Haraldskær i Skibet s., Tørrild h. - (66) HDDomb. har *paabygd*. - (67) Det indklammede mgl. i dombrevet; her indføjet efter HDDomb. - (68) Kendes ikke. - (69) Ribe stadsret 26. juni 1269 §32 (DgK II.14, jf. 35f.) og 5. januar 1443 §32 (ib.II.78). - (70) Om *gæsteting* se 814.31.

(71) o: at de. - (72) Cathrinæ dag: 25. november. - (73) Det fremgår af det flg., at Niels Kølholt var slotsfoged på Riberhus. - (74) murede hus (Kalk. IV.124b); *steenße* er måske en sammmentrukket form af *stenhus*. - (75) Bytjenere (bysvende) er de væbnede mænd, der bistod købstadvrigheden og fogden ved ordenens og byfredens overholdelse, forkyndelse af stævning

ger og andre politimæssige opgaver (Kalk. I. 309a). - (76) Ordet indføjjet over linjen. - (77) Her efter udstreget *effter*. - (78) Dommen tager ikke stilling til sagsøgtes påstand om *effterbetaendis rentte* m.v.

## 826 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

*Et skifte ville være at afholde i overensstemmelse med en af arvingerne i arveladerens levende live indgået overenskomst, hvorved en adelig kvinde, der havde ladet sig beligge og senere var blevet gift med en ufri, blev udelukket fra arv.<sup>1</sup>*

Forlæg: Kall 568,4° nr. 25 (HDDomb. nr. 19 fol. 52<sup>r</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 31ff.

Litt.: V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel (1871). 124 (datering 12. maj); Matzen, Privatret I. 49; sa., Offentlig Ret III. 32.

Ingen overskrift i forlægget.

Christian den 4de med meste parten raadet<sup>2</sup> in martio anno 1606, som saa beslut-  
tis:

Tha effter tiltalle, giensuar [oc]<sup>3</sup> denne sags leylighed, och eftherdj vi befinde, at forskrefvne Hans Axelsen<sup>4</sup> haver med de Krabber<sup>5</sup> indgaaet en schriffteelig contract om forhandling<sup>6</sup> om forskrefvne afgangne fru Ingeborg Skeels<sup>7</sup> arve, huorledis den dennom emellom skifftis schulle, om de hendis død overlevede, oc udj samme contragt alleene forbeholder sig een broderlodt oc icke noget bemellet om sin søster, Margrette Axelsdaatter,<sup>8</sup> och hende nogen anpart udj samme arv forbehollet, det och beuises medt underskrefvne lodder, at hand efter samme contract med thennom hafuer skiffit den største part af løbøre, som efter forskrefvne fru Ingeborrich Skeel dennom til arfue falden var, oc allenne tagen deraf en broderlodt och icke paa forskrefvne Margrette Axelsdatter nogen søsterlodt fordret, i ligemaade befindes at forskrefvne Hans Axelsen hafuer udj udgiffit til forskrefvne Ingeborg Skeels begravelis bekostning jcke heller videre end for sin broderlodt betallet och udgifuuet och icke noget paa forskrefvne hans søsters vegne udgifuuet,<sup>9</sup> och udj saa maade self ratificerit samme contract, da sagde vi derpaa saaledes af for rette, at forskrefvne Margrette Axelsdatter icke bør at arve forskrefvne fru Ingeborrich Skeel, men forskrefvne hendis arfue bør at skifftis efter forskrefvne contractis liudelse,<sup>9</sup> saa Hans Axelsen tager en broderlodt, fru Anne Krabbe,<sup>10</sup> fru Dorette Krabbe<sup>11</sup> huer en søsterlodt och afgangne fru Karren Krabbes<sup>12</sup> [arffuinger?]<sup>13</sup> een søster lodt.

Datum vt supra.

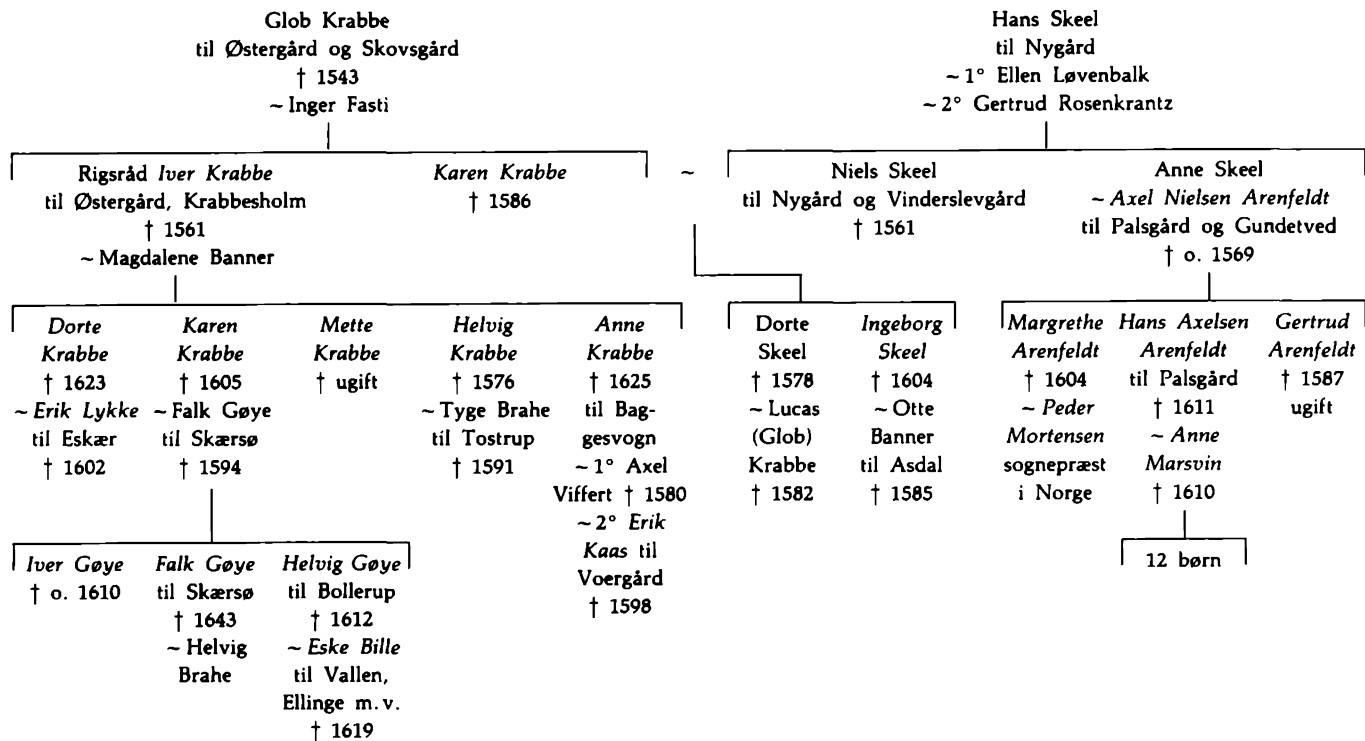
(1) Om adelig kvindes ægteskab med ufri mand se reces 6. december 1547 §25, reces 13. december 1558 §26. Om beliggelse (uægteskabeligt samleje) se rettertingsdomme 1. maj 1537 (I nr. 81), 28. juni 1537 (KRD I. 205ff.), 27. december 1550 (GdD I. 133f.) og 1. august 1590 (nærv. udg. V nr. 634). - (2) Hele rigsrådet (se 814.4) med undtagelse af kansler Christen Friis (se 789.4), Manderup Parsberg (se 765.3), Preben Gyldenstjerne (se 762.7) og Axel Brahe (se 793.12). - (3) Forlægget har ved fejlskrift *er*. - (4) Hans Axelsen Arenfeldt (d. 1611) til Palsgård, Rugård, Lysholt m.m., søn af Axel Nielsen Arenfeldt (d. omkr. 1569) til Palsgård og Gundetved (nuv. Selchusdal) og Anne Hansdatter Skeel. Anne Skeel var faster til den nedenn. Ingeborg Skeel (d. 1604). - (5) Ingeborg Skeels kusine og deres børn. Slægtskabet vil fremgå af oversigten på modstående side (de kursiverede navne er nævnt i HDDomb.).

(6) Overenskomst (Kalk. I. 639b). Overenskomsten var indgået af ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt, Erik Lykke (d. 1602), der var gift med Dorte Krabbe (d. 1623), Anne Krabbe (d. 1625) til Baggessvogn, enke efter rigsråd Axel Viffert (d. 1580) og Erik Kaas (d. 1598), og Karen Krabbe (d. 1605), enke efter Falk Gøye (d. 1594) til Skærso. - (7) Ingeborg Skeel (d. 1604) til Voergård, datter af Niels Skeel (d. 1561) til Nygård og Vinderslevgård og Karen Krabbe (d. 1586) til Asdal. - (8) Margrethe Axelsdatter Arenfeldt (d. 1604), søster til ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt. Det hedder om hende i dommen, at hun »skall haue ladet sig beligge och auffled børn med vfri mand oc siden þom en gemeen oc løþactig quinde fraan þted thill anden omløbbed och omwannkic her vdi riget.« Hun var »bleffuen beligget aff en schredder for xxx aar siden« i Vejle, blev pågrebet af sin broder, men kom 14 dage senere atter til Vejle, hvor hun var et halvt år, »før hun løb bortt med enn studenter«. Hun blev senere (1574 el. 1575) gift med Peder Mortensen, der var født i Vejle, og som blev sognepræst i Jevnaker i Opplands fylke i Norge, hvor Margrethe Arenfeldt døde 27. april 1604. Hun blev som følge af »hindes lettferdige leffnid oc løþactige gierninger« udelukket fra arv efter sine forældre og efter sin søster, Gertrud Axelsdatter Arenfeldt (d. ugift 1587). Hendes broder, ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt, krævede efter hendes død som arv efter fru Ingeborg Skeel en søsterlod. Under sagen påberåbtes rettertingsdommene af 1. maj 1537 (I nr. 81) og 1. august 1590 (V nr. 634). - (9) Ordene *och icke noget ... udgifuert* findes ikke i HDDomb. - (10) Anne Krabbe (d. 1625) til Baggessvogn, datter af Iver Krabbe (d. 1561) til Østergård, Krabbesholm og Skovgård og Magdalene Banner (d. 1597) og enke efter rigsråd Axel Viffert (d. 1580) til Axelvold og efter Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1598).

(11) Dorte (Dorothea) Krabbe (d. 1623), søster til ovenn. Anne Krabbe; gift 1. gang (1575) med Bendix Ahlefeldt (d. 1576) til Spøttrup, 2. gang (1578) med Erik Lykke (d. 1602) til Havnø og Eskær. - (12) Karen Krabbe (d. 1605), søster til de ovenn. Anne og Dorte Krabbe, gift med Falk Gøye (d. 1594) til Skærso og Starupgård. - (13) Ordet *mgli.* i forlægget. Arvingerne var Iver Gøye (d. ugift omkr. 1610), Falk Gøye (d. omkr. 1643) til Skærso, Bratskov og Lundegård og Helvig Gøye (d. 1612), gift (1601) med Eske Bille (d. 1619) til Vallen, Ellinge m.v.

## 827 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

*Rettertinget underkender en af Århus domkapitel afsagt dom og dømmet et for en sognepræst udfærdiget kaldsbrev magtesløst, da herremanden, der havde sin hovedgård i sognet, og hans foged og tjenere ikke som sognets bedste mænd havde været med til at kalde præsten.*



Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 63<sup>r</sup> (findes yderligere i 3 hss.<sup>1</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 38ff.

Overskrift: Domb emellom Mogens Kaas oc cannickerne vdj Aars.<sup>2</sup> Dateritt Kiøpnehauffn slott thend 12. martij anno 1606. Offuuerendis kongen oc alt raadit,<sup>3</sup> Ramel<sup>4</sup> vndthagen.

Wi, Christian, giør alle witterligd, for os wor schicket os elschelige Claus Dyre<sup>5</sup> till Linderumgaard,<sup>6</sup> wor secreter, fuldmegtig paa Moens Kaas<sup>7</sup> thill Stouffringgaard<sup>8</sup> hans wegne paa dend ene och hafde med wor egenn ðteffning<sup>9</sup> for os vdj rette steffnid os elschelige hederlige oc høilherde mend m:<sup>10</sup> Jens Giødþenn,<sup>11</sup> superintendent offuer Aarhus ðtigt, m: Chresten Søffrenþenn Stub,<sup>12</sup> cantor, m: Niels Willadzenn,<sup>13</sup> m: Hans Pederþen,<sup>14</sup> m: Chrestenn Nielþen<sup>15</sup> oc m: Jens Jenþen,<sup>16</sup> cannicker vdj Aarhus, paa dend anden side oc dennom thiltallid for enn domb, þom de dend 9. 8<sup>bris</sup><sup>17</sup> sidþt forlhedenn schall hafue dømbtt oc affsagt derudj Aarhus capittell emellom hans fuldmægtige fougid Lauritz Knudþen paa hans vegne paa denn ene och m: Tøger Lauridþen,<sup>18</sup> prouist vdj Støffringherid med enn deell sognemendene wdj Støffring<sup>19</sup> oc Miellerup<sup>20</sup> þogner þampt oc her Søffrenn Pederþenn<sup>21</sup> paa den anden side anlangendis et kalld oc electus,<sup>23</sup> en partt sognemendene vdj for<sup>ne</sup> sogner þschall hafue gifuett for<sup>ne</sup> her Søffren Pederþen, þom for<sup>ne</sup> herridsprouist med dennom hafuer samtøcktt, vnderþchreffuid oc forþeiglid, huilchett for<sup>ne</sup> kalld for<sup>ne</sup> Mogens Kaas for adskillige aarþager þchyld formeener icke saa loughlitt òc nøigactigt effter ordinantzen<sup>23</sup> at were, þom det þig hafde burtt, oc derfor for<sup>ne</sup> theris domb, vdj huilchenn de þamme kaldt<sup>24</sup> hafde kiend nøigactigt, ingen magt bør att hafue.

Disligeste hafde oc hidþteffnid Chresten Pederþen oc Anders Christenþenn i Støffring med deris anhengere, saa mange þom þaeme kald vdgiffuid hafuer, samt for<sup>ne</sup> m: Tøger Lauridzenn, proffuist vdj for<sup>ne</sup> Støffringherid, þom med bønderne kaldett, sambtøcket oc beþeiglid hauer.

Oc vdj rette lagde þamme domb aff Aarhus capittell denn 9. 8<sup>bris</sup> 1605 vdgiffuett, liudendis i þinn beslutningh: Tha effter tilthalle, gienþuar oc denne sags leiglihed, saa oc eþtherdj proffuistenn hauer eþther ordinantzen holt þig thill Støffring oc Miellerup kierker þtrags eþther her Jens Raþmusþens<sup>25</sup> død oc affgang, oc formanede meningheden i for<sup>ne</sup> sogner till bøn oc paakaldelþe thill Gud om en gudfrychtich lhertt oc skickelig mand thill en sogneprest i for<sup>ne</sup> afgangenn her Jenþis þted och þaa ladet superintendenten wide, att ther fattedis prest vdj þamme sogner, och for<sup>ne</sup> her Søffrenn bleff saa aff biþpenn henþchickett thill prouipten, oc prouiptenn da hafuer eþther biþpens schriffuellþe oc lhenþmandens, e[r]lig<sup>26</sup> oc welþ: Eske Brok<sup>27</sup> thill Estrup,<sup>28</sup> kong: Maitts: befallingsmand paa Drottningsborch,<sup>29</sup> hanns sambtøcke, hendragitt i for<sup>ne</sup> sogner med for<sup>ne</sup> her Søff-

ren Pederþen, oc eþther att for<sup>ne</sup> her Søffren hafde giortt thienneste, baade for altarid oc aff predickeþtoelen i begge kircker, oc þamme hans thienneste behagede menigheden well, saa att menigheden hauer deroffuer keiþt<sup>30</sup> oc vdneffnitt eþther ordinantzen<sup>31</sup> siuff achte mend i huer sognn, huilche for<sup>ne</sup> siuff mend der hauer med herridz prouiþtens raadt oc samtøcke keist oc vdualtt for<sup>ne</sup> her Søffrenn Pederþenn thill theris sogneprest oc siellþørger att þchulle blifue i affgangenn her Jenþis þted i for<sup>ne</sup> sogner,<sup>32</sup> och prouiþtenn med for<sup>ne</sup> vij mend hauer forþeiglid for<sup>ne</sup> her Søffrens kalld i begge sogner, och for<sup>ne</sup> kaldsmend wor her i dag vdj capittell oc huis kaldsbreffue, de for<sup>ne</sup> her Søffrenn Pederþen giffuett hauer, wor fuld oc fast bestandigh, oc for<sup>ne</sup> e[r]lig] oc welb: Moens Kaas icke hauer jus patronatus thill for<sup>ne</sup> sogner oc ei heller hannd fuldmegtige, for<sup>ne</sup> Lauridz Knudzenn, eller nogen andenn widste ad beskyllde for<sup>ne</sup> her Søffren Pederþenn enten i lherdom eller lheffnid i nogen maade, och ordinantzen formellder,<sup>33</sup> ad huor der fattis enn sogneprest, da þchall þtrags enn anden i dend dødis þted thillþchickes, som þamme kald kand forestaae, da widste wi icke eþther þlig leiglihed for<sup>ne</sup> her Søffrenn Pederþens kaldsbrefue att vnderþige, men dennom wed magt ad blifue, som þaeme dom i þig þellff widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn schrifftlich beretningh liudendis:

Eþther þom hederlige oc høylhertt mand m: Jenns Giødezenn, superintendens offuer Aarhusþticht, med sampt menige residerende prælater oc cannicker hoes Aarhus domkircke hauer derudj capittelit thend 9. octobris forgangenn aar affsagd enn dom oc sententz emellom e[r]lig] oc velb: mand Moens Kaas thill Stouffringgaard paa denn enne oc enn deell sognemendenn vdj Stouffring oc Miellerup sogner, þom med herridsprouiffþtenn vdj Stouffringherrid hauer meduerit ad kalde thill sogneprest i for<sup>ne</sup> sogner her Søffren Pederþen, paa dend anden side, och vdj samme theris domb kiend þamme electz<sup>34</sup> oc kalld loughlig ad were, þom for<sup>ne</sup> Mogenns Kaas hafuer formeentt wloughlig,<sup>35</sup> for huilcken deris domb hand dennom nu hid thill thenne allmindelige herredag hauer vdj rette ladet jndsteffne, saa er deremod paa for<sup>ne</sup> Mogens Kaas wegne vdj hans fraauerrellþe effter thend fuldmagtt, hannd mig giffuett hafuer, min meening oc schrifftlich forþett, att eþtherdj for<sup>ne</sup> Mogenns Kaas þtrags effter ad for<sup>ne</sup> m: Jens Giødesenn hauer ladet hannom om hanns sogneprestis død tilkiennde giffue och begierit at will wide, huorlhedis hannd vdj saadan fald wille haue forholdett, hafuer for<sup>ne</sup> Mogens Kaas þig saalhedis emoed hannom erkleritt, at hand herudj Kiøbennhauffn hoes de høylherde<sup>36</sup> þig om en duelig perþonn, þom þamme kald igien kunde foreþtaa oc betienne, wille forhøre, som oc þkeede. For<sup>ne</sup> Mogenns Kaas oc þamme perþoen þtrags der eþther thill for<sup>ne</sup> m: Jenns Giødezenn haffuer offuer þchicket med



wenlig derhoes skriffuellþe oc begiering, hannd hannom thill samme kalld wille forfremme oc paa hanns embids wegne ordinere; dog þchall der midler thid enn anden prestmand af for<sup>ne</sup> m: Jenns Giødzenn thill sognerne were forþchickett, þom er aff enn partt sognemendenn med herridsprouiþten vdj for<sup>ne</sup> Moens Kaabens fraauerelþe oc vdj eders kong: Mattz: thienniste forhindrett emoed hans willge hannom vuitterligtt thill sognerne bleffuen vocerit<sup>37</sup> oc kalditt, wanþeett att hannd þom en adels perþoen, þom vdj hoffuidþognid hauer þinn hoffuid-gaard<sup>38</sup> oc arffuethienere,<sup>39</sup> burde i dett ringeþte att eractis for dend beste sogne-mand oc, som ieg formeener, vdj saadann fald haue oc niude dett førþte wall oc kaar,<sup>40</sup> som oc for<sup>ne</sup> m: Jens Giødzenn vdj sinn þchriffuellþe till hannom sellff hauer billigenn efftergiffuett,<sup>41</sup> saa hannd iche burde saaledis med þine tienere fraa saadann kalld att vdeluckes, eþtherdj ordinantzen vdtryckeligenn formel-der,<sup>42</sup> att naar nogenn sogneprest døer oc affgaar, da þchulle menige sognemend keyþe oc vdeffne siuff aff the ældþte<sup>43</sup> och achtigste mend vdj sognid, þom med proffuiþtenn þchulle vduellie en sogneprest; herforudenn hafuer iche heller þamme kalld þtaaitt þaa lenge leddigtt, fraa sogne prestenn er død oc thill for<sup>ne</sup> Mogenns Kaas for<sup>ne</sup> perþoen thill biþpen hafuer forþchickett, ath derfore med saadann vlouglig kalld, som jeg formeener, þchulle giøris fornøden þaa hæftigh adt fremfare, och formeener ieg derfore for saadann forberørtte oc attschillige orþager þchylld paa for<sup>ne</sup> Mogens Kaabis wegne saadan deris domb emoed ordi-nanzen att were, oc att dend bør magttløs at blifue oc icke komme Moens Kaas paa þin friehedt oc rettighed emoed ordnanzen, saadann kaar oc electz<sup>44</sup> anlan-gendis thill forfang eller hinder vdj nogen maade.

Derhoes vdj rette lagde m: Jens Giøðbens missive, hannd for<sup>ne</sup> Mogenns Kaas hauer thillþchreffuid, liudendis: Fick ieg eders schriffuelþe faae dage forlheden, vdj huilckenn begieres, jeg paa mitt embeds wegne wille ordinere denne perþoenn Michell Madzenn Tyboe,<sup>45</sup> huilckenn Y eþther nogle af the høylherdis raad wille haue forfremmid thill att were eders sogneprest i afgangenn s: her Jenns Støffring hans þted. Saa kand ieg eder venligen icke forholde, att eþther herridzproffuiþten haffde werit vdj begge sogner och, þom ordinantzen kreffuer<sup>46</sup> aff hannom, raad menigheden thill at bede Gud om enn goed sielleþørger, hafuer ieg der eþther paa mitt embids wegne (þom mand pleier j stigterne, huor enn sogneprest feile,<sup>47</sup> at giøre)<sup>48</sup> forþend did en vng prestmand, huis foreldre, þom ieg mercker, I þellff kiender, hanns nauffn er her Søffren Pederþenn, at þchulle lade þig der høre af predickestoelenn, oc raadde hannom, hand icke þchulle beuare sig med att thage nogitt kalld, med mindre hand merkttte, dett skee kunde louglige wiþe, dett er med Guds willie oc deris samtøck, derudj hafuer att raade; sagde hannom och,

att I þom beſte sognemend þchulde hafue ord der om, førrind hand kunde begiere nogit kalld. Huad herudj giortt er, weed hand þellf beſt. Och vdj enden i þame breeff ſlutter hand: Saa þtaar dett nu thill eder, goede Mogenns Kaas, huad I will giøre herudj, ſom þaeme miſſiue vidre i þig þellf indeholder.

Der emoed att ſuare wor her vdj rette møtt os elſchelige m: Jens Giøðþenn, ſupperintendent ofuer Aarhusþticht, oc m: Chreſten Nielþen Reff,<sup>49</sup> cannick, paa Aarhus capittels vegne och vdj rette lagde theris þſchrifftlige berettningh, vdj huilchenn de formeener dennom icke att hafue forurettid for<sup>ne</sup> Mogens Kaas i deris domb. Førſt, effterdj 7 mend i huer ſogen hauer med herridsprouiþtens raad oc ſambtøcke, Mogens Kaas aduarid, keyþt oc vduald eþther ordinanzen for<sup>ne</sup> her Søffren Pederþenn thill deris sognepreſt, oc hans fogid, Lauridz Knudþenn, hafuer hoes weritt oc opthegnid theris nauffne, þom kaldett þchulle vdgifue, oc ingen gienþigellþe hauer weritt, der kallid gick. Derneþt formeener de, Moens Kaas þis myndighed i kallid icke burde att omkaþte de 7 mends kalld, hannom icke heller meglich ene at forþſchriffue nogen perþoen thill ſuperintendenten att þchulle ordineris thill dett kirckekald, bønderne vadþpurtt, vden hand hafde juſs patronatus thill kircken, ſom hans miſſiue thill ſuperintendenten giffuett thend 14. auguſtj, derom þaa lydde: Er jeg venligen aff eder begierendes, I wille well giøre oc ordinere denne perſoen oc dett ſiden þaalhedis forþſchaffe, ad hand thill ſognen maa bliffue forþchickett oc thill dennom kalld oc antagid. For det tredie formeener the dennom at haue nogen eþtherrettningh i enn domb<sup>50</sup> for nogen aar ſiden vdgangen i Wiburg emellom afgangen her Jørgen Løcke<sup>51</sup> oc her Peder Pederþen Leſbøe<sup>52</sup> om Lugens<sup>53</sup> och Allstrup<sup>54</sup> sogner, her Peder wille thilholde ſig ad were preſt vdj och meente ſig der thill loughligenn effter ordinanzen att were kalditt, huilcke sogner oc blef hannom thildømbtt effter þitt kaldsbreeff oc collatz liudellþe, endog her Jørgen Lycke þom thend beſte sognemand oc hafde ſinn ſedegaard<sup>55</sup> oc nogle þine arffuetienere i hoffuidþognenn, icke der till hauer giffuet þinn ſamtøcke. Diſligeste en domb<sup>56</sup> emellom her Sigfrid Rinttskatt,<sup>57</sup> frieherre, þom hafde þin gaard<sup>58</sup> i ſognen, och m: Peder Hegelund,<sup>59</sup> ſuperintendent vdj Riberſtigt, vdj huilcken ſuperintendenten er thildømbtt ingen vrett att haue giortt, for hand haffde ordinerit<sup>60</sup> Berthell Lauridþen,<sup>61</sup> eþther hand wor loughlig kalldt eþther ordinanzen. Jtem enn kongelige miſſiue,<sup>62</sup> thillþſchreffuid ſuperintendenten i Riberþticht, att hand med prouiþten þchulle jndſette her Anders Madþenn<sup>63</sup> thill Rind oc Hiørningh,<sup>64</sup> effterdj hand loughlig er kallid af bønderne, endogh frieheren, þom haffde þin hoffuidgaard i anexett, þtoed hannom emoed. For dett fierde, effter þom Moens Kaas i þin berettning kiennder þigh at were kirckeuerge thill Støffringkircke, deremoed hafuer 7 mend med meeninge Støff-

ring bognemend wundet effter tingsuindes liudellße, at de hafuer jngen kirckeuerge i Støffringbogen, oc ingen der hafuer werid satt, siden her Jenns Raßmusßen hendøde, oc begierde Mogens Kaas wille were deris kirckeuerge. Oc effter þlig leiglighed formeente capittelit nermere were de 7 mendz kald af huer soken, þom med prouiptens raad oc sambtøcke gjort er, att føllge end for<sup>ne</sup> Mogens Kaaßis forþett oc begiering, med mindre hannd hafde sellff jus præsentandj & conferendj.<sup>65</sup>

Dernest vdj rette lagde proffuiptenn i Støffringherrid hans beretning liudendis: Giffuer thilkiende, att bißpen i Aarhus dend 29. julij neßt forlhedenn hafuer forþchreffuid<sup>66</sup> her Søffren Pederþenn thill hannom, att hand þchulle forfremme hannom thill Støffring oc Mellerup prestekalld, þaa wiitt hand kunde ephther ordinantzen, huilckett hand oc giorde, oc sagde her Søffren for hannom, at hand hafde lhenþmandens oc bißpens lough derthill. Jtem at hannd wed enn goed venn hafde ladet þchriffue Mogens Kaas thill om þaeme kalds leiglighed, begierendis hans sambtøcke der till oc fick ingen suar thilbage. Och prouipten da hauer foreholtt meeninge sognemend af begge sogner, som da meþten thillþtede wor i kircken, att the tha alffuorlig þchulle bede Gud om raad oc saa vduelle 7 mend aff de ældste oc achteþte vdj begge sogner ephther ordinantzens liudellsße,<sup>67</sup> þom kallid þchulle gifue paa menighedens wegne, enten her Søffren eller enn andenn, þom best kunde siunis der thill bequemb at were, saa will hannd effter ordinantzen aff dennom thilbedet medforþeigle. Derephther er her Søffrenn kommen thill hannom med begge kaldsbreffuene forþeiglide, oc begierid hanns segell thill vindisbiurd for saeme kaldsbreff,<sup>68</sup> huilckett hand oc forþeiglid, oc ingen moedþtand hannom derudj giordes i nogen maade; jche heller þchall were formeltt i Mogens Kaaßes þteffningh om kallid i annexognid, dermed formeente hand, ad sambtøcke thet andett ad were rett. Jtem Mogens Kaas er om saeme kalds leiglighed aduarit, jndthed<sup>69</sup> wille giøre der wdj, førrind kallid wor gangenn. Formeente oc, ad ephtherdj Mogens Kaas iche hauer jus patronatus thill Stouffring eller Miellerup kircker, att hand da iche hauer widre rett oc friehed thill prestekalldit ad giøre end en anden acht sognemand, þom lige wed hannom kand achtis at loenne<sup>70</sup> sogneprestenn. Och effter þlig leiglighed saatte vdj rette, om Mogens Kaas iche hauer gjort vret derudj oc bør derfor att þtande thill rette, som þaeme beretningh widre i dennom þelffue indeholde.

Och vdj rette lagde denn opthegnelße, de dennom paaberaabte, Mogens Kaaßis fogid<sup>71</sup> schulle hafue opthegnid de mennd, þom i Støffring soken schulle were kaldzmennd, liudendis Støffringebogenmend Ytte Jennßen, Jens Christenþenn, Jørgen Søffrenßen, Søffren Pederßen, Christen Pederßen, Niels Perßen, Jens Christenßen, Christen Christenþenn i Oþtrup.<sup>72</sup>

Wor her och vdj rette møt for<sup>ne</sup> her Søffren Pederþenn oc vdj rette lagde ett kaldsbreef, handd af Støffring þogen becommid hafde, liudendis Chresten Pederþen i Støffringh, Anders Chrestenþenn, Jørgen Søffrenþenn, Rasmus Christenþen, Chresten Anderþen, Søffren Pederþenn och lille Niels Findþenn ibidem bekiender vdj theris obne breef, ath effter theris sogneprest wor død, oc theris gode hoþbonde oc m: Jenns Giødeþen hafuer thillschickett dennom her Søffren Pederþenn, som wdj prouistens neruerelþe hafde giortt thienniste for altheritt oc vdj predi-cke stoelen, da wor de ofuer eens worden med sognemendenn ad wille haue hannom thill theris sogneprest, som þaeme kaldsbreff i þig þellff wittløfflich jndehol-der. Och formeente þaeme hans kald louglig att were och burde wed magtt adt bliffue.

Der thill þuarid for<sup>ne</sup> Claus Dyre, ath de naffne, þom vdj kaldzbreffuitt wor jndþchreffuen, icke komme offuer eens med de, þom paa zeddlen wor antegnede<sup>73</sup> att kalde schulle, huoraff handd formeente nockþom wor ad forfare,<sup>74</sup> att iche allenþte for<sup>ne</sup> Mogens Kaas þom den beþte sognenmandd, menn oc hanns bønder fraa kaldit wor forþkutte. Meente fordj þaeme kalld wlouglig were.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thillthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, oc eþtherdj for<sup>ne</sup> Moens Kaas hauer þin hoffuidgaard i Støffringsogenn oc er denn beþte sognemand, handd oc hauer der i sognid þine thiennere, och bode handd þellff som denn beþte sognenmand, hanns fougid i hanns fraauerrellsþe þaa well þom hanns thienner fraan þaeme kald ere vdelugtte, oc for<sup>ne</sup> mester Jens Giødeþen oc hanns medbrødre vdj Aarhus cappittell dog hafuer wed magt funditt þaeme kaldzbreeff, da sagde wj der paa saaledes af for rette, ath for<sup>ne</sup> deris domb iche bør att komme for<sup>ne</sup> Mogens Kaas thill hinder oc þchade, menn bør for<sup>ne</sup> kaldsbreeff magttløs att were oc for<sup>ne</sup> m: Jenns Giødþenn oc hanns medbrødre pligtich att jgienngifue Mogens Kaas þin kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Disse er formentlig afskrifter efter HDDomb. - (2) Århus. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Se 793.11. - (5) Claus Dyre (d. 1610) til Linderumgård, søn af Jens Clausen Dyre (d. 1587) og Karen Hansdatter Stygge (d. omkr. 1620). Han var 1597-1606 sekretær i kancelliet, fik 1603 brev på et kannikedømme i Viborg domkapitel, blev 1604 forlenet med et kannikedømme i Roskilde domkapitel. Han var gift med Ingeborg Albertsdatter Skeel (d. 1655; hun gift 2. gang 1614 med Palle Rodsteen (d. 1643) til Lundsgård). - (6) Hovedgården Linderumgård i Ugilt s., Vennebjerg h. - (7) Mogens Kaas (d. 1652) til Restrup, Støvringgård, Hemmestrup, Gudumlund, Tulstrup m.m. Han studerede 1590 bl. a. i Heidelberg og Leipzig, var 1602-04 hofjunker, 1606-13 lensmand på Halmstadgård. 1611 tillige på Ålegård, 1613-19 på Ørum, 1619-31 på Mariager kloster, 1631-56 på Nyborg slot, 1615 øverste over jyske regiment, blev 1624

rigsråd. 1626 krigskommissær, 1633 Blå ridder. Han var gift med Sidsel Friis (d. 1646), datter af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og Halkær og Else Bjørnsdatter Bjørn. - (8) Hovedgården Støvringgård i Støvring s. og h., hvis nuv. hovedbygning er opført af Mogens Kaas. Støvringgård blev ved testamente 23. november 1735 og kgl. fundats 12. marts 1741 af baronesse Christine Fuiren (d. 1735), enke efter gehejmeråd Jens Harboe (d. 1709), funderet som et jomfrukloster. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) ♂: magister (mester).

(11) Jens Gjødesen (d. 1626) var 1583 slotsprædikant i Kbh., 1591 sognepræst ved Nikolaj kirke ssts., 1593 biskop over Århus stift. - (12) Magister Christen Sørensen Stub (d. 1609) var 1601 præst på Frederiksborg slot, 1602 sognepræst ved Frue kirke i Århus og kannik i Århus domkapitel, jf. Wiberg I.48. - (13) Magister Niels Villadsen (d. 1624), 1605 sognepræst ved Århus St. Olai kirke, jf. Wiberg I.53. - (14) Hans Pedersen Horsens (d. 1617) kom 1565 i Århus latinskole, immatrikuleredes 1570 ved Kbh.s universitet, rejste 1572-73 i Tyskland (bl. a. Greifswald), blev 1573 ordineret i Århus domkirke, rektor i Horsens, fik 26. november 1578 præbendet Åby og var præst i Åby s., rejste atter til Tyskland, blev 1579 magister i Wittenberg, studerede 1580 i Leipzig, fik 7. november 1590 tilsagn om det første vikarie i Århus, der blev ledigt, blev 11. august 1586 kannik i Århus, var 1593 rektor i Århus, blev 13. december 1595 forlenet med kronens part af korntienden af Hvidbjerg s. (der ved kongebrev 28. februar 1616 faldt tilbage til kronen), omkr. 1601 provst i Hasle herredsprovsti, var universitetets prokurator i domkapitlet. Om hans forfattervirksomhed se Ehrencron-Müller IV(1922).160f. og Poul Rasmussen i KhS 6. rk. V(1945-47).407ff. Han var gift med Karen Lauridsdatter. Jf. KhS 3. rk. I.(1874-77).772, III(1881-82).342ff., VI(1887-89).591, 6. rk. V(1945-47).407ff., Bjørn Kornerup i DbL X(1936).614, DbL<sup>3</sup> VI(1980).575 samt rettertingsdom 20. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.381f.).

(15) Christen Nielsen Foss (eller Reff, Ræv) (d. 1625), student 1577, hører i Viborg, hovmester for den sen. landsdommer i Nørrejylland Ivar Juul (se 780.16) til Villestrup, var med ham udenlands 1580-84, blev magister 1582, studerede 1589 i Genève, var 1585-93 rektor i Viborg, fik 1589 ekspektancebrev på et kannikedømme i Århus domkapitel, fik 22. juli 1593 (Kanc.Br.) kongetienden af Nors s., der atter inddrog under kronen ved kongebrev 2. september 1584 (Rørdam, Kirkelove II.532), rejste 10. november 1601 til sit kannikedømme, hvormed var forbundet embedet som sognepræst for Egå menighed (27. marts 1674 annekteret til Hjortshøj s.), var i domkapitlet universitetets prokurator. Han var gift 1. gang med Maren Pedersdatter (d. 1588), datter af biskop i Viborg Peder Thøgersen (d. 1595) og Margrethe Jensdatter (d. 1603), der 2. gang blev gift (1598) med landstingshører, borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver); 2. gang med Elisabeth Lauridsdatter (d. efter 1625). Jf. H. F. Rørdam i KhS 3. rk., IV(1882-84).532ff., Carl E. Jørgensen, Viborg Katedralskoles Historie (Viborg 1960).21f. - (16) Magister Jens Jensen (d. omkr. 1617) var fra omkr. 1596 kapellan ved Vor Frue kirke i Århus, blev 2. juni 1603 (Kanc.Br.) kannik i Århus domkapitel, søgte 1612 fritagelse for at svare byskat, jf. missive 12. november 1612 til lensmanden på Århusgård Carl Bryske (Kanc.Br.). 4. juli 1617 (Kanc.Br.) udnævntes en anden kannik efter hans død. - (17) ♂: octobris. - (18) Magister Thøger Lauridsen (Lassen) (d. 1608). Var omkr. 1557 rektor i Randers, omkr. 1570 sognepræst ved Randers St. Mortens kirke, 1570 provst i Støvring herreds provsti, jf. Wiberg II.578. - (19) Støvring s. i Støvring h. - (20) Mellerup s., Støvring h., der var anneksogn til Støvring.

(21) Søren Pedersen Spahat, personel kapellan ved Århus domkirke, 1605 kaldet til sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, men kaldelsen kasseret ved nærv. dom, jf. Wiberg. III.216. - (22) Valg. Thott 1202,2<sup>o</sup> har *collads*, der bet. den af biskoppen udfærdigede skrivelse, hvorved et præsteembede overdrages en dertil kaldet person (Ods X.1045 bet.2). - (23) Kirke-

ordinansen 14. juni 1539 fol. 33 (Rørdam, Kirkelove I.74f.). - (24) Kaldelse (Kalk. II.467b bet. 3). - (25) Jens Rasmussen Tundboe (Støvring) (d.1605) nævnes 1567 som sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, jf. Wiberg III.216. - (26) Forlægget har her (og i det flg.) kun e. - (27) Se 771.13. Eske Brock var 1596-1625 lensmand på Dronningborg. - (28) Se 823.37. - (29) Dronningborg slot, der indtil 1661 og påny fra 1711 var i kronens eje. Slottet blev nedrevet i henhold til pl. 13. oktober 1721. - (30) valgt (Kalk. II.496b).

(31) Riber artikler 4. maj 1542 §1 (Rørdam, Kirkelove I.197). Riberartiklerne kaldtes i datiden ofte ordinans, fordi de »skulle holdis lige ved den rette Ordinantz, som i Ottense bleff offuerseet oc beseglet.«. - (32) Thott 1202,2° tilføjer *Støvring och Millerup*. - (33) Riber artikler 4. maj 1542 §2 (Rørdam, Kirkelove I.197). - (34) Valg; Thott 1202,2° har *colladtzes*, jf. ovf. note 22. - (35) Thott 1202,2° tilføjer *att værre*. - (36) ∅: universitetsprofessorerne (Kalk. II.351a). - (37) kaldet. Thott 1202,2° har *wdualdt*. - (38) Støvringgård, se ovf. note 8. - (39) Fæstere på arvet gods (Kalk. I°21b). - (40) Valg (Kalk. II.692a bet.1).

(41) indrømmet (Kalk. I.430b bet.2). - (42) Riber artikler 4. maj 1542 §1 (Rørdam, Kirkelove I.196f.). - (43) Thott 1202,2° har *beste* (Riberartiklerne har *ellesthe*). - (44) Thott 1202,2° har *wduelelse*. - (45) Mikkel Madsen Tybo (d.1629) blev 1606 sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, jf. Wiberg III.216. - (46) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol.33 og 70 (Rørdam, Kirkelove I.74f., 115f.). - (47) mangler (jf. Kalk. I.525b bet.3). - (48) Slutparentes findes ikke i forlægget, men skal vel være her. - (49) Se ovf. note 15. - (50) Dommen kendes ikke.

(51) Rigsråd Jørgen Lykke (d.1589) til Overgård, Mullerup, Hverringe, Testrup (Christianssæde), Bonderup (nuv. Lerkenfeld) m.m. - (52) Peder Pedersen Lessøe (Høeg), sognepræst for Lovns og Alstrup menigheder i Viborg stift, jf. Wiberg II.324. - (53) Lovns s. i Gislum h. Thott 1202,2° har *Liungs*. - (54) Alstrup s. i Gislum h., annekssogn til Lovns s. - (55) I Lovns s. havde Jørgen Lykke fra 1567 hovedgården Hessel. - (56) Rettertingsdom 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.375ff.). - (57) Siegfried von Rindschadt, friherre til Friedberg (d. 1621) til Herningholm. Om ham se IV nr.571.20 og rettertingsdom 25. januar 1609 (VII nr.857). - (58) Den tidl. hovedgård Kvalsholm (Qualsholm) i Sunds s., Hammerum h., der var avlsgård til Herningholm (nu i Herning købstad). - (59) Magister Peder Jensen Hegelund (d. 1614), 1595-1614 biskop over Ribe stift. - (60) Thott 1202,2° tilføjer *her*.

(61) Bertel Lauritsen (d. 1612), nævnes 1597 som sognepræst for Sunds menighed i Hammerum h., Ribe stift, jf. Wiberg III.223. - (62) Missive 3. juli 1603 (Kanc.Br.). Ovenn. Siegfried von Rindschadt havde afkrævet den nedenn. Anders Madsen Nørlund, der lovligt var kaldet til sognepræst for Rind og Herning menigheder (Hammerum h., Ribe stift), en usædvanlig forpligtelse, og da præsten ikke ville indgå herpå, fratog Siegfried von Rindschadt ham kaldet. Da præsten var lovligt kaldet, befaledes det provsten straks at genindsætte præsten i sognene. - (63) Anders Madsen Nørlund (d. omkr. 1661), blev 9. januar 1603 af sognemændene kaldet til sognepræst for Rind og Herning menigheder. - (64) Herning. - (65) Forslagsret og udnævnelsesret. - (66) anbefalet (Kalk. I.698a bet.4). - (67) Riberartikler 4. maj 1542 §1. - (68) Thott 1202,2° har *breffue*. - (69) Herefter har Thott 1202,2° *att*. - (70) lønne; således Thott 1202,2°.

(71) Thott 1202,2° tilføjer *att*. - (72) Landsbyen Åstrup i Støvring s. og h. - (73) Sedlen lød på 8 navne, brevet kun på 7 og kun 3 navne (Christen Pedersen, Søren Pedersen og Jesper Sørensens) var fælles. - (74) Thott 1202,2° har *forstaa och forfare*.

## 828 Rettertinget 13. marts 1606 (København)

*Et af en adelsfrøken foretaget bortsalg af nogle hende tilhørende gårde, hvorpå erhververen havde fået låsebrev, stadfæstedes af rettertinget.<sup>1</sup>*

*Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 40<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).*

*Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 24ff.*

*Litt.: Matzen, Privatret II. 116.*

*Overskrift: Domb emellom Christoffer Bild och Lauge Beck, daterit Kiøpnehaufn plott thend 13. martij 1606, offuuerindis aff raaditt canzeler,<sup>3</sup> Peder Munch,<sup>4</sup> Steen Brahe,<sup>5</sup> Brede Randzou,<sup>6</sup> Hendrich Ramell,<sup>7</sup> Axell Brahe,<sup>8</sup> Olluf Røpenspar,<sup>9</sup> Esche Broch<sup>10</sup> oc Christen Holck.<sup>11</sup>*

Wii, Christian, gjør alle witterligt, for os wor þchicked os elschelige Christoffer Bild<sup>12</sup> thill Aastrup,<sup>13</sup> wor mand oc thienner, paa dend ene oc hafde med wor egenn steffning<sup>14</sup> for os vdi rette þteffnid os elschelige Lauge Beck<sup>15</sup> thill Førþløff,<sup>16</sup> wor mand oc thienner, paa dend anden þide oc hannom thilthallid for enn skiøde, þom hannd þchall haue bekommid aff hanns afgangen søþter, jomffrue Berette Billdt,<sup>17</sup> paa three af hindis bøndergaarde liggendes vdi Østrup bye<sup>18</sup> i Mierløþe herrid, huilchenn þchiøde hand formeente ad were giort emoed lougenn,<sup>19</sup> eptherdj att møebarn maa ey selge eller affhennde þin jord. Och effter þamme skiøde þchall hand haue bekommid enn laas,<sup>20</sup> midler thid hand wor landzdommer her wdj wortt lannd Sielland,<sup>21</sup> hannom aldeelis vbeuiþt;<sup>22</sup> icke heller þamme laasþ þchall were þaa loulig forkyndett fraa<sup>23</sup> landstthingh oc thill<sup>24</sup> herridstthingh, þom dett sig hafde burd, sønderligenn thill Mierløþeherridstthing, goezditt j ligger, som paakiender, eptherdj os elschelige Herlouff Daa<sup>25</sup> thill Snedinge,<sup>26</sup> wor mand oc thiener, paa hans vegne þchall haue bøditt hannom j<sup>c</sup> daller<sup>27</sup> oc huilchenn hest, þom hannd wille begierre, þom þtaar paa hans strøe,<sup>28</sup> huilchet for<sup>ne</sup> Herlouff Daa iche þchall kunde benegte, huilchenn skøde oc laas hannd formeener iche þaa loughlig adt were giort, forfuld oc forkyndett thill herridstthingh, som dett þig burde, oc meener derfor saeme skøde bør magtløs ad were oc iche att komme hannom thill hinder eller þchade vdi nogen maade, eptherdj saeme skøde oc forfølling er ocþaa giort oc forfuld hannom gandþche oc aldeelis vbeuiþt.

Der emoed ad suare wor her vdi rette møtt os elschelige Siguart Beck<sup>29</sup> thill Førþløff, wor renttemeþter, paa þin faders, for<sup>ne</sup> Lauge Beckis, vegne och vdi rette lagde hanns faders þchriftlige gienþuar, formellendis ath for<sup>ne</sup> afgangenn jomffrue Berette Bild hafuer vdi hines þtoere trang oc nød beþøgtt hannom oc hans høstrue<sup>30</sup> þom hines þlegtt oc blodzforuante<sup>31</sup> oc paa nogen thid lang verit hoes

dennom, oc hand hinde thill hines behouff oc nøttørfft epther hines jdelige begieringh oc anfordring med pendinge enn thid effter anden forþragt, saa dett þig paa dett þidste thill en þtoer summa ere op løbbenn, oc hun þaeme pendinge icke kunde afþted komme igien ad erlegge oc bethalle, med mindre at hunn þchulle afhennde af hines jordegøeds. Saa hauer hunn hannom først panttþatt þaeme 3 gaarde oc mig þiden dennom thill eigendom soltt oc skiøtt epther hines skødebreeffs liudellþe med goede mens forþeiglingh, huilcke for<sup>ne</sup> iij gaarde med andet meere sitt goeds hannd hauer ladett loughlignn forføllge thill laaþ. Oc midler thid hauer icke Christoffer Bild eller nogen paa hanns wegne thagit der emoedt gienbreeff, som vdi rigens forfølling thill laas er seduannliggt, naar nogen der paaþchader oc<sup>32</sup> der emoed hauer at sige, oc hand der effter vden ald gienþigellþe vbehindrett hauer becommid laas paa for<sup>ne</sup> three gaarde med andet meere goeds effter hanns loughlig adkomb oc laaþebreeffs liudellþe. Saatte derfor vnderdannigst vdi alle rette, effterdj for<sup>ne</sup> iij gaarde, Christoffer Bild nu paathaller, hannom oc hans adkombsbreeff hauer effterfuld oc þiden louligen med andett meere goeds er fuld thill laaþ, þom er loughþens ende, oc ingen gienbref er thagen, om da for<sup>ne</sup> iij gaarde hannom epther hanns laaþebreeff icke vbehindertt bør att effterføllge. Huiþ sig belanger, ath Herloff Daa paa hans vegne þchall haue bøditt<sup>33</sup> Christoffer Bild j<sup>c</sup> daller oc en hest, formiddelþt hans forfølling jche þchall were loughlignn medfarid, da hauer hannd dett af Herlouff Daa icke weritt begierindis, þom for<sup>ne</sup> Herlouff Daa wed hanns sandhed der om þchall winnde oc beþtaae, oc icke þchulle kunde beuiþes med sandhed, hanns forfølling jo nockþom loughlignn þchall were medfarenn. Diþligeste effterdj hannd wor landsdommer, der for<sup>ne</sup> Christoffer Bild begynnede ad føre thrette bag paa<sup>34</sup> hanns forfylling oc laas, oc hand icke kunde dømmen i þin egen þag, haffuer hand vnderdanigþt forhuerffuitt woris missiue<sup>35</sup> thill os elschelige Wilhellm Dreþelbergh,<sup>36</sup> wor mandt oc thienner, nu landsdommer,<sup>37</sup> att hand þchulle þidde vdi dommerþted i dend sag, oc dømbder hannom quitt, som aff hans domb<sup>38</sup> vidre er at forfare. Mente fordj, hand for denne Christoffer Bilds þteffningh oc thilthalle burde quit ad were oc pligtich att þtande hannom thill rette for kost och theering.

Wor her oc vdi rette møtt Niels Jenþen, thingrider<sup>39</sup> thill Mierløþeherridstthingh, och vdi rette lagde þin þchrifftlige berettning, liudennendes: Eptherþom erlich oc velbiurdig mand Christoffer Bild hafuer ladet þteffne mig fattige<sup>40</sup> mand, for att iegh icke þchulle kyndet dend forfylling fraa landsthinng och thill Mierløþeherridstthinng om de iij gaarde vdi Østrup, e[r]lig<sup>41</sup> oc velb:<sup>42</sup> Lauge Beck hauer ladett forføllge thill laas, saa er ieg ofuerbødig for eders Mtt: þambtt eders Matts: elschelige raad att beuiþe (om ieg her þchall eller maa þteddis) emoed recessen<sup>43</sup>



thill beuïþning nocksom dend forfølling thill laas paa for<sup>ne</sup> iij gaarde i Østrup forfulde er ad haue kyndet<sup>44</sup> thill Mierløbeherridsthinngh, med huilchenn beuïþningh ieg thill for<sup>ne</sup> Mierløbe herridsthing hauer werid ofuerbødigh. Meener fordj Christoffer Bild hauer giortt mig vrett, att hand migh emoed recesen hauer hidþteffnid oc bør att þtande mig for min mødþommelige reigþe, kost och therring thill rette.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Arrild Huittfeld,<sup>45</sup> wor mand, raad, rigens candzeler oc embidzmand paa wortt slott Dragsholm,<sup>46</sup> oc berette, at hannd effter huis loughlig forfylling, þom for<sup>ne</sup> Lauge Beck hafde forhuerffuid paa þamme 3 gaarde med meere goeds, huilche alle loughligen wore lheste oc forfuldt wed alle theris thider oc dato, oc der emoed ingen gienbreff<sup>47</sup> wor thagen, hafde þted hannom laas, formeente þig derudj jngen vrett at hafue giortt. Och saatte vnderdanigþt vdj rette, om hand iche med vrett hafde þteffnid hannom, oc om þamme laas iche burde wed magt ad blifue, och om hand iche wor pligtich ad igiengifue hannom kost oc theeringh.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Herluff Daa thill Snedinge, wor mand oc thiener, oc wed þin æd bekende, at for<sup>ne</sup> Lauge Beck aldrig hafde befalid hannom att biude for<sup>ne</sup> Christoffer Bild nogitt, enten hest eller pendinge, for dend sagh, menn bekiende well, att hand hafde tald med for<sup>ne</sup> Christoffer Bild, at hand wille legge sig emellom at forlige Lauge och hannom, ad det kunde blifue vdenn thrette, oc giøre þitt beste, ad hand kunde bringe for<sup>ne</sup> Lauge Beck thill att giffue hannom enn hest eller j<sup>c</sup> daller, men der hannd komb thill Lauge, wille hand det iche beuillge.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

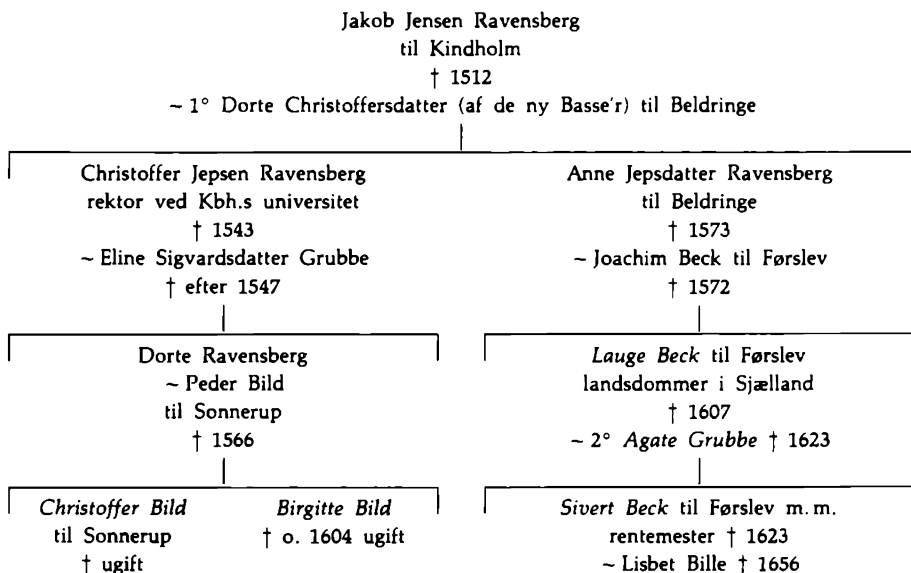
Tha effter thilthalle, gienþuar oc thend sags leighlighed, oc eþtherdj for<sup>ne</sup> Christoffer Bild indthed fremlegger, huormed hannd kand beuïþe þaeme forfølling, for<sup>ne</sup> Lauge Beck hafuer forfuld for<sup>ne</sup> iij gaarde thill laas, vloughlig at were forfuld oc dreffuen, oc eþtherdj laas er loughþens ende, da þagde vij der paa saaledis af for rette, ad for<sup>ne</sup> laas bør ved þin fuldmagt ad blifue oc for<sup>ne</sup> three gaarde vdj Øþtrup eþther þamme laaþis liudellþe ad føllge for<sup>ne</sup> Laue Beck oc hanns arffuinger angerløþ, oc for<sup>ne</sup> Christoffer Bild pligtich at<sup>48</sup> igiengifue for<sup>ne</sup> Arrild Huittfeld billigh kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. Sjællands landstings dom 4. juli 1604 (ovf.nr.819). - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (3) Kongens kansler Christen Friis, se 789.4. - (4) Se 775.4. - (5) Se 789.6. - (6) Se 771.5. - (7) Se 793.11. - (8) Se 793.12. - (9) Se 762.8. - (10) Se 771.13.

(11) Se 759.3. - (12) Se 819.9. - (13) Se 819.10. - (14) Se om dette udtryk 774.8. - (15) Se 757.2. - (16) Se 757.3. - (17) Se 819.20. - (18) Se 819.14. - (19) JI I.36, EsjL III.11, SkL 46, 48. - (20) Om Låsebrevsforfølgning se Matzen, Privatret II.111ff.

(21) Lauge Beck var landsdommer i Sjælland 1590-1606. - (22) uafvidende (Kalk. IV.537a). - (23) Thott 1202,2° har *till.* - (24) Ordet mgl. i forlægget (og i Thott 1202,2°). - (25) Se 810.13. Hans moder, Kirsten Joachimsdatter Beck, var søster til ovenn. Lauge Beck. - (26) Se 810.14. - (27) 100 daler; om skrivemåden se 765.35. - (28) Strøelse (Kalk. IV.174a). Af det flg. fremgår, at Herluf Daa tilbød Christoffer Bild en af Lauge Becks heste eller 100 daler, hvis han ville lade sagen falde. - (29) Sivert (Sigvard) Beck (d.1623) til Førsløv, Vibygård, Tågerød, Næsbyholm m.m., søn af ovenn. Lauge Beck og dennes 2. hustru Agate Sivertsdatter Grubbe (d.1623). Han studerede 1580-88 i udlandet (bl.a. Wittenberg, Leipzig og Jena), ansattes 1589 i kanselliet, blev 1590 sekretær ssts., 1596 rentemester. - (30) Lauge Becks 2. hustru Agate Grubbe (d.1623), datter af lensmand på Tryggevælde Sivert Grubbe (d.1559) og Mette Ulfeldt (d.1562). - (31) Slægtskabet mellem Birgitte Bild og Lauge Beck vil fremgå af følgende oversigt:



(32) Thott 1202,2° har *eller.* - (33) Thott 1202,2° indføjer *for<sup>ne</sup>.* - (34) efter (Kalk. I\*.22b). - (35) Missive af 21. maj 1604 (Kanc.Br.). - (36) Se 819.3. - (37) Vilhelm Dresselberg var landsdommer i Sjælland 1605-15. - (38) 4. juli 1604 (ovf.nr.819). - (39) Se 819.18. Thott 1202,2° har ved fejlskrift *tingschriffuer.* - (40) *fattige* brugt som beskedenhedsudtryk: ringe, uværdige (Ods IV.822 bet.3).

(41) Forlægget har kun *e.* - (42) Thott 1202,2° indføjer *mandt.* - (43) *emoed recessen* sigter vel til, at tingrideren efter § 8 i reces 13. december 1558 ikke måtte drage fra sit herreds- eller landsting. - (44) forkyndt (Kalk. II.659b bet.1). - (45) Se 771.7. - (46) Se 767.12. Arild Huitfeldt var 1597-1603 forlenet med Dragsholm. - (47) Forstavelen *gen-* indføjet over linjen. - (48) Thott 1202,2° indføjer *werre at.*

## 829 Rettertinget 15. marts 1606 (København)

*En adelsmand havde på livstid forlenet sin faster med en del jordegods og havde som vederlag herfor fået skøde på en fasteren tilhørende hovedgård. Fasterens andre arvinger søgte efter hendes død at anfægte overdragelsen, men denne blev opretholdt under henvisning til § 49 i reces af 13. december 1558 og til, at det overdragne var hendes eget gods, hvorover hun som enke frit kunne råde.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 87<sup>v</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 53ff.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II. 196.

Overskrift: Domb emellom frue Thalle Vlfstandz arffuinger oc Hollger Vlfstand thill Heckeberg. Daterit Kiøpnehauffn slodt thend 15. martij 1606. Konglen] och allt raaditt<sup>3</sup> excp:<sup>4</sup> Gyllenbøt:<sup>5</sup> Rosenspar<sup>6</sup> och Brock.<sup>7</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterliggt, att for os wor þchicket os elschelige Hollger Vlfstand<sup>8</sup> thill Wogborrig<sup>9</sup> oc Melchior Vlfstand<sup>10</sup> thill Axelluold,<sup>11</sup> brødre, wore<sup>12</sup> mend oc thienere, þamptt andre afgangenn frue Thalle Vlfstands<sup>13</sup> arffuinger paa denn ene oc hafde med wor egen þteffning<sup>14</sup> for os vdi rette þteffnid os elschelige Hollger Vlfstand<sup>15</sup> thill Heckebierrig,<sup>16</sup> wor mand och thienner, paa denn anden side och hannom tilthallid for, at hannd þchall thilholde þig Skaberþøegaard<sup>17</sup> med des thilliggendes goetz, þom dennom med bemelte theris medarffuinge þampttligenn epher for<sup>ne</sup> frue Thalle Vlfstand arffueligenn þkall were thillfalden oc det, þom the formeener, emoed lougen.

Och først vdi rette lagde itt for<sup>ne</sup> Hollger Vlfstandz obne beþeglede skøde, vdgiffuitt paa Skaberþøegaard S: Michels dagh<sup>18</sup> anno 99 vnder goede mends hender oc þeigell, vdi huilchenn hand bekiender, att hanns faderþyster, frue Thalle Vlfstand, haffde giortt hannom nøyactigh vederlagh for Skaberþøegaard och goetz oc thilliggendis eyendomb oc derfor þchulle dend nyde, bruge oc beholde thill euindelig eigendomb, som þaeme þkøde i þig þellff widre indeholder.

Dernest vdi rette lagde ett papirs breff, liudendis i þin meening, att for<sup>ne</sup> Hollger Vlfstand bekiender þig att haue opdragid<sup>19</sup> thill hans farsyster, frue Thalle Vlfstand, Skaberþøegaard och goeds till lige med allt huis lod, deell oc anpartt, hanns fader, Jenns Vlfstand,<sup>20</sup> dett epher þine foreldre<sup>21</sup> arffuitt hafde, oc hunn hafde giortt hannom vederlag<sup>22</sup> for, huis forbedring hans fader oc hannd dett forbedritt hafde, huorfor hannd bepligtter sigh att gjøre hinde nøyactigh foruaring<sup>23</sup> paa pergementt, þom þaeme breff, daterit Heckebierrig dend 12. februarij anno 1585, i þig þellff widre indeholder.

Dernest vdi rette lagde enn jordbogh<sup>24</sup> paa Skaberþøegaard och goeds, þom

þaa med hanns egen haand findes vnderþchreffuitt: Dette er dend rette jordbog, som jeg, Holger Vllffstand Jenþis sønn, hafuer anttuorid min kierre faderþyster, frue Thalle Vllffstand thill vederlag for Heckebierriggaard oc goeds. Hollger Vllffstand egenn haand.

Dernest vdj rette lagde enn contract emellom for<sup>ne</sup> frue Thalle oc Hollger Vllffstand, vdi huilchen hunn bekiender þigh ad haue opdragid hannom Heckeberggaard oc Adzerþtorp<sup>25</sup> med des tilliggendis goeds oc hand vdj lige maade att hafue opdragid hinde Skabberþøegaard oc goeds, som þaeme contract, daterit Heckeberg dend 1. februarij anno 1595, vidre indholder.

Vdj lige maade j rette lagde enn þchriffblig beskickelþe<sup>26</sup> med for<sup>ne</sup> frue Thalle Vllffstands egenn haand vnderþchreffuid, vdj huilchenn hunn gifuer thilkiende, att effter þom Hollger Vllffstand hafde thilbødit hinde þchrifftlich oc munttlich att wille opdrage hinde Heckebierrig jordegøeds oc igien annamme Skabberþøe, huorfor hunn begier af hindis søsterdøttre, frue Leene<sup>27</sup> oc frue Karine Thott,<sup>28</sup> ad de der om wille thalle med hannom oc flie<sup>29</sup> hinde hans meening der om ad wide, huad belhanger dett, hannd begierde, att hunn wille dett þaa forþchaffe hoes Melchior oc Hollger Vllffstand, att hannd effter hines dødt motte bekomme, huis lod oc anpartt dennom vdj Skabberþøegaard oc goeds kunde thillfalde, oc de deremoed motte forþeckris vdj andre hindis hoffuidgaarde; derudj wille hunn giøre þinn þtørste fliid, at thet þkee kunde, som þaeme thilbud, daterit Skabberþøe, dend 26. junij anno 1597, widre formellder.

Derhoes vdj rette lagde ett Hollger Vllffstands forlhenningsbreff, daterit Heckeberg thend 25. octobris a<sup>o</sup> 1602, vdj huilchenn hannd bekiender þig ad haue forlhentt hanns faderþyster, frue Thalle Vllffstand, med hans hoffuidgaard Heckebierrig med mere goeds att beþidde vdj hines liffs thid, som saeme forlhenningsbreff widre j sig þellff indeholder.

Noch vdj rette lagde ett andet forlhenningsbreff, daterit Heckebierrigh, thend 16. martij 1603, vdj huilchenn hannd hafde forlheett for<sup>ne</sup> frue Thalle Vllffstand vdj hines liffs thid med Adzerþtorpgaard oc thes thilliggendis eigendomb, som saeme forlheninngs breff i þig þellff vidre indeholder.

Derhoes vdj rette lagde þinn schrifftlich beretningh, liudendis: Epther som e[r]lig<sup>30</sup> oc velb: mand Holger Vllffstand thill Heckeberg hauer vdj rette lagd nogle e[r]lig oc velb: frue Thalle Vllffstandz skiøder thill þig vdgifuett, effter huilche skiøders jndhold for<sup>ne</sup> Holger Vllffstand þig thilholder forloddis Skabberþøehoffuidgaard med Suenstrupbye<sup>31</sup> oc meere goeds effter hans vnderschreffne registers liudelþe, huilche skiøder wj formeener at were giortt emoed atskillige artikler vdj lougen, recessen oc handfestningen, saa oc schall were emoed Hollger

Vlfstands første egenn contract oc skøde oc enn vnderschreffne jordbogh, som for<sup>ne</sup> skøde þig thill refererer oc jndskyder,<sup>32</sup> huilchenn contract oc skøde med thend vnderschreffne jordbogh wi sampttligenn med dennem hauer samtøkt oc formeener Holger Vlfstand bør att effterkomme oc fuldgiøre, aff huilchen jordbog hand dog siden hauer thagitt nogitt goeds oc borttbytt for thoe gaarde i Ebberup,<sup>33</sup> som oc ere jndschreffne i samme jordbogh, oc i þaa maade þellff giortt først emoed sin egenn skøde oc contract oc dennom jnfringerit<sup>34</sup> oc opbrutt, oc for<sup>ne</sup> sidste contract oc brefue er giort hindis lauguerge oc os andre, hindes arffuinger, hemelig wiis oc vutterligt,<sup>35</sup> oc wy ej vidste der om nogen beskedt, dend þtund for<sup>ne</sup> frue Thalle lefuede, ey heller hunn slige skøder eller contract wille were for os nogen thid bekiendt,<sup>36</sup> menn kunde beuiþe medt frue Thallis schriftlich suar thil for<sup>ne</sup> Hollger Vlfstands tilbud, att for<sup>ne</sup> Hollger Vlfstand þellff hauer der paa practicerit<sup>37</sup> att wille skillie os i slige maader wed woris rette arff oc dend þig thilluende. Oc eptherdj lougen<sup>38</sup> iche thillsteder enn arffuing meere end enn anden, huor de ere alle lige nheer, huilchett med atskillige artikler vdj lougenn, recessen<sup>39</sup> oc haandfestningen<sup>40</sup> kannd beuiþis, diþligeste och kong: Maytt: oc Danmarckis riges raads domme,<sup>41</sup> oc formeener wj, ad denne leiglighed emellom s: frue Thalle oc Hollger Vlfstand meere med rette kand forstaais thill et mageschiffte ad were giortt end thill en gaffue, eptherdj hand hauer antuoridt frue Thalle Heckeberrigh oc þellff beholdet Skaberþøe; thj der som det schulle were enn gaffue, burde der jo ingen vdleg eller betalling att were skeed forre, oc siunes dette vnder itt skin, mand i þaa maade wille med arffueþuigh bestielle os fraa woris rette tillfalden arff. Och setter wj vdj alle rette, att eptherdj Hollger Vlfstand hafuer sidenn handlitt þigh Skaberþøe thill hiemmelig wiis oc os vdj alle maade vutterligt emoed hanns egenn skøde oc dend første contract, hannd s: frue Thalle giffuett hafuer, oc med enn vnderschreffuen offuerantuoridt jordbogh, som for<sup>ne</sup> skøde þig thill refererer oc jndskyder, saa oc emoed alld naturlig loug oc þchreffne landzloug oc emoed kongelige domme, som hafuer þlig þkøder, som ere emoed lougen, wnderdømppt, formeener wj, adt for<sup>ne</sup> siste skøder, breffue oc contracter, huormed Hollger Vlfstand will forholde os woris rette thillfalden arffue, bør ingen magtt adt hafue. Oc forhaabes thill kong: Maitt: woris allernaadigste herre oc konningh, oc hans Maytts:, elschelige raad, att the som rettens elschere ingen lunde thillstedder þlige skøder och contracter att maa staae wed magtt, som er emoed ald loug oc ens egen contract.

Deremod att þuare wor her vdj rette møtt os elschelige Hans Pouillþenn, borger i wor kiøpsted Ydsted,<sup>42</sup> med fuldmagtt paa for<sup>ne</sup> Hollger Vlfstands vegne. Och først vdj rette lagde for<sup>ne</sup> gaffuebreff, daterit Heckeberri<sup>43</sup> 23. 8<sup>bris</sup> 44 anno

1602, vdj huilchenn for<sup>ne</sup> frue Thalle Vllfstand bekiender pig att hafue vntt, skøtt oc giffuett hendis broderþønn, for<sup>ne</sup> Hollger Vllfstand, hindes hoffuidgaard Skaberþøegaard med þin bygningh med Bønnerup<sup>45</sup> marck oc vedermølle<sup>46</sup> for gaardenn med eyendomb oc herlighed. Diþligeste iiii gaarde i Suenstrup bye oc Suenstrupmølle med ald deris herlighed oc eigendomb med Liungsgaards<sup>47</sup> marck oc diurhaffue att haue, niude oc beholde thill euindeligh eigendomb, som saeme skøde oc gaffuebreff widre i pig sellff jndeholder.

Dernest vdj rette lagde þin þchrifftlich beretning, liudendis: Efftersom de vdj steffningen giffuer thilkiende, att ieg thilholder mig Skaberþøe oc thes thilliggendis goeds, þom þchall were dennom arffueligenn thillfalden, saa er mit suar, att ieg haffuer forlhentt min sallige fadersyster, frue Thalle Vllfstand, three mine sædegaarde med des thilliggendis goeds, þom er hartt ad j<sup>c</sup> <sup>48</sup> gaarde oc boele, oc hunn det schulle hafue quitt oc frie vdj hindes liffs thidt, oc hunn der for hauer skenkid oc giffuett migh Skaberþøegaard med des thilliggendis goeds, oc der paa gifuett mig hindes fuldkommelig skødebreff, þom goede mend med hinder forseglidt hafuer. Och formenner jeg derfor saeme goeds mine medarffuinge iche arffueligen adt were thilfallen, men mig med rette at thilhøre<sup>49</sup> epher mit skødebreffs liudellþe. Oc epher þom the formeener saeme skøde att schulle vere emoed lougenn, saa er der emoed mitt suar, att effterdj min sallige faderþyster war enke, dend thid hunn samme skøde vdgiffuett haffuer, oc dett goeds, þom skøden paa lyder, hauer epherfult migh effter skødens liudellþe, saa formeener jeg effter mange domme,<sup>50</sup> som for kong: Matt: oc Danmarckis riges raad ere gangne, þaeme skøde loughlig oc rett adt were. Och er mig for berettet,<sup>51</sup> mine medarffuinge adt schulle ville berobe dennem paa enn schriffuellþe, þom ieg for<sup>ne</sup> min faderþyster þchall haue thillþchreffuitt. Och der þom þaa er, adt the nogen þlig þchriffuelþe hauer, þom the formeener dennom theris sagh med att wille beuiþe, da, naar ieg þteffnis oc kaldis der for adt þuare thill þlig min þchriffuellþe, þaa gaar der om, huis rett kand were. Der thill med þchall befindes, adt for<sup>ne</sup> min<sup>52</sup> fadersyster hauer vdj lige maade giffuett nogen af mine medarffuinge enn stoer partt aff hindes jordegøeds,<sup>53</sup> huilchett de agtter for rett adt were oc iche nogen for þlig gaffue er steffnid eller kallidt af dennom vden ieg allene, vanþeet adt jeg three mine sedegaarde och hartt ad j<sup>c</sup> gaarde oc boele hinde der for udj hindes liffs thidt forlhentt hauer, oc formeener jeg derfor, att de med ingen rett kunde haue thillthalle till mig for, huis<sup>54</sup> hun migh skenkid oc giffuet hauer, epherdj jeg vdj saa maade haffuer giort hinde skiell och fylliste derfor iche vden min egen þtoere beþuering. Och effterdj ieg hauer min fadersysters, frue Thalle Vlstandz, endelig skødebreff paa Skaberþøegaardt med meere goeds, der thilligger, oc

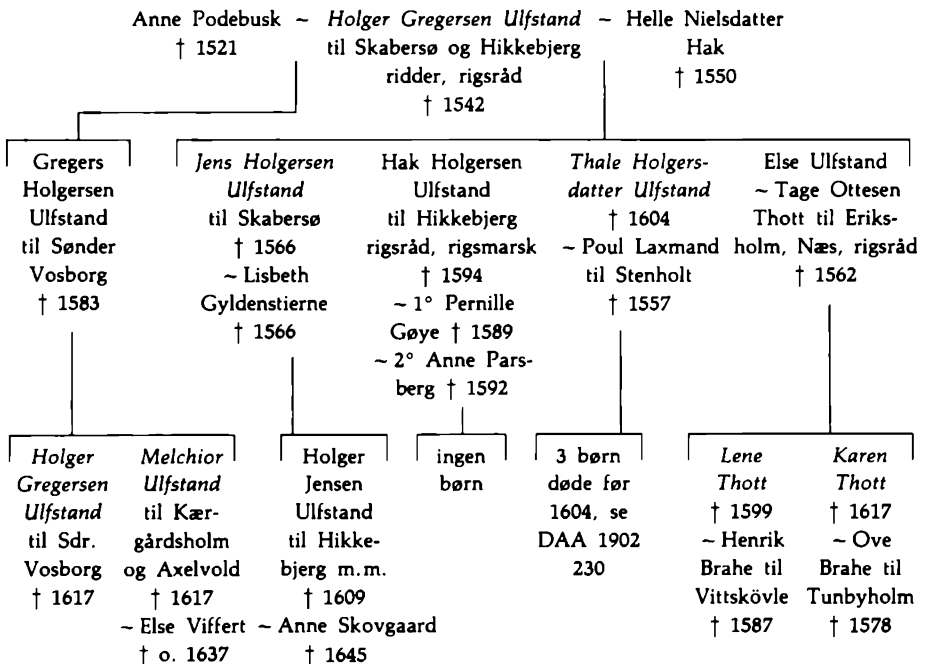
baeme skøde af goede mend med hinde er forseiglid, saa setter jeg der for vdi rette, om baeme hinds skøde icke bør wed magtt adt blifue, oc der paa er jeg vnderdanigste domb begierendis.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Da epther thilthalle, giensuar oc denn sags leiglihed, oc eptherdj recessen<sup>55</sup> vdi dett 49. artikell tillader enn adelsmand att maa sitt goeds med þitt breff oc þeigell oc goede mendz vindisbyrdt baade þellge oc þkøde, dog at dett þelligis thill frie folk, dett oc thill thes<sup>56</sup> effter for<sup>ne</sup> artickell hafuer weritt adels persoener, saa vell enkefruer þom riddermendsmendt, frit for deris goeds att afhennde med goede mends vindisbiurd oc forþeiglingh, oc effterdj for<sup>ne</sup> Skaberþøegaard oc goeds hauer hørtt hinde þellff thill, oc hun for denn fordeell, hunn þig thermed skaffe kunde, sligt hafuer giortt, da sagde wj der paa saaleedis af for rette, att for<sup>ne</sup> skøde oc gaffuebreff, afgangen frue Thalle Wlfstand for<sup>ne</sup> Hollger Vllfstand giffuett hauer, bør wed þin fuldemagt adt bliffue, oc for<sup>ne</sup> Skaberþøegaardt oc goedzs, for<sup>ne</sup> skøde och gaffuebreff omformelder, hannom och hanns arffuinger angerløst att føllge.

Datum vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:



(2) Disse er begge afskrifter efter dombrevet el. afskrift deraf, da de har kongens fulde titel og navnene på de dømmende rigsråder. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.3. - (4) excepto (el. exceptis): undtagen. - (5) Preben Gyldenstjerne, se 762.7. - (6) Oluf Rosensparre, se 762.8. - (7) Eske Brock, se 771.3. - (8) Holger Gregersen Ulfstand (d.1617) til Sønder Vosborg, søn af Gregers Holgersen Ulfstand (d.1583) til Sønder Vosborg og Kærgårdsholm og Anne Eriksdatter Lange (d.1559; hun gift 1. gang med Melchior Glob (Daa) (d. omkr. 1545) til Vellumgård). Han var gift 1. gang (1588) med Anne Henriksdatter Gyldenstjerne (d.1598) til Fultofte, 2. gang (1600) med Karen Ovesdatter Lunge (Dyre) (d. 1626) til Eskær. - (9) Hovedgården Sønder Vosborg i Ulfborg s. og h. - (10) Melchior Ulfstand (d. 1617) til Axelvold, Kærgårdsholm m.m., broder til ovenn. Holger Ulfstand. Han var gift med Else Axelsdatter Viffert (d. omkr. 1637).

(11) Hovedgården Axelvold i Svaluf s., Rönneberg härad, Malmöhus län. - (12) NkS 835,2° indfører *troe*. - (13) Thale Holgersdatter Ulfstand (d.1604) til Bosjö kloster, Hikkebjerg (Häckaberga), Skabersjö m.m., datter af rigsråd Holger Gregersen Ulfstand (d.1542) til Skabersjö og Häckaberga og dennes 2. hustru Helle Nielsdatter Hak (d.1558). Hun var gift (1552) med Poul Laxmand (d.1557) til Stenholt, søn af Peder Laxmand (d. omkr. 1532) til Voldby og Beate Pors (d. tidligst 1547). - (14) Om dette udtryk se 774.8. - (15) Holger Jensen Ulfstand (d.1609) til Hikkebjerg (Häckaberga), søn af Jens Holgersen Ulfstand (d.1566) til Skabersjö og Lisbeth Knudsdatter Gyldenstjerne (d.1561) og brodersøn til ovenn. Thale Ulfstand. - (16) Hovedgården Hikkebjerg (Häckaberga) i Genarp s., Bara härad, Malmöhus län. - (17) Hovedgården Skabersø (Skabersjö) i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (18) Mikkelssdag: 29. september. - (19) overdraget (Kalk. III.330a bet.6); jf. DL 5-7-8: *til brugeligt Pant er opdraget*. - (20) Jens Holgersen Ulfstand (d.1566) til Skabersjö, søn af rigsråd Holger Gregersen Ulfstand (d.1542) til Skabersjö og Häckaberga og dennes 2. hustru Helle Hak (d.1550) og således broder til ovenn. Thale Ulfstand, jf. ovf. note 13.

(21) Se foreg. note. - (22) NkS 835,2° har *vdlegh*: betaling (Kalk. IV.567b bet.2). - (23) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (24) Se 776.60. - (25) Hovedgården Assartorp i Lyngby s., Bara härad, Malmöhus län. - (26) Skriftlig opfordring hvorved en erklæring afæskes (Kalk. I.109b). - (27) Lene Tagesdatter Thott (d.1599), datter af rigsråd Tage Ottesen Thott (d.1562) til Næs (nuv. Trollenäs), Eriksholm (nuv. Trolleholm) m.m. og Else Holgersdatter Ulfstand (d.1573). Hun var gift (1574) med Henrik Brahe (d.1587) til Vittskövle, søn af Jens Brahe (d.1560) til Vittskövle og Anne Eriksdatter Bille (d.1566). - (28) Karen Tagesdatter Thott (d.1617), søster til ovenn. Lene Thott. Hun var gift (1578) med Ove Brahe (d.1587) til Tundbyholm og Löberöd, broder til den ovf. i note 27 nævnte Henrik Brahe. - (29) give, skaffe (Kalk. I.570a bet.3). - (30) Forlægget har her (og flere steder i det flg.) kun *e*.

(31) Landsbyen Svenstrup i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (32) Her: henviser (OdS IX.457 bet.1.3). - (33) Landsbyen Ebbarp i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (34) brudt, jf. lat. *infringo*. NkS 835,2° har *fringerit*, jf. lat. *frango* (bryder). - (35) uafvidende (Kalk. IV.713b bet.1). - (36) *were ... bekiendt*: vedgå, tilstå, indrømme (Kalk. V.76a bet.3). - (37) arbejdet på, spundet rænker for (Kalk. III.506b bet.1). - (38) SkL 36, jf. ASun 14. - (39) Reces 13. december 1558 § 39. - (40) Måske sigtes der blot til § 2 i Christian IVs hdf. 17. august 1596 (DKH.103), hvorefter kongen skal holde hver ved lov, skel og ret.

(41) Der sigtes formentlig bl.a. til rettertingsdom 14. juni 1573 (III nr.400), der fastslår, at »lougenn wdkeffuer ligelighed wdj alle syskinde skiffte, saa enn syskende thager icke mere end andenn.« - (42) Ystad. - (43) NkS 835,2° indfører herefter *dend*. - (44) ɔ: octobris. - (45) Bön-narp i Törringe s., Oxie härad, Malmöhus län, der ligger under hovedgården Skabersjö, jf. Karl Ahlenius og Arvid Kempe, Sverige I (Stockholm 1908).86. - (46) Vejmølle (Kalk. IV.898b). - (47) Ljunggård, der tilhørte hovedgården Skabersjö, jf. Karl Ahlenius og Arvid Kempe, Sverige



I(1908).202. – (48) 100; om skrivemåden se 765.35. – (49) NkS 835,2° har *tilkomme*. – (50) Jf. f.eks. rettertingsdom 4. september 1554 (II nr. 201).

(51) *for berett*: meddelt (Kalk. I.509a). – (52) NkS 835,2° indfører *salig*. – (53) NkS 835,2° har *arffue goedtz*. – (54) hvad (Kalk. II.318b). – (55) Reces 13. december 1558 § 49. – (56) hidtil (Kalk. I.350b bet.c).

## 830 Rettertinget 18. marts 1606 (København)

*Rettertinget stadfæster Hallands landstings<sup>1</sup> dom, hvorefter borgmestre og råd i Halmstad tilpligtes at betale en borger i Helsingborg 40 daler for kost og tæring, dog skal der ikke svares rente af dette beløb udover tiden fra forfaldsdagen og indtil den dag, borgmestre og råd tilbød at betale beløbet.<sup>2</sup>*

*Forlæg*: Kall 568,4° nr. 28 (HDDomb.nr.19 fol.126<sup>v</sup>).

*Tryk*: Secher, Rettertingsdomme II.73.

*Overskrift*: En domb emellom borgemester oc raadt i Hallumsted<sup>3</sup> paa den eene oc Morten Mognußen,<sup>4</sup> landzdommer vdj Hallmstedt, paa den anden side, huorudj forskrefvne Morthen Mogensens domb er vid magt dømpet, oc at de icke bœr at giffue nogen jnteresse<sup>5</sup> eller rente af penninge, siden de er loulig opsagdh.<sup>6</sup>

Christian den 4<sup>de</sup> <sup>7</sup> medt alt raadet<sup>8</sup> paa Kiøbenhavn's slot thend 18. mart: 1606, som saaledes for rette blev sentered oc affsagt:

Tha efter tiltale, giensuar oc denn sags leilighedt sagde vi derpaa saaledis af for rette, at forskrefvne vore landzdommere<sup>9</sup> ingen uret haver giort forskrefvne borgemester oc raadt udj then hans domb,<sup>10</sup> mens samme dom bør vid sin fulde magt at blive, dog schall the icke were plichtig videre jnteresse at give Jacop Weyger<sup>11</sup> af de 40 daller, de effter contractens<sup>12</sup> liudelse schall gifuer hans formandt<sup>13</sup> [ennd]<sup>14</sup> fra St: Michelsdag<sup>15</sup> oc til d. 15. Jan: dernest, efter forskrefvne penge blev hannom tilbøden.<sup>16</sup>

Datum vt supra.

(1) Ved kgl. åb. br. 27. august 1589 (CCD II.596) var Sønder og Nørre Hallands landsting sammenlagt til ét landsting med tingsted i Falkenberg. – (2) Jf. rettertingsdom 25. september 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.106f.) og ndf. note 16. – (3) Halmstad. – (4) Morten Mogensen Mormand (d. omkr. 1636) til Öströd (Dagås s., Faurås härad, Hallands län) m.v., søn af Mogens Eriksen Mormand (d. omkr. 1585) til Bramslykke og Ørridslevgård og Margrethe Ottesdatter Huitfeldt (d.1600). Han var 1604–12 landsdommer i Halland. – (5) *Interesse* kan bet. rente (Kalk. II.426b; OdS IX.615 bet.5), jf. eng. *interest* og fr. *interêt*, men kan også betegne andre betalinger i forbindelse med pengelån, idet *interesse* (og omkostning og skadegæld) ofte nævnes som en fra rente forskellig ydelse, jf. rettertingsdom 27. september 1617: *icke allene for blet rennte ... men for skade och interesse wdaff for<sup>ne</sup> summa* (ndf. nr. 873), rettertingsdom 27. ok-

tober 1601: 1000 daler hofvitstoel med rente paa rente sambt interesse oc unkost (Secher, Retteringsdomme I.332) og rettertingsdom 1604: hovedstol med rente foruden omkostning og interesse (ib.596), jf. Arent Berntsen III.338: *Pendinge med Rente, ald bevislig Interesse oc Skadegield. Interesse er næppe, som Kalk. II.426b lin.29* (med tvivl) antager, provision, men snarere kreditors udgifter, når et lån ikke tilbagebetales i rette tid, jf. f.eks. rettertingsdom 30. marts 1615 (ndf.nr.872): *paaført dennom βtoer beβueringh och jnteresse*. I udlandet kendes allerede fra det 13. århundrede det forhold, at en kreditor i så fald skulle have en godtgørelse, og denne godtgørelse, som kaldtes *interesse*, ansås efter kanonisk ret ikke som åger, men som erstatning (med et moderne udtryk: opfyldelsesinteresse), ikke blot for damnum emergens, men også for *lucrum cessans*; se om fremmed ret Ernst Andersen, *Middelalderens Renteforbud* (1975). 57ff. - (6) Her: tilbudt; jf. dommens slutning. - (17) ifl. HDDomb. var kongen ikke til stede. - (8) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (9) HDDomb. har (rigtigt) *wor landsdommer*. - (10) Af 14. juli 1604 (utr.).

(11) HDDomb. har her *Jacob Wefuer*, men andre steder *Jacob* (eller *Jochum*) *Weyer* (*Veyer*). - (12) Ved 4 rådets mellemkomst var indgået en overenskomst mellem Peder Smed - i hvis krav den nævnte Jakob Væver var indtrådt - og borgmestre og råd i Halmstad, hvorved de sidstnævnte forpligtede sig til at betale Peder Smed 40 daler til kost og tæring til mikkelsdag (29. september) 1596. Da borgmestre og råd ikke betalte dette beløb før 15. januar 1597, blev de dømt til at stå Peder Smed og hans efterladte hustru Kathrine til rette for den skade, der derved var lidt. Om yderligere krav, der nævnes i dommen, se Secher, *Retteringsdomme II.73f*. - (13) Den i foreg. note nævnte Peder Smed i Helsingborg. - (14) Forlægget har ved fejlskrift *Lund*. - (15) 29. september. - (16) Efter 6 ugers påmindelse indstævnedes Jakob Væver (Vejer) borgmestre og råd i Halmstad for rettertinget, da de ikke havde efterkommet nærv. dom. De havde ganske vist tilbudt ham interesse af de 40 daler, men ikke efterkommet det øvrige i landstingets dom af 14. juli 1604, der var stadfæstet af rettertinget, hvorefter han havde krav på erstatning, af Jakob Væver opgjort til omtr. 1000 daler. Ved rettertingets dom af 25. september 1606 (RDomb.1595-1609 fol.219, jf. Secher, *Retteringsdomme II.106f.*) blev borgmestre og råd i Halmstad dømt til inden 6 uger at efterkomme dommen.

## 831 Rettertinget 19. marts 1606 (København)

*Rigsmarsk Peder Munk dømmes til under skiftet efter sin første hustru at fremlægge en rigtig og nøjagtig jordebog og derefter selvtolvtvte gøre sin ed på dens rigtighed.*<sup>1</sup>

Hs.: HDDomb. nr.19 fol.142<sup>v</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, *Retteringsdomme II.81ff*.

Litt.: V.S.Skeel, *Optegnelser om Familien Skeel* (1871).151.

*Overskrift*: Domb emellom Albrett Skiell oc hans broder paa dend ene oc Peder Munck paa dend anden side, daterit Kiøpenhaufn slott dend 19. martij 1606. Kongen oc allt raadit,<sup>3</sup> Peder Munck<sup>4</sup> vnderthagenn.

Wi, Christian, gjør alle witterliggt, for os wor schickett os elschelige Albredt Skiell<sup>5</sup> till Hegned<sup>6</sup> oc Otte Skiell<sup>7</sup> thill Fuβingø,<sup>8</sup> brødre,<sup>9</sup> wore mennd oc thienere, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning<sup>10</sup> for os vdj rette steffnid os

elschelige Peder Munck<sup>11</sup> thill Estuadgaard,<sup>12</sup> wor mannd, raad, marsk wdj wortt rige Danmark och befallingsmannd vdj Westeruig closter,<sup>13</sup> paa dend andenn siide och hannom thilthalde for, ath effter som hannd dend 3. octobris nu sidst forlhedenn af os elschelige Manderup Pasberg<sup>14</sup> thill Hagishollm,<sup>15</sup> Predbiørnn Gyllenstiern<sup>16</sup> thill Wopborrig,<sup>17</sup> wore mend oc raad, Knud Brahe<sup>18</sup> thill Engelsthalm<sup>19</sup> oc Erich Lunge<sup>20</sup> thill Stouffgaard,<sup>21</sup> vore mend oc thienere, epther woris naadigste befalling<sup>22</sup> thill dennom der om vdgangenn schall were tildømbtt fraa hannom thill for<sup>ne</sup> Skeeler at leuere enn rigtich oc clar jordebogh<sup>23</sup> paa allt dett jordegøeds, som hanns s: høstrue, deris farþyster, afgangenn frue Karrine Skiell,<sup>24</sup> hafde thillhørtt, disligeste paa huis jordegøeds, de hafde kiøfft, midler thid for<sup>ne</sup> deris farsyster leffde, saa oc paa huis jordegøeds, de midler thid thilhøbe hafuer bekommid vdj panntt, huilchen for<sup>ne</sup> goede mends domb de formeener hannom icke saa nockþommeliggenn ad haue effterkommid, som dett sig bør.

Først, effterdj hannd þelff saeme jordebog hafuer satt vdj tuiffell oc bag vdj denn med hanns egen haand schall findes schreffuen, att der som der kunde findes nogitt mere goeds, som vdj saeme bog icke er jndførtt, da schall dett komme for<sup>ne</sup> hans salige høstruis arffuinger oc hannom oc hanns arffuinger thill gauffn oc beste, som the dog haabis icke skee skulle, som dett widre jndeholder.

For dett andett formeener de dennom att wille beuise, ath siden hand saeme jordbog hauer fraa sig leuerid, da schall hannd haue giortt dem fylliste for nogitt goeds, som er jndførtt paa lod<sup>25</sup> oc dennom allene med rette thilkomb, effterdj dett schall befindis att were aff for<sup>ne</sup> deris farsystems arffuegoeds. Sammeledis effter som hand dennom ochsaa skylder paa enn gaard, kaldes Torstemarck,<sup>26</sup> schall haue ladet thilkiendegiffue, som icke fandtis vdj samme jordbog for nogen schyld jndførtt. Herforuden formeener de dennom vdj lige maade at wille beuise, at der endnu schall findes nogit wden for saeme jordbog, som derudj med rette burde at were jndførtt. Epther huilcken forberørtt leiglighed de formeener hannom pligtich were att leuere dennom effter lougenn wed oc med hanns eed nøigactig<sup>27</sup> beskeed, att saeme jordbog findes richtich, oc at der nu indthet findes vider, end som vdj saeme jordbog findes jndførtt, eller oc som hand da fraa sig leuerendis worder, paa det at hannd saa vell som the kunde sampttlig komme med huer andre thill enn endelig ende oc giøre hinandenn nøigactig foruaring oc affkald, som dett sigh bør, oc icke lengre, som skeed er, stilles henn vdj tuifel, oc hannd sellff saa well þom andre gott folk maa were der medt wbesuergid.

Och vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Albrett Skiell en schrifftlich beretningh, vdj huilchen hannd gaff thilkiende, ath effter som for<sup>ne</sup> Peder Munck saa well som de hafde

beuillgett wor naadigste befallning thill goede mend, som schulle offueruere, naar deris schiffte schulle forretagis, som wor berammid till denn 12.<sup>28</sup> nouembris 1604, huilchenn woris befallning schulde formelde, de schulle thillstede føre<sup>29</sup> jordebøger, skøder och breffue paa, huiß arffuegoeds, kiøbe- oc panttgoeds denom ephther deris affgangen fader syster, frue Karrine Schiell, arffueligen thill faldenn wor, och effter for<sup>ne</sup> Peder Munck iche da førde tillstede for<sup>ne</sup> jordbøger, skøeder oc breffue saa rigtich oc rett, som det sigh burde, bleff hannd thildømppt att leuere sin rigtich oc clar jordbog med dett første paa ald dett jordegøeds, hinde hafde thilhørtt, saa vell som paa kiøbegoeds oc panttgoeds, att wj der af kunde forfare, huis dennom ephther deris fadersøster arffueligenn thillfalde kunde, huilchenn befallningh eller goede mendz domb de formeener hannom icke nockpommelig at haue effterkommid, som det sig bør, ephtherdj hannd sellff hafde satt samme jordbog wdj tuiffuell, oc dommen medfør, ad denn schulle were clar oc rigtich. De oc kunde beuise med thuende hans beschickellßer,<sup>30</sup> dend ene dend 25. januarij, dend anden denn 7. martj, dennom thillsende, vdj huilckenn hannd forpligtett ad leuere dennom enn rigtich oc clar jordbog, huilchett iche skeet er. For dett andet ad hand hafde indförtt paa lod enn gaard i Estrup<sup>31</sup> med iij pund miell i Estrupmølle, saa oc enn gaar[d] wdj Jegebierre,<sup>32</sup> som de formeente att wille beuiße, ad det vor deris farþysters egit arffuegoedsz, huilchett hand oc vdj gode mennds neruerellße hafde bekiennnd och loffuid ad giøre dem schiell och fylliste for. For dett thredie att hand hauer vdelutt aff jordbogenn skyldenn af enn gaard, kallis Torsmarck,<sup>33</sup> huilchett hannd hafde siden tilkiende giffuit dend 22. januarij 1606, ephther hand dend 12. 9<sup>bris</sup><sup>34</sup> jordebogenn hafde leuerid. For dett 4. ath der endnu schulle findes vden for saeme jordbog, som med rette burde derudj at hafue weritt jndförtt, som er først, hand hauer kiøfft aff Jacob Høg<sup>35</sup> enn hallff gaard vdj Mors och staar schreffuid, att hannd iche weed, huad jgen for dend err kommid. J lige maade kiøffte enn gaard aff Thy Sandbierre,<sup>36</sup> som hannd schriffuer icke at wide, huad for denn igienn er kommen, oc toe gaarde, kiøfft af Jacob Rostrop<sup>37</sup> i Tisted, oc huerckenn de thoe gaarde eller dett, som der for igienn er kommid, er kommen paa lod. Vdj lige maade enn gaard vdj Slettherridt i Outrups sogenn oc bye,<sup>38</sup> som siger sig iche att wide adkompst paa oc iche heller er kommen paa lod; noch thoe gaarde i Mors, dend ene i Flade,<sup>39</sup> dend anden wdj Heßelbierre,<sup>40</sup> som huercken er gangitt paa lod eller findes i dend vnderschreffne jordbog. Noch 4 gaarde, kallis Skirck,<sup>41</sup> som iche findis vdj jordbogenn jndförtt wed naufnn.

For det andett thilholder hannd sigh ald Demstrup<sup>42</sup> effter ett breeff, frue Anne,<sup>43</sup> her Otte Krumpens,<sup>44</sup> hanns moder,<sup>45</sup> derpaa giffuet hafde, vndertagenn

enn part i samme gaard, paa huilchenn hand icke endnu har giortt beskeedenn, om hand dend hafuer arffuid.

For dett 3. att hand, om hand haffuer jndførтт i saeme jordbogh att haue thil-schiffт sig Røgelhie<sup>46</sup> oc Røgelhieß goeds<sup>47</sup> af wor salig herre fader, høylofflig jhukommellße,<sup>48</sup> som schall were 3 lester kornn, oc iche haffuer beuist att haue giffuett sitt egitt arfuegoeds der for.

For dett fierde formeente de hannom at haue skiøde eller panttebreffue paa fierde partenn i Aþdall,<sup>49</sup> huilchett iche findes i dend vnderschreffne jordbogh.

For dett 5. formeente hannom at haue widre breff end de 8000 daller, hand i jordbogenn hafuer jndførтт.

For dett 6 findes j gaard vden jordbogen, som kallis Tullstrup,<sup>50</sup> som hand schall haue giffuett j gaard af hans egitt arfuegoeds for, kalldis Wintersgaard,<sup>51</sup> och de formeente att wille beuise, ad hand hafde giffuett derfor thill Vintersgaard iij<sup>M</sup> daller,<sup>52</sup> for denn wor bedre end Wintersgaard.

For dett 7. findes wed Hammellmoes<sup>53</sup> enn skøn eng, kaldis Eisteng,<sup>54</sup> som wor kiere herrefader, salig oc høylofflig jhuekommellße, hannom giffuet haffde,<sup>55</sup> emedenn deris fadersøster leffde, oc iche heller wor vdj saeme jordbog jndførтт.

Och effter slig forberørtt leiglighed, oc effterdj saeme jordbog findes (som de formeente) vrichtigh baade paa arffuegoedz, kiøbegoeds oc panttegoeds, gafuegoeds oc vdj andre maade vdj arffuegoeds, i dett hannd hauer ladett Estrup och Jegebierre saa well som en part i Estrupmølle gaee paa lod, som de formeente dog schulle befindes at were aff theris fadersøsters arffuegoeds; vdj kiøb, j dett hannd iche hafuer jndførтт dend gaard Tullstrup, som hannd sig af frue Margrette Friis<sup>56</sup> en partt hauer thillforhandlid; vdj pantt, ad hand iche hafuer jndførтт dend besked paa Astall eller dj iij<sup>M</sup> daller,<sup>57</sup> hand der paa vdgiffuett hafuer; vdj gaffue, ad hannd iche hafuer jndførтт dend Eisteng, som hannom vdj deris fadersøsters thid aff høybemeltte wor kierre herre fader giffuett er, formeente oc hannom megitt meere goedz att haue þig thillforhandlid, medens deris fader søster leffde, som icke wor jndførтт vdj jordbogenn, ey heller wor dennom mueligtt ad opspørge, menn effterdj Peder Munck self hafde vdj sinn were<sup>58</sup> skiøeder oc adkompst der paa, oc same jordbogh icke nocksommelig, endelig och richtigh, som det þig burde, om hand iche da wor forplitich ad leuere oc giøre denn rigtig oc det effter lougenn<sup>59</sup> wed sinn eed, paa thet att de enn ganng kunde komme thill endelig schiffte oc giøre huer andre affkalld.<sup>60</sup> Disligeste effterdj de kunde beuise med hanns egenn haand saa well þom med goede mends forligellße, ad hand hafde loffuid nu thill sidst forgangenn snapstingh<sup>61</sup> att leuere dem enn rigtich register paa huis breffue, som dem med rett thilfaltt, oc dett icke skeett wor, om hannd

icke da ocsaa wor forpligtich effter lougenn ad leuere dem richtich vidisse oc register af oc paa alle de adkombsbreffue, skødebreffue, mageskifftebreffue, kiøbebreffue, gaffuebreffue oc pantebreffue, som dett godz wor anrørendis, som thennom med rette tilkomb.

Derhoes vdj rette lagde for<sup>ne</sup> forseiglede jordbogh, som saa findes med for<sup>ne</sup> Peder Munckes egenn haand vnderschrefuen: Dersom der kunde findes nogit mere goedzs, som icke er jndførtt i denne bogh, da schall dett komme min sallige høstrues arffuinger, mig oc mine arffuinger till gauffn oc beste, þom ieg haabis icke skee skall. Peder Munk, egenn haand. Vdj huilchenn findes jndscreffuen en gaard, kallis Torstemarck, som ieg, Peder Munck, fraa mig hauer afhentt, sidenn min s: høstrue døde, hwilchen for<sup>ne</sup> gaard ieg eller mine arffuinge schall giøre min sallige høstruis arffuinger skiell oc fylliste for hallffpartenn, oc boer vdj samme gaard enn wed nauffnn Jenns Poffuillþenn och schylder aarligen: byg<sup>62</sup> j ørtug,<sup>63</sup> haffre vj ørtug, lamb j, gies j, hønns j. Oc denn skylde af for<sup>ne</sup> gaard Torþmarck er jndscreffuid vdj denne jordbogh vdj Wiborrigh denn 22. januarij anno 1606. Dernest befindes de V<sup>64</sup> gaarde vdj Skirck ingensteds i Hammerumherrid att were jndførtt. Findes ochsaa vdj same jordbog<sup>65</sup> adschillige jordegods, som ingenn beskedenn er omgiord eller rigtig indførd vdj samme jordbog med widere vill haffue forbeholden leiligheden deromb och forfare.

Dernest i rette lagde enn sambfrenders domb,<sup>66</sup> daterit Viburg, liudendis i sin beslutning: Tha effter thilhalle, gienþuar och denn sags leiglighed, saa oc effterdj for<sup>ne</sup> Albrett Skiell oc hanns brødre, Otte Skeell oc Jurgen Skiell,<sup>67</sup> ere affgangenn frue Karrine Skeels arffuinger, och for<sup>ne</sup> Peder Munck nu icke offueranttuorder for<sup>ne</sup> Albrett Skiell enn klar jordebogh, vdj huilchenn er adskillett affgangenn frue Karrine Skiels egitt jordegoeds fraa dett goeds, for<sup>ne</sup> Peder Munck hafuer kiøfft, midler thid att for<sup>ne</sup> frue Karrine Skeell lefuede med hannom, saa haffuer wj der paa saa affsagd for rette, ath for<sup>ne</sup> Peder Munck med dett første bør att offuerantuorde for<sup>ne</sup> fru Karrine Skeels arffuinger enn clar oc rigtich jordebogh paa allt thett jordegoeds, som hinde hafde thilhørtt, diþligeste ocsaa paa allt dett jordegoeds, som for<sup>ne</sup> Peder Munck hauer kiøfft, midler thid ad for<sup>ne</sup> frue Karrine Skiell leffde med hannum, saa ocsaa paa huis goeds, som hannd vdj samme thid hauer bekommid vdj pantt, huilche jordbøgger for<sup>ne</sup> Peder Munck bør med egenn haand att vnderschriffue, paa det for<sup>ne</sup> frue Karrine Skiels arfuinge kunde forfare, huis dennom effter hinde med rette arffueligenn thillfalde kand, som samme domb i pig sellff widre jndeholder.

Derhoes vdj rette lagde enn schrifftlich thilbud, vdj huilchenn for<sup>ne</sup> Peder Munck thilbiuder for<sup>ne</sup> Albrett Skiell och hanns brødre enn wor befalling<sup>68</sup> i saa

maade, ad hannd enn gangh inden hellig threfoldigheds søndag<sup>69</sup> wille rette sig effter goede mends domb oc antuorde Albrett Skiell oc hanns brødre enn rigtich och klar jordebogh paa for<sup>ne</sup> goeds, paa huilcken aasted for<sup>ne</sup> goede mennd wille vdgiffue steffning att møde, som saeme thilbud i þig sellff widre indeholder.

Derhøes vdj rette lagde itt os elschelige frue Margrette Friis thill Engelund<sup>70</sup> hindes obne breek med egen haand wnderschreffuenn, vdj huilcken hunn bekiender, ath for<sup>ne</sup> Peder Munck gaff hinde for Thullstrup, liggendis vdj Mellþomherrid i Hiortthedesogenn, enn gaard, kaldis Winttergaard, liggendis i Skodborg herrid i Faabierresogenn, oc der thill ij<sup>M</sup> iiii<sup>C</sup> daller,<sup>71</sup> som saeme breek, daterit Engelundt dend 26. februarij sidst forlhedenn, i þig sellff widre indeholder.

Deremoed att svare wor her vdj rette møtt for<sup>ne</sup> Peder Munck oc i rette lagde sinn schrifftlich berettningh, liudendis: Allernaadigste herre oc konning oc I goede herrer, Danmarckis riges raad. Effter som erlig oc velb: Albrett Skiell thill Heignid, Otte och Jurgenn Skiell thil Fusingøe hauer ladet mig med eders kong: Matt: steffning hid steffne thill denne herredage och for thet første angiffuer, ath efftersom ieg schulle were tildømbtt af goede mend att leuere thill de Skieller enn rigtich oc klar jordebog paa, huis jordegøeds, som min sallige høstrue, deris afgangenn faderþyster, frue Karrine Skiell, hafuer thilhørtt, disligeste paa huis kiøbgoeds oc panttegoeds, som jeg hauer mig thillforhandlid, emedler thid hunn leffde, huilchenn for<sup>ne</sup> de goede mends dom de formeener mig icke þaa nocksommeligen att haue effterkommid, þom dett þig bør, ephther som nogen deris forgiffne<sup>72</sup> artikler vdj eders Matts: steffninng wittløfftigen der om formeller, saa er der paa mit vnderdanigste suar, ath ieg vdi ingen maade hauer vist mig att sette min vnderschreffne jordbog, som iegh dennom leueritt hauer, vdj nogen thuiffuell, menn schreffuid thennom saa well som mig<sup>73</sup> thill gaffn oc beste vdj þaeme bog, oc dett effter vnderschreffenn beuilling att were giortt, att dersom der kunde findes widre goeds, end som derudj wor jndførtt, schulle det komme dennom saa vell som mig thill gaufn oc beste; oc der effter att samme woris fhellits goeds er os emellom schifft, the hauer de Skieler angiffuett nogen artikler, som de hauer formeent dennom att were skeett forkortt,<sup>74</sup> hworfore wj hauer saeme woris jrringe<sup>75</sup> om for<sup>ne</sup> schiffte indgiffuen paa nogen woris fhellids venner, ad huad de os emellom forhandlede eller affsagde for rette, schulle dett bliffue aff os effterkommid, ephther som woris vnderschreffne beuilling nocksom der om formeller; jeg ocsaa forhaabis, de goede mend iche þellff skulle [benechte].<sup>76</sup> Saa hauer wi med for<sup>ne</sup> goede mend werid forþamblid vdj Wiburg snapsting nu sidst forlhedenn samme jrringer ad forhandle thill endelig ende. Da hauer de Skieller

inhett wille lade dennom sige i nogen maade vdj mindelighed, som noksomme-  
 ligen er adt eptherfare vdj mitt skrifftlige thilbud, jeg haffuer ladett dennom wed  
 goede mend med beschicke, men hauer hafft bud vdj Eders Mattz: candzlie epther  
 steffning enn kortt thid effter, som ieg formeenner, for<sup>ne</sup> goede mend wor forsam-  
 lit os om saeme jrringer ad skulle emellom forhandle, som af ðaeme steffning er  
 att forfare, som findes daterit dend 29. januarij, epther att wj dennd 24. januarij  
 thillforne wor þidst forsamlid med for<sup>ne</sup> goede mennd, huorfore ieg formeenner  
 mig der med at were skeett forkortt oc emoed woris beuilling; och effter forbe-  
 rørtt leiglighed setter jegh vnderdanigst vdj rette, om ieg bør med nogen billighed  
 at gange vdj rette med for<sup>ne</sup> Skieller effter Ederes Matts: stefning, førennd for<sup>ne</sup>  
 goede mend om woris jrringer om for<sup>ne</sup> schiffte os enten wed domb eller i minde-  
 lighed hauer adskild. Thillmed hauer de Skieller tilkiende giffuett, ad de endnu  
 hafde flere jrringer att forregiffue, och dett iche endnu er skeett, oc ieg derfore  
 iche hauer widst mig ad forklare<sup>77</sup> for saeme jrringer, effterdj dett iche er for-  
 giffuen for for<sup>ne</sup> woris fhellids wener, som wi sampttligen hauer thilbetroid oc  
 beuillgett os der om emellom att forhandle, oc ieg er offuerbødig nu saa vell som  
 thillforne att wille mig effter deris affsigellþe rette vdj alle maade, som dett þig  
 eigner oc bør. Actum Kiøbennhaufnn, dend 10. martij anno 1606.

Och wdj rete lagde schrifflich suar, for<sup>ne</sup> Albret Skiell oc Otte Skiell hannom  
 giffuitt haffde i Wiburgh dend 24. januarij sidst forlheden paa en thilbud, hannd  
 dem wed goede mend hafde ladet tilbiude anlangendis, att hannd wor offuerbø-  
 dig att will giøre dennom fylliste, om nogenn kunde were forþeett i dend<sup>78</sup> jord-  
 bogh, hand dennum anttuorid hafde, huilchen hand dog iche wor witterligd;  
 huor paa de hafde giffuit forþuar, ad effterdj de hafde weritt for goede mend i  
 rette om saeme jrringe, oc de dennom iche kunde forlige, da fortrøste de iche hel-  
 ler þellff dennom med hannom mer der om att kunde forenis, som saeme suar i  
 sig þellff widre jndeholder.

Der hoes vdj rette lagde enn conntact, som for<sup>ne</sup> Peder Munck oc Albrett  
 Skiell med egen hender vnderschreffuid hafde, vdj huilchenn de hafde beuillged  
 nogen jrringer, som dem emellum wor, ad motte jndkomme for iijj deris fhellidz  
 wener thill neste landzthing effter S: Maurids dagh<sup>79</sup> oc dennom der om emel-  
 lom at schulle forhandle thill minde eller rette. Formellis oc i saeme contract  
 dennom ad were forligtt om Søndring,<sup>80</sup> som er fallen paa Albrett Skiels lod att  
 schulle affstaae thill Peder Munck, oc Leergraaff<sup>81</sup> schulle føllge Albrett Skiell oc  
 hanns brødre, som saeme contract widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn domb oc opsettellsþe, daterit Viburgh dennd 8. 8<sup>bris</sup>  
 anno 1605, vdj huilchen nogle wore goede mend hafde tilldømbtt for<sup>ne</sup> Peder



Munck thill snapstthing dernest effter att føre thillstede wdj Viburgh vor kiere her faders schifftebreff paa Røgelhede goeds oc kiøbebreff paa, huis eigendom hannd af bønderne kiøfft hafde, med rigtich beuiis, huad penge hand derfor gif-fuett hauer; mens huis andet och jringer, dennom emellom wor, hafde de opsatt thill snapstthing der nest effter aff goede mend schulle ordelis, som saeme domb oc opsettellße i þig þellff widre jndeholder.

Och for dett sidste vdi rette lagde enn missiue, Albret Skiell hannom thil-schreffuid hafde, daterit Møgeltønderhup<sup>82</sup> denn 7. febr: sidst forlheden, vdi huil-chen hannd gifuer tilkiende, ad hannd om afftenen thillforne haffde bekommid hans skriffuelße, formellendis ad hand thillschikett hannom register oc optheg-nellsße<sup>83</sup> paa, huis skøder, mageschifftebreffue oc panttebreffue paa huis godz hannd oc hanns s: farsøster hafde hafft thillsammen, begierendes hand dend wille annamme. Huorpaa hand hafde suarid, ad ephersom hannd thill St. Hanns dagh midþommer<sup>84</sup> loffuede oc bleff thillfundenn ad schulle thill snapstthing nest forgangenn samme breff leuere, huilchett hand well haffde forhobtt skeett schulle, ephther hannd oc hanns brøder theris fellidz venner da wor vdi Wiburgh thillstede, hafde da gerne saeme register annammid, thj de vdi nogen maade kunde seed dem forre, huordann saeme brefue i registrid fanntis jndførtt, menn effter dett iche skede, thorde hand iche vnderstaae sig denn dennd gang<sup>85</sup> att annamme, helst fordj woris stefning wor forhuerffuid, som saeme missiue i þig sellff widre jndeholder.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leiglighed, och effterdj wij befinde, ad dennd jordbog, for<sup>ne</sup> Peder Munck Albrett Skiell oc hans brødre hauer offuer-anduorid, icke findis saa richtich effter for<sup>ne</sup> goede mends domb enten paa afgan-genn frue Karrine Skiels arffgoedz, ey heller paa deris shellidsgoeds, kiøbegoeds, panttegoeds och gaffuegoeds, som det þig burde, da sagde wi der paa saaledis af for rette, ath for<sup>ne</sup> Peder Munck bør effter lougenn wed þin eed þellfftolffte med goede riddermendz mend att thilstede føre enn endelig, clar, rigtich oc beþeiglid jordbogh paa allt affgangen frue Karrine Skiels arffuegoedz, saa oc kiøbegoeds, panttegoeds och gaffuegoeds, som hand hauer kiøbtt, panttid oc er giffuit, midler thid de hauer werid thillsammen vdi egteschaff, saa och clare register paa, huip eigendomsbreffue, hindes arffuegods angielder, saa vell som skøder och ad-kompst paa, huis kiøbegoeds, panttegoeds oc gaffuegoeds hand hauer kiøfft, panttid oc er giffuen, midler thid hunn med hannom leffde, och saeme eed att edle<sup>86</sup> y wor kiøpsted Viburgh nu paa S: Mauritij dagh<sup>87</sup> førstkomendis, oc hafuer vj naadigst thillforordenid oþ elschelige Predbiorn Gyllenstiern<sup>88</sup> oc Chri-

stiann Holck,<sup>89</sup> worris troe mend och raad, saeme thid ad were der thillstede oc were hanns loughørigh<sup>90</sup> oc hende<sup>91</sup> hans loug.<sup>92</sup>

Daum vt supra.

(1) Om parternes indbyrdes slægtskabsforhold se stamtavlen ovf. 823.1. - (2) Disse er afskrifter efter HDDomb., dog er udeladt en godsopregning, se ndf. note 65. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4 - (4) Se 775.4. - (5) Albret Christensen Skeel (d. 1639) til Hegnet, Fussingø, Holbækgård, Katholm, Hessel og Lergrav, søn af rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet m.m. og Margrethe Brahe (d. 1614). Han rejste 1585-94 i udlandet (Tyskland, Italien, Frankrig og England), blev 1595 hofjunker, 1599 hofskænk, 1609 ritmester, 1616 rigsråd og 1615-23 rigsadmiral. - (6) Hovedgården Hegnet i Tøndering s., Harre h. - (7) Otte Christensen Skeel (d. 1634) til Hammelse, Markie, Bangsbo, Asdal, Burholt, Langholt og Ormholt, broder til ovenn. Albret Skeel. Han studerede 1590-98 i udlandet (Strasbourg, Orléans og Padova), var 1600-25 hofjunker, under Kalmarkrigen proviantmester, 1615 nævnes han som landsdommer i Nørrejylland, 1626-27 krigskommissær, 1628 rigsråd. - (8) Se 816.92. - (9) Ved en fejltagelse er ikke her i dommen nævnt den tredje broder, Jørgen Christensen Skeel, der ndf. i dommen nævnes som medsagsøger, jf. ndf. note 67. - (10) Om dette udtryk se 774.8.

(11) Se 775.4. - (12) Se 788.60. - (13) Se 785.18. - (14) Se 765.3. - (15) Se 765.4. - (16) Se 762.7. - (17) Se 762.12. - (18) Se 776.15. - (19) Hovedgården Engelsholm i Nørup s., Tørrild h. - (20) Se 816.107.

(21) Se 816.108. - (22) Ved missive 12. december 1604 (Kanc.Br.) pålagdes det Manderup Parsberg, Preben Gyldenstjerne, Eske Brock og Knud Brahe at søge forlig eller afsige dom i trættten mellem Peder Munck på den ene og Albret, Otte og Jørgen Skeel på den anden side. - (23) Se 776.60. - (24) Karen Albretdatter Skeel (d. 1601), datter af Albret Andersen Skeel (d. 1569) og Kirsten Sandberg (d. 1576), gift 1566 med ovenn. rigsråd, rigsmarsk Peder Munk (d. 1623) til Estvadgård, der 2. gang blev gift (1604) med Sophie Brahe (d. 1638), datter af Peder Brahe (d. 1610) og Margrethe Albretdatter Gøye (d. 1594). - (25) delt ved lodkastning (på skifte) (Kalk. II.828a bet. 1), jf. rettertingsdom 13. marts 1606: *gaait paa lod* (Secher, Rettertingsdomme II.29). - (26) Gården Thorsmark, nu i Brønderslev købstad, tidl. i Vester Brønderslev s., Jerslev h., i 1682 af 13,23 tdr. hartkorn og 8,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 315. Thott 1202,2° har *Torupmarck*. - (27) Thott 1202,2° har *varachtig* (varig, holdbar, jf. Kalk. IV.747b bet. 1, OdS XXVI.568f., sml. mnt. *waraftich*). - (28) Thott 1202,2° har 27. - (29) Thott 1202,2° tilføjer *for<sup>ne</sup>*. - (30) Se 829.26.

(31) Her vel landsbyen Østrup i Skader s., Sønderhald h., nabosogn til Sæby s. - (32) Landsbyen Jebjerg i Ørum s., Galtten h. - (33) Se ovf. note 25. - (34) *o*: nouembris. - (35) Jakob Høg (d. 1610) til Trudsholm og Østrupgård, 1596-1602 lensmand på Skivehus. - (36) Tyge Sandberg (d. 1587) til Vedø og Isgård. - (37) Jakob Rostrup (henrettet 1594) til Lergrav. Om ham se rettertingsdom 1. juni 1594 (V nr. 722). - (38) Landsbyen Ovdrup i Ovdrup s., Slet h. - (39) Landsbyen Flade i Flade s., Morsø nørre h. - (40) Landsbyen Hesselbjerg i Sejerslev s., Morsø nørre h.

(41) Landsbyen Skjerk i Aulum s., Hammerum h. - (42) Hovedgården Demstrup i Råby s., Gerlev h., i 1682 af 75 tdr. hartkorn og 249 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 233. - (43) Anne Lykke (d. tidligst 1570), datter af rigsråd Peder Lykke (d. 1535) og dennes 2. hustru Kirsten Pedersdatter Høg (Banner) (d. 1542). Anne Lykke var gift 1. gang (1537) med rigsråd Anders Bille (d. 1555; han gift 1. gang med Pernille Krognos, d. 1533) til Søholm, 2. gang (1557) med nedenn. Otte Krumpen. - (44) Rigsmarsk (1554-67), rigsråd (1523-36 og fra 1542) Otte Krumpen (d. 1569) til Trudsholm, Skarregård, Højbygård, Demstrup, Hverringe m.m. Han

var gift 1. gang (1521) med Drude Krummedige (d. 1555). - (45) Peder Munks moder var ovenn. Kirsten Pedersdatter Lykke (d. tidligst 1570; hun gift 2. gang (15467) med Christoffer Urne (d. 1566) til Rygård), datter af den ovf. i note 42 nævnte rigsråd Peder Lykke (d. 1535) og hans 2. hustru. - (46) Gården Røgelhede i Hellevad s., Jerslev h. - (47) Thott 1202,2° har *gaard*. - (48) Jf. mageskifter 4. maj 1576 og 22. april 1580 mellem Peder Munk og Kronen (Kr.Sk.I.161 og 231). - (49) Hovedgården Asdal i Asdal s., Horns h. - (50) Gården (Sønder) Tulstrup i Hjorthede s., Middelsom h.

(51) Vintergård i Fabjerg s., Skodborg h., i 1682 af 7,36 tdr. hartkorn og 42,2 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.190. - (52) 3000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (53) Den tidl. hovedgård Hammelse i Tvis s., Børglum h. - (54) Ejsteng ved Hammelse i Tise s., Børglum h. - (55) Mageskifte 8. april 1541 mellem Albret Skeel og kronen, jf. Kr.Sk.I.111f. - (56) Margrethe Friis (d. 1613) til Engelund, enke efter Didrik Høicken. - (57) 4000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (58) Besiddelse (Kalk. IV.913b bet. 1). - (59) på lovlig måde. - (60) Erklæring om ikke at have yderligere krav (Kalk. I.19b).

(61) Se 804.28. - (62) ½; om skrivemåden se 761.23. - (63) Ørtug som kornmål: med værdi af ½ øre af forskellig størrelse efter kornsorten (10 skp. rug, 12 skp. byg, 20 skp. havre) (OdS XXVII.1705 bet. 2). - (64) 4½. En gennemstregning af et romertal trækker ½ fra: V er således 4½. Jf. Erik Kroman, *Skriftens Historie i Danmark* (1942). 42 fig. 24; Aakjær, Maal og Vægt. 284b. - (65) I stedet for det følgende og afsnittet ud har HDDomb. en godsfortegnelse med angivelse af fæsternes navne og størrelsen af deres landgildeydelsér (rug, byg, havre, lam, svin, gæs, høns, ål og gæsteri). - (66) Om samfrænders jurisdiktion i arvesager se Matzen, *Offentlig Ret* II.15, sa., *Privatret* I.147f. - (67) Jørgen Christensen Skeel (d. 1631) til Hegnet, Ulstrup, Sostrup, Skærvad, Ørbækgård, Gl. Estrup, Hvidkilde m.m., broder til de ovenn. Albret og Otte Skeel, jf. ovf. note 9. Han studerede 1590-98 i udlandet (Frankrig, Italien, Tyskland), var 1598-1607 hofjunker, 1607-09 forlenet med Kalø, 1609 løjtnant, 1612 ritmester, 1627 rigsmarsk, s. å. rigsråd. - (68) Jf. § 2, stk. 2, i reces 21. november 1575, hvorefter begge parter skulle søge kgl. bevilling til, at gode mænd blev udnævnt til at dømme i sager, som det tilkom samfrændér at påkende. - (69) Trinitatis søndag indfaldt i 1606 den 15. juni. - (70) Den tidl. hovedgård Engelund i Fabjerg s., Skodborg h.

(71) 2400 daler; om skrivemåden se 765.35. - (72) fremstillede, forelagte, anførte (Kalk. I. 616b bet.1). - (73) Thott 1202,2° tilføjer *sielff*. - (74) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (75) Uenighed, trætte, strid (Kalk. II.427b). Thott 1202,2° har *arffuinger*. - (76) Forlægget har *berette*; rettet efter Thott 1202,2°. - (77) erklære (Kalk. I.647a bet.3). - (78) I forlægget rettet fra *no-gen*. - (79) Mauritii dag: 22. september. - (80) Thott 1202,2° har *Sønderuig*.

(81) Den tidl. hovedgård Lergrav i Ålum s., Hammerum h. - (82) Møgelønderhus (nuv. Schackenborg) i Møgelønder s., der indtil 1661 var i kronens eje. - (83) Thott 1202,2° har *fortegnelse*. - (84) 24. juni. - (85) Thott 1202,2° har *dag*. - (86) aflægge (om ed) (Kalk. IV.955b bet.1). - (87) Se ovf. note 79. - (88) Se 762.7. - (89) Se 759.3. - (90) Se 823.35.

(91) modtage (Kalk. II.155b bet.1). - (92) Peder Munk anmodede om udsættelse, da han på grund af kongens rejse til England havde været forhindret i at foretage, hvad der krævedes af ham. Ved missive 27. august 1606 (Kanc.Br.) meddeltes det Albret, Otte og Jørgen Skeel, at kongen havde bevilget udsættelse til førstkommende snapsting, og at Peder Munk iøvrigt skulle rette sig efter den afsagte dom. Missiver af lignende indhold udgik s.d. (Kanc.Br.) til Peder Munk, Peder Gyldenstjerne og Christian Holck.

## 832 Rettertinget 20. marts 1606 (København)

*Ivar Munk var som kreditor blevet indført i gods tilhørende fru Anne Lykke og havde herefter, da hun ikke ville indfri godset, overdraget det til Børge Trolle. Rettertinget dømte, at Børge Trolle ved gode mænd skulle tilbyde Anne Lykke inden ét år at indfri godset; ønskede hun ikke dette, skulle godset tilfalde Børge Trolle til ejendom.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr.19 fol.159<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.89f.

Overskrift: Domb emellom Børge Trolle och fru Anne Lykke, daterit Kiøpenhauffn slot denn 20. martij anno 1606. Alt raaditt<sup>3</sup> excepto rege<sup>4</sup> oc Peder Munck.<sup>5</sup>

Wj, Christian, gjør alle witterligd, att for os wor schichett os elschelige Børge Trolle<sup>6</sup> thill Troldhollm,<sup>7</sup> wor mand oc thiener, paa dend ene och hafde med wor egen steffning<sup>8</sup> for os wdj rette steffnid os elschelige frue Anne Lycke<sup>9</sup> thill Langegaard,<sup>10</sup> afgangenn Loduig Muncks<sup>11</sup> effterleffuersche, med hinds laugewerge paa dend anden side och hinde tilthallid for, ad effter som hannd nogen thid forlhedenn er kommen vdj en stoer summa pendings vdgifft thill omslag<sup>12</sup> och andenstedzs saa oc vdj atskellige løffter och goedsigellþer<sup>13</sup> paa os elschelige Jffuer Munckes<sup>14</sup> vegne for, huis giæld hannd for hinde schall hafue loffuid och goedþagd, for huilchenn giæld oc løffter for<sup>ne</sup> Jffuer Munck effter rigenns rett aff goede mend schall were jndført vdj hinds gaard Hersomgaard<sup>15</sup> och des thilligendes godz effter riide oc jndførbels breffues jndhold, for<sup>ne</sup> Jffuer Munck oc þiden þschall haue hinder saeme hinds gaard oc goeds thill løþen<sup>16</sup> igienn anbøden, dog hunn dett icke þschall haue willett jndløst, hannd oc der effter þaeme gaard oc goedz thill for<sup>ne</sup> Byrge Trolle oc hanns arffuinger schall hafue oplatt oc opdragid<sup>17</sup> med ald huis rett oc rettighed, hannd der thill haffde, for<sup>ne</sup> Børge Trolle ocsaa sidenn schall hafue bødett hinde saa vell som oc for<sup>ne</sup> Jffuer Munck for<sup>ne</sup> Hersomgaard oc goeds thill løþen for, huis pantt oc løffter hannd saaledis erlagd, bettallid oc i weritt hafuer. Der thill hunn schall haue suarid sig indted dermed at wille befatte, menn hannom dett ad motte beholde oc sig dett att gjøre saa nøttig, som hannd best kunde. Och ther for<sup>ne</sup> Byrge Throlle schall hafue goede mennd tilbødenn þig dett ad wille affhennde, haffuer de icke der om wille slagid sig<sup>18</sup> med hannom vdj nogen handell eller kiøb, med mindre de loughigh skøde aff hannom der paa kunde bekomme, huilchet hand formeener sig iche ad kunde gjøre, eptherdj hand icke hauer vden alleniste for<sup>ne</sup> Jffuer Muncks opladelþe der paa. Da effterdj hannd hinde saaledes saeme gaard oc goeds thill gienn-

løse hauer anbøditt, oc hun det dog icke hauer willett till sig igienn jndløse, formeener hand effter saadan leiglihed for<sup>ne</sup> Hersomgaard och goedzs hannom oc hanns arffuinger bør for egindomb ad føllge, for saa wiit som saeme jndførsell oc ridebreff om formeller, oc hannom oc hans arffuinger frie magtt ad haue dett att þellge, skøde oc afhennende thill huem thennom løster. Och berette, ad os elschelike Jffuer Munck thill Krogsdall,<sup>19</sup> wor mandt oc thiener, hafde effter loughlig forfylling med wor och rigens rett ladett þig jndføre vdi Hersomgaard och goeds for enn summa pendinge, hannd for os elschelike frue Anne Lycke, affgangenn Loduigh Munckes, haffde vdlagd for løffte, hannd for hinde haffde wdj weritt i wortt førstendomm Lanttehollsteen oc andenstedzs. Oc effter hannd fororsagedis samme goeds jgienn att afhennende, hafde hand hinde dett thilbøditt, dog hunn dett icke wille jgienløse, huorfore hand haffde weritt fororsagid same goeds thill for<sup>ne</sup> Byrge Trolle att opdrage. Hannd och vdi lige maade haffde hinnde saeme hines goedzs ladett tilbiude, oc hunn dett dogh icke wille jgienløse.

Derhøes wdj rette lagde ett jndførsell oc ridebreff,<sup>20</sup> som os elschelike Hanns Lanne<sup>21</sup> thill Breigninge,<sup>22</sup> wor mandt oc tiener, med flere vore goede mennd dend 24. 8<sup>bris</sup> 23 anno 1603 vdgiffuitt haffde, liudendis eblantt andett thill sin beslutning saalhedis: Och effter ad wj haffde effter for<sup>ne</sup> breffue oc opschrift<sup>24</sup> eskid vdlegh i for<sup>ne</sup> Anne Lyckes boe oc boependinge,<sup>25</sup> da hafuer for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke sellff muntligenn giffuett thilkiende, saa oc antuorid oc hines schriftlich giennþuar med hines egenn haand vnderschreffuid, adt enn partt aff huiß boehaffue, hunn hafde, bleeff opbrentt dend thid det stoere hus oc de andre iij huße brende paa Hersomgaard, oc enn partt høe, kornn, thømber oc andet er henførtt,<sup>26</sup> ellers kunde der vell haue weritt goeds, som kunde forstragt þig nogit af boehaffue ad giøre fylliste med, menn nu wor der indthett, som hun sagde, ad wj sellfuer kunde see, huorfore hunn saae gerne, att wj wille thage vdi goedzit och hannom der fylliste aff ad vdlegge, saa wiitt som dett kunde naae, som denn hines schriftlig offueranttuorid giensuar widre bemeller.

Derhøes antuorid os enn fortegnelße med hines egenn haand wnderschreffuenn paa, huiß jordegodzs hunn endnu hafde, och wille, at wj schulle giøre hannom vdleg aff. Oc effter att for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke icke hafde boependinge eller boehafue att rette for þig, menn foruiste<sup>27</sup> os thill jordegodzit at giøre vdleg aff, da hauer wj ephther høgborne kong: Maittz:, wor allernaadigste herris befalling oc ridebreffs jndhold wduorderit oc jndførtt for<sup>ne</sup> Jffuer Munck i ephtherschreffne gaarde och goedz for hanns anpartt af for<sup>ne</sup> summa, hand for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke med rigens eschningh<sup>28</sup> forfultt haffde, saa och for kost, therring, schadegiell oc ald anden jnteresse<sup>29</sup> oc faldzmaall<sup>30</sup> oc kong: Maitts: fylliþte for faldzmaallit

epther ridebreffue saa oc effter hanns gieldbreeff, hegtteris<sup>31</sup> løfftis oc skadesløs breeffe, oc effter hanns forthegnellße oc opschrifts liudellße, som forberørtt er, vdj saa maade som effterfølger: Først vdj Sønderliungherrid i Werum bye<sup>32</sup> toe gaarde, denn ene Madz Jenþenn jboede.<sup>33</sup>

Oc effterdy for<sup>ne</sup> gaarde och goedzs, som epther for<sup>ne</sup> frue Anne Lyckes beretting findes att were frit oc icke panttþatt, affhentt eller borttschifft med theris herlighed, landgilde oc andenn rettighed, icke kand forstrecke þig thill dend summa, for<sup>ne</sup> Jffuer Munck aff for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke hauer eskid, da haffue wi sidenn jndførtt hannom vdj thisße effterschreffnne siuff panttegaarde,<sup>34</sup> huiß de kand findes att were bedre, end de forpantid ere, dog en huer sinn pantt oc panttebreffs rettighed hermed vdj alle maade vforkrenckid,<sup>35</sup> som er først<sup>36</sup> ni gaard, som fru Anne Løcke bereter ad werre panntsatt for V<sup>C</sup> daller.<sup>37</sup> Att wj effter rigens rett formaar med forschreffnne artickler, vilckaar och leylighed hauer vduorderit oc indførtt for<sup>ne</sup> Jffuer Munck vdj for<sup>ne</sup> frue Anne Lyckes gaarde oc goedz med schouff, marck, fischeuand, fheegang oc ald anden herlighed oc rette thilliggelße, dog enn huer þin pantt oc panttebreffs rett effter som for<sup>uitt</sup> stander der wdj alle maade vforkrenckid for hanns partt i dend summa pendinge, aff hannom med rigens [eskning]<sup>38</sup> hauer weritt forfultt for effter høyb: kong: Maitt: befallning oc ridebreffs indhold, saa oc effter de breffue, register oc fortegnellßer, som for os hauer werid, som her thillfornne er anthegnid, oc der med for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke og hinds arffuinger quitt oc kraffuisløs for widre thillthalle af for<sup>ne</sup> Jffuer Munck oc hanns arffuinger for for<sup>ne</sup> pendinge vdgifft, løffter, hegtter, skadesløsbreeffue, [kost oc theering, som hand for hinde vdgifuet],<sup>39</sup> loffuid oc hegtid hauer epther rigens forfyllings liudellße, som for<sup>uitt</sup> staar, som samme jndførsells breeff i þig sellff widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn for<sup>ne</sup> frue Anne Loduig Munckis missiue med hinds egenn haand vnderschreffuenn, daterit Lingergaard<sup>40</sup> dend 30. 8<sup>bris</sup> anno 1603, vdj huilckenn hun bekiender, ad for<sup>ne</sup> Jffuer Munck hauer thilbudett hinde med þinn lauguerge Hersomgaard och goedzs igienn at motte bekomme, om hunn hendes lauguerge eller nogenn paa hinds vegne dett wille jndløße, huorforre hunn hannom betacher, for hannd wille vnde hinde þamme goeds igien thill løþning; der hoes beklager, att hunn ingen raad weed thill ad jndløße þaeme goeds fraa hannom oc fordj er gierne thillfridzs, ad hannd solde eller forpantid for<sup>ne</sup> gaard oc goedzs thill huem hannom lystet, thj hunn eller ingen paa hinds wegne schulle giøre der nogen forhindring paa effter denn dagh i nogen maade, som saeme missiue i þig sellff widre jndeholder.

Beuiste och med thingsuinde af Rindzherridstthing dend 20. februarij a° 1604

vdgiffuett, ad hannd dett samme hinder der thill tinge thilbudet haffde, som ðaeme thingsuinde i sig sellff widre jndeholder.

Derhoep vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Jffuer Munckes opladelsebreeff, daterit Krogsdall dend 20. januarij a<sup>o</sup> 1604 vdgiffuen, wdj huilckenn hunn oplader hannom fraa ðig oc sine arffuinge Hersumgaard oc goedzs, som hannd aff ridemenndt wor jndførtt vdj,<sup>41</sup> som ðaeme breeff i ðig þellff widre jndeholder.

Der hoes vdj rette lagde for<sup>ne</sup> Jffuer Munckes føllgebreeff till bønderne, at de hannom schuare schulle, som ðaeme føllgebreeff i ðig þellff widre jndeholder. Och ephther slig leiglighed saatte vnderdanigst vdj rette, om for<sup>ne</sup> Hersumgaard och goedzs icke burde hannom for eigendomb angerløs ad føllge.

Da er for<sup>ne</sup> frue Anne Loduig Munckes icke møtt her i dag eller nogen, þom for hinde þuare eller loughlig vndskyldte wille, men os elschelige Peder Munck,<sup>42</sup> wor throe mand, raad oc marsk vdj wortt rige Danmarck, vnderdanigst gaff thillkiende, att hannd haffde nogitt aff ðaeme goeds vdj haand oc heeffdt oc hafde der paa slig foruaring,<sup>43</sup> ad effter hanns penge icke wor hannum thill bestembte thid bethallid, schulle dett føllge hannom for eigendomb, formeente fordj Byrge Trolle paa dett goetz icke kunde bekomme eigendomb.<sup>44</sup>

Med fleere ord dennom emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, och ephtherdj ridemend haffuer jndførtt for<sup>ne</sup> Jffuer Munck vdj for<sup>ne</sup> Hersomgaard oc guodz, och vdj deris ridebreeff formellis, att the haffuer indførtt hannom vdj huis goedzs, þom thill andre wor forpanttid, saa wide dett kunde were bedre ennd panttid, och forbeddett huer þinn rettighed, de der udj kunde hafue medt panttbreff eller skiøde, och for<sup>ne</sup> Jffuer Munck hauer tillbuditt for<sup>ne</sup> frue Anne Lycke for<sup>ne</sup> Hersomgaard oc goedzs till løþen, oc der hunn det icke hafuer willett jgienløþe, hafuer hannd dett opdragid thill for<sup>ne</sup> Byrge Throlle med denn þamme rettighed, hannd der thill haffde, da skall for<sup>ne</sup> Børge Trolle endnu wed goede mend thilbiude hinde þamme Hersumgaard oc goedzs, om hunn dett will jgienløþe, oc der þom hunn det inden j aar, effter hinde sligtt tilbødenn er, icke will jndløþe, da bør for<sup>ne</sup> Herþomgaard och goedzs, saa wide som frie, wborttskiøtt oc vforpanttid wor, dend thid Jffuer Munck effter rigens rett bleff jndførtt, oc hannom oc for<sup>ne</sup> Børge Throlle effter ridebreeff oc opladelsþe fuld haffuer, for eigendomb angerløes ad føllge, men huad belanger det goedzs, þom hand er jndførtt wdj, for huis dett widre kand gielde, end der paa forstragtt er, der gaais om emellom hannom och dennom, det haffuer, saa wide som rett er.

Datum vt supra.

(1) Om parternes indbyrdes slægtskab se oversigten ovf. 823.1. Om overtagelse af ejendom efter indførsel se rettertingsdomme 17. marts 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.65f.), 3. juni 1608 (ib.158f.), 15. juni 1608 (ib.223), 15. juni 1608 (ib.224) og 25. januar 1609 (ib.281). - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. Ved indbindingen er bortkommet slutningen af dommen (fol. 195<sup>r</sup>-204<sup>v</sup> mgl.), og desuden er der i hs. flere udeladelser. Som forlæg er benyttet HDDomb., men hvad der er udeladt i den private dombog er også udeladt her, dog gives i kommentaren oplysning vedr. større udeladelser. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Kongen. I Thott 1202.2° er ikke anført, at kongen ikke var til stede. - (5) Se 775.4. Han var ikke meddommer, da han gav møde under sagen, se ndf. ved note 42. - (6) Se 792.30. - (7) Se 792.31. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Anne Hansdatter Lykke (d. omkr. 1609), datter af Hans Lykke (d. 1536) til Skovgård og Havnø og Anne Bertelsdatter Kaas (Sparre-Kaas) og enke efter nedenn. Ludvig Munk. - (10) Gården Langergård i Resen s., Skodborg h., i 1682 af 6,16 tdr. hartkorn og 37,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.191.

(11) Ludvig Munk (Lange) (d. 1595) til Kristrup og Volstrup, søn af biskop, rigsråd, magister Oluf Munk (d. 1566) til Palsgård, Tvis kloster, Volstrup m.m. og Drude Rantzau (d. 1603) og broder til nedenn. Børge Trolles svigerfader, Poul Munk (d. 1601) til Tvis kloster. - (12) Se 789.27. - (13) Kautitioner, forløfter. - (14) Se 823.4. - (15) Hovedgården Hersumgård i Hersum s., Rinds h. - (16) Indløsning (Kalk. II.890a bet. 3). - (17) overdraget (Kalk. III.330a bet. 6). - (18) givet sig (Kalk. III.878b bet. 32f.). - (19) Gården Krogdsdal i Nørre-Felding s., Ulfborg h., i 1682 af 18,97 tdr. hartkorn og 240,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.171. - (20) Et *ridebrev* er en i kongens navn af rigskansleren udfærdiget skriftlig bemyndigelse til indførsel i en tildømt ejendom (Kalk. III.594b). Thott 1202,2° har *ridemendzs breff*.

(21) Hans Lange (3 roser) (d. 1609) til Kærgård, Brejninggård og Lysgård, søn af Gunde Lange (d. 1564) til Brejninggård og Karen Hansdatter Breide (d. 1550). - (22) Hovedgården Brejninggård i Brejning s., Bølling h. - (23) o: octobris; denne form i Thott 1202,2°. - (24) Forskrift, befaling (Kalk. III.360a bet. 3). - (25) De et bo tilhørende penge (Kalk. I.235a). - (26) ført bort (Kalk. II.186a bet. 1). - (27) henviste (Kalk. I.766a bet. 1). - (28) Om æskning se Matzen, Offentlig Ret III.159ff. - (29) Om *interesse* se 830.5. - (30) Bøde; den, der sad lovdagsbrevene overhørig, skulle betale bøde, jf. RR § 17 (Da.Mag.3.rk.I.186) og sen. fdg. 10. december 1621 § 29 (CCD III.696f.).

(31) Kautions- (Kalk. II.338a). - (32) Landsbyen Vejrum i Vejrum s., Sønderlyng h. - (33) Herefter har HDDomb. oplysning om gårdens landgilde samt oplysning om andre gårde (i alt yderligere 4 gadehuse og 4 gårde) med angivelse af disses landgilde. - (34) pantsatte gårde. - (35) Efterpanthaveren kunne ikke udøve nogen rådighed over pantet, før han havde indløst den foranstående panthaver, jf. Matzen, Panterettens Hist. 428, sa., Privatret II.160. Indløsningsretten efter DL 5-7-14 er indført gennem retspraksis. - (36) Herefter opregnes i HDDomb. 9 gårde med angivelse af disses landgildeydelse. - (37) 450 daler. Om skrivemåden se 831.64. - (38) Thott 1202,2° har *rigens rett*. - (39) Det indklammede mgl. i Thott 1202,2°. - (40) Langergård, se ovf. note 10.

(41) Herefter mgl. i Thott 1202,2° fol. 195<sup>r</sup>-204<sup>v</sup>, jf. ovf. note 2. - (42) Se 775.4. Han var fætter til Ivar og Ludvig Munk. - (43) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet. 1). - (44) Ved rettertingsdom 28. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II.287f.) fik Peder Munk tilkendt gårde i Roum, Klejtrup og Vammen sogne, der 18. juli 1602 var pantsat til ham for 1000 daler og på vilkår, at dersom gælden ikke betaltes til omslag 1603, skulle han have gårdene til ejendom. Børge Trolle tilbød at erlægge de 1000 daler, men fik ikke disse gårde. Derimod fik han tilkendt 3 gårde i Vammen s., der var pantsat til jomfru Inger Stygge, mod at betale hendes tilgodehavende.



833

## Viborg landsting 12. april 1606

*En mand, der havde erhvervet et vidnesbyrd, der blev underkendt, havde ikke derved pådraget sig ansvar, da det ikke kunne godtgøres, at han havde købt vidnet til at afgive forklaringen.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 846,2° nr. 292 (findes yderligere i 3 hss.).

*Overskrift:* Enn dom at ett vindisbørd, som haffuer vondit effter sin egen forset oc vilie, er feld bleffuen, oc den, som same vinde forhuerffuit haffuer, hans vlempe icke er fundist, ephtherdi det icke beuisis hannem offuer att haffue kiøbt hannum till slig vinde at bere.

Jffuer Jull<sup>2</sup> till Willestrup,<sup>3</sup> landzdomere wdj Nøriuttland, oc Gunde Schriffuer,<sup>4</sup> landztingshører ibidem, giøre vitterligt, att aar ephther Gudz biurd Mdcvj, thennd 12. aprilis, paa Wiburg lanndzting var skickitt erlig oc welbørdig mannd [Peder]<sup>5</sup> Marsuin<sup>6</sup> thill Holluffgaard<sup>7</sup> hanns wiße<sup>8</sup> bod, erlig oc fornumstig Christen Pederþenn, fougitt paa Anndzberg,<sup>9</sup> med en oppettelþe her aff lanndztingitt idag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannum tha ephther annden oppettelþe att haffue hid i rette þteffnet Matz Jørgenþen, ridefougitt<sup>10</sup> thill Estuadgaardt,<sup>11</sup> for en løgenactig vinnde, hannd till Hammerumherritzting forhuerffuit haffuer, som Michel Jenþenn vid Breuigsbeck<sup>12</sup> wondit haffuer, oc samme vinnde her thill lanndztingitt er macteløs dømp, oc for<sup>ne</sup> Michel Jenþenn for þamme vinde er feld bleffuen ephther doms liudelþe, miennendis for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþenn, þom þamme for<sup>ne</sup> løgenactigh vinde forhuerffuitt haffuer, icke borde att actis bedre<sup>13</sup> end for<sup>ne</sup> Michel Jenþenn, þom þamme løgenactig vinnde wonditt haffuer.

Tha for nogen leilighed sig thennd thid her vdinden begaff bleff þamme þag oppatt thill idag; oc nu framlagde for<sup>ne</sup> Christenn Pederþenn en dom<sup>14</sup> her aff landztingitt thette aar, thennd 18. januarij, vdgiffuit, som þaa besluttis, att ephtherdj for<sup>ne</sup> Michell Jenþenn haffuer vonditt med opragt finnger oc helgens eed, att for<sup>ne</sup> Christen Jenþenn<sup>15</sup> vdtog þame kou om onþdagenn oc þiden igien haffuer vonditt oc bekiendnd, att thett þkeede om thorþdagen, oc hand for<sup>ne</sup> hans vinde thilforne er hid þteffnitt, oc thett tha er funditt icke nochsum loulig oc rett att were, tha viste vy ephther þadann leilighed icke anditt ther om att þige, end for<sup>ne</sup> Michell Jenþenn haffde jo vonnditt vrett oc borde feld att were, som thennd dom vider bemeller, huilcken dom indholder en anden landztingsdom, och dend dem indeholte for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen att haffue fremlagt þame vinde aff Hammerumherritzting thennd 21. septembris sist forledenn vdgiffuitt, for<sup>ne</sup> Michell Jenþenn for viij mend med helgens eed oc opragt finger att haffue vonditt, att paa onþdag nest for Vor Frue dag<sup>16</sup> sist forledenn, tha thog Christenn Jenþen i

Breug<sup>17</sup> en kou wdaff for<sup>ne</sup> Michel Jenþenns hus emod hanns willie oc minde i alle maade.

Ther hoþ nu framlagde ett thingsvinde aff for<sup>ne</sup> thingh thend 19. octobris sist forledenn vdgiffuitt, som bemeller for<sup>ne</sup> Christen Jenþenn att haffue þtandditt ther thend dag for thingsdom<sup>18</sup> oc hordelig vid hans høgiste helgenns eed benectitt thend þictelþe, þom for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþenn hannum thend dag ther till for<sup>ne</sup> ting þictitt haffde, att hannd icke vdtog nogen kyer fra nogenn paa thend dag, som hannd var þictitt fore, som the vinder vider bemeller. Och eþther þlig leilighed satte for<sup>ne</sup> Christen Pederþen i alle rette, om for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen icke borde att actis bedre end for<sup>ne</sup> Michell Jenþen, þom þsame løgenactig vinnde wonditt haffuer eþther kongelig forordening.<sup>19</sup>

Saa møtte for<sup>ne</sup> Mats Jørgenþen oc berette, att thett icke skall beuiþis, thett<sup>20</sup> hannd þchulle haffue thillkiøbt for<sup>ne</sup> Michell Jenþen for<sup>ne</sup> vinde att þchulle vinde, men lod hannum þteffne thill thingi, hannem þin þandingen att þchulle bekiende oc thilþtaa. Oc hannd tha er møtt thill thingi oc aff hanns egenn forsett<sup>21</sup> oc villie haffuer vonndit for<sup>ne</sup> vinde, oc for<sup>ne</sup> Christen Jenþenns benecttelþe vinde icke anderledis þchulle liude, end att hannd icke vdtog for<sup>ne</sup> kou thend dag, Michel Jenþens vinde paa liuder, saa ther aff þchulle forfaris koenn jou att uere vdtagitt aff huþ, oc formintte fordj hanns vlempe<sup>22</sup> icke ther vdinden skulle findes eller hannum therefore nogen thiltale att þchulle lide eþther kongens forornings liudelþe.

Med flere ord oc tale thennem ther om emellem var.

Tha eþther tilthale, gienþuar oc þagenns leilighed, saa oc eþtherdj for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþenn giffuer thilkiende þig att haffue laditt þteffne for<sup>ne</sup> Michell Jenþenn thill thingi þin þandingenn att þkulle bekiende om, huorledis þame kou bleff vdtagenn aff hus, oc for<sup>ne</sup> Michell Jenþen tha er møtt thill thinngi oc eþther hanns egen forþet oc willie haffuer vonditt for<sup>ne</sup> vinde, oc icke beuiþis, thett Matz Jørgenþenn haffuer thill kiøpt hannum þlig vinde att bere, tha kunde vy icke kiennde for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþens vlempe ther vdinden att uere, thett hannd borde for þadann beskylding nogen thiltale att lide effter konng: Majtts: forordnings liudelse

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Jf. Viborg landstings dom af s. d. (ndf. nr. 834) mellem samme parter. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Forlægget har ved fejlskrift *Preben*. - (6) Peder Marsvin (d. 1614) til Hollufgård og Avnsbjerg, søn af rigsråd Jørgen Marsvin (d. 1581) til Hollufgård og Dybæk og Karen Gyldenstjerne (d. 1589). - (7) Hovedgården Hollufgård i Fraugde s., Åsum h. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844 b bet. 1). - (9) Hovedgården Avnsbjerg i Sjørlev s., Lysegård h. - (10) Om ridefoged se 761.57.

(11) Se 788.60. Gården tilhørte da rigsmarsk, rigsråd Peder Munk (d.1623) (se 775.4). – (12) Bredvig bæk i Ørre s., Hammerum h. – (13) Jf. fdg. 14. august 1590: selv icke achtis bedre end de, som gierningen gjort hafve (CCD II.566). – (14) Dommen ses ikke bevaret. – (15) Han har ikke været nævnt i det foregående. Han var søn af en fæster under Estvadgård, jf. ndf. nr. 834. – (16) Her: Vor Frue dag i høsten (Mariæ nativitas): 8. september. Jf. ndf. dom nr. 834. – (17) Gården Bredvig (1497: Breuig) i Ørre s., Hammerum h., i 1682 af 8,82 tdr. hartkorn og 65,5 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.151. – (18) de på tinget fungerende dommere (Kalk. IV.391b bet.1). – (19) Fdg. 14. august 1590 om straf for dem, der køber andre til at vidne falsk (CCD II.566). – (20) at (Kalk. I.358a bet.1). – (21) Her: beslutning, vilje; jf. DL 6–19–2: af Vaade ... og ikke af Forsæt. – (22) Uret (Kalk. IV.637a bet.3).

## 834

## Viborg landsting 12. april 1606

*En ridefoged havde sigtet en mand for at have udtaget en ko af anden mands hus. Sigtelsen kendtes magtesløs, men da den ikke angik nogens ære, dømtes ridefogeden ikke til at være løgner.<sup>1</sup>*

Hs.: NkS 846,2<sup>o</sup> nr. 284 (findes yderligere i 3 hss.).

Overskrift: En dom at en klage oc sictelse er macteløs dømt.

Jffuer Juell<sup>2</sup> till Willestrup,<sup>3</sup> landzdommer vdi Nøriuttland, oc Gunde Schriffuer,<sup>4</sup> landztingshører ibidem, gjøre vitterligt, att aar epter Gudz byrd Mdcvj, thenn 12. aprilis, paa Wiburg landzting var skickett erlig oc velbørdig mand Peder Marsuin<sup>5</sup> thil Holloffgaard<sup>6</sup> hans vise<sup>7</sup> bod, erlig oc fornumstig Christenn Pederþenn, fougitt paa Andzbergh,<sup>8</sup> med en opþettelþe her aff landztingitt idag xiiij dage vdgangitt, liudendes hannum tha eþther anden opþettelþe att haffue hid i rette steffnit Matz Jørgenþenn, ridefougitt<sup>9</sup> thil Estuadgaard,<sup>10</sup> for en klage, hannd haffuer offuer en hans thienners sønner, Christen Jenþen i Breuig,<sup>11</sup> att hand thend neþte onþdag for Vor Frue dag<sup>12</sup> tha sist forleden, som schulle findes att uere dend 4. septembris, skulle haffue vdtagen en kou aff Michel Jenþens hus vid Breuigbeck<sup>13</sup> og þaa þtrax eþther, thend 18. decembris, paa Hammerumherredzting sictitt oc beskyllyt for<sup>ne</sup> Christen Jenþen, att hand thend neste thorþdag eþther for<sup>ne</sup> Vor Frue dag, som schulle findis att uere den 12. septembris, tha þchulle haffue vdtagitt for<sup>ne</sup> koe aff for<sup>ne</sup> Michel Jenþens hus, saa for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþens klage oc sictelþe þchulle findes thuertt emod huerandre oc iche þtemmer offuer ens; oc formiener, att the þchulle findis løgenactig oc borde endelig mactløs att uere, oc for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen ther fore, þom þielffuer þame klage oc sictelþe vidne gjort haffuer oc forhuerffuit haffuer, borde att þtraffis oc þtande thil rette eþther receþen<sup>14</sup> oc kongelig forordening.<sup>15</sup>

Jtem hagde hid þteffnitt for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen med þame þictelþe oc klage

vidne,<sup>16</sup> fremdelis erlig oc velbørdigh mand Peder Munk<sup>17</sup> thil Estuadgaard, Danemarks rigis marsk oc befalingsmand paa Westervigh,<sup>18</sup> om hannd haffuer no-gitt ther til att suare.

Tha for nogen leilighed pig thend thid her vdinden begaff bleff þame<sup>19</sup> þag op-þatt thil idag.

Saa møtte for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen oc berette, at hand þchulle haffue giortt sin klage oc þictning, som thett var for hannum berett, oc icke hand haffuer þame klage vidne eller þictelþe vidne<sup>20</sup> oc formiente, att eþtherdj receþen<sup>21</sup> formeller vdj thett 24. cap: om, huorledis husfred, gaardfred oc kierckefred þchulle forfølgis &c., oc end om nogenn mand vidis þlig gierning oc dølle, hand tha verie þigh med herritzneffnn, oc thend, þagen forfølger, þchal dog icke dielis for løgnere. Jthem receþen<sup>22</sup> vdj thett 20. cap: þchall indholde, att sicter en thend anndenn for nogen verlig þag thill thingi for dom eller vdj nogen anden forþamling, oc thett icke kunde beuiþis hannem offuer, tha deelis thend, der þagt haffuer, ther fore som en løgner. Oc efterdi for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen beretter, att hans klage oc sicning icke þkulle vere nogen thieris ære anlangende, oc miente fordj, hannd icke borde therfore att þtande thil rette.

Ther til þuaritt for<sup>ne</sup> Christen Pedersþen oc framlagde ett thingsvinde aff Ham-merumherritzting thend 21. septembris sist forleden vdgiffuitt, som bemeller for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþen att haffue þtanden ther thend dag for thingsdom<sup>23</sup> oc giffuit last oc klage offuer Christen Jenþen i Breuig, for hannd haffde indgangitt i Michel Jenþen i Sønder Hallindbeck<sup>24</sup> hans gaard oc hus thend neste onþdag for Vor Frue dag sist forleden oc thend þame thid vdtagenn en koe aff for<sup>ne</sup> Michel Jensens hus aldielis emod for<sup>ne</sup> Michel Jenþens vilie oc minde i alle maade, oc liuste for<sup>25</sup> huis lougmoll<sup>26</sup> ther eþther kunde forfølgis med rette.

Ther nest framlagde ett vinde aff for<sup>ne</sup> thing thend 19. octobris sist forleden vdgiffuitt, otte mand vonditt haffuer, att the þaae och hørde þame dag paa for<sup>ne</sup> thing, att for<sup>ne</sup> Matz Jørgenþenn þtod ther thend dag for thingsdom paa hans hoþbundz, for<sup>ne</sup> Peder Muncks vegne oc þictitt Christenn Jenþen i Breuig, att hand paa thend neste thorþdag eþther Vor Frue dag sist forleden vdtog en aff hans faders køer aff Michel Jenþen i Sønder Hallindbeck hans hus oc gaard aldiel-lis emod for<sup>ne</sup> Peder Munckis oc hanns thieners, for<sup>ne</sup> Michel Jenþens minde.

Thernest framlagde en dom her aff landztingitt thette aar, thend 18. januarij, vdgiffuit,<sup>27</sup> þom medfør, for<sup>ne</sup> Madz Jørgenþen tha her att haffue møtt, dog iche framlagde þame klage; oc eþther þadan leilighed fandt vy þame klage macteløs att uere, jndtill huem, ther hagde vdi att sige, steffnitt paa nye, som the vinder oc dom videre bemeller.

Oc epther þlig leilighed bød for<sup>ne</sup> Christen Pederþen sig emod for<sup>ne</sup> Madz Jørgenþenn i alle rette oc miente, hand borde att þtraffis oc þtande thill rette epther receþen oc kongelig forordening.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem var.

Tha epther thiltale, gienþuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj receþenn<sup>28</sup> medfør, att sicter thend ene thend anden for nogen verlig sag thill thingi for dom eller wdi nogen anden forþamling, oc thett icke kannnd hannem offuer beuþis, tha dielis thend, thett þagt haffuer, ther fore som en løgner; oc eptherdj þame clage oc sictelþe icke er nogen thieris ære oc lempe anrørindis, diþligeste eptherdj þame klage thilforne haffuer veritt hidkallitt, oc Matz Jørgenþen tha haffuer icke thend framlagt, oc þame clage fordj er funditt macteløs, tha vide vy epther þadann for<sup>ne</sup> leilighed icke anditt att dømme end till forne dømpt er, þame klage, diþligeste ocþaa for<sup>ne</sup> sictelþe, mactesløs att uere.

Jn cujus rej testimonium &c.<sup>29</sup>

(1) Jf. Viborg landstings dom af s. d. (ovf. nr. 833) mellem samme parter. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Se 833.6. - (6) Se 833.7. - (7) Se 833.8. - (8) Se 833.9. - (9) Se 761.57. - (10) Se 788.60.

(11) Se 833.17. - (12) Se 833.16. - (13) Se 833.12. - (14) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 2. - (15) Fdg. 14. august 1590 (CCD II.566). - (16) Vidnesbyrd om en sigtelse (Kalk. II.518b). - (17) Se 775.4. - (18) Se 785.18. Peder Munk var forlenet med Vestervig kloster 1596-1608. - (19) Ordet gentaget i forlægget. - (20) Der synes at måtte være udfaldet nogle ord; muligt thieris ære anlangende giort (se ndf.) el. lign.

(21) Reces 13. december 1558 § 24. - (22) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 2. - (23) Se 833.18. - (24) Landsbyen Hallundbæk (1498: Hallingbæk) I Hodsager s., dels i Ginding h., dels i Hammerum h. Jf. Danmarks Stednavne nr.17(1976).249. - (25) *liuste for*: kundgjorde (Kalk. V.671a). - (26) Søgsmål (Kalk. II.729b bet.1). - (27) Se 833.14. - (28) Reces 13. december 1558 § 29, stk. 2. - (29) &c erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

## 835

### Lunds domkapitel 5. maj 1606

*Anset bevist, at en mand havde lovet en kvinde ægteskab, hvorfor han, der herefter hemmeligt havde trolovet sig med en anden, dømtes til at stå til rette herfor og yde erstatning, før han kunne indgå ægteskab, samt til at straffes af øvrigheden, hvorhos begge trolovelser kendtes magtesløse.*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 197.

*Overskrift:* En domb om en pige, som haffuer med festensgaffue veret fest veed en karll, och hand haffuer sig siden fra hinder vndslaget, er tildømpt at vere vdi hinds minde derforre.

Wij effterschreffne, Siffuert Grubbe<sup>1</sup> till Hoffdall,<sup>2</sup> kong: Mayts: befalningsmand paa Malmøehus, Lawe Vrne<sup>3</sup> till Beltebjerg,<sup>4</sup> lanzdommer vdj Schaane, Mogens Madtzen,<sup>5</sup> superintendent, Loduig Munte,<sup>6</sup> archidiaconus, samt meenige Lunde capittel, som da till stede vaar, kiendes och hermed vitterligt gjør, at aar 1606, mandagen effter misericordia Dominij,<sup>7</sup> som vaar den 5. maij, jndkom for os paa wort capittelshuus Maren Bendtzdotter och berette, huorledes Jacob Michelsen hende nogen tid forleden haffuer tillsagt echteschaff och derpaa giffuet festensgaffue,<sup>8</sup> men siden, det hans echte schaffs løffte, troe oc loffue vachtet, ladet sig hemelig troeloffue en anden quindes person och hende saaledes bedraget, for huis aarsage hun hannom i dag for os haffde jndsteffnet.

For<sup>ne</sup> Jacob Michelsen møtte vdj rette och benechter, at hand hende jngen echteschab tillsagt haffuer, ey heller giffuet festensgaffue, men huis hun haffde bekommet aff hannom, det haffde hand andtuordet hende vdj foruaring.

Diþligeste fram lagde erlig och velacht mand Oluff Hamer, borger i Malmøe, hans forþet, formellendis at for<sup>ne</sup> Maren Benzdatter aldrig schulle beuise, at for<sup>ne</sup> Jacob Michelsen hende echteschaff loffuet, som samme forset ydermeere jndeholder. Och satte vdj rette, om for<sup>ne</sup> Jakob Michelsen jcke burde for for<sup>ne</sup> Marens vloulige angiffuende, som er jmod k: M: mandat<sup>9</sup> for echteschaff, quit at vere vden loulig beuis.

Hertill suaret for<sup>ne</sup> Marrene, at hun det nochsom kunde beuise med hinds festens gaffue.

Diþligeste fremkom erlig och velacht Neels Persen, borger i Malmøe, och berette, huorledes Jacob Michelsen haffde spurt hannom thill raad, huor hannom þiuntes om et echteschaff emellom hannom och for<sup>ne</sup> Marrine Benzdotter. Daa suarede hand for<sup>ne</sup> Jacob, det siuntes hannom well. Och ydermeere begierede Jacob aff hannom, at hand wille gaa hans bud till Willum Andersen<sup>10</sup> och bede om samme pige, thj hand wiste well hinds wilie.

Denne for<sup>ne</sup> Neels Pedersens beretning kunde for<sup>ne</sup> Jacob Michelsen jcke benechte.

Satte der forre for<sup>ne</sup> Marrine vdj rette, om for<sup>ne</sup> Jacob jcke haffuer handlet vtillbørligen, effterdj hun haffuer hollet sig effter hannom och andre formedelst denne hans bedragerie och letferdigheed andre goede tillbud vdslaget,<sup>11</sup> och vor her paa dom begierrendes.

Daa effter for<sup>ne</sup> leilighed, effterdj for<sup>ne</sup> Jacob Michelsen haffuer saa letferdeligen omgaait med echteschaff och først tillsagt for<sup>ne</sup> Maren Benzdotter echteschaff och derudoffuer festensgaffue giffuet och siden hende vuitterligen<sup>12</sup> och saa jmod k: M: ordinantz<sup>13</sup> troloffuet sig med en anden quindes persoen, daa bør begge

dieres troeloffuelßer machtæløs at verre. Men effter som hand haffuer lang tid op-hollet for<sup>ne</sup> Maren Bendtz datter formedelst det echteschaffs løffte och festengaf-fue, som hand hende giffuet haffuer, och dermed forhindret hinde andre goede vilkaar, daa bør hand derfor at stande hende till rette och vere vdj hendes minde,<sup>14</sup> effter som dannemend dennom derom kunde forenne, førend hand sig andensteds vdj echteschaff begiffuer, och straffes aff øffrigheeden<sup>15</sup> for denne hans letferdigheedt, andre, som saa letferdeligen omgaaes med echteschaff, till exempel.

Till vidtnisbyrd haffuer wi ladet trøcke wort capitfels sechret hernenen vnder. Vt supra.<sup>16</sup>

(1) Se 798.6. – (2) Hovedgården Hofdal (Hovdala) i Brönnestad s., Väster Göttinge härad, Malmöhus län. – (3) Se 766.2. – (4) Se 766.3. – (5) Mogens Madsen (d.1611) var 1546 rektor i Landskrona, blev 1550 sognepræst i Otterup (Ottarp), var 1552–56 udenlands, blev 1557 sognepræst i Borby og Lødekøping, s.å. hofpræst på Malmöhus for prins Frederik, 1561 rektor og kannik i Lund, 1562 magister, 1563 lektor i theologi i Lund, 1571 provst i Törne härad, 1589–1611 biskop i Lund. Han var historisk og teologisk forfatter. – (6) Magister Ludvig Ludvigsen Munthe (d.1634), søn af købmand i Lübeck Ludvig Munthe og Elisabeth Paludan, ærkedegn i Lunds domkapitel. – (7) Misericordia Domini: 2. søndag efter påske; i 1606 4. maj. – (8) Gave fra en fæstemand til fæstemø i anledning af trolovelse (Kalk. I.517b). – (9) Der sigtes vel til, at trolovelsen ikke er sket på den i kap. 1 i ægteskabsordinansen 19. juni 1582 foreskrevne måde (i overværelse af præsten og 5 andre vidner), jf. CCD II.278. – (10) Willum Andersen (d. omkr. 1611) nævnes som borger i Malmø 1571, var rådmand ssts. 1597–1611, jf. Isberg IIa.183f.

(11) afslået (Kalk. IV.585a bet.10). – (12) uafvidende (Kalk. IV.713b). – (13) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 III § 4, jf. om hemmelig trolovelse II § 5. – (14) *vere vdj hendes minde: være underkastet hendes afgørelse* (OdS XIV.81 bet.6.2). – (15) Jf. ægteskabsordinansen 19. juni 1582 III § 4: straffis af øffrigheeden. Bestemmelsen indeholder intet nærmere om straffen. Den såkaldte kong Hans' almindelige stadsret (efter 1443) bestemte i § 16, at »hwo som loffuer ii qwinffalk, han haffuer forbrwdhet xl mark till tweskiffes, konghen oc stadhen, oc bliffue widh then førsthe, om lowlig oc skellig ær till ganghet« (DgK V.77). – (16) ∴ Datum anno, die et loco ut supra.

## 836

## Ribe domkapitel 11. juni 1606

*En stedsøn havde for præsten nedlagt indsigelse mod sin 79 årige stedfaders påtænkte ægteskab med sin husholderske, med hvem stedsønnen havde avlet et barn.<sup>1</sup> Da stedsønnen ikke straks efter havde udtaget stævning, fandtes indsigelsen magtesløs, og han tilpligtedes at betale erstatning.*

Hs.: NkS 836c,2° nr. 39 (findes yderligere i 1 hs.).

Ingen *overskrift* i forlægget, men flg. regeft i registeret: Domb emellum Christenn Jennpenn paa Suend Nielpenn, borgemester wdj Lembuig, hans wegnne oc Peder Munck wdj Stabyekiergaard for et forbud, hannd haffuer giort wdj enn echteschabs sagh.

Anders Søffrensen Wedell,<sup>2</sup> senior,<sup>3</sup> Ægedius Lauritzenn,<sup>4</sup> erchedegn, Mads Søffrennþenn,<sup>5</sup> Niels Søffrennþenn Glud,<sup>6</sup> cannicher wdj Ribber domkirche, gjør witterligt, at aar epter Guds byrd 1606, tamper<sup>7</sup> onþdag wdj pinds wggen, þom indfald paa denn 11. junj, waar schicket for oþ Christenn Hygum,<sup>8</sup> erlig oc welacht mannd Suennd Nielþenn,<sup>9</sup> borgemester wdj Lemuig, hanns fuldmøndige, þom haffde hid wdj rette steffnrit erlig oc welforstandig mannd Peder Munch<sup>10</sup> wdj Staabyekiergaard,<sup>11</sup> þinn steb sønn, at hannd haffuer giort forbud oc forhindring hoes hederlig mannd her Peder Gregerþenn,<sup>12</sup> sogneprest wdj Limuig oc herrids-prouist wdj Schodborgherrit, paa hanns gifftermaall med Zidþell Pedersdaatter och meente, at for<sup>ne</sup> Peder Munch iche þschall haffue der schellig aarsag till, at hannd nu paa hans alderdage, der hannd er wid 80 aar minder it aar gammell, maa till hanns alderdombs trøst (effterdj hannd haffuer þellfuer huerchenn sønner heller døttre, þom hannd kann haffue hiehp heller trøst aff wdj hanns huþholdning<sup>13</sup>)<sup>14</sup> taget þig enn fremmide quinde, þamme Zidþelle Pedersdaatter, till hustrue, þom haffuer tient hannum troligen oc well paa tiende aar oc þtaet hanns huþ, gaard oc boed for effter hanns hustruis døed paa sette aar, oc icke þschall beuiþis, at hun þschall tilfornne werreit berøgtit for nogen karls perþoenn wdenn alleniste for for<sup>ne</sup> Peder Munch, þom for nogle aar haffuer krennchit hinder oc afflit barnn wid hannum oc achter nu derforre at wille forbiude hanns gifftermaall for, dog at þaadann tilfald icke þschall findis forbudenn entenn wdj Guds low<sup>15</sup> heller wdj lannds low, ey heller wdj artichler, som konng: Mayt: haffuer ladit vdgaee om echteschabs forordning,<sup>16</sup> imod huilchen artichler intet bøer at dømmis heller gjøre wdj nogenn maade. Formeente oc þaa, at for<sup>ne</sup> Peder Munch bøer epter ordinantzenn at þtaae for<sup>ne</sup> Suend Nielþenn tilþtede<sup>17</sup> for, huis þchade oc omkostning, hannd hannum wdj saa maade paaføerer.<sup>18</sup>

Diþligiste waar ocþaa for<sup>ne</sup> Christenn Jenþenn<sup>19</sup> paa for<sup>ne</sup> Suend Nielþenns wegne paaklagendis paa sognepresten, herr Peder Gregerþen, at hannd iche her wdj wille gjøre hannum denn tilbørlige tienneste, þom hannd hannum paa hanns embedis wegne pligtig er, at echte wie oc giffue hannum til for<sup>ne</sup> Zidþell Pedersdaatter, at hand opholdte med lyþning, effter at hannd haffde lyst tho søndager for dennum, þom waar paa de neste tuenne søndager effter paaþche, wannseet at der waar ingenn steffning hoes þamme hanns forbydelse,<sup>20</sup> som ordinantzen befaller.<sup>21</sup>

Oc þamme tid bleff for rette fremblagd for<sup>ne</sup> her Peder Gregersenns beretningh, lydenndis wdj þinn mening, at epther þom erlig oc welagt mannd Suennd Nielþenn, borgemester wdj Lembuig, haffde þteffnrit hannum for cappitell wdj Ribbe at møede paa fierde pindsdag,<sup>22</sup> da waar det hannum gandsche beþuerlig oc



wbeleiligt at møde paa denn dag for þinn embede oc kalds bestilling, huilchit handd iche kunde heller motte forþømme. Da haffde handd oc þaa werrit offuerbødig till at giøre þinn borgemester denn tienneste, þom hand buorde, om iche denn forbydelþe waar kommen wdj weienn, med huilchenn Peder Munch haffuer ladit hannum beschicket<sup>23</sup> saa well þom Suennd Nielþenn paa denn andenn þide, oc at for<sup>ne</sup> Peder Munch haffuer ladit hannum tilþige med fire mend, at hand wille straxenn tage steffning wdj þamme sagh, huorfor handd haffuer maat opholde þamme begynnte lyþning oc wielse, indtill det bliffuer louligen ordielit.<sup>24</sup> Thi gifuer handd for<sup>ne</sup> Christenn Jennþenn Hygum fuldmagt at fremlegge for<sup>ne</sup> beretning at þuare for þig till þamme tamperdage, huis handd kannd giøre med loug och rett.

Da effter þlig forberørte leilighed, oc effterdj [huercken]<sup>25</sup> for<sup>ne</sup> Peder Munch ey heller nogenn paa hanns wegne er møett for oþ wdj rette, oc iche beuiþis, at handd þtraxenn haffuer tagenn steffning wdj sagenn effter forbydelsenn, oc kong: M: ordning om echteschab wtrøckeligenn formelder, at huer denn, der will giøre nogit forbud paa echteschab, da schall denn giffue sognneprestenn det tilkiende wdj tho heller tre dannemends neruerelþe oc þschall werre forþligt þtrax at tage steffning, huor forre hun heller handd þamme echteschab forhindre wille; huis det iche giøris, da schall þamme forbud oc forhindring iche gielde, oc derþom nogenn finndis at giøre forbud heller steffnner nogenn wdj rette for þlig sag oc iche haffuer der schellig aarþag till, denn straffis aff øffrighedenn oc opretter gienpartenn þinn schade oc omkostninger;<sup>26</sup> da kunde wi iche kiende, at for<sup>ne</sup> forbud oc forhindring bør nogit at gielde, menn for<sup>ne</sup> Peder Munch at oprette for<sup>ne</sup> Suennd Nielþenn hanns schade oc omkostningh effter konng: Mayttz: ordings lydelpþe.

*In cuius rei testimonium sigilla nostra inferias appressimus.*

*Actum dei<sup>27</sup> et loco vt supra.*

(1) Stedsønnen har formentlig troet, at stedfaderens ægteskab med den kvinde, med hvilken stedsønnen havde et barn, var forbudt, hvad det ville have været, hvis det var hans fader og ikke hans stedfader, der ville indgå ægteskab, jf. herved Ørsted, Haandbog II(1825).131, hvorefter der »for faa Aar siden« har været et eksempel på, at højesteret har anvendt DL 3-13-14 om blodskam på et tilfælde, hvor fader og søn havde haft samleje med samme kvinde. - (2) Se 770.6. - (3) c: den ældste inden for domkapitlet. - (4) Ægidius Lauridsen (d. 1627), søn af magister, lector theologiæ i Ribe og sognepræst, senest ved Ribe Cathrine Kirke og kannik i domkapitlet ssts. Laurids Ægidiisen (Gjødese) (d. 1597) og dennes 1. hustru Sophie Iversdatter Stub (d. 1591). Han studerede i Kbh. og Tyskland til 1591, var 1596-1605 rektor i Ribe, blev 1597 magister (Kbh.), 1603 ærkedegn i Ribe domkapitel. Han var gift (1599) med Maren Andersdatter Vedel (d. 1639), datter af ovenn. Anders Sørensen Vedel og dennes 2. hustru

Mette Hansdatter (d. 1633). Jf. PhT 9. rk. V. 217. - (5) Må være fejlskrift - forårsaget af det foran- og efterstående *Søffrennþenn* - for Mads Andersen Pors; se om denne 770.9. - (6) Se 770.10. - (7) En *tamperdag* var opr. en katolsk fastedag ved hvert kirkeligt kvartals begyndelse, i Danmark oftest onsdagen efter askeonsdag, efter pinse, efter 14. september (korsets ophøjelse) og efter 13. december (Lucie dag). På de 4 årlige tamperdage holdtes tamperretten, d: den domstol, der dømte i ægteskabssager, og som udgjordes af stiftslensmanden og kapitlets gejstlige, jf. Riberartiklerne 4. maj 1542 §§ 3 og 4, for Sjællands vedkommende dog efter reskr. 20. december 1621 af konsistorium ved Kbh.s universitet. Tamperretter afskaffedes ved fdg. 1. december 1797. - (8) Om Christen Jensen Hygom, der møder som rettergangsfuldægtig både for borgmester Svend Nielsen og for provst Peder Gregersen, er det ikke lykkedes at skaffe oplysninger. - (9) Svend Nielsen, borgmester i Lemvig. Han havde været gift med enken efter nedenn. Peder Munks fader, Peder Munk (Vinranke-Munk) (d. efter 1556) til Havbro. - (10) Se 816.82.

(11) Se 816.83. - (12) Se 816.18. - (13) Husstand (Kalk. II. 303a bet. 2). - (14) Forlægget har ingen slutparentes. - (15) d: 3. Mos. 18. - (16) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582. - (17) Fejlskrift for *til rette*. - (18) Jf. ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 4 (CCD II. 277) om, at den, der ikke straks retlig forfølger et nedlagt ægteskabsforbud, skal straffes af øvrigheden og »oprette gienparten sin skade och omkostninge«. - (19) Christen Jensen Hygom, se ovf. note 8. - (20) Forbud (Kalk. I. 597a).

(21) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 3. - (22) I 1606 indfaldt tamperdagen 11. juni, der dette år var 4. pinsedag. - (23) forkyndte, tilskikkede (Kalk. I. 160a bet. 6). - (24) afgjort ved dom (Kalk. III. 381b). - (25) Forlægget har ved fejlskrift *huilche*. - (26) Et næsten ordret citat af ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 3-4. - (27) Fejlskrift for *die*.

## 837

## Malmø rådstueret 28. november 1606

*Malmø rådstueret, der har suppleret sig med lensmanden på Malmøhus, påkender efter kgl. befaling<sup>1</sup> en trætte om sagsomkostninger og dømmer, at ingen af parterne har krav herpå mod den anden.<sup>2</sup>*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 241<sup>3</sup> (Malmö rådstuvurätts dombok 1604-08 (i Stadsarkivet i Malmö) fol. 218<sup>4</sup>).

Overskrift: Beslutningen paa en domb, som Siffuert Grubbe<sup>4</sup> paa Malmøehuus och borgemester och raad i Malmøe dømpt och affsagt emellom velbyrdig Villum Hendricksen<sup>5</sup> aff Jgebech<sup>6</sup> och Jørgen Schultt<sup>7</sup> aff Flensborg om kost och tehning.

Daa ephther thilthale, giensuar och thenne sags leilighedt wiste wj jcke andet for retten att affsige, end att ephtherdj thedt schiffte register, som er giordt och wdgifuidt vdj Helsingøer a° 1584 emellom Hendrich Mogenþis<sup>8</sup> ephtherladendis arffuinge och Jørgen Schultt och hans medarffuinger, vdtrøckeligen formelder, at der som Jørgen Schultt eller Otte Schultt<sup>9</sup> formeener thennom att haffue nogen deel eller rettigheedt vdi Anna Cornelliþis<sup>10</sup> gaard j Malmøe,<sup>11</sup> daa schall de samme gaardtpart wed dom och rett thennom thend thill vinde, och thet nu

befindis, att Jørgen Schultt eller nogen paa hans eller hans medarffuingers wegne jcke att hafue thill thenne dag, førend domb gick i Helþingøer,<sup>12</sup> samme gaards partt weedt domb jnduundit eller beuiþligt giort, att hannom thilkom en ottende partt, som hand fordrede, før thendt dom thill Helþingøers raadhus a° 1604, thendt 10. junj, er vdgifuidt, huor de hannom først en ottende partt haffuer thildømpþt formedelst en contract och affkald, som er gaaen och giort emellom Niels Hendrichþen<sup>13</sup> och Jørgen Schultt, huilcket affkald for<sup>ne</sup> Jørgen Schultt jcke haffuer fremlagt enten her udj Malmøe eller Helþingøer for retten før da, der borgemester och raad vdi Helþingøer thiltog thennom<sup>14</sup> therris domb att forklare, som de anno 1603 haffde dømpþt<sup>15</sup> emellom Jørgen Schultt och Willum Hendrichþøn, som lyder, att Jørgen Schultt skulle haffue sin part j gaarden epter aduenant.<sup>16</sup> Sammeledis eþther som thedt sig och befindis, att siden Jørgen Schultt a° 1605, thend 10. junij,<sup>17</sup> er thildømpþt att schall haffue en ottende partt j samme gaard, daa haffuer Willum Hendrichþøn werrit offuerbaadig<sup>18</sup> baade thill raadhuþidit paa tingit och andre steder vden nogen giensigelþe att giørre Jørgen Schultt vdlegh<sup>19</sup> eþther dannemends vduiþning,<sup>20</sup> som och schiedt er noget eþther, at forschreffne Helþingøers domb er vdgiffuen, och Jørgen Schultt strax eþther, att hand haffde bekommit jnduiþning<sup>21</sup> j gaarden paa hans partt, thend daa annammit, soldt och affhend. Der thill med daa haffuer Jørgen Schultt thill sig annammit aff Villum Hendrichþøn paa Siellandsfare landzthingh<sup>22</sup> ald thend huþleie, som hannom vdi tiuffue aar kunde thilfalde paa en`ottende partt, som beløb sig thill sammens halffjerdesindethiuge och femb rixdaller, vanshedt att gaarden noger aar haffde staait øde. J lige maade beuiþis thed med Willum Hendrichþøns jndlagde forseett paa Malmøeþ byething a° 1604,<sup>23</sup> att hand sig haffuer erbødit jmod forschreffne Jørgen Schultt, att dersom Jørgen Schultt wille kiøbe hans parter aff hannom vdi gaarden, wille hand werre offuerbaadig thennom att affstaa. Diþligeste der som Jørgen Schultt wilde affstaa hanþ partt, wille hand handle med hannom therom. Och ydermere erbød Willum Hendrichþøn sig emoed Jørgen Schultt, att hand wille giffue Jørgen Schultt sette pendinge,<sup>24</sup> at hand wille sette<sup>25</sup> gaarden, huad billigt<sup>26</sup> war, daa wilde Willum Hendrichþøn enten kiøbe med hannom eller selge, och der som Jørgen Schultt jcke dermed nøigdes, daa wille Willum Hendrichþøn tage sette penge<sup>27</sup> aff Jørgen Schultt och sette gaarden, och hand wilde forunde Jørgen Schultt enten att selge eller att kiøbe, huilcked Jørgen Schultt ey wille paa enten parter jndgaa.

Diþligeste erbød Willum Hendrichþøn sigh, att der som Jørgen Schultt jcke her med wille nøiges, daa thilbød hand sig, att der som Jørgen Schultt kunde beuiþe sig att haffue en ottende partt vdi gaarden, wille hand affstaa gaarden alsammen,

att Jørgen Schultt schulle thend thill sig annamme vdi eet aar, och saa wille Willum Hendrichbøn thend thill sig annamme vdi siuff aar och huer att giørre thend sig saa nyttig, som hand best kunde, och thette alsammen thilbød hand hannom her udj Malmøe, førrind domb gick i Helþingøer a° 1605,<sup>28</sup> huilckit ochsaa med byfougdens domb<sup>29</sup> herudj Malmøe wider er att beuise.

Effter slig Willum Hendrichbøns thilbud och andre forberørt leilighed, saa och dipligeste att sagen ey er kommen jnd for rigens rett<sup>30</sup> epther forrige domme, som landsdommere och fliere guode riddermendsmend om saadan sager dømpthafuer,<sup>31</sup> wiste wj jcke att thildømme Willum Hendrichbøn Jørgen Schultt nogen kost och tehrring eller schadegield plichtig att were, meden for<sup>ne</sup> Willum Hendrichbøn for slig Jørgen Schulttis thilthalle frj att werre.

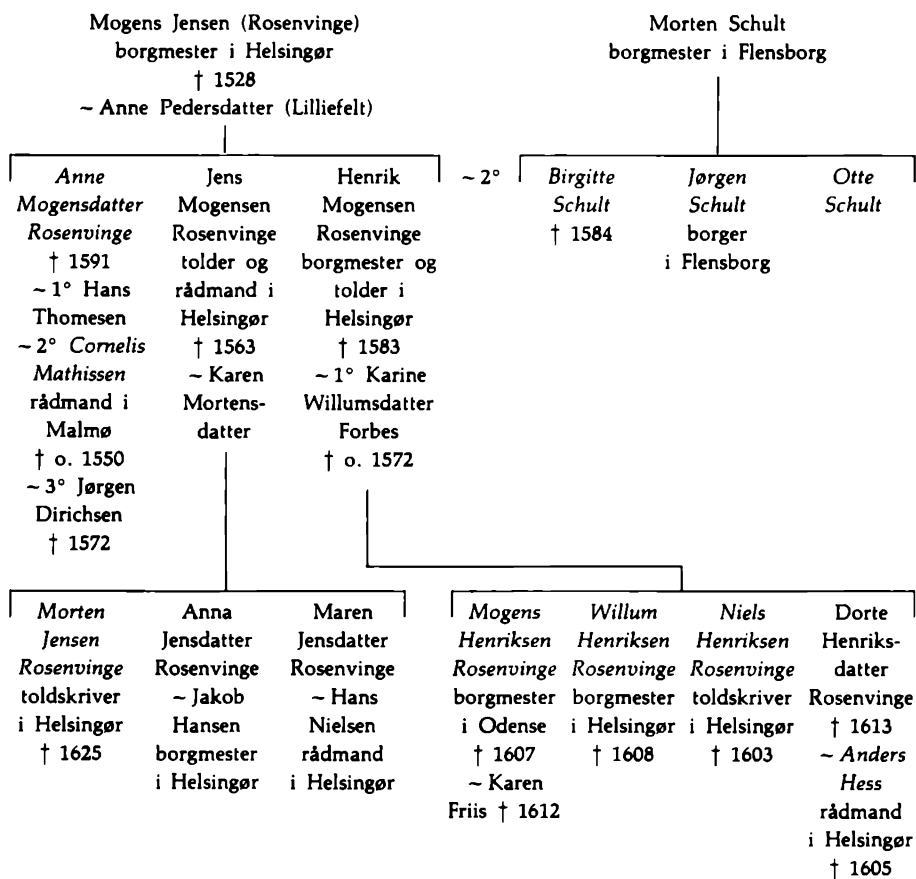
Dipligeste epther som och Willum Hendrichbøn vdj lige maade thilthaler Jørgen Schultt for kost och tering och thill thed første att Willum Hendrichbøn hafuer fremsendt sitt bud fra Egebeck och thill Malmøe epther rette tegthe dag, som begge parterne haffde beuilget att were thilstede, nar Jørgen Schultt schulle hafue jnduiþning vdi gaarden aff de otte mend, som ther thill tinge wor vdtagen, och ingen paa Jørgen Schulttis wegne møtte paa samme thidt, daa effterdi Jørgen Schultt med hans eed bekrefted, att hand for stoer frøst och Guds werlig<sup>32</sup> schyld jcke kunde komme offuer fergestederne att møde thill samme dag, som jndfalt tiuffende dag epter juell, er thett oþ sielffuer nocksom beuist, att paa thend tiid war en strenge frost, at jcke nogen letteligen vden stoer lifs fahre kunde komme emellom landene, der thill med befindis thed Willum Hendrichbøn jcke synderlig schade derfor att haffue liidt aff thend aarsage, thed war leie bud, som barr ett sendinge breff om samme leilighed thill Moenþ Jeþperbøn<sup>33</sup> j Malmøe, och beklagede Jørgen Schultt att werre hannom sielffue thill største schade, att hand paa thend tiid jcke kunde møde.

Derthilmed beuipis thed ochsaa med Willum Hendrichbøns sendinge breff, som hand paa samme thid Mogens Jeþperþen, borger i Malmøe, haffuer thilschreffuid, huorudj hand sig beklager, att hand icke toerde sielffue begiffue sig offuer emellom Helþingøer och Helþingborrig for thend mangfoldig driff jþ, som war j sundet, och formeener Jørgen Schultt och Willum Hendrichbøn jcke derfor att haffue liidt nogen schade. Och epter slig forschreffne tilfald viste wj jcke Jørgen Schultt att werre Willum Hendrichbøn nogen kost och tehrring her for plichtig.

Sammeledis som Willum Hendrichbøn och tilthaler Jørgen Schultt for kost, tehrring och schadegield for en eschning,<sup>34</sup> som war jndschreffuid vdi Croneborgs birkebog offuer forschreffne Willum Hendrichbøn, for huilcken eschning Willum Hendrichbøn war foraarsagit att jndsteffne birkefougden thill Siellandsfarþ

landsting saauel som och derthill steffnidt Jørgen Schultt, om hand haffde der nogit thill att suare, och Willum Hendrichþøn bleff for samme eschning forschaa-nitt, och da bleff thill landstinget Willum Hendrichþøn med birckefougden wen-lige foreenett och fordragen om kost och tehning, som Willum Hendrichþønn daa affstoed, som vdi landsdommers dom<sup>35</sup> er jndførdt, och mest galdt paa bircke-fougden, som loed samme eschning vdi tingbogen jndschriffue, effterdj Willum Hendrichþøn jcke vdlagde de tiuffue aarþ hupleye, som forschreffne Willum Hendrichþøn dog siden vdlagde paa Siellandsfarþ landstingh, som war lxxv rixs daler, och derfor bleff frj for eschning epter forberørte leilighed, och eptther saa-dan leilighed wiste wj icke heller att thilfinde Jørgen Schultt att giffue Willum Hendrichþøn nogen kost eller tehning, epttherdj sagen ey er kommen høiger eptther forrige landsdommers och guode mends domme, som før er meldt, menþ der som Willum Hendrichþøn formehener sig nogen widere thilthale att haffue thil Jørgen Schultt eptther hans widtløfftige jndlagde forsettis liudelþe, da att søge hannom for sin thilbørlige dommer.<sup>36</sup>

(1) Missive 22. september 1606 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Malmø, jf. missive 6. juni 1606 til samme (ib.). - (2) De i dommen nævnte personers indbyrdes slægtsskabsforhold vil frem-gå af oversigten på modstående side (de i den originale dom nævnte personers navne er kursiveret). - (3) Dette, der er udateret, indeholder kun domskonklusionen. Domskonklusionen er her gengivet efter rådstuerettens dombog. - (4) Se 798.6. - (5) Willum Henriksen Rosenvinge (d. 1608) til Egebæk, søn af nedenn. borgmester i Helsingør Henrik Mogensen Rosenvinge (d. 1583) og dennes 1. hustru Karen (Carina) Willumsdatter Forbes. Hans farfader, borgmester i Helsingør Mogens Jensen (d. 1528), var 31. maj 1505 blevet adlet med navnet Rosenvinge, men dette navn førtes af slægten først fra omkr. 1630. - (6) De nu forsvundne 2 gårde, kaldet Egebæk, i Egebæksvang (tidl. Tikøb) s., Lynge-Kronborg h., som Henrik Mogensen Rosenvinge havde erhvervet fra kronen ved skøde 5. august 1567 (Kr.Sk.I.112). Jf Danmarks Stednavne II.6. - (7) Jørgen Schult, søn af borgmester i Flensborg Morten Schult. Hans søster, Birgitte Schult (d. 1584), var gift med borgmester Henrik Mogensen Rosenvinge og var således Willum Henriksen Rosenvinges stedmoder. Han gjorde under sagen gældende, at en gårdspart, han havde arvet efter Henrik Mogensen Rosenvinges søster, Anne Mogensdatter Rosenvinge, i mere end 20 år var forholdt ham, og at han i den anledning havde haft betydelige udgifter, bl.a. til rejser fra Flensborg til Sjælland og til Skåne, af ham opgivet til omkr. 750 daler. - (8) Borgmester i Hel-singør, øresundstolder Henrik Mogensen Rosenvinge (d. 1583), søn af borgmester ssts. Mogens Jensen (Rosenvinge) (d. 1528) og Anne Pedersdatter (Lilliefelt). Han var gift 1. gang med Karen Willumsdatter Forbes (d. omkr. 1572), 2. gang med Jørgen Schults søster, Birgitte Mortensdatter Schult (d. 1584). Om hans arvinger se stamtavlen note 2. - (9) Otte Schult var broder til Jørgen Schult. - (10) Anne Mogensdatter Rosenvinge (d. 1591), datter af borgmester i Helsingør Mo-gens Jensen (Rosenvinge) (d. 1528) og Anna Pedersdatter (Lilliefelt) og således faster til ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge. Hun var gift 1. gang med Hans Thomesen, 2. gang med klæde-handler og rådmand i Malmø Cornelis Matthissen (d. omkr. 1550), søn af klædehandler og rådmand i Malmø Matthias Johansen og Tale Marcusdatter, 3. gang (1556) med borger i Malmø Jørgen Dirchsen (d. 1572).



(11) Gården lå på den nordre side af Stortorget i Malmø (grund nr. 334 i 41. kvarter Gripen), jf. Isberg II A. 158, Malmø Tingbøger 1577-83 og 1588-90 ved Leif Ljungberg og Einar Bager (Kbh. 1968). 408. Efter Anne Mogensdatter Rosenvinges død 1591 arvedes gården af børnene af hendes i 1563 afdøde broder, tolder og rådmand i Helsingør Jens Mogensen Rosenvinges børn: toldskriver i Helsingør Morten Jensen Rosenvinge (d. 1625), Anna Jensdatter Rosenvinge, enke efter borgmester i Helsingør Jakob Hansen (d. 1578), og Maren Jensdatter Rosenvinge, enke efter rådmand i Helsingør Hans Nielsen (d. før 1591). Arvingerne solgte 30. januar 1598 gården til deres fætter, ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge, jf. Isberg II A. 158 note 230. - (12) 10. juni 1605 (utr.). Ved Helsingør rådstuerets dom 18. april 1603 (utr.) var stueret, at Jørgen Schult skulle have en forholdsmæssig andel i den omhandlede gård i Malmø, men andelens størrelse var ikke nævnt i dommen. - (13) Toldskriver i Helsingør Niels Henriksen Rosenvinge (d. 1603), broder til ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge. Om ham se Sjællands landstings domme 3. maj 1592 (V nr. 680) og 15. august 1593 (ib. nr. 705). Han havde forretninger, bl.a. om »schibs parter« med ovenn. Jørgen Schult. - (14) påtog sig (Kalk. IV. 383b bet. 3a). - (15) 18. april 1603, se ovf. note 12. - (16) *ep̄ter adueman̄t*: forholdsmæssig

(OdS I.964), jf. fr. à l'*avenant*. - (17) Se ovf. note 12. - (18) villig (Kalk. III.402a). - (19) Betaling (Kalk. IV.567b bet. 2). - (20) Vidnesbyrd (Kalk. IV.599 bet. 1).

(21) Indførsel (OdS IX.552 bet. 2). - (22) Sjællands landstings dom 3. september 1604 (utr.). - (23) Malmø bytings dom 17. september 1604 (utr.). - (24) Uldall 257,4° har 6. *pendinge*: den afgift til kongen på 1/6 af arv, der skulle udføres af riget, jf. sen. reces 23. februar 1643 2-7-2 (CCD V.277) og DL 5-2-76. *Sette pendinge* er formentlig det samme, jf. *sjettepenge* (OdS XIX.15). - (25) fastsætte, bestemme, vurdere, ansætte (Kalk. IV.271b bet. 6; OdS XXIII.190 bet. 15.6). - (26) rimeligt, retfærdigt (Kalk. V.98b). - (27) Også her har Uldall 257,4° 6. *pendinge*. - (28) 10. juni 1605, se ovf. note 12. - (29) 17. september 1604, se ovf. note 23. - (30) Når begge parter mødte for retten, tilkendtes der ingen af parterne kost og tæring, jf. reces 13. december 1558 § 5 e contrario. Ved reces 31. marts 1615 § 45 (CCD III.451) bestemtes, at den, der for rettertinget stævnedes eller stævnedes for »vitterlig gieldssag eller anden unyttig trette«, og som tabte sagen, skulle yde modparten »billig kost og tæring efter dommens lydelse«. Det udtaltes, at hidtil var ingen af rettertinget dømt til at betale kost og tæring, undtagen de, der indstævnedes dommere for deres domme (jf. reces 13. december 1558 § 8). Jf. reces 27. februar 1648 2-6-10 (CCD V.264) og DL 1-6-22, Nellemann.965.

(31) Jf. Viborg landstings domme 18. januar 1584 (IV nr. 513) og 12. juni 1587 (GdD IV.113ff.). - (32) Uvejr, ondt vejr (Kalk. II.94a); jf. rettertingsdom 18. november 1562: *storm och Gudtz weder* (II nr. 244). - (33) Mogens Jespersen nævnes i 1590 oftere som tingmand i Malmø, se Malmø Tingbog 1577-83 og 1588-90 ved Leif Ljungberg og Einar Bager (Kbh. 1968).261, 285, 287, 369, 381. - (34) Om æskning se Matzen, *Offentlig Ret* III.156ff. - (35) Sjællands landstings dom 3. september 1606 (utr.). Ved foretagelsen for landstinget betalte Willum Henriksen Rosenvinge Jørgen Schult 20 års husleje af hans anpart af ejendommen i Malmø med 300 mark (= 75 rigsdaler), hvorved æskningen bortfaldt. - (36) Herefter har rådstuedombogen: Thill widtnisbyrd haffuer jegh, Siffuert Grubbe, herunder trøckt mitt zignet och wj, borgemester och raadmendt wor stads zechret och jeg, Peder Hanßen [se 818.20] mit zignete. Datum vt supra.

## 838

## Helsingør rådstueret 8. juni 1607

*Helsingørs borgmester, der i 5 år havde været lavværge for sin mindreårige svoger, fandtes berettiget til efter JL I.30 at oppebære som vederlag for sine udgifter og for det omfattende arbejde tredjepenge af alt, hvormed han havde forbedret myndlingens formue i værgemålsperioden.*

Hs.: Helsingør bytingsbog 1606-07 (Landsarkivet for Sjælland m.v.) (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>).

Overskrift: Dom emellem borgm: Gudmand Nielsen och affgangne Fredrich Fridrichsen Leyels arffvinger anlangende thend 3. penge for wergemaal.

Wii effterschr<sup>ne</sup> Conradt Buckinckhausen,<sup>2</sup> borgemester, Peder Holdst,<sup>3</sup> Claus Ruhoffd,<sup>4</sup> Michell Seydell,<sup>5</sup> kong: Mays: byefoged, Hans Daudisen<sup>6</sup> och Niels Jensen,<sup>7</sup> raadmænd udj Helsingør, gjøre alle witterligt, att aar Christj 1607, mandagen thend 27. aprilis, paa Helsingør raadstuffue for oþ er fremkommen

erlig och welacht mandtt Gudmand Nielßen,<sup>8</sup> borgemester her þammeþtedtzs, och haffde for oþ laditt udj rette þteffne welacht mand Johan Willumßen,<sup>9</sup> raadmand, och Dauid Luchtt,<sup>10</sup> kong: Mays: toldschriffuer, och møtte Johan Willomßen for rette paa beggis theris wegne att suare till borg: Gudmandt Nielßens til-talle. Och lagde borgm: Gudmandt Nielßen i rette sitt þschrifftelig forþett, liuden-dis udj þin meningh ordt fraa ordt þom eþtherfølger:

Eþtherþom att erlig och welacht mand Friderich Leyell,<sup>11</sup> borgemester och kong: May: tolder her udj Helþingøer, anno 1600, thend 10. juni, her paa Helþingøers raadhuþ udj meninge borgers neruerløse, som thend dag tinget søgte, opstod aff sitt sæde och begieritt aff mig, Gudmandt Nielßen, att eþther jeg waar hans søns, Frederich Fridrichþens,<sup>12</sup> neste slechtt, þom her waar boesiddendis aff hans møderne, att jegh wille annamme Frederich Fridrichsens formynderschaff och thet saa forestaa, som jeg wille anþuare for Gud och were bekiendt for men-schen, dett haffuer jeg eþterkommid, och der paa haffuer hand þamme tiidt giort mig rede och regenþschaff, huis bemelte hans søn, Frederich, kunde tilfalde eþter sitt møderne, huilchet udj bemelte Frederich Leyels leffuendis liiffs tiidt þtoed under beggis woris giemme, och bleff althingest regerit<sup>13</sup> medt begge woris gode betenckende och raad, þaa lenge Frederich Leyell war udj liffue. Stachedt tiidt der eþter, der bemelte Frederich Leyell med døden er affgangen, haffuer jeg paa Frederich Fridrichþens wegne werrett offuer schiffte med Sophia Hansdaat-ter,<sup>14</sup> s: Frederich Leyels effterleffuersche, och med Alexander Leyell<sup>15</sup> och Johan Willumsen. Och eþter att schifftet waar offuerstandit, haffuer ieg annammid till migh allt, huis Frederich Fridrichþen Leyell waar tilfalden baade udj møderne och federne och hannom thet thilbeste forreþtaaedt, þom ieg will antþuare for hans arffuinger och were bekiendt for huer erlig mand, endog ieg der med haffuer hafft adþchillige bemødelige<sup>16</sup> besueringer. Thill thet første dette beþuerlige och languarige schiffte emellom stiffmoderren<sup>17</sup> och børnene. Thill thet andett de mange handþschriffter<sup>18</sup> och gioldbreffue. offtbe<sup>19</sup> Frederich Frederichþen Leyell thilfaldt betreffuendis en god summa pendingh, jtem rede pending, þom hannom paa schiffte da tilfaldt, motte ieg were tilfortencktt<sup>19</sup> thill wiþe<sup>20</sup> folck att vd-þette,<sup>21</sup> þom ieg þelffuer derfor wille þtande till rette. Till dett tredie haffuer ieg hafft adschillige besueringer med hans gaarde och boliger thennum att feste och borttleye till wiþe folck, þom ieg þelffuer kunde þtande till rette for leyen, þiden att haffue indþeende att hans gaarde och boliger kunde bliffue wed machtt och bygis och forbedris, huor behoff giordis. Till dett fierde er huer erlig mand witerliggt, huilken handell bruger, huad beþueringh der indfalder med schiffspartter att vdrede, vdredningen<sup>22</sup> att forþschaffe, indkompsten att annamme, schipperens



regenschaff medt flid att forhøre<sup>23</sup> och altingest udi god richtighed att bringe. Till det fembte: Epterþom ieg haffuer Frederich Frederichþen Leyell med sin slecht och wengers raad och þambtycke vdsendt medt sin thilforordnede pædagogus<sup>24</sup> thill Tydþchland, Franckerigh och andre nationer þigh att forsøge andre landtzs seder och thungemaall att lere, haffuer jeg udi midler tiid maatte forþørge<sup>25</sup> hannem medt tie pendinge<sup>26</sup> och nødturfftige vnderholdingh udj huad land och steder, hand waar att antrefte, och med beþuering och fare hans pendinge paa wexell att offuerþchriffue<sup>27</sup> och formeener, derþom jeg i þaa maade haffde antreffuid nogen bankerotzer,<sup>28</sup> þaa att en wexbell haffde fallierit<sup>29</sup> mig, haffde ieg maatte þtande till rette for hoffuidþtollen och alt þkade. Thill dett siette er huer erlig mand udj Helþingøer witterliggt, huad þtoer molestation<sup>30</sup> och offuerløb<sup>31</sup> mig er wederfarid aff Alexander Leyell, baade for<sup>32</sup> hans broders dødelige affgangh och siiden, huilckett er þaa megitt grofft, att thet thienner icke her att repetere.<sup>33</sup> Dog uill ieg nu alle diþe for<sup>ne</sup> puncter och beþueringer hedenþtille først till Gud i himmerige, thill Frederich Frederickþens och Alexander Leyels arffuinger och till øffrigheden, derþom arffuingerne will icke sla sigh till rette, epterdj jeg þtrax effter Fredrik Fredrichþsen Leyels dødelig affgang haffuer till thrende thiider ladett igiennem leþe och igiennem regnett jndtegt och wdgifft, først medt Johan Willumþen allene, anden gang waar thil schickidt epter kong: Maits: befalningh<sup>34</sup> Michell Seydell, Hanns Pederþen<sup>35</sup> och Mortten Knudtzen<sup>36</sup> med Johan Willumþen och Alexander, och the da igennom leeste och igiennem regnede min jndtegtt och wdgifft och fundett mitt regenþschaff richtigh och klart att were, þom the vnder thieris egne hender haffuer giffuit mig beþchreffuidt. Tredie gang, formedelst Alexander waar skrøbeligh,<sup>37</sup> haffuer hand ombedet Conrad Buwinckhusen och giffuid hannum schrifftlig fuldmacht, att hand uille igien offuerleþe<sup>38</sup> och offuerregne<sup>39</sup> med Johan Willumþen och the tre mend,<sup>40</sup> þom aff kong: Mtzs: wor befalitt mit regenþschaff och schiffte medt Johan Willumþen och huis thennum arffueligen epter Frederich Leyell waar tilfaldet. Dette er altþammen þsceed, och the mend, þom waar offuer mitt regenþschaff och offuer þamme schiffte, haffuer fundet thet þaa uell þom tilforne richtigh att were, þom the med thieris breff och segell haffuer giffuid mig beþchreffuitt. Och huer aff arffuingerne haffuer annammit þin anpartt. Derfor setter jegh for eder erlige mend och dommere udj alle rette, att epter diþe for<sup>ne</sup> sex punckter och beþueringer, þom ieg haffuer þchriffthigh forregiffuid,<sup>41</sup> foruden huis fare och wmage jeg haffuer hafft att foruare hans guld, sølff, jordebreffue<sup>42</sup> och andre breffue þaa uel þom handschiffter, baade for onde folck och for jldebrand, disligeste for min langbommeligh møye och vmage nu paa trende schiffter, diþligeste for min omkostningh, theering och for-

þømmelþe, breffuepending och adþchillige omkostningh, þom ieg inthet haffuer førtt till regenschaff, om jeg bør icke att haffue thend tredie pending af, huis godtzs och pendinge haffuer rented, baade rentepenge, huþeleye, schibsparternis oppebørelþe epter lougen,<sup>43</sup> begierendis aff eder erlige mend en retferdig domb, och att dette mit forþett udi dommen motte indføris. Helþingøer, thend 27. aprilis anno 1607. Gudmand Nielþen egen haand.

Thaa epterdj for<sup>ne</sup> borg: Gudmand Nielþen nu paa nogle aars tiider haffuer werritt affgangen Frederich Frederichþens Leyels laugewerge och haffuer hafft hans fæderne och møderne arffuepart under þitt wergemaall och dett foreþtanditt med þtoer møde, vmage och fare, saa haffuer hand nu effter hans dødelige affgang for þamme wergemaall giort trende gange rede och regenschaff och haffuer fran þigh liffuerid epter regenþchaffs liudelþe till bemeldte Frederich Frederichþens arffuinger allt, huis hand haffde annammid och burde att følge med regenschaffuit, vndertagendis 1367 daller, þom hand bliffuer bemeldte arffuinger þchylidigh epter Johan Willumþens egen vnderschreffuene haandtzs bekiendelþe, liudendis att hand þlett ingen mangell wiste att giøre paa forþchreffne borg: Gudmand Nielþens regenschaff, mens tackede hannom godt for þin møde<sup>44</sup> och þamme regenschaffs richtighedt i alle maade. Och epter denne forschreffne þags leiglighed satte borg: Gudmand Nielþen for oþ udj rette, om hand for sin møde och store vmage, diþligeste for þine reigþer, forteeringh, breffuepenge och anden anwend omkostningh icke burde att haffue thend tredie penge effter lougen aff, huis for<sup>ne</sup> Frederich Frederichþens godtzs, pendinge och indkombst, huert epter sitt nauffn och wilkor, aarligen wor bleffued formerid och forbedrit, thend þtund hand dett haffuer hafft under þitt wergemaal och forreþtandett.

Huor till Johan Willumsen þuarede, att derþom dommere och dannemend kunde kiende, att thend tredie penge med rette burde att giffuis for<sup>ne</sup> b:<sup>45</sup> Gudmand Nielþen, uille hand der med lade þigh nøye. Och waare parterne paa begge þider domb begierendis.

Da effter beggis theris tiltale, giensþuar och thenne sags leiglighed, och epterþom en huer witterligt er, huis þtoer beþuering, møde och vmage borg: Gudmand Nielþen haffuer hafft, thend þtund hand þamme wergemaall haffuer forreþtandett, och for<sup>ne</sup> Johan Willumþen effter þin egen þchriffitlig bewiis med þamptt the tre mend, þom waar aff kong: Mays: thilforordnede befallingsmend theris eigen hender bekrefftiget, borg: Gudmand Nielþens regenschaff richtigt att were i alle maade, wiþte wii icke andit att affþige for rette, end att borg: Gudmand Nielþen for hans þtore møde, vmage och fare, diþligeste for hans reigþer, kost, thering och breffue pendinge þaa uell þom anden adþchilligh omkostningh, hand for-

medelst þamme wergemaall anuend haffuer, jo bør att haffue och niude thend tredie penge aff alt, huis for<sup>ne</sup> Frederich Friderichþen Leyels godtzs haffuer renthett och er bleffuett forbederett thend þtund, hand thet haffde vnder hand och udj forþuar.

Thill windþbyrd haffuer wi ladet trøcke wore signetter her neden paa.

Giffuid Helþingør, thend 8. juni a<sup>o</sup> 1607.

(1) Dette (NkS 842,2<sup>o</sup>) mgl. begyndelsen af dommen (i trykket til kort efter note 11), der ved indbindingen af håndskriftet er gået tabt. – (2) Se 824.29. – (3) Peder Olufsen Holst (d. 1614), fra 1594 rådmand i Helsingør, jf. Hostrup-Schultz. 42. – (4) Claus Ruhofdt (d. 1610), 1591–92 kæmner i Helsingør, fra 1596 rådmand ssts., 1597–1600 kirkevæрге for St. Mariæ (tyske) kirke, jf. Hostrup-Schultz. 42, Mogens Seidelin, *Den Seidelinske Slægtsbog I* (1953). 30ff. – (5) Se 824.30. – (6) Hans Davidsen (d. 1609), søn af rådmand og tolder i Helsingør David Hansen (d. 1599) og dennes 1. hustru Karen Hansdatter (d. 1589). Han aflagde borgerskabsed i Helsingør 1596, blev rådmand ssts. 1597, hospitalsforstander ssts. 1607, jf. Hostrup-Schultz. 43. – (7) Niels Jensen (d. 1627) var 1602–26 rådmand i Helsingør, 1626–27 hospitalsforstander ssts., jf. Hostrup-Schultz. 43. – (8) Gudmand Nielsen (d. 1615) kom til Helsingør omkring 1577, blev rådmand ssts. 1584 og borgmester ssts. 1595, jf. Hostrup-Schultz. 5, Mogens Seidelin, *op.cit.* 28f. – (9) Johan Willumsen (d. 1623), søn af Willum Dirichsen i Malmø og hustru Anna. Aflagde borgered i Helsingør 1597, blev rådmand ssts. 1602, hospitalsforstander ssts. (til 1622), borgmester ssts. 1618. Han var (1588) gift med Ingeborg Frederiksdatter Leiel (d. omkr. 1658), datter af nedenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601) og søster til de nedenn. Alexander og Frederik Leiel. Hun blev gift 2. gang med rådmand, senere borgmester i Kbh. Mathias Hansen (d. 1628). – (10) David Lucht (Luft) (d. 1635) blev 1607 toldskriver i Helsingør, 1623 tolder ssts. Jf. Hostrup-Schultz. 118; GAA III, tillæg. 158; Kong Christian IVs egenhændige Breve III (1878–80/1969). 128, IV (1892/1969). 128ff. (om datteren Bente, der var forlovet med Christian IVs søn Christian Ulrik Gyldenløve (d. 1640)).

(11) Frederik Leiel (d. 1601), søn af borgmester og øresundstolder i Helsingør Sander Leiel (d. 1560) og Elline Davidsdatter (d. efter 1549). Han var 1566–79 rådmand i Helsingør, 1583 øresundstolder ssts., 1591 borgmester ssts. Han var gift 1. gang med Pernille Olesdatter (d. 1565), datter af borgmester i Kbh. Oluf Jakobsen (Ibsen) Skriver (d. 1557) og Ingeborg Mortensdatter Stuffe (d. 1568), 2. gang med Kirsten Jensdatter (d. mellem 1593 og 1601) og 3. gang med Sophie Hansdatter (d. efter 1601), men havde vist kun børn i 2det ægteskab. Jf. Hostrup-Schultz. 4f.; Mogens Seidelin, *op.cit.* tabel II; *Hist. Tidsskr. 1. rk. V* (1844). 457. – (12) Frederik Frederiksen Leiel (d. ugift 1605), yngste søn af ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter. – (13) styret, ledet (Kalk. III. 567b; Ods XVII. 588 bet. 2). – (14) Sophie Hansdatter (d. efter 1601), enke efter ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601), stedmoder til ovenn. Frederik Frederiksen Leiel. – (15) Alexander Leiel (d. 1607) (jf. ovf. 824.6) søn af ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601) og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter og ældre broder til ovenn. Frederik Frederiksen Leiel. Han synes at have været den ansete slægt Leiel's »sorte får« (Mogens Seidelin, *op.cit.* 13, jf. Laurids Pedersen, *Helsingør i Sundtoldstiden I*. 414), hvis væsentligste beskæftigelse var langvarige processer, vist hyppigst med svogeren, ovenn. Johan Willumsen, og byfogden, ovenn. Michel Seidel. Han var gift med Birgitte Sinnisdatter (d. 1634), der 1608 blev gift 2. gang med toldskriver i Helsingør Willum Mortensen Rosenvinge (d. 1637). – (16) besværlige, anstrengende (jf. Ods II. 287). – (17) Sophie Hansdatter. jf. ovf. note 14. – (18) Gældsbreve (Kalk. II. 150b

bet. 2). - (19) *were tilfortenckt*: sørge for (Kalk. IV.356a). - (20) pålidelige (Kalk. IV.844b bet. 1).

(21) anbringe (OdS XXV.747 bet. 4.3 in fine). - (22) Udrustningen (Kalk. IV.576a). - (23) gennemgå, revidere (Kalk. V.280b). - (24) Lærer, hovmester. - (25) forsyne (Kalk. I.705a bet. 2). - (26) Vel fejl for *tærependinge*: penge til underhold (Kalk. IV.517a). - (27) overføre, overdrage, påskrive (OdS XVI.133 bet. 4). - (28) Fallent(er) (Kalk. I.102a). - (29) svigtet, gået tabt (for) (jf. OdS IV.700). - (30) Skade, ulempe (jf. OdS XIV.310).

(31) Plageri(er) (Kalk. II.419b bet. 4). - (32) før. - (33) Skiftet efter borgmester Frederik Leiel og værgemålet for og skiftet efter sønnen, Frederik Frederiksen Leiel, gav anledning til mange stridigheder. 1605 stævnedes Alexander Leiel borgmester Gudmand Nielsen for at få ham til at udlevere faderens kvitteringer. Dette nægtede Gudmand Nielsen at gøre, når ikke samtlige arvinger anmodede ham derom, og heri fik han medhold ved Helsingørs rådstuerets dom 15. april 1605, jf. Mogens Seidelin, op.cit.13f. Under sagen (11. februar 1605) injurierede Alexander Leiel byfogden, Michel Seidel, og 15. juli s.å. statuerede rådstueretten, at Alexander Leiels beskyldninger synes at være sket af »uforstand og i hastmodighed«, men sagen skulle ikke komme nogen af parterne til hinder eller skade i nogen måde (Mogens Seidelin, op.cit.15). I sommeren 1606 udskældte Alexander Leiel sin svoger, Johan Willumsen, for en tyv, skælm og horesøn og kaldte borgmester Gudmand Nielsen en gammel tyv. Borgmester Gudmand Nielsen klagede til kongen over, at han ikke fra Alexander Leiel og Johan Willumsen kunne få kvittering for sit værgemål for Frederik Frederiksen Leiel, og ved missive 23. august 1606 (Kanc.Br.) befaledes det lensmanden på Kronborg, Joachim Bülow, at beflicte sig på at forlige parterne eller hjælpe Gudmand Nielsen til sin ret. Derefter klagede Alexander Leiel til kongen over, at Gudmand Nielsen og Johan Willumsen ikke ville udlægge ham hans arv efter broderen, Frederik Frederiksen Leiel, eller efter faderen, borgmester Frederik Leiel. Ved missive 24. december 1606 (Kanc.Br.) til Gudmand Nielsen og Johan Willumsen befaledes det dem uden videre forhaling at begynde et rigtigt og endeligt skifte med Alexander Leiel, så kongen kunne blive fri for videre »molestering« (jf. dette udtryk i nærv. dom). Ved kgl. missive 8. januar 1607 til rådmand Hans Petersen, byfoged Michel Seidel (Greve) og byskriver Morten Knudsen befaledes det dem at søge forlig i den trætte, der var mellem Johan Willumsen og Alexander Leiel angående arv og skifte efter borgmester Frederik Leiel, og i den trætte, der var mellem de nævnte på den ene side og borgmester Gudmand Nielsen på den anden side angående denne sidstes værgemål for Frederik Frederiksen Leiel. Kongen havde selv uden held søgt at få striden bilagt i mindelighed; nu pålagdes det de 3 mænd at kalde parterne for sig og påse, at skiftet rigtigt foretoges og, at der gjordes rigtigt regnskab for Gudmand Nielsens værgemål for Frederik Frederiksen Leiel. Hvis de stridende parter ikke kunne forliges, skulle de nævnte 3 kommissærer afsige dom i striden. Skulle nogen af parterne vise sig modvillig til at møde, skulle vedkommende for den foragt, han viste kongens bud, have forbrudt 1000 rigsdaler til kongen. Da kongen senere erfarede, at sagen stod på, at arven beroede hos Johan Willumsen, og at Alexander Leiel havde aflagt det løfte, at han aldrig ville komme i svogerens hus, befaledes det ved missive 10. februar 1607 (Kanc.Br.), at de kister og skrin, der indeholdt arven, skulle føres op til rådhuset, hvorefter de 2 kommissærer skulle indkalde parterne til møde 16. februar 1607 og dele arven endelig imellem dem. Med hensyn til købstadsgods og skibsparter, hvorom parterne ikke havde kunnet enes, bestemte missivet, at disse aktiver skulle deles i 3 søsterlodder. Striden sluttede ikke med nærv. dom. Johan Willumsen klagede til kongen over, at borgmester Gudmand Nielsen beholdt adskillige breve vedrørende værgemålet for Frederik Frederiksen Leiel. Ved missive 23. februar 1608 (Kanc.Br.) befaledes det Gudmand Nielsen, at han for at forebygge videre trætte skulle overlevere Johan Willumsen alle breve, der vedrørte værgemålet, i overværelse af lensmanden og flere godtfolk, der kunne registrere brevene; skulle nogle breve være bortkommet, skulle

Gudmand Nielsen stille sikkerhed for, at der ikke senere rejstes krav mod Johan Willumsen eller dennes arvinger. Ved missive 23. marts 1608 (Kanc.Br.) befaledes det borgmester Gudmand Nielsen til kancelliet at indsende en af ham underskrevet og forseglede redegørelse for, hvad han som væрге for Frederik Frederiksen Leiel havde modtaget som dennes arv og hvad han efter dennes død havde leveret til dennes arvinger.

(34) Missive 8. januar 1607, se foreg. note. - (35) Hans Pedersen (d. efter 1608) fra Malmø. Han aflagde borgered i Helsingør 1599 og var gift med Bente Andersdatter (d. 1608), datter af rådmand i Helsingør Anders Saxen (Sachs) (d. 1593) og dennes 1. hustru Truid (d. 1568) og enke efter rådmand og tolder i Helsingør David Hansen (d. 1599), jf. Mogens Seidelin, op.cit. 78. - (36) Morten Knudsen (d. 1620), byskriver i Helsingør 1607-12, rådmand ssts. 1611, hospitalsforstander ssts. 1620, jf. Hostrup Schultz. 44. - (37) Alexander Leiel døde 1607 før 12. april (begravet denne dato). - (38) gennemlæse (Kalk.III.422b). - (39) efterregne (OdS XVI.113, cf. Kalk.III.425a). - (40) Michel Seidel, Hans Pedersen og Morten Knudsen.

(41) fremstillet, forelagt (Kalk.I.616b). - (42) Skøder (Kalk.II.446a). - (43) JL I.30, hvorefter værgen har ret til for sit arbejde og til dækning af sine udlæg at oppebære en tredjedel af, hvad myndlingens gods har givet i indtægt (nettoindtægt). De andre landskabslove indeholdt ikke en hertil svarende bestemmelse, men fra omkr. 1600 var det ikke sjældent, at JL anvendtes uden for det jyske retsområde, jf. Poul Johs. Jørgensen, Træk af Jls Historie. 50, hvilket delvis skyldtes, at denne lov i 1590 forelå i en let tilgængelig trykt udgave. Regler om værgpenge indeholdtes senere i fdg. 23. april 1623 (CCD IV.570f.), reces 27. februar 1643 2-18-1 (ib. V.313) og DL 3-17-26 og 27, men afskaffedes ved §13 i lov af 26. maj 1868 om forvaltningen af umyndiges midler, dog kunne justitsministeriet ved store eller besværlige værgemål bestemme et passende vederlag, jf. Matzen, Privatret I.48, Viggo Bentzon, Personretten, 2. udg. (1923). 148f. - (44) Møje, umage (Kalk.III.176b bet.1). - (45) ♂: borgmester; NkS 842,2° har *borgemester*.

## 839

## Malmø byting 3. august 1607

*Et 15 mands næv'n udtaler, at en skoleelevs drab af en kammerat var sket af våde, hvorfor han skulle beholde sin fred og betale mandebod til den dræbtes slægt.*

Hs.: Uldall 257,4° nr. 238.

Overskrift: En domb om en schoelepeblinge, som aff en hefftig vanlycke dreffte en anden schoelepebling.

Wii effterschreffne fembten mend,<sup>1</sup> som ere til naffn: NN., borgere och jnduonere i Malmøe, giøre alle vitterligt och bekiende, at effter som wi aff Peder Hanßen,<sup>2</sup> byefouget, her paa Malmøe byeting anno 1607, den 8. junij, effter Claus Hendrichþens vdj Ellinge<sup>3</sup> mølle hans begiering erre bleffuen till neffndt at schulle grandsche och forfare, jtem kiende och dømmme om det drab, Godsche Mogenßen (disuer) den 22. maij þidþt forgangen begich paa be<sup>te</sup> Claus Møllers søn, Hans Clauþøn, som begge waare schoele peblinge herþameþtez, er þscheedt aff wanhendelse<sup>4</sup> och waade, och om hand derfor bør at miste kong: Mayts: fred och lide paa þit lifff eller jcke, effter som þamme vorres taxt,<sup>5</sup> be<sup>te</sup> Peder Hanßen os

giffuet haffuer, jndeholder och formelder, daa effter þaadan forberørt leiligheed haffuer kongens foeget med Claus Møllers þambtycke giffuet os seks vgers dag samme drab at offuer ueige och emidler tid forfare, om os nogen vindesbyrd och kundschaft derom kunde forrekomme, huor effter wi kunde haffue os at rette.

Saa er os emedler tid jngen vindesbyrdt derom forrekommet vndertagendes en schoele peblinge veed naffn Lauriz Lockerup, som winder, at effter femb þlett<sup>6</sup> om afftenen loff war gifuen aff schoelen, er Hans Clauþøn, som død bleff, strax vden schoeledørren gaaet bag til Godsche Mogenþen og spudet<sup>7</sup> hannom med en erte paa kinden och strax dereffter giffuet þig till att løbe. J det þamme haffuer Godsche Mogenþen grebet hastig i þin lumme,<sup>8</sup> optaget hans kniff och scheede tilhaabe och der med kast effter Hans Clauþen, och i kastet er kniffuen flød<sup>9</sup> aff scheeden, saa at kniffuen, der hand buckede þig, þtøtte hannom bag i halþen och gaff det et lyed fra sig, lige som mand haffde bidt en haard nød synder, men scheden bleff liggendes mitt emellom dennom, och war der en och tredue fødters rom emellom dennom, der þchaden þcheede. Med mehre be<sup>te</sup> Lauritz Lockerups bekiendelþe jndeholder.

Jtem dagen den 20. julij erre wi for<sup>ne</sup> fembten mand saa well och for<sup>ne</sup> Claus Møller her jnden tinge jgen møtt, och tilspurde wi daa be<sup>te</sup> Claus Møller, om hand haffde eller wiste sig nogen vindesbyrd herudinden at føhre eller at paaþchiude,<sup>10</sup> hand daa nu ville lade frembkomme, effterdj wi be<sup>te</sup> dag þchulle fyllestgjørre worres neffn, huor till hand suarede ney, at hand jngen vindesbyrd haffde, ey heller wiþte þig nogen at paaþchiude. Och er os endaa aff kongens foeget med be<sup>te</sup> Claus Møllers þambtycke effter worres begering giffuet os fiorten dags dag, þom er till den 3. aug., och wi daa endeligen at giøre vorres neffn fyllest.

Jtem vdj dag, den 3. aug., erre wi forschreffne fembten mend jgen her inden tinge møtt, j lige maade och forþchreffne Claus Møller, och war hand endelig begierende, effterdj wi haffde weedtaget till i dag at giøre fyllest worres neffn, wi det nu wille effterkomme. Och daa vdj kongens foegedtz, borgemester och raads, saa och meenige tingmends neruerelþe tilspurde wi hannom, om hand war begierende Godsche Mogensens liff, huor till hand suarede ney, mens os derudinden at giøre, som wi wille for suare.

Med fleere ord och tale os emellom forreløb.

Daa effter samme forþchreffne leiligheed, och effterdj os jngen anden vindesbyrd<sup>11</sup> och kundschaft om dette draff er forekommet end for<sup>ne</sup> Lauriz Lockerup vundet haffuer, wide wi jcke at finde Godsche Mogenþen fra sin hals, mens det at verre þcheedt aff whendelþe och en hefftig<sup>12</sup> wanlycke,<sup>13</sup> och be<sup>te</sup> Godsche

Mogenþen derfor at bøde landeboed<sup>14</sup> och stille den dødes fader, þlecht och venner tilfriz och at niude kong: Mayts: fred.

Des til vidtnisbyrdt.

(1) Jf. reces 7. september 1569 §5 (CCD I.416) og reces 21. november 1576 §7 (ib.II.32f.). Reces 13. december 1558 §13 (ib.I.16) foreskrev kun, at fogden i livsager skulle »tage til seg beste tingmend«, men noget antal var ikke nævnt. – (2) Se 818.20. – (3) Landsbyen Ellinge i Västra Sallerup s., Oxie härad, Malmöhus län. – (4) Uheld. – (5) Hverv (Kalk. IV.321a bet.2). – (6) slæt, ɔ: klokkeslæt; *femb þlett*: klokken 5 præcis (OdS XX.684f.). – (7) spyttet (Kalk. IV.81a bet.11). – (8) Lomme (Kalk. II.846a). – (9) fløjet (Kalk. I.565b). – (10) påberåbe sig (Kalk. III.542b).

(11) Dommens begrundelse er, at der for at dømme for forsægtigt drab kræves to gode vidner, jf. V.621.22. Et vidne, der som skolepebling næppe har opfyldt kravene om vidners kvalitet (jf. Matzen, Offentlig Ret II.102), har ikke kunnet begrunde en strengere dom, jf. ovf. *jngen vindesbyrdt . . . undertagendes en schoele peblinge*. – (12) stor (OdS VII.1029 bet.1). – (13) Uheld (Kalk. IV.736a). – (14) Bøde for drab (Kalk. II.736b). Ifl. reces 13. december 1558 §21 skulle bødes »trende atten mark peninge« (CCD I.21).

840

## Sjællands landsting 20. januar 1608

*Sjællands landsting påkender en af Helsingør rådstueret afsagt dom om arv og skifte. (Fragment<sup>1</sup>)*

Hs.: NKS 842,2<sup>o</sup> nr. 278.

Overskrift: En domb landtzdommer i Siellannnd dømpet om arffue.

Wilhelm Dresselberg<sup>2</sup> thill Windinge,<sup>3</sup> landtzdommer vdj Siellannnd, och Jørgenn Nielsen, lantztingschriffuer, giøre witterligt, att aar effter Christi fødsel 1608, onsdagen den 20. januarij, rett louge søgneting effter juel, paa Sielandsfars landsting war schichett Pouffuel Thiesen, jnduonner wdj Helsingør, paa den enne och haffde hid wdj rette steffnett borgemester och raad ibidem och dennem tiltallit for en dom, de den 18. nouemb: nest forleden haffde dømpet och affsagt anlændis arff effter Anne Noblids, som forgangen aar 1606 wid døden affgich. Och effter som for<sup>ne</sup> Jacop Depontte som en fuldmchtig aff thuende sine faderbrødre, Morten och Lauritz Depontte, wor med schrifftlig beuis paa dieris wegne jndseedt att schulle førdre och annamme alt, huis lod och arffue diel, som dennem en huer for sin person konnæ tilkomme effter for<sup>ne</sup> dieris moders søster, Anne Noblids, och derfor satte vdj rette, att effterdj for<sup>ne</sup> hans faderbroder haffde en søster til Lisbon boendis wid naffn Gentilla Depontte, som i ligemaade ehr en medarffuingh til for<sup>ne</sup> Anne Noblids effterladende godtz, om hun burde at tage lige arff med

hindis broder effter for<sup>ne</sup> dieris modersyster, eller om hun jche schulle lade sig nøige med en sybterlod, som wdj anden arff brugelig och seduonligh ehr effter vor dansche lough<sup>4</sup> at tage och annamme; och de daa haffde affsagt, att effterdj thet befandts, att affgangne Anne Noblets jngen søster eller brødre haffde wdj liffue, der hun ved døden affgich, och alle de personner, som sig for arffuinger haffde jndstillit, ehr Anne Noblidtz søster børnn, och effter wor siellandsche loug 1. bogs 16. cap:<sup>5</sup> schulle formelle saadan arff att werre gange arff,<sup>6</sup> haffde de affsagt en broder att tage lige megit, quinden saa megit som mand, som wdj alle andre gangearff schulle werre brugeligt, huilken dieris sentendz och affsegt de formentte emod den judsche loug 1. bogs 5. cap.; recessens 30.<sup>7</sup> cap: saauelsom emod attschillige domme<sup>8</sup> om gangarff dømpet ehr. Formentte thend fordj iche saa nøigachtig att were, att dend burde att komme dennem til hinder eller schade wdj nogenn maade, mens burde machteloos att bliffue.

Och wdj rette lagde hand en dom aff Helsingørs raadstuffue thend 18. nouembris 1607 vdgiffuett, jndholdendis:

For øþ war fremkommen erlig och welacht Jacob de Pontte aff S: Lucas<sup>9</sup> wdj Hispanien, giffuendis tilkiende, att efftersom hannd som en fuldmechtig aff tuende sine faderbrødre, Morten och Lauritz Depontte, war med schrifftligh beuiß hid med sendt att schulle paa dieris wegne førdre, anname och oppebære ald huis lod och arffuedeel, som dennem en huer for sin person kunde tilfalde epter dieris modersøster, Anne Noblidtz, som forgangnen aar wid døden affgich her udj byen, och fremsette for øþ be<sup>1e</sup> Jackop de Pontte, att effterdj for<sup>ne</sup> hanns faderbroder haffuer en søster til Lisbon boenndis wid naffn Gentille de Pontte, som i lige maade er en medarffuingh til for<sup>ne</sup> Anne Noblidtz effterlatte guodtz, om hun bør att tage lige arff med hindis broder effter thieris moders syster, eller ochsaa om hun iche schall lade sig nøie med sin søsterlodt, som wdj anden arff brugeligt och seduonligt ehr effter den dansche lough att thage och annamme. Och begierede for<sup>ne</sup> Jacop de Pontte en affsigt<sup>10</sup> derom aff øþ wnder voris stads seigel, huilke wj hannem iche viste att benechte.<sup>21</sup> Daa effterdj befindis, att affgangne Anne Noblids jngenn søster eller brødre haffde wdj liffue, der hun nu wed døden affgich, och alle de personner, som sig nu for arffuinger jndstillt, ehre Anne Noblidtz søsterbørn, och effter den siellandsche loug wdj den 1. bogs i thet 15. cap: formelles saadan arff att werre gangarff, bør derfor effter for<sup>ne</sup> 15. cap: enhuer at tage lige meget, quinde som mand, som wdj alle andre gangarff brugeligt ehr, som samme dom i sig selff jndholder.

Dernest i rette lagde en schrifftlig beretningh, jndhollandis: Efter som ieg, Pouel Tiesen, med Jacop de Pontte hiemme wdj Hispanien haffuer med wor fuld-



mechtige, thend enne wdgiffuen til for<sup>ne</sup> Jakop de Ponntte aff thuende sinne farbrødre weed naffn Morten och Loerens de Pontte, boendis wdj Hispanien, den anden wdgiffuen til mig aff Daffuid Walraffn, boendis wdj Amsterdam, som er med for<sup>ne</sup> tuende brødre sødschende barn, haffuer werret aff de dannemend borgemester och raad, min kierre øffrighed wdj Helsingør, wenligenn begierendis att wbesueritt<sup>12</sup> wille giffue dom och sententz emellum øþ och welagt mand Johan Villumsen som principal fuldmechtiger aff den 3. broder, Karl de Pontte, boendis wdj S: Lucas, saa och fuldmechtig aff for<sup>ne</sup> trende brødre i Lisbon, huilche alle for<sup>ne</sup> personer ehre sødschende børn tilsammens schulle tage arff effter dieris moderþyster, Anne Noblids, som forganngen aar wdj Helsingør weed døden ehr affgangen, och formentte be<sup>te</sup> Jahan Willumsen att tage arff paa for<sup>ne</sup> Gentille de Ponntis wegne fuld broderlodt lige weed mands personer effter dieris modersyster. Saa haffuer be<sup>te</sup> dannemend, borgemester och raad, thend 18. nouemb: nest forleden giffuit øþ dieris affsegt wnder stadts seigell, att effterdj befindis, at affgangne Anne Noblet jngen syster eller broder i liffue haffde, huilket wj dog nochsom tilforn wiste, och alle personer, som sig for arffuinger jndstillter, ehre Anne Noblids søsterbørnn, haffuer de effter den siellandsche lands loug wdj den første bog wdj det 15. cap: saadanne arff affsagt att werre gangarff och huer att thage lige megit, quinde som mand, huilcke wj formeener iche samme cap: saaledis war att forstaas, effterdj arffuen falder dennom alle till effter modersøsteren och iche effter sydschende børnn att arffue, huilket saaledes liuder wdj sin beslutningh:<sup>13</sup> End er ingen til, som nest er att arffue, enten faderfader eller fadermoder, faderbroder eller modersyster, brodersøn eller broderdaatter, daa erre de alle lige ner att tage arffue, quinde som mand. Nu findis baade søstersøn och systerdaatter leffuendes, fordj mener ieg, att det jngen gangarff kand kaldis att werre. Diþligeste formenner<sup>14</sup> vi emod den judsche loug 1. bogs 5. cap: saauelsom emod recessen i thet 39. cap: och emod andre attschillige domme, som om gangarff dømppt ehr, jche saa nøigachtig att werre dømppt, att samme borgemester och raads dom kand komme øþ til hinder eller schade paa samme arff i nogen maade. Ehr derfor nu endelig dom begierendis, och att dette mit forsett ord fra ord wdj dommen maa jndføris. Actum Ringþted, den 20. januarj anno 1608. Pouffuel Thiesen egen hand. Som samme forset i sig selff formeller.

Saa er her wdj rette møtt erllig och velforþtandig mand Peder Holst<sup>15</sup> och Niels Jennsens,<sup>16</sup> raadmend wdj Helsingør, och paa borgemester och raadtz wegne suarede och formentte borgemester och raad att haffue dømppt effter den siellandsche loug, wiste dennem effter jnted andit att rette och formentte samme dieris dom burde wed macht att bliffue och dennem at jgiengiffuis kost och therring.

Med fast widere ord och talle dennem derom emellum var. Och var dom begierendis.<sup>17</sup>

(1) Slutningen af dommen mangler på grund af fejl ved indbindingen, jf. 838.1. – (2) Se 810.7. – (3) Se 810.8. – (4) JI I.5. Om betegnelsen *dansche lough* for JI se Poul Johs. Jørgensen, Træk af JIs Historie. 51. – (5) EsjL I.16, jf. VsJL A&O I.13 og SkL 34, hvorefter der, når den afdøde ikke efterlod sig børn eller børnebørn, ikke arvedes *in stirpes et lineas*, men *in capita*, d: alle arvinger fik lige meget, idet der ikke gøres forskel på brødre og søstre. – (6) *Gangarv* var arv, der i sjællandsk og skånsk ret tilfaldt fjernere descendenter end børnebørn eller fjernere slægtninge i opstigende linje eller sidelinjen end forældre og søskende. Arven var ejendommelig derved, at den altid deltes lige (*in capita*) mellem arvingerne og ved, at mand og kvinde gik lige i arv, medens ellers mand tog dobbelt lod mod kvinde. Rettertingsdom 5. september 1554 (II nr. 204) statuerede, at gangarv efter EsjL I.15 var afskaffet ved § 24 i reces 16. december 1547, jf. rettertingsdomme 24. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.28ff.) og 11. juni 1596 (ib.74ff., Kofod Ancher II.502), Skåne landstingsdom 6. december 1595 (V nr. 747) og rettertingsdom 6. december 1595 (V nr. 751). Bestemmelsen i § 24 i reces 16. december 1547 optoges i § 39 in fine i reces 13. december 1558, der efter ordlyden gjaldt adelige, men som i retsanvendelsen også blev anvendt over for borgerlige, jf. Poul Johs. Jørgensen, Træk af JIs Historie.55 og rettertingsdom 1. juni 1608 (ndf.nr.851), der i strid med SkL 36 fastslog, at et skifte skulle ske efter reglerne i JI I.5, således at kvinde kun tog halv lod mod mand. Jf. DL 5-2-29 (Mands-Person tager to Loder imod een Qvindis-Person tager een, i alle Arve), der først blev ophævet ved § 1 i lov af 29. december 1857 om forandringer i arveforordningen 21. maj 1845.

(7) Reces 13. december 1558 § 39. – (8) Se ovf. note 6. – (9) Byen San Lucar de Barrameda i provinsen Cadiz i Spanien, der tidligere havde stor betydning som havneby for Sevilla. – (10) Afgørelse (Kalk. I.26b).

(11) Herefter udstreget *wij doch nochsom tilforn viste*. – (12) uden at gøre indvendinger, oplysninger; hvis det ikke er til ulejlighed (OdS XXV.215 bet.3, jf. Kalk. IV. 535a bet.2; sml. ty. *unbeschwert*). – (13) Der citeres EsjL I.17, 2. og 3. punktum (DgI V.21). – (14) Herefter udstreget *jeg*. – (15) Se 838.3. – (16) Se 838.7. – (17) Det tør antages, at Sjællands landsting har dømt i overensstemmelse med § 39 i reces af 13. december 1558, således som det er sket i en anden sjællandsk landstingsdom fra samme år. I lovhåndskriftet NkS 1309,4° fra omkr. 1630 findes ud for bestemmelsen i EsjL I.16 om gangarv tilskrevet følgende marginalnote: »Anno 1608, den 15. junij, till Siellandtzar lanndzting er dette cap: om gange arff vnderdømbt och epther den judsche lough dømbt broder thill fuld lod och søster thill halff, Joh: Willumsen i Helsing: forhuerrffuet. J.L. 1.B. 4.,5.cap:, reces 39. artt:, J.L. 1.B.24 ca:, Stadzretten wdj 121. capitell.« Denne landstingsdom kendes kun fra denne notits.

## 841 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter den mødrene arv, der tilkom en fraværende arving, om hvem det ikke vidstes, om han endnu var i live, hvilken arv henstod uskiftet i hans nu afdøde faders bo, skulle deles mellem hans stedmoder og hans søskende. Kom arvingen hjem, eller kom der nogen med gyl-*

*dig fuldmagt fra ham til at kræve arven, skulle medarvingerne udrede hans arv i samme forhold som de havde taget arv.*<sup>1</sup>

Hs.: HDDomb. nr.20 fol.2<sup>r</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>)

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.120ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.134.

*Overskrift:* Domb emellom Niels Christensen, raadmand i Aars, paa dend ene och Jffuer Jull till Willestrup och Enuold Krusse till Wingegaard, landtzdommere vdi Nørre Judland, paa dend anden side. Daterit Kiøpnehauffn slott, dend 30. may anno 1608. Offueruerendis kongen oc allt raadit.<sup>3</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterligd, ath for øþ wor schiked Niels Christenþenn,<sup>4</sup> raadmand i wor kiøbsted Aarhus, paa denn ene och hafde med wor egenn steffning<sup>5</sup> for os wdj rette steffnid os elskelige Jffuer Jull<sup>6</sup> thill Willestrup<sup>7</sup> oc Enuoldd Kruse<sup>8</sup> thill Wingegaard,<sup>9</sup> wore mend, thienere oc landtzdommere i wortt lannd Nørre Julland, paa denn anden side oc dennom thilthallid, for de haffde wed magtt fundet enn domb, Søffren Jenþenn i Raunffholt,<sup>10</sup> herridsfogid i Ningherid, emellom hannom, hans høstrue<sup>11</sup> oc hindis medarffuinger<sup>12</sup> oc Anne Jbs dotter<sup>13</sup> i Stadzgaard,<sup>14</sup> hanns høstruis stiffmoder, dømbt hafde om hanns høstrues broders, Seiger Pederþens, møderne arff, formiddelst huilchen dom hannd formeente þig ad were skeet forkort,<sup>15</sup> oc þamme domb ey burde ad komme hannom eller hanns medarffuinge thill hinder eller schade i nogen maade.

Haffde oc hidsteffnidt for<sup>ne</sup> herridsfogidt saa well som for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter med hines laugeuerge och Niels Fris,<sup>16</sup> ridefogid<sup>17</sup> vdi Aarhuslhen, med samme domb.

Och i rette lagde samme dom aff Wiburglandsthinngh denn 12. martij sist forleden vdgiffued, liudendis hannom ad haffue wdj rette steffnid Søffrenn Jensenn i Rauffnholt for enn domb, hannd nogen thid sidenn dømppt hafuer om for<sup>ne</sup> Niels Schriffuers<sup>18</sup> høstrue broders, Seyer Pedersenns, møderne arfue oc goeds oc vdi samme sinn domb haffuer tilldømbtt for<sup>ne</sup> Seyer Pedersenns møderne arfue bør adt schiffes hallffpartenn thill denn dødes arffuinge, vantage icke er beuiist for hannom for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn wed døden ad were afgangenn oc ey heller nogen liffs arffuinge effter sig latt. Oc clarligenn þaeme hanns domb emod recessenn<sup>19</sup> schal uehre dømt, i dett Liij capitell jndehollandes: Om hion kommer sammenn i boe, oc døer enten dere, da schall alld witterlig giellid, hiemgiellid oc børnenpendinge, saa som der inde ere, først bethalis aff fhellidz boe, saa witt som boependinge oc rørendis goeds thilrecker, oc huis dett icke kann thilrecke, da beholle huer, som hannd toeg wdj arffue, om hannd thager wed arfue. Disligeste icke hafuer wille anseett<sup>20</sup> anden mangfoldig breffue oc kundschab, for<sup>ne</sup> Niels Schrif-

uer hauer for hannom i rette lagdt, som saeme arfue wor anrørendis, meente samme hans domb burde magttløs adt were oc icke komme hanns høstrue eller hindes medarffuinge thill hinder eller schade i nogen maade.

Haffde och hid stefnid for<sup>ne</sup> Søffrenn Jensenn med, huis hannd i denne sag wille lide oc vndgielde.

Tha effter beuilling blef saeme þag opþatt thill i dag. Oc fremlagde for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer ett schrifftlich forþett<sup>21</sup> paa sin høstrue broders, Seyer Pederþens, vegne emoed Søffrenn Jensenn i Rauffnholt, herridtzfogid i Ningherrid, thill Wi-burglandsting dend 12. martij anno 1608. Først hafuer hannd fremlagd ett s: <sup>22</sup> Peder Jenþenns<sup>23</sup> schifftebreff, daterit Stadzgaard, anden paaskedag<sup>24</sup> anno 1579, som klarligenn jndeholder, huad for<sup>ne</sup> Seyer Pedersþenn oc hanns thrende søstere ere arffueligen thilfalden effter theris sallige moder, Karrine Anders dotter, wdj løþøre oc rørendis goeds, vndthagenn jordegoedz. Dernest hafuer fremlagd for<sup>ne</sup> Seyer Pederþens skadisløsbreff,<sup>25</sup> daterit Aarhus, denn anden februarij anno 1582, huorudj hannd fuldmegtiger<sup>26</sup> hannom adt annamme fylliste wederleg for, huis hannd hannom schyldich wor, af huis arffuelod oc anpartt, hannom er arffueligenn thilfaldenn effter sinn sallige moder. Dernest fremlagde hand for<sup>ne</sup> s: Peder Jenþens breff oc haandschriefft, daterit Haffreballegaard<sup>27</sup> dend 3. 7<sup>bris</sup> <sup>28</sup> 1585, huorudj hannd bekiender paa sin þøns<sup>29</sup> wegne att hafue kiøfft denn halffue part Egstrup<sup>30</sup> for de pendinge, hannd solde hanns sønns bonde goeds for i Jer-nid.<sup>31</sup> Dernest fremlagde hannd enn pergemens schøde, vdgiffuett thill [Ningherridtzthing]<sup>32</sup> 1594, thiþdagenn dend 25. junij, som medfør for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn endda adt haue kiøfft enn søsterlod i for<sup>ne</sup> Jexstrup<sup>33</sup> paa hanns for<sup>ne</sup> sønns wegne, vdj huilchen skøde for<sup>ne</sup> Seyer Pederþens nauffn er offte benefndt. Dernest fremlagde sallig Peder Jenþens bekiendelse breff<sup>34</sup> eller testamente, daterit Viburg dend 27. july 1605, med hanns egen haand vnderschreffuid, som eblandt andet jndeholder, bleff soltt hanns sønns gaard Egstrup, som hannom wor arffueligen thilfallen for hanns bondegoedtz, mens huor pengene bleff aff, widste hannd fulld lidet aff. Dernest ad hafue fremlagd enn landtztingsdomm, daterit 1607, dend 26. 7<sup>bris</sup>, huorudj blantt andre brefue inddragen ett<sup>35</sup> schifftebreff, daterit Stadzgaard dennd 3. dag effter jule 1594, da for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn schiffte med sinn anden høstrue, Karrine Olluff dotters,<sup>36</sup> arffuing. Da moed huis hindes arffuing thilkomb, schulle Peder Jenþøn paa sinn søns, Seyer Pederþens, wegne effterføllge quitt oc frie denn partt i Jexstrup, som er ald denn halffue gaard, Jenns Erichþen da iboede. Findes och i samme dom inddragen hanns beschickelse<sup>37</sup> thill for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn om, huis gielld for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn wor hannom schyldig, oc huad hannd hannom der thill hafuer suaridt,<sup>38</sup> da schiffte stoed, som dett i

þig þelff widre jndeholder, wdj huilchenn dom landzdommer icke haffuer widst herridsfogdens domb ad föllge, men magttlös adt were. Jtem formeller lougenn<sup>39</sup> klarlig første bog 23. og 30. capittell, jtem recessen<sup>40</sup> i dett Lij capittell, huorledis med sliigh børnegoeds holdes schall. Kannd ocsaa erfaris af landsdommers domme oc opsettellþer, att welb: Carll Bryske,<sup>41</sup> jtem Niels Friis oc Seyer Pederþenn i Katstrup<sup>42</sup> hafuer kortt thid sidenn ladet hanns for<sup>ne</sup> høstruis broder steffne thill landsthinng; der som de kunde haue beuiist hannem wed dødenn adt were afgangenn, hafde dett werid vnødigtt adt lade steffne hannom thill nogenn thinng. Oc effter sliigh forberørtt leiglighed saatte vdj rette, om icke hanns for<sup>ne</sup> høstrue broders møderne goedzs och løþøre effter schifftebreffuens jndholtt med þinn effterstaaendis rentte, diþligeste huis pendinge, som hanns halffuegaard i Egstrup er bleffuenn soltt for, med stedtzmaall,<sup>43</sup> schyld, landgiilde oc rente, som er gangenn af hanns møderne jordegodzs, siden hanns moder døde, bør forloddis att thagis aff fhellids boe, førrind anden schiffte kannd skee, oc om Anne Jbs dotter icke bør att stannde thill rette, fordj hunn icke dett vdj saa langsommeligh thid hafuer willd jndgange.<sup>44</sup> Saatte fordj vdj alle rette, om icke for<sup>ne</sup> hanns domb burde magttlös adt blifue<sup>45</sup> oc icke ad komme hanns for<sup>ne</sup> høstruis broder paa hanns møderne arfue thill nogen forhindring, oc om for<sup>ne</sup> Søffrenn Jenþenn icke wor pligtich ad stannde thill rette for, huis forþømmellsþe, schade, kost oc thee-ring for þamme hanns dom scheet er.

Saa er møtt for<sup>ne</sup> Niels Friis oc fremlagde enn schrifftlich thilbud oc begier,<sup>46</sup> liudendis þom effterføllger:

Effter som ieg fattige quinde Anne Jbs daatter i Stadzgaard er opholdenn med schiff effter min s: afgangenn hoþbond Peder Jenþenn, som døde oc boede i for<sup>ne</sup> Stadzgaard, vdj langsommeligh thid, fast lenger oc langtt mere end aar oc dag offuer rett trødinngsdagen<sup>47</sup> effter min for<sup>ne</sup> hoþbonds død, endog vanþeett den goede mand, min kiere lhensmand,<sup>48</sup> saa well som jegh sellff wed min fuldmegtich thitt oc offte nocksom vdj ald wenlighed hafuer thilbøden Niels Schriffuer, hanns høstrue oc theris medarffuinge, adt de wille schiffte oc deelle med mig, adt huer motte wide sinn lod oc anpartt, som nocksom kunde forfaris aff thingswinder oc schrifftlich thilbud, de vdj attschillige maader er schiffte thilbøden, huilchett de icke hafuer anseett, menn holder mig fattige quinde saa vdj fhellig oc thuinger mig<sup>49</sup> emoed alld loug oc rett, som ieg formeener, oc dermed thuinger mig<sup>50</sup> thill ad greeþe huis queg oc fhemon,<sup>51</sup> þom findes i for<sup>ne</sup> Stadzgaard eþther min sallige afgangenn hoþbond, huilchett ieg will hafue for Gud oc christelig øffrighed adt beklage, dett<sup>52</sup> ieg saa holdes i fhellig, mig<sup>53</sup> thill stoer schade oc forþømmellþe paa min auffling och biering,<sup>54</sup> saa wel som oc i andre maade kong: Maytts:

gaard<sup>55</sup> thill stoer þchade, oc formeener ieg dermed wforettis paa denn benaading oc friehed,<sup>56</sup> kong: Maytt: naadigst hafuer vntt oc beuillget mig paa for<sup>ne</sup> Stadzgaard, saa begier jeg endnu þaa well som thilforne af for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer oc hanns medarffuinge, adt de wille schiffte oc deelle med mig, huis effterladendis goedzs, som findes effter min sallig<sup>57</sup> hogbonde oc vlegge af boed huer deris rettferdigh gield, som wj med rette er schyldich, saa wel Niels Schriffuer for, huis Seyer Pedersenn med rette wor hannom schyldich, som andre gott folck, wj ere schyldige, oc huis sidenn widre offuer bliffuer af for<sup>ne</sup> Seyer Pederþens møderne arffuepartt. Och will ieg med thisþe thuende dannemend, som er Anders Ibþenn<sup>58</sup> i Borlund<sup>59</sup> oc Seyer Pedersenn i Katterup sette loffuen<sup>60</sup> och wisþenn<sup>61</sup> ad wille thill goede rede<sup>62</sup> vdlegge fra mig, effter som ieg thager vdi arffue thill, om for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn eller nogenn med hanns nøigactig fuldmagtt siden kommer om þaeme arfue adt vdfordre. Daterit Stadzgaard, denn 2. martij anno 1608. Anna Jbs dotter.

Huilchen for<sup>ne</sup> thilbud er kundgiord for Peder Kane<sup>63</sup> oc Niels Schriffuer, som med kaldsmend<sup>64</sup> er giortt beuislitt.

Derhoes hafde Niels Friis fremlagd enn dom aff landztingh þidst forgangenn aar, dend 14. martij vdgifuit, som saa beslutes, adt effterdj Peder Jensens breeff findes schreffuid, dett<sup>65</sup> for<sup>ne</sup> Carll Bryske schulle haue sagd thill hannom, ad kongenn schulle haue begierid ad wille hafue hanns gaard Ensløff,<sup>66</sup> oc for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn schall haue Stadzgaard oc enn sognethiende vdi hanns oc hanns høstruis liffs thid, och effterdj her emoed beuiþes med Peder [Munches]<sup>67</sup> breeff oc schriffuellþe thill for<sup>ne</sup> Carll Bryske vdgangenn, adt for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn hafuer ladet hannom thilthalle oc weritt hoes hannom paa Skanderborg<sup>68</sup> oc begierit af hannom, ad hand wilde forhielppe hannom hoes kong: Maytt:, ad hannd for denn gaard i Ensløff maatte bekomme frihed paa Stadzgaard oc en thiende vdi hanns oc hanns høstruis liffs thid, saa hafuer hannd thalld høybe<sup>1e</sup> kong: Maytt: thill der om der paa Skanderborg, þerrind hanns Maytt: reigste thill Wiburg, oc bekommid saadan beskeedenn, adt hannd icke kunde gifue hannom nogenn suar der paa, þerrind hanns naade komb thill Wiborg, saa wille hannd thalle med for<sup>ne</sup> Karll Bryske der om. Jtem saa jndeholdes oc wdj for<sup>ne</sup> Peder Jenþens breeff, hannom adt hafue sagdt, att der komb bud thill hannom, adt hannd oc hanns kone<sup>69</sup> schulle komme thill Hafreballegaaard, oc da komb Carll Bryske oc finge<sup>70</sup> hannom dett breeff och sagde, adt hannd wille haffue dett, som hannd haffde loffuid hannom, j<sup>c</sup> daller.<sup>71</sup> Oc da der emoed beuiþes med Niels Krag<sup>72</sup> breeff, adt hannd wed hans thiener bleff anttuorid for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn høybe<sup>1e</sup> kong: Mattz: breef paa samme friehed oc thiende effter høibe<sup>1e</sup> kong: Maytt: befallning, vdi

lige maade oc beuipes med thingsuinde for<sup>ne</sup> Peder Jenþenns høstrue, Anne Jbs daatter, adt haue beneyett<sup>73</sup> for thing oc domb, ad hunn icke gaff for<sup>ne</sup> Carll Bryske for<sup>ne</sup> j<sup>c</sup> daller, som for<sup>uitt</sup> staar, oc icke beuipis for<sup>ne</sup> Carll Bryske saadann penge adt hafue bekommid, da kunde wj ephther þaadann leiglighed icke kiende for<sup>ne</sup> Peder Jenþens breeff saa nocksom, adt dett burde adt komme for<sup>ne</sup> Carll Bryske thill hinder eller schade vj nogen maade, som denn domb widre bemelder.<sup>74</sup>

Jtem fremlagde enn liden seddell, liudendis som ephtherføllger: Anno 1606, dend 26. augusti, døde Peder Jenþenn i Stadzgaard oc bleeff begraffuitt dend 29. augusti.

Dernest vj rette lagde for<sup>ne</sup> Niels Friis enn domb aff landstingett sist forgangenn aar, dend 26. septembris vdgiffuet, som þaa besluttet, adt effterdj lougen<sup>75</sup> formellder vj første bogs vj capitell, adt skeer dett þig saa, adt mand oc quinde, som leffue vj egteschab, faae icke børnn sammen, oc enn aff dennom wed døden affgaar, da schiffis hup, boe, fhee oc kiøbejord vj lige thoe loder emellom denn, der leffuer, och denn dødes arffuinger; diþligeste effterdi adt recessen<sup>76</sup> thillholder høstruen adt schall nyde hallff kiøbe jord, boe oc boeskaff oc halff vj alle løþøre ephther hindes hosbond, huad heller hunn hafuer barnn wed hannom eller icke, oc ephtherdj vj loubogens jndgang<sup>77</sup> formelles, adt der schall dømmis ephther loubogenn, huor denn icke findis adt were mod recessen, saa der aff forstaais, recessen adt schall effterdømmis vj de articuler, denn jndeholler; oc effterdj for<sup>ne</sup> herridsfogid vj saa maade hauer fullt recessen oc icke hauer widst ad thildømme for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer och hanns medarffuinger nogitt forloddis af for<sup>ne</sup> Peder Jenþens boe ad schiffes efter recessen, som schal were i løþøre, widste wj icke emoed for<sup>ne</sup> herridsthingsdomb adt sige eller magttløes dømme, som denn domb widre i þig þellff bemeller.

Der hoes vj rette lagde for<sup>ne</sup> Niels Friis saeme herridsthingsdomb, nu hidsteffnd er, aff [Ningherridzthing]<sup>78</sup> dend 17. novembris vdgiffuet, som þaa besluttet, adt ephtherdj beuipis for fogdenn med landsthingsdomb for<sup>ne</sup> Peder Jenþens boe ad were thildømbtt adt schiffis ephther recessen, oc for<sup>ne</sup> arffue ephther Peder Jenþenn haffuer standenn vskiff vj Stadzgaard fast lenger end aar oc dagh oc befindes ad were fast meere end xx aar, sidenn for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn er dragenn vdenn landtz, oc icke fremlagdis nogen wiþe<sup>79</sup> kundschab fraa hannom þiden, oc icke Niels Schriffuer thill fulde maade<sup>80</sup> wille sige, ad Seyer Pederþenn leffuer, effter som hann d bleeff thillspurd, jche heller beuipste for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn leffuer endnu eller hafuer offuerleffuid þinn for<sup>ne</sup> fader, ey heller Niels Schriffuer fremlagde nogenn nøyactig fuldmagt, dett<sup>81</sup> Seyer Pederþenn hauer giffuett han-

nom þaeme arfue ad vdfordre, oc Anne Jbs dotter haffuer thilbøden ad stille wiþenn oc loffuen, ad der som Seyer Pederþenn eller nogenn med hanns nøigactig fuldmagt oc beuiþ þiden kommer sinn møderne goeds ad vdfordre, da for sin annpartt der aff, þom hunn thager i arfue, at bethalle oc hindes medarffuinger adt stille hinde slig loffue igienn, tha effter sligh leiglighed widste fogdenn icke andet der om adt kiende, endt afgangenn Peder Jenþens boe med huiþ møderne arffue hanns søn, for<sup>ne</sup> Seyer Perþen, kunde haue der inde, burde ad schifftes effter recessen,<sup>82</sup> halfft thill dend leffuende oc halfft thill denn dødis arfuinge, oc der som Seyer Pederþenn þellfuer eller nogen med hans nøigactig fuldmagt oc beuiþ kommer siden nogen arffue adt vdfordre, da huer adt bethalle, som hannd thager vj arfue, som denn domb widre bemeller, oc begge parternis brefue findes vj jnddragid,<sup>83</sup> oc formeente Niels Friis þamme dom rett adt were dømbtt.

Dernest er møtt for<sup>ne</sup> herridsfogid oc formeente sig icke andet adt kunde dømmе, end hannd giort haffuer.

Der thill suarid for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer, ad Seyer Pederþenn wor hannom gielschuldig, oc det icke schulle were vden xiiij aar siden, hanns fader, s: Peder Jenþenn, schulle haue kiøbtt bundegoeds thill hannom; formeente der aff schal forstaais, dett Seyer Pederþenn da hafde werid leffuendis, oc formeente derfor, dett hanns møderne arfue burde adt vdsettis,<sup>84</sup> ad der kunde erfaris, om hannd wor leffuendis eller død.

Der thill suarid for<sup>ne</sup> Niels Fris, adt dett schulle were 25 aar siden, Seyer Pederþen er dragenn af landet, oc meente, dett for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer burde adt beuiþe, det hand wor leffuendis, om hand paa Seyer Pederþens wegne wille krefue arfue. Oc der hoes berette, ath for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter wille þette borgen<sup>85</sup> oc viþning for þig, adt der þom for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn komb hiemb eller nogen med hanns fuldmagtt, adt hannd er leffuendis, da schulle hannd bekomme denn anpardt af hanns møderne arffue, som hunn nu thill sig þchall annamme, effter þom hindis thilbud hauer werid, oc begierede, ad dett vj lige maade maatte forsekris hinde aff hindes medarffuinger med loffuen oc wiþen, adt hun kunde were vden schade.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thiltalle, giensuar oc sagsens leiglighed, saa oc ephtherdj dett schall befindes ad were fast meere end xx aar, sidenn for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn af landet schall were dragenn oc icke giøris beuiþligdt, att hannd schall were leffuendis, oc dett findes at were wed ij<sup>86</sup> aar sidenn arffuen er faldenn oc i þaa lanng thid meere end jamling<sup>87</sup> adt hafue standet vschiff, oc icke for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer beuiþer med nogen fuldmagtsbreff af for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn hannom fuldmagt adt schall haue þaeme arfue adt omfordre, disligeste effterdj for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter hauer thil-



bøden adt stille loffning oc wiþen, adt der som for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn eller nogen med hanns schrifflich<sup>88</sup> fuldmagt oc beuis kommer þinn møderne arffuegoeds adt wdfordre, da þin anpart der aff, þom hunn thager vdj arfue, adt bethalle, oc hindes medarffuinge adt þtulle hinder slig loffue igienn; oc effterdj lougenn<sup>89</sup> vdj første bog 23. capittell jndholler, huorledis arffue schall krefuis, wdj lige maade effterdj for<sup>ne</sup> Niels Friis paa Anne Ibs daatters wegne thilbyder rett witterlig giæld først saa well thill Niels Schriffuer som andre adt schall vdredis,<sup>90</sup> førind boen schifftes, och for<sup>ne</sup> herridsfogid effter sligh leiglighed icke hafuer widst andett derom att kiende, end afgangenn for<sup>ne</sup> Peder Jenþens boe med huis møderne arfue, hans sønn, for<sup>ne</sup><sup>91</sup> Seyer Pederþen, kunde haue der inde, bør att schifftes effter recessen, halfft thill den leffuende och halfft thill den dødis arffuinge, och der som for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn þellff eller nogen med hanns nøigactig fuldmagtt oc beuiis kommer siden nogenn arff adt vdfordre, da huer adt bethalle, þom hannd thager vdi arfue, da wide wj effter þaadann circumstandtzer<sup>92</sup> oc leigligheder<sup>93</sup> icke mod þaeme herridsthingsdomb adt sige eller magtløþ dømme, som þaeme domb i þig þellff widre jndeholder.

Der emoed ad suare wor her vdj rette møtt for<sup>ne</sup> wor landzdommer saa well som for<sup>ne</sup> herridsfogid oc Anne Ibs dotters fuldmegtig. Och wor landsdommer vdj rette lagde deris schrifftlige beretning, liudendis adt ephtherdj dett findes fast ofuer xx aar sidenn, Seyer Pederþenn af landet er hendragenn, oc icke nogen<sup>94</sup> wiþe kundschaþ er kommen fraan hannom eller nu fremleggis, det hannd schall were leffuendis, och þamme arfue nu wor ij aar sidenn er falden oc i þaa lang thid meere end jammerlingh att haue standenn vschiff, oc icke wed nogen Seiger Pederþens fuldmagtsbreff for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer fuldmøndig adt were samme arfue paa hans vegne adt omfördre eller der om er giortt saa nocksom omfordring, þom lougens første bogs 23. cap: vduiþer, men Anne Ibs daatter adt hafue thilboden ret witterlig giæld, saa well thill Niels Schriffuer þom thill andre adt bethallis, diþligeste sig adt wille þtulle wiþning, huis for<sup>ne</sup> Seyer Pederþenn eller nogen med hanns nøigactige fuldmagtt fremkommer om hanns møderne arfue at vdfordre, da þinn anpart der aff, effter som hunn thager wdj arfue, ad wille fraa þig legge oc bethalle, oc hindis medarffuinge adt þtulle hinde slig loffning igien, ephther þom hunn jo med dennom thill þaeme arfue er berettigett, huis Seyer Pederþenn før hans fader wed døden er afgangenn, oc de fordj þaeme loffning saa well som hun bør adt giøre och Peder Jenþens boe med þaeme hanns søns møderne arff, som hannd der inde kunde hafft, effter þaadann leiglighed er forfunden, hallfft thill dend leffuende och hallfft thill dend dødis arffuinger ad schifftes effter recessen, oc der som Seyer Pederþenn þellff þidenn eller nogenn

paa hans wegne med hanns nøigactig fuldmagtt komb nogen arfue at vdfordre, da huer adt vdlegge oc bethalle, som hannd thager vdj arffue, oc formeente þaeme deris domb louglic oc rett were oc burde wed magt adt blifue oc for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer pligtich igienn adt gifue dennom kost oc thering.

Med fleere ord<sup>95</sup> dennom der om emellom wor.

Tha effter thilhalle, giensuar oc denne sags leiglihed, oc effterdj wj befinnde, adt for<sup>ne</sup> Seyer Pederþen hauer werid bortte aff rigett meere end vdj xiiij aar, saa ingen er witterliggt, om hannd lefuere eller icke, och for<sup>ne</sup> wor landsdommer fordj hauer wed magt dømbtt herridsfogdens domb, som hauer effter lougenn oc recessen dømbtt hanns møderne arff, som findes i hanns faders boe, att skiffes vdj thuinde partter emellom hanns stiffmoder oc hanns sødskinde effter recessen, och der som hannd igien hiemkomb eller nogen med hanns fuldmagtt þaeme arff adt vdfordre, da huer att bethalle, þom hannd thager i arff, da þagde wj der paa saaledis aff for rette, att wore landsdommere jngen vrett haffuer giortt for<sup>ne</sup> Niels Christenþen i denne theris dom, men þaeme dieris domb bør wed magt adt bliffue oc hannom pligtich adt jgiengifue dennom billig kost oc thering.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme af s. d. mellem samme parter ndf. nr. 842 og 843 samt rettertingsdom 28. september 1609 (Secher, Rettertingsdomme II. 292ff.). Den almindelige regel dengang var, at den arv, der tilfaldt en fraværende, skulle opbevares år og dag; indfandt arvingen sig ikke inden udløbet af denne frist, tilfaldt arven kongen, hvis der ikke var medarvinger, og ellers medarvingerne, jf. kgl. åb. br. 1. november 1565 (CCD I. 197f., Kanc. Br.), 9. marts 1554 (Kanc. Br.), 6. november 1557 (ib.), 7. juni 1565 (ib.), rettertingsdom 18. juni 1582 (IV nr. 497), Matzen, Privatret I. 134. – (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er en forkortet afskrift efter HDDomb. – (3) Rigsrådets medlemmer var i 1608: Christian Friis til Borreby (kongens kansler), Peder Munk til Estvadgård, Sten Brahe til Knutstorp, Manderup Parsberg til Hagsholm, Breide Rantzau til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Arild Huitfeldt til Odersberga (rigskansler), Henrik Ramel til Bäckaskog, Jørgen Friis til Krastrup, Preben Gyldenstjerne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Gammel Estrup, Christen Holck til Søbo, Sten Maltesen (Sehested) til Holmgård og Enevold Kruse til Hjermelevgård. Jf. HDDomb. nr. 20 fol.<sup>r</sup>

(4) Niels Christensen Skriver, rådmand i Århus, hospitalsforstander ssts., jf. Kanc. Br. 24. juni og 16. september 1608, afsattes 1609 efter kgl. ordre fordi han havde lokket nogle bønder til at indgive usandfærdige klager til kancelliet over lensmanden på Århusgård Carl Bryske, jf. missive 9. maj 1609 (Kanc. Br.) til Carl Bryske. Han havde senere en strid med kongens kamertjener Willum Dop, se missive 12. maj 1610 (Kanc. Br.) til Carl Bryske. Han og hans hustru opførte 1597 på hjørnet af Lille Torv og Immervad i Århus den såkaldte gamle borgmestergård, der fra 1908 findes genopført i museet Den gamle By i Århus, jf. Aarhus gennem Tiderne I (1933). 200ff. Han var gift med Sidsel Pedersdatter, datter af ridefoged Peder Jensen i Stadsgård (d. 1606; se ndf. note 23) og dennes 1ste hustru Karen Andersdatter (d. omkr. 1579). – (5) Om dette udtryk se 774.8. – (6) Se 780.16. – (7) Se 782.8. – (8) Enevold Enevoldsen Kruse (d. 1620)

til Vingegård, søn af Enevold Kruse (d. omkr. 1573) til Vingegård og dennes 2. hustru Dorte Lauridsdatter Vestenie (hun gift 2. gang med Christoffer Prip (d. 1622) til Søgård, se 846.5). Han var 1580 hofjunker, 1602-06 lensmand på Island, 1603-13 landsdommer i Nørrejylland. Rigsråd, statholder i Norge Enevold Kruse (d. 1621) til Hjermelevgård, der var meddommer i nærv. sag (jf. ovf. note 3) var hans halvætter. - (9) Hovedgården Vingegård i Nørre-Vinge s., Sønderlyng h. - (10) Landsbyen Ravnholt i Tiset s., Ning h.

(11) Sidsel Pedersdatter, se ovf. note 4. - (12) Else Pedersdatter, der var gift med nedenn. borger i Århus Peder Rasmussen Kane (jf. nr. 847) og endnu en søster, hvis navn ikke kendes. - (13) Anne Ibsdatter, datter af Jep Mikkelsen, enke efter nedenn. ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård, hvis 3. hustru hun var. - (14) Stadsgård (nuv. Constantinsborg) i Ormslev s., Ning h., der af Valdemar Parsberg (d. 1607) 28. maj 1583 bortmageskiftedes til kronen (Kr.Sk. I.263f.). Anne Ibsdatters ægtefælle, Peder Jensen, boede i Stadsgård ialtfald fra 1583 (jf. Kanc. Br. 19. november 1583), hvor han, der tidligere var ridefoged i Silkeborg len, vist virkede som foged. Gården blev 5. april 1661 (Kr.Sk.II.80ff.) sammen med nedenn. Havreballegård (sen. Marselisborg) udlagt til storkøbmanden Gabriel Marselis (d. 1683), hvis søn, baron Constantin Marselis (d. 1690), i 1677 lod den ombygge og gav den navnet Constantinsborg. Constantinsborg var 1703-99 et stamhus. - (15) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (16) Niels Friis, der her kaldes ridefoged i Århus len, er vel identisk med den Niels Friis, der 4. september 1606 (Kanc. Br.) nævnes som borger i Århus, da han fik stadfæstelsesbrev på livstid på kronens og kirkens part af korntienden af Astrup s. Han nævnes 23. maj 1608 (Kanc.Br.) som rådmand i Århus og fik da livsbrev på et stykke eng på Holmstrup mark i Hasle h., men 29. juli 1613 (ib.) nævnes han atter som borger i Århus, da han fik livsbrev på kronens og kirkens part af korntienden af Tilst s. i Hasle h. - (17) Om *ridefoged* se 761.57. - (18) ☉: Niels Christensen Skriver, se ovf. note 4. - (19) Reces 13. december 1558 § 53. - (20) taget hensyn til, ænsset (Kalk. I.65b).

(21) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.716b bet.2). - (22) ☉: salig (afdød); NKS 835,2° har *salig*. - (23) Peder Jensen (d. 1606) var ridefoged i Silkeborg len 1578, da han 3. september (Kanc.Br.) tilskødte kronen en ham tilhørende selvejerbondegård i den nu nedlagte landsby Emdrup (Hammel s., Gern h.) og en del i en skov kaldet Tyk skov, mod at han og hans søn måtte være fri for al skyld, ægt, arbejde, skat og anden tyngelse af hans selvejerbondegård i den ligeledes nu nedlagte landsby Jernit (Hammel s., Gern h.). Ved kgl. åb. br. 19. januar 1583 (Kanc. Br.) fik han ret til uden indfæstning at beholde Stadsgård; i stedet for landgilde skulle han betale 30 gamle dalere i årlig afgift og skulle vedligeholde gården og forsyne den med bekvemme værelser, så kongen og hans følge kunne opholde sig dér, når kongen kom på jagt. Ved kongebrev 19. marts 1587 (Kanc.Br.) fik han og hans (2den) hustru Karen Olufsdatter til-ladelse til i de næste 16 år at beholde Stadsgård fri for landgilde, skat, ægt, arbejde el. anden tyngelse, og ved kongebrev 24. september 1604 (ib.) fik han og hans (3die) hustru livsbrev på Stadsgård fri for landgilde, skat, ægt, arbejde og anden tyngelse, mod at han overdrog til kongen sin ret i en selvejerbondegård i Enslev, som han havde arvet efter sin broder, herreds- og ridefoged Las Jensen Lett (d. 1600; se 842.16). Endvidere fik han og hans (3.) hustru for livstid kronens del af korntienden af Mallings s., jf. missive 1. oktober 1604 (Kanc.Br.) til Eske Brock om at få skøde på den nævnte gård i Enslev, lægge den under slottet og indføre den i jordebogen. Peder Jensen var gift 3 gange: 1. gang med Karen Andersdatter (d. omkr. 1579), 2. gang (før 1587) med Karen Olufsdatter (d. omkr. 1594) og 3. gang (før 1601) med ovenn. Anne Ibsdatter, datter af Jep Mikkelsen. Jf. S. Leth Danielsen, *En gammel Slægt fra Skibby* (i Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift XXI(1928).79ff.). - (24) 2. påskedag indfaldt i 1579 den 20. april. - (25) Skriftlig sikkerhed for at blive holdt skadesløs (Kalk. III.751a; OdS XIX.149). - (26) NKS 835,2° har *fuldmagt giffuer*. - (27) Hovedgården Havreballegård (sen. Marselisborg) i Århus (tidl. i Viby s., Ning h.), der ved reformationen tilhørte Århus bispestol og da kom

under kronen og blev benyttet som ladegård. Den blev 5. april 1661 (Kr.Sk. II.80ff.) tilskødet Gabriel Marselis (d. 1673) og blev af hans søn, baron Constantin Marselis (d. 1690), under 23. februar 1680 ophøjet til et baroni, der hjemfaldt 1699. I nærheden opførtes 1899-1902 det nuv. Marselisborg slot, der 1902 blev skænket dav. prins Christian (sen. Christian X). - (28) ♂: september. - (29) Ovenn. Sejer Pedersen. - (30) Ejstruppgård i Nørre Årslev s., Sønderhald h., i 1682 af 12,42 tdr. hartkorn og 59,9 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.204.

(31) Den tidl. landsby Jernit i Hammel s., Gern h. Valdemar Parsberg (d. 1607), der ved mageskifte 28. maj 1583 (Kr.Sk.I.263f.) havde erhvervet bl.a. Jernit, lod landsbyen, der da bestod af præstegård, degnebol og 2 selvejergårde, nedbryde og opførte hovedgården Jernit, der første gang nævnes 1594. Gården solgtes 1665 til rentemester, grev Mogens Frijs (d. 1675) og oprettedes 6. april 1672 til grevskabet Frijsenborg, jf. Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West, Danske Len(1916).11ff. - (32) Forlægget (og også NkS 835,2°) har ved fejlskrift *Ringheridtztthing*. - (33) Landsbyen Jegstrup i Tranbjerg s., Ning h. - (34) Tilståelse, kvittering (Kalk. I.141a), her vel: bevidnelse. - (35) Forlægget (og NkS 842,2°) har herefter ved fejlskrift *aar*. - (36) Karen Olufsdatter (d. omkr. 1594), gift efter 1579 med ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård, jf. ovf. note 23. - (37) Afæskning af en erklæring (Kalk. I.169b). - (38) bertalt (OdS XXII.1130 bet. 5). - (39) JI I.23 og 30. - (40) Reces 13. december 1558 § 53.

(41) Carl Bryske (d. 1613) til Langesø, Margård og Katholm, søn af Gert Bryske (d. 1552) til Dallund og Anne Tønnesdatter Viffert. Han var 1602-13 lensmand på Århusgård. - (42) Landsbyen Kattrup i Koldt s., Ning h. - (43) Indfæstning, den afgift, der skulle betales ved tiltrædelse af et fæste (Kalk. IV.193b). - (44) gå ind på (Kalk. II.401b bet. 2). - (45) NkS 835,2° har *uehre*. - (46) Begæring, anmodning, ønske (Kalk. I.132b). - (47) den 30. dag; se herom 814.15. - (48) Carl Bryske, se ovf. note 41. - (49) NkS 835,2° tilføjer *fattige quinde*. - (50) Ligeledes.

(51) Kvæg (Kalk. I.820a). - (52) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (53) NkS 835,2° tilføjer *fattige quinde*. - (54) Høst (Kalk. I.211a bet. 1). - (55) Stadsgård. - (56) Kongebrev 24. september 1604 (Kanc.Br.), se ovf. note 23. Kongebrevet er gengivet in extenso i dom nr. 843 ndf. - (57) NkS 835,2° tilføjer *afgangen*. - (58) Han var Anne Ibsdatters broder. - (59) Den nu nedlagte landsby Boelund i Idum s., Ulfborg h. - (60) Borgen, sikkerhed (Kalk. II.838b bet. 3).

(61) Sikkerhed (Kalk. IV.845b bet. 1). - (62) fuldstændigt og i rette tid (Kalk. III.562a bet. 2). - (63) Peder Rasmussen Kane, borger i Århus, var gift med Else Pedersdatter, datter af ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård og dennes 1. hustru Karen Andersdatter og søster til Niels Christensen Skrivers hustru Sidsel Pedersdatter. Se om hans dom nr. 847 ndf. - (64) Stævningmænd (Kalk. II.467b bet. 1). - (65) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (66) Landsbyen Enslev i Koldt s., Ning h. Den pågældende gård blev 1604 overdraget til kronen, jf. kongebreve 24. september og 1. oktober 1604 (Kanc.Br.). - (67) Forlægget har *Naudtz*, hvilket formentlig er en fejlskrift; rettet efter NkS 835,2°. - (68) Skanderborg slot (nedrevet 1767). - (69) Hustru; NkS 835,2° har *quonne*. - (70) gav (Kalk. I.506a bet. 2). NkS 835,2° har (m. sa. bet.) *fick*.

(71) 100 daler; om skrivemåden se 765.35. Det var i datiden ikke ualmindeligt, at der betaltes en gratifikation for at opnå en kgl. begunstigelse, jf. ndf. 842.16, hvoraf fremgår, at Peder Jensens broder, herreds- og ridefoged Las Jensen Lett (d. 1600), erlagde øksne for at opnå fritagelse for ægt og arbejde, jf. Kanc.Br. 27. februar 1579. - (72) Niels Krag (d. 1650) til Agerkrog, Trudsholm, Kaas og Voldbjerg, søn af Mogens Krag (d. 1622) og dennes 1. hustru Sophie Nielsdatter Juel (d. 1583). Han studerede ved tyske universiteter (bl.a. 1590 i Rostock, 1595 i Leiden) og i Frankrig, blev 1596 sekretær i kancelliet, deltog i ambassader til England (1597) og Rusland (1601), 1601 lensmand på Øsel, 1603-10 øverste sekretær i kancelliet, 1613-40 landsdommer i Nørrejylland, 1628 generalkrigskommissær, 1649 rigsråd. Han var gift med Jytte Stygesdatter Høeg (Banner) (d. 1652). - (73) (be)nægtet (Kalk. I.155a); NkS 835,2° har *benegtet*. - (74) Denne dom synes ikke at vedkomme nærv. sag, jf. Secher, Rettertingsdomme II.124 note

3, men synes at have forbindelse med de i missive 9. maj 1609 (Kanc.Br.) omtalte usandfærdige klager over Carl Bryske, jf. ovf. note 4. - (75) JL I.6. - (76) Recessen 13. december 1558 § 52, jf. reces 6. december 1547 § 28. - (77) Fdg. 14. august 1590, der er trykt som indledning (*jndgang*, jf. Kalk. II.400b bet. 2) til Mads Vingaards udg. af JL 1590. - (78) Forlægget har *Nørherridtzthing*; rettet efter NkS 835,2°. - (79) sikker (Kalk. IV.834a bet. 2). - (80) fuldt ud, på fyldestgørende måde.

(81) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (82) Reces 13. december 1558 § 52. - (83) NkS 835,2° tilføjer *som de i dennom sielff bemelder*. - (84) henlægges, udskydes, opsættes (OdS XXV.779 bet. 8) - (85) NkS 835,2° har *loffning*. - (86) 1½: om skrivemåden se 761.23. - (87) ét år (Kalk. II.434b; OdS IX.760f.; Verner Dahlerup.90), jf. JL I.23 *dagh oc iamling*. - (88) NkS 835,2° har *nøyagtig*. - (89) JL I.23. - (90) Jf. reces 13. december 1558 § 53.

(91) Herefter understreget i forlægget *Peder Jenþenn*. - (92) Omstændigheder. - (93) Forhold (Kalk. II.778a bet. 2). - (94) NkS 835,2° har *ingen* i stedet for *icke nogen*. - (95) NkS 835,2° tilføjer *och talle*.

## 842 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

*Under et skifte krævede nogle arvinger under henvisning til bestemmelsen i JL I. 17 forlods af boet udskiftet, hvad den afdøde havde arvet efter sin tidligere afdøde broder. Herredstinget, hvis dom stadfæstedes af Viborg landsting og af rettertinget, statuerede, at bestemmelsen i § 52 i reces 13. december 1558 ændrede JL I. 17, og at den afdødes enke skulle have halvdelen af den nævnte arv.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 9<sup>r</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.124ff.

Litt.: Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.262.

Overskrift: Domb emellom Niels Christensen, raadmand i wor kiøpstedt Aars, oc landzdommere vdj Judland, daterit Kiøpnehauffn slott, denn 30. may anno 1608. Offueruerendis kongenn oc allt raaditt.<sup>3</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterligdt, att for os wor schicked os elskelige<sup>4</sup> Niels Christensenn,<sup>5</sup> raadmand j wor kiøpstedt Aarhus, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning<sup>6</sup> for os vdj rette steffnidt os elskelige Jfuer Jull<sup>7</sup> thill Willestrup<sup>8</sup> oc Enuold Kruse<sup>9</sup> thill Wingegaard,<sup>10</sup> wor mend, thienere oc landsdommere i wortt lannd Nørre Julland, paa denn anden side oc dennom thilthallid, for de denn 26. 7<sup>bris</sup> 11<sup>11</sup> anno 1607 hafde wed magtt funditt enn Søffren Jenþenn i Rauffnholt,<sup>12</sup> herridsfougid i Ningherrid, hanns domb om nogen arff, hanns høstruis<sup>13</sup> affgangenn fader, Peder Jenþenn<sup>14</sup> i Stadtzgaard,<sup>15</sup> jndarffuede effter þinn affgangen broder, Laß Lett<sup>16</sup> i Endzløff,<sup>17</sup> formeddelst huilchenn deris domb handd formeente pig adt were skeed for kortt,<sup>18</sup> oc bæeme domb fordj icke burde adt komme hannom thill hinder eller schade vdj nogen maade.

Hafde oc hiid steffnid for<sup>ne</sup> herridzfougid, for<sup>ne</sup> Anne Jbs daatter<sup>19</sup> saa well som

Niels Frii<sup>β</sup>,<sup>20</sup> ridefogid<sup>21</sup> i Aarhusgaardtzlhen, med samme domb, och vdj rette lagde enn domb aff Viburglandsthing dend 26. 7<sup>bri</sup>s anno 1607 vdgangid, liudendis i sin meening, for<sup>ne</sup> Niels Christen<sup>β</sup>enn did adt hafue vdj rette steffnidt for<sup>ne</sup> herridsfogid for enn domb, hannd dend 18. augusti <sup>β</sup>aeme aar emellom hannom paa dend ene oc Niels Friis, ridefogid i Aarhusgaardzlhen, paa Anne Jbs dotters wegne i Stadsgaard paa denn anden side d<sup>β</sup>mp<sup>tt</sup> hauer, oc vdj saeme sin domb hafuer frand<sup>β</sup>mp<sup>tt</sup> Niels Schriffuers<sup>22</sup> h<sup>β</sup>strue<sup>23</sup> oc hinds medarffuinge<sup>24</sup> huis arfue dennom burde forloddis vd ad komme fraa Anne Jb<sup>β</sup> dotter i Stadsgaard, som hinds sallige hosbond, Peder Jen<sup>β</sup>enn, indarffuede effter hanns sallige broder, Las Lett i Ensl<sup>β</sup>ff, huilchen domb for<sup>ne</sup> S<sup>β</sup>ffrenn Jen<sup>β</sup>enn fast vdj lige oc ens maade thrende gange paa 18 vggers thid oc opholtt d<sup>β</sup>mt hafuer, vauseett de tuende f<sup>β</sup>rste hanns domme schall findes thill landsthing d<sup>β</sup>mp<sup>tt</sup> <sup>β</sup>om the vd<sup>β</sup>mp<sup>tt</sup> wor, paa dett hannd sig des bedre schulle haue betencktt adt d<sup>β</sup>mm<sup>e</sup> oc sentere, huis rett haffde werit, meenendis hannom der med vrett adt hafue giortt oc b<sup>β</sup>r der fore adt <sup>β</sup>tande thill rette.

Disligeste hafde hid steffnid for<sup>ne</sup> S<sup>β</sup>ffren Jen<sup>β</sup>enn med huis hannd vdj denn sag wille niude oc vndgield<sup>e</sup>, saa oc for<sup>ne</sup> Niels Fris, om hannd hafde der noget i ad sige.<sup>25</sup>

Saa m<sup>β</sup>tte for<sup>ne</sup> Niels Friis oc fremlagde <sup>β</sup>amme domb af Ningherridsthing dend 28. augusti <sup>β</sup>idst forlhedenn vdgangitt, formellendis for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer da epher enn op<sup>β</sup>ettel<sup>β</sup>e paa <sup>β</sup>in h<sup>β</sup>struis oc hinds medarffuingers vegne adt hafue vdj rette <sup>β</sup>teffnid Anne Jbs dotter i Stadtzgaard oc hinds lauguerge for attschillige artikler oc thrette om arff oc schiffte effter s:<sup>26</sup> Peder Jen<sup>β</sup>enn, <sup>β</sup>om boede i Statzgaard, effter <sup>β</sup>om dett er funden med enn landzthings hiemb<sup>β</sup>ettel<sup>β</sup>e sagenn thill herridsthing ad komme, oc da haffuer for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer fremblagd enn schrifflich beretning, liudendis<sup>27</sup> som effterf<sup>β</sup>llger:

[Dette er min forseet och beretning paa min hustrue och hinis medarffuingers vegne imod Anne Jbsdatter i Stadtzgaard och hinds lauguerge effter dend landstings hiemsettelse dend 4. julij sist forleden vdgangit.]<sup>28</sup> Item formieener ieg, adt denn arfue, som sallig Peder Jen<sup>β</sup>enn, min h<sup>β</sup>strue fader, arffuid effter <sup>β</sup>inn sallige broder, Las Lett i En<sup>β</sup>l<sup>β</sup>ff, vdj boe, boeskaff,<sup>29</sup> guld, <sup>β</sup>ollff, pendinge, kornn, leffuendis queg oc ald andenn l<sup>β</sup>β<sup>β</sup>re, effter hanns egenn vnderschreffne registers liudell<sup>β</sup>e b<sup>β</sup>r os forloddis ad vdleggis af boen effter dett 17. capittell i konning Waldemars f<sup>β</sup>rste loughogs<sup>30</sup> jndholdell<sup>β</sup>e oc effter Tord Degens forklaring i dett 36. cap:<sup>31</sup> saa oc effter forrige domme,<sup>32</sup> som d<sup>β</sup>mbtt er aff Danmarckis riges raad oc andre goede mend, effterdi beui<sup>β</sup>es med thingsuinde <sup>β</sup>aeme arffue adt were kommid i boen, siden Anne Jbs dotter komb thill hannom. Jndeholder oc saeme

domb Niels Schrifuer ad hafue vdj rette lagd ett otte mands winde af Houelber-righerridsthingh dend 9. aprilis sidst forlhedenn vdgiffuett, bemellendis blantt andet, dett her Raßmus Raßmußen<sup>33</sup> i Werlouff,<sup>34</sup> Elline Jenns dotter vdj Enslouff, Niels Michelßen i Gierningh,<sup>35</sup> [Giertrud Jensdatter i Werløff och Michel Pederßen i Koufdal]<sup>36</sup> for thingsdomb ad haue wundit med deris helgens eed effter recessen, ad effter þom de ware aff for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer steffnid med landsthings steffning for deris sandhed ad winde oc bekende, saa er dett dennom witterligd vdj Guds sandhed, adt huis arfue, som sallig Peder Jenßenn vdj Stadzgaard arffuide effter sinn sallig broder, Laß Lett<sup>37</sup> i Enslouff, vdj boe, penge oc løbøre, bleff schifft vdj Enßlouff oc komb der fraa oc thill Stadsgaard, þiden for<sup>ne</sup> Peder Jenßenn oc hanns høstrue Anne Jbs dotter bleff wijde oc komme i echteskaff thill þammen. Dipligste Søffren Wintter i Amstrup<sup>38</sup> oc Peder Jenßen i Werløuff wantt med hellgens eed oc opragte fingre i lige maade effter recessen, ad huis fhee<sup>39</sup> oc foer,<sup>40</sup> þom for<sup>ne</sup> Peder Jenßenn fick thill schiffte i Enslouff epther for<sup>ne</sup> sin<sup>41</sup> broder, dett dreff de for hannom fraa Enslouff oc thill Stadsgaard, oc der<sup>42</sup> de kom did med þaeme fheemon,<sup>43</sup> da loed Anne Jbs dotter det annamme af dennom oc saae thet þellf vdi gaarden, saa bleeff de der om natten, oc hunn handlid well med<sup>44</sup> dennom, som þaeme winde i þig þellff widre bemeller. Medfør och þaeme dom Niels Schriffuer adt haffue fremlagd enn forthegnelße register paa, huis þom for<sup>ne</sup> Peder Jenßenn thilfaltt paa schiffte effter<sup>45</sup> Laß Jenßenn<sup>46</sup> dend 15. vii<sup>bris</sup> 47 anno 1600. Først it flamske<sup>48</sup> þengeklede<sup>49</sup> [saa gott som iij daler, iij tønde<sup>50</sup> teppet<sup>51</sup> sengekleder saa goed som iij daler,<sup>52</sup> 1 dreils sengeklede ij daler. Och siden i for<sup>ne</sup> register findis anschreffuen<sup>53</sup> udj støchuiß udj penngel]<sup>54</sup> beregnid summa summarum 793½ daller 4 skilling, huilchen for<sup>ne</sup> register med Peder Jenßenns egenn haand findis vnderschreffuen. Jtem haffuer Niels Schriffuer fremlagd enn copia aff enn dom,<sup>55</sup> þom hannd gaff thilkiende adt schall were vdi Wiburg aff e[rlig]<sup>56</sup> oc welb: mand Peder Munck<sup>57</sup> thill Estuadgaard,<sup>58</sup> Jurgenn Friis<sup>59</sup> thill Krastrup,<sup>60</sup> Stygge Høg<sup>61</sup> thill Wang,<sup>62</sup> Erich Lunge<sup>63</sup> thill Stouffgaard<sup>64</sup> dend 21. januarij anno 1596 affsagd oc i þinn beslutning [liudendis],<sup>65</sup> ad þaa mange Hanns Morckis<sup>66</sup> første børn icke hauer vdfaaid deris anpart af dend oldarfue,<sup>67</sup> for<sup>ne</sup> Hanns Munck hauer ophagid oc thill þigh i boen annammid, bør dennom forloddid wd af boen, førrind schiffte ganger, ad wdleggis, saawitt der kand beuißes, som þaeme copia wittløfftig i sig þellff indeholder.

Saa er for<sup>ne</sup> Niels Fris paa Anne Jbs dotters wegne møtt och fremblagde ett obenn breeff, liudendis þom effterfølger:

Kiendis ieg, Peder Jenßenn vdj Stadzgaard, oc giør witterligdt, adt forstandig mand, min høstrue broeder, Anders Jbßenn i Borlund,<sup>68</sup> hauer ladett mig thillþige

oc giffue warþell for min høstruis sallige faders, Jep Michelþens, effterladendis goeds i Borlund adt þchulle annamme wor partt aff trynding dag,<sup>69</sup> huilche vj enn aff os eller wor wiþe<sup>70</sup> bud wille medt Gudz hielp møde ad 30. dag oc annamme, huis os thilkommer med rette, som þaeme breek med Peder Jenþens egen haand wnderschreffuid widre formelder.<sup>71</sup>

Noch hafuer Niels Fris vdj rette lagd enn schrifflich berettning,<sup>72</sup> ath effter þom hannd forfarer i Niels Schriffuers berettning, dett<sup>73</sup> hannd formeener denn arffue, salig Peder Jenþenn, hanns høstrues fader, arffuid effter sinn broder, Laþ Lett udj Ensløff, vdj boe oc boeskab, guld, søllff, pendinge, kornn, leffuendis queeg oc ald anden løþøre, bør dennom forloddis ad vdleggis aff boid, der emoed þuaris for det første, ad huad denn arfue belanget sig, affgangen Peder Jenþenn arffuid effter hanns broder, Las Lett, dend arffue formeente hannd wor thilfalden for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn, før Anne Jbs dotter bleff wijtt thill hannom oc komb i hans boe. Derhøes formeente hand, recessen<sup>74</sup> schulle medføre i thet 52. cap., ad høstrue niuder halfft boe oc boeskab oc hallff i alle løþøre effter hindes høþbond, huad heller hunn haffuer barnn wed hannom heller icke, saa wel som oc konning Voldemars loug<sup>75</sup> medfører i det første bogs vj cap: Skeer dett sig þaa, mand oc quinde, som leffuer vdj egteskaff, faaer icke børnn þammen, oc en af dennom wid døden affgaar, da schifftis huþ, boe, fhee oc kiøbeiorð vdj thoe ligge lodder emellom den, der leffuer, och denn dødis arffuinger. Diþligeste vdj forhallen<sup>76</sup> i konning Voldemars loug vdthrøckeligen þchall formeldis, ad der schall dømmis effter for<sup>ne</sup> loughogh, huor denn icke findis adt were emoed recessen. Effter slig leiglihed oc effter forberørte recessis jndhold saatte vdj alle rette,<sup>77</sup> om for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter icke burde for<sup>78</sup> Niels Schriffuers oc hanns medarffuingers beskyldning quitt adt were oc de med hinder ad þchiffte oc deele effter for<sup>ne</sup> recessis jndholt.

Da hafuer fogden þaa ompagdt, ad effterdj for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer och hanns medarffuinger icke beuiþte for hannom afgangen Peder Jenþenn adt were thilfaldenn nogen arfue, siden for<sup>ne</sup> Anne Jbs daatter komb i hanns boe oc bleff wijtt thill hannom, oc findes Anne Jbs dotter ad haue arffuid þinn fader, sidenn hunn komb thill Peder Jenþenn eþther Peder Jenþens egenn haandschiffths bemelding, widste fogden icke sig emoed lougenn oc recessen att thildømme for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer oc hanns medarffuinger nogit forloddis aff boen der for att vdkomme, men Peder Jenþens boe att schifftes effter recessen,<sup>79</sup> som þaeme domb i þig þellff bemeller.

Dernest er møtt for<sup>ne</sup> herridsfogid oc wor sinn dom bestendig oc formeente þig icke anderledis ad kunde dømmе, end þom hannd giortt hafuer.



Dernest þuarid Niels Friis thill denn copia aff denn domb, þom for<sup>ne</sup> Peder Munck, [Jørgen Friiþ]<sup>80</sup> oc [dieris]<sup>81</sup> medbrøder schulle hafue dømp<sup>tt</sup>, att dend copia icke wor forþeglid,<sup>82</sup> oc dend schulle were nogen wergemaall anlangendis.

Med flere ord<sup>83</sup> dennom der om emellom wor.

Tha effter thilhalle, gienþuar oc sagens leiglighed, saa oc effterdj lougenn formelder v<sup>dj</sup> første bogs 6. cap.: ad skeer dett sig þaa, ad mand oc quinde, som leffuer i egteskab, faar icke børnn tilþammen, oc enn af dennom wed døden afgaar, da schifftis hus, boe, fhee oc kiøbejord udj thoe lige lodder emellom dend, der leffuer, oc denn dødis arfuing; disligeste ephtherdj ad recessen<sup>84</sup> thilholder høstruen ad schall niude hallff kiøbejord, boe oc boeskab oc halff v<sup>dj</sup> al løþøre efter hinds høþbond, huad heller hunn hafuer barn ved hannom eller icke, oc effterdj v<sup>dj</sup> loughogens indgang<sup>85</sup> formeldis, ad der schall dømmis effter loughogen, huor den icke findes ad were emoed recessen, saa der aff forstaais, recessen att schall effterdømmis udj de artikler, dend indeholder, och effterdj for<sup>ne</sup> herridsfogid v<sup>dj</sup> saa maade hafuer fullt recessen oc icke widste ad thildømme for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer oc hanns medarffuinger nogitt forloddis af for<sup>ne</sup> Peder Jenþens boe ad vdbekomme,<sup>86</sup> men Peder Jenþens boe ad schifftes effter recessen, þom þschall were udj løþøre, wide wj icke emoed for<sup>ne</sup> herridsthingsdomb<sup>87</sup> ad sige, ey heller magteløs dømme, som þaeme domb i þig þellff indeholder.

Der emoed ad suare wor her v<sup>dj</sup> rette møtt for<sup>ne</sup> wor landsdommere oc v<sup>dj</sup> rette lagde deris þschrifftlige beretning oc gienþuar, liudendis i den sag þom effterfølger:

Huad dend capittell: arff beder arff<sup>88</sup> er belangendis, da der emoed findes recessen<sup>89</sup> sidenn att were giordt oc vdgangidt, huilchenn v<sup>dj</sup> dett 52. arti: thilholder høstruen adt schall niude hallff kiøbe jord, boe, boeskab oc hallff w<sup>dj</sup> alle løþøre effter hinds høþbonde, huad heller hun hafuer barn wed hannom eller icke, oc udj loughogens jndgang formelles, ad der þschall dømmis ephther lougenn, huor dend icke findes ad were emoed recessen, diþligeste ocsaa loughens<sup>90</sup> første bogs vj cap: jndeholder, adt skeer dett þig þaa, adt mand och quinde, som leffuer v<sup>dj</sup> egteskab, faa icke børn þammen, oc enn aff dennom wed døden afgaar, da schifftis hus, boe fhee<sup>91</sup> oc kiøbejord v<sup>dj</sup> thoe lige loder emellom dend, der leffuer, oc dend dødis arffuinger; oc wj fordi hafuer fullt lougenn oc recessen, der þom de thillþammen þtemmer ofuers ens, oc der effter thillfundenn Peder Jenþenns effterladende boe oc løþøre ad schifftes hanns effterlefuersche oc arfuinge lige emellom, formeener þaeme domb rett adt were, oc Niels Schriffuer pligtich adt giffue os wor kost oc theering.

Med fleere ord<sup>92</sup> dennom der om emellom wor.<sup>93</sup>

Tha effter thilhalle, gienþuar oc denn sags leiglihed och effterdj recessen formelder, ad høstrue niuder hallff kiøbe jord, boe oc boeskab oc hallff vdj alle løþøre effter hindes høþbonnd, huad heller de hafue børnn þammen eller icke, oc wore landsdommere fordi hafuer wed magtt dømbtt herridsfogdens domb i Ningherrid, þom hafde dømbtt Peder Jenþenns boe i Stadzgaard att þchulle schiffes effter recessen vdi thoe partter emellom hanns høstrue oc arfuinger, da þagde wj der paa þaaledis af for rette, att wore landsdommere ingen vrett hafuer giortt for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer vdj denn deris vdgifne domb, menn þaeme domb bør wed þin fuldemagt adt blifue oc hannom pligtich att igiengiffue dennom billig kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme mellem samme parter af s.d. ovf. nr. 841 og ndf. nr. 843. Sjællands landsting havde 1. september 1585 (IV nr. 536) statueret, at arvebed var ophævet ved reces 13. december 1558 §52. - (2) Af disse er Thott 1202,2° en forkortet afskrift efter HDDomb., mens NkS 835,2° synes at være afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder. Det afviger på flere punkter fra HDDomb., bl. a. ved at gengive en del enkeltheder, der ikke findes i HDDomb. Disse er (i skarp klamme) anført ndf. og synes at vise, at dombrevet ikke, som det vist var det almindelige, er udskrevet på grundlag af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Titulaturen *os elskelige*, der kun anvendtes over for rangspersoner (OdS IV.306), herunder undertiden borgmestre og rådmænd, er ikke anvendt på Niels Christensen Skriver i dommen nr. 841. Ordene findes ikke i NkS 835,2°. - (5) Se 841.4. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Se 782.8. - (9) Se 841.8. - (10) Se 841.9.

(11) ɔ: septembris. - (12) Se 841.10. - (13) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (14) Se 841.13. - (15) Se 841.14. - (16) Las Jensen Lett (d. 1600) nævnes 1578-87 som herredsfoged i Hovlbjerg h. og ridefoged i Dronningborg len. 4. september 1578 (Kanc.Br.) fik han fritagelse for alle afgifter af sin gård, så længe han var herredsfoged, 27. februar 1579 (ib.) fik han, der nu længe havde været herredsfoged og var villig til at vedblive at være det, fritagelse for livstid for almindelig ægt og arbejde og fritagelse for landgilde, så længe han var herredsfoged. 2 øksne, som han havde lovet at erlægge for fritagelsen for ægt og arbejde, skulle inden mikkelsdag (29. september) leveres til lensmanden på Dronningborg. 17. februar 1583 (Kanc.Br.) fik han livsbrev på det til Brøste bro (Bisbro) i Dronningborg len liggende brokorn mod straks at istandsætte broen og fremtidig vedligeholde den. 25. maj 1586 (ib.) fik han fritagelse for at svare landgilde af sin gård i Vellev s. (Hovlbjerg h.), dog skulle den på gården boende bonde gøre sædvanlig ægt og arbejde deraf. 16. august 1587 (ib.) fik han kongebrev på at bruge en halvgård i Vellev og en øde ejendom på Borries mark fri for landgilde, ægt, arbejde og anden tyng. 8. august 1590 (ib.) - da han ikke længere var herredsfoged - fik han kongebrev på indtil videre at give 10 daller årlig i stedet for den skyld, der skulle svares til Dronningborg slot, af en selvejergård i Havrum s., Hovlbjerg h. og 13. februar 1591 (ib.) fik han i fæste en lille holm, kaldet Myrekrog, ved Hornbæk, da han havde søgning både af kongens folk og adelens tjenere. 23. januar 1597 (ib.) fik hans hustru Elline Jensdatter livsbrev på selvejergården i Enslev, som hun og hendes mand boede i, såfremt hun overlevede sin ægtefælle. Hun skulle holde gården i god stand og underholde kongens folk og tjenere, der kom dertil, som det hidtil havde været sædvanligt. Las

Jensen Lett og hans hustru har skænket alterkalke til Hvorslev og Vellev kirker, jf. Jydske Saml. 1. rk. X. 156. I Vellev kirke findes ligsten over ham og hustruen Elline Jensdatter, og ifl. Erich Pontoppidan, Danske Atlas IV (1768). 425 har der tidligere i kirken været et epitafium med portrætter af ægtefællerne. Jf. S. Leth Danielsen, En gammel Slægt fra Skibby (i Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift XXI (1928). 79ff. I Trap<sup>5</sup> VII,1 er Las Jensen Lett urigtigt kaldt Las Larsen Leth. - (17) Se 841.66. - (18) Se 841.15. - (19) Se 841.13. - (20) Se 841.16.

(21) Om ridefoged se 761.57. - (22) Niels Christensen Skriver. - (23) Ovenn. Sidsel Pedersdatter, jf. 841.11. - (24) Se 841.12. - (25) NkS 835,2° har *suare*. - (26)  $\sigma$ : salige (afdøde). - (27) NkS 835,2° tilføjer *ord fra ord*. - (28) Det indklammede findes ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2° (jf. ovf. note 2). I stedet for det indklammede har forlægget *Item*. - (29) Bohave (Kalk. I. 235b). - (30) JL I. 17.

(31) Thords art. § 40 i latinsk text (DgL Tillæg til IV, 88) jf. andre texter ib. 118, 125, 140, 149, 174, 223, 251, 278, 308 og 337. Som § 36 findes bestemmelsen i text 6B (ib. 223). - (32) Se den ndf. refererede dom af tilforordnede råder af 21. januar 1596. - (33) Rasmus Rasmussen (d. 1607), fra omkr. 1599 sognepræst for Vellev menighed. - (34) Vellev s., Hovlbjerg h. - (35) Landsbyen Gerning i Gerning s., Hovlbjerg h. - (36) Gården Kovdal (1608: Koudall) i Vellev s., Hovlbjerg h., jf. Danmarks Stednavne IX. 233. I 1682 af 10 tdr. hartkorn og 62,3 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Petersen 237. Det indklammede mgl. i forlægget - der i stedet kun har *med flere* - og er indføjet efter NkS 835,2°. - (37) NkS 835,2° har *Jenssen*. - (38) Landsbyen Amstrup i Hvorslev s., Hovlbjerg h. - (39) Kvæg (Kalk. I. 816b bet. 1). - (40) Foder (Kalk. V. 262a), særlig halm.

(41) NkS 835,2° tilføjer *salig*. - (42) NkS 835,2° har *dend tid*. - (43) Kvæg (Kalk. I. 820a). - (44) *handled... med*: behandlede (Kalk. V. 413b). - (45) NkS 835,2° tilføjer *sin salig broder*. - (46) NkS 835,2° tilføjer i *Enbløff*. - (47)  $\sigma$ : octobris. - (48) fra Flandern,  $\sigma$ : af finere hørlærred. - (49) Sengetæpper (Kalk. III. 707a). - (50) tynde.

(51) vævet som tæppe (Kalk. IV. 516b). - (52) 2½ daler; om skrivemåden se 761.23. - (53) opskrevet (Kalk. I. 67b). - (54) Det indklammede mgl. i forlægget og er indføjet efter NkS 835,2°. I stedet for det indklammede har forlægget *med meere goeds, som stockuis findes an- tegnet vdi for<sup>ne</sup> register oc i penge*. - (55) Dommen ses ikke bevaret. - (56) Forlægget har kun e. - (57) Se 775.4. - (58) Se 788.60. - (59) Se 786.6. - (60) Se 786.7.

(61) Stygge Høg (d. omkr. 1630) til Vang, Kærgårdsholm og Steensgård. - (62) Hovedgården Vang i Sulsted s., Kær h. - (63) Erik Lunge (d. 1616) til Stovgård. - (64) Hovedgården Stovgård i Tørring s., Vrads h. - (65) Ordet mgl. i forlægget (og i NkS 835,2°). - (66) Hans Munk (3 roser) (d. 1616) til Visselbjerg og Oksvang, søn af Jørgen Munk (d. 1577) til Haraldskær, Oksvang, Visselbjerg m.v. og Dorte Pedersdatter Galt (d. 1579). Han, der var gift med Margrethe Bendixdatter Rantzau (d. omkr. 1637), blev 1616 dømt fra livet for at have haft samleje med 3 søstre, hvilket i datiden betragtedes som blodskam; to af kvinderne blev henrettet og han selv halshugget 30. maj 1616. - (67) Arv, der stammer fra forfædre (OdS XV. 406). - (68) Se 841.59. - (69) 30. dag, se 814.15. - (70) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet. 1).

(71) I stedet for som *baeme... wïdre formelder* har NkS 835,2°: *Till widnisbiurd min egen haand vnderschreffuet. Datum Stadtzgaard, dend 30. martij anno 1601. Peder Jensen egen haand*. - (72) NkS 835,2° indføjer i *sin meeningh*. - (73) at (Kalk. I. 358a bet. 1). - (74) Reces 13. december 1558 § 52. - (75) JL I. 6. - (76) Se 841.77. - (77) NkS 835,2° tilføjer *och wor dom begierrendis*. - (78) NkS 835,2° indføjer *for<sup>ne</sup>*. (79) Reces 13. december 1558 § 52. - (80) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°.

(81) Forlægget har *hanns*. - (82) Om seglets betydning i ældre tid se f. eks. rettertingsdom 20. juni 1553 (I nr. 189). - (83) NkS 835,2° tilføjer *och talle*. - (84) Reces 13. december 1558 § 52. -

(85) Indledning (Kalk. II. 400b bet. 2). Jf. 841.75. - (86) NkS 835,2° har *bekomme*. - (87) NkS 835,2° har *herritz fogdens dom*. - (88) JL I. 17 har til overskrift *At arf betær arf* (DgI II. 52). Ved *arvebed* forstås, at det løsøre, en ægtefælle under ægteskabet arvede, kun indgik i fællesboet, når den anden ægtefælle også arvede noget, i hvilket tilfælde »arf beder arv«; *bede* (*bæthær*) bet. jage, fange, jf. Verner Dahlerup. 81, J. Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik I* (1928). 91. Arv, der skulle have arvebed til følge, måtte efter skånsk og sjællandsk ret have en vis størrelse, jf. SkL 31, VsJL I. 27, EsjL I. 30, men dette fordredes ikke efter jysk ret, jf. JL I. 17. - (89) Reces 13. december 1558 §52. - (90) JL I. 6.

(91) rørligt gods (Kalk. I. 234a). - (92) NkS 835,2° tilføjer *och talle*. - (93) Herefter med blyant udstreget i forlægget: *Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leiglihed, oc effterdj recessen formeler, ad høstrue niuder halft kiøbe jord, boe oc boeskab oc hallff vdj alle løpøre effter hindes hopbonnde, huad heller hun haffuer barnn wed hannom eller icke, och vdj lougbogens jndgannng formeldes, ad der schall dømmis effter lougenn, huor dend icke findes emoed recessen, desligeste ocsaa lougenns første bogs 6. capittell, jndeholder, att skeer dett pig paa, ad mand oc quinde, som leffuer vdj echteskaff, faae icke børnn þammen, oc enn aff dennom wed døden afgaaer, da schiffes hus, boefhæ oc kiøbe jord vdi thoe lige lodder emellom thend, der leffuer, oc denn dødis arffuinge, oc fordi haffuer fullt lougenn oc recessen, der þom de thilþammen þtemme offuer enþ, oc der effter thilfunden Peder Jenþens effterladende boe oc løpøre att þchiffes hanns effterleffuersche oc arffuinge lige emellom, formeen þaeme domb rett ad were oc Niels Schriffuer plichtig att gifue os wor kost och theering. Med flere ord dennom der emellom wor.*

## 843 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

*En mand havde afhændet sin ret i en gård til kronen imod til gengæld for sin og sin hustrus levetid at bebo en kronen tilhørende ejendom fri for landgilde, ægt, arbejde og anden tyng og derhos erholde kongetienden af Malling sogn. Under skiftet efter hans død krævede hans arvinger under henvisning til bestemmelserne i JL I. 36 og III. 43 vederlag herfor, men rettertinget, der stadfæstede herredstingets og Viborg landstings domme, statuerede, at arvingerne ikke havde krav på noget vederlag, da den afdøde efter JL I. 34 havde ret til at sælge sit gods til hvem han ville.<sup>1</sup>*

Hss.: HDDomb. nr. 20 fol. 13<sup>v</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 127ff.

Overskrift: Niels Christensen vdi Aars och landsdommere vdi Julland deris dom, daterit Kiøpenhauffnns slott dend 30. may anno 1608. Offuuerendis allt raaditt.<sup>3</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterligdt, att for os wor schicked os elskelige<sup>4</sup> Niels Christensen,<sup>5</sup> raadmand i wor kiøpsted Aars, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning<sup>6</sup> for os vdj rette steffnid os elskelige Iffuer Jull<sup>7</sup> thill Willestrup<sup>8</sup> oc Enuolld Kruse<sup>9</sup> thill Wingegaardt,<sup>10</sup> wore mend, thienere oc landsdommere i wort lann Nørre Judland, paa denn anden side oc dennom thilthallid for, att de

dend 26. 7<sup>bris</sup> 11 þidst forlheden þchall hafue wed magtt fundenn enn domb aff heridsfogdenn i Ningherrid dømbtt oc affsagd emellom hannom, hanns høstrue<sup>12</sup> oc hindes medarffinge<sup>13</sup> paa dend ene oc Anne Jbs dotter<sup>14</sup> i Stadsgaard,<sup>15</sup> hanns høstrues steffmoder, oc hindes laugeurge<sup>16</sup> paa dend andenn side om wederlag, for<sup>ne</sup> Niels Christenþen oc hanns medarffuinge wor begierendis aff for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter for denn gaard i Elþlouff,<sup>17</sup> formeente þig þinn høstrue oc hindis medarffuinge derudi adt were skeett forkortt<sup>18</sup> oc þaeme domb ey burde ad komme hannom eller hanns medarffuinger thill hinder eller schade vdi nogen maade.

Sammelhedis hafde oc hidþteffnid Søffren Jenþenn vdj Rauffnholt,<sup>19</sup> herridsfogid i for<sup>ne</sup> Ningherrid, som wdj þaeme sag dømbtt hafde, saa oc Anne Jbs daatter saa well som os elskelige Niels Friiþ,<sup>20</sup> ridefougid<sup>21</sup> i Aarhusgaardz lheen, þom paa hindes vegne emoed hannom schall hafue gangitt vdj rette, om de hafde der no-gid vdj ad sige.

Och wdj rette lagde þaeme dom aff Viburg [landsting]<sup>22</sup> dend 26. 7<sup>bris</sup> nest forlheden vdgifuett, liudendis i sin meening, ad Niels Christenþenn Schrifuer,<sup>23</sup> raadmand i Aarhus,<sup>24</sup> hafde hid i rette steffnid Søffren Jenþenn i Rauffnholt, heridsfogid i Ningherrid, for enn domb, hannd denn 18. augusti sidst forlheden emellom hannom paa denn ene oc Niels Fris, ridefogid thill Aarhusgaardz lheen, paa Anne Jbs dotters vegne i Stadsgaard paa dend anden side dømbtt hafuer, om for<sup>ne</sup> Anne Jbs daatter icke hafde weritt pligtich thill ad giøre for<sup>ne</sup> Niels Schriffuers høstrue oc hindes medarffuinge fylliste vederlag for denn gaard i Enþlouff, þom er bortt skiøtt vnder cronen emoed deris villie oc þambtøcke for denn friehed, þom hunn schall hafue paa Stadzgaard oc Mallingsogenn<sup>25</sup> thiende hindes liffs thid, oc vdj þaeme þinn domb icke hauer omkientt, effter þom for hannom hauer werid satt vdj rette, menn fast anderleedis, huilchenn domb for<sup>ne</sup> Søffrenn Jenþenn vdi lige oc ens maade thrende gange paa 18 vggers thid oc op-holld dømbtt hafuer, vanseett de thuende første hanns domme schall findes thill landsthing dømbtt, þom de wdømt wor, paa dett hannd sig des bedre schulle haue betenkt ad dømmen oc sentere, huis rett hafde werid, meenendis hannom der med vrett ad haue giord oc burde derfor ad stannde thill rette.

Digligeste haffde steffnid for<sup>ne</sup> Søffrenn Jenþenn med huis hannd vdi denn sagh wille niude oc vndgielde, saa oc for<sup>ne</sup> Niels Friiþ, om hannd hafde nogid der thill ad þuare.

Saa er møtt for<sup>ne</sup> Niels Friis oc fremlagde þaeme domb aff Ningherridsthing denn 18. augusti sidst forlheden vdgangen, liudendis for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer paa þin høstruis och hindes medarffuingers wegne effter enn oppettelþe adt haue did i rette steffnid Anne Jbs dotter i Stadsgaard oc hindes laugeurge for attschillige arti-

keler oc thrette om arfue oc schiffte epther s:<sup>26</sup> Peder Jensenn,<sup>27</sup> som boede i Stadsgaard, epther þom sagenn fraa landsthing er funden hiemb thill herridstingh ad komme. Da hauer for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer for fogdenn fremlagd enn schrifflich berettning, liudendes i þinn meening, adt hannd formeente Anne Jbs daatter pligtich were ad giøre dem fylleste wederlag for denn gaard i Enþlouff, þom emoed deris willie oc samtøcke er borttschøtt for friehed paa Stadsgaard oc Mallingsbogne thiende, þom for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter formeener þig ad schall hafue hindes liffs thid epther dandsche lougbogs<sup>28</sup> første bog 36. cap: och dend thredie bogs 43. cap: jndeholdelsþe, effterdj ey beuiþes þaeme gaard ad were soltt oc affhentt for sallig Peder Jensens vþelhedz<sup>29</sup> schylld, ey heller nogen hanns arffuinger ad were jnddragen<sup>30</sup> med þaeme friehed ad niude. Jtem hafuer for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer vdj rette lagtt enn obne copia, liudendis<sup>31</sup> þom effterføllger:<sup>32</sup> Wij, Christian dend Fierde, med Guds naade etc., giør alle witterligd, ath wj af wor sønderlig gunst oc naade hafuer vnt, beuillgett oc thillatt, ad denne breffuiber, Peder Jenþenn vdj Stadzgaardenn, maa haue, niude, bruge och beholde for<sup>ne</sup> gaard, hannd nu iboer, quitt och frie foruden alld landgillde, egtt, arbeide och alld anden<sup>33</sup> thønge wdj hanns oc hanns høstruis, Anne Jbs dotters, liffs thid oc saa lhenge, de leffue, dog þaa, ad hannd der emoed thill os oc cronenn schall afstaae hanns rettighed wdj enn jordeiger bundegaard<sup>34</sup> i Enþlouff vdj Dronningborchs lhen liggendis, afgangenn Las Lett<sup>35</sup> iboede, oc der paa giffue woris lhensmand der þaemeþteds skøde oc nøyagtig foruaring paa woris vegne. Vdj lige maade hafue wj naadeligen beuillget oc thillatt hannom vdj hanns oc hanns høstruis liffs thid ad maa beholde afgifften aff wor oc cronens anpartt kornthiende aff Mallingsogenthiende. Thj forbiude wj wore fogeder, embidzmen oc alle andre for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn her emoed effter þom for<sup>uitt</sup> staar adt hindre eller i nogen maade forfanng adt giøre vnder wor hylliste oc naade. Giffuet paa wor gaard vdj Wi-burg, dend 24. 7<sup>bris</sup> anno 1604. Vnder wortt signett.<sup>36</sup>

Medfør oc samme domb for<sup>ne</sup> Niels Fris der ad were møtt och vdj rette lagde enn schrifflich berettning, liudendes i sin meeningh, af huad for<sup>ne</sup> gaard i Enþlouff anlanger, haffuer affgangen Peder Jenþen i hanns vellmagtt och med hanns frie villie soltt oc affhendtt thill kong: Maytt: oc cronen, for hannd oc hanns fattige høstrue i deris alderdombs aar motte niude oc beþidde Stadsgaard quitt oc frie beggis deris liffs thid oc hafue Malling sogenthiende oc<sup>37</sup> hielpe dennom med deris liffs thid, oc well kannnd forfaris aff Peder Jenþens egenn breeff oc þegell ad hafue weritt fororþagid thill ad hafue afhentt boede dend gaard med<sup>38</sup> meere eigendomb, þom hauer thilhørtt hannom oc hanns høstrue. Oc formeener jeg, dett icke vdj nogenn maade er beuiist, for<sup>ne</sup> gaarde vdj Enþlouf andre denn

thid ad hafue thilhørtt eller hafue lod oc partt vdj for<sup>ne</sup> gaard, der denn bleff borttskiøtt, vdenn affgangenn Peder Jenþenn allene. Och kong Voldemars loug<sup>39</sup> medfører i j. bog 34. cap: bunde maa selge þinn egenn Jord, huem hannd will, saa der aff forstaais, effterdi gaardenn vor hanns egenn, meener ieg, ad hannd dend motte affhennde thill huem, hannd wille, och meener Anne Jbs dotter iche pligtich er ad þtaae nogen thill rette, for hindis affgangenn høgbonde hafuer afhentt sin egenn jord<sup>40</sup> oc eiendom, saa well þom hannd hafuer soltt þinn høstruis oc ind lagd udj fhellig thill ad hielpe dem begge med. Oc formeener ad huis benaading,<sup>41</sup> hun hafuer paa for<sup>ne</sup> Stadsgaard oc Mallingsogenthiende, dett hafuer hunn aff Gud oc k: May:, meenendis derfor, for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter iche pligtich er ad giøre Niels Schriffuer eller hanns medarffuinger nogen vederlag derfor; men der þom de skader nogitt paa dett skøde, affgangenn Peder Jenþenn i hanns vellmacht haffuer giortt paa hanns egen goedzs oc eigendomb, da þteffne þig dett for sinn thilbørlige dommer, saa gaais der om, huiþ rett er. [Effter for<sup>ne</sup> leilighed setter ieg vel i alle rette och er en endelig retferdig dom begierendis, om for<sup>ne</sup> Anne Jbs datter iche bør for denne beschylndning quit at uehre, som dend beretning widere indeholder.]<sup>43</sup>

Da hauer fogden icke wist sig emoed kong: Maytt: breeff, lougenn oc recessen ad thildømme for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer oc hanns høstrue oc hindes medarffuinger for þaeme friehed nogitt forloddis ad vdkomme,<sup>44</sup> men huem<sup>45</sup> skader nogitt paa for<sup>ne</sup> skøde, de þteffne þig denn for sin thilbørlig dommer, som denn domb i þig þellff formeller.

Med flere ord oc thalle dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leilighed, saa oc effterdj saeme skøde paa for<sup>ne</sup> gaard i Enþlouff staar wed sin fuldemaagt, oc þaeme gaard thilhørde for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn, oc lougenn thilholder bunden ad maa þellge þinn egenn jord, huem hand will, oc huis benaading, for<sup>ne</sup> Anne Jbs dotter hafuer paa denn gaard y Stadsgaard oc thiende, hafuer hunn af høigbe<sup>te</sup> kong: Maytt:, allis woris naadigste<sup>46</sup> herre, och for<sup>ne</sup> herridsfogid fordj hauer fullt lougenn oc iche widste ad thildømme for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer oc hans høstrue oc medarffuinger for þamme friehed nogitt forloddis vd ad bekomme,<sup>47</sup> da wide wj icke emoed hanns domb ad sige eller magtteløs dømme, som þaeme domb i þig þellff jndeholder.

Vdj huilchen domb hannd formeente sig vrett uere skeett, effterdi hanns arffuinger ingen wederaugh hafde fangitt for denn beþiddelse, oc saatte vnderdanigst vdj rette, om þamme dom icke burde magtløs ad blifue, oc om wore landzdommere icke wor pligtich ad igiengiffue hannom kost och theering.

Der emoed att þuare wor her wdj rette møtt for<sup>ne</sup> wore landsdommere oc vdj

rette lagde deris þchrifftelige gienþuar vdj denn sag, liudendis þom effterføllger, att effterdi denn gaard vdj Enþlouff, þom for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer oc<sup>48</sup> hanns med-arffuinger begier vederlag forre aff Anne Jbs dotters hosbonde, Peder Jenþenn, som da rett eiger thill þamme gaard [wor],<sup>49</sup> er thill k: Maytt: skøtt oc affhentt, och lougenn thillader<sup>50</sup> bunden ad maa þelge þinn jord, huem hannd will, disligeste schall befindis for<sup>ne</sup> Peder Jenþenn aff for<sup>ne</sup> hanns høstruis jordegøeds ocþaa þig ad hafue affhentt, sammelhedis befindes, ad<sup>51</sup> Stadsgaard med Malling sognethiende af kong: Maytt:, wor naadigste herre, for<sup>ne</sup> Anne Jbs daatter effter for<sup>ne</sup> hindes hosbondes død oc afgangg quitt oc frie hindes liffs thid forlheednt oc bebreffuid ad were, oc wj fordj emoed saadann kong: Maytt: forlhenings breff oc benaading paa þaeme gaardtz friehed icke hauer widst hinde derfor nogid forloddis aff boen ad thillfinde eller hinde derfor nogen vederlag ad giøre oc dermed fullt hanns Maytts: breff, da formeener wi þaeme woris domb bør wed þinn fuldemaagt ad were, oc for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer pligtige ad igiengiffue oþ wor kost oc theeringh effter recessen.<sup>52</sup>

Med fleere ord dennom der om emellom vor.

Tha effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj denn gaard vdj Enþløff wor for<sup>ne</sup> Peder Jenþens egenn þellffeger bundegodz, oc wore landtzdommere epther lougenn, som formelder, ad bunde maa sellge sin egenn jord thill huem, hannd will, hafuer wed magt dømbtt herridsfogdens domb i Ningherid, som hafde quitt dømbtt hanns høstrue for vdleg ad giøre hanns børnn i þaeme gaard, da þagde wj der paa saalhedis af for rette, ad for<sup>ne</sup> wor landsdommere ingen vrett der udj hafuer gjort for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer eller hanns høstruis moders arfuinger, oc denn deris domb bør wed magtt ad blifue oc hannom pligtich ad jgiengiffue wore landtzdommere billigh kost oc theering.

Datum ut supra.

(1) Jf. domme af s.d. mellem samme parter ovf. nr. 841 og 842. - (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (eller afskrift deraf), da det har navnene på samtlige dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er (forkortet) afskrift efter HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Kongen nævnes ikke, men i NkS 835,2° hedder det *udj vor egen nerurelþe*. - (4) Se 842.4. NkS 835,2° har samme form som forlægget. - (5) Se 841.4. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Se 782.8. - (9) Se 841.8. - (10) Se 841.9.

(11) ∴ septembris. - (12) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (13) Se 841.12. - (14) Se 841.13. - (15) Se 841.14. - (16) Ridefoged i Århus len Niels Friis, se 841.16. - (17) Se 841.66. - (18) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (19) Se 841.10. - (20) Se 841.16.

(21) Om ridefoged se 761.57. - (22) Forlægget har ved fejlskrift *byetingg*; rettet efter NkS 835,2°. - (23) Se 841.4. - (24) NkS 835,2° tilføjer *paa dend ene*. - (25) Malling s. i Ning h. - (26) salig (afdøde). - (27) Se 841.23. - (28) JL I.36 og III.43. - (29) Fattigdoms (OdS XXVI.44



bet.2). Mads Vingaards udg. af JL 1590 har udtrykket *Wselhed*. – (30) medindbefattet (Kalk. V. 571a).

(31) NkS 835,2° tilføjer *ord fra ord*. – (32) Jf. Kanc.Br. 24. september 1604. – (33) NkS 835,2° tilføjer *kongelige*. – (34) Selvejrbondegård. – (35) Se 842.16. Han var Peder Jensens broder. – (36) NkS 835,2° tilføjer *Christian. Peder Jenßen egen haand*. – (37) NkS 835,2° har *at*. – (38) NkS 835,2° tilføjer *andit*. – (39) JL. – (40) NkS 835,2° har *gaard*.

(41) Bevilling (Kalk. I. 155b). – (42) Indføjlet efter NkS 835,2°. – (43) Det indklammede findes i NkS 835,2°, men ikke i forlægget, der kun har *som thend berettning widre indeholder*. – (44) NkS 835,2° har *vd bekomme*. – (45) NkS 835,2° tilføjer *der*. – (46) NkS 835,2° har *allernaadigste*. – (47) NkS 835,2° har *at wdbekomme*. – (48) NkS 835,2° har *med*. – (49) Ordet mgl. i forlægget; indføjlet efter NkS 835,2°. – (50) NkS 835,2° har *tilholder*.

(51) I stedet for *ad* har NkS 835,2° *dend gaard*. – (52) Reces 13. december 1558 §8, sidste stk.

## 844 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster en herredstingsdom og en Viborg landstings dom, hvorefter en ridefoged fandtes at have handlet svigagtigt og derfor skulle stå kongen og lensmanden til rette.*

*Forlæg:* Thott 1202,2° nr. 139<sup>1</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 20<sup>v</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme II. 131.

*Overskrift:* Domb emellem Frederich Bøguad och landtzdommer i Jydlandd, dateridt Kiøpenhaffnslott den 30.may. Offueruerinndiþ aldt raadett,<sup>2</sup> Christiann Holck<sup>3</sup> vndtagenn.

For os wor skicked Frederick Bøguad<sup>4</sup> och hafde med wor egenn steffning<sup>5</sup> for oþ wdj rette steffnid Jffuer Juull,<sup>6</sup> Enuold Krupæ<sup>7</sup> och Gunde Christennsens<sup>8</sup> paa denn andenn siede och dennom thiltallid for enn domb, [de]<sup>9</sup> denn 12. martij sidst forledenn dømp<sup>t</sup> haffuer emellem hannom och herridtsfoegdenn i Nørliungherid,<sup>10</sup> formellenndis om nogit affsigelþe goedzs,<sup>11</sup> som for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad schall hafue annammid vdj Longaa prestegaardt,<sup>12</sup> midler tid hand wor ridefougid<sup>13</sup> vdj Haldslhenn, efftersom samme domb derom widere formelder, och thiltallid dennem for, att de jcke haffuer willed achte eller annsee, ad hanns skrinne, register, regnschab och breffue wor hannem forseglid och aresterid fore,<sup>14</sup> denn thid herridtztingsdommenne ere dømbte och vdgangenn, saa adt hannd denn thid iche wor hanns regensschab och breffue mechtig<sup>15</sup> sig dermed vdj domb och rettergangng ad forsuare, och sidenn hannd er bleffuenn hanns skrinn mechtig, da haffuer hann forklarid<sup>16</sup> och førdt till regensschab aldt, huip hannd aff samme goedzs haffuer oppeborid, som med regensschaber och quitandtzer schall werre ad beuise, som i dommen findes indførtt, huilcked iche motte achtet eller ahnnsees.<sup>17</sup> Sammeledis for de samme dieris domb haffuer fun-

deritt effter nogenn sanckeuinder<sup>18</sup> och vloulige benckebrefue,<sup>19</sup> som hannd meener icke ad schulle findes saa nocksom eller rettfærdig, att de burde nogen magt adt haffue effter lougenn och forrige landzsthingsdomme.<sup>20</sup> Dipligeste for ad de icke heller haffuer willed annseed, ad denn sag och trette paa wore wegnne hoes os elschelige Christiann Holck,<sup>21</sup> wor mannd, raad och embidzsmann paa wordt slott Hald,<sup>22</sup> schall hafue werred afftinged<sup>23</sup> epter denn contractes liudelse, som for<sup>ne</sup> Christiann Holck selff vdj samme domb haffuer ladett jndføøre, huilckenn contract och afftingning schall werre effterkommid och fuldgiord, som med quitentzer schall kunde beuises. Vdj liige maade haffuer hand thiltalle till dennom, for dj icke effter recesbenns jndhold<sup>24</sup> hafuer wild lade hanns brefue och forsetter, som hannom kunde werre till behielpning och forsuarinnng vdj samme sag, i samme derris domb [jndføøre],<sup>25</sup> och icke heller hanndt maatte fange dennom till forhøer,<sup>26</sup> leest och paaschreffuid. Sammeledis for ad de icke hafuer wild dømbt entenn till eller fraa, medt eller emod, effter de steffninger, som hannd til samme landzsting hafde ladett thage, forseigle och loughige forkynnde, huilcke steffninger hand meente ad schulle kommedt hannom till behielpning och forþuarinnng vdj samme sag, dersom de ellers maatte haffue bleffuenn leest och forhørdt, som deraff endnu schall kunde erfaris, meenenndes ded adt werre giordt for<sup>ne</sup> Christiann Holck till wilge, paa det ad de sager, som for<sup>ne</sup> Christiann Holck kunde haffue werriid imod, icke schulle komme till nogen forhøer.<sup>27</sup> Da epterdj samme goedtz, som dommen indholdt och om formelder, schall werre ført till regennschab och vdj wort rentekammer<sup>28</sup> forklarid,<sup>29</sup> saa och epterdj det schall befinndis samme sag och trette hoes for<sup>ne</sup> Christiann Holck ad werre affstillid,<sup>30</sup> efftersom for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad derforre schall hafue vdgifuid 300 daller, som for<sup>ne</sup> Christiann Holck schall haffue oppebaarid effter quitandtzes liudelse, da effter slig forberørdte leylighed, saa oc epterdj adt lougenn<sup>31</sup> formelder vdj denn andenn bogs 102. cap.; ad dennndt yderste och sidste handell och contract foretager<sup>32</sup> alle de sager, thilforne hauer werriid hanndlid, mener for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad, ad alle huis domme, thingsuinnder, contracter och brefue, som derudindenn thagid och forhuerfued erre, burde effter ald billig christelig loug och rett magteløs ad werre och icke ad komme hannom till hinnder eller skade vdj nogenn maade.

Och vdj rette lagde enn domb aff Wiburglandsting dend 12. martij anno 1608 vdgangenn, liudenndes i sinn beslutning:<sup>33</sup>

Da epter thiltalle, giennsuar och sagenns leylighed, saa och epterdj for<sup>ne</sup> her Willom<sup>34</sup> och Anders Andersenn<sup>35</sup> nu her i dag ere møtt och med opragte fingre och helgenns eed werriid samme derris seddell<sup>36</sup> och for<sup>ne</sup> winder bestendig, och for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad ingen beuisning deremod fremlegger, medt hwilche hannd

dennom rygge och tilbage drifue kand wsandrue ad werre, disligeste effterdj for<sup>ne</sup> iij mendzs wuderings breff<sup>37</sup> medt for<sup>ne</sup> her Willums och Anders Andersbens winder bekrefftis, och for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad iche haffuer wdtrøckelig beneched, ey heller nu aldeeliis benechte wille, ad hand jo haffuer bekommid samme goedzs, for<sup>ne</sup> winder och breffue om formelder, da wide wj effter saadann leylighed icke mod for<sup>ne</sup> sedell, winder och wuderingsbreff ad kunde sige eller magteløs dømme. Och epterdj herridzsfougden, for<sup>ne</sup> Toste Annderpenn, effter samme winnder och breffue haffuer thildømt for<sup>ne</sup> Frederich Bøguad der udj ad haffue handelidt suigachtelig och wtrolige<sup>38</sup> och burde derfor ad stannde kg: Majs: och Christiann Holck till rette, emedenn samme zeddell, winnder och brefue stoed ved magt, och epterdj de nu ere vedt magt fundenn, da wide wj icke emod for<sup>ne</sup> Toste Andersenns domb ad sige eller magteløs dømme, medt meere samme domb i sig selff indeholder.

Derpaa besluttis koninglig mayestættz domb:

Tha epter tiltalle, giennsuar och denne sags leilighed, och epterdj wj befinde, ad herridzsfougden j Nørliungherridt haffuer effter huis winder och for<sup>ne</sup> Frederich Bøguads egne missiuer,<sup>39</sup> aff huilche hanns wtroschab nocksom wor adt erfare, thildømt hannom wtroligenn och suigachteligenn ad hafue handlidt och burde derfor ad stannde Christiann Holck till rette, wj och befinde, ad hanns brødere effter for<sup>ne</sup> herridzsfogdens domb haffuer afftinged for slig hanns wtroschab hos for<sup>ne</sup> Christiann Holck och dennem forpligted paa hanns wegne icke ad schulle denn sag igienn repetere, saa frembt sagenn iche igienn schulle stande hannom oben fore, och hannd dog slig hans brøders forpligt vanpæet mottuilligenn,<sup>40</sup> siden huis pendinge de paa hans vegne haffde wdgifuidt, haffuer igienn sagenn repeterid<sup>41</sup> och windigbyrdenne, som i sagenn førett wor, och herridzsfogdens domb till landzsting saa well som wore landzsdommere for os indsteffnid, och epter wore landzsdommer icke haffuer wist de windesbyrd, som herridzsfougden y sin domb fuldt haffuer, huilcke med for<sup>ne</sup> Frederich Bøguads egegn missiuer bekrefftis, ey heller herridzsfogdens domb at vnderdømme, tha sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad for<sup>ne</sup> wor landzdommers domb bør wed magt ad blifue och for<sup>ne</sup> [Frederich Bøguad]<sup>42</sup> pligtig ad jgiengifue dennom billig kost och theringh.

Datum ut supra.

(1) Dette indeholder en forkortet gengivelse efter HDDomb., jf. ndf. note 33. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (3) Se 759.3. Han var ikke meddommer, da han var part i sagen. - (4) Frederik Bøgvad, der ifl. HDDomb. var *barnfødt i wor kiøbsted Kolliding, var før 1604*

ridefoged i Riberhus len, jf. Kanc.Br. 1. februar 1604, og blev senere ridefoged i Halds len, men blev afskediget 1607. - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Se 780.16. - (7) Se 841.8. - (8) Se 768.5. - (9) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (10) Nedenn. Toste Andersen i Løvel (Løvel s., Nørlyng h.).

(11) Gods, hvorpå der er givet afkald. Af dommen fremgår, at præsten Mads Lauridsen Ravns efterladte gods var tildømt kongen, formentlig fordi ingen arving havde meldt sig inden år og dag. I sådanne tilfælde var det reglen, at boet ved øvrighedens foranstaltning blev registreret, hvorefter boet, når kreditorerne var fyldestgjort, tilfaldt kronen. Jf. senere fdg. 1. april 1623 om gældssager § 2 (CCD IV.83ff.) og reces 27. februar 1643 2-15-3 (ib. V.303). - (12) Langå præstegård i Langå s., Middelsom h. Secher, Rettertingsdomme II.131 har urigtigt Løngaa (Lyngå), jf. ib. 626b. - (13) Om ridefoged se 761.57. - (14) beslaglagt (Kalk. V.47b). - (15) *were ... mechtig*: have (i sin besiddelse), kunne komme til (Kalk. III.12b bet.4). - (16) oplyst (Kalk. I.664b bet.1). - (17) tages hensyn til (Kalk. I.66a bet.3). - (18) upålidelige vidnesbyrd (Kalk. III.689b). - (19) ugyldige vidnesbyrd (Kalk. I.320a); egl. breve, skrevet på bænken (hjemme i huset) og ikke udstedt eller læst på tinge, jf. GdD IV.159 note 9. - (20) Jf. rettertingsdomme 19. juli 1590 (GdD IV.154ff.), 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.364ff.) og 24. maj 1604 (ib. 589f.).

(21) Se 759.3. Christian Holck var lensmand på Hald 1601-11. - (22) Se 786.8. - (23) forligt (ved at betale bøde eller erstatning) (Kalk. I.34b bet.2). - (24) Reces 13. december 1558 § 8, stk. 1 in fine, hvorefter parternes bevis skal gengives i dommen, »saa mand nok kunde blifve berettet af same skriftelige dome, hvor sagen seg forloben er, nar den komer ind for kongen och raadet«. Kgl. åb.br. 29. marts 1578 (CCD II.88) foreskrev, at hvad der forhandlede på tinge skulle indskrives i tingbogen, og ifl. kgl. åb.br. 13. februar 1593 (ib. 627) skulle parternes indlæg gengives, når de ikke var for vidtløftige. Bestemmelsen optoges i reces 31. marts 1615 § 14 (ib. III.439), reces 27. februar 1643 2-6-5 (ib. V.262f.) og i DL 1-8-6. - (25) Ordet mgl. i forlægget og i HDDomb. - (26) Undersøgelse (OdS V.554 bet.1). HDDomb. har *gehør*: at blive hørt (Kalk. V.352b). - (27) HDDomb. har også her *gehør*. - (28) Den forvaltningsgren, hvorunder statens finansvæsen hørte, og som opr. lededes af kammermesteren, senere af rigshofmesteren og 2 rentemestre samt et større antal renteskrivere, jf. W. Christensen, Statsforvaltning, 46ff., 63ff.; Kai Fr. Hammerich, Juristerne og Embedslivet (i Festskrift i Anledning af 200 Året for Indførelsen af juridisk Examen (1936).262). Til rentekammeret (renteriet) skulle lensmændene aflægge regnskab for deres oppebørsler, jf. Matzen, Offentlig Ret I.185. 1680-1848 var rentekammeret det kollegium, der havde bestyrelsen af statens indtægter og udgifter. Det ophævedes ved kundgørelse 24. november 1848, jf. pl. 27. oktober 1848. - (29) oplyst, redegjort for (Kalk. V.282a bet.4; OdS V.569 bet.2.3). - (30) bragt i orden, bødet for (Kalk. I.31b bet.4).

(31) JL II.101; i Mads Vingaards udgave 1590: II.102. - (32) borttager (Kalk. I.718b bet.1). - (33) HDDomb. har *meening* og indeholder derefter en gengivelse af dommen med parternes og vidners forklaringer samt indholdet af en Viborg landstingsdom 15. februar 1606. - (34) Willum Jacobsen (d.1640) var residerende kapellan for Bjerregrav, Ålum og Tanum menigheder (jf. Wiberg I.164) og blev omkr. 1602 sognepræst for Langå, Tårup og Vinge menigheder og senere provst i Middelsom herreds provsti, jf. Wiberg II.284. - (35) Anders Andersen i Hjerminde (Hjerminde s., Middelsom h.) var herredsfoged i Middelsom h. - (36) En optegnelse om, hvad Frederik Bøgvad havde taget i boet efter sognepræsten for Langå, Tårup og Vinge menigheder Mads Lauridsen Ravn (Wiberg II.284). - (37) 4 mænd var udnævnt til at vurdere den afdøde præst Mads Lauridsen Ravns bo i Langå præstegård og havde på tinget vedstået deres vurderingsforretning. - (38) utro, uredeligt (Kalk. IV.708a). - (39) Under sagen fremlagde Christian Holck to breve fra Frederik Bøgvad til præsten Willum Jacobsen. I det ene meddelede han, at det er fortalt Christian Holck, at 2 gamle køer, der fandtes i boet, skulle være *thoe stattlige* [flotte;

Kalk. IV.111a bet. 1] *kiør*; han beder Willum Jacobsen, hvis nogen skulle spørge ham om boet, blot at sige, at Frederik Bøgvad véd, hvorledes alt er gået til; til slut beder Frederik Bøgvad Willum Jacobsen, at han holder *aldthingest hoes eder bellff, thill wj thalles wed.* - (40) trodsigt, genstridigt (Kalk. III.123b). - (41) HDDomb. har *oprippedt*.

## 845 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorved en fordeling blev underkendt.*

*Forlæg:* Thott 1202,2° nr. 140<sup>1</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 31<sup>v</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme II. 131ff.

*Overskrift:* Dom emellem Bertell Struck och Enuold Kruse,<sup>2</sup> landzsdommer vdj Judlandd, darterit Kiøpennhafnn slott denndt 30. majj, offuerwerrindes kongenn och aldt raadett.<sup>3</sup>

Herridtzfougdenns domb:<sup>4</sup>

Da hafuer fougden saa affsagd, att effterdj Bertell Struck<sup>5</sup> for hannom beuiste medt handdschrifft,<sup>6</sup> med sinn bog, nøiachtig beuis och skiffregister, ad samme sextenn daller ere hannem ved lodt thilfaldenn vdj skiffte ephther sallig Peder Baggeßen,<sup>7</sup> wiste fougden iche rettere derpaa at kiende, ennd for<sup>ne</sup> Lambredt Benntsen**n** bør jo att betalle for<sup>ne</sup> Bertel Struck for<sup>ne</sup> 16 daller, emedenn<sup>8</sup> handschrifftenn, bogenn och skiffregisterid stander wryggid, och indtill Lambrett Bendtsenn kommer for hannem med bedre beuisningg samme giæld ad werre betaldt, som det sig bør.

Landtzdommers domb:<sup>9</sup>

Da er der saa paasagt, ad epterdj for<sup>ne</sup> Bertell Struck haffuer ladet for<sup>ne</sup> Lambrett Benndtsenn for for<sup>ne</sup> giæld fordeele, som for<sup>ne</sup> reffne<sup>10</sup> deelsbreff paaliuder, och for<sup>ne</sup> Bertell Struck haffuer bekommid [i]<sup>11</sup> wdlegh for<sup>ne</sup> v øxenn<sup>12</sup> for samme giældt, och jche for<sup>ne</sup> Lambret Bendtsenn will sambtøcke dend schrifuelße, for<sup>ne</sup> Bertell Struck sielff vdenn paa hanss breff schreffuidt haffuer, ad hannd schulle werre hannem sextenn daller schyldig,<sup>13</sup> och samme herridzsthingsdomb iche er endelig, da sagde wj epter saadan leiglighedt samme domb och for<sup>ne</sup> deele, som der effter for for<sup>ne</sup> xvj daller dreffuid er, iche adt komme for<sup>ne</sup> Lambredt Benndtsenn till nogen forhindring, som samme domb i sig selff indholder.

Derpaa besluttis koninghligh mayestættz domb:

Da effter thiltalle, giennsuar oc denne sags leiglighedt och epterdj for wor landzsdommer er beuijbt, ad for<sup>ne</sup> Bertell Struck haffuer jndgangett nye handell och contracht med for<sup>ne</sup> Lambret Bendtsenn om, huis giæld hanndt hannom waar

schyldig, derfor bekommid femb øxenn och jgienn giffued hannom ij daller, fordj øxennene waare beder endt giel denn kunne beløbe sig, och effter for<sup>ne</sup> Lambredt Bendtpenn iche hafuer werridt hannom widere giel stendig<sup>14</sup> eller wille hannom wedgaa<sup>15</sup> dend paaschrifft, for<sup>ne</sup> Bertell Struck paa hans handschrifft schreffuid haffuer, och wor landsdommer fordj haffuer magteløes dømbt, huis domme och deele hannom for denn sag wor till Skads herridsting offuergangid, da sagde ej derpaa saaledis aff for rette, ad for<sup>ne</sup> wor landsdommers domb bør wedt ad blifue, och for<sup>ne</sup> Bertell Struck pligtig ad jgienngiffue for<sup>ne</sup> wor landsdommer billig kost och tæringh.

Datum vt supra.

(1) Dette indeholder en stærkt forkortet afskrift efter HDDomb. - (2) Se 841.8. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Dommen er afsagt 14. januar 1607 af Skast herredsting af dav. herredsfoged Iver Hansen i Veldbæk (da i Jerne s., Skast h., nu i Esbjerg købstad), der i 1608 ikke længere var herredsfoged. - (5) Se 814.26. - (6) Gældsbrev (Kalk. II.150b bet.1). - (7) Se 814.7. Hans enke, Dorthe Sørensdatter Stage (d.1602), var gift med ovenn. Bertel Struck. - (8) Ved dette forbehold er dommen blevet en uendelig dom. Om uendelige domme se 779.9. - (9) Viborg landstings dom er af 30. august 1607. - (10) sønderrevne (Kalk. III.606a bet.1).

(11) Ordet mgl. i forlægget og i HDDomb. - (12) Okser (OdS XXVII.1583). - (13) Skrivelsen er sålydende: Aar 1601, dend 12. augusti, da bleff jeg oc Lambertt Bentpenn forliggt om ald wor gielld, som epther øtoed aff sallig Peder Bagges[ens] giel oc om, huis som fanttis i min bogh, saa alting er klartt giortt baade paa min, de min høstrues [Dorthe Sørensdatter Stage, se 814.7] wegne, indthill dend dagh, oc paa aff dette breeffs gielld, saa Lambert Benttpenn blifuer mig nu indthett yddermeere pchyldig, vndthagenn som rester vdi dette breeff, 16 gamble daller, som øchall staae aar oc dag vden rentte. - (14) vedkendende sig (Kalk. IV.106b). - (15) vedkende sig (Kalk. IV.767a bet.1).

## 846 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

*Mads Iversen Bartsvær havde for gæld givet sin kreditor, Christen Prip, håndpant i et gældsbrev på 420 daler, udstedt af Christoffer Lunov, til Mads Iversen og dennes hustru. Da Christen Prip skriftligt havde forpligtet sig til at tilbagelevere det pantsatte gældsbrev til Mads Iversen, når denne betalte, og da han erkendte at betaling var sket, uden at gældsbrevet var blevet udleveret, var Christen Prip af herredstinget og Viborg landsting blevet dømt til at udlevere gældsbrevet. Dette stadfæstedes af rettertinget.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr.20 fol.20<sup>v</sup> (findes yderligere i 2 hss.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.136ff.

Overskrift: Domb emellom Christen Prip och landzdommer vdi Nør Julland, daterit dend 31. may 1608. Offuuerendis kongen oc allt raaditt,<sup>3</sup> Peder Munck<sup>4</sup> vndthagenn.

Wi, Christian, gjør alle witterligd, att for os wor schicked os elskelige Chresten Prip<sup>5</sup> thill Øland,<sup>6</sup> wor mand oc thienner, paa denn ene oc hafde med wor egenn ðteffning<sup>7</sup> for os vdi rette ðteffnid os elskelige Jffuer Jull<sup>8</sup> thill Willestrup,<sup>9</sup> wor mand, thienner oc landsdommer i wortt lannd Nørre Jylland, paa dend anden side oc hannom thilthallid for enn dom, hannd nogen forlhedenn thid siden ðchall haue dømbtt oc afsagd, daterit anno 1606, dend 1. martij, wdi huilchen hannd ðchall haue wed magtt funden Peder Thomþen i Hørdum,<sup>10</sup> herridsfoged i Hapingherrid, hanns domb oc eþchenings vdstedellþe anlangendis ett gioldbreff aff oþ elskelige Christoffer Lunow<sup>11</sup> thill Nystrup,<sup>12</sup> wor mand oc thienner, vdgiffuett, þom for<sup>ne</sup> Christenn Prip ðchall hafue haftt vdi pantt aff Madz Jffuerþenn,<sup>13</sup> fordum borger oc barttsker i wor kiøpsted Thisted, oc der paa ðchall hafue vdgiffuit þinn forpligtt for<sup>ne</sup> breff thill hannom igienn ad leuere. Oc effterdj for<sup>ne</sup> Christenn Prip nu iche fremlagde nogen richtig quitantz, huormed hannd kunde beuiþe for<sup>ne</sup> gioldsbreff igienn fraa þig ad hafue leuerid, schall for<sup>ne</sup> herridsfogid þig ikke hafue thortt vnderþtanndit ad quitt dømmen for<sup>ne</sup> Christenn Prip for denn sag, meden hannom pligtich were, os elskelige Peder Munk<sup>14</sup> [til Estuadgaard],<sup>15</sup> wor mand oc raad, nu paa for<sup>ne</sup> Mads Jffuerþens wegne paa þaeme sag thaller, hanns thilthalle for þaeme breff ad lide eller denn epter hanns vdgiffne forpligt fraa þig ad leuere, vanþeett ad for<sup>ne</sup> Christen Prip ðchall haue for for<sup>ne</sup> herridsfogid vdi rette lagd for<sup>ne</sup> Christoffer Lunos breff oc beuiþ med hanns egenn haand vnderþchreffuet, indeholdendis ad Mads Barttscher aldrig hafde af hanns brefue, der lydte paa pendinge vden ett, oc dett ad were jndløþt, saa hand icke throede, ad dett widre ðchulle komme hannem vnder øyenn; oc der hoer bekiender, ad hannd hoer wor vdi wor kiøpsted Wiburg oc saae, ad enn for<sup>ne</sup> Christenn Prippes thienere wed nafn Chresten Anderþen annammid nogen pendinge aff for<sup>ne</sup> Mads Barttþcher oc þiden anttuorid hannom dett breff igienn, þom for<sup>ne</sup> hanns hoþbonde ðchall hafue haftt vdi pantt af hannom, oc der emoed jgienn thilbage kreffuid for<sup>ne</sup> Chrestenn Prippes breff, huor thill for<sup>ne</sup> barttsker ðchulle hafue suarid dett icke ad were thillþtede, formeente þigh med þaeme hanns domb ad were skeett forkortt,<sup>16</sup> effter ad denn er vdgiffuett emoed enn riddermændz mandz breff oc bekiendellsþe, oc att thend der forre icke bør att komme hannom thill hinder eller ðchade vdi nogen maade.

Hafde oc hidþteffnid os elskelige Peder Munck thill Estuadgaard, wor mand oc raad, saa oc Peder Tomþen i Hørdum, herridsfogid i for<sup>ne</sup> Hapingherrid, oc Christenn Chrestenþenn,<sup>17</sup> som vdi þaeme sag thil herridsting dømbtt hafuer, om de hafde der nogid vdi ad þige.

Sammeledis hafde hand hid þteffnid os elskelige Christoffer Louno thill Nye-

þtrup, wor mand oc thienner, for hanns sandhed ad vinde oc bekiende, om handd iche dett aar 1598 hoes wor vdj wor kiøpsted Viburgh oc der þammeþtedz saae oc hørde, ad for<sup>ne</sup> Chrestenn Prips dreng<sup>18</sup> wed naufn Chrestenn Anderþenn annammid nogen penge aff for<sup>ne</sup> Madz Barttsker,<sup>19</sup> oc om þaeme dreng ikke den<sup>20</sup> thid ofuerantworid for<sup>ne</sup> Madz Barttssker ett breeff, liudendis paa 420 daller, þom hand thill for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip for enn summa pendinge þchall haue panttþatt. Oc ephtherdj ad for<sup>ne</sup> Chresten Prips dreng denn for<sup>ne</sup> summa penge, brefuid þtoed vdj pantt for, thill þig hafde annammid, om hand da icke þchall hafue igienn eskid oc begierid for<sup>ne</sup> Chrestenn Prips beuiþ, þom handd paa for<sup>ne</sup> breeff thill for<sup>ne</sup> Madz Barttscher vdgifuett haffde hannom ad motte thilþtilles, oc om for<sup>ne</sup> Madz Barttscher da iche þchall haue suarid dend iche paa denn thid hafue hafft thilþtede; diþligeste om handd iche þellff þchall hafue for<sup>ne</sup> Mads Barttsker igienn jndløst, þaa oc om handd nogit andet gioldbreeff paa pendinge thill hannom vdgiffued hafuer vdenn for<sup>ne</sup> breeff allene.

Och vdj rette lagde enn dom aff Viburglandzthingh dend 1. martij anno 1606 vdgiffuit, liudendis i þinn beþlutningh: Tha effter thilthalle, gienþuar oc sagens leiglighed, saa oc effterdj for<sup>ne</sup> Jens Nielþenn<sup>21</sup> fremblegger for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip-pes breeff oc haandþchrift, vdj huilchenn for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip bekiender ad haue annammid oc thill throer hende<sup>22</sup> ett breeff aff for<sup>ne</sup> Madz Barttscher, þom for<sup>ne</sup> Christoffer Lunow hafde giffuet hanns høstrue,<sup>23</sup> þom formellder om iiij<sup>C</sup> xx dl.,<sup>24</sup> och thillpligter þig eller<sup>25</sup> þine arffuinger ad holde hannom thil ett pantt, thill hand fanger þine pendinge thil denn thid, hanns bref formelder, þom dett i þig [sielff]<sup>26</sup> indeholder, oc da ad forandtuorde hannom hans breeff paa for<sup>ne</sup> pendinge, þom Christoffer Lunnow hannom oc hans høstrue giffuett hafuer; och effterdj ad for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip er bestendich,<sup>27</sup> ad for<sup>ne</sup> Mads Barttscher hafuer bethallid hannom de pendinge, handd hannom pligtich wor, diþligeste effterdj for<sup>ne</sup> Madz Jffuerþen her i dag med høyeste hellgens eed oc opragtte fingre hafuer bekientt þig icke for<sup>ne</sup> breeff paa for<sup>ne</sup> iiij<sup>C</sup> xx daller liudendis entenn aff for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip eller anden paa hans vegne ad hafue annammid eller igienn bekommid, sammelhedis effterdi iche giøris beuiþligt med for<sup>ne</sup> Madz Barttskers quitantz, breeff eller þeigell, dett<sup>28</sup> handd þaeme breeff þchall haue igienn bekommid eller hannom dett ad hafue cassetit, død och magttløs giortt, diþligeste oc effterdj vdj sententzen i herridsthingsdom er jnddragid, ad for<sup>ne</sup> Christoffer Lunous breeff iche þchulle nauffgifues paa dend enkende<sup>29</sup> wisþe summa, som er for<sup>ne</sup> iiij<sup>C</sup> xx daler, men allene þchulle liude paa nogen pendinge, och for<sup>ne</sup> Peder Thommeþenn derfor iche hafuer widst ad quitt dømme for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip, men hannom pligtich ad were ad lide for<sup>ne</sup> Peder Muncks thilthalle for þaeme



breeff, da kunde wj effter þaðann leiglighed icke kiende herridsfogdens vlhempe derudinden ad were, ey heller emoed hanns domb ad sige eller magtteløs dømme, meden vnde for<sup>ne</sup> Jenns Nielþenn þaðeme eschningh paa for<sup>ne</sup> Peder Muncks wegne.

Saa eschid for<sup>ne</sup> Jenns Nielþen her i dag thill Viburglandzthingh effter þom i lige maade thill herridstingh eschid er, som þaðeme domb widre bemelder oc jndeholder.

Dernest wdj rette lagde enn þschrifftlige beretningh, liudendiþ i þinn meening, ad effterþom for<sup>ne</sup> Madz Jffuerþen er blefuen hannom<sup>30</sup> gieldschyldich oc der fore panttþat hannom Christoffer Lunos breeff, þom hannd haffde giffuitt Marine Luno<sup>31</sup> oc Madz Jffuerþenn, oc da wor dennom þchyldich 420 daller, thill hannd fick þinn bethalling, huorpaa hand hafde giffuett Mads Barttscher þaðeme thid þin beuiþ, oc der hannd thill dend bedagede<sup>32</sup> termin vdschickede þinn thiener effter bethallingen, þom hand oc fick, antuorid hannd Mads Barttscher þaðeme breeff, þom hannd i pantt hafde, i Christoffer Lunos nerwerellþe oc eskid þinn beuis oc breeff igienn, huilchett hannd icke fick, thj Madz Bartscher paaskød,<sup>33</sup> dett icke wor thillþtede; oc eþther ad Christoffer Lunow der om nockþom þchulle were beuiþt, hafuer hannd hannom for os jndsteffnid þinn þandhed ad bekiende, kunde oc beuiþis med affkalld,<sup>34</sup> Christoffer Luno giffuenn aff Mads Barttsker oc hanns høstrue, ad de hannom for aldthingest haue quitterid, huilchet hannd meente icke hafde skeed, der þom Madz [Bardscher]<sup>35</sup> icke hafde faait þitt breeff igien af for<sup>ne</sup> Chresten Prip, þom hannd i pantt haffde, þom Christoffer Luno thill hannom oc hanns høstrue vdgifuett hafde, jche heller hafuer Madz Barttscher nogen thid eskid paa þaðeme Christoffer Lunos breeff aff hannom, før ind Peder Munck effter Mads Barttskers beuis, þom hannd meente med vrett, oc der þom Madz oc hans høstrue icke hafde vddragid af rigett thill Norge, þtrags de hafde giffuett Christoffer Lunow affkalld, wille hannd þellff jndeskitt þin beuiþ fraa Mads Barttscher, þom Peder Munck hannom fore forføllger. Oc effterdj hand meente nocksom kunde forstaais af huis affkalld, de Christoffer Luno giffuett haffuer, ad Christoffer hafde faait þitt breeff igienn, þaatte vnderdanigst vdj rette, om landsdommer icke derudinden hafde giort hannom vrett, ad de hafde confirmerit herridsfogdens domb,<sup>36</sup> þom icke burde ad komme hannom thill hinder eller þchade i nogen maade, oc om Peder Munck icke wor pligtich, effterdj hannd formeente þig af hannom vlouglig deeltt [att]<sup>37</sup> were, ad þtande hannom thill rette for kost oc theering, som þaðeme hanns beretning widre indeholder.

Deremoed ad þuare wor her vdj rette møtt os elskelige Christoffer Lunow thill Nyestrup, wor mand oc thiener, hans fuldmegtich Thomas Anderþenn och vdj

rette lagde hanns þchrifftlige berettningh, derudj giffuendiþ thilkiende, ad hann thilforne hafuer þigh paa for<sup>ne</sup> Chresten Prippis missiue hannom thilþchrefuitt erklerid, ad hann iche hafuer gifuett Madz Barttsker flere breeff vden ett paa pendinge, huilchett hann iche rettere widþte, end hand hafde jndløst, och þig iche meere vdj dend sagh ad were witterligd, end þom þaeme hanns missiue omformelder; oc aldrig kunde drages thill minde nogen thid ad hafue giffuid nogen seerdeelis breeff, liudendis paa 420 daller thill Madz Barttsker, ey heller þeet þaadantt breeff i Chresten Prips werge, som Chrestenn Prip hafuer giffuett þitt breeff paa med meere, þaeme hanns berettningh jndeholder.

Saa er her udj rette møtt for<sup>ne</sup> Jffuer Jull, wor mand, thiener oc landsdommer udj wortt land Nørre Julland, och wdj rette lagde en þchrifftlich berettning, liudendis i sin meening, ad effterdj for<sup>ne</sup> Chresten Prip hafuer vdgiffuit þit obne breeff paa ad hafue thill throer hand annammid Madz Barttskers breeff, þom Christoffer Luno hannom oc hanns høstrue giffuett hafuer paa 420 dl., oc bepligter þigh þaeme breff ad holde Madz Barttsker thill ett pantt, jndthill hann fick sine pendinge oc da ad ofuerantuorde for<sup>ne</sup> Madz Barttsker þit breeff der paa thilbage, þom Christoffer Luno hannom oc hanns høstrue giffuet haffuer, oc for<sup>ne</sup> Mads Barttsker þit breff hafuer bethallid oc þit breeff indfriett, och Chresten Prip iche der emoed þitt breeff oc þegell icke da fraa for<sup>ne</sup> Madz Barttsker bekommid haffuer, ey heller faaid nogenn quitantz, ad hann for<sup>ne</sup> Madz Barttsker þitt breff igienn hafuer ladett offueranttuorde eþther hanns forpligtt, saa dend der med kunde were cassetit, och Christoffer Lunos breeff, hann Chrestenn Prip haffuer thilþchreffuid, er i hanns egenn sag oc dog icke formeller om dette pendingebreeff, Chresten Prips breeff paaliuder, ey heller nauffngifuett naar for<sup>ne</sup> Madz Barttsker þaeme breeff schall haue igienn bekommid, þom Madz Barttsker oc paa dett høyeþte hafuer benegttid iche bekommid hafuer, och ad herridsfogden hafuer thilfundenn for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip af Peder Munck, som þaeme sag af for<sup>ne</sup> Madz Barttsker er opdragenn<sup>38</sup> thill, att lide thilthalle eller oc þaeme breff fraa þig leuere, och effterdj landsdommere þaeme hanns domb, þom þaalhedis effter for<sup>ne</sup> Chresten Prippes egenn forpligtt er affsagd, icke haffuer widst ad emoed sige, meente hann þig ingenn vrett ad haue giortt, oc saatte vnderdanigst vdj rette, om Chresten Pripe iche wor pligtich ad igiengiffue hannum þin kost oc theering.

Med flere ord [och tale]<sup>39</sup> dennom der om imellom wor.

Da effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip hafuer vdgiffued þit breff, wdi huilchenn hann bekiender þig ad haue annammid af for<sup>ne</sup> Madz Barttsker ett Christoffer Lunos breeff, hann hannom

giffuet hafde paa 420 dl. oc pig forpligtet ad holde hannom denn thill pantt, thill hannd fanger þinn pendinge, oc þaeme hanns breeff endnu findes thillþede, oc iche hannd frembher nogen nøyactige quitandtzer eller anden beuiþe, huormed hannd kunde beuiþe þaeme haandþchrifft ad were Madz Barttsker igienn ofueranttuorid eller casserit, vden alleniste Christoffer Lunous missiue, þom nu er vnderdømbtt,<sup>40</sup> oc for<sup>ne</sup> landsdommere aff þlig och anden orþager hauer wed magtt funditt herridsfogdenss domb i Haþingherrid, som hafde tildømbtt hannom pligtig att lide thilthalle aff for<sup>ne</sup> Peder Munck eller den fraa pig leuere, da sagde wj der paa saalhedis af for rette, ath for<sup>ne</sup> wor landzdommers domb bør wed macht ad bliffue, och for<sup>ne</sup> Chrestenn Prip pligtich ad<sup>41</sup> igien giffue hannom<sup>42</sup> kost oc therring.

Datum ut supra.

(1) Jf. rettertingsdomme 20. november 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.110) og 31. maj 1608 (ib. 134f.) om samme sag. - (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er en (forkortet) afskrift efter HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Se 775.4. Da han har interesse i sagens udfald, er han ikke meddommer. - (5) Christen Prip (d.1622) til Søgaard og Øland, søn af Jørgen Prip (d.1565) og Agnete Busksdatter Skenck (d. mellem 1590 og 1599). Ved rettertingsdom 26. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.348f.) blev han erklæret lovfældt og ikke den mand, der burde have genmæle i retten, hvorfor han ifl. rettertingsdom 11. juni 1611 (ib. 383ff.) ikke kunne være værge for sine søstre Margrethe og Dorthe Prip eller for sine egne børn. Han var gift 1. gang med Dorte Lauridsdatter Vestenie, enke efter Enevold Kruse (d. omkr. 1573) til Vingegård, 2. gang (mellem 1580 og 1594) med Barbara Henriksdatter Vind til Plovstrup, 3. gang med Inger Ivensdatter Skram (Fasti) (d. omkr. 1610) og 4. gang med Anne Hansdatter Basse. - (6) Hovedgården Øland i Haring s., Hassing h., som Christen Prip havde erhvervet ved mageskifte med kronen 30. april 1580 (Kr.Sk.I.232). - (7) Om dette udtryk se 774.8. - (8) Se 780.16. - (9) Se 782.8. - (10) Landsbyen Hørdum i Hørdum s., Hassing h.

(11) Christoffer Lunov (d.1640) til Nystrup, Rygård (Rugård), Attrup, Nørhede m.m., søn af Niels Lunov (d. omkr. 1573) til Nystrup m.m. og Anne Eriksdatter Blik (d.1593). Ifl. kgl.missive 9. maj 1609 (Kanc.Br.) til Johan Rud skulle Christoffer Lunov tiltales, fordi han havde bortført og levede i løbsagtigt levned med Jens Grøns hustru i Vedø. Nogen dom ses dog ikke at foreligge. Ved kgl.missive 22. august 1623 (Kanc.Br.) til Oluf Parsberg befalede det, at han skulle tiltales på førstkommande herredag, fordi han i lang tid havde levet sammen med og havde avlet barn med en anden mands hustru. - (12) Hovedgården Nystrup i Vang s., Hundborg h. - (13) Mads Iversen Bartskeer, der nu boede i Ølby (Ølby s., Hjerme h.), jf. rettertingsdom af 31. maj 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.134), var gift med Maren Lunov, søster til ovenn. Christoffer Lunov. Tilnavnet Bartskeer bet. barber (Kalk. I.109a). Af rettertingsdommen af s.d. fremgår, at Mads Iversen Bartskeer skyldte Christen Prip penge for leveret korn. Da han ikke kunne betale, havde han givet Christen Prip i håndpant et af hans svoger, Christoffer Lunov, udstedt gældsbrief på 420 daler. - (14) Se 775.4. - (15) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. Hovedgården Estvadgård: se 778.60. - (16) Uret (Kalk. II.600b bet.

4). - (17) NkS 835,2° tilføjer *Schiøne*. - (18) Tjener, karl (Kalk. I. 380b bet. 2). - (19) NkS 835,2° har *Jffuerßen, forðum borger och bardscher i wort kiøbsted Tisted*. - (20) NkS 835,2° har *paa forbemeldte*.

(21) Jens Nielsen må være rigsråd Peder Munks rettergangsfuldmægtig. - (22) (tillidsfuld) overdragelse af noget, som vedkommende skal stå til ansvar for (OdS XXIV. 531 bet. 1.1 in fine, jf. ty. zu *treuer Hand*). - (23) Maren Lunov, der var gift med Mads Iversen Bartskeer, jf. ovf. note 13. - (24) 420 daler; om skrivemåden se 765.35. - (25) NkS 835,2° har *och*. - (26) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (27) vidner (Kalk. I. 179b bet. 3). - (28) at (Kalk. I. 358a bet. 1). - (29) bestemte (Kalk. I. 476b bet. 2). - (30) ∴ Christen Prip.

(31) Se ovf. note 13. - (32) fastsatte, aftalte (Kalk. I. 116a bet. 1). - (33) påberåbte sig (Kalk. III. 542b bet. 1; OdS XVI. 340 bet. 2. 1). - (34) Erklæring om ikke mere at have krav på (Kalk. I. 19b). - (35) Navnet indføjet efter NkS 835,2°. - (36) NkS 835,2° tilføjer *eschening*. - (37) Ordet indføjet efter NkS 835,2°. - (38) overdraget (Kalk. III. 330a bet. 6). - (39) Det indklammede indføjet efter NkS 835,2°. - (40) Ved rettertingsdom af s.d., se Secher, Rettertingsdomme II. 134f. - (41) NkS 835,2° tilføjer *uere at*. - (42) NkS 835,2° tilføjer *billig*.

## 847 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster en Viborg landstings dom, hvorefter en ejendom i Århus lovligt fandtes bortskødet af rette ejer. Sælgerens datter, der havde fået tilladelse til at bebo ejendommen i 10 år uden at betale husleje, kendtes pligtig at betale erstatning, fordi hun havde ladet ejendommen forfalde.<sup>1</sup>*

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 143<sup>2</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 45<sup>r</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 128ff.

Overskrift: Domb emellem Peder Rasmusen Kane<sup>3</sup> och landtzdommer vdi Judlandd, daterid denn 31. majj anno 1608, offuuerendis kongenn och aldt raadett.<sup>4</sup>

### Landtzdommers domb:<sup>5</sup>

Da effter thiltalle, giensuar och sagenns leiglighed, saa och effterdj for<sup>ne</sup> Niels Schrifuer<sup>6</sup> och Peder Kanes bud her i dag maanedt haffuer begierrid stefning offuer for<sup>ne</sup> thuende vendelige landzstingsdomme att motte meddeelis, och sagenn derfor till i dag er optagenn, och iche for<sup>ne</sup> Niels Skrifuer eller Peder Kanne eller nogen paa derris wegnne er fremkommenn medt nogenn steffning offuer samme thuennde vendelige domme, dißligeste epterdj der befinndis ad werre nocksom lang respidt, sidenn for<sup>ne</sup> domme ere vdgangnne, adt mannd kunde ladet dennom steffnne, och dett iche endnu scheid ehr, saa for<sup>ne</sup> Hanns Grønnbeck<sup>7</sup> fordj atter paa nye haffuer werridt foraarsagidt for endelige domb ad haffue ladet kalde, wdj lige maade effterdj for<sup>ne</sup> Mickell Ibøn<sup>8</sup> iche beuiser for<sup>ne</sup> Niels Schriffuer eller Peder Kanne ad haffue nogenn lod, deell eller rettighed vdi for<sup>ne</sup> gaardt, menn for<sup>ne</sup> Niels Schrifuers hørstru<sup>9</sup> giffuer thilkiennde wdj sinn schrifuelse

samme gaard hendes fader<sup>10</sup> ad thilhøre, da wide wj effter saadan leiglighed och dommens jndhold iche andet derom adt sige, ennd for<sup>ne</sup> skiøde bør wed magt ad werre, som samme domb i sig sielff widere formelder.

Derpaa besluttet koninglig mayestættz domb:

Da effter thiltalle, giennsuar och denne sags leiglighedt och effterdj affgangne Peder Jennøenn<sup>11</sup> haffuer soldt och affhenndt till for<sup>ne</sup> Hanns Grønbeck dennd sinn gaardt vj Aarhus, for<sup>ne</sup> Peder Kanne nu jboer, som wor hanns egenn, och ingenn andenn aatte<sup>12</sup> lod wdj, och samme schiøde louligenn er giordt till Aarhus byeting, som samme gaard vj ligger, och wor landsdommer haffuer fordj [wed]<sup>13</sup> magt fundenn samme skøede, diøligeste epterdj for<sup>ne</sup> Peder Kanne effter hanns høstrues forlheningsbref vdenn hubleye och affgiffd dog hafuer ladet samme gaard forfalde effter siunøwindes liudelsøe, och derfor er thildømppt adt stande til rette, och effter det jche er scheid, erre de derfor blefuen fordeelte, och wor landsdommer effter slig leiglighedt haffuer dømpd byefogedenns domb i de maader med huip deele der effter dreffuen erre, wed magt, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad samme derris domb bør wed derris fuldmacht ad bliffue, och Peder Raømuøenn Kanne pligtig ad igiengiffue dennom billig kost och tær-ringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 8. januar 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.239f.) mellem samme parter om samme sag. - (2) Dette indeholder en forkortet afskrift efter HDDomb. - (3) Se 841.62. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Viborg landstings dom er af 15. marts 1606. - (6) Niels Christensen Skriver, Peder Kan(n)es svoger, se 841.4. - (7) Hans Andersen Grønæk, til 1622 rådmand i Århus, fik 14. juli 1610 (Kanc.Br.) bestalling (fra 1. maj s.å.) som renteskriver for Nørrejylland, blev senere overformynder i Århus, jf. Aarhus gennem Tiderne I(1939).389, 396f., 401. - (8) Må være Niels Skrivers og Peder Kan(n)es rettergangsfuldmægtig. - (9) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (10) Ridefoged på Stadsgård (nuv. Constantinsborg) Peder Jensen (d. 1605), jf. 841.4 og 23. - (11) Se foreg. note. - (12) ejede (præt. af vb. ege, jf. Kalk. I.442a). - (13) Forlægget har *medt*; rettet efter HDDomb.

## 848 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter et skifte skulle finde sted i Tønder og afgøres efter lybsk ret.*<sup>1</sup>

*Forlæg:* Thott 1202,2° nr. 144<sup>2</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 48<sup>o</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme II.139ff.

*Litt.:* Matzen, Privatret I.145.

*Overskrift:* Domb emellem Peder Werckmester<sup>3</sup> och landsdommer vj Judlanndt, dateritt denn 31. maj 1608, offuerwerindes kongenn och aldt raadett.<sup>4</sup>

Landtzdommers beslutningh:<sup>5</sup>

Tha epeter thiltalle, giensuar och sagenns leylich[edtt], saa och effterdj samme thuennde landzsthinngsdomme iche ere endelig,<sup>6</sup> bør de ingenn magt adt haffue, och epeterdj borgemester och raadz domb<sup>7</sup> i Thøn[der] formelder, for<sup>ne</sup> Peder Holdst<sup>8</sup> schyldig adt werre adt schiffte effter hanns sallig høstrue<sup>9</sup> effter lubsch rett, och epeterdj for<sup>ne</sup> borgemester och raads domb vdj Aalborg haffuer quit dømbt for<sup>ne</sup> Peder Holdst, ad hanndt iche burde ad schiffte der paa nye medt for<sup>ne</sup> Peder We[r]ckmester och Jacob Werckmester,<sup>10</sup> menn for derris thiltalle quit ad werre, emedenn borgemester och raadzs domb i Thønnder staa ved sinn fulde magt, och wj iche ere dommere offuer for<sup>ne</sup> Thønnder domb, da wide wj effter saadan leylighedt icke imodt for<sup>ne</sup> borgemester och raadzs domb i Aalborg, som paa for<sup>ne</sup> borgemester och raadzs domb i Thønnder funderid er, adt sige eller magteløeß, som samme domb i sig sielff widere jndholder.

Tha<sup>11</sup> epeter thiltalle, giennsuar och denn sags leiglighedt, saa och epeterdj Peder Werckmester thilforne haffuer hidsteffnidt borgemester och raad vdj Aalborg for samme deris domb, och icke de haffuer werrid aarsag emodt samme thingsdom, som paa borgemester och raads domb vdj Tønnder funderit er, adt sige eller magteløes dømme, emedenn denn stannder wed magt och wrygget, da haffuer landsdommer iche wist andet deromb adt dømme, endt som de thilforne dømbt haffuer, och samme landzstingsdomb bemelder och medfør, som samme domb och breffue i dennom sielff wider jndholder.

Derpaa besluttis konninglig mayestættz domb:

Tha effter thiltalle, giensuar och denn sags leiglighedt och effterdj wj befinde, adt borgemester och raad vdj Thønnder haffuer kiennndt, ad Peder Holstes høstruis effterladennendes arff burde adt schifftes effter lubsch rett, som wdælucher halff sødschinnde fraa arff och allenne thilholder fuld sødschinnde huerandred ad arffue,<sup>12</sup> och for<sup>ne</sup> wor landsdommer fordj haffuer wed magt fundenn borgemeste[r] och raadzs domb vdj wor kiøbstedt Aalborg, som haffde friedømbt Peder Holdst for Peder Werckmesters thiltalle, emedenns borgemester och raads domb vdj Thønnder stoed wedt magt, da sagde wi derpaa saaledes aff for rette, adt for<sup>ne</sup> wor landsdommers dom bør wedt magtt adt bliffue, och Peder Werckmester pligtig ad igiengifue hannom billig kost och thæringh.

Datum ut supra.

(1) Med samtykke af hertug Abel fik Tønder i 1243 en afskrift af Lübecks byret i dens latinske form (DgK I.215ff.), hvis grundtekst er forfattet omkr. 1209, jf. E. Vedel, *Den slesvigske Privatrets almindelige Deel* (Kbh. 1857).37; Otto Kähler, *Das Schleswig-Holsteinische Landesrecht*, 2. Aufl. (Glückstadt 1923).28; Poul Johs. Jørgensen, *Retshistorie*.110. Ved overtagelse af

denne byret antoges ikke blot den på dette tidspunkt nedskrevne ret, men tillige hele den i Lübeck gældende uskrevne ret for reciperet af Tønder, og dette førte til, at byrådet i Lübeck blev appeldomstol i forhold til Tønder. Da den lybske ret i 1586 blev ændret (den såkaldte »reviderede lybske ret af 1586«) blev det, i alt fald for så vidt angik de privatretlige forhold, denne yngre ret, der fandt anvendelse i Tønder. Ved fdg. 21. maj 1496 forbød hertug Frederik (senere kong Frederik I) appel af de efter lybsk ret i Tønder afsagte domme til byrådet i Lübeck. Der oprettedes en særlig appeldomstol (»Vierstädtegericht«, i nærv. dom kaldt *de fire bteders domb*), bestående af borgmestre og råd i de 4 byer: Kiel, Itzehoe, Rendsborg og Oldesloe, der 4 gange årlig skulle træde sammen i Neumünster til påkendelse af appelsager. Efter fdg. 30. marts 1498 (Westphalen, Monumenta inedita IV (Leipzig 1745). 3248ff.; Sammlung der hauptsächlichsten Schleswig-Holsteinischen gemeinschaftlichen Verordnungen (Glückstadt 1773). 5f.) skulle domstolen møde i Kiel eller den by, der var mest bekvem for de 4 byer, og træde sammen én gang årlig. Først fra 1571 begyndte man fra Tønder at appellere til »Vierstädtegericht«. En hertugelig forordning af 21. marts 1664 bestemte, at borgmestre og råd i Kiel med 2 udsendinge fra Burg på Femern og 2 fra Tønder skulle påkende appelsager fra disse 3 byer. Der var herefter 2 appellinstanser, dels »Vierstädtegericht«, dels »das itzige Kyliche Appellationsgericht«. Fdg. 27. september 1684 bestemte, at appelsager fra Tønder skulle indbringes for den ny overret på Gottorp, men denne ordning bortfaldt allerede ved forliget i Altona 20. juni 1699 (L. Laursen, Danmark-Norges Traktater 1523-1750 VIII (1938). 440ff.). »Vierstädtegericht« blev formelt først ophævet ved kgl. reskript 30. august 1737, men havde da ikke været i virksomhed siden 1713. Se nærmere Stig Juul, Træk af Retsudviklingen i Tønder (Tønder gennem Tiderne (Tønder 1943-44). 463ff.). Ved delingen af hertugdømmerne 10. august 1490 (Sejdelin, Diplomatarium Flensborgense I 681ff.; Falck, Staatsrechtliche Urkunden der Herzogthümer Schleswig und Holstein. 30ff.) var Tønder tilfaldet hertug Frederik (sen. kong Frederik I) og ved delingen 9. august 1544 (L. Laursen, op. cit. I. 488ff.; Sejdelin, op. cit. III. 349ff.) hertug Hans den ældre af Slesvig-Holsten (d. 1550) og kom derefter, da han døde barnløs, til de slesvig-holsten-gottorpske hertuger.

(2) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekturer er sat i skarp parentes. - (3) Vistnok identisk med den Peter Werckmeister, der nævnes i Skåne landstings domme 17. oktober 1587 og 17. september 1588 (IV nr. 581 og 593), søn af købmand og rådmænd i Tønder Matthias Werckmeister og dennes første hustru Anna Ditmer. Han blev 1560 immatrikuleret i Rostock, jf. Th. O. Achelis, Matrikel der schleswigschen Studenten 1517-1864 I (1966). 15, og nævnes mellem 1560 og 1590 som advokat i Tønder, jf. Ludwig Andresen, Geschichte der Stadt Tondern bis zum dreissigjährigen Krieg (1627) (Flensborg 1939). 104, 248, 252, 267, 279. Om hans slægt se Ludwig Andresen, Bürger und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869 (1937). 217. Se om ham iøvrigt rettertingsdom 17. marts 1591 (GdD IV. 245ff.). Navnet Werckmeister bet. opr. forfærdiger af armbrøste, rustmester (Kalk. IV. 916a), i mnt. gildeforstander, kirkeforstander (MndWb V. 685a; Ludwig Andresen, Geschichte der Stadt Tondern. 277), jf. DgP II. 1184. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Viborg landstings dom af 23. november 1605.

(6) Reces 7. september 1569 § 3 og reces 21. november 1576 § 4 pålagde landsdommere at dømme endeligt, hvilket gentoges i fdg. 23. maj 1636 § 3 og reces 27. februar 1643 2-6-1 og 2, jf. Stemann, Retshistorie. 256, Matzen, Offentlig Ret II. 114. - (7) Dom af 1. september 1604. - (8) Ridefoged på Ålborghus Peder Holst (d. 1619). Han var gift med Else (Elsabe) Werckmeister (d. 1604), datter af købmand og rådmænd i Tønder Matthias Werckmeister og dennes 2. hustru Anna Oldendorph og halvsøster til ovenn. Peter Werckmeister og helsøster til nedenn. Jakob Werckmeister. I Ålborg Vor Frue kirke findes et epitafium over Peder Holst og hans hustru. - (9) Se foreg. note. - (10) Søn af rådmænd og købmand i Tønder Matthias Werckmeister og den-

nes 2. hustru Anna Oldendorph og halvbroder til ovenn. Peter Werckmeister. – (11) Det flg. er slutningen af Viborg landstings dom 1. marts 1606. – (12) Jf. Tønder Stadsret 1243 § 24 (DgK I. 219).

## 849 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster Hallands landstings dom, hvorefter en herredsfoged i henhold til § 54 i reces 13. december 1558 var kendt pligtig at gøre udlæg også i genstande, som debitor havde flyttet til et andet herred. Herredsfogdens klage over, at modparten havde modtaget landstingets dom beskrevet dagen efter, den var afsagt, mens han først fik den langt senere, blev afvist, da han ikke tidligere havde begæret afskrift af dommen.*

*Forlæg:* Thott 1202,2° nr. 145<sup>1</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 52<sup>v</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme II. 143ff.

*Overskrift:* Dom emellem Søffrenn [Hansen]<sup>2</sup> i Holmbye<sup>3</sup> och Mortenn Mogennpenn,<sup>4</sup> landzdommer i Nørre Hallandt,<sup>5</sup> dateridt denndt 31. maij anno 1608; aldt raadet.<sup>6</sup>

Dette er landtzdommers domb:<sup>7</sup>

Tha effter thiltalle, giennpuar saa och sagenns leilig[hedt] sagde wi derpaa saaledes aff for rette, at epterdj recessen<sup>8</sup> formelder, adt huemb som lader sig fordeele for gields sag och icke wille betalle, da schall herridzsfougden indrage i hanns gaardt och wdurdere till betalling de beste waare, o[ch om] nogitt findes ad werre forfløtt wdj ett andett herridt, schall dog wurdering och jndførp[ell] skee vnder samme forfølling, och epterdj thingfougden Søffrenn [Hanþen]<sup>9</sup> icke i saa maade hafuer fuldt recessen, da bør hannom ad stannde for<sup>ne</sup> Thruid Peder-senn till rette for, huiþ omkostning hannd for samme hanns forseelse lidt haffuer, och forpflicht endnu indenn sex vgger adt indføre for<sup>ne</sup> Thruid Perþenn i affgangenn Jenns Hanþens goedzs, eh[u] or] dett findes, saauidt for<sup>ne</sup> Thruid Perþ[enn] hannum loulig forfuldt haffuer, som denn domb widere i sig sielff jndholder.

Derpaa besluttis koninglig mayestættz domb:

Tha effter thiltalle, giensuar och denne sags leilighedt, och epterdj for<sup>ne</sup> Søfrenn Hannsenn icke beuïßer, ad hanndt haffuer giordt anfordring om domb, och denn er bleffuenn hannom benegted, menn bleffuenn hannom meddeelt, strax hand denn haffuer begierridt, diþligeste effterdj sagwolderenn ingenn steffning wor begierrendes offuer Suenndt Jennþenn, effter handt allenniste haffde thiltalle till Søffrenn Hannþenn och icke till hannom; sammeledes effterdj for<sup>ne</sup> Jenns Han-



þenn wor medt lougenn forfuldt for gieldt, hand wor Thruid Pederþenn schyldig, och der handd besøgte hannom for<sup>ne</sup> Søfrenn Hannsþenn med herridztings och landzsthings forfylling, haffuer handdt icke wille fuldt hannom vdj boenn och vduordere hannom fylliste for sinn gield, men forholdt hannom rettenn, saa lennge goedzitt wor forfløtt aff itt herrid i ett andett, och wor landsdommer fordj haffuer thildømpt hannom adt stannde hannom till rette, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad for<sup>ne</sup> wor landsdommer bør for denn Søfrenn Hannsens beskylding quit adt werre, och dennd hanns domb bør wedt macht ad bliffue och hannom plichtig adt igienggifue hannom billig kost och therringh.

Datum ut supra.

(1) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekture er sat i skarp parentes. - (2) Forlægget har ved fejlskrift *Andersenn*. Søren Hansen var, som det fremgår af det flg., herredsfoged i Halmstad härad, Hallands län. - (3) Landsbyen Holm i Holm s., Halmstad härad, Hallands län. - (4) Morten Mogensen Mørmønd, se 830.4. - (5) Se 830.1. - (6) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Da kongen ikke nævnes, har han ikke været til stede. - (7) Hallands landstings dom 11. juli 1607. - (8) Reces 13. december 1558 § 54. - (9) Forlægget har også her fejlagtigt *Andersþenn*.

## 850 Rettertinget 1. juni 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster Hallands landstings dom, hvorefter en mand, der ubeføjet havde sigtet sin stedfader for tyveri, dømtes som løgner og til at bøde 3 mark.*

*Forlæg:* Thott 1202,2° nr. 146<sup>1</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 55<sup>v</sup>).

*Tryk:* Secher, Rettertingsdomme II. 145f.

*Litt.:* Matzen, Offentlig Ret III. 117; Popp-Madsen, Bod. 174 note 70.

*Overskrift:* Domb emellem Suennd Oelsenn i Kirkeback<sup>2</sup> och Mortenn Mogennsens,<sup>3</sup> landsdommer i Halland,<sup>4</sup> daterit denn 1. junij, offuerwerindes aldt raadett.<sup>5</sup>

Landtzsdommers domb:<sup>6</sup>

Da epter thiltalle, giennsuar och sagenns leiglihedt sagde wi derpaa saaledes aff for rette, att epterdj Suennd Oelþenn i Kierckebacke er forlagd<sup>7</sup> till lannds-tinnng ad førre sinne windeþbyr[d], adt samme stud hørde hannom thill medt rette, och haffuer det icke kund giordt, da [bør for<sup>ne</sup> Børge Olluffþenn ad hafue þaeme þtud]<sup>8</sup> efter thingfogdenns dombs och windeþbyrds jndholdt och for<sup>ne</sup> domb wedt macht ad bliffue och handd jgienggifue Jenns Pedersenn<sup>9</sup> en billig kost och therring. Dog bør for<sup>ne</sup> Suennd Oelþen adt haffue enn billig betalling effter dannemends sigelse, for handd haffuer opføed samme stud fraa dennd thid

ad regne, der schiffed gick och indtill Børge Oelsenn handd begierede samme stud aff for<sup>ne</sup> Suenndt Oelþenn, som denndt domb i sig selff widere indholder.

Derpaa besluttis koninglig mayestættz domb:

Da epter thiltalle, giennsuar och denne sags leiglighed, och epterdj for<sup>ne</sup> Suend Oelsenn thill thinng och for domb haffuer gifuedt sinn stif[fader], Byrge Oelsenn, tyffsag for enn oxer, och for<sup>ne</sup> Byr[ge] Oelsenn hafuer beuist medt thrennde windesbyrdt samme oxer ad haffue werridt hans høstru paa skiffte efter hendes høpbonnd, der dend [waar] enn kalff, thilfalldenn, och epter wo[r] landzsdommer hafde wed macht fundenn herrid[zs]fougdenns domb, som haffde dømbt for<sup>ne</sup> Suennd Oelþenn for slig æhrerørige thilsagenn till e[nn] løgnere<sup>10</sup> och fra sinne iij marck, effter[dj] h[ann]d ingenn hiemnell haffde for samme stud, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, att for<sup>ne</sup> wor landzsdommers domb bør we[d] sinn fulde magt ad bliffue, och for<sup>ne</sup> Suenn[d] Oelsenn pligtig adt igiennigfue hannom bill[ig] kost och therringh.

Datum vt supra.

(1) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekture er sat i skarp parentes. - (2) Landsbyen Kyrkobacka i Svarträ s., Faurås härad, Hallands län. - (3) Morten Mogensen Mormand, se 830.4. - (4) Se 830.1. - (5) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Da kongen ikke nævnes, har han ikke været til stede. - (6) Hallands landstings dom af 24. januar 1607. - (7) pålagt (Kalk. I. 618b). - (8) Herredsfogden i Faurås härad. - (9) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (10) Ifl. reces 13. december 1558 § 20, stk. 2, jf. reces 24. august 1537 § 6, reces 6. december 1547 § 10, skulle den, der utilbørligt sigtede en anden for en uærlig sag, straffes som løgner, jf. RR § 7 og Thords art. § 94 (DgL Tillæg til IV. 104).

## 851 Rettertinget 1. juni 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster en af Hallands landsting afsagt dom, der i strid med SkL 36, hvorefter alle udarvinger skal tage lige stor lod i arv, havde statueret, at arven efter en mand, der kun efterlod sig farbroder og broder- og søsterbørn, skulle skiftes efter JL I. 6, således at kvinde kun tog halv lod mod mand.<sup>1</sup>*

Forlæg: Thott 1202,2<sup>o</sup> nr. 147<sup>2</sup> (HDDomb. nr. 20 fol. 57<sup>r</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 146f.

Litt.: Matzen, Privatret I. 114; Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie. 59.

Overskrift: Domb emellem Gunder Tortsens och landsdommer i Halland,<sup>3</sup> daterid denndt 1. juni 1608, offuerwerrinndes aldt raadett.<sup>4</sup>

Landtzdommers domb:<sup>5</sup>

Da effter thiltalle, giennsuar och sagenns leiglighed och epterdj der befinndes

for<sup>ne</sup> affgangne Haagen Gunnderþenn ingenn nermer arffuinger adt haffue effter lougenn ennd hanns brøderbørnn, søsterbarnn och farbroder, huilcke ere alle lige ner effter lougenn,<sup>6</sup> dog tager mandenn halff mere enndt quindenn i aldt arffue, och effterdj faderbroder och brodersønenn ere mands personer paa suerdsidenn, da bør dennom thaege ij parter i ald arffue, och Gunder Thordtsenn<sup>7</sup> och hanns [bøstre]<sup>8</sup> halffminnde effter lougenn, som samme domb i sig sielff yddermere indholder.

Derpaa besluttet koninglig mayestættz domb:

Da epter thiltalle, giennsuar och denn sags leiglihedt sagde wij derpaa saaledes aff for rette, att for<sup>ne</sup> arff bør ad schiffes effter denn 5. cap: wdj lougenns første bog,<sup>9</sup> saa systemsøn thager lige lodt wed faderbroder och brodersøn och systere halffminnde, och landzsdommers domb ingenn aff parterne adt forhindre.<sup>10</sup>

Datum ut supra.

(1) Se ovf. 840.6. – (2) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. – (3) Morten Mogensen Mormand, se 830.4. – (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4; da kongen ikke er nævnt, har han ikke været til stede. – (5) Hallands landstings dom er af 27. oktober 1604. – (6) JL I.5; cf. SkL 36, ASun. 14, hvorefter arven i et sådant tilfælde skulle deles således, at mand og kvinde tog lige i arv. – (7) Han var ovenn. Hagen Gunnnersens søstersøn. – (8) Forlægget har *hustru*. – (9) JL I.5. – (10) Dommen tilkender ikke landsdommeren kost og tæring.

## 852 Rettertinget 6. juni 1608 (København)

*Rettertinget stadfæster en af kgl. udnævnte kommissærer afsagt dom angående forskellige tvistigheder under skiftet efter Ditlev von Qualen og fru Sophie Lunge, hvorunder det bl. a. statueredes, at fæstens- og morgengave skal følge modtagerens arvinger. Der tillagdes de dømmende kommissærer, der var mødt for rettertinget, kost og tæring.*

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 98<sup>v</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>1</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 168ff.

Litt.: Matzen, Privatret I. 63, 79.

Overskrift: Domb emellom Jochim van Qualen cum cæteris<sup>2</sup> paa dend ene oc Niels Bild oc hanns medfølger ridemænd<sup>3</sup> paa denn anden þide, daterit denn 6. junij anno 1608. Offueruerendis kongen oc allt raadit,<sup>4</sup> Steen Brahe<sup>5</sup> vndthagen.

Wi, Christian, gjør alle witterligd, ath for os wor schicked os elskelige Jochim van Quallen,<sup>6</sup> wor mand oc thiener, Margrette Randtzow,<sup>7</sup> Magdalene Pendze,<sup>8</sup>

Lucia van Hagenn<sup>9</sup> oc Agatte van Quallenn,<sup>10</sup> affgangen Dettleff van Quallenns<sup>11</sup> arfuinger, þampptligenn deris fuldmegtich paa dend ene oc hafde med wor egen þteffning<sup>12</sup> for os wdj rette þteffnid os elskelig Niels Billd<sup>13</sup> thill Rauffnhold,<sup>14</sup> Niels Skinckell<sup>15</sup> thill Gierþschouff,<sup>16</sup> Lauge Vrne<sup>17</sup> thill Sielleberg,<sup>18</sup> Jacob Røpenkrandtzs<sup>19</sup> thill Kierþtrup,<sup>20</sup> Jurgenn Aþcherslebenn<sup>21</sup> thill Jerþtrup<sup>22</sup> oc Jurgenn Kaas<sup>23</sup> thill Giellþchouff,<sup>24</sup> wore mend oc thiennere, paa denn anden side och dennom thilthallid for enn domb, de dend 25. 9<sup>bris</sup> 25 a<sup>o</sup> 1607 wdj wor kiøpþted Odenþe þchulle haue dømbtt oc affsagd emellom dennom paa denn ene och os elskellige Offue Lunge<sup>26</sup> thill Thirþbeck<sup>27</sup> oc Eiler Bryske<sup>28</sup> thill Dallund,<sup>29</sup> wore mend oc thiennere, paa denn anden side om adþchillige jrringer<sup>30</sup> anlangendis arff oc schiffte effter for<sup>ne</sup> Detløff van Quallen oc frue Sophie Lunge.<sup>31</sup>

Først ad de hafuer dømbtt dennom thill ad igienn leuere oc thillþtille for<sup>ne</sup> frue Sophie Lunges arfuinger de 500 lod<sup>32</sup> þøllff, som de thill dennom paa enn rett<sup>33</sup> annammid hafde, eller iij<sup>c</sup> 34 richs daller<sup>35</sup> i þtedit, þom er hallfparten aff dett j<sup>m</sup> 36 lod giortt þøllff,<sup>37</sup> for<sup>ne</sup> Dettleff van Qualenn for<sup>ne</sup> frue Sophie Lunge thill feþtenngaffue<sup>38</sup> giffuit hafde, huilche for<sup>ne</sup> v<sup>c</sup> 39 lod þøllff de formeente dennom þchulle thilfalde emoed dend guldkiede paa 500 vngerþche gyldenn<sup>40</sup> oc dend andenn halffuepart af for<sup>ne</sup> j<sup>m</sup> lod þøllff, for<sup>ne</sup> frue Sophia Lunges arffuinger bekommid hafuer.

For dett andet þchulle de oc hafue dømbtt for<sup>ne</sup> frue Sophie Lunges arfuinger frie for ad erlegge j<sup>m</sup> daller hoffuidþtoell thill frue Margrette Randzoue, effterdj der icke fantis hoffuidbreff<sup>41</sup> paa for<sup>ne</sup> pendinge, wanþeett de formeenne dennom nockþom ad kunde beuiþe for<sup>ne</sup> Dettleff van Quallenn aarligen thill hende rentenn ad hafue erlagd thill omþlaug<sup>42</sup> vdj nogle aar.

For det þidste þchulle de oc hafue dømbtt oc friefundet for<sup>ne</sup> frue Sophie Lunges arffuinger for enn kønseed,<sup>43</sup> þom de formeenne dennom epther lougen pligtich were ad giøre, indted ad were fordultt eller frakommid aff allt, huis der fanttis epther for<sup>ne</sup> Detleff van Qualens død, men aldthing at were kommen thill rigtig deeling oc þchiffte.

Da effter þlig forberørtt leiglighed formeene de dennom vdj for<sup>ne</sup> thrende puncter ad were þkeed forkortt<sup>44</sup> oc dennom pligtich were att þtande dennom thilbørligen thill rette.

Haffde och hidþteffnid os elskelige Offue Lunge thill Thirsbek oc Eiller Bryske thill Dallund, wore menns och thiennere, om de hafde der nogitt i ad þige.

Och wdj rette lagdes þaeme ridemends domb, daterit Otenþe, dend 25. 9<sup>bris</sup> a<sup>o</sup> 1607, liudendis y þin beþluttningh:

Tha effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, effter som s:<sup>45</sup> frue

Sophia Lunges arfuinger hauer fremblagd deris forþett, formellendis først om denn festensgafue, s: Dettloff v. Quallen hafde gifuett s: frue Sophia Lunge, þom wor enn guldkiede paa 500 vngersche gyldenn oc j<sup>M</sup> lod giort þøllff, huilchen kiede s: Dettloffs arfuinger de thill hinder hafuer leuerid oc goeduilligenn ladet føllge, men de v<sup>C</sup> lod þøllff af dett j<sup>M</sup> lod hafuer Dettloffs arfuinger thill þig annammid paa enn rett, huilche v<sup>C</sup> lod þøllff s: frue Sophies arffuinger meente dennom thilkommer med rette effter hinded feþtengaffs breeffs liudellsþe; der paa sagde wi saa, ath s: Dettloffs arffuinger bør ad igiennleuere thill s: frue Sophies arffuinger for<sup>ne</sup> v<sup>C</sup> lod þøllff eller iij<sup>C</sup> richs daller i dett þted, emeden for<sup>ne</sup> Dettloffs feþtengaffue breeff er wed magt.

For det andet: Huiþ morgengafue,<sup>46</sup> s: Dettloff hafuer gifuett s: frue Sophia, som er ij<sup>M</sup> daller, huilche frue Sophies arfuinger meener burde ad thages af Dettloffs arfuingers anparter allene oc icke af felliz boe, oc Dettloffs arffuinger hauer forloddess vdlagd for<sup>ne</sup> ij<sup>M</sup> daller af huis brefue, der fanttis, der þschifte þkede ephther s: Detloff van Qualen, da effterdj Dettloffs morgengaffue breeff formeller for<sup>ne</sup> 2000 daller ad þchulle vdgifue thill hanns høstruis arfuinger aff boen, da bør oc de ad bethallis af fellidz boe, emedenn for<sup>ne</sup> morgenngaffuebreeff þtander wed magtt.

For det thredie om denn gaard i Medellfart, s: frue Sophia haffde arffuid, þom ligger jord oc eigendomb thill i markenn, oc Dettloff hafde þoltt, denn thilthalle hauer frue Sophies arfuinger goeduilligenn affþtaaid.<sup>47</sup>

Anlangende Dettloff v. Qualen hanns arfuinger deris þschriftlige beretning, for dett førþte om huis panttebreffue kong: M: hauer ladet vdgifue thill Dettloffs oc frue Sophies arfuinger, for huis goeds de hafde vdj pantt af kong: M: for j<sup>M</sup> oc xiiij daller,<sup>48</sup> der af þchall Dettloffs arfuinger haue hallffparttenn, huilchen hallffpartt for<sup>ne</sup> frue Sophies arfuinger þtrags afflagde<sup>49</sup> oc bethalde thill Dettloffs arffuinger.

For det 2. om denn kalk oc diþch, weyer 24 lod þøllff, der for bør frue Sophies arfuinger ad bethalle Dettloffs arffuinger for denn halfue partt 6 richs daller, huilche frue Sophies arffuinger oc þtrags aflagde oc bethalld.

For det 3. om denn feþtensgafue, s: Dettloffs arffuinger formeener dem burde ad fornyes<sup>50</sup> emoed denn feþtensgafue, s: Dettloff hafde gifuett frue Sophia, þom wor enn guldkiede paa v<sup>C</sup> vngerþche gyldenn, da effterdi icke findes nogenn feþtenngaffue breeff eller beuis der paa, widste wj icke dennom nogenn feþtensgaffue i de maade ad thildømme.

For det 4. om dett panttegoeds paa Langeland, þom er en gaard,<sup>51</sup> oc enn gaard i Ulbølle<sup>52</sup> wdj Fyen oc enn gaard i Odenþe, ligendes i Neergade,<sup>53</sup> þom s: Dettloff

oc frue Sophia kiøffte aff Pouill Schriffuer,<sup>54</sup> borgemester i Suenborg, der bør huer af parterne derris anpartt.

For det 5. effter þom Dettloffs arffuinger berette, att s: Dettloff þchulle<sup>55</sup> werid þchuldich Margrete Randzow 1000 daller, aff huilche aarlig rente thill omblag þchulle<sup>56</sup> werid erlagd,<sup>57</sup> oc om þaeme 1000 daller icke burde ad bethallis af denn gandþche arff þom anden gield, da effterdj der fanttis ingenn hoffuidbreff paa for<sup>ne</sup> j<sup>M</sup> daller, da widste wij icke der paa kunde dømme, att der for burde nogen bethalling ad<sup>58</sup> vdlegges.

For det 6. ath effter þom Dettloffs arffuinger begierer ad wide, om Markur Bilde<sup>59</sup> hafuer beholtt de rentepenge af de iij<sup>M</sup> daller, om Offue Lunge oc Eiler Bryske, for<sup>ne</sup> frue Sophies arfuinger, icke bør med dennom att jndfordre af Markur Bilde for for<sup>ne</sup> summa pendinge, da ephtherdj for<sup>ne</sup> hoffuidbreff oc hoffuidþummen er for<sup>ne</sup> Dettloffs arfuinger thilfaldenn, och de hafuer hoffuidbreffuid thill dennom annammit, da bør de dett ad gjøre oc renten aff for<sup>ne</sup> hoffuitþtoell i forgangenn aar ad komme begge parter thill beþte.

For det 7. oc 8. ephther þom for<sup>ne</sup> Dettloffs arfuinger beretter, ephtherdj der fanttis paa Nielþtrup<sup>60</sup> ett obitt breff skrin, oc icke fannts nogen register<sup>61</sup> om s: Dettloffs omblags handell oc þag, formeente de derfor, s: frue Sophies arfuinger burde att gjøre oc gifue enn kiøns eed, att der icke wor nogitt effter Dettloff van Quallenns død i det ringeþte fordultt, forholtt eller forkommid,<sup>62</sup> men allt kommen thill rigtich deeling oc þchiffte, effterdj ad de wore kiþter, skriin, laaþe, lucke oc goudz megtich paa Nielþtrup, for de komme did effter s: Dettloff vann Quallenns død. Da effterdj dett befindes, ad der er gangid enn conntract oc forhandling emellom s: Dettloff vann Qualens arfuinger och Offue Lunge paa þinn s: søsters, frue Sophia Lunges, wegne i hendes leffuennendes liff, dateridt dend 7. aprilis þidst forlhedenn, om arffue ephther s: Dettloffs død, oc icke hanns arffuinger da þaadant ad hauer paaklagid oc angiffued,<sup>63</sup> men hafuer þtrags þchifftt guld, þøllff, kleder, klenodier, boe oc boeþchaff, queg, kornn, penge oc pendingsbrefue oc andet, som þaeme contract widre der om formelder; dett oc icke er beuist for oþ, for<sup>ne</sup> frue Sophies arffuinger nogid ad haue forkommid eller fordultt af, huis s: Dettloffs arfuinger beretter, der icke þchulle werre funden ephther s: Dettloff vann Quallens død, derfor widste wij icke ad finde s: frue Sophies arfuinger thill kiøns eedt derfor ad gifue, emedens for<sup>ne</sup> contract þtaar wed magtt, som þaeme domb i sig þellff widre jndeholder.

Deremoed ad þuare wor her i rette møtt os elskelige Niels Bildd paa þinn egenn, Anders Dresþelberg<sup>64</sup> paa þinn þuogers, Niels Skinckels, wegne, Lauge Vrne, Jacob Roþenkrandzs, Jurgenn Kaaþ paa deris egen wegne, wore for<sup>ne</sup> deris dom

þtendig oc thill dett førþte berette, att for dennom wor beuiþt med Dettloff van Qualens obne breeff med flere goede mends indþegell oc hender forþeglid oc vnderþchreffuenn, ad for<sup>ne</sup> Dettloff vann Quallenn hafde forþchreffuid<sup>65</sup> þinn kiere feþtemøe, jomfrue Sophia Lunge, thill feþtensgaffue forloddis wd ad þchulle haue enn guldkiede paa 500 wngersche gyldenn oc ald hanns giortt þøllff, þom wor 1000 lod þøllff. Wor oc for dennom beuiþt, ad hannd hafde gifuett hinde thill morgengaffue 2000 daller, huilche 2000 daller þaa well þom for<sup>ne</sup> guldkiede, Dettloff van Qualen hafde ladett hines arfuinger goeduilligenn føllge, men hafde emoed þaeme guldkiede wille þig forbeholde hallffpartenn af dett ;<sup>M</sup> lod þøllff, oc effterdj feþtensgaffue þaa well þom morgengafue herudj riget blantt adelenn althid hauer fullt dem oc theris arffuinger, dett gifuenn wor, widste de iche med nogen rett emoed for<sup>ne</sup> Dettloff van Qualens egen breeff ad kunde fraadømme [for<sup>ne</sup> frue]<sup>66</sup> Sophia Lunges arfuinger for<sup>ne</sup> 500 lod þøllff, þønderlig effterdj arffuingerne þaeme feþtensgaffuebreff vdj dett ene hafde vedgaait och gottkientt.

Thill dett andett, dett de<sup>67</sup> vdj þtefningen for beþchylde, suarede de, ad de van Qualens kreffde paa Margrete Randzows wegne 1000 daller, þom Dettloff van Quallen þchulle werid hinnde þchuldich, oc eþther de der paa ingen Dettloff vann Qualens gioldbreff med hanns hannd oc þegell forþeglid oc vnderþchreffuidt fremlagde, wiidste de icke efter þlige løþe ord, þom iche med bref oc þegell wor bekrefftigett, ad kunde dennom nogen þlig vbeuiþt giold thildømme, formeente þig der udj ingen vrett ad hafue giort.

Och thill dett sidþte, at [de]<sup>68</sup> beþchylde, de hafde frijdømbtt frue Sophia Lunges arffuinger quitt for enn kiøns eed, suarede de, ad for dem wor beuiþt med enn contract, þom wor giortt emellom de vann Qualen oc Offue Lunge paa frue Sophia Lunges wegne i hendis leffuendis liff, wdj huilchen de bekiende dennom ad haue þchiffet och deeltt kleder, klenodie, boe oc boeþchaff, fhee och queg, kornn, penge, pendingsbrefue, allt huis der forkomb, þom burde ad þchifftes, oc vdj þaeme contract forbeholdet dem deris rett om ald huiþ tuiþtige jrringer, de hafde om for<sup>ne</sup> arff oc þchiffte ad þchulle komme thill goede mendz kiendellþe effter wor naadigste befallingh, oc de icke nogid hafuer paaklagid noget ad þchulle werre vdj boen fordultt, þom hunn burde med eed ad indføre, ey heller for dem beuiþte nogit ad were fordultt aff Dettloff van Quallenns boe, oc de fordj emoed þlig contract icke hauer widst ad finde hines arffuinger thill kiøns eed, effterdj hinde þøllff, þom best hafde wist þig emoed þligt ad erklere, icke vdi hines leffuendis liff wor anmodet, formeente de þig vdj de maade jngen vrett at haue giortt. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om deris domb icke burde wed

magtt ad bliffue<sup>69</sup> oc om de van Qualenn, þom dennom þteffnid hafde, icke wor pligtich<sup>70</sup> ad igiengiffue dennom deris kost oc theering.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Da effter thilthalle, gienþuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj wj befinde, ath afgangenn Dettloff van Qualen hafuer med goede mendz forþeigling forþchrefuid þinn feþtmøe, jomffrue Sophia Lunge, thill feþtengaffue en guldkiede þaa goed þom 500 wngerþche gyldenn oc alld hanns giortt þøllff, þom wor 1000 lod, huilchen hans forþchriffning oc for<sup>ne</sup> hanns arfuinger en deell hafuer wedgaaid oc þaeme guldkiede ladett hinde effter hanns dødelig affgangng føllge, oc allene wille þigh der emoed thilholde hallffpartenn af for<sup>ne</sup> j<sup>m</sup> lod þøllff, som þaa well þom keden i þaeme forþchriffning wor benefnde, vdj lige maade effterdj med þchifftebreeff beuibes, de vann Quallen ad hafue þchiffit med frue Sophia Lunge alle løþøere vdj hendis leffuennendes liffue oc der aff oppeborrid deris anpartt, oc iche da beþuergid<sup>71</sup> dem ofuer hinde, om de formeente nogid af boen ad hafue werid forrugtt,<sup>72</sup> þom med loug<sup>73</sup> burde ad indføris, menn da angiffuett alle huis beþueringer, de emoed hinde hafde oc dem þchrifflich gifuet fraa þig thill goede mennds kiendelsþe, oc for<sup>ne</sup> wore goede mend, þom epther wor naadigþte befallning wor thilbetroid dennom om deris tuistige jrringer ad adþchillie, hafuer tildømbtt de vann Quallenns<sup>74</sup> ad igienn thilþtede frue Sophia Lunges arffuinger de 500 lod þøllff, de af for<sup>ne</sup> feþtensgaffue annammid hafuer, saa well þom for denn køns eed de begierde, da sagde wj der paa þaalhedis af for rette, ad for<sup>ne</sup> deris domb bør wed þinn fuldmagt ad bliffue, oc de van Quallen<sup>75</sup> pligtich ad igiengiffue for<sup>ne</sup> goede mend, þaa mannge þom her thillþtede wor, oc de andris fuldmegtich paa deris wegnne, billig kost oc theering, vnderthagendis Jurgen von Ascherslebenn, þom huerckenn þelff wor thillþtede eller þinn fuldmegtich hafde fremþchicked.

Datum ut supra.

(1) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (2) med flere. - (3) Er vist her (og ndf. i dommen) fejlskrift for riddermændsmænd, jf. Secher, Rettertingsdomme II. 170 note 1. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Se 789.6. - (6) Joachim von Qualen (d. omkr. 1609), søn af ritmester Josva von Qualen (d. omkr. 1585) til Qualsholm og Vig (Herningholm) og Magdalene Munk (d. 1616; hun gift 2. gang med Siegfried von Rindschat, friherre til Friedberg, d. 1621). - (7) Margrethe von Qualen (d. 1612), søster til ovenn. Joachim von Qualen, gift med Claus Rantzau (DAA 1925.483). Det var i datiden i kongeriget usædvanligt, at en gift kvinde kaldtes ved sin mands slægtsnavn - det kom først i brug i 1700-tallet - men i Sydslesvig og i Holsten finder man allerede fra midten af det 16. århundrede, at adelige fruer fører mandens navn, jf. Chr. Axel Jensen, Danske adelige Gravsten I(1951).191; Bengt Hildebrand, Handbok i släkt- och personforskning I(Stockholm 1961).215, 360. - (8) Magdalene von Qualen (d. 1612), søster til de ovenn. Joachim og Margrethe von Qualen, gift med NN. Pentz (DAA 1925.487). - (9) Lucie von Qualen, søster til de ovenn. Joachim, Margrethe og Magdalene von Qualen, enke



efter Henneke vam Hagen (d. 1598) til Østergård (Stenbjerggård), Grumtoft og Elgård, gottorpsk råd og amtmand på Løgumkloster, søn af Joachim vam Hagen (d. omkr. 1578) til Nybøl og Christine von der Wisch. - (10) Agate von Qualen (d. mellem 1613 og 1618), søster til de ovenn. Joachim, Margrethe, Magdalene og Lucie von Qualen.

(11) Ditlev von Qualen (d. 1606) til Søbo og Nielstrup, søn af Otto von Qualen (d. omkr. 1555). Han, der var farbroder til de ovenn. søskende von Qualen, var 1. gang gift (1580) med Rigborg Walkendorf (d. omkr. 1590), datter af rigsråd Henning Walkendorf (d. 1535) til Glorup m.v. og dennes 2. hustru Cecilie (Sidsel) Friis (d. 1562), 2. gang (1602) med Sophie Lunge (Dyre) (d. efter 1607), datter af Ivar Lunge (d. 1587) til Tirsbæk m.v. og Marie Bjørn (d. 1561). - (12) Om dette udtryk se 774.8. - (13) Niels Bild (d. 1622 som slægtens sidste mand) til Ravnholt og Rygård, søn af Evert Bild (d. 1567) til Ravnholt og Aggerkrog og Vibeke Clausdatter Podebusk (d. 1596). Han var 1586-89 lensmand på Bergenhus, 1591-95 på Gotland, 1595-99 på Laholm og var gift (1582) med Margrethe Christoffersdatter Urne (d. 1620). - (14) Hovedgården Ravnholt i Herrested s., Vindinge h. - (15) Niels Skinkel (våben: 1 lilje) (d. omkr. 1617) til Gerskov, Søholm og Lammehave, søn af Hans Skinkel (d. 1558) og dennes 2. hustru Helvig Andersdatter Ulfeldt. Han var 1575-78 hofjunker, 1583-93 skibschef, 1584 forlenet med Færøerne. Han var gift (1600) med Mette Steensdatter Bille (d. 1636; hun gift 1. gang 1598 med Laurids Stråle (d. 1596) til Torpegård). - (16) Den tidl. hovedgård Gerskov i Skeby s., Lunde h. - (17) Lage Urne (d. 1629) til Hundslund, Skovgård og Sellebjerg, søn af rigsråd Claus Urne (d. 1561) til Båltaberga m.v. og dennes 2. hustru Anne Iversdatter Grubbe. Han immatrikuleredes 1574 i Wittenberg, 1578 i Padua og Leipzig, var 1580 i Frankfurt am Main, 1581-85 sekretær i kancelliet. Han var gift 1. gang med Margrethe Ulfeldtsdatter Ulfeldt (d. 1591); datter af Ulfeldt Christoffersen (Ulfeldt) til Jershave og Gertrud Hansdatter Ulfeldt, 2. gang med Ingeborg Eriksdatter Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1634). - (18) Hovedgården Sellebjerg i Birkende s., Bjerge h. - (19) Jakob Rosenkrantz (d. 1616) til Arreskov, Kærstrup (nuv. Valdemars slot), Steensgård, Rudbjerggård, Søllested, Nedergård m.v., søn af Erik Ottesen Rosenkrantz (d. 1575) til Arreskov m.v. og Helvig Jakobsdatter Hardenberg (d. 1599). Han studerede i Rostock 1582, i Padua 1587, var 1592-98 hofjunker, 1596-98 skænk, 1601-06 lensmand på Nyborg, 1610-16 på Hagenskov. Han var gift med Pernille Henriksdatter Gyldenstjerne (d. 1623). - (20) Hovedgården Kærstrup (nuv. Valdemars slot) i Bregninge s., Sunds h. Gården solgtes 1618 til Ellen Marsvin (d. 1649) og kom derefter til hendes datter, Kirstine Munk (d. 1648), og hendes søn, Valdemar Christian, greve af Slesvig og Holsten (d. 1656), efter hvem den nuv. gård (opført 1633-43) er opkaldt.

(21) Jørgen von Aschersleben (d. 1625) til Jerstrup og Nordskov, søn af Joachim von Aschersleben til Krucksau og Anne von Eickstädt. Han var gift (1594) med Maren Eilersdatter Brockenhuus (d. efter 1634), datter af Eiler Brockenhuus (d. tidligst 1607) til Søndergårde og Tale Emmiksen (d. tidligst 1608). - (22) Hovedgården Jerstrup i Grindløse s., Skam h. - (23) Jørgen Kaas (d. 1619) til Gelskov, Mejlgård og Hedegård, søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gelskov og Dorite Juul (d. omkr. 1640). - (24) Hovedgården Gelskov i Hillerslev s., Sallinge h. - (25) ☉: novembris. - (26) Ove Iversen Lunge (Dyre) (d. omkr. 1608) til Tirsbæk, Østrupgård, Kongstedlund, Slumstrup m.v., søn af Iver Lunge (d. 1587) og Maren Bjørn (d. 1561) og broder til den ovf. i note 11 nævnte Sophie Lunge (Dyre). - (27) Hovedgården Tirsbæk i Engum s., Hassing h. - (28) Eiler Gertsen Bryske (d. 1614) til Dallund, Nielstrup og Østrupgård, søn af Gert Bryske (d. 1552) til Dallund. Han var gift med Gertrud Iversdatter Lunge (Dyre) (d. 1614), søster til den ovf. i note 11 nævnte Sophie Lunge og den i note 26 nævnte Ove Lunge. - (29) Hovedgården Dallund i Søndersø s., Skovby h. - (30) Trætte, uenighed (Kalk. II. 427b).

(31) Se ovf. note 11. - (32) 1 lod = 1/32 pund (4 kvintin). - (33) *paa enn rett*: til der fældes dom (Kalk. III. 585b). - (34) 250; om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (35) daler, slået i riget

(Danmark). Ifl. fdg. 3. februar 1609 § 1 skulle »fire mark danske gielde lige vid en rigsdaler« (CCD III.353). - (36) 1000; om skrivemåden se 765.35. - (37) forarbejdet sølv (Kalk. II.122b bet. 2). - (38) Se 818.27. - (39) 500; om skrivemåden se 765.35. - (40) En ungarsk gylden (el. dukat) var en efter fremmed forbillede præget guldmønt, der efter møntforordningen 8. september 1602 havde en finvægt af 3,39 gr., jf. Galster, Mønt.193f., 202.

(41) Originaldokument (Kalk. II.275a). - (42) Termin (Kalk. III.314a bet. 6). - (43) Ed, der aflagdes af den sagsøgte slægt (Kalk. II.711b). - (44) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (45) ♂: salig (afdøde). - (46) Morgengave var en gave, som brudgommen gav bruden i anledning af brylluppet for at sikre hende økonomisk, jf. Ørsted, Haandbog III.129, og den var således egentlig en disposition mortis causa, medens fæstensgaven typisk var en donatio inter vivos, jf. Sindballe.105. I det 16. århundrede blev morgengaver almindelige og havde ofte en meget betydelig værdi, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.264, hvilket bl.a. skyldtes, at det ved morgengave var muligt at etablere en fordelagtig enkeforsørgelse. Morgengaven skulle gives dagen efter brylluppet eller på selve bryllupsdagen, jf. rettertingsdomme 15. juni 1593 (GdD IV.370ff.) og 19. august 1538 (ib.II.70f.). For købstæders vedkommende bestemte kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) i § 30, at morgengave aldrig måtte overstige 20 mark (DgK V.81). Reces 18. oktober 1577 (CCD II.71ff.) tilsigtede at hindre »dend store misbrug, som nu begifver sig her udi rigit med morgengafve eblandt adellen« og bestemte i § 1, at en »god mand« højest måtte give 2000 daler i morgengave. Recessen fastslog ikke, at morgengave var en særret for adelen. Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487) godkendte en borgers fæstensgave og forkastede, med henvisning til rettertingsdommen 1. december 1562 (II nr. 302), der omhandlede »festende gaffue och morgengaffue«, den indsigelse, at en ikke-adelig ikke kunne give så stor en fæstensgave; rettertingsdom 23. maj 1604 (ovf. nr. 818) opretholdt en af en borgerlig skænket morgengave (en ladegård), jf. også kgl. brev 21. april 1624 (Kanc.Br.), hvorefter et af borgmesteren i Vejle udstedt morgengavebrev skulle fremskaffes og udleveres til hustruen, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.267. Senere i 1600-tallet blev det den almindelige opfattelse, at ikke-adelige gav fæstensgave, medens morgengave var et adeligt privilegium. At morgengave var et adeligt privilegium fastsloges af højesteret 1672, se Stig Iuul, op.cit.267, og synes forudsat i DL 5-2-25 og 5-4-2, jf. Brorson. Femte Bog I(1793).91 og 403. Om fæstensgave hedder det hos Osterssøn Veylle.265 (1652) at de bruges »iblant ufrii Folck oc de som ey aff Adel ere«, jf. at fdg. 1. maj 1624 § 11 (CCD IV.157) om fæstensgave kun nævner borgerlige. Da retten til at give morgengave var en adelig forret, bortfaldt den ved § 97 i grundloven 5. juni 1849, jf. T. A. Algreen-Ussing, Haandbog i den danske Arveret(1855).124. Om morgengave se iøvrigt 818.31 og Stig Iuul i Kulturhist.Leks.XI(1966).698f. - (47) frafaldet, afstået fra (Kalk. I.30b). - (48) 1012½ daler. - (49) betalte (Kalk. I.22b bet. 5). - (50) betales (Kalk. I.679a bet. 3).

(51) Herefter synes at mangle et stednavn; den lige efter nævnte gård i Ulbølle ligger ikke på Langeland. Man kunne vel også tænke sig *panttegoeds* på Langeland nævnt uden stedsbetegnelse. Thott 1202,2° har ikke ordene *en gaard oc*. - (52) Landsbyen Ulbølle i Ulbølle s., Sallinge h. - (53) Nedergade i Odense. - (54) Povl Pedersen Skriver, rådmand i Svendborg, fra 1608 borgmester, tolder og sisemester ssts., jf. J. O. Bro-Jørgensen, Svendborg Købstads Historie I(1949).104,133. - (55) Thott 1202,2° tilføjer *haffue*. - (56) Ligeledes. - (57) Thott 1202,2° tilføjer *oc betald*. - (58) Thott 1202,2° tilføjer *schulle*. - (59) Markvard Bille (d.1631) til Hvidkilde, søn af Jens Bille (d.1575) til Lyngsgård, Vram (Luggude härad), Gammel Køgegård, Vrejlevkloster m.v. og Karen Eilersdatter Rønnow (d.1592). Han var 1612-16 lensmand på Odensegård, 1616-28 på Rugård og var gift (1594) med Susanne Eilersdatter Brockenhuus (d.1606). - (60) Hovedgården Nielstrup i Otterup s., Sunds h., der ejedes af Sophie Lunge (Dyre) og hendes søster Gertrud Lunge, gift med ovenn. Eiler Bryske, jf. ovf. note 28.

(61) Fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). - (62) tilintetgjort, ødelagt (Kalk. I.648a). - (63) be-

rettet, (an)meldt (Kalk. V. 37b bet. 2). - (64) Se 780.7. Han var gift 2. gang med Karen Skinkel (d. 1624), datter af Hans Skinkel (d. 1558) og dennes 3. hustru Anna Nielsdatter Bild (d. tidligst 1602) og således halvsøster til ovenn. Niels Skinkel. - (65) skriftligt bekræftet el. overdraget (Kalk. I. 698a bet. 2). - (66) Det indklammede indføjet efter Thott 1202,2°. - (67) Ordet indføjet over linjen; det foranstående *dett*, der ikke findes i Thott 1202,2°, skyldes formentlig en fejlskrift. - (68) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (69) Thott 1202,2° har *att confirmeris att bliffue*. - (70) I stedet for *wor pligtich* har Thott 1202,2° *burde*.

(71) besværet. - (72) fjernet, borttaget (Kalk. I. 684b bet. 1). - (73) Ed (spec. partsed med mededsmænd) (Kalk. II. 723a bet. 2). - (74) Thott 1202,2° har *Dittloff vonn Quallens arfuinger*. - (75) Ligeledes.

### 853 Rettertinget 9. juni 1608 (København)

*Under en skiftetrætte mellem fru Margrethe Rantzau og hendes ægtefælles arvinger statueret, at hustruen efter reces 1558 § 52 arver halvdelen af mandens løsøre, og at arvinger, der uden hendes vilje i det uskiftede bo havde bemægtiget sig en gård med deri værende løsøre m. v., som de derefter forholdt hende hendes andel af, tilpligtedes at tilbageføre værdierne, så boet blev så godt som det var, da arveladeren døde, hvorom de selvtolgte skulle aflægge ed. Ikke lagt vægt på, at enken ikke inden den i JL I. 23 fastsatte frist havde gjort sit krav gældende på tinge, eller at der var tillagt hende bl. a. en hovedgård og 16000 daler, hvilke værdier ikke skulle indgå i boet til deling med mandens arvinger. Sagen havde tidligere været pådømt af kgl. kommissarier, hvis dom ikke synes direkte exigibel.*

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 130<sup>v</sup> (findes yderligere i 3 hss.<sup>1</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 191f.

Litt.: Matzen, Privatret II. 201.

Overskrift: Domb emellem frue Margrette Randzou och Peder Randzows arffuinger, daterit den 9. junij 1608. Kongen oc allt raaditt.<sup>2</sup>

Wi, Christian, gjør alle witterligd, att for os wor þchicked os elskelige frue Margrette Randzou<sup>3</sup> thill Arenþborig,<sup>4</sup> afgangenn Peder Randtzous<sup>5</sup> efterleffuerþsche, hindis fuldmegtige, os elskelige Peder Frandtþenn,<sup>6</sup> wor herold,<sup>7</sup> paa denn ene oc hafde med wor egenn þtefning<sup>8</sup> for os vdj rette þteffnid os elskelige Tomas Randtzou<sup>9</sup> thill Emkendorp,<sup>10</sup> Godþsche Randtzou<sup>11</sup> till Trøyeborch,<sup>12</sup> Hendrich vann Buckwold<sup>13</sup> thill Seyerhagenn,<sup>14</sup> afgangenn for<sup>ne</sup> Peder Randtzous arffuinger sampttligenn, paa dend anden side oc dennom tilthallid for att de hinde enn gandsche rum thid, och þiden for<sup>ne</sup> hindis hoþbond er wed dødenn afgangenn, hindis arffuelig rettighed oc Trøyborch hus oc eigendomb emoed alld rett oc bilighed hinde thill þtoer oc møedþommelig besueringh, skade oc bekoþtning

þchulle hafue forholdett, oc endog hinde þaeme rettighed wed woris tillforordnede commissarier þchulle were thilkiend, skall hinde dog der offuer alligeuell her thill dags ingen skellig eller nøigactig fylliþte were wederfarid, men endeligh haffde werid fororþagid saadan hinds rettighed med lougenn thill herridsting oc landsthing adt eske, indthill hun formiddelst hinds forhuerffuede domb for os oc wortt elskelige Danmarckis riges raad der þaeme þagh ad vdføre þchulle were indwiift, huorforre for<sup>ne</sup> frue Margrette Randtzou formeentte þig ad were þked forkortt<sup>15</sup> och dem pligtich were att þtande hinde thill rette for, huis fororsagde skade, kost, theering oc jnteresse, hunn der offuer wdj þaa mange aar lid oc anuent<sup>16</sup> hauer.

Och wdj rette lagde enn domb aff Wiborglandsthingh, dend 7. novembris sidþt forlhedenn vdgiffuett, som þaa besluttet:

Tha effter thillthalle, gienþuar och sagens leiglighed, saa oc effterdj dett er adels perþoner paa begge sider, oc de bode beskyldis at hafue faaid af boen oc meente, dett effter loughen burde ad indfõris, oc for<sup>ne</sup> herridsfogid fordy icke wide sig ad were domere i þaeme sagh och fordj indþatte denn for høyre øffrighed, da wide wj icke emoed hanns sententz ad sige,<sup>17</sup> men þaeme sag for kong: M., wor allernaadigste herre, och Danmarckis riges raad ad indkomme, ad hanns M. der om naadigsten<sup>18</sup> wille kiende oc dømme, som þaeme domb i þig þellff wide indeholder.

Och vdj rette lagde enn þschrifftelich beretningh, vdj huilchen hannd gaff thillkiende, ad effter frue Margrette Randtsous hoþbondt a<sup>o</sup> 1602 ved døden wor affgangenn, hafuer for<sup>ne</sup> Godske och Tønnes Randtzou med derris suoger [Hendrich]<sup>19</sup> vann Buckwoldt thill dem annammid hanns gaard Throyborch med ald huis løþøre der paa fanttis, hinde aldeelis vbewiift,<sup>20</sup> huorfraa de hafde foruiþt<sup>21</sup> hinds fuldmegtich, þom paa gaardenn þchulle hafue opþiun, oc þidenn denn thid hafde beholtt, beþiddett oc brugtt þaeme løþøre, oc endog hun i venlighed hafde ladett giøre anfordringh<sup>22</sup> huos dennom, ad hunn þin anpartt der aff motte bekomme, hafuer de dog indthett widst hinde thill willie, huorfore hunn hauer werid fororþagid vnderdanigst hoes osþ ladett fordre oc bekommid befalling thill nogenn woris goede mend hinde oc dennom der om þchulle emellom dømme, de oc eþther wor naadigste befalling hafde tildøpmt hinde hallffparttenn af þaeme løþøre; oc effter ad Godþche Randzow hafde anþtillet<sup>23</sup> þinn huþholding paa Trøyborrich, och hunn well kunde tencke þaeme løþøre icke megid ad were forbedritt, midler thid hannd oc hanns medarffuingh dett hafde hafft wdj forualltingh, widste hunn icke nogen þschifte med dennom att kunde indgaae, med mindre for<sup>ne</sup> løþøre igien effter loughenn motte indfõris oc giõris þaa goed, þom de

wore, der hines hōþbonde wed dōdenn afgick. Der hunn þliggt thill thinge hauer þōgtt, er hunn thill herridstingett oc landsting remitterit ind for oþ oc fordj hauer werid fororsagid for<sup>ne</sup> hendis hōþbondz arffuinger hid for os ad indþeffne. Oc effterdj for<sup>ne</sup> Godsche oc Tønnes Randzoe med deris suoger Hendrich van Bockwalld þaa hafuer emoed hines willie tilholtt þigh for<sup>ne</sup> løþøre oc denn<sup>24</sup> vdj saa lanng thid fraaholdett oc deroffuer førtt hinnde vdj þtoer beþuering och þchade, da saatte hannd vnderdanigþte vdj rette, om de icke bōr eþther lougenn ad indføre och giøre þaeme Trøyeborgiþche løþøre saa fuldkommen oc nøigactig, þom de wor, der hines hōþbond wed dōdenn afgick, oc þidenn deele oc schifftte dem eþther recesþenn; disligeste ad þtande hinde thill rette oc vederlegge hennde, huis þtoere bekōstning oc þchade, de hinde hafde paafōrd oc fororþagid, med ald anden jntereþe, þom der paa beregnis kannnd.

Och vdj rette lagde enn dom, os elskelige Mandrup Pasberch,<sup>25</sup> Knud Brahe,<sup>26</sup> Woldemar Pasberch<sup>27</sup> oc Albret Skiell<sup>28</sup> eþther wor naadigste befalling hafde dōmbtt for<sup>ne</sup> frue Margrete Randzow oc hines hōþbondz arffuinger emellom, dateret Horþens, denn 23. augusti a<sup>o</sup> 1603, liudendis i þinn beslutting:

Da effterdj recessen<sup>29</sup> formelder, ad høstruen þchall niude halff wdj alle løþøre effter hines hōþbonde, huad heller hunn hauer bōrnn wed hannom eller icke, saa hauer wj der paa þaa afþagd for rette, ath for<sup>ne</sup> frue Margrette Randzow bōr ad haue halffpartten wdj alle for<sup>ne</sup> Peder Randzows løþøre, som wor paa Trøyborch oc wdj des thilliggendis ladegaarde, denn thid Gud kallede hannom, saa oc bōr hunn ad haue halffpartten aff bygnings wærd paa Trøyeborch hoffuidgaard oc des tilliggendis ladegaarde oc møller effter recesþens liudelþe i alle maade, som þaeme domb i þig þellff widre medfører.

Der emoed att þuare er vdj rette møtt os elskelige Godþche Randzow saa well þom for<sup>ne</sup> Peder Randzows arffuingers fuldmegtich, oc vdj rette lagde deris þchriftliche beretningh, wdj huilckenn de formeente for<sup>ne</sup> frue Margrette Randzow nockþom ad were foruarid<sup>30</sup> med Arenþborch oc de 16.000 daller med þaeme gaardz jndhaffue<sup>31</sup> og boefhee,<sup>32</sup> hunn effter hines egen villie oc begiering oc effter hines afgangenn hōþbondz tēstamente hafde annammid vdj beþittningh, oc ad de der emoed þom hanns rette arffuinger effter hanns dōdelig afgang hafde annammid Trøyborch goeds med des pertinentier<sup>33</sup> vdj deris heffd oc werge, meente de der emoed icke dem ad hafue forgrebid; hunn icke heller inden trydnings dagenn,<sup>34</sup> þom lougenn<sup>35</sup> formeller, effter Peder Randzow dend 27. 7<sup>bris</sup> 36 a<sup>o</sup> 1602 wed dōden er afgangenn, om þaeme løþøre oc arffue hafuer giortt anfordringh, menn langd der effter thill omþlaugh,<sup>37</sup> þom jndfaltt dend 17. januarij, 15 vgger effter hanns afgang, der om hafuer anlanget, huilchett dog icke wor þkeed thill

thinge, oc i þaa maade formeente þaeme annfordring vlogligenn þkeed<sup>38</sup> were oc dem fordij iche pligtig<sup>39</sup> Trøyborg goeds oc aarlig beþiddellþe effter hines blotte begiering vden domb ad affthrede eller hinde att indrømme. Formeente oc, eptherdj hun Aarenþburg goedzs þaa well þom de 16.000 daller oc anden hines liifgeding<sup>40</sup> effter hines hoþbond arffuid haffde, ad der þom hunn nu med denom vdj Trøyborch goeds oc løþøre wille indthrede, burde hunn oc dett andett, hun þig tilholt, igien ad jndføre. De oc effter den domb anno 1604, 27. aprilis, vdgangenn hafue werid offuerbødig þaeme løþøre hinde ad tillþtille epther hines egen bekendellþe, haand oc þegell. Huad belangendis rørendis goedz hafuer hunn þtrags wed hines fuldmegtich þchiff oc deelt þaeme med dem þaeme aar, oc dett øffrige hafuer hunn indthett omfordritt; hunn iche heller nøglene thill, huis widre forhaande wor, wille fraa þig antuorde, men ett med andett dem forholdt, jndthill þaa lhenge bygningen anno 1606, dend 27. maij, bleff taxerit, thill huilchenn thid de och þtrags þaeme løþøre oc 2500 daller thill thinge hafuer hinde anmoditt, dog hunn dett icke annamme wille, som de oc med ett thingsuinde aff Løherridzthing vdgiffued for os beuuiþte, huorofuer de formeente dennom iche pligtich were rentten af for<sup>ne</sup> 2500 daller, þom wor hallfdeelen af de v<sup>M</sup> 41 daller, bygningen wor taxerid for, thill hinde ad vdgifue, eptherdj icke widste før þaeme taxation, huor megit hinde for bygningenn kunde tilkomme, hinde icke heller nogen rente oc omkoþtning i wor goede mends domb thill Horþens<sup>42</sup> wor thilkientt, men huis hun epther thiden hafde forhalid, wor þkyldenn hoes hinde oc icke hoes dennom þchulle befindis; de icke heller formeente hinde nogenn kiøns eed<sup>43</sup> ad kunde dennom paatuinge, effterdj hunn þellff wed hendes fuldmegtich øxþenen med dennom hafde þchiff oc deelt oc huis andett, der fanttis, wor ordenttlich inuenterit,<sup>44</sup> med mindre hun kunde dennom ofuerbeuuiþe nogit af boid ad haue forrugt,<sup>45</sup> huilckett enn huer dennom wed høyeþte eed wille erhollde<sup>46</sup> icke dett ringeþte dennom thill tarff vdaff hindis anpart løþøre nogid ad haue forkommid eller vnderþlagid, formeente oc, ad der þom enn kiøns eed dog vden thilforþicht<sup>46</sup> þchulle dennom anmodis, burde hunn<sup>47</sup> vdj lige maade, huis hunn aff boiid bekommid hafde, med eed ad indføre, oc<sup>49</sup> dennom for anuente omkoþtning oc expens<sup>50</sup> ad þtande thill rette; som þaeme deris berettning widre medfører.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthale, giensuar oc denne sags leiglihed, oc effterdj for<sup>ne</sup> Godþche Randzow oc hanns medarffuinger þaa ere inddragenn paa Trøyborch vdj vþchiff boe oc icke hafft for<sup>ne</sup> frue Margrette Randzow eller hines fuldmegtige der hoes oc thill þig annammid huis løþøre, affgangen Peder Randzow þig der

hafde eptherlatt, oc hinde forholdt, huis anpartt hinde af for<sup>ne</sup> wþschiffte boe wor thilfaldenn, da sagde wj der paa þaalhedis af for rette, ad for<sup>ne</sup> Godþsche Randt-zow oc hanns medarffuinger ere pligtige igienn med æd effter lougenn ad giøre for<sup>ne</sup> Peder Randzows boe oc løþøre þaa goede, þom de wore denn thid, hann wed dødenn afgick, oc forwerge<sup>51</sup> þelfftolffte med goede riddermendsmend, ad for<sup>ne</sup> løþøre (were þig guld, þøllff, klenodie, pendinge, gioldbrefue, pantebrefue, boe, boeþchaff, fhæ, queeg oc allt andett, þom for løþøre bør ad regnis) ere þaa goede þom de wore, dend thid hannd wed døden affgick oc de dett annammid, och þaeme deris eed ad ædle<sup>52</sup> vðj wor kiøpþted Ribe denn 5. dag 8<sup>bris</sup> 53 førþtkommen-dis. Och hafuer wj naadigþt thilforordnid os elskelige Predbiørn Gyllenstiernn<sup>54</sup> oc Christiann Holck,<sup>55</sup> wore mend och raad, þaeme thid ad were der hoes thil-þtede, were deris loughøring<sup>56</sup> oc þaeme deris æed adt annamme,<sup>57</sup> oc þiden for<sup>ne</sup> løþøre ad þchifftes, saa for<sup>ne</sup> frue Margrette der af bekommer þinn anpartt effter for<sup>ne</sup> goede mends dombs liudellþe.

Datum ut supra.

[Nostra ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.]<sup>58</sup>

(1) Af disse er GkS 1140,2° og GkS 1141,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf) da de har navnene på alle de dømmende rigsråder, kongens fulde titel og rigskanslerens attestation. GkS 1135,2° er afskrift efter GkS 1140,2°. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (3) Margrethe Rantzau (d.1629), datter af Poul Rantzau (d.1565) til Siggen og Margrethe von der Wisch. Hun var 1579 blevet gift med nedenn. Peder Rantzau. - (4) Godset Ahrensburg i Itzehoe godsdistrikt i Holsten. - (5) Peter Rantzau (d.1602) til Woldenhorn, Ahrensburg, Vamdruggård, Trøjborg, Schierensee og Mühlendorf, søn af kgl.råd, amtmand Godske Rantzau (d.1564) til Deutsch Nienhof, Lundsgård m.v. og Margrethe Buchwald (d.1564). Han var fra 1571 amtmand i Flensborg og gift 1. gang (1569) med Catharina vam Damme (d.1577), datter af Otto vam Damme til Hohenlieth og Anna von der Wisch, 2. gang med ovenn. Margrethe Rantzau. - (6) Peder Frandsen (d.1608), søn af handelsmand i Ribe Frands Madsen (d. tidligst 1567) og broder til lægen og digteren Hans Frandsen (d.1594). Han var handelsmand i Kbh., optoges 1579 som laugsbroder i Det danske Kompagni, udnævntes 13. maj 1589 til byfoged i Kbh., (Kbh. Dipl. II. 437ff.), men tog 1592 sin afsked, jf. tilforordnede rådets dom 19. marts 1592 (IV nr. 677). Han var derefter atter handelsmand, benyttedes af kongen til at udføre forskellige sager i ind- og udland, nævnes senere (bl. a. i kgl. åb. br. 9. oktober 1601 og rettertingsdomme 21. maj 1604 (Secher, Rettertingsdomme I. 559), 27. august 1604 (ib. 597), 11. marts 1606 (ib. II. 12), 15. juni 1608 (ib. II. 219f.) og i nærv. dom som kgl. herold. Han var fader til professor, dr. jur. Claus Plum (d. 1649). Om Peder Frandsen se Gerhard L. Grove, Slægten Plum (1903). 22ff. og rettertingsdom 5. august 1590 (GdD IV. 226ff.). - (7) En herold var en til fyrstehoffer knyttet embedsmand, der på højtidelig måde tjente som budbringer (Christian IV lod 1611 Kalmarkrigen erklære ved en herold, der bar fejdebrevet på sin sølvstav), og som ledede hofceremoniellet (spec. turneringer) og havde særligt kendskab til de adelige slægters genealogi og våbenskjolde, jf. Ernst Verwohlt i Kulturhis. Leks. VI (1961) 483ff., sa. i Heraldisk Tidsskrift I (1960). 27ff. -

(8) Om dette udtryk se 774.8. – (9) Tønnies Rantzau (d. omkr. 1609) til Emkendorf, Ahrensburg, Westensee m.v., søn af amtmand Tønnies Rantzau (d. 1594) til Deutsch Nienhof, Vilstrupgård m.v. og Hedvig Sehested (d. efter 1604). Han var brodersøn til ovenn. Peter Rantzau. Gift 1. gang (1589) med Sophie Sehested, 2. gang med Anna Rantzau (d. 1638), datter af Sivert Rantzau (d. 1604) til Lohrstorf og Margrethe Buchwald. – (10) Godset Emkendorf i Westensee s., Holsten.

(11) Godske Rantzau (d. 1616) til Deutsch Niendorf, Trøjborg og Westensee, broder til ovenn. Tønnies Rantzau. Han var gift med Anna Blome (d. 1650), datter af Didrik Blome og Elsabe Rantzau. – (12) Trøjborg slot i Visby s., Lø h. – (13) Henrik von Buchwald (d. omkr. 1615) til Sierhagen, Osterade og Schierensee, søn af Jaspas Buchwald (Bokwolde) til Borstel, Sierhagen og Jersbek og Anna Rantzau. Han var amtmand på Gottorp til 1612. Gift med Helvig Rantzau (d. 1631), søster til de ovenn. Tønnies og Godske Rantzau. – (14) Godset Sierhagen i Altenkrempe s. i Holsten. – (15) Uret (Kalk. II. 600b bet. 4). – (16) GkS 1140,2° har *entfangit*. – (17) Adelsens værneting i livs- og æressager var kongen og rigsrådet, jf. reces 21. december 1551 § 19, reces 20. maj 1557 § 27, jf. fdg. 1. september 1466 § 6. Til æressager henregnedes alle sager, hvorunder adelige sagsøgte til at efterkomme brev og segl. Dette ændredes senere, jf. fdg. 1. juli 1623 § 6 og reces 27. februar 1643 2–2–26 derhen, at sagen kun var en æressag, når den gik sagsøgte ære og lempe for nær, jf. Matzen, *Offentlig Ret* I. 60. Når herredstinget og landsstinget i det foreliggende tilfælde »remitterer« (se ndf. i dommen) sagen til kongen og rigsrådet, må grunden være, at de adelige personers gensidige beskyldninger om, at løsøre er fjernet fra boet, gør sagen til en æressag. Om adelsens værneting iøvrigt se P. V. Jacobsen i *Hist. Tidsskr.* II (1841). 515ff. og fdg. 14. august 1590 § 1 (CCD II. 564), hvorefter nævninger og sandemænd må sværge om de af adelen begåede 40 markssager, som ikke gælder vedkommendes liv og ære. – (18) GkS 1140,2° tilføjer *ther om*. – (19) Forlægget har ved fjelskrift *Tønnes*; rettet efter GkS 1140,2°. – (20) uden hendes vidende (Kalk. IV. 537a).

(21) bortvist (Kalk. I. 746a bet. 1). – (22) *Begæring* (Kalk. I. 57b bet. 1). – (23) indrettet (Kalk. I. 68b bet. 1). – (24) GkS 1140,2° tilføjer *hinde*. – (25) Se 765.3. – (26) Se 776.15. – (27) Valdemar Parsberg (d. 1607) til Jernit (nuv. Frijsenborg), søn af rigsråd Verner Parsberg (d. 1567) til Harrested og Sandbygård og Anne Holck (d. 1591) til Stadsgård (nuv. Constantinsborg). Han var broder til ovenn. rigsråd Manderup Parsberg. – (28) Se 831.5. – (29) Reces 13. december 1558 § 52. – (30) sikret (Kalk. I. 738b bet. 2).

(31) Indbo, bohave (Kalk. II. 403b). – (32) rørligt gods (Kalk. I. 234a). GkS 1140,2° har *boe och fee, som*. – (33) Tilbehør, spec. om tilbehør til fast ejendom. – (34) 30. dagen; se herom 814.15. – (35) JL I. 23. – (36) ☉: septembris. – (37) Termin (Kalk. III. 314a bet. 6), her om det såkaldte Kieler-omslag, der afholdtes i ugen efter Helligtrekonger. – (38) GkS 1140,2° tilføjer *att*. – (39) GkS 1140,2° har *skyldige*. – (40) Underhold (i jordegods el. løsøre), der tillægges en person for vedkommendes livstid, jf. mnt. *lifgedinge*.

(41) 5000 daler; om skrivemåden se 765.35. – (42) GkS 1140,2° tilføjer *vdganitt*. – (43) Ed, aflagt af den sagsøgte slægtninge. – (44) registreret, optaget i en fortegnelse (Kalk. II. 427a). – (45) fjernet, borttaget (Kalk. I. 684b bet. 1). – (46) hævde, bekræfte (Kalk. I. 479b bet. 2). – (47) Tillid (Kalk. IV. 355b; OdS XXIII. 1258; jf. mnt. *tovorsicht*, ty. *Zuversicht*). – (48) GkS 1140,2° tilføjer *billigen*. – (49) GkS 1140,2° tilføjer *hun*. – (50) Udgift, omkostning.

(51) hævde (Kalk. V. 308b; cf. Secher, *Rettertingsdomme* II. 578b). – (52) fyldestgøre, aflægge (om ed) (Kalk. IV. 955b). – (53) ☉: octobris. – (54) Se 762.7. – (55) Se 759.3. – (56) Vidne ved edsaflæggelse (Kalk. II. 727b). – (57) Ved missiver 10. juni 1608 (Kanc. Br.) til Preben Gyldenstjerne og Christian Holck pålagdes det dem at møde i Ribe den 8. oktober og påsé, at eden blev gjort lovligt og give beskrevet under deres hånd og segl, hvorledes eden blev aflagt. – (58) Det indklammede indføjet efter GkS 1140,2°; findes ikke i forlægget.



## 854 Rettertinget 17. juni 1608 (København)

*En adelsmands enke havde ved sin lavvæрге fragået arv og gæld efter sin ægtefælle, hvilket fandtes stemmende med hendes tarv, men havde samme dag, dels ved en anden adelsmand, dels personligt vedgået arv og gæld og havde herefter disponeret over boet som den, der har vedgået arv og gæld. Rettertinget statuerede, at den af lavværgen foretagne gældsfragåelse skulle stå ved magt, og de dispositioner, som enken i strid hermed havde truffet, skulle særskilt påkendes, når der rejstes sag herom.<sup>1</sup>*

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 223<sup>r</sup> (findes yderligere i 1 hs.<sup>2</sup>).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 235ff.

Litt.: Matzen, Privatret I. 37, 130.

Overskrift: Domb emellom Johan Styge Nielsen oc Claus Daae.

Wi, Christian dend Fierde, med Gudz naade, gjør witterligt, at aar 1608 thend 17. junij paa vort retterting paa vort slott Kiøbnehaffn, neuruerendis alt raadit<sup>3</sup> vndtagen Arrild Huittfeld<sup>4</sup> och Hendrich Rammel,<sup>5</sup> for oþ vor skicket os elskelige Johan Styge Nielsen<sup>6</sup> till N:<sup>7</sup> paa sin egne och hans medarffuingers, affgangenn Christen Juell<sup>8</sup> til Donþlund<sup>9</sup> hans arffuingers, wegne paa dend ene och haffde med wor egen steffning<sup>10</sup> for oþ vdi rette þteffnit os elskelige Claus Daa<sup>11</sup> till Raffnstrup,<sup>12</sup> wor mand oc thienner, paa dend anden siide och hannom tilltallit for, at effter som hand dend 7. aprilis sidst forlheden vdi Skiødbþtrup kirche,<sup>13</sup> der for<sup>ne</sup> affganggen Christen Juell bleeff begraffuit, offuer graffuen<sup>14</sup> skall haffue paa for<sup>ne</sup> Christenn Juell hans effterladendis hustruis, os elskelige frue Karin Strangisdaatters,<sup>15</sup> vegne effter hannem afsagd arff och giæld, vahnþeet hand hinde ocke alleenne sin<sup>16</sup> hoffuidgaard Donþlund med des tilliggendis godz, eigendomb, løþþøre och andet hindis liiffs thiid, om hun hannem offuerleffuede, þchal haffue forskreffuit oc hinder der for midler thiid hanns giæld at for rente, medens oc nu effter hans dødelig affgangh althiid saa well som oc endnu hans gaard med deþ tilliggendis eigendomb, løþþøre och andet vdi beþiddelse oc brug þkall haffue hafft. Diþligeste þkall hun och saa af guld, perler och andit løþþøre, som paa gaarden effter hans dødelige afgang fandtis, haffue affhend saa well som oc offuer graffuen med fuldmagt til os elskelige Hans Rostrup<sup>17</sup> till Sellufþkouffgaard<sup>18</sup> i hans egen och mange andre gott folkes neruerelse (der hand arffue oc giæld þkall haffue affþagd) þkall hafue ladit kundgiøre, saa well þom och muntlig þellff offuer graffuen strax þkall haffue vidgaet for<sup>ne</sup> sin affganggenn hoþbondis giæld och louffuid, saa vid hanns haand och seegell rigtige befandtis, at wille en huer erlige effter hindis liiffs breeffs jndhold, som det sig burde, tillfridzþtille och be-

talle; des och alt anden leigliheed aldeellis vanþeet þkal hand for hinded affgangen hoþbonde och hans arffuinger fast en spot tillagt, vanseet hand (som hand formeener) der til icke skall haffue hafft saa nocksom och louglig tilladelþe eller befaling, som det sig burde, huor fore hand formeener same hans affþiggelþe icke saa nocksom och lougligen at skulle vere, saa dend bør at komme hannom eller hans arffuinger til forhindring, medens hinde med betallingen, løþøre och alt andit at maa foreholde sig effter sin begier[ingh]<sup>19</sup> och hindis liiffs breeffs jndhold.

Haffde och hiid þteffnid os elskelige frue Karen Strangis daatter till Woþnesgaardtt,<sup>20</sup> om hun haffuer der nogit thill at suare.

Och vdj rette lagde sin skrifftelig beretning, liudendis:

Effter som jeg paa min egen och [min]<sup>21</sup> medarffuingers vegne thill denne herredagh vdi rette haffuer ladit steffne erlig och welbyrdig mand Claus Daae till Raffnþtrup, for hand dend 7. aprillis vdj Skiødþtrup kircke sidst forlheden offuer min s:<sup>22</sup> broders<sup>23</sup> graff och nedþettelþe paa min sallig broders hustrue, frue Karen Strangis daatters vegne, affþagd arff och giæld effter hannem, huilcken affþiggelþe jeg formeener icke bør os at komme till forhindring, først effterdj frue Karen Strangis, effter at Gud allmechtigþte min s: broder vid døeden haffuer hedenkaldit, och hans liig vdj 14 dage effter eders Maittz: forordning<sup>24</sup> stod jnde offuer iorden, da haffuer frue Karen sig med boe och bohaffue, rørendis och vrørendis, befattid,<sup>25</sup> liige som hun vdi min s: broders velmagt och leeffuendis liifue giorde. Diþligeste haffuer och i midler thiid aff boen affhendit baade guld, perler och andit, som med hinded vdgiffne breeff er ad beuiþe.

For det andit haffuer hun och Christoffer Roþenkrandz<sup>26</sup> och fleere gode mend for nogle thuþinde daller forsikritt baade vdj forløffter och witterlig giæld, hinded s: hoþbond dennem pligtig wor, och haffuer loffuid skadesløs at holde.

For dett thredie haffuer frue Karen vdi boen jndfriet aff hindis hoþbondz giældz breeffue, som med breeffuen y sig þellffer och vnderskreffuen herremendz kundskab er at beuiþe.

For det fierde haffuer frue Karen selffuer saa vell som och vid Hanns Roþtrup offuer graffuen ved kiend arff och giæld och offentlig for adell och vadell, som der vdj kircken tillþtede wore, giffuen tillkiende, at hun vilde rette sig effter hinded liiffs breeff och siden forþeckre,<sup>27</sup> betalle och skadesløs holde alle och enhuer erligh, hinded s: hoþbonde enten aff vitterlig giæld eller for forløffter pligtig waar oc skadesløs holde, som ieg och forhaaber Claus Daae med en goed consientz<sup>28</sup> kand iche benegte vdj hans egen neruerelþe þkeede.

For det fembte haffuer frue Karren effter begraffuelþen jnddragen igien vdj boen

oc sig med altingist liige som tillforn befattid med affhendelse oc i andre maader sig som andre viduer<sup>29</sup> oc encker her udj riigit, effterþom hinder siuntis raadeligt och gaffnligt were kand.

For det sijte haffuer frue Karen strax ladit antage min s: broders hoffuidgaard Donþlund med sin tilliggendis bønder, eigendomb, løþøre och andit effter et forlhenning och liiffsbreeff, min s: broder hender der paa med hans weners och slegts tilladelse giffuid haffuer, som jeg meener þkall formelde, frue Karen hans gield at þkulle forrente, huilcken gaard, godtz, løþøre och anditt hun vdi liige maader giører saa nyttige, som hun kand oc vill. Oc effter saadan leiglihed setter ieg vnderdanigste paa min egen och medarffuingers wegne vdi alle rette, om frue Karen Strangis<sup>30</sup> jcke jo bør vid arff oc gield at bliiffue, och huis affþigelþe, Claus Daae offuer graffuen giort haffuer, jngen bøer at komme till forhindringh.

Der hoes y rette lagde et breeff, afganggen Christen Juell os elskelige Hertuig Kaas<sup>31</sup> giffuid haffde paa 100 rix daller,<sup>32</sup> daterit i Viborg dennd 23. januarij anno 1607, paa huilcked breeff vnder seiglit saa findis þkreffuit: Anno 1608 dend 13. aprillis haffuer frue Karen Strangisdaatter, s: Christenn Juells effterleffuerske, med þit breeff mig befredigit<sup>33</sup> oc tilfridzþtillit for et hundrit daller med sin rentte, hinds bemelte s: hoþbond mig þkyldigh vaar, oc der for antuordit hinde dette hans breeff igien. Datum Voþnisgaard vt supra. Hartuig Kaas egen haand.

Der hoes vdj rette lagde et andit breeff, daterit Voþniþgaard anden paaske daegh<sup>34</sup> sijt forlheden, vdj huilcken hun loffuer at betalle<sup>35</sup> Christoffer Roþenkrandz 5000 daller,<sup>36</sup> hinds hoþbond hannem þkyldig vor och holde hannem skadesløes for huis løffter, hand for hannem vdj haffde veritt, som samme breeff vdj sig sellff vidre jndeholder.

Diþligeste vdj rette lagde et beskickelse vinde,<sup>37</sup> jomfrue Kirstin Stygge<sup>38</sup> hinde med gode mend beþkickid haffde, om hun vilde lade hinde beholde dend guld-kiede och et perle forreye,<sup>39</sup> hun hinde giffuid haffde, huor paa hun hende haffde suarit, at hun vilde holde oc effterkomme alle huis breeffue oc seddeler, hun och hinds s: hoþbonde vdgiffuid haffde, som det i sig siellff viidre jndeholder.

Der emoad at suare vor her vdi rette møtt forþkreffne Claus Daae oc først i rette lagde enn vor steffningh, med huilckenn haffde for oþ i rette þeffnit for<sup>ne</sup> frue Karin Strangisdaatter, for hun emod dennd fuldmagt, hun haffde giffuid hannom som hindis rette laugverge at affþige arff oc gield effter hinds hoþbonde, þkall haffue befallit Hans Roþtrup samme arff och gield at vedtage, huilckid hand formeente emod dend affþigelþe were, hand paa hinds vegne giord haffde, oc det at vere hannem paa sitt gode naffn forneer och hinde icke till ringe þkade,

huorfor hand formeentte samme Hans Roßtrups vedkiendelse icke burde at komme hinder till þkade, ey heller hannem till vlempe, och huis breff, hun Hans Roßtrup i þaa maade giffuit haffde, burde jngen magt at haffue emod dend [magtsbreff],<sup>40</sup> hun hannem giffuid.

Haffde och hiid steffnit Hans Roßtrup, om hand haffde der nogit till at suare.

Och i rette lagde sin schrifftlige beretning, liudendis:

Effterþom Johan Styge þaa sin egen oc andre affganggen Christen Juells arffuingers vegne haffuer steffnit mig for eders kong: Maitts:, for jeg þkall haffue affþagd min fadersysterdaatter, frue Karine Strangisdaatter, fra arff oc giæld effter affganggen Christen Juell och mig vdi eders Mayttz: steffning vdi adtþkillige maader ahngiffuen, saa ehr dette jmod samme hans steffning min vnderdanigþte suar.

Det haffuer sig saa tilldragit dend thiid, Christen Juell veed døden vor affganggen, och hans liig stoed offuer jorden, skreef min farþter daatter till mig, at ieg vilde komme thill hinde oc raadføre hinde, huorlhedis hun sig þkulle forhandle,<sup>41</sup> som med thuende hines missiuer er at beuiþe. Saa er ieg effter hines skriffelig begiering kommen till hinde, och hun vor mit (som hines rette louglig laugevergis) raad begierendis, haffuer jeg hinde thillspurt, om hun viþte, huad hines hoþbondz giæld och forløffter kunde sig belange, huor till hun suarit, at hun det icke viþte, oc der jeg aff andre formerkte, at gielden saa vell þom forløffter beløb sig en gandske stuor summa, som hans goedz icke kunde tilreкке at forrentte, meget mindre at betalle, raade jeg hinde, at hunn intid þkulle beuare sig med arff och giæld, mens dend sag at sette i minne hender, huilcke mine raad hun sambtøckte oc der þaa gaff min sin fuldkommeligen þkrifftelige commission och fuld-magt, effter huilckenn ieg som hines louglige verie haffuer hinde fra arff och giæld fraþagt. Och som<sup>42</sup> Jahan Styge oc hans medarffuinger der for haffuer steffnid mig och først ahngiffuett mig, at ieg det þkall haffue giort, vahnseet at hinder þkall vere hans godz forlhent vdi hines liifsthiid och hinde der emoed midler thiid þkulle forrentte gielden, saa effterdj lougen<sup>43</sup> tillholder alle dem, som verie ere, at haffue oppiun med, at de rammer deris gaffn oc beþte, dee ere verie fore, saa haffuer ieg effter lougen ahnþeet min fader søþter datters gaffn der vdi oc ville dermed hines þkade affuerie, thi dette forlhennings breff, hinder þaa hanns goedz giffuid er, synes meere at vere<sup>44</sup> hinde till þkade end fordeel oc det af effterfølgendis aarþager: Først dette liifsbreeffue, som adelsperþonner giffuer deris huþtruer þaa deris goedz, demb giffuer de dem icke, for de der med þkulle geraade i þkade och vleygligheed, mens for dend fordeell och gaffn, de þkulle der aff haffue effter deris døed. Mens det liifsbreeff, min farþterdatter giffuit er,

siunis meere at vere giort hinde till þkade end till gaffn, y det hun tillholdis at forrente vdaff det ringe godz, hinde forlhent vor, slig en stoer giold, som godzit icke kand thillrecke at forrente, faßt mindere at betalle, och vdj samme liifsbreeff jnted formeldis, huemb hans ahnpart aff gielden þkulde betalle, om creditoris icke ville lade samme giold þtaa paa rente vdj hines liiffs thiid, saa det meere er giortt hans arffuinger till beþte, at befrie dem fra gielden, end hinde, som der aff þkulle haffue gaffn. Befindes och, at min farþterdaatter haffuer giiffuid Christen Juell ett forlhennings breeff paa alt hines arffuegodz oc løþøre vdi hanns liiffs thiid at beholde, huor vdj slige wilkor om gielden at betalle och forrentte er aldeellis vdelat,<sup>45</sup> som det siunis for øyen<sup>46</sup> samme breeff hinde giffuit er, saa vell þom det hun till hannem giffuit haffuer, begge ere giort hinde och hines arffuinger tillþkade och hannem oc hans arfuinger till gaffn, och fordi meere kand regnis for et arffueliþt<sup>47</sup> ennd for nogen rigtig liiffsforlhennings breeff.

For det andet er samme breeff ei heller vdgiffuit i brøllupit,<sup>48</sup> som slige liifsbreeffue pleyer at vdgiffuis, men nogen aar der effter, der hand formerkte, at gielden faßt opþtigede.

For det thredie er samme breek icke forþeiglede eller vnderþkreffuit aff alle medarffuingerne.<sup>49</sup> Thj huerken Knud Venþtermand<sup>50</sup> eller Johan Stygge, som selffuer haffuer steffnid mig, haffuer det forþeiglit eller vnderþkreffuit effter samme breeffs jndhold, huilkid siunis der for giort at vere, at dee [det]<sup>51</sup> kunde gaa forbie,<sup>52</sup> om di þaa, at det kunne komme dennom till þkade, oc holde<sup>53</sup> det, om det kunde komme dennem till fordeell. Och meener fordj at haffue ahnþeett hines gaffn oc beþte oc det, loffuer oc alle chriþtellig ret mig som en verge tillholder, och formeenner saadan skadelige forlheenings breeff icke bør jmod min louglic fraþiigelþe at komme hinde till þkade, synderlig effterdi Chriþten Juell haffuer giffuit sin strenge forþligt at þkulle forþkaffe det forþeiglit, oc det dog aldrig kunde till veige bringe, end dog hand 7 aar der effter der om haffuer verit thilltallet<sup>54</sup> som med missiue er at beuiþe.

For det [fierde]<sup>55</sup> som hand vdj steffningenn forregiffuer, att hun siden hans dødelige affgang skal haffue befattid sig med hans hoffuidgaarde oc godz, jtem affhendt guld, sølff, perler och løþøre, suarer ieg saa till, at det er þkeett jmod min villge och jmod dend thillþaffn, hun mig i min farþters, frue Hyllebore Daaes,<sup>56</sup> neruerelþe giort haffuer, som med frue Hylleborgs kundþkab er at beuiþe; der som hun der vdj nogit emod lougen haffuer giortt, da kand ieg thencke, at [det]<sup>57</sup> þtaar till kong: Maytt:, huorlhedis der med þchall forholdis, dog minn fraþigelþe effter hines fuldmagt icke der med kand till jntid giøris. Som hand oc vdj steffningen foregiffuer, at hun þkall haffue giffuidt Hanns Roþtrup

fuldmagt arff oc gield att vidgaa saa vell som det sellff muntlig veedthagen, suarer jeg saa till, at Hans Rostrup vor der till enn fremmid mand, oc ieg icke alleniste hines rette baarne<sup>58</sup> verge effter lougen,<sup>59</sup> mens haffde och hines fuldkomelig fuldmagt, som eldre vor, det at giøre; Hanns Rostrup och icke sligt haffuer giort, før end ieg haffde arff oc gield affþagd, mens at hun selffuer muntlig þkall haffue vidthagid, suarer ieg saalhedis till, at ieg som en ret verie haffuer meere ahnþeet, huad louge mig tilholte oc hinde gaffnligt var effter min fuldmagt ennd sligtt hines vbetenckte<sup>60</sup> vidkiendelse. Som hand och ahngiffuer mig, at ieg þkall hafue thillagt hines affgangen hoþbonde med slig affþigelþe en þtoer þpot, der suare ieg þaa till: først at hand tager sikh min farþterdaatteer sag ahn oc steffner mig, for ieg þkulle haffue tillagt hines hoþbonde spott, [der suarer ieg saa til och]<sup>61</sup> begierer ieg, at hand vilde fremblegge, huad fuldmagt hand paa hines vegne haffuer sligt at giøre, effter[dj]<sup>62</sup> hand huercken er hines loughlig boren eller tillforordnede verie, ey heller vederheefftig der till at kunde vere hines verie effter lougen; jeg icke heller haffuer tillføyett hines hoþbunde eller nogen goed mand nogen spott, mens effter loughlig seduane affþagt min farsterdaatter fra arff och gield. Der som Johan Stygge formeener, hans broder<sup>63</sup> oc medarffuinger nogen spot at vere tillagt, maa hannd det ahnmode dennem, som med hannem saa haffuer holdit huus, at der þkulde giffues aarþage till sligt at giøre, och icke mig, som icke dend ringiste penge aff hans haffuer tillforhiælpet at for dominere.<sup>64</sup> Och som hand for det siþte formeener mig ingen noch þom fulsmagt at hafue till slig affþigelþe [at haffue hafft,]<sup>65</sup> och icke saa loughligen at were, at dend bør at komme hannem och hans medarffuinge till [nogen]<sup>66</sup> forhindringh, der suarer jeg saa til, at ieg formeener loughligen þkall mig som enn vederheefftig verge saa vell som min fuldmagt sligt hiemble. Och som hand formeener, at min farþøsterdaatter bør at forholde sig effter sligt et vforþeigligt forlhennings breeff och gielden i sin liiffs thiid at forente, saa formeener ieg, at ingen kand med nogen ret finde hinde der till slig en stor gield for hans arffuingers ahnpart enten at forrente eller at betalle, med mindre det samme þkulle hines arffuinger vederfaris, om hand hines døed haffde offuerleefuit. Och [sette]<sup>67</sup> vnderdanigste vdj rette, om dennd affþigelþe, [som]<sup>68</sup> jeg effter min fuldemagt och effter dennd fuldmagt, som lougen mig tilholder oc om formellder, giort haffuer, icke er loughlig och bør vid magt att bliiffue, oc hun pligtig at vere at bliiffue vid hines fraþiigelþe, som ieg effter lougen oc hines fuldmagt (som hines rette verie) giort haffuer, och Hans Roþstrups veedkiendelse, som der till er en fremmid mand, icke at komme hinde till þkade, ey heller mig; och om ieg icke for denne Johan Styggis steffning och thilltalle bør quit at vere.

Der hos i rette lagde tuende hinds missiuer, daterit Voßnisgaard det enne dend 25., det andit dend 26. martij sißt forlheden, vdi huilcken hun flittigen<sup>69</sup> begierrer, at hand vilde komme till hinde; hun haffde at raade<sup>70</sup> med hannem om alting, som samme missiuer i sig sellffuer viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagde forskreffne frue Karen Strangisdaatters magtsbreeff med egen haand vnderþkreffuit, daterit Voßnisgaard dend 5. aprillis sißt forlheden, formellendis at effter som der findis adþkillig giæld och adþkillige forløffter, hinds hoþbond þkulle vere vdi, da effter saadan vilkor och leiglighed oc effter hindis slegt och venners raad, kunde eller wilde hun icke veedtage arff eller<sup>71</sup> giæld effter hinds hoþbonde, men derfor venligen haffde ombeedit Claus Daae till Raffnþtrup samme arff oc giæld at forþuerre<sup>72</sup> oc alt, huis hand i saa maader som hindis rette laugewerge gjører oc lader, vilde hun orges<sup>73</sup> oc nøigis med i alle maader, som samme breeff i sig sellff viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagde det liiffsbreeff, afganggen Christen Juell hinde giffuit haffde, som findis med Niells Stygges,<sup>74</sup> Niels Juell<sup>75</sup> och Hanns Stygis<sup>76</sup> egen hænder vnderþkreffuit, daterit Vosnisaard dennd 14. aprillis anno 1599, wdj huilken hand haffuer forþkreffuit hinde sin<sup>77</sup> hoffuidgaard Donslund med allt hans arffuegodz oc alle løþøre vdi [hindis]<sup>78</sup> liiffs thiid at beholde, dog saa, at derþom der fandtis nogen giæld effter hans døed, da þkulle hans hustrue det hoþ sig beholde oc dend forrentte och icke komme hans arffuinger till beþuerring, jmens hun leffuede, men siden effter hinds døed godzit at komme till hans arffuinger och løþøre oc giæld at þkifftis hinds och hanns arffuinger jmellem effter recessen, som samme breeff i sig sellff widre jndeholder.

Der hoes y rette lagde forþkreffne Christen Juells breeff samme dag oc aar vdgifuid, vdi huilcket hand beþligter sigh at forþkaffe Knudt Venstermandtz oc Johan Stygges seegell oc hender<sup>79</sup> vnder samme breeff.

Der hoþ i rette lagde enn forþeglit och vnderþkreffuit gienpartt aff ett forlheeningbreeff, frue Karren Strangisdaatter afganggen Christen Juell giffuit haffde, jndhollandis at hand þkulde beholde alt hinds arffuegoedz vdi hans liiffsthiid quit oc frie, dog formeldis der icke vdi, at hand gielden þkulde beholde som i det liiffs breeff, hand hinde giffuid haffde, formelder.

Der emod i rette lagde oþ elskelige Hanns Roþtrups þkrifftelige beretning, liudendis:

Effter som Claus Daae till Raffnþtrup mig till denne herredagh haffuer ladit steffne oc kalde for nogen ord, som ieg den 7. aprillis sißt forlheden vdi Skiødþtrup kircke offuer s: Christen Juells graff och nedersettelþe,<sup>80</sup> som hand meenner hannom at þkulle vere for ner, saa er dette mit suar emod for<sup>ne</sup> Claus Daa, at

effterþom ieg med fleere gottfolck wor forþkreffuit<sup>81</sup> till s: Christen Juells begraf-  
 fuelse om morgenen, førend liiget bleeff begraffuit, haffuer frue Karine Strangis-  
 daatter hafft bud till mig och begierid aff mig, at ieg vilde komme till hinder effter  
 hindes begiering, och tuende herremend er fuldis med mig der hen, som vor Her-  
 tuig Kaas<sup>82</sup> till Mulderup<sup>83</sup> oc Kield Brochenhus<sup>84</sup> till Leerbeck.<sup>85</sup> Da vaar hun  
 sampt fleere aff s: Christen Juells slegt oc venner, som der jnde da tilþtode vaar,  
 aff mig begierendis, at jeg vilde effter gamble seduane och brug haffue dend  
 vmage och holde ordet<sup>86</sup> offuer hindes s: høþbondz begraffuelse, som dend thiid  
 þkulde nederþettis i graffuen, huor emod ieg mig det meeþte<sup>87</sup> mugligt vaar  
 vndþkylte. Da ehrbøed hun sig<sup>88</sup> emod mig, førend ieg samme hindes begiering  
 vilde jndgaa, at huis ord, hun vilde, jeg þkulde talle, dennem vilde hun giffue mig  
 hindes breeff paa med hindes egen haand vnderþkreffuit, huilkit hun da strax lod  
 forferdige och anttuorde mig i for<sup>ne</sup> godemendz neruerrelþe, huilckid breeff ieg  
 her tilþtode haffuer. Och icke hun lod mig viide eller tilkiende giffue i nogen maa-  
 der, at hun haffde giffuit Claus Daa nogen breeff eller fuldmagt, at [hand  
 schulle]<sup>89</sup> talle offuer hindes s: høþbondis graff. Oc der ieg effter forbemelte hin-  
 des begiering oc breeff [hafde]<sup>90</sup> holt ordett offuer for<sup>ne</sup> graff effter hindes breeffs  
 liudelse, da thill spurde ieg hinde strax vdj kircken vdj alle de gotfolkis nerue-  
 relþe, som dend thiid tilþtode wor, om hun vor mig diþe ord beþtendig, som ieg  
 haffuer hafft effter hindes breeffs liudelse. Vdj liige maade til spurde jeg hinde  
 offentlig, om hun icke haffde antuordit mig dette breeff, som jeg skulde talle  
 effter. Dertill suarede hun offentlig jae for huer mannd, som der i kirken tilþtode  
 wor, at det vor baade hindes breeff och ord, som ieg haffde talt, som huer erlig  
 mannd, baade edel och vedell, som deer [da]<sup>91</sup> tilþtode vor, vell witterligt er. Da  
 effter slig leiglighed setter jegh vnderdanigste for eders Mayttz: [sampt eders  
 Mayestæts]<sup>92</sup> høywiiþe raad i alle rette, effterdi ieg aff for<sup>ne</sup> frue Karin Strangis-  
 daatter er tilbeden, oc icke viidre haffuer thallit, ennd hindes breeff oc egen  
 haand<sup>93</sup> vduiþer, som hun baade dend thiid oc end nu er beþtendig, om ieg icke  
 bør for den for<sup>ne</sup> Claus Daaes tiltalle quit at vere oc icke komme mig till hinder  
 eller þkade i nogen maade paa mitt goede naffn oc rygte.

Der hoes i rette lagdis dend fuldmagt, forþkreffne frue Karin Strangisdatter  
 [Hans Rostrup]<sup>94</sup> giffuid haffde, wdj huilcken hunn haffde ombedit hannom, at  
 hand vilde først betacke de got folck, som haffde fuld hindes afganggen høþbond  
 till hans<sup>95</sup> nederþettelse; derneþt at hand wilde j liige made giffue tilkiende, at  
 huis gielt, som fandtis effter hindes s: høþbonde och med nøigactig breeff oc  
 segell kand beuiþis rigtig at were, det vor hun offuerbøedig at [uille]<sup>96</sup> betalle och  
 forrente effter hindis liffs breeffs liudelse, saa ingen þchulle haffue sig der offuer at



beklage, som samme breeff, daterit Vosnisgaard dend 7. aprillis sijt forlheden i sig sellff viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagdis en bepkickelße, for<sup>ne</sup> frue Karen Strangisdaatter Claus Daae haffde tilpkickid veed tuende goede mend den 7. aprillis sijt forlheden oc ladit hannom venligen ombede, at hand ingen arff eller<sup>97</sup> gield paa hindes vegne vilde affßiige, thj hun haffde sig anderlhedis betenckt oc vilde ingen spot lade giøre hindis hoßbonde i hans graff. Der þom hand befrøgted sig at þkulle liide þkade der offuer, vilde hun hannem med þit breef och seegell forþekre, at det þkulde bliiffue hannem vden þkade, huortill hand haffde suarid, at hand haffde sig alt betenckt, huad hand der vdj vilde giøre, thj hand vor fororþagit sig der med att forholde, som hand i sin thiid kunde<sup>98</sup> forþuare, som samme bepkickelße och suar med hindes egen och os elskelige Christoffer Roßenkrandtzis och Jenns Mogenþens<sup>99</sup> hender vnderþkreffuit i sig sellff jndeholder.

Var her och i rette møtt for<sup>ne</sup> frue Karen Strangisdaatters fuldmegtige Peder Jenþen oc i rette lagde hindes þkrifftlige beretning med [hindes]<sup>100</sup> egen haand vnderþkreffuit, vdj huilcken hun gaff tillkiende, at Claus Daae vor till hinde kommen kort effter hindes hoßbondes dødelige affgangh och forholtt<sup>101</sup> hinde, at hand vor hindes loughlige verge, oc derþom hand þkulde wiide oc ramme hindes gaffn [och beste]<sup>102</sup> skulle hun giffue hannem sit magttz breff, huilckid hun oc paa hindes sørgelig senng vnderþkreff. Nogen thiid der effter, der hand med andre gotfolk vor kommen der till gaarden oc lod þig forlyde, at hand endelig vilde offuer graffuen affsige arff och gield paa hindes vegne, och effterdi hindes hoßbonde haffde forskreffuit hinde hans arffue godtz oc løþøre vdj hindes liffs thiid, vor hun bleffuen anderlhedis tillþinds oc vilde bliiffue veed arff och gield; haffde fordi hannem ladet ombede ved thu riddermendz mend, at hand icke sligt giøre vilde, huor paa hun jngen endelig suar kunde erlange. Saa haffde hunn strax veed godemend ladet ombede os elskelige Hans Roþtrup, at hand vilde holde ord offuer graffuen och paa hindes vegne veedkiende arff och gield, oc der hindes hoßbondis liig vor nederþet, oc Claus Daae vor fremb kommen och jmod hindes villge arff oc gield affþagde, haffuer hun þellff først suared Claus Daa, at saadant vor icke skeed med hindes villge, som hun oc haffde ladit hannem viide, førend de drog till kircken, oc hun da þtraz saa well som veed Hanns Roþtrup loed veedkiende arff och gield. Vor siden dragit till gaarden oc effter hindes forlhenning oc liifsbreeff sig forholden med gaard, goedz, løþøre oc andit sig befattid liige þom i hindes hoßbondz leffuendis liifue och haffde oc mange gott folck for løffter befriet oc en part aff betallt, huis hindes hoßbond dennom þkyldig vor. Och effterdj hindes hoßbond haffde forþkreffuit hinde sit arffue goedtz oc løþøre, oc det hinde

effterfølger, saa oc effterdj hun haffuer þellff saa vell þom veed Hans Røþtrup veedgaait arff oc giæld och befriet got folck for forløffter oc enn part aff betalt, oc hun end nu vor offuerbøedig en huer hinds høbondis creditorer enten for løffte eller y andre maade at wille betalle, formoedet hun sig at nyede dennd frieheed, andre enker her wdj rigit till des hafft haffuer och sellff hinds egit at vere [meg-tigh]<sup>103</sup> oc at nyde hinds forlhennings breeff, och Hanns Røþtrups veedkiendelþe motte veed magt bliffue.

Med fleere ord dennom der om emellom vor.

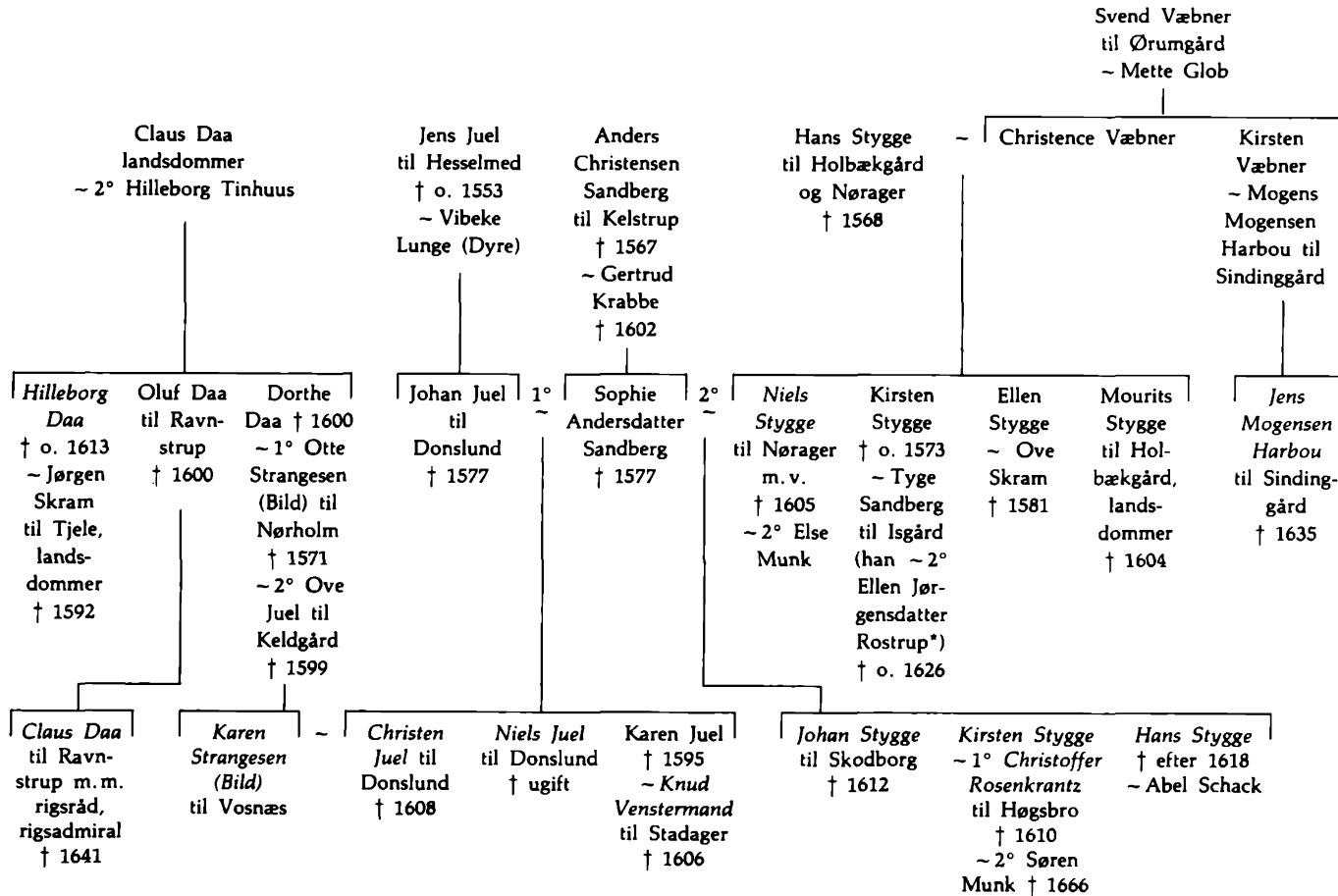
Da effter tilltalle, gienþuar oc dend sags leiglihed sagde wi der paa saalhedis aff for rette, at effterdi forþkreffne frue Karen Strangisdaatter haffuer engang veed sinn verge, Claus Daae, sagt sig fra arff oc giæld effter hinds affgangen høbond, Christen Juell, oc dog siden thuert emod veed Hans Røþtrup samme dag vedtagit arff och giæld och retracterit<sup>104</sup> det, hun tillforne veed hinds verge giort haffde, da bør dend hinds veedtagelþe, som veed Hans Røþtrup skeed er, døed oc magtløs bliifue oc icke at komme hinde, Hans Røþtrup eller nogen till hinder oc þkade. Men at hun siden er inddragen j boed och haffuer befatted sig med Christen Juells løþøre och en part der [aff]<sup>105</sup> afhendt, der gaa om, huis ret er, naar till deris verneting der om bliiffuer paatalt.

Datum vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af oversigten side 482.

(2) Dette (NkS 835, 2<sup>o</sup>) er afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Se 771.7. - (5) Se 793.11. - (6) Johan Nielsen Stygge (d. ugift 1612) til Skodborg, søn af Niels Stygge (d. 1605) til Nørager, Søgård, Gunderslevholm m.v. og dennes 1. hustru Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577). Hans arvinger frasagde sig arv og gæld efter ham. - (7) Ordene *till N*: findes ikke i NkS 835, 2<sup>o</sup>. Johan Stygge skrev sig til Skodborg. - (8) Christen Juel (d. 1608) til Donslund, Søgård, Vosnæs m.v., søn af Johan Juel (d. 1577(?)) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), der 2. gang blev gift med den ovf. i note 6 nævnte Niels Stygge (d. 1605). Han var gift (1597) med nedenn. Karen Strangesen (Bild). - (9) Den tidl. hovedgård Donslund i Hejnsvig s., Slavs h. - (10) Om dette udtryk se 774.8.

(11) Claus Daa (d. 1641) til Ravnstrup, Borreby, Fraugdegård, Bonderup og Holmegård, søn af Oluf Daa (d. 1600) til Ravnstrup og Dorte Henriksdatter Friis (d. 1618). Han var 1600-03 hofjunker, blev 1624 rigsråd, 1630 rigsadmiral. Han var gift 1. gang (1604) med Dorte Henriksdatter Below (d. 1609), datter af rigsråd Henrik Below, 2. gang (1613) med Ingeborg Parsberg (d. 1641), datter af Valdemar Parsberg (d. 1607) til Jernit (nuv. Frijsenborg) og Bonderup og Ida Jørgensdatter Lykke (d. 1618). - (12) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (13) I Skødstrup s., Øster Lisbjerg h. - (14) Formen for frasigelse af arv og gæld var hyppigst, at enken ved graven fragik arv og gæld og senere bekræftede sin fragåelse til tinge, jf. f. eks. rettertingsdomme 21. maj 1604 (Secher, Rettertingsdomme I. 551), 3. juni 1608 (ib. II. 162) og 11. juni 1613 (ib. II. 496). Ofte foregik handlingen ved begravelsen på den måde, at enken kastede nøglen til den afdødes gård i graven og forsvor arv og gæld, jf. J. E. Larsen. 157, Stig



\*) Søster til den i dommen nævnte Hans Rostrup (d.1611) til Sjelleskovgård.

Iuul, Fællig og Hovedlod.284. – (15) Karen Strangesen (Bild), datter af Otte Clausen Strangesen (Bild) (d. 1571) til Nørholm og Dorthe Daa (d. 1600; hun gift 2. gang med Ove Juel (d. 1599) til Keldgård). Om Karen Strangesen Bilds sag mod Christoffer Rosenkrantz se rettertingsdomme 27. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II.283ff.) og 17. marts 1610 (ib. 305ff.) samt Troels-Lund, Historiske Fortællinger I(1910).195ff. – (16) Nks 835,2° har *hans.* – (17) Hans Rostrup (d. 1611) til Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund), søn af Jørgen Rostrup (d. 1563) og Margrethe Andersdatter Skeel. Hans søster, Ellen Jørgensdatter Rostrup (d. omkr. 1626), blev gift med Tyge Sandberg til Isgård, der 1. gang var gift med Kirsten Stygge (d. omkr. 1573), faster til sagsøgeren Johan Stygge. Se stamtavlen ovf. note 1. – (18) Hovedgården Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund) i Sjelle s., Framlev h. – (19) Forlægget har *begier*; rettet efter Nks 835,2°. – (20) Hovedgården Vosnæsgård i Skødstrup s., Øster Lisbjerg h.

(21) Ordet ikke i forlægget: indføjet efter Nks 835,2°. – (22) ♂: salig (denne form i Nks 835,2°). – (23) ♂: halvbroders. Se stamtavlen side 482. – (24) Kgl.åb.br.3.april 1576 (CCD II.8f.), hvis bestemmelser optoges i § 9 i reces 21. november 1576 (ib. 33ff.). Ifl. § 9 nr. 1 skulle inden for adelen begravelse ske »inden sex samfelde ugger efter deris død udi det aller lengste«. – (25) Ved kgl.åb.br.6.september 1604 (CCD III.169ff.) var det enken forbudt, hvis manden efterlod sig livsarvinger, at befatte sig med boet, inden der havde fundet en registrering sted. Da Christen Juel ikke efterlod sig livsarvinger, kom denne bestemmelse ikke til anvendelse. – (26) Christoffer Rosenkrantz (henrettet 1610) til Høgsbro, søn af Bendix Iversen Rosenkrantz (d. tidligst 1566) og Anne Carstensdatter Grib (d. tidligst 1604). Han var gift 1. gang med Appolonia von Karberg (d. før 1594), datter af Balthasar von Karberg (d. omkr. 1594) og Catharina von Deden; 2. gang med Johanne Galskyt (d. 1607), enke efter Ludvig Nielsen Rosenkrantz (d. omkr. 1590) til Høgsbro, datter af Peder Galskyt (d. omkr. 1613) og Bege Clausdatter Emmiksen (d. 1613), og 3. gang med Kirsten Stygge, datter af Niels Stygge (d. 1605) og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577) og således søster til ovenn. Johan Nielsen Stygge. Hun blev gift 2. gang med Søren Munk (Vinranke-Munk) (d. 1666) til Mølgård. Om Christoffer Rosenkrantz se bl. a. DbL XX.53f., Troels-Lund i Hist. Tidsskr. 4. rk.III(1872-73).518ff. og IV(1873-74).243ff., jf. sa., Historiske Fortællinger I(1910)195ff. – (27) (til)sikre (Kalk. I.691a). – (28) Samvittighed, jf. lat. *conscientia*. – (29) Enker (jf. Kalk. V.1172b). – (30) Nks 835,2° har *Strangisdatter*.

(31) Hartvig Kaas (Mur-Kaas) (d. 1625) til Møllerup, Hørup og Hessel, søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gelskov og Anna Emmiksen (d. 1561). Han var gift med Anne Axelsdatter Juul (d. 1633), enke efter Laurids Navl til Nørbeg. – (32) Se 852.35. – (33) tilfredsstillet, gjort fyldest for (Kalk. I.126a). – (34) 2. påskedag indfaldt i 1607 den 6. april. – (35) Nks 835,2° har *bekien-der at ville betalle*. – (36) Om dette falske gælds-brev se rettertingsdomme 27. januar 1609 og 17. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme I.283ff. og 305ff.) og Troels-Lund, Historiske Fortællinger I(1910).197ff. – (37) Vidnesbyrd om beskikkelse (afæskning af en erklæring) (Kalk. I.169b). – (38) Kirsten Stygge, søster til ovenn. Johan Nielsen Stygge; hun blev senere gift med ovenn. Christoffer Rosenkrantz, se ovf. note 26 og stamtavlen note 1. – (39) Fejlskrift for *forlegh* (således Nks 835,2°): Smykke (Kalk. I.665a). – (40) Forlægget har ved fejlskrift *magtløsbreff*; rettet efter Nks 835,2°.

(41) forholde (Kalk. I.639b bet. 2). – (42) Nks 835,2° har *dersom*. – (43) JL I.30. – (44) Nks 835,2° tilføjer *giort*. – (45) Nks 835,2° har *vdelugt*. – (46) synes at kunne ses, ♂: være klart, indlysende (Kalk. IV.983a bet. 3). – (47) ♂: argelist: ondskab, træskhed, lumskhed (Kalk. I.73a; OdS I.816). – (48) Hvis livsbrevet (forleningsbrevet) havde været en morgengave, skulle det have været udstedt dagen efter brylluppet el. på selve bryllupsdagen, se 852.46. De fleste af denne slags forleningsbreve var morgengave-breve. – (49) En aftale mellem to ægtefæller, hvor-efter den længstlevende for livstid skal være forlenet med den førstafdødes gods, var kun gyl-

dig, når den afdødes nærmeste slægtninge havde samtykket deri, jf. rettertingsdomme 19. september 1567 og 13. maj 1568 (III nr. 319 og nr. 329). - (50) Knud Venstermand (d. 1609) til Stadager og Findstrup, søn af Jørgen Venstermand (d. 1551) og Alhed Urne. Han var gift 1. gang med Kirsten Lunge (Dyre) (d. 1577), datter af Iver Lunge (d. 1580) til Assenstrup og Anne Josephsdatter Falster (Bielke), 2. gang med Karen Juel (d. 1595), datter af Johan Juel (d. 1577) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577) og altså søster til ovenn. Christen Juel (d. 1608) til Donslund.

(51) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (52) undgå, undlade (Kalk. V. 268a). - (53) overholde, fastholde (Kalk. II. 259a bet. 6). - (54) talt til,  $\varnothing$ : anmodet om (Kalk. IV. 384a; Ods XXIII. 1447 bet. 1). - (55) Forlægget har ved fejlskrift *andit*; rettet efter NkS 835,2°. - (56) Hilleborg Daa (d. efter 1613), datter af landsdommer Claus Daa (d. 1574 el. 1575) og dennes 2. hustru Hilleborg Lauridsdatter Tinhuus (d. tidligst 1575). Hun var enke efter rigsråd, landsdommer i Nørrejylland (1582-88) Jørgen Skram (d. 1592) til Tjele, søn af landsdommer Erik Skram (d. 1568) til Tjele og Maren Lauridsdatter Løvenbalk. - (57) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (58) fødte (Kalk. I. 322a bet. 6; Ods III. 229 bet. 5). - (59) JL I. 28. - (60) ubetænksomme, uovervejede (Kalk. IV. 536a bet. 1).

(61) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (62) Forlægget har *effter*. - (63)  $\varnothing$ : halvbroder. - (64) bortødsle (Kalk. I. 607b). - (65) Det indklammede ikke i forlægget. - (66) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (67) Forlægget har *satte*. - (68) Ordet indføjet efter NkS 835,2°. - (69) stadig (Kalk. I. 560b). - (70) rådføre sig, rådslå (Kalk. III. 645a bet. 9).

(71) NkS 835,2° har *och*. - (72) fragå (Kalk. I. 714b bet. 2). At fragå arv og gæld kaldtes at forsværge godset el. forsværge arv og gæld, jf. rettertingsdom 13. marts 1543 (GdD II. 136; KRd II. 147: *gods wor forsworit*), fdg. 1. juli 1623 § 2 (*arf och giæld forsverges*; CCD IV. 84), reces 27. februar 1643 2-15-3 (ib. V. 203). Jf. J. E. Larsen. 457. - (73) nøjes (Kalk. III. 392b). Jf. Jls fortale: *æn wilæ hwær man oruæs at sit æghæt* (DgI II. 3). - (74) Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård, Søgård og Gundestrup, søn af Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård og Christence Svendsdatter Væbner. Han var fader til sagsøgeren Johan Nielsen Stygge. Han var gift 1. gang med Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), datter af Anders Sandberg til Keldstrup og Gertrud Krabbe og enke efter Johan Juel (d. 1577) til Donslund, 2. gang (1581) med Else Munk (Vinranke-Munk) (d. efter 1612), datter af Jesper Munk. - (75) Niels Juel (d. efter 1610, ugift), søn af Johan Juel (d. 1577) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577). Han nævnes 1586 til Donslund, var 1610 svagelig, da halvbroderen Johan Stygge blev hans værge. - (76) Hans Stygge (d. efter 1618), søn af Niels Stygge (d. 1606) og dennes 1. hustru Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), broder til sagsøgeren Johan Stygge. Han var 1596-98 sekretær i kancelliet, var 1597 og 1610 udenlands. Han var gift med Abel Hartvigsdatter Schack. - (77) NkS 835,2° har *hans*. - (78) Forlægget har ved fejlskrift *hans*; rettet efter NkS 835,2°. - (79) NkS 835,2° har *haand*. - (80) Begravelse (Kalk. V. 747b bet. 1).

(81) skriftligt indbudt (Kalk. I. 698a bet. 3). - (82) Se ovf. note 31. - (83) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Sønder h. (Randers amt). - (84) Kjeld Brockenhuus (d. 1616) til Lerbæk, søn af Johan Brockenhuus (d. 1587) til Lerbæk og Sophie Andersdatter Skeel (d. 1602) og gift med Edel Justsdatter Ulfeldt (d. 1633). - (85) Hovedgården Lerbæk i Hover s., Tørrild h. - (86) føre ordet, tale for en, tale på ens vegne (Kalk. II. 259b bet. 11a, III. 379a). - (87) NkS 835,2° har *allermeste*. - (88) tilbød hun, imødekom hun, viste sig imødekommende (Kalk. I. 479a bet. 3). - (89) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (90) Ligeledes.

(91) Ligeledes. - (92) Ligeledes. - (93) NkS 835,2° har *hindes egen haand och seggil*. - (94) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (95) NkS 835,2° har *sin*. - (96) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (97) NkS 835,2° har *och*. - (98) NkS

835,2° har i fremtiden vilde. - (99) Jens Mogensen Harbou (d. 1635) til Sindinggård, søn af Mogens Mogensen Harbou (d. 1591) og Kirsten Svendsdatter Væbner til Ørum. Den sidstnævnte var søster til Christence Svendsdatter Væbner, der var gift med Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård. - (100) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°.

(101) påpegede, gjorde opmærksom på (OdS V. 373 bet. 2). - (102) Det indklammede indføjet efter NkS 835,2°. - (103) Forlægget har *megit*. Efter datidens ret kunne enker på egen hånd fragå eller vedgå arv og gæld, jf. rettertingsdom 24. januar 1540 (KRD i. 360), Viborg landstings dom 1. marts 1572 (III nr. 392) og rettertingsdom 26. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II. 347f.) og Matzen, Privatret I. 37. Matzen antager l.c., at når nærværende dom opretholdt lavværgens gældsfragåelse, skyldtes det, at en tilsidesættelse heraf ville være hans ære for nær. Herimod kan vel indvendes, at det modsatte resultat ville være Hans Rostrups ære for nær, hvorfor dommen udtrykkeligt udtaler, at den ikke skal være ham »til hinder oc økade«. Det synes mere nærliggende at antage, at rettertinget med Claus Daa har været enig i, at det livsbrev, Christen Juul havde givet sin hustru, da han var stærkt forgældet, var til skade for hende og ensidigt i hans arvingers favør, og at enken ved at vedgå arv og gæld ville blive ruineret. - (104) tilbagekaldt.

## 855 Viborg landsting 24. september 1608

*Vidnesbyrd om en synsforretning fundet magtesløst, da det ikke var angivet, hvilken dag og tid åstedsforretningen skulle afholdes, og da der på samme tid var givet 8 dages, 14 dages, 3 ugers, måneds og 6 ugers varsel til afhjemlingen af synsforretningen.<sup>1</sup> Landsbyen Øster Vedsted fandtes i verdslig henseende at henhøre til kongeriget og ikke til hertugdømmerne.<sup>2</sup>*

Hs.: NkS 835,2° nr. 260 (findes yderligere i 2 hss.).

Overskrift: Dom anlangende warsil menden iche at uere giffuit paa huilchen dag, siønsmenden schulle were paa aasteder.

Jffuer Juell<sup>3</sup> til Willestrup,<sup>4</sup> Enuold Krusse<sup>5</sup> til Wingegaard,<sup>6</sup> landzdommer udi Nøriutland, och Gunde Schriffuer,<sup>7</sup> landztingshører ibidem, gjør vitterligt, at aar effter Gudsbiurd 1608, dend 24. septemb., paa Viborgh landztzing war schichet Niels Claußen i Vderbierum<sup>8</sup> paa sin egen och Olluff Hanßens wegne paa dend ene och haffde hid i rette steffnit Christen Anderßen, Madtz Anderßen, Hans Pederßen, Niels Ibßen, Olluf Laßen och Hans Maltiben paa dend anden side for it siun, de schulle haffue hiemlet, huorledes de<sup>9</sup> schulle haffue brugt nogen af den diell och eiendom, som s:<sup>10</sup> Hans Jenßen hafde udj pant, och iche der schulle vehre giffuit loughlig warþel for þamme siønn at uehre paa aastederne, och det warþil schal uehre gifuit paa en sinde<sup>11</sup> formelder paa 8 dage, 14 dage, 3 vgger, maanitdt dag och vj wggers dagh, och mindte slig warþil iche loughligt, och for<sup>ne</sup> siun, som der effter giort er, iche burde nogen magt at haffue.

Dipligeste haffde hidsteffnit Claus Knudßen, borger i Ribe, med þamme vinde.

Saa møtte for<sup>ne</sup> Claus Knudßen och fremlagde þamme vinde af Huidingherridtz tingh sist forgangen aar, dend 2. martij, vdgiffuit, Christen Anderßen, Madtz Anderßen och dieris medbrøder vj siunsmend for viij mend at haffue wundet, at efftersom de vare loughligen vdschreffuen af tinge at see och forfare, [om]<sup>12</sup> Olluff Hanßen och Niels Claußen i Bierum<sup>13</sup> brugte nogit aff dend diell, som s: Hans Jenßen hafde udj pant, da var for<sup>ne</sup> mend udj Bierum sist forgangenn torþdag otte dage och da þamme tid dennem grandgiffueligen wiße saa. Da findis det þaaalediß, at for<sup>ne</sup> Niels Claußen hafde ild i dend nørlade ibidem och hafde sin hustrue och barn och sengetøy i þamme lade, och Olluff Hanßen var inde i den sønder quist<sup>14</sup> med sin ild och andet, huad hand haffde, som hand haffde giort tilforne, och de døre til dieris creatur stod obne, och for<sup>ne</sup> Niels Claußen och Olluff Hanßen sielff bekiende for for<sup>ne</sup> vj mend, at de gich der ind och røgte dieris crætur och lod dieris døre op<sup>15</sup> till. For<sup>ne</sup> mend ydermere at haffue vundet, at der som s: Hans Jenßens pant er þaa nøyagtig, som det sig bør, da var der giort dend gierningh, at mand kunde loughlig dielle heruerch fore. Medfør þamme vinde, Olluff Pederßen och Jep Michelßen aff Ribe at haffue bestaaid, at dj i dag otte dage var udj Bierum och gaf Niels Claußen och Olluff Hanßen loughlig viij och xiiij dage, iij vgger, maanidtz och vj vggers varþil for vidnisbiurd for domme och huis loughmaal, for<sup>ne</sup> Niels Hanßen, borger udj Ribe, kunde haffue med dennem med rette, som det uinde vidre formelder.

Dernest fremlagde for<sup>ne</sup> vj siønþmends breff och segell, liudendis som effter følger:

Kiendis vj effterschreffne Christen Anderßen, Madtz Anderßen, Hans Madtzen,<sup>16</sup> Niels Jbßen, Olluf Laßen och Hans Pederßen, alle boendis udj Øster Vedsted<sup>17</sup> i Huidingherrit udj Lanteholst<sup>18</sup> beliggendis, at effter som vj fattige mend nu þaaavel som offte tilforne er steffnit och tribulerit<sup>19</sup> af Nis Claußen i Vderbierum nu til Wiborgh landtztingh Mauriti;<sup>20</sup> førstkommendis for en siønсуinde, som vj haffuer vundet for sandemend om herreuerck, huilche þamme voris vinde vj formiener at er Guds þandhed, det vj haffuer seet och wundet, at for<sup>ne</sup> Niels Claußen och Olluff Hanßen brugte och beþaaed Niels Hansen aff Ribe hans pant och endnu giørre, huilche þamme voris siun och vidniþbyrd vj nu til Viborg landsting þaauel som perþonlig tilforne er bestendig, i huor behouff giøres, i alle maade, och huis nogen støder sig<sup>21</sup> noget paa þamme voris widnesbiurd, vj schiuder vj oþ endnu som personlig tilforne vnder Lanteholst ret, som vj formiener at voris ret ehr och falder. Och effterdj vj fattige mendt er nu storlig foraarþagit i voris rugsæd och anden huer voris gaardtz bestilni[n]g, och til med er vi fattige

mend offte tilforne hafuer giort þtoer omkost och besueringh der paa for voris Guds þandhed, da venligen och ydmyggeligen ombeder vj de goede landsdommere, at de for Guds schyld och paa rettens vegne ville lade øþ fattige mend komme til en goed ende,<sup>22</sup> paa det wj fattige mend maatte en gangh komme til ende her med. Her udj venligen ombeder och fuldmagt gjør och giffuer dette breffuiþer, erlig mand Claus Knudþen, borger i Ribe, dette voris þuar och beretning at fremberge och i rette ligge nu til Wiborg landtzttingh førstkommendis þaauel þom andre voris medfølgendis breffue och zeddeler och hannem her udj denne sag paa voris wegne at talle, suare och gjøre, þaauit hand kand gjøre med loug och ret, och bedendis de goede landsdommere, at de for Guds schyld och paa rettens vegne ville lade øþ niude voris schudtzmaal til voris egen rette, som vj formiener effter denne medfølgende copis aff Kolding afscheed,<sup>23</sup> som er giort och forhandlit imellem høylouglig och s: ihukommelþe, stormegtige høþborne første och herre, her Johannes dend Eldre<sup>24</sup> a° 1575, dend 14. januarij.<sup>25</sup> Til vidnisbiurd haffuer wij for<sup>ne</sup> mend huer voris zigenetter her vndertrygt. Actum Øster Vedsted, dend 20. septemb: a° 1608.

Der til suarit for<sup>ne</sup> Niels Clauþen, at þamme vj mend er capitels thieners<sup>26</sup> wdj Ribe, och de søger Riber domkierche<sup>27</sup> þom dieris rette kierche der Guds ord at høre, och capitels tiener i Ribe søger dieris rett her til landstingit, naar de haffuer nogen þager at wdrette her, eller nogen dennem hidstefnis, och iche de haffuer vndslagit dennem fra rettergang her iche at uille møde, men søgte dieris ret her. Och mindte fordj, at for<sup>ne</sup> siønsmend nu burde her at suare, effter som tilforne med capitels tienner scheid er. Och satte for<sup>ne</sup> Niels Clauþen derforre i rette, om hand iche bør at haffue dom paa for<sup>ne</sup> siønsmend.

Med flere ord och tale dennem der om imellem war.

Da effter tiltalle, giensuar och sagens leilighed, saa och effterdj varþelsmenden iche haffuer giffuit warþel paa, huilchen dag och tid siønsmendene schulle wehre paa aastederne, saa til med findis samme thoe varþelsmend paa en dagh och tid at haffue giffuit warþel for viij dage, xiiij dage, iij vgger, maanit och vj vgger for widnisbyrd, dom och lougmaal, och slig warþill, som for þaa mange dage giøris paa en tid, iche haffuer vehrit her brugeligt at følge,<sup>28</sup> da wide wj effter þaadan leilighed iche þamme varþell nochsom at uehre, och der fore finde vj for<sup>ne</sup> siønsuinder jngen magt at haffue.

*In cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius impræssa.*

(1) Jf. Viborg landstings domme 24. november 1571 (III nr. 385) og 26. august 1587 (IV nr. 597) samt Stemann, Retshistorie. 252 med note 3, Matzen, Offentlig Ret II. 36. - (2) Ved hertugdømmernes deling 1544 tilfaldt bl. a. Tørring len, inden for hvis grænser bl. a. landsbyen Øster Ved-



sted lå, hertug Hans den ældre (d. 1580) af Slesvig-Holsten, men et område inden for lenet, omfattende købstaden Ribe og nærmeste omegn, hørte til kongeriget. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 841.8. - (6) Se 841.9. - (7) Se 768.5. - (8) Landsbyen Yder Bjerrum i Vester Vedsted s., Hviding h. (nu i Ribe h., der blev oprettet ved kgl. resol. 6. maj 1859 af en del af de såkaldte »blandede distrikter« i hertugdømmerne). - (9) Niels Clausen og Oluf Hansen. - (10) ∴ salig (afdøde).

(11) på én gang. - (12) Forlægget har ved fejlskrift *och*. - (13) Yder Bjerrum, se ovf. note 8. - (14) Her vel: udbygning (OdS XI.966 bet. 2.1). - (15) *lod* ... *op*: åbnede (Kalk. III.343a bet. 2, jf. II.719a bet. 17). - (16) Ovf. kaldes han *Maltjßen*. - (17) Landsbyen Øster Vedsted i Øster Vedsted s. (nu: Ribe domkirkes landsogn), Hviding h. (nu: Ribe h.). - (18) Landholsten kunne bruges som fællesbenævnelse for både Slesvig og Holsten, hvorfor Dansk-Holsten efterhånden specielt kunne betegne Slesvig eller Sønderjylland. Sønderjylland blev dog ofte kaldt Holsten, og holstener brugtes som benævnelse for sønderjyderne, også af befolkningen selv, jf. OdS VIII.426, Feilb. I.177, 642, H. Rosendal, Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland I(1919). 79f. - (19) plaget (Kalk. IV.443a). - (20) Mauritius' dag: 22. september.

(21) bliver utilfreds (med) (Kalk. IV.199b bet. 5b). - (22) Afgørelse (Kalk. I.470a bet. 3). - (23) Overenskomst, aftale (Kalk. I.27b bet. 2). - (24) Hertug Hans (Johannes) den ældre (d. 1580) af Slesvig-Holsten, søn af kong Frederik I (d. 1533) og dennes 2. gemalinde Sophie af Pommern (d. 1563). - (25) Udsendinge fra kong Frederik II og hertug Hans den ældre indgik i Kolding 14. januar 1576 (Reg. nr. 3113) en aftale bl.a. om ophævelse af et af lensmanden på Riberhus oprettet birketing i Ribe, for hvilket hertug Hans' undersætter skulle møde, jf. N. Falck, Staatsbürgerliches Magazin mit besonderer Rücksicht auf die Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg V(Slesvig 1831).443ff. - (26) Fæstere under Ribe domkapitel. - (27) Der fandtes ingen kirke i Øster Vedsted. - (28) Jf. ovf. note 1.

## Supplement til forkortelseslisten i bind IV side 402ff.

*Carlquist*: Gunnar Carlquist, Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyeste tid, 2. ser. I-IX (Lund 1948-80).

*Cawallin*: Severin Cawallin, Lunds stifts herdaminne I-V (Lund 1854-58).

*DBL<sup>3</sup>*: Dansk biografisk Leksikon ved Sv. Cedergreen Bech Iff. (Kbh. 1973ff.).

*Erlandsen*: Andreas Erlandsen, Biographiske Efterretninger om Geistligheden i Thronthiems Stift (Christiania og Levanger 1844-66).

*Erslev, Lensmænd II*: Kr. Erslev, Danmark-Norges Len og Lensmænd 1596-1660 (Kbh. 1885).

*Hofman, Fundationer*: Hans de Hofman, Samling af publiqve og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve I-IX (Kbh. 1755-86).

*Holberg-Ordb.*: Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog ved Aage Hansen og Sv. Eegholm Petersen Iff. (Kbh. 1981ff.).

*Hostrup-Schultz*: V. Hostrup Schultz, Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd (Kbh. 1901).

*Isberg*: A. U. Isberg, Bidrag til Malmö stads historie I-II (Malmö 1897).

*Mackeprang*: M. Mackeprang, Dansk Købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV (Kbh. 1900; optrykt 1975).

*Meyer*: Ludvig Meyer, Fremmedordbog, 8. udgave (Kbh. 1977).

*NbL*: Norsk biografisk Leksikon I-XVIII (Kristiania 1931-77).

## Foreløbigt realregister

Der henvises til domsnummer

### TINGET

#### Rettertinget:

København 774, 775, 781, 782, 783,  
784, 785, 789, 790, 791, 792, 793, 794,  
795, 796, 797, 803, 804, 805, 806, 807,  
814, 815, 816, 817, 818, 823, 824, 825,  
826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 841,  
842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849,  
850, 851, 852, 853, 854

#### Tilforordnede råder:

København 776  
Ringsted 810  
Skibby 771

Viborg landsting 768, 769, 786, 800, 808, 809,  
811, 812, 813, 820, 821, 822, 833, 834, 855

Fyns landsting 777

Skåne landsting 766, 787

Sjællands landsting 757, 758, 759, 761, 762,  
763, 778, 779, 819, 840

Odense stiftsøvrigheds dom 772

Ribe stiftsøvrigheds dom 780

Lunds domkapitel 835

Ribe domkapitel 770, 788, 836

Helsingør rådstueret 838

Københavns rådstueret 799, 802

Malmø rådstueret 773, 798, 837

Malmø byting 839

Ålborg byting 765

Horns herredsting 760

Ramsø herredsting 764

Sømme herredsting 767

#### Tingets sted og indretning

ret i Riber kapitelshus 768, 770, 788  
gæsteting 814, 825

#### Tingtider

snapslansting 765, 788, 813, 820, 831

søgnelandsting efter pinse (Skåne) 787

søgneting efter herredagen 819

tamperdage 836

#### Tingets faste personer

kongens og stadens videmester 818

landsdommer som rettergangsfuldmægtig  
805

Malmø rådstueret suppleret med lensmand  
837

lagmand i Oslo 775

borgmester i fogdens sted 807

tingfoged og 8 mænds dom 798

herredsfoged og vurderingsmænd foretager  
udlæg 763

8 mænds afsigt 779

en 6 mænds dom (norsk) 775

de 6 høringer 820

vurderingsmænd 763

tingrider 819

mesterman 798

#### Særlige og ulige parter

rigsmarsk dømt til fremlæggelse af jordebog  
831

skifte mellem admiral og hans søstre 810

sag mellem kronen og adelig 816

sag mellem adelig og domkapitel 771

adelig dømt til at retablere bo 823

lensmand indstævner almue 793

professor indstævnt 774

lagmand dømt 775

landsting underkender fogeds sigtelse 834

borgmestre og råd i Kbh. frifundne 792

borgmestre og råd idømt kost og tæring

830

borgmester dømt æreløs 795

afsat borgmester sagsøger borgmestre og råd 791  
 herredsfoged domfældt 811  
 herredsfoged dømt til at foretage udlæg 849  
 ridefoged dømt for svig 844

### Kompetence

#### Forholdet til andre ting

rettertinget stadfæster kommissariedom 852  
 rettertinget stadfæster landstings- og herredstingsdomme 842, 843  
 rettertinget stadfæster landstings- og bytings domme 807  
 rettertinget stadfæster landstings- og birketings domme 781  
 rettertinget stadfæster landstingsdom 782, 790, 794, 795, 830, 841, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851  
 rettertinget stadfæster bytingsdom 818  
 rettertinget stadfæster låsefølgning 828  
 rettertinget underkender landstingsdom 793  
 retterting og landsting underkender fordeling 845  
 rettertinget underkender Oslo rådstueret 775  
 rettertinget underkender Århus domkaptels dom 827  
 rettertinget underkender 4 adeliges markeskelforretning 785  
 rettertinget kender borgmester og råds dom magtesløs 824  
 landsdommere ikke overdommere over adelig jordebog 794  
 landsdommer kan ikke dømme i egen sag 828  
 landsdommer stævnet for afsagt dom 774  
 landsting stadfæster herredstingsdom 779  
 sandemænds kendelse 812  
 landsting stadfæster birketingsdom 762  
 landsting stadfæster bogsed 822  
 landsting stadfæster fordeling 820  
 landsting påkender rådstuerets dom 840

landsting kender herredstings dom magtesløs 819  
 landsting afviser sag imod præst 780  
 herredsprovsts dom indankes for stiftslensmand og biskop 772  
 herredsprovst dømmer kvinder til bålet 772  
 herredsfoged afviser vidnesbyrd 819  
 herredsfoged pligtig at foretage udlæg i andet herred 849  
 landsbys jurisdiktionelle tilhør 855  
 værneting 765  
 påstand om henvisning 765

#### Forholdet til konge og øvrighed

Kgl. befaling om retlig behandling og dom 837

#### Forholdet til kirken

domkapitel pådømmer sag om præstekald 827  
 domkapitel pådømmer ægteskabssag 836

#### *Rettens fornægtelse, ansvar for rettens personer*

tortur og hængning uden dom 798  
 løgn for dommeren 820  
 vidne ikke købt til forklaring 833  
 sankevidner og ulovlige bænkebreve 844  
 ansvar for urigtig vurdering 761  
 landsdommer død, hans datter stævnes for en af ham afsagt dom 790  
 lagmand stå til rette for sin dom 775  
 herredsfoged tiltalt for nægtelse af vidnesbyrd 819  
 herredsfoged stævnet for sin dom 846  
 herredsfoged erstatte kost og tæring 757  
 domfældt herredsfoged kan ikke foretage udlæg 811

#### TINGETS FUNKTIONER

##### *Konstaterende funktioner*

skudsmål 788, 790, 795  
 24 mænds vidne 816  
 tingsvidne ved 8 mænd 809, 825  
 tingsvidne citeret 816

synsvidne ved 6 synsmænd 812, 816  
 4 mænds vurderingsbrev 844  
 afhjemling af syn 855  
 vurderingsmænd nægter at vurdere til ud-  
 læg 811  
 vurdering anfægtet 763

*Dømmende funktioner*

## Stævning, varsel

stævning skal udtages straks 836  
 rettelse i stævning ikke falskneri 768  
 libellus, klageskrift 802  
 dom om stævnevarsel 813  
 varsel kræves til lovbydelse 786  
 varsel for syn 855  
 manglende varsel for lavhævd 796

## Fremmøde, udeblivelse, møde ved andre

udebleven sagsøger taber sagen 766  
 udebleven sagsøger betale kost og tæring  
 808  
 manglende fuldmagt til lavhævd 796  
 landsdommer som rettergangsfuldmægtig  
 805  
 foged sværger på herres vegne 822

## Beskyldning, modsvar, udsættelse

libellus, klageskrift 802  
 give fuld sag 790  
 løgnagtig sigtelse, løgner bøde 3 mark  
 850  
 udsættelse, i kgl. ærinde uden riget 813  
 udsættelse, skudsmål 761, 821

Frafald af sag, forlig på tinge, opfyldelse  
 tilforordnede råder, forliger og dømmer

810  
 forlig på rådhus 807

## Bevis

## Ved ed

kønsed 817, 853  
 dom til ed med 12 adelige mededsmænd  
 815, 823, 831  
 dom til ed selvtolvt på bos tilstand  
 817, 853  
 benægtelsesed selvtolvt 788  
 benægtelsesed 775

bogsed 790

foged sværger bogsed på herres vegne  
 822

## Tilståelse, anerkendelse

tortur før dødsdom 798  
 tortur i trolddomssag 790  
 2 troldkvinder angiver kvinde for trold-  
 dom 790  
 uædiske menneskers tilståelser 772

## Vidnesbyrd, tingsvidne, tingbogen

vidnesbyrd bekræftet med ed 812  
 vidnesbyrd af præster 772  
 vidnesbyrd af præst i verdslig sag 770  
 vidnesbyrd ikke grundlag for ansvar 792  
 lovsøgt mand kan ikke vidne 772  
 ulovlig tortur under afhøring 798  
 sankevidner 844  
 villige vidner 793  
 urigtigt vidnesbyrd 820  
 udeblevne vidner idømmes 3 marks bøder  
 758  
 vidnesbyrd underkendt 833, 855  
 tingsvidne skal straks optages 772  
 tingsvidne fremlagt 765  
 rettertingsdom fremlagt 819  
 landstingsdom fremlagt 820, 823, 841,  
 843, 846  
 kopi af dom fremlagt 842  
 rådstuebog bevis for ejendomshandel 825  
 rådstuebog grundlag for stævning 791  
 forseglede vidisse af dom 776  
 en i tingbogen indført aftale lige så bin-  
 dende som en af parterne underskrevet  
 kontrakt 807

## Breve, regnskabsbøger, registre

kgl. åbent brev fremlagt 765  
 vidisse af kgl. brev 780  
 certifikat og forvaring 765  
 bevis med brev og segl 806  
 forseglede gældsbevis 769  
 adkomstbreve 794  
 regnskabsbog 804, 814, 818  
 købmands regnskabsbog skal være ind-  
 bundet 758  
 dom til fremlæggelse af jordebog 831

jordebog og register 829  
 jordebog 771, 776, 794, 806, 810, 815,  
 817, 823  
 skifteregister 845

**Bevis iøvrigt, bevispligt, bevismangel**  
 Guds sandhed 816  
 tortur i trolddomssag 790  
 pinligt forhør, ulovlig tortur 798  
 bevis med stadens segl 765  
 bevis for adelskab 799  
 beviser brændt 815  
 manglende bevis imod lovlighed af lås  
 828  
 manglende bevis for at vidne var købt  
 833

**Sandemænd og nævninger**  
 sandemænd sværger om drab 777  
 sandemænd sværger om hærværk 813  
 sandemænd sværger om skovtyveri 812  
 sandemænd sværger om markeskel 785  
 nævn gransker om drab 839  
 kirkenævn frifinder for trolddom 790  
 12 herredsmænds kendelse om husfred  
 781  
 ransnævninger 822  
 oldinger sværger markeskel 810  
 stokkenævn 770, 788

**Frifindelser**  
 rettertinget frifinder borgmestre og råd  
 791  
 frifindelse grundet mgl. bevis 802  
 vurderingsmænd frifundet 811

**Domme**  
 dom støttet på overenskomst kendt mag-  
 tesløs 757  
 dom at stå kongen og lensmand tilrette  
 844  
 dom at stå til rette 765, 820, 835  
 dom: i kongens nåde og unåde 798  
 tingfogeds og 8 mænds dom 798  
 dom påstås uendelig 779  
 uendelige landstingsdomme 820, 821, 848  
 uendelige domme 787, 795

#### *Tvingende og opfyldende funktioner*

Fordeling, mandhelsesberøvelse, lovfældning  
 fordeling med 6 høringer 820  
 fordeling for løgn for dommeren 820  
 fordeling for husleje 825  
 høringsdele 822  
 fordeling 768, 769  
 delsbrev 811, 820  
 fordeling underkendt 845  
 mandhelsbrev 761

#### *Tvangsfuldbyrdelse*

ride- og indførselsbreve 832  
 mulighed for indfrielse af udlagt gods  
 832  
 efter indførsel overdrager kreditor godset  
 832  
 kommissariers dom ikke exigibel 853  
 udvurdering i andet herred 849  
 nam eller udlæg 811  
 indførsel respekterer pant 773  
 rigens æskning 776, 832  
 dom og æskning 846  
 udlæg kan ikke ske i lejet ting 763  
 udlæg, vurdering underkendt 761  
 domfældt herredsfoged kan ikke foretage  
 udlæg 811

#### *Foreløbige retsmidler*

forbud imod ægteskab 836  
 arrest i gårde og gods 773  
 arrest i skrin, register og regnskaber 844  
 adelig indlejr 806  
 indlejr, maning 789  
 anholdelse for tyveri og trolddom 790  
 anholdelse og fængsling 824  
 borgen for tilstedeværelse 787  
 borgen 813

#### *Kost, tæring og sagsomkostninger*

kost og tæring tillagt kgl. kommissarier  
 852  
 kost og tæring idømt udebleven sagsøger  
 766, 808  
 kost og tæring efter løgnagtig sigtelse  
 850  
 kost og tæring krævet erstattet af herreds-  
 foged 757

kost og tæring tilkendt indstævnte 806  
 kost og tæring idømt 781, 844, 848  
 kost og tæring idømt lagmand 775  
 kost og tæring: 40 daler 830  
 kost og tæring 794  
 sag om sagsomkostninger 837  
 ansvar for foderløn og bekostning 761

## DE AF TINGET ANVENDTE RETSKILDER

*Skreven ret*

bibelsteder 764  
 skånske kirkelov 818  
 VsJL A&O 805, 818  
 SkL 818, 851  
 EsjL 759, 781, 840  
 JL 777, 803, 805, 809, 814, 815, 819,  
 838, 840, 841, 842, 843, 851  
 vor danske lov = JL 819  
 danske lovbog = JL 843  
 Magnus Lagabøters landslov 775  
 Thords artikler 842  
 Rigens ret 819  
 kirkeordinans 1539 14/6 764, 770, 780  
 Riber artikler 1542 4/5 772  
 reces 1558 13/12 759, 761, 762, 764, 765,  
 772, 779, 781, 786, 790, 794, 798, 803,  
 813, 814, 820, 824, 828, 829, 840, 841,  
 842, 844, 849  
 søret 1561 9/5 798  
 gårdsretten 1562 9/5 783, 784, 810, 822  
 reces 1576 21/11 783, 784, 810  
 missive 1580 22/8 773  
 ægteskabsordinans 1582 19/6 788, 836  
 JL, indl. til 1590-udg. 841, 842  
 JL, 1590-udg. 818  
 fdg. 1590 14/8 795  
 åb. br. 1590 20/8 765  
 missive 1596 28/2 780  
 hdf. 1596 17/8 774  
 norsk lov, norske retterbøder 806  
 Tønder stadsret 1243 848  
 Ribe stadsret 1269, 1443 825  
 byens vedtægt 791  
 hver provins dømmes efter sin lov 818  
 loven, recessen og håndfæstningen 829

imod al naturlig lov, skreven landlov og  
 kgl. domme 829

*Retssædvaner*

sædvane i Danmark 789  
 gl. sædvane vedr. tiende 764  
 klosterregel og gl. skik i pavedømmets tid  
 805  
 påstand: gl. skik og brug kan ikke bryde  
 loven 805

*Præjudikater*

kgl. domme i sådanne sager 817  
 rettertingsdom fremlagt 767  
 landstingsdom påberåbt 782

## RETSSKIKKE OG RETSTERMINER

forsegling af gældsbreve 769  
 brev med stadens segl 765  
 værge forseglers sammen med myndling  
 804  
 fragåelse af arv og gæld over graven 854  
 binde bogsed 822

DE I SAGERNE FOREKOMMENDE RETS-  
FORHOLD OG RETSBRUD*Angreb på liv og legeme*

ulovlig hængning 798  
 drab på fredløs 777  
 skoleleivs vådesdrab på kammerat 839  
 drabsmand svoret til sin fred 777  
 ulovlig tortur 798  
 stenkast efter kvinde 781  
 mand slår kvinde, frifindelse gr. gengæld  
 800  
 mand slår hustru 788

*Fredsbrud*

husfredskrænkelse 781  
 hærværk, ulovlig pantning 759  
 vejfred 813

*Ærekrænkelser, fornærmelser*

ærerørig løgnagtig tyverisigtelse 850  
 ærekrænkelse 775

domme vedr. ære og lempe 820  
 politiske skandskrifter 824  
 sigtelse ikke ærekrænkende 834

*Krænkelser af religion og sædelighed, trolddom*

kvinder brændt for trolddom 772, 790  
 trolddom, frifindelse 790  
 en spåmand 790  
 besvangrelse, straf 783  
 besvangrelse udenfor ægteskab 784  
 ægtemands hor 788  
 beliggelse og besvangrelse 788  
 mand avler barn med faders husholderske 836  
 løsagtig adelskvinde holdes fængslet 810  
 lejermål 783  
 beliggelse afskærer adelig kvinde fra arv 826  
 påstand om beliggelse 775

*Krænkelser af retten og øvrigheden, overhørighed, u lydighed, forræderi*

majestætsfornærmelse 802  
 straf for overtrædelse af kgl. forbud 765  
 fogeds uærlighed overfor husbond 821, 844  
 løgn for dommeren 820  
 sankevidner og ulovlige bænkebreve 844

*Personretlige forhold*

Børn, mindreårige, værgemål, forsørgelse  
 møbarn må ikke afhænde jord 819, 828  
 værge dømt til at aflægge regnskab 815  
 vederlag for værgemål 838

*Kvinder, værgemål; mænd, vederhæftighed*

kgl. brev om påtagelse af værgemål 810  
 søn værge for moder 774  
 broder lavværgen for søster 816  
 kvinde stævnet med lavværgen 772, 774  
 frasigelse af værgemål 776  
 hustru møder for syg mand 773  
 værge for kvinder dømt til regnskab 776  
 værgemål misrøgtet 774  
 adelig jomfru med lavværgen 783, 803  
 adelig jomfru ikke vederhæftig 804  
 adelig jomfrus skøde underkendt gr. mangl. lovbydelse 803

adelig jomfru må ikke afhænde jord 828  
 værgemål for løsagtig adelskvinde 810  
 nonnes ret til jord og løvsøre 805  
 enke råder frit over eget gods 829  
 enke skøder med valgt værge 809  
 enke med lavværgen 817, 832, 843

*Syge og gamle, forsørgelse*

syg mand repræsenteres af hustru 773

*Fattige, ulykkesramte, tiggere*

fattige kan sælge jord 803  
 salg af ejendom grundet 843  
 arm boelsmand kasseret som værge 809  
 fattig kvinde holdes tvunget i fællig 841  
 ugift adelsdame hårdt trængt økonomisk 804

*Fremmede*

udlænding bruger landkøb 765  
 østrigsk adelsmand udgiver sig for friherre 799, 802

*Mindremænd, foragtede eller berygtede*

borgmester dømt æreløs 795  
 dømt til løgner og 3 mark for ubeføjet sigtelse 850  
 person uden fast bopæl kan ikke være hjemmel 824

*Personlig og social status iøvrigt*

herremand, hans foged og tjenere er sognets bedste mænd 827

*Familieretlige forhold*

*Trolovelse og ægteskab*

fæstengave 818  
 fæstensøl 818  
 fæstee enke eller fæstemø 818  
 trolovelser kendt magtesløse 835  
 efter ægteskabsløfte trolovelse med anden 835  
 adelig ægter enke uden at skifte 823  
 adelig kvinde ægter ufri og mister arveret 826  
 løsagtig adelskvinde ægter svensk adelsmand 810  
 ægteskab med husholderske, stedsøn gør indsigelse 836

skilsmisse grundet utroskab og tyranni  
788

Forholdet imellem ægtefæller  
morgengave stadfæstet 818  
fæstens- og morgengaver skal følge mod-  
tagerens arvinger 852  
hustru og arvinger skal samtykke i gave-  
brev til slegfredsøn 814  
enke forlenet med ægtefællens gods 817  
ægtemand dømt for hustruens forseelse  
781

Forældre og børn, stedbørn  
søn værge for moder 774  
enke indgår ægteskab uden at skifte med  
børn 823  
gavebrev til slegfredsøn 814  
stedmoder 806, 838, 841, 843  
stedfader ubeføjet sigtet for tyveri 850  
stedsøn protesterer imod stedfaders ægte-  
skab 836

Forhold til øvrige familie og slægt  
slægt nægtes ret til drabsbøde 777  
slægtninge samtykke i salg af jord 803

#### Arveretlige forhold

Arvegang, testamente  
arvegang i Halland iflg. JL I. 6 851  
arvegang i Tønder iflg. lybsk ret 848  
arvegang, arving efter afdød abbedisse  
805  
aftale om arvegang 776  
slægt bevilger nonne arveret 805  
oldarv, arv efter forfædre 842  
hovedlod og broderpart 815  
broderlod, søsterlod 816, 826  
tvivl om arving i live 841  
adelig kvinde udelukket fra arv grundet  
beliggelse 826  
testamente med morgengave 818  
testamente 853

#### Arv og gæld

adelig enke frafår arv og gæld over gra-  
ven 854

Dødsboet og dets registrering  
registrering af dødsbo 815

Udtagelsesret, fortrinsret  
krav om forlods udskiftning 842

Arvesvig, strid om arv  
arvesvig 774, 797  
påstand om arvesvig 829  
påstand om forfordeling 810, 842  
fordeling af arving på skifte 815  
adelig dømt til fremlæggelse af rigtig jor-  
debog 831  
enke dømt til fremlæggelse af regnskab  
overfor arvinger 817  
adelig ægter enke uden at skifte med hen-  
des børn 823  
kgl. kommissærer afgør skiftetvist 852  
dom om arv og skifte 840  
arvetvist vedr. fæstens- og morgengave  
852  
arvetvist i adeligt bo 853

Arveretlige forhold iøvrigt  
odelsløsning, norsk 806  
arvinger anfægter overdragelse af hoved-  
gård 829  
morgengave, sjælegave 818  
samfrænder 810  
fælles venner 831

#### Skifte af dødsbo

skifte i henhold til arvingers aftale 826  
skifte på 30. dag 841, 842  
skifte imellem adelige arvinger 810  
skifter kendt magtesløse 815  
skiftebrev 823  
dom om arv og skifte 840  
dom at skifte skal ske i Tønder efter lybsk  
ret 848  
fælles venner forhandler skiftetvist 831  
på skifte kræver arvinger vederlag for af-  
hændet ret 843  
arv henstå uskiftet 841  
ed med 12 mededsmænd på bos tilstand  
817  
fordeling på skifte 815



*Tingsretlige forhold*

Jord, mark, mose

adkomst til nogle enge 820

grøft kendt lovlig 762

Skove, træer

skifte af skove, regnskab for oldengæld  
og hugst 810

gods med skov m.v. 832

skove må ikke forhugges 817

skovtyveri 812

vindfælder 812

Vand, vandløb, fiskeri

ret til vand 762

fiskeret i sø 771

fiskeri i sø med voddræt 816

fiskevand 796, 832

Kyster, strande

vraggods, ulovlig omgang med - 798

Veje, stier, broer; færdselsret

pligt til vedligeholdelse af bro 793

Bygninger, huse

gadehuse 816

vejr mølle 829

*Naboretlige forhold, skel, gærder, hegn*

markeskel 810

markeskelsforretning kendt magtesløs  
785

skelsten, kul herunder i jorden 785

gærder ikke lukket 779

*Selvejergods*

selvejer bondegård 796

selvejeres pligt til ægt og arbejde 782

en jordejer bondegård 843

ret i gård solgt til kronen 843

*Landboret iøvrigt*

stuf og endel 816

gæsteri 767

kongetiende 843

tiendepligt af kvæg 764

tiende til præsten 778

pligtarbejde, en høstdag for præsten 764

kirkens part af korntiende 780

kirkeskyld 764

en krone gård 816

kålgårdssted 816

ulovligt landkøb 765

*Besiddelse og eje, hævd, bemægtigelse, gaver,  
fund og urag*

besiddelse (posses) ikke hævd 774

have, nyde og beholde til evindeligt ejen-  
dom 829

arvegods i hævd og værge 853

adkomst til en eng 794

lavhævd underkendt 796

jord frahævdet 810

24 mænd vidner om jorders tilhør 816

udlagt gods til eje, hvis ikke indløsning  
832

morgengave 818

gavebrev dømt magtesløs 814

*Fælleseje, fællesret*fællesgods, købegods, pantegods og  
gavegods 831

fællesgræs 762

fælles overdrev 771

ævred 762

*Beskyttelse af besiddelse og ejendom: hjemmel,  
tyveri, tingsbeskadigelse, ulovlig brug, tilbage-  
søgning af gods, lås, ejendomsmærker*

hjemmel kun af bofaste mænd 824

hjemmel 762

manglende hjemmel til stud 850

tyveri og trolddom 790

tyveri: ulovlig omgang med vrag 798

skovtyveri 812

tyverisigtelse 822, 850

skade på vinduer og vægge 781

erst. for forfalden ejendom 847

vindikation 763

dom om adkomst til enge 820

tilliggende af arilds tid 810

bevis for køb at køber råder som ejer  
825

trætte om ejendomme 816

låsebrevsforfølgning vedr. 3 gårde 819  
 lås er lovens ende 819

*Forvaring og betroelse*

betroelse af klæder og hat til tjener 822  
 kiste burde i forvaring 798  
 lån eller til tro hånd 763

*Fæstemål vedr. hus og jord, fæsterens retsstilling, misligholdelse*

fæstere må efter lovlig opsigelse medtage  
 foder og korn 801  
 vilkår for salg: fritagelse for fæsteafgift  
 843  
 bomænd (fæstere) 764  
 fæstere yde gæsteri 767  
 taksering for landgilde 810  
 stedsmål, skyld og landgilde 816  
 dagsgerning og arbejde 816  
 fæsteafgifter 816, 841  
 fæstebrev 816  
 tiende i fæste 780  
 fæste forbrudt, ulydighed og misligholdelse 779  
 misligholdelse, vanrøgt af fæstegård 114

*Lån til brug, lejemål, forpagtning, forlening*

lån af løsøre 763  
 skødevilkår, leje i 10 år uden vederlag  
 847  
 fordeling for husleje 825  
 husleje 838  
 lejet ting ikke genstand for udlæg 763  
 forlening af solgt hus 847  
 livsforleningsbrev 854  
 enke forlenet med ægtefælles gods 817  
 forlening til fæster af jordegods 829  
 forleningsgods ctr. arvegods 805  
 forlening 776

*Lån til eje, pengelån, gældsbreve, rente og åger*

pengelån til ugift adelsdame 804  
 pengelån 806  
 en veksler 838  
 håndskrift og skadesløsbrev 807  
 gælds brev kendt ulovligt 806  
 gælds brev udstedt af ugift adelsdame  
 kendt ugyldigt 804

gælds brev kendt ugyldigt, da værges  
 underskrift mangler 804  
 gælds brev citeret 769  
 gælds brev i håndpant 846  
 gælds brev påstås falsk 769  
 gælds brev imellem søskende 810  
 gælds brev til skade for arvinger 797  
 gælds breve, hægtesløfter og skadesløsbreve 832  
 gælds brev med 21 års renter 806  
 gælds brev med 6% rente 804  
 rentes rente 806  
 rente påløber kun til betaling tilbydes  
 830  
 forlover for gæld har krav på renter 789  
 rente 6 daler af hvert hundrede 789  
 rentepenge 838  
 rente og interesse 830  
 udgifter til omslag 832

*Gældssager, hvor baggrund angives*

gældssag, pant i gælds brev 846  
 gældssag ifølge ulovlig arrest 773

*Gældssager iøvrigt*

kronens gælds krav ikke privilegeret i forhold til pant 773  
 gældssag, genstande for udlæg flyttet 849  
 fallit og bankerot 838

*Løfter og aftaler, former, retsvirkninger, ophør*

en i tingbogen indført aftale er ligeså bindende som en af parterne underskrevet kontrakt 807  
 udentinglig overenskomst gælder kun, hvis parterne er enige derom 760  
 løfters forbindende kraft 757, 760  
 brev og segl 780  
 kontrakt om arvegang 776  
 opsigelse af fæste 801  
 et skøde dømt magtesløs 797

*Misligholdelse af aftaler, bortset fra gæld*

en foged rømt af tjeneste 821

*Forløfte, borgen for opfyldelse af løfter*

flere forlovere hæfter solidarisk overfor kreditor, indbyrdes pro rata 789

forløfte for skyld og landgilde 801  
forløfter og godsigelser 832  
vissen og loven 841  
borgen 792

*Køb og salg*

skødning til byting 847  
sag om handel uden skøde, køber råder som ejer 825  
indførsel i rådstuebog erstatter skøde 825  
adelsfrøken sælger jord, hvorpå køber får lås 828  
vilkår i skøde at sælgers datter bebo hus i 10 år uden leje 847  
enke skøder med valgt værge 809  
køber af ulovbudt gods mister købesum 803  
ejd. lovligt bortskødet 847  
skøder kaldt jordebrev 838  
skøde og gavebrev 829  
skøde anfægtes forgæves af arvinger 829  
skøde dømt magtesløst 797  
skøde og forvaring 819  
adels skøde 819  
opladellesbrev 832  
salg af ret i gård, til kronen 843  
ulovligt landkøb 765

*Lovbydelse, forkøbsret*

enke skøder efter lovbydelse 809  
lovbydelse magtesløs 786  
manglende lovbydelse, ugyldighed 803  
odelsløsning (norsk) 806  
altergods, fortrinsret for givers slægt 774  
ret til genkøb 776  
genkøbsret 797

*Mageskifte og bytte*

mageskifte, magelæg 796, 816  
mageskiftebrev 810, 831

*Pant: former og genstande for panteret*

pant og/eller underpant 805  
pantsetning af 3 gårde 828  
pantsetning af gård og gods 803  
pant i gård 773, 804  
7 pantegårde 832  
håndpant i gælds-brev 846

pantning for vedtægtsbrud underkendt 759

*Pant, iøvrigt*

nonne må ikke pantsætte uden slægtens samtykke 805  
pantset gods fremgår af panthavers jordebog 831  
gods i pant 806  
register over pantegods 817

*Tjeneste og arbejde, tyendeforhold*

en foged rømt af tjeneste 821  
en dreng rømt af tjeneste med klæder og sølv 822

*Fuldmagt og kommission*

fuldmagt til at lide og undgælde 762  
fuldmagt til at fordrø arv 841

*Skadegæld, skadesløsholdelse, godtgørelse*

skade på vinduer og vægge, husfredsbøder 781  
erstatning for at lade lejet ejd. forfalde 847  
erstatning for udgift og skade 824  
erstatning som følge af forgæves indsigelse 836  
kost, tæring, skadegæld og al anden interesse og faldsmål 832  
skadegæld 806

*Tvang, svig og udnyttelse*

svig, et »løgnbrev« 769  
vrang undervisning 774, 780  
ridefoged dømt for svig 844  
regnskabssvig 821  
svigagtige vidnesbyrd 844  
bedrageri at udgive sig for friherre 799, 802  
list eller nyfund 776  
udnyttelse af kvindes beruselse til kontrakt 804  
udnyttelse 792

*Hærværk, vold, overvold, ran*

hærværk oversvoret 813  
vold oversvoret for ulovlig hugst 812

et tyveran 822  
 fratagelse af køer 833

*Falsk*

falsk udgivelse for friherre 799, 802  
 falsk, frifindelse 768, 769  
 gælds brev ikke forsynet med almindeligt  
 segl 806  
 vidne ikke købt til at afgive forklaring  
 833

DE ANVENDETE REAKTIONER,  
 SANKTIONER OG STRAFFE

*Ansvarsbetingelser, alder, subjektive forhold*

forseelse 810  
 mands nødværge overfor kvinde 800  
 frifindelse for slag som gengældelse 800  
 medvirken, huse og hæle rømt tjener 822  
 manglende forsæt til falsk 768  
 vådesdrab, mandebod og fred 839  
 kgl. undskyldning påberåbt 798  
 undskyldning 770  
 ukendskab til loven 798  
 uforstand og uvidenhed 798  
 alderdom og enfoldighed 770  
 beruset kvindelig kontraktunderskriver  
 804  
 ord udtalt i drukkenskab 775

*Ansvar for andre*

ægtemand dømt for hustruens forseelser  
 781  
 borgensmænd til ansvar for undvegen  
 person 787

*Bøder, bødestørrelser*

mandebod for vådesdrab 839  
 sag om ret til drabsbøder 777  
 bøde 18 daler for drab 777  
 sag om 40 marks bøde for landsting 759  
 bøde 15 mark for husfred 781  
 bøde 4 mark for ærekrænkelse 775  
 3 marks bøde for løgnagtig sigtelse 850  
 3 marks bøder idømt udeblevne vidner  
 758  
 hjemmelsbøder 824

*Hovedlods fortabelse, konfiskation*

boslods fortabelse 795  
 beslaglæggelse af kreaturer 765

*Livsstraf*

livsstraf for ulovlig tortur og hængning  
 798  
 to kvinder brændt for trolddom 790  
 henrettelse på bålet 772  
 blodssag (livssag) 772  
 krav om livsstraf underkendt 799  
 påstand om livsstraf 802

*Andre straffe*

fængsel på livstid idømt adelig kvinde for  
 beliggelse 783  
 fængsel, løsgtig adelskvinde 810  
 pint med skruer og ben strakt på stige  
 798  
 miste 2 fingre for jomfrukrænkelse 783  
 miste 2 fingre for løgnagtig ed 795  
 æreløshed for besvangrelse 784  
 æreløshed for beliggelse 783  
 æreløshed 795  
 arvs forbrydelse 810  
 præstekald forbrudt 770  
 straf af øvrigheden for ulovligt ægte-  
 skabsløfte 835

*Straffens fuldbyrdelse*

mesterman 798

*Straffesteder og -institutioner*

galgen 798  
 i byens fængsel 798

*Fredløshed, forvisning*

fredløshed for drab 777  
 fredløshed 813  
 drab på fredløs 777  
 fred bevares efter vådesdrab 839

*Mandhelgsfortabelse, mindremænd,  
 tremarksmænd*

mandhelg aftaget for gæld 763  
 fordeling for løgn for dommeren 820  
 mandhelgsbrev 761  
 3 mark i bøde for løgnagtig sigtelse 850